

ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ
ΚΑΤΑΦΥΓΙΩΤΟΥ

--

ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ
ΚΑΙ ΙΓΝΑΤΙΟΥ
ΣΑΝΘΟΠΟΥΛΩΝ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

21

ΚΕΦΑΛΑΙΑ
ΠΕΡΙ ΘΕΙΑΣ ΕΝΩΣΕΩΣ
ΚΑΙ ΒΙΟΥ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΥ

ΜΕΘΟΔΟΣ ΚΑΙ ΚΑΝΩΝ
ΑΚΡΙΒΗΣ

ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ - ΣΧΟΛΙΑ
ΑΠΟ ΤΟΝ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
ΠΤΥΧΙΟΥΧΟ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ
ΤΩΝ
ΝΗΠΤΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΑΣΚΗΤΙΚΩΝ

21

ΕΠΟΠΤΗΣ - ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ
ΕΛΕΥΘ. Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Π. ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΠΕ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
«ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»
ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΛΑΜΑΣ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1997

ΚΑΛΥΨΤΟΥ
ΚΑΤΑΦΥΨΤΟΥ
ΚΑΛΥΨΤΟΥ
ΚΑΙ ΙΝΑΤΙΟΥ
ΣΑΝΘΟΥΑΩΝ
ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

Copyright :

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ

Μενελάου 3, Θεσσαλονίκη

Τ. Θ. 400 90, 560 00 Θεσσαλονίκη

Τηλ. 031/283 280. Οικίας 031/696 653.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἄλλη μὰ μεγάλη νηπτική πατερική φυσιογνωμία ἔρχεται νὰ προστεθεῖ στή σειρά τῆς Φιλοκαλίας, ἡ ὁποία μὲ τὴν ὀξύνοια καὶ τὴν πολυμάθεια πὺ διέθετε, θεολογική καὶ φιλοσοφική, πρόσθεσε πολύτιμα λιθάρια στὸ ὄλο οἰκοδόμημα τῆς θεολογικῆς σκέψης. Πρόκειται γιὰ τὸν Κάλλιστο, τὸν ἐπονομαζόμενο Καταφυγιώτη, γιὰ τὸν ὁποῖο ὅμως οἱ πληροφορίες πὺ φτάνουν μέχρι τὶς ἡμέρες μας εἶναι ἐλάχιστες, μέχρι καὶ ἀνύπαρκτες. Ποιὸς δηλαδὴ ἦταν, ποιά ἦταν ἡ πατρίδα του, πὺ ἄσκησε τὸν ἀναχωρητικὸ βίον καὶ ποιὸ ρόλο ἔπαιξε μέσα στοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἔχομε καμμιά πληροφορία ἀπὸ τοὺς ἱστοριογράφους οὔτε καὶ ἀπὸ τὸ μοναδικὸ ἔργο του, τὸ ἐπιγραφόμενο «Περὶ θείας ἐνώσεως καὶ βίου θεωρητικοῦ» πὺ σώθηκε.

Ὁ Κάλλιστος Καταφυγιώτης ἀνήκει πράγματι στὶς ἐξέχουσες θεολογικὲς μορφὲς τῆς ὑστεροβυζαντινῆς περιόδου. Τὸ ὄνομα «Καταφυγιώτης» τὸ ἔλαβε ἴσως ἀπὸ κάποια ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου πὺ ἔφερε τὸ ὄνομα Καταφυγή, χωρὶς ὅμως νὰ ἔχῃμε πληροφορίες ἀκριβεῖς καὶ γι' αὐτήν. Οἱ γνώμες τῶν ἐρευνητῶν διχάζονται. Ἄλλοι ἀπὸ αὐτοὺς τὸν ταυτίζουν μὲ τὸν Κάλλιστο Β' Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, πὺ συνέγραψε καὶ ἑκατὸ ἄλλα κεφάλαια, στηρίζοντας τὴ γνώμη τους στὸ γεγονὸς ὅτι τὰ κεφάλαια αὐτὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν πρακτική, ἐνῶ τὰ κεφάλαια τοῦ *Περὶ θείας ἐνώσεως καὶ βίου θεωρητικοῦ* μὲ τὴ θεωρία μόνο καὶ τὸν θεωρητικὸ βίον. Ἐφόσον, λένε, ἡ πράξη καὶ ἡ θεωρία εἶναι στενὰ ἐνωμένες μεταξύ τους, πρέπει κατὰ φυσικὸ λόγο νὰ εἶναι ἓνας καὶ ὁ συγγραφέας αὐτῶν. Ἄλλωστε, λένε, πολλὰ ἀπὸ τὰ λεγόμενα σὲ ἐκεῖνα ἀναφέρονται καὶ σ' αὐτά, ὅσα ἀναφέρονται στὴν «κατ' ἐπιβολή» καὶ «κατὰ παραδοχὴ» ἐργασία τοῦ νοῦ, τὴ θεία ἐνωση, τὴν καρδιακὴ ἐνέργεια, καὶ τὸν φωτισμὸ τοῦ νοῦ. Μιὰ ἄλλη ὅμως ὁμάδα ἐρευνητῶν θεωρεῖ ὅτι πρό-

κειται για δύο διαφορετικά πρόσωπα, καταλήγοντας στο συμπέρασμα αυτό από το διαφορετικό ύφος τῆς κάθε μιᾶς ομάδας τῶν κεφαλαίων. Οἱ ἐκδότες τῆς Φιλοκαλίας συμφωνοῦν μὲ τὴν πρώτη ἀποψη. Προσεκτικώτερη ὅμως ἔρευνα τοῦ ζητήματος μᾶς ὀδηγεῖ στο νὰ δεχθοῦμε ὅτι τὸ δίκαιο βρίσκεται μὲ τὸ μέρος τῆς δεύτερης ομάδας τῶν ἐρευνητῶν· ὅτι δηλαδή ἄλλος εἶναι ὁ Κάλλιστος Καταφυγιώτης, καὶ ἄλλος ὁ Κάλλιστος Β΄ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Σύμφωνα μὲ τὸν BECK¹ ὁ Κάλλιστος Καταφυγιώτης ἔζησε τὸν ΙΔ΄ αἰῶνα ἢ κατὰ τέλη μὲ ἀρχές τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνα, τὰ δὲ Κεφάλαια *Περὶ θείας ἐνώσεως καὶ βίου θεωρητικοῦ* ἔχουν κατ' αὐτὸν ἐλάχιστα σημεῖα σχέσης μὲ τὸν ἡσυχαστικὸ μυστικισμὸ τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνα. Ἴσως ἡ μελλοντικὴ ἔρευνα νὰ μπορέσει νὰ συγκεντρώσει περισσότερα στοιχεῖα καὶ νὰ ἀφαιρέσει τὸ σκοτεινὸ πέπλο πού μέχρι στιγμῆς φαίνεται νὰ καλύπτει μὲ πυκνὸ σκοτάδι τὸ ὅλο πρόβλημα.

Πάντως προσεκτικὴ μελέτη τῶν κεφαλαίων αὐτῶν ὀδηγεῖ στο συμπέρασμα, ὅτι ὁ Κάλλιστος γνώριζε τὴ διδασκαλία τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ, ἀφοῦ σ' αὐτὰ γίνεται διάκριση τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τις ἄκτιστες ἐνεργειές του, καθὼς καὶ λόγος γιὰ τὸ ἄκτιστο φῶς. Ὁ Κάλλιστος ἦταν βαθὺς γνώστης τῆς θεολογίας καὶ τῆς φιλοσοφίας. Ἀφοῦ πέρασε ὅλα τὰ στάδια τῆς ἡσυχαστικῆς πολιτείας καὶ ἔφτασε σὲ μεγάλη ὑψηλὴ καθαρότητα τοῦ νοῦ, ἔθεσε ὡς στόχο του τὴν ἀνάβαση τοῦ νοῦ του, μὲ τὴ βοήθεια πάνω ἀπὸ ὅλα τῆς θείας χάριτος, πρὸς τὸ ὑπερούσιο καὶ ὑπερκόσμιο Ἐνα τῆς τριαδικῆς ὑπερουσιότητος, καὶ κατόρθωσε νὰ βλέπει καὶ νὰ διώνει μὲ τὴν ἀδιάλειπτη καθαρὴ προσευχὴ του τὸ ἄκτιστο φῶς τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ βρίσκεται σὲ κοινωνία μετ' αὐτοῦ. Αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν πορεία καὶ τὴν κίνηση τοῦ ἀπαλλαγμένου ἀπὸ τὰ πάθη νοῦ πρὸς τὸ ὑπερούσιο καὶ ὑπερκόσμιο Ἐνα καὶ τὴν ἐνωσὴ του μὲ αὐτὸ περιγράφει στὰ Κεφάλαια πού ἀκολουθοῦν.

Ὁ Θεὸς εἶναι τὸ ἄκτιστο ὄν, Θεὸς Τριάς, ἀπειρος, ἀόριστος, εἶναι τὸ κορυφαῖο καὶ ἀπλῶς ἓνα, τὸ «κυρίως καὶ ἀπλῶς ἐν ἅκρον ἀγαθόν», εἶναι ἀνόμιος καὶ καθαρῶς πάντων ἐκτός, αἴδιος, μήτε ἀρξάμενος, μήτε παυσόμενος, ἀσχημάτιστος, ἀνέπαφος, ἀπόλυτος καὶ ἀόριστος. Εἶναι μία οὐσία καὶ τρία πρόσωπα πού ἔχουν κοινὰ

1. H. BECK, Kirche und Theologische Literatur im Byzantinischen Reich, σελ. 784

τὴν οὐσία, τὴ δύναμη, τὴ θέληση, τὴν ἐνέργεια καὶ τὰ ἄλλα ἀγαθὰ. Εἶναι σοφία ὑπέροσφη, δύναμη ὑπερδύναμη, καὶ ἀγάπη καὶ ἀγαθότης. Μολονότι εἶναι ὑπερβατικός, ἐξέρχεται ἀπὸ τὴν ὑπερούσια κρυφιοτήτᾳ του καὶ γίνεται πολλαπλοῦς, χωρὶς βέβαια νὰ ἐγκαταλείπει τὴν ἐνότητά του. Ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι μία, οἱ ἐνέργειες ὅμως αὐτοῦ πολλές καὶ διάφορες. Εἶναι ἄγνωστος καὶ ἀκατάληπτος ὁ Θεὸς ὡς πρὸς τὴν οὐσία του, γνωστός ὅμως καὶ καταληπτός ὡς πρὸς τὶς ἐνέργειές του. Ἡ δύναμη καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ γίνονται ὅπωςδήποτε γνωστές, ἡ οὐσία του ὅμως μένει ἄγνωστη. Οὔτε δηλαδὴ ἀποκαλύπτεται τελείως, οὔτε παραμένει τελείως ἀπρόσιτος καὶ ἄγνωστος.

Ἐὸ Θεὸς δημιούργησε τὸν κόσμον ἀπὸ τὸ μηδέν, καὶ εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ προκαταρκτικὸ αἶτιον κάθε ὄντος, ὅπως βέβαια καὶ τὸ τέλος, καὶ δημιούργησε τὰ πάντα μὲ δύναμη, τέχνη, σοφία καὶ ἀγαθότητα, ἀφοῦ εἶναι ἡ πηγὴ τῆς ἀγαθότητος καὶ κάθε οὐσίας, ὑπάρξεως, κινήσεως, δυνάμεως καὶ ἐνέργειας.

Ἐὸ ἄνθρωπος εἶναι τὸ τελειότερον δημιούργημα τοῦ Θεοῦ καὶ δημιουργήθηκε δυνάμει «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωση» αὐτοῦ, καὶ ἔπρεπε μὲ τὴν πνευματικὴν ἀσκησὴ του νὰ γίνῃ θεοειδής «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωση». Πλάστηκε νὰ εἶναι ἐλεύθερος, νὰ γίνῃ ἀφθαρτός, ἐνῶ εἶναι φθαρτός, νὰ γίνῃ αἰώνιος ἐνῶ εἶναι πρόσκαιρος, νὰ γίνῃ ἀθάνατος ἐνῶ εἶναι θνητός, νὰ γίνῃ θεός ἐνῶ εἶναι ἄνθρωπος, ἀφοῦ κοσμήθηκε μὲ ἀρετὲς καὶ τέτοιες δυνατότητες, ὥστε νὰ μπορέσει μὲ τὴ χάρι τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴ δικὴ του προσπάθεια, νὰ φτάσῃ στὴ θέωσὴ του.

Ἐὸ ὅμως ὁ ἄνθρωπος, κάνοντας κακὴ χρῆση τοῦ αὐτεξουσίου καὶ παρασυρμένος ἀπὸ τὸν διάβολον, ποὺ φθονοῦσε τὴν εὐτυχία του ποὺ πῆγαζε ἀπὸ τὴν κοινωνία του μὲ τὸν Θεόν, ὁδηγήθηκε στὴν πτώση καὶ τὴν ἐξορία του ἀπὸ τὸν παράδεισον, καὶ ἔτσι, ἀντὶ νὰ θεωθεῖ, ὁδηγήθηκε στὸ θάνατον. Ἡ φύση του μὲ τὴ πτώση διασπάστηκε σὲ πολλὰ μέρη, ἔχασε τὴν πίστη του στὸν Θεόν καὶ τὴν ἐνιαία ζωὴ καὶ ἔγινε πονηρός, ἀπιστος καὶ ἐγωιστής, παραδόθηκε στὰ πάθη, καὶ λάτρευε τὴν κτίσιν παρὰ τὸν Κτίστη. Δὲν ἔσθησε ὅμως τελείως ἡ νοσταλγία καὶ ἡ λαχτάρα του νὰ δεῖ καὶ πάλιν τὸ σεβάσιμο πρόσωπον τοῦ Θεοῦ

καὶ νὰ γίνει ἄγγελος ἐπάνω στὴ γῆ καὶ θεός. Αὐτὸ ὅμως θὰ τὸ ἐπιτύχει μὲ μεγάλη δική του προσπάθεια καὶ μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι λογικὴ, ἐνιαία καὶ πολυδύναμη, καὶ εἶναι τρία τὰ γνωρίσματά της· ὁ νοῦς, ὁ λόγος καὶ τὸ πνεῦμα. Ὁ νοῦς εἶναι ὁ ὀφθαλμὸς τῆς ψυχῆς, πὺ φωτίζει καὶ καθοδηγεῖ τὸν ἄνθρωπο καὶ ἔχει ὡς κύριο ὄργανό του τὴν καρδιά, μὲ τὴν ὁποία πρέπει νὰ βρῖσκεται σὲ ἁρμονικὴ σχέση. Ὅταν ὁ νοῦς ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὰ πάθη ἀρχίζει νὰ ἀνεβαίνει πρὸς τὸ ὑπερούσιο ἕνα καὶ ὅσο πιὸ πᾶνω ἀνεβαίνει, τόσο καὶ πιὸ πολὺ μεγαλώνει ὁ πόθος του πρὸς συνένωσή του μ' αὐτὸ, μέχρι πὺ στὸ τέλος νὰ φτάσει καὶ νὰ εἰσχωρήσει μέσα στὸν θεῖο ὑπέρφωτο γνόφο, ὅπου τελοῦνται κατὰ τρόπο θεῖο καὶ ὑπερφυσικὸ τὰ μυστήρια τῆς πνευματικῆς ἐνώσεως καὶ ἀγάπης. Ἀντίθετα ὅταν παρεκκλίνει ἀπὸ τὴν κατὰ φύση κίνησή του καὶ παραδοθεῖ σὰ πάθη, τότε ὑποδουλώνεται καὶ λατρεύει τὴν κτίση, παρὰ τὸν Κτίστη.

Τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι Θεὸς ἀληθινός, «πρόσωπο τῆς τρισυπόστατης ἐνάδας», ἡ πηγὴ τῶν ἄκτιστων ἀγαθῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ παρέχει στὸν ἄνθρωπο τὴν ἐλευθερία ἀπὸ τὰ πάθη καὶ τὴν υἰοθεσία καὶ ἀνεβάζει τὸν νοῦ στὸ ὑπερκόσμο Ἔνα. Αὐτὸ ζωοποιεῖ καὶ φωτίζει τὸν ἄνθρωπο ὅταν τοῦ δοθεῖ ἡ δυνατότητα νὰ κατασκηνώσει μέσα στὴν ψυχὴ του, ἐνισχύοντας τὶς ψυχικὲς δυνάμεις του καὶ βοηθώντας τον νὰ βαδίζει μὲ ὑπομονὴ καὶ φρόνημα ταπεινὸ τὸν δρόμο τῆς ἀρετῆς καὶ νὰ ζεῖ βίο ἀγγελοειδῆ, μακάριο καὶ γεμᾶτο ἀπὸ εὐφροσύνη. Γιατὶ ὅσοι ἔχουν ὁδηγὸ τους τὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶναι τέκνα τοῦ Θεοῦ καὶ μὲ τὴ χάρη αὐτοῦ φτάνουν στὴν πνευματικὴ εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίαση καὶ γίνονται μέτοχοι τῶν ἀγαθῶν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Ἀντίθετα ὅταν ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου δὲν δέχεται τὸ φωτισμὸ καὶ τὴ ζωοποίησιν ἀπὸ τὴ δύναμη καὶ τὴν ἐνέργεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος δὲν μπορεῖ νὰ δεῖ τὸ φῶς καὶ τὴν ἀλήθεια, ἀλλὰ ζεῖ μέσα στὸ σκοτάδι καὶ στερεῖται τὴν ἐνέργειά του ἐκείνη πὺ τοῦ χαρίζει τὴ θέωση.

Ὁ Κάλλιστος, ἂν καὶ κάνει πολὺ λόγο γιὰ τὸν Θεὸ Πατέρα καὶ τὶς ἐνέργειές του καθὼς καὶ γιὰ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, δὲν κάνει κανένα λόγο γιὰ τὸ δεύτερο πρόσωπο τῆς ἁδίας Τριάδος, τὸν Υἱό.

Αὐτὰ σέ πολὺ γενικὲς γραμμὲς ἀποτελοῦν τὸ περιεχόμενον τῆς θαυμάσιας αὐτῆς πραγματείας τοῦ ὁσίου πατρὸς μας Καλλίστου, πὺν μπορεῖ μελετώμενη μὲ προσοχὴ νὰ προσφέρει μεγάλη βοήθεια στὴν ψυχὴ ἐκείνη πὺν ποθεῖ πραγματικὰ νὰ ἐπιτύχει τὴν ἔνωσὴ τῆς μὲ τὸν Θεὸ καὶ νὰ προγευθεῖ, καὶ ὅσο ἀκόμα βρίσκειται στὴ ζωὴ αὐτῆ, τὰ ἀνέκφραστα ἐκεῖνα ἀγαθὰ πὺν ἐπιφυλάσσονται γιὰ τὰ γνήσια τέκνα τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ.

ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ ΚΑΤΑΦΥΓΙΩΤΟΥ

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

Κάλλιστος ὁ ὀσιώτατος πατὴρ ἡμῶν ὁ καὶ Καταφυγιώτης ἐπικαλούμενος (ἴσως τῆς ἐπικλήσεως ταύτης ἔτυχεν ἀπὸ ἐκκλησίας τινὸς τῆς Θεοτόκου, Καταφυγῆς οὕτως ἐπικεκλημένης), τίς τε ἦν καὶ τίνα ἔσχε πατρίδα καὶ ποῦ τὸν ἀναχωρητικὸν διήνυσεν βίον, οὐδὲν τούτων παρὰ τῶν ἱστοριῶν μεμαθήκαμεν· ὅσον δὲ ἀπὸ τῶν παρόντων αὐτοῦ κεφαλαίων τεκμηριώσασθαι, ἀνὴρ ἦν τῷ ὄντι περὶ τε τὴν ἔξω καὶ τὴν ἔσω παιδείαν φιλοσοφώτατος καὶ μάλιστα πρὸς θεωριῶν ὕψος καὶ βάθος. μῆκός τε καὶ πλάτος νοητόν, εἴτερ τις ἄλλος, διαβατικώτατος. Ἐπὶ τοσοῦτον γὰρ ὁ μακάριος πρὸς τὸ ὑπερκόσμιον τῆς Τριαδικῆς ὑπερουσιότητος ἀπόκρουφον ἐν ἀνετεινέτο, συνεργία τῆς χάριτος, καὶ οὕτως ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐποψίαν καὶ ἄμεσον ἔνωσιν καὶ νοερὰν σιγὴν καὶ ὑπεράγνωστον ἀγνωσίαν πάντων ἀπαξαιπλῶς ἀπολελυμένος ἀνηνέχθη δι' ὑπερβολὴν καθαρότητος, ὡς ἄγγελον ἄλλον ἀληθῶς καὶ Θεὸν κατὰ χάριν ἐπὶ γῆς φαίνεσθαι.

Τινὲς μὲν οὖν αὐτὸν ἔφησαν Κάλλιστον εἶναι τὸν Ξανθόπουλον τὸν τῆς Κωνσταντίνου Πατριαρχεύσαντα, τὸν τὰ ἑκατόν, φημί, ἕτερα κεφάλαια συγγραψάμενον, δυσὶ τεκμηρίοις χρώμενοι· ἐκεῖνα μὲν γάρ, φασί, τὰ πολλὰ περὶ πρακτικῆς διειλήφασιν, ταῦτα δὲ περὶ θεωρίας μόνης καὶ βίου θεωρητικοῦ· πράξεως δὲ καὶ θεωρίας συνημιμένων ἀλλήλαις οὐσῶν, ἔδει κατὰ τὸ εἶκός ἕνα γε εἶναι καὶ τὸν περὶ τούτων διερμηνεύοντα· πρὸς δέ, ὅτι καὶ πολλὰ τῶν

ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ ΚΑΤΑΦΥΓΙΩΤΗ

ΣΥΝΤΟΜΗ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ο Κάλλιστος ὁ ὀσιώτατος πατέρας μας, πού ἐπονομάζεται καί Καταφυγιώτης (ἴσως τήν ἐπωνυμία αὐτή νά τήν ἔλαβε ἀπό κάποια ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου, πού ὀνομαζόταν Καταφυγή), ποιός ἦταν καί ποιὰ ἦταν ἡ πατρίδα του καί πού ἄσκησε τόν ἀναχωρητικό βίο, καμμιὰ βέβαια πληροφορία δέν ἔχομε ἀπό τίς ἱστορίες, ὅπως ὅμως συμπεραίνομε ἀπό τά στή συνέχεια κεφάλαιά του, ἦταν πραγματικά βαθύτατος γνώστης τῆς μὴ χριστιανικῆς ἀλλά καί τῆς πνευματικῆς παιδείας καί μάλιστα εἶχε μεγάλη εὐχέρεια νά κινεῖται, ὅσο κανεῖς ἄλλος, μέσα στό νοητὸ ὕψος καί βάθος, μήκος καί πλάτος τῶν θεωριῶν. Καί πραγματικά, μέ τὴ βοήθεια τῆς χάριτος, τόσο πολὺ ὑψωνόταν ὁ μακάριος πρὸς τὴν ὑπερκόσμη ἀπόκρυφη Μονάδα τῆς Τριαδικῆς ὑπερουσιότητος, καί τόσο πολὺ ὑψώθηκε καί ἔφτασε πρὸς τὴν ἐποπτεία τοῦ Θεοῦ καί τὴν ἄμεση ἔνωση, τὴ νοερὴ σιγή καί τὴν ὑπεράγνωστη ἀγνωσία, ἀπαλλαγμένος, ἔξαιτίας τῆς ὑπερβολικῆς καθαρότητάς του, μὰ γιὰ πάντα ἀπὸ ὅλα, ὥστε νά φαίνεται πραγματικά πάνω στή γῆ σάν ἓνας ἄγγελος καί κατὰ χάρη θεός.

Ὁρισμένοι βέβαια διετύπωσαν τὴ γνώμη ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Κάλλιστος ὁ Ξανθόπουλος, ὁ πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ὁποῖος συνέγραψε καί ἑκατὸ ἄλλα κεφάλαια, βασίζοντας τὴν ἀποψή τους σὲ δύο ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα· ἐκεῖνα δηλαδή, λένε, τὰ κεφάλαια κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος τους ἀσχολοῦνται μὲ τὴν πρακτικὴν, ἐνῶ αὐτὰ μὲ τὴ θεωρίαν μόνο καί τὸν θεωρητικὸ βίο· κι ἀφοῦ λοιπὸν ἡ πράξις καί ἡ θεωρία εἶναι ἐνωμένες μεταξύ τους, ἔπρεπε, ὅπως εἶναι εὐλόγο, ἓνας νά εἶναι καί ὁ συγγραφέας αὐτῶν.

ἐκείνοις, ταῦτα καὶ τοῖς παροῦσιν ἐμφέρεται, ὅσα γε εἰς ἐπιβολὴν
 νοῶς καὶ παραδοχὴν ἤκει καὶ θείαν ἔνωσιν καὶ καρδιακὴν ἐνέρ-
 γειαν καὶ φωτισμόν. Οἱ δέ, ἕτερον ἐκείνου τοῦτόν φασι διὰ τὸ
 παρηλλαγμένον ὕφος τῆς ἑκατέρων φράσεως Ἑμεῖς δὲ μᾶλλον
 5 τοῖς προτέροις συναινέσαι δεῖν ἔγνωμεν, μηδὲν τὴν τοῦ ὕφους δε-
 δοικότες ἐναλλαγὴν. Δυνατὸν γάρ ἐστι καὶ μᾶλλ' εὐπορον τοῖς
 σοφοῖς καταλλήλως ταῖς ὑποθέσεσιν ἀρμόζειν καὶ τὰ τῆς φράσε-
 ως, καὶ ταπεινῶς μὲν τὰ ταπεινά, ὑψηλῶς δὲ καὶ μεγαληγόρως
 ἐκφράζειν τὰ ὑψηλά. Τοῦτο δὲ ἀληθῶς ἀνιαρόν, ὅτι εἰς ἑκατοντά-
 10 δα που, ὡς ἐξ εἰκασμοῦ, τῶν κεφαλαίων πληθυνομένων καὶ τῶν
 ὅσα δὴ πώποτε περὶ θεωρητικοῦ διειλήφασι βίου, ὑψηλοτάτων
 γε ὄντων, ὡς ἐμὲ εἰδέναί, καὶ τελεωτάτων τοῖς τε νοήμασι καὶ τῷ
 μεγαληγόρῳ τῆς φράσεως καὶ τῇ ἄλλῃ καλλιιεπείᾳ, ναὶ μὴν καὶ
 ταῖς τῶν συλλογισμῶν ἀνάγκαις, μόνα τὰ παρόντα κατὰ τὸ εἰς
 15 ἡμετέρας χεῖρας ἐλθὼν πρωτότυπον διεσώζοντο.

Καὶ ἀκόμα ὅτι πολλὰ ἀπὸ τὰ λεγόμενα σὲ ἐκεῖνα, ἀναφέρονται καὶ σ' αὐτὰ, ὅσα βέβαια ἀναφέρονται στὴν ἐπιβολὴ τοῦ νοῦ καὶ τὴν παραδοχὴ, τὴ θεία ἔνωση καὶ τὴν καρδιακὴ ἐνέργεια καὶ τὸν φωτισμό. Ἄλλοι πάλι λένε ὅτι αὐτὸς εἶναι ἄλλος, κι ὄχι ἐκεῖνος, ἐπειδὴ διαφέρει τὸ ὕφος τῆς καθε μιᾶς ὁμάδας τῶν κεφαλαίων. Ἐμεῖς βέβαια κρίναμε ὀρθὸ νὰ συμφωνήσομε μᾶλλον μὲ τοὺς πρώτους, χωρὶς νὰ μᾶς δημιουργεῖ καμμιά δυσκολία τὸ διαφορετικὸ ὕφος αὐτῶν. Γιατὶ εἶναι δυνατὸν καὶ πάρα πολὺ εὐκολο στοὺς σοφοὺς νὰ ρυθμίζουν τὰ γραφόμενά τους ἀνάλογα μὲ τὸ διαπραγματευόμενο θέμα, καὶ νὰ ἐκφράζουν τὰ ταπεινά μὲ ταπεινὸ τρόπο, ἐνῶ τὰ ὑψηλὰ μὲ ὑψηλὸ καὶ μεγαλόπρεπο τρόπο. Τὸ δυσάρεστο ὅμως εἶναι αὐτό, ὅτι δηλαδή, ἐνῶ ἀφήνεται νὰ ἐννοηθεῖ ὅτι τὰ κεφάλαια γιὰ τὸν θεωρητικὸ βίο θὰ εἶναι γύρω στὰ ἑκατό, καὶ εἶναι βέβαια, κατὰ τὴ γνώμη μου, ὑψηλοτάτου περιεχομένου, καὶ τελειότατα καὶ ὡς πρὸς τὰ νοήματα καὶ ὡς πρὸς τὴ μεγαλπρεπῆ ἔκφρασή τους καὶ τὴν ἄλλη γενικὰ καλλιέπειά τους, ὅπως βέβαια καὶ ὡς πρὸς τὴ διατύπωση τῶν συλλογισμῶν, σώζονται μόνο τὰ παρόντα σύμφωνα μὲ τὸ πρωτότυπο ποὺ ἔφτασε στὰ χέρια μας.

ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ
ΚΑΤΑΦΥΓΙΩΤΟΥ

ΠΕΡΙ ΘΕΙΑΣ ΕΝΩΣΕΩΣ
ΚΑΙ ΒΙΟΥ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΥ

Εκ τοῦ πεφυκότος πᾶν ζῶν τῇ κρείττονι πεφυκνία αὐτοῦ
ἐνεργείᾳ, καὶ ἀναπαύσεως μεταλαγχάνει καὶ ἡδονῆς
ἐφαμίλλου, καὶ ταύτῃ καὶ χαίρει καὶ προσπαθεῖ διὰ
ταῦτα. Οὐκοῦν καὶ ὁ ἄνθρωπος, ἅτε νοῦν ἔχων καὶ τὸ νοεῖν
5 πεφυκότως ζοῆν, μάλιστα ἡδεται καὶ ἀναπαύσεως ἐν μετοχῇ
γίνεται γιγνομένη, ὅπηνίκα τὰ κρείττω νοῆ καὶ τά, εἴτε ἀγαθά
τις θέλει λέγειν εἴτε καλὰ, περὶ ἑαυτοῦ, ὃ γίνεται ἀληθῶς, τὸν
Θεὸν ἔχων εἰς νοῦν καὶ τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ λογιζόμενος, ἄκρου γε
ὄντως καὶ ὑπὲρ νοῦν νοητοῦ καὶ ἄκρως ἀγαπῶντος καὶ ὑπὲρ
10 νοῦν τὸν ἄνθρωπον καὶ ἄκρα γέρα καὶ ὑπὲρ νοῦν ἀγαθὰ καὶ
καλὰ τοῖς ἑαυτοῦ ἐτοιμάζοντος καὶ ταῦτ' αἰωνίως τὰ μάλιστα.
β'. Εἰ πᾶσα γέννησις προσεικέναι ποιεῖ τῷ γεννῶντι τὸ γεννη-
θέν, ὡς ἔφη ὁ Κύριος, ὅτι «τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκός, σὰρξ
ἐστὶ, καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος, πνεῦμα», εἰ τοίνυν
15 πνεῦμα ὃ ἐκ τοῦ Πνεύματος γεγεννημένος, δῆλον ὅτι καὶ θεὸς
ἔσται, κατὰ τὸ γεννησαν Πνεῦμα, ἐπεὶ καὶ Θεὸς ἀληθινὸς τὸ
Πνεῦμα, ὑφ' οὗ κατὰ χάριν γεγέννηται ὃ τοῦ Πνεύματος μέτοχος
εἰ δὲ ^{θεός} ~~θεός~~ ὁ τοιοῦτος, καὶ θεωρητικὸς περιφανῶς εἶη γ' ἂν κατὰ
τὸ εἶκός ἐκ τοῦ θεωρεῖν καὶ γὰρ εἴρηται Θεὸς ὁ Θεός ὡστ' ἄρα ὁ

ἔπειδ' ἔχει ἄπο τῆ φύσιν σου
τὸ νοῦ καὶ τῆ δυνατώζυγα
τῆ νοεῖν τῆ ζωῆν

ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ ΚΑΤΑΦΥΓΙΩΤΗ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΩΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΘΕΟ ΚΑΙ ΤΟΝ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΒΙΟ

1. Ἀπὸ τῆ φύσιν τῆς κάθε ζωντανῆ ὑπαρξῆ με τὴν ἀνώτερη φυσικὴ ἐνέργειά τῆς ἀπολαμβάνει καὶ ἀνάπαυση καὶ ἀνάλογη ἡδονή, καὶ ἔξαιτίας αὐτῆς καὶ νοιώθει χαρὰ καὶ προσηλώνεται με πολὺ πάθος σ' αὐτά. Καὶ ὁ ἄνθρωπος λοιπὸν, ἐπειδὴ ἔχει νοῦ καὶ ἔχει ἀπὸ τὴν ἴδια τῆ φύσιν τῆ ζωῆ τῆ νοῆσιν, νοιώθει πάρα πολὺ μεγάλη ἡδονή καὶ καθίσταται μέτοχος ἀνάπαυσης, κάθε φορὰ πού νοεῖ τὰ ἀνώτερα, καὶ αὐτῶν πού εἶναι γιὰ τὸν ἑαυτὸ του ἀγαθὰ καὶ καλά, ὅπως κι ἂν θέλει κανεὶς νὰ τὰ ὀνομάζει, πρᾶγμα πού συμβαίνει πραγματικὰ ὅταν ἔχει τὸν Θεὸ στὸ νοῦ του καὶ σκέφτεται τὶς ἀρετὲς αὐτοῦ, πού εἶναι πραγματικὰ τὸ ἄκρο καὶ πάνω ἀπὸ νοῦ νοητὸ καὶ ἀγαθὰ στὸ ἔπακρο καὶ πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ τὸν ἄνθρωπο καὶ ἐτοιμάζει γιὰ τοὺς δικούς του τὰ πλέον ἀνώτερα καὶ πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ ἀγαθὰ καὶ καλά, καὶ ὅλα αὐτὰ μάλιστα στοὺς αἰῶνες.

2. Ἐὰν κάθε γέννηση κάμνει ἐκεῖνο πού γεννιέται νὰ μοιάζει μ' αὐτὸ πού τὸ γέννησε, ὅπως εἶπε ὁ Κύριος, ὅτι «τὸ γεννημένο ἀπὸ τὴ σάρκα εἶναι σάρκα, καὶ τὸ γεννημένο ἀπὸ τὸ Πνεῦμα εἶναι πνεῦμα»¹, καὶ σύμφωνα μ' αὐτὸ λοιπὸν ἐὰν εἶναι πνεῦμα ὁποῖος ἔχει γεννηθεῖ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, εἶναι φανερὸ ὅτι θὰ εἶναι καὶ θεός, ὅπως εἶναι καὶ τὸ Πνεῦμα πού τὸν γέννησε, ἀφοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα εἶναι ἀληθινὸς Θεός, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔχει γεννηθεῖ κατὰ χάριν αὐτὸς πού μετέχει τοῦ Πνεύματος· κι ἂν εἶναι θεός αὐτὸς πού ἔχει γεννηθεῖ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι θὰ μπορούσε κατὰ φυσικὸ λόγο νὰ εἶναι καὶ θεωρητικὸς· καθόσον ὁ Θεὸς ὀνομάστηκε Θεὸς ἀπὸ τὸ γεγονός

1. Ἰω. 3, 6.

μὴ θεωρῶν, ἢ τῆς πνευματικῆς γεννήσεως καὶ μετοχῆς οὐκ ἐπέτυ-
 χεν οὐπω, ἢ, ἐπιτυχῆς αὐτῆς γεγονώς, μύει ἐξ ἀμαθείας τὴν ὀπτι-
 κὴν αὐτοῦ δύναμιν καὶ τὰς νοητὰς περὶ τὸν νοητὸν τῆς δικαιοσύ-
 νης ἡλίον θείας ἀκτῖνας ἀποστρέφεται ἀπαιδευτός, καὶ θεωτικῆς
 5 δυνάμεως μέτοχος γεγονώς, τὴν ἐνέργειαν ταύτης στέρεται δυσ-
 τυχῶς, καὶ πρὸς ἀγιωσύνην καίτοι γε ἀνατεινόμενος

γ'. Πάντα τὰ ὄντα ἐκ τοῦ ^Ππεποιηκότος αὐτὰ κατὰ λόγον τὴν
 σφῶν αὐτῶν εἴληφε κίνησιν καὶ τὸ φυσικὸν ἴδιον, ὅθεν ἀκολού-
 θως καὶ ὁ νοῦς ἀλλ' ἢ τοῦ νοῦ κίνησις ἔχει τὸ "αἰί", τὸ δ' αἰί ἄ-
 10 πειρον καὶ ἀόριστον· παρὰ τὴν ἰδίαν ἄρα ἀξίαν καὶ τὸ πεφυκὸς
 κυρίως αὐτῶ, ἔσται κινουμένῳ πεπερασμένως ἢ ὠρισμένως τοῦτο
 δὲ πείσεται, εἴπερ ἐν πεπερασμένοις κινοῖτο καὶ ὠρισμένοις οὐ
 γάρ ἐστιν, εἶναι μὲν τὸ πρᾶγμα πεπερασμένον καὶ ὠρισμένον, ἢ δ'
 ἐπ' αὐτὸ ἢ περὶ αὐτὸ κίνησις τοῦ νοῦ προῖέναι ἐπ' ἄπειρον· δεῖται
 15 δὴ ἄρα τὸ τοῦ νοῦς ἀεικίνητον γιγνομένως ἀπείρου καὶ ἀορίστου
 τινός, πρὸς ὃ κατὰ λόγον καὶ τὸ σφέτερον πεφυκὸς εἶη γ' ἂν κι-
 νούμενον· ἀλλὰ μὴν ἄπειρον καὶ τῶ ὄντι ἀόριστον ἔστιν οὐδέν,
 πλὴν τοῦ Θεοῦ, φύσει καὶ κυρίως ὄντος ἑνός· Πρὸς ἄρα τὸ κυρίως
 ἄπειρον ἔν, τὸν Θεόν, ἀνατεταῖσθαι καὶ ἀφορᾶν καὶ κινεῖσθαι τὸν
 20 νοῦν χρή· τοῦτο γάρ κυρίως πέφυκεν αὐτῶ.

δ'. Ἄπειρά ἐστι καὶ ἀόριστα τὰ περὶ Θεὸν θεωρούμενα, ἀλλ'
 ὅμως οὐδ' ἐν τούτοις τέλεον χαίρειν ἔχει ὁ νοῦς ζητῶν τὸν ἐξ οὔ.
 Ἐπεὶ καὶ γὰρ τῶ ὁμοίῳ ἑαυτοῦ ἕκαστον πεφυκότης χαίρει, εἰς ὧν
 ὁ νοῦς τὴν φύσιν, εἰ καὶ πολλὰ ταῖς νοήσεσιν, ἀνατεινόμενος, καὶ
 25 οἷον κινούμενος πρὸς Θεόν, τὸν ἕνα τὴν φύσιν καὶ πολλὰ τὴν ἐν-
 ἐργειαν, ἀνένδεκτον χαίρειν ὀλοσχερῶς, πρὶν ἂν ἐν τῶ πεφυκότης
 ἀορίστῳ ἐνὶ διὰ Πνεύματος γένοιτο, ἀπὸ τῶν πολλῶν ὥσπερ δια-
 βάς ἐν μόνῳ ἄρα ὁ νοῦς τῶ Θεῷ πεφυκότης χαίρειν ἔχει ὀλοσχε-

ὅτι θεωρεῖ· ἄρα λοιπὸν ἐκεῖνος ποῦ δὲν θεωρεῖ (δὲν εἶναι θεωρητικός), ἢ δὲν ἐπέτυχε ἀκόμα τὴν πνευματικὴν γέννηση καὶ μετοχή, ἢ, ἐνῶ τὴν ἔχει ἐπιτύχει, κλείνει ἀπὸ ἀμάθεια τὴν ὀπτική του δύναμη καὶ ἀποστρέφεται κατὰ τρόπο ἀπαίδευτο τις νοητὴς γύρω ἀπὸ τὸν νοητὸ Ἡλιο τῆς δικαιοσύνης θεῖες ἀκτῖνες, καὶ ἐνῶ κατέστη μέτοχος θεωρητικῆς δυνάμεως, στερεῖται δυστυχῶς τὴν ἐνέργεια αὐτῆς, ἂν καὶ βέβαια ὑψώνεται πρὸς τὴν ἀγιωσύνη.

3. Ὅλα τὰ ὄντα ἔχουν λάβει τὴν κίνηση καὶ τὸ φυσικὸ ἰδίωμα τους ἀπὸ Ἐκεῖνον ποῦ τὰ ἔχει δημιουργήσει σύμφωνα μὲ τὸ σκοπὸν τοῦ ὁποῖο ἀποβλέπουν, κατὰ συνέπεια καὶ ὁ νοῦς. Ἡ κίνηση ὅμως τοῦ νοῦ ἔχει τὸ “συνεχὲς καὶ ἀδιάκοπο”, καὶ τὸ ἀδιάκοπο εἶναι ἄπειρο καὶ ἀπεριόριστο, καὶ ἄρα, ἂν ὁ νοῦς κινεῖται κατὰ τρόπο πεπερασμένο καὶ περιορισμένο, αὐτὸ θὰ καθιστᾷ αὐτὸν κατώτερο ἀπὸ τὴν ἀξία καὶ τὴ φύση του· αὐτὸ βέβαια θὰ τὸ πάθαινε, ἐὰν κινουῦνταν μέσα σὲ πράγματα πεπερασμένα καὶ περιορισμένα· γιατί δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι τὸ πρᾶγμα πεπερασμένο καὶ περιορισμένο, καὶ ἡ κίνηση τοῦ νοῦ μέσα σ’ αὐτὸ ἢ γύρω ἀπὸ αὐτὸ νὰ προχωρεῖ καὶ νὰ φτάνει στοῦ ἄπειρο. Χρειάζεται ἐπομένως ἡ ἀεικινησία αὐτῆ τοῦ νοῦ κάποιον ἄπειρο καὶ ἀπεριόριστο, πρὸς τὸ ὁποῖο νὰ κινεῖται σύμφωνα μὲ τὸν σκοπὸν γιὰ τὸν ὁποῖο ἔγινε καὶ τὴν ἴδια τὴ φύση του. Ἄλλ’ ὅμως ἄπειρο καὶ πραγματικὰ ἀπεριόριστο δὲν εἶναι κανένα ἄλλο, ἔκτος ἀπὸ τὸν Θεό, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὴ φύση του καὶ κυρίως εἶναι Ἐνα· ἐπομένως ὁ νοῦς πρέπει νὰ ἀνυψώνεται καὶ νὰ στρέφει τὸ βλέμμα του καὶ νὰ κινεῖται πρὸς τὸ κυρίως ἄπειρο Ἐνα, τὸν Θεό· γιατί αὐτὸ κυρίως εἶναι τὸ φυσικὸ γνῶρισμα τοῦ νοῦ.

4. Εἶναι ἄπειρα καὶ ἀπεριόριστα τὰ θεωρούμενα γύρω ἀπὸ τὸν Θεό, ἀλλ’ ὅμως οὔτε καὶ σ’ αὐτὰ νοιώθει τέλεια τὴ χαρὰ ὁ νοῦς, ὁ ὁποῖος ψάχνει νὰ βρεῖ Ἐκεῖνον ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἔχει τὴν ἀρχή του. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ καθένα ἀπὸ τὴ φύση του χαίρεται μὲ ἐκεῖνο ποῦ εἶναι ὁμοίό του, ὄντας ὁ νοῦς ἀπὸ τὴ φύση του ἕνας, ἂν καὶ βέβαια εἶναι πολλὰ ὡς πρὸς τὰ νοήματα, ἀνυψούμενος καὶ κατὰ κάποιον τρόπο κινούμενος πρὸς τὸν Θεό, ποῦ εἶναι Ἐνα ὡς πρὸς τὴ φύση καὶ πολλὰ ὡς πρὸς τὴν ἐνέργεια, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ νοιώθει πλήρη χαρὰ, προτοῦ μέσω τοῦ Πνεύματος φτάσει στοῦ ἀπὸ τὴ φύση του ἀπεριόριστο Ἐνα, ἀφοῦ κατὰ κάποιον τρόπο περάσει μέσα ἀπὸ τὰ

ῥῶς, ἀλλὰ μὴν τῶν ὄντων ἕκαστον μάλιστα τῷ ἰδίῳ χαίρει φυσικῶ·
 φυσικόν ἐστὶν ἴδιον ἄρα τῷ κῶ και μάλιστα γε, τὸ ἐν τῷ Θεῷ μόνῳ
 τῷ ἀπλῶς και ἀορίστως ἐνί, και κινεῖσθαι και ἀνατείνεσθαι και
 γίνεσθαι και χαίρειν ὄλοσχερῶς.

5 εἰ. Πᾶσα οἰουδὴ τινος κτιστοῦ κίνησις και δὴ και αὐτοῦ τοῦ
 νοῦ, πρὸς στάσιν και ἡρεμίαν γιγνομένως σπεύδει και ἀφορᾷ και
 τὸ στήναι γενέσθαι και ἡρεμηῆσαι κατ' αὐτήν, και τέλος και ἐξ
 ἐφαμίλλου ἀνάπανσις τῷ κτιστῷ· ἀλλὰ μὴν ὅ γε νοῦς, εἷς ὢν τῶν
 κτιστῶν, ἐν κτιστοῖς στάσεως και ἡρεμίας μετεληχέναι κινούμε-
 10 νος οὐ δεδύνηται· τοῦ γάρ τοι κτιστοῦ κατάλληλα δεδεγμένου τὸ
 πεπεράνθαι, ἅτε ἡργμένου, τὸ τοῦ νοῦς σὺν δίκῃ ἀεικίνητον ἀπο-
 λειφθεῖν γ' ἂν και ἐξακολουθου ζητήσῃ οὗ κινήθησεται και ἡ-
 κιστα τὸ παράπαν ἔξει τὸ ἡρεμεῖν ἢ τοῦ ἰδίου τέλους ἐπιτυχεῖν ἢ
 τὸ ἀεικίνητον οὐχ ἔξει μεθ' ἑαυτοῦ κατὰ τὰ προκειμένα, τοῖς ὠρι-
 15 σμένοις και πεπερασμένοις συμπεριληφθεῖς, ὅπερ πόρρω τοῦ
 κατὰ νοῦν φυσικοῦ, περιφανῶς ἀεικινήτου, τυγχάνοντος οὐκ ἄ-
 ρα ἐστὶν εἰκὸς εὖρηκέναι τὸ ἡρεμον, ἢ στήναι νοῦν ἐν δήπου κτι-
 στοῖς γινόμενον· ποῦ τοίνυν χρήσαιτ' ἂν ὁ νοῦς τῷ ἑαυτοῦ ἰδικῶ,
 τῷ διὰ κινήσεως ἴστασθαι δηλαδή, και οὕτως ἡρεμεῖν και εἰρήνην
 20 ἄγειν και ἀναπαύλης δεδέχθαι αἴσθησιν ἀσφαλῶς, εἰ μὴ ἐν γε
 ἀκτίστῳ και ἀπεριγρᾶφῳ γένοιτο; τοῦτο δέ ἐστὶν ὁ Θεὸς κυρίως
 και ὑπερκοσμῶς ἐν ὧν ἐν ἄρα τουτωῖ τῷ ἐνί και ἀπεριγρᾶπτῳ
 γίνεσθαι διὰ κινήσεως τῷ νοῦν δεῖ, ὡς ἂν τὴν σφετέραν φυσικὴν
 ἡρεμίαν ἐξευρηκότα, ἐν ἀναπαύσει τῇ νοερᾷ κατὰ τὸ εἰκὸς στά-
 25 σις γάρ διὰ πνεύματος ἐκεῖ και ξενότροπος ἀνάπανσις και πάν-
 των πέρας τὸ ἄπειρον και κίνησις ἐν τῷ ἐνί γινομένῳ ἐκείνῳ οὐκ
 ἀπολείπεται οὐδαμῶς παντὶ κῶ, τὸ ἀόριστον και ἀτέραντον πε-
 φθακότι, τό τε ἀπερίγραπτον, ἀνείδεον και ἀσχημάτιστον και ἀ-
 πολύτως ἀπλοῦν τοιοῦτο γάρ τὸ εἰρημένον ἐν, τοῦτέστιν ὁ Θεός.

πολλά. Ἐπειὶ οὖν ὁ νοῦς ἀπὸ τῆν ἴδια τῆ φύση του νοιώθει πλήρη χαρὰ μόνο κοντὰ στὸν Θεό, ὅπως βέβαια καὶ καθένα ἀπὸ τὰ ὄντα χαιρεται κατ' ἔξοχὴν μὲ τὸ φυσικὸ του ἰδίωμα. Καὶ φυσικὸ στὴν κυριολεξία ἰδίωμα τοῦ νοῦ εἶναι τὸ νὰ κινεῖται καὶ νὰ ὑψώνεται καὶ νὰ φτάνει καὶ νὰ χαιρεται ὀλοκληρωτικὰ μόνο μέσα στὸν Θεό, πού εἶναι τὸ ἀπλῶς καὶ ἀπεριόριστο Ἐνα.

5. Ὅλη ἡ κίνηση τοῦ ὁποιοῦδήποτε κτιστοῦ, καὶ βέβαια καὶ τοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ νοῦ, σπεύδει καὶ ἀποβλέπει πρὸς τὴ στάση καὶ ἡρεμία καὶ σκοπὸς καὶ παράλληλα ἀνάπαυση γιὰ τὸ κτίσμα εἶναι τὸ νὰ σταθεῖ καὶ νὰ ἡρεμήσει ἀπὸ τὴν κίνησή του. Ὁ νοῦς ὅμως, ὄντας ἕνα ἀπὸ τὰ κτίσματα, κινούμενος μέσα στὰ κτίσματα δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιτύχει τὴ στάση καὶ τὴν ἡρεμία του, καὶ ἐπειδὴ τὸ κτίσμα ἔχει δεχθεῖ σύμφωνα μὲ τὴ φύση του τὸ πέρας, ἀφοῦ ἔλαβε ἀρχή, κατὰ φυσικὸ λόγο ἡ ἀεικινησία τοῦ νοῦ θὰ ὑστερήσει καὶ κατ' ἀκολουθία θὰ ζητήσῃ νὰ βρεῖ ἐκεῖνο πρὸς τὸ ὁποῖο θὰ κινηθεῖ, καὶ θὰ καταστεῖ τελείως ἀδύνατον τὸ νὰ ἡρεμήσει ἢ νὰ ἐπιτύχει τὸ σκοπὸ του, ἢ σύμφωνα μ' αὐτὰ θὰ παύσῃ πιά νὰ φέρει τὴν ἀεικινησία, ἀφοῦ θὰ συμπεριληφθεῖ μέσα στὰ περιορισμένα καὶ πεπερασμένα, πρᾶγμα βέβαια πού ἀπέχει πάρα πολὺ ἀπὸ τὴ φυσικὴ ἰδιότητα τοῦ νοῦ, ὁ ὁποῖος ὀλοφάνερα εἶναι ἀεικίνητος. Ἐπειὶ οὖν δὲν εἶναι δυνατόν κατὰ εὐλογο λόγο νὰ βρεῖ ὁ νοῦς τὴν ἡρεμία ἢ τὸ νὰ σταθεῖ βρισκόμενος ἀνάμεσα σὲ ὁποιαδήποτε κτιστά. Πού λοιπὸν θὰ μπορέσει νὰ χρησιμοποιήσῃ ὁ νοῦς τὴ δική του φυσικὴ ἰδιότητα, τὸ νὰ στέκεται δηλαδή μέσω τῆς κινήσεως, καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ ἡρεμῇ καὶ νὰ εἰρηνεύει καὶ νὰ δέχεται μὲ ἀσφάλεια τὴν αἴσθησι τῆς ἀνάπαυσης, ἐὰν δὲν βρεθεῖ μέσα σὲ κάτι τὸ ἄκτιστο καὶ ἀπεριόριστο; Κι αὐτὸ εἶναι ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος εἶναι τὸ κατ' ἔξοχὴν ὑπερκόσμιον Ἐνα. Ἐπειὶ οὖν μέσα σ' αὐτὸ τὸ Ἐνα καὶ ἀπεριόριστο πρέπει νὰ φτᾶσει ὁ νοῦς μὲ τὴν κίνηση, ὥστε νὰ μπορέσει νὰ βρεῖ κατὰ εὐλογο λόγο τὴ φυσικὴ ἡρεμία του μέσα στὴ νοερὴ ἀνάπαυση· γιὰτὶ ἐκεῖ βρίσκεται ἡ πνευματικὴ στάση καὶ ἡ ξενότροπη ἀνάπαυση καὶ τὸ ἄπειρον πέρας ὅλων, καὶ δὲν ὑστερεῖ καθόλου ἡ κίνηση ὁποιοῦδήποτε νοῦ πού φτάνει σὲ ἐκεῖνο τὸ Ἐνα, τὸ ἀπεριόριστο καὶ ἀπέραντο, τὸ ἀπερίγραπτο, ἀμορφο καὶ ἀσχημάτιστο καὶ σὲ ἀπόλυτο βαθμὸ ἀπλό· καὶ τέτοιο εἶναι αὐτὸ πού ὀνομάζεται Ἐνα, δηλαδή ὁ Θεός.

ζ. Εἰ ποιεῖ, κατὰ τὸν Δαβίδ, τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ ὁ Θεὸς πνεύματα, καὶ οὗς δὲ τῶν ἀνθρώπων γεννᾷ τὸ Πνεῦμα, πνεῦμα αὐτοῦ ποιεῖ, ὡς ὁ Κύριος εἶρηκεν, ἄγγελος ἄρα χρηματίζει ὁ γεγεννημένος ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἐναργεῖ Πνεύματος μετοχῆ αὐτοῦ.

5 Ἀλλὰ μὴν ἀγγέλων ἔργον τὸ διὰ παντός θεωρεῖν τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς ἡμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς⁴, ὡς καὶ τοῦτο εἶπεν ὁ Κύριος οὐκοῦν καὶ ὁ Πνεύματος ἁγίου περιφανῆς μέτοχος χρὴ θεωρεῖν ἀνατεινόμενος, ὡς εἰκός, τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ· διὸ διδάσκει δῆπουθεν καὶ ὁ Δαβίδ, «ζητήσατε τὸν Κύριον», λέγων, «καὶ κρα-

10 ταιώθητε· ζητήσατε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ διὰ παντός»⁵. οὐκ ἄρα τηρεῖ τὸ εἰκός καὶ γιγνόμενον ὁ μέτοχος γεγονώς τοῦ ἁγίου καὶ ζωοποιοῦ καὶ φωτιστικοῦ καὶ ἐρωτοεργοῦ Πνεύματος καὶ εἰς πειραν τῆς ἀρρήτου ἡκων γεννήσεως τῆς ἐκ τοῦ Πνεύματος καὶ εἰς ἀξίαν ἀγγέλου ἀναδεδραμηκώς, ἔπειθ' οὕτω διὰ περιττὴν εὐ-

15 λάθειαν μύειν ποιῶν τὴν πρὸς Θεὸν νοερὰν αἴσθησιν αὐτοῦ καὶ μὴ ἐθέλειν πρὸς Θεὸν ἀνατείνεσθαι καὶ τὰ θεῖα, καὶ ταῦτα τοῦ Σωτῆρος ἐπιτάπτοντος μείναι ἐν αὐτῷ, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς μένει ἐν ἡμῖν⁶, καὶ τοῦ Δαβίδ φάσκοντος, «προσεέλθετε πρὸς αὐτὸν καὶ φωτίσθητε»⁷, καὶ ἀληθῶς εἴ γε μέλλομεν ποιεῖν τὰ δέοντα καὶ ἐπόμε-

20 να, ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς φωτί, λέγω δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁψόμεθα φῶς τὸ περὶ τὸν Θεόν, τοῦτέστι τὴν θεῖαν ἀλήθειαν· εἰ μὴ πως ἀνεπιστημόνως πρὸς τὰς θείας ἀκτῖνας μὴ ἐπιστρέφειν αἰρούμεθα.

ζ. Τρισὶ τρόποις ἐπιβαίνει ὁ νοῦς τῇ τοῦ Θεοῦ θεωρίᾳ· αὐτοκινήτως, ἑτεροκινήτως, καὶ μεταξὺ τούτων. Καὶ ὁ μὲν αὐτοκίνητος τρόπος ὑπὸ τῆς φύσεως τοῦ νοῦ μόνον τελεῖται, θελήσει τῇ ἑαυτοῦ διὰ φαντασίας χρώμενος, οὗ πέρας ἢ τῶν περὶ Θεὸν θεωρία, ἃ καὶ Ἑλλήνων ἀμηγέπη ἐφαντάσθησαν παῖδες· ὁ δ' ἕτερός ἐστιν ὑπερφυῆς, θελήσει καὶ φωτισμῷ μόνου Θεοῦ γιγνόμενος ὅθεν καὶ ὑπὸ τὴν θεῖαν κατοχὴν τότε ὅλως εὕρισκεται καὶ εἰς θεί-

2. Ψαλμ. 103, 4.

3. Ἰω. 3, 6.

4. Ματθ. 18, 10.

6. Ἐάν, σύμφωνα μὲ τὸν Δαβίδ, «ὁ Θεὸς κάμνει τοὺς ἀγγέλους τοῦ πνεύματα»², καὶ αὐτοὺς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ γεννᾶ τὸ Πνεῦμα, τοὺς κάμνει πνεύματα³, ὅπως ἔχει περὶ ὁ Κύριος, ἄρα γίνεται ἄγγελος ὁ ἀνθρώπος ποὺ ἔχει γεννηθεῖ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα μὲ τὴν ὀλοκάθαρη δραστικὴ μετοχὴ αὐτοῦ. Ἀλλὰ βέβαια ἔργο τῶν ἀγγέλων εἶναι τὸ νὰ βλέπουν διαρκῶς τὸ πρόσωπο τοῦ Πατέρα μας ποὺ βρίσκεται στοὺς οὐρανοὺς⁴, ὅπως εἶπε κι αὐτὸ ὁ Κύριος. Ἐπομένως κι αὐτὸς ποὺ εἶναι ὀλοφάνερα μέτοχος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, πρέπει, ὅπως εἶναι φυσικό, ὑψούμενος πρὸς τὰ ἐπάνω, νὰ βλέπει τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ βέβαια διδάσκει κάπου καὶ ὁ Δαβίδ, λέγοντας· «ζητήστε νὰ βρεῖτε τὸν Κύριο καὶ λάβετε δύναμη· ζητήστε νὰ βλέπετε διαρκῶς τὸ πρόσωπο αὐτοῦ»⁵. Ἄρα λοιπὸν δὲν τηρεῖ τὸ φυσικό του γνώρισμα κι αὐτὸ ποὺ ἔγινε αὐτὸς ποὺ ἔγινε μέτοχος τοῦ ἁγίου καὶ ζωοποιοῦ καὶ φωτιστικοῦ καὶ ἐρωτοποιοῦ Πνεύματος, ποὺ γνώρισε τὴν ἄρρητη ἀπὸ τὸ Πνεῦμα γέννηση καὶ ἔφτασε στὴν ἀξία ἀγγέλου, κι ἔπειτα ἀπὸ περιττὴ εὐλάβεια κάμνει τὴν πρὸς τὸν Θεὸ νοερὴ αἴσθησή του νὰ κλείνει τὰ μάτια της καὶ νὰ μὴ θέλει νὰ ὑψώνεται πρὸς τὸν Θεὸ καὶ τὰ θεῖα, καὶ ὅλα αὐτὰ τῆ στιγμῆ ποὺ ὁ Σωτήρας μας μᾶς προστάζει νὰ μείνομε μέσα σ' αὐτόν, ἀφοῦ κι αὐτὸς μένει μέσα σὲ μᾶς⁶, καὶ ὁ Δαβίδ λέγει· «πηγαίνατε πρὸς αὐτόν καὶ φωτισθεῖτε»⁷. Καὶ πραγματικά, ἔάν σκοπός μας εἶναι νὰ πράξομε τὰ πρόποντα καὶ ἐπακόλουθα μέσα στὸ φῶς τοῦ Θεοῦ Πατέρα, καὶ ἐννοῶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο, θὰ δοῦμε τὸ φῶς ποὺ ὑπάρχει γύρω ἀπὸ τὸν Θεό, δηλαδή τὴν θεία ἀλήθεια, ἐκτὸς βέβαια κι ἂν ἀπὸ ἀμάθεια δὲν προτιμοῦμε νὰ στρεφόμεστε πρὸς τὶς θεῖες ἀκτίνες

7. Μὲ τρεῖς τρόπους φτάνει ὁ νοῦς στὴ θεωρία τοῦ Θεοῦ· κινούμενος πρὸς αὐτὴν ὁ ἴδιος, κινούμενος ἀπὸ ἄλλοῦ, καὶ μὲ τὸν ἐνδιάμεσο μεταξὺ αὐτῶν τρόπο. Καὶ ὁ αὐτοκίνητος βέβαια τρόπος τελεῖται μόνο ἀπὸ τὴ φύση τοῦ νοῦ, χρησιμοποιώντας τὴ συνοδευομένη ἀπὸ τὴ φαντασία θελήσῃ του, πέρασ τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ θεωρία τῶν γύρω ἀπὸ τὸν Θεό, τὰ ὁποῖα καὶ οἱ φιλόσοφοι τῶν Ἑλλήνων φαντάστηκαν κατὰ κάποιον τρόπο. Ὁ ἄλλος τρόπος εἶναι ὑπερφυσικός, καὶ κατορθώνεται μὲ τὴ θέληση καὶ τὸν φωτισμὸ μόνο τοῦ Θεοῦ· γι' αὐτὸ καὶ βρίσκεται τότε ἔξ ὀλοκλήρου κάτω ἀπὸ τὴν θεία κατοχὴ

5. Ψαλμ. 104, 4.

6. Ἰω. 15, 4.

7. Ψαλμ. 33, 6.

ας ἀποκαλύψεις ἀρπάζεται και ἀπορρήτων γεύεται τοῦ Θεοῦ
 μυστηρίων και μελλόντων ἐκβάσεις ὄρα· Ὁ δὲ μεταξὺ τούτων
 τρόπος, τοῖς δυσὶν ἐν μέρει συνάπτεται· ἡ μὲν γὰρ θελήσει και
 φαντασία ἰδία ἐργάζεται τῷ αὐτοκινήτῳ σύμφωνος δείκνυται· τῷ
 5 ἑτεροκινήτῳ δὲ κοινωνεῖ, ἐφ' ὅσον ὑπὸ τῆς θείας ἐνοῦται πρὸς
 ἑαυτὸν ἐλλάμψεως και ἀρρήτως ὄρα τὸν Θεὸν ἐπέκεινα τῆς ἑαυ-
 τοῦ νοεραῦς ἐνώσεως· πάντων γὰρ τῶν περὶ Θεὸν ὀρωμένων και
 λεγομένων ἔξω γίνεται τήνικαδε, οὔτε ἀγαθαρχίαν ἢ θέωσιν, οὔτε
 σοφίαν ἢ δυναμοποιὸν κράτος ἢ πρόνοιαν ἢ ἄλλο τι τῶν θείων
 10 ὄρων, ἔμπλεως καθιστάμενος (ἐς) τὰ μάλιστα νοεροῦ φωτός, και
 μὲν γε χαρᾶς ἐνεργουμένης ὑπὸ θείου πυρός ἀγάπῃ συγκινοναμέ-
 νου.

η'. Νοῦς τῇ ἰδία φαντασίᾳ πρὸς τὸ θεωρεῖν τὰ ἀόρατα χρώμε-
 νος, πίστει ὀδηγεῖται, ἐλλαμπόμενος δ' ὑπὸ τῆς χάριτος, τῇ ἐλπίδι
 15 βεβαιοῦται, ὑπὸ δὲ τοῦ θείου φωτός ἀρπαζόμενος, ταμιεῖον ἀγά-
 πης γίνεται ἀνθρώπων και πολλῶ γε μᾶλλον τοῦ Θεοῦ· οὕτως ἡ
 τρισσὴ τοῦ νοῦ τάξις και κίνησις ἐν πίστει και ἐλπίσι και ἀγάπῃ,
 τελεία και θεοποιός, βέβαιός τε και ἀκλινῆς γίνεται· και ταύτην
 πεφθακῶς τὴν εὐρουχωρίαν τῆς ἀκροπόλως, ὡς ἂν τις εἴποι, εἰς τὸ
 20 τῆς ἀγάπης φρούριον ἑαυτὸν ἠσφαλίσατο· ὅθεν ἐστίν, ὃ λέγεται
 παρὰ τοῦ Παύλου· «ἡ ἀγάπη πάντα στέγει, πάντα ὑπομένει»^δ, διὰ
 τὸ τῆς πίστεως και ἐλπίδος ἀγαθόν «ἡ ἀγάπη», φησὶν, «οὐδέποτε
 ἐκπίπτει»^ε, διὰ τὴν πρὸς Θεὸν αὐτῆς ἔμπυρον ἔνωσιν και συνά-
 φειαν ἀρρητον.

25 θ'. Ἐν οὐδενὶ κτιστῷ ἐξαιρέτόν ἐστι τὸ ἐν· διενηνοχέαι μὲν
 γὰρ ἕκαστον ἐκάστου κατὰ τινὰ τρόπον ιδιότητος, οὐκ ἄπειστον
 εἰδέναί· ἡ δὲ κτιστὰ ἕκαστον ἐκάστου οὐ διενήνοχεν ἠργυμένον τε
 και πεπερασμένον και ὑπὸ φύσιν τελοῦν και οὐκ ὄν κυρίως
 ἀπλοῦν ἐν. Μόνον γὰρ ἐν τῷ ὄντι ἐστὶ τὸ ἀκτιστον, ὡς ἀπλοῦν, ὡς
 30 ἀναρχον, ὡς ἀτελεύτητον και ἀόριστον και διὰ τοῦτο ἀπειρον, ὅ-
 περ ἐστὶν ὁ Θεός πρὸς ὃ, εἴ γε ὁ νοῦς ὀρώη μετὰ μετοχῆς τοῦ

καὶ ἀρπάζεται σε θεῖες ἀποκαλύψεις καὶ γεύεται τὰ ἀπόρρητα μυστήρια τοῦ Θεοῦ καὶ βλέπει τὴν ἔκβαση τῶν μελλόντων. Ὁ ἐνδιάμεσος μεταξὺ αὐτῶν τρόπος συνδέεται ἐν μέρει καὶ μὲ τοὺς δύο τρόπους· ἐφόσον δηλαδὴ ἐργάζεται μὲ τὴ θέλησή του καὶ τὴ φαντασία του παρουσιάζεται σύμφωνος μὲ τὸν αὐτοκίνητο τρόπο· ἐνῶ μέτοχος τοῦ ἑτεροκίνητου τρόπου καθίσταται, ἐφόσον ἐνώνεται μὲ τὸν ἑαυτό του μέσω τῆς θείας ἔλλαμψης καὶ βλέπει κατὰ τρόπο ἄρρητο τὸν Θεὸ πέρα ἀπὸ τὴ νοερὴ ἔνωσή του μὲ τὸν ἑαυτό του. Γιατὶ τὴ στιγμή ἐκείνη μεταφέρεται πέρα ἀπὸ ὅσα βλέπομε καὶ λέμε σχετικά μὲ τὸν Θεό, χωρὶς νὰ βλέπει οὔτε τὴν ἀγαθαρχία ἢ τὴ θέωση, οὔτε τὴ σοφία ἢ τὴ δυναμοποιὸ δύναμη ἢ πρόνοια ἢ κάτι ἄλλο ἀπὸ τὰ θεῖα, ἀλλ' εἶναι ὁλόκληρος γεμᾶτος ἀπὸ νοερὸ φῶς, καθὼς καὶ ἀπὸ χαρὰ πού ἐνεργεῖται ἀπὸ τὸ ἀναμιγμένο ἀπὸ ἀγάπη θεῖο πῦρ.

8. Ὁ νοῦς χρησιμοποιώντας τὴ φαντασία του πρὸς θεωρία τῶν ἀόρατων, ὀδηγεῖται ἀπὸ τὴν πίστη, καὶ δεχόμενος τὴν ἔλλαμψη τῆς χάριτος, βεβαιώνεται μὲ τὴν ἐλπίδα, καὶ ἀρπαζόμενος ἀπὸ τὸ θεῖο φῶς, γίνεται ταμεῖο ἀγάπης πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καὶ πολὺ περισσότερο πρὸς τὸν Θεό. Ἔτσι ἡ τριπλῆ τάξη καὶ κίνηση τοῦ νοῦ γίνεται μὲ πίστη καὶ ἐλπίδα καὶ ἀγάπη τέλεια καὶ θεοποιός, καὶ σταθερὴ καὶ ἀμετάβλητη, καὶ ἔχοντας φτάσει σ' αὐτὴ τὴν εὐρυχωρία τῆς ἀκροπόλως, ὅπως θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς, ἀσφαλίζει τὸν ἑαυτό του στὸ φρούριο τῆς ἀγάπης, καὶ ἔτσι βρίσκει ἐφαρμογὴ αὐτὸ πού λέγεται ἀπὸ τὸν Παῦλο· «ἡ ἀγάπη ὅλα τὰ κεπάζει καὶ τὰ ἀνέχεται, ὅλα τὰ ὑπομένει»⁸, γιὰ χάρι τοῦ ἀγαθοῦ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδας· «ἡ ἀγάπη», λέγει, «ποτέ δὲν ξεπέφτει»⁹, ἐξαιτίας τῆς διάπυρης ἔνωσης καὶ τῆς ἄρρητης συνάφειάς της μὲ τὸν Θεό.

9. Σὲ κανένα ἀπὸ τὰ κτίσματα τὸ ἓνα δὲν ἀποτελεῖ ξεχωριστὸ ἰδίωμα, καὶ τὸ ὅτι διαφέρει τὸ καθένα ἀπὸ τὸ ἄλλο ὡς πρὸς κάποια ἰδιότητα, αὐτὸ δὲν μᾶς εἶναι ἄγνωστο· σὰν κτιστὰ ὅμως πού εἶναι δὲν διαφέρει τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἀφοῦ καὶ ἀρχὴ ἔχει καὶ πεπερασμένο εἶναι καὶ ἀνήκει στὴ φύση καὶ δὲν εἶναι στὴν κυριολεξία ἀπλὸ ἓνα. Γιατὶ ἓνα πραγματικὰ εἶναι μόνο τὸ ἄκτιστο, σὰν ἀπλὸ πού εἶναι, σὰν ἀναρχο, καὶ σὰν χωρὶς τέλος καὶ ἀπεριόριστο καὶ γι' αὐτὸ ἄπειρο, τὸ ὁποῖο εἶναι ὁ Θεός, πρὸς τὸ ὁποῖο ἐὰν ὁ νοῦς στρέφει τὸ

8. Α' Κορ. 13, 8.

9. Β' Κορ. 13, 8.

Πνεύματος καὶ ῥοπῆς τοῦ ζωοποιοῦ, ὅσαι ἡμέραι τὴν αὐτῶ προσ-
 ἤκουσαν αὐξὴν δέχεται, ἠνωμένος καὶ ἠπλωμένος καὶ θεουρ-
 γικῆς ἐχόμενος καταστάσεως καὶ γε σφόδρα συνῆκε σαφῶς, ὅτι
 τοῦ ἐνός πλήν καὶ τῆς πρὸς αὐτὸ ἐν Πνεύματι ἀποβλέψεως, νοῦν
 5 θέλτιον ἔξειν ἀμήχανον τοῦτο μὲν, ὅτι ὁ νοῦς ἐσκέδασται, τῶ πο-
 λυσιδεῖ κόσμῳ καὶ τοῖς πάθεσιν ὑπενδούς, καὶ δεῖται ἀκολούθως
 ὑπερκοσμίου δυνάμεως καὶ ἐπομένως ὑπερφουῦς ἐνός εἰς ἀπό-
 βλεψιν, ἴν' οὕτω, τῶν μεριστῶν ἀρπαγεῖς, ἔξω γένηται τῶν παθῶν
 καὶ τῆς διαιρέσεως καὶ οὕτω τύχοι ἂν τοῦ θεοειδοῦς διὰ τοι τοῦ-
 10 το καὶ ὁ Κύριος παράκλησιν ποιεῖται πρὸς τὸν Πατέρα, «ἴν' ὦμεν
 ἐν»¹⁰ οἱ πιστοὶ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ αὐτῶ Υἱῶ διὰ Πνεύματος καὶ οὐ-
 τως ἔν, ὡς αὐτοὶ εἰσιν ἐν¹¹ (μὴ κακοδόξως δηλονότι, ὡς Σαβέλλιος
 εἶπε τὸ ἐν), ὡς ἂν ὦμεν, ἡ³ χρῆ, τετελειωμένοι καὶ χάριτι ἐνίζοντος
 Πνεύματος καὶ θεωρία ἐνοεῖδεῖ ἐν ἐνὶ τῷ Θεῷ. Τοῦτο ἡμῖν ἐκφα-
 15 νῶς ἢ ὄντως θελτίωσις, καὶ τοῦτο τέλος καὶ ἀληθῆς καὶ μόνη ἀνά-
 παυσις. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ φθονερὰ καὶ μισάνθρωπος δαιμονικὴ
 συμμορία εἰς πολλῶν θεῶν, ὡς οὐκ ὄφελε, σέβας διασκορπίσασα,
 ἐν πλάνῃ ὑπέσπειρε τὸ τοῦ νοῦς ἐνιαῖον καὶ οὐκ ἀφήκε τοῦτ' ἔχειν
 τὴν τοῦ ὑπερκοσμίου φαντασίαν ἐνός· ὅπως ἂν τῆ ἐν πολλοῖς
 20 λατρεία, ἀποβλέψει τε καὶ διαιρέσει, παρὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἀνα-
 πείσασα κινεῖσθαι τὸν νοῦν, παντοίων παθῶν ἐπιθυμητὴν ἀναδεί-
 ξη καὶ ψεύδους, ἀντὶ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀρετῆς. Ἐντεῦθεν τὸ
 Πνεῦμα παραινεῖ διὰ τοῦ Προφήτου τὸ ἅγιον «προσέλθετε πρὸς
 αὐτόν», λέγον, τὸν ἕνα δηλαδῆ, «καὶ φωτίσθητε»¹². Καὶ ἔτι ἀλλα-
 25 χοῦ «ἐγὼ Θεὸς πρῶτος καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα καὶ πλήν ἐμοῦ οὐκ
 ἔστιν ἄλλος θεός»¹³. Καὶ πάλιν «ἄκουε Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ Θεός
 σου, Κύριος εἷς ἐστιν»¹⁴. Οὐ γάρ τοι τὸ τρισυπόστατον τῆς μιᾶς
 θεότητος τὴν μίαν διαιρεῖ κυριότητα, ἀλλὰ καὶ τρία ἐστὶν ἀκρι-

10. Ἰω. 17, 22.

11. Ἰω. 17, 22.

12. Ψαλμ. 33, 6.

βλέμμα του με τὴ μετοχὴ καὶ τὴν ἐνίσχυση τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος, δέχεται μέρα με τὴ μέρα τὴν αὔξησιν ποὺ τοῦ πρέπει, ἔχοντας ἐνωθεῖ καὶ καταστει ἄπλως μέσα σὲ μιὰ θεουργικὴ κατάστασιν, καὶ βέβαια γνωρίζει με πλήρη σαφήνεια, ὅτι χωρὶς τὸ Ἔνα καὶ τὴν πρὸς αὐτὸ με τὴ χάρι τοῦ Πνεύματος ἀδιάκοπη προσήλωσις τοῦ βλέμματός του, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀποκτήσῃ τελειότερον νοῦ. Καὶ αὐτὸ βέβαια ἐπειδὴ ὁ νοῦς ἔχει διασκορπιστεῖ, ὑποκύπτοντας στὸν διαιρεμένο σὲ πολλὰ μέρη κόσμον καὶ τὰ πάθη, καὶ χρειάζεται κατὰ συνέπεια μιὰ ὑπερκόσμια δύναμις καὶ ἐπομένως τὸ ὑπερφυσικὸ Ἔνα, πρὸς τὸ ὁποῖο νὰ ἔχει διαρκῶς προσηλωμένο τὸ βλέμμα του, ὥστε ἔτσι, ἀφοῦ ἀρπαγεῖ ἀπὸ τὰ κτίσματα τοῦ κόσμου, νὰ βρεθεῖ ἔξω ἀπὸ τὰ πάθη καὶ τὴ διαίρεσιν, καὶ ἔτσι νὰ ἐπιτύχει τὴ θεομορφίαν του. Γι' αὐτὸ βέβαια καὶ ὁ Κύριος ἀπευθύνει τὴν παράκλησίν του πρὸς τὸν Πατέρα, «νὰ εἴμαστε ἕνα»¹⁰ οἱ πιστοὶ με τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸ με τὴ χάρι τοῦ Πνεύματος, καὶ ἔτσι νὰ εἴμαστε ἕνα, ὅπως αὐτοὶ εἶναι ἕνα¹¹ (ὄχι δηλαδὴ με τρόπο κακόδοξο, ὅπως ὁ Σαβέλλιος ἐννοοῦσε τὸ ἕνα), ὥστε νὰ εἴμαστε, ὅπως πρέπει, τέλειοι καὶ με τὴ χάρι τοῦ ἐνοποιοῦ Πνεύματος καὶ τὴν ἐνιαίαν καὶ ἀπλὴν θεωρίαν μέσα στὸν ἕνα Θεὸ. Αὐτὸ ὀλοφάνερα εἶναι γιὰ μᾶς ἡ πραγματικὴ βελτίωσίν μας, καὶ αὐτὸ τέλος καὶ ἀληθινὴ καὶ μοναδικὴ ἀνάπαυσις. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ φθονερὴ καὶ μισάνθρωπη δαιμονικὴ συμμορία, διασκορπίσεν τὴν ἐνιαίαν λατρείαν, ὅπως δὲν ἔπρεπε, σὲ πολλοὺς θεοὺς, σπέρνοντας τὴν πλάνην μέσα στὸ νοῦ καὶ δὲν τὸν ἄφησεν νὰ ἔχει τὴ φαντασίαν τοῦ ὑπερκοσμίου Ἔνα, ὥστε με τὴ λατρείαν τῶν πολλῶν θεῶν, τὴν ἀποβλέψῃ του σ' αὐτοὺς καὶ τὴ διάσπασίν του, πείθοντας τὸ νοῦ νὰ κινεῖται ἀντίθετα πρὸς τὴ φύσιν του, νὰ τὸν ὀδηγήσῃ στὸ νὰ ἐπιθυμεῖ τὰ κάθε εἶδους πάθη καὶ ψεῦδη, ἀντὶ τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς ἀρετῆς. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα συμβουλεύει μέσω τοῦ Προφήτη, λέγοντας· «πλησιάστε πρὸς αὐτόν», τὸν Ἔνα δηλαδὴ, «καὶ φωτισθεῖτε»¹². Καὶ ἄλλοῦ ἐπίσης λέγει· «ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεὸς ὁ πρῶτος καὶ ἐγὼ θὰ εἶμαι μετὰ ἀπὸ αὐτὰ, καὶ ἐκτὸς ἀπὸ μένα δὲν ὑπάρχει ἄλλος θεός»¹³. Καὶ πάλι· «ἀκουε Ἰσραὴλ, ὁ Κύριος ὁ Θεός σου, εἶναι ἕνας Κύριος»¹⁴. Γιατὶ βέβαια τὸ τρισυπόστατον τῆς μιᾶς θεότητος δὲν διαιρεῖ τὴ μιὰ κυριότητα, ἀλλὰ καὶ τρία ἀκριβῶς εἶναι

13. Ἦσ. 41, 4. 44, 6.

14. Δευτ. 6, 4.

ὥς τὰ πρόσωπα, καὶ αὐθις οὐδὲν ἦττον ἐν τῇ γε οὐσίᾳ καὶ δυνάμει, θελήσει τε καὶ ἐνεργεῖα καὶ τοῖς ἄλλοις οὐσιώδεσιν ἀγαθοῖς τὸ ἄρα λατρεύειν τῷ τοῦ Θεοῦ ἐνιαίῳ καὶ ἀποσκοπεῖν καὶ συνάγεσθαι, ὅση δύναμις, πρὸς αὐτὸ ἀπὸ τῶν πολλῶν, θέλημα Θεοῦ
5 καὶ νοὸς βελτίωσις, ὡς ἀληθείας εὖρημα καὶ θείου ἔρωτος καὶ ἐπομένως θεώσεως γέννημα.

ι'. Εἰ τὸ μὲν ψευδὸς ἐστὶ πολυσχιδές, ἐν δὲ ἡ ἀλήθεια, ἄρ' ὁ ἐν Πνεύματι πρὸς τὸ ἐν ἀνατεινόμενος νοῦς, τὸ ὑπερκόσμιον, τὸ ἔξοχον τῶν πάντων, τὸ ἐξ οὗ τὰ πολλά, πρὸς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν ἀ-
10 νατείνεται. Ἀλλὰ μὴν οὐ δύναται γενέσθαι ὁ νοῦς ἐλεύθερος ἀπὸ τῶν παθῶν, εἰ μὴ τι «ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσῃ αὐτόν»¹⁵. Ἄρα ὁ νοῦς παθῶν ἐλεύθερος ἀποκαθίσταται, νενευκῶς καὶ ἀνατεινόμενος ἐνὶ τῷ τρόπῳ πρὸς τὸ ὑπερκόσμιον ἔν. Προσῆκει δὲ ἡ ἐλευθερία τῷ νῷ πρὸς ἀπάθειαν καὶ θεοειδῆ κατάστασιν καὶ νίοθεσίαν
15 πνευματικὴν τὰ μάλιστα, οὐδαμῶς ἡ δουλεία· δι' ὅτι «ὁ δοῦλος», φησὶν, «οὐκ οἶδε τί ποιεῖ ὁ κύριος αὐτοῦ»¹⁶. Εἰ δ' ἡ ἄγνοια τοῦ δούλου ἐστὶ φανερόν ὅτι ὁ ἐλευθερίας μετεληχῶς, οἶδε τὰ τοῦ Πατρὸς μυστήρια, καὶ ἀναβεβηκέναι ἐξ ἐφαιμίλλου γέγονεν αὐτῷ ἐπὶ τὸ τῆς νίοθεσίας εὖ καὶ καλῶς ἀξίωμα. Ὡς γὰρ τὸ μὴ εἰδέναί
20 τοῦ εἰδέναί ἐναντίον περιφανῶς, οὕτω δήπουθεν καὶ ἡ δούλου τάξις ἐναντίως ἔχει πρὸς τὴν νίκην ἐκφανῶς. Καὶ εἰ ὁ μὴ εἰδὼς δοῦλος, ὁ εἰδὼς οὐ μένον δοῦλος, ἀλλ' ἐλεύθερος, ἢ ἔγωγε, νίος τὸ Πνεῦμα καὶ γὰρ τῆς ἀληθείας ἐλευθεροῦν γιγνομένως, τοῦτ' αὐτὸ νίοθετεῖ τῷ Θεῷ τοὺς ἐν οἷς ἂν γένοιτο. «Ὅσοι», γὰρ φησι,
25 «Πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, οὗτοί εἰσιν υἱοὶ Θεοῦ»¹⁷. Εἰ τοίνυν τὸ πρὸς τὸ ὑπερούσιον ἐν ἀφορᾷ, τῆς ἀληθείας εἶναί ἐστιν, ἡ δὲ ἀλήθεια τὴν ἐλευθερίαν τῷ νῷ χορηγεῖ, ἡ δ' ἐλευθερία νίοθεσίας θείας σημεῖον ἐναργές, τοῦδε δὲ τοῦ δώρου τῆς νίοθεσίας, οὔτε

15. Ἰω. 8, 32.

16. Ἰω. 15, 15.

τὰ πρόσωπα, καὶ ἐπίσης δὲν εἶναι καθόλου λιγότερο ἓνα ὡς πρὸς τὴν οὐσία καὶ τὴ δύναμη, καθὼς καὶ τὴ θέληση καὶ ἐνέργεια καὶ τὰ ἄλλα οὐσιώδη ἀγαθὰ. Ἐπομένως τὸ νὰ ἀπευθύνουμε τὴ λατρεία μας πρὸς τὸ ἐνιαῖο τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ ἔχομε στραμμένο τὸ βλέμμα μας διαρκῶς πρὸς αὐτὸ καὶ νὰ συναγόμεσθε μὲ ὅλη τὴ δύναμή μας ἀπὸ τὰ πολλὰ πρὸς αὐτὸ, εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ βελτίωση τοῦ νοῦ, ἀφοῦ εἶναι εὖρημα τῆς ἀλήθειας καὶ τοῦ θείου ἔρωτα, καὶ ἐπομένως γέννημα τῆς θέωσης.

10. Ἐὰν τὸ ψεῦδος εἶναι πολύμορφο, καὶ ἡ ἀλήθεια μία, ἄρα ὁ νοῦς πού μὲ τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος ὑψώνεται πρὸς τὸ Ἔνα, τὸ ὑπερκόσμο, τὸ ἀνώτερο ἀπὸ ὅλα, αὐτὸ ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχονται τὰ πολλὰ, ὑψώνεται πρὸς αὐτὴν τὴν ἴδια τὴν ἀλήθεια. Ἀλλὰ βέβαια ὁ νοῦς δὲν μπορεῖ νὰ ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τὰ πάθη, ἐὰν «ἡ ἀλήθεια δὲν τὸν ἐλευθερώσει»¹⁵. Ἄρα ὁ νοῦς ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὰ πάθη, στρέφοντας τὸ βλέμμα του καὶ τείνοντάς το μὲ τρόπο ἐνιαῖο πρὸς τὸ ὑπερκόσμο Ἔνα. Καὶ αὐτὴ πού ταιριάζει κατ' ἐξοχὴν στὸ νοῦ πρὸς ἀπόκτηση τῆς ἀπάθειας καὶ τῆς θεόμορφης κατάστασης καὶ τῆς πνευματικῆς υἰοθεσίας εἶναι ἡ ἐλευθερία, καὶ καθόλου ἡ δουλεία· γιατί λέγει· «ὁ δοῦλος δὲν γνωρίζει τί κάνει ὁ κύριός του»¹⁶. Ἄν λοιπὸν ἡ ἄγνοια εἶναι γνώρισμα τοῦ δούλου, εἶναι φανερό, ὅτι ἐκεῖνος πού ἀπέκτησε τὴν ἐλευθερία, γνωρίζει τὰ μυστήρια τοῦ Πατέρα καὶ κατόρθωσε παράλληλα νὰ ἀνεβεῖ κατὰ τρόπο ὠραῖο καὶ πρέποντα στὸ ἀξίωμα τῆς υἰοθεσίας. Γιατί, ὅπως ἡ ἄγνοια εἶναι ὀλοφάνερα ἀντίθετη τῆς γνώσεως, ἔτσι ὀπωσδήποτε καὶ ἡ τάξη τοῦ δούλου εἶναι ὀλοφάνερα ἀντίθετη πρὸς τὴν τάξη τοῦ υἱοῦ. Καὶ ἂν ἐκεῖνος πού δὲν γνωρίζει εἶναι δοῦλος, ἐκεῖνος πού γνωρίζει δὲν εἶναι ἀσφαλῶς δοῦλος, ἀλλ' ἐλεύθερος, ἢ, γιὰ νὰ τὸ πῶ ἄλλιῶς, υἱός· γιατί τὸ Πνεῦμα τῆς ἀλήθειας ἐλευθερώνοντας ἀληθινὰ ἐκείνους στοὺς ὁποίους ἐγκαθίσταται, αὐτὸ τὸ ἴδιο τοὺς καθιστᾷ αὐτοὺς υἱοὺς τοῦ Θεοῦ. Γιατί λέγει· «ὅσοι καθοδηγοῦνται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, αὐτοὶ εἶναι υἱοὶ τοῦ Θεοῦ»¹⁷. Ἄν λοιπὸν τὸ νὰ ἔχει κανεὶς στραμμένο διαρκῶς τὸ βλέμμα του πρὸς τὸ ὑπερούσιο Ἔνα εἶναι γνώρισμα τῆς ἀλήθειας, καὶ ἡ ἀλήθεια χορηγεῖ τὴν ἐλευθερία στὸ νοῦ, ἐνῶ ἡ ἐλευθερία εἶναι ὀλοφάνερη ἀπόδειξη τῆς θείας υἰοθεσίας, καὶ ἀπὸ αὐτὸ

17. Ρωμ. 8, 14.

μείζον οὐδέν, οὔτε μὴν φύσει λογικῇ μᾶλλον προσῆκον ἕτερον-
 λίαν λελογισμένον καὶ σφόδρα τῶν ἀναγκαίων ἂν εἶη ἄρα τὸ
 ἀνατεταῖσθαι καὶ ἀφορᾶν καὶ συνάγεσθαι πνευματοφορήτως τὸν
 νοῦν, ὅση γε δύναμις, πρὸς τὸ ὑπερκόσμιον ἓν, τούτέστι τὸν
 5 Θεόν.

ια'. «Κύριος», φησὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, «ὁ Θεός σου, Κύριος
 εἷς ἐστίν»¹⁸. οὕτω τοι φροντὶς τῇ θειότητι τοῦ Πνεύματος ἀνάγειν
 τὸν νοῦν πρὸς τὸ ὑπερκόσμιον ἓν καὶ μὲν δῆ, οὐχὶ τὸ ἐν κηρύτ-
 τειν, τὴν δὲ τοῦ νοῦς ἐπιστροφὴν καὶ ἀπόβλεψιν ἀποστέργειν θε-
 10 μιτόν ἐστι λέγειν. Ὁ γὰρ τὸ ἅγιον λέγει Πνεῦμα, τοῦτο καὶ νοεῖ-
 σθαι θούλεται. Ὁ δὲ νοεῖται, πρὸς τοῦτο καὶ τὸν νοῦν ἐπιστρέ-
 φεσθαι ἀπούσης γὰρ τῆς τοῦ νοῦ στροφῆς πρὸς τὸ νοητόν, καὶ ὁ
 νοήσειεν ἂν ὁ νοῦς, ἄπεστι καὶ ἔσται ἐξ ἀνάγκης τὴν ἄλλως εἰρη-
 μένην τὸ τοῦ ἐνιαίου κήρυγμα καὶ δι' αὐτὸ καὶ ἡ πίστις. Εἰ δὲ τοῦ-
 15 το ἄτοπον, τὸ μὴ διανοεῖσθαι ἄρα τὸ ἐν ἐπιστρεφόμενον τὸν νοῦν
 πρὸς αὐτὸ καὶ ἀνατεινόμενον, ἄτοπον.

ιβ'. Εἰ φύσις τοῖς αἰτιατοῖς καὶ μάλιστα λογικοῖς πρὸς τὸ
 αἷτιον ἀνατεταῖσθαι καὶ ἀφορᾶν ἐπιστρεπτικῶς, ἐξ αἰτίας δὲ πάν-
 τα παρῆκται τοῦ Θεοῦ, ἐξ οὗ καὶ ὁ νοῦς, ὁ δὲ Θεός ἐστι τὸ κορυ-
 20 φαῖον καὶ ἀπλῶς ἓν φύσις ἄρα τῶ κῶ πρὸς τὸ κορυφαῖον καὶ ἀ-
 πλῶς ἓν, ὡς πρὸς αἷτιον ἐπιστρεφομένῳ, ἀνατεταῖσθαι καὶ ἀφο-
 ρᾶν.

ιγ'. Εἰ ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα¹⁹, ἔστι δὲ
 καὶ ὁ νοῦς τῶν ἀπάντων ἓν, ἄρα ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ οὐ-
 25 τωσὶ καὶ μάλιστα προσεχέστερόν γε ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ αὐτὸς
 διὰ τὸ θεοεἶκελον. Οὐκοῦν καὶ μᾶλλον οὗτος ἀφορᾶν ὀφείλει γ'
 εἰς αὐτόν. Τὸ δὲ εἰς αὐτὸν λεγόμενον, εἰς τὴν τοῦ ὑπερκοσμίου

18. Δευτ. 6, 4.

τὸ δῶρο τῆς υἰοθεσίας οὔτε μεγαλύτερο ὑπάρχει κανένα ἄλλο, οὔτε βέβαια τίποτε ἄλλο ταιριάζει περισσότερο στὴ λογικὴ φύση, ἄρα εἶναι πάρα πολὺ λογικὸ καὶ ἀπὸ τὰ πάρα πολὺ ἀναγκαῖα τὸ νὰ ἀνυψώνεται ὁ νοῦς, νὰ ἀτενίζει καὶ νὰ συγκεντρώνεται μὲ ὅλη τὴ δύναμή του, ἐνισχυόμενος ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος, πρὸς τὸ ὑπερκόσμο Ἔνα, δηλαδὴ τὸν Θεό.

11. «Ὁ Κύριος ὁ Θεός σου», λέγει τὸ ἅγιο Πνεῦμα, «εἶναι ἓνας Κύριος»¹⁸. ἔτσι λοιπὸν φροντίδα μας πρέπει νὰ εἶναι τὸ νὰ ὑψώνομε καὶ νὰ ὀδηγοῦμε, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Πνεύματος, τὸ νοῦ μας πρὸς τὸ ὑπερκόσμο Ἔνα. Καὶ ἀσφαλῶς δὲν εἶναι σωστὸ νὰ κηρύττομε βέβαια τὸ Ἔνα, ἀλλὰ νὰ ἀποφεύγομε τὴ στροφή καὶ τὴν προσήλωσιν τοῦ νοῦ σ' αὐτό. Γιατί, ἐκεῖνο ποῦ λέγει τὸ ἅγιο Πνεῦμα, αὐτὸ θέλει καὶ νὰ νοοῦμε, καὶ αὐτὸ ποῦ νοεῖται, πρὸς αὐτὸ καὶ νὰ στρέφεται ὁ νοῦς· γιατί, ὅταν δὲν ὑπάρχει ἡ στροφή τοῦ νοῦ πρὸς τὸ νοητό, δὲν ὑπάρχει καὶ ἐκεῖνο ποῦ θὰ νοήσει ὁ νοῦς, καὶ κατ' ἀνάγκη θὰ εἶναι διαφορετικὴ ἢ διδασκαλία μας γιὰ τὸ Ἔνα, καὶ δι' αὐτὸ καὶ ἡ πίστις μας. Κι ἂν αὐτὸ εἶναι ἄτοπο, ἄρα εἶναι ἄτοπο καὶ τὸ νὰ μὴ διανοεῖται ὁ νοῦς τὸ Ἔνα μὲ τὸ νὰ στρέφεται καὶ νὰ ἀνυψώνεται πρὸς αὐτό.

12. Ἐὰν εἶναι φυσικὸ γνῶρισμα αὐτὰ ποῦ ὀφείλουν τὴν ὑπαρξὴ τους σὲ κάποια αἰτία, καὶ μάλιστα τὰ λογικά, νὰ ἀνυψώνονται πρὸς τὴν αἰτία τῆς ὑπαρξῆς τους καὶ νὰ ἔχουν τὸ βλέμμα τους πρὸς αὐτὴν μὲ τάσιν ἐπιστροφῆς πρὸς αὐτήν, καὶ ὅλα ἔχουν ὡς αἰτία ὑπαρξῆς του τὸν Θεό, ἀπὸ τὸν ὁποῖο προήλθε καὶ ὁ νοῦς, καὶ ὁ Θεὸς εἶναι τὸ κορυφαῖο καὶ ἅπλο Ἔνα, ἄρα εἶναι φυσικὸ γνῶρισμα ὁ νοῦς νὰ ἀνυψώνεται καὶ νὰ ἔχει τὸ βλέμμα του πρὸς τὸ κορυφαῖο καὶ ἅπλο Ἔνα, ἐκδηλώνοντας τὴν τάσιν ἐπιστροφῆς πρὸς τὴν αἰτία τῆς ὑπαρξῆς του.

13. Ἐὰν «τὰ πάντα προέρχονται ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ μέσω αὐτοῦ καὶ ἀποβλέπουν σ' αὐτόν»¹⁹, καὶ ὁ νοῦς εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πάντα, ἄρα ἀπὸ αὐτόν καὶ μέσω αὐτοῦ προέρχεται καὶ ὁ νοῦς καὶ μάλιστα πολὺ πιὸ πλησιέστερη εἶναι ἡ ὑπαρξὴ αὐτοῦ ἀπὸ αὐτόν καὶ μέσω αὐτοῦ, ἐπειδὴ αὐτὸς εἶναι θεόμορφος. Ἄρα λοιπὸν καὶ περισσότερο ἀπὸ ὅλα αὐτὸς ὀφείλει νὰ ἀτενίζει πρὸς αὐτόν. Ἡ ἔκφρασις «σ' αὐτόν»,

18. Δευτ. 6, 4.

19. Ρωμ. 11, 36.

ένός χρῆναι ἔμφασιν ἐπιστρεπτικῶς ἀφορᾶν δηλοῖ. Εἰς τὸ ἐν ἄρα ὁ νοῦς ὀφείλει ἀφορᾶν.

ιδ'. Ἐξ ἐνός προΐασι τὰ πολλά, οὐκ ἔτι δὲ ἐκ τῶν πολλῶν τὸ ἐν. Ἀλλὰ μὴν ἡ κτίσις ἔστι τὰ πολλά, οὐκοῦν ἐξ ἐνός ἡ κτίσις ἐναρ-
5 γῶς ἔστι δὲ καὶ ὑπὲρ τὴν κτίσιν ὡς κτίστης καὶ δημιουργὸς ἐκεῖνο τὸ ἐν. Ὁ ἄρα τὴν κτίσιν ὡς δεῖ θεωρῶν, ἐξ ἀνάγκης πρὸς τὸ ὑπερ-
κόσμιον ἐν ἔξει τὸ ἑαυτοῦ τῆς θεωρίας συμπέρασμα. Ἐπειτέρ καὶ
ἔνεστι τοῖς αἰτιατοῖς πάμπολλα τοῦ αἰτίου ὡσανεὶ ἀπηχήματα, δι'
ῶν γνωρίζεται ὁ τέχνη καὶ σοφία, δυνάμει τε καὶ ἀγαθότητι προ-
10 νοητικῶς τὰ πάντα παραγαγὼν ὡς ἠθέλησε. Διὰ τοῦτο καὶ Ἡσαΐ-
ας, ἐν τῷ Πνεύματι, «ἐπάρατε», φησί, «τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν καὶ
ἴδετε τίς κατέδειξε ταῦτα πάντα»²⁰. τὰ μὲν «ταῦτα πάντα» διὰ τὰ
πολλά εἰρηκῶς αἰτιατά, τὸ δὲ «τίς», πρὸς τὸν ἐξ οὗ ταῦτα, ὅπερ ἐ-
στὶν ἀπλῶς κατὰ φύσιν ἐν, ἀνάγων τὸν νοῦν.

15 ιε'. Συνάγεται καὶ κτίσις εἰς ἐν, ἀλλὰ σύνθετον καὶ πολυμερὲς
καὶ οὐκ ἄναρχον, ἅτε κτιστόν. Τὸ δὲ κτίζον ἐν, οὐ μόνον ἐν ὡς
πολλῶν καὶ διαφόρων συμφωνίας εἰς μίαν σύμπνοϊαν τοῦ παντὸς
καὶ σκοπὸν ποιητικόν, ἀλλ' ἤδη καὶ ἄκτιστον ὡς προκαταρκτικόν
αἶτιον. Ἀνιῶν ἐπὶ τὸ κατόπιν ὁ νοῦς, ἀνάγκη κατανηῆσαι ἐπὶ τι
20 ἐν ἀρχικόν τε καὶ τακτικόν τῆσδε τῆς φαινομένης τῶν ὄντων
τάξεως καὶ γενέσεως, ἀρμονίας τε καὶ συμπνοίας τῆς εἰς τὸ ἐν ἢ,
εἰ μὴ τοῦτο, ἐπ' ἄπειρον προΐη ἄν, ὅπερ ἄτοπον· πᾶν γὰρ τὸ
κινούμενον καὶ γιγνόμενον, ἔστιν ὅτ' οὐκ ἦν καὶ μὴ ὄν, ἤρξατο· εἰ
δ' ἤρξατο, καὶ κελίηται. Τί τὸ κινήσαν ζητεῖν δεῖ καὶ εἰς γένεσιν
25 ἀγαγόν· ὅπερ ἔσται ἄν καὶ ἀκίνητον, ἐφ' ὅσον ἐστὶ κινουῦν· εἰ γὰρ

δηλώνει ὅτι πρέπει νὰ ἔχει στραμμένο τὸ βλέμμα του πρὸς τὸ ὑπερκόσμο "Ἐνα μὲ τάση ἐπιστροφῆς πρὸς αὐτό." Ἄρα ὁ νοῦς ὀφείλει νὰ ἀτενίζει πρὸς τὸ "Ἐνα.

14. Τὰ πολλὰ προέρχονται ἀπὸ τὸ "Ἐνα, καὶ ὄχι τὸ "Ἐνα ἀπὸ τὰ πολλὰ. Καὶ ἀσφαλῶς ἡ κτίσις εἶναι τὰ πολλὰ· ἄρα λοιπὸν εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ κτίσις προέρχεται ἀπὸ τὸ "Ἐνα, καὶ ἐκεῖνο τὸ "Ἐνα βρίσκεται πάνω ἀπὸ τὴν κτίσις, σὰν Κτίστης καὶ Δημιουργὸς πού εἶναι αὐτῆς. Ἄρα λοιπὸν ἐκεῖνος πού θεωρεῖ (βλέπει) τὴν κτίσις ὅπως πρέπει, κατ' ἀνάγκη ἡ θεωρία του αὐτῆ θὰ τὸν ὀδηγήσει στὸ ὑπερκόσμο "Ἐνα. Καθόσον σὰν αἰτιατὰ (τὰ κτίσματα) ὑπάρχουν πάρα πολλὰ ἀπηχήματα πού φανερώνουν τὴν αἰτία τους, μὲ τὰ ὁποῖα γίνεται γνωστὸς Ἐκεῖνος πού μὲ τέχνη καὶ σοφία, καθὼς καὶ μὲ δύναμη καὶ ἀγαθότητα προνοητικὴ ἔφερε τὰ πάντα στὴν ὑπαρξὴ ὅπως αὐτὸς θέλησε. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἡσαΐας ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα λέγει· «σηκῶστε τὰ μάτια σας καὶ δεῖτε ποιὸς ἔφερε στὸ φῶς ὅλα αὐτά»²⁰. Τὸ «ὅλα αὐτά» τὸ εἶπε ἐπειδὴ εἶναι πολλὰ τὰ αἰτιατὰ (τὰ κτίσματα), ἐνῶ τὸ «ποιὸς» μὲ σκοπὸ νὰ ὑψώσει καὶ νὰ ὀδηγήσει τὸ νοῦ πρὸς Ἐκεῖνον ἀπὸ τὸν ὁποῖο προέρχονται αὐτά, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴ φύση του εἶναι ἀπλὸ "Ἐνα.

15. Συνενώνεται καὶ ἡ κτίσις σὲ ἓνα, ἀλλ' αὐτὸ εἶναι σύνθετο καὶ πολυμερὲς καὶ ὄχι ἀναρχο, καθόσον εἶναι κτιστὸ. Ἀντίθετα αὐτὸ πού δημιουργεῖ τὰ κτίσματα εἶναι "Ἐνα, καὶ ὄχι μόνο εἶναι "Ἐνα ὡς ποιητικὸ τῆς συμφωνίας τῶν πολλῶν καὶ διαφόρων σὲ μὴ ἀρμονικὴ ἔνωση τοῦ παντός καὶ ἓνα σκοπὸ, ἀλλ' εἶναι καὶ ἀκτιστο σὰν πρωταρχικὴ αἰτία πού εἶναι. Γιατί, ἀνεβαίνοντας διαδοχικὰ ὁ νοῦς, εἶναι ἀνάγκη νὰ φτάσει σὲ κάποιον ἓνα, πού εἶναι ἀρχὴ καὶ αἰτία αὐτῆς τῆς τάξης καὶ γένεσης τῶν ὄντων πού βλέπομε, καθὼς καὶ τῆς ἀρμονίας καὶ συνένωσής τους σὲ ἓνα· ἀλλιῶς θὰ προχωρεῖ ἐπ' ἄπειρον, πρᾶγμα πού εἶναι ἄτοπο· γιατί, κάθε τι πού κινεῖται καὶ γίνεται, ὑπῆρχε χρόνος κατὰ τὸν ὁποῖο δὲν ὑπῆρχε, καὶ μὴ ὑπάρχοντας, ἔλαβε ἀρχή· κι ἂν ἔλαβε ἀρχή, καὶ κινήθηκε. Πρέπει λοιπὸν νὰ ψάξομε νὰ βροῦμε ποιὸ εἶναι ἐκεῖνο πού τὸ κίνησε καὶ τὸ ἔφερε στὴν ὑπαρξὴ, πρᾶγμα πού θὰ εἶναι καὶ ἀκίνητο, ἐφόσον αὐτὸ παρέχει τὴν κίνηση. Γιατί, ἂν δὲν εἶναι ἀκίνητο, ποιὸ εἶναι ἐκεῖνο πού κινεῖ αὐτὸ

20. Ἡσ. 40, 26.

κινουῦν τὸ μὴ ὑπὸ ἑτέραν ἀρχὴν τελουῦν, ἐπέιτοιγε ἀναρχον; Εἰ δ' ἀκίνητον, ἄτρεπτον. Εἰ δ' ἄρα τοῦτο, πάντως καὶ ἀπλοῦν, ἵνα μὴ σύνθετον ὄν τραπεΐη, ὃ γε ἄτρεπτον ἡμῖν ἐκπέφανται· σύνθεσις γὰρ ἀρχὴ στάσεως ἢ δὲ λύσεως, τὸ τῆς κινήσεως ἔσχατον. Οὐκ
 5 ον τοίνυν ἐκεῖ σύνθεσις, ἵνα μὴ καὶ στάσις οὐδὲ στάσις, ἵνα μὴ καὶ λύσις οὐδέ γε λύσις, ἵνα μὴ καὶ τροπή καὶ κίνησις περὶ τὸ ἄτρεπτον ἀποφανθείη καὶ ἀκίνητον, ὡς κινουῦν, οὐ κινούμενον, καὶ εἰς γένεσιν ἄγον, οὐχὶ γενόμενον ἢ γινόμενον. Εἰ ἄρα ἄτρεπτον καὶ ἀκίνητον, ἐξ ἀνάγκης ἀσύνθετον καὶ διὰ τοῦτο ἀπλούστατον
 10 καὶ ἀπολύτως ἐν ὑπερκόσμιον, πρὸς ὅπερ ὁ ἀνατεινόμενος νοῦς τῶν πάντων πάντα τρόπον ἔξω καθίσταται, διὰ τὴν πρὸς τὸ ὑπέρκαλον ἦν ἔχει ἀπόβλεψιν καὶ τὴν ἔφεσιν περὶ τὸ ὑπὲρ πᾶν· μᾶλλον δὲ περὶ τὸ ἐξ οὗ τὸ πᾶν καὶ εἰς ὃ τὰ πάντα φυσικῶς ἀνατείνεται. Τούτου δὲ γινομένου κατὰ λόγον προσήκοντα, καὶ παθῶν ἔξω γί-
 15 νεται. Ὁ γὰρ ὑπεράνω καὶ τῶν ὑπερκάλων ὑπερεκτεινόμενος καὶ γιγνόμενος, σχολῆ γ' ἂν γένοιτο ἐναπομεῖναι τῷ αἴσχει τῶν παθῶν. Διὰ τοῦτο «αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις»²¹, τῷ ἐνὶ δηλονότι, ὁ ἱερός φησι Νόμος. Πρὸς ἄρα τὸ κορυφαῖον ἐν ἀνατεταῖσθαι δεῖ, εἰ μέλομεν καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ Νόμον πληροῦν καὶ ὑπεράνω παθῶν
 20 εὐρίσκεισθαι.

ις. «Κύριος», φησί, «μόνος ἦγεν αὐτούς καὶ οὐκ ἦν μετ' αὐτῶν θεὸς ἀλλότριος»²². Ὁρᾶς τοῦ ἐνιαίου καὶ μόνου τὴν δύναμιν, πῶς οὐκ ἦν μετ' αὐτῶν θεὸς ἀλλότριος, ἐφ' ὅσον μόνος αὐτούς ἦγεν ὁ Κύριος. Ἀλλὰ μὴν ὁ Κύριος ἐπομένους οὐκ ἀποστρεφομέ-
 25 νους ἄγει ᾧ δὲ τις ἔπεται, πρὸς αὐτὸ καὶ ἐπέστραπται. Οὐκοῦν, εἰ μέλλομεν θεὸν ἕτερον, δαίμονα ἢ πάθος μεθ' ἡμῶν μὴ ἔχειν, ἐψώμεθα τῷ μόνῳ καὶ ἐνὶ δι' ἐπιστροφῆς νοεραῖς, ὅπως ἂν καὶ περὶ

21. Δευτ. 6, 13.

πού δὲν βρίσκεται κάτω ἀπὸ ἄλλη ἀρχή, ἀφοῦ αὐτὸ εἶναι ἀναρχο; Κι ἂν εἶναι ἀκίνητο, εἶναι ἀμετάβλητο. Κι ἂν συμβαίνει αὐτό, ὅπως δὴποτε τότε εἶναι καὶ ἀπλό, γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ, ὄντας σύνθετο, νὰ φτάσει νὰ μεταβληθεῖ, αὐτὸ πού ἀποδείξαμε ὅτι εἶναι ἀμετάβλητο· γιὰτὶ ἡ σύνθεσις εἶναι ἀρχὴ τῆς στάσης, κι αὐτὴ πάλι ἀρχὴ τῆς διάλυσης, πού εἶναι τὸ τελευταῖο μέρος τῆς κίνησης. Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν ἐκεῖ σύνθεσις, γιὰ νὰ μὴ ὑπάρχει καὶ στάσις, οὔτε καὶ στάσις, γιὰ νὰ μὴ ὑπάρχει καὶ διάλυσις, οὔτε βέβαια καὶ διάλυσις, γιὰ νὰ μὴ ὑπάρχει καὶ μεταβολὴ καὶ κίνηση γι' αὐτὸ πού ἀποδείχθηκε ὅτι εἶναι ἀμετάβλητο καὶ ἀκίνητο, ἐπειδὴ αὐτὸ παρέχει τὴν κίνηση, χωρὶς τὸ ἴδιο νὰ κινεῖται, καὶ παρέχει στὰ ὄντα τὴ γένεσις, χωρὶς αὐτὸ νὰ ἔγινε ἢ νὰ γίνεται. Ἐὰν λοιπὸν εἶναι ἀμετάβλητο καὶ ἀκίνητο, κατ' ἀνάγκη εἶναι ἀσύνθετο καὶ γι' αὐτὸ ἀπλούστατο καὶ ἀπολύτως ὑπερκόσμο Ἐνα, πρὸς τὸ ὁποῖο ὑψούμενος ὁ νοῦς, ὁδηγεῖται μὲ κάθε τρόπο ἔξω ἀπὸ ὅλα, ἐξαιτίας τῆς ἀδιάκοπης προσήλωσης τοῦ βλέμματός του στὸ ὑπέρκαλο ὄν καὶ τοῦ πόθου του γι' αὐτὸ πού βρίσκεται πάνω ἀπὸ ὅλα, ἢ καλύτερα γι' αὐτὸ ἀπὸ τὸ ὁποῖο προῆλθε τὸ πᾶν καὶ πρὸς τὸ ὁποῖο ὡς ἀπὸ τὴ φύση του ἀνυψώνονται τὰ πάντα. Καὶ ὅταν γίνει αὐτὸ μὲ τὸν τρόπο πού πρέπει, τότε ἀπαλλάσσεται ὁ νοῦς καὶ ἀπὸ τὰ πάθη. Γιατί, ἐκεῖνος πού ὑψώνεται καὶ φτάνει πάνω καὶ ἀπὸ τὰ ὑπέρκαλα, θὰ ἦταν πολὺ δύσκολο νὰ παραμείνει μέσα στὸ αἶσχος τῶν παθῶν. Γι' αὐτὸ λέγει ὁ ἱερός Νόμος· «αὐτὸ μόνο θὰ λατρεύσεις»²¹, δηλαδή τὸ Ἐνα. Πρέπει ἐπομένως νὰ ἀνυψωνόμαστε πρὸς τὸ κορυφαῖο Ἐνα, ἐὰν θέλομε καὶ τὸ Νόμο τοῦ Θεοῦ νὰ ἐφαρμόζομε καὶ νὰ βρισκόμαστε πάνω ἀπὸ τὰ πάθη.

16. «Ὁ Κύριος», λέγει, «μόνος τοὺς ὁδηγοῦσε καὶ δὲν ὑπῆρχε μαζί τους ξένος θεός»²². Βλέπεις τὴ δύναμις τοῦ Ἐνός καὶ μοναδικοῦ, πῶς δὲν ὑπῆρχε μαζί τους θεός ξένος, ἀφοῦ μόνος ὁ Κύριος ὁδηγοῦσε αὐτούς; Ἀλλὰ βέβαια ὁ Κύριος ὁδηγεῖ ἐκείνους πού ἀκολουθοῦν, καὶ ὄχι ἐκείνους πού στρέφονται πίσω, καὶ ἐκεῖνο πού ἀκολουθεῖ κανεῖς, πρὸς αὐτὸ ἔχει στραμμένο καὶ τὸ βλέμμα του. Ἐὰν λοιπὸν θέλομε νὰ μὴ ἔχομε μαζί μας ἄλλον θεό, δηλαδή δαίμονα ἢ πάθος, ἅς ἀκολουθήσομε τὸν Μοναδικὸ καὶ Ἐνα μὲ νοερὴ στροφή μας πρὸς αὐτόν, γιὰ νὰ φανεῖ ὅτι δὲν ἔχει λεχθεῖ ἄδικα καὶ γιὰ μᾶς, ὅτι

22. Δευτ. 32, 12.

ἡμῶν οὐκ ἀπεικότως λελέχθαι δόξειε γ' ἄν, ὅτι «Κύριος μόνος ἄγει αὐτούς· ὄθεν καὶ Θεὸς ἀλλότριος οὐκ ἔστι μετ' αὐτῶν».

ιζ. Εἰ καὶ ἐξ ἑνός, ἀλλὰ διαφόρως εἰσὶν ἐξ ἑνός τὰ πολλά· ὅτι δῆτα καὶ τῶν ὄντων ὁ τρόπος καθ' ὃν ταῦτα ἐκ τῆς πρώτης ἐνά-
5 δος προῖει διάφορος. Τὰ μὲν γὰρ τούτων ἠργμένα τέ ἐστι καὶ κτι-
στά, τὰ δ' ἄκτιστα καὶ τὸν τῆς χρονικῆς ἀρχῆς λόγον ἐκπεφευγό-
τα. Καὶ πᾶσι μὲν κατὰ πάντα τρόπον αἴτιον τὸ ὑπερούσιον ἔν,
ἀλλὰ τοῖς μὲν δημιουργικῶς, τοῖς δὲ φυσικῶς καὶ οὐ πᾶσι καθά-
παξ διὰ τοῦτο τούτοις ἐπίσης προσίεσθαι καὶ τούτων ἀντέχεσθαι
10 χρεῶν, ἀλλὰ τοῖς μὲν ὑπὸ ἀρχὴν καὶ κτίσιν τελουῖσι, προσιτέον
ἐστὶ δι' ἄλλο καὶ οὐ καθ' αὐτό, ὡς τῷ ἐσόπτρῳ διὰ τὸ ἐν αὐτῷ μορ-
φαζόμενον ἢ παραδεικνύμενον· ἀλλοίως γὰρ ἢ κτίσις πρὸς βελ-
τίωσιν οὐ προσιτέα ἐστίν, ὅτι μὴ διὰ τὸ ἐν αὐτῇ τοῦ ἄκρου ἐνός
προφαινόμενον· τοῖς δ' ἀνάρχοις πρόσμιεν καὶ φυσικοῖς οὐ δι'
15 ἄλλο, ἀλλὰ δι' αὐτά, καὶ τὸ ἐξ οὗ· ἐκεῖνα γὰρ ἐστὶ τὰ τῷ ὄντι προσ-
ιτέα καθ' αὐτά, κακείνων ἐστὶ προσεχῶς τε καὶ φυσικῶς τὸ κο-
ρυφαῖον ἔν· μᾶλλον μὲν οὖν τοῦ ἄκρου καὶ κορυφαίου ταῦτ' εἰσὶν
ἐνός, προσεχῶς καί, ὡς λέλεκται, φυσικῶς. Δεῖ δὴ οὐ μόνον τού-
τοις προσίεσθαι, ἀλλὰ καὶ προσφύεσθαι καὶ πρὸς τὴν ἐκμίμησιν
20 τοῦ πρώτου καὶ ἐνός καλοῦ διὰ τούτων σπεύδειν ἀποτυποῦσθαι,
ἵνα περ τῇ συνεργίᾳ καὶ ἐπαρωγῇ τῆς χάριτος, τῆς κατ' εἰκόνα καὶ
ὁμοίωσιν δόξης τοῦ Θεοῦ σχοίημεν τὸ ἀξίωμα. Ἐντεῦθεν σκο-
πουμένοις ὀρθῶς, τοῖς μὲν δημιουργικῶς αἰτιατοῖς συμβαίνει
θεωρητικῶς ἀνάγειν τὸν νοῦν πρὸς τὸν ἐνοπτρισμὸν τοῦ ἐνός καὶ
25 ἐνοῦν αὐτὸν εἰς τὴν τοῦ ὑπερκοσμίου ἐνός ἐνιαίαν ἔννοιαν ἀπο-
λύτως καὶ ἀπλῶς, εἴ γε τούτοις ὁ νοῦς ἐνορᾷ κατὰ τὸ εἶκός· οἷς δὲ
φύσει τὸ αἴτιον καὶ πρακτικευόμενον τὸν νοῦν διὰ τοῦτον ἢ κατ'
αὐτὰ μορφαζόμενον, τούτοις ἔνεστιν ἐνοῦν πρὸς τὸ κυρίως ἐκεῖνο
ἐν ἑαυτόν. Ὅθεν δὴ ἐκ τῶν ὀποιωνοῦν ἀπάντων, εἴτε φυσικῶν,

«ὁ Κύριος μόνος ὁδηγεῖ αὐτούς, καὶ γι' αὐτὸ δὲν ὑπάρχει μαζί τους ξένος θεός».

17. Ἐὰν καὶ τὰ πολλὰ προέρχονται ἀπὸ τὸν Ἐνα, ἀλλ' ὅμως προέρχονται διαφορετικὰ τὸ καθένα ἀπὸ τὸν Ἐνα, ἀφοῦ εἶναι διαφορετικὸς καὶ ὁ τρόπος κατὰ τὸν ὁποῖο προήλθαν ἀπὸ τὴν πρώτη Μονάδα. Γιατὶ ἄλλα ἀπὸ αὐτὰ ἔχουν ἀρχὴ καὶ εἶναι κτιστά, ἄλλα ἄκτιστα καὶ χωρὶς χρονικὴ ἀρχή. Καὶ αἰτία βέβαια ὅλων μὲ κάθε τρόπο εἶναι τὸ ὑπερούσιο Ἐνα, ἀλλὰ στὰ πρῶτα μὲ τρόπο δημιουργικὸ, καὶ στὰ δεύτερα μὲ τρόπο φυσικὸ, καὶ γι' αὐτὸ δὲν πρέπει μὲ τὸν ἴδιον τρόπο καὶ ἐξίσου νὰ πλησιάζομε καὶ νὰ προσηλωνόμαστε σ' αὐτά, ἀλλὰ ὅσα ἔλαβαν ἀρχὴ καὶ δημιουργήθηκαν, πρέπει νὰ τὰ πλησιάζομε γιὰ ἄλλο λόγο καὶ ὄχι γι' αὐτὰ καθ' αὐτά, σὰν τὸν καθρέφτη δηλαδή πὺν πλησιάζομε σ' αὐτὸν γιὰ τὴ μορφή καὶ τὴν εἰκόνα πὺν μᾶς δείχνει. Γιατὶ δὲν μπορούμε νὰ πλησιάζομε τὴν κτίση πρὸς βελτίωσή μας γιὰ κανένα ἄλλο λόγο, παρὰ μόνον γιὰ τὸ ἄκρο Ἐνα πὺν γίνεται φανερὸ μέσα σ' αὐτήν. Ὅσα πάλι εἶναι ἄναρχα καὶ φυσικὰ τὰ πλησιάζομε ὄχι γιὰ τίποτε ἄλλο, ἀλλὰ γι' αὐτὰ τὰ ἴδια καὶ γιὰ ἐκεῖνο ἀπὸ τὸ ὁποῖο προήλθαν. Γιατὶ αὐτὰ εἶναι ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα πρέπει πραγματικὰ νὰ τὰ πλησιάζομε γι' αὐτὰ καθ' ἑαυτά, καὶ σ' αὐτὰ ἀνήκει κατὰ τρόπο πλησιέστερο καὶ φυσικὸ τὸ κορυφαῖο Ἐνα· ἢ καλύτερα αὐτὰ ἀνήκουν σιὸ ἄκρο καὶ κορυφαῖο Ἐνα κατὰ τρόπο πλησιέστερο καί, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, φυσικὸ. Πρέπει λοιπὸν ὄχι μόνον νὰ πλησιάζομε αὐτά, ἀλλὰ καὶ νὰ προσκολλόμαστε σ' αὐτὰ καὶ μέσω αὐτῶν νὰ ἐπιδιώκομε τὴν ἐκμίμηση καὶ τὴν ἀποτύπωση μέσα μας τοῦ πρώτου καὶ ἑνὸς καλοῦ, ὥστε μὲ τὴ βοήθεια καὶ τὴν ἐνίσχυση τῆς χάριτος νὰ μπορέσομε νὰ ἐπιτύχομε τὸ ἀξίωμα τῆς κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωση δόξας τοῦ Θεοῦ. Ἐτσι, παρατηρώντας ὀρθὰ ἐκεῖνα πὺν προήλθαν ἀπὸ τὴν αἰτία μὲ τρόπο δημιουργό, συμβαίνει μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τῆς θεωρίας αὐτῶν νὰ ὑψώνομε τὸν νοῦν πρὸς τὴ θέαση τοῦ Ἐνὸς καὶ νὰ τὸν ἐνώνομε μὲ τὴν ἐνιαία ἔννοια τοῦ ὑπερκόσμου Ἐνὸς κατὰ τρόπο ἀπόλυτο καὶ ἀπλό, ἐφόσον βέβαια ὁ νοῦς θεωρεῖ αὐτὰ μὲ τὸν τρόπο πὺν πρέπει. Παρατηρώντας πάλι αὐτὰ πὺν προήλθαν ἀπὸ τὴν αἰτία κατὰ τρόπο φυσικὸ, ἐνεργώντας τότε ὁ νοῦς σύμφωνα μ' αὐτὰ ἢ παίρνοντας μορφή ὅμοια μ' αὐτὰ, μπορεῖ μέσω αὐτῶν νὰ ἐνώνεται μὲ τὸ κυρίως ἐκεῖνο Ἐνα. Ἐτσι λοιπὸν ἀπὸ ὅλα

εἴτε δημιουργικῶν ὄντων αἰτιατῶν, πρὸς τὸ διαφόρως ἐν αἴτιον ὁ
 νοῦς συνάγεσθαι εἴωθε φυσικῶς, εἴτε πρακτικῶς, ἢ δὲ θεωρη-
 τικῶς, καὶ ὅπερ ὁ νοῦς εἶθ' ἐνί, εἴτε πλείοσι δημιουργικοῖς ἢ φυ-
 σικοῖς χρώμενος, οὐ διὰ τὸ ἐν χρῆται, οὐδ' ἵνα πρὸς τὸ πρῶτον ἐν
 5 συναγροχῶς ἑαυτὸν φέρη καὶ ὅλως πρὸς ἐκεῖνο ἀπίδη ἐν ἀγία
 μετοχῇ καὶ ῥοπῇ τοῦ φωτίζοντος Πνεύματος, ἀπλῶς, ἐνοειδῶς τε
 καὶ μονοειδῶς, εἰς ἁμαρτίαν αὐτῶ τοῦτο λογίζεται, κἂν φαντα-
 σίαν ἔχη καλοῦ ἢδε ἢ χρῆσις αὐτῶ· τὰ γάρ τοι ἐκ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸ ἐν
 ἄγειν πέφυκε χρωμένους τούτοις ὡς χρῆ. Πᾶσα γάρ, φησὶν ὁ μέ-
 10 γας Διονύσιος, Πατροκινήτου φωτοφανείας πρόοδος εἰς ἡμᾶς
 ἀγαθοδῶτως φοιτῶσα, πάλιν ὡς ἐνοποιὸς δύνამις ἀνατατικῶς
 ἡμᾶς ἀναπληροῖ καὶ ἐπιστρέφει πρὸς τὴν τοῦ συναγωγοῦ Πατρὸς
 ἐνότητα καὶ θεοποιὸν ἀπλότητα· «ἐξ αὐτοῦ γὰρ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ
 πάντα»²³. Εἰ δ' οὐκ ἀνάγει πρὸς τοῦτο, παραπέφυκε, καὶ τοῦ εἰκό-
 15 τος ἢ χρῆσις ἔξω γεγένηται μὴ οὕτω δὴ γιγνομένη.

ιη'. Ἔστι προᾶξις προηγουμένη τῆς θεωρίας καὶ ἔστι προᾶξις
 ἐπομένη τῶ θεωρητικῶ. Καὶ ἡ μὲν τελεῖται σωματικῶς, ὅπως τὰς
 ὁρμὰς τοῦ σώματος χαλιναγωγῆσαντι καὶ εὐτάκτως φέρεσθαι
 κατ' ὀλίγον παρασκευάσαντι, δόξη γ' ἂν οὕτω τῶ νῶ ἐλευθέρῳ
 20 ποδὶ διαβῆναι ἐν τοῖς ἰδίοις, ἃ ἔστι τὰ νοητά, κἀκεῖ τὸ σφέτερον
 διαφέρον καλῶς ἐργάζοιτο. Ἡ δὲ δευτέρα ἀπὸ τοῦ νοὸς ἀρχομέ-
 νη καὶ τοῦ νοεῖν ἐν πνεύματι, συνάγεται πρὸς τὸ ὑπὲρ νοῦν, ὃ
 ἔστιν ὁ Θεός, ᾧ προσεγγίσας ὁ νοῦς, ἐπὶ τὸ ἐν γίνεται· ἐν γάρ ὁ
 Θεός καὶ δὴ καὶ αὐτὸς ἐνοῦται πρὸς ἑαυτὸν εἰς ἐν καὶ ἀδιαίρετος
 25 ἀποκαθίσταται· ἐνάδος γὰρ πρόξενον τὸ ἐν καὶ ἀπλότητος θεο-
 ειδοῦς θεωρούμενον· ἀσύμβατον γὰρ τὸ ἐν θεωροῦντα τὸν νοῦν,
 μὴ καὶ αὐτὸν εἶναι ἐν ἀπλοῦν· διηρημένα δ' ὁρῶντα καὶ σύνθετα,
 ἀνάγκη διαιρεῖσθαι τε καὶ ποικίλλεσθαι· εἴρηται δέ μοι ἐν ἀπλῶς,

αὐτὰ τὰ ὄντα πού προήλθαν ἀπό τήν Αἰτία εἴτε κατὰ τρόπο φυσικό, εἴτε δημιουργικό, ὁ νοῦς συνήθως συγκεντρώνεται πρὸς τὸ διάφορο ἀπὸ αὐτὰ Ἔνα κατὰ τρόπο φυσικό ἢ πρακτικό ἢ καὶ θεωρητικό, καὶ ἐκεῖνο πού ὁ νοῦς χρησιμοποιεῖ, εἴτε αὐτὸ εἶναι ἓνα εἴτε περισσότερα δημιουργήματα ἢ φυσικά, ἂν δὲν τὸ χρησιμοποιεῖ γιὰ τὸ Ἔνα, οὔτε γιὰ νὰ συγκεντρώσει καὶ νὰ φέρει τὸν ἑαυτὸ του πρὸς τὸ πρῶτο Ἔνα καὶ νὰ προσηλωθεῖ ἐξολοκλήρου πρὸς Ἐκεῖνο μὲ ἅγια μετοχή καὶ ἐνίσχυση τοῦ Πνεύματος πού παρέχει τὸν φωτισμὸ κατὰ τρόπο ἀπλό, ἐνοειδῆ καὶ μονοειδῆ, αὐτὸ τοῦ καταλογίζεται ὡς ἁμαρτία, ἔστω κι ἂν θεωρεῖ τὴ χρήση αὐτοῦ ὡς καλή· γιατί ὅλα ὅσα παράχθηκαν ἀπὸ τὸ Ἔνα ὀδηγοῦν ὡς ἀπὸ τὴ φύση τους στοῦ Ἔνα, ὅταν χρησιμοποιοῦνται ὅπως πρέπει. Γιατὶ λέγει ὁ Μέγας Διονύσιος· Κάθε φωτοφάνεια πού φτάνει σὲ μᾶς προερχόμενη ἀπὸ τὸν Πατέρα μὲ ἀγαθότητα, σὰν ἐνοποιὸς δύναμη πού εἶναι μᾶς γεμίζει μὲ αὐτὴν καὶ μᾶς ἀνυψώνει καὶ μᾶς ἐπιστρέφει πρὸς τὴν ἐνότητα καὶ θεοποιὸ ἀπλότητα τοῦ Πατέρα πού συγκεντρώνει ὅλα πρὸς τὸν ἑαυτὸ του· γιατί λέγει· «ἀπὸ αὐτὸν προέρχονται καὶ πρὸς αὐτὸν κατευθύνονται τὰ πάντα»²³. Ἐὰν δὲν ὀδηγεῖ στοῦ Ἔνα, τότε δὲν εἶναι αὐτὸ φυσικό, καὶ ἡ χρήση του, ὅταν δὲν γίνεται ἔτσι, δὲν εἶναι φυσική.

18. Ὑπάρχει πράξη πού προηγεῖται τῆς θεωρίας καὶ ὑπάρχει πράξη πού ἀκολουθεῖ τὴ θεωρία. Καὶ ἡ πρώτη βέβαια τελεῖται σωματικά, μὲ σκοπὸ νὰ χαλιναγωγῆσει τίς ὁρμές τοῦ σώματος καὶ νὰ τὸ ἀσκήσει λίγο-λίγο νὰ φέρεται μὲ εὐταξία, καὶ νὰ δώσει ἔτσι στοῦ νοῦ τὴ δυνατότητα νὰ μεταβεῖ ἐλεύθερα στὰ δικά του, πού εἶναι τὰ νοητὰ, καὶ ἐκεῖ νὰ πράττει καλῶς ἐκεῖνο πού συμφέρει σ' αὐτόν. Ἡ δεύτερη πάλι πράξη ἀρχίζει ἀπὸ τὸ νοῦ καὶ τὴν πνευματικὴ νόηση, καὶ συνάγεται σὲ ἐκεῖνο πού εἶναι πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ, τὸ ὁποῖο εἶναι ὁ Θεός, στοῦ ὁποῖο προσεγγίζοντας ὁ νοῦς, φτάνει στοῦ Ἔνα, γιατί ὁ Θεὸς εἶναι Ἔνα, καὶ τότε καὶ αὐτὸς (ὁ νοῦς) ἐνώνεται μὲ τὸν ἑαυτὸ του σὲ ἓνα καὶ καθίσταται ἀδιαίρετος· γιατί θεωρούμενο τὸ ἓνα γίνεται πρόξενο τῆς ἐνότητας καὶ τῆς θεόμορφης ἀπλότητας· καθόσον εἶναι ἀσυμβίβαστο νὰ θεωρεῖ ὁ νοῦς τὸ ἓνα, καὶ νὰ μὴ εἶναι κι αὐτὸς ἓνα ἀπλό· ἐνῶ ἀντίθετα βλέποντας διαιρεμένα πράγματα καὶ σύνθετα, κατ' ἀνάγκη διαιρεῖται καὶ αὐτὸς καὶ γίνεται ποικίλος

23. Ρωμ. 11, 36.

τὸ καθ' αὐτὸ ὑφ' ἑστῶς ἀπλοῦν. Ἐπειδὴ γὰρ ὅ,τι πέρ ἐστὶν ὁ νοῦς
 τὰς ἀλλοιώσεις πάσχει κατ' ἐνέργειαν, αὐτὸς δέ ἐστὶν ἀπλοῦς,
 ἀνάγκη ἐν εἶναι καὶ κατ' ἐνέργειαν τὸ ἐν ὁρῶν· εἰ δὲ τὸ ἐν μὲν
 ὁρῶν, αὐτὸς δὲ δηρῶνται εἰς δυάδα τοῦλάχιστον, τί ποτ' ἂν εἶη
 5 ἐνεργοῦν τὸ σκέλος αὐτοῦ, δηρημένον ἀπὸ τοῦ ὁρῶντος τὸ ἐν; ἢ
 γὰρ ὁρᾷ ἕτερόν τι, ἢ οὐχ ὁρᾷ· καὶ τοῦτο δισσωῶς, ἢ μὴ βουλόμενον
 ἢ ἀμβλυνόμενον ἢ τάχα πρὸς ἄλλο τι δράσεως πεφυκός, οὐχὶ δὲ
 πρὸς τὸ ὁρᾶν· ἀλλ' εἰ μὲν ἕτερόν τι ὑπόθοιτό τις ὁρᾶν, ἴδε ὅτι ὁ
 νοῦς οὐχ ὁρᾷ τὸ ἐν ἀπλῶς, ἀλλὰ δύο παρὰ τὸν λόγον, καὶ δύο
 10 ὁρῶν, ἐν εἶναι οὐ δύναται· τέμνεται γάρ, ὡς δέδεικται, εἰς ἃ θεω-
 ρεῖ· εἰ δὲ οὐχ ὁρᾷ, εἰ μὲν μὴ βούλοιο, τοῦτο ἀδύνατον· οὐκ ἔστι
 γὰρ ἀργίαν καὶ τὸ ἀκαριαῖον αὐτὸ τὸ βραχύτατον νοῦν λογικὸν
 παθεῖν· ἀλλ' οὐδ' ἀμβλύνεται τοῦτο τοῦ νοός, τοῦτο δ' ὀξὺ κέκτη-
 ται, ἢ οὕτω σύνθετος ἂν εἶη καὶ οὐχ ἀπλοῦς ἐξ ἀνομοιομερῶν
 15 τινων συνιστάμενος, ὥσπερ συμβήσεται, καὶ εἰ τὸ μὲν τοῦ σκέλους
 ὁρᾷ, τὸ δὲ πρὸς ἄλλο τι ἐνεργείας εἶδος τέτακται· συνθέσεως γὰρ
 καὶ τοῦτο κατηγορημα, ὃ περὶ τὸ τοῦ νοός ἀπλοῦν εἰπεῖν, πάνν
 ἀνένδεκτον· δι' ἅρα ταῦτα τὸ ἐνιαῖον καὶ ἀπλοῦν τοῦ νοός, εἰ τὸ
 ἀπλῶς ἐν κατασκέποιτο, ἐν καὶ αὐτὸ ἐνεργεία ἐστί, καὶ εἰ ἐν εἶη ἀ-
 20 πλῶς, τὸ ἀπλοῦν ἐν ὁρᾷ· προᾶξις τοιγαροῦν ὀποιατισσοῦν ἢ θεωρία
 ἐξ ἀνάγκης φέρεσθαι ὀφείλει πρὸς τὸ ὑπὲρ νοῦν ἐν· εἰ δ' οὐ, οὐκ
 ἀνύσει οὐδέν, ἀλλὰ μάτην ὀφθήσεται πράττων ἢ θεωρῶν ὁ νοῦς
 ἔσται γὰρ παθῶν ἐνεργὸς ὑπὸ διαίρεσιν κείμενος, μὴ φερόμενος
αἰσθήσει ψυχῆς εἰς τὴν τοῦ ὑπὲρ νοῦν ἐνός ἐνοειδῶς ἔνωσιν ἣτις
 25 δὴ ἔνωσις διωλίζειν οἶδε καὶ καθαίρειν τὸ θεωροῦν τοῦ νοός, πρὸς
 ἐκεῖνο τὸ ἐν μετεωριζόμενον καὶ ἀφορῶν, κάκεινο προσπάσχον
 πῶ «ἀφ' οὗ τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ, καὶ ἐν ᾧ τὰ πάντα»²⁴, καὶ εἰς ὃ καὶ
 γίννεται καὶ ἔστι καὶ ὑφέστηκεν.

ἀπλὸ βέβαια ἓνα εἶπα, αὐτὸ ποὺ ὑπάρχει καθ' ἑαυτὸ ἀπλό. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὅ,τι εἶναι ὁ νοῦς, τὶς μεταβολὲς τὶς ὑφίσταται κατ' ἐνέργεια, ἐνῶ ὁ ἴδιος ὡς πρὸς τὴν οὐσία του εἶναι ἀπλός, εἶναι ἀνάγκη ὅταν βλέπει τὸ Ἔνα, νὰ εἶναι αὐτὸς ἓνα καὶ κατ' ἐνέργεια. Ἄν ὅμως αὐτὸς βλέπει τὸ Ἔνα, καὶ ὁ ἴδιος διαιρεῖται τοῦλάχιστο σὲ δύο σκέλη, τί ἄραγε θὰ μπορούσε νὰ κάνει τὸ σκέλος αὐτοῦ ποὺ εἶναι διαιρεμένο ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ βλέπει τὸ Ἔνα; Γιατὶ ἢ βλέπει κάτι ἄλλο, ἢ δὲν βλέπει· κι αὐτὸ γίνεται ἢ ἐπειδὴ δὲν θέλει, ἢ ἐπειδὴ εἶναι ἐλαττωμένο, ἢ ἐπειδὴ ἴσως ἡ φύση του εἶναι καμωμένη γιὰ κάποια ἄλλη δράση, καὶ ὄχι γιὰ νὰ βλέπει. Καὶ ἂν ὑποθέσει κάποιος ὅτι βλέπει κάτι ἄλλο, τότε ὁ νοῦς δὲν βλέπει τὸ Ἔνα ἀπλῶς, ἀλλὰ κατὰ μὴ φυσικὸ λόγο δύο, καὶ βλέποντας δύο, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἓνα· γιατί εἶναι χωρισμένος, ὅπως ἔχει δειχθεῖ, σὲ ἐκεῖνο ποὺ βλέπει. Ἄν ὅμως δὲν βλέπει, ἐὰν βέβαια δὲν θέλει, αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο· γιατί δὲν εἶναι δυνατὸν ὁ λογικὸς νοῦς νὰ βρεθεῖ σὲ ἀργία οὔτε καὶ τὴν ἀκαριαία αὐτὴ βραχύτατη στιγμή, ἀλλ' οὔτε καὶ ἐλαττώνεται τὸ ἓνα σκέλος τοῦ νοῦ, καὶ τὸ ἄλλο ὀξύνεται, γιατί ἔτσι θὰ ἦταν σύνθετος καὶ ὄχι ἀπλός, ἀφοῦ θὰ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ ἀνόμοια μέρη, πρᾶγμα ποὺ θὰ συμβεῖ καὶ ἂν τὸ ἓνα σκέλος του βλέπει, καὶ τὸ ἄλλο ἀσχολεῖται μὲ κάποια ἄλλη ἐνέργεια· γιατί κι αὐτὸ εἶναι γνῶρισμα τῶν σύνθετων πραγμάτων, πρᾶγμα ποὺ εἶναι τελείως ἀπαράδεκτο νὰ λεχθεῖ γιὰ τὸν νοῦ ποὺ εἶναι ἀπλός. Γιὰ ὅλα αὐτὰ λοιπὸν, ἐὰν ὁ ἐνιαῖος καὶ ἀπλός νοῦς καταγίνει μὲ τὴ θεωρία τοῦ ἀπλῶς Ἔνα, ἓνα εἶναι καὶ αὐτὸ κατὰ τὴν ἐνέργεια, καὶ ἂν εἶναι ἓνα ἀπλῶς, τότε βλέπει τὸ ἀπλό Ἔνα. Ὅποιαδήποτε λοιπὸν πράξις ἢ θεωρία ἀναγκαστικὰ πρέπει νὰ φέρεται πρὸς τὸ πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ Ἔνα. Ἐὰν δὲν συμβαίνει αὐτό, δὲν θὰ ἐπιτύχει τίποτε, ἀλλὰ θὰ βρεθεῖ νὰ εἶναι μάταια ἡ πράξις ἢ θεωρία τοῦ νοῦ· γιατί θὰ φανεῖ ὁ νοῦς, ὄντας διαιρεμένος, νὰ εἶναι πρόξενος παθῶν, μὴ κατευθυνόμενος ἐνωτικὰ μὲ αἴσθησις τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ἔνωση μὲ τὸ πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ Ἔνα, ἢ ὅποια ἔνωση ἔχει τὴ δύναμη νὰ διυλίζει καὶ νὰ καθαρίζει τὴ θεωρητικὴ δύναμη τοῦ νοῦ, ποὺ ἀνυψώνεται καὶ ἀτενίζει πρὸς ἐκεῖνο τὸ Ἔνα, συγκεντρώνοντας ὅλο τὸν πόθο του σὲ Ἐκεῖνο «ἀπὸ τὸ ὅποιο καὶ μέσω τοῦ ὁποίου προῆλθαν τὰ πάντα, καὶ στὸ ὅποιο ἀποβλέπουν τὰ πάντα»²⁴ καὶ μέσα στὸ ὅποιο καὶ γίνεται καὶ βρίσκεται καὶ ὑπάρχει.

24. Ρωμ. 11, 36.

ιθ. Τῶν πάντων ἐφετῶν ἄκρον ἢ μετὰ τῆς ψυχῆς θεία καὶ
 ὑπὲρ νοῦν ἔνωσις διὰ τὴν θείαν ἔνωσιν ἀναγκαία ἢ θεία ὁμοίω-
 σις διὰ τὴν θείαν ὁμοίωσιν ἀναγκαῖον τὸ κατὰ νοῦν ἐνεργεῖν,
 ἧτοι θεωρεῖν· τοιοῦτο γὰρ τοι καὶ τὸ θεῖόν ἐστιν, ἐξ οὗ καὶ τὸ Θε-
 5 ὸς ὄνομα τούτῳ ἀπονενέμηται· ἀλλὰ μὴν τὸ θεωρεῖν, εὐθύς εἰς τὴν
 τοῦ Θεοῦ ἔννοιαν ἄνεισι. Πανταχοῦ γὰρ καὶ ἐν πᾶσιν ἀκτῖνας ὡς-
 περ τινὰς ἐνίησιν ὁ Θεὸς τῷ θεωρητικῷ κῶ· καὶ νοῦς θεωρὸς ἀντι-
 κείμενον ἔχει τὸν Θεόν· Θεὸς δὲ ἐστὶν ἐν ὑπερκόσμιον. Ἔστι δὲ
 φύσις τοῦ νοῦς γίνεσθαι τοιοῦτος ἐνεργεία, οἷα ὄρα, ὡς καὶ ἡ θεο-
 10 λόγος τοῦ θειοτάτου Γρηγορίου φωνὴ δηλοῖ, λαμπρότητα Θεοῦ,
 λέγουσα, καὶ ἰδεῖν καὶ παθεῖν. Ὁ γὰρ νοῦς ἑώρακε, τοῦτο καὶ πέ-
 πονθεν, ἢ δὴ τοιοῦτος καὶ γέγονε. Βάφεται γὰρ ὁ νοῦς, φησὶν ὁ
 ἀπὸ Δαμασκοῦ Πέτρος, κατὰ τὰ αὐτῷ θεωρούμενα· καὶ ὡς ἐν
 δηρημένοις ὄρων καὶ ποικίλοις ποικίλλεται καὶ διαιρεῖται, οὕτω
 15 τοι πρὸς τὴν ἀπόβλεψιν τοῦ ὑπερκοσμίου καὶ ἀπλῶς ἐνὸς ἀναβε-
 θηκῶς, ἀκολούθως ἐν γίνεται, ὡς μοι λέλεκται πρόσθεν· ἐπεὶ δὲ ἐν
 τῷ ἐνὶ γένοιτο, τὸ ἀναρχον καὶ ἄπειρον ὄρα καὶ ἀσχημάτιστον καὶ
 ἀπλοῦν· τοιοῦτο γὰρ τὸ ἐν· ὅθεν δῆτα καὶ αὐτὸς ἀναρχος, ἄπειρος
 καὶ ἀσχημάτιστος καὶ ἀπλοῦς κατ' ἐνέργειαν ἀποκαθίσταται· τοῦ-
 20 το δὲ πεπονθῶς καὶ οὕτως ἀλλοιωθεὶς εἰς τὴν ἐξομοίωσίν που τοῦ
 θείου κατὰ τὸν ἐνὸν εὐρίσκεται· κἀντεῦθεν ἀνατρέχει πρὸς τὸ
 πάντων ἐφετῶν ἄκρον, τὴν θείαν καὶ ὑπὲρ νοῦν καὶ ἄρρητον
 ἔνωσιν, ὅπερ ἐστὶν ὁ ἄκρος κατὰ Θεὸν σκοπὸς· δεῖ δὴ διὰ ταῦτ'
 ἄρα τὸν νοῦν ἀνατεταῖσθαι μηχανῇ πάσῃ ἐπείγεσθαι καὶ ἀφορᾶν
 25 Πνεύματι πρὸς τὴν τοῦ ὑπερκοσμίου ἐνὸς θεωρίαν καὶ ἀπόβλε-
 ψιν.

κ'. Ὅταν ὁ νοῦς ἐν πολλοῖς ἢ τοῦλάχιστον ἢ κἂν ἐν δυσί,
 δῆλον ὅτι οὐχὶ τὸ ἀπλῶς ἐν ὄρα· διὰ τοῦτο ὠρισμένος τέ ἐστι καὶ
 πεπερασμένος καὶ ἀμυδρὸς· τὰ γὰρ μὴ ἀπολύτως ἀπλᾶ, τοιαῦτά
 30 εἰσιν. Ἦνίκα δὲ τοῦ τῷ ὄντι ἐνὸς ἐν ἐπαφῇ γένηται ἀνεπάφω,
 κατὰ νοερὰν τούτῳ ἐν Πνεύματι ἀπόβλεψιν ἀνομιμάτως ἐπιθα-
 λῶν, ἀναρχος, ἄπειρος, ἀόριστος, ἀσχημάτιστός τε καὶ ἀνείδεος

19. Τὸ κορυφαῖο ἀπὸ ὅλα τὰ ἐπιθυμητὰ εἶναι ἢ πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ ἔνωση τῆς ψυχῆς μετὸν Θεό. Γιὰ τὴ θεία αὐτὴ ἔνωση εἶναι ἀναγκαῖα ἢ ὁμοίωση μετὸν Θεό, καὶ γιὰ τὴ θεία ὁμοίωση ἀναγκαῖα εἶναι ἢ νοερὴ ἐνέργεια, δηλαδὴ ἢ θεωρία. Γιατὶ τέτοιο εἶναι καὶ τὸ Θεῖο, καὶ ἀκριβῶς ἀπὸ αὐτὸ (τὸ θεωρεῖν) τοῦ δόθηκε τὸ ὄνομα Θεός, καὶ φυσικὰ ἢ θεωρία αὐτὴ μεταφέρει στὴν ἔννοια τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ παντοῦ καὶ μετὰ ὅλα ρίχνει ὁ Θεὸς στὸν θεωρητικὸ νοῦ ἓνα εἶδος ἀκτίνων καὶ ὁ θεωρὸς νοῦς ἔχει ἀντικείμενό του τὸν Θεό, καὶ Θεὸς εἶναι τὸ ὑπερκόσμιον Ἐνα. Ἡ φύσις τοῦ νοῦ εἶναι τέτοια, ὥστε νὰ γίνεται κατὰ τὴν ἐνέργεια ὁμοιος μετὰ ἐκεῖνο ποῦ βλέπει, ὅπως τὸ δηλώνει καὶ ἡ θεολόγος γλώσσα τοῦ θειότατου Γρηγορίου ποῦ λέγει: “Νὰ δοῦμε καὶ νὰ πάθουμε τὴ λαμπρότητα τοῦ Θεοῦ”. Γιατὶ, ἐκεῖνο ποῦ βλέπει ὁ νοῦς, αὐτὸ καὶ παθαίνει, ἢ καλῦτερα τέτοιος καὶ γίνεται, καὶ ὅπως λέγει ὁ Πέτρος Δαμασκηνός, “Βάφεται ὁ νοῦς σύμφωνα μετὰ αὐτὰ ποῦ βλέπει”. Καὶ ὅπως βλέποντας διηρημένα καὶ ποικίλα πράγματα διαιρεῖται καὶ αὐτὸς καὶ γίνεται ποικίλος, ἔτσι λοιπὸν ἔχοντας ἀνεβεῖ πρὸς τὴ θεωρία τοῦ ὑπερκόσμιου καὶ ἀπλοῦ Ἐνα, γίνεται κατ’ ἀκολουθίαν ἓνα, ὅπως ἔχω πεῖ προηγουμένως, καὶ ὅταν φτάσει μέσα στὸ Ἐνα, βλέπει τὸ ἀναρχο καὶ ἄπειρο καὶ ἀσχημάτιστο καὶ ἀπλό· γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ γίνεται καὶ αὐτὸς ἀναρχος, ἄπειρος, ἀσχημάτιστος καὶ ἀπλὸς κατ’ ἐνέργεια, καὶ ἔχοντας πάθει αὐτὸ καὶ ἔχοντας ὑποστῆ τὴν ἀλλοίωση, ἐξομοιώνεται κατὰ τὸ δυνατόν μετὰ τὸ Θεῖο. Ἀπὸ ἐκεῖ πλέον ἀνατρέχει πρὸς τὸ κορυφαῖο ὅλων τῶν ἐπιθυμητῶν τὴν πάνω ἀπὸ τοῦ νοῦ καὶ ἄρρητη ἔνωσή του μετὸν Θεό, πρῶτον ποῦ εἶναι ὁ ὑψιστος κατὰ Θεὸν σκοπός. Ἐξαιτίας ὅλων αὐτῶν λοιπὸν πρέπει ὁ νοῦς νὰ σπεύδει μετὰ διασύνῃ μετὰ κάθε τρόπο πρὸς τὴν ἀνύψωσιν αὐτὴ καὶ μετὰ τὴ χάρις τοῦ Πνεύματος νὰ στοχεύει πρὸς τὴ θεωρία καὶ τὴν ἀπόβλεψιν τοῦ ὑπερκόσμου Ἐνα.

20. Ὅταν ὁ νοῦς βρῖσκεται μέσα σὲ πολλὰ ἢ τοῦλάχιστο μέσα σὲ δύο, εἶναι φανερό ὅτι δὲν βλέπει τὸ ἀπλό Ἐνα. Γι’ αὐτὸ εἶναι καὶ περιορισμένος καὶ πεπερασμένος καὶ θαμπός· γιὰ τὴ τέτοια εἶναι ἐκεῖνα ποῦ δὲν εἶναι τελείως ἀπλά. Ὅταν ὅμως ἔρθῃ σὲ ἀνέπαφον ἐπαφή μετὰ τὸ πραγματικὸ Ἐνα, θεωρῶντας τὸ τότε μετὰ τὴ χάρις τοῦ Πνεύματος νοερὰ καὶ χωρὶς μάτια, γίνεται ἀναρχος, ἄπειρος, ἀόριστος, ἀσχημά-

γίνεται καὶ τὴν ἀφασίαν ἐνδύεται καὶ τὸ σιωπᾶν ἀσκει μετ' ἐκ-
 πλήξεως καὶ ἐμπίπλονται τερπωλῆς καὶ πάσχει τὰ ἀνεκκλάλητα.
 Ἄναρχον καὶ ἄπειρον δὲ καὶ ἀόριστον, μὴ κατ' οὐσίαν με εἴπης
 λέγοντα γίνεσθαι, ἀλλὰ κατ' ἐνέργειαν· ἐπεὶ τοιγε καὶ ὁ μεταβάλ-
 5 λει νοῦς, οὐχ ἡ οὐσία ἐστὶν αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ ἐνέργεια. Εἰ γὰρ τοι κατ'
 οὐσίαν ἠλλοίωτο, ἰδὼν καὶ παθὼν τὴν θέωσιν, ἦτοι θεωθεῖς, ἐκ
 τοῦ τὸν Θεὸν θεωρεῖν, ἦν ἂν κατ' οὐσίαν θεός. Ἀλλὰ μὴν οὐκ ἔστι
 τοῦτο, οὐδ' ἂν τῶν ἀγγέλων οὐδεὶς, πλὴν τοῦ μόνου καὶ ἄκρου
 καὶ ἐνός Θεοῦ, τὸ κατ' οὐσίαν εἶναι Θεός. Εἰ τοίνυν κατ' οὐσίαν
 10 θεοῦσθαι τὸν νοῦν εἰπεῖν ἄτοπον, λείπεται λέγειν τοῦτο πάσχειν
 αὐτόν, αὐτῷ τῷ ὄρα· οὐκ ἄρα φύσιν ἔχει ἀλλοιοῦσθαι τὴν οὐσίαν
 αὐτόν, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν· ἄλλως τε, εἰ μεταβάλλεται πεφυκότεως
 ὁ νοῦς, ἦπερ εἴρηται, κατὰ τὰ αὐτῷ θεωρούμενα, θεωρεῖ δὲ ἦκι-
 στα πάντων τὴν θείαν οὐσίαν, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν, οὐδ' αὐτὸς
 15 ἄρα κατ' οὐσίαν ἀλλοιωθήσεται, ἀλλὰ κατ' ἐνέργειαν.

καί. Τὰ πάντα ἐκ τοῦ ὑπερκοσμίου ἐνός ὥσπερ ἐκλάμπαντα
 οὐκ ἀπέστησαν, ὅθεν ἔσχον τὴν γένεσιν τρόπο παντί, ἀλλ' ἐν
 ἐκείνῳ ὥσπερ ἐγένοντο, οὕτω καὶ συνέχονται καὶ τελειοῦνται· καὶ
 οὐδέν ἐστὶν ἐν οὐδενὶ τῶν ἀπάντων, ἐν ᾧ οὐκ ἔστιν ἀπόρροια καὶ
 20 ὡσανεὶ τις ὁσμὴ ἐκείνου τοῦ ποιητικοῦ καὶ ὄντως ἐνός· καὶ πάντα
 τὰ ὄντος μετέχοντα μονονουχὶ φωνὴν ἀφιάσι, παραδεικνύοντα
 οὐχὶ τὸ ὑπερκόσμιον ἐν (τοῦτο γὰρ ὑπερίδρυνται πάσης τῆς ὀ-
 ποιασοῦν εἴτε θεωρίας εἴτε νοήσεως), ἀλλὰ τινὰ ἀκτῖνα τοῦ ὑπερ-
 κοσμίου ἐνός ὅθεν, ἐπεὶ διὰ πάντων ἐπιδοᾶται τὸ ἐν, καὶ πάντα
 25 νεύει πρὸς ἐν, καὶ αὐτὸ τὸ ὑπερκόσμιον ἐν διὰ πάντων τῶν ὄντων
 προφαίνει ἑαυτὸ τῷ νοῖ, ἀνάγκη χειραγωγεῖσθαι καὶ ποδηγεῖ-
 σθαι καὶ ἄγεσθαι πρὸς τὸ ὑπερκόσμιον ἐν τὸν νοῦν· τοῦτο μὲν, τῆ
 τῶν πολλῶν ὄντων πειθοῖ διαζόμενον, τοῦτο δέ, καὶ ὅτι τὸ κτίζον
 ἐν, περὶ οὗ γε ἡμῖν ἤδη ὁ λόγος ἐστὶ, βούλεται ὄρασθαι ὑπὸ τοῦ
 30 νοῦς περιουσία χρησιότητος, ἵν' ὁ νοῦς ἐν τούτῳ πάσχη τὸ ζῆν, ὡς

τιστος καὶ ἄμορφος, κυριεύεται ἀπὸ ἀφωνία καὶ μένει μὲ ἔκπληξη σιωπηλός, καὶ γεμίζοντας ἀπὸ ἀπέραντη εὐφροσύνη, πάσχει τὰ ἀνεκλάλητα. Μὴ πεῖς ὅμως πῶς λέγω, ὅτι γίνεται ἀναρχος καὶ ἄπειρος καὶ ἀόριστος κατ' οὐσία, ἀλλὰ κατ' ἐνέργεια· ἐξάλλου καὶ αὐτὸ πού μεταβάλλεται στὸ νοῦ δὲν εἶναι ἢ οὐσία του, ἀλλὰ ἢ ἐνέργεια. Γιατί, ἐὰν πάθαινε ἀλλοίωση κατ' οὐσία, βλέποντας καὶ παθαίνοντας τὴ θέωση, δηλαδή ἔχοντας θεωθεῖ, ἐξαιτίας τῆς θεωρίας τοῦ Θεοῦ, θὰ ἦταν κατ' οὐσία θεός. Ἀλλὰ βέβαια δὲν συμβαίνει αὐτό, οὔτε καὶ σὲ κανένα ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, δηλαδή τὸ νὰ εἶναι κατ' οὐσία θεός, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν μόνο καὶ ὑψιστο καὶ ἓνα Θεό. Ἐὰν λοιπὸν εἶναι παράλογο νὰ ποῦμε, ὅτι ὁ νοῦς γίνεται θεός κατ' οὐσίαν, ὑπολείπεται νὰ ποῦμε ὅτι αὐτὸ τὸ παθαίνει ὡς πρὸς τὴν ὄραση. Ἄρα δὲν ἔχει ὁ νοῦς στὴ φύση του τὸ νὰ μεταβάλλεται ὡς πρὸς τὴν οὐσία του, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὴν ἐνέργειά του· ἄλλωστε, ἐὰν μεταβάλλεται ὁ νοῦς ἀπὸ τὴ φύση του, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, σύμφωνα μὲ αὐτὰ πού βλέπει, καὶ θεωρεῖ ὄχι τὴ θεία οὐσία, ἀλλὰ τὴν ἐνέργεια, οὔτε αὐτὸς ἄρα θὰ ἀλλοιωθεῖ ὡς πρὸς τὴν οὐσία του, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὴν ἐνέργειά του.

21. Ὅλα τὰ ὄντα μετὰ τὴν ἐκλαμψή τους ἀπὸ τὸ ὑπερκόσμιο Ἐνα δὲν ἀπομακρύνθηκαν καθόλου ἀπὸ αὐτὸ ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔλαβαν τὴν ὑπαρξή, ἀλλά, ὅπως ἀκριβῶς ἔγιναν, ἔτσι συγκρατοῦνται μέσα σὲ Ἐκεῖνο καὶ ὀδηγοῦνται πρὸς τὴν τελείωση, καὶ δὲν ὑπάρχει κανένα ἀπὸ ὅλα αὐτά, στὸ ὁποῖο νὰ μὴ ὑπάρχει ἀπόρροια καὶ κάποια ὁσμὴ κατὰ κάποιο τρόπο ἐκείνου πού τὰ δημιούργησε καὶ εἶναι τὸ πραγματικὰ Ἐνα, καὶ ὅλα ὅσα μετέχουν τῆς ὑπαρξῆς, σὰν κατὰ κάποιο τρόπο νὰ κραυγάζουν, παρουσιάζουν ὄχι τὸ ὑπερκόσμιο Ἐνα (γιατὶ αὐτὸ εἶναι ἐγκατεστημένο πάνω ἀπὸ ὁποιαδήποτε θεωρία καὶ νόηση), ἀλλὰ κάποια ἀκτῖνα τοῦ ὑπερκόσμου Ἐνα. Ἐτσι λοιπὸν, ἐπειδὴ μὲ ὅλα διακηρύττεται τὸ Ἐνα καὶ ὅλα κλίνουν πρὸς τὸ Ἐνα, καὶ αὐτὸ τὸ ὑπερκόσμιο Ἐνα μέσω ὅλων τῶν ὄντων προβάλλει τὸν ἑαυτό του στὸ νοῦ, εἶναι ἀνάγκη ὁ νοῦς νὰ χειραγωγεῖται καὶ νὰ καθοδηγεῖται καὶ νὰ κατευθύνεται πρὸς τὸ ὑπερκόσμιο Ἐνα. Ἀπὸ τὴ μιὰ ἐπειδὴ καταπιέζεται ἀπὸ τὴν πειστικὴ φωνὴ τῶν πολλῶν ὄντων, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἐπειδὴ τὸ δημιουργικὸ Ἐνα, γιὰ τὸ ὁποῖο ἤδη γίνεται λόγος, θέλει, λόγω ὑπεβολικῆς ἀγαθότητας, νὰ τὸ βλέπει ὁ νοῦς, γιὰ νὰ λαμβάνει μέσα σ' αὐτὸ τὴ ζωὴ, ὅπως

αὐτό φησι τὸ ἄρρητον ἔν· «ἐγὼ εἰμι ἡ ζωή»²⁵, καί, «αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωή, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν»²⁶. καὶ ἀλλαγῶ, «ἐκζητήσατε τὸν Κύριον, καὶ ζήσεται ἡ ψυχὴ ὑμῶν»²⁷. ἐκ γὰρ ζητήσεως ἢ ὄρασις, ἐκ ταύτης δὲ ἡ ζωή· καὶ ὅπως γάννυτο
 5 καὶ φωτίζοιτο καὶ εὐφραίνοιτο, ὡς Δαβὶδ φησιν, ὅτι «τῶν εὐφρανομένων πάντων ἡ κατοικία ἐν σοί»²⁸. καί, «ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς»²⁹. ἢ, πῶς τὸν μὲν νοῦν ἔκτισε θεωρόν, τὰ ἑαυτοῦ δὲ ἐν ἅπασιν τοῖς οὐσί διέσπειρε, δι' ὧν, ὡς περὶ διὰ τινῶν θυρίδων ἐν διαυγασμῶ νοερῶ τῷ νοῖ παραδεικνύμενον θέλγει κινοῦν τοῦτον
 10 πρὸς ἑαυτὸ ἐλλαμπόμενον;

κβ'. Ὁ Θεός, ὅπερ ἐστὶ τὸ τριαδικὸν ἀγαθὸν ἔν, ὃ πεποίηκε, θέλων πεποίηκεν· ἀλλὰ μὴν ὃ ὁ Θεὸς θέλει, ἄκρον ἐστὶν ἀγαθόν· φύσις γὰρ ἐστὶν ἡ ἀγαθότης αὐτῶ· πεποίηκε τοιγάρτοι τὸν νοῦν ἑαυτοῦ ἢ τῶν ἑαυτοῦ θεωρόν, ὃ συνάγειν οἶδε τὸν θεωροῦντα
 15 πρὸς ἑν· θελητόν ἐστὶν ἄρα τῷ Θεῷ, τὸ θεωρόν εἶναι τὸν νοῦν ἑαυτοῦ· καὶ τοῦτο δι' αὐτὸ ἄκρως ἀγαθόν. Ὁ Θεὸς δὲ ἐστὶ τὸ κυρίως καὶ ἀπλῶς ἔν, πρὸς ὃ ἀφορᾶν καὶ συνάγεσθαι ἐνοειδῶς ἄκρως ἀγαθόν, ὡς δέδεικται.

κγ'. Εἰ εἷς ἐστὶ καὶ συνεπτηγμένος ὁ καθόλου ἔρως, κατὰ τὴν
 20 τῶν θεοσόφων ὑφήγησιν, ἔν ἐστὶ δηλονότι καὶ τὸ ἐραστόν· εἰ γὰρ ἦσαν δύο τοιλάχιστον τὰ ἐραστά, ἢ δύο ὑπῆρχον ἂν ἔρωτες, ἢ διχῆ διαμεμέριστο ὃ γε εἷς ἔρως, καὶ ἦκιστα ὠνόμαστο εἷς καὶ συνεπτηγμένος. Νυνὶ δὲ εἷς εἶναι λεγόμενος καὶ συνεπτηγμένος ὁ καθόλου ἔρως, σαφῶς νοητέον ἂν εἶη ἔν εἶναι καὶ τὸ ἐραστόν·
 25 ἀλλὰ μὴν πρόεστι τὸ ἐραστόν τοῦ περὶ αὐτὸ ἔρωτος, καὶ οὐκ ἐστὶν ὅπως, πρὶν ἂν τις λάβοιτο τοῦ ἐραστοῦ ὀπηδήποτε τὸν ἔρωτα σχοίη αὐτοῦ. Ἔστι δ' ὁ ἔρως ἐπιτεταμένη ἀγάπη, ἣν πρὸς Θεὸν ἔχειν ἡμᾶς ὃ τε φυσικὸς καὶ ὁ γραπτὸς Νόμος τοῦ Θεοῦ ἀπαιτεῖ. Ὁ μὲν ἄκρως τὸν νοῦν φιλόκαλον ὄντα πείθων ἀντιληφθαι τοῦ

25. Ἰω. 11, 25.

26. Ἰω. 17, 3.

27. Ψαλμ. 68, 33.

λέγει αὐτὸ τὸ ἴδιο ἄρρητο Ἔνα, «ἐγὼ εἶμαι ἡ ζωή»²⁵, καί, «αὕτη εἶναι ἡ αἰώνια ζωή, τὸ νὰ γνωρίζουν ἐσένα τὸν μόνο ἀληθινὸ Θεό»²⁶. καὶ ἄλλου· «ἀναζητήστε ἐπίμονα τὸν Κύριο, καὶ θὰ ζήσει ἡ ψυχὴ σας»²⁷. γιὰ τὴν ἀναζήτησιν προκύπτει ἡ ὄραση, καὶ ἀπὸ αὐτὴν ἡ ζωή· καὶ ἀκόμη γιὰ νὰ λάμπει ἀπὸ χαρὰ καὶ νὰ φωτίζεται καὶ νὰ εὐφραίνεται ὁ νοῦς, ὅπως λέγει Δαβίδ, ὅτι «ἡ κατοικία ὄλων ἐκείνων πού εὐφραίνονται ὑπάρχει κοντὰ σέ σένα»²⁸, καί, «μὲ τὸ δικό σου φῶς θὰ δοῦμε φῶς»²⁹. Ἀλλιῶς γιὰ ποιὸ λόγο δημιούργησε τὸ νοῦ μὲ τὴ δυνατότητα νὰ τὸν βλέπει, καὶ ὅλα τὰ δικὰ του τὰ διέσπειρε μέσα σὲ ὅλα τὰ ὄντα, μέσω τῶν ὁποίων, σὰν μέσα ἀπὸ κάποιες θυρίδες, προβάλλει μὲ νοερὴ ἀκτινοβολία στὸ νοῦ καὶ τὸν θέλγει, κινώντας τον μὲ τὴν ἔλλαμψή του πρὸς τὸν ἑαυτὸ του;

22. Ὁ Θεός, πού εἶναι τὸ Ἔνα τριαδικὸ ἀγαθὸ, ὅ,τι δημιούργησε, τὸ δημιούργησε μὲ τὴ θέλησή του, καὶ ἀσφαλῶς αὐτὸ πού θέλει ὁ Θεὸς εἶναι κορυφαῖο ἀγαθὸ, γιὰ τὴν ἁγαθότητα εἶναι φύση αὐτοῦ. Δημιούργησε λοιπὸν τὸ νοῦ μὲ τὴ δυνατότητα νὰ βλέπει αὐτὸν τὸν ἴδιο καὶ τὰ δικὰ του, πράγμα πού ἔχει τὴν ιδιότητα νὰ συνάγει σὲ ἓνα ἐκεῖνον πού βλέπει. Ἄρα εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς θέλησης τοῦ Θεοῦ τὸ νὰ εἶναι ὁ νοῦς θεωρὸς αὐτοῦ τοῦ ἴδιου καὶ γι' αὐτὸ αὐτὸ εἶναι ἄκρως ἀγαθόν. Ὁ Θεὸς φυσικὰ εἶναι τὸ ἀπόλυτο καὶ ἅπλο Ἔνα, καί, ὅπως ἀποδείχθηκε, εἶναι ἄκρως ἀγαθὸ τὸ νὰ βλέπει καὶ νὰ συνάγεται πρὸς αὐτὸ ὁ νοῦς κατὰ τρόπο ἑνιαῖο.

23. Ἐὰν εἶναι ἓνας καὶ συμπτυγμένος ὁ καθολικὸς ἔρωτας, σύμφωνα μὲ τὴ διδασκαλία τῶν σοφῶν γύρω ἀπὸ τὰ θεῖα, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι ἓνα εἶναι καὶ τὸ ἐραστὸ· γιὰ τὴν ἄν ἦταν δύο τοῦλάχιστο τὰ ἐραστά, τότε ἢ θὰ ὑπῆρχαν δύο ἔρωτες, ἢ θὰ διαμῆραζόταν στὰ δύο ὁ ἓνας ἔρωτας, καὶ δὲν θὰ ἦταν δυνατόν νὰ ὀνομαστῆ ἓνας καὶ νὰ εἶναι συμπτυγμένος. Τώρα ὅμως, ἐφόσον λέγεται ὅτι ὁ καθολικὸς ἔρωτας εἶναι ἓνας καὶ συμπτυγμένος, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι θὰ πρέπει νὰ ἐννοήσομε ὅτι εἶναι ἓνα καὶ τὸ ἐραστὸ. Ἄλλ' ὅπωςδήποτε ὑπάρχει τὸ ἐραστὸ πρὶν ἀπὸ τὸν ἔρωτά του καὶ δὲν εἶναι δυνατόν πρὶν ἀπὸ τὴν θέα τοῦ ἐραστοῦ νὰ αἰσθανθεῖ τὸν ἔρωτα αὐτοῦ. Ὁ ἔρωτας εἶναι σφοδρὴ ἀγάπη, τὴν ὁποία ἀπαιτεῖ νὰ ἔχομε πρὸς τὸν Θεὸ καὶ ὁ φυσικὸς καὶ ὁ γραπτὸς Νόμος τοῦ Θεοῦ. Ὁ πρῶτος δηλαδὴ πείθει

28. Ψαλμ. 86, 7.

29. Ψαλμ. 35, 10.

Κρείσσονος, ὃ ἔστιν ὁ Θεός ὁ δέ, «ἀγαπήσεις», λέγων, «Κύριον τὸν Θεόν σου, ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου»³⁰. «Κύριος δέ τοι ὁ Θεός σου, Κύριος εἷς ἔστιν»³¹. Ἐν ἄρτι ἔστι τὸ ἐραστόν, ὅπερ ἔστιν ἡ τριαδικὴ
 5 ἐνάς, ἣτις δὴ καὶ προεῖναι ὀφείλει τῷ κῶ τοῦ περὶ αὐτὴν ἔρωτος πρὸς τὸ ὑπερκόσμιον ἄρα ἐν ἀνατεταῖσθαι τὸν νοῦν ἐφίεσθαι δεῖ, ὡς ἂν τῇ εὐρέσει καὶ θεωρίᾳ τούτου, καὶ ὁ περὶ αὐτὸ ἀναλάμπη ἔρωτος καὶ πληρωτῆς ὁ ἄνθρωπος γενέσθαι δυναθῆι τοῦ τε νόμου καὶ τῆς ἐντολῆς, ἀγαπήσας, κατὰ τὰ εἰρημένα, Κύριον τὸν Θεόν
 10 αὐτοῦ.

κδ. Ἀμήχανον, ἀνεβεβηκότα τὸν νοῦν πρὸς τὸ ὑπὲρ διάνοιαν ἔν, ἀνέραστόν πως γεγονέναι αὐτοῦ Κάλλος γὰρ ἄρρητον καὶ ἀνεπινόητον προκῦπτον ἐξ αὐτοῦ, ὡς ἀπὸ παντοκρατορικῆς
 15 ῥίψεως ἀπαντᾶ· ὅτε καὶ ὡσανεὶ δίκτυον διαρραγῆναι κινδυνεῦον τῇ τῶν πολλῶν ἰχθύων εὐρέσει καὶ ὀλκῇ³², ὑπὸ τῶν θείων ἐλλάμψεων ὁ νοῦς εὐρίσκεται καὶ τὸ ὑπὲρ νοῦν κάλλος ἐκπλήττεται θεωρῶν καὶ ὡς ἀπὸ οἴνου μεθύσκειται καὶ ὡς ὁ ἄφρων ἐξίσταται καὶ τὸν ὑπὲρ ἔννοιαν πάσχει θαυμασμόν, τοῦ ἐξαισίου κάλλους τὸ ὑπέρκαλλον θέαμα μὴ χωρῶν καθορᾶν. Ὅθεν δῆτα καὶ δεσμοῖς
 20 ἀγάπης συνέχεται καὶ ὡς ὑπὸ δίψους διάκειται καταφλεγόμενος. Ἐν γὰρ ἔστι τὸ ὑπὲρ διάνοιαν ἔν· ἀλλ' ὑπὸ πάντων κηρύσσεται, ὡς πάντων προκαταρκτικὸν αἷτιον· ὡς ἀρχή, ὡς τέλος, ὡς συνοχή τοῦ παντός ἀλλὰ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἀπάντων τὰς καλλονὰς καὶ ἀγαθότητας ὑπερβλύσει καλλοποιοῦ καὶ ἀγαθοποιοῦ δυνά-
 25 μεως αὐτὸ παρήγαγεν, ὑπὲρ καλλονὴν πᾶσαν καὶ ἀγαθότητα πᾶσαν ἀπειράκις ἀπείρως ἐνιδρυμένον καὶ ἀσυγκρίτως ἐν ὄν ὑπερκόσμιον μόνον φύσει ἐραστόν ὑπὲρ πᾶν ἐραστόν, ὡς μόνον κυρίως καλὸν καὶ ἀγαθὸν ὑπερκείμενον παντός καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ καὶ μόνον νόμῳ φύσεώς τε καὶ τάξεως τῷ ὄντι ἀγαπητόν, ὡς
 30 πάντων αἷτιον· καὶ ὡς τοσοῦτον, ὅσον τὰ ἀγαπητὰ πάντα καὶ ἐραστὰ ὑπερβολῇ καλλονῆς καὶ ἀγαθότητος ὑπεραναβεβηκός

30. Δευτ. 6, 5.

τελείως τὸν νοῦ πού ἀγαπᾶ τὸ ὠραῖο νὰ ἐπιδιώκει τὸ Ἄνωτερο, πού εἶναι ὁ Θεός, ἐνῶ ὁ ἄλλος λέγει· «νὰ ἀγαπήσεις τὸ Κύριο τὸν Θεό σου μὲ ὅλη τὴν ψυχὴ σου καὶ μὲ ὅλη τὴν καρδιά σου καὶ μὲ ὅλη τὴ διάνοιάν σου»³⁰, καὶ «ὁ Κύριος ὁ Θεός σου, εἶναι ἓνας Κύριος»³¹. Ἐνα ἐπομένως εἶναι τὸ ἔραστό, πού εἶναι ἡ τριαδικὴ Μονάδα, ἡ ὁποία ἀσφαλῶς πρέπει καὶ νὰ ὑπάρχει γιὰ τὸ νοῦ πρὶν ἀπὸ τὸν ἔρωτὰ του γι' Αὐτήν. Ἄρα πρέπει ὁ νοῦς νὰ ποθεῖ νὰ ὑψώνεται πρὸς τὸ ὑπερκόσμον Ἐνα, ὥστε μὲ τὴν εὕρεση καὶ τὴ θεωρία αὐτοῦ νὰ ἀναλάμψει καὶ ὁ ἔρωτὰς του γι' αὐτὸ καὶ νὰ μπορέσει ὁ ἄνθρωπος νὰ γίνῃ ἐκπληρωτὴς καὶ τοῦ νόμου καὶ τῆς ἐντολῆς, ἀφοῦ ἀγαπήσει, σύμφωνα μὲ τὰ λεχθέντα, τὸν Κύριο τὸν Θεό του.

24. Εἶναι ἀδύνατον, ὅταν ἀνεβῆ ὁ νοῦς στὸ πάνω ἀπὸ τοῦ νοῦ Ἐνα, νὰ μὴ γίνῃ ἔραστὴς αὐτοῦ. Γιατὶ προκύπτει κάλλος ἄρρητο καὶ ἀκατανόητο, πού πηγάζει, σὰν ἀπὸ παντοκρατορικὴ ρίζα, ἀπὸ αὐτό, καὶ τότε, μοιᾶζοντας ὁ νοῦς, ἔξαιτίας τῶν θείων ἐλλάμψεων, μὲ δίχτυ πού κινδυνεύει νὰ διαρραγεῖ ἀπὸ τὸ βάρος τῶν πολλῶν ψαριῶν πού ἔπιασε³², καὶ κυριεύεται ἀπὸ ἐκπληξὴ βλέποντας τὸ πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ κάλλος, καὶ μεθ' ἃ σὰν ἀπὸ κρασί, καὶ σὰν παράφρων κυριεύεται ἀπὸ ἔκσταση καὶ νοιώθει θαυμασμὸ πού ξεπερνᾷ κάθε σκέψη, μὴ μπορώντας νὰ βλέπει τὸ ὑπέροκαλλο θέαμα τοῦ ἑξαίσιου κάλλους. Γι' αὐτὸ βέβαια καὶ δένεται μὲ τὰ δεσμὰ τῆς ἀγάπης καὶ καταφλέγεται, σὰν ἀπὸ δίψα, ἀπὸ τὸν πόθο αὐτοῦ. Γιατὶ εἶναι ἓνα τὸ πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ Ἐνα καὶ ἀπὸ ὅλους κηρύσσεται ὡς πρωταρχικὴ αἰτία, ὡς ἀρχή, ὡς τέλος, ὡς δύναμη πού συγκρατεῖ τὸ πᾶν. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸ εἶναι πού, ξεχειλίζοντας ἀπὸ τὴν καλλοποιὸ καὶ ἀγαθοποιὸ δύναμη, παρήγαγε τίς καλλονές καὶ ἀγαθότητες ὅλων τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν, ὄντας ἐγκατεστημένο ἄπειρες φορὲς ἄπειρα πάνω ἀπὸ κάθε καλλονὴ καὶ ἀγαθότητα καὶ ἀσύγκριτα ὑπερκόσμιον Ἐνα. Αὐτὸ εἶναι τὸ μόνον ἀπὸ τὴ φύση του ἔραστό πάνω ἀπὸ κάθε ἔραστό, ἐπειδὴ εἶναι τὸ μόνον στὴν κυριολεξία καλὸ καὶ ἀγαθὸ, πού βρίσκεται πάνω ἀπὸ κάθε καλὸ καὶ ἀγαθὸ, καὶ τὸ μόνον ὡς πρὸς τὸ νόμο τῆς φύσεως καὶ τῆς τάξεως πραγματικὰ ἀγαπητό, ὡς αἰτία τῶν πάντων, καὶ τὸ ὁποῖο εἶναι τόσο πολὺ ἄνωτερο, ὅσο ὑπερβαίνει ὅλα τὰ ἀγαπητὰ καὶ ἔραστὰ ἔξαιτίας τῆς ὑπερβολικῆς καλλονῆς καὶ

31. Δευτ. 6, 4.

32. Πρβλ. Λουκᾶ 5, 7.

καὶ ἐν ὑπερκόσμιον ἀληθῶς ὡς μόνον ὄντως ὄν καὶ πάντων τῶν ὄντων παρεκτικόν. Ἐπιστρεπτέον οὖν, ἀγαθῇ τύχῃ, ὃ δὴ λέγεται, ἐν Πνεύματι πρὸς τὴν τοῦ μόνου ἐνὸς εὐρεσιν καὶ γνῶσιν, ὅθεν πάντων αἱ ἀρχαὶ καὶ ὅπου πάντων τὰ πέρατα· καὶ πάντως αὐτο-
 5 μάτη ἢ τῆς θείας ἀγάπης πύλη ἡμῖν, χάριτι τοῦ Χριστοῦ, ἀνοιγή-
 σεται³³ καὶ εἰσελευσόμεθα εἰς τὴν κατάπαυσιν τοῦ Κυρίου³⁴ ἡμῶν ἐν εὐφροσύνῃ καὶ ἀγαλλιάσει πολλῇ, καὶ τὴν τοῦ ἐνὸς ἀπόλαυσιν ἐπιγνωσόμεθα καὶ θείας τρυφῆς ἐν γεύσει ἐσόμεθα, ἐν καὶ αὐτοὶ γεγονότες καὶ οὐκ εἰς πολλὰ σχιζόμενοι ἢ διαιρούμενοι, κατὰ τὴν
 10 τοῦ Σωτῆρος πρὸς τὸν Πατέρα παράκλησιν, «ἵνα ὧσι», φάσκον-
 τος, «ἐν, καθὼς ἡμεῖς ἐν ἐσμεν»³⁵. Τότε τοίνυν καὶ τῆς ἐντολῆς ἀκριβεῖς ἐσόμεθα φύλακες, «ἀγαπήσεις», λεγούσης, «Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου»³⁶ καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυ-
 τόν»³⁷. καὶ τῆς κατὰ ἄνθρωπον τελειότητος ἐπιλαβόμεθα, ὅσον
 15 ἐφικτόν «τέλος γὰρ νόμου ἡ ἀγάπη ἐστίν»³⁸, ἐν ἧ ἢ οὐ μόνον ὁλος ὁ νόμος καὶ οἱ Προφῆται³⁹, ἀλλὰ καὶ πάντες κρέμανται οἱ τελειω-
 θέντες κατὰ Θεὸν ἐν Χριστῷ.

κέ. Παντὸς ἐνίξεσθαι πεφυκὸτος τῷ Πνεύματι, ὑφesiς ἐστὶν ἡ διαίρεσις ἐνθεν τοι καὶ ὁ νοῦς ἐνεργεῖα εἴ τι καὶ διαιροῖτο, ἔξω
 20 τοῦ κατὰ χάριν ἐπομένου αὐτῷ ἐστὶ. Τοῦτο δὲ πάσχει διάφορ' ἅπτα ὁρῶν, οὐκ ἔνεστι γὰρ ἐν διαφόροις ἀποβλέψεσιν ἴσχειν τὸ ἀδιαίρετον. Εἰ γὰρ τοι τοῦτό τις ὑπόθοιτο, οὐχ εὐρήσει ἐκ τοῦ ὄρα-
 στου ἀποδιδόναι λόγον, τοῦ χάριν ὃ τῆς ἡσυχίας νοῦς, παρὰ τὸν τῆς συγχύσεως ἕτερος καὶ τὸν τῶν θεοφορουμένων νοῦν, τῷ ὑπὸ
 25 τῆς τῶν παθῶν ἀνωμαλίας ἐνοχλουμένῳ ὁμοιον ἀποφανεῖται, ὅπερ ἄτοπον. Τοιοῦτος γὰρ γιγνόμενος ὁ νοῦς ἐνεργεῖα ὅποια
 ὄρα, ἐξ ἀνάγκης ὁρῶν σύνθετα, καὶ αὐτὸς ποικίλλεται· καὶ τῆς ἀπλότητος διαπίπτων οὐκ ἔστιν ὅπως ἂν σχοίῃ ἐν τούτῳ τὸ ἀδιαί-
 ρετον. Ὁ δὲ ὑπὸ διαίρεσιν κείμενος, πάντων ἐστὶν ἡκιστα ἀπὸ

33. Πρβλ. Πράξ. 12. 10.

35. Ἰω. 17. 22.

34. Πρβλ. Ἐβρ. 4, 3.

36. Δευτ. 6, 5.

ἀγαθότητάς του, καὶ εἶναι ἀληθινὰ ὑπερκόσμιο Ἐνα, ἀφοῦ εἶναι τὸ μόνο πού ὑπάρχει πραγματικά καὶ παρέχει τὸ εἶναι σὲ ὅλα τὰ ὄντα. Ἄς στραφοῦμε λοιπὸν μὲ τὴν καλή, ὅπως λέγεται, τύχη, καὶ μὲ τὴν χάρη τοῦ Πνεύματος πρὸς τὴν εὐρεση καὶ γνώση τοῦ μόνου Ἐνός, ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχονται οἱ ἀρχές καὶ σὲ ὁποῖο καταλήγουν τὰ τέλη ὄλων, καὶ ὁπωσδήποτε τότε θὰ μᾶς ἀνοιχθεῖ αὐτόματα, μὲ τὴν χάρη τοῦ Χριστοῦ, ἡ πύλη τῆς θείας ἀγάπης³³ καὶ θὰ εἰσέλθομε μὲ εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίαση μεγάλη σὲ τὸν τόπο κατάπαυσης τοῦ Κυρίου³⁴ μας, καὶ θὰ γνωρίσομε τὴν ἀπόλαυση τοῦ Ἐνός, καὶ θὰ γευθοῦμε τὴν θεία τρυφή, ἔχοντας γίνεαι καὶ ἑμεῖς ἕνα καὶ ὄχι χωρισμένοι ἢ διαιρεμένοι σὲ πολλά, σύμφωνα μὲ τὴν παράκληση τοῦ Σωτήρα πρὸς τὸν Πατέρα του, πού λέγει, «για νὰ εἶναι ἕνα, ὅπως καὶ ἑμεῖς εἴμαστε ἕνα»³⁵. Τότε λοιπὸν θὰ γίνομε ἀκριβεῖς τηρητὲς καὶ τῆς ἐντολῆς πού λέγει, «θὰ ἀγαπήσεις τὸν Κύριο τὸν Θεὸ σου μὲ ὅλη τὴν ψυχὴ σου»³⁶ «καὶ τὸν πλησίον σου σὰν τὸν ἑαυτὸ σου»³⁷, καὶ θὰ ἐπιτύχομε τὴν κατ' ἀνθρώπο τελειότητα, ὅσο εἶναι δυνατόν· γιατί λέγει, «τέλος τοῦ νόμου εἶναι ἡ ἀγάπη»³⁸, ἀπὸ τὴν ὁποῖα κρέμονται ὄχι μόνον ὁλος ὁ νόμος καὶ οἱ Προφῆτες³⁹, ἀλλὰ καὶ ὅλοι ἐκεῖνοι πού πέτυχαν μὲ τὴν χάρη τοῦ Χριστοῦ τὴν κατὰ Θεὸν τελειότητα.

25. Στὸ κάθε τι πού μὲ τὴν χάρη τοῦ Πνεύματος γίνεται ἕνα, ἡ διαίρεση εἶναι μείωση Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ὁ νοῦς, ἐὰν ὑποστῆ κατὰ τὴν ἐνέργεια κάποια διαίρεση, μένει ἔξω ἀπὸ τὴν κατὰ χάρη κατάσταση αὐτοῦ. Καὶ αὐτὸ τὸ παθαίνει ἐπειδὴ βλέπει πρὸς διάφορα πράγματα, καθόσον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ παραμείνει ἀδιαίρετος ὅταν βλέπει διάφορα πράγματα. Γιατί, ἐὰν κάποιος ὑποθέσει κάτι τέτοιο, δὲν θὰ μπορέσει νὰ ἐξηγήσει εὐκόλα, γιὰ ποιὸ λόγο ὁ νοῦς τῆς ἡσυχίας, εἶναι διάφορος ἀπὸ τὸν νοῦ τῆς συγχύσεως, καὶ τὸν νοῦ ἐκείνων πού φέρουν μέσα τους τὸν Θεὸ θὰ τὸν θεωρήσει ὅμοιο μὲ τὸν νοῦ ἐκείνων πού ἐνοχλοῦνται ἀπὸ τὴν ἀνωμαλία τῶν παθῶν, πράγμα βέβαια παράλογο. Γιατί, ἐφόσον ὁ νοῦς γίνεται κατὰ τὴν ἐνέργεια ὅμοιος μὲ ἐκεῖνα πού βλέπει, ἀναγκαστικά, βλέποντας σύνθετα πράγματα, γίνεται κι αὐτὸς διάφορος, καὶ χάνοντας τὴν ἀπλότητά του, δὲν μπορεῖ νὰ παραμείνει ἀδιαίρετος. Αὐτὸς ὅμως πού εἶναι διαιρεμένος, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι καθαρὸς ἀπὸ ἁμαρτία,

37. Λευϊτ. 19, 18.

38. Πρὸβλ. Ρωμ. 13, 10.

39. Ματθ. 22, 40.

ἁμαρτίας, ὅποτε καὶ αὐτὸ τὸ διαιρεῖσθαι καθ' αὐτό, τοῖς γε
 συνορᾶν εἰς τὰ τοιαῦτα δεδυνημένοις, κέκριται· εἰ δὴ τὸ νοερὸν
 τοῦ νοῦς χρῆμα διὰ τῆς πρὸς τὸ ἀνωτάτω καὶ ὑπερκόσμιον ἐν
 ἀναβλέψεως τοῦ ὑπὲρ φύσιν γεγεῦσθαι νοερᾶ αἰσθήσει καλοῦ
 5 ἐνοειδῶς χρεῶν, εἰς τὸ παρὰ (διὰ) τὴν χάριν ἐξεστηκὸς εἶη τῆς
 διαιρέσεως. Δεῖ δὴ ἄρα τοῦ ὑπερκοσμίου ἐνὸς ἔχεσθαι καὶ
 ἀφορᾶν εἰς αὐτὸ καὶ μόνον καὶ μοναχῶς ὅλη ψυχῇ, εἰ διαφυγεῖν
 μέλλοιμεν τὴν διαίρεσιν καὶ ἑτερότητα· οὐ μὴν, ἀλλ' οὐδὲ εἰ πρὸς
 ἐν μὲν ἀπίδοι, κτιστὸν δέ, ἀδιαίρετος ἴσχει γενέσθαι ὁ νοῦς. Τὸ
 10 γὰρ ἐν κτιστόν, οὐκ ἔστι λέγεσθαι κυρίως ἀπλοῦν, ὠρισμένον τέ
 ἔστι καὶ σύνθετον καὶ περιγραφπτόν, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ τὸ ἀπλῶς
 ἐν ἔχει δίκαιον ὀνομάζεσθαι, οὐδὲ ἀπλήν ἔξει καὶ μονοειδῆ ὁ νοῦς
 τὴν σφετέραν ἐνέργειαν πρὸς τοῦτο ἀτενῶς ἀπιδῶν. Ἔσται γὰρ
 ὠρισμένη καὶ περιγεγραμμένη ἢ τούτου ἀπόβλεψις μετὰ συνθέσε-
 15 ως, οἷόν ἐστι καὶ τὸ ὑπ' αὐτοῦ θεωρούμενον καὶ τῆς θεοειδοῦς
 χάριτος τῆς ἀπλοῦν καὶ ἄναρχον, ἀόριστόν τε καὶ ἀπερίγραφτον
 διατιθεμένης αὐτόν, ἐκπεσεῖται, καὶ τοῦ κρυφίου καὶ ὑπὲρ διάνοι-
 αν ἐνὸς ἔσται ἐκτός, καὶ τῆς σφετέρας δόξης, ἥτις ἐστὶν ἀπόλαυσις
 ἑναρχικῆς ιδιότητος καὶ ἀναρχότητος, ἀοριστία καὶ ἀπλότης καὶ
 20 τὸ ἀειδὲς ἐνοειδῶς γιγνινομένη, ἐστέρηται, καὶ τοῦ ὑπερφυοῦς καὶ
 ἀρρητοτάτου κάλλους οὐκ ἐφικνεῖται τὴν φαντασίαν παθεῖν.

Δεῖ δὴ ἄρα τὸν νοῦν πρὸς τὸ ἄναρχον, ἀπλοῦν καὶ ἀόριστον
 καὶ τῷ ὄντι ἐν ἀφορᾶν καὶ ἀνατείνεσθαι· κακεῖθεν ἐπιείγεσθαι
 καταλάμπεσθαι καὶ τῇ ἀρχισυναγωγῇ ἐνάδι ἐνοῦσθαι, καὶ διὰ
 25 τοῦτο ἑαυτῷ, ἵν' οὐ μόνον ἀγαπηθεῖη παρὰ τοῦ κρείττονος, ὡς
 ὁμοιωθεῖς, ἢ ἔνεστιν αὐτῷ, τῇ τε ἀοριστία καὶ ἀπλότητι, τῷ ἀνει-
 δῶν τε καὶ ἀσχηματίστω, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς τὸ θεῖον καὶ ὑπέρκαλον
 κάλλος καὶ ὑπερφυῆς ἀγαπῆσαι δυνηθεῖη, ὡς ἀναδεδραμηκῶς
 κατὰ τὰ εἰρημένα πρὸς τὴν ὁμοίωσιν. Ἐπεὶ γὰρ τοῖς ὁμοίοις γί-

ὁπότε καὶ αὐτὴ ἢ δική του διαίρεση κατακρίνεται ἀπὸ ἐκείνους ποὺ μποροῦν καὶ ἐρευνοῦν σὲ βάθος αὐτὰ. Ἐφόσον λοιπὸν πρέπει ἢ νοερὴ δύναμη τοῦ νοῦ μὲ τὴν ἀπόβλεψή της πρὸς τὸ ἀνώτατο καὶ ὑπερκόσμιο Ἐνα νὰ γευθεῖ κατὰ τρόπο ἐνιαῖο μὲ τὴ νοερὴ αἴσθησι τὸ ὑπερφυσικὸ καλὸ, τότε ἢ τυχὸν διαίρεσή του βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὸ χῶρο τῆς χάριτος. Ἄρα λοιπὸν πρέπει νὰ κρατιέμαστε ἀπὸ τὸ ὑπερκόσμιο ἔνα καὶ νὰ ἔχομε μὲ ὅλη τὴν ψυχὴ μας στραμμένο τὸ βλέμμα μας πρὸς αὐτὸ καὶ μόνο καὶ κατὰ τρόπο μονοειδῆ, ἐὰν ἐπιθυμοῦμε νὰ ἀποφύγουμε τὴ διαίρεση καὶ τὴν ἑτερότητα. Καὶ οὔτε βέβαια ἐὰν προσέξει ἓνα πράγμα, ἀλλὰ κτιστό, θὰ μπορέσει ὁ νοῦς νὰ παραμείνει ἀδιαίρετος. Γιατὶ τὸ κτιστὸ ἔνα δὲν μπορεῖ νὰ λέγεται στὴν κυριολεξία ἀπλό, καθόσον εἶναι περιορισμένο καὶ σύνθετο καὶ ἔχει πέρασ, καὶ γι' αὐτὸ οὔτε ἀπλό ἓνα δικαιούται νὰ ὀνομάζεται, οὔτε καὶ θὰ ἔχει ὁ νοῦς ἀπλῆ καὶ μονοειδῆ τὴν ἐνέργειά του ὅταν ἔχει προσηλωμένη τὴν προσοχή του πρὸς αὐτό. Γιατὶ θὰ εἶναι ἢ ἐνατένισή του πρὸς αὐτὸ περιορισμένη καὶ πεπερασμένη καθὼς καὶ σύνθετη, τέτοιο δηλαδή ποῦ εἶναι καὶ αὐτὸ ποῦ βλέπει, καὶ θὰ ἐκπέσει ἀπὸ τὴ θεόμορφη χάρι ποῦ τὸν κάμνει ἀπλό καὶ ἀναρχο, ἀπεριόριστο καὶ χωρὶς πέρασ καὶ θὰ βρεθεῖ ἔξω ἀπὸ τὸ ἀπόκρυφο καὶ πέρα ἀπὸ κάθε νοῦ Ἐνα, καὶ παράλληλα θὰ στερηθεῖ τὴ δόξα του, ποῦ εἶναι ἢ κατὰ τρόπο ἐνιαῖο πραγματοποιούμενη ἀπόλαυση τῶν ἰδιωμάτων τοῦ χωρὶς ἀρχὴ ἀρχικοῦ Ἐνα, ποῦ εἶναι ἢ ἀπεριοριστία καὶ ἢ ἀπλότητα καὶ ἢ ἀμορφία, καὶ μὴ μπορώντας ἔτσι νὰ ἐπιτύχει τὴ θέα τοῦ ὑπερφυσικοῦ καὶ στὸν ἀπόλυτο βαθμὸ ἄρρητου κάλλους.

Ἄρα λοιπὸν πρέπει ὁ νοῦς νὰ ἔχει στραμμένη τὴν προσοχή του καὶ νὰ κατευθύνεται πρὸς τὸ ἀναρχο, ἀπλό καὶ ἀπεριόριστο καὶ τὸ πραγματικὰ Ἐνα καὶ νὰ προσπαθεῖ μὲ πόθο νὰ καταλάμπεται καὶ νὰ ἐνώνεται μὲ τὴν ἀρχισυνάγωγην Μονάδα, καὶ μέσω αὐτῆς καὶ μὲ τὸν ἑαυτό του, ὥστε ὄχι μόνο ν' ἀγαπηθεῖ ἀπὸ τὸ ἀνώτατο Ἐνα, ἔχοντας ὁμοιωθεῖ μὲ αὐτό, ὅσο βέβαια εἶναι δυνατὸν σ' αὐτόν, ὡς πρὸς τὴν ἀπεριοριστία καὶ τὴν ἀπλότητα, καθὼς καὶ τὴν μὴ ὑπαρξὴ μορφῆς καὶ σχήματος, ἀλλὰ νὰ μπορέσει καὶ αὐτὸς νὰ ἀγαπήσει τὸ θεῖο καὶ ὑπέρκαλο καὶ ὑπερφυσικὸ κάλλος, ἔχοντας σπεύσει καὶ ἐπιθυμήσει, σύμφωνα μὲ τὰ ὅσα λέχθησαν, τὴν ὁμοίωσίν του πρὸς Αὐτό.

γνεσθαι φυσικῶς εἴωθεν ἀγαπητικὴ διάθεσις πρὸς τὰ ὅμοια, φανερόν δήπουθεν ὡς ἀγαπηθήσεται καὶ ἀνταγαπήσει ὁ νοῦς τὸν Θεόν· τὸ γάρ τοι ὅμοιον, ὁμοίῳ ἐστὶν ὅμοιον· καὶ ὡς ἡ ὁμοιότης ἔχει τὸ ἀντιστρέφειν, ἔξει πάντως οὕτω καὶ πρὸς τῷ ἀγαπᾶν 5 τὸ ἀνταγαπᾶσθαι, οὐ μείζον πάθημα μεταξὺ Θεοῦ καὶ ψυχῆς ἐστιν οὐδέν.

κς. Ὑπὲρ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν τότε ὁ νοῦς γίνεται, ὅταν εἰς τὸ ὑπὲρ νοῦν γένηται παντελῶς, ἀνείδεός τε καὶ ἀσχημάτιστος καὶ τὸ ὅλον ἐνθέως ἀμόρφωτος καταστάς, ἀναρχός τε καὶ ἄπειρος, 10 καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν, ὑπὲρ τὴν ἰδίαν ἔνωσιν· ὅταν δὲ τὸ σφέτερον διανοούμενον ἔχη μεθ' ἑαυτοῦ, κἂν τοῖς θείοις εἴῃ καὶ νοητοῖς ἀσχολούμενον, τότε φυσικῶς λέγεται κινεῖσθαι καὶ ἐνεργεῖν καὶ εἰς τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἴστασθαι· κατὰ πολὺ δὲ ὑπέρκειται τὸ ὑπὲρ φύσιν τοῦ κατὰ φύσιν καὶ ἔστι πάνυ ἑνώτερον. Δεῖ δὴ φιλεῖν τοῦ 15 ὑπὲρ φύσιν γενέσθαι ἐπείγεσθαι, ὡς μᾶλλον γε κρείττονος κατὰ τὴν φάσκουσαν ἐντολήν, ζηλοῦν γε τὰ κρείττονα τῶν χαρισμάτων· ἀλλὰ μὴν δηλονότι ὁ νοῦς εἰς τὸ ὑπὲρ φύσιν ὄν, ἔστιν ἐν τῷ Θεῷ· ἐξώτερος γάρ τοι γιγνομένως φύσεως ὁ Θεὸς ἀπάσης, ὃς δῆτά ἐστι τὸ ἀρχαίτατον καὶ ἀπλῶς ἔν. Δεῖ ἄρα πρὸς τὸ ἀρχαίτα- 20 τον καὶ ἀπλῶς ἔν τὸν νοῦν ἀνατείνεσθαι καὶ ἐπείγεσθαι ἀφορᾶν καὶ ἀνάγεσθαι, ὡς ἂν εἰς τὸ ὑπερφυές ἔν, ὑπὲρ τὴν σφετέραν φυσικὴν ἐνέργειαν, ἀναβεβηκῶς, βέλτιον ἔξει, ἢ περ εἰς τὸ ἑαυτοῦ κατὰ φύσιν ἰστάμενος

κς. Ἐκαστον τῶν ὄντων τοῖς ἑαυτοῦ ἰδικοῖς γάννυται τε καὶ 25 ἀναπέπνυται φυσικῶς, ἃ πάντα ἐν τῷ ἀρχαιτάτῳ αἰτίῳ προῦφέστηκε κατ' αἰτίαν ἐνοειδῆ· τότε τοίνυν εἰς ἀληθινὰς εὐφροσύνας ὁ νοῦς ἐλεύσεται φυσικῶς καὶ γάννος ἔξει οὐ τοι βραχὺ καὶ ἀναπαύσεται κατὰ κράτος, ὅταν πάντα διαβάς καὶ καταλιπὼν, εἰς τὴν ἐναρχικὴν ἐκείνην καὶ πρωτίστην αἰτίαν ἀνατεθείῃ, κάκεῖ γένοι-

Ἐπειδὴ δηλαδὴ συνήθως ἀνάμεσα στὰ ὅμοια δημιουργεῖται μιὰ κάποια φυσικὴ ἀγαπητικὴ διάθεση, εἶναι φανερὸ λοιπὸν ὅτι ὁ νοῦς θὰ ἀγαπηθεῖ ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ μὲ τὴ σειρὰ του θ' ἀγαπήσει κι αὐτὸς αὐτόν· γιατί τὸ ὅμοιο εἶναι ὅμοιο μὲ τὸ ὅμοιο, καὶ ἐπειδὴ ἡ ὁμοιότητα ἔχει τὸ γνώρισμα νὰ ἀντιστρέφει, θὰ ἔχει κατὰ συνέπεια ὀπωσδήποτε καὶ ἀγάπη ἀπὸ αὐτὸ γιὰ τὴν ἀγάπη του πρὸς αὐτό, πρᾶγμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο δὲν ὑπάρχει τίποτε μεγαλύτερο μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ψυχῆς.

26. Ὁ νοῦς τότε ξεπερνᾷ τὴ φύση του, ὅταν φτάσει τελείως στὸ πάνω ἀπὸ κάθε νοῦ ἄμορφος καὶ ἀσχημάτιστος καὶ καταστρεῖ γενικὰ κατὰ τρόπο θεῖο τελείως χωρὶς μορφή, καθὼς καὶ ἀναρχος καὶ ἄπειρος, καί, ὅπως λέγει ὁ λόγος, ὅταν ὑπερβῆ τὴ δική του ἔνωση· γιατί, ὅταν ἔχει μαζί του τὴ δική του διανοητικὴ δύναμη καὶ αὐτὴ ἀσχολεῖται μὲ τὰ θεῖα καὶ νοητὰ, τότε λέγεται ὅτι κινεῖται καὶ ἐνεργεῖ κατὰ τρόπο φυσικὸ καὶ ὅτι βρίσκεται μέσα στὸ χῶρο τῆς δικῆς του φύσεως· γιατί τὸ ὑπερφυσικὸ βρίσκεται κατὰ πολὺ πλεονέκτημα ἀπὸ τὸ φυσικὸ καὶ εἶναι πολὺ πλεονέκτημα ἀνώτερο. Πρέπει λοιπὸν νὰ ποθεῖ καὶ νὰ σπεύδει νὰ φτάσει στὸ ὑπερφυσικὸ, τὸ ὁποῖο εἶναι κατὰ πολὺ ἀνώτερο, σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴν ποὺ λέγει, νὰ ἐπιδιώκομε μὲ πόθο ν' ἀποκτήσομε τὰ ἀνώτερα χαρίσματα^{39α}. Ἄλλ' εἶναι φανερὸ ὅτι ὁ νοῦς ὅταν βρίσκεται στὸ χῶρο τοῦ ὑπερφυσικοῦ, βρίσκεται μέσα στὸ Θεό· βέβαια ὁ Θεὸς βρίσκεται τελείως ἔξω ἀπὸ κάθε φύση, ἐπειδὴ εἶναι τὸ πρωταρχικὸ καὶ ἅπλο "Ἐνα. Πρέπει ἐπομένως ὁ νοῦς νὰ ἀνυψῶνται πρὸς τὸ πρωταρχικὸ καὶ ἅπλο "Ἐνα καὶ νὰ σπεύδει νὰ ἀτενίζει καὶ νὰ κατευθύνεται πρὸς αὐτό, ὥστε, ἀφοῦ ἀνεβῆ στὸ ὑπερφυσικὸ, ποὺ βρίσκεται πάνω ἀπὸ τὴ φυσικὴ του ἐνέργεια, ν' ἀποκτήσει κάτι τὸ τελειότερο, παρὰ νὰ παραμένει στὴ δική του φυσικὴ κατάστασι.

27. Τὸ καθένα ἀπὸ τὰ ὄντα χαίρεται καὶ ἀναπαύεται μὲ τὰ δικά του φυσικὰ ἰδιώματα, τὰ ὁποῖα προϋπάρχουν ὅλα κατὰ μία ἐνοπιὸ αἰτία στὴν πρωταρχικὴ αἰτία. Τότε λοιπὸν ὁ νοῦς θὰ νοιώσει τίς ἀληθινὲς εὐφροσύνες κατὰ τρόπο φυσικὸ καὶ θὰ γεμίσει ὄχι ἀπὸ λίγη χαρὰ καὶ θὰ ἀναπαυθεῖ τελείως, ὅταν, προσπερνώντας ὅλα καὶ ἐγκαταλείποντάς τα, ἐναποθέσει τὸν ἑαυτό του στὴ μοναδικὴ ἐκείνη καὶ ἀρχικὴ καὶ πρῶτιστη αἰτία, φτάνοντας μὲ νοερὴ ἐπιστροφή σὲ

39α. Α' Κορ. 12, 31.

το δι' ἐπιστροφῆς νοεράς τὴν ἐξ ἧς πάντα τε καὶ τὰ πάντων γεγό-
 νασιν, ἀρχαί τε καὶ μέσα καὶ τὰ τέλη· καὶ ἐν ἧς πάντα ὑφέστηκε καὶ
 διακρατεῖται καὶ δι' ἧς πρὸς τέλος ἴδιον ἄγεται τὰ τελειούμενα,
 καὶ δι' ἣν εὐπαθεῖ καὶ εὖ πάσχοντα, ὑφ' ἧς καὶ αὐτὸς ἤδη ὁ νοῦς,
 5 οἷός ἐστιν, ἔκτισται. Τρόπον γάρ τινα πρὸς ἑαυτὸν ἐστὶ τὸν νοῦν
 ἐπιστρέφειν, πρὸς ἐκείνην τὴν κυρίαν καὶ πάντων αἰτίαν ἐπιστρε-
 φόμενον, οὕσαν αὐτοῦ ἀληθῆς πρωτότυπον. Ἐπειδὴ δὲ ἕκαστον
 ἑαυτὸ φιλεῖ φυσικῶς, καὶ μάλιστα γὰρ τοῦτο πάσχει ὁ νοῦς, οἷα τοῦ
 ἀμηχάνου κάλλους τοῦ ὑπὲρ διάνοιαν ἐνὸς εἰκῶν ὑπέρκαλλος,
 10 λίαν ἀγαπᾷ δι' ἐπιστροφῆς ἀπιδὼν πρὸς τὸ ἑαυτοῦ αἴτιον, ὅτι
 περ, καθὰ εἴρηται, ἑαυτὸν ὄρᾳ ἐκείσε ὄρῶν καὶ ὑπεραγαπᾷ· καὶ
 ἄλλως δέ, καὶ τοῦτο στοργῇ τις πέφυκε τοῖς ἐξ οὗ πρὸς τὸ ἀφ' οὗ
 φυσικῶς ἀγαπητικῇ, ὥσπερ δὴ καὶ ἀνάπαλιν, ἔρως κατέχει τοῖς
 γεννήτορσι πρὸς τὰ γεννητά· διὰ τοῦτο πολλή τις ἀνακλύπτει ἄρ-
 15 ρητος ἡδονὴ πρὸς τὸ πάντων αἴτιον ἐπιστρέφοντι ἐν· πρὸς γάρ
 τοι τὸ ἐξ οὗ ἐπιστρέφει καὶ πρὸς ἑαυτὸν, ὡς εἴρηται· ἐκεῖ γὰρ προ-
 ὑφεστῶτα λόγῳ αἰτίας τὰ πάντα καὶ δὴ καὶ ὁ νοῦς ὡς τῶν ἀπάν-
 των ἐν, ἐνυπάρχει τῷ ὑπὲρ διάνοιαν ἐνὶ ὧς ἐν αἰτίῳ τῷ πρωτο-
 τύπῳ.

20 κη'. Ὡσπερ ἐκ τοῦ ὑπὲρ οὐσίαν ὄντος πᾶσα οὐσία καὶ φύσις
 πᾶσα ἐκ τοῦ ὑπὲρ φύσιν, ἐκ τοῦ ἀχρόνου τε καὶ ἀσυνθέτου τὰ ἔγ-
 χρονά τε καὶ σύνθετα, ἔτι γε μὴν ἐκ τοῦ ἀκτίστου τὰ κτιστὰ εἶναι
 πεφύκασιν, οὕτω καὶ πᾶν εἶδος ἐκ τοῦ ἀνειδέου γεγένηται καὶ ἐκ
 τοῦ ὑπερκοσμίου ἐνὸς τὰ πολλὰ φαινόμενα. Ὁ τοίνυν μὴ πρὸς τὸ
 25 ἀνειδέον ἐν ἀσχολούμενος καὶ ἀφορῶν καὶ ὥσπερ ἐκείνου ἐκ-
 κρεμμυαννύμενος, ἀλλὰ πρὸς ἄλλο τι τῶν ἐν εἴδει καὶ κτίσει θεω-
 ρουμένων, οὕτως τὸ κατὰ ἀσύγκριτον λόγον ὑφειμένον, τοῦ ὑπερ-
 κειμένου πρότερον τέθεικε καὶ τῶν εἰδωλολατρῶν τάχα ἐγγυὲς
 ἔσθηκεν. Εἰς ὁ γὰρ ἠσχόληταί τις καὶ πρὸς ὁ ἀφορᾷ, τούτου καὶ

αὐτὴ ἀπὸ τὴν ὅποια ἔγιναν τὰ πάντα καὶ ὄλων γενικὰ καὶ οἱ ἀρχῆς καὶ τὰ μέσα καὶ τὰ τέλη, καὶ μέσα στὴν ὅποια ὑπάρχουν καὶ συγκρατοῦνται τὰ πάντα καὶ μέσω τῆς ὁποίας ὀδηγεῖται τὸ καθένα ἀπὸ τὰ τελειοποιούμενα πρὸς τὸ δικό του σκοπὸ καὶ ἔξαιτίας τῆς ὁποίας ἀπολαμβάνουν ἀπέραντη χαρὰ καὶ εὐδαιμονία, ἀπὸ τὴν ὅποια καὶ ὁ ἴδιος ὁ νοῦς ἔχει δημιουργηθεῖ τέτοιος πού εἶναι. Γιατὶ ὁ νοῦς κατὰ κάποιον τρόπο ἐπιστρέφει πρὸς τὸν ἑαυτό του ὅταν ἐπιστρέφει πρὸς ἐκείνη τὴν κυρία καὶ τῶν πάντων αἰτία, ἣ ὅποια εἶναι τὸ ἀληθινὸ πρωτότυπό του. Ἐπειδὴ τὸ καθένα ἀπὸ τὰ ὄντα ἀγαπᾷ κατὰ τρόπο φυσικὸ τὸν ἑαυτό του, καὶ αὐτὸ κατ' ἐξοχὴν συμβαίνει μὲ τὸ νοῦ, σὰν ὑπέροκλη εἰκόνα πού εἶναι τοῦ πάνω ἀπὸ κάθε νοῦ ἀνυπέροχου κάλλους τοῦ Ἐνός, ποθεῖ αὐτὸς πάρα πολὺ, ἐπιστρέφοντας πρὸς τὸ αἴτιον ὑπαρξῆς του, νὰ ἀτενίζει πρὸς αὐτό, γιατί, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, βλέποντας πρὸς αὐτό, βλέπει τὸν ἑαυτό του καὶ τὸν ὑπεραγαπᾷ. Ἄλλωστε ὑπάρχει φυσικὴ ἀγαπητικὴ στοργὴ στὸ καθένα πρὸς αὐτὰ ἀπὸ τὰ ὅποια προέρχονται, ὅπως βέβαια καὶ ἀντίστροφα, κατέχει ἔρωτας τοὺς γεννήτορες πρὸς ἐκεῖνα πού ἔχουν γεννήσει. Γι' αὐτὸ προξενεῖται μεγάλη καὶ ἀνέκφραστη ἡδονὴ ἀπὸ τὴν ἐπιστροφή τοῦ νοῦ πρὸς τὸ Ἐνα, τὸ αἴτιον τῶν πάντων. Γιατὶ, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, ἐπιστρέφοντας πρὸς αὐτό, ἐπιστρέφει καὶ πρὸς τὸν ἑαυτό του· γιατί ἐκεῖ λόγω αἰτίας προϋπάρχουν τὰ πάντα καὶ ἄρα καὶ ὁ νοῦς, ὡς ἓνα ἀπὸ ὅλα, ἐνυπάρχει στὸ πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ Ἐνα, καθόσον αὐτὸ εἶναι τὸ πρωτότυπο αἰτιό του.

28. Ὅπως ἀκριβῶς κάθε οὐσία προέρχεται ἀπὸ τὸ πάνω ἀπὸ κάθε οὐσία Ὄν καὶ κάθε φύση ἀπὸ τὴ φύση τὴν πάνω ἀπὸ κάθε φύση, καὶ τὰ ὑποκείμενα στὸ χρόνο καὶ σύνθετα προέρχονται ἀπὸ τὸ ἄχρονο καὶ ἀσύνθετο, καθὼς καὶ τὰ κτιστὰ ἀπὸ τὸ ἀκτιστο, ἔτσι καὶ κάθε μορφή δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸ ἀμορφο καὶ ὅλα τὰ ὄρατὰ ὄντα ἔλαβαν τὸ εἶναι ἀπὸ τὸ ὑπερκόσμιον Ἐνα. Ἐκεῖνος λοιπὸν πού δὲν ἀσχολεῖται καὶ δὲν ἔχει στραμμένο τὸ βλέμμα του πρὸς τὸ ἀμορφο Ἐνα, σὰν κατὰ κάποιον τρόπο νὰ κρέμεται ἀπὸ αὐτό, ἀλλ' εἶναι στραμμένος πρὸς κάτι ἄλλο ἀπὸ αὐτὰ πού εἶναι κτίσματα καὶ ἔχουν μορφή, αὐτὸς ἔθεσε τὸ σὲ ἀσύγκριτο βαθμὸ κατώτερο πάνω ἀπὸ ἐκεῖνο πού εἶναι ἀνώτερό του καὶ βρίσκεται ἴσως κοντὰ στοὺς εἰδωλολάτρες. Γιατὶ, ἐκεῖνο μὲ τὸ ὅποιο ἀσχολεῖται καὶ βλέπει κανεὶς,

ἐφίεται· οὐ δὲ ἐφίεται, τούτω καὶ ἤττηται· ὡ δὲ ἤττηται, τούτω καὶ
 δεδούλωται^ρ· καὶ ὄντως λατρεύει γε οὗτος τῇ κίσει παρὰ τὸν κί-
 σαντα^λ. Τούτω γάρ ὁ ἐκάστου νοῦς καὶ δεδούλωται καὶ λατρεύει
 καὶ ἀγαπᾷ, ὃ ἀφορᾷ καὶ περὶ ὃ ἡσχοληται. Εἰ δ' ἢ παρὰ τὸ ἀπλοῦν
 5 ἐν καὶ ἀνείδεον ἀσχολία καὶ ἀποβλέψεις τοσοῦτον ἀπολισθαίνειν
 ποιεῖ, πρὸς τὸ ἀνείδεον ἐν ἀπλοῦν ἡμῶν ἢ σπουδῇ καὶ ἢ ἐπίγνωσις
 δι' ἐπιστροφῆς καὶ ἀνατάσεως νοεραῖς, ἵνα περ οἱ θησαυροὶ πάσης
 εἰσὶ γνώσεως^ρ, καὶ οὐ γενομένοις, πάσης θεωρίας ἀνάπαυσις ἢ
 ἀπόπαυσις καὶ ἢ τοῦ νοεῖν στάσις καὶ ὑπὲρ νοῦν σιγῇ καὶ ἀνεκ-
 10 διήγητον ἀγαλλίαμα ἐν πολλῶ θαυμασμῶ.

κθ. Εἰ πάντα τοῦ εἶναι τὰ ὄντα ἐφίεται, ἔστι δὲ πάντων τὸ εἶ-
 ναι κατ' αἰτίαν ἐν τῷ ὑπὲρ τὸ εἶναι ἐνί, πάντα ἄρα καὶ μᾶλλον τὰ
 λογικὰ τῶν ὄντων, ὀρθῶς καὶ ὡς χρῆ κινούμενα, τοῦ ὑπὲρ τὸ εἶναι
 ἐνὸς ἐφίεται τοῦ εἶναι ἐφιέμενα· ὃ ἄρα μὴ πρὸς τὸ ὑπὲρ τὸ εἶναι ἐν
 15 ἀνατεινόμενος νοῦς, μηδὲ τούτου ἐφιέμενος, διαστρόφω καὶ ἡ-
 μαρτημένη κέχρηται τῇ κινήσει καὶ τοῦ οἰκείου διαπίπτει ἀξιώ-
 ματος, ὅπερ ἐστὶ τοῦ ὑπὲρ τὸ εἶναι ἐνὸς ἢ ἐπίγνωσις καὶ ἢ κατ'
 αὐτὸ θειοτάτη ὑπὲρ νοῦν ἐνοειδῆς ἔνωσις καὶ ἀγάπησις.

λ'. Τὰ αἰτία περισσῶς ἔχουσι τὰς τῶν αἰτιατῶν καλλονάς,
 20 αἴτιον δὲ τῶν πάντων κοινῶς τὸ ὑπερούσιον ἐν. Εἰ τοίνυν ὁ νοῦς
 προσίσχοιτό τινι τῶν μετὰ τὸ ὑπερούσιον ἐν, ὡς καλῶ, ἢ ὡς ὅτι
 δήποτε νοεραῖς ἄξιον ἔλξεως, ἐναργῶς ἡμάρτηται ὁ σκοπὸς αὐ-
 τοῦ, φιλόκαλος μὲν ὢν, οὐχὶ δὲ πρὸς τὸ πρῶτον καὶ κύριον καὶ ἐξ
 οὐπὲρ πάντα τὰ καλὰ μετοχῇ γέ εἰσι καλὰ ὑπερούσιον ἐν, ἀλλὰ
 25 πρὸς τὰ ἐξ ἐκείνου μετέχοντα τῆς καλλονῆς, ῥαθυμία ἢ ἀνεπιστη-
 μοσύνη κινούμενος ὁ δὲ ἐπιτετευγμένως διασκοπούμενος νοῦς,
 πρὸς τὸ ὑπερούσιον ἐν τὴν σφετέραν ἀποτείνει τῆς διανοίας ἀνά-
 βλεψιν, διαγινώσκων σαφῶς, ὅτι περισσῶς τεύξεται οὐ ποθεῖ, ὡς
ἐν αἰτίῳ ἐν ἐκείνῃ τῇ νοεραῖ ἀποβλέψει γερόμενος καὶ ὅτι οὐδέν

αὐτὸ καὶ ποθεῖ, καὶ αὐτὸ πού ποθεῖ, ἀπὸ αὐτὸ καὶ ἔχει νικηθεῖ, καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔχει νικηθεῖ, σ' αὐτὸ καὶ ἔχει ὑποδουλωθεῖ⁴⁰, καὶ πραγματικὰ αὐτὸς λατρεύει τὴν κτίση παρὰ τὸν Κτίστη⁴¹. Γιατὶ ὁ νοῦς τοῦ καθενὸς καὶ εἶναι ὑποδουλωμένος καὶ λατρεύει καὶ ἀγαπᾷ ἐκεῖνο πού βλέπει καὶ μὲ τὸ ὁποῖο ἀσχολεῖται. "Αν λοιπὸν ἡ ἀσχολία καὶ ἀπόβλεψη ὄχι μὲ τὸ ἀπλὸ καὶ ἄμορφο "Ἐνα δημιουργεῖ τόσο μεγάλο ὀλίσθημα, ὅλη μας ἡ φροντίδα καὶ ἡ ἐπίγνωση ἄς κατευθύνεται μὲ νοερὴ ἐπιστροφή καὶ ἀνύψωση πρὸς τὸ ἄμορφο καὶ ἀπλὸ "Ἐνα, στὸ ὁποῖο βρίσκονται οἱ θησαυροὶ ὅλης τῆς γνώσεως⁴², καὶ στὸ ὁποῖο φθάνοντας, ἀκολουθεῖ ἡ ἀνάπαυση ἢ ἡ παύση κάθε θεωρίας καθὼς καὶ ἡ στάση τῆς νοήσεως καὶ ἡ πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ σιγή καὶ ἡ μὲ πολὺ θαυμασμὸ ἀπερίγραπτη ἀγαλλίαση.

29. Ἐὰν ὅλα τὰ ὄντα ἐπιθυμοῦν τὸ εἶναι καὶ ἡ αἰτία τοῦ εἶναι ὅλων ὑπάρχει στὸ πάνω ἀπὸ τὸ εἶναι "Ἐνα, ὅλα ἐπομένως τὰ ὄντα, καὶ πολὺ περισσότερο τὰ λογικά, κινούμενα μὲ ὀρθὸ καὶ ὅπως πρέπει τρόπο, ἐπιθυμώντας τὸ εἶναι, ἐπιθυμοῦν τὸ πάνω ἀπὸ τὸ εἶναι "Ἐνα." Ἄρα ὁ νοῦς πού δὲν ἀνυψώνεται πρὸς τὸ πάνω ἀπὸ τὸ εἶναι "Ἐνα καὶ οὔτε ἐπιθυμεῖ αὐτό, κινεῖται μὲ τρόπο μὴ φυσιολογικὸ καὶ ἐσφαλμένο καὶ ἐκπίπτει ἀπὸ τὸ ἀξίωμα του, πού εἶναι ἡ ἐπίγνωση τοῦ πάνω ἀπὸ τὸ εἶναι Ἐνὸς καὶ ἡ μ' αὐτὸ θεϊότατη πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ ἐνιαία ἔνωση καὶ ἀγάπη.

30. Τὰ αἰτία ἔχουν κατὰ πολὺ περισσότερο τὶς καλλονές τῶν αἰτιατῶν τους, καὶ αἴτιο ὅλων γενικὰ εἶναι τὸ ὑπερούσιο "Ἐνα." Ἄν λοιπὸν ὁ νοῦς συμβεῖ νὰ προσηλωθεῖ σὲ κάποιον ἀπὸ τὰ μετὰ τὸ ὑπερούσιο "Ἐνα, θεωρώντας το καλὸ ἢ ἄξιο κατὰ κάποιον τρόπο νοερῆς ἔλξεως, εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι ἀστόχησε ὁ σκοπὸς του, ὄντας βέβαια φιλόκαλος, ἀλλὰ ἀπὸ ὀκνηρία καὶ ἔλλειψη γνώσεως δὲν κινεῖται πρὸς τὸ πρῶτο καὶ κύριο ὑπερούσιο "Ἐνα, μὲ τὴ μετοχὴ τοῦ ὁποίου ὅλα τὰ καλὰ εἶναι καλά, ἀλλὰ κινεῖται πρὸς ἐκεῖνα πού μετέχουν τῆς καλλονῆς ἀπὸ Ἐκεῖνο. Ἐνῶ ὁ νοῦς πού ἐξετάζει μὲ ἐπιτυχία τὰ πράγματα, κατευθύνει τὰ μάτια τῆς διάνοιάς του πρὸς τὸ ὑπερούσιο "Ἐνα, κατανοώντας μὲ σαφήνεια, ὅτι κατὰ πολὺ περισσότερο θὰ ἐπιτύχει ἐκεῖνο πού ποθεῖ, ἀφοῦ μὲ τὴ νοερὴ ἐκείνη ἐνατένιση φθάνει στὸ Αἴτιο, καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει κανένα πού νὰ μπορεῖ νὰ τοῦ μεταδώ-

41. Ρωμ. 1, 25.

42. Κολ. 2, 3.

ἔστι τῶν οἰκείων ἢ ὄτουσιν καλῶν μεταδοτικόν, εἰ μὴ τὸ ὑπερούσιον ἔν. Εἰ γάρ τοι καὶ δοκοίῃ ἅττα τινὰ δυνάμεως ὄντα μεταδοτικῆς τῶν ἰδίων, ἀλλ' οὐκ ἐξ αἰεὶ παραμένειν πέφυκε ταῦτα τῷ ἐραστῇ κῶ· μόνῳ γὰρ τοῦτο τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ποιεῖν πεπίστευται
5 καὶ ὡς ἂν θέλῃ ἐνεργεῖν καὶ ὅπουδῆποτε ὡς Κύριον καὶ φύσεως ὄν δεσποτικῆς καὶ τῆς τρισυποστάτου ἐνάδος πρόσωπον· πρὸς ἄρα τὸ ὑπερούσιον ἐν ἐπιστρεπτέον ἐστὶ τὸν νοῦν, ὅπου γε οὐ μόνον ἢ τῶν ὀποιωνοῦν πηγὴ ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν χαρισμάτων ἢ ἀναφαίρετος διανομή.

10 λα'. Πάντα τὰ ὄντα ἐφίεται φυσικῶς τοῦ ἀγαθοῦ, ἐν δὲ τῷ ὄντι ἀγαθόν, καίτοι πολλῶν λεγομένων ἀγαθῶν. Ἀπλῶς γὰρ ἀγαθὸν καὶ οἶονεὶ παντέλειον ἐν τοῖς πολλοῖς εὐρήσεις οὐδέν, ἀλλὰ κατὰ τινα μετοχὴν ἀγαθοῦ λεγόμενον ἀγαθὸν πῆ, ἐκ τοῦ ὑπερουσίου ἐνός τοῦ ἀγαθοῦ μετέχον, οὐκ οὖν τοῦτ' ἔχον ἐξ ἑαυτοῦ. Ἐκεῖνο
15 γὰρ μόνον τὸ ὑπερούσιον ἐν ἀγαθὸν ἀπλῶς καὶ ὑπεράγαθον καὶ πηγὴ πάσης ἀγαθότητος καὶ τῶν ἑαυτοῦ μεταδοτικὸν καὶ πρὸς ἑαυτὸ φυσικῶς ἐπιστρεπτικὸν οὐσίας πάσης, ὑπάρξεως, ἔξως, δυνάμεως, κινήσεως, ἐνεργείας, ιδιότητος καὶ ὀποιασοῦν καλλονῆς καὶ ἀγαθότητος. Καὶ ἀπλῶς τὰ ὄντα πάντα καὶ τὰ περὶ τὰ
20 ὄντα πάντα θεωρούμενα ἐκεῖθεν ἐκ τοῦ ὑπερουσίου ἐνός ἔσχον τὴν ἔκφρασιν ποιητικῶς. Διὰ τοι τοῦτο νοῦς πρὸς ἄλλο τι καὶ μὴ πρὸς τὸ ὑπερούσιον ἀπλοῦν ἐν φερόμενος, ἡμαρτημένην ἔχει τὴν κίνησιν κινούμενος μὲν ἴσως πρὸς ἀγαθόν, οὐ πρὸς τὸ κυρίως δὲ καὶ ἀπλῶς ἀγαθόν, οὐδὲ πρὸς τὸ καὶ τ' ἄλλα ὑπερβολῇ ἀγαθο-
25 ποιού. ὑπερχύσεως ἀγαθῶν καὶ βελτιοῦν τὰ ἀγαθύνσεως ἢ βελτιώσεως δεόμενα.

λβ'. Ὁ μὲν τῶν πολλῶν νοῦς ὑπὸ τὴν διαίρεσιν ἐξ ἀνοίας κείμενος καὶ διασπώμενος ὡσπερ ὑπὸ πολλῶν, οὐκ οἶδε τὸ ἀγαθὸν τὸ ἀπλῶς ἔν, οὔτε μὴν ζητεῖ, οὔτε ἠσχόληται περὶ αὐτό, περὶ ὧν
30 φησι τὸ ἐν Δαβὶδ Πνεῦμα· «πολλοὶ λέγουσι, τίς δείξει ἡμῖν τὰ ἀγαθά;»⁴³. οὐχὶ δὲ τὸ ἀγαθόν, καὶ εἰκότως περὶ πολλὰ μερμινῶν

σει τὰ δικά του ἢ ὅτιδήποτε ἀπὸ τὰ καλᾶ, παρὰ μόνο τὸ ὑπερούσιο Ἔνα. Γιατί, κι ἂν ἀκόμη νομίζει ὅτι ὑπάρχουν κάποια πού μποροῦν νὰ τοῦ μεταδώσουν τὰ δικά τους, ἀλλ' αὐτὰ δὲν ἔχουν στὴ φύση τους τὸ νὰ παραμένουν γιὰ πάντα στὸν ἐραστή νοῦ· γιατί αὐτὸ εἶναι παραχωρημένο μόνο στὸ ἅγιο Πνεῦμα νὰ τὸ κάνει καὶ νὰ ἐνεργεῖ ὅπως θέλει καὶ ὅπουδήποτε θέλει, ἐπειδὴ εἶναι Κύριο καὶ ἔχει φύση δεσποτική καὶ εἶναι πρόσωπο τῆς τρισυπόστατης Μονάδας. Ἄρα πρέπει ὁ νοῦς νὰ στρέφεται πρὸς τὸ ὑπερούσιο Ἔνα, στὸ ὁποῖο ὑπάρχει ὄχι μόνο ἡ πηγὴ τῶν ὁποίωνδήποτε ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀναφαίρετη καὶ ἀποκλειστική διανομὴ τῶν χαρισμάτων.

31. Ὅλα τὰ ὄντα ἀπὸ τὴ φύση τους ἐπιθυμοῦν τὸ ἀγαθό, ἀλλὰ τὸ πραγματικὸ ἀγαθὸ εἶναι ἓνα, ἂν καὶ βέβαια πολλὰ λέγονται ἀγαθὰ. Γιατὶ ἀγαθὸ στὴν κυριολεξία καὶ κατὰ κάποιο τρόπο παντέλειο δὲν θὰ βρεῖς κανένα μέσα στὰ πολλὰ, ἀλλὰ λέγεται ἀγαθὸ κατὰ κάποια μετοχὴ ἀγαθοῦ, μετέχοντας τὸ ἀγαθὸ ἀπὸ τὸ ὑπερούσιο Ἔνα, καὶ ὄχι ἔχοντας τὸ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του. Γιατὶ ἐκεῖνο μόνο τὸ ὑπερούσιο Ἔνα εἶναι στὴν κυριολεξία ἀγαθὸ καὶ ὑπεράγαθο καὶ πηγὴ κάθε ἀγαθότητος καὶ μεταδοτικὸ τῶν δικῶν του, καὶ πού στρέφει πρὸς τὸν ἑαυτὸ του κατὰ τρόπο φυσικὸ κάθε οὐσία, ὑπαρξή, ἔξη, δύναμη, κίνηση, ἐνέργεια, ιδιότητα καὶ ὁποιαδήποτε καλλονὴ καὶ ἀγαθότητα. Καὶ γενικὰ ὅλα τὰ ὄντα καὶ ὅλα ὅσα βλέπομε γύρω ἀπὸ τὰ ὄντα ἀπὸ ἐκεῖ, ἀπὸ τὸ ὑπερούσιο Ἔνα ἔλαβαν τὴ δημιουργική τους ὑπαρξή. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ὁ νοῦς πού στρέφεται πρὸς κάτι ἄλλο καὶ ὄχι πρὸς τὸ ὑπερούσιο ἀπλὸ Ἔνα, κινεῖται ἐσφαλμένα· κινεῖται δηλαδή ἴσως πρὸς κάποιο ἀγαθό, ὄχι ὅμως πρὸς τὸ μὲ τὴν κυριολεξία ἀπλὸ ἀγαθό, οὔτε πρὸς τὸ ἀγαθὸ ἐκεῖνο πού ἀπὸ ὑπερβολικὴ ἀγαθοποιὸ ὑπερχείλυση καθιστᾷ ἀγαθὰ καὶ τελειοποιεῖ ὅλα ἐκεῖνα πού ἔχουν ἀνάγκη νὰ καταστοῦν ἀγαθὰ καὶ νὰ τελειοποιηθοῦν.

32. Ὁ νοῦς τῶν πολλῶν, πού ἀπὸ παραλογισμὸ διαιρεῖται καὶ διασπᾶται ἀπὸ πολλὰ, δὲν γνωρίζει τὸ ἀγαθό, τὸ ἀπλὸ Ἔνα, οὔτε βέβαια καὶ τὸ ἀναζητεῖ, οὔτε καὶ ἀσχολεῖται μὲ αὐτό. Καὶ αὐτοὶ εἶναι ἐκεῖνοι γιὰ τοὺς ὁποίους τὸ Πνεῦμα λέγει μέσω τοῦ Δαβίδ· «πολλοὶ λέγουν, ποιὸς θὰ μᾶς δείξει τὰ ἀγαθὰ;»⁴³, καὶ ὄχι τὸ ἀγαθό· καὶ πολὺ εὐλόγα· γιατί, φροντίζοντας γιὰ πολλὰ καὶ ἀσχολούμενος μὲ αὐτά,

43. Ψαλμ. 4, 7.

τες καὶ τυρβάζοντες, ὅτι ἐνός ἐστι χρεία, οὐ τὴν μερίδα, ἥτις τῷ ἀ-
 γίῳ τοῦ Θεοῦ λόγῳ ἀγαθῇ⁴⁴ ἀπεφάνθη, ἢ ἀγνοήσαντες παρέδρα-
 μον, ἢ ἀμελήσαντες ἐζημιώθησαν, μηδὲ εἰς νοῦν γοῦν βαλλόμενοι
 ζητῆσαι τὸ ὑπὲρ πάντα ζητεῖσθαι ἀξιώτερον. Οἱ δ' ὑπὸ Δαβίδ
 5 ἀχθέντες παιδαγωγῶ καὶ τοῖς ἐκείνου ἴχνεσιν ἐξακολουθεῖν δεῖν
 κεκρικότες, «ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς», φασί, «τὸ φῶς τοῦ προσώπου
 σου, Κύριε»⁴⁵. ἦτοι ἡ γνῶσις τῆς ἐνιαίας δόξης σου ἐνεσημάνθη
 ὡς ἐν ἐσόπτρῳ ἡμῖν· οὕτως ἐν τοῖς πολλοῖς χαίρει ὁ χυδαῖος καὶ
 πολὺς λαὸς ἀγαθοῖς, οὕτως ἐναυγάζονται οἱ ζῶντες πνευματικῶς
 10 τοῦ ἐνιαίου καὶ ἀπλῶς ἀγαθοῦ τὴν εἶδησιν ὑπερκοσμίως φωτιζό-
 μενοι.

λγ'. Ὡσπερ ὁ τοῦ ὕδατώδους ρεύματος ὄγκος μείζων ἂν εἶη
 ἐνοειδῶς προχεόμενος, ἢ περ διηρημένος καὶ ἀποσχιζόμενος εἰς
 πολλά, οὕτως ἡ τοῦ νοῦς ἀπόβλεψις καὶ ἡ κατ' αὐτὸν κίνησις τε
 15 καὶ ἔφεσις σφοδρότερα ἔσται ἂν ἐπιβάλλουσα οὐ πολυσχιδῶς,
 οὐδὲ πολυτρόπως, ἀλλ' ἐνοειδῶς καὶ δίχα διαιρέσεως, ὃ γίνεσθαι
 πέφυκε τῇ πρὸς τὸ ὑπερκόσμιον καὶ ἀπλῶς ἐν ἀνατάσει καὶ ἀπο-
 βλέψει καὶ θεωρίᾳ· συναγωγὸν γάρ ἐστίν ἀληθῶς τὸ ὑπερκόσμιον
 καὶ ἀπλούστατον ἐν· καὶ τοῦτο καθορᾶν ὁ νοῦς καταξιωθείς, οὐ
 20 δυνατὸν μὴ, ὡς εἰκός, κατ' αὐτὸ μορφωθῆναι, δίχην εἰκόνας, καὶ
 γενέσθαι μονοειδῆς ἐν τάξει ἐνοειδεῖ, ἀπλοῦς, ἄχρους, ἀνειδέος,
 ἄποιος, ἀναφῆς, ἀόριστος, ἄπειρος, ἀσηματίστος, καὶ μὲν γε
 ἀπλῶς ἐν ὑπερκόσμιον, ἀκτίσι θείου καὶ ὑπερκοσμίου ἔρωτος
 κατηγλαῖσμένος, ἐν ἀποκαλύψει γνώσεως μυστικῆς, ἀφασία καὶ
 25 ἀνοησία ὑπὲρ λόγον καὶ νόησιν κατεστεμμένος, τρυφῶν πνευμα-
 τικὸν ἀγαλλίαμα καὶ εὐφροσύνην οὐράνιον· καί γε ἠλλοίωται
 πρὸς τὸ θεϊότερον καὶ θεῖαν μορφήν ὑποδύεται, τῷ ἀπλῶ καὶ
 ἀσηματίστῳ καὶ ἀνειδέῳ καὶ ἐνὶ καὶ τοῖς προειρημένοις ἑτέροις
 πνευματικῶς μορφαζόμενος καὶ γοῦν εἰ μὴ τοῦτο αὐτῷ γένοιτο
 30 καὶ πάθοι τὴν τοιαύτην θεῖαν ἀλλοίωσιν, ἐν ἐπαφῇ καὶ φαντασίᾳ

44. Λουκᾶ 10, 42.

ἐνῶ χρειάζεται ἓνα μόνο, τοῦ ὁποίου τὴ μερίδα, πού σύμφωνα μὲ τὸν ἅγιο λόγο τοῦ Θεοῦ χαρακτηρίστηκε ἀγαθή⁴⁴, πολλοὶ ἢ τὴν παρέβλεψαν ἀπὸ ἀγνοια, ἢ ὑπέστησαν τὴ ζημιὰ ἀπὸ ἀμέλεια, μὴ φτάνοντας οὔτε κἂν νὰ ζητήσουν ἐκεῖνο πού πρέπει νὰ ζητεῖται ὡς τὸ ἀνώτερο ἀπὸ ὅλα. Ἐκεῖνοι ὅμως πού ἔλαβαν ὡς ὁδηγὸ καὶ παιδαγωγό τους τὸν Δαβὶδ καὶ ἔκριναν ὅτι πρέπει νὰ ἀκολουθοῦν τὰ ἴχνη ἐκείνου, λένε· «ἀποτυπώθηκε σὲ μᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε»⁴⁵. δηλαδή ἡ γνώση τῆς ἐνιαίας δόξας σου ἀπεικονίσθηκε μέσα μας σὰν μέσα σὲ καθρέφτη. Ἔτσι δηλαδή ὁ ἀγροῖκος καὶ πολὺς λαὸς χαίρεται μὲ τὰ πολλὰ ἀγαθὰ, ἔτσι ἀκτινοβολοῦν ἐκεῖνοι πού ζοῦν πνευματικά, καταφωτιζόμενοι ἀπὸ τὸ φῶς τῆς γνώσεως τοῦ ἐνιαίου καὶ ἀπλοῦ ἀγαθοῦ κατὰ τρόπο ὑπερκόσμο.

33. Ὅπως ἀκριβῶς ἡ ὀρμὴ τοῦ νεροῦ πού τρέχει σὲ ρεματιὰ εἶναι μεγαλύτερη ἂν αὐτὸ χύνεται ὅλο μαζί, παρὰ ἂν αὐτὸ εἶναι διαιρεμένο καὶ χωρισμένο σὲ πολλὰ ρεύματα, ἔτσι καὶ ἡ ἐνατένιση τοῦ νοῦ καὶ ἡ κίνηση καὶ ἡ ἐπιθυμία του θὰ εἶναι ἰσχυρότερη ἂν κατευθύνεται ὄχι διεσπασμένη κατὰ πολλοὺς καὶ διάφορους τρόπους, ἀλλὰ συνενωμένη καὶ χωρὶς διαίρεση, πρᾶγμα πού γίνεται μὲ φυσικὸ τρόπο κατὰ τὴν ἀνύψωση καὶ ἐνατένιση καὶ θεωρία τοῦ πρὸς τὸ ὑπερκόσμο καὶ ἀπλὸ Ἐνα· γιατί ἐκεῖνο πού πραγματικὰ συνάγει εἶναι τὸ ὑπερκόσμο καὶ ἀπλούστατο Ἐνα, καὶ ὁ νοῦς πού καταξιώθηκε νὰ βλέπει αὐτό, δὲν εἶναι δυνατόν, ὅπως εἶναι φυσικό, νὰ μὴ λάβει, σὰν κάποια εἰκόνα, τὴ μορφή αὐτοῦ καὶ νὰ γίνῃ κατὰ τρόπο ἐνοποιητικὸ μονοειδῆς, ἀπλός, ἄχρωμος, ἄμορφος, χωρὶς ποιό, ἀψηλάφητος, ἀόριστος, ἄπειρος, ἀσημάτιστος, καὶ γενικὰ ὑπερκόσμο ἓνα, καταλάμποντας ἀπὸ τὶς ἀκτῖνες τοῦ θείου καὶ ὑπερκόσμου ἔρωτα, ἔχοντας δεχθεῖ τὴν ἀποκάλυψη τῆς μυστικῆς γνώσεως καὶ διακατεχόμενος ἀπὸ μιὰ κατάσταση πού ξεπερνᾷ τὸ λόγο καὶ τὴ νόηση καὶ κατὰ τὴν ὁποία ἀπουσιάζουν οἱ λέξεις καὶ οἱ ἔννοιες, ἀπολαμβάνοντας πνευματικὴ ἀγαλλίαση καὶ εὐφροσύνη οὐράνια. Καὶ ὅπως εἶναι φυσικὸ μεταβάλλεται πρὸς τὸ θειότερο καὶ περιβάλλεται θεία μορφή, παίρνοντας κατὰ τρόπο πνευματικὸ τὴ μορφή τοῦ ἀπλοῦ καὶ ἀσημάτιστου καὶ ἄμορφου καὶ τοῦ Ἐνός καὶ τῶν ἄλλων γιὰ τὰ ὁποῖα ἔχει γίνῃ λόγος προηγουμένως· γιατί, ἂν δὲν συμβεῖ

45. Ψαλμ. 4, 7.

τοῦ ὑπερκοσμίου ἐνός οὐκουν ἐγένετο. Ἐνάς γάρ ἐστιν ἐνοποιός ὁ Θεός καὶ νοῦς ὑπὲρ νόησιν· καὶ τότε καθόσον νοῦς ὑπερκοσμίως τοῦτον φαντάζεται, ὅταν σὺν τοῖς λελεγμένοις καὶ ἐν ὑπὲρ νόησιν γένηται, τῇ θείᾳ φαντασίᾳ τοῦτο παθών.

5 λδ'. Τὸ τῆς ὑπερουσίου Θεότητος τριαδικόν, εἰς μοναδικὸν συνῆκται ὑπερφυῶς Μονάς γὰρ τρισυπόστατός ἐστιν ὁ Θεός Οὐκ ἔστι τοίνυν εἰς ὁμοίωμα ἐμφερές τοῦ Θεοῦ γενέσθαι ψυχὴν εἰκονικῶς, μὴ καὶ αὐτὴν, οὔσαν τριμερῆ, πρὸς ἑαυτὴν γεγонуῖαν ὑπερφυῶς ἔν. Λέγω δὲ τριμερῆ τὴν ψυχὴν οὐ κατὰ τὸ λογιστικὸν
10 καὶ θυμικὸν καὶ ἐπιθυμητικὸν κυρίως γὰρ οὐκ ἔστιν ἐν τούτῳ τριμερῆς ἢ ψυχὴ· οὐ γὰρ πάνυ τοι οἰκείως ἔχει λογικὴ ψυχὴ πρὸς ἐπιθυμίαν καὶ θυμόν· ἔστι γὰρ ταῦτα ἐξ ἀλόγου μέρους παρειλημμένα, διὰ τὴν παροῦσαν ζωώδη βιοτὴν παρυφιστάμενα, ἄλογα καὶ σκοτεινὰ καθ' αὐτά· ἢ δὲ ψυχὴ λογικὴ τέ ἐστι καὶ ἢ φύσις
15 αὐτῆς ἔμπλεως φωτὸς νοεροῦ· καὶ δεῖ κυρίως ἐκεῖνα φάναι εἶναι αὐτῆς, ὧν χωρὶς ἐνεργῆσαι τὴν ἑαυτῆς οὐ δεδύνηται ἐνέργειαν ἀλλὰ μὴν θυμοῦ δίχα καὶ ἐπιθυμίας ἐνεργεῖ καὶ μάλιστα τότε ἀληθῶς ἐνεργεῖ, ὅταν τούτων ἐνεργῆ χωρὶς οὐκ ἄρα τῷ ὄντι μέρη ταῦτα αὐτῆς εἰσιν, ἀλλ', ὡς εἰρήκειν, τῆς ζωώδους καὶ κάτω
20 τύχης δυνάμεις αὐτῇ παρυφεστηκυῖαι· ψυχὴ γὰρ λογικὴ νοερῶς τὰ ἄνω περιαθροῦσα καὶ φανταζομένη τὰ νοητὰ καὶ ὑπὲρ ἑαυτὴν ἀνατεινομένη καί, οἷον εἰπεῖν, ἀναθρώσκουσα, πόρρω που ῥιπτεῖ ὡς φλυαρίαν εἰκαίαν, ἐπιθυμίαν καὶ θυμόν, μὴ ἔχουσα ἐν οἷς τούτοις χρήσαιτο, ὅπου ἀπλότης καὶ τὸ ἀνείδεον καὶ ἀσχημάτιστον,
25 ἄχροόν τε καὶ ἀμόρφωτον καὶ τ' ἄλλα ὅσα νοῦν ἄφετον καὶ ὅλως ἀπλοῦν ἀπαιτεῖ. Ἔστι δὲ τριμερῆς οἰκείως τῇ ἑαυτῆς ἀπλότητι ἢ ψυχῇ, νοῦς οὔσα, χρωμένη λόγῳ καὶ πνεύματι, τὰ ἑαυτῆς ἰδιαίτατα καὶ τὴν ἑαυτῆς ἀπλότητα ἤκιστα πάντων λυμαινόμενα· ὅτι περ, οὐδὲ τὸ τρισσὸν τῆς ἐναρχικῆς Θεότητος, ἥς εἰκὼν ἢ ψυχὴ

αὐτὸ καὶ δὲν πάθει τῆ θεία αὐτῆ ἀλλοίωση, δὲν μπόρεσε ἀκόμα νὰ ἔρθει σὲ ἐπαφὴ καὶ φαντασία τοῦ ὑπερκοσμίου Ἐνός. Γιατὶ ὁ Θεὸς εἶναι Μονάδα ἐνοποιὸς καὶ νοῦς πάνω ἀπὸ τὴ νόηση, καὶ τότε ὁ νοῦς φαντάζεται αὐτὸν κατὰ τρόπο ὑπερκόσμιο, ὅταν, μαζὶ μὲ τὰ ὅσα λέχθησαν, γίνει καὶ ἓνα πάνω ἀπὸ τὴ νόηση, παθαίνοντάς το αὐτὸ μὲ τὴ φαντασία τοῦ Θεοῦ

34. Ἡ τριαδικότης τῆς ὑπερούσιας Θεότητος ἔχει συναχθεῖ κατὰ τρόπο ὑπερφυσικὸ σὲ μοναδικότητα. Γιατὶ ὁ Θεὸς εἶναι τρισυπόστατη Μονάδα. Δὲν εἶναι λοιπὸν δυνατὸν ἢ ψυχὴ νὰ γίνει τέλεια ὁμοίωμα τοῦ Θεοῦ, σὰν εἰκόνα του κατὰ κάποιον τρόπο, ἔαν καὶ αὐτὴ, ἐνῶ εἶναι τριμερῆς, δὲν γίνει κατὰ τρόπο ὑπερφυσικὸ ἓνα μὲ τὸν ἑαυτὸ της. Λέγω βέβαια τριμερῆ τὴν ψυχὴ ὄχι σύμφωνα μὲ τὴ διαίρασή της σὲ λογιστικὸ, τὸ θυμικὸ καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν· γιατί στὴν κυριολεξία τὸ τριμερὲς τῆς ψυχῆς δὲν συνίσταται σ' αὐτό· καθόσον ἡ λογικὴ ψυχὴ δὲν ἔχει πολὺ μεγάλη οἰκειότητα μὲ τὴν ἐπιθυμία καὶ τὸ θυμό· γιατί αὐτὰ ἔχουν παραληφθεῖ ἀπὸ τὸ μὴ λογικὸ μέρος, καὶ ὑπάρχουν ἕξαιτίας τοῦ παρόντος ζωώδους τρόπου ζωῆς, ὄντας αὐτὰ τὰ ἴδια ἄλογα καὶ σκοτεινά· ἀντίθετα ἢ ψυχὴ εἶναι λογικὴ καὶ ἡ φύση της εἶναι γεμάτη ἀπὸ νοερὸ φῶς. Πρέπει λοιπὸν νὰ ποῦμε ὅτι στὴν ψυχὴ ἀνήκουν κυρίως ἐκεῖνα, χωρὶς τὰ ὁποῖα δὲν μπορεῖ αὐτὴ νὰ ἐκτελέσει τὴ δική της ἐνέργεια· χωρὶς ὅμως θυμὸ καὶ ἐπιθυμία ἐνεργεῖ, καὶ μάλιστα τότε πραγματικὰ ἐνεργεῖ, ὅταν ἐνεργεῖ χωρὶς αὐτά. Ἄρα δὲν εἶναι αὐτὰ πραγματικὰ μέρη αὐτῆς, ἀλλὰ, ὅπως ἔχω πεῖ, εἶναι δυνάμεις τῆς ζωώδους καὶ γήινης καταστάσεως ποὺ συνυπάρχουν μαζὶ μ' αὐτὴ· γιατί ψυχὴ λογικὴ ποὺ βλέπει νοερὰ τὰ οὐράνια καὶ φαντάζεται τὰ νοητὰ καὶ ὑψώνεται πάνω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ της καί, ὅπως θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, ἀναπηδάει πρὸς τὰ ὕψη, ρίχνει μακριά, σὰν μάταια φλυαρία, τὴν ἐπιθυμία καὶ τὸ θυμό, μὴ ἔχοντας ποῦ νὰ τὰ χρησιμοποιήσῃ ἐκεῖ, ὅπου ὑπάρχει ἡ ἀπλότητα, τὸ ἀμορφο καὶ ἀσχημάτιστο, καθὼς καὶ τὸ ἀχρωμο καὶ ἀδιαμόρφωτο καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ἀπαιτοῦν νοῦ ἐλεύθερο καὶ τελείως ἀπλό. Ἡ ψυχὴ εἶναι τριμερῆς σύμφωνα μὲ τὴν ἀπλότητά της, ἀφοῦ εἶναι νοῦς, καὶ χρησιμοποιεῖ τὸ λόγο καὶ τὸ πνεῦμα, τὰ δικά της ἐντελῶς ξεχωριστὰ γνωρίσματα, καὶ ποὺ ἐλάχιστα ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα φθείρουν τὴν ἀπλότητά της. Ὅπως βέβαια οὔτε τὸ τριαδικὸ τῆς ἑναρ-

ἐμφορῆς, τοῦ σφετέρου ἐνιαίου καὶ ἀπλοῦ ἐμποδῶν ἴσταται· ἀλλ'
 ἔστι καὶ ἀπλοῦν ἐν ἀκριβῶς ἢ Θεότης ὑπερούσιον καὶ αὐθις οὐ-
 δὲν ἦττον καὶ οὕτως ἀραρότως Τριάς. Ταῦτα τοιγαροῦν ἢ ψυχῇ,
 ἦτοι ὁ νοῦς (νοῦς γάρ ἐστι, καὶ τὸ ὅλον νοῦς ἢ ψυχῇ), ὁ λόγος καὶ
 5 τὸ πνεῦμα ὑπερφυῶς γεγονότα ἐν, τὴν κυρίαν ὁμοίωσιν παρέχε-
 ται ἡμῖν τῆς τρισυποστάτου μιᾶς Θεότητος τὸ δέ, οὐκ ἄλλοθεν
 ἐστὶ γενέσθαι, ὅτι μὴ ἐκ τῆς ἀναβλέψεως καὶ θεωρίας τῆς ὑπερ-
 φυοῦς τριαδικῆς Ἐνάδος. Αὕτη γάρ ἐστὶν ἢ καὶ τὴν ψυχὴν τοιαύ-
 την πεποιηκυῖα καὶ ἐπανάγουσα ταύτην εἰς τοῦτο, ἐκπεπτω-
 10 κυῖαν, καὶ χωρὶς τῆς πρὸς αὐτὴν ἐνατενίσεως καὶ θεωρίας τοῦτο
 γενέσθαι ἀμήχανον τῇ ψυχῇ· οὐ μὴ γεγονότος, μηδ' ἐπανελθού-
 σης τῆς ὁμοιώσεως, καὶ τουτονὶ τὸν τρόπον ἐλλίπεις φανούμεθα.
 Καὶ ταῦτα περὶ τὸ θεωρητικὸν μέρος καὶ τὴν ἀλήθειαν, ἃ μάλιστα
 σπουδῆς ἀξιώτερα, καὶ ὧν χωρὶς εἰς ἀπαθῆ κατάστασιν ἐλάσαι
 15 ἡμᾶς οὐκ ἐνδέχεται· ὡσπερ γὰρ εἰς τὸ ἀγαθὸν πρακτικῶς ἡμᾶς
 εἶναι δεῖ, ἵν' ὦμεν τῶν ἀπαθῶν, οὕτω καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν θεω-
 ρητικῶς, ἵν' ὦμεν θεοειδεῖς, Θεῶ τῶ ἐπὶ πάντων λατρεύοντες καὶ
 θεοὶ θέσει γενέσθαι καὶ εἶναι κατὰ τὴν θεμιτὴν ἐμφορῆν τῆς ἀρ-
 χετυπίας ἐφιέμενοι. Εἰ δὴ ἐν γενέσθαι ἀναγκαῖον ἡμᾶς διὰ τὴν
 20 τοῦ πρωτοτύπου ὑπερκόσμιου ἐνὸς ὁμοίωσιν, τοῦτο δὲ ἢ πρὸς αὐ-
 τὸ τὸ ὑπερκόσμιον ἐν ἀνάβλεψις καὶ θεωρία καὶ ἀνάτασις καὶ νο-
 ερὰ ἐπιστροφή πέφυκε ποιεῖν ἡμῖν καὶ τὸ πρὸς αὐτὸ τὸ ἐν ἀδια-
 στρόφως ἀποσκοπεῖν· ἄρα τρόπῳ παντὶ χρὴ πειραῖσθαι ἀφορᾶν
 πρὸς τὸ ὑπὲρ διάνοιαν ἐν ὑπερκόσμιον καὶ ἐκεῖσε ἐκκρεμαννύειν
 25 ὅλους ἑαυτοὺς σπουδῇ πάσῃ καὶ καρδίᾳ ὅλη καὶ ψυχῇ καὶ τρέ-
 φειν ἐν ἑαυτοῖς τὸν τοῦ ὑπερκόσμιου ὑπερηπλωμένου ἐνὸς ἕρωτα
 καὶ μόνου, ὡς ἂν ὁ ἕρως αὐτὸς αὐτοῦ ἀντὶ πτερύγων ἀγίων γένοι-
 το τῇ πρὸς αὐτὸ νοερᾷ ἀνωφορία ἡμῶν καὶ οὕτω πάντοτε, ὡς εἰς
 ἀέρα, ἐν ἀνειδέῳ καταστάσει ἐνοειδεῖ, σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα⁶, τῶ

χικῆς Θεότητος, τῆς ὁποίας εἰκόνα ὅμοια εἶναι ἡ ψυχὴ, ἀποτελεῖ ἐμπόδιο στὸ δικό της ἐνιαῖο καὶ τὴν ἀπλότητά της, ἀλλ' ἡ Θεότητα καὶ ἀπλὸ καὶ ὑπερούσιο ἓνα ἀκριβῶς εἶναι, καὶ ἐπίσης ἔτσι καθόλου λιγότερο δὲν παύει νὰ εἶναι Τριάδα. Ὅταν λοιπὸν αὐτὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀποτελεῖται ἡ ψυχὴ, δηλαδὴ ὁ νοῦς (γιατὶ εἶναι νοῦς, καὶ στὸ σύνολό της ἡ ψυχὴ εἶναι νοῦς) ὁ λόγος καὶ τὸ πνεῦμα γίνουν κατὰ τρόπο ὑπερφυσικὸ ἓνα, μᾶς δίνουν τὴν στὴν κυριολεξία ὁμοίωση τῆς τρισυπόστατης μᾶς Θεότητος, καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνει μὲ ἄλλο τρόπο, παρὰ μόνον μὲ τὴν ἐνατένιση καὶ τὴ θεωρία τῆς ὑπερφυσικῆς τριαδικῆς Μονάδας. Γιατὶ αὐτὴ εἶναι ἐκείνη ποὺ δημιούργησε καὶ τὴν ψυχὴ τέτοια καὶ ἀφοῦ ἐξέπεσε τὴν ἐπανέφερε σ' αὐτὴ τὴν κατάστασι, καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν αὐτὸ νὰ γίνει στὴν ψυχὴ χωρὶς τὴν ἐνατένιση καὶ θεωρία πρὸς αὐτήν, πράγμα ποὺ ἐὰν δὲν γίνει καὶ δὲν ἐπανεέλθει ἢ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ὁμοίωσὴ της μὲ τὸν Θεό, θὰ εἴμαστε ἐλλιπεῖς. Καὶ αὐτὰ βέβαια ὡς πρὸς τὸ θεωρητικὸ μέρος καὶ τὴν ἀλήθεια, τὰ ὁποῖα ἀξίζουσι μεγαλύτερης φροντίδας, καὶ χωρὶς τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ φτάσομε στὴν κατάστασι τῆς ἀπάθειας. Ὅπως δηλαδὴ πρέπει νὰ ἐνεργοῦμε ἔμπρακτα τὸ ἀγαθόν, γιὰ νὰ βρισκόμαστε μεταξὺ τῶν ἀπαθῶν, ἔτσι πρέπει καὶ μὲ τὴ θεωρία νὰ εἴμαστε μέσα στὴν ἀλήθεια, γιὰ νὰ εἴμαστε θεόμορφοι, λατρεύοντας τὸν Θεὸ τῶν ὄλων καὶ ἐπιθυμώντας νὰ γίνουμε καὶ νὰ εἴμαστε θέσει θεοὶ σύμφωνα μὲ τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν ὁμοιότητα τοῦ Ἀρχέτυπού μας. Ἐὰν δηλαδὴ πρέπει νὰ γίνουμε ἓνα γιὰ νὰ ἐπιτύχομε τὴν ὁμοίωσὴ μας μὲ τοῦ πρωτότυπο ὑπερκόσμου Ἐνα, καὶ αὐτὸ μπορεῖ νὰ μᾶς τὸ προξενήσῃ ὡς ἀπὸ τὴ φύση της ἢ πρὸς τὸ ὑπερκόσμο αὐτὸ Ἐνα ἐνατένιση καὶ θεωρία καὶ ἀνύψωση καὶ νοερὴ ἐπιστροφή καὶ ἡ ἀμετακίνητη προσήλωσὴ μας πρὸς αὐτὸ τὸ Ἐνα, ἄρα πρέπει μὲ κάθε τρόπο νὰ προσπαθοῦμε νὰ ἔχομε στραμμένο τὸ βλέμμα μας πρὸς τὸ πάνω ἀπὸ κάθε σκέψη ὑπερκόσμου Ἐνα καὶ νὰ προσηλώνομε σ' Αὐτὸ ὅλο τὸν ἑαυτὸ μας μὲ κάθε φροντίδα καὶ μὲ ὅλη τὴν καρδιά καὶ τὴν ψυχὴ μας, καὶ νὰ τρέφομε μέσα μας τὸν ἔρωτα τοῦ ὑπερκόσμου ὑπεραπλοῦ Ἐνὸς καὶ μόνου, ὥστε ὁ ἔρωτας αὐτὸς νὰ γίνει σὰν τὰ ἅγια φτερὰ τῆς πρὸς αὐτὸ νοερῆς ἀνύψωσὴς μας, καὶ ἔτσι νὰ εἴμαστε πάντοτε, σὰν σὲ ἀέρα, μέσα σὲ μᾶ ἄμορφη ἐνοποιητικὴν κατάστασι, μαζὶ μὲ τὸν Κύριον⁴⁶, τὸν πραγματικὰ Ἐνα,

ὄντι ἐνί, τριαδικῶς τὴν Τριάδα νοερῶς, λογικῶς τε καὶ πνευματικῶς ἐξυμνοῦντες καὶ εἰς αὐτήν, ὡς εἰκός, ἐκκεχρηνότες καὶ ἐκπληττόμενοι καὶ τῇ καθ' αὐτοὺς ἐνώσει τῷ ἐνί ἐνούμενοι ἐνοειδῶς ὑπὲρ ἔνωσιν.

5 λέ'. Μονὰς αἰσθητὴ παντὸς ἀριθμητοῦ πλήθους ἀρχή, καὶ μονὰς ὑπερκόσμιος παντὸς φαινομένου τε καὶ νοουμένου πλήθους καὶ παντὸς ὄντος ἀρχή. "Ὡσπερ οὖν πᾶς ἀριθμὸς ἀπὸ μονάδος ἴσχει τὴν ἀρχήν, οὕτω πᾶν ὄν ὅπῃδήποτε ἀπὸ τοῦ ὑπερκοσμίου προχεῖται ἐνὸς κατ' αἰτίαν, εἴτε φυσικὴν, ἢ ποιητικὴν. Ἄλλὰ
10 τῆς μὲν ἀριθμητῆς μονάδος ἢ θέσις, ἐφ' ὅσον αἰσθητὴ ἐστὶ, τῇ ἑαυτῆς φύσει ἀκολούθως ἔπεται. Ἀρχὴ γὰρ οὐσα πάντων τῶν ὑπ' ἀριθμόν, καὶ ἡ αἰσθησις πρῶτα τίθησιν αὐτὴν ἀριθμοῦσα· ἐπὶ δὲ τοῦ ὑπερκοσμίου ἐνός, ὅτι ἐστὶν ὑπὲρ νοῦν, τὸ ἀνάπαλιν καθορᾶται· φύσει γὰρ οὐσα μονὰς τῶν πάντων προτέρα, ὁ νοῦς ταύτην
15 μετὰ πάντα τίθησιν· οὐδεὶς γὰρ δεδύνηται νοῦς τὸ ὑπερκόσμιον ἐν ποιήσασθαι ἀρχήν, καὶ ἀπὸ τοῦδε προιέναι ἐπὶ τὰ πολλὰ· ἀλλὰ τοῦναντίον, ἀπὸ τῶν πολλῶν εἰς ἐκεῖνο ἄνεισι καὶ συνάγεται· κακεῖ μὲν ἀναγκαῖον τῇ αἰσθήσει τὸ ἀριθμητὸν ἐν, διὰ τὴν εἰς τὰ πολλὰ πρόσοδον, ἄλλως μὴ ὄν δυνατόν ἀριθμεῖν ἢ προβαίνειν ἢ
20 βούλεται· ὧδε δὲ ἀναγκαῖα τῷ κῶ τὰ πολλὰ, διὰ τὴν εἰς τὸ ὑπερκόσμιον ἐν διὰ τούτων ἀναγωγὴν καὶ σύμπτυξιν οἷον ἑαυτοῦ, ἐτέρωθεν ἀνελθεῖν ἢ βεβούληται, ἐπὶ τὴν τοῦ ὑπερκοσμίου φαντασίαν ἐνὸς οὐδαμῶθεν δυνάμενος.

Οὕτω τοιγαροῦν ὁ νοῦς τάξει καὶ ὁδῶ ἑαυτῷ οἰκεία χρώμε-
25 νος, ἄρχεται μὲν ἀπὸ τῶν πολλῶν, τέλος δὲ ποιεῖται τὸ ὑπερκόσμιον καὶ κορυφαιότατον ἐν· ἐπεὶ γὰρ εὐληπτὸν ἐστὶ καὶ εὐόριστον τὸ κατ' αἰσθησιν ἀριθμητὸν ἐν, φυσικῶς ἢ αἰσθησις τοῦτο τίθησιν, ὡς ἂν ἡ φύσις αὐτοῦ ἀπαιτῇ καὶ τῇ θέσει πρότερον. Ἡ δὲ κατὰ νοῦν ζητουμένη μονὰς ὑπερκόσμιος, ὑπερφυῆς τε οὐσα καὶ
30 τὸ νοεῖσθαι ἐκφεύγουσα, πόρρω πού ἐστὶ καὶ τῆς κατὰ φύσιν ἑαυ-

ἐξυμνώντας κατὰ τρόπο τριαδικὸ τὴν Τριάδα νοερά, λογικά καὶ πνευματικά, καὶ ὄντας πρὸς αὐτήν, ὅπως εἶναι φυσικό, προσηλωμένοι καὶ γεμάτοι ἀπὸ ἐκπληξῆς, καὶ ὄντας ἐνωμένοι μὲ τὸν ἑαυτό μας, θὰ ἐνωνόμαστε κατὰ τρόπο ἐνοειδῆ καὶ μὲ τὸ Ἐνα μὲ μιὰ ἔνωση πού ξεπερνᾷ κάθε ἄλλη ἔνωση.

35. Ἡ αἰσθητὴ μονάδα εἶναι ἀρχὴ κάθε πλήθους πού μπορεῖ νὰ ἀριθμηθεῖ, καὶ ἡ ὑπερκόσμη Μονάδα εἶναι ἀρχὴ κάθε ὄρατοῦ καὶ νοουμένου πλήθους καὶ κάθε ὄντος. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν κάθε ἀριθμὸς ἔχει τὴν ἀρχὴν του ἀπὸ τὴν μονάδα, ἔτσι κάθε ὄν προέρχεται κατὰ ἕναν κάποιον τρόπο ἀπὸ τὸ ὑπερκόσμη Ἐνα σύμφωνα μὲ μιὰ αἰτία εἴτε φυσική, εἴτε δημιουργική. Ἀλλὰ ἡ θέσις τῆς ἀριθμητῆς μονάδας, ἐφόσον αὐτὴ εἶναι αἰσθητὴ, ἀκολουθεῖ κατὰ συνέπεια τὴν δικὴν τῆς φύσις. Ἀφοῦ δηλαδὴ εἶναι ἀρχὴ ὅλων ἐκείνων πού ἀριθμοῦνται, καὶ ἡ αἰσθησις ὅταν ἀριθμεῖ τὴν τοποθετεῖ πρώτη. Στὴν περίπτωσις ὅμως τοῦ ὑπερκόσμου Ἐνός, ἐπειδὴ αὐτὸ βρῖσκεται πάνω ἀπὸ κάθε νοῦ, παρατηρεῖται τὸ ἀντίθετο· γιατί, ὄντας μονάδα πού προϋπάρχει πρὶν ἀπὸ ὅλα, ὁ νοῦς τοποθετεῖ αὐτὴν μετὰ ἀπὸ ὅλα· καθόσον κανένας νοῦς δὲν μπορεῖ νὰ τοποθετήσῃ τὸ ὑπερκόσμη Ἐνα ὡς ἀρχὴ καὶ ἀπὸ αὐτὸ νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὰ πολλά. ἀλλὰ ἀντίθετα, ἀπὸ τὰ πολλά ἀνεβαίνει καὶ συνάγεται σὲ Ἐκεῖνο. Καὶ ἐκεῖ βέβαια εἶναι ἀναγκαῖο γιὰ τὴν αἰσθησις τὸ ἀριθμητὸ ἕνα, γιὰ τὴν πορεία αὐτῆς πρὸς τὰ πολλά, γιατί ἄλλιῶς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀριθμεῖ ἢ νὰ προχωρεῖ ὅπου θέλει, ἐνῶ ἐδῶ εἶναι ἀναγκαῖα στὸ νοῦ τὰ πολλά, γιὰ τὴν ἀνοδο μὲσω αὐτῶν πρὸς τὸ ὑπερκόσμη Ἐνα καὶ τὴν σύμπτυξιν κατὰ κάποιον τρόπο τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀφοῦ ἀπὸ πουθενὰ ἄλλοῦ δὲν μπορεῖ νὰ ἀνεβεῖ ὅπως θέλει πρὸς τὴν φαντασίαν τοῦ ὑπερκόσμου Ἐνα.

Ἐτσι λοιπὸν ὁ νοῦς, χρησιμοποιώντας τάξιν καὶ ὁδὸν οἰκείαν πρὸς τὸν ἑαυτό του, ἀρχίζει βέβαια ἀπὸ τὰ πολλά, καταλήγει ὅμως στὸ ὑπερκόσμη καὶ κορυφαιότατον Ἐνα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶναι εὐκόλως νοητὸ καὶ εὐκόλως καθορίζεται τὸ κατ' αἰσθησις ἀριθμητὸ ἕνα, ἡ αἰσθησις τὸ τοποθετεῖ κατὰ τρόπο φυσικόν, ὅπως τὸ ἀπαιτεῖ ἡ φύσις του, πρῶτον καὶ στὴν θέσιν. Ἡ Μονάδα ὅμως πού ἀναζητεῖται ἀπὸ τὸ νοῦ, ἐπειδὴ εἶναι ὑπερκόσμη καὶ ὑπερφυσική καὶ διαφεύγει τὴν νόσην, βρῖσκεται πάρα πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴν φυσικήν τῆς θέσιν, ὥστε

τῆς θέσεως, ὥστε ἀπὸ ἐκείνης τὸν νοῦν ἄρχεσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον οἷα ὑπερφυῆ, ὑπερφυῶς οὐκ ἀρχήν, ἀλλὰ τέλος αὐτὴν εὐρίσκει ὁ νοῦς μετὰ τὴν διάβασιν, καὶ ἴν' οὕτως εἶπω, ἔξαριθμησιν τῶν πολλῶν.

5 Ἐπεὶ γὰρ ὁ νοῦς φύσιν τὸ νοεῖν ἔχει, τὸ δὲ ὑπερκόσμιον ἐν ἐστί καθ' αὐτὸ ἄληπτον καὶ ἀπρόσιτον, πρὸς τὰ πολλὰ καὶ ἄκουσα ἢ τριδὴ κλίνει τοῦ νοός, μήτε ἀργός εἶναι ἀπὸ τοῦ νοεῖν δυνάμενος ὁ νοῦς, μήτε τὸ κορυφαῖον καὶ ὑπερκόσμιον ἐν ἔχων ἰσχὺν περιδράξασθαι· ἀπιδὼν τοίνυν εἰς τὰ πολλὰ, ἐν ἐκάστῳ τῶν πολλῶν ἀπάντων ἐνορᾷ νοητόν, οὐχ ὅπερ ἐστὶ τι εἶναι, ἀλλ' ὅπερ τι-
 10 νὸς ἐνός· κἄπειτα συναγείρων ἐξ ἐκάστου φαινομένου ἕκαστον νοητὸν προφαινόμενον καὶ πρὸς ἄλληλα ταῦτα ὁμόλογα ὄντα καὶ οὐκ ἀντίξοα θεωρῶν καὶ πάντα μιᾶς ὥσπερ ῥίζης ἄνθη καὶ φυῆς, ἀκολούθως πρόεισιν ἀπὸ τῶν πολλῶν ἐπὶ τὸ κορυφαιότατον ἐν,
 15 ἐξ οὗ τὰ πολλὰ καὶ πάντα καὶ φυσικῶς συνάγεται ἀπὸ τῶν φυσικῶν ὄντων εἰς τάξιν ὑπερφυᾶ, τὸ ὑπερφυές καὶ ὑπερούσιον ἐνοπτριζόμενος ἐν, ὡς ἔχει φύσεως τὸ ὑπὲρ φύσιν ἀπὸ τῶν κατὰ φύσιν ὁρᾶσθαι ἐνοειδῶς τότε τοίνυν ὁ νοῦς τὴν πηγαίαν τῶν ἀγαθοτήτων καὶ καλλονῶν ἀπάντων πρόβλυσιν καὶ ποιήτριαν ἀρρή-
 20 τως κατιδὼν καὶ τρυφήσας τὸ ὑπερούσιον ἐν, οὐκ ἐθελοντῆς ἐπιστρέφεται πρὸς τὰ πολλὰ, καίτοι γε ὄντα καὶ καλὰ καὶ μερίδος ἀγαθῆς μέτοχα· φιλόκαλος γὰρ ὢν ἐς τὰ μάλιστα φυσικῶς, οὐχ ἑκὼν ἐξίσταται τοῦ ὑπὲρ πάντα, εἰ μήπως κατὰ περιστάσιν τινα συμβαίῃ τοῦτο αὐτῷ· ἀλλ' ἐπειδὴ περ ὁ τῶν ὄντων τρόπος διάφο-
 25 ρος, καὶ διάφορον ἔχει τὴν νοερὰν ἀπόβλεψιν καὶ διαφόρως ὁ νοῦς διὰ τούτων εἰς τὸ ὑπερκόσμιον ἐν καὶ ὑπερφυές ἀνατρέχει, χρῆ, καθάπερ ἐγῶμαι, μικρόν τινα διαμεθοδεῦσαι, τῆς διὰ τῶν πολλῶν ἐπὶ τὸ ὑπερουσίως ὑπερκόσμιον ἐν ὁδοῦ, πορισμόν, ὅπως ἂν, ὡσανεὶ κλιμακῆδόν ὁ νοῦς ἀνιῶν, ἀσφαλεστάτην τὴν σφετέ-

νά ἀρχίζει ἀπὸ ἐκείνη ὁ νοῦς, ἀλλὰ μᾶλλον, ἐπειδὴ εἶναι ὑπερφυσική, τὴ βρῖσκει ὁ νοῦς κατὰ τρόπο ὑπερφυσικὸ μετὰ τὴ διέλευση καὶ τήν, ὅπως θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, ἀπαρίθμηση τῶν πολλῶν, ὄχι ὡς ἀρχή, ἀλλὰ ὡς τέλος.

Ἐπειδὴ δηλαδή ὁ νοῦς ὡς φυσικὸ ἰδίωμα του ἔχει τὴ νόηση, καὶ τὸ ὑπερκόσμο "Ἐνα εἶναι καθ' ἑαυτὸ ἀκατανόητο καὶ ἀπρόσιτο, ἢ ἐνασχόληση τοῦ νοῦ κλίνει πρὸς τὰ πολλὰ καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλει, ἐπειδὴ ὁ νοῦς δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι οὔτε ἀργός, οὔτε ἔχει τὴ δύναμη νὰ συλλάβει τὸ κορυφαῖο καὶ ὑπερκόσμο "Ἐνα. Βλέποντας λοιπὸν ὁ νοῦς τὰ πολλὰ, σὸ καθένα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ πολλὰ βλέπει κάτι νοητό, οὐχ αὐτὸ πού εἶναι κατ' οὐσίαν, ἀλλ' αὐτὸ πού ἰδίωμα κάποιου ἑνός. Καὶ ἔπειτα, συγκεντρώνοντας ἀπὸ κάθε ὄρατὸ τὸ νοητὸ στοιχεῖο πού προβάλλει ἀπὸ αὐτὸ καὶ θεωρώντας τα μεταξύ τους ὡς ὁμόλογα ὄντα καὶ ὄχι ἀντιτιθέμενα καὶ ὅλα ὡς ἀνθη μᾶς κατὰ κάποιο τρόπο ρίζας καὶ ἑνός βλαστοῦ, στὴ συνέχεια προχωρεῖ ἀπὸ τὰ πολλὰ πρὸς τὸ κορυφαῖοτατο "Ἐνα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχονται τὰ πολλὰ καὶ ὅλα γενικά, καὶ κατὰ φυσικὸ τρόπο κατευθύνεται ἀπὸ τὰ φυσικὰ ὄντα στὴν ὑπερφυσικὴ τάξη, ἀντανακλώντας μέσα το τὸ ὑπερφυσικὸ καὶ ὑπερούσιο "Ἐνα, ὅσο βέβαια εἶναι δυνατὸν ὡς ἀπὸ τὴ φύση του νὰ βλέπεται κατὰ τρόπο ἐνοποιητικὸ τὸ ὑπερφυσικὸ ἀπὸ τὰ φυσικὰ ὄντα. Τότε λοιπὸν ὁ νοῦς, ἀφοῦ κατὰ τρόπο ἀνέκφραστο δεῖ τὴν πηγαία ἀνάβλυση καὶ τὴν ποιήτρια ὄλων τῶν ἀγαθοτήτων καὶ καλλονῶν καὶ ἀπολαύσει τὸ ὑπερούσιο "Ἐνα, ἐπιστρέφει ὄχι μὲ τὴ θέλησή του πρὸς τὰ πολλὰ, ἂν καὶ βέβαια εἶναι καὶ καλὰ καὶ μέτοχα μερίδας ἀγαθῆς. Γιατί, ἐπειδὴ ἀπὸ τὴ φύση του ἀγαπᾷ ὑπερβολικὰ τὰ καλὰ, δὲν ἀπομακρύνεται μὲ τὴ θέλησή του ἀπὸ ἐκεῖνο πού βρῖσκεται πάνω ἀπὸ ὅλα, ἐκτὸς κι ἂν αὐτὸ τοῦ συμβεῖ ἕξαιτίας κάποιου περιστατικοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ τρόπος συμπεριφορᾶς τῶν ὄντων εἶναι διάφορος, καὶ ἔχει διάφορη τὴ νοερὴ ὄρασή του, καὶ μὲ διαφορετικὸς τρόπους ὁ νοῦς μέσω αὐτῶν ἀνηψώνεται πρὸς τὸ ὑπερκόσμο καὶ ὑπερφυσικὸ "Ἐνα, πρέπει, ὅπως ἐγὼ νομίζω, νὰ ἐκθέσω μὲ μέθοδο ἕνα σύντομο τρόπο ἀνάβασης ἀπὸ τὰ πολλὰ πρὸς τὸ κατὰ τρόπο ὑπερούσιο ὑπερκόσμο "Ἐνα, ὥστε, ἀνεβαίνοντας ὁ νοῦς σὰν μὲ κλίμακα, νὰ καθιστᾷ ἀσφαλέστατη τὴν κίνησή του καὶ νὰ μπορέσει νὰ γνωρίσει ὡς πρὸς τί ἢ κίνησή του

ραν ποιῆται κίνησιν καὶ γνοιή εἴ τι ἂν ποτε κατ' αὐτὴν ἐλλείποι, ἢ
 εἰδήποτ' ἔστιν ἐν ᾧ εἶναι χρῆ, κἂν τούτω ἐπὶ πόσον τρυφᾷ, καὶ τί
 τὸ σφάλλον καὶ ἀφιστῶν αὐτὸν τῆς καλλονῆς ἐκείνης καὶ ἀναβά-
 σεως ἢ θείας ἐστίασεως, καὶ πῶς αὐθις γένοιτο οἷ, ἐπανακάμψαι
 5 ὄθεν ἐξώλισται· ἐντεῦθεν δὴ γνώσεται καὶ τὴν τῶν παθῶν ἀγλὴν
 καὶ τὴν τῆς καθαρᾶς καρδίας διαύγειαν, τὴν τε ἐπίγνωσιν τῆς
 ἀληθείας, οἷα τίς ἐστὶν ἐνοπτρισθείη καὶ τῶν ἐπουρανίων θεαμά-
 των μέτοχος ἔσται καὶ θείαν αἴσθησιν εἴσεται καὶ οὐ λήσεται ἐαυ-
 τὸν αὖξων, ἢ πρὸς μείωσιν ἤκων, καὶ πολλῶν ἀξιαγάστων ἐν ἐπι-
 10 στήμῃ γένοιτ' ἂν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἡσυχίας τίς ἐστὶ κατανοήσει
 καὶ τῆς ἐγκλείσεως. Λέγομεν δὴ ὧδε.

Πάντα τὰ ὄντα μεμέρισται εἰς αἰσθητὰ κτιστά, κτιστὰ νοητά,
 νοητὰ ἄκτιστα, καὶ ἄκτιστον ὑπὲρ νοῦν ἐν ὑπερούσιον· ἐν τούτοις
 ὁ τῆς ψυχῆς στρεφόμενος ὀφθαλμός, ἦτοι ὁ νοῦς, καὶ πυκνῶς ἐνο-
 15 ρῶν, κἂν τῇ ἀσκήσει τὸ ἡσυχάζειν αἰρούμενος, αἴρεται ἀπὸ τοῦ
 τὰ εἰκότα καταμόνας πράττειν ὡς ἀπὸ βαθμίδος τινὸς εἰς τὸ θεω-
 ρεῖν καὶ εἰς τὸ ὄντως ὄν καταγίνεσθαι καὶ τρυφᾶν τὰ οὐράνια καὶ
 ταῖς ἀκτίσι τῆς ἀληθείας καὶ περιστρέφεσθαι καὶ ἀγάλλεσθαι καὶ
 πλουτεῖν εἰς ἄπειρον τὰ αἶδια καὶ θαυμασίως ἠδεσθαι καὶ γλυ-
 20 καίνεσθαι· ἴσως δέ, συνεργία τῆς χάριτος, καὶ γῆθεν ἀρπάζεσθαι,
 προϊόντος καιροῦ, καὶ δεδαιωθέντος τοῦ νοεροῦ φωτὸς ἐκτικῶς
 καὶ ἀναισθητεῖν τῶν ὧδε τῇ τοῦ ὑπὲρ νοῦν κατοχῇ καὶ φαντασίᾳ
 τοῦ ὑπὲρ πᾶν καλὸν ἀσυγκρίτως.

Πενταχῶς δὴ τῆς ἱερᾶς ταυτησι κλίμακος διηρημένης καὶ διὰ
 25 βαθμίδων ὡσπερ ἀνιούσης ἐπὶ τὸ ἄκρον σκοπὸν, οὐ τοπικὸν ἔχει
 διάστημα βαθμῖς ἀπὸ γε βαθμίδος, ἀλλ' ἢ διαφορότης, καὶ ὁ διέ-
 χει τῆς ἐτέρας ἐτέρα, τάξις ἐστίν, ὡσανεὶ ποιότητος ἢ ἰδικοῦ τινος,
 οἷον ὄντα μὲν εἰσὶν ἐπίσης τὰ αἰσθητὰ κτιστὰ καὶ κτιστὰ νοητά,
 ἀλλὰ τὰ δεύτερα πολλῶ τῷ μέτρῳ τῶν προτέρων ὑπερτερεῖ, καθό-

αὐτὴ εἶναι ἔλλιπής, ἢ ἔὰν βρῖσκεται σ' αὐτὸ πού πρέπει νὰ εἶναι, κι ἂν ναι πόσο αὐτὸ τὸ ἀπολαμβάνει, καὶ ποιὸ εἶναι ἐκεῖνο πού καθιστᾷ ἐσφαλμένη τὴν πορεία του καὶ τὸν ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν καλλονὴ ἐκείνη καὶ τὴν ἀνάβαση, ἢ τὸ θεῖο συμπόσιο, καὶ πῶς πάλι θὰ μπορούσε νὰ ἐπιστρέψει ἐκεῖ ἀπὸ ὅπου ξέλεσε. Ἀπὸ ἐδῶ βέβαια θὰ γνωρίσει καὶ τὴν πυκνὴ ὀμίχλη τῶν παθῶν καὶ τὴ διαύγεια τῆς καθαρῆς καρδιάς, καὶ σὰν μέσα σὲ καθρέφτη θὰ γνωρίσει ποιὰ εἶναι ἡ ἐπίγνωση τῆς ἀλήθειας, θὰ καταστεῖ μέτοχος τῶν ἐπουράνιων θεαμάτων, θὰ νοιώσει τὴ θεία αἴσθησι, δὲν θὰ ἀφήσει ἀπαρατήρητη τὴν πνευματικὴ αὔξησίν του ἢ τὴ μείωσι αὐτῆς, θὰ γνωρίσει πολλὰ ἀξιοθαύμαστα καὶ θὰ κατανοήσῃ ποιὸς εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς ἡσυχίας καὶ τοῦ περιορισμοῦ του. Λέμε λοιπὸν τὰ ἑξῆς.

Ἔνα τὰ ὄντα διαιροῦνται σὲ αἰσθητὰ κτιστὰ, σὲ κτιστὰ νοητὰ, καὶ σὲ νοητὰ ἄκτιστα, καὶ σὲ ἄκτιστο καὶ πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ ὑπερούσιο Ἔνα. Στρεφόμενος λοιπὸν σ' αὐτὰ ὁ ὀφθαλμὸς τῆς ψυχῆς, δηλαδή ὁ νοῦς, καὶ παρατηρώντας τα μὲ προσοχή, ἐφόσον κατὰ τὴν ἄσκησι προτιμᾷ τὴν ἡσυχία, ὑψώνεται ἀπὸ τὰ πρέποντα πού πράττει κατὰ τὴ μοναστικὴ ζωὴ του, σὰν μὲ κάποια κλίμακα, πρὸς τὴ θεωρία καὶ τὴν ἐνασχόλησι μὲ τὸ ὄντως ὄν, καθὼς καὶ σὲ νὰ ἀπολαμβάνει τὰ οὐράνια, νὰ περιστρέφεται γύρω ἀπὸ τὶς ἀκτῖνες τῆς ἀλήθειας καὶ νὰ ἀγάλλεται καὶ νὰ πλουτεῖ ἀπεριόριστα μὲ τὰ αἰώνια καὶ νὰ νοιώθῃ μὰ θαυμαστὴ ἡδονὴ καὶ γλυκύτητα. Ἴσως μάλιστα, μὲ τὴ βοήθεια τῆς χάριτος, μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου καὶ τὴ σταθεροποίησι τοῦ νοεροῦ φωτὸς πού ἔχει ἀποκτήσει, καὶ νὰ ἀρπάζεται ἀπὸ τῆ γῆ καὶ νὰ νοιώθῃ ἀναισθησία ἀπέναντι στὰ γήινα ἐξαιτίας τῆς κατοχῆς τοῦ πάνω ἀπὸ κάθε νοῦ καὶ τῆς φαντασίας ἐκείνου πού εἶναι ἀσύγκριτα ἀνώτερο ἀπὸ κάθε καλό.

Ἔοντας λοιπὸν αὐτὴ ἡ κλίμακα διαιρεμένη σὲ πέντε βαθμίδες καὶ ἀνεβαίνοντας μὲ αὐτὲς σὲ κορυφαῖο σκοπὸ, δὲν ἔχει τοπικὴ ἀπόστασι ἢ μὰ βαθμίδα ἀπὸ τὴν ἄλλη βαθμίδα, ἀλλὰ ἡ διαφορὰ πού ὑπάρχει σ' αὐτὲς καὶ τὸ διάστημα τῆς μᾶς ἀπὸ τὴν ἄλλη εἶναι τάξι μᾶς κάποιας ποιότητος ἢ ἰδιαιτέρου γνωρίσματος, ὅπως γιὰ παράδειγμα, ὅτι εἶναι βέβαια ὄντα ἐξίσου καὶ τὰ αἰσθητὰ κτιστὰ καὶ τὰ νοητὰ κτιστὰ, ἀλλὰ τὰ δεύτερα εἶναι κατὰ πολὺ ἀνώτερα ἀπὸ τὰ πρῶτα, ὅσο ὁ νοῦς διαφέρει καὶ εἶναι καλύτερος ἀπὸ τὴν αἴσθησι.

σον αἰσθήσεως νοῦς ἰδικῶ καλῶ· πάλιν δ' αὐθις ὑπερέχει κατὰ
πολὺ ἄκτιστα νοητά, νοητῶν κτιστῶν· ἀμφοτέρου τουτωνὶ στοίχου
ἐν τοῖς οὖσι κατεληλεγμένου, ὑποβεθήκασι μέντοι τὰ ἄκτιστα νοη-
τὰ ὄντα τῷ ὑπὲρ νοῦν ἀκτίστῳ ἐνί· καὶ ἔστι γ' ἐντεῦθεν δῆλον, ὅτι
5 τὸ ἐν τῷ ὑπερερουῖντι τῶν ὄντων ἀπάντων ἴστασθαι, διαβάντα τὸν
νοῦν ἀπὸ πράξεως, καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ κορυφαιοτάτῃ ἀποκρουφίότη-
τι, τῇ ὑπεραικτισμένη πάντων αἰσθητῶν τε καὶ νοητῶν γίνεσθαι,
ἢ κρείττων αὐτοῦ ἐστὶν ἀπόβλεψις καὶ θεωρία, ὥσπερ ἢ ταπεινότε-
ρα ἐν τοῖς αἰσθητοῖς κτιστοῖς ἢ καὶ μᾶλλον ἐν τῷ πρακτικῶ.

10 Δεῖ δὴ φιλόκαλον ὄντα φύσει αὐτόν, τοῦ κατὰ πάντα τρόπον
ἐφίεσθαι κρείττωνος, οὐ μόνον ἴν' ἀπολαύσῃ, ἀλλὰ καὶ ἵνα πάθῃ
τὴν κρείττονα καὶ ὑπὲρ νοῦν, ὡς εἰκός, ἀλλοίωσιν, ἐφ' ὅσον, ὡς
λέλεκται, ὅποια ὁ νοῦς ὄρα καὶ οἶα τρυφᾷ, τοιαύτην δέχεται καὶ
ἀλλοίωσιν· πλὴν ἐπειδήπερ ἢ συμπεπλεγμένη τῇ τοῦ νοῦς φύσει
15 τρεπτότης, οὐ μήποτε λήξει ἀπ' αὐτοῦ, ἕως ἂν τὸ σήμερον ἦ⁴⁷, καὶ
κατὰ τὸν λέγοντα, «ἕως ἂν κινηθῶσιν αἱ σκιαί»⁴⁸, τοῦτέστιν ἕως ἂν
μεταβῶμεν ἀπὸ τῆς παρούσης ζωῆς τῆς ἐν ἐσόπτρῳ καὶ αἰνίγμα-
τι⁴⁹ παραδεικνυούσης, σκιωδῶς ὥσπερ, τὴν ἀλήθειαν, χρὴ μεταπί-
πτοντας ἀπὸ τῆς τοῦ ἀκτίστου ὑπὲρ νοῦν ἐνός θεωρίας καὶ ἀπο-
20 βλέψεως ἴστασθαι μηχανᾶσθαι, ὡς ἂν ἐγγυτέρω εἰς τὰ νοητὰ ἄ-
κτιστα, ὅπως αὐθις θᾶπτον εἰς τὸ ἄκτιστον ὑπὲρ νοῦν ἐν γένοιτο
ἡμῖν ἢ ἐπάνοδος παχυτέρας δὲ ἐπιπεσούσης ἀγλῦος καὶ τὸ νοεῖν
ἐπισκοτιζούσης καὶ ἀκηδῖαν ἐπιχεούσης πρὸς γε τὸ θεωρεῖν τῷ
κῶ, εἰς εὐχὰς πρακτικῶς ἐν καρδίᾳ ταπεινῇ τρεπτέον ἡμᾶς αὐτοὺς
25 καὶ τοῦ σκότους, τῇ τῆς προσευχῆς δυνάμει καὶ τοῖς δάκρυσιν,
μεταχωρήσαντος, ὑποβάθραν πάλιν αὐθις ὥσπερ τινὰ ποιεῖσθαι,
αἰσθητὰ κτιστά, προενοικιοῦντος τῇ καρδίᾳ ἐν ἐνεργείᾳ πνευματι-
κῇ ἐνυποστάτῳ, φωτὸς νοεροῦ καὶ προκατέχοντος τοῦ νοῦ, δηλο-
νότι, τὸ τῆς πρακτικῆς ἐπιστημόνως γε λίαν κράτος, καθὸ ἐπιδαί-

47. Πρ6λ. Ἐ6ρ. 3, 12.

48. Ἔσμα Ἔσμ. 2, 17.

Ἐπίσης ὑπερέχουν κατὰ πολὺ τὰ νοητὰ ἄκτιστα ἀπὸ τὰ νοητὰ κτιστὰ, καὶ ἐνῶ καὶ τὰ δύο αὐτὰ ἀνήκουν ὁπωσδήποτε στὰ ὄντα, ἀλλ' ὁμως τὰ ἄκτιστα νοητὰ ὄντα εἶναι κατὰ πολὺ κατώτερα ἀπὸ τὸ πάνω ἀπὸ κάθε νοῦ ἄκτιστο Ἔνα. Γίνεται λοιπὸν φανερὸ ἀπὸ αὐτό, ὅτι τὸ νὰ παραμένει ὁ νοῦς σὲ ἐκεῖνο τὸ Ὄν πού ὑπερέχει ὅλων τῶν ὄντων, ἀφοῦ πρῶτα περάσει ἀπὸ τὴν πράξη, καὶ νὰ βρισκεται σὲ ἐκείνη τὴν κορυφαιότατη ἀποκρυφιοτήτα, τὴν ἐγκαθιδρυμένη πᾶνω ἀπὸ ὅλα τὰ αἰσθητὰ καὶ νοητὰ, αὐτὸ εἶναι ἡ ἀνώτερη ἀπόβλεψη καὶ θεωρία αὐτοῦ, ὅπως βέβαια ἡ κατώτερη εἶναι ἡ θεωρία του πρὸς τὰ αἰσθητὰ κτιστὰ ἢ καὶ ἀκόμα περισσότερο πρὸς τὴν τάξη τοῦ πρακτικοῦ.

Πρέπει λοιπὸν, ἀφοῦ ὁ νοῦς ἀπὸ τὴ φύση του ἀγαπᾷ τὸ καλὸ, νὰ ποθεῖ μὲ κάθε τρόπο τὸ ἀνώτερο, ὄχι μόνο γιὰ ν' ἀπολαύσει, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ πάθει τὴν ἀνώτερη καὶ πᾶνω ἀπὸ τὸ νοῦ, ὅπως εἶναι εὐλόγο, ἀλλοίωση, ἀφοῦ, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, ὅ,τι λογιῆς εἶναι ἐκεῖνα πού βλέπει ὁ νοῦς καὶ ἐκεῖνα πού ἀπολαμβάνει, τέτοια εἶναι καὶ ἡ ἀλλοίωση πού δέχεται. Πλὴν ὁμως, ἐπειδὴ ἡ συμπλεγμένη μὲ τὴ φύση τοῦ νοῦ μεταβολὴ δὲν θὰ σταματήσει νὰ συμβαίνει ποτέ σ' αὐτόν, ὅσο θὰ ὑπάρχει τὸ σήμερα⁴⁷, καί, σύμφωνα μὲ ἐκεῖνον πού λέγει, «μέχρι πού νὰ ἐξαφανιστοῦν οἱ σκιές»⁴⁸, δηλαδή μέχρι πού νὰ φύγομε ἀπὸ τὴν παρούσα ζωὴ, πού μᾶς δείχνει τὴν ἀλήθεια κατὰ τρόπο σκιασμένο, σὰν μέσα σὲ καθρέφτη καὶ μὲ αἰνίγματα⁴⁹, πρέπει, μεταλίπτοντας ἀπὸ τὴ θεωρία καὶ τὴν ἐνατένιση τοῦ πάνω ἀπὸ τοῦ νοῦ ἄκτιστου Ἐνός, νὰ προσπαθοῦμε μὲ κάθε τρόπο νὰ στεκόμαστε ὅσο τὸ δυνατὸν πλησιέστερα πρὸς τὰ νοητὰ ἄκτιστα, ὥστε τὸ γρηγορότερο νὰ ἐπιστρέψομε πρὸς τὸ πάνω ἀπὸ κάθε νοῦ ἄκτιστο Ἔνα. Ὄταν ὁμως πέσει πυκνότερη ὁμίχλη καὶ σκοτίζει τὴ νόηση καὶ περιβάλλει μὲ ἀκηδία τὸ νοῦ ὡς πρὸς τὴ θεωρία, πρέπει τότε νὰ στρεφόμαστε σὲ προσευχὴς κατὰ τὸν τρόπο τοῦ πρακτικοῦ μὲ καρδιά ταπεινὴ, καὶ ἀφοῦ μὲ τὴ δύναμη τῆς προσευχῆς καὶ τὰ δάκρυα ὑποχωρήσει τὸ σκότος, ἃς θέτομε πάλι σὰν κάποιον ὑπόβαθρον τὰ αἰσθητὰ κτιστὰ, καθὼς θὰ κατοικεῖ ἀπὸ πρὶν μέσα στὴν καρδιά μὲ ἐνυπόστατη πνευματικὴ ἐνέργεια φῶς νοερὸ καὶ θὰ κατέχει ἤδη ὁ νοῦς μὲ πολλὴ γνώση τὴ δύναμη τῆς πρακτικῆς, μὲ τὴν ὁποία ἀνε-

49. Α' Κορ. 13, 12.

νειν ὁ νοῦς πέφυκεν, ὥσπερ ἐπὶ τινος ἀκρωρείας ἢ σκοπιᾶς δῆ-
 πουθεν, καὶ θεωρεῖν τὰ πολλοῖς οὐ μόνον ἀθέατα, ἀλλὰ καὶ ἀζή-
 τητα καὶ ἀνεπινόητα, καὶ οὐ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται, οὔτε ἑαυτόν,
 οὔτε καὶ μᾶλλον τὸν Θεόν⁵⁰, περὶ ἧς πρακτικῆς ἐπιδρομάδην νῦν
 5 ἤδη εἶπεῖν, τάχα γε οὐ πόρρω σκοποῦ.

λς. Τρία ἢ ψυχὴ ἔσωθεν ἔχει δεόμενα πράξεως λογιστικόν,
 ἐπιθυμητικόν καὶ θυμικόν· καὶ τρία ἔξωθεν· ἔφεσιν δόξης, ἡδονῆς
 καὶ τοῦ πλείονος. Ταύτας δὴ τὰς δύο τριάδας ἐπιστημόνως ἡ ψυ-
 χὴ ἀφορῶσα ἐν τῇ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐνσάρκῳ πολιτείᾳ διὰ τῶν
 10 αὐτῶν τεσσάρων γενικῶν ἀρετῶν, φρονήσεως δηλαδὴ, δικαιοσύ-
 νης, σωφροσύνης καὶ ἀνδρείας, ἐν τῇ χάριτι ἐξιᾶται τοῦ Κυρίου
 Ἰησοῦ καὶ δίδωσι τῷ ἑαυτῆς κῶ ἀπερισκοτήτως μετεωρίζεσθαι
 καὶ τὰ θεῖα περιαιρεῖν καὶ θεωρεῖν τὸν Θεόν. "Οτε γὰρ ὁ Κύριος
 Ἰησοῦς ἦχθη ἐν τῇ ἐρήμῳ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος καταπαλαίσων τὸν
 15 διάβολον⁵¹, νηστεία μὲν τὸ ἐπιθυμητικὸν ἐθεράπευσεν, ἀγρυπνία
 τε καὶ ἡσύχῳ προσευχῇ τὸ λογιστικόν, τὸ δὲ θυμικὸν ἀντιρρήσει,
 φιληδονίαν τε φιλοδοξίαν καὶ φιλαργυρίαν, ἐν οἷς πεινῶν οὐκ ἐ-
 ζήτησεν, ὡς ὁ διάβολος ὑπετίθει, ἵνα οἱ λίθοι ἄρτοι γένωνται, οὐ-
 δὲ κάτω ἑαυτόν ἔβαλεν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ περυνγίου, ἵν' ὑπὸ τοῦ ὄ-
 20 χλου, ὡς μηδὲν πεπονθῶς τῇ καταπτώσει, δοξασθῇ, οὐδὲ προ-
 σκυνῆσαι ἐπείσθη ἐπὶ ὑποσχέσει λήψεως τοῦ πλούτου ἀπασῶν
 τῶν βασιλειῶν, ἀλλ' ἀντιρρήσει θυμοειδεῖ φρονίμῳ καὶ δικαίᾳ,
 σάφρονί τε καὶ ἀνδρείᾳ τὸν σατανᾶν ἀπεκρούσατο, καὶ ἡμᾶς ἐν
 τούτῳ διδάσκων τὴν κατὰ τῆς ἐφόδου πάσης ἦτταν αὐτοῦ. Τοῦτο
 25 δὴ τοι αὐτό τις κἂν τῷ σταυρῷ τοῦ Σωτῆρος ὄψεται καὶ γνοιή ἄν
 προσεύχεται καὶ γὰρ τῷ τότε καιροῦ ὁ Σωτὴρ, τῶν μαθητῶν
 ἑαυτὸν ἀφιστάς⁵²; Τοῦτο ἴαμα τοῦ λογιστικοῦ. Γρηγορεῖ καὶ δια-
 γρυπνεῖ καὶ δίψαν ὑπομένει ἐν τῷ σταυρῷ⁵³; Τοῦτο φάρμακον τοῦ

50. Πρβλ. Ἐβρ. 12, 14.

51. Ματθ. 4, 1 ἐ.

βγαίνει ὡς ἀπὸ τῆ φύση τοῦ ὁ νοῦς, σὰν σὲ κάποια κορυφή ἢ σκοπιὰ, καὶ θεωρεῖ ἐκεῖνα ποὺ ὄχι μόνο εἶναι ἀθέατα στοὺς πολλούς, ἀλλὰ καὶ ἀζήτητα καὶ ἀκατανόητα, καὶ χωρὶς τὴν ὁποία δὲν θὰ δεῖ οὔτε τὸν ἑαυτό του, καὶ πολὺ περισσότερο οὔτε τὸν Θεό⁵⁰, γιὰ τὴν ὁποία πρακτικὴ ἐπιτροχάδην θὰ μιλήσομε τώρα, χωρὶς βέβαια αὐτὸ νὰ εἶναι μακριὰ ἀπὸ τὸ σκοπὸ μας.

36. Ἡ ψυχὴ ἔχει ἐσωτερικὰ τρία στοιχεῖα ποὺ εἶναι ἀναγκαῖα γιὰ τὴν πρακτικὴ, τὸ λογιστικὸ, τὸ ἐπιθυμητικὸ καὶ τὸ θυμικὸ, καὶ τρία ἐξωτερικὰ, τὴν ἐπιθυμία τῆς δόξας, τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς ἀπόκτησης περισσοτέρων. Αὐτὲς λοιπὸν τὶς δύο τριάδες, παρατηρώντας ἡ ψυχὴ μὲ βαθεῖα γνώση τὸν τρόπο ζωῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡς ἀνθρώπου, μέσω αὐτῶν τῶν τεσσάρων γενικῶν ἀρετῶν, τῆς φρονήσεως δηλαδή, τῆς δικαιοσύνης, τῆς σωφροσύνης καὶ τῆς ἀνδρείας, τὶς θεραπεύει μὲ τὴ χάρη τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ καὶ δίνει στὸ νοῦ τῆς τῆς δυνατότητα νὰ ἀνυψῶνεται χωρὶς ἐμπόδια, νὰ παρατηρεῖ μὲ προσοχὴ τὰ θεῖα καὶ νὰ βλέπει τὸν Θεό. Ὄταν πραγματικὰ ὁ Κύριος Ἰησοῦς ὁδηγήθηκε στὴν ἔρημο ἀπὸ τὸ Πνεῦμα γιὰ νὰ ἀγωνισθεῖ ἐναντίον τῶν πειρασμῶν τοῦ διαβόλου⁵¹, μὲ τὴ νηστεία θεράπευσε τὸ ἐπιθυμητικὸ, μὲ τὴν ἀγρυπνία καὶ τὴν ἡσυχὴ προσευχὴ τὸ λογιστικὸ, καὶ μὲ τὴν ἀντίρρηση τὸ θυμικὸ, δηλαδή τὴ φιληδονία, τὴ φιλοδοξία καὶ τὴ φιλαργυρία, τὴν πρώτη μὲ τὸ ὅτι, ἂν καὶ πεινοῦσε δὲν ζήτησε, ὅπως τοῦ πρότεινε ὁ διάβολος, νὰ γίνουν οἱ λίθοι ἄρτοι, τὴ δεύτερη μὲ τὸ ὅτι δὲν ἄφησε τὸν ἑαυτό του νὰ πέσει ἀπὸ τὸ περὺ-γιο τοῦ ναοῦ, γιὰ νὰ δοξαστεῖ ἀπὸ τὸ πλῆθος, γιὰ τὸ ὅτι δὲν θὰ πάθαινε τίποτε ἀπὸ τὴν πτώση, καὶ τὴ τρίτη μὲ τὸ ὅτι δὲν πείσθηκε νὰ προσκυνήσῃ τὸν διάβολο ποὺ τοῦ ὑποσχόταν ὅτι θὰ λάβει τὸν πλοῦτο ὅλων τῶν βασιλειῶν, ἀλλὰ μὲ ἀντίρρηση τοῦ θυμικοῦ φρόνιμη καὶ δίκαια, συνετὴ καὶ ἀνδρεία, ἀπέκρουσε τὸν σατανᾶ, διδάσκοντας καὶ ἑμᾶς μὲ αὐτὸ τὴν ἡττα τοῦ διαβόλου σὲ ὅλες τὶς ἐπιθέσεις τοῦ ἐναντίον μας. Αὐτὸ ἀκριδῶς βέβαια μπορεῖ νὰ τὸ δεῖ κανεὶς καὶ νὰ τὸ ἀντιληφθεῖ καὶ κατὰ τὸν καιρὸ τῆς σταύρωσης τοῦ Σωτήρα μας προσεύχεται δηλαδή καὶ τότε ὁ Σωτήρας, ἔχοντας ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τοὺς μαθητὲς του⁵²; Αὐτὸ εἶναι θεραπεία τοῦ λογιστικοῦ. Βρίσκεται σὲ ἐγρήγορη καὶ ἀγρυπνεῖ καὶ ὑπομένει δίψα κατὰ τὴν

52. Ματθ. 26, 36.

ἐπιθυμητικοῦ. Οὐκ ἀντιλέγει, οὔτε μὴν ἐρίζει ἢ κραυγάζει⁵³, καὶ ταῦτα διαβαλλόμενος, καὶ ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων προσεύχεται⁵⁴; Τοῦτο τῆς εὐταξίας τοῦ θυμικοῦ· τὸν μὲν διάβολον ἀντιρρήσει δάλλειν, ἀνθρώποις δὲ τοῖς ἐπηρεάζουσιν, ὡς καὶ αὐτοῖς ἐπηρεα-
 5 ζομένοις ὑπὸ τοῦ σατανᾶ, σιωπῆ, μακροθυμία καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἀμείδεσθαι προσευχῆ. Ἐμπτύεται, ῥάπισμα δέχεται, ὑπομένει εἰρωνείας καὶ ἐμπαιγμόν⁵⁵; Τοῦτο θεραπεία φιλοδοξίας. Ὁξος ποτίζεται, χολὴν βρωματίζεται, σταυροῦται, λόγχῃ κεντᾶται⁵⁶; Τοῦτο ἰατρεία φιληδονίας γυμνός κρεμαννύεται, ὑπαιθρος, ἀνέ-
 10 στιος ἐπὶ τὸν σταυρόν, παρεωραμένος ἅπασιν, ὡς ἂν τις πτωχός καὶ πένης; Τοῦτο τῆς φιλαργύρου διαθέσεως κατάργησις.

Τῶν ἄρα ἔσωθεν παθῶν καὶ τῶν ἔξωθεν ὁ Σωτὴρ δις δέδειχε τὴν ἰατρείαν· ὀπηνίκα τῷ κόσμῳ φαίνεσθαι μετὰ τοῦ σώματος ἤρξατο, καὶ ὅτε τοῦ κόσμου ἀποδημεῖν ἔμελλεν. Ὁθεν καὶ πρὸς
 15 αὐτὸν καὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ καὶ τὸν σταυρόν ὁ ὄρῳν, κατὰ τὸ ἐνὸν ἑαυτὸν αὐτοῦ ποιούμενος μίμημα, φρονίμως καὶ δικαίως, σωφρόνως τε καὶ ἀνδρείως, ὥσπερ ἐκεῖνος, καταργήσει μὲν τὴν ἐπὶ κακῶ τῶν παθῶν ἐνέργειαν τουτωνὶ καὶ πάντων γε διὰ τού-
 των, χρήσεται δὲ αὐτοῖς ὡς δεῖ καὶ μετὰ ταῦτα ἅπασιν καὶ πρα-
 20 κτικὸς ἀνὴρ ἔσται κατὰ ἀλήθειαν καὶ πρὸς τὸ θεωρεῖν καὶ πρὸς Θεὸν ἀνατείνεσθαι καὶ σχολάζειν τῷ νοερῷ ἐνατενισμῷ ἐτοιμότη-
 τος. Καὶ οὕτω γε ἀπὸ τῶν πολλῶν αὐτοῦ ὁ νοῦς αἰσθητῶν, κτι-
 στῶν τοιγαροῦν, ἐναρξάμενος καὶ κατιδῶν τῆς σφῶν αὐτῶν καλ-
 λιεργείας τὴν εὐπραγίαν καὶ νοήσας τὰ κτιστὰ νοητὰ καὶ εἰς τὰ
 25 νοητὰ ἄκτιστα μετελθὼν, ὡς ἐν κλίμακι βαθμίδας ἤδη διελήλυθε τέσσαρας. Μετὰ δὲ ταῦτα ἡ θεία καὶ ὑπὲρ νοῦν αὐτῷ ἔπεται ἀ-
 φθελγία καὶ σιγή καὶ ἔκπληξις καὶ, συνελόντα φάναι, τοῦ ὑπερ-
 κοσμίου ἐνὸς ἢ ἀπόβλεψις καὶ θεωρία καὶ ὑπὲρ νόησιν ἐνωσις, ἢ
 τῆς ἡσυχίας κορωνίς, τὸ ἄκρον καὶ τέλειον ἐφετόν, ὅσον ἐν τῇ

53. Ἰω. 9, 28.

54. Ματθ. 12, 19.

55. Λουκᾶ 23, 34.

ώρα τοῦ σταυροῦ⁵³; Αὐτὸ εἶναι φάρμακο τοῦ ἐπιθυμητικοῦ. Δὲν ἀντιλέγει, οὔτε καὶ φιλονεικεῖ ἢ κραυγάζει⁵⁴, καὶ ὅλα αὐτὰ τῇ στιγμή πού κατηγορεῖται, καὶ προσεύχεται γιὰ χάρη ἐκείνων πού τὸν βλάπτουν⁵⁵; Αὐτὸ συμβάλλει στὴν εὐταξία τοῦ θυμικοῦ· τὸν διάβολο νὰ τὸν ἀντιμετωπίζει μὲ τὴν ἀντίρρηση, τοὺς ἀνθρώπους πού τὸν βλάπτουν, ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ βλάπτονται ἀπὸ τὸ σατανᾶ, μὲ τὴν σιωπῆ, μὲ τὴ μακροθυμία καὶ ἀμείδοντάς τους μὲ τὴν προσευχὴ ὑπὲρ αὐτῶν. Φτύνεται, δέχεται ραπίσματα, ὑπομένει εἰρωνεῖες καὶ ἐμπαιγμό⁵⁶; Αὐτὸ εἶναι θεραπεία τῆς φιλοδοξίας. Ποτίζεται ξύδι, τοῦ προσφέρεται ὡς τροφὴ χολή, σταυρώνεται, σουβλίζεται μὲ τὴ λόγχη⁵⁷; Αὐτὸ εἶναι θεραπεία τῆς φιληδονίας. Κρεμιέται γυμνὸς πάνω στὸ σταυρὸ, σὲ τόπο ὑπαίθριο, καὶ εἶναι ἄστεγος, περιφρονημένος ἀπὸ ὅλους, σὰν κάποιος φτωχὸς καὶ πένης; Αὐτὸ εἶναι κατάργηση τῆς φιλάργυρης διάθεσης.

Ἄρα λοιπὸν ὁ Σωτῆρας δυὸ φορὲς μᾶς ἔχει δείξει τὴν θεραπεία τῶν ἐσωτερικῶν καὶ τῶν ἐξωτερικῶν παθῶν· τὴ μὰ ὅταν ἀρχισε στὸν κόσμὸ τὴν ἐμφάνισή του μὲ τὸ σῶμα, καὶ τὴν ἄλλη ὅταν ἐπρόκειτο νὰ φύγει ἀπὸ τὸν κόσμῳ. Γι' αὐτὸ, ἐκεῖνος πού βλέπει καὶ πρὸς αὐτὸν καὶ τὴ διδασκαλία του καὶ τὸν σταυρὸ του καὶ τὸν μιμεῖται ὅσο τοῦ εἶναι δυνατόν φρόνιμα καὶ δίκαια, καθὼς καὶ μὲ σύνεση καὶ ἀνδρεία, ὅπως ἀκριδῶς Ἐκεῖνος, θὰ καταργήσῃ τὴν ἐνέργεια τῶν παθῶν αὐτῶν πρὸς τὸ κακό, καὶ μὲ αὐτὰ καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, καὶ θὰ χρησιμοποιοῦσῃ αὐτὰ ὅπως πρέπει καὶ στὴ συνέχεια καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, θὰ εἶναι ἀληθινὸς πρακτικὸς ἄνθρωπος, καὶ προετοιμασμένος κατὰ τὸν καλύτερο τρόπο στὸ νὰ βλέπει τὸν Θεὸ, νὰ ἀνυψώνεται πρὸς αὐτὸν καὶ νὰ ἀφοσιώνεται στὴ νοερὴ ἐνατένιση πρὸς αὐτόν. Καὶ ἔτσι, κάνοντας ὁ νοῦς ἀρχὴ ἀπὸ τὰ πολλὰ αἰσθητά, δηλαδὴ τὰ κτιστά, καὶ ἀφοῦ κατανοήσῃ τὴν ἐπιτυχία τῆς καλλιέργειας αὐτῶν καὶ νοήσῃ τὰ κτιστὰ νοητὰ καὶ προχωρήσῃ ἀπὸ ἐκεῖ στὰ νοητὰ ἄκτιστα, ἔχει ἀνεβεῖ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἤδη τέσσερις βαθμίδες τῆς κλίμακας. Μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἀκολουθεῖ ἡ θεία καὶ πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ ἀφωνία καὶ σιγὴ καὶ ἔκπληξη καί, γιὰ νὰ μιλήσω μὲ συντομία, ἡ ἐνατένιση καὶ θεωρία τοῦ ὑπερκόσμου Ἐνὸς καὶ ἡ πάνω ἀπὸ τὴ νόηση ἔνωση, τὸ ἀποκορύφωμα τῆς ἡσυχίας, τὸ κορυφαῖο καὶ

56. Μάρκ. 14, 65.

57. Ματθ. 27, 34, 48. Ἰω. 19, 29, 30, 34.

παρούση ζωῆ· τῆς ἀληθείας τὸ πέρασ, τῆς πίστεως ἢ ἐπικαρπία, ἢ
 διαυγῆς ἔλλαμψις τῆς ἐλπίζομένης δόξης, ὁ τῆς ἀγάπης θεμέλιος,
 ἢ τοῦ νοῦς στάθμη, ἢ στάσις τῆς κατ' αὐτὸν ἀεικινήσιας καὶ ἀνε-
 νόητος παῦλα καὶ ἐνοειδῆς κατάστασις, ἢ ὡς ἐν ἀρραβῶνι ἐργα-
 5 σία τοῦ αἰῶνος τοῦ μέλλοντος, τὸ αἷτιον τῆς ἀφαντάστου χαρᾶς,
 τὸ τῆς εἰρήνης ταμεῖον, ἢ σβέσις τῶν τῆς σαρκὸς φρονημάτων, ἢ
 ἀποστροφή τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἢ προσπάθεια τοῦ μέλλοντος,
 τὸ ἀποστάσιον τῆς ἐμπαθοῦς ζωῆς, ἢ συμφυῖα τῆς ἀπαθείας, τῆς
 ψυχῆς τὸ εὐφρόσυνον ἀγαλλίαμα καὶ τῶν ἐαυτῆς κινήσεων καὶ
 10 δυνάμεων ἢ συναγωγή, ἀνάπαυσις τε καὶ φρουρά· καὶ ὀλικῶς
 εἶπεῖν, ἢ θεία γνῶσις καὶ ἢ ἀπάθεια.

Δεῖ δὴ σκοπεῖν οἰκειὰ ῥαστώνη ἢ ἐξωτερικῇ τινι περιστάσει
 συσχεθέντα τὸν νοῦν, αὐθις ἐπὶ τὸ οἰκεῖον ἐπαναφέρειν τῆς θεω-
 ρίας καλὸν διὰ τῆς τοῦ ἐμποδῶν ἰσταμένου πάθους καὶ ἐκποδῶν
 15 ποιούντος αὐτὸν τοῦ ἰδίου σκοποῦ ἀποθέσεως καὶ πόσον ἄπεισι
 τοῦ ἄκρου ἐφετοῦ καὶ διατί· καὶ εἰ ἐν αἰσθητοῖς κτιστοῖς ἢ κτι-
 στοῖς νοητοῖς ἢ νοητοῖς ἀκτίστοις εἶη τὸ ἐαυτοῦ θεωροῦν, ἢ λογι-
 σμοῖς ματαίοις ἢ κατὰ χρείαν τινὰ διαιροῖτο τοῦ προκειμένου καὶ
 μόνου τῆ ἀληθεία καὶ ἐνὸς ὑπὲρ πᾶν ἐν ὑπερκοσμίου· καὶ ἀφαι-
 20 ρεῖν οὕτω τὰ μεταξὺ κωλύματα, ἵν' αὐθις ἐπανέλθῃ ἐνοειδῶς, ὡς
 γε ἢ τάξις αὐτῆ ἀπαιτεῖ, ἐπὶ τὴν τοῦ ὑπερκοσμίου ἐνὸς θεωρίαν
 καὶ ἀπόβλεψιν. Ἐξω που γὰρ τοῦ ὑπερκοσμίου ἀκτίστου ὑπὲρ
 νοῦν ἐνὸς ὁ νοῦς εὐρισκόμενος, ὑπὸ διαίρεσίν ἐστι καὶ οὐκ εἰς τὸ
 κυρίως καλόν, κἂν κινοῖτο καλῶς τοῦτο γὰρ ἐστι τὸ κορυφαῖον
 25 καλόν, τὸ ὑπὲρ νοῦν ὑπερούσιον, ἀκτιστον καὶ ἀπλοῦν ἐν· καὶ
 τοῦτό ἐστι τὸ πῶ ὄντι τοῦ νοῦ ἄκρον ἀντικείμενον πέρασ καὶ γοῦν
 ὑγιῶς κινούμενος ὁ νοῦς, αὐτόσε διὰ τῶν εἰρημένων ἀνιῶν καὶ
 τὴν ὑπὲρ νοῦν πάσχει ἔνωσιν. Διωκτέον δὴ ὄση δύναμις τὸ ἄπει-
 ρον καὶ ἐρευνητέον τὸ ὑπὲρ νοῦν καὶ θεωρητέον τὸ ἀνείδεον ἐν
 30 καὶ καταληπτέον ἐξ ἐφόδου τὸ ἀκατάληπτον, ὡς ἂν τύχομεν τῆς
 ἐνιαίας τοῦ ἐνὸς κληρονομίας τοῦ ἄκρου Θεοῦ, χάριτι τοῦ Κυρί-

τέλειο ἐπιθυμητό, ὅσο αὐτὸ εἶναι δυνατὸ στὴν παρούσα ζωὴ, τῆς ἀληθείας τὸ τέλος, ἡ ἐπικαρπία τῆς πίστεως, ἡ διαυγὴς ἔλλαμψη τῆς ἐλπιζόμενης δόξας, τὸ θεμέλιο τῆς ἀγάπης, ἡ στάθμη τοῦ νοῦ, ἡ στάση τῆς ἀεικινησίας αὐτοῦ, καὶ ἡ ἀκατανόητη παύλα καὶ ἐνοποιητικὴ κατάσταση, ἡ σὰν πρόγευση ἐργασία τοῦ αἰῶνα τοῦ μέλλοντος, τὸ αἴτιο τῆς ἀφάνταστης χαρᾶς, τὸ ταμεῖο τῆς εἰρήνης, τὸ σῆσιμο τῶν φρονημάτων τῆς σάρκας, ἡ ἀποστροφή τοῦ παρόντος κόσμου, ἡ προσήλωση στὸν μελλοντικὸ κόσμο, ἡ ἀπομάκρυνση ἀπὸ τῆ ζωὴ τῆ γεμάτη πάθη, ἡ συμφυῖα τῆς ἀπάθειας, ἡ εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίαση τῆς ψυχῆς καὶ ἡ συγκέντρωση τῶν κινήσεων καὶ δυνάμεων αὐτῆς, καθὼς καὶ ἡ ἀνάπαυση καὶ ἡ περιφρούρησή της, καὶ γενικὰ ἡ θεία γνώση καὶ ἡ ἀπάθεια.

Πρέπει λοιπὸν νὰ προσέχομε, ἐὰν ὁ νοῦς αἰχμαλωτίστηκε ἀπὸ δική του ὀκνηρία ἢ ἀπὸ κάποιο ἔξωτερικὸ περιστατικὸ καὶ ἀμέσως νὰ τὸν ἐπαναφέρουμε πάλι στὸ καλὸ τῆς θεωρίας, ἀπομακρύνοντας τὸ πάθος ποῦ τοῦ γίνεται ἐμπόδιο καὶ τὸν ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸ σκοπὸ του, καὶ πόσο ἀπέχει ἀπὸ τὸ κορυφαῖο ἐπιθυμητὸ καὶ γιατί, καὶ ἐπίσης ἐὰν ἡ προσοχή του ἔχει στραφεῖ πρὸς τὰ αἰσθητὰ κτιστὰ ἢ τὰ νοητὰ κτιστὰ ἢ ἀκτιστὰ νοητὰ, ἢ καὶ σὲ λογισμοὺς μάταιους, ἢ ἂν ἀπὸ κάποια ἀνάγκη ἀποχωρίζεται ἀπὸ αὐτὸ ποῦ ἐπιδιώκει καὶ ποῦ εἶναι τὸ μόνο πραγματικὰ καὶ πάνω ἀπὸ κάθε ἄλλο ὑπερκόσμιον ἓνα, καὶ νὰ ἀφαιροῦμε ἔτσι τὰ ἐμπόδια ποῦ παρεμβάλλουν, γιὰ νὰ ἐπανέλθει πάλι ἐνοποιητικὰ, ὅπως ἀσφαλῶς ἀπαιτεῖ ἡ τάξις αὐτή, πρὸς τὴ θεωρία καὶ ἐνατένιση τοῦ ὑπερκόσμου Ἐνός. Γιατί, βρισκόμενος ὁ νοῦς ἔξω ἀπὸ τὸ ὑπερκόσμιον καὶ πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ ἀκτιστο Ἐνα, εἶναι ἀποχωρισμένος καὶ δὲν εἶναι ἐνωμένος μὲ τὸ κυρίως καλὸ, ἔστω κι ἂν κινεῖται καλῶς· γιατί αὐτὸ εἶναι τὸ κορυφαῖο καλὸ, τὸ πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ ὑπερούσιον, ἀκτιστο καὶ ἀπλὸ Ἐνα, καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ πραγματικὰ ἄκρον ἀντικείμενον τέλος τοῦ νοῦ. Ὄταν λοιπὸν ὁ νοῦς κινεῖται ὀρθά, ἀνεβαίνει σ' αὐτὸ μὲ τὰ ὅσα ἔχομε πεῖ καὶ πάσχει τὴν πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ ἔνωση. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἐπιδιώκομε μὲ ὅλη τὴ δυνάμη μας τὸ ἄπειρον καὶ νὰ ἐρευνοῦμε τὸ πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ καὶ νὰ ἔχομε στραμμένο τὸ βλέμμα μας πρὸς τὸ ἄμορφο Ἐνα καὶ νὰ προσπαθοῦμε νὰ καταλάβομε μὲ ἔφοδο τὸ Ἀκατάληπτον, ὥστε νὰ μπορέσομε νὰ ἐπιτύχομε τὴν ἐνιαία τοῦ Ἐνός κληρονομία τοῦ κορυ-

ου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ζωοποιοῦ Πνεύματος, δι' ὧν ἐλλαμπόμενοι τῆς θεωρητικῆς ἀξιούμεθα χάριτος καὶ θεοὶ θέσει θεουργηθέντες γινόμεθα τῇ δωρεᾷ τοῦ Θεοῦ.

λζ'. Ἐν τῇ τῆς θείας ἀποκρυφίότητος χώρα ἀναβεθηκῶς ὁ
 5 νοῦς, φυσικῶς σιωπὴν ἀσκεῖ· ἐνισθεὶς τῇ ἀπλότητι καὶ ἐξ ἐπομέ-
 νου ἐνιαίως τῷ ὑπὲρ ἔννοιαν ἐνὶ ἐλλαμπόμενος τῇ μετοχῇ τοῦ
 Πνεύματος τί γὰρ ἂν καὶ λέξη ὑπεράνω τῆς ἑαυτοῦ νοερότητος
 πεφθακῶς καὶ παντὸς ἔξω νοήματος καταστάς καὶ γυμνὸς τὸ
 παράπαν, ὡς ὑπὲρ τὸ νοεῖν; Εἰ γὰρ τοι λόγος ὡς τ' εἶπειν ἔτι αὐτῷ
 10 λείπεται, δῆλον ὅτι καὶ νοεῖ· πᾶς γὰρ λόγος μετὰ τὸ νόημα. Καὶ εἴ-
 τι νοεῖ, πῶς ἐν τῇ τῆς ἀποκρυφίότητος χώρα ἔστηκεν; Οὐ γὰρ ἐστι
 κρύφιον κυρίως, ὃ μὴ ἑτέρου ὁρῶντος, αὐτὸς γε ὁ νοῦς ὁρᾷ· ἐπεὶ
 οὕτω γ' ἂν πολλὰ λέγοιντο κρύφια, ὅτι πάμπολλα, ἢ, ἴν' οὕτως
 εἶπω, πάντα ὁ νοῦς ὅσα ὁρᾷ, μὴ γινώσκοντος ἑτέρου ὃ ὁρᾷ, τοῦτο
 15 ὁρᾷ. Ἔσται ἄρ' οὕτω τὰ κρύφια καὶ τοῦ ἀπειροῦ ἐγγύς, ὅπερ
 ἄτοπον· ἐν γὰρ ἐστι τὸ κυρίως κρύφιον, εἰς ὅπερ ὁ νοῦς μετὰ πάν-
 τα ἄνεισιν, ὡς εἰς τὸ ἐξ οὗ πᾶν, εἴτε φαινόμενον εἴτε νοούμενον.
 Ἀμέλει καὶ αὐτὸς ὡς εἰς τὸ ὑπὲρ πάντα ἀναδραμῶν καὶ φαινόμε-
 να καὶ λεγόμενα καὶ νοούμενα, ἔξω καὶ τοῦ νοεῖν καὶ ὁρᾶν καὶ
 20 λέγειν ἀποκαθίσταται καὶ οὕτω ἐς τοσοῦτον ἀναβεθήκει, οὐδὲ ἐν
 τῇ θείᾳ γεγένηται κρυφίότητι, ἕως ἂν λέγειν δεδύνοιτο· νοεῖ γὰρ·
 ἀλλὰ μὴν τὸ κρύφιον ἀνενόητον, ἄρα καὶ ὑπὲρ λόγον ἐστίν· ἄρ' ὁ
 νοῦς ἐν τῇ τῆς θείας ἀποκρυφίότητος χώρα ἀναβεθηκῶς καὶ ἐνι-
 σθεὶς, ἐπομένως σιωπὴν ἀσκεῖ, οὐχ ἑκῶν, ἀλλὰ φυσικῶς, ἐνιαίως
 25 τῷ ὑπὲρ ἔννοιαν ἐνὶ ἐλλαμπόμενος.

λη'. Εἰ πρόσω προβαίνειν καὶ προκόπτειν ποιεῖν τὸν νοῦν οἱ
 λόγοι πεφύκασιν, ἄρα ἀναδιβάδουσιν αὐτὸν προκόψαντα, ὅπου
 λόγος οὐκ ἐφικνεῖται, ἐν πράγματι δηλονότι τελουμένῳ σιωπῇ· εἰ
 δ' αἰεὶ λόγοι εἶεν τῷ νοῖ καὶ αἰεὶ δεῖται αὐτῶν ἢ ψυχῇ, ἐγὼ οὐχ ὁρῶ

φαίου Θεοῦ, μετὴ χάρις τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος, μετὸν φωτισμὸ τῶν ὁποίων ἀξιωνόμεσθε τὴ χάρις τῆς θεωρίας καὶ ἔχοντας θεουργηθεῖ, γινόμεσθε μετὴ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ θέσει θεοί.

37. Ὄταν ὁ νοῦς ἀνεβεῖ στὸ χῶρο τῆς θείας ἀποκρυφιοτήτας, κατὰ φυσικὸ λόγον κυριεύεται ἀπὸ σιωπῆς, ἔχοντας ἐνωθεῖ μετὴ τὴν ἀπλότητα καὶ κατ' ἀκολουθία δέχεται ἐνιαῖα τὸν πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ φωτισμὸ μετὴ τὴ μετοχὴ τοῦ Πνεύματος. Γιατὶ πράγματι τί θὰ μπορούσε νὰ πεῖ, ἀφοῦ ἔχει φτάσει πάνω ἀπὸ τὴ νοερότητα τοῦ καὶ βρίσκειται ἔξω ἀπὸ κάθε νόημα καὶ εἶναι τελείως γυμνός, ὡς εὕρισκόμενος πάνω ἀπὸ τὴ νόηση; Γιατὶ, ἐὰν τοῦ ὑπολείπεται ἀκόμη κάποιος λόγος νὰ πεῖ, εἶναι φανερό ὅτι καὶ νοεῖ· καθόσον κάθε λόγος ἀκολουθεῖ τὸ νόημα. Καὶ ἂν νοεῖ κάτι, πῶς στέκεται στὸ χῶρο τῆς ἀποκρυφιοτήτας; Γιατὶ δὲν εἶναι στὴν κυριολεξία κρυφὸ ἐκεῖνο ποῦ δὲν τὸ βλέπει βέβαια ἄλλος, τὸ βλέπει ὅμως ὁ νοῦς· καθόσον ἔτσι πολλὰ θὰ μπορούσαν νὰ λέγονται κρυφά, γιατί πάρα πολλά, ἢ, γιὰ νὰ τὸ πῶ ἔτσι, ὅλα ὅσα βλέπει ὁ νοῦς, τὰ βλέπει χωρὶς νὰ γνωρίζει ἄλλος αὐτὸ ποῦ βλέπει. Ἐτσι δηλαδὴ τὰ κρυφὰ καὶ τὸ ἄπειρο θὰ πλησίαζαν κοντὰ μας, πράγμα ἀτοπο· γιατί ἓνα εἶναι στὴν κυριολεξία τὸ κρυφὸ, στὸ ὁποῖο ὁ νοῦς ἀνεβαίνει μετὰ ἀπὸ ὅλα, ὡς ὄντας αὐτὸ Ἐκεῖνο ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχεται τὸ πᾶν, εἴτε αὐτὸ εἶναι ὄρατὸ εἴτε νοούμενο. Βέβαια καὶ αὐτός, ἐπειδὴ ἔχει ἀνεβεῖ πάνω ἀπὸ ὅλα, καὶ τὰ ὄρατὰ καὶ τὰ λεγόμενα καὶ τὰ νοούμενα, φτάνει νὰ βρίσκειται ἔξω καὶ τὸ νὰ νοεῖ καὶ νὰ βλέπει καὶ νὰ ὁμιλεῖ, καὶ δὲν ἔχει ἀκόμα ἀνεβεῖ τόσο πολὺ, οὔτε ἔχει φτάσει στὴ θεία κρυφιοτήτα, ὅσο ἀκόμα μπορεί καὶ μιλᾶ, γιατί αὐτὸ σημαίνει ὅτι νοεῖ· ἀλλ' ὅμως τὸ κρυφὸ εἶναι ἀκατανόητο· ἄρα βρίσκειται πάνω ἀπὸ τὸ λόγον. Ἐπομένως ὁ νοῦς, ὅταν ἀνεβεῖ στὸ χῶρο τῆς θείας ἀποκρυφιοτήτας καὶ γίνεαι ἐνιαῖος, κατ' ἀκολουθία κυριεύεται ἀπὸ σιωπῆς, ὄχι μετὴ τὴ θέλησή του, ἀλλὰ κατὰ τρόπο φυσικόν, φωτιζόμενος ἐνιαῖα ἀπὸ τὸ πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ

Ἐνα

38. Ἐὰν οἱ λόγοι ἀπὸ τὴ φύση τους κάνουν τὸ νοῦ νὰ προχωρεῖ πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ νὰ προκόβει πνευματικά, ἄρα ὅταν αὐτὸς προκόψει, τὸν ἀνεβάξουν ἐκεῖ ὅπου δὲν φτάνει ὁ λόγος, δηλαδὴ σὲ κάτι ποῦ τελεῖται μετὴ σιωπῆς. Ἐὰν οἱ λόγοι ἦταν πάντοτε στὸ νοῦ καὶ ἢ

τίς ἐστὶν ἢ νοερά ἐκ τοῦ λέγειν προκοπή· οὐ γάρ τοι τὸ λέγειν
μόνον ἔστιν εἰς τὸ πράττειν ὀνήσιμον, ἀλλ' οὐδὲν ἦττον καὶ εἰς τὸ
θεωρεῖν. Ἐν ᾧ γε ὁ νοῦς μέρει ἀνεισιν ἀπὸ τῶν ἐν σχήματι τῶν ὄν-
των λόγων, ἐπὶ τὸ ἀπλῶς ὑπὲρ λόγον ἀσχημάτιστον καὶ ἀπολύτως
5 καὶ κυρίως ἔν, ὀπηνίκα καὶ πᾶς λόγος δοκεῖ πάρεργον, ἢ τό γε
ἀληθέστερον εἰπεῖν, ἔστιν ἐμποδῶν· οἱ λόγοι γὰρ ἐν μεταβάσει τὸ
καθόλου εἰσὶν ἀπὸ νοήματος τυχὸν εἰς ἕτερον νόημα· τὸ δ' ἀπλοῦν
καὶ ἀπόλυτον καὶ ἀόριστον καὶ ἀσχημάτιστον καὶ ἀπαξαπλῶς ἐν
κυρίως καὶ ὑπὲρ λόγον κείμενον, πῶς λόγων δεήσεται; ἵνα ποῦ
10 μεταβῆ; ἢ πῶς περιληφθεῖ ἄν; περίληψιν γὰρ πη ὁ λόγος ποιεῖν
εἴωθε, τὸ δὲ ἀπερίληπτον ὡς ἀόριστον καὶ ἀσχημάτιστον· εἰ δὲ
λόγος οὐκ ἂν ἀρμόσειε τῷ ὑπὲρ νοῦν κρυφίῳ ἐνί, ἀπεριλήπτῳ γε
ὄντι καὶ ἀσχηματίστῳ, ἄρα ἀρμόσει σιωπῇ· ἄρα τὸ λέγειν κατα-
ληξαι προκόψαντες δεῖ εἰς τὸ σιωπᾶν, ἐφ' ὅσον πρὸς τὸ ἀπλῶς
15 θεωρεῖν καὶ ἀτυπῶτως καὶ ἀσχηματίστως προέδησαν.

λθ'. Εἰ τῶν ἐγνωσμένων οἱ λόγοι, ἄγνωστον δὲ τὸ κρύφιον,
ἔξω ἄρα λόγου τὸ κρύφιον· εἰ γὰρ ἀνωτέρω γνώσεως ἢ τοῦ κρυ-
φίου ἀγνωσία ἐστί, τὸ δὲ ἀνώτερον γνώσεως ἠκιστα δεῖται γνώ-
σεως, πολλῶ ἔλαττον λόγου δεήσεται· ὁ εἰς τὸ κρύφιον ἀπλῶς ἐν
20 ἄρα ἀναβεθηκῶς νοῦς, σιωπῆν ἀσκει φυσικῶς καὶ εἴ γε μὴ φύσει
καὶ ἀνεπιτηδεύτως σιγῇ, οὕτω ἐν τῷ κρυφίῳ καὶ ὑπερηπλωμένῳ
ἐνί γέγονεν ἀναβεθηκῶς.

μ'. Ὡσπερ ἡσυχίαν ἀσκοῦντες ἄνθρωποι καὶ τῆς κέλλης ἐσθ'
ὄτε προβαίνουσι καὶ αὐτῇ πείρα τὴν τοῦ καθῆσθαι καὶ προϊέναι
25 διαφορότητα διαγιγνώσκουσιν, οὕτω δὴ τοι καὶ τὸ σιωπᾶν πάσχον-
τες καὶ τοῦ λέγειν ἐς αὐθις γινόμενοι, οἱ θεωρητικῶς τῇ τοῦ Θεοῦ
δόξῃ προσιζάνοντες, οἶδασι σφᾶς αὐτοὺς τί ποτε καταστάσεως
ὄντες, τὸ σιωπᾶν αὐτοῖς ἐπιπίπτει φύσει, οὐ προαιρέσει, καὶ τί πο-
τε ὄντες εἰσὶν, ὅθεν πρὸς τὸ λέγειν κλίνουσι, καί γε ἐν οἷς σφίσι
30 αὐτοῖς ἐπέλθη τὸ σιωπᾶν, εὐχονταί γε, εἰ μηδὲ τὸ καθόλου στόμα

ψυχή εἶχε τὴν ἀνάγκη τους, ἐγὼ δὲν βλέπω ποιὰ εἶναι ἡ νοερὴ προκοπὴ ἀπὸ τὸ λόγο· γιατί ὁ λόγος δὲν εἶναι ὠφέλιμος μόνο στὴν πράξη, ἀλλὰ καθόλου λιγότερο καὶ στὴ θεωρία. "Ὅταν ὁμως ὁ νοῦς ἀνεβαίνει ἀπὸ τοὺς λόγους πού εἶναι σχηματισμένοι στὰ ὄντα, πρὸς τὸ ἀπλό καὶ πάνω ἀπὸ τὸ λόγο ἀσχημάτιστο καὶ ἀπολύτως καὶ κυρίως "Ἐνα, τότε καὶ κάθε λόγος φαίνεται νὰ περιπετεύει, ἢ, γιὰ νὰ τὸ ποῦμε πιὸ ἀληθινά, γίνεται ἐμπόδιο· γιατί οἱ λόγοι ἀποτελοῦν γενικὰ μετὰβαση ἀπὸ κάποιο νόημα σὲ ἄλλο νόημα, τὸ ἀπλό ὁμως καὶ ἀπόλυτο καὶ ἀπεριόριστο καὶ ἀσχημάτιστο καὶ ἀπολύτως καὶ κυρίως καὶ πάνω ἀπὸ κάθε λόγο "Ἐνα πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ λόγους; Γιὰ νὰ μεταβεῖ ποῦ; ἢ πῶς θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ περιληφθεῖ κάπου; Γιατὶ συνήθως ὁ λόγος εἶναι αὐτὸς πού κατὰ κάποιο τρόπο περιλαμβάνει, ἐνῶ τὸ "Ἐνα εἶναι ἀπερίληπτο, ἐπειδὴ εἶναι ἀπεριόριστο καὶ ἀσχημάτιστο. Ἐὰν λοιπὸν δὲν ἀρμόζει λόγος στὸ πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ κρύφιο "Ἐνα, ἐπειδὴ εἶναι ἀπερίληπτο καὶ ἀσχημάτιστο, ἄρα τοῦ ἀρμόζει σιωπὴ. Ἐπομένως αὐτοὶ πού ἔχουν προκόψει μὲ τὸ λόγο, πρέπει νὰ καταλήξουν στὴ σιωπὴ, ἀφοῦ ἔφτασαν στὸ νὰ βλέπουν κατὰ τρόπο ἀπλό, ἀδιαμόρφωτο καὶ ἀσχημάτιστο.

39. Ἐὰν οἱ λόγοι ἀνήκουν στὰ γνωστά, ἐνῶ τὸ κρύφιο εἶναι ἄγνωστο, ἄρα τὸ κρύφιο εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ λόγο. Γιατί, ἂν ἡ ἀγνωσία τοῦ κρύφιου εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴ γνώση, καὶ αὐτὸ πού εἶναι ἀνώτερο γνώσεως δὲν ἔχει καμμιά ἀνάγκη ἀπὸ γνώση, πολὺ λιγότερο θὰ χρειασθεῖ λόγο. "Ἄρα ὁ νοῦς πού ἔχει ἀνεβεῖ στὸ κρύφιο ἀπλό "Ἐνα, ἀσκεῖ κατὰ τρόπο φυσικὸ σιωπὴ, καὶ ἂν δὲν ἀσκεῖ τὴ σιωπὴ κατὰ τρόπο φυσικὸ καὶ ἀνεπιτήδευτο, δὲν ἔφτασε καὶ δὲν ἀνέβηκε ἀκόμα στὸ κρύφιο καὶ ὑπέραπλο "Ἐνα.

40. "Ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἄνθρωποι πού ἀσκοῦν ἡσυχία κάπου κάπου βγαίνουν ἀπὸ τὸ κελλί τους καὶ ἀπὸ πείρα τους γνωρίζουν τὴ διαφορὰ τοῦ νὰ μένουν κλεισμένοι στὸ κελλί ἀπὸ τὸ νὰ βγαίνουν ἔξω, ἔτσι λοιπὸν καὶ αὐτοὶ πού ἀσκοῦν βέβαια τὴ σιωπὴ, ἀλλὰ καὶ παράλληλα μλοῦν, δηλαδή αὐτοὶ πού κατὰ τρόπο θεωρητικὸ ἀφοσιώνονται στὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, γνωρίζουν τὸν ἑαυτό τους σὲ ποιὰ κατάσταση βρίσκεται ὅταν παραδίνονται στὴ σιωπὴ κατὰ τρόπο φυσικὸ καὶ ὄχι προαιρετικὸ, καὶ σὲ ποιὰ ἐπίσης κατάσταση κλίνονται πρὸς τὴν ὁμλία, καὶ βρισκόμενοι στὴν κατάσταση τῆς σιωπῆς,

διάραι ὑπῆρξεν αὐτοῖς ποτέ, ἰσταμένοις ἐν ἐκείνῃ τῆς καταστάσεως. Ἄγγελοι γάρ εἰσιν ἐπὶ γῆς ἕτεροι ἐνοειδῶς, ἀνειδέως, ἀνομιάτως, ἀσχηματίστως, καὶ ἀπλῶς ἐν ἀμεταβάτοις νοῶς ἀποβλέψει τῇ ἀληθείᾳ συναπτόμενοι, μόνον μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντες τὴν ἔκπληξιν
 5 καὶ τὸν θαυμασμὸν χωρὶς τοῦ νοεῖν τι, μᾶλλον δὲ μετὰ τοῦ ἀνομιάτως ἐπιβάλλειν ταῖς ἀνάρχοις καὶ θεαῖς ἐλλάμπουσι· ἐκεῖθεν τε κατιόντος τοῦ νοῦ ὡς ἔχοντος τὴν τρεπτότητα, καταντῶσιν ἐπὶ τὸ λέγειν καὶ μεταβαίνειν νοερῶς πολλαῖς καὶ ποικίλαις ταῖς μεταβάσεσι· καὶ ἴν' αὐθις αὐτοῖς ἢ τοῦ σιωπᾶν κατάστασις ἐπανέλθη,
 10 ὡς κρείττων πολλῶ τοῦ λέγειν ὑπάρχουσα, τὴν ἡσυχίαν ἀσπάζονται καὶ φυλάσσονται μετὰ τῶν αἰσθητῶν τὰς αἰσθήσεις καὶ πάση μηχανῇ χρῶνται, πῶς ἂν φύγοιεν μετὰ τοῦ λέγειν καὶ αὐτὸ τὸ νοεῖν, ἴν' ἔχωσι λέγειν καὶ αὐτοὶ μετὰ τοῦ Δαβίδ· «ἐκωφώθην καὶ ἐταπεινώθην καὶ ἐσίγησα ἐξ ἀγαθῶν»⁸⁸· καὶ γὰρ οὖν καὶ τὸ ἀγαθὰ
 15 λέγειν κατωτέρω ἐστὶ τῆς μετὰ λόγου σιγῆς.

μα. Οὐθ' ὀλικῶς τὸ θεῖον ἐκπεφασμένον ἐστίν, οὐτ' οὖν αὐθις κρύφιον, ἀλλ' ὅτι μὲν ἐστὶν ἐκπέφανται καὶ λίαν τρανῶς, τί δὲ ἐστὶν εἶναι, ἐστὶ κρύφιον· ἐς τὰ μάλιστα δὲ διενήνοχεν εἰδέναι τὸ τί ἐστὶ, τοῦ ὅτι ἐστὶ· τὸ μὲν γὰρ ἐκ τῆς ἐνεργείας δεικνύεται, τὸ δὲ τί ἐ-
 20 στὶν ἐκ τῆς οὐσίας ἐστίν· ὅπερ δὴ καὶ ἀγγέλοις ἐπὶ Θεοῦ εἰδέναι ἀπέγνωσται· ἔστι γὰρ ὁ Θεὸς ὑπὲρ πάντων εἶναι ἀπειράκις ἀπείρως, καὶ ὑπὲρ νοῦν πάντα, καὶ τὸ νοεῖσθαι. Ὅσπηνίκα τοίνυν ὁ νοῦς εἰς τὰ ὅτι ἐστὶν ὁ Θεὸς δεικνύοντα γένοιτο, τότε πολλὰ ἔχει λέγειν καὶ φιλοσοφεῖν ἄριστα· φιλόσοφος τε δύναται λέγεσθαι καὶ θεολόγος.
 25 Ὅταν δὲ ὑπερκύψας καὶ ὑπεραναβεβηκῶς ἀπὸ τοῦ ὅτι ἐστὶ τῇ θεῖα περιληφθεὶς κρυφιώτητι, τῇ φαντασίᾳ τοῦ τί ἐστὶν ἐνεργούμενος, καὶ πάμπαν ἀνειδέος καὶ ἀνέπαφος καὶ ἀνόμματος κατὰ τὸ εἶκός γένηται διὰ τῆς χάριτος, πᾶς λόγος λέγειν περὶ Θεοῦ τι δυναίμενος μένει ἀργός, καὶ ἀκινήτιζεν ὁ νοῦς ἐνιζόμενος, εἰσδύς εἰς
 30 τὸ ἀεννόητον, καὶ τότε πᾶς τοῦ πάντων ἐπέκεινα γίνεται, ὅπου οὐ

εϋχονται νὰ μὴ εἶχαν ἀνοίξει ποτὲ καθόλου τὸ στόμα τους, καὶ νὰ παρέμειναν σὲ ἐκείνη τὴν κατάσταση. Γιατὶ τὴν ὥρα ἐκείνη εἶναι ἄλλοι ἄγγελοι ἐπίγειοι, πού ἐνώνονται μὲ τὴν ἀλήθεια κατὰ τρόπο ἐνιαῖο, ἄμορφο, χωρὶς τὴ χρήση τῶν ματιῶν τους καὶ χωρὶς σχήματα, καὶ γενικὰ μὲ ἀταλάντευτες ἐνατενίσεις τοῦ νοῦ τους, ἔχοντας μαζί τους μόνο τὴν ἐκπληξη καὶ τὸν θαυμασμό, χωρὶς νὰ ἔχουν τίποτε ἄλλο στὸ νοῦ τους, ἢ καλύτερα βλέποντας χωρὶς τὴ χρήση τῶν ματιῶν τους τὶς ἀναρχες καὶ θεῖες ἐλλάμψεις. "Ὅταν ὁ νοῦς κατεβεῖ ἀπὸ ἐκεῖ, ἐπειδὴ εἶναι μεταβλητός, παραδίνουν τὸν ἑαυτὸ τους στὸ λόγο καὶ στὶς πολλὰ καὶ ποικίλες νοερὰς μεταβάσεις, καὶ γιὰ νὰ ἐπανέλθει ἡ κατάσταση τῆς σιωπῆς, ἐπειδὴ εἶναι πολὺ πιὸ ἀνώτερη ἀπὸ τὸ λόγο, ἀσπάζονται τὴν ἡσυχία καὶ προφυλάσσουν τὶς αἰσθήσεις ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ καὶ χρησιμοποιοῦν κάθε τέχνασμα, ὥστε μαζί μὲ τὸ λόγο ν' ἀποφύγουν καὶ τὴν ἴδια ἀκόμα τὴ νόηση, γιὰ νὰ μποροῦν καὶ αὐτοὶ νὰ λένε μαζί μὲ τὸν Δαβὶδ· «ἔγινα κουφάλαιος καὶ ταπεινώθηκα καὶ σιώπησα ἀκόμα καὶ γιὰ καλὰ πράγματα»⁵⁸. καὶ τὸ νὰ λέγει δηλαδὴ κανεὶς καλὰ πράγματα εἶναι κατώτερο ἀπὸ τὴ συνειδητὴ σιωπὴ.

41. Οὔτε τελείως φανερὸ εἶναι τὸ Θεῖο, οὔτε ἐπίσης τελείως κρυφίο, ἀλλ' ὅτι βέβαια ὑπάρχει εἶναι φανερὸ καὶ πολὺ μάλιστα καθαρὰ, τὶ ὅμως εἶναι, δὲν εἶναι φανερό. Καὶ ἀσφαλῶς διαφέρει πάρα πολὺ τὸ νὰ γνωρίζομε τί εἶναι τὸ Θεῖο, ἀπὸ τὸ ὅτι ὑπάρχει αὐτό. Γιατὶ, τὸ ὅτι ὑπάρχει γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὴν ἐνέργειά του, ἐνῶ τὸ τί εἶναι ἀναφέρεται στὴν οὐσία του, πράγμα βέβαια πού καὶ οἱ ἄγγελοι δὲν τὸ γνωρίζουν. Γιατὶ ὁ Θεὸς βρίσκεται ἄπειρες φορές ἄπειρα πάνω ἀπὸ κάθε ὑπαρξὴ καὶ πάνω ἀπὸ κάθε νοῦ καὶ νόηση. "Ὅταν λοιπὸν ὁ νοῦς ἀσχολεῖται μὲ αὐτὰ πού δείχνουν ὅτι ὁ Θεὸς ὑπάρχει, τότε ἔχει νὰ λέγει πολλὰ καὶ νὰ φιλοσοφεῖ ἄριστα, καὶ μπορεῖ τότε νὰ λέγεται καὶ φιλόσοφος καὶ θεολόγος. "Ὅταν ὅμως ὁ νοῦς ὑψωθεῖ περισσότερο καὶ ἀνεβεῖ πάνω ἀπὸ τὸ ὅτι ὑπάρχει ὁ Θεός, περιβαλλόμενος τότε ἀπὸ τὴ θεία κρυφιότητα καὶ ἐνεργούμενος ἀπὸ τὴ φαντασία τοῦ τί εἶναι, καὶ γίνε, ὅπως εἶναι εϋλογο, μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ τελείως ἄμορφος καὶ ἀνέπαφος καὶ χωρὶς ὄραση, κάθε λόγος τότε πού μπορεῖ νὰ λέγει κάτι γιὰ τὸν Θεὸ μένει ἀργός, καὶ ἔχοντας γίνε ὁ νοῦς ἐνιαῖος, καθίσταται ἀκίνητος, καθόσον ἔχει εἰσχωρήσει

58. Ψαλμ. 38, 3.

λόγος, οὐ νόημα, οὐκ ἐπίνοιά τις προχωρεῖ ποικίλλουσα, ἀλλ' ἀπλότης καὶ ἀκαταληψία, ἀφασία τε καὶ ἔκπληξις τὸ ἀσχημάτιστον καὶ ἄπειρον καὶ ἀόριστον καὶ τὴν τοῦ ἀοράτου ξένην τρόπον ὄρα ὄρασιν, καὶ τὸ ἀνείδεον εἶδος, ἀπόλυτος καὶ αὐτὸς καὶ ἀνεί-
 5 δεος ἐν εὐθύτητι γεγονώς καὶ κατὰ τὸ ἀοράτως αὐτῷ τεθεωρημέ-
 να καὶ ἀνομιμάτως ἐπιθεβλημένα, ἐν ἐπιτομῇ φάναι, εἰς ἑαυτὸν τὸ
 θεῖον καὶ ὑπερφυῆς κάλλος ἀναχρωννύμενος καὶ τὸν τοῦτον τοι-
 οὔτον κτίσαντα γεραίρων Θεόν.

μβ'. Οὐχ ὅτι μόνον ἀπλοῦς τυγχάνει ὢν ὁ Θεός, ὑπὲρ πᾶσαν
 10 κείμενος σύνθεσιν, λέγεται ἐν, ἀλλ' ὅτι καὶ κυρίως ὢν, μόνος αὐ-
 τὸς ἐν ἅπασιν οὓσι λεγομένοις, ἔχουσί γε τὸ εἶναι ἐξ αὐτοῦ· τὸ γὰρ
 μὴ κυρίως καὶ ἀπλῶς ὄν, οὐδὲ κυρίως καὶ ἀπλῶς ἐστὶν ἐν καὶ ὡς
 ὡσαύτως ὢν πανταχοῦ ἀπεριλήπτως καὶ ὡς μόνος πᾶσιν ἀνόμοι-
 15 ος καὶ καθαρῶς πάντων ἐκτός καὶ ὡς αἰδῖος, μήτε ἀρξάμενος μή-
 τε παυσόμενος καὶ ὡς ἐν ἅπασιν τὴν θεῖαν τῆς προνοίας αὐτοῦ
 ἀκτῖνα ἀχράντως ἐπιλάμπων ἐπίσης, εἰ καὶ μὴ ὁμοίως ἅπαντα
 ταύτην δεδεδυμένα εἰσὶν ἔτι γε μήν, καὶ ὡς πᾶσιν ἀσχέτως γνωρι-
 ζόμενος, νοῦν ἀποϊκίλον, ἀνείδεον, ἀσχημάτιστον, ἄχροον, πάν-
 των τῶν ὀπωσοῦν ὄντων ἀνέπαφον καὶ ἀπαξαπλῶς ἀπόλυτον, εἰς
 20 ἀπειρίαν ἀοριστίας, χρόνου τε καὶ τόπου καὶ φύσεως, καὶ τῶν πε-
 ρὶ φύσιν ὑπεραναβαίνοντα ἀπαιτῶν εἰς τὸ ἀμηγέτη ὀπτάνεσθαι
 ἐνοειδῶς ὑπὲρ ἔνωσιν νοεράν.

μγ'. Ὅσον ὅτι ὑπὲρ τὸ νοεῖσθαι ἢ μεταξὺ Θεοῦ καὶ τοῦ νοῦ
 γινομένη πνευματικὴ συναφὴ γίννεται, λέγεται εἶναι τὸ τηνικάδε
 25 εἰς τὸ ὑπὲρ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ὁ νοῦς τὸ ὑπερφυῆς ἀπόκρουφον ἐν
 αἰσθήσει νοερά ἀπολύτως φανταζόμενος αὐτὸς μέντοι γε ὁ νοῦς
 κατὰ φύσιν ὁ πάσχει ἐστὶ τὴν ἑαυτοῦ, καθαρθεῖσαν τῇ χάριτι· τοῦ-
 το γὰρ ἐστὶ τὸ νοεῖν τῷ κῶ, ὅπερ ὀφθαλμῶ τὸ ὄραν. Ὡσπερ οὖν ὁ
 ἐν σκοτίᾳ εἴσω ὄρα, ὄρα μὲν οὐδέν, πλὴν ὄρα ὡς ἂν ἐν ἐκεῖνο τὸ
 30 σκότος, καὶ ὄρα ὅτι οὐχ ὄρα· εἰ γὰρ κεκάλυπτο τοὺς ὀφθαλμούς,

μέσα στο άκατανόητο, και τότε όλόκληρος μεταφέρεται πέρα και πάνω από όλα, όπου δεν υπάρχει ούτε λόγος, ούτε νόημα, ούτε κάποια σκέψη που να τον καθιστά ποικίλο, αλλά απλότητα και ακαταληψία, καθώς και άφωνία και έκπληξη, και βλέπει το άσχημάτιστο και άπειρο και άπεριόριστο και την κατά κάποιο τρόπο θέα του άόρατου και την άμορφη μορφή του, έχοντας γίνει κι αυτός άληθινά άπόλυτος και άμορφος· και σύμφωνα με τα όσα είδε κατά τρόπο άόρατο και χωρίς μάτια, για να μιλήσω με συντομία, αναχρωματίζει στον έαυτό του το θεϊο και ύπερφυσικό κάλλος και δοξάζει τον Θεό που τον έπλασε τέτοιον.

42. 'Ο Θεός λέγεται "Ένα όχι μόνο επειδή είναι άπλός και βρίσκεται πάνω από κάθε σύνθεση, αλλά και επειδή μόνο αυτός είναι κυρίως ών ανάμεσα σε όλα που λέγονται όντα και έχουν το είναι από αυτόν. Γιατί, εκείνο που δεν είναι κυρίως και άπλώς όν, δεν είναι ούτε ένα κυρίως και άπλως. Επίσης λέγεται "Ένα επειδή βρίσκεται παντού ό ίδιος χωρίς να περιλαμβάνεται από τίποτε και επειδή είναι μόνος άνόμιος από όλα και βρίσκεται καθαρά έξω από όλα, και επειδή είναι αιώνιος, χωρίς να έχει αρχίσει ποτέ ούτε και να έχει τέλος, και επειδή στέλνει σε όλα τα όντα έξίσου και όλοκάθαρη τη θεία ακτίνα της πρόνοιάς του, αν και βέβαια δεν την δέχονται αυτήν όλα όμοια, και ακόμα επειδή γίνεται γνωστός σε όλα χωρίς να κατέχεται από αυτά, άπαιτώντας όμως για την ένιαία και πάνω από κάθε νοερή ένωση θέασή του νοϋν άποίκιλλο, άμορφο, άσχημάτιστο, άχρωμο, άνέπαφο από όλα γενικά τα όντα και τελείως άδέσμευτο, άπειρα άπερόριστο, και πάνω από κάθε χρόνο και τόπο και φύση και τα σχετικά με τη φύση.

43. 'Επειδή ή μεταξύ Θεού και του νοϋ πνευματική ένωση που υπάρχει γίνεται πάνω από τη νόηση, γι' αυτό λέγεται ότι ό νοϋς στην κατάσταση αυτή βρίσκεται πάνω από τη φύση του, φανταζόμενος τελείως έλεύθερα το ύπερφυσικό άπόκρυφο "Ένα με νοερή αίσθηση, κι αυτό που παθαίνει τότε ό νοϋς είναι σύμφωνο με τη φύση του που έχει καθαρθεί από τη χάρη· γιατί αυτό είναι για το νοϋ ή νόηση, ότι ακριβώς είναι ή όραση για τον όφθαλμό. "Οπως ακριβώς δηλαδή εκείνος που βλέπει μέσα στο σκοτάδι, δεν βλέπει βέβαια τίποτε, πλην όμως βλέπει σαν ένα εκείνο το σκοτάδι, και βλέπει ότι δεν

τάχα ἂν καὶ φῶς εἶναι ἐνόμισε περὶ αὐτὸν καὶ πραγμάτων ἄτα τι-
 νά· νῦν δὲ ὁρῶν, ἐναργῶς ὁρᾷ, ὅτι οὐχ ὁρᾷ· καὶ τὸ μὲν εἶσω τοῦ
 σκοτόους τὴν ὀπτικὴν διαβῆναι δύναιμι καὶ εἰδέναι τὰ κεκρυμμέ-
 να, ὑπὲρ τὴν τοῦ ὀφθαλμοῦ φύσιν ἐστίν, οὐκ οὖν γέ τοι τὸ ὁρᾶν,
 5 ὅτι οὐχ ὁρᾷ· οὕτω δῆτα κατὰ τοῦ νοός, ἐν τῇ θεῖα ἀναδεδραμηκό-
 τος ἀποκρυφίῳ καὶ τοῦ νοεῖσθαι ἐπέκεινα γενομένου, θεωρεῖ
 μὲν οὐδὲν (πόθεν γάρ;) μέντοιγε θεωρεῖ, ὅτι οὐ θεωρεῖ· καὶ ὅτι ὁ
 οὐ θεωρεῖ ἐν ἐστίν, ὡς γνόφῳ τινὶ ἀπόκρυφον, ἐξ οὗ προχεῖται
 10 πᾶν ὀπτηδῆποτε ὄν, ἢ ὁρώμενον ἢ νοούμενον, εἴτε τῇ κτίσει συνα-
 ριθμούμενον, εἴτε αἰδίως ὄν ἄκτιστον καὶ εἴπερ μὴ ἐθεώρει, οὐκ
 ἂν ἑαυτοῦ ἐπέκεινα ἑαυτὸν ἐώρα ὑπερεκτεινόμενον.

Νῦν δὲ θεωρῶν, ἐκφανέστατα θεωρεῖ, ὅτι οὐ θεωρεῖ, ὡν ὑπὲρ
 τὸ θεωρεῖν, καὶ ὅτι θεωρεῖσθαι ἀδύνατον ὁ οὐ θεωρεῖ· καὶ εἶσω
 15 μὲν τῆς θείας καὶ ὑπὲρ νοῦν ἐνικῆς ἀποκρυφίῳ εἰσιέναι καὶ
 θεωρῆσαι ὑπὲρ τὴν τοῦ νοός φύσιν ἐστί, τὸ δὲ ἀποβλέψαι εἰς τὸν
 θεῖον γνόφον ἐκείνης τῆς ἀποκρυφίῳ καὶ φαντασιωθῆναι
 τὴν ἄρρητον ἐνάδα, τὴν ἐν ἀνεκλαλήτῳ μυστηρίῳ ὑπερκεμμένην
 ὑπὲρ ἅπαντα, καὶ ὅτι οὐ θεωρεῖ· θεωρῆσαι εἶσω τοῦ θεοῦ γνόφου
 20 οὐδὲν καὶ πᾶν τοι καθαρῶ νοός ἴδιον, θεωροῦντος ἐν Πνεύματι·
 οὐ γὰρ κεκλεισμένην ἔχει καὶ μύουσαν τὴν νοερὰν ἀπόβλεψιν καὶ
 ἀγοῦσαν ὁ νοῦς ὅτε θεωρεῖ, ὅτι οὐ θεωρεῖ, εἰ μὴ τὸ θεῖον καὶ ἀ-
 πλῶς ἐν ἀποκρυφίῳ ἐν· τοῦτο γὰρ ἀμαθείας σύμβολον· ἀλλ'
 ὅτε μᾶλλον ἐκφανῶς θεωρήσῃ, τότε εἰς τὸ ὑπὲρ νοῦν ἀνατρέχει
 25 καὶ τότε θεωρεῖ τὴν ἑαυτοῦ ἀβλεψίαν ἐν τῇ τοῦ ἀπλουστάτου ἐνός
 ἀποκρυφίῳ θεωρῶν· καίτοιγε ὅτι ἐν ἐστὶ τὸ ἐξ οὗ τὰ πάντα
 καὶ ὅτι κρύφιον, καὶ μάλα σαφῶς θεωρεῖ, τί δὲ ἐστὶν οὐ θεωρεῖ καὶ
 λέγεται εἶναι εἰς τὰ ὑπὲρ φύσιν ὁ νοῦς διὰ ταῦτα τὴν ἑαυτοῦ, ἐφ'
 ὅσον ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἀπλουστάτῃ ἀποβλέπει ἀποκρυφίῳ·
 30 εἶναι δὲ τοῦτο αὐτῷ κατὰ φύσιν ἐστὶ καθαρῶ γεγονότι· καὶ οἶον

βλέπει· γιατί, ἔὰν εἶχε καλυμμένα τὰ μάτια του ἴσως καὶ νὰ νόμιζε ὅτι ὑπάρχει φῶς γύρω του καὶ κάποια πράγματα· τώρα ὅμως βλέποντας, βλέπει καθαρά, ὅτι δὲν βλέπει· καὶ τὸ νὰ εἰσχωρήσει βέβαια ἡ ὀπτική δύναμή του μέσα στὸ σκοτάδι καὶ νὰ δεῖ τὰ κρυμμένα μέσα σ' αὐτὸ εἶναι πάνω ἀπὸ τὴ φύση τοῦ ὀφθαλμοῦ, ὄχι βέβαια καὶ τὸ νὰ βλέπει, ὅτι δὲν βλέπει. Ἔτσι λοιπὸν καὶ σχετικὰ μὲ τὸ νοῦ, ἔχοντας ἀνυψωθεῖ πρὸς τὴ θεία ἀποκρυφίότητα καὶ βρισκόμενος πέρα ἀπὸ τὴ δυνατότητα νὰ νοεῖ, δὲν βλέπει βέβαια τίποτε (ἀπὸ ποῦ δηλαδή νὰ τὸ δεῖ;), ἀλλ' ὅμως βλέπει, ὅτι δὲν βλέπει, καὶ ὅτι αὐτὸ ποῦ δὲν βλέπει εἶναι ἓνα, κρυμμένο σὰν μέσα σὲ κάποιο σκοτάδι, ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχεται ὁποιοδήποτε ἀπὸ τὰ ὄντα, εἴτε ὄρατὸ εἴτε νοούμενο, εἴτε συναριθμούμενο μὲ τὴν κτίση, εἴτε ὄντας αἰώνια ἄκτιστο· καὶ ἔὰν δὲν ἔβλεπε, δὲν θὰ ἔβλεπε τὸν ἑαυτό του νὰ ἐκτείνεται πέρα ἀπὸ τὸν ἑαυτό του.

Τώρα ὅμως βλέποντας, βλέπει ὀλοκάθαρα, ὅτι δὲν βλέπει, βρισκόμενος πάνω ἀπὸ τὴ δυνατότητα νὰ βλέπει, καὶ ὅτι εἶναι ἀδύνατο νὰ βλέπει ἐκεῖνο ποῦ δὲν βλέπει. Καὶ τὸ νὰ εἰσχωρήσει βέβαια μέσα στὴ θεία καὶ πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ ἐνική ἀποκρυφίότητα καὶ νὰ δεῖ, αὐτὸ εἶναι πάνω ἀπὸ τὴ φύση τοῦ νοῦ, τὸ νὰ στρέφει ὅμως τὴν προσοχή του πρὸς τὸν θεῖο γνόφο ἐκείνης τῆς ἀποκρυφιότητος καὶ νὰ φαντασθεῖ τὴν ἄρρητη Μονάδα, ποῦ μέσα σὲ ἀνέκφραστο μυστήριον βρίσκεται πάνω ἀπὸ ὅλα, καὶ νὰ δεῖ ὅτι δὲν βλέπει τίποτε μέσα στὸν θεῖο γνόφο, αὐτὸ βέβαια εἶναι γνώρισμα πάρα πολὺ καθαροῦ νοῦ, ποῦ βλέπει μὲ τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος. Γιατὶ δὲν ἔχει ὁ νοῦς κλεισμένη καὶ χωρὶς νὰ βλέπει καὶ ἀργὴ τὴ νοερὴ ὄραση, ὅταν βλέπει, ὅτι δὲν βλέπει τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνον τὸ θεῖο καὶ ἀπλὸ μέσα στὴν ἀποκρυφίότητα Ἐνα· γιατί αὐτὸ εἶναι δεῖγμα ἀμάθειας· ἀλλ' ὅταν δεῖ πολὺ πῶς καθαρότερα, τότε ἀνεβαίνει στὸ πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ καὶ βλέπει τὴν ἀβλεψία του, βλέποντας μέσα στὴν ἀποκρυφίότητα τοῦ ἀπλούστατου Ἐνός. Ἄν καὶ βέβαια τὸ ὅτι εἶναι ἓνα ἐκεῖνο ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχονται τὰ πάντα καὶ ὅτι αὐτὸ εἶναι κρυφόν, αὐτὸ τὸ βλέπει πάρα πολὺ καθαρά, τί εἶναι ὅμως αὐτὸ δὲν τὸ βλέπει, καὶ γι' αὐτὸ λέγεται ὅτι ὁ νοῦς βρίσκεται πάνω ἀπὸ τὴ φύση του ὅσο χρόνο ἀτενίζει πρὸς τὴν ἀπλούστατη ἀποκρυφίότητα τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὸ εἶναι σύμφωνο μὲ τὴ φύση τοῦ νοῦ ἐφόσον ἔχει γίνῃ καθαρός.

εἶπεῖν κατὰ φύσιν ἐστὶν αὐτῶ ἐν τῷ ὑπὲρ φύσιν γίνεσθαι, ἀνομιμά-
 τως, τοῦτέστιν ἀνεπινοήτως ἐπιβάλλων τῇ θεῖα καὶ ὑπερηπλωμέ-
 νη ὑπὲρ νοῦν ἐνικῆ ἀποκρυφίῳτι· οὐ γὰρ ἔχει τότε τὴν ὁποιαν-
 οῦν γνωστικὴν ἀντίληψιν, ὅτι μὴ τὴν τοῦ ἀνεκφοιτήτου ἐνός· καὶ
 5 μὴν ἐκεῖσε γενόμενος δι' οἰκείας αὐτῶ κινήσεως, εἰς στάσιν λήγει
 καὶ παῦλαν· οὐχὶ στάσιν λέγω ἀπὸ γε τοῦ θεωρεῖν (τοῦτο γὰρ μα-
 νικὸν τὸ πάθος), ἀλλὰ στάσιν καὶ παῦλαν τοῦ μεταβαίνειν ἀπὸ
 νοήματος εἰς νόημα ἢ θεώρημα· ὁ γὰρ τοι νοῦς ἐκεῖσε ἀναπεπη-
 δηκῶς, ἐπειδὴ θυθῶ ἀπειρίας καὶ ἀοριστίας περιπίπτει ἐν φωτὶ
 10 νοερῶ, τῷ ἀπεριλήπτῳ περιτυχὼν τῆς θείας ἐκείνης ἀπεριόπτου
 ἀποκρυφίῳτος, οἷον εἶπεῖν, ἐκλείπει καὶ ἴσταται, μηδὲν ἕτερον,
 ἢ τὴν ἐκπληξιν ἐν φαιδρότητι πάσχων νοερῶ· καὶ γε μὴ μεταβαί-
 νων, ὅμως τῷ νοερῶ φωτισμῶ ἐνεργεῖται, ἀφορῶν ἀκινήτως ἐν τῇ
 ὑπερουσίῳ ἀποκρυφίῳτι, ἐνικῶς τε καὶ μονοειδῶς τῇ ἀπροσίτῳ
 15 ἐνδότητι τῆς ἀνεκφοιτήτου τηλαυγείας διαπορούμενος καὶ καλ-
 λυνόμενος εἰ δ' ἦν ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν ἀργός, πῶς ἂν ἔπασχε τὸ ἐκ-
 πλήττεσθαι καὶ φαιδρύνεσθαι; ἀλλὰ τοῦτον τὸν τρόπον λέγεται
 ἴστασθαι, αὐτόσε γεγονότα τὸν νοῦν, ὅτι ἀμεταβάτως ἔχει τὸ ἐν
 θεωρῶν καὶ τῇ τοῦ ἐνός ἀγλαΐᾳ καὶ προσπιάσων καὶ χαίρων καὶ
 20 λαμπρυνόμενος καὶ ἴστασθαι μὴ κινούμενος· οὐ μὴν μύων τὴν
 σφετέραν τῆς θεωρίας ἀπόλαυσιν· τοῦτο γὰρ φευκτὸν τὸ πάθος
 καὶ οὐκ ἐπαινετὸν καὶ σκότους ἀγνοίας ἔμπλεον, μηδαμῆ μηδα-
 μῶς θεωρεῖν ἢ δ' εἰρημένη στάσις τοῦ νοῦ, κατὰ ἀπρόσιτον φω-
 τὸς ἔλλαμψιν γίνεται καὶ θεωρία ἐστὶ, μὴ ζητοῦσα μετάβασιν, ἀλ-
 25 λά παῦλαν καὶ στάσιν· ἀπειρον γὰρ ἐστὶν ἐκεῖνο τὸ ὑπερφυές καὶ
 κρυφίῳμυστον ὑπερούσιον ἐν καὶ ἀνέκδοτον κῶ παντί· καὶ ἄλλο-
 σέ πη θεωρεῖν οὐ συγχωρεῖ τὸν θεωροῦντα αὐτὸν νοῦν, καθόσον
 ἂν εἴη μετεληφῶς ὁ νοῦς ἀνηκούσης αὐτῶ καθάρσεως καὶ θείας
 συνάρσεως καὶ οὐκ ἄλλως μεταπίπτει γε τῆς θείας ταυτησι θεω-

Μάλιστα μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ἀνήκει στὴ φύση τοῦ νοῦ νὰ ἀνεβαίνει πάνω ἀπὸ τὴ φύση του, βλέποντας χωρὶς νὰ βλέπει, δηλαδή χωρὶς νὰ νοεῖ, τὴ θεία καὶ ὑπέραπλη πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ μοναδικὴ ἀποκρυφιοῦτητα· γιατί δὲν ἔχει τότε γνώση ὁποιουδήποτε ἄλλου πράγματος, παρὰ μόνο τοῦ ἀμετακίνητου ἀπὸ τὸν ἑαυτό του Ἐνός· καὶ ὅταν φτάσει ἐκεῖ μὲ τὴ δική του νοερὴ κίνηση, καταλήγει σὲ στάση καὶ παύση. Δὲν ἐννοῶ βέβαια στάση ἀπὸ τὸ νὰ βλέπει (γιατὶ αὐτὸ τὸ πάθος εἶναι μανιῶδες), ἀλλὰ στάση καὶ παύση ἀπὸ τὸ νὰ μεταβαίνει ἀπὸ ἓνα νόημα σὲ ἄλλο νόημα ἢ θεωρία. Γιατὶ ὁ νοῦς, ὅταν ἀνεβεῖ ἐκεῖ, ἐπειδὴ πέφτει μέσα στὸν βυθὸ τοῦ ἄπειρου καὶ τοῦ ἀπεριοριστοῦ, τὸν γεμᾶτο ἀπὸ φῶς νοερὸ, ἀντικρῦζοντας τὴν ἀπεριοριστὴ ἐκείνη καὶ ἀθέατη, ὅπως θὰ λέγαμε, θεία ἀποκρυφιοῦτητα, ἀφήνει ὅλα τὰ ἄλλα καὶ σταματᾶ, μὴ παθαίνοντας τίποτε ἄλλο, παρὰ μιὰ κάποια ἔκπληξη μέσα στὴ νοερὴ αὐτὴ λαμπρότητα, καὶ μολονότι μένει ἀμετακίνητος, ὅμως δέχεται τὴν ἐνέργεια τοῦ νοεροῦ φωτισμοῦ, ἔχοντας στραμμένη τὴν προσοχή του ἀμετακίνητα πρὸς τὴν ὑπερούσια ἀποκρυφιοῦτητα, μὲ τρόπο ἐνοποιητικὸ καὶ ἀπλό, ἀπορῶντας γιὰ τὴν ἀπλησίαστη καὶ ἀκατανόητη ἐσωτερικότητα τῆς μὴ ἀπομακρυνόμενης ἀπὸ τὸν ἑαυτό της ἐκείνης ἀκτινοβολίας καὶ λαμπρυνόμενος ἀπὸ αὐτήν. Ἄν ὅμως σταματοῦσε νὰ βλέπει, πῶς θὰ πάθαινε αὐτὴ τὴν ἔκπληξη καὶ λαμπρότητα; Ἀλλὰ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο λέγεται ὅτι στέκεται ὁ νοῦς ὅταν φτάσει ἐκεῖ, ὅτι δηλαδή παραμένει ἀμετακίνητος βλέποντας τὸ Ἐνα καὶ μὲ τὴ λαμπρότητα τοῦ Ἐνός καὶ δέχεται ἐναλλαγές καὶ χαίρεται καὶ λαμπρύνεται καὶ στέκεται ἐκεῖ χωρὶς νὰ κινεῖται Ὅχι βέβαια ὅτι κλείνει τὰ μάτια του ἀποφεύγοντας ἔτσι τὴν ἀπόλαυση τῆς θεωρίας· γιατί αὐτὸ τὸ πάθος πρέπει νὰ ἀποφεύγεται καὶ νὰ μὴ ἐπαινεῖται, καὶ εἶναι γεμᾶτο ἀπὸ σκότος ἀγνοίας, τὸ νὰ μὴ βλέπει δηλαδή καθόλου. Ἡ στάση τοῦ νοῦ γιὰ τὴν ὁποία μλήσαμε γίνεται μὲ ἀπρόσιτη ἔλλαμψη τοῦ φωτός, καὶ εἶναι θεωρία πού δὲν ζητεῖ μετακίνηση, ἀλλὰ παύση καὶ στάση· γιατί εἶναι ἄπειρο ἐκεῖνο τὸ ὑπερφυσικὸ καὶ κρυφὸ καὶ γεμᾶτο ἀπὸ μυστήριον ὑπερούσιον Ἐνα καὶ ἀπλησίαστο ἀπὸ κάθε νοῦ, καὶ πού δὲν ἐπιτρέπει τὸν νοῦ πού τὸ βλέπει νὰ βλέπει ἄλλοῦ πουθενά, ἀνάλογα βέβαια μὲ τὴν καθαρότητα πού ἔχει ἀποκτήσει ὁ νοῦς καὶ τὴ θεία βοήθεια πού ἔχει δεχθε. Καὶ δὲν στερεῖται ἀλλιῶς τὴ θεία αὐτὴ θεω-

ρίας και ὑπερκάλλου ἀγλαΐας και ἀπειρίας, ἢ ἀνθελκόμενος ὑπὸ
του προσπαθῶν, ἢ προσλήψει, ἢ ὑπὸ τῆς φυσικῆς ἦν πάσχει τρε-
πτότητος

μδ'. Τῷ κῶ φύσις τὸ νοεῖν ἐν κινήσει δὲ τὸ νοεῖν και μεταβά-
5 σει· ἐπεὶ δὲ ὁ νοῦς ἐν Θεῷ γενόμενος, ὑπεράνω νοήσεως εὐρίσκε-
ται και κινήσεως, εἰκότως οὕτω λέγοιτ' ἂν ὁ νοῦς εἰς τὸ ὑπὲρ φύ-
σιν ἑαυτοῦ γίνεσθαι, ἀπολύτως τὸν Θεὸν φανταζόμενος πᾶν γὰρ
νόημα, δῆλον ὅτι ἐκ πράγματος γίνεσθαι πέφυκεν· ὅπου δὲ πρά-
γμα οὐ θεωρεῖται, νόημα οὔτε γεννᾶται, οὔτε μὴν εὐρίσκεται· ὁ
10 τοίνυν Θεὸς μηδοπωσιουῖν ἔχων ὁραῖσθαι πραγματικῶς, φαντά-
ζει τὸν νοῦν πεφυκότως ἐκ τῶν περὶ αὐτόν, ὧν δηλαδὴ ἐνεργεῖ ἢ
τόπον ἐπέχει δυνάμεως, ἔκ τινος προιούσης δυνατοῦ· ἐφ' ὅσον οὖν
ὁ νοῦς ἐν ἄλλοις ἅπασιν εἶωθε τὰς δυνάμεις μετὰ τῶν δυνατῶν
θεωρεῖν, τοῦτο ζητεῖ κατὰ Θεοῦ παθεῖν και ἀδυνατῶν γιγνομέ-
15 νως, ὑπὲρ γὰρ τὴν φύσιν τοῦτο παντὸς πιστοῦ νοῦ, τὰ περὶ Θεὸν
θεωρεῖ και τὸν Θεὸν ἀνομιμάτως, ὃ λέγεται, ἀπλῆ φαντάζεται και
ἀθρόα ἐπιβολῇ· ἡσύχου δὲ ἀέρος δραξάμενος και θείας εὐμενείας
γενόμενος ἐπιτυχῆς και ἐνεργοῦντος ἐν ἑαυτῷ τοῦ θείου και προ-
σκυνητοῦ Πνεύματος, ἐκ τοῦ νοεῖν συνεχέστερον, ἀρπάζεται εἰς
20 ἀνείδεον και ἄποιον και ἀπλῆν κατάστασιν, εἴσω καρδίας ὡς
τάχος εἰσδύων, δυνάμει τοῦ Πνεύματος ὑπερφυεῖ και ἰστάμενος
ἐν φαντασίᾳ Θεοῦ και μηδὲν νοῶν, ἀλλ' ὑπὲρ τὸ νοεῖν γιγνόμενος,
ἐξ οὐπερ ὅτι ἀπὸ τοῦ τὰ περὶ Θεὸν νοεῖν, ἄνεισιν εἰς θείαν φαντα-
σίαν, ἢ εἴρηται, ἀπλοῦς ἀποκαταστάς, λέγεται ὅτι εἰς τὸ ὑπὲρ φύ-
25 σιν ἑαυτοῦ τελεῖ, ὅτι γίγνεται ὑπὲρ τὸ νοεῖν.

με'. Πᾶν ὅ, τοιοῦν λεγόμενον κρύφιον, ἔχειν ἀνάγκη τι προ-
φαινόμενον, ὅθεν ὅτι τοῦτο κρύφιον ὑφοραῖται· εἰ γὰρ μὴ, τῷ μὴ
ᾧντι προσέοικε μάλιστα· τὸ γὰρ ὀλικῶς μὴ διδόν ἔκφασιν γνω-
στικὴν ὄντοτης ὅπως οὖν, ἴσον νομισθεῖν ἂν τῷ πάντῃ μηδα-
30 μῶς ᾧντι· ἀμέλει δῆτα και τῷ τοῦ Θεοῦ κρυφίῳ συνυπάρχει τινὰ
προφαινόμενα, οἷς οἷα ἰχνηλατῶν ὁ νοῦς τῆς θείας ἀποκρυφίῳ

ρία και ὑπέρκαλλη λαμπρότητα και ἀπειρία, παρὰ μόνο ἂν παρασυρθεῖ ἀπὸ κάποιο ἄλλο πάθος ποῦ θὰ τὸν κυριεύσει και προσκολληθεῖ σ' αὐτό, ἢ τοῦ συμβεῖ ἕξαιτίας τῆς φυσικῆς μετατρεπτότη-
τας ἀπὸ τὴν ὁποῖα πάσχει

44. Φύση τοῦ νοῦ εἶναι ἡ νόηση και ἡ νόηση συντελεῖται μὲ κίνηση και μετάβαση. Ἐπειδὴ ὅμως ὅταν ὁ νοῦς φτάσει στὸ Θεὸ βρίσκεται πάνω ἀπὸ τὴ νόηση και τὴν κίνηση, εὐλογα θὰ μπορούσε νὰ λεχθεῖ ὅτι ὁ νοῦς στὴν κατάσταση αὐτή, φανταζόμενος ἀπόλυτα τὸν Θεό, ὑπερβαίνει τὴ φύση του· γιατί εἶναι γνωστὸ ὅτι κάθε νόημα γίνεται ἀπὸ κάποιο πρᾶγμα, και ὅπου θεωρεῖται πρᾶγμα, οὔτε νόημα γεννιέται, οὔτε ἀσφαλῶς και ὑπάρχει. Ὁ Θεὸς λοιπόν, ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνει ὄρατὸς πραγματικά, κάνει τὸν νοῦ νὰ τὸν φαντάζεται ἀπὸ τὰ σχετικὰ μὲ αὐτόν, ἀπὸ αὐτὰ δηλαδή ποῦ ἐνεργεῖ, τὰ ὁποῖα ἔχουν θέση δυνάμεως, ἢ ὁποῖα προέρχεται ἀπὸ κάποιον δυνατό. Ἐφόσον λοιπόν ὁ νοῦς σὲ ὅλα τὰ ἄλλα συνήθως θεωρεῖ τὶς δυνάμεις μαζί μὲ τὰ δυνατά, αὐτὸ προσπαθεῖ νὰ ἐπιτύχει σχετικὰ και μὲ τὸν Θεό, και ἀδυνατεῖ νὰ τὸ ἐπιτύχει, γιατί αὐτὸ εἶναι πάνω ἀπὸ τὴ φύση κάθε κτιστοῦ νοῦ, θεωρεῖ τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Θεὸ και φαντάζεται τὸν Θεὸ χωρὶς μάτια, ὅπως λέγεται, μὲ ἀπλῆ και ἀμεση θεώρηση. Ἔτσι, ἀφοῦ ἐπιτύχει τὴν ἡσυχία και τὴ θεία εὐμένεια και ἐνεργήσει μέσα του τὸ θεῖο και προσκυνητὸ Πνεῦμα, ἀρπάζεται ἀπὸ τὴ συνεχέστερη νόηση σὲ μιὰ ἀμορφη και χωρὶς ποιότητα και ἀπλῆ κατάσταση, εἰσχωρώντας μὲ ταχύτητα μέσα στὴν καρδιὰ μὲ τὴν ὑπερφυσικὴ δύναμη τοῦ Πνεύματος και σταματώντας στὴ φαντασία τοῦ Θεοῦ και μὴ νοώντας τίποτε, ἀλλὰ φτάνοντας σὲ κατάσταση πάνω ἀπὸ τὴ νόηση, και ἀπὸ τὴ νόηση τῶν σχετικῶν μὲ τὸ Θεό, ἀνεβαίνει στὴ φαντασία τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, καθιστάμενος ἀπλός, και λέγεται ὅτι βρίσκεται σὲ κατάσταση πάνω ἀπὸ τὴ φύση του, ὅτι ὑπερβαίνει τὴ νόηση.

45. Κάθε τι ποῦ ὀνομάζεται κρύφιο, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχει κάτι τὸ φανερό, ὥστε νὰ γίνεται φανερό ἀπὸ αὐτὸ ὅτι αὐτὸ εἶναι κρύφιο· ἂν δὲν συμβαίνει αὐτό, τότε αὐτὸ εἶναι ὅμοιο μὲ τὸ μὴ ὄν γιατί, αὐτὸ ποῦ δὲν δίνει ἀπολύτως κανένα σημάδι τῆς ὑπαρξῆς του, θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ ἴσο μὲ τὸ τελείως ἀνύπαρκτο. Και βέβαια και στὴν κρυφίότητα τοῦ Θεοῦ ὑπάρχουν κάποια σημάδια φανερά, τὰ

τος αἰσθησιν δέχεται, τῷ καταληπτῷ τοῦ Θεοῦ ἀνιῶν πρὸς τὸ ἀ-
 κατάληπτον, ἐν ᾧ γενόμενος ἐπίσταται, ὅτι ἔστι τι ἀκριδῶς, ὃ δια-
 φεύγει τὴν ἑαυτοῦ φυσικὴν κατάληψιν, ὑπεράνω κείμενον πάσης
 νοεραῖς καταλήψεως καὶ ἀγγελικῆς ἡστινοσοῦν, ὡς ὑπερφυῆς καὶ
 5 πάσης μὲν φύσεως καὶ οὐσίας καὶ ὄντος παντὸς αἴτιον καὶ ἀρχὴ
 καὶ πέρας, αὐτὸ δὲ ὑπερφυῆς καὶ ὑπερούσιον, ἀπάσης ὑπερανω-
 κισμένον ἀπείρως ὄντότητος ἀγέννητόν τε ἀναρχον καὶ ἀόριστον
 καὶ φύσει καὶ τόπῳ καὶ χρόνῳ ἀπλῶς ἀπερίληπτον· καὶ τοῦτό ἐστι
 τὸ ἀπόκρυφον ἐν ὑπὲρ νοῦν· καὶ ἔστιν ἡ θεία κατάληψις φυσικῶς
 10 ἐξ αὐτοῦ προιοῦσα πανπόλλη τις οὐσα καὶ ἡμᾶς αὐθις ἐπ' αὐτῆς
 ἐπανατείνουσα καὶ οἶον ἀνακνκλουσα νοεραῖς χειραγωγίαις καὶ
 ἐπιστροφαῖς καὶ ἀνατάσεσιν ἐπὶ τὸ ἀρχικὸν ἀπόκρυφον ὑπερ-
 φυῆς ἔν· τοσοῦτον ἐνοῦσα ἡμᾶς τούτῳ, ὅσον νοῆσαι ὅτι ἔστι καὶ
 ὅτι ἐν ἔστιν· ἔτι γε μὴν καὶ ὅτι τρόπῳ παντὶ ἀδιανόητόν ἐστι τὸ τί
 15 ἔστιν εἶναι εἰδέναι τοῦτο τὸ ἀπόκρυφον ἔν. Τὸ δὲ ὑπεράνω νοῦ εὐ-
 ρημένον καὶ ἐκφευγὸν διάνοιαν, πῶς ἂν λόγος διεξοδεύειν δεδύ-
 νηται; Ὁ δὲ λόγος διεξοδεύειν οὐ δεδύνηται νοητόν, ἀφθέγκτως
 καὶ ἀρρήτως καὶ ἐν σιωπῇ ὃ νοῦς ὑπὲρ ἔννοιαν ἐνοειδῶς ἀφορᾷν
 ὡς ἀπόκρυφον καὶ χαίρειν ὡς αἰτίῳ καὶ προμηθεῖ καὶ ἐκπλήττε-
 20 σθαι ὡς ὑπερφώτῳ καὶ ὑπεραγάθῳ, ὑπερσόφῳ τε καὶ ὑπερδυνά-
 μῳ, καὶ θείας ἀπολαύειν ἐκ τούτου ἀγαλλιάσεως, ὡς οὐσιν ἀπεί-
 ροις καὶ ἀορίστοις ἄπασιν, οἷς ὁρᾶται τὸ ὑπερούσιον ἀπόκρυφον
 ἐν καὶ πάνυ τοι φύσεως λογικῆς ἀκολούθημα· ἀνακόλουθον δέ, ἐν
 τοιούτοις ὄντα τὸν νοῦν, λόγοις χρῆσθαι καὶ διεξοδεύειν μεταβαί-
 25 νοντα· ὃ ἄρα χρώμενος οὐχὶ τὸ σιωπᾶν, ἀλλὰ τὸ λέγειν, τῆς ἄκρας
 ἐλλείπει τοῦ νοῦ καταστάσεως αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ἄκρα τούτου
 κατάστασις, ὡς καὶ παρὰ τῶν μηδὲν ἀληθείας προτιθέντων ὁμο-
 λογηθεῖν ἂν τὸ ἐν τῷ ἀκροτάτῳ τῆς αὐτοῦ ἐνεργείας γεγενῆ-
 σθαι· ἀκρότατον δὲ ἔστιν ἡ πρὸς τὸ ἀκρότατον αὐτοῦ ἀπόβλεψις,

ὅποια ἰχνηλατώντας τα κατὰ κάποιον τρόπο ὁ νοῦς, αἰσθάνεται τὴ θεία ἀποκρυφίτητα, καὶ ἀπὸ τὸ κατανοητὸ τοῦ Θεοῦ ἀνεβαίνει πρὸς τὸ ἀκατανόητο, στὸ ὁποῖο φτάνοντας γνωρίζει μὲ ἀκρίβεια, ὅτι ὑπάρχει κάτι, πὺ διαφεύγει τὴ φυσικὴ του δυνατότητα κατανόησης, καὶ σὺν ὑπερφυσικὸ πὺ εἶναι, βρίσκεται πάνω ἀπὸ κάθε νοερὴ κατανόηση καὶ ἀγγελικὴ ἀκόμα, τὸ ὁποῖο βέβαια εἶναι αἰτία καὶ ἀρχὴ καὶ τέλος κάθε φύσεως καὶ οὐσίας καὶ ὄντος, ἐνῶ τὸ ἴδιο εἶναι ὑπερφυσικὸ καὶ ὑπερούσιο, ἐγκαθιδρυμένο σὲ ἄπειρο βαθμὸ πάνω ἀπὸ κάθε ὄντοτητα, ὄντας ἀγέννητο καὶ ἀναρχο καὶ ἀπεριόριστο καὶ γενικὰ ἀπερίληπτο καὶ στὴ φύση καὶ τὸν τόπο καὶ τὸ χρόνο, καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ ἀπόκρυφο πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ "Ἐνα. Ἡ θεία βέβαια κατανόηση πὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτὸ κατὰ τρόπο φυσικὸ εἶναι ὑπεράφθονη, πὺ μᾶς ἀποσπᾶ πρὸς τὸ μέρος του, καὶ κατὰ κάποιον τρόπο μᾶς ἀνακυκλώνει μὲ νοερὲς χειραγωγίεις καὶ ἐπιστροφές καὶ ἀνατάσεις πρὸς τὸ ἀρχικὸ ἀπόκρυφο ὑπερφυσικὸ "Ἐνα, ἐνώνοντάς μας μαζὶ του τόσο πολὺ, ὥστε νὰ κατανοήσομε ὅτι ὑπάρχει καὶ ὅτι εἶναι "Ἐνα, καὶ ἀκόμα ὅτι εἶναι τελείως ἀδιανόητο νὰ γνωρίσομε τί εἶναι ὡς πρὸς τὴν οὐσία αὐτὸ τὸ ἀπόκρυφο "Ἐνα. Αὐτὸ δηλαδή πὺ βρίσκεται πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ καὶ διαφεύγει τὴ διάνοια πῶς θὰ μπορούσε λόγος νὰ τὸ περιγράψει; Τὸ νοητὸ ὁμῶς πὺ δὲν μπορεῖ νὰ τὸ περιγράψει λόγος, αὐτὸ τὸ θεωρεῖ ὁ νοῦς ὡς ἀπόκρυφο μὲ ἀφωνία, ἀνέκφραστα καὶ σιωπηλὰ καὶ μὲ τρόπο ἐνοειδῆ καὶ πάνω ἀπὸ ἔννοια, καὶ χαίρεται γι' αὐτὸ γιὰ τὸ ὅτι εἶναι αἰτία καὶ προνοητὴς του, καὶ κυριεύεται ἀπὸ ἐκπληξῆ γιὰ τὸ ὅτι εἶναι ὑπέρφωτο καὶ ὑπεράγαθο, ὑπέρσοφο καὶ ὑπερδύναμο, καὶ ἐξαιτίας αὐτοῦ ἀπολαμβάνει θεία ἀγαλλίαση, ἐπειδὴ εἶναι ἄπειροι καὶ ἀπεριόριστοι ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς ὁποίους θεωρεῖται τὸ ὑπερούσιο ἀπόκρυφο "Ἐνα, πρᾶγμα βέβαια πὺ εἶναι ἐπακόλουθο τῆς λογικῆς φύσεως, ἐνῶ ἀνακόλουθο εἶναι, ἐνῶ ὁ νοῦς βρίσκεται σ' αὐτὰ, χρησιμοποιεῖ λόγια καὶ περιγραφές κατὰ τὴ μετάβασί του στὰ νοήματα. "Αρα λοιπόν, ὅποιος δὲν χρησιμοποιεῖ τὴ σιωπὴ, ἀλλὰ τὸ λόγο, δὲν μπορεῖ νὰ ἀπολαύσει τὴν κορυφαία κατάστασι τοῦ νοῦ· γιὰ αὐτὴ εἶναι ἡ κορυφαία κατάστασι αὐτοῦ, ὅπως θὰ τὸ ὁμολογοῦσαν καὶ ἐκεῖνοι πὺ δὲν φέρουν καθόλου στὸ νοῦ τους τὴν ἀλήθεια, τὸ ὅτι αὐτὸς ἔχει φτάσει στὸ ἀκρότατο σημεῖο τῆς ἐνέργειάς του· ἀκρότατο βέβαια σημεῖο εἶναι ἡ ἐνα-

ἤτις καὶ ἀνομιάντως τελεῖσθαι λέγεται, πολλῶ ἄρα ἔλαττον καὶ ἀλαλήτως

μζ. Ἐπιβάλλοντος τοῦ νοῦ ἀνομιάντως τῇ θειοτάτῃ ἐνικῇ καὶ ὑπεραρχικῇ καὶ κορυφαιοτάτῃ ἀποκρυφίῳτι, παραδοχῇ καὶ 5 αὕτῃ ἀνόμιματος ἐκεῖθεν ἔπεισιν ἐπὶ τὸν νοῦν ἐνοειδῆς καὶ μονοειδῆς ὑπερκάλλου καὶ ὑπερφαοῦς καὶ ἀρρήτου ἀγλαΐας πεπληρωμένη, καὶ εἰς θυθὸν θαυμασμοῦ καὶ ἐκπλήξεως προκαλουμένη τὸν νοῦν ἐν σιγῇ, προκατέχουσά τε τὴν καρδίαν ἐνεργεία πνευματικῇ καὶ χαρᾷ γλυκερᾷ· ἐκεῖνη γίνεται τῷ νοῖ νοερὸς φωτισμὸς, 10 ἔλλαμψις καὶ θεῖος κατὰ τὸ ἀνάλογον ἔρως καὶ φαιδρὸν ἀγαλλίαμα· ἔχει δὲ τὴν ἀφορμὴν ἐκ Θεοῦ, ὅθεν πᾶσα δόσις ἀγαθῆ⁹, διὰ τῆς τοῦ νοῦ καθαρότητος καὶ τήν, ὡς ἂν εἴποι τις, ὕλην ἐκ τῶν ἀνὰ μέρος θείων ἐμφάσεων τῶν Γραφῶν καὶ τῶν ὄντων τεθεωρημένων συνετῶς μετ' εὐθύτητος ἐν ἡσυχίᾳ καὶ προσευχῇ. Οὐ γὰρ 15 ὡς ἔτυχεν ἀφορᾶται τὸ ἀπόκρυφον ἐνδότατον τοῦ θείου ἐν ὑπὲρ ἔννοϊαν, ἀλλ' ἐν προϊούσῃ ἐκεῖθεν αἴγλη ἐνοειδεῖ τὴν ἀπόβλεψιν καὶ θεωρίαν ὑπερεκπληρούσῃ τὴν νοερὰν· ὅπερ ὁ μὴ παθῶν λογικῶς τε καὶ γνωστικῶς ἔξωθεν ἀνεισιν εἰς τὸ ὑπερφυῆς ἀπόκρυφον ἀπλοῦν ἔν, οὐ καρδιακῶς ἐνεργούμενος, οὔτε δὴ νοερῶς ἐλ- 20 λαμπόμενος

μζ. Ἡ διανυγεστάτη ἐνοειδῆς τε καὶ μονοειδῆς τοῦ νοῦς ἐν τῷ Θεῷ θεωρία, ἐπιβάλλουσα τῇ ἐνικῇ θείᾳ ἀποκρυφίῳτι καὶ τῇ ἐξ αὐτῆς ἐξαστραπτούσῃ αἴγλη θείαν τηλαυγείαν παραδεδεγμένη ἀνάρχου καὶ ἀπείρου φωτοβολίας, οὐ μόνον στόματος σιωπὴν ἀ- 25 παιτεῖ, ἀλλὰ καὶ νοός. Ἐξεστι γὰρ καὶ στόματος σιωπὴν ἄγοντος, εἴσω τὸν νοῦν διατίθεσθαι καὶ εἰς λογισμοὺς καὶ νοήματα μεταβαίνειν καὶ ποικίλλεσθαι, ὁ λόγος ἂν εἴη τοῦ ἐνδιαθέτου, οὐ πρόρω νοῦς ἀναδεδραμηκῶς εἰς τὴν ὑπερηπλωμένην τῆς θείας ἐνάδος ἀτύπωτον ἀποκρυφίῳτητα· ἄλλο γὰρ ἐστὶ τὸ θεωροῦν τοῦ νο- 30 ὅς καὶ τὸ διατίθεσθαι καὶ διανοεῖσθαι, ὅπερ ἐστὶ τοῦ ἐνδιαθέτου λόγου, ἕτερον· ἐντεῦθεν ἐν κτιστοῖς καὶ συνθέτοις, ἢ ἄλλως πως

τένιση αὐτοῦ πρὸς τὸ ἀκρότατο, ἢ ὁποῖα λέγεται ὅτι γίνεται χωρὶς μάτια καὶ πολὺ περισσότερο καὶ χωρὶς λόγια.

46. Ἐνατενίζοντας ὁ νοῦς χωρὶς ὄμματα τῆ θειότατη ἐνική καὶ ὑπεραρχική καὶ κορυφαιότατη ἀποκρυφίότητα, κατέρχεται ἀπὸ ἐκεῖ πρὸς τὸν νοῦ, χωρὶς καὶ πάλι τὰ ὄργανα τῆς ὄρασης, κάποια ἐνέργεια παραδοχῆς ἐνοειδῆς καὶ μονοειδῆς, πὺ εἶναι γεμάτη ἀπὸ μιὰ ὑπέροκαλλη καὶ ὑπέρολαμπρη καὶ ἀνέκφραστη λάμψη, ἢ ὁποῖα βυθίζει τὸν νοῦ σὲ βυθὸ σιωπηλοῦ θαυμασμοῦ καὶ ἐκπλήξεως, προκατέχοντας τὴν καρδιὰ μὲ ἐνέργεια πνευματική καὶ χαρὰ γεμάτη γλύκα· γιατί ἐκείνη γίνεται στὸ νοῦ νοερὸς φωτισμὸς, ἔλλαμψη καὶ ἀνάλογος θεῖος ἔρωτας καὶ φαιδρὴ ἀγαλλίαση, πὺ ἔχει τὴν ἀφορμὴ ἀπὸ τὸν Θεό, ἀπὸ τὸν ὁποῖο προέρχεται «κάθε δωρεὰ ἀγαθῆ»⁵⁹, ἐξαιτίας τῆς καθαρότητος τοῦ νοῦ, καὶ πὺ ὡς ὕλη τῆς ἔχει, ὅπως θὰ μπορούσε νὰ πεί κανεῖς, τίς ἐπὶ μέρους θεῖες φανερώσεις τῶν Γραφῶν καὶ τῶν ὄντων, πὺ ἔχουν θεαθεῖ μὲ σύνεση καὶ εὐθύτητα σὲ στιγμὲς ἡσυχίας καὶ προσευχῆς. Γιατί τὸ πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ ἀπόκρυφο ἐνδότατο τοῦ Θεοῦ Ἐνα δὲν μπορεῖ νὰ τὸ θεαθεῖ κανεῖς ἔτσι στὴν τύχη, ἀλλὰ μὲ ἐνοειδῆ λαμπρότητα πὺ προέρχεται ἀπὸ ἐκεῖ καὶ κατακλύζει στὸ ἔπακρο τῆ νοερῆ ἀπόβλεψη καὶ θεωρία, πρᾶγμα πὺ ὅποιος δὲν τὸ ἔπαθε, ἀνεβαίνει λογικὰ καὶ γνωστικὰ ἐξωτερικὰ πρὸς τὸ ὑπερφυσικὸ ἀπόκρυφον ἀπλὸ Ἐνα, καὶ ὄχι μὲ τὴν πνευματικὴ ἐνέργεια μέσα στὴν καρδιὰ του, οὔτε καὶ τῆ νοερῆ ἔλλαμψη.

47. Ἡ διαυγεστάτη ἐνοειδῆς καὶ μονοειδῆς θεωρία τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸ νοῦ, πὺ ὡς στόχο τῆς ἔχει τὴν ἐνική θεία ἀποκρυφίότητα καὶ τὴ λαμπρότητα πὺ ἐκπέμπεται ἀπὸ τὴ θεία ἔλλαμψη τῆς ἀναρχῆς καὶ ἀπειρῆς ἀκτινοβολίας, δὲν ἀπαιτεῖ μόνο τὴ σιωπὴ τοῦ στόματος, ἀλλὰ καὶ τοῦ νοῦ. Γιατί εἶναι δυνατόν, καὶ ὅταν κανεῖς τηρεῖ σιωπὴ τοῦ στόματός του, νὰ ἐνεργοποιεῖται ἐσωτερικὰ ἢ διάθεση τοῦ νοῦ καὶ νὰ προχωρεῖ σὲ λογισμοὺς καὶ νοήματα ποικιλόμορφα, πρᾶγμα πὺ εἶναι ἐνέργεια τοῦ ἐνδιάθετου λόγου, καὶ ἀπὸ τὸ ὁποῖο βρῖσκεται πολὺ μακριὰ ὁ νοῦς πὺ ἔχει ἀνεβεῖ στὴν τελείως ἀπλῆ ἄμορφη ἀποκρυφίότητα τῆς θείας Μονάδας. Γιατί ἄλλο πρᾶγμα εἶναι ἡ θεωρία τοῦ νοῦ καὶ ἄλλο ἡ διάθεση αὐτοῦ καὶ ἡ διάνοηση, πρᾶγμα πὺ εἶναι ἐνέργεια τοῦ ἐνδιάθετου λόγου. Ἐτσι, ὅταν ὁ νοῦς στραφεῖ

59. Ἰακ. 1, 17.

ποικίλοις γεγονώς ὁ νοῦς πράγμασι, πρῶτον θεωρεῖ, κα̅πειθ' οὕτω διανοεῖται ποικιλλόμενος· καίτου τοι ἐν πράγματι πολλάκις ἐνί, εὖροι ἂν οὐκ ὀλίγα νοήματα· ἐν δέ γε τῇ ἐνικῇ καὶ μονοειδεῖ ἐκείνῃ καὶ ἐνδοτάτῳ θείᾳ ἀποκρυφίῳτητι, ἀνατείνει μὲν καὶ ἀνα-
 5 πλοῖ τὸ θεωρητικὸν σφέτερον ὄμμα καὶ τῇ ἀπλότητι τῆς θείας αὐγῆς καταλόμπεται· ἤκιστα δὲ ἔχει διανοεῖσθαι διατιθέμενος· ἐκφεύγει γὰρ ἡ ἐνιαία ἀπλότης τὴν νοερὰν οἴανουν μετάδασιν, ἡ ποικίλην διάθεσιν, καὶ ἡ κρυφίῳτης, τὸ τί ποτε διανοηθέντα εἰπεῖν διαθέσει καὶ στόματι· δι' ἃ δὴ σιωπὴν ἀσκεῖ φυσικῶς καὶ στό-
 10 ματι καὶ νοῖ, ἐν τῇ ἐνικῇ ἐνδοξοτάτῃ θείᾳ ἀποκρυφίῳτητι νοερῶς ἄνθρωπος ἀναδεδραμηκῶς.

μη'. Ὀπηνίκα ἡ στροφὴ τοῦ νοός νεύση ὀλικῶς ἐπὶ τὸν Θεὸν καὶ καταποθῆ τὸ θεωροῦν αὐτοῦ ταῖς τοῦ θείου κάλλους παμφαε-
 στάταις ἀκτῖσι καὶ ἀσχηματίστως εἰς τὴν τοῦ ἀποκρύφου ἐνός
 15 ἀνειδέου ἀνέλθη ἀπλότητα καὶ ἀοριστίαν καὶ γένηται αὐτὸς ἐαυτῷ ἔν, τῇ πρὸς τὸ ἐν ἑαυτοῦ ἀνατάσει καὶ ἀποβλέψει ἐν ἐπιπνοίᾳ τοῦ Πνεύματος, τὸ τηνικάδε τῆς νηπιώδους γίνγεται τρανῶς καταστάσεως, αὐτὸ τὸ φρονεῖν· καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας τοῦ ἀρρήτου καὶ ὑπερφυοῦς γεύεται, κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, «ἐὰν
 20 μὴ στραφῆτε», λέγοντα, «καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδιά, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»⁶⁰. Ἀπόλυτος γὰρ τότε καὶ ἄσχετος πάντῃ ἐκ πάντων ὁ νοῦς ἀποκαθίσταται πάσης γνώσεως, παντοιασοῦν νοήσεως καὶ πάσης συνθέσεως καὶ ποικιλίας τοὺς ὄρους ὑπεραναβεδηκῶς καὶ ἀνατεινόμενος εἰς τὸ ἄφθεγκτον καὶ
 25 ὑπὲρ νοῦν ἄγνωστον. Ὅθεν δῆτα καὶ σιωπὴν ἄγει φυσικῶς, διὰ τὴν οὐ μόνον ὑπὲρ λόγον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ νοερὰν ἐνέργειαν σφετέραν κατάστασιν, ἔχουσαν μετὰ τοῦ κρυφίου καὶ ἀνειδέου, τὸ ὑπερφυές καὶ χάριεν καὶ γλυκῆ, ὅσον εἰς νοερὰν ἀπόλαυσιν.

μηθ'. Ἐν εἶδει τῷ ἀνειδέῳ καὶ ὑπερφυεστάτῳ, αὐλῳ καὶ ἀσυν-
 30 θέτῳ κάλλει καὶ προσώπῳ ἀπλουστάτῳ τὸν Θεὸν θεωροῦσιν οἱ θεωρητικοὶ ἐνοειδῶς ἔν, ἀπειροῖς ἀγαθοῖς περιεστεμμένον· ἀνα-

πρὸς τὰ κτιστὰ καὶ σύνθετα, ἢ στὰ ἄλλα ποικίλα πράγματα, πρῶτα θεωρεῖ, καὶ ἔπειτα διανοεῖται ἀκολουθώντας ποικιλόμορφο τρόπο, καὶ ἀσφαλῶς πολλές φορές μπορεῖ σὲ ἓνα πράγμα νὰ βρεῖ πολλά νοήματα. Σὲ ἐκείνη ὁμως τὴν ἐνική καὶ μονοειδή καὶ ἐνδότατη θεία ἀποκρυφίότητα, ἀνυψώνει βέβαια ὁ νοῦς καὶ ἀνοίγει διάπλατα τὸ θεωρητικὸ βλέμμα του καὶ καταλαμβάνεται ἀπὸ τὴν ἀπλότητα τῆς θείας ἀκτινοβολίας, δὲν μπορεῖ ὁμως σχεδὸν καθόλου νὰ διανοηθεῖ· γιατί διαφεύγει ἡ ἐνιαία ἀπλότητα τὴν ὁποιαδήποτε νοερὴ μετάβαση ἢ ποικίλη διάθεση, καὶ ἡ κρυφίότητα τὸ νὰ διανοηθεῖ κάτι καὶ νὰ τὸ ἐκφράσει μὲ τὴ διάθεση καὶ τὸ στόμα, ἕξαιτίας τῶν ὁποίων βέβαια ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἀνέβηκε νοερὰ πρὸς τὴ θεία ἐνδοξότατη ἐνική ἀποκρυφίότητα ἀσκεῖ κατὰ τρόπο φυσικὸ σιωπὴ καὶ μὲ τὸ στόμα καὶ μὲ τὸ νοῦ.

48. Ὅταν ὁ νοῦς στρέψει ὀλοκληρωτικὰ τὸ βλέμμα του πρὸς τὸν Θεὸ καὶ καταποθεῖ ἡ ἰκανότητά του νὰ θεωρεῖ ἀπὸ τίς ὑπέρλαμπρες ἀκτῖνες τοῦ θείου κάλλους καὶ ἄμορφος ἀνεβεῖ πρὸς τὴν ἀπλότητα καὶ ἀπεριοριστία τοῦ ἀπόκρυφου καὶ ἄμορφου Ἐνὸς καὶ γίνει κι αὐτὸς ἓνα μὲ τὸν ἑαυτὸ του μὲ τὴν ἀνύψωση καὶ ἐνατένισή του πρὸς τὸ Ἐνα μὲ τὴν ἔμπνευση τοῦ Πνεύματος, τὴν ὥρα ἐκείνη περιπίπτει ἡ φρόνησή του φανερὰ στὴ νηπιώδη κατάσταση, καὶ γεύεται τὴν ἀνέκφραστη καὶ ὑπερφυσικὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, σύμφωνα μὲ τὸν λόγο τοῦ Κυρίου ποὺ λέγει· «ἐὰν δὲν στραφεῖτε καὶ δὲν γίνετε σὰν τὰ παιδιά, δὲν θὰ μπεῖτε στὴ βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»⁶⁰. Γιατὶ τότε ὁ νοῦς ἀπαλλάσσεται ἀπὸ ὅλα καὶ διακόπτει τελείως κάθε σχέση του μὲ ὅλα, ἔχοντας ἀνεβεῖ τὰ ὅρια κάθε γνώσεως, κάθε νοήσεως καὶ κάθε συνθέσεως καὶ ποικιλίας, καὶ ἀνυψούμενος πρὸς τὸ ἀνέκφραστο καὶ πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ ἄγνωστο. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ σιωπαίνει κατὰ φυσικὸ λόγο, ὄχι μόνον ἐπειδὴ ἡ κατάστασή του τότε βρίσκεται πάνω ἀπὸ τὸν λόγο, ἀλλὰ καὶ πάνω ἀπὸ τὴ νοερὴ ἐνέργεια, ἔχοντας συνενώσει μαζί μὲ τὸ κρύφιο καὶ ἄμορφο, τὸ ὑπερφυσικὸ καὶ χαριτωμένο καὶ γλυκὸ ὡς πρὸς τὴν πνευματικὴ ἀπόλαυση.

49. Οἱ θεωρητικοὶ βλέπουν τὸν Θεὸ ἐνιαῖα ὡς ἓνα, μὲ ἄμορφη μορφή καὶ ὑπερφυέστατο, ἄυλο καὶ ἀσύνθετο κάλλος καὶ πρόσωπο ἀπλούστατο, περιβαλλόμενο ἀπὸ ἄπειρα ἀγαθὰ, καταλαμβάνόμε-

60. Ματθ. 18,3.

ριθμήτοις καλοῖς κατηγλαϊσμένον· φωτοειδέσει καλλοναῖς ἀκτι-
 νοειδῶς ὡσπερ περιαιγάζοντα νοῦν πάντα, ὄλβον ἄρρητον καὶ
 ἀνεκδιήγητον, ἀγαθῶν καὶ καλῶν πηγαίαν ἀφθονίαν ἀπειρόβλυ-
 τον καὶ ἀέναον· δόξης θησαυρὸν ὑπέραντλον· ἀπύθμαντον, ἀκέ-
 5 νωτον, πολλῆς ὅτι μάλιστα τερπωλῆς ὑπερπληροῦντα τοὺς ἀνομι-
 μάτους νόας, χαρᾶς τε καὶ θυμηδίας μετ' εὐφροσύνης ἀκηράτου
 κατὰ ῥοῦν ἀείρουτον προιούσης μυστικῶς ἐκ τῆς θείας ἐκείνης καὶ
 ὑπερφυοῦς ἐνάδος τῆς ἐν ἀδύτῳ ὑπερκειμένης ἀποκρυφίότητι·
 ἔτι τε ἡλίκον καὶ ὅσον ἀνεξιχνίαστον προχεῖται πέλαγος· ἐξ ἐκεί-
 10 νης ἀπερίληπτον, χρηστότητος ἀφάτου καὶ ἀγάπης ἀνερμηνεύτου
 καὶ προμηθείας ἀνεπινοήτου ἐν δυνάμει ἀορίστῳ καὶ σοφίᾳ ἀφρά-
 στῳ καὶ ἀγγέλοις καὶ αὐτοῖς Σεραφίμ ἀπερινόητα, ὡς ὑπὲρ πάντα
 νοῦν καθεστῶτα· καὶ μὴν καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ παρόντος ἐν ἡμῖν οἷα
 συλλαμβανόμενα ἀρρήτῳ λόγῳ, κατὰ δὲ τὸ μέλλον ὑποκαθιστάμε-
 15 να καὶ οἷον ἀπογεννώμενα καὶ τελειούμενα, ἃ καὶ χερουδικὸν νοῦν
 ἐξιστᾷ καὶ μόνον πως ἀμυδροῶς περὶ τούτου διανοηθῆναι προθέμε-
 νον. Ὡ ἀγαθότητος καὶ βουλής Θεοῦ καὶ ἀγάπης καὶ χρηστότη-
 τος, δυνάμεώς τε καὶ σοφίας καὶ προμηθείας θείας! Ὡντως «μα-
 κάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρ-
 20 τίας»⁶¹, καὶ «μακάριος ἄνθρωπος, ὃν ἂν παιδεύσῃ Κύριος καὶ ἐκ
 τοῦ νόμου αὐτοῦ»⁶² καὶ τοῦ Πνεύματος διδάξει αὐτόν.

ν. Ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ ἀποκαλύπτεται τὰ τοῖς ἐν κόσμῳ
 μὲν ἀθέατα, μὴ δυναμένοις τὸ Πνεῦμα λαβεῖν τὸ ἅγιον⁶³, ὡς ὁ Κύ-
 ριος ἀπεφῆνατο· οἷς δὲ τὸ ἀναχωρεῖν προὔργιαίτατον καὶ πόρρω
 25 κόσμου καθῆσθαι καὶ τῶν ἐν κόσμῳ, διὰ θείας τε χάριτος διηύγα-
 σε νοερὸν φῶς τοὺς τῆς καρδίας αὐτῶν ὀφθαλμοὺς ἢ ἐξ ὕψους
 ἀνατολῆ⁶⁴ ἡλίου τοῦ νοητοῦ καὶ γέγονεν ἀντίληψις αὐτοῖς παρὰ
 τῷ Θεῷ, ὡς ἀναβάσεις ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν διατίθεσθαι⁶⁵ καὶ
 καταφαιδρύνεσθαι ταῖς θεοπτικαῖς ἐλλάμπυσι, ὡς εἰκὸς τούτοις
 30 καὶ μάλα τρανωῶς ἐνοραῖται, ἄλλα τε πάμπολλα θεῖα καὶ νοητὰ καὶ

61. Ψαλμ. 31, 1

62. Ψαλμ. 93, 12.

63. Ἰω. 14, 17.

νο ἀπὸ ἀναρίθμητα καλά, σὰν κατὰ κάποιον τρόπο νὰ περιαιγάζει κάθε νοῦ μὲ ἀκτινοβολία φωτειδῶν καλλονῶν, πλοῦτο ἀνέκφραστο καὶ ἀνεκδιήγητο, ἀφθονία ἀγαθῶν καὶ καλῶν, πού σὰν ἀπὸ πηγῆ ἀναβλύζει αἰῶνια καὶ ἀδιάκοπα, καταπλημμυρισμένο ἀπὸ θησαυρὸ δόξας ἀπύθμενο καὶ ἀκένωτο, πού γεμίζει τοὺς χωρὶς μάτια νόες μὲ ὑπερβολικὰ μεγάλη χαρὰ καὶ φαιδρότητα καὶ αἰῶνια εὐφροσύνη, σὰν ποτάμι πού ρεεὶ ἀδιάκοπα καὶ μυστικὰ ἀπὸ τῆς θείας ἐκείνης καὶ ὑπερφυσικῆς Μονάδας, πού βρίσκεται πάνω ἀπὸ ὅλα μέσα στὴν ἄβυσσος ἀποκρυφιοσύνη· καὶ ἀκόμα τὸ πόσο μεγάλο καὶ πόσο ἀνεξιχνίαστο καὶ ἀπερίληπτο πέλαγος ἀπερίγραπτης χρηστότητας καὶ ἀνερμήνευτης ἀγάπης καὶ ἀκατανόητης πρόνοιας χύνεται ἀπὸ Ἐκείνη μὲ δύναμη ἀπεριόριστη καὶ σοφία ἀνέκφραστη, αὐτὸ εἶναι ἀκατανόητο καὶ στοὺς ἀγγέλους καὶ σὰ ἴδια τὰ Σεραφίμ, ἀφοῦ αὐτὴ βρίσκεται πάνω ἀπὸ κάθε νοῦ. Ἄλλα καὶ ὅσα ἀπὸ τὴν παρούσα ζωὴ συλλαμβάνομε μὲ ἀνέκφραστο λόγο καὶ πραγματοποιοῦνται καὶ κατὰ κάποιον τρόπο γεννιοῦνται καὶ βρίσκουν τὴν ὀλοκλήρωσίν τους στὸ μέλλον, τὰ ὅποια καὶ στὸν χειρουργικὸ νοῦ προκαλοῦν ἔκσταση, ἔστω καὶ ἀμυδρὰ μόνο ἂν ἤθελε νὰ τὰ σκεφθεῖ. Τί ἀγαθότητα ἀλήθεια καὶ βουλή τοῦ Θεοῦ καὶ ἀγάπη καὶ χρηστότητα, καθὼς καὶ δύναμη καὶ σοφία καὶ θεία πρόνοια! Πραγματικὰ «εἶναι μακάριοι ἐκεῖνοι πού συγχωρήθηκαν οἱ ἀνομίες τους καὶ ἐκεῖνοι πού σβήστηκαν οἱ ἁμαρτίες τους»⁶⁴, καὶ «μακάριος ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος πού θὰ τὸν παιδαγωγῆσει ὁ Κύριος καὶ θὰ τὸν διδάξει μὲ τὸ νόμο του»⁶⁵ καὶ τὸ Πνεῦμα του.

50. Μὲ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος καὶ τῆς ἀλήθειας φανερώνονται ἐκεῖνα πού εἶναι ἀθέατα γιὰ ὅσους ζοῦν μέσα στὸν κόσμον καὶ δὲν μποροῦν νὰ λάβουν τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὅπως εἶπε ὁ Κύριος⁶⁶, ἐνῶ γιὰ ἐκείνους πού θεωροῦν προτιμότερη τὴν ἀναχώρησιν ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ τὴν ζωὴν μακριὰ ἀπὸ αὐτὸν καὶ τὰ πράγματα αὐτοῦ καὶ πού μὲ τὴν θείαν χάριν ἔλαμψε πνευματικὸ φῶς στοὺς ὀφθαλμούς τῆς καρδιᾶς τους ἀπὸ τὴν ἐξ ὕψους ἀνατολή⁶⁷ τοῦ νοητοῦ Ἡλίου καὶ δέχθηκαν τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ ὥστε νὰ πραγματοποιοῦν ἀναβάσεις μέσα σὲς καρδιὰς τους⁶⁸ καὶ νὰ καταλαμπρύνονται μὲ τὶς θεοπτικὰς ἐλλάμψεις, ἀπὸ αὐτοὺς ὅπως εἶναι εὐλογοῦνται θεατὰ καὶ μάλιστα μὲ μεγά-

64. Λουκᾶ 1, 78.

65. Ψαλμ. 83. 6.

πνευματικῆς ἐποψίας ἐπάξια, πρὸς δὲ καὶ ἡ μέλλουσα αἰώνιος καὶ ἀπαρέγκλιτος ἀποκατάστασις τοῖς ὁσίως βιώσασιν, ὅπως ἔσται οὐ μόνον οὐκ αἰσθητῆ, ἀλλ' ἤδη καὶ ὑπὲρ νοῦν. Πάντη γὰρ ἀλλοιωθήσονται τὸ τηνικάδε ὅλοι τοῦ ὑπὲρ νοῦν γιγνόμενοι καὶ τῆς
 5 ὑπὲρ πᾶσαν ἔννοιαν καὶ ζωῆς καὶ τρυφῆς, θεοὶ θέσει καθάπερ, ἐνώπιον τοῦ φύσει Θεοῦ ἐπεντρυφῶντες καὶ χαίροντες τοῖς ὑπὲρ φύσιν ἀγαθοῖς, προβαλλομένοις ἐκ τοῦ ἄκρου καὶ μόνου φύσει Θεοῦ· τούτου κύκλω περιιστάμενοι καὶ πανιέρως ἄγοντες εὐαγῶς, ὅτι μάλιστα τὴν θεϊαν καὶ ὑπὲρ νοῦν ἐορτὴν καὶ μίαν ἰστών-
 10 τες τῆς πανευφήμου ἐκείνης τερπασύνης τὴν ὑπερευφρόσυνον θυμηδίαν καὶ πανήγυριν, σὺν ἅπασιν τοῖς νοητοῖς τῶν ἀγγέλων διακόσμοις. Πολύς τίς ἐστι καὶ ἀεννόητος ὁ ῥοῦς ἐκεῖνος τῆς ἀκηράτου τῶν ὑπερκάλλων ἀγαλλιάσεως. Εἰ γὰρ αἰσθητῆ καλλο-
 νῆ διὰ τῶν αἰσθητηρίων τῶ νοῖ προσπελάσασα, οὐσα ὀριστῆ καὶ
 15 ῥευστῆ, οὐθ' ἀπλῆ, οὐτ' ἄκτιστος, τέρψιν μέντοιγε οὐκ ἄχαριν προξενεῖν εἴωθε τῇ ψυχῇ, συνιδεῖν ἐστὶν οὐ πόρρω καὶ συνιέναι νοῦν ἔχουσι καὶ τὸ ἀνάλογον ἀναλογιζομένοις, τί ποτ' ἂν γένοι-
 ντο ἐν τοῖς νοητοῖς, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ νοῦν ἀορίστοις οὓσι καὶ οὐ ῥευστοῖς γιγνόμενοι ἐκ τοῦ ἐξ οὗ τὰ καλὰ καὶ ἀγαθὰ πάντα πηγα-
 20 ζομένοις Θεοῦ· οὐ κτιστοῖς, οὐκ ἠργμένοις, καὶ ταῦτ' ἐπ' εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλιάματι καὶ θεῖα ζωῇ καὶ τοῦ αἰῶνος ἐπαξίως ἐκεῖ-
 νου καὶ τῆς καταστάσεως.

νά. Ταῖς χρονικαῖς τε καὶ τοπικαῖς διαστηματικαῖς παρατά-
 σεσι καὶ ταῖς ὀριστικαῖς τῶν φύσεων ιδιότησι χαίρειν εἰπὼν καὶ
 25 ταύταις διεκδρομῶν ὁ νοῦς, γυμνὸς γίνεται τῶ ὄντι τῇ ἐνοειδεῖ ἀπλότητι καὶ ζωῇ τῇ ἀτέχνῳ καὶ ἀνειδέῳ, καὶ δίχα παντὸς ἐπικαλύμματος καὶ προβλήματος τῇ ἀεννησιᾷ καὶ ἀφασίᾳ ἐν ἀναρχίᾳ καὶ ἀπεριληψίᾳ, ἀπειρίᾳ τε καὶ ἀοριστίᾳ ὑπερφνωῶς βεβηκῶς ἐν καρδίας πνευματοκινήτῳ θεῖα δυνάμει καὶ ἐλλάμπει, πρὸς ἀπει-
 30 ρίαν δοκούση, καὶ αὐτῇ τῇ τοῦ νοῦς θεωρίᾳ συνεπεκτείνεσθαι· τὸ τηνικάδε ἡ τοῦ Θεοῦ εἰρήνη τῇ ψυχῇ ἀνατέλλει καὶ ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἄρρητος χαρὰ καὶ ἡ ἄφραστος ἀγαλλίασις ἐγχεῖται

λη σαφήνεια και ἄλλα πάρα πολλά θεῖα και νοητὰ και ἄξια πνευματικῆς ἐποπτίας, και ἐπὶ πλέον ἢ μέλλουσα αἰώνια και ἀμετακίνητη ἀποκατάσταση ἐκείνων που ἔζησαν με εὐσέβεια, ὥστε νὰ εἶναι ὄχι μόνο πάνω ἀπὸ τὶς αἰσθήσεις, ἀλλ' ἀκόμα και πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ. Γιατὶ τότε θὰ μεταβληθοῦν ὅλοι και θὰ μεταφερθοῦν σὲ μιὰ κατάσταση πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ και πάνω ἀπὸ κάθε ἔννοια και ζωῆς και τρυφῆς, και σὰν θέσει θεοὶ θὰ ἐντρυφοῦν και θὰ χαίρονται ἐνώπιον τοῦ φύσει Θεοῦ με τὰ πάνω ἀπὸ τὴν ἐδῶ φύση ἀγαθὰ, που παρέχονται ἀπὸ τὸν ἄκρο και μόνο φύσει Θεό, στεκόμενοι γύρω ἀπὸ αὐτὸν και τελώντας με κάθε ἱερότητα και λαμπρότητα τῆ θεῖα ἐκείνη και πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ ἑορτῆ και στήνοντας τὴν πάνω ἀπὸ κάθε εὐφροσύνη και χαρὰ πανήγυρη τῆς πανεύφημης ἐκείνης ἀπόλαυσης μαζί με ὅλες τὶς νοητὲς τάξεις τῶν ἀγγέλων. Και εἶναι μεγάλος και ἀκατανόητος ὁ ποταμὸς ἐκεῖνος τῆς αἰώνιας ἀγαλλίασης τῶν ὑπέρκαλλων ἀγαθῶν. Γιατὶ, ἂν ἡ αἰσθητὴ ὠραιότητα που φτάνει στὸ νοῦ μέσω τῶν αἰσθητηρίων, που εἶναι περιορισμένη και ρευστή, και ὄχι ἀπλή οὔτ' ἄκτιστη, προξενεῖ συνήθως πάρα πολὺ μεγάλη εὐχαρίστηση στὴν ψυχὴ, δὲν εἶναι δύσκολο νὰ δοῦν και νὰ κατανοήσουν ἐκεῖνοι που ἔχουν νοῦ και νὰ σκεφθοῦν κατ' ἀναλογία, τί τέλος πάντων θὰ συμβεῖ ὅταν φτάσομε σὲ ἐκεῖνα τὰ νοητὰ, ἀλλὰ και πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ, που εἶναι ἀπεριόριστα και ὄχι ρευστὰ, που, ὅπως και ὅλα τὰ καλὰ και ἀγαθὰ, πηγάζουν ἀπὸ τὸν Θεό, που δὲν εἶναι κτιστὰ, οὔτε ἔχουν ἀρχή, και τὰ ὁποῖα ἐπιφυλάσσονται πρὸς εὐφροσύνη και ἀγαλλίαση και θεῖα ζωὴ ἐπάξια και τοῦ αἰῶνα ἐκείνου και τῆς καταστάσεως.

51. Ἄφου ὁ νοῦς ἀποχαιρετήσῃ και ἐγκαταλείψῃ τὰ χρονικὰ και τοπικὰ διαστήματα και τὰ ἰδιώματα που προσδιορίζουν τὶς φύσεις τῶν ὄντων, ἀπογυμνώνεται πραγματικὰ με τὴν ἐνοειδῆ ἀπλότητα και τὴν ἀπλή και ἀμορφη ζωὴ, και χωρὶς κανένα ἐπικάλυμμα και προπέτασμα, ὡς ἄπειρος και ἀπεριόριστος, με τὴν πνευματοκίνητη θεῖα δύναμη τῆς καρδιάς και τὴν ἔλλαμψη, που φαίνεται νὰ ἐπεκτείνεται μαζί με τὴ θεωρία του πρὸς τὸ ἄπειρο, ἀνεβαίνει κατὰ τρόπο ὑπερφυσικὸ πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο τὸ ἀκατανόητο και ἀνέκφραστο, και τότε ἀνατέλλει στὴν ψυχὴ ἢ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ και χύνεται μέσα τῆς ἢ ἄρρητη χαρὰ και ἢ ἀνέκφραστη ἀγαλλίαση τοῦ ἁγίου Πνεύματος, και διακατεχόμενη ἀπὸ τὴν πέρα ἀπὸ γνώση ἐκπληξη σιγο-

αὐτῇ καὶ ἡ γνώσεως ἐπέκεινα ἔκπληξις συνέχει αὐτὴν ὑποψάλ-
λουσαν «οὐχ ὀφθήσεται, ἀλλ' ὀπτάνεται ὁ Θεὸς τῶν θεῶν ἐν Σι-
ῶν»⁶⁶, ἐν νοῖ μετεωροπόρω καὶ ὑπεπόπτῃ. «Κύριε ὁ Θεὸς τῶν δυ-
νάμεων, μακάριος ἄνθρωπος ὁ ἐλπίζων ἐπὶ σέ»⁶⁷.

5 νβ'. Ὀπηνίκα ὁ νοῦς εἰς ἐκπλήξεις κεῖται πεφωτισμένος
ἀνεγνωστοῦ ἀφραστότητος, μεταξὺ Θεοῦ καὶ τῶν θείων ἑαυτὸν
θεωρῶν, τῆνικαδε ἐδέται, ἡ θέμις, τῆς πνευματικῆς γνώσεως τοὺς
ἀληθεῖς καρπούς, καὶ θεουργεῖται καὶ χαίρει καὶ εἰς θείους προ-
κόπτει ἔρωτας, λαλῶν μὲν οὐδαμῶς οὐδέν, οὔτε μὴν πως διεξο-
10 δεύων, οὔτ' ἔνδον οὔτ' ἔσω κατὰ διάθεσιν, ἀλλ' οὐδὲ διανοούμε-
νος, ἀλλ' ὄρῶν νοερῶς ἐνικῶς ἐν φωτὶ ἀληθείας καὶ Πνεύματος
καὶ τρυφήν ἀμετάβατον ποιούμενος τὰ ὀρώμενα.

γγ'. Ὄταν τὸ τοῦ νοῦς πρόσωπον, νεῦον εἴσω καρδίας, ὄρα
τὴν τοῦ πνεύματος ἔλλαμψιν ἐξ αὐτῆς ἀείδλυτα πηγάζουσαν, τό-
15 τε πάνυ καιρὸς τοῦ σιγαῖν⁶⁸.

νδ'. Ὄταν ὅλον τὸ νοερὸν πρόσωπον ἴδῃ τὸν Θεόν, μᾶλλον
μὲν οὖν ὅταν ὅλος ὁ νοῦς εἴσω γένηται τοῦ Θεοῦ, ἢ, ἢν οὕτως εἴ-
πω, ὅταν ὁ Θεὸς ἐν ὄλω τῷ νοῖ γένηται, τότε πάνυ τι καὶ μειζόνως
πεφυκότης καιρὸς τοῦ σιγαῖν⁶⁹.

20 νε'. Ὄταν ὁ νοῦς ἐν τῇ τοῦ Πνεύματος μετοχῇ θεωρητικῶς κα-
τὰ τὰ γινόμενα Θεῶ παριστάμενος, δόξης τε ἐκ προσώπου Θεοῦ
καὶ ἀγλαΐας τρόπον θεμιτὸν ἀπολαύῃ, χρῆ καὶ μάλα εἰκότως
σιγαῖν, ἡσυχῇ τε καὶ ἀπερικτυπητῶς ὄραῖν εἰ δέ τι σκότους ὄπωσ-
δήποτε ἀχλυνῶδες μεταξὺ νοῦ καὶ Θεοῦ παρεμπέση, ἀθρόον ὥσ-
25 περ τι φωτοειδὲς καὶ διακαὲς πεφυκότη λόγῳ πῦρ, βάλλειν ὁμόσε
σκότους λόγον, βραχύλεκτον μὲν, ὅμως θείας ἐμφάσεως ἢν οὕτω,
θαῖπτον τὸ σκότος ἐξαφανίσας τῷ φωτὶ καὶ τῇ θερμῇ τὴν γε ἀχλὺν
καὶ ἐξ ἐφαμίλλου τὸν νοῦν φωτίσας τε καὶ θερμάνας τούτῳ αὐτῷ,
ἔσαῦθις ἴσχει συνεῖναι ὡς πρὶν τῷ Θεῷ καὶ θεωρεῖν τὸ κάλλος αὐ-
30 τοῦ καὶ ὡς εἰκὸς ἀπολαύειν αὐτοῦ καὶ καλλύνεσθαι καὶ πάσχειν,
συλλήθδην φάναί, τὰ κατὰ νοερὰν ἐπιβολὴν διὰ παραδοχῆς τοῦ

66. Ψαλμ. 83, 8.

67. Ψαλμ. 83, 13.

68. Ἐκκλ. 3, 7.

ψάλλει· Δὲν θὰ φανερωθεῖ στοὺς μέλλοντες ὁ Θεὸς τῶν θεῶν στὴ Σιών, ἀλλὰ ἀπὸ τώρα φανερώνεται ἐκεῖ⁶⁶, στοὺς νοῦς δηλαδή πού πορεύεται στὰ οὐράνια καὶ ἐποπτεύει τὰ ὑψηλά. «Κύριε, Θεὲ τῶν δυνάμεων εἶναι μακάριος ὁ ἄνθρωπος πού ἐλπίζει σὲ σένα»⁶⁷.

52. "Όταν ὁ νοῦς κατα φωτίζεται μέσα σὲ ἐκπλήξεις πού εἶναι ἀκατανόητες καὶ ἀνέκφραστες, βλέποντας τὸν ἑαυτό του ἀνάμεσα στὸν Θεὸ καὶ τὰ θεῖα, τότε γεύεται, ὅπως θὰ λέγαμε, τοὺς ἀληθινούς καρπούς τῆς πνευματικῆς γνώσεως, καὶ γίνεται θεός καὶ χαίρεται καὶ προκόβει σὲ θεῖους ἔρωτες, χωρὶς νὰ λέγει κανένα λόγο, οὔτε βέβαια καὶ νὰ ἀφήνει νὰ ἐκδηλωθεῖ κάποια οὔτε ἐσωτερικὴ οὔτε ἐξωτερικὴ διάθεση, οὔτε καὶ διανοεῖται, ἀλλὰ βλέπει νοερὰ κατὰ τρόπο ἐνιαῖο μέσα στοὺς φῶς τῆς ἀλήθειας καὶ τοῦ Πνεύματος καὶ καθιστᾶ ἀμετάβλητη ἀπόλαυση ἐκεῖνα πού βλέπει.

53. "Όταν τὸ πρόσωπο τοῦ νοῦ, σκῦδοντας μέσα στὴν καρδιά, βλέπει τὴν ἔλλαμψη τοῦ Πνεύματος νὰ ἀναβλύζει ἀσταμάτητα μέσα ἀπὸ αὐτήν, τότε εἶναι ὁ πιὸ κατάλληλος καιρὸς γιὰ σωπὴ⁶⁸.

54. "Όταν ὅλο τὸ πρόσωπο τοῦ νοῦ δεῖ τὸν Θεό, ἢ καλύτερα ὅταν ὅλος ὁ νοῦς εἰσχωρήσει μέσα στὸν Θεό, ἢ, γιὰ νὰ τὸ πῶ ἀλλιῶς, ὅταν ὁ Θεὸς βρεθεῖ μέσα σὲ ὅλο τὸ νοῦ, τότε πάρα πολὺ καὶ κατὰ μεγαλύτερο φυσικὸ λόγο εἶναι καιρὸς γιὰ σωπὴ⁶⁹.

55. "Όταν ὁ νοῦς μὲ τὴ μετοχὴ τοῦ Πνεύματος παρίσταται καὶ θεωρεῖ τὰ ὅσα γίνονται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπολαμβάνει κατὰ τρόπο θεμιτὸ δόξα καὶ λαμπρότητα ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ, πρέπει, καὶ πολὺ μάλιστα εὐλόγα, νὰ σωπᾶ, καὶ νὰ βλέπει μὲ ἡσυχία καὶ χωρὶς θόρυβο. "Αν ὅμως παρεμβληθεῖ ὅπωςδήποτε κάποιο σκότος ὁμιχλῶδες ἀνάμεσα στοὺς νοῦς καὶ τὸν Θεό, πρέπει νὰ διαλύει τὴν αἰτία τοῦ σκοτίου σὰν μὲ κάποια φωτεινὴ καὶ πύρινη φλόγα, βραχύλογη βέβαια, ἀλλὰ μὲ θεῖα ἀνταύγεια, ὥστε, ἀφοῦ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν ἐξαφανίσει τὸ σκότος καὶ τὴν ὁμίχλη μὲ τὸ φῶς καὶ τὴ θερμότητα καὶ παράλληλα φωτίσει καὶ θερμάνει μὲ αὐτὸ τὸ νοῦ, νὰ μπορέσει καὶ πάλι νὰ συννευρεθεῖ, ὅπως καὶ πρὶν, μὲ τὸν Θεό καὶ νὰ βλέπει τὸ κάλλος αὐτοῦ καὶ κατὰ φυσικὸ λόγο νὰ ἀπολαμβάνει αὐτὸν καὶ νὰ ἀποκτᾶ ὁμορφιά καί, γιὰ νὰ μιλήσω μὲ συντομία, νὰ πάσχει τὰ σχετικὰ μὲ τὴ νοερὴ προσήλωση ἀνάλογα μὲ τὴν παραδοχὴ του ἀπὸ

69. Ἐκκλ. 3, 7.

ζωοποιουῦ Πνεύματος ἐκ Θεοῦ· καὶ μὲν γε δήπουθεν ἠπλώσθαι καὶ ἀπολύεσθαι ἐν ἄρα ἀληθείᾳ καὶ πνεύματι ἐν τῷ Θεῷ, ἀπὸ πάντων καὶ αὐτῶν τῶν περὶ Θεόν· Τοῦτο μὲν εἰκότως καὶ προσηκόντως ὁ θεωρητικός. Ὁ μέντοι μόνῃ προσανέχων πράξει, πολ-
 5 λου δεῖ τῆς τοιαύτης ἔχεσθαι καταστάσεως μηδέπω δηλονότι εἰς ἑαυτὸν καὶ δι' ἑαυτοῦ εἰς τὸν Θεὸν ἐνωθεῖς. Οὐ τοίνυν θαῦμα τοῦτον ἐκ τῶν θείων ἄδειν ἢ λαλεῖν ἀμωσγέπως πολλά τε δὴ καὶ πυκνῶς, ταῖς συνεχέσι πάντως ἐντεῦθεν οἷόν τισι θολαῖς καὶ φο-
 ὄθων καὶ ἀποσοθῶν τὸν ἡμῖν δυσμεναίνοντα τὰ πολλὰ καὶ πολε-
 10 μούντα ἐκθύμως ἤξει γὰρ καὶ τούτῳ καιρὸς, ὑπομένοντι, ἐξ ἄρα δῆτα ἐπιπνοίας πνευματικῆς, ὅπηνίκα τὰ τῶν πολλῶν θείων ᾠδῶν καὶ ῥημάτων καὶ λόγων σπινθηροειδῆ οἶονεὶ ἐναυγάσματα συναφθῶσιν εἰς ἓνα δήπου πυρσόν, ὅτε καὶ τὸν ἐχθρὸν ῥᾶον καὶ καιρίαν θάλλει, καίων δηλαδὴ καὶ διαιρῶν, ἢ μᾶλλον ἐξαφανίζων
 15 τὸ σκότος ἐκείνου, ἑαυτὸν δὲ τῷ πυρσῷ φωτίζων, θερμαίνων τε καὶ πρὸς θεῖον τὰ μάλιστα ἀνακινῶν ἔρωτα, πρὸς τε Θεὸν αὐτὸν ἐγκάρδιον ἐν σιγῇ ὕμνον καὶ ἐκπληξιν ἀναφέρων καὶ μυστηρίων παραδεικνύων ἐξαίσια ἑαυτῷ τὰ μάλιστα θαύματα· οὐκ ἀπεικό-
 20 τως γὰρ οἱ ὑπομένοντες τὸν Κύριον μακαρίζονται, ἢ ὅτι, προϊόν-
 τος χρόνου, κληρονομοῦσιν, οἷάπερ πράξει, τὴν νοητὴν τῆς ἐπαγγελίας γῆν⁷⁰, ἐν Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

νζ. Ὄταν ὁ νοῦς, ἐκάστη τῶν φωτοχυσιῶν τοῦ Πνεύματος καταλαμπόμενος, ἰλιγγιᾷ καὶ διαπορῆται καὶ πρὸς γε τὸ ἄπειρον καὶ ἀόριστον ἑαυτὸν νοῆ ἔπεκτεινόμενον καὶ ἀλλοιούμενον, τότε
 25 καιρὸς τοῦ σιγαῖν⁷¹.

νζ. Ὄταν δὲ οἷον ταῖς φανωτάταις τῶν ἐποψιῶν ἀποκαμόντα αἰσθάνηται καὶ διεξοδεύειν ἐθέλοντα, ἵνα τοῦ τόνου καθυφείς,

70. Ματθ. 5, 5.

71. Ἐκκλ. 3, 7.

τὸ ζωοποιῶ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ γίνεται βέβαια ἀπλὸς καὶ ὄντας μέσα στὸν Θεὸ νὰ ἐλευθερώνεται ἀληθινὰ καὶ πνευματικὰ ἀπὸ ὅλα, καὶ αὐτὰ ἀκόμα τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Θεό. Καὶ αὐτὸ βέβαια εὐλόγα καὶ ὀρθὰ τὸ παθαίνει ὁ θεωρητικός. Ἐκεῖνος ὅμως πού συγκεντρώνει ὅλο τὸ ἐνδιαφέρον του μόνο στὴν πράξι, βρίσκεται πολὺ μακριὰ ἀπὸ αὐτὴ τὴν κατάστασι· δὲν ἔχει δηλαδὴ ἐνωθεῖ ἀκόμα μὲ τὸν ἑαυτὸ του καὶ μέσω τοῦ ἑαυτοῦ του μὲ τὸν Θεό. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀξιοθαύμαστο πού αὐτὸς παίρνει ἀφορμὴ ἀπὸ τὰ θεῖα νὰ ψάλλει ἢ κατὰ κάποιον τρόπο καὶ νὰ λέγει πολλὰ καὶ συχνά, καὶ ὅπωςδὴποτε μὲ τις συνεχεῖς αὐτὲς κατὰ κάποιον τρόπο βολές του καὶ νὰ φοβίζει καὶ νὰ τρέπει σὲ φυγὴ αὐτὸν πού μᾶς ἐχθρεύεται πάρα πολὺ καὶ μᾶς πολεμᾷ μὲ ὅλες τις δυνάμεις του. Θὰ ἔρθῃ βέβαια καὶ γι' αὐτὸν (τὸν πρακτικὸ) καιρὸς, ἐὰν δείξει ὑπομονή, μὲ τὴ χάρι τοῦ Πνεύματος, ὅταν οἱ κατὰ κάποιον τρόπο ἀκτινοβολίες πού ἐκπέμπονται ἀπὸ τις πολλὲς θεῖες ὠδὲς καὶ τὰ ἄσματα καὶ τοὺς λόγους συνενωθοῦν σὲ ἓναν κατὰ κάποιον τρόπο πυρσὸ, ὅποτε καὶ στὸν ἐχθρὸ εὐκόλα καὶ θανατηφόρα καταφέρει τὰ χτυπήματα, καίοντας δηλαδὴ καὶ διαλύοντάς τον, ἢ καλύτερα ἐξαφανίζοντας τὸ σκότος ἐκείνου, καὶ φωτίζοντας καὶ θερμαίνοντας τὸν ἑαυτὸ του μὲ τὸ πυρσὸ καὶ παροτρύνοντάς τον πρὸς μεγάλο θεῖο ἔρωτα, καὶ παράλληλα ἐκπέμποντας μέσα ἀπὸ τὴν καρδιά του πρὸς τὸν Θεὸ ὕμνον συνοδευόμενον ἀπὸ σιωπὴ καὶ ἐκπληξὴ καὶ παρουσιάζοντας στὸν ἑαυτὸ του ἐξαίσιμα μυστήρια, τὰ πλέον ἀξιοθαύμαστα. Γιατὶ δὲν μακαρίζονται ἔτσι τυχαῖα καὶ χωρὶς λόγο ἐκεῖνοι πού ὑπομένουν τὸν Κύριον, ἢ πού, ὅταν περάσει ὁ καιρὸς, κληρονομοῦν, σὰν πραεῖς πού εἶναι, τὴ νοητὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας⁷⁰, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας

56. Ὄταν ὁ νοῦς, καταλαμπόμενος μὲ κάθε μὰ ἀπὸ τις φωτοχυσίες τοῦ Πνεύματος, κυριεύεται ἀπὸ ἴλιγγο καὶ ἀπορία καὶ νοιώθει τὸν ἑαυτὸ του νὰ ἐπεκτείνεται πρὸς τὸ ἄπειρο καὶ ἀπεριόριστο καὶ νὰ ἀλλοιώνεται, τότε εἶναι καιρὸς νὰ σιωπᾷ⁷¹.

57. Ὄταν πάλι νοιώθει ὅτι ἔχει ἀποκάμει κατὰ κάποιον τρόπο ἀπὸ τις λαμπρότατες ἐποπτίες καὶ θέλει ν' ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ αὐτὴ τὴν κατάστασι, ὥστε, μειώνοντας τὴν ἔντασή του αὐτὴ, νὰ μπορέσει νὰ βρεῖ κάποιον ἀνάπαυσι, τότε φυσικὰ εἶναι καιρὸς τοῦ νὰ μιλᾷ⁷²,

72. Ἐκκλ. 3, 7.

τρόπῳ γέ τῳ τύχῃ διαναπαύσεως, τότε πεφυκότως καιρὸς τοῦ λαλεῖν⁷³, μέντοι βραχύλεκτα καὶ οἰκειὰ θείας ἐλλάμψεως.

νη'. Ὀπηνίκα ὁ νοῦς διὰ μέσων ὑδάτων διαφεύγων τὸν νοητὸν Φαραῶ, δίησι τὴν ἰδίαν νύκτα ἐν φωτισμῶ πυρὸς καὶ ἐν σκέ-
5 πῃ νεφέλης τὴν ἑαυτοῦ ἡμέραν⁷⁴, τηνικάδε ἐξ ἄρ' εὐλόγου σιωπῆς καιρὸς πάρεστι καὶ ἡσυχίας καὶ ἀρχὴ τῷ ὄντι τῇ ψυχῇ καθάρσεως. Ὄταν δὲ τούτῳ ὁ δεινὸς νοητὸς Ἀμαλήκ ἀντιβαίνει καὶ τὰ ἐπόμενα αὐτῷ ἔθνη, κωλύοντα τὴν πρὸς γῆν τῆς ἐπαγγελίας δίο-
10 ξει νοερᾶ καὶ εἰκνυία θεωρία ὑποδασταζομένῳ, οἷα Μωσῆς τῷ πάλαι ὑπὸ Ἀαρὼν τῷ χειρὲ καὶ Ὡρ⁷⁵.

νη. Ἐπὶ ἀδύσσου πηγαίας θείας καὶ νοητῆς ἀποβλέψεως καρδιόθεν πηγάζει δύναμις πνευματικὴ δλύζουσα, πάρεστι πε-
φυκότως καιρὸς τοῦ σιγαῖν· τὸ τηνικάδε γὰρ ἀρρήτως τελεῖται λα-
15 τρεία καὶ μὲν γε προσκύνησις τῷ κῷ Θεοῦ ἐν ἀληθείᾳ καὶ ἐν πνεύματι⁷⁶, καὶ τοῦτο ἀληθινῇ αἰσθήσει νοερᾶ

ξ. Ἐπειδὴν ἐξ ἀποβλέψεως πρὸς Θεὸν νοερᾶς, ἐξόλου τὸ μὲν λογιστικὸν τῆς ψυχῆς ἐμπέπλησται θείας ἐκπλήξεως, τὸ δὲ νοε-
ρὸν ὄρασεως, καὶ μὲν που ἀγαλλιάσεως ἢ ψυχῆ, ἀναμφηροῖστος
20 τότε καιρὸς τοῦ σιγαῖν· ἐν πνεύματι γὰρ εὐαισθητῶς τὴν ἀλήθειαν συνεπτυγμένος ὁ νοῦς ἀφορᾶ καὶ γεραίρει προσκυνῶν ἐν ἐκπλήξει τὸν ἐλλαμπόμενον ἐν αὐτῷ Θεόν.

Ἱα. Οἱ πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ καταλήλως τὸν Θεὸν προσκυνοῦντες⁷⁷ καὶ αὐτῷ λατρεύοντες ὡς εἰκός, οὐ μόνον οὐκ ἐν τό-
25 πῳ προσκυνοῦσι καὶ λατρεύουσιν, ἀλλ' οὐδὲν ἥττον ἐξ ἐφαιμίλου, οὐδ' ἐν λόγῳ τῷ κατὰ προφορᾶν. Ὡσπερ γὰρ ἢ ἐξ ἄρ' εὐθύτητος ἀνηγμένη νοερὰ αἰσθησις τὸν ἀπερίγραπτον καὶ οὐ οὐδεὶς τόπος τῆς καταπαύσεως⁷⁸ οὐκουν ἐθέλει ἐν τόπῳ προσκυνεῖν, οὐ-
τω δήποθεν τὸ δέον τηροῦσα τῆς ἀληθείας ἡμίση, τὸν ἄπειρον
30 καὶ ἀόριστον, ἀναρχόν τε καὶ ἀνείδεον καὶ τελέως ἀπλοῦν καὶ

73. Ἐξ. 13, 21.

74. Ἐκκλ. 3, 7.

75. Ἐξ. 17, 12.

ἀλλὰ τὰ λόγια του νὰ εἶναι σύντομα καὶ ἀνάλογα πρὸς τὴ θεία ἔλαμψη.

58. Ὄταν ὁ νοῦς, διαφεύγοντας μέσω τῶν ὑδάτων τὸν νοητὸ Φαραώ, περνᾷ τὴ νύχτα του μέσα σὲ φωτισμὸ τοῦ πυρὸς καὶ τὴ μέρα του κάτω ἀπὸ τὴ σκέπη τῆς νεφέλης⁷³, τότε εἶναι καιρὸς εὐλογησιωπῆς καὶ ἡσυχίας καὶ ἀρχῆ πραγματικὰ κάθαρσης τῆς ψυχῆς. Ὄταν ὅμως τοῦ προβάλλει ἀντίσταση ὁ φοβερὸς νοητὸς Ἀμαλήκ (διάβολος) καὶ τὰ ἔθνη ποὺ τὸν ἀκολουθοῦν, ἐμποδίζοντας τὴ διάβασή του πρὸς τὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας, τότε εἶναι κατάλληλος καιρὸς γιὰ νὰ ὀμιλεῖ⁷⁴, ἀλλὰ πρὸς τὸν Θεὸ, ὑποβασταζόμενος ἀπὸ νοερὴ πράξη καὶ ἀνάλογη θεωρία, ὅπως παλαιὰ ποὺ βαστάζονταν τὰ χέρια τοῦ Μωσῆ ἀπὸ τὸν Ἀαρὼν καὶ τὸν Ὠρ⁷⁵.

59. Ὄταν ἀπὸ τὴν ἀβυσσο τῆς πηγαίας καὶ νοητῆς θεωρίας τοῦ Θεοῦ πηγάζει δύναμη πνευματικὴ ποὺ ἀναβλύζει μέσα ἀπὸ τὴν καρδιά, τότε κατὰ φυσικὸ λόγο εἶναι καιρὸς γιὰ σιωπῆ· γιατί τότε τελεῖται ἀπὸ τὸ νοῦ κατὰ τρόπο ἀνέκφραστο πνευματικῆ καὶ ἀληθινῆ λατρεία καὶ προσκύνηση τοῦ Θεοῦ⁷⁶, καὶ αὐτὸ γίνεται μὲ ἀληθινὴ νοερὴ αἴσθησι.

60. Ὄταν ἀπὸ τὴ νοερὴ ἐνατένιση πρὸς τὸν Θεὸ τὸ λογιστικὸ μέρος τῆς ψυχῆς γεμίζει ἐξολοκλήρου ἀπὸ θεία ἐκπληξη, ἐνῶ τὸ νοερὸ ἀπὸ ὄραση, καὶ ἡ ψυχὴ ἀπὸ ἀγαλλίαση, χωρὶς ἀμφιβολία τότε εἶναι καιρὸς γιὰ σιωπῆ· γιατί τότε ὁ νοῦς βλέπει τὴν ἀλήθεια συνοπτικὰ καὶ πνευματικὰ μὲ εὐαισθησία καὶ δοξάζει προσκυνώντας μὲ ἐκπληξη τὸν Θεὸ ποὺ λάμπει μέσα του ὡς φῶς.

61. Αὐτοὶ ποὺ προσκυνοῦν μὲ τρόπο κατάλληλο πνευματικὰ καὶ ἀληθινὰ τὸν Θεὸ⁷⁷ καὶ τὸν λατρεύουν σωστά, ὄχι μόνο τὸν προσκυνοῦν καὶ τὸν λατρεύουν μακριὰ ἀπὸ τόπο, ἀλλὰ καὶ καθόλου λιγότερο οὔτε καὶ μὲ τὸν προφορικὸ λόγο. Γιατί, ὅπως ἡ νοερὴ αἴσθησι ποὺ ἔχει ἀνυψωθεῖ μὲ εὐθύτητα δὲν θέλει νὰ προσκυνεῖ σὲ κάποιον τόπο Ἐκεῖνον ποὺ εἶναι ἀπερίγραπτος καὶ δὲν ὑπάρχει κανένας τόπος γιὰ τὴν ἀνάπαυσή του⁷⁸, ἔτσι λοιπὸν τηρώντας τὸ πρέπον κατὰ τὴν ἐπαφή μὲ τὴν ἀλήθεια, δὲν ἀνέχεται καθόλου νὰ προσκυνεῖ καὶ νὰ λατρεύει μὲ ποικίλους λόγους καὶ καθορισμένες προφορικὰς ἐκφράσεις τὸν ἄπειρο καὶ ἀπεριόριστο, τὸν ἀναρχο καὶ ἄμορφο καὶ

76. Ἰω. 4, 24.

77. Ἰω. 4, 24.

78. Ἦσ. 66, 1.

ὀλικῶς εἰπεῖν ὑπὲρ νοῦν λόγων ποικιλία καὶ ὀρισμῶ προφορᾶς προσκυνεῖν καὶ ἐπομένως λατρεύειν, ἥκιστα πάντων πεφυκότης ἀνέχεται· ὅταν δηλαδὴ καιρὸς ἐπέλθῃ τῷ κῶ ἐκ τῆς ῥοπῆς καὶ ἐπιπνοίας τοῦ Πνεύματος, τὴν ἐπίγνωσιν τῆς θείας ἀληθείας⁹ ἐνο-
 5 εἰδῶς ἐναυγάζεσθαι· καθὸ καιροῦ, παντάπασι καθόλου πάντων ἀπόλυτος ὁ νοῦς καταστάς καὶ μὲν δὴ καὶ ἑαυτὸν ἐκβάς, ἀμηγέπη οὐ μόνον ἀφασίαν, ἀλλὰ καὶ ἀνοησίαν εὐλόγως δῆτα ἀσκει, ὡς εἰς τὰ κρείττω καὶ λόγου καὶ νοῦ τῷ νοερῶ φωτὶ μετ' εὐφροσύνης καὶ ἐκπλήξεως ἀσχολούμενος καὶ θεωρῶν, ἀκίνητος καὶ ἀμετάβα-
 10 τος ἀτεχνῶς τῇ ἀνομμάτῳ ἐπιβολῇ τρόπῳ γέ τῳ γεγονῶς ἐνώσει τῇ ὑπὲρ ἑαυτόν.

ἔβ'. Χρὴ τὸν νοῦν ἑαυτῷ προσέχοντα παρατετηρημένως δι-
 θύνειν τὴν ἰδίαν νοερὰν κατάστασιν φρονίμως τε καὶ σοφῶς σὺν
 δίκῃ, καὶ ὅταν αἰσθάνηται ἑαυτὸν θεωροῦντα τὰ ἀπλᾶ καὶ ἀτύ-
 15 πωτα τῆς θεολογίας μυστήρια, ἐν σιωπῇ ἡσυχίᾳ ἴστασθαι αὐτίκα οὐκ ἀθαυμασί, οὔτε δὲ μὴν πόρρω τῆς σφετέρας καρδίας ἐνεργουμένης ἐν Πνεύματι καὶ μὲν που ἐλλαμπομένης. Καιρὸς γὰρ τότε οὐ μόνον ἡσυχίας αἰσθήσεων πάντων ἐξ αἰσθητῶν τὸ καθόλου, ἀλλὰ καὶ σιωπῆς οὐδὲν ἦττον οὔτινοσοῦν διεξοδεύοντος λόγου.
 20 μᾶλλον μὲν οὖν τοῖς γνωστικοῖς τότε, εἴ τι χρὴ φάναι, καὶ νοερᾶς τριδῆς ἡσυχίας καὶ ἀβλεψίας καιρὸς ὅλως γάρ τοι τὸ ἀκίνητον ἐπιτηδεύειν δεῖ ἐν αἰσθήσεσιν, ἐν λόγοις, ἐν νοήσεσιν, ἵν' ὁ νοῦς εὐθυδύως καὶ ἡ χρὴ μονώτατος ἐν ἀποβλέψει ἐνοεῖδεῖ καὶ μονοεῖδεῖ τοῦ ἐνός καὶ μόνου τρισσοῦ Θεοῦ ἔχῃ ἐλευθερίως κατὰ
 25 τρόπον θεμιτόν, τὴν ὑπὲρ ἔννοιαν ἀπειρίαν καὶ ἀναρχίαν καὶ μὲν γε ἀπεριληψίαν καὶ τ' ἄλλα, καθάπαξ εἰπεῖν, τὰ θεῖα καὶ ἄτρεπτα καὶ ἀπόλυτα καθορᾶν καὶ ἐνοῦσθαι συνηλλοιωμένος τῇ θεωρίᾳ καὶ ἠπλωμένος καὶ τὸ ὅλον θεοειδῆς γεγεννημένος τῇ θεῖᾳ χάριτι σὺν εὐφροσύνῃ καὶ θαύματι. Ἐπεὶ δὲ ὁ νοῦς τῆς τοιαύτης ἔχεσθαι
 30 καταστάσεως ἠθέλεν ἄν, εἴτερον ἐνόν, ἀλλ' οὐκ οὐκ οὐκ δεδύνηται, τρεπτός τε ὢν καὶ τρεπτοῖς συζῶν καὶ συνηρμοσμένος ἀμηγέπη σώ-

τελείως ἀπλὸ καὶ γιὰ νὰ τὸ πῶ μὲ ἓνα λόγο, Ἐκεῖνον ποὺ εἶναι πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ· ὅταν δηλαδὴ φτάσει στὸ νοῦ ἢ στιγμή νὰ δεχθεῖ ἀπὸ τὴν ἐνέργεια καὶ τὴν πνοὴ τοῦ Πνεύματος κατὰ τρόπο ἐνιαῖο τὴν ἔλλαμψη ἀπὸ τὴν ἐπίγνωση τῆς θείας ἀληθείας⁷⁹. Τὴν ὥρα αὐτὴ ὁ νοῦς, ἔχοντας ἐλευθερωθεῖ ἐξολοκλήρου ἀπὸ ὅλα καὶ ἔχοντας κατὰ κάποιο τρόπο ξεπεράσει καὶ τὸν ἑαυτό του, ὄχι μόνο σταματᾷ νὰ ὀμιλεῖ, ἀλλὰ καὶ φτάνει κατὰ φυσικὸ λόγο καὶ νὰ μὴ νοεῖ, ἐπειδὴ ἀσχολεῖται καὶ θεωρεῖ μὲ εὐφροσύνη καὶ ἔκπληξη τὸ νοερὸ φῶς ποὺ εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὸ λόγο καὶ τὸ νοῦ, ἔχοντας κατὰ κάποιο τρόπο καταστεῖ χωρὶς καμμιά ἰδιαίτερη προσπάθεια ἀμετακίνητος καὶ ἀμετάβατος μὲ τὴ χωρὶς μάτια θεωρία κατὰ τὴν πάνω ἀπὸ τὸν ἑαυτό του ἔνωση μὲ τὸ νοερὸ φῶς.

62. Πρέπει ὁ νοῦς νὰ προσέχει μὲ ἰδιαίτερη φροντίδα τὸν ἑαυτό του καὶ νὰ κατευθύνει τὴ νοερὴ κατάστασή του μὲ φρόνιση καὶ σοφία καὶ δίκαια, καὶ ὅταν αἰσθάνεται τὸν ἑαυτό του νὰ θεωρεῖ τὰ ἀπλὰ καὶ χωρὶς τύπους μυστήρια τῆς θεολογίας, νὰ στέκεται μὲ σιωπὴ καὶ ἡσυχία καὶ παράλληλα ὄχι χωρὶς θαυμασμό, οὔτε βέβαια μακριὰ ἀπὸ τὴν καρδιὰ του ποὺ δέχεται τὴν ἐνέργεια καὶ τὴν ἔλλαμψη τοῦ Πνεύματος. Γιατὶ τότε εἶναι καιρὸς ἡσυχίας τῶν αἰσθήσεων ὄχι μόνο ἀπὸ ὅλα γενικὰ τὰ αἰσθητὰ, ἀλλὰ καὶ καθόλου λιγότερο καιρὸς σιωπῆς ἀπὸ ὅποιονδήποτε λόγο, καὶ πολὺ περισσότερο βέβαια τότε γιὰ τοὺς γνωστικούς, ἐὰν πρέπει νὰ πῶ κάτι, εἶναι καιρὸς ἄσκησης πρὸς νοερὴ ἡσυχία καὶ ἀβλεψία. Πρέπει δηλαδὴ τότε νὰ ἐπιδιώκει τὴν πλήρη ἀκίνησιάν ὡς πρὸς τὶς αἰσθήσεις, τὰ λόγια καὶ τὰ νοήματα, ὥστε νὰ μπορεῖ ὁ νοῦς μὲ εὐστοχία, καὶ ἂν χρειαστεῖ καὶ τελείως μόνος, μὲ ἐνατένιση ἐνοειδῆ καὶ μονοειδῆ πρὸς τὸν ἓνα καὶ μόνον τριαδικὸ Θεό, ἐλεύθερα καὶ μὲ τρόπο θεμιτὸ νὰ βλέπει τὴν πάνω ἀπὸ κάθε σκέψη ἀπειρία καὶ ἀναρχία καὶ ἀπεριληψία καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, γιὰ νὰ τὸ πῶ μὲ συντομία, τὰ θεῖα καὶ ἄτρεπτα καὶ ἀπόλυτα ἰδιώματα αὐτοῦ καὶ νὰ ἐνώνεται μαζί τους ἀλλοιωμένος ἀπὸ τὴ θεωρία καὶ καθιστάμενος ἀπὸ τὴ θεία χάρη ἀπλὸς καὶ ἐξολοκλήρου θεόμορφος μὲ εὐφροσύνη καὶ θαυμασμό. Ἐπειδὴ ὁμως ὁ νοῦς θὰ ἤθελε νὰ παραμείνει, ἂν ἦταν δυνατόν, σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ, ἀφοῦ εἶναι μεταβλητὸς καὶ ζεῖ μαζί μὲ μεταβλητὰ καὶ

79. Πρὸβλ. Α' Τιμ. 2, 4.

ματι καὶ πράγμασι περιστατικοῖς, ἐπιστημονικῶς δεῖ μὴ ἀπεσχοι-
 νίσθαι μακρὰν τῆς ἐνοειδοῦς ἀποβλέψεως ἐκπεσῶν, μηδὲ πολυρ-
 ρημονεῖν, ἀλλὰ μικρὰ μὲν λέγειν, καὶ ταῦτα δὲ τῶν θεῶν ἐναυγα-
 σμάτων, ἴν' οὐ μόνον θᾶπτον ἔχη πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ νοῦν ἔ-
 5 νωσιν αὐθις ἐπιστρέφειν, ἀλλὰ καὶ φανωτέρας ἐπαίσθηται τῆς
 ἐνώσεως, οὐδὲν δὲ ἦττον καὶ ἐπιμονωτέρας καθόσον γὰρ ὁ νοῦς
 τὸ συνεπτυγμένον φυλάσσει καὶ ἀδιάχυτον ὅπωςδῆποτε, κατὰ
 τοσοῦτον ἢ στροφῆ αὐτοῦ ἢ γε πρὸς τὴν θεῖαν ἔνωσιν τάχιον γί-
 νεται καὶ φανωτέραις ἐνοῦται ταῖς μαρμαρυγαῖς καὶ μὲν γε γονι-
 10 μωτέραις τῶ συνεχεῖ πάντως πρὸς τὰ θεῖα συνεθισμῶ.

ἔγ'. Ἐπειδὴν τῇ θεῖα ἐνοειδεῖ ἐκφαντορία ἐκ νοεράς ἀποβλέ-
 ψεως ὁ νοῦς προσπάσχων ἠλλοίωται καὶ τῶ ἀγνώστῳ περιανγιά-
 ζηται τῶ πάσης ἐπέκεινα γνώσεως, ἀδιαίρετός τε ἀποκαθίσταται
 καὶ ἀπλοῦς καὶ ἀόριστος, ὡς ἂν ὑπὸ γνόφον ἐνιαίως καταλαμι-
 15 πόμενος κάλλος ἀπερίγραπτον θεωρῶν ἀπλότητος ὑπερβολῇ,
 ἀνείδεον παντός εἶδους ὑπεροχῇ, ἀναρχον ὑπερθέσει πάσης ἀρ-
 χῆς ὀτιδῆποτε, αὐτὸ μὲν ἀπερίληπτον, ἀπάντων δὲ τοὺς ὄρους καὶ
 τὴν ὅποιανοῦν περιοχὴν ἐνόητα ἐν αὐτῶ πάντα πληροῦν ὡς ὑπερ-
 πλήρες, αὐτὸ δὲ ἄπειρον ὄν συνελόντα εἰπεῖν, ὀπηνίκα τῇ πάντων
 20 τῶν ὄντων ὑπεροψία ἐν τῇ τοῦ ἐνός ἐποψία πάντ' ὄψηται ἀρρήτῳ
 λόγῳ δυνάμεως νοερότητος ὑπὲρ νόησιν, τότε καιρὸς τοῦ σιγαῖν⁸⁰
 καὶ μυστικῶς καὶ ὑπερκοσμίως, ἢ, ἴν' οὕτως εἴπομι, ἀνομιάτως
 καὶ ἀλαλήτως τὴν μονοειδῆ τρυφᾶν ἐν θειοτέρα μνήσει τῆς ἀλη-
 θείας ἀπόλαυσιν. Ἐπᾶν δὲ τὰ εἰρημένα ἀπῆ ἀπὸ νοῦ καὶ περι-
 25 αὐτὸν ὁρᾶται διαίρεσις, τὸ τηνικάδε καιρὸς τοῦ λαλεῖν⁸¹. μέντοιγε
 λαλεῖν, τῆς ἀναγωγῆς πρὸς σιγὴν ἄξια· κρείττω γάρ τοι ἐκ πολ-
 λοῦ τοῦ περιόντος ἢ ὑπὲρ λόγον, ἢ γε ἔγκαιρος λέγοιτ' ἂν καὶ μά-
 λα εἰκότως σιγή, λόγου παντός καθὸ καὶ Σολομῶν ὁ πάνυ προτε-
 ταχῶς ταυτηνί, «καιρὸς τοῦ σιγαῖν», εἶτα «καιρὸς τοῦ λαλεῖν» φη-

80. Ἐκκλ. 3, 7.

εἶναι ἀσφαλῶς συνδεδεμένος μὲ σῶμα καὶ πράγματα περιστασιακὰ, πρέπει μὲ πολλή γνώση, ὅταν συμβεῖ νὰ ἐκπέσει ἀπὸ αὐτήν, νὰ μὴ παραμένει μακριὰ ἀπὸ τὴν ἐνοειδῆ ἐνατένιση, οὔτε νὰ ἀσχολεῖται μὲ τὴν πολυλογία, ἀλλὰ νὰ λέγει λίγα, καὶ αὐτὰ νὰ εἶναι ἀπόρροια τῶν θείων ἐλλάμψεων, ὥστε ὄχι μόνο νὰ μπορεῖ πολὺ γρήγορα νὰ ἐπιστρέφει πάλι πρὸς τὴν πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ ἔνωση μὲ τὸν Θεό, ἀλλὰ καὶ νὰ αἰσθάνεται πιὸ ὀλοκᾶθαρα τὴν ἔνωσή του αὐτὴ καὶ πιὸ σταθερή· γιατί, ὅσο ὁ νοῦς διατηρεῖ τὴ σύμπτυξή του καὶ μένει ὅπωςδήποτε μακριὰ ἀπὸ τὴ διάχυση, τόσο πιὸ γρήγορα γίνεται ἡ στροφή του πρὸς τὴ θεία ἔνωση καὶ ἐνώνεται μὲ φωτεινότερες ἀναλαμπές καὶ ἀσφαλῶς καὶ γονιμότερες μὲ τὸν συνεχῆ ἔθισμό του πρὸς τὰ θεῖα.

63. "Ὅταν ὁ νοῦς δεχθεῖ τὴ θεία ἐνοειδῆ ἀκτινοβολία ἀπὸ τὴ νοερὴ ἐνατένιση, ἀλλοιώνεται καὶ περιλάμπεται ἀπὸ τὸ ἄγνωστο ποὺ βρῖσκεται πέρα ἀπὸ κάθε γνώση, καὶ τότε καθίσταται ἀδιαίρετος καὶ ἀπλὸς καὶ ἀπεριόριστος, καθὼς καταλάμπεται ἐνιαῖα ἀπὸ τὸν θεῖο γνόφο, βλέποντας κάλλος ἀπερίγραπτο ἕξαιτίας τῆς ὑπερβολικῆς ἀπλότητος, ἀμορφο ἕξαιτίας τῆς ὑπεροχῆς του ἀπὸ κάθε μορφή, ἀναρχο ὡς εὐρισκόμενο πάνω ἀπὸ ὅποιαδήποτε ἀρχή, καὶ αὐτὸ βέβαια ἀπερίληπτο, τὸ ἴδιο ὅμως περιέχει ὅλα τὰ πέρατα καὶ τὴν ὅποιαδήποτε περιοχὴ, γεμίζοντας τὰ πάντα ὡς ὑπερπλήρες, ἐνῶ τὸ ἴδιο εἶναι ἄπειρο· καὶ γιὰ νὰ μλήσω μὲ συντομία, ὅταν αὐτὸς (ὁ νοῦς), παραβλέποντας ὅλα τὰ ὄντα καὶ ἔχοντας στραμμένη τὴν προσοχή του πρὸς τὸ "Ἐνα, θεωρήσει τὰ πάντα μὲ δύναμη νοερότητας ποὺ ξεπερνᾷ κάθε νόηση, τότε εἶναι καιρὸς γιὰ σιωπὴ⁸⁰ μὲ τρόπο μυστικὸ καὶ ὑπερκόσμο, ἢ, γιὰ νὰ τὸ πῶ ἔτσι, εἶναι καιρὸς χωρὶς μάτια καὶ χωρὶς λόγια ν' ἀπολαμβάνει τὴν ἀπλὴ ἀπόλαυση τῆς ἀλήθειας μὲ θεϊκότερο τρόπο μύησης." Ὅταν ὅμως αὐτὰ ποὺ λέχθησαν ἀπουσιάζουν ἀπὸ τὸ νοῦ καὶ παρατηρεῖται γύρω ἀπὸ αὐτὸν διαίρεση, τότε εἶναι καιρὸς γιὰ νὰ ὀμιλεῖ⁸¹· ἀλλὰ βέβαια νὰ λέγει λόγια τέτοια ποὺ νὰ εἶναι ἱκανὰ νὰ τὸν ἐπαναφέρουν στὴ σιωπὴ· γιατί εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ κάθε λόγο, καὶ σὲ ὑπερβολικὰ μεγάλο βαθμὸ, ἢ ὑπέρλογη, ἢ ὅποια πολὺ εὐλόγα θὰ μπορούσε νὰ λεχθεῖ ἔγκαιρη σιωπὴ· καθόσον καὶ ὁ Σολομών, ποὺ τὴν ἔχει προτάξει αὐτὴν πάρα πολὺ, λέγει «ὅτι ὑπάρχει καιρὸς γιὰ σιωπὴ, καὶ ὅπως πάλι ὑπάρχει καιρὸς γιὰ

81. "Ὁπ. π.

σίν. Ἄριστον μὲν καὶ δὴ τῆς πρώτης μοίρας σιγὴν ἄγειν ἔγκαιρον εἰ δέ πη μήπω πάρεστι τοῦτο, μηδέ γε μὴν εἰς τὰ ὑπὲρ λόγον ὁ νοῦς ἐνοειδῶς ἐπιβάλλει, ἀλλὰ τὸ γοῦν λαλεῖν ἐγκαίρως, ἔστω δὴ δεύτερον ἵνα δέ περ συγγενές εἴη τὸ λέγειν καὶ πρὸς τὸ σιγαῖν
5 σύνεγγυς, ὡς τὸ σιγαῖν, οὕτω που καὶ τὸ λαλεῖν ἐγκαίρως ἐπιτελείσθω καὶ πρὸς τὸ μὴ λαλεῖν ἐλθεῖν ἐπειγέσθω, τῷ τὰ θεῖα λαλεῖν καὶ διανοεῖσθαι διηνεκῶς καὶ ὄραῖν τὴν κτίσιν καὶ τὸν κτίστην αὐτῆς ἐνοπριζέσθαι, ὅση δύναμις, διηγουμένης περὶ αὐτοῦ· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἐγκαίρως λαλεῖν· χρὴ δὲ ἄρα καὶ οὕτωςίπως διαλα-
10 βόντα ἐπισημήνασθαι.

ξδ'. Ἐπὶ πάντα ὁ νοῦς διαβάς τὰ τῆδε καὶ ὑπεραναβάς φυσικῶν τρόπων, ἀσπασίως σιγαῖν, τότε τοι καιρὸς τρυφᾶν ὑπερκόσμια καὶ ἀλάλητα καιρὸς ἐλλάμπσεως καὶ φωτὸς νοεροῦ, ἐνώσεώς τε νοὸς καὶ θεωρίας, ἀπλότητος, ἀοριστίας τε καὶ ἀπειρίας καὶ
15 ὑπερφαοῦς γνώσεως καί, ἐν ἐπιτομῇ φάναι, καιρὸς ἀντιλήψεως καὶ μεταλήψεως σοφίας πνευματικῆς, καθ' ἣν ὁ νοῦς τετελειώται ἐν σχολῇ καὶ σιγῇ, τὴν ἀνέκφραστον παραδεδεγμένος ἐν ἐκπλήξει ἀγαλλίασιν.

ξε'. Ὅταν ἡ ψυχὴ ἀληθείας αἰσθήσει ἑαυτὴν τῷ ποτηρίῳ τῆς
20 χάριτος, οἷα κρατίστῳ, μεθυσκομένην αἰσθάνηται ἔκνου γιγνομένην, δῆλον ὅτι τότε καιρὸς τοῦ σιγαῖν.

ξς'. Ὅταν ἡ τοῦ ἔσω ἀνθρώπου διάθεσις θέλη βοᾶν, «Κύριε, τί ἐπληθύνθησαν οἱ θλίβοντές με; πολλοὶ ἐπανίστανται ἐπ' ἐμέ»⁸², τότε καιρὸς τοῦ λαλεῖν⁸³· λαλεῖν δὲ ὡς εἰκός, οὐκ εἰκαῖα, κατὰ τῶν
25 ἐχθρῶν μὲν τοί γε μέτρια καὶ προσήκοντα, καθὰ δεῖ.

ξζ'. Ὅταν τὸ τοῦ προσώπου Κυρίου φῶς σεσημειώται ἐπὶ τὴν ψυχὴν, ὡς ἐντεῦθεν καλλύνεσθαι καὶ φαιδρύνεσθαι καὶ χῆμα θείας εὐφροσύνης ἐπιρρεῖν ἐπ' αὐτήν, τότε ἄρα καιρὸς τοῦ σιγαῖν⁸⁴.

82. Ψαλμ. 3, 2.

83. Ἐκκλ. 3, 7.

νά ὀμιλεῖ». Ἄριστο βέβαια καὶ μάλιστα τῆς πρώτης τάξεως εἶναι τὸ νὰ ἄσκει κανεὶς σιωπὴ στὴν ὥρα πού πρέπει· ἂν ὅμως δὲν γίνεται αὐτὸ καὶ οὔτε ὁ νοῦς ἐνατενίζει ἐνιαῖα τὰ πάνω ἀπὸ τὸ λόγο, τότε λοιπὸν τὸ νὰ ὀμιλεῖ στὴν ὥρα πού πρέπει ἄς εἶναι δεύτερο. Γιὰ νὰ εἶναι ὅμως συγγενὲς τὸ νὰ ὀμιλεῖ καὶ νὰ βρῆσεται κοντὰ στὴ σιωπῇ, ὅπως ἢ σιωπῇ, ἔτσι λοιπὸν καὶ τὸ νὰ ὀμιλεῖ νὰ γίνεται στὴν ὥρα πού πρέπει καὶ νὰ διάζεται νὰ ἐπιστρέψει στὴ σιωπῇ, μὲ τὸ νὰ ὀμιλεῖ καὶ νὰ σκέπτεται διαρκῶς τὰ θεῖα καὶ μὲ τὸ νὰ βλέπει τὴν κτίση νὰ καθρεφτίζει μέσα της τὸν Κτίστη της, διηγούμενη ὅσο τῆς εἶναι δυνατόν τὰ σχετικὰ μ' Αὐτόν. Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι τὸ νὰ ὀμιλεῖ κανεὶς στὴν ὥρα πού πρέπει, ἀλλὰ πρέπει καὶ νὰ τὸ ἀναπτύξω καλύτερα ὑπογραμμίζοντας τὰ ἑξῆς.

64. Ὄταν ὁ νοῦς προσπεράσει ὅλα τὰ ἐδῶ καὶ ἀφοῦ ἀνεβεῖ πάνω ἀπὸ αὐτὰ μὲ φυσικὸ τρόπο σιωπᾶ μὲ εὐχαρίστηση, τότε λοιπὸν εἶναι καιρὸς ν' ἀπολαμβάνει τὰ ὑπερκόσμια καὶ ἀλάλητα· εἶναι καιρὸς ἐλλάμψεως καὶ φωτὸς νοεροῦ, ἐνώσεως νοῦ καὶ θεωρίας, ἀπλότητος καὶ ἀοριστίας, ἀπειρίας καὶ ὑπέρλαμπρης γνώσεως, καί, γιὰ νὰ μιλῶ μὲ συντομία, εἶναι καιρὸς ἀντιλήψεως καὶ μεταλήψεως σοφίας πνευματικῆς, κατὰ τὴν ὁποία ὁ νοῦς ἔχει πετύχει τὴν τελειότητα σχολάζοντας ἀπὸ ὅλα καὶ σιωπώντας, δεχόμενος μὲ ἐκπληξὴ τὴν ἀνέκφραστη ἀγαλλίαση.

65. Ὄταν ἡ ψυχὴ μὲ αἴσθησι τῆς ἀλήθειας αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸ της νὰ ἔχει μεθύσει, σὰν μὲ δυνατό κρασί, ἀπὸ τὸ ποτήρι τῆς χάριτος καὶ θγαίνει ἀπὸ τὰ λογικά της, εἶναι φανερὸ ὅτι τότε εἶναι καιρὸς νὰ σιωπᾶ.

66. Ὄταν ἡ ἐσωτερικὴ διάθεσι τοῦ ἀνθρώπου θέλει νὰ φωνάζει καὶ νὰ λέγει, «Κύριε, γιατί πλήθυναν ἐκεῖνοι ποὶ μὲ θλίβουν; Πολλοὶ ἐξεγείρονται ἐναντίον μου»⁸², τότε εἶναι καιρὸς τοῦ νὰ ὀμιλεῖ⁸³ καὶ φυσικὰ νὰ ὀμιλεῖ ὄχι τυχαῖα, ἀλλὰ ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν καὶ μὲ μετριοφροσύνη, λέγοντας αὐτὰ πού πρέπει καὶ ὅπως πρέπει.

67. Ὄταν τὸ φῶς τοῦ προσώπου τοῦ Κυρίου ἀποτυπώνεται ἐπάνω στὴν ψυχὴ, ὥστε νὰ ἀποκτᾶ ὁμορφιὰ καὶ λαμπρότητα καὶ νὰ ξεχύνεται ἀπὸ μέσα της θεῖα εὐφροσύνη, τότε ὅπωςδήποτε εἶναι καιρὸς γιὰ σιωπῇ⁸⁴.

84. Ὅπ. π.

ξη'. "Οταν ἐπανισταμένους αὐτῇ ὁρῶν ἀδίκους μάρτυρας καὶ ἃ οὐ γινώσκει ἐρωτῶντας αὐτὴν καὶ ταράττοντας, τότε καιρὸς γιγνομένως τοῦ λαλεῖν καὶ μὲν δὴ τοῦ ἀντιφθέγγεσθαι

ξθ'. Κορυφαιότατον καὶ οἶον εἰπεῖν ἀκρότατον, ἢ δήπου
 5 ὑψιστον καλὸν καὶ μὲν γε ἀγαθὸν ὁ Θεός, ἐν ἅπασιν τοῖς οὕσι καὶ
 τοῖς νοουμένοις, ἐν ἅπασιν δὲ τοῖς ὁρωμένοις πολλῶ τῷ μεταξύ βέλ-
 τιον τὴν φύσιν πέφυκεν ἄνθρωπος καὶ κρείττων πιθανῶς ἀσυγ-
 κρίτως, τῇ χάριτι δὲ τῷ ὄντι καὶ τῶν ἀγγέλων ὑπέρτερος. Ἐν τοί-
 νιν παμπόλλοις νοῦς θεωρητικὸς τοῖς μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώ-
 10 πων τῷ ὑπὲρ ἔννοιαν προσεγγίζων, ἐκπληκτος ἀποκαθίσταται,
 ὀπηνίκα ἔτι δαψιλοῦς τῆς φωτιστικῆς χάριτος οὐ πεπεύραται· ἥς
 δι' ἐνεργοῦς ἐν καρδίᾳ πνευματικῆς δυνάμεως γεγευμένος, φαίην
 ἂν τάχα, εἰς τὸ ἀκρότατον ἄνεισι καλὸν καὶ ἀγαθόν, τὸν Θεόν, καὶ
 ἐν αὐτῷ κατὰ δωρεὰν θειοτέραν εἴσεισι, καὶ ὁρᾷ ἐνοειδῶς καὶ
 15 ἐκπλήσσεται, εἰς τὸν ὑπὲρ νοῦν θυθὸν ἀυλιζόμενος ἐν σιωπῇ· καὶ
 τοῦτό ἐστιν ἀληθῶς τοῦ πρώτου σαββατισμοῦ τά, ὡς ἂν ὀνομάσοι
 τις ἴσως, ἐνέχειρα, οὗ τύπος ὁ τῆς κτίσεως τῶν ὄντων σαββατισμὸς
 τοῦ Θεοῦ⁸⁵, ἐτέρου δέ, οὗ ἀψευδὲς παράδειγμα, ὁ ἀπολειπόμενος
 σαββατισμὸς τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ⁸⁶, μείζονος καὶ ἀλλοιωτέρου σαβ-
 20 βατισμοῦ προφανῶς ἀπολαύει, εἰς ἑαυτὸν στραφεὶς ἀπὸ τοῦ Θε-
 οῦ, καὶ ἑαυτὸν γνοῦς ὡς εἰκόνα μετὰ πρωτότυπον, καὶ τὸ ὄλον, τὰ
 μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ὅποια· ὁπότε οὐ μόνον εἰς τὰ ὑπὲρ
 νοῦν καὶ διάνοιαν διοδεύει, τρόπον κατάλληλον, ἐν θαυμασίᾳ ἐκ-
 πλήξει, ἀλλὰ καὶ χαρᾶς, οὐχ ὡς ἂν τις εἰπεῖν ἔχοι, καὶ πνευματι-
 25 κῆς πληροῦται ἀγαλλιᾶσεως, γαννύμενος γιγνομένως ἐν σιωπῇ
 ταῖς ἐπ' αὐτὸν ὑπὲρ ἑαυτὸν θεοπτικαῖς ἐλλάμπυσι καὶ θεουργίαις
 καὶ ἐνούμενος ταύτῃ τῇ τῆς θείας καὶ ὑπερφυοῦς καὶ θεότητος
 ἐνάδι, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

85. Γεν. 2, 2-3.

68. “Όταν αὐτὴ (ἡ ψυχὴ) βλέπει ἄδικους μάρτυρες νὰ τὴν κατηγοροῦν γιὰ πράγματα ποὺ δὲν γγνωρίζει καὶ νὰ τῆς προξενοῦν ταραχὴ, τότε εἶναι πραγματικὰ καιρὸς γιὰ νὰ ὀμιλεῖ καὶ βέβαια καὶ νὰ ἀντιλέγει.

69. Τὸ κορυφαίότατο καί, ὅπως ἄλλιῶς θὰ ἔλεγα, τὸ ἀκρότατο, ἢ καλύτερα τὸ ὑψιστο καλὸ καὶ ἀγαθὸ μεταξὺ ὅλων τῶν ὄντων καὶ τῶν νοητῶν εἶναι ὁ Θεός, ἐνῶ ἀπὸ ὅλα τὰ ὄρατὰ κατὰ μεγάλη διαφορὰ καλύτερος ὡς πρὸς τὴ φύση εἶναι ὁ ἄνθρωπος καὶ χωρὶς ἀμφιβολία ἀσύγκριτα ἀνώτερος, ἐνῶ ὡς πρὸς τὴ χάρη ποὺ ἔχει δεχθεῖ εἶναι ἀνώτερος καὶ ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους. Προσεγγίζοντας λοιπὸν ὁ θεωρητικὸς νοῦς τὸν πᾶνω ἀπὸ κάθε ἔννοια Θεὸ μέσω τῶν πάμπολλων μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ αὐτοῦ ὄντων, κυριεύεται ἀπὸ ἐκπληξη ὅταν δὲν ἔχει ἀκόμα δεχθεῖ μὲ ἀφθονία τὴ φωτιστικὴ χάρη, ὅταν ὁμως τὴ γευθεῖ μέσα στὴν καρδιά του μὲ δραστικὴ πνευματικὴ δύναμη, ἀνεβαίνει στὸ ἀκρότατο, θὰ μπορούσα νὰ πῶ μὲ βεβαιότητα, καλὸ καὶ ἀγαθὸ, τὸν Θεό, καὶ εἰσέρχεται μέσα σ’ Αὐτὸν κατὰ μία θεικότερη δωρεά, καὶ βλέπει κατὰ τρόπο ἐνιαῖο καὶ κυριεύεται ἀπὸ ἐκπληξη, κατοικώντας μὲ σιωπὴ μέσα στὸν πᾶνω ἀπὸ τὸ νοῦ βυθό. Καὶ αὐτὴ πραγματικὰ ἢ κατάστασις εἶναι ἡ ἐγγύησις τοῦ πρώτου σαββατισμοῦ, ὅπως ἐνδεχομένως θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ τὴν ὀνομάσει, τῆς ὁποίας τύπος εἶναι ὁ σαββατισμὸς τοῦ Θεοῦ⁸⁵ μετὰ τὴ δημιουργία τῶν ὄντων, ἐνῶ ἕναν ἄλλον σαββατισμὸ, τοῦ ὁποίου ἀψευδὲς παράδειγμα εἶναι ὁ σαββατισμὸς ποὺ ἐπιφυλάσσεται γιὰ τὸ λαὸ τοῦ Θεοῦ⁸⁶, μεγαλύτερο καὶ διαφορετικὸ, ἀπολαμβάνει ὀλοφάνερα ὅταν ἀπὸ τὸν Θεὸ σιραφεῖ στὸν ἑαυτό του καὶ γνωρίσει τὸν ἑαυτό του ὡς εἰκόνα τοῦ Πρωτοτύπου, καὶ γενικὰ ὅλα ἐκεῖνα ποὺ ὑπάρχουν ἀνάμεσα στὸν Θεὸ καὶ τοὺς ἀνθρώπους, ὅποτε δὲν εἰσέρχεται μόνο μέσα στὰ πᾶνω ἀπὸ τὸ νοῦ καὶ τὴ διάνοια μὲ τρόπο κατάλληλο καὶ μέσα σὲ μᾶ γεμάτη ἀπὸ θαυμασμὸ ἐκπληξη, ἀλλὰ καὶ γεμίζει ἀπὸ χαρὰ, ποὺ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὴν περιγράψει, καὶ πνευματικὴ ἀγαλλίασις, ἀστράφτοντας πραγματικὰ μέσα σὲ κατάστασις σιωπῆς ἀπὸ τίς θεοπτικὲς ἐλλάμψεις καὶ θεουργίες ποὺ συμβαίνουν σ’ αὐτόν, καὶ μέσα στὴν κατάστασις αὐτὴ μὲ τὴ χάρη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐνώνεται μὲ τὴ Μονάδα τῆς θείας καὶ ὑπερφυσικῆς θεότητος.

86. Ἐβρ. 4, 9.

ο'. Ὀπηνίκα πάντων ὑποθετικῶς τῶν γεγονότων ποιεῖται ἀφαίρεσιν, ὡς μὴ ὄντων, τὸ ὄντως ὄν, τηνικάδε ἀρρήτως φαντάζεται, ὑπὲρ νοερὰν ἐνεργειάν τε καὶ ἔνωσιν, νοῦς θεωρῶν ἐν ἀληθείᾳ καὶ πνεύματι δι' ὑπεροχῆς ἀπειροῦ τῶν περὶ τὰ ὄντα θείων
5 ἀμωσγέπως θεωρουμένων, καὶ γίννεται ἐνοειδής, ἢ ἔν, ἔν' οὔτω φῶ, ἀφάτως ἀφασία, κάτοχος πλήρης ἀγάπης, χαρᾶς, οὔμενον ἀπλῶς, ἀλλὰ τῶν ἀπὸ τῆς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος, τῆς ἐφαμίλλου τῶν ἀγγέλων τρυφῆς.

οα'. Ὡσπερ οὐδαμῶς οὐδόλως τὸ παράπαν, Κύριε, εἶ τὴν
10 οὐσίαν ληπτὸς οὐδενί τινι ὁποῖα δὴ φύσει λογικῇ τε καὶ νοερᾷ, ἢ καθάπαξ γνώσει κτιστῇ, οὐδὲ γοῦν χερουδικῇ, ἀλλ' ὑπερεξίστασαι ἀπειράκις ἀπείρως ἀπάσης γνώσεως, οὔτω, Δέσποτα, καὶ τὰ περὶ σέ παντάπασιν ἄπειρα καὶ ἀόριστα· αὐτίκα τοίνυν ὄντα καὶ λέγοντα σεαυτὸν ἀνυπερβλήτω κηδεμονία τὸν νομοθέτην τῆς
15 παλαιᾶς Διαθήκης Μωσέα κηρύττειν ἐπέταξας. Ἀλλὰ καὶ οὔτω σὺ πάλιν, ἀψευδέστατε καὶ μόνη ἄκρα ἀλήθεια, εἶρηκας περὶ τινων τῶν σῶν, ὅτι ὀφθεις αὐτοῖς, ὅμως τὸ ὄνομά σου οὐκ ἀπεκάλυψας. Ἔστι γὰρ ὑπὲρ πᾶν ἀσυγκρίτως ὄνομα⁸⁷, τῶν οὐ μόνον ὅσα ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν ὅσα ἐν οὐρανοῖς. Οὐσίαν γὰρ σε πα-
20 ριστᾶσιν οἱ τοῦ σοῦ φωτὸς ἔμπλεοι, ἀλλὰ τοῦ ἐνυποκειμένου χωρίς, πάντως ἔν' οὔτως ἐπομένως ὑπερούσιος ἀποφανθῆς καὶ νόησιν μὴ ἔχουσιν καθάπαξ τι ὑποκείμενον, ἵνα περιφανῶς καὶ ὑπὲρ νόησιν καὶ πάντων τῶν γνωσθῆναι δύναμιν ἐχόντων ἀπειράκις ἄγνωστος καὶ ὑπέρτερος γνωρισθῆς χρόνου τελείως ὁρᾶσαι ἀνώ-
25 τερος, ἀναρχος, αὐτοζωὴ ὦν, καὶ ἀπέραντος, τοπικὴν ὀλοσχερῶς ὑπεκφεύγεις ἔννοιαν, ὃ πανταχοῦ ἀθρόως παρὰν καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν, ὡς τοῦ παντὸς ἀθρόον ποιητῆς καὶ μόνος, καίτοι γε καὶ τῶν νοερῶν φύσεων περιοχῇ, καὶ τόπος ὦν ἀδιάδατος, νοῦ τάχος ὑπερβαίνων καὶ φθάνων αὐτοῦ τὴν ἐπίνοιαν, ἅτε ὑπὲρ τὸ πᾶν, καὶ χεῖρ

86α. Ἐξ. 3, 14.

70. "Όταν ὁ νοῦς, θεωρώντας ἀληθινὰ καὶ πνευματικά, ἀποσπασθεῖ ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα σὰν νὰ μὴ ὑπάρχουν αὐτὰ, τότε φαντάζεται κατὰ τρόπο ἀνέκφραστο τὸ ὄντως "Ον πάνω ἀπὸ κάθε νοερὴ ἐνέργεια καὶ ἔνωση, πού ξεπερνᾷ ὅπωςδήποτε ἡ θεωρία αὐτὴ ἀπεριόριστα τὰ θεῖα θεωρήματα τὰ σχετικὰ μὲ τὰ ὄντα, καὶ γίγνεται ἐνοειδής, ἦ, γιὰ νὰ τὸ πῶ ἔτσι, ἓνα, κυριευμένος ἀπὸ ἀνέκφραστη ἀφωνία, ὄντας γεμᾶτος ἀπὸ ἀγάπη καὶ χαρὰ, ὄχι βέβαια ἀπλή, ἀλλὰ πού πηγάζει ἀπὸ τὴν ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος, τὴν τρυφή πού εἶναι ἰσοδύναμη μὲ τὴν τῶν ἀγγέλων.

71. "Όπως ἀκριδῶς μὲ κανένα ἀπολύτως τρόπο, Κύριε, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνεις κατανοητὸς ὡς πρὸς τὴν οὐσία ἀπὸ καμμιά φύση λογικὴ καὶ νοερή, ἦ γενικὰ ἀπὸ γνώση κτιστή, οὔτε βέβαια καὶ χερουδική, ἀλλὰ βρῖσκεσαι ἅπειρες φορές ἅπειρα πάνω ἀπὸ κάθε γνώση, ἔτσι, Δέσποτα, καὶ τὰ σχετικὰ μὲ σένα εἶναι ἐξολοκλήρου ἅπειρα καὶ ἀπεριόριστα, καὶ γι' αὐτὸ ἐξαιτίας τῆς ἀνυπέροβλης φροντίδας σου πρόσταξες τὸν νομοθέτη τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης Μωυσῆ νὰ κηρύττει ὅτι εἶπες πὼς εἶσαι ὁ "Ων^{86α}. Ἀλλὰ καὶ ἔτσι σὺ πάλι, ἀψευδεύστατε καὶ μόνη ἀκρα ἀλήθεια, ἔχεις πεῖ γιὰ κάποιους ἀπὸ τοὺς δικούς σου, ὅτι φανερώθηκες σ' αὐτούς, ἀλλ' ὅμως δὲν τοὺς φανέρωσες τὸ ὄνομά σου. Γιατὶ τὸ ὄνομά σου εἶναι ἀσύγκριτα πάνω ἀπὸ κάθε ὄνομα⁸⁷, ὄχι μόνο ἀπὸ ὅσα ὑπάρχουν ἐπάνω στὴ γῆ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὅσα ὑπάρχουν στοὺς οὐρανούς. Γιατὶ ἐκεῖνοι πού εἶναι γεμᾶτοι ἀπὸ τὸ φῶς σου σὲ παρουσιάζουν ὡς οὐσία, ἀλλὰ χωρὶς ὑποκείμενο στὸ ὁποῖο ὑπάρχει αὐτή, ὥστε μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ παρουσιαστεῖς ὅπωςδήποτε ὅτι εἶσαι ὑπερούσιος καὶ ὡς νόηση πού δὲν ἔχει κατὰ κατὰ κανένα τρόπο ὑποκείμενο, ὥστε ἔτσι νὰ γνωριστεῖς ὀλοφάνερα ὅτι εἶσαι πάνω ἀπὸ κάθε νόηση καὶ ὅτι εἶσαι ἅπειρες φορές ἄγνωστος καὶ ἀνώτερος ἀπὸ ὅλα πού μποροῦν νὰ γνωσθοῦν. Εἶσαι τελείως ἀνώτερος ἀπὸ τὸ χρόνο, ἄναρχος, ὄντας αὐτοζωὴ καὶ ἀπέραντος, ξεφεύγοντας τελείως κάθε τοπικὴ ἔννοια, Σὺ πού εἶσαι διὰ μᾶς πανταχοῦ παρὼν καὶ πάνω ἀπὸ τὸ πᾶν, ὡς δημιουργὸς τοῦ παντός καὶ μόνος, ἂν καὶ βέβαια περιέχεις καὶ τὶς νοερὲς φύσεις, καὶ εἶσαι τόπος ἀδιάβατος, ὑπερβαίνοντας τὴν ταχύτητα τοῦ νοῦ καὶ προλαβαίνοντας τὴ σκέψη αὐτοῦ, ἀφοῦ βρῖσκεσαι πάνω ἀπὸ τὸ

87. Πρβλ. Φιλίπ. 2, 9.

παντοκρατορικῆ τοῦ παντός εύρισκόμενος τρόπον ἀδιεξίτητον
καὶ μὴν οὐδὲ φύσεως, καὶ τὸ τυχόν, ὄροις ὑπόκεισαι.

Ἄοριστος σὺ καὶ γάρ, οὐ μόνον τὴν φύσιν, ὡς ὑπερφυῶς
ἀκατάληπτος, ἀλλὰ καὶ τοῖς περὶ σὲ φυσικοῖς, ὡς σοφία ὑπέρσο-
5 φος καὶ δύναμις ὑπερδύναμος καὶ ἀγάπη καὶ ἀγαθότης ὑπὲρ
πᾶσαν διάνοιαν ἀγάπης καὶ ἀγαθότητος. Τί ἂν τις εἴποι σε; φῶς
λεγόμενον, οὐκ ἀπρόσιτον; ὥστ' ἄρ' ὑπὲρ φῶς τίς κριτήν, οὐ πάν-
τα γινώσκοντα καὶ πρὸ γενέσεως; ποῦ ταῦτα κριτοῦ; ὥστ' ἄρ'
ὑπὲρ κριτήν πολλῶ τὸ μεταξύ. ποταπὸν δέ σε δημιουργὸν καὶ φῆ,
10 τὸν ῥοπῆ θελήματος μόνῃ κτίζοντα καὶ ταῦτα μιᾶ τὰ πολλὰ καὶ
διάφορα ἔνυλα; ἐν δ' ἀύλοις βαθαὶ τοῦ βάθους τῆς ὑπεροχῆς, ἴν'
οὔτω φῶ, μιᾶ ῥοπῆ Πνεύματος τὰ μιᾶς φύσεως πνευματικὰ γάρ,
πολλὰ δὲ καὶ πάμπολλα, ταῖς τῶν διαθέσεων, εἰ βούλοιο δέ, καὶ
προσώπων διαφοραῖς, τὸ πάμπαν θαυμάσιον καὶ πᾶσαν νοῦν-
15 τος καθ' ὑπερβολὴν φεῦγον διάνοιαν; ἄρα ταῦτα δημιουργοῦ;
οὐδαμῶς ὥστ' ἄρ' ὑπὲρ δημιουργὸν κτίστης ὀνομάξῃ καὶ τεχνί-
της κηρύττῃ; καὶ ποῖος κτίστης χωρὶς θεμελίου ἐπὶ μηδεμιᾶς ἔ-
δρας κτίζει, καὶ τὸ βραχύτατον γοῦν, ὡς σὺ γε, Δέσποτα, τὴν το-
σὴνδε γῆν μετὰ πασῶν δὲ ὀρέων αὐτῆς καὶ λίθων καὶ ὕλης ἀλλοί-
20 ας, θεμελιῶν αὐτὴν ἐπ' οὐδενός⁸⁸, καὶ ταῦτα τοσοῦτον ἀσφαλῶς; ἢ
ποῖος τεχνίτης ἐκ μηδαμῆ μηδαμῶς ὄντων παράγει, καὶ ταῦτα ἀ-
καρεῖ κατὰ λόγον ἡλίκα, οἷα τὰ τεχνητά, ὥσπερ παράγεις σὺ; Ἄ-
ράγε κτίστου ἢ τεχνίτου τὰ σά τις εἰπών, τὰ εἰκότα ἔρεϊ; ἢ κιστα
πάντων ἀληθῶς οὐκοῦν ὑπὲρ κτίστην καὶ τεχνίτην πολλῶ τῶ ἀ-
25 πείρω τυγχάνεις ὧν ὁ Θεός.

Ποῖον εἶδος ἀγάπης ποτὲ καὶ ἢ εἰδέναι τις ἔχει ἂν ἢ ἀκοῦσαι
ἢ ἀναπλάσαι, καὶ ὅπως οὐ γοῦν, ὁποῖον ἢ πανθαύμαστός σου

πάν, καὶ χέρι πού ἐξουσιάζει τὸ πᾶν κατὰ τρόπο ἀνεξερεύνητο, καὶ δὲν ὑπόκεισαι οὔτε καὶ κατ' ἐλάχιστο στοὺς ὄρους τῆς φύσεως.

Σὺ πραγματικὰ εἶσαι ἀπεριόριστος, ὄχι μόνο ὡς πρὸς τὴ φύση, ὡς ὑπερφυσικὰ ἀκατάληπτος, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὶς σχετικὰ μὲ σένα φυσικὰς ἰδιότητες, ἀφοῦ εἶσαι σοφία ὑπέρσοφῃ καὶ δύναμη ὑπερδύναμη καὶ ἀγάπη καὶ ἀγαθότητα πᾶνω ἀπὸ κάθε ἔννοια ἀγάπης καὶ ἀγαθότητος. Τί θὰ μπορούσε νὰ σὲ ὀνομάσει κανεὶς; Ὀνομαζόμενος φῶς, δὲν εἶσαι ἀπρόσιτος; Ἄρα λοιπὸν εἶσαι πᾶνω ἀπὸ τὸ φῶς. Τί πάλι; Ὀνομαζόμενος κριτής, δὲν γνωρίζεις τὰ πάντα καὶ πρὶν ἀπὸ τὴ γένεσίν τους; πῶς αὐτὰ εἶναι γνωρίσματα κριτοῦ; Ὡστε λοιπὸν εἶσαι πολὺ πιὸ πᾶνω ἀπὸ τὸν κριτή. Τί λογῆς πάλι δημιουργὸ νὰ σὲ πεῖ κανεὶς, Σένα πού μὲ τὴ ροπή καὶ μόνο τοῦ θελήματός σου δημιουργεῖς καὶ μάλιστα μέσα σὲ μιὰ στιγμή τὰ πολλὰ καὶ διάφορα ἔνυλα; Ἄν μάλιστα πεῖ κανεὶς γιὰ τὰ ἄνυλα, ἀλήθεια, τί βάθος ὑπεροχῆς, γιὰ νὰ μιλήσω ἔτσι, ἀφοῦ μὲ μιὰ ροπή τοῦ Πνεύματός σου ἦρθαν στήν ὑπαρξὴ ἐκεῖνα πού εἶναι μᾶς φύσεως, γιὰτὶ εἶναι πνευματικὰ, ἀλλ' εἶναι πολλὰ καὶ πάμπολλα, ὡς πρὸς τὶς διαθέσεις, καὶ ἂν θέλεις, καὶ ὡς πρὸς τὶς διαφορὰς τῶν προσώπων, πρᾶγμα κατὰ πάντα θαυμάσιο καὶ πού διαφεύγει ὑπερβολικὰ τὴ διάνοια τοῦ κάθε νοητοῦ ὄντος; Ἄραγε αὐτὰ εἶναι γνωρίσματα δημιουργοῦ; Καθόλου. Ἐπομένως εἶσαι ἀνώτερος ἀπὸ δημιουργό. Ὀνομάζεσαι κτίστης καὶ κηρύττεσαι τεχνίτης; Καὶ ποῖος κτίστης χωρὶς θεμέλιο καὶ χωρὶς καμμιᾶ βάση κτίζει καὶ τὸ πιὸ μικρὸ πρᾶγμα, ὅπως Ἐσύ, Δέσποτα, πού ἔκτισες τὴν τόσο μεγάλη γῆ μὲ ὅλα τὰ ὄρη αὐτῆς καὶ τοὺς λίθους καὶ τὰ διάφορα ὑλικά πράγματα, θεμελιώνοντας αὐτὴν ἐπάνω σὲ τίποτε⁸⁸, καὶ μάλιστα μὲ τόση μεγάλη ἀσφάλεια; Ἡ ποιὸς τεχνίτης παράγει ἀπὸ ἐντελῶς ἀνύπαρκτη ὕλη, καὶ μάλιστα μέσα σὲ μιὰ στιγμή ἀκολουθώντας τὸ λόγο του, τέτοιου εἶδους ἔργα τέχνης, σὰν αὐτὰ πού παράγεις Ἐσύ; Ἄραγε ἂν κάποιος ὀνομάσει τὰ δικά σου ἔργα, ἔργα κτίστη ἢ τεχνίτη, θὰ πεῖ αὐτὸ πού σου ταιριάζει; Δὲν θὰ εἶναι καθόλου ἀλήθεια αὐτό. Ἄρα λοιπὸν εἶσαι σὲ ἄπειρο βαθμὸ πᾶνω ἀπὸ κτίστη καὶ τεχνίτη, ἀφοῦ εἶσαι ὁ Θεός.

Ποιὸ εἶδος ἀγάπης μπορεῖ ποτὲ κανεὶς νὰ γνωρίσει ἢ νὰ ἀκούσει ἢ νὰ φέρει στὴ σκέψη του καὶ κατὰ τὸ ἐλάχιστο, σὰν ἐκεῖνο πού

88. Ἰωβ 26, 7.

χρηστότης μετὰ σφόδρα σφοδρῶν τῶν διακειμένων δέδειχεν ἡμῖν
 ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς προσλήψει πάνυ τοι λίαν φιλανθρώπως ὑπὲρ
 πάσας ἐλπίδας, ὅπερ δήπουθεν θεωροῦντες, οἷος τὸ θεωρεῖν ἔξε-
 5 σι διὰ χάριτος εἰς ἀχανὲς εἰσίσαισι ἄντικρυς ἀγάπης καὶ προνοί-
 ας ξενοτρόπου πέλαγος καὶ γιγνομένως ἔξω ἑαυτῶν γίνονται με-
 τὰ δρμυτάτων ἐρώτων κατάλληλα, καὶ τὰ τῆς οἰκονομίας οἰκείως
 ὀνομάσαι ταύτης τῷ ὄντι οὐκ ἴσασιν; Ὑπερβάλλει γὰρ ἐκ πλεί-
 στου τοῦ περιόντος καὶ νοῦν καὶ λόγον καὶ πᾶσαν ἀκοήν καὶ διά-
 νοιαν τὰ τῆς ἐνανθρωπήσεώς σου, Θεὲ ὑπεράγαθε, διακειμένα
 10 Πατὴρ πάντων εἶ καὶ καλῆ; Ἄλλ' ἀφάτως πατροσύνη ὅποιοι οὖν
 ὑπερέχεις, καὶ αἰτία καὶ ἔξουσία καὶ προμηθεΐα καὶ νουθεσία καὶ
 μακροθυμία, ἀνοχῆ. Βασιλεὺς ὀνομάξῃ; Ἄλλ' οὐκ οὖν καὶ κατὰ τὸ
 ἐνεστῶς μᾶλλον, ἤττον δὲ τὸ μέλλον, οὐδ' ὅπως οὖν μέντοι κατὰ
 τὸ παρεληλυθός ἀλλὰ πῶς; θαυμαστῶς, ἀπολύτως καὶ ἀπλῶς ἢ
 15 βασιλεία γὰρ σου βασιλεία πάντων τῶν αἰῶνων ὁμοθυμαδόν, ἐπί-
 σης ἐνεστῶτος, παρεληλυθότος, μέλλοντος, καὶ ἡ δεσποτεία σου
 ἐν πάσῃ γενεᾷ καὶ γενεᾷ.

Οὕτως ἐν πᾶσιν ἀπαξαπλῶς κατὰ πάντα ἀπείροις μέτροις
 ὑπέρκεισαι, ἀπλῶς καὶ ἀπολύτως πάσης περινοίας, ἵν' εἴπω ξυλ-
 20 λήθδην, ἐφαμίλλως λίαν καὶ ἀπείρως ὑπερεξηρημένος καὶ σύ,
 ἀκατάληπτε Κύριε, καὶ τὰ περὶ σέ, ᾧ φαντασιούμενος ὅπως δὴ
 νοῦς ψυχαγωγίαν ἔχει τῆς ἐφικτῆς σου ὀράσεως καὶ ὅλως μετὰ
 τῆς ἐπιπνοίας τοῦ Πνεύματος γεγονώς, ὡς εἰς γνόφον εἰσδύνει
 μυστικόν, μήτε τελείως ἔχων ὄραῖν σε διὰ τὸ τῆς δόξης ἄπειρον
 25 καὶ ἀπρόσιτον, ἐξ οὗ γε τρόπου ὑπερκοσμῶ καταπαύσει κατα-
 παύεις ἀρρήτως τοὺς θεωροῦντας καὶ δὴ φιλοῦντάς σε θαυμα-
 στῶς μήτε πάμπαν χωρὶς τοῦ ὄραῖν σε τελῶν. Ὅθεν ἀνάπαισιν
 θείαν καὶ ὑπερφυᾶ αὐθις ἀναπαύεις αὐτούς, ἄρρητε, ἀνεπινόητε,
 ἀπερίγραπτε, ἀπερίληπτε, καὶ ξυνελόντα εἰπεῖν, παντάπειρε, τὴν
 30 οὐσίαν δηλονότι καὶ τὴν ἐνέργειαν ἀμήν.

οβ'. Ὅταν ὁ νοῦς πόρρω πολυνοίας γένηται, τὰς ἑτερότητας
 καὶ πολυσχεδεῖς ἐννοίας ἀποπεισόμενος καὶ ὑπὲρ ἄνω εὐρίσκεται

ἡ πανθαύμαστή σου ἀγαθότητα μὲ ὑπερβολικὰ μεγάλες ἀποδείξεις ἔδειξε σὲ μᾶς μὲ τὴν πρόσληψη τῆς δικῆς μας φύσεως μὲ πολὺ μεγάλη φιλανθρωπία πού ξεπερνᾷ κάθε ἐλπίδα, τὸ ὁποῖο θεωρώντας, ὅσοι ἔχουν τὴ χάρη νὰ θεωροῦν, εἰσέρχονται κατ' εὐθείαν σ' ἓνα ἀχανὲς πέλαγος παράδοξης ἀγάπης καὶ πρόνοιας, βγαίνοντας πραγματικὰ ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτό τους μὲ σφοδροὺς ἔρωτες καὶ μὴ γνωρίζοντας πῶς νὰ ὀνομάσουν κατὰ τρόπο κατάλληλο τὰ σχετικὰ μὲ τὴν οἰκονομία αὐτή; Γιατὶ ξεπερνοῦν ὑπερβολικὰ, ὑπεράγαθε Θεέ, τὸ νοῦ καὶ τὸ λόγο καὶ κάθε ἀκοή καὶ διάνοια τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἐνανθρώπησή σου. Εἶσαι καὶ ὀνομάζεσαι Πατέρας ὄλων; Ἄλλ' ὑπερέχεις ἀπερίγραπτα ἀπὸ ὁποιαδήποτε πατρῶτητα ὡς πρὸς τὴν αἰτία καὶ τὴν ἔξουσία καὶ τὴν πρόνοια καὶ τὴ νουθεσία καὶ τὴ μακροθυμία καὶ τὴν ἀνοχή. Ὀνομάζεσαι Βασιλιάς; Ὅμως δὲν εἶσαι περισσότερο κατὰ τὸ παρὸν καὶ λιγότερο κατὰ τὸ μέλλον καὶ καθόλου κατὰ τὸ παρελθόν. Ἄλλὰ πῶς εἶσαι; Μὲ τρόπο θαυμαστὸ, ἀπόλυτο καὶ ἀπλό. Γιατὶ ἡ βασιλεία σου εἶναι βασιλεία ὄλων μαζί τῶν αἰώνων, ἔξιςου τοῦ παρόντος, τοῦ παρελθόντος, καὶ τοῦ μέλλοντος, καὶ ἡ δεσποτεία σου ἐπεκτείνεται σὲ ὅλες τὶς γενεὲς τῶν γενεῶν⁸⁹.

Ἔτσι ὡς πρὸς ὅλα γενικὰ ὑπερέχεις κατὰ πάντα σὲ ἄπειρο βαθμό, κατὰ τρόπο ἀπλό καὶ ἀπόλυτο, καί, γιὰ νὰ μιλῆσω μὲ συντομία, βρίσκεσαι τελείως καὶ σὲ ἄπειρο βαθμὸ ἔξω ἀπὸ κάθε σκέψη καὶ σύ, ἀκατάληπτε Κύριε, καὶ τὰ σχετικὰ μὲ σένα, τὰ ὁποῖα φέροντας στὴ σκέψη του ὁποιοσδήποτε νοῦς, νοιώθει εὐχαρίστηση ἀπὸ τὴν κατὰ τὸ δυνατόν θεᾶ σου καὶ κυριευμένος ἔξολοκλήρου ἀπὸ τὸ Πνεῦμα σου, εἰσέρχεται σὰν σὲ μυστικὸ γνόφο, μὴ μπορώντας νὰ σὲ βλέπει τελείως ἔξαιτίας τῆς ἄπειρης καὶ ἀπρόσιτης δόξας σου, καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἀναπαύεις κατὰ τρόπο ἀνέκφραστο μὲ ὑπερκόσμια ἀνάπαυση ἐκείνους πού σὲ βλέπουν καὶ σὲ ἀγαποῦν κατὰ τρόπο θαυμαστό, ἀλλὰ καὶ οὔτε μένει χωρὶς καθόλου νὲ σὲ βλέπει. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τοὺς ἀναπαύεις πάλι μὲ ἀνάπαυση θεία καὶ ὑπερφυσική, ἀνέκφραστε, ἀκατανόητε, ἀπεριόριστε, ἀπερίληπτε, καί, γιὰ νὰ μιλῆσω μὲ συντομία, παντάπειρε ὡς πρὸς τὴν οὐσία καὶ τὴν ἐνέργεια. Ἀμήν.

72. Ὅταν ὁ νοῦς βρεθεῖ μακριὰ ἀπὸ τὶς πολλὲς σκέψεις, ἀφοῦ ἀπομακρύνει τὶς ἑτερότητες καὶ πολύμορφες ἔννοιες καὶ ὑπερβεῖ τὸ

τοῦ νοεροῦ σκεδασμοῦ ἐν τῇ ἐπιπνοίᾳ καὶ μετοχῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐνίζοντος αὐτὸν καὶ ἐπὶ τὴν καρδίαν διηνεκῶς καὶ αἰείδλυτα πνέοντος καὶ τοῖς θείοις τόποις συνεχῶς ἐμφιλοχωρῶν ταῖς περὶ Θεοῦ φαντασίαις οἷον πιωθῆ, ὡς ἐνὶ ἐνατενισμῶ νοερῶ
 5 ἀθρόον τὰ ἡλίκα, ὅσα περὶ Θεὸν ἐνοειδῶς ἐνοπτρίζεσθαι καὶ ἀρρήτως ἐρωτικῶς· τότε τῆς θείας καταπαύσεως γίνεται περιφανῶς, βαθείας καὶ θείας εἰρήνης ἀπολαύων καὶ καρδιακῆς ἁγίας ἡσύχου τὰ πολλὰ ἀναπαύσεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

10 ογ'. Ὄταν ὁ νοῦς ὁμιλῇ Θεῷ καὶ προσεύχηται, ὡς δὴ τις υἱὸς φιλοστοργοτάτῳ Πατρὶ ταῖς διαθέσεσι καὶ τὸ Ἰησοῦ φῶς ὄρων ἀφάτως εὐφραίνεται, ἐκπλησσομένης λίαν ἐρωτικῶς, ἔρωτα ἐναργῶς θεῖον καὶ ὑπερφυᾶ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνέργειαν αἰσθόμενος ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ καὶ ὑπεράνω τῶν θείων ἐμφάσε-
 15 ων καὶ τελειοτήτων ὑπερανίπτασθαι θέλη μυστικῶς καὶ ὑπερκοσμίως, τηνικάδε ἀληθῶς καταπαύει ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ ὑπὲρ τὸ νοεῖν μετὰ τὸ νοεῖν γινόμενος καὶ θαυμασιῶς ἡδυνπαθῶν καὶ ὄντως ἀναπαυόμενος ἐν εἰρήνῃ τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος τοῦ Χριστοῦ.

20 οδ'. Κατέπαυσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων, ὧν ἤρξατο ποιῆσαι^ο, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐν Λόγῳ καὶ Πνεύματι τῶν γεγονότων ἐκπλήρωσιν· ἐφάμιλλον τρόπον καὶ ὁ θεοεἶκελος νοῦς καταπαύει ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὧν ἤρξατο τὸ κατ' ἀρχὰς ποιεῖν εἰς συμπλήρωσιν κόσμου τοῦ κατ' ἀρετὴν νοητοῦ, ἀλλὰ μετὰ τὸ ἀ-
 25 νασκοπήσαι καὶ οἷον ἐπεξεργάσασθαι ἐν Λόγῳ Θεοῦ καὶ Πνεύματι ζωοποιῶ τὸν ξύμπαντα κόσμον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ νοητὰ διαρκῶς καὶ ἀπὸ τῶνδε ἀναβεδηκέναι πάλιν ἐν Λόγῳ καὶ Πνεύματι εἰς τὰ παρά τισιν εἰρημένα μετὰ τὰ φυσικὰ καὶ ὑπερκῦψαι εἰς τὰ ἀπλᾶ καὶ ἀπόλυτα τῆς θεολογίας μυστικὰ θεάματα· τὸ τηνικάδε
 30 γὰρ ἐν τῇ καταπαύσει, ἀναπαύσεως καὶ εἰρήνης ἐν νοερᾷ ἀληθείᾳ ὅτι μάλιστα πολλῆς ἀπολαύει καὶ δὴ θεοῦται ἐν φωτὶ γνώσεως

νοερὸ διασκορπισμὸ μὲ τὴν πνοὴ καὶ τὴ μετοχὴ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, πού τὸν ἐνοποιεῖ καὶ πνέει διαρκῶς καὶ ἀκαταύπαιστα μέσα στὴν καρδιά, καί, διατρίβοντας συνεχῶς μέσα στοὺς θείους τόπους, κυριευθεῖ ἀπὸ τὶς σκέψεις τοῦ Θεοῦ, ὥστε μὲ τὴ νοερὴ ἐνατένιση νὰ βλέπει σὰν μέσα σὲ καθρέπτη διὰ μιᾶς τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ μὲ τρόπο ἐνοποιητικὸ καὶ ἀνέκφραστα ἐρωτικὸ, τότε πετυχαίνει ὀλοφάνερα τὴ θεία ἀνάπαυση, ἀπολαμβάνοντας μὲ τὴ χάρις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας βαθειὰ θεία εἰρήνη καὶ ἅγια μεγάλη καὶ ἡσυχὴ ἀνάπαυση τῆς καρδιάς.

73. Ὄταν ὁ νοῦς ὁμιλεῖ πρὸς τὸν Θεὸ καὶ προσεύχεται, σὰν κάποιος υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα μὲ τὶς φιλοστοργότατες διαθέσεις, καὶ βλέποντας τὸ φῶς τοῦ Ἰησοῦ εὐφραίνεται ἀνέκφραστα καὶ νοιώθει ἐκπληξὴ μεγάλη μὲ τρόπο ἐρωτικὸ, αἰσθανόμενος μέσα στὴν καρδιά του σὰν ἔρωτα καθαρὰ θεῖο καὶ ὑπερφυσικὸ τὴν ἐνέργεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ θέλει νὰ πετάει πάνω ἀπὸ τὶς θεῖες ἀνταύγειες καὶ τελειότητες μὲ τρόπο μυστικὸ καὶ ὑπερκόσμιο, τότε ἀληθινὰ σταματᾷ ἀπὸ ὅλα τὰ ἔργα του, ὑπερβαίνοντας τὴ νόηση καὶ φτάνοντας στὰ πέρα ἀπὸ τὴ νόηση, καὶ νοιώθει κατὰ τρόπο θαυμαστὸ μεγάλη εὐχαρίστηση καὶ ἀναπαύεται πραγματικὰ μέσα στὴν εἰρήνη πού χαρίζει τὸ ζωοποιὸ Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ.

74. Ὁ Θεὸς σταμάτησε καὶ ἀναπαύθηκε ἀπὸ ὅλα τὰ ἔργα πού εἶχε ἀρχίσει νὰ κάνει⁹⁰, ἀλλὰ μετὰ τὴ συμπλήρωση τῶν ἔργων μέσω τοῦ Λόγου καὶ τοῦ Πνεύματος. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ὁ θεόμορφος νοῦς σταματᾷ καὶ ἀναπαύεται ἀπὸ ὅλα τὰ ἔργα του, τὰ ὁποῖα ἄρχισε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ κάνει πρὸς συμπλήρωση τοῦ νοητοῦ κόσμου τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνασκόπηση καὶ τὴν ἐπαρκῆ ἐπεξεργασία κατὰ κάποιον τρόπο μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος ὅλου τοῦ κόσμου καὶ τῶν νοητῶν πού ὑπάρχουν μέσα σ' αὐτόν, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἀνεβεῖ πάλι μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Λόγου καὶ τοῦ Πνεύματος σὲ ἐκεῖνα πού ἔχουν ὀνομαστεῖ ἀπὸ μερικὸς μεταφυσικά, καὶ σκύψει ἀπὸ ἐκεῖ στὰ ἀπλά καὶ ἀπόλυτα μυστικά θεάματα τῆς θεολογίας. Τότε δηλαδή μὲ τὴν κατάπαυση τῶν ἔργων του ἀπολαμβάνει μεγάλη ἀναπαύση καὶ εἰρήνη μέσα σὲ νοερὴ ἀλήθεια, καὶ μάλιστα θεώνεται μέσα στὸ φῶς τῆς γνώσεως καὶ

90. Γεν. 2, 3.

καὶ Πνεύματος ζωοποιοῦ μετοχῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

οε'. Ὡσπερ καταπαύσας ὁ Θεός, οὐκουν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ κατέπαυσεν, ἀλλ' ἀπὸ μόνων ὧν ἤρξατο ποιῆσαι⁹¹ 5 (ἀπὸ μέντοι τῶν ἀνάρχων καὶ ἀκτίστων καὶ οἷον πεφυκότων ἔργων αὐτῶ οὐ κατέπαυσεν), οὕτως ἐξ ἀφαιμίλλου θεομιμήτως ὁ νοῦς, Λόγῳ θεῷ καὶ Πνεύματι ζωοποιῶ μετελθὼν καὶ διαβάς τὴν φαινομένην κτίσιν, ἀπὸ τῶν ἔργων οὐκουν τῶν πεφυκότων αὐτῶ καὶ μήτε ἠργμένων, μήτε μὴν ληγόντων, καταπαύει πάντων ἡ- 10 κιστα, ἀλλ' ἀπὸ τῶν φαινομένων ἔργων καταπαύει τῶν ἀρχομένων τε καὶ ληγόντων ἐντεῦθεν καὶ τῆς σωματικῆς καταπαύσεως κατὰ ἀκίνησίαν ἐφεπομένης τῷ καταπαύσαντι, τοῦναντίον ἔπεται τῇ νοῦ καταστάσει. Εἰ μὴ γὰρ ἀεικίνητος γένοιτο, ἐπιπνοία ζωο- 15 ποιῶ τοῦ Πνεύματος διηνεκεῖ ἐν ἀναβλέψει τῶν ὀρωμένων γνωστικῆ, οὐδὲ εἴ ἐστι γινώσεται νοερὰ κατάπαυσις, ἀεικινήτως περὶ μόνον τὸν Θεὸν ἐνοειδῶς στρεφομένη καὶ θεοῦσα τὸν ταύτης μέτοχον ἐν ἀναπαύσει τῇ ἐν Χριστῷ ἀφράστω τε καὶ ἀρρήτῳ.

ος. «Μὴ σπεύσης», φησὶν ὁ Σολομών, «ἐνεγκεῖν ῥῆμα πρὸ προσώπου Κυρίου· ὅτι ὁ Θεὸς ἐν οὐρανῷ ἄνω καὶ σὺ ἐπὶ τῆς γῆς 20 κάτω»⁹². ὡς λίαν σαφῶς καὶ εὐθυδύλως δίδωσί τε καὶ διατρανοῖ τίς ἐστιν ὁ «καιρὸς τοῦ σιγαῖν»⁹³. Λέγει γὰρ ἄντικρυς, ἐπειδὴ σὺ κάτω ὧν ἐπὶ γῆς, πρὸ προσώπου Κυρίου τοῦ ἐν οὐρανοῖς ἄνω ὄντος γίνῃ καὶ τοσαύτης ἠξίῳσαι χάριτος, ὡς ὁ κάτω τὰ ἄνω φρονεῖν⁹⁴ καὶ περιαθρεῖν καὶ νοερῶς ἐπιβάλλων ἴστασθαι πρὸ 25 προσώπου Κυρίου, μὴ σπεύσης ἐνεγκεῖν ῥῆμα· καιρὸς γὰρ τοῦ σιγαῖν μὴ θέλε νοερῶς ἐνεργούμενος ὑπὸ τῆς ἀληθείας καὶ ἐνοειδῶς καὶ θεοειδῶς (τοῦτο γὰρ ἐστι πρὸ προσώπου Κυρίου εἶναι, ὅταν τὰ περὶ Θεὸν ὄντα πολλά, μονοειδῶς ὁ νοῦς θεωρῆ κατὰ ἀπλήν καὶ ἐνιαίαν ἐπιβολὴν ἐν Θεῷ)· μὴ τοίνυν τοῦτο πάσχων καὶ 30 πρὸ προσώπου Κυρίου παριστάμενος, ῥῆμα προσενεγκεῖν σπεῦ-

91. Γεν. 2,3.

92. Ἐκκλ. 5,1.

μέ τῆ μετοχή τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος μέ τῆ χάρη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας.

75. "Ὅπως ἀκριβῶς ὁ Θεός ὅταν σταμάτησε τὰ ἔργα του δέν σταμάτησε ἀπό ὅλα, ἀλλά μόνο ἀπό ἐκεῖνα πού ἄρχισε νά κάμνει"⁹¹ (γιατί δέν σταμάτησε ἀπό τὰ ἀναρχα καί ἀκτιστα καί ἐκεῖνα πού κατὰ κάποιον τρόπο ὑπάρχουν στή φύση του), κατὰ τόν ἴδιον τρόπο καί ὁ νοῦς πού μιμεῖται τόν Θεό, ἀφοῦ μέ τῆ βοήθεια τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ καί τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος διασχίσει καί περάσει τήν ὄρατὴ κτίση, δέν σταματᾷ ἀπό ὅλα τὰ ἔργα του πού ἀνήκουν στή φύση του, τὰ ὅποια οὔτε ἀρχή ἔχουν οὔτε βέβαια τέλος, ἀλλά σταματᾷ ἀπό τὰ ἔργα πού φαίνονται καί ἔχουν ἀρχή καί τέλος. Ἔτσι, ἐνῶ ἡ σωματική κατάπαυση ἀκολουθεῖ τήν ἀκίνησία ἐκείνου πού κάνει τήν κατάπαυση, σὸ νοῦ ἀκολουθεῖ ἀντίθετη κατάσταση. Γιατί, ἂν ὁ νοῦς δέν καταστεῖ ἀεικίνητος μέ τῆ διαρκῆ ζωοποιό πνοή τοῦ Πνεύματος μέσω τῆς γνωστικῆς θεωρίας τῶν ὄρατῶν, δέν θά μάθει ὅτι ὑπάρχει νοερὴ κατάπαυση, ἡ ὁποία στρέφεται ἀεικίνητα κατὰ τρόπο ἐνοειδῆ μόνο γύρω ἀπό τόν Θεό καί καθιστᾷ θεὸ ἐκεῖνον πού τῆ μετέχει μέσα στήν ἀνέκφραστη καί ἀκατονόμαστη ἀνάπαυση τοῦ Χριστοῦ.

76. «Μὴ σπεύσεις», λέγει ὁ Σολομών, «ὅταν βρίσκεσαι μπροστὰ στὸν Κύριο, νά πεῖς κανένα λόγο· γιατί ὁ Θεός βρίσκεται ἐπάνω στὸν οὐρανό, ἐνῶ ἐσὺ κάτω στή γῆ»⁹², δίνοντάς σου μέ μεγάλη σαφήνεια καί εὐστοχία καί φανερώνοντάς σου ποιὸς εἶναι ὁ καιρὸς τοῦ νά σιωπᾷς⁹³. Σοῦ λέγει δηλαδή ἀπερίφραστα· ὅταν ἐσύ, πού εἶσα κάτω στή γῆ, φτάσεις ἐνώπιον τοῦ Κυρίου πού βρίσκεται πάνω στούς οὐρανοὺς, καί ἔχεις ἀξιωθεῖ τόσης χάριτος, ὥστε σὺ πού βρίσκεσαι κάτω νά φρονεῖς καί νά θεωρεῖς τὰ οὐράνια καί νά στέκεσαι νοερὰ μπροστὰ στὸν Κύριο, μὴ σπεύσεις νά πεῖς κανένα λόγο· γιατί εἶναι καιρὸς γιὰ σιωπή. Μὴ θέλεις δηλαδή, ὅταν δέχεσαι νοερὰ τὴν ἐνέργεια τῆς ἀλήθειας μέ τρόπο ἐνοποιητικὸ καί θεόμορφο (γιατί αὐτὸ σημαίνει τὸ νά βρίσκεσαι ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, ὅταν τὰ πολλὰ πού βρίσκονται γύρω ἀπό τόν Θεὸ τὰ βλέπει ὁ νοῦς μέ τρόπο ἐνιαῖο μέ ἀπλῆ καί ἐνιαία θεώρηση μέσα στὸ Θεό), νά σπεύσεις τότε, βρισκόμενος ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, νά πεῖς καμμιά λέξη· γιατί ἀλλιῶς σπεύ-

93. Ἐκκλ. 3, 7.

δε· ἢ οὕτω γ' ἂν σαυτὸν ἀνεπιστημόνως ἐκὼν εἶναι ὑποβεβηκέναι
 καὶ ὑποκατιέναι σπεύδης· ἢ δὴ, καὶ οὕτωςι ῥητέον ἂν εἶη τοῦ
 ῥητοῦ τουδὶ ἐξηγουμένοις τὴν ἔννοιαν· ἦν ὅτ' ἦν ἡ ἀνθρωπεῖα
 φύσις ἀπήμων καὶ ταύτῃ δικαίως πόρρω κακῶν, ἐγγὺς οὕσα Θε-
 5 οῦ, Θεὸν τε θεωροῦσα, τὴν τε δόξαν τοῦ κάλλους τοῦ προσώπου
 αὐτοῦ ἐν Ἀδὰμ προπάτορι τρυφῶσα μετὰ γήθους σὺν θαύματι,
 ἄνυλον τρυφήν, νοεράν, οὐράνιον, ἄφθαρτον· πολλὴ καὶ γὰρ οὖν
 χάρις τῇ ψυχῇ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου περιεκέχεται· πολλαῖς τε ὁ
 θεοειδῆς νοῦς ἐκεῖνου περιηντλεῖτο γνωστικαῖς θεωρίαις καὶ ἀνα-
 10 τάσεσι πρὸς Θεόν, ἐν αἰσθητῶ παραδείσῳ ἀπόλαυσιν ἔχοντας τὸν
 νοητόν, καὶ ἴν' οὕτως ὀνομάσω, μακαρίαν ζωὴν, πρὸς ἑαυτὸν γι-
 γνομένως ἠνωμένου καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἐν ἑαυτῶ τε μένοντος, κἂν
 τῶ Θεῷ ὡς εἰκὸς τῆς ἐνοειδοῦς ἡμμένου καταστάσεως καὶ θεο-
 ειδοῦς ὄντως, καὶ μάλα εἰκότως, ὡς κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγένοιτο·
 15 ἀλλὰ ταυτὶ μὲν πάντῃ περὶ ἡμᾶς ἦν, ὡς ἐν ἐπιτομῇ φάναί, ἐκ τοῦ
 Θεοῦ τὰ ἀγαθὰ, τῶ δὲ δυσμεναίνοντι τῇ εὐκληρίᾳ καὶ δόξῃ ἡμῶν
 ἀλάστορι δαίμονι βεβλημένῳ φθόνῳ, φορητὸν τοῦτ' οὐκ ἦν· πῶς
 γάρ; Καὶ μὲν δὴ πολὺς ὁ πανάλης οὗτος ὑπῆρξε φαινακίζων καὶ
 ἀπαιωρῶν τὸ ἡμέτερον ἐλπιζόμενον χρηστολόγοις δῆθεν βου-
 20 λαῖς, καὶ ἀναρριπίζων τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς ὑψηλοτέραν, ἧς εἶχο-
 μεν, θέωσιν, τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ, ὁ πρωτουργὸς κακίας, δια-
 βαλὼν τὸ εὐθέε⁹⁴· ἐξ οὗ γοῦν τῆς ἐξ ἀπάτης ὄλεθρον ἐλεεινῶς ἐπε-
 πόνθαμεν καὶ Θεοῦ καὶ θείας τρυφῆς ἐξόριστοι γεγενήμεθα⁹⁵, τῆς
 ἐνοειδοῦς τε κατὰ νοῦν πνευματικῆς βιοτῆς καὶ τοῦ θεωρεῖν ἔχειν
 25 τὸ τοῦ Θεοῦ πρόσωπον καὶ δοξάζεσθαι ἀλλοιούμενους ὑπὸ τῆς
 τοῦ θείου κάλλους ἀκτίνος ἀθλίως ἀποπεπτώκεμεν καὶ εὐρέθη-
 μεν, ὡς μὴ ὄφελε, δηρημένοι καὶ σχιζόμενοι εἰς ἅττα πολλά, καὶ
 ταῖς διαιρεταῖς ζωαῖς καὶ ἑτερότησιν, ὡς οὐκ ἔχρη⁹⁶ν, χαίροντες ὡς
 καὶ πολλοὺς γε θεοὺς καὶ διέχοντας, ἀντὶ τῆς μιᾶς πρεσβεύειν τρισ-
 30 υποστάτου Θεότητος, τοὺς οὐκ ὄντας ἄρα τῶ ὄντι θεοῦς, ἀλλ'

94. Πρβλ. Κολ. 3,2.

δεις ἀπὸ ἔλλειψη γνώσης νὰ ὑποβιάσεις τὸν ἑαυτό σου μὲ τὴ θέλησή σου καὶ νὰ τὸν κατεβάσεις πιὸ κάτω. Ἡ πάλι πρέπει νὰ ἐξηγήσομε καὶ ὡς ἐξῆς τὴν ἔννοια αὐτοῦ τοῦ ρητοῦ. Ὑπῆρχε δηλαδή ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία ἡ ἀνθρώπινη φύση ἦταν ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὰ πάθη καὶ ἔξαιτίας αὐτοῦ δικαιολογημένα ἦταν μακριὰ ἀπὸ τὰ κακά, ὄντας κοντὰ στὸν Θεό, καὶ ἔβλεπε τὸν Θεὸ καὶ ἀπολάμβανε μὲ μεγάλη εὐχαρίστηση καὶ θαυμασμὸ τὴ δόξα τοῦ κάλλους τοῦ προσώπου αὐτοῦ στὸ πρόσωπο τοῦ προπάτορά μας Ἀδάμ, ὡς ἀυλὴ, νοερή, οὐράνια καὶ ἄφθαρτη τρυφή· γιατί πραγματικὰ εἶχε περιχυθεῖ μεγάλη χάρις στὴν ψυχὴ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου καὶ πλημμυριζόταν ὁ θεόμορφος νοῦς ἀπὸ πολλὰς γνωστικὰς θεωρίαις καὶ ἀνατάσεις πρὸς τὸν Θεὸ καὶ μέσα στὸν αἰσθητὸ παράδεισο ἀπολάμβανε τὸν νοητὸ, καὶ γιὰ νὰ τὸ πῶ ἔτσι, τὴ μακάρια ζωὴ, ἔνωμένος πραγματικὰ μὲ τὸν ἑαυτό του καὶ μὲ τὸν Θεὸ καὶ μένοντας μέσα στὸν ἑαυτό του καὶ μέσα στὸν Θεό, ὅπως εἶναι φυσικὸ, ἀπολαμβάνοντας τὴν ἐνοειδῆ καὶ θεόμορφη κατάστασι, καὶ πολὺ εὐλογα, ἀφοῦ εἶχε γίνει κατ' εἰκόνα Θεοῦ. Καὶ αὐτὰ δέβαια τὰ ἀγαθὰ, γιὰ νὰ μιλήσω μὲ συντομία, εἶχαν ὁπωσδήποτε δοθεῖ ἀπὸ τὸν Θεὸ γιὰ μᾶς, στὸν ἐχθρὸ ὅμως τῆς εὐτυχίας καὶ τῆς δόξας μας, τὸν μαρὸ δαίμονα, πὺν εἶχε προσβληθεῖ ἀπὸ τὸ φθόνον, δὲν ἦταν αὐτὸ ὑποφερτὸ. Πῶς δηλαδή ἦταν; Καὶ φυσικὰ ὁ πανώλεθρος αὐτὸς ἔκαμνε τὰ πάντα, ἔξαπατώντας καὶ ἀπομακρύνοντας τὴν ἐλπίδα μας μὲ ἀγαθὰς δῆθεν σκέψεις καὶ ἀναρριπίζοντας τὴν ἐπιθυμία πρὸς ὑψηλότερη θέωσι ἀπὸ ἐκείνη πὺν εἶχαμε, διαβάλλοντας ὁ πρωτουργὸς τῆς κακίας τὴν εἰλικρίνεια τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ⁹⁴, καὶ ἀπὸ τὴν ἀπάτη αὐτὴ πάθαμε κατὰ τρόπο ἔλεινὸ τὸν ὀλεθρον ἐκεῖνον καὶ ἔξορισθήκαμε μακριὰ ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ τὴ θεία ἀπόλαυσι⁹⁵, ξεπέφτοντας κατὰ τρόπο ἄθλιο ἀπὸ τὴν ἐνιαία νοερὴ πνευματικὴ ζωὴ καὶ ἀπὸ τὴ δυνατότητα νὰ βλέπομε τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ καθιστάμεθα λαμπροὶ δεχόμενοι τὴν ἀλλοίωσι ἀπὸ τὴν ἀκτῖνα τοῦ θείου κάλλους, καὶ βρεθήκαμε, ἐνῶ δὲν ἔπρεπε, διαιρεμένοι καὶ σχισμένοι σὲ πολλὰ κομμάτια, καὶ νὰ χαιρόμαστε, ὅπως δὲν ἔπρεπε, μὲ τοὺς διαιρετοὺς τρόπους ζωῆς καὶ τῆς ἑτερότητες, καὶ νὰ ἔχομε πολλοὺς θεοὺς πὺν δὲν εἶναι πραγματικοὶ θεοί, καὶ ἀντὶ νὰ πιστεύομε στὴ μᾶ τρισυπόστατη Θεότητα, νὰ πιστεύομε στοὺς ἀπα-

95. Γεν. 3, 23-24.

ἀπατηλοὺς δαίμονας καὶ φθόρους καὶ δυσμενεῖς, ἀπολωλέκειμεν τὸ κύριον ἔν, τὴν τε ἐνιαίαν ζωὴν καὶ τάξιν, καὶ διεσχίσθημεν εἰς πολλὰ καὶ διάφορα καὶ ἡ ἰσχὺς ἡμῶν ἢ γε νοερά καὶ ὁ τόνος, ἢ μᾶλλον ἢ ἀνάτασις, εἶπεῖν οἰκειότερον, ἐξέλιπεν οὐκ ἀπεικότως 5 καὶ εἰς βάθος ἤκομεν οὐκουν μετρίου κακοῦ⁹⁷ καὶ τὰ κάτω, οἱ Θεοῦ εἰκόνες⁹⁸ καὶ τῆς ἄνω διαίτης καὶ οὐρανίου ἐπάξιοι, ἀφρόνως φρονεῖν εἰλόμεθα⁹⁹.

Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἄτρεπτον, οὐδέ γε μὴν ἀκλινές τὸ ἡμέτερον, ἔξεστι πάντως καὶ τοῦτο εὐλόγως, ὥσπερ ἀπὸ τῆς παμπόλλου 10 δόξης ἐκείνης εἰς τὴν ἀπωτάτω ἀδοξίαν σχετλίως κατωλισθήσαμεν, καὶ παλινδρομηῆσαι καὶ ἀνανεῦσαι καὶ πάλιν ἰδεῖν τὸ τοῦ Θεοῦ σεβασμιώτατον πρόσωπον. Οὐμένουν ὡς τὸ πρὶν τοσοῦτον ἔγγιστα, μέντοιγε πορρωτέρω καὶ ἰδεῖν καὶ τοῦ κάλλους αὐτοῦ παθεῖν τὴν λαμπρότητα. Τοιγάρτοι καὶ Μωσῆς ὁ θειότατος καὶ 15 ἀπασοῦν ὁ τῶν Προφητῶν κατάλογος καὶ οἱ πρὸ τούτων γέ μιν, Ἄβραάμ δηλονότι καὶ οἱ κατ' αὐτόν, εἶδον ὡς ἐφικτὸν τοῦτο καὶ λίαν τρανώς καὶ τὴν ἐξ ἐκείνου τοῦ κάλλους ἀγλαΐαν ἐτρούφησαν ἀποχρώντως καὶ μὲν γε καὶ ἐκπλαγέντες τῇ ἀπροσίτῳ δόξῃ αὐτοῦ· οἱ μὲν σφᾶς αὐτοὺς τεταλάνικαν¹, οἱ δὲ γῆν ἑαυτοὺς καὶ σπο- 20 δὸν ἐνόμισαν καὶ ἐκάλεσαν², ἕτεροι δὲ οὐδὲ φάναι γοῦν ἰσχυσαν τῇ τῆς τοῦ θεωρηθέντος δόξης ὑπερβολῇ· τότε γε ἰσχυροφωνίαν καὶ βραδυγλωττίαν κατέγνωσαν ἑαυτῶν³ καὶ ἕτερ' ἅττα πλεῖστα καὶ μακάρια πεπόνθασιν εὐκλεῶς Ἐντεῦθεν δῆτα καὶ Δαβὶδ ὁ θεσπέσιος ἰμειρόμενος τῆς αἴγλης τοῦ κάλλους τοῦ προσώπου 25 Κυρίου, βοᾷ πρὸς Θεόν, ποτινῶμενος «πότε ἤξω καὶ ὀφθήσομαι πῶ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ μου;»⁴. Καὶ μὲν πῃ τὴν τῆς ψυχῆς καθ' ἣν ὤπται κατάστασιν τὸ πρόσωπον τοῦ Κυρίου παραδειξάει βεβουλημένος, «κατοικήσουσιν εὐθεῖς», φησὶ, «σὺν τῷ προσώπῳ σου»⁵. καὶ τὴν γε ἰσχύν, ὅσην τῇ ψυχῇ παρέχεται τὸ τοῦ Θεοῦ θεωρούμε- 30 νον πρόσωπον φρονίμως παραδεικνύς, «ἀπέστρεψας», λέγει, «τὸ πρόσωπόν σου καὶ ἐγενήθην τεταραγμένος»⁶.

96. Γεν. 3, 23-24.

99. Πρβλ. Κολ. 3, 2.

97. Παροιμ. 18, 3.

1. Ἦσ. 6, 5.

98. Γεν. 1, 27.

2. Γεν. 18, 27.

τηλούς και φθοροποιούς και έχθρικούς δαίμονες. Ἐχομε χάσει τὸ κυρίαρχο Ἔνα, καθὼς και τὴν ἐνιαία ζωὴ και τάξη, και ἀποσχισθήκαμε σὲ πολλὰ και διάφορα μέρη και ἡ νοερὴ ἰσχύς και δύναμή μας, ἡ καλύτερα, γιὰ νὰ τὸ ποῦμε καταλληλότερα, ἡ ἀνάτασή μας, ἔξαφανίσθηκε ὄχι ἀδικιολόγητα και φθάσαμε σὲ βάθος ὄχι μικροῦ κακοῦ* και ἐμεῖς πὺ εἴμαστε Θεοῦ εἰκόνες⁷ και ἄξιοι τῆς ἄνω και οὐράνιας ζωῆς, προτιμήσαμε μὲ ἀφροσύνη νὰ φρονοῦμε τὰ κάτω⁸.

Ἐπειδὴ ὅμως ἡ φύση μας δὲν εἶναι ἀμετάτρεπτη οὔτε βέβαια και ἀμετακίνητη, εἶναι ὅπωςδήποτε εὐλογα και αὐτὸ δυνατόν, ὅπως δηλαδή κατολισθήσαμε κατὰ τρόπο ἀξιοθρήνητο ἀπὸ τὴ μεγάλη ἐκείνη δόξα στὴν κατώτη ἀδοξία, νὰ ἐπιστρέψουμε και πάλι πίσω και νὰ σηκώσουμε τὸ κεφάλι μας και νὰ δοῦμε πάλι τὸ σεβασμιώτατο πρόσωπο τοῦ Θεοῦ. Ὁχι βέβαια ὅπως πρὶν ἀπὸ τόσο πολὺ κοντά, ἀλλὰ ἀπὸ μακρύτερα, και νὰ δοῦμε και νὰ δεχθοῦμε τὴ λαμπρότητα τοῦ κάλλους αὐτοῦ. Βέβαια και ὁ θειότατος Μωυσῆς και ὄλο τὸ πλῆθος τῶν Προφητῶν, και ἀσφαλῶς και οἱ πρὶν ἀπὸ αὐτούς, ὁ Ἄβρα- ἄμ δηλαδή και οἱ ὅμοιοι μὲ αὐτόν, εἶδαν αὐτὸ τὸ κάλλος, ὅσο αὐτὸ εἶναι δυνατόν, και μὲ μεγάλη εὐκρίνεια, και ἀπόλαυσαν ἱκανοποιητικά τὴ λαμπρότητα πὺ πηγάζει ἀπὸ αὐτὸ και ἔνοιωσαν ἔκπληξη ἀπὸ τὴν ἀπρόσιτη δόξα αὐτοῦ. Καὶ ἄλλοι ἀπὸ αὐτούς ἐλεηνολόγησαν τὸν ἑαυτό τους⁹, ἄλλοι θεώρησαν και κάλεσαν τὸν ἑαυτό τους χῶμα και στάχτη¹, ἄλλοι πάλι οὔτε κὰν μπόρεσαν νὰ μιλήσουν ἔξαιτίας τῆς ὑπερβολικῆς λαμπρότητας ἐκείνου πὺ εἶδαν, καθὼς και κατηγορήσαν τὸν ἑαυτό τους γιὰ ἰσχυροφωνία και βραδυγλωσσία², και ἄλλοι ἔπαθαν μὲ ἔνδοξο τρόπο πάρα πολλὰ ἄλλα μακάρια. Γι' αὐτὸ βέβαια και ὁ θεσπέσιος Δαβίδ, ποθώντας τὴ λαμπρότητα τοῦ κάλλους τοῦ προσώπου Κυρίου, φωνάζει δυνατὰ πρὸς τὸν Θεὸ μὲ φωνὴ γεμάτη ἀπὸ θρῆνο· «πότε θὰ φτάσω και θὰ παρουσιαστῶ μπροστὰ στὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ μου;»³. Καὶ ἄλλοῦ, θέλοντας νὰ δείξει τὴν κατάσταση τῆς ψυχῆς πὺ εἶδε τὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου, λέγει· «θὰ κατοικήσουν οἱ δίκαιοι μαζί μὲ τὸ προσώπό σου⁴. Καὶ πάλι μὲ σκοπὸ νὰ δείξει μὲ πολλὴ σύνεση τὴ δύναμη πὺ παρέχει στὴν ψυχὴ τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ πὺ βλέπεται ἀπὸ αὐτήν, λέγει· «γύρισες ἄλλοῦ τὸ προσώπό σου και κυριεύθηκα ἀπὸ ταραχὴ»⁵.

3. Ψαλμ. 41, 3.

4. Ψαλμ. 139, 14.

5. Ψαλμ. 29, 8.

Εἰ δὲ τῆ τοῦ θείου προσώπου ἀποστροφῆ συμβαίνει ὁ τάρα-
 χος, τῆ τούτου παρουσία καὶ ἐποψία ἄρ' εἰρήνη ἔπεται πνευμα-
 τικῆ τῆ ψυχῆ, δῶρον τοσοῦτον μέγιστον ὄν, ὡς μετὰ τὴν θείαν
 ἀγάπην καὶ χαρὰν ἐπιφαίνεσθαι τὰ τοῦ Πνεύματος, εἴτε χαρίσμα-
 5 τα χρῆ λέγειν, εἴτε γοῦν καρπούς, καὶ τοὺς ἀγίως δὲ διαζῶντας
 καὶ ὁσίως, ἐν τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου Κυρίου ἐμφαίνει πορεύε-
 σθαι· «Κύριε», λέγων, «ἐν τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου σου πορεύσον-
 ται καὶ ἐν τῷ ὀνόματί σου ἀγαλλιάσονται ὅλην τὴν ἡμέραν»⁷, τὴν
 πνευματικὴν ἐκείνην δηλονότι καθόσον διαπέμπει τῷ ἔσω ἀν-
 10 θρώπῳ ὁ νοητὸς καὶ ἄρρητος ἥλιος τὰς ἀχράντους καὶ ζωοποιούς
 ἀκτῖνας αὐτοῦ καὶ διαφαύσκειται τῷ νοῦ τῶν ὑπερκοσμίων ἢ αἰ-
 σθησις, καθ' ὃν καιρὸν αἴρεται ἐκ τῆς γῆς καὶ εἰς οὐρανὸν μετατί-
 θεται τὸ τῆς ψυχῆς ἅπαν μνημόσυνον· καὶ ὁ ἄνθρωπος χαίρει καὶ
 σκιρτᾷ καὶ παιᾶνας ὡς εἰκὸς ἰστᾶ καὶ εὐφραίνεται ἐν ἀγαλλιάσει
 15 καὶ τέρψει καὶ θυμηδεῖα, πόση τίς ἂν εἴπη; φαιδρυνόμενος καὶ
 γαννύμενος τῆ τοῦ προσώπου Κυρίου λαμπρότητι. Ὅθεν ἐτέρω-
 σε ἱκετεύει Θεόν· «μὴ ἀποστρέψης», λέγων, «τὸ πρόσωπόν σου
 ἀπ' ἐμοῦ καὶ ὁμοιωθήσομαι τοῖς καταβαίνουσιν εἰς λάκκον»⁸.
 σκοτόντας γὰρ αἰτία ἢ τοῦ προσώπου Κυρίου ἀποστροφή, ἢ δ' ἐπι-
 20 στροφή, παντὸς νοεροῦ φωτός ὅθεν εἰκότως καὶ χαρᾶς πνευμα-
 τικῆς, ὡς ἂν καὶ περὶ ἑαυτοῦ φησιν· «ἐσημειώθη ἐπ' ἐμὲ τὸ φῶς
 τοῦ προσώπου σου»· καὶ συνεπάγει, «ἔδωκας εὐφροσύνην εἰς τὴν
 καρδίαν μου»⁹. πάλιν ἐκ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ προσώπου Κυρίου τὴν
 πνευματικὴν τῆς θείας χάριτος γεγενῆσθαι ἑαυτῷ μαρτυρῶν δω-
 25 ρεάν, καὶ τίνες ποτ' ἄρα οἱ παρὰ τῷ προσώπῳ τοῦ Κυρίου ἰστάμε-
 νοι καὶ αὐτὸ λιτανεύοντες, φησὶν ὅτι εἰσὶν οἱ νοητῶς τοῦ λαοῦ τοῦ
 Θεοῦ πλούσιοι¹⁰. ἅγιοι μὲν γὰρ δήπουθεν καὶ ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ
 πολλοί, οὐ μὴν ἅπαντας ἀπαξαιπλῶς τὸ τοῦ Θεοῦ θεωρεῖν ἔξεστι
 πρόσωπον καὶ διοῦν δῖον ἀγγελικόν, ἐπὶ γῆς ἀκμὴν διαζῶντες
 30 πολλοῦ γε καὶ δεῖ· μόνον γὰρ τοι τουτοῖ τῶν μετὰ σοφίας θείας
 καὶ γνώσεως λατρευτέον εἶναι τὸ θεῖον νομιζόντων καὶ προσκυ-

6. Ψαλμ. 29, 8.

7. Ψαλμ. 88, 16-17.

8. Ψαλμ. 142, 7.

Ἐὰν μὲ τὴν ἀποστροφή τοῦ προσώπου τοῦ Θεοῦ προξενεῖται ταραχή, ἄρα μὲ τὴν παρουσία καὶ θεωρία αὐτοῦ ἐπέρχεται εἰρήνη πνευματικὴ στὴν ψυχὴ, ὄντας δῶρο τόσο μεγάλο, ὥστε νὰ τοποθετεῖται μετὰ τὴ θεία ἀγάπη καὶ χαρὰ στὰ δῶρα τοῦ Πνεύματος, εἴτε πρέπει αὐτὰ νὰ τὰ λέμε χαρίσματα εἴτε καρπούς⁶, καὶ παρουσιάζει ἐκείνους ποὺ ζοῦν μὲ ἀγιότητα καὶ ὁσιότητα νὰ βαδίζουν μὲ τὸ φῶς τοῦ προσώπου τοῦ Κυρίου λέγοντας· «Κύριε, μὲ τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου θὰ πορευθοῦν καὶ μὲ τὸ ὄνομά σου θὰ γεμίσουν ἀπὸ ἀγαλλίαση ὅλην τὴν ἡμέρα»⁷, ἐννοώντας τὴν πνευματικὴ ἐκείνη ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποία στέλνει ὁ νοητὸς καὶ ἄρρητος ἥλιος τὶς ἀχραντες καὶ ζωοποιὲς ἀκτίνες του στὸν ἐσωτερικὸ ἄνθρωπο καὶ ἀνατέλλει μέσα στὸ νοῦ ἢ αἴσθησι τῶν ὑπερκόσμων, ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποία ὑψώνεται ἀπὸ τὴ γῆ καὶ μετατίθεται στὸν οὐρανὸ ὁλόκληρη ἢ μνήμη τῆς ψυχῆς καὶ ὁ ἄνθρωπος χαίρεται καὶ σκιρτᾷ ἀπὸ χαρὰ καὶ ὅπως εἶναι φυσικὸ ἀναπέμπει ὕμνους καὶ εὐφραίνεται γεμάτος ἀπὸ ἀγαλλίαση καὶ τέρψη καὶ χαρὰ, τόση ποὺ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὴν περιγράψει, ἀκτινοβολώντας ἀπὸ τὴ χαρὰ καὶ λαμπρυνόμενος ἀπὸ τὴ λαμπρότητα τοῦ προσώπου τοῦ Κυρίου. Γι' αὐτὸ καὶ ἰκετεῦει ὁ Δαβὶδ ἄλλοῦ τὸν Θεό, λέγοντας· «μὴ στρέψεις ἄλλοῦ τὸ πρόσωπό σου ἀπὸ μένα καὶ γίνω ἔτσι ὅμοιος μὲ αὐτοὺς ποὺ καταβαίνουν σὲ λάκκο»⁸· γιατί ἡ ἀποστροφή τοῦ προσώπου τοῦ Κυρίου γίνεται αἰτία σκότους, ἐνῶ ἡ στροφή του πρὸς ἐμᾶς γίνεται αἰτία κάθε νοεροῦ φωτός, καὶ ἄρα καὶ χαρᾶς πνευματικῆς, ὅπως λέγει πάλι ὁ Δαβὶδ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του· «ἀποτυπώθηκε βαθειὰ σὲ μένα τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου», καὶ προσθέτει, «χάρισε εὐφροσύνη στὴν καρδιά μου»⁹, βεβαιώνοντας πάλι, ὅτι ἡ πνευματικὴ δωρεὰ τῆς θείας χάριτος δόθηκε σ' αὐτὸν ἀπὸ τὸν φωτισμὸ τοῦ προσώπου τοῦ Κυρίου, καὶ ἐξηγώντας ποιοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ στέκονται κοντὰ στὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου καὶ ἐκπέμπουν τὶς ἰκεσίες πρὸς αὐτό, λέγει ὅτι εἶναι οἱ νοητὰ πλούσιοι τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ¹⁰. Γιατὶ βέβαια ἅγιοι καὶ ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ εἶναι πολλοί, ὅμως δὲν εἶναι δυνατὸν σὲ ὅλους γενικὰ νὰ βλέπουν τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ ζοῦν βίῳ ἀγγελικῷ, ὅσο ἀκόμα ζοῦν ἐπάνω στὴ γῆ· αὐτὸ ἀσφαλῶς εἶναι πολὺ δύσκολο· γιατί αὐτὴ τὴ δυνατότητα τὴν ἔχουν μόνο ἐκεῖνοι ποὺ πιστεύουν ὅτι πρέπει νὰ

9. Ψαλμ. 4, 7-8.

10. Ψαλμ. 44, 13.

νητέον ἀληθεία καὶ πνεύματι¹¹. οἵπερ δὴ καὶ πλούσιοι τοῦ λαοῦ, λέγουσι ἂν εἰκότως, τοῦ Θεοῦ, πολλῶν θεωρημάτων ἐναυγασθέντες μυστήρια, πολλῆς τε σοφίας καὶ γνώσεως, ἥτις κατὰ Παῦλον οὐκουν πάντων ἐστὶ¹², θείας καὶ πνευματικῆς βάθος ἔχουσι πλου-
5 τον ὅθεν τὸ πρόσωπόν σου, ὁ θαυμάσιος λέγει πρὸς Θεόν, ὡς εἴρηται, Δαβίδ, λιτανεύσουσιν οἱ πλούσιοι τοῦ λαοῦ¹³.

Ταύτη τοι ταυτί, μάλιστα πάντων εἰδώς, ὡς μάλιστα πάντων θείας σοφίας πεπληρωμένος Σολομών¹⁴, ὁ πάννυ εὐφυῶς τὰ μάλιστα διδάσκων, φησί «μὴ σπεύσης ἐνεγκεῖν ῥῆμα πρὸ προσώπου
10 Κυρίου, ὅτι ὁ Θεὸς ἐν οὐρανῷ ἄνω καὶ σὺ ἐπὶ τῆς γῆς κάτω»¹⁵. ὀπηνίκα κατὰ θεῖαν δωρεὰν γένοιο πρὸς προσώπου Κυρίου ἐν θεία καὶ ἐνοειδεῖ φαντασίᾳ, ἀναβεδηκυίας τῆς τοῦ νοῦ θεωρίας δηλονότι, καιρὸς τοῦ σιγᾶν¹⁶. μὴ τοίνυν προενεγκεῖν ῥῆμα, μηδὲ γοῦν ἐν σπεύσης, εἰκαίως ῥηματικῆ συνηθείᾳ ἐπόμενος, ὅτι οὐ
15 καιρὸς τότε τοῦ λαλεῖν¹⁷. θεὸς γὰρ γίνῃ καὶ σὺ, ἐπὶ τῆς γῆς ἔτι ὢν, τοῦ ἐν οὐρανοῖς θεωρῶν Θεοῦ ἀγγελομιμήτως τὸ πρόσωπον. Καὶ γὰρ οὖν καὶ οἱ ἄγγελοι, ὡς ὁ Σωτὴρ εἴρηκε, διὰ παντὸς ὁρῶσι τὸ πρόσωπον τοῦ ἐν οὐρανοῖς ἡμῶν Πατρὸς¹⁸. Ὅθεν καὶ ὅταν ἐν ἄλλῳ τόπῳ λέγοντος ἀκούῃς τοῦ Σολομῶντος, «φῶς δικαίοις δια-
20 παντός»¹⁹, ἐκ τῆς τοῦ προσώπου Κυρίου φωτοχυσίας τοῦτο πάσχειν αὐτοὺς τὸ εἰκὸς λογίση σκοπούμενος, ἀγγελοειδῶς κατὰ θεῖαν χάριν διὰ παντὸς ὁρῶντες τὸ τοῦ Κυρίου πρόσωπον, ἐξ οὗ τὸ πηγαῖον ἐκκέχεται φῶς Ἄγγελος γὰρ ἄλλος, ἵνα μὴ λέγω θεός, ὁ ἄνθρωπος γίνεται καὶ ἔστιν ἐπὶ τῆς γῆς Ἀμέλει καὶ εἰς
25 τὴν εἰκονικὴν τῆς τοῦ Κυρίου χάριτος δωρεὰν ἐπανερχῆ, καθιστάμενος ὅπερ ὁ Θεὸς ἄνω, τοῦτο σὺ ἐπὶ γῆς κάτω, θεὸς δηλαδή, τὸ θαυμάσιον οὐ διεξοδεύων λόγῳ, οὐδὲ νοήματι μεταβαίνων καὶ κινῶν τὸ ἴδιον λογιζόμενον, ὡς ἂν νοερῶς διαιρούμενος, ἀλλ' ἐνο-

11. Ἰω. 4, 24.

12. Πρὸβλ. Α' Κορ. 8, 7.

13. Ψαλμ. 44, 13.

14. Πρὸβλ. Γ Βασ. 3, 12.

15. Ἐκκλ. 5, 1.

16. Ἐκκλ. 3, 7.

λατρεύουν τὸ Θεῖο μὲ θεία σοφία καὶ γνώση καὶ νὰ τὸ προσκυνοῦν ἀληθινὰ καὶ πνευματικὰ¹¹, οἱ ὅποιοι βέβαια καὶ πλούσιοι τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ θὰ μποροῦσαν εὐλόγα νὰ ὀνομαστοῦν, ἔχοντας δεχθεῖ τὸν φωτισμὸ πολλῶν μυστηρίων τῶν θεωρημάτων μὲ πολλὴ σοφία καὶ γνώση, ἣ ὅποια σύμφωνα μὲ τὸν Παῦλο δὲν ἀνήκει σὲ ὅλους¹², ἀλλὰ σὲ ἐκείνους ποὺ ἔχουν βάθος πλούτου θείας καὶ πνευματικῆς γνώσεως. Γι' αὐτό, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, λέγει ὁ θαυμάσιος Δαβὶδ πρὸς τὸν Θεό· «οἱ πλούσιοι τοῦ λαοῦ θὰ ζητήσουν ἱκετευτικὰ τὴν εὐνοια τοῦ πρόσωπό σου»¹³.

Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο λοιπὸν καὶ ὁ Σολομών, γνωρίζοντας αὐτὰ καλύτερα ἀπὸ ὅλους, ἀφοῦ ἦταν περισσότερο ἀπὸ ὅλους γεμᾶτος ἀπὸ θεία σοφία¹⁴, αὐτὸς ποὺ διδάσκει αὐτὰ μὲ τὸν πλέον κατάλληλο τρόπο, λέγει· «μὴ σπεύσεις νὰ πεῖς κανένα λόγο βρισκόμενος μπροστὰ στὸν Κύριο, γιατί ὁ Θεὸς βρίσκεται ἄνω στὸν οὐρανὸ καὶ σὺ κάτω στὴ γῆ»¹⁵. Ὄταν μὲ τὴ θεία δωρεὰ φτάσεις μπροστὰ στὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου, ὅταν δηλαδὴ μὲ θεία καὶ ἐνιαία φαντασία ἀνεβεῖ καὶ φτάσει ἐκεῖ ἡ θεωρία τοῦ νοῦ, τότε εἶναι καιρὸς γιὰ σιωπὴ¹⁶. Μὴ σπεύσεις λοιπὸν ἀπερίσκεπτα νὰ πεῖς κάτι, ἀπὸ συνήθεια νὰ ὀμιλεῖς, γιατί τότε δὲν εἶναι καιρὸς γιὰ ὀμιλία¹⁷. γιατί τότε γίνεσαι καὶ σὺ θεός, ἐνῶ ἀκόμα βρίσκεσαι ἐπάνω στὴ γῆ, βλέποντας κατὰ τρόπο ὅμοιο μὲ τοὺς ἀγγέλους τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ ποὺ βρίσκεται στοὺς οὐρανοὺς. Γιατὶ καὶ οἱ ἄγγελοι, ὅπως ἔχει πεῖ ὁ Σωτήρας, βλέπουν διαρκῶς τὸ πρόσωπο τοῦ Πατέρα μας ποὺ βρίσκεται στοὺς οὐρανοὺς¹⁸. Γι' αὐτὸ καὶ ὅταν ἀκοῦς τὸν Σολομώντα σὲ ἄλλο σημεῖο νὰ λέγει, «οἱ δίκαιοι ἔχουν φῶς παντοτινά»¹⁹, νὰ σκεφθεῖς ὅτι αὐτὸ τὸ δέχονται αὐτοὶ κατὰ φυσικὸ λόγο ἀπὸ τὸ φῶς ποὺ ἀκτινοβολεῖ ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου, βλέποντας διαρκῶς κατὰ τρόπο ὅμοιο μὲ τοὺς ἀγγέλους κατὰ θεία χάρη τὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου, ἀπὸ τὸν ὅποιο χύνεται τὸ πηγαῖο φῶς. Γιατὶ ὁ ἄνθρωπος γίνεται καὶ εἶναι ἄλλος ἄγγελος, γιὰ νὰ μὴ πῶ θεός, ἐπάνω στὴ γῆ, καὶ ἀσφαλῶς ἐπανερχεται στὴν κατ' εἰκόνα δωρεὰ τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου, καὶ ἐκεῖνο ποὺ εἶναι ὁ Θεὸς ἄνω, αὐτὸ γίνεσαι σὺ κάτω στὴ γῆ, δηλαδὴ θεός, μὴ διατυπώνοντας μὲ λόγια τὸ θαυμάσιο αὐτό, οὔτε μεταβαίνοντας ἀπὸ σκέψη σὲ σκέψη καὶ θέτοντας σὲ κίνηση τὸ λογισμό σου, ὥστε

17. Ὁπ. π.

18. Ματθ. 18, 10.

19. Παροιμ. 13, 9.

ειδῶς ἐπιβάλλων καὶ δίκην Θεοῦ θεωρῶν ἀνομμάτως καὶ ἀκινήτως κατὰ ἀπλήν καὶ ἐνιαίαν ἀπόβλεψιν καὶ μὲν γε ἐπεντροφῶν τῇ ἐκ προσώπου Κυρίου ἀποπαλλομένη διαυγεστάτῃ αἴγλῃ καὶ ἀπροσίτῳ.

5 Τοῦτ' οὖν ἐστὶν ἡ κορυφαία καὶ ζηλωτὴ τοῖς ἐχέφροσι τοῦ νοῦ πρὸς Θεὸν κατάστασις, τὸ οἶον εἶπεῖν ἄνθος τῆς νοερᾶς καθαρότητος ἢ εὐκταία ἐνότησ τῆς πίστεως²⁰, τελουμένη ἐν τῇ κοινω-
νίᾳ τοῦ Πνεύματος· τῆς θείας καὶ θεοποιοῦ σοφίας ὁ εὐκλεῆς
καρπός ἢ τῆς πνευματικῆς εἰρήνης κρηπίς τὸ καταγώγιον τῆς ἀ-
10 φαντάστου χαρᾶς τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης ἢ πύλη· τὸ τῆς ἐλλάμψε-
ως θλάστημα· τὸ αἷτιον τῆς ἐκ καρδίας ἐκθλύσεως τῶν ἀκενώτων
υδάτων τοῦ Πνεύματος ἢ τοῦ τυπικοῦ μάννα ἀληθῶς τροφή τε
καὶ τρυφή τῆς ψυχῆς καὶ αὔξεις καὶ ἀλλοιώσεις τῶν θείων καὶ
ἀλαλήτων μυστηρίων καὶ ἀποκαλύψεων ἢ ἀρχή· τῆς γε μιᾶς καὶ
15 πρώτης ἀληθείας τὸ συμπέρασμα· τῶν ὁποίων οὖν λογισμῶν ὁ
ἀφανισμός ἢ πασῶν τῶν νοήσεων ἀπόπανσις ἢ ὑπὲρ τὸ νοεῖν
ἐπιστασία· ἢ ἀφορμὴ τῆς ἐκπλήξεως ἢ πρὸς γε τὸ ἀπλοῦν καὶ ἀό-
ριστον καθοτιοῦν ἄπειρον καὶ ἀπερίληπτον, ἀνείδεόν τε καὶ ἀ-
σημάτιστον, ἄποιον, ἀποίκιλον, ἄποσον, ἀναφές καὶ ὑπερκό-
20 σμιον, τοῦ νοῦ μεταποίησις ὑπὲρ νοῦν καὶ ἀλλοιώσεις καὶ ὅλως
πρὸς τὸ θεοειδὲς ἀποκατάστασις Μὴ δὴ ἐξ ἄρ' ἀμαθείας ἐν τούτῳ
γεγονῶς καταστάσεως καὶ τρόπῳ γέ τῳ θεουργοῦμενος, τῇ φιλαν-
θρωπία τῆς χάριτος, σπεύσης ἐνεγκεῖν ῥῆμα ἐν γούν πρὸ προσώ-
που Κυρίου²¹· ὅτι αὐτῷ ἢ μία καὶ ἀπλή δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας ἔσται.

25 ος. Ὁ νοῦς θεωρεῖν ἐθέλων τὰ ὑπὲρ αὐτὸν νοητά, εἰ μὴ διὰ
τῆς θείας χάριτος συνεργουῖσαν πρὸς τοῦτο ἔχει καὶ τὴν ἰδίαν
καρδίαν, ἀδρανῆ καὶ ἀφώτιστα καὶ συγκεκριμένα ὄρα· διὰ τοῦτο
καὶ τῆς ἑαυτοῦ ἡδονῆς τῆς γε κυριωτέρας ἐνδεῖ, κἂν δι' ἄγνοιαν
δοκῇ ἡδεσθαι οἷα μηδέπω γεγευμένος ταύτης τυγχάνων, ὥσπερ
30 δὴ δοκεῖ πως ἡδεσθαι καὶ ὁ τὸν ὀλυρίτην ἐσθίων ἄρτον, καίτοι γε

νά διαιρεῖσαι νοερά, ἀλλὰ πλησιάζοντας μὲ τρόπο ἐνιαῖο καὶ βλέποντας ὅπως καὶ ὁ Θεὸς χωρὶς μάτια καὶ κίνηση, μὲ ἀπλή καὶ ἐνιαία θεωρία, καὶ πλημμυρίζοντας ἀπὸ εὐφροσύνη ἀπὸ τῆ διευγέστατη καὶ ἀπρόσιτη λαμπρότητα ποὺ ἐκπέμπεται ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ Κυρίου.

Αὐτὴ λοιπὸν εἶναι ἡ κορυφαία καὶ ζηλευτὴ στοὺς συνετοὺς κατὰστασι τοῦ νοῦ πρὸς τὸν Θεό, τὸ ἄνθος, ὅπως θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε τῆς νοερῆς καθαρότητας, ἡ ἐπιθυμητὴ ἐνότητα τῆς πίστεως²⁰, ποὺ τελεῖται μὲ τὴν κοινωνία τοῦ Πνεύματος, ὁ λαμπρὸς καρπὸς τῆς θείας καὶ θεοποιουῦ σοφίας, τὸ θεμέλιο τῆς πνευματικῆς εἰρήνης, τὸ κατάλυμα τῆς ἀφάνταστης χαρᾶς, ἡ πύλη τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, τὸ βλάστημα τῆς ἀκτινοβολίας, ἡ αἰτία τῆς ἀνάβλυσσης ἀπὸ τὴν καρδιὰ τῶν ἀνεξάντλητων ὑδάτων τοῦ Πνεύματος, ἡ τοῦ συμβολικοῦ μάννα ἀληθινὴ τροφὴ καὶ τρυφή τῆς ψυχῆς καὶ αὔξησι καὶ ἀλλοίωσι, ἡ ἀρχὴ τῶν θείων καὶ ἀνέκφραστον μυστηρίων καὶ ἀποκαλύψεων, τὸ συμπέρασμα τῆς μᾶς καὶ πρώτης ἀλήθειας, ἡ ἔξαφάνισι τῶν ὀποιονδήποτε λογισμῶν, ἡ παύσι ὄλων τῶν νοήσεων, ἡ πάνω ἀπὸ τὴ νόησι γνῶσι, ἡ ἀφορμὴ τῆς ἐκπληξισ, ἡ πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ μεταβολὴ καὶ ἀλλοίωσι τοῦ νοῦ πρὸς τὸ ἀπλὸ καὶ ἀπεριόριστο κατὰ ὀποιονδήποτε τρόπο, τὸ ἀπειρο καὶ ἀπερίληπτο, τὸ ἄμορφο καὶ ἀσχημάτιστο, τὸ χωρὶς ποιότητα καὶ ποικιλία καὶ ποσότητα, τὸ ἀψηλάφητο καὶ ὑπερκόσμο, καὶ γενικὰ ἡ ἀποκατάστασι πρὸς τὴν θεομορφία. Μὴ λοιπὸν ἀπὸ ἀμάθεια, φτάνοντας σ' αὐτὴ τὴν κατὰστασι καὶ καθιστάμενος κατὰ κάποιον τρόπο θεὸς ἀπὸ φιλανθρωπία τῆς χάριτος, σπεύσεις νὰ πεῖς ἔστω καὶ ἕνα λόγο βρισκόμενος μπροστά στὸν Κύριον²¹· γιατί σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ μία καὶ ἀπλή δόξα στοὺς αἰῶνες.

77. Ὁ νοῦς ποὺ θέλει νὰ βλέπει τὰ πάνω ἀπὸ αὐτὸν νοητὰ, ἐὰν μὲ τὴ βοήθεια τῆς θείας χάριτος δὲν ἔχει συνεργό του στὸ σκοπὸ αὐτὸ καὶ τὴν καρδιὰ του, βλέπει ἀμυδρὰ καὶ ἀφώτιστα καὶ συγκεχυμένα· γι' αὐτὸ καὶ τοῦ λείπει ἡ κυριώτερη ἡδονὴ του, ἔστω κι ἂν ἀπὸ ἄγνοια νομίζει ὅτι νοιώθει αὐτὴ τὴν ἡδονή, ἐπειδὴ δὲν τὴν ἔχει ποτὲ γευθεῖ, ὅπως ἀκριβῶς νομίζει ὅτι νοιώθει ἡδονὴ αὐτὸς ποὺ τρώγει τὸ κριθαρένιο ψωμί, ἂν καὶ βέβαια ὑπολείπεται πάρα πολὺ

20. Πρβλ. Ἐφ. 4, 13.

21. Ἐκκλ. 5, 1.

πάμπολυ τῆς κατὰ τὸν ἄρτον ἠδονῆς ἐνδεῶς ἔχοντα, διὰ μὲν τοι τὴν ἄγνοιαν τῆς γεύσεως τοῦ διὰ σεμιδάλεως ἄρτου.

ση'. Μετὰ τὴν νοερὰν τῆς καρδίας διὰ τῆς χάριτος ἔνωσιν ἀπλανῶς ἐν φωτὶ πνευματικῶ ὁ νοῦς ὄρα καὶ ἐκτείνεται εἰς τὸ ἴδιον 5 ἐφετόν, ὅπερ ἐστὶν ὁ Θεός, ἔξω πάντῃ γενόμενος τῆς αἰσθήσεως ἄχρως δηλαδή καὶ ἄποιος καὶ ἀφάνταστος ἀποκαθιστάμενος ταῖς φαντασίαις τῶν αἰσθητῶν.

οθ'. Νοῦς ὑπὸ τῆς χάριτος εἰς τὸ θεωρεῖν ὀδηγούμενος, ὡς ἀληθῶς μάννα διὰ παντὸς ἐσθίει πνευματικόν· τὸ γὰρ δὴ αἰσθητὸν 10 μάννα, ὅπερ ὁ Ἰσραὴλ ἤσθιεν, εἶχεν ἐνήδονον ἀξιόλογον δύναμιν, σῶμα τρέφουσαν· τί δὲ τὴν οὐσίαν ἐκεῖνο ἦν, ἀγνοούμενον ἦν ὁθεν καὶ μάννα προσηγόρευτο, δηλούσης τῆς λέξεως τὸ ἀγνώριστον «τί γὰρ τοῦτο;» ἢ λέξις δηλοῖ· καὶ ὅπερ ἐώρων ἐσθίοντες, τούτου τὴν οὐσίαν μὴ ἐγνωκότες ἀπορηματικῶς, «τί τοῦτό ἐ- 15 στιν²»; ἔλεγον. Διὰ παντὸς δὴ καὶ ὁ θεωρητικὸς ἐξίσταται κατὰ νοῦν καὶ πρὸς ἑαυτόν, τί τοῦτο, φησὶν ὅπερ εὐφραίνει μὲν θεωρούμενον καὶ πιαίνει τὸν νοῦν πνευματικῶς ἐσθιόμενον, ὑπερεκβαίνει δὲ τὸ νοεῖσθαι καθ' ἑαυτό, ὡς θεῖον ὄν καὶ ὑπερφυῆς καὶ τρέφον παραδόξως καὶ ἄρδον τὸν νοῦν, τὴν τοῦ νοῦ κατάστασιν 20 ὑπεκφεύγει, οὐ μόνον ὡς ἀκατάληπτον τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἄπειρον καὶ ἀόριστον.

π'. Τρία εἰσὶ τὰ μαρτυροῦντα τῇ ἀληθείᾳ, εἶπομι' ἂν καὶ αὐτὸς κατὰ τὸ εἶκός ἢ κτίσις, ἢ Γραφή, ἐν τῷ Πνεύματι. Ἐκ γὰρ τῆς Γραφῆς καὶ τῆς κτίσεως πνευματικῶς ὀρωμένων, θεωρεῖται ἢ 25 μόνῃ ἀπλῇ ἀλήθεια καὶ ἢ ἐκ ταύτης σύνθετος. Καὶ διὰ τῶν εἰρημένων τριῶν, γενόμενος ἐν τοῖς ἐφεξῆς δυσι καὶ ἰστάμενος ἐν αὐτοῖς ἀπλανῆ εὐρατο, Χριστοῦ χάριτι, τὴν ὁδὸν ἐπέτυχε γὰρ ἐκ μὲν τῆς ἀπλῆς ἀληθείας, ὕψους νοητοῦ καὶ βάθους, ἔτι τε καὶ πλάτους ἀπείρου, δι' ἃ καὶ εἰς ἐκπληξιν καταστάς, ἔμφοδος ὕμνει· 30 ἐκ δέ γε τῆς συνθέτου πρὸς τοῖς λεγομένοις καὶ καρδιακὴν εὐρατο εἰρήνην καὶ ἀγάπην καὶ χαρὰν. Ὅθεν ἐκθαμβος μέλπει ἀγαπητικῶς. Δεῖται δὲ ὁ ἄνθρωπος χρονικοῦ πολλοῦ διαστήμα-

τῆς ἡδονῆς τοῦ ψωμιοῦ, ἐπειδὴ ἔχει ἀγνοία τῆς γεύσης τοῦ σεμιγδαλένιου ψωμιοῦ.

78. Μετὰ τὴ νοερὴ ἔνωση τῆς καρδίας μὲ τὴ βοήθεια τῆς χάριτος ὁ νοῦς βλέπει χωρὶς νὰ πλανᾶται μέσα σὲ φῶς πνευματικὸ καὶ ἐπεκτείνεται πρὸς ἐκεῖνο ποὺ ἐπιθυμεῖ, ποὺ εἶναι ὁ Θεός, βγαίνοντας τελείως ἔξω ἀπὸ τὴν αἴσθησι· γίνεται δηλαδὴ ἄχρωμος καὶ χωρὶς ποιότητα καὶ ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὶς φαντασίαι τῶν αἰσθητῶν.

79. Ὁ νοῦς ποὺ ὀδηγεῖται ἀπὸ χάρι τοῦ Θεοῦ στὴ θεωρία, τρώγει ἀληθινὰ διαρκῶς μάννα πνευματικὸ· γιατί τὸ αἰσθητὸ μάννα, ποὺ ἔτρωγε ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαός, εἶχε ἀξιόλογη ἡδονικὴ γεύση καὶ δύναμη ποὺ ἔτρεφε τὸ σῶμα, τί ὅμως ἦταν ἐκεῖνο ὡς πρὸς τὴν οὐσία δὲν ἦταν γνωστὸ· γι' αὐτὸ καὶ ὀνομαζόταν μάννα, δηλώνοντας ἡ ὀνομασία του τὸ ἀγνωστο· γιατί ἡ λέξι αὐτὴ σημαίνει, «τί εἶναι αὐτό;». Ἐνῶ δηλαδὴ τὸ ἔβλεπαν καὶ τὸ ἔτρωγαν, μὴ γνωρίζοντας τὴν οὐσία του, ἔλεγαν μὲ ἀπορία· «τί εἶναι αὐτό;»²². Ἔτσι λοιπὸν καὶ ὁ θεωρητικὸς κυριεύεται ἀπὸ ἔκστασι τοῦ νοῦ καὶ ἀναρωτιέται, «τί εἶναι αὐτό;» Αὐτὸ δηλαδὴ ποὺ θεωροῦμενο εὐφραίνει καὶ τρέφει τὸν νοῦ τρωγόμενον πνευματικὰ, ξεπερνᾷ ὅμως καθ' ἑαυτὸ τὴ νόησι, ὄντας θεῖο καὶ ὑπερφυσικό, καὶ ἐνῶ τρέφει κατὰ παράδοξο τρόπο καὶ ποτίζει τὸν νοῦ, διαφεύγει τὴν κατάστασι τοῦ νοῦ, ὅχι μόνο ἐπειδὴ εἶναι ἀκατανόητο ὡς πρὸς τὴν οὐσία, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ εἶναι ἄπειρο καὶ ἀπροσδιόριστο.

80. Τρία, θὰ μπορούσα καὶ ἐγὼ εὐλογα νὰ πῶ, εἶναι αὐτὰ ποὺ μαρτυροῦν γιὰ τὴν ἀλήθεια· ἡ κτίσι, ἡ Γραφή, καὶ ἡ χάρι τοῦ Πνεύματος. Ἀπὸ τὴ Γραφή δηλαδὴ καὶ τὴν κτίσι, ὅταν βλέπονται πνευματικὰ, θεωρεῖται ἡ μόνη ἀπλή ἀλήθεια καὶ ἡ σύνθετη ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτὴν. Καὶ ὅταν ἀπὸ τὰ τρία αὐτὰ ποὺ λέχθησαν φτάσει κανεὶς στὰ δύο ἐπόμενα καὶ σταθεῖ σ' αὐτά, βρῆκε μὲ τὴ χάρι τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀπλανῆ ὁδὸ· πέτυχε δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἀπλή ἀλήθεια ὕψος καὶ βάθος νοητό, καθὼς καὶ ἄπειρο πλάτος, ἐξαιτίας τῶν ὁποίων, κυριευμένος ἀπὸ ἐκπληξι, ὕμνεῖ τὸν Θεὸ γεμᾶτος ἀπὸ φόβο. Ἀπὸ τὴ σύνθετη πάλι ἀλήθεια, μαζί μ' αὐτὰ ποὺ εἶπαμε, βρῆκε καὶ καρδιακὴ εἰρήνη καὶ ἀγάπη καὶ χαρά. Γι' αὐτὸ γεμᾶτος ἀπὸ ἐκπληξι ὕμνεῖ τὸν Θεὸ γεμᾶτος ἀπὸ ἀγάπη. Ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος χρειάζεται

22. Ἐξ. 16, 15.

τος καὶ κόπου καὶ ὑπομονῆς, ὡς ἂν, τὰς αἰσθήσεις κατὰ τινὰ τρό-
 πον ἀποβαλλόμενος καὶ τῷ κῶ διαρρήξας τὰ αἰσθητά, στῆ ἐν τοῖς
 νοητοῖς, μεθ' ἧ τῆς ἀληθείας ἀναλάμπει τῇ ψυχῇ θεωρία. Οὐχί
 δὴ τὴν ἀλήθειαν φημι δεῖσθαι εἰς τὴν ἑαυτῆς ἐξεύρεσιν τῶν τοι-
 5 ούτων, οἷον χρονικοῦ πρὸς τὸ καταληφθῆναι διαστήματος ἢ
 κόπου καὶ ὑπομονῆς, ἀλλὰ τὸν ἄνθρωπον δεῖσθαι τούτων εἰρή-
 κειν· ἐπεὶ τοί γε ἡ μὲν ἀλήθεια ἐν ἔστι καὶ ἀπλοῦν, εἰ καὶ διχῆ θεω-
 ρουμένη δείκνυται καὶ μονονοῦ πάντοθεν βοᾷ, ἑαυτὴν ὁρᾷν ἐθέ-
 λουσι μαρτυρουμένη· ὁ δ' ἄνθρωπος σύνθετος ὢν καὶ ταῖς αἰσθή-
 10 σεσι συμπεπλεγμένος, ἔτι τε ἀλλοιώσεσιν ὑποκειμένος καὶ τροπῇ,
 ἐκβαίνει ἔστιν ὅτε ἑαυτοῦ τρόπῳ γέ τῳ καὶ κατ' αὐτὸς ἑαυτοῦ, ὡς
 οὐκ οἶδε, γίνεταί, ἐξ οἰήσεως πονηρευόμενος καὶ τὴν ἀπιστίαν
 νοσῶν καὶ δὴ διὰ τῶν τριῶν τουτωνί, οἰήσεως, φημί, πονηρίας τε
 καὶ ἀπιστίας τῆς ἐκ τῶν τριῶν ἐκείνων, μαρτυρουμένης ἀληθείας,
 15 ἐκ Γραφῆς καὶ κτίσεως καὶ πνεύματος δηλαδή, ἀθλίως ἐκπίπτει.
 Διὸ καὶ δεῖται πρὸς ἀποβολὴν τῆς δεινῆς οἰήσεως καὶ τῶν ἄλλων,
 ὧν δεῖσθαι ἔφθην εἰπῶν, ὅπως ἂν, ταπεινωθεῖς ὁ νοῦς, πιστεύσει-
 εν ἐν ἀπλότητι· κἄπειθ' οὕτως ἅμ' εὐθύς διὰ τῆς Γραφῆς καὶ τῆς
 κτίσεως ἐν τῷ Πνεύματι γνοίῃ σαφῶς οὐ μόνον τὴν ἀπλουσιτάτην
 20 ἀλήθειαν, ἀλλὰ καὶ τὴν σύνθετον ἐξ αὐτῆς καὶ προσέτι γε τί ποτε
 τὸ διεῖργον αὐτὸν ἦν καὶ τῆς κατὰ ἀλήθειαν θεωρίας, προσθεῖν
 δ' ἂν, ὅτι καὶ ἀπολαύσεως διῖστῶν.

Ἐν μὲν οὖν ἔστι καὶ μόνον φύσει ἀπλοῦν, ἡ πρώτη ἀλήθεια,
 μεθ' ἣν ἡ ἐκ ταύτης διὰ τοὺς συνθέτους ἡμᾶς σύνθετος καὶ τοῦτό
 25 ἔστι τοῦ καθ' ἡμᾶς νοῦ τὸ ἔσχατον καὶ ἄριστον ἀντικείμενον, πρὸς
 ὃ σπεύδει πᾶσα πολιτεία καὶ ἄσκησις τῶν κατὰ σκοπὸν ἠγμένων
 τοῦ πνεύματος, ὅπως ἂν ὁ νοῦς γυμνός, ὡς οἶόν τε, ἴδῃ καὶ ἀπο-
 λαύσῃ τῆς ἐκ πρώτης καὶ μόνης ἀληθείας λαμπηδόνης καὶ ἐξ αὐ-
 τῆς συντεθείσης τρόπῳ θαυμαστῶ, ὅπερ οὐκ ἂν ποτε ἄλλως γένοι-

μεγάλο χρονικό διάστημα και κόπο και ύπομονή, ὥστε, ἀφοῦ ἀποβάλλει τὶς αἰσθήσεις κατὰ κάποιον τρόπο καὶ ἀπομακρύνει τὸ νοῦ ἀπὸ τὰ αἰσθητά, νὰ σταθεῖ στὰ νοητά, μετὰ τὰ ὁποῖα ἀναλαμβάνει μέσα στὴν ψυχὴ ἢ θεωρία τῆς ἀλήθειας. Δὲν λέγω βέβαια ὅτι χρειάζεται αὐτὰ γιὰ νὰ βρεῖ τὴν ἀλήθεια, δηλαδή τὸ χρονικό διάστημα γιὰ νὰ φτάσει στὴν κατανόηση αὐτῆς, ἢ κόπο καὶ ύπομονή, ἀλλὰ λέγω ὅτι ὁ ἄνθρωπος τὰ χρειάζεται αὐτὰ. Γιατὶ ἡ ἀλήθεια εἶναι ἓνα καὶ ἀπλό, ἂν καὶ θεωρεῖται κατὰ διπλὸ τρόπο προκειμένου νὰ φανερωθεῖ καὶ καὶ φωνάζει κατὰ κάποιον τρόπο ἀπὸ παντοῦ καὶ μαρτυρεῖ τὸν ἑαυτὸ τῆς σὲ ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ τὴ βλέπουν. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως, ἐπειδὴ εἶναι σύνθετος καὶ συμπλεγμένος μὲ τὶς αἰσθήσεις, καὶ ἀκόμα ἐπειδὴ ὑπόκειται σὲ ἀλλοιώσεις καὶ μεταβολές, βγαίνει πολλές φορές ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του κατὰ κάποιον τρόπο καὶ στρέφεται, χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνει, ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του, διαπράττοντας τὸ κακὸ αὐτὸ ἀπὸ οἴηση καὶ πάσχοντας ἀπὸ τὴ νόσο τῆς ἀπιστίας. Καὶ μὲ τὰ τρία αὐτὰ, ἐννοῶ τὴν οἴηση, τὴν πονηρίαν καὶ τὴν ἀπιστίαν, ξεπέφτει κατὰ τρόπο ἄθλιο ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν ποὺ μαρτυρεῖται ἀπὸ τὰ τρία ἐκεῖνα, ἀπὸ τὴ Γραφὴ δηλαδή, τὴν κτίση καὶ τὸ Πνεῦμα. Γι' αὐτό, γιὰ νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴ φοβερὴ οἴηση καὶ τὰ ἄλλα γιὰ τὰ ὁποῖα μίλησα προηγουμένως, χρειάζεται νὰ ταπεινωθεῖ ὁ νοῦς καὶ νὰ πιστέψει μὲ ἀπλότητα, καὶ στὴ συνέχεια νὰ γνωρίσει μὲ σαφήνεια κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὴ Γραφὴ καὶ τὴν κτίση μὲ τὴ χάρι τοῦ Πνεύματος ὅχι μόνον τὴν ἀπλούστατην ἀλήθειαν, ἀλλὰ καὶ τὴ σύνθετην ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτήν, καὶ ἀκόμα θὰ γνωρίσει ποιοὸ τέλος πάντων ἦταν ἐκεῖνο ποὺ τὸν ἐμπόδιζε ἀπὸ τὸ νὰ βλέπει τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὸν ἀπομάκρυνε, θὰ μπορούσα νὰ προσθέσω, ἀπὸ τὴν ἀπόλαυσή της.

Ἐνα λοιπὸν καὶ μόνον εἶναι ἀπὸ τὴ φύση τοῦ ἀπλό, ἢ πρώτη ἀλήθεια, μετὰ τὴν ὁποῖαν εἶναι γιὰ μᾶς τοὺς σύνθετους ἢ σύνθετη ἀλήθεια ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν πρώτην καὶ αὐτὸ εἶναι ὁ ἔσχατος καὶ ἄριστος στόχος τοῦ νοῦ μας, πρὸς τὸ ὁποῖον σπεύδει κάθε πολιτεία καὶ ἀσκησιὴ ἐκείνων ποὺ πορεύονται πρὸς τὸν πνευματικὸν αὐτὸ σκοπὸν, τὸ πῶς ὁ νοῦς γυμνός, ὅσο αὐτὸ εἶναι δυνατόν, νὰ δεῖ καὶ ν' ἀπολαύσει τὴν ἀκτινοβολίαν ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν πρώτην καὶ μόνον ἀλήθειαν καὶ ἔχει παραχθεῖ ἀπὸ αὐτὴν μὲ τρόπο θαυμαστό, πρᾶγμα ποὺ δὲν θὰ μπορούσε ποτὲ ἄλλιῶς νὰ γίνετο, παρὰ μόνον μὲ τὴν

το, ὅτι μὴ διὰ ταπεινώσεως καὶ ἀπλότητος ἐν πίστει, διὰ τῆς μαρ-
 τυρίας τῆς Γραφῆς καὶ τῆς κτίσεως ἐν Πνεύματι. Ὁπηνίκα δὲ τὴν
 ἀλήθειαν ὁ νοῦς ἐν τρισὶ ταῖς ἑαυτοῦ δυνάμεσιν ἐνοπτρισθῆ διὰ
 τῆς μαρτυρίας τῶν ἄνωθεν λελεγμένων τριῶν, τότε αὐθις ὡσπερ
 5 ἐκ τούτου ἐπανακάπτων ἑαυτοῦ γίνεται πολλῶ ταπεινότερος καὶ
 ἀπλούστερος καὶ θεβαίως πιστός· κἀντεῦθεν εὐθύμῳ ποδί, ὃ δὴ
 λέγεται, πρὸς τὴν θεωρίαν τῆς ἀληθείας ἄνεισι ταῖς ἀκτῖσιν ἐκεί-
 νης ἐναυγαζομένης τηλαυγέστερον, δι' ὧν ἐπιστρέφων ἐν ἑαυτῷ
 διὰ τὸ τῆς δόξης θεωρηθὲν μέγεθος παρ' αὐτοῦ, κάτεισιν εἰς τὸ
 10 ταπεινότερον καὶ ἀπλούστερον καὶ ἐκπλήττεται τῇ πίστει κατα-
 σχεθεῖς· καὶ οὕτως ὡς ἂν τινα θεῖον κύκλον ἐπανακνυκλῶν καὶ
 περιερχόμενος διὰ ταπεινώσεως, ἀπλότητός τε καὶ πίστεως ἀνιῶν
 καὶ ὄρων τὴν ἀλήθειαν καὶ τῇ αἴγλῃ τῆς ἀληθείας πρὸς ταπεινώ-
 σιν εἰσαγόμενος πλείονα καὶ ἀπλούστερος ἐν πίστει μᾶλλον γινό-
 15 μενος, οὐ παύεται διανύων τὸν δρόμον τοῦτον, ἕως ἂν τὸ σήμερον
 λέγηται²³, ἐν ταπεινότητι καὶ ἀπλότητι καὶ πίστει διὰ τῆς μαρτυ-
 ρίας τῆς Γραφῆς καὶ τῆς κτίσεως ἐν πνεύματι θεωρῶν τὴν ἀλήθει-
 αν καὶ πάλιν ἐπανακάπτων εἰς τὰ ὄθεν κεκίνηται· καὶ οὕτω θεού-
 μενος ὁσημέραι διὰ τῆς χάριτος καὶ τὰ ὑπὲρ νοῦν ἐλλαμπόμενος
 20 καὶ ζωὴν ζῶν πάσης χαρᾶς ἔμπλεω ἐν Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ὡς
 ἐν ἄρραβῶνι γεύεται τῆς ἀπολαύσεως τῶν μελλόντων αἰωνίων
 ἀγαθῶν

πα'. Ὁ θεωρητικὸς βίος διὰ τριῶν τουτωνὶ συνίστασθαι πέφυ-
 κεν ἀκέραιός τε καὶ ἀνεπίληπτος λέγω δὴ πίστεως, μετοχῆς ἐν-
 25 αργοῦς τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ σοφίας εἰδήσεως· Θεωρία γὰρ
 ἔστιν, ὡς ἐν ὄρω φάναι, γνῶσις νοητῶν ἐν ἄρα τοῖς αἰσθητοῖς,
 ἐνίστε δὲ καὶ ψιλῶν νοητῶν κεχωρισμένων αἰσθήσεως ἐπὶ τῶν
 ἰόντων εἰς προκοπᾶς τὸντεῦθεν δεῖ δὴ πίστεως «ἐὰν γὰρ μὴ πι-
 στεύσητε», φησὶν, «οὐδ' οὐ μὴ συνῆτε»²⁴, ὡς δὲ δὴ καὶ Πνεύματος
 30 ἐφόσον τὸ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ²⁵· ὅθεν ὁ

23. Πρβλ. Ἑβρ. 3, 13.

24. Ἦσ. 7, 9.

ταπείνωση καὶ τὴν ἀπλότητα τὴν συνοδευόμενη ἀπὸ πίστη, βάσει τῆς μαρτυρίας τῆς Γραφῆς καὶ τῆς κτίσεως μὲ τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος. Ὅταν ὁ νοῦς δεῖ μέσα τοῦ σάν μέσα σὲ καθρέφτη τὴν ἀλήθεια μὲ τὶς τρεῖς δυνάμεις τοῦ μὲ τὴ μαρτυρία τῶν τριῶν προηγουμένων ποὺ ἀναφέραμε, τότε ἀμέσως, σάν νὰ ἐπιστρέφει στὸν ἑαυτό του, γίνεται πολὺ ταπεινότερος καὶ ἀπλούστερος καὶ βέβαια πιστός, καὶ στὴ συνέχεια μὲ βῆμα γοργό, ὅπως συνηθίζεται νὰ λέγεται, ἀνεβαίνει πρὸς τὴ θεωρία τῆς ἀλήθειας καταφωτιζόμενος λαμπρότερα ἀπὸ τὶς ἀκτῖνες ἐκείνης, μὲ τὶς ὁποῖες ἐπιστρέφοντας στὸν ἑαυτό του ἐξαιτίας τοῦ μεγέθους τῆς λαμπρότητας ποὺ εἶδε νὰ πηγάζει ἀπὸ αὐτό, κατεβαίνει σὲ μεγαλύτερη ταπεινότητα καὶ ἀπλότητα καὶ κυριευμένος ἀπὸ τὴν πίστη γεμίζει ἀπὸ ἐκπληξη· καὶ ἔτσι, σάν νὰ ἐπανέρχεται καὶ νὰ γυρίζει γύρω ἀπὸ κάποιο θεῖο κύκλο, ἀνεβαίνοντας μὲ ταπείνωση καὶ ἀπλότητα καὶ πίστη καὶ βλέποντας τὴν ἀλήθεια καὶ ὀδηγούμενος μὲ τὴ λαμπρότητα τῆς ἀληθείας σὲ μεγαλύτερη ταπείνωση καὶ γινόμενος μὲ τὴ βοήθεια τῆς πίστεως περισσότερο ἀπλούστερος, δὲν παύει νὰ διανύει τὸ δρόμο αὐτὸ ὅσον καιρὸ διαρκεῖ τὸ σήμερον²³, βλέποντας τὴν ἀλήθεια μὲ ταπείνωση καὶ ἀπλότητα καὶ πίστη μέσω τῆς μαρτυρίας τῆς Γραφῆς καὶ τῆς κτίσεως καὶ κάτω ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος, καὶ πάλι ἐπιστρέφει σὲ ἐκεῖνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ξεκίνησε· καὶ ἔτσι, θεούμενος μέρα μὲ τὴ μέρα μὲ τὴ βοήθεια τῆς χάριτος καὶ δεχόμενος τὸν πάνω ἀπὸ τὸ νοῦ φωτισμὸ καὶ ζώντας ζωὴ γεμάτη ἀπὸ κάθε χαρὰ μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, γεύεται ὑπὸ μορφή προκαταβολῆς τὴν ἀπόλαυση τῶν μελλοντικῶν αἰώνων ἀγαθῶν.

81. Ὁ θεωρητικὸς βίος ὡς ἀπὸ τὴ φύση του μὲ τὰ τρία αὐτὰ συνίσταται καὶ γίνεται ἀκέραιος καὶ ἄμεπτος, ἐννοῶ μὲ τὴν πίστη, τὴ σαφῆ μετοχὴ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τὴ γνώση τῆς σοφίας. Γιατὶ θεωρία, γιὰ νὰ τὸ ποῦμε σάν μὲ ὄρισμό, εἶναι γνώση τῶν νοητῶν μέσω τῶν αἰσθητῶν, καὶ πολλὰ φορὲς καὶ ἀπλῶν νοητῶν ἀποχωρισμένων ἀπὸ τὰ αἰσθητά, ὅπως σὲ ἐκείνους ποὺ ἔχουν προοδεύσει πνευματικά· ἐδῶ βέβαια χρειάζεται πίστη· γιατί λέγει· «ἐὰν δὲν πιστέψετε, δὲν θὰ καταλάβετε»²⁴, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ χάρη τοῦ Πνεύματος, ἀφοῦ τὸ Πνεῦμα ἐρευνᾷ τὰ πάντα καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ²⁵. Γι'

25. Α' Κορ. 2, 10.

θεῖος ἔφη Ἰώβ, «πνοή παντοκράτορος ἢ διδάσκουσά με»²⁶.
 Ἔπειτα πεφυκότως ἢ τοῦ δ' ἐν καρδίᾳ δήπουθεν ἀναζέουσα, ἴν'
 οὕτω φῶ, ζῶσα καὶ ἐξ ἐπομένου ζωοῦσα ὑπερκοσμίως θεία ἐνέρ-
 γεια πρὸς ἑαυτὴν συμπτῆσαι ἀρρήτως συνάγουσα τὸν νοῦν καὶ
 5 παντὸς ἀπειργεῖ τοῦτον μετεωρισμοῦ καὶ παρέχει μετὰ γαλήνης
 καὶ πολλῆς θυμηδίας καὶ παρακλήσεως καὶ προσέτι θείας ἀγά-
 πης, ῥᾶστα τὰ θεῖα ὄραν καὶ περὶ αὐτὰ στρέφεσθαι καὶ Θεὸν
 φαντάζεσθαι καινοπρεπῶς καὶ ἐξ ἐφαμίλλου αὐτῶ ἐνευφραίνε-
 σθαι μετὰ μειζόνων ἀφορήτων ἐρώτων καὶ καταλλήλου ἀγαλλιά-
 10 ματος Δεῖται δὲ καὶ σοφίας, ὡς ἔφην· ὅτι «ἡ σοφία», φησὶν ἡ
 Γραφή, «φωτιεῖ πρόσωπον ἀνθρώπου»²⁷. φωτιεῖ πρὸς τὸ ἀπὸ τῆς
 αἰσθήσεως μεταβεδηκέναι εἰς νόησιν εὐπετῶς καὶ ἀπὸ τῶν αἰ-
 σθητῶν εἰς τὰ νοητὰ καὶ θεῖα θεάματα ἀνελθεῖν καὶ ἐν ἀποκαλύ-
 ψει νοερά ἄφατα κατιδεῖν· φωτιεῖ πρὸς τὸ θεωρῆσαι ἐποπτικῶς
 15 καὶ ἐνοειδῶς φαντασθῆναι Θεὸν ὑπερούσιον, ἧ̄ που δὴ μακάριος
 ἄνθρωπος ὃν ἂν παιδεύσης, Κύριε, καὶ ἐκ τοῦ νόμου σου διδάξης
 αὐτόν²⁸, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ τῶ ὄντι σοφός, διὰ παιδείας εἰς πίστιν
 ἰὼν καὶ τῆ τοῦ Πνεύματος διδαχῆ διδασκόμενος τὰ ἀπόρρητα τοῦ
 Θεοῦ· μέγα χρῆμα ἀληθῶς σοφός διὰ πίστεως περιπατῶν ἐν ἐνώ-
 20 σει καὶ κοινωνίᾳ ὑπερφυεῖ τοῦ Πνεύματος. Καὶ ὄντως τρία ἐστὶ
 κατὰ τὸν εἰπόντα ἀκρότητα· Θεὸς καὶ ἄγγελος καὶ ἀνὴρ φιλόσο-
 φος ἄγγελος ἄλλος ἐπὶ τῆς γῆς ξενότροπος, ἐπόπτης πάντως τῆς
 ὄρατῆς κτίσεως, καὶ γνήσιος μύστης τῶν θείων Θεοῦ ἀκτίστων
 προόδων, εἴτε μὴν δωρεῶν ἐθέλει τις λέγειν, ἐπιδραττόμενος
 25 ἀμηγέτη καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀθεάτου τρόπῳ παντὶ κατὰ ἀθρώαν ἐπι-
 βολὴν ἀγγελομιμήτως τὴν ἐπίγνωσιν Θεοῦ.

Τοιοῦτός ἐστιν, ὡς ἐν ὑπογραφῇ φάναι, ὁ διὰ πίστεως ἐν
 ἀγίῳ Πνεύματι σοφός καὶ οὕτω μακάριος, καίτοιγε ἦρκει ἀναμ-
 φιλέκτως, ᾧ Λουκᾶς ἐν Εὐαγγελίοις δίδεισιν εἰπόντι μοι περὶ γε

26. Ἰώβ 33, 4.

27. Ἐκκλ. 8, 1.

αὐτὸ καὶ ὁ θεῖος Ἰωβ εἶπε, «ἡ πνοὴ τοῦ παντοκράτορα εἶναι ἐκείνη ποὺ μὲ διδάσκει»²⁶. Ἐπειτα χρειάζεται κατὰ φυσικὸ λόγον ἡ θεία ἐνέργεια, ἡ ὁποία κατὰ κάποιον τρόπο ἀναβράζει, γιὰ νὰ τὸ πῶ ἔτσι, μέσα στὴν καρδιά, ποὺ ζώντας καὶ κατὰ συνέπεια δίνοντας κατὰ τρόπο ὑπερκόσμιον ζωὴν, συμπτῆσει ἄρρητα καὶ συνάγει τὸν νοῦ πρὸς τὸν ἑαυτὸ της, ἐμποδίζοντάς τον ἀπὸ κάθε μετεωρισμὸ, καὶ τοῦ παρέχει τὴ δυνατότητα νὰ βλέπει μὲ μεγάλη εὐκολία τὰ θεῖα μὲ γαλήνη καὶ πολλὴ χαρὰ καὶ παρηγοριὰ καὶ ἀκόμα θεῖα ἀγάπη, καὶ νὰ στρέφεται γύρω ἀπὸ αὐτὰ καὶ νὰ φαντάζεται τὸν Θεὸ μὲ τρόπο ἀσυνήθιστο καὶ κατ' ἀνάλογο τρόπο νὰ εὐφραίνεται μὲ αὐτὸν μὲ μεγαλύτερους ἀφόρητους ἔρωτες καὶ ἀνάλογη ἀγαλλίαση. Χρειάζεται ἐπίσης καὶ σοφία, ὅπως εἶπα· γιὰτί λέγει ἡ Γραφή, «ἡ σοφία θὰ φωτίσει τὸ πρόσωπο τοῦ ἀνθρώπου»²⁷. Θὰ τὸν φωτίσει γιὰ νὰ μεταβεῖ μὲ εὐκολία ἀπὸ τὴν αἴσθησιν εἰς τὴν νόησιν καὶ νὰ ἀνεβεῖ ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ εἰς τὰ νοητὰ καὶ θεῖα θεάματα καὶ μὲ ἀποκάλυψιν νοερὴν νὰ δεῖ ἀνείπωτα πράγματα. Θὰ τὸν φωτίσει γιὰ νὰ δεῖ μὲ τρόπο ἐποπτικὸν καὶ νὰ φαντασθεῖ μὲ τρόπο ἐνιαῖον τὸν ὑπερούσιον Θεόν. Καὶ εἶναι στ' ἀλήθεια «μακάριος ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ποὺ θὰ τὸν παιδαγωγῆσεις, Κύριε, καὶ θὰ τὸν διδάξεις μὲ τὸ νόμον σου»²⁸, γιὰτί αὐτὸς εἶναι ὁ πραγματικὰ σοφός, αὐτὸς ποὺ μὲ τὴν παιδαγωγίαν φτάνει εἰς τὴν πίστη καὶ μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Πνεύματος διδάσκεται τὰ ἀπόρρητα τοῦ Θεοῦ. Εἶναι μεγάλο πραγματικὸν πρᾶγμα ὁ σοφὸς ποὺ προχωρεῖ μὲ τὴν πίστην κατὰ μία ἔνωση καὶ κοινωνίαν ὑπερφυσικὴν τοῦ Πνεύματος. Καὶ εἶναι τρία πραγματικά, σύμφωνα μὲ κάποιον, τὰ ἀκατανόητα· ὁ Θεός, ὁ ἄγγελος, καὶ ὁ φιλόσοφος ἄνθρωπος. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο καὶ αὐτὸς εἶναι ἄλλος ἄγγελος ἐπάνω εἰς τὴν γῆν παράδοξος, ἐπόπτης ὅπωςδὴποτε τῆς ὄρατῆς κτίσεως, καὶ γνήσιος μύστης τῶν θείων τοῦ Θεοῦ ἀκτίστων ἐνεργειῶν, εἴτε θέλει κανεὶς νὰ τὸς ὀνομάζει δωρεές, συλλαμβάνοντας κατὰ κάποιον τρόπο καὶ αὐτὸ ποὺ εἶναι ἀθέατον μὲ κάθε τρόπον καὶ φτάνοντας μὲ ἕνα ἄμεσον τρόπον κατὰ μίμησιν τῶν ἀγγέλων εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ Θεοῦ.

Τέτοιος εἶναι, σὲ γενικὰς γραμμὰς, ὁ μὲ τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος μέσῳ τῆς πίστεως σοφός καὶ ἔτσι μακάριος, ἂν καὶ βέβαια χωρὶς καμμιὰ ἀντίρρηση θὰ ἦταν ἀρκετὰ αὐτὰ ποὺ ἀναφέρει ὁ Λου-

28. Ψαλμ. 93, 12.

τοῦ Κυρίου ἀπηλλάχθαι πραγμάτων, ὡς διεξιέναι σοφίας καὶ χάριτος δύναμιν καὶ ἐγκώμια· οὕτω γὰρ οὗτος ἐν τόπῳ τίθησι γράφων ἐν οἷς «προέκοπτε σοφία καὶ ἡλικία καὶ χάριτι»²⁹· καὶ πάλιν, ὅτι ἠῦξανε καὶ ἐκραταιοῦτο πνεύματι, πληρούμενον σοφίας³⁰.
 5 νυνὶ δὲ περιφανέστερον περὶ τῶν προκειμένων εἰπεῖν ὠρημένῳ, προτίθημι καὶ ὃ φησιν ὁ ἱερὸς Σολομὼν πρὸς Θεόν· «τὰ ἐν οὐρανοῖς τίς ἐξιχνίασε; βουλήν δέ σου τίς ἔγνω, εἰ μὴ σὺ ἔδωκας σοφίαν καὶ ἔπεμψας τὸ ἅγιόν σου Πνεῦμα ἀπὸ ὑψίστων, καὶ οὕτω διεσώθησαν οἱ τρίβοι τῶν ἐπὶ γῆς, καὶ τὰ ἀρεστά σου ἐδιδάχθησαν ἄνθρωποι καὶ τῇ σοφίᾳ σου ἐσώθησαν»³¹.

Ὅρας σοφίαν μετὰ μετοχῆς Πνεύματος εἰς ὅσον ἐφικνεῖται δυνάμεως, καὶ ὅπως πόρρω σωτηρίας ἐλαύνῃ ὃ μὴ σοφίαν καὶ Πνεῦμα ἐκ Θεοῦ κεκτημένος, καὶ μηδὲ παρὰ σοφῶ καὶ μετόχῳ Πνεύματος ὀδηγούμενος; εἰ περὶ τοῦ ἐν ᾧ κατώκησε πᾶν τὸ πλή-
 15 ρωμα τῆς θεότητος³² Σωτῆρος τοιαῦτα γέγραπται, καὶ ἐφ' ἐξῆς συλλήβδην ξύμπαντος ἀνθρώπων γένους ξυνιδεῖν οὐκ ἄπεστιν, ὅσον σοφία μετὰ ῥοπῆς τοῦ Πνεύματος ἀναγκαία καὶ ὅσον δι' ἐλέους δυνάμεως καὶ προκοπῆς ἔτυχεν ἐκ φιλοψύχου Θεοῦ ὁ πνευματικὸς σοφὸς τὰ ἐν οὐρανοῖς ἐξιχνιάζων καὶ χωρῶν πρὸς
 20 γνῶσιν βουλής Ὑψίστου, τὸ ἐξαισίον εἶεν.

Ἄλλὰ γε δὴ τοσάδε τε νῦν εἶναι διεληλυθότες θεωρητικοῦ πέρι καὶ περὶ θεωρίας ἐκθεῖναι καὶ ἐκ μέρους προαγαγεῖν καὶ οἷον τὸ λογιζόμενον τοῦ διακεμένως ἀκροατοῦ διαθρέψαι, ῥητέον ἂν εἶη καὶ οὐκ ὀκνητέον καὶ ὀπωσοῦν. Τοῦτο γὰρ κελεύει Θεὸς κα-
 25 θάπαξ λογικοῖς, μεταδιδόναι δηλαδὴ ἀφθόνως τοῖς κατωτέρω καὶ τῶν ἀνωτέρω μετ' εὐλαβείας μεταλαμβάνειν τῶν ἐφικτῶν τῆς θείας ἐλλάμπσεως καὶ χρημάτων τῶν νοητῶν, πρὸς μέντοι τοὺς ὁμοταγεῖς κοινωνικῶς καὶ ἀφιλενδείκτως τὰς συντυχίας ποιεῖσθαι

29. Λουκᾶ 2, 52.

30. Λουκᾶ 2, 40.

κᾶς σὸ Εὐαγγέλιό του γιὰ τὸν Ἰησοῦ τὸν Κύριό μας, λέγοντας ὅτι ἦταν ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὰ κοσμικὰ πράγματα, ὥστε νὰ ξεπερνᾷ τὴ δύναμη καὶ τὰ ἐγκώμα τῆς σοφίας καὶ τῆς χάριτος· γιατί αὐτὰ γράφει αὐτὸς σὲ κάποιο ἐδάφιο· «προόδευε στὴ σοφία, τὴν ἡλικία καὶ τὴ χάρη»²⁹· καὶ ἐπίσης, ὅτι «μεγάλωνε καὶ δυνάμωνε ὡς πρὸς τὸ πνεῦμα, γεμίζοντας ἀπὸ σοφία»³⁰. Τώρα ὁμως, ἐπειδὴ θέλω νὰ μιλήσω πιὸ καθαρὰ γιὰ ὅλα αὐτὰ, θὰ ἀναφέρω καὶ αὐτὸ πὸν λέγει ὁ Σολομών πρὸς τὸν Θεό· «ποιὸς ἐξιχνίασε ὅσα ὑπάρχουν στοὺς οὐρανοὺς; Καὶ ποιὸς γνώρισε τὴν ἀπόφασή σου, παρὰ ἐκεῖνος στὸν ὁποῖο ἔδωσες ἐσὺ τὴ σοφία καὶ ἔστειλες τὸ ἅγιο Πνεῦμα σου ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς, καὶ ἔτσι διορθώθηκαν οἱ πορεῖες τῶν ἀνθρώπων πάνω στὴ γῆ καὶ διδάχθηκαν οἱ ἄνθρωποι αὐτὰ πὸν εἶναι ἀρεστὰ σὲ σένα καὶ σώθηκαν μὲ τὴ σοφία σου;»³¹.

Βλέπεις σὲ ποιὸ μέγεθος δυνάμεως φτάνει ἡ σοφία μὲ τὴ μετοχὴ τοῦ Πνεύματος, καὶ ὅτι ἀπομακρύνεται τελείως ἀπὸ τὴ σωτηρία ἐκεῖνος πὸν δὲν ἔχει λάβει σοφία καὶ Πνεῦμα ἀπὸ τὸν Θεό καὶ οὔτε ὀδηγεῖται ἀπὸ σοφὸ ἄνθρωπο πὸν ἔχει λάβει τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος; Ἐὰν γιὰ τὸν Σωτῆρα, στὸν ὁποῖο κατοίκησε ὅλο τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος³² ἔχουν γραφεῖ ὅλα αὐτὰ, καὶ στὴ συνέχεια γιὰ ὅλο μαζὶ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, δὲν μᾶς εἶναι καθόλου δύσκολο νὰ καταλάβομε τὸ πόσο ἀναγκαῖα εἶναι ἡ σοφία μαζὶ μὲ τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος καὶ πόση βοήθεια δυνάμεως καὶ προκοπῆς ἔλαβε ἀπὸ τὸν φιλόψυχο Θεό ὁ πνευματικὸς σοφὸς πὸν ἐξιχνιάζει τὰ ὅσα ὑπάρχουν στοὺς οὐρανοὺς καὶ προχωρεῖ σὸν νὰ γνωρίσει τὴ βουλή τοῦ Ὑψίστου, πράγμα θαυμάσιο.

Ἄλλ' ἀφοῦ εἶπαμε τόσα πολλὰ γιὰ τὸν θεωρητικὸ, ἃς μιλήσομε τώρα καὶ γιὰ τὴ θεωρία, ἀναπτύσσοντάς τὴν ξεχωριστά, καὶ νὰ προσφέρομε κατὰ κάποιο τρόπο τροφή σὸν λογιστικὸ τοῦ ἀκροατῆ πὸν ἐνδιαφέρεται γι' αὐτὰ· πρέπει λοιπὸν νὰ μιλήσομε καὶ νὰ μὴ διστάξομε καθόλου. Γιατὶ αὐτὸ προστάζει ὁ Θεὸς σὲ ὅλα τὰ λογικά, νὰ δίνουν δηλαδὴ χωρὶς φθόνο στοὺς κατωτέρους καὶ νὰ δέχονται ἀπὸ τοὺς ἀνώτερους μὲ σεβασμό, κατὰ τὸ δυνατόν, τὴ θεία ἔλλαμψη καὶ τὰ πνευματικὰ πράγματα, ἐνῶ μὲ αὐτοὺς πὸν ἀνήκουν στὴν ἴδια τάξη ἢ συναναστροφή τους νὰ εἶναι κοινωνική καὶ νὰ γίνεται χωρὶς

31. Σοφ. Σολ 9, 16-19.

32. Κολ 1, 19.

καὶ ὁμιλίας τὰς περὶ νοητῶν καὶ περὶ Θεοῦ. Οὕτω γὰρ οὐ μόνον τὸ εὐθές τε καὶ ἀπλανές ἐν Ἐκκλησίᾳ ζῶντος Θεοῦ διαλάμπειν ἂν σφόδρα φαιδρόν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄσιον τῆς ἀγάπης καὶ περικαλλέστατον πρόσωπον τὸ γνῶρισμα τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ³³, διαυ-
 5 γάσειε διηνεκῶς εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν, δι' ἁγίου Πνεύματος ἡμῖν ἐκχυθησόμενον εἰς τελείαν καὶ ἀπλήν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων καὶ οὕτω ζησαίμεθ' ἂν ἐπὶ γῆς βίον ἀγγελουειδῆ καὶ τῶ ὄντι μακάριον, οὐδὲν δὲ ἥττον καὶ ὑπερήδιστον, ὡς τῆς ἐν ἧ κρέ-
 10 οῦς ἀγάπης ἐξηρητημένοι, ἧς οὐδὲν τὸ οἰονοῦν τὸ παράπαν ψυχῇ γλύκιον καὶ μάλισθ' ὅταν ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν θείων θεωρίας καὶ γνώσεως, ταῦτόν δ' εἰπεῖν τῆς φωτιστικῆς χάριτος, προσεχῶς ἔχη τὴν πρόεσιν.

Ὁ μὲν οὖν κατὰ σκοπὸν ἀνεληλυθέναι εὖ καὶ καλῶς ἔργον
 15 τιθέμενος εἰς Θεόν, ὡς ἐνωθῆναι τούτῳ καὶ κατὰ τὰ γιγνόμενα θεωθῆναι, ἴσον δ' εἰπεῖν σωθῆναι (ἐπεὶ δίχα τοῦ τὸν νοῦν θεωθῆναι, σωθῆναι τὸν ἄνθρωπον οὐκ ἐνδέχεται, κατὰ τὴν τῶν θεηγόρων ἐκφαντορίαν), μετὰ τῆς τῶν τοῦ Κυρίου ἐντολῶν ἐφικτῆς πράξεως πρὸς τὴν τῶν ὄντων καὶ φαινομένων χωρεῖ θεωρίαν
 20 ἐνδεχομένην, μήτε τὴν πράξιν ἔχων τυφλήν, ἅτε θεωρίας μεμονωμένην, μήτε μὴν τὴν θεωρίαν ἄψυχον κτώμενος, ὡς ἄνευ δήπουθεν πράξεως. Ἐντεῦθεν οὕτω μετὰ τῆς κατὰ λόγον καὶ νοῦν σοφίας καὶ γραφικῆς ἱερᾶς ἐπιστήμης, ἀγαθῆ φορᾶ, ὃ λέγεται, ἐνα-
 25 τενίζειν εὐστόχως ἄρχεται τῷ κόσμῳ σὺν λόγῳ τῶν αἰσθητῶν ἐπι-
 30 φιλοσοφῶν διὰ τῆς Γραφῆς καὶ τῶν ὁρωμένων, δι' ἔργου ποιεῖται ὡς ἓνι σύμφωνον θεωρῆσαι πνευματικῶς τῇ Γραφῇ τὴν κτίσιν καὶ

33. Πρβλ. Ἰω. 15, 35.

ἐπίδειξη καὶ νὰ συνομιλοῦν γιὰ τὰ νοητὰ πράγματα καὶ γιὰ τὸν Θεό. Γιατὶ ἔτσι ὄχι μόνο θὰ λάμπει μὲ τὸν πλέον λαμπρὸ τρόπο στὴν Ἐκκλησία τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ ἢ εἰλικρίνεια καὶ θὰ ἀπουσιάζει ἢ παραπλάνηση, ἀλλὰ καὶ τὸ ἱερὸ καὶ πανέμορφο πρόσωπο τῆς ἀγάπης, ποῦ εἶναι τὸ γνῶρισμα τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ³³, θὰ διαλάμπει διαρκῶς μέσα στὶς καρδιές μας, ἐκχυνόμενο μέσα μας ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα πρὸς τέλεια καὶ ἀπλή ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἔτσι θὰ μπορούμε νὰ ζοῦμε ἐπάνω στὴ γῆ βίο ἀγγελικὸ καὶ πραγματικὰ μακάριο, καὶ καθόλου λιγότερο καὶ ὑπερευχάριστο, ἀφοῦ θὰ εἴμαστε ἐξαρτημένοι ἀπὸ θεία καὶ θεοποιὸ διπλῆ ἀγάπη, ἀπὸ τὴν ὁποία κρέμονται ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆτες³⁴, καὶ ἀπὸ τὴν ὁποία δὲν ὑπάρχει κανένα ἀπολύτως πράγμα γλυκύτερο γιὰ τὴν ψυχὴ, καὶ μάλιστα ὅταν αὐτὸ πηγάζει ἄμεσα ἀπὸ τὴ θεωρία καὶ τὴ γνῶση τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν θείων πραγμάτων, δηλαδή ἀπὸ τὴ φωτιστικὴ χάρις.

Αὐτὸς λοιπὸν ποῦ ἔθεσε πολὺ σωστὰ ὡς σκοπὸ καὶ ἔργο του νὰ ἀνεβεῖ στὸν Θεό, ὥστε νὰ ἐνωθεῖ μ' αὐτὸν καὶ νὰ θεωθεῖ, δηλαδή νὰ σωθεῖ (ἀφοῦ χωρὶς νὰ θεωθεῖ ὁ νοῦς, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ σωθεῖ ὁ ἄνθρωπος, σύμφωνα μὲ τὴ διδασκαλία τῶν θεολόγων), μαζὶ μὲ τὴ δυνατὴ ἐκτέλεση τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου, προχωρεῖ πρὸς τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν θεωρία τῶν ὄντων καὶ φαινομένων, χωρὶς νὰ ἔχει οὔτε τὴν πράξη τυφλή, δηλαδή ἀποχωρισμένη ἀπὸ τὴ θεωρία, οὔτε βέβαια τὴ θεωρία ἄψυχη, χωρὶς δηλαδή τὴν πράξη. Ἔτσι λοιπὸν μαζὶ μὲ τὴ σοφία τοῦ λόγου καὶ τοῦ νοῦ καὶ τὴν ἱερὴ γνῶση τῆς Γραφῆς, μὲ ἀγαθὴ, ὅπως λέγεται, πορεία ἀρχίζει νὰ ἐνατενίζει μὲ εὐστοχία καὶ λογικὰ τὸν κόσμον τῶν αἰσθητῶν, ποῦ ἀποτελεῖ ἔνδειξη τοῦ ἀπειροδύναμου καὶ ἀπειρόσοφου Δημιουργοῦ, καὶ στὴ συνέχεια ἀπολαμβάνει τὰ ἄπειρα σύμφωνα μὲ τὴ δύναμη καὶ τὴ συνολικὴ διαφορὰ, ὅσο βέβαια τοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ τὰ πλησιάσει, καὶ τρέφεται κατ' ἀναλογία ὁ νοῦς του κατὰ τρόπο μυστικὸ μὲ τὰ μυστικὰ θεῶματα, καὶ ἔτσι μὲ τὸ πέρασμα τοῦ καιροῦ, ζώντας τὸν ἀθόρυβο βίον μὲ ἡσυχία καὶ φιλοσοφώντας μόνο τὰ θεῶα μέσω τῆς Γραφῆς καὶ τῶν ὄρατῶν, προσπαθεῖ ὅσο τοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρήσει κατὰ τρόπο πνευματικὸ τὴν κτίση σύμφωνα μὲ τὴ Γραφή καὶ τὰ σύμβολα μὲ τὴν

34. Ματθ. 22, 40.

τῆ ἀληθείᾳ τὰ σύμβολα δι' ἐνωτικωτέρας ὁράσεως, οὐ̅ γεγονότος, ὁ νοῦς ἐντεῦθεν μετὰ τῆς εὐμενείας τοῦ προκυνητοῦ Πνεύματος καὶ τῆς κατ' αὐτὴν ἐνεργείας, ἀνάγεται εἰς τὴν τῆς ἱερᾶς ἀληθείας ὄρασίν τε καὶ ἐπιστήμην, ὡς ὁ μέγας φησὶ Διονύσιος, εἰς ἀναβαθ-
5 μὸν ἱερὸν θεωρίας, γενικῶς φάναι, δεύτερον, εἰς τὰ θεῖα θεάματα καὶ νοήματα, τούτέστι προκαλυμμάτων καὶ τύπων χωρὶς

Τοῦντεῦθεν δῆτα γυμνὸς ὁ νοῦς οἶονεὶ πρὸς νοητὰ προσβάλλων γυμνὰ καὶ τὰς θείας ἐμφάσεις διὰ πλείστου ποιούμενος, διὰ τῆς ἰδίας καθαρότητος καὶ πρὸς Θεὸν ἀνατάσεως φέρειν ἐν ἑαυ-
10 τῷ, ὡς ἐν λαμπροτάτῳ ἐσόπτρῳ τινί, ἡλίου ὑπερσιλβούσας ἀγ-
γὰς, ὑπὸ τῆς χάριτος καθ' ὁδὸν ἐς αὐθις τραφεῖς τοῖς ἐφικτοῖς ἐπιβάλλουσι, χωρεῖ πρὸς οἶον τρίτην βαθμίδα, τὰ πολλὰ ἐκεῖνα θεά-
ματα τὰ μακάρια καὶ τὰς θείας προόδους ἐνοειδέστερον καὶ συνε-
πτυγμένως ἀπὸ τῶν πολλῶν ἕτεροτήτων εἰς τὸν τῆς ἀτρέπτου καὶ
15 κρυφίας μονάδος ἀνάγων ἐπιδόλως ἄρρητον ἔρωτα μετὰ ξυμπά-
σης νοερᾶς αἰσθήσεως μεταπλαττόμενος, ὥσπερ ὁ θεωρὸς ὑπὸ τοῦ φωτίζοντος Πνεύματος ἀληθείᾳ καὶ ὑπομνήσει, εἰς πῦρ καὶ ἐγκάρδιον Θεοῦ θεουργὸν ἔρωτα ἄληκτον καὶ ἦδε ἐστὶ, κατὰ τὸν
μέγαν πάλιν Διονύσιον, ἢ τῆς ἐνοειδοῦς ἔνθεος μέθεξις αὐτοῦ τοῦ
20 ἐνὸς ὡς ἐφικτόν.

Ἐν τοίνυν τοιούτοις ἀναβαθμοῖς τῆς τρισυποστάτου ἐνοει-
δοῦς μεθέξεως, τρισολβίως ὁ θεοφόρος καὶ θεόφρων νοῦς ἀνιπτά-
μενος καὶ ἀφορήτων κέντρων θείας βακχείας καὶ τῶν κατ' αὐτὴν
μανικῶν ἐρώτων ἐκδήλως καὶ περιφανῶς ἀπολαύων καὶ τετραμέ-
25 νον ἀγάπης³⁴, καὶ ὡς ἂν ἐκκαιόμενον ἑαυτὸν ξυνορῶν ἀριδῆλως
ἐκ τοῦ γιγνομένου τῆς διαθέσεως, ἐνθουσιᾷ καὶ ὄντως ἐξίσταται,
εἰσδὰς εἰς τὰ ἀποφατικὰ τῆς θεολογίας φαιδρῶ προσώπῳ μυστή-
ρια, ἐστιώμενος ἀνομμάτοις ἐπιβολαῖς τὸ ἄναρχον καὶ ἄπειρον,
ἀπερίληπτόν τε καὶ ὀλικῶς ἀφραστον καὶ πάντη ἀνεπινώητον καὶ
30 φανταζόμενος τὸ τοῦ Θεοῦ οἶόν τι πέλαγος οὐσίας ἄπειρον καὶ
ἀνέκδατον, πᾶσαν ὑπερεκπίπτον ἔννοιαν καὶ χρόνον καὶ φύσεως

34α. Πρβλ. Ἰω. 14, 26.

ἀλήθεια μὲ μιά θεώρηση περισσότερο ἐνωτική, καὶ ὅταν γίνῃ αὐτό, ὁ νοῦς τότε μὲ τὴν εὐμένεια τοῦ προκυνητοῦ Πνεύματος καὶ τὴν ἀνάλογη μὲ αὐτὴν ἐνέργειά του, ὑψώνεται στὴν ὄραση καὶ τὴ γνώση τῆς ἱερῆς ἀλήθειας, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Διονύσιος, στὴ δεύτερη, γιὰ νὰ τὸ πῶ γενικά, ἱερὴ ἀναβαθμίδα τῆς θεωρίας, στὰ θεῖα δηλαδὴ θεάματα καὶ νοήματα, χωρὶς προκαλύμματα καὶ σύμβολα.

Μετὰ λοιπὸν ἀπὸ αὐτὸ γυμνὸς ὁ νοῦς κατὰ κάποιον τρόπο πλησιάζει τὰ νοητὰ γυμνὰ καὶ προσπαθεῖ μὲ τὴν καθαρότητά του καὶ τὴν ἀνύψωσή του πρὸς τὸν Θεὸ νὰ φέρει μέσα του, σὰν μέσα σὲ κάποιον λαμπρότατον καθρέφτη, καὶ τὶς θεῖες ἀποκαλύψεις, σὰν λάμπεις ποὺ εἶναι πιὸ λαμπερὲς καὶ ἀπὸ τὸν ἥλιο, καὶ ἀφοῦ πάλι στὴν πορεία του αὐτὴ τραφεῖ ἀπὸ τὴ χάρη μὲ ἐκεῖνα ποὺ τοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ πλησιάσει, προχωρεῖ στὴν τρίτη κατὰ κάποιον τρόπο βαθμίδα, ἀνυψώνοντας τὰ πολλὰ ἐκεῖνα μακάρια θεάματα καὶ τὶς θεῖες ἐνέργειες, μὲ ἓναν τρόπο πιὸ ἐνοειδῆ καὶ συμπυκνῶμενο, ἀπὸ τὶς πολλὰς ἑτερότητες, στὸν ἀνέκφραστο ἔρωτα τῆς ἀμετάβλητης καὶ μυστικῆς Μονάδας, μεταπλάθοντάς τα μὲ ὅλη τὴ νοερὴ αἴσθησι, ὅπως ἀκριβῶς ὁ θεωρὸς, μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος ποὺ φωτίζει μὲ τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ὑπόμνηση^{34α}, σὲ φλόγα καὶ ἐγκάρδιον καὶ χωρὶς τέλος θεουργὸ ἔρωτα τοῦ Θεοῦ. Καὶ αὐτὴ εἶναι, σύμφωνα πάλι μὲ τὸν μέγα Διονύσιον, ἡ ἐνιαία θεϊκὴ μέθεξις τοῦ ἰδίου τοῦ Ἐνός, ὅσο βέβαια αὐτὸ εἶναι δυνατόν.

Μὲ αὐτὲς λοιπὸν τὶς ἀναβαθμίδες τῆς τρισυπόστατης ἐνιαίας μέθεξης, ἀνεβαίνοντας τρισευτυχημένος ὁ θεοφόρος καὶ θεόφρων νοῦς καὶ ἀπολαμβάνοντας τὰ ἀφόρητα κεντριά τῆς θείας βακχείας καὶ τοὺς μανιώδεις ἔρωτες τῆς μὲ τρόπο ἔκδηλο καὶ φανερὸ καὶ βλέποντας τὸν ἑαυτὸ του πληγωμένο ἀπὸ τὴν ἀγάπη³⁵ καὶ σὰν νὰ καίγεται ὀλοφάνερα ἀπὸ τὴ φλογερὴ διάθεσή του, κυριεύεται ἀπὸ ἐνθουσιασμὸ καὶ πραγματικὴ ἔκστασι, ἐπειδὴ ἔχει εἰσέλθει μὲ φαιδρὸ πρόσωπο στὰ ἀποφατικὰ μυστήρια τῆς θεολογίας, ἀπολαμβάνοντας, χωρὶς νὰ βλέπει, τὸ ἀναρχο καὶ ἄπειρο, τὸ ἀπερίληπτο καὶ τελείως ἀνέκφραστο καὶ ἐντελῶς ἀκατανόητο, καὶ φανταζόμενος τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ σὰν κάποιον πέλαγος ἄπειρο καὶ ἀδιάβατο, ποὺ ξεπερνᾷ κάθε ἐννοία καὶ χρόνον καὶ φύσεως σύμφωνα μὲ τὰ λόγια

35. Πρὸβλ. Ἄσμα Ἄσμ. 2, 5.

κατὰ τὸν φάμενον Θεολόγον. Καὶ αὕτη ἐστίν, ὡς ὁ ἱερός ἐτι λέγει Διονύσιος, ἢ τῆς ἐποψίας ἐστίασις, τρέφουσα νοητῶς καὶ θεοῦσα πάντα τὸ εἰς αὐτὴν ἀνατεινόμενον· ἀρχόμενον μέντοι ἀπὸ τῆς τῶν ὄντων θεωρίας καὶ γνώσεως, ὡς ἐκεῖσε οὗτος ὁ ἱεροφάντωρ φησὶν, ὅπου τὰ ἱερά τῆς καθ' ἡμᾶς Ἱεραρχίας ἀνακαθαίρει γε σύμβολα. Ὡσπερ οὖν καὶ ὁ μέγας Βασίλειος δίδεισι λέγων· “Ἐπειδ’ ἂν τις θεωρητικῶς τὸ ἐν τοῖς φαινομένοις κάλλος ὑπερβάς, αὐτῷ παραστῆ τῷ Θεῷ, οὗ ἢ θεὰ μόναις ταῖς καθαραῖς καρδίαις ἐμφανεσθαι πέφυκεν, τότε ἐπὶ τὰ τῆς θεολογίας ἀνώτερα προκόψας
10 καὶ ἐποπτικὸς γενέσθαι δύναται”. Καὶ πάλιν, «εἰς τὸ πρῶν παραστήσομαί σοι καὶ ἐπόψει με»*, ῥητὸν τοῦ ἐν Πνεύματι λαλοῦντος Δαβὶδ, ὁ μέγας, «ἐπειδάν», φησί, «παραστῶ σοι καὶ αὐτῇ τῇ περὶ σοῦ θεωρία διὰ τοῦ νοῦ προσεγγίσω, τότε τὴν ἐποπτικὴν ἐνέργειαν διὰ τοῦ κατὰ τὴν γνῶσιν φωτισμοῦ ἀναλήψομαι».

15 Ἐνεστι δὲ τὰ τοιαῦτα ἀκοῦσαι λέγοντος ἐφαμιλλῶς Μαξίμου τοῦ ἱεροῦ καὶ δεικνύντος ἄντικρος ἡλίκον ὅσον προκοπῆς, θεωρία καὶ γνῶσις Θεοῦ διὰ τῆς Γραφῆς καὶ τῆς κτίσεως καὶ ὅτι ὁ τῆς γνώσεως φωτισμὸς ἐντεῦθεν γίνεσθαι φιλεῖ, δι’ οὗ ἢ κατ’ ἐπιβολὴν μακαρία θέωσις χρῆμα εἶ πέρ ποτε καὶ νῦν σπάνιον καὶ
20 δυσεύρετον ἡσυχάζουσι δι’ ἔνδειαν τοῦ ἐκ τῆς ἐποχῆς τῆς χάριτος διὰ πείρας διδάξοντος, ὡς ὁ τῆς ἡσυχίας ἄκρος ὑφηγητῆς φησιν ἅγιος Ἰσαὰκ ὁ Σύρος, ἐν ᾧ λόγῳ περὶ πνευματικῆς αἰσθήσεως ἄρχεται αὐτίκα λέγειν καὶ δυνάμεως θεωρητικῆς λέγει γοῦν Μάξιμος ὁ ἱερός “Θεουργικὰ φῶτά φαμεν τὰς τῶν Ἁγίων διδασκα-
25 λίας, ὡς φῶς γνώσεως ἐμποιοῦσας καὶ θεοῦσας τοὺς πειθόμενους”, συνάδων ἐμφανῶς τῷ πανιέρῳ Διονυσίῳ, λέγοντι· “Ὅσα ἄλλα θεουργικὰ φῶτα τοῖς λογίοις ἀκολούθως ἢ τῶν ἐνθέων ἡμῶν καθηγεμόνων κρυφία παράδοσις ἐκφαντορικῶς ἡμῖν ἐδωρήσατο, ταῦτα καὶ ἡμεῖς μεμνήμεθα”. Καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· “Ἡ θεία
30 γνῶσις τοὺς ἐπ’ αὐτὴν ὡς θεμιτὸν ἀνανεύοντας ἀναλόγως αὐτοῖς ἀνατείνει καὶ ἐνοποιεῖ κατὰ τὴν ἀπλωτικὴν αὐτῆς ἔνωσιν”. Καὶ

κάποιου Θεολόγου. Καὶ αὐτὴ εἶναι, ὅπως πάλι λέγει ὁ ἱερός Διονύσιος, ἡ ἐστίαση τῆς θείας ἐποπτείας, ποὺ τρέφει νοητὰ καὶ θεοποιεῖ τὸν καθένα ποὺ ἀνυψώνεται πρὸς αὐτήν, ποὺ ἀρχίζει ἀσφαλῶς ἀπὸ τῆ θεωρία καὶ τῆ γνώση τῶν ὄντων, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος αὐτός ἱεροφάντορας στὸ σημεῖο ἐκεῖνο ποὺ ἐρμηνεύει τὰ ἱερὰ σύμβολα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας. “Ὅπως βέβαια καὶ ὁ μέγας Βασίλειος λέγει: “Ὅταν κάποιος ὑπερβεῖ μὲ τὴ θεωρία τὸ κάλλος τῶν ὄρατῶν, καὶ σταθεῖ μπροστὰ στὸν Θεό, τοῦ ὁποῖου ἡ θεὰ ἀποκαλύπτεται μόνο στὶς καθαρὲς καρδιές, τότε, ἔχοντας προκόψει στὰ ἀνώτερα τῆς θεολογίας, μπορεῖ νὰ γίνεῖ καὶ ἐπόπτης τῶν θείων”. Καὶ πάλι, ἐξηγώντας τὴ ρῆση τοῦ Δαβὶδ, ποὺ ὁμλεῖ ὡς στόμα τοῦ Πνεύματος, «τὸ πρωὶ θὰ σταθῶ μπροστὰ σου καὶ θὰ ρίξεις τὸ βλέμμα σου πρὸς ἐμένα»³⁶, λέγει ὁ μέγας Βασίλειος: “Ὅταν παρουσιαστῶ μπροστὰ σου καὶ πλησιάσω μὲ τὸ νοῦ μου τῆ σχετικῆ μὲ σένα θεωρία, τότε θὰ δεχθῶ τὴν ἐποπτικὴ ἐνέργεια μὲ τὸν φωτισμὸ τῆς γνώσεως”.

Μπορεῖς βέβαια ν’ ἀκούσεις ὅμοια μ’ αὐτὰ νὰ λέγει καὶ ὁ ἱερός Μάξιμος καὶ νὰ δείχνει ἀπερίφραστα τὸ πόσο μεγάλη προκοπὴ εἶναι ἡ θεωρία καὶ γνώση τοῦ Θεοῦ μέσω τῆς Γραφῆς καὶ τῆς κτίσεως, καὶ ὅτι συνήθως ὁ φωτισμὸς τῆς γνώσεως προέρχεται ἀπὸ ἐδῶ, μὲ τὸ ὁποῖο κατορθώνεται ἡ μακάρια θέωση μέσω τῆς θεωρίας τῶν ὄντων, πράγμα ὅσο ποτὲ ἄλλοτε καὶ τώρα σπάνιο καὶ δυσεύρετο στοὺς ἡσυχαστὲς ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς χάριτος ὁ ἔμπειρος διδάσκαλος, ὅπως λέγει ὁ κορυφαῖος διδάσκαλος τῆς ἡσυχίας ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ ὁ Σύρος στὸ λόγο του ἐκεῖνον ποὺ ὁμλεῖ γιὰ τὴν πνευματικὴ αἴσθησι καὶ τὴ θεωρητικὴ δύναμη. Λέγει λοιπὸν ὁ ἱερός Μάξιμος: “Θεουργικὰ φῶτα ὀνομάζομε τὶς διδασκαλίαι τῶν ἁγίων, ἐπειδὴ παρέχουν φῶς γνώσεως καὶ θεοποιοῦν ἐκείνους ποὺ πείθονται σ’ αὐτὲς”, συμφωνώντας ὀλοφάνερα μὲ τὸν πανίερο Διονύσιο ποὺ λέγει: “Ὅσα ἄλλα θεουργικὰ φῶτα, σύμφωνα μὲ τὶς Γραφές, μᾶς δώρησε μὲ τρόπο ἀποκαλυπτικὸ ἢ μυστικὴ παράδοσι τῶν θεόπνευστων διδασκάλων μας, αὐτὰ καὶ ἡμεῖς ἔχομε μνηθεῖ”. Καὶ ἄλλοῦ λέγει: “Ἡ θεία γνώσι ἐκείνους ποὺ ἀνυψώνονται πρὸς αὐτήν ὅπως εἶναι θεμιτό, αὐτοὺς κατ’ ἀναλογίαι τοὺς ἀνυψώνει καὶ τοὺς ἐνώνει σύμφωνα μὲ τὴν ἔνωσι τῆς ἀπλότητάς της”. Καὶ πάλι: “Κάθε

36. Ψαλμ. 5, 4.

αὐθις· “Πᾶσα πατροκινήτου φωτοφανείας πρόοδος, εἰς ἡμᾶς ἀγαθοδότης φοιτῶσα, πάλιν ὡς ἐνοποιὸς δύναμις ἀνατατικῶς ἡμᾶς ἀναπλοῖ καὶ ἐπιστρέφει πρὸς τὴν τοῦ συναγωγῶ Πατρὸς ἐνότητα καὶ θεοποιὸν ἀπλότητα· «Ἐξ αὐτοῦ γὰρ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ
5 πάντα»³⁷· ξυνής, ὅπως ὁ ἀνατατικῶς κατ’ ἐπιστροφὴν, ἤγουν θείαν ἐπιβολήν, εἰς Θεὸν ἐνσώφως ἀπλωθεῖς, εἴαν τε ἀπὸ τῶν ὄντων τὸν Θεὸν ἀνατεινόμενος θεωρῆ, εἴαν τε ἀπὸ τῆς Γραφῆς, εἴτε συμβολικῆς, εἴθ’ ὅπωςδῆποτε θείας, ἐνοῦται Θεῷ καὶ θεοποιεῖται, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ θεὸς εἴρηται ὀνομασιτὶ ὁ τοιοῦτος; “Ὅσα” γάρ,
10 φησί, “τῶν νοερῶν καὶ λογικῶν πρὸς τὴν τῆς θεαρχικῆς κρυφίότητος ἔνωσιν, ὅση δύναμις ὀλικῶς ἐπέστραπται καὶ πρὸς τὰς θείας αὐτῆς ἐλλάμψεις ὡς ἐφικτὸν ἀκαταλήπτως ἀνατείνεται τῇ κατὰ δύναμιν, εἰ θέμις εἴπειν, θεομμησία καὶ τῆς θεϊκῆς ὁμωνυμίας ἠξίωται”.

15 Ὡσπερ καὶ ἡ Γρηγορίου τοῦ πάνυ θεολόγος γλῶττα λέγει φανερῶς “Ζῶον ἐνταῦθα οἰκονομούμενον καὶ ἀλλαγῶ μεθιστάμενον περὶ τοῦ ἀνθρώπου λέγουσα καὶ πέρας τοῦ μυστηρίου τῆ πρὸς Θεὸν νεύσει θεούμενον”. Καὶ ὁ ἱερὸς Μάξιμος “Ἡ τῆς θείας Γραφῆς, φησί, νοητὴ μορφή διὰ σοφίας τοὺς γνωστικούς με-
20 ταμορφοῖ πρὸς θέωσιν ἐκ τῆς ἐν αὐτοῖς τοῦ λόγου μεταμορφώσεως, «ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζομένους»³⁸”. Οὗτος βίος ὁ θεωρητικὸς δεῖται τριῶν, ὧν προῦφην, πίστεως καὶ πνευματικῆς μετοχῆς καὶ σοφίας εἰδήσεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

25 πβ’. Ὁ θεωρητικὸς μετὰ τοῦ ζωοποιουῦ Πνεύματος βίος, πολλῶν τινῶν καὶ ἀξιαγάστων θεαμάτων νοητῶν τὸν θεωρὸν ἐμπίπλησιν ἐν τῷ μυστικῷ· οὐτ’ αὐθαρρὸν οὐτ’ ἀθρόον, ἀλλὰ διὰ χρόνου καὶ μακρᾶς τῆς φιλοσοφίας ὡς δὲ καὶ τακτηδὸν καὶ κλιμακῆδὸν οἶονεῖ, καὶ νῦν μὲν τοῦτον ἀκούσαις λέγοντ’ ἂν θεωροῦντα
30 τῷ περιόντι τῆς ἡσυχίας καὶ ἀπὸ τῆς πλήν Θεοῦ, πάντων φυγῆς, «κατὰ μόνας εἰμὶ ἐγὼ ἕως ἂν παρέλθω»³⁹, ἄλλοτ’ αὐθις διὰ τὴν

37. Ρωμ. 11, 36.

37α. Δηλαδή ὁ ἱερὸς Διονύσιος

φωτοφάνεια πού ἔρχεται σὲ μᾶς ἀπὸ τὸν Πατέρα ἀπὸ ἀγαθότητα, πάλι σὰν ἐνοπιὸς δύναμη μᾶς ἀνυψώνει κἀνοντάς μας ἀπλοὺς καὶ μᾶς ἐπιστρέφει πρὸς τὴν ἐνότητα καὶ θεοποιὸ ἀπλότητα τοῦ Πατέρα πού ἐνώνει τὰ πάντα· γιατί λέγει· «ἀπὸ αὐτὸν προέρχονται καὶ σ' αὐτὸν ἀνήκουν τὰ πάντα»³⁷». Καταλαβαίνεις, ὅτι αὐτὸς πού ὑψώνεται πρὸς τὸν Θεὸ μὲ στροφή πρὸς αὐτὸν, δηλαδή μὲ θεία θεωρία, ἔχοντας βρεῖ μὲ τρόπο σοφὸ τὴν ἀπλότητά του μέσα στὸν Θεό, εἴτε ἀπὸ τὰ ὄντα θεωρεῖ τὸν Θεὸ ἀνυψοῦμενος πρὸς αὐτόν, εἴτε ἀπὸ τὴ Γραφή, συμβολικὴ ἢ ὀπωσδήποτε θεία, ἐνώνεται μὲ τὸν Θεὸ καὶ θεοποιεῖται, καὶ ὄχι βέβαια μόνο αὐτὸ, ἀλλ' ὅτι ὀνομάζεται αὐτὸς καὶ θεός; γιατί λέγει ὁ ἴδιος^{37α}. ““Ὅσα ἀπὸ τὰ νοερὰ καὶ λογικὰ ἔχουν στραφεῖ μὲ ὅλη τὴ δύναμή τους πρὸς τὴν ἔνωση τῆς θεαρχικῆς κρυφιότητος καὶ ὑψώνονται ἀκατανόητα πρὸς τὴς θεῖες αὐτῆς ἐλλάμψεις ὅσο τοὺς εἶναι αὐτὸ δυνατό, αὐτοί, μὲ τὴν κατὰ τὸ δυνατόν μίμηση, ἂν μποροῦμε νὰ ποῦμε, τοῦ Θεοῦ, ἀξιῶνται νὰ ἔχουν καὶ τὸ ἴδιο ὄνομα μὲ τὸν Θεό”. “Ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ θεολόγος γλῶσσα τοῦ Μεγάλου Γρηγορίου λέγει φανερὰ γιὰ τὸν ἄνθρωπο· “Εἶναι ζωντανὴ ὑπαρξὴ πού κυβερνᾶται ἐδῶ ἐπάνω στὴ γῆ καὶ μετατίθεται ἀλλοῦ, καὶ τέλος τοῦ μυστηρίου αὐτοῦ εἶναι ἡ θέωσή του μὲ τὴ στροφή του πρὸς τὸν Θεό”. Καὶ ὁ ἱερὸς Μάξιμος ἐπίσης λέγει· “Ἡ νοητὴ μορφή τῆς θείας Γραφῆς μεταμορφώνει τοὺς γνωστικούς μὲ τὴ σοφία καὶ τοὺς θεοποιεῖ, καθὼς αὐτοὶ μὲ τὴ μεταμόρφωση μέσα τους τοῦ Λόγου, «μὲ ἀκάλυπτο προσῶπο ἀντανაკλοῦν τὴ δόξα τοῦ Κυρίου»³⁸». Αὐτὸς λοιπὸν ὁ θεωρητικὸς βίος χρειάζεται, ὅπως εἶπα προηγουμένως, τρία πράγματα· πίστη, μετοχὴ τοῦ Πνεύματος, καὶ γνώση τῆς σοφίας, μὲ τὴ χάρη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας.

82. Ὁ θεωρητικὸς βίος, μὲ τὴ χάρη τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος, γεμίζει κατὰ τρόπο μυστικὸ τὸν θεωρητικὸ μὲ πολλὰ καὶ ἀξιοθαύμαστα νοητὰ θεάματα, ὄχι βέβαια μέσα σὲ μὴ σπιγμὴ, οὔτε καὶ ὅλα μαζί, ἀλλὰ μέσα σὲ πολὺ χρόνο καὶ μακρὰ φιλοσοφία, καθὼς καὶ μὲ κάποια τάξη καὶ κατὰ κάποιο τρόπο κλιμακωτά. Καὶ ἄλλοτε βέβαια θὰ τὸν ἀκούσεις, ἀσκώντας τὴ θεωρία μέσα στὴ μεγάλη ἡσυχία καὶ τὴ φυγὴ ἀπὸ ὅλα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Θεό, νὰ λέγει, «ἐγὼ θὰ ζῶ ἐδῶ ἀπομονωμένος μέχρι πού νὰ φύγω»³⁹, καὶ ἄλλοτε πάλι γιὰ τὴ στροφή του

38. Β' Κορ. 3, 18

39. Ψαλμ. 140, 10.

πρὸς τὰ ὄντα γνωστικὴν στροφὴν, «ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας»⁴⁰, καὶ τό, «ὁσμὴ ἱματίων σου ὡς ὁσμὴ ἀγροῦ πλήρους, ὃν εὐλόγησας, Κύριε»⁴¹. ἐνίοτε δὲ ἀνατατικώτερον ἀποβλέπειν ποιῶν καὶ εἰς νοητὰς ἀνιέναι ἀναβάσεις⁴²
 5 ἐνεργαζόμενος, πείθει λέγειν, «εἰς ὁσμὴν μύρων σου ὀπίσω δραμοῦμαι»⁴³, πρὸς τὸν Θεόν, καὶ τό, «ὑψώσω σε ὁ Θεός, ὁ βασιλεύς μου, καὶ εὐλογήσω τὸ ὄνομά σου εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος»⁴⁴. «μέγας Κύριος καὶ αἰνετὸς σφόδρα καὶ τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ οὐκ ἔστι πέρας»⁴⁵, καὶ «ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσίς σου ἐξ ἔμοῦ, ἐκραταιώθη, οὐ μὴ δύναμαι πρὸς αὐτήν»⁴⁶. Ἐν ἄλλοις δέ τοι, «σὺ δὲ Ὑψιστος εἰς τὸν αἰῶνα, Κύριε, καὶ τὸ μνημόσυ-
 10 νόν σου εἰς γενεάν καὶ γενεάν· σφόδρα ὑπερυψώθης ὑπὲρ πάντας τοὺς θεούς»⁴⁷, τῷ τῆς ὀράσεως ὑπερουσίῳ ὑμνεῖν παρασκευάζει ἀνατεινομένους τοὺς θεατάς· ἄλλοτε εἰς ἀπόφασιν ἐνάγει πε-
 15 ριφανῆ κράζοντας «οὐκ ἔστιν ὁμοίός σοι ἐν θεοῖς, Κύριε, καὶ οὐκ ἔστι κατὰ τὰ ἔργα σου»⁴⁸. καὶ γε ὄρος γνωστικὸν καὶ τόπον Θεοῦ ἅγιον πνευματικῶς θεωροῦσι, δείκνυσιν, εἰς ὃ ἀναβαίνουσι καὶ ἐν ᾧ ἴστανται οἱ ἀθῶοι χερσὶ καὶ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ⁴⁹. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀναβάσεις οὕτως ἕως τῶν οὐρανῶν καὶ καταβάσεις ἕως τῶν
 20 ἀδύσσω, τῶν ὑψηλῶν καὶ θαθέων τούτέστι μυστηρίων τοῦ Πνεύματος παρέχει ὄραν.

Καὶ μὲν δήποτε περὶ τὴν θεάν τοῦ κατὰ τὴν Τριάδα προσω-
 πικου θεάματος ἐφιστᾶ θαυμαστώως, ποτὲ δὲ ἐν τῇ θεωρίᾳ τοῦ
 Ἰησοῦ καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἐνσάρκου οἰκονομίας καὶ τῶν ἐπομέ-
 25 νων αὐτῇ μυστηρίων ὑπερφυῶν ἐν ἐκπλήξει ἀφορᾶν ἀσχολεῖ, καὶ τότε ὅλως μετὰ πολλὰ καὶ μακάρια θεάματα οὔμενον παρήσι θεωροῦντα, εἰ μὴ καὶ εἰς τοὺς κόλπους αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ καινο-
 τρόπως (θαβαὶ τῆς χάριτος), εἰσαγάγη πεφωτισμένον ἐν ἀληθείᾳ καταπαύσει καὶ ἀναπαύσει ἀφράστῳ καὶ τρυφῇ πνευματικῇ καὶ
 30 ὑπερφυεῖ, ἵνα μὴ μέθη λέγομι τῶν καλῶν τοῦ Θεοῦ καὶ θειοτέρα

40. Ψαλμ. 103, 24.

41. Γεν. 27, 27.

42. Ψαλμ. 83, 5.

43. Ἱερωμα 1, 4.

44. Ψαλμ. 144, 1.

45. Ψαλμ. 144, 3.

46. Ψαλμ. 138, 6.

πρὸς τὰ ὄντα πρὸς γνώση αὐτῶν νὰ λέγει· «πόσο μεγάλα εἶναι τὰ ἔργα σου, Κύριε· ὅλα τὰ δημιουργήσεις μὲ σοφία»⁴⁰, καὶ τό, «ἡ ὁσμὴ τῶν ἐνδυμάτων σου μοιάζει μὲ τὴν εὐωδία ἀγροῦ γεμάτου, τὸν ὅποιο εὐλόγησες σύ, Κύριε»⁴¹. Ἄλλοτε πάλι, κάνοντάς τον νὰ βλέπει ὑψηλότερα καὶ ὑποκινώντας τον νὰ ὑψώνεται πρὸς νοητὲς ἀναβάσεις⁴², τὸν πείθει νὰ λέγει πρὸς τὸν Θεόν, «θὰ τρέξω πίσω ἀπὸ τὴν εὐωδία τῶν μύρων σου»⁴³, καί, «θὰ σὲ ὑμνήσω, Θεέ μου, Βασιλιά μου, καὶ θὰ δοξάσω τὸ ὄνομά σου στὸν αἰῶνα καὶ στὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος»⁴⁴. «γιατὶ εἶναι μέγας ὁ Κύριος καὶ ὑπερβολικὰ ἄξιος νὰ δοξάζεται καὶ ἡ μεγαλωσύνη του δὲν ἔχει τέλος»⁴⁵, καὶ «ἡ γνώση σου εἶναι θαύμαστη σὲ μένα καὶ πολὺ δυνατὴ, καὶ δὲν μπορῶ νὰ τὴν κατανοήσω»⁴⁶. Σὲ ἄλλες πάλι περιπτώσεις, καθὼς οἱ θεατὲς ὑψώνονται πρὸς τὴν ὑπερούσια θεά, τοὺς κάνει νὰ τὸν ἐξυμνοῦν λέγοντας «σύ, Κύριε, εἶσαι Ὑψιστος στὸν αἰῶνα, καὶ τὸ ὄνομά σου μνημονεύεται ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεά· γιατί ἀποδείχθηκες ἀσύγκριτα ἀνώτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς θεωρούμενους θεοὺς»⁴⁷. Ἄλλοτε πάλι τοὺς ὀδηγεῖ στὸ νὰ κραυγάζουν μὲ τρόπο ἀρνητικό· «δὲν ὑπάρχει, Κύριε, ὅμοιος μὲ σένα ἀνάμεσα στοὺς θεωρούμενους θεοὺς καὶ δὲν ὑπάρχει ἄλλος μὲ ἔργα σὰν τὰ δικά σου»⁴⁸. Καὶ ἀκόμα σ' αὐτοὺς ποὺ βλέπουν πνευματικὰ ὁ θεωρητικὸς βίος δείχνει τὸ ὄρος τῆς γνώσεως καὶ τὸν ἅγιο τόπο τοῦ Θεοῦ, στὸ ὅποιο ἀνεβαίνουν καὶ στέκονται ὅσοι εἶναι ἀθῶοι στὰ χέρια καὶ καθαρὸι στὴν καρδιά⁴⁹. καὶ ὄχι μόνο αὐτὸ, ἀλλὰ καὶ τοὺς καθιστᾷ ἄξιους νὰ βλέπουν ἀναβάσεις μέχρι τοὺς οὐρανοὺς καὶ καταβάσεις μέχρι τὴν ἀβύσσου⁵⁰, δηλαδή τὰ ὑψηλὰ καὶ βαθειὰ μυστήρια τοῦ Πνεύματος.

Κάποτε πάλι κάνει τὸν θεατὴ νὰ σταθεῖ μὲ θαυμασμὸ μπροστὰ στὴν προσωπικὴ θεά τῆς Τριάδος, καὶ ἄλλοτε τὸν ἀπασχολεῖ γεμάτο ἐκπληξῆ μὲ τὴ θεωρία τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὴ σχετικὴ μὲ αὐτὸν ἔνσαρκη οἰκονομία καὶ τὰ ὑπερφυσικὰ μυστήρια ποὺ ἀκολουθοῦν αὐτήν, καὶ τότε πάλι, μετὰ τὰ πολλὰ καὶ μακάρια θεάματα δὲν τὸν ἀφήνει μόνο στὴ θεωρία αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὸν εἰσάγει φωτισμένο στοὺς ἴδιους τοὺς κόλπους τοῦ Θεοῦ μὲ τρόπο θαυμαστὸ (ἀλήθεια τί μέγεθος χάριτος), σὲ μὴ ἀληθινὴ κατάπαυση καὶ ἀνέκφραστη ἀνάπαυση καὶ τρυφή πνευματικὴ καὶ ὑπερφυσικὴ, γιὰ νὰ μὴ πῶ μέθη, τῶν

47. Ψαλμ. 101, 13 . 96, 9. 48. Ψαλμ. 85, 8. 49. Ψαλμ. 23, 3-4. 50. Ψαλμ. 106, 26.

ἐκοτάσει κόλπους ἐκείνους ὑπερευλογημένους, πολὺ βάθος σχόν-
 τας θείων μυστικῶν καὶ ἀποχρώντως αἰσθήσει ὑπερουσιότητος
 Θεοῦ προσεγγίζοντας, οὓς κόλπους κληρονομίαν ἄνωθεν ἔσχε
 καὶ Ἀβραάμ, ὅπηνίκα καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς κληρὸς ἐγεγόνει τοῦ Ἀ-
 5 βραάμ, κατὰ τό, «ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς Ἀβραάμ»⁵⁰. Θεὸς τοίνυν ἔξοχα
 τοῦ Ἀβραάμ ὢν ὁ Θεός, ἀκολούθως καὶ οἱ τοῦ Θεοῦ κόλποι, κόλ-
 ποι τοῦ Ἀβραάμ εἰσι⁵¹· καὶ εἰς τοὺς κόλπους γοῦν τοῦ Θεοῦ, εἴτε
 κόλπους τοῦ Ἀβραάμ θέλει τις λέγειν, ἀνάγων εἰσάγει ἐν πάσῃ ἀ-
 πλότητι μεθ' ὑπὲρ λίαν ἀγαπητικῆς εὐφροσύνης θεοῦ γιγνομένως
 10 καὶ μακάριον ἀποκαθιστᾷ ἐν θυμηδείᾳ καὶ σφόδρα τέρψει ἀφά-
 τω, θίος ὁ θεωρητικὸς ἐν πνεύματι, νοῦν σοφίας μετεληφότα καὶ
 μελέτην ὅτι μάλιστα ποιούμενον ἄνω βλέπειν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ
 Κυρίῳ ἡμῶν.

πγ'. Ἐπειδὴ ἢ τε κτίσις ἢ τε Γραφὴ Θεοῦ λόγῳ ἐξήπλωνται
 15 καὶ πνευματικῶς ὁρώμενα, τὸν νοῦν καὶ πάσας τὰς δυνάμεις αὐ-
 τοῦ δεδαιοῦ εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ ἐποψίαν καὶ κατανόησιν, προενερ-
 γουμένης τῆς καρδίας καὶ προκεκινημένης πνευματικῶς, σοφῶς
 εἰς τὰ μάλιστα φησι διδάσκων ὁ ἱερὸς Δαβὶδ· πότε τῷ λόγῳ Κυ-
 ρίου στερεοῦνται οἱ Νόες, οὓς νῦν οὐρανοὺς καλεῖ, καὶ πᾶσα ἡ δύ-
 20 ναμὶς αὐτῶν τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ⁵², πότε δὴ ὅπηνίκα
 φαίνεται πλήρης ἡ νοητὴ γῆ, ἢτοι ἡ καρδία ἡμῶν, τοῦ ἐλέους Κυ-
 ρίου⁵³, τῆς πνευματοκινήτου δηλαδὴ δυνάμεως καὶ ἐνεργείας καὶ
 κινήσεως εὐαισθήτως καὶ ἐμφανῶς πρὶν δὲ τῆς ἐνεργείας καὶ δυ-
 νάμεως καὶ κινήσεως ἐν καρδίᾳ ὁ νοῦς αἰσθηταί, οὐ μόνον οὐχ ἔ-
 25 ξει τὸ στερέμνιον ἐκ τοῦ τὴν κτίσιν καὶ τὴν θεῖαν Γραφὴν θεωρη-
 τικῶς καὶ πνευματικῶς ἀναλέγεσθαι καὶ συνάγειν εἰς ἓνα λόγον
 τὰ ἐν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ φόβος ὅτι πλεῖστος περίεστι μήποτ' ὄλλυ-
 ται παραφαντασθεῖς διὸ δὴ, εἴ τί γε μέλλομεν ἀσχολίαν ποιήσα-
 σθαι τοῦ τὸν Θεὸν ἐκ Γραφῆς θεωρεῖν καὶ τῆς κτίσεως, ἐνοειδῶς
 30 τε καὶ μονοειδῶς τοὺς πολλοὺς λόγους τῶν ὄντων καὶ τὰ θεωρή-
 ματα εἰς ἓνα λόγον καὶ πνεῦμα συμπτύσσοντες, ἐνοειδῆ καὶ ἄ-

50α. Γεν. 26, 24.

51. Λουκᾶ 16, 22.

καλῶν τοῦ Θεοῦ καὶ σὲ πιὸ θεϊκότερη ἔκσταση, στοὺς κόλπους ἐκείνους τοὺς ὑπερευλογημένους, ποὺ ἔχουν πολὺ βάθος θείων μυστικῶν καὶ προσεγγίζουν πλήρως τὴν αἴσθησι τῆς ὑπερουσιότητος τοῦ Θεοῦ, τοὺς ὁποίους κόλπους ἔλαβε ὡς κληρονομία ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ ὁ Ἀβραάμ, ὅταν καὶ ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς εἶχε γίνει κληρὸς τοῦ Ἀβραάμ, σύμφωνα μὲ τό, «ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεὸς τοῦ Ἀβραάμ»^{50α}. Ὄντας λοιπὸν ὁ Θεὸς κατεξοχὴν Θεὸς τοῦ Ἀβραάμ, κατ' ἀκολουθία καὶ οἱ κόλποι τοῦ Θεοῦ εἶναι κόλποι τοῦ Ἀβραάμ⁵¹. Ὑψώνοντας λοιπὸν ὁ θεωρητικὸς βίος μὲ τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος στοὺς κόλπους τοῦ Θεοῦ, ἢ ἂν θέλει κανεὶς νὰ τοὺς λέγει κόλπους τοῦ Ἀβραάμ, καὶ εἰσάγοντας μέσα σ' αὐτοὺς μὲ ὅλη τὴν ἀπλότητα καὶ μὲ ὑπερβολικὰ μεγάλη ἀγαπητικὴ εὐφροσύνη, θεοποιεῖ πραγματικὰ καὶ κάνει μακάριο, γεμᾶτο ἀπὸ χαρὰ καὶ ἀνέκφραστη σφοδρὴ εὐχαρίστηση, τὸν νοῦ ποὺ ἔχει δεχθεῖ τὴ σοφία καὶ φροντίζει ὅσο μπορεῖ περισσότερο νὰ βλέπει ἄνω μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας.

83. Ἐπειδὴ καὶ ἡ κτίσις καὶ ἡ Γραφὴ ἔλαβαν τὴν ἀπλότητά τους μὲ τό λόγο τοῦ Θεοῦ καὶ θεωρούμενα πνευματικὰ ἐδραιώνουν τὸν νοῦ καὶ ὅλες τίς δυνάμεις του στὴν ἐποπτεία τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν κατανόησή του, ἀφοῦ ἔχει προσηγηθεῖ στὴν καρδιά ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ κίνησι τοῦ Πνεύματος, μὲ ἰδιαίτερα μεγάλη σοφία μᾶς διδάσκει ὁ ἱερός Δαβίδ, ἄλλοτε ὅτι «μὲ τό λόγο τοῦ Κυρίου ἐδραιώθηκαν οἱ Νόες», ποὺ τοὺς ὀνομάζει οὐρανοὺς, «καὶ ὅλη ἡ δύναμη αὐτῶν μὲ τὴν πνοή τοῦ στόματός του»⁵², καὶ ἄλλοτε πάλι ὅταν παρουσιάζεται νὰ λέγει μὲ εὐαισθησία καὶ σαφήνεια, ὅτι ἡ νοητὴ γῆ, δηλαδή ἡ καρδιά μας, «εἶναι γεμάτη ἀπὸ τὸ ἔλεος τοῦ Κυρίου»^{52α}, δηλαδή ἀπὸ τὴν πνευματοκίνητη δύναμη καὶ ἐνέργεια καὶ κίνησι. Προτοῦ νὰ αἰσθανθεῖ ὁμῶς ὁ νοῦς τὴν ἐνέργεια καὶ τὴ δύναμη καὶ τὴν κίνησι αὐτὴ μέσα στὴν καρδιά, ὄχι μόνον δὲν ἔχει ἀποκτήσει τὴ στερεότητα ἀπὸ τὴ θεωρητικὴ καὶ πνευματικὴ μελέτη τῆς κτίσεως καὶ τῆς θείας Γραφῆς καὶ τὴ συνένωσι σὲ ἓνα λόγο τῶν ὄσων περιέχουν αὐτά, ἀλλὰ ὑπάρχει καὶ πάρα πολὺ μεγάλος φόβος μήπως ὀδηγηθεῖ στὴν ἀπώλεια, σχηματίζοντας λαθεμένες φαντασίες. Γι' αὐτὸ λοιπὸν, ἐὰν ἐπιθυμοῦμε νὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὴ θεωρία τοῦ Θεοῦ μέσω τῆς Γραφῆς καὶ τῆς κτίσεως, συμπτύσσοντας μὲ τρόπο ἐνοειδῆ καὶ μονοειδῆ

52. Ψαλμ. 32, 6.

52α. Ψαλμ. 32, 5.

πλήν καὶ ἀνείδεον θεωρίαν ὁρῶντες ἐν ἀοριστία καὶ ἀπειρία καὶ ἀναρχότητι, τὸν τῆς καρδίας ἡμῶν πρότερον ἔνδον εὐρηκέναι ζητήσωμεν θησαυρὸν καὶ ἰκετεύσωμεν Θεὸν ἅγιον πληρῶσαι τὴν γῆν ἡμῶν τοῦ ἐλέους αὐτοῦ, καὶ τότε, εἴ τις δύναμις, ἄνω δῶμεν ἐλευθερίως τὸν νοῦν πρὸς Θεοῦ κατανόησιν ἐνοειδῆ, ὡς εἴρηται, καὶ μονοειδῆ, ἀπλήν, ἀνείδεον, αἰδίου, ἄπειρον καὶ ἀόριστον, ἐν θεωρία καὶ βοηθεία τοῦ Λόγου τε καὶ Πνεύματος.

πδ'. Ὅπηνίκα ταῖς εὐθέσι καὶ ἀπλοῖκαῖς διαθέσεσι τῆς ψυχῆς τὸν κατὰ τὰς ἀρετὰς δρόμον δι' ἀρετῶν μετὰ φρονήματος ταπει-
 10 νοῦ ἐν ὑπομονῇ καὶ ἐλπίδι τῇ διὰ πίστεως διανύοντος, τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ζωοποιὸς καὶ αἰείβλυτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος δύναμις καὶ ἐνέργεια τῇ καρδίᾳ ἐπιδημήσῃ, φωτίζουσα γιγνομένως δυνάμεις τὰς ψυχικὰς, πεφυκότης κινουμένη περιφανῶς καὶ παρακαλοῦσα, πρὸς ἑαυτὴν προσκαλεῖται τὸν ἐνεργεῖα νοῦν ὅτι τάχιστα
 15 καὶ ἀρρήτως ἐνοῦται αὐτῷ, ὡς εἶναι τῷ ὄντι τὸν νοῦν καὶ τὴν χάριν τὸ τηνικάδε ἀναμφιλέκτως εἰς πνεῦμα ἐν· τότε δὴ, τότε ὁ νοῦς αὐτόμολος ἤκει τῇ ἐπιπνοίᾳ τῆς χάριτος βοηθούμενος πρὸς τὸ θεωρεῖν, στάσης δηλονότι ἀφράστως τῆς τοῦδε περιφορᾶς καὶ περιπλανήσεως τῇ ἐνεργεῖα καὶ τῷ φωτὶ τοῦ ζωοποιοῦ καὶ ἁγίου
 20 Πνεύματος, καὶ εἰς ἀποκαλύψεις φοιτᾷ μυστηρίων θείων νοητῶν καὶ σιωπῇ παντοῖα καὶ ἡσύχῃ, ἰδίῳ πεφυκότη βλέμματι ἐμβατεύειν ἐφικνεῖται ὑπερφυέσιν ἀρρήτοις καὶ τοσοῦτο μᾶλλον θεωρεῖ καὶ θεοληπτεῖται καὶ πρὸς τὸ τὸν Θεὸν ὡς οἶόν τε ὁρᾶν ἀνατείνεται μετ' ἐπιστήμης τῶν θείων, ἐξ ἱερῶν συνειλεγμένης ἀναγνω-
 25 σμάτων, ὅσον ἐξ ἀναλόγου ἀφιδιάζει ταπεινούμενος καὶ προσευχόμενος ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἐνεργούμενος τότε οὐκ οὐδὲ τοῦ θεολογεῖν ἐστὶν ἐκτός ἀλλ' ἅμα εὐθύς ἐστὶν αὐτόχρημα θεολόγος καὶ μὴ θεολογεῖν οὐκ ἀνέχεται καὶ διηνεκῶς χωρὶς δὲ δωρεᾶς οὐρανόθεν τῆς εἰρημένης καὶ χωρὶς Πνεύματος ἐναργῶς

τούς πολλούς λόγους τῶν ὄντων καὶ τὰ θεωρήματα σὲ ἓνα λόγο καὶ πνεῦμα, καὶ βλέποντας ἐνιαία καὶ ἀπλή καὶ ἄμορφη θεωρία μέσα στὴν ἀπεριοριστία καὶ τὴν ἀπειρία καὶ τὴν ἀναρχότητα, ἃς ἀναζητήσομε προηγουμένως νὰ βροῦμε τὸν θησαυρὸ πού ὑπάρχει μέσα στὴν καρδιά μας καὶ ἃς ἰκετεύσομε τὸν ἅγιο Θεὸ νὰ γεμίσει τὴ γῆ μας μὲ τὸ ἔλεός του, καὶ τότε, μὲ ὅλη τὴ δύναμή μας, ἃς ἀφήσομε τὸ νοῦ μας νὰ ὑψωθεῖ ἐλεύθερα πρὸς κατανόηση τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, ἐνιαία καὶ μονοειδῆ, ἀπλή, ἄμορφη, αἰώνια, ἀπειρη καὶ ἀπεριορίστη, μὲ τὴ θεωρία καὶ τὴ βοήθεια τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος.

84. Ὄταν ὁ ἄνθρωπος, διανύοντας μὲ εἰλικρινεῖς καὶ ἀπλοϊκῆς διαθέσεις τῆς ψυχῆς τὸν δρόμο τῆς ἀρετῆς μὲ ἀρετὲς καὶ φρόνημα ταπεινὸ καὶ μὲ ὑπομονὴ καὶ ἐλπίδα πού χαρίζει ἡ πίστη, ἐπιδημήσει στὴν καρδιά ἡ ζωοποιὸς καὶ ἀστήρευτη δύναμη καὶ ἐνέργεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος, φωτίζοντας πραγματικὰ τὶς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, καὶ κινουμένη ὀλοφάνερα σύμφωνα μὲ τὴ φύση τῆς καὶ παρέχοντας παρηγοριά, προσκαλεῖ τὸν νοῦ πού δέχεται τὴν ἐπενέργειά του τὸ ταχύτερο πρὸς τὸν ἑαυτὸ τῆς καὶ ἐνώνεται ἀνέκφραστα μὲ αὐτόν, ὥστε νὰ εἶναι ἔτσι πραγματικὰ ὁ νοῦς καὶ ἡ χάρις χωρὶς καμμιὰ ἀμφιβολία ἓνα πνεῦμα, τότε λοιπὸν ὁ νοῦς, βοηθούμενος ἀπὸ τὴν πνοὴ τῆς χάριτος, ἀπὸ μόνος του πλέον φθάνει στὴ θεωρία, ἀφοῦ σταματήσει κατὰ τρόπο ἀνέκφραστο τὴν μέχρι τότε περιφορὰ καὶ περιπλάνησή του μὲ τὴν ἐνέργεια καὶ τὸ φῶς τοῦ ζωοποιοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, καὶ εἰσέρχεται σὲ ἀποκαλύψεις θείων μυστηρίων νοητῶν, καὶ μὲ σιωπὴ ἀδιάσπαστη πρὸς ὅλα καὶ μὲ βλέμμα κατάλληλο στὴ φύση του φτάνει καὶ εἰσχωρεῖ σὲ μυστήρια ἀνέκφραστα ὑπερφυσικά, καὶ αὐτὸς πού δέχεται τὴν ἐνέργεια αὐτὴ τοῦ Θεοῦ μέσω τοῦ ἁγίου Πνεύματος τόσο πὸ πολὺ θεωρεῖ καὶ καθίσταται θεόληπτος καὶ ὑψώνεται πρὸς τὴν κατὰ τὸ δυνατόν θέα τοῦ Θεοῦ μὲ γνώση τῶν θείων, συγκεντρωμένη ἀπὸ τὰ ἱερὰ ἀναγνώσματα, ὅσο περισσότερο κατ' ἀναλογία ἀπομονώνεται μὲ ταπείνωση καὶ προσευχή. Τότε λοιπὸν οὔτε καὶ ἀπὸ τὸ νὰ θεολογεῖ εἶναι ἔξω, ἀλλ' εὐθύς ἀμέσως εἶναι καὶ θεολόγος καὶ δὲν ἀνέχεται νὰ μὴ θεολογεῖ καὶ μάλιστα διαρκῶς ὁμως χωρὶς τὴν οὐράνια δωρεὰ πού ἀναφέραμε καὶ χωρὶς τὴν αἰκίνητη καὶ ὀλοκάθαρη πνοὴ τοῦ Πνεύματος μέσα στὴν καρ-

ἀεικίνητα πνέοντος ἐν ἄρα καρδία, φευ, ὅσα ὁ νοῦς ὄρα, φαντασί-
 αι τοῦδέ εἰσι· καὶ ὅσα θεολογεῖ, λόγοι τηνάλλως εἰσὶν εἰς ἀέρα
 προχεόμενοι, τὸ τῆς ψυχῆς αἰσθητήριον μὴ διεγείροντες ἢ χρῆ· ἐξ
 ἀκοῆς ἐνεργεῖται καὶ λόγων ἰόντων ἔξωθεν· ὅθεν ἢ πάνδεινος
 5 πλάνη τῶν νοητῶν καὶ θεολογίας αὐτῆς κακῶς ἐς τὰ μάλιστα ἔσχε
 τὴν πάροδον, οὐκ ἐκ καρδίας ἐνεργουμένης ὑπὸ τοῦ φωτίζοντος
 πνεύματος ὅθεν τῶν νοητῶν ἢ ἐνοειδῆς καὶ θεολογίας ἄτρεπτος
 ἀλήθεια ἐν ἧ καθόλου φάναι, καὶ γὰρ ἐν τῇ καρδία, ἐν ἧ οὐ πάρε-
 στιν ἐμφανῶς τῷ μετόχῳ ἢ ζωοποιὸς καὶ φωτιστικὴ τοῦ Πνεύμα-
 10 τος δύναμις καὶ ἐνέργεια ἀειβλύτως, εἴτε πνέουσα θέλοι τις λέγειν,
 εἴτε ῥέουσα· ἔνωσις οὐκ ἔστιν ἐκεῖ νοερά, ἀλλὰ μᾶλλον διαίρεσις
 οὐδὲ δύναμις καὶ στάσις, ἀλλ' ἀσθένεια καὶ τρεπτότης οὔτε μὴν
 ἐφαμίλλως φῶς καὶ ὄρασις ἀληθείας, ἀλλὰ μᾶλλον σκότος καὶ
 φαντασίας εἰκαῖος ἀναπλασμός, καὶ τὸ ὅλον ἀλογίας καὶ πλάνης
 15 ὁδός ἐν τρισὶ καὶ γὰρ τάξεσιν ἢ ὁδοῖς κατὰ τοὺς Πατέρας διεῖναι
 ἔχων ὁ νοῦς, φυσικῶς δηλαδὴ, ὑπερφυῶς καὶ παρὰ τὴν φύσιν.
 Ὅταν ἐν ὑποκειμένῳ τι νοητὸν ὁ νοῦς θεωρῇ, κατὰ φύσιν ὄρα,
 μέντοιγε μετ' ἐνεργείας ὑπερφυοῦς τοῦ Πνεύματος. Ὅθεν δὲ ὑπο-
 στατικῶς ὄρα καὶ οὐκ ἐν ὑποκειμένῳ, δαίμονα τυχὸν ἢ ἄγγελον,
 20 εἰ μὲν ἦνωται ὁ νοῦς ἐν εἰρήνῃ καὶ ἢ δαδουχία τοῦ Πνεύματος
 ἀναζωπυρεῖται σφοδρότερον, ὑπερφυῶς ὄρα, φανερόν δὲ ὅτι καὶ
 ἀπλανῶς εἰ δὲ τὰ ὁρώμενα ὄρων διαιρεῖται καὶ ἀμαυροῦται ὁ
 νοῦς καὶ ἢ δύναμις ἢ ζωοποιὸς σβέννυται, παρὰ φύσιν ὄρα καὶ
 τῆς πλάνης ἐστὶν ἐκείνη ἢ ὄρασις. Διὰ τοῦτο οὐκ ἀνατείνειν τὸν
 25 νοῦν πρὸς ὄρασιν πνευματικὴν ὑποστατικῶς χρῆ, οὐδὲ τῇ ὄρασει
 πιστεύειν καὶ ὀπωσοῦν, μὴ ἐνεργουμένης κατὰ τὰ προκείμενα τῆς
 καρδίας καὶ κινουμένης ὑπὸ τῆς τοῦ ἁγίου δυνάμεως Πνεύμα-
 τος, εἰ μέλλομεν ὑγιαίνοντος εἶναι νοῦ καὶ σώφρονος.

πέ. Τινὲς οὐρανίῳ δρόσῳ τῆς χάριτος τὴν τῶν σφετέρων πα-
 30 θῶν φλεγμονὴν καλῶς γε ποιοῦντες ἐς τὰ μάλιστα, ἐξιᾶσθαι
 πειρῶνται περὶ ᾧν δηλαδὴ γέγραπται· «ἢ δρόσος ἢ παρὰ σοῦ, ἴα-
 μα ἡμῖν ἔσται»³³. τισὶ δὲ ἦδε ἢ εἰρημένη δρόσος, μεῖζονί πως ἀντι-

διά, ἀλλοίμονο, ὅσα βλέπει ὁ νοῦς εἶναι τότε φαντασίες, καὶ ὅσα θεολογεῖ, εἶναι λόγια ἄσκοπα πού σκορπίζονται στὸν ἀέρα, χωρὶς νὰ διεγείρουν τὸ αἰσθητήριο τῆς ψυχῆς ὅπως πρέπει, γιατί προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀκοή καὶ ἀπὸ λόγια πού ἔρχονται ἀπὸ ἔξω, καὶ ἀπὸ ἐδῶ βρῆκε πολὺ κακῶς εἴσοδο ἢ φοβερότατη πλάνη τῶν νοητῶν καὶ τῆς ἴδιας τῆς θεολογίας, ἀφοῦ δὲν πηγάζει ἀπὸ καρδιά πού δέχεται τὴν ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος πού φωτίζει, στὸ ὁποῖο ὑπάρχει ἡ ἐνιαία καὶ ἀμετάτρεπτη ἀλήθεια τῶν νοητῶν καὶ τῆς θεολογίας θὰ λέγαμε γενικά. Γιατί, καρδιά στὴν ὁποία δὲν εἶναι παρούσα φανερά καὶ ἀδιάκοπα ἡ ζωοποιὸς καὶ φωτιστικὴ δύναμη καὶ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος, εἴτε πνέοντας θέλει κανεὶς νὰ πεῖ εἴτε ρέοντας, δὲν ὑπάρχει σ' αὐτὴν ἔνωση νοερή, ἀλλὰ μᾶλλον διαίρεση, οὔτε δύναμη καὶ στάση, ἀλλ' ἀδυναμία καὶ μεταβολή, οὔτε βέβαια φῶς καὶ ὄραση τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ μᾶλλον σκότος καὶ τυχαῖες ἀναπλάσεις τῆς φαντασίας, καὶ γενικά ὁδὸς ἀλογίας καὶ πλάνης· γιατί ἀπὸ τίς τρεῖς τάξεις ἢ ὁδούς, σύμφωνα μὲ τοὺς Πατέρες, μπορεῖ νὰ περάσει ὁ νοῦς, τὴ φυσικὴ δηλαδή, τὴν ὑπερφυσικὴ καὶ τὴν παρὰ φύση. "Ὅταν ὁ νοῦς βλέπει κάποιον νοητὸ μέσα σὲ ὑποκείμενο, βλέπει κατὰ φύση, ἀλλὰ βέβαια μὲ ὑπερφυσικὴ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος. "Ὅταν ὁμως βλέπει ὑποστατικά καὶ ὄχι μέσα σὲ ὑποκείμενο, δαίμονα τυχόν ἢ ἄγγελο, ἂν ὁ νοῦς ἔχει ἐνωθεῖ μὲ εἰρήνη καὶ ἡ λάμψη τοῦ Πνεύματος ἀναζωπυρώνεται σφοδρότερα, τότε βλέπει ὑπερφυσικά, καὶ εἶναι φανερό ὅτι βλέπει καὶ χωρὶς πλάνης· ἂν ὁμως βλέποντας τὰ ὄρατὰ διαιρεῖται καὶ ἀμαυρώνεται ὁ νοῦς καὶ σβήνει ἡ ζωοποιὸς δύναμη, τότε βλέπει παρὰ φύση καὶ ἡ ὄραση ἐκείνη εἶναι τῆς πλάνης. Γι' αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ ὑψώνομε τὸν νοῦ πρὸς ὄραση πνευματικὴ ὑποστατικά, οὔτε νὰ πιστεύομε στὴν ὄραση καθόλου, ἂν ἡ καρδιά δὲν ἐνεργεῖται ὅπως προαναφέραμε καὶ δὲν κινεῖται ἀπὸ τὴ δύναμη τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐὰν ἐπιθυμοῦμε νὰ ἔχομε ὑγιῆ καὶ σὺφρονα τὸ νοῦ μας.

85. Ὅρισμένοι προσπαθοῦν, καὶ ἐνεργοῦν πολὺ σωστά, νὰ θεραπεύσουν τὴ φλεγμονὴ τῶν παθῶν τους μὲ τὴν οὐράνια δροσιὰ τῆς χάριτος, γιὰ τοὺς ὁποίους ἔχει γραφεῖ «ἡ δροσιὰ πού στέλνεται ἀπὸ σένα εἶναι ἡ θεραπεία μας»⁵³. Σὲ ἄλλους πάλι ἡ δροσιὰ αὐτὴ πού ἀναφέραμε ἐνώνεται μὲ μεγαλύτερη κάπως θεία βοήθεια καὶ μετα-

53. Ἦσ. 26, 19.

λήψει θεία ἤνωται καὶ εἰς μάννα μεταποιεῖται καὶ ὡς ἂν ποι ἔκ
 τινος σίτου ἀρτοποιεῖται συντριμμῶ καρδιακῆς ταπεινώσεως, ὕ-
 दाτί τε δακρῶν καὶ πυρὶ πνευματικῆς γνώσεως ἐπαξίως τοῦτο
 καὶ μάλα εἰκότως πεπονθυῖα καὶ εἰς γε θρωσιν ἀγγελοειδῆ προσ-
 5 ἤκουσαν γεγονυῖα. Περὶ ὧν εὐλόγως ὡς τὰ πολλὰ εἴρηται· «ἄρ-
 τον ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος»⁵⁴. Εἰσὶ δέ, οἷς κατὰ πρόβασιν ὑ-
 ψηλοτέρῳ τινὶ τρόπῳ γέγονε καὶ ὀπτάνεται ἑαυτῶν ἢ φύσιν μάν-
 να σαφῶς, περὶ ὧν τὰ Εὐαγγέλιά φησι· «τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ
 πνεύματος, πνεῦμα ἐστίν»⁵⁵, ἡ πρώτη τάξις ἡσυχαστῶν σοφῶν· ἡ
 10 μετ' αὐτὴν καὶ σιωπὴν ἀσκούντων μετὰ τῆς θείας γνώσεως ἡ δέ
 γε τρίτη, ἡπλωμένων καθόλου καὶ ἡλλοιωμένων ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ
 τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

πς. Διαφυγῶν διὰ τῆς χάριτος, ὡς εἰκός, Φαραὼ καὶ Αἴγυ-
 πτον καὶ τὰκεῖ δεινὰ καὶ ἐπίμοχθα νοητῶς ὁ νοῦς καὶ μὲν γε τὴν
 15 κυματίζουσαν πικρίας κύματα ἐμπαθῆ καὶ ἀλμώδους κακίας
 σαρκικῆν βιοτήν καὶ ἐν νοητῇ ἐρήμῳ γενόμενος, δηλονότι ἔξει
 ἀπηλλαγμένη φαραωνιτῶν νοητῶν, καὶ ξυλλήβδην εἰπεῖν, τὰ τότε
 τοῖς Ἑβραίοις συμπεσόντα κατ' αἰσθησιν χαλεπά, νοητῶς καὶ
 παθῶν καὶ ἀπαλλαγείς, μάννα ἐξ ἐπομένου ἐσθίει νοητόν, αἰσθή-
 20 σει ψυχῆς ἀσφαλῶς, οὗ τύπον τὸ πάλαι ἤσθιεν ὁ Ἰσραὴλ αἰσθη-
 τῶς⁵⁶. καὶ μετὰ μὲν τὰς ἀρχάς, ἔστιν ὅτε μεμνημένος ἐπιθυμεῖ
 νοητῶν, ὡς αἰσθητῶν ἐκεῖνοι κρεῶν⁵⁷ θυσιῶν αἰγυπτιακῶν, ἐπι-
 κινδύνως ὡς τὰ πολλὰ, οὐδὲν δὲ ἤττον καὶ σφαλερῶς. Καὶ γοῦν
 θείας πειραῖται ἀποστροφῆς, ἕως ἂν τῇ τῆς παλινστροφου μετα-
 25 νοίας ἰκεσία τὸ θεῖον καταλλήλως ἐξιλεώσαιτο· καὶ μὲν δῆτα εἴ γε
 τοῦ μάννα συνεχέστερον ἐμφορεῖται μεθ' ἡσυχίας, καιροῦ προϊόν-
 τος καὶ τῆς χάριτος αὐτῷ προστιθείσης ῥοπήν καὶ μένος, τὴν
 νοητὴν σάρκα αὐτοῦ εἰς φύσιν τοῦ μάννα τρόπῳ γέ τῳ μεταπε-
 σοῦσαν, ὡς ἂν εἴπη τις, ἐκδήλως ὄρα μάλα τρανώς.

30 Εἰσὶ δὲ τῷ τοιούτῳ κῶ μάννα ἐσθίοντι, ζυγὰ πνευματικὰ καὶ

54. Ψαλμ. 77, 25.

βάλλεται σὲ μάννα καὶ σὰν κάποιο σιτάρι γίνεται ψωμί καθὼς συντριβεται μὲ τὴν ταπείνωση τῆς καρδιάς καὶ πλάθεται μὲ τὸ νερὸ τῶν δακρῦων καὶ ψήνεται μὲ τὴ φωτιὰ τῆς πνευματικῆς γνώσεως, παθαίνοντάς το αὐτὸ ἐπάξια καὶ πολὺ σωστά, καὶ γίνεται ἔτσι τροφή κατάλληλη νὰ τρώγεται ἀπὸ ἀγγέλους, γιὰ τοὺς ὁποίους πάρα πολὺ σωστά ἔχει λεχθεῖ· «ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγε ὁ ἄνθρωπος»⁵⁴. Ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι, τῶν ὁποίων ἡ φύση κατὰ μία ὑψηλότερη κατὰ κάποιο τρόπο πρόοδο ἔχει γίνει καὶ φαίνεται καθαρὰ ὡς μάννα, γιὰ τοὺς ὁποίους τὰ Εὐαγγέλια λένε· «αὐτὸ πού ἔχει γεννηθεῖ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, εἶναι πνεῦμα»⁵⁵. Ἡ πρώτη τάξη εἶναι τῶν σοφῶν ἡσυχαστῶν, ἡ μετὰ ἀπὸ αὐτὴν ἐκείνων πού μαζὶ μὲ τὴ θεία γνώση ἀσκοῦν καὶ σιωπή, καὶ ἡ τρίτη ἐκείνων πού ἔφτασαν σὲ πλήρη ἀπλότητα καὶ ἀλλοίωση μὲ τὴ χάρη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας.

86. Ὁ νοῦς πού διέφυγε νοητὰ μὲ τὴ χάρη τὸν Φαραὼ καὶ τὴν Αἴγυπτο καὶ τὰ ἐκεῖ δεινὰ καὶ τὶς ταλαιπωρίες, καθὼς ἐπίσης καὶ τὴ φουρτουνιασμένη σαρκικὴ ζωὴ τὴ γεμάτη ἀπὸ τὰ πικρὰ κύματα τῶν παθῶν καὶ τῆς ἀλμυρῆς κακίας, καὶ ἔφτασε στὴ νοητὴ ἔρημο, δηλαδὴ σὲ συνήθεια ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τοὺς νοητοὺς φαραωνίτες, καὶ γιὰ νὰ τὸ πῶ μὲ συντομία, ἔπαθε νοητὰ καὶ ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ τὰ φοβερὰ αἰσθητὰ κακὰ πού βρῆκαν τότε τοὺς Ἑβραίους, τρώγει στὴ συνέχεια μὲ αἴσθησι τῆς ψυχῆς καὶ ἀσφάλεια μάννα νοητό, πού προτυπωνόταν παλαιὰ ἀπὸ τὸ μάννα ἐκεῖνο πού ἔτρωγε αἰσθητὰ ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαός⁵⁶. Καὶ στὴν ἀρχὴ βέβαια ὅταν θυμᾶται ἐπιθυμεῖ κάπου-κάπου τὰ νοητὰ κρέατα, ὅπως ἐκεῖνοι ἐπιθυμοῦσαν τὰ αἰσθητὰ κρέατα⁵⁷ τῶν αἰγυπτιακῶν θυσιῶν, πράγμα πάρα πολὺ ἐπικίνδυνο, καὶ καθόλου λιγότερο σφαλερὸ, καθόσον ἐπαχειρεῖ τὴν ἀποστροφή τοῦ Θεοῦ, μέχρι πού μὲ τὴν ἰκεσία καὶ τὴ μετάνοια τῆς ἐπιστροφῆς ἐξιλεώσει τὸ Θεῖο κατάλληλα· καὶ ἂν βέβαια τρώγει πὸ συχνὰ τὸ μάννα αὐτὸ μέσα στὴν ἡσυχία του, μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου καὶ μὲ τὴ βοήθεια καὶ τὴ δύναμη πού τοῦ προστίθεται ἀπὸ τὴ χάρη, βλέπει πολὺ ξεκάθαρα τὴ νοητὴ σάρκα του νὰ μεταβάλλεται, ὅπως θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς, στὴ φύση, κατὰ κάποιο τρόπο, τοῦ μάννα.

Γιὰ τὸ νοῦ αὐτὸ πού τρώγει τὸ μάννα ὑπάρχουν ζυγαριές πνευ-

55. Ἰω. 3, 6.

56. Ἐξ. 16, 35.

57. Ἐξ. 12, 8.

πλάστιγγες⁸, αἷς χρώμενος σταθμῶ τῶ μάννα, πλέον οὐκουν συν-
 ήγγυσι τῆς ἐφημέρου αὐτοῦ τροφῆς, ἵνα μὴ σκωληκιάσαν ὡς ἐπέ-
 κεινα τοῦ μετρίου, τὸ πᾶν ἀπόλλυται, καὶ συναπόλλυται τούτῳ τῇ
 ἀτροφία ὃ τὸ μέτρον μὴ τηρῶν νοῦς Δῆλος δ' ἂν εἶη μάννα ἐ-
 5 σθίων ὃ νοῦς, ἐφ' ᾧ μηδ' ὅποτιοῦν ἕτερον ἐσθίων, ζωὴν ζῆ προ-
 φανῶς καλλίονα παντός ὅ,τιοῦν καὶ ὅπως οὐν ἐσθίοντος, λέγω δὴ
 νοητῶς ὅτι μέντοι μεταβέβληταί πως καὶ αὐτὸς τῇ τῆς θρέψεως
 ἔξει εἰς τὴν τοῦ μάννα οἶον εἰπεῖν ποιότητα, σημεῖον ἢ ἀνορεξία
 τῶν ὀποιοῦν ἀλλοτριῶν, ὧν ἦν ἐπιθυμῶν πρότερον· καὶ ὅταν
 10 πανταχόσε μάννα ἐσθίειν ἔχη καὶ νήπιος γένηται, τῇ θεοσεβείᾳ
 προσκολληθείς, καὶ μὲν δὴ καὶ οὐ θαῦμα μεταβεβληθῆσθαι τινα
 πρὸς ἔξιν οὐ συνεχῶς γεύεται καὶ χρόνῳ ἐμφορεῖται μακρῶ, οὐδ'
 ἢ πρὸς ἔξιν τοῦ μάννα νοῦ μεταποίησις ὅπως οὐδέποτε παρὰ τὸ
 εἰκὸς ἂν εἶη. Πευκότης γὰρ τοι τὸ συνεχές καὶ ἀδιάδοχον τῆς
 15 τροφῆς μετατιθέσθαι εἶωθε πρὸς ἑαυτὸ τὸ τρεφόμενον. Τὸ τῆνικά-
 δε, οὐ μόνον ἀγγέλου τάξιν ἐπέχει ὃ νοῦς σαφῶς, ἀλλὰ καὶ τῆς θεεί-
 ας νίθεσίας μέτοχος γίνεται, ἀξιοχρέως ἀπὸ δόξης πνευματικῆς
 εἰς δόξαν μεταβιβαζόμενος, οὐ μόνον πρὸς ἓν ἀφορῶν, ἀλλὰ καὶ
 αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν γινόμενος ἓν, κἂν τούτῳ ζῶν καὶ ὑπερκοσμίως
 20 τρυφῶν καί, ἵν' οὕτως εἶπω, ἀπολαύων μυστικῶν ἀλαλήτων θεο-
 ειδῶς καὶ θεοφιλῶς ἐν ἀγίῳ Πνεύματι· καὶ μὲν πως κατὰ τὰ ὁρώ-
 μενα καὶ ὑμνούμενα γιγνομένως γινόμενος, ὡς καὶ εἰς ἔξιν μάννα
 ὁρᾷ ἑαυτόν. Αὕτη γέ τοι ἢ τάξεις ὑψηλοτέρα καὶ τιμιωτέρα πολ-
 λῶ τοῦ μάννα μὲν ἐγνωκότες ἑαυτὸν ἐσθίοντα, οὐ μὴν καὶ πρὸς
 25 ἔξιν τινὰ τοῦ μάννα ἑαυτὸν μεταβεβλημένον. Τὸ μὲν γὰρ πρότε-
 ρον, ἔστι που παθεῖν κατ' ἀρχὰς εἰς ἑαυτὸν ἐν νοερᾷ ἐνώσει τὸν
 νοῦν συμπτυχθέντα· τὸ δεύτερον δὲ ἐναργεστέρως ἐνώσεως καὶ
 γνωστικῶν μυστηρίων ἀποκαλύψεως καὶ ἄκρας ἀπολύσεως τῆς
 ἐκ πάντων καὶ ὑπερηπλωμένης νοερότητος ἔμφασις σαφής.

ματικές και πλάστιγγες⁵⁸, με τις όποιες τρώγει με μέτρο τὸ μάννα, χωρὶς βέβαια νὰ μαζεύει περισσότερο ἀπὸ αὐτὸ ποὺ χρειάζεται γιὰ τὴν καθημερινὴ τροφή του, γιὰ μὴ σκωληκιάσει, ὄντας ἔξω ἀπὸ τὸ μέτρο, καὶ χαθεῖ ἔτσι ὅλο, καὶ μαζί μ' αὐτὸ ὀδηγηθεῖ στὴν ἀπώλεια ἀπὸ ἔλλειψη τροφῆς καὶ ὁ νοῦς ποὺ δὲν τηρεῖ τὸ μέτρο. Καὶ γίνεται φανερὸ ὅτι ὁ νοῦς τρώγει μάννα ἀπὸ τὸ ὅτι, ἐνῶ δὲν τρώγει τίποτε ἄλλο, ζεῖ ὀλοφάνερα ζωὴ καλύτερη ἀπὸ τὸν ὅποιονδήποτε ἄλλο ποὺ τρώγει ὅ,τιδήποτε καὶ ὅσοδήποτε, ἐννοῶ βέβαια νοητά. Τὸ ὅτι πάλι ἔχει μεταβληθεῖ κάπως καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴ συνήθεια τῆς θρέψεως στὴν ποιότητα κατὰ κάποιον τρόπο τοῦ μάννα, ἀπόδειξη εἶναι ἡ ἀνορεξία γιὰ ὅ,τιδήποτε ἄλλο ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἐπιθυμοῦσε προηγουμένως, καὶ ὅταν παντοῦ τρώγει μάννα καὶ γίνεαι νήπιος καὶ προσκολληθεῖ στὴ θεοσεβεία. Καὶ βέβαια δὲν εἶναι ἀξιοθαύμαστο νὰ μεταβληθεῖ κάποιος στὴν ἔξῃ ἐκείνου ποὺ τρώγει συνεχῶς καὶ χορταίνει γιὰ πολὺ χρόνον ἀπὸ αὐτό, οὔτε ἡ μεταβολὴ τοῦ νοῦ πρὸς τὴν ἔξῃ τοῦ μάννα εἶναι ὅπωςδήποτε ἀταίριαστη. Γιατὶ ἐκ φύσεως ἡ συνεχῆς καὶ χωρὶς ἀλλαγὴ τροφὴ μεταβάλλει συνήθως πρὸς τὸν ἑαυτὸ τῆς ἐκεῖνο ποὺ τρέφεται ἀπὸ αὐτήν. Ἔτσι λοιπὸν ὁ νοῦς ὄχι μόνον ἐπέχει καθαρὰ τάξιν ἀγγέλου, ἀλλὰ γίνεται καὶ μέτοχος τῆς θείας υἰοθεσίας, μεταβαίνοντας ἐπάξια ἀπὸ δόξα πνευματικὴ σὲ δόξα, ἔχοντας στραμμένη τὴν προσοχή του ὄχι μόνον πρὸς τὸ Ἔνα, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος γίνεται ἓνα με τὸν ἑαυτὸ του, καὶ μέσα σ' αὐτὸ τὸ ἓνα ζεῖ καὶ τρέφεται κατὰ τρόπο ὑπερκόσμιον, καί, γιὰ νὰ τὸ πῶ ἔτσι, ἀπολαμβάνει με τὴ χάρι τοῦ ἁγίου Πνεύματος, κατὰ τρόπο θεόμορφο καὶ θεοφιλῆ ἀνέκφραστα μυστικὰ θεάματα. Καὶ ἀσφαλῶς μετατρέπεται καὶ αὐτὸς καὶ γίνεται πραγματικὰ ὅμοιος με αὐτὰ ποὺ βλέπει καὶ ὑμνεῖ, ὥστε καὶ νὰ βλέπει τὸν ἑαυτὸ του με τὴν ποιότητα τοῦ μάννα. Αὕτῃ βέβαια ἡ τάξιν εἶναι πολὺ πρὸ ὑψηλότερη καὶ τιμότερη ἀπὸ ἐκείνου ποὺ γνωρίζει φυσικὰ ὅτι τρώγει τὸ μάννα, ὄχι ὅμως καὶ ὅτι ἔχει μεταβληθεῖ ὁ ἑαυτὸς του πρὸς τὴν ποιότητα τοῦ μάννα. Τὸ πρῶτον βέβαια μπορεῖ νὰ τὸ πάθει ὁ νοῦς κάπου στὴν ἀρχὴ ὅταν συμπτυχθεῖ στὸν ἑαυτὸ του με νοερὴ ἔνωση, ἐνῶ τὸ δεύτερον εἶναι σαφῆς φανέρωση τῆς καθαρότερης ἐνώσεως καὶ ἀποκαλύψεως μυστηρίων γνώσεως καὶ τῆς πλήρους ἀπαλλαγῆς ἀπὸ ὅλα καὶ τῆς ἀπόλυτα ἀπλῆς νοερότητας.

58. Λευϊτ. 19, 36.

πς'. Ἀπλοῦς ἐστὶ φύσει ὁ νοῦς, ὅτι καὶ τὸ οὐ̄ ἐστὶν εἰκῶν, ἀ-
 πλοῦν, δῆλον δ' ὅτι τὸ Θεῖον ὦν δὴ τοιοῦτος καὶ ἀπλῶς ἐνεργεῖν
 φιλεῖ. Πάν γὰρ τὸ φύσει αὐτῷ φιλεῖ, ποικίλλεται δ' ὅμως οὐ̄ δι'
 ἑαυτόν, ἀλλὰ διὰ τὰς αἰσθήσεις καὶ τὰ αἰσθητά, δι' ὧν τούτῳ αἰ
 5 τῶν νοητῶν παραδοχαί. Ὅπηνίκα δὲ τὸν ἴδιον λόγον ἑαυτοῦ καὶ
 τῶν αἰσθήσεων σὺν τοῖς αἰσθητοῖς στήσῃ μεταξὺ κρίνοντα καὶ
 δικάζοντα ἐπιστημόνως ὡς οἶόν τε, μήτε τὰς αἰσθήσεις ἀμβλυτέ-
 ρας τοῦ καθήκοντος καθιστῶντα, μήτε τὰ τῶν αἰσθητῶν κάλλη ἢ
 ἀμαυροῦντα ῥαθύμως ἢ ὑπερσαινόμενον ἀγενῶς καὶ τὸ τοῦ νοῦ
 10 κράτος ὀλιγώρως τούτοις ὑποκαθιέντα· νέμοντα δὲ σωφρόνως τὸ
 προσῆκον ἐκάστω, τὸ τηνικάδ' εὐθύς ὁ νοῦς ἑαυτοῦ γίνεται ἐνι-
 αῖος καὶ ἀπλοῦς ὡς ἔχει φύσεως ἀποκαθιστάμενος καὶ τῶν διαι-
 ρετῶν ἀφιστάμενος καὶ αὐ̄θις φυσικῶς ἄρχεται φιλεῖν τὸ ἐν καὶ
 ἀπλοῦν καὶ ἐνιαίως καὶ ἀπλῶς ἐνεργεῖν, ὃ δὴ φιλῶν ζητεῖ καὶ ζη-
 15 τῶν τὴν πιῆσιν ἑαυτοῦ ὑπὲρ πᾶσαν ποιεῖται σύνθεσιν, ἕως ἂν εὐ-
 ροι τὸ ἀληθῶς καὶ κυρίως ἐν καὶ ἀπλοῦν, ὅπερ ἐστὶν ὁ Θεός ὅτε
 δὴ καὶ ὑπὸ μόναις ταῖς τούτου πτέρυξι, νῦν μὲν σκεπτόμενος, ἄλλο-
 τε δὲ μετεωριζόμενος τέρπεται, ὡς εἰκὸς τέρπεσθαι θεοφρουρού-
 μενον καὶ θεοφορούμενον νοῦν.

20 πη'. Τῷ διορατικῷ τῆς ψυχῆς, ὡσανεὶ ἀγλυῶδές τι πάχος ἐπι-
 πεπτωκὸς τὸ ἐκ τῶν παθῶν, ἄλλα ὁρᾶν ἀντὶ τοῦ ὄντος πεποίηκεν
 ὅταν δὲ τῇ πυκνῇ προσευχῇ καὶ τῇ τῶν ἐντολῶν ἐκπληρώσει καὶ
 ἀνατάσει πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ θεωρίαν διὰ τῆς χάριτος ὁ νοῦς διέ-
 λη τὸ εἰρημένον ἀγλυῶδες πάχος, ἀφ' ἑαυτοῦ ἐναργῶς ὁρᾷ, ὅτι
 25 ὁρᾷ τὸν Θεόν, ἐρμηνέως μηδαμῶς πρὸς τοῦτο δεόμενος, ὥσπερ οὐ̄
 δεῖται διδάξοντος ὁ αἰσθητῶς ὁρῶν, εἴ γε μὴ τὸ διοχλοῦν καὶ ἐπι-
 προσθοῦν ἴσχει τῇ κόρῃ τοῦ ὀφθαλμοῦ. Ὡς γὰρ προσπεφύκασι τὰ
 αἰσθητά ταῖς αἰσθήσεσιν ὑγιῶς ἐχούσαις, οὕτω τὰ νοητὰ ταῖς νο-
 ήσεσιν ὠκείωται καθαρευούσαις ἐκ τοῦ τῶν παθῶν νέφους. Καὶ
 30 ὥσπερ ἐκ τῆς αἰσθητικῆς ἀντιλήψεως τῶν αἰσθητῶν ἢ κατάλη-

87. Ὁ νοῦς εἶναι ἀπλὸς ὡς πρὸς τὴ φύση, γιὰτι καὶ αὐτὸ τοῦ ὁποίου εἶναι εἰκόνα, δηλαδὴ τὸ Θεῖο, εἶναι ἀπλό. Ὄντας λοιπὸν τέτοιος ἀγαπᾷ καὶ νὰ ἐνεργεῖ ἀπλά. Γιὰτι τὸ κάθε τι ἀγαπᾷ ἐκεῖνο πὸν εἶναι ὁμοιο μὲ τὴ φύση του, παραλλάσσει ὁμως ὄχι γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, ἀλλὰ ἐξαιτίας τῶν αἰσθήσεων καὶ τῶν αἰσθητῶν, μέσω τῶν ὁποίων δέχεται τὰ νοητὰ. Ὄταν ὁμως στήσει τὸν λόγο του γιὰ νὰ κρίνει καὶ νὰ δικάσει μεταξὺ τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τῶν αἰσθήσεων μαζὶ μὲ τὰ αἰσθητὰ πιὸ ἐπιστημονικὰ κατὰ τὸ δυνατόν, ὥστε οὔτε τις αἰσθήσεις νὰ τις κάμνει πιὸ ἀμβλύτερες ἀπὸ ὅ,τι πρέπει, οὔτε τὰ κάλλη τῶν αἰσθητῶν ἢ νὰ τὰ ἀμαυρῶνει ἀπὸ ραθυμία ἢ νὰ τὰ προβάλλει μὲ ἀγένεια περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι πρέπει καὶ ἀπὸ ἀδιαφορία νὰ θέτει κάτω ἀπὸ αὐτὰ τὴν ἐξουσία τοῦ νοῦ, ἀποδίδοντας ὁμως μὲ σωφροσύνη αὐτὸ πὸν ταιριάζει στὸ καθένα, τότε ὁ νοῦς γίνεται ἀμέσως ἐνιαῖος καὶ ἀπλός, ἐπανερχεται στὴ φύση του καὶ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὰ διαιρετὰ, καὶ ἀρχίζει τότε κατὰ τρόπο φυσικὸ νὰ ἀγαπᾷ τὸ Ἕνα καὶ ἀπλό καὶ νὰ ἐνεργεῖ ἐνιαῖα καὶ ἀπλά, πρᾶγμα πὸν τὸ ἐπιζητεῖ ἐπειδὴ τὸ ἀγαπᾷ, καὶ ἐπιζητώντας το, πετᾷ πάνω ἀπὸ κάθε σύνθεση, μέχρι πὸν νὰ μπορέσει νὰ βρεῖ τὸ ἀληθινὰ καὶ κυρίως Ἕνα καὶ ἀπλό, πὸν εἶναι ὁ Θεός, καὶ τότε κάτω μόνο ἀπὸ τὰ φτερά τοῦ Θεοῦ, ἄλλοτε σκεπαζόμενος ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἄλλοτε κινούμενος κάτω ἀπὸ αὐτὰ, νοιώθει εὐφροσύνη, ὅπως εἶναι εὐλογο νὰ εὐφραίνεται ὁ νοῦς πὸν φρουρεῖται ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ φέρει μέσα του τὸν Θεό.

88. Ἐπειδὴ στὸ διορατικὸ τῆς ψυχῆς ἔπεσε ἀπὸ τὰ πάθη κάτι σὰν παχὺ σκότος, τὸ ἔκανε νὰ βλέπει ἄλλα ἀντὶ τοῦ ὄντος. Ὄταν ὁμως ὁ νοῦς μὲ τὴν πυκνὴ προσευχὴ καὶ τὴν ἐκτέλεση τῶν ἐντολῶν καὶ τὴν ἀνύψωσή του πρὸς τὴ θεωρία τοῦ Θεοῦ μὲ τὴ βῆθεια τῆς χάριτος διαλύσει καὶ ἀπομακρύνει αὐτὸ τὸ παχὺ σκοτάδι πὸν ἀναφέραμε, βλέπει τότε ἀπὸ μόνος του καθαρά, ὅτι βλέπει τὸν Θεό, χωρὶς νὰ χρειάζεται καθόλου κάποιον νὰ τὸ ἐρμηνεύσει αὐτό, ὅπως ἀκριδῶς δὲν χρειάζεται δάσκαλο ἐκεῖνος πὸν βλέπει μὲ τὰ αἰσθητὰ μάτια, ἐὰν φυσικὰ δὲν ὑπάρχει κάτι πὸν νὰ ἐνοχλεῖ καὶ νὰ βρῖσκεται μπροστὰ ἀπὸ τὴν κόρη τοῦ ὀφθαλμοῦ. Ὄπως δηλαδὴ ἀπὸ τὴ φύση τους τὰ αἰσθητὰ γίνονται ἀνπιληπτὰ ἀπὸ τις αἰσθήσεις ὅταν αὐτὲς εἶναι ὑγιεῖς, ἔτσι καὶ τὰ νοητὰ εἶναι οἰκεῖα στὶς νοήσεις πὸν εἶναι καθαρὲς ἀπὸ τὸ νέφος τῶν παθῶν. Καὶ ὅπως ἢ κατάληψη τῶν αἰ-

ψις, οὕτως ἐκ τῆς νοητικῆς ἀποβλέψεως ἢ τῶν νοητῶν ἐποψία γίνεσθαι εἴωθε· μεθ' ἧ ἢ διὰ τῆς χάριτος ἀνείδεος καὶ ἄποιος καὶ ἀφάνταστος καὶ ἀπλή τοῦ Θεοῦ θεωρία, ἣτις, κάτοχος ἔχουσα τὸν νοῦν, πάντων αἰσθητῶν τε καὶ νοητῶν τῶν ὁποίων οὖν ἄφετον
5 ποιεῖ εἰς ἀπειρίας, ἀπεριληψίας τε καὶ ἀοριστίας θυθὸν αὐτὸν ἐν ἐκπλήξει καὶ θαυμασμῶ, ὡς οὐκ ἐνδέχεται δηλωθῆναι λόγῳ, κατακλείουσα

πθ. Ὡ Δέσποτα, ὁ πάντων τῶν ὀρωμένων καὶ νοουμένων ὢν ἀρχή, παντοκράτορ· ἀρχὴν ἔχων τὸ ἀναρχον, ἄκτιστε, καὶ ὀρι-
10 σμὸν τὸ ἀόριστον, ἄπειρε, καὶ φύσιν τὸ ὑπερφυές, ἀπερίληπτε, καὶ οὐσίαν τὸ ὑπερούσιον, ἀγέννητε, καὶ εἶδος γοῦν τὸ ἀνείδεον, ἀόρατε, καὶ ἴδιον τὸ αἰδίων, ἄφθαρτε, καὶ σχῆμα τὸ ἀσχημάτιστον, ἀνεξιχνίαστε, καὶ τόπον τὸ ἀπερίγραπτον, ἀπεριόριστε, κα-
15 τάληψίν τε τὸ ἀκατάληπτον, ἀνεξερεύνητε, καὶ γνῶσιν καὶ θεω-
ρίαν τὸ ἀθέατόν τε καὶ ἄγνωστον, ἀπρόσιτε καὶ ἀπερινόητε, καὶ λόγον τὸ ἀφθεγκτον, ἀνεκδιήγητε, καὶ ἐρμηνείαν τὸ ἀνερμήνευτον, ἄφατε, καὶ τὸ ἀεννόητον νόησιν, ἀδιανόητε, καὶ ὄλως θέσιν τὴν ὑπὲρ πάντα ἀφαίρεσιν, ὑπέρθεε· ὄλος εἶ θάυμα καὶ γαλήνη καὶ θάρρος καὶ ἀγάπη καὶ γλυκύτης καὶ θυμηδία καὶ πεποίθησις
20 ἐν ξύμπασι, καὶ τῷ ὄντι ἀμερμινία καὶ χαρά, ἢ ἐνυπόστατος μόνη δόξα καὶ βασιλεία καὶ σοφία καὶ δύναμις. Διὰ τοῦτο ἔκστασις ἀπὸ πάντων τῶν ὀρωμένων καὶ κατάπανσις ἀπὸ πάντων τῶν νοουμένων πεφυκότως ἄρρητα γίνη καὶ ἀνάπανσις ἐν σοὶ θαυμασὴ τοῖς μετὰ μετοχῆς σὲ θεωροῦσι τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἄφρα-
25 στε Θεέ.

4. “Θαυμαζόμενον δέ, τὸ Θεῖον δηλαδή, ποθεῖται πλέον, ποθούμενον δέ, καθαίρει”, φησὶν ἡ θεολόγος Γρηγορίου φωνή, “καθαῖρον δέ, θεοειδεῖς ἀπεργάζεται· τοιούτοις δὲ γενομένοις, ὡς οἰκείοις ἤδη προσομιλεῖ”. Ἄλλ' οὐ μόνον οὕτως ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ
30 οἷ γε καθαρθέντες ταύτῃ, ὡς οἰκείοις ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ τοῖς θείοις καὶ τῷ Θεῷ ἐντυγχάνουσι. Ὅθεν καὶ ὁ Θεολόγος ἐπεισι “Θεὸς θεοῖς ἐνούμενός τε καὶ γνωριζόμενος”. Ὅρας τὸ θαυμαστόν τῆς ἐνώσεως; “Θεός” γάρ, φησί, “θεοῖς ἐνούμενος”. Εἰ δὲ τῶν

σθητῶν γίνεται μὲ τὴν ἀντιληπτικὴν ἰκανότητα τῶν αἰσθήσεων, ἔτσι μὲ τὴν ἐνατένιση τοῦ νοῦ γίνεται συνήθως ἡ ἐποπτεία τῶν νοητῶν, μετὰ τὰ ὁποῖα ἀκολουθεῖ ἡ μὲ τὴ βοήθεια τῆς χάριτος ἀμορφη καὶ χωρὶς ποιότητες καὶ φαντασίες ἀπλῆ θεωρία τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία κυριεύοντας τὸν νοῦ, τὸν ἀπομακρύνει ἀπὸ ὅλα τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ νοητὰ καὶ τὸν στρέφει γεμᾶτο ἀπὸ ἐκπληξη καὶ θαυμασμό σὲ βυθὸ χωρὶς πέρας καὶ περιορισμὸ καὶ προσδιορισμὸ, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκφρασθεῖ μὲ λόγια.

89. Ὡ Δέσποτα παντοκράτορα, σὺ ποὺ εἶσαι ἡ ἀρχὴ ὅλων τῶν ὄρατῶν καὶ νοητῶν, ἔχοντας ἀρχὴ σου τὸ ἀναρχο, ἀκτιστε, καὶ ὄρισμό σου τὸ ἀόριστο, ἀπειρε, καὶ φύση σου τὸ ὑπερφυσικό, ἀπερίληπτε, καὶ οὐσία σου τὸ ὑπερούσιο, ἀγέννητε, καὶ μορφή σου τὸ ἀμορφο, ἀόρατε, καὶ ἰδιότητά σου τὸ αἰώνιο, ἀφθαρτε, καὶ σχῆμα σου τὸ ἀσχημάτιστο, ἀνεξιχνίαστε, καὶ τόπο σου τὸ ἀπεριόριστο, ἀπεριόριστε, καὶ κατάληψή σου τὸ ἀκατάληπτο, ἀνεξερεύνητε, καὶ γνώση καὶ θεωρία σου τὸ ἀθέατο καὶ ἀγνωστο, ἀπρόσιτε καὶ ἀκατανόητε, καὶ λόγο σου τὸ ἀνέκφραστο, ἀνεκδιήγητε, καὶ ἐρμηνεία τὸ ἀνερμήνευτο, ἀνέκφραστε, καὶ τὸ ἀκατανόητο νόησή σου, ἀδιανόητε, καὶ γενικὰ θέση ἔχεις τὴν πάνω ἀπὸ ὅλα ἀφαίρεση, ὑπέρθεε. Ὁλόκληρος εἶσαι θαυμασμὸς καὶ γαλήνη καὶ θάρρος καὶ ἀγάπη καὶ γλυκύτητα καὶ χαρὰ καὶ πεποίθηση σὲ ὅλα, καὶ πραγματικὰ ἀμεριμνία καὶ χαρὰ, ἡ μόνη ἐνυπόστατη δόξα καὶ βασιλεία καὶ σοφία καὶ δύναμη. Γι' αὐτὸ καὶ γίνεσαι ἀπὸ τὴ φύση σου ἀνέκφραστα θαυμασμὸς ἀπὸ ὅλα τὰ ὄρατὰ καὶ κατάπαυση ἀπὸ ὅλα τὰ νοητὰ καὶ ὑπάρχει ἀνάπαυση θαυμαστὴ μέσα σὲ σένα ὅλων ἐκείνων ποὺ σὲ θεωροῦν μὲ τὴ μετοχὴ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀνέκφραστε Θεέ.

90. Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος λέγει· “Θαυμαζόμενο τὸ Θεῖο ποθεῖται περισσότερο, ποθούμενο, καθαρίζει, καὶ καθαρίζοντας, μᾶς κάμνει θεόμορφους, καὶ ὅταν γίνομε τέτοιοι, μᾶς συναναστρέφεται σὰν δικούς του πιά”. Ὁμως δὲν κάμνει μόνο αὐτὸ ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν καθαρθεῖ ἔτσι, ἔρχονται σὲ ἐπικοινωνία μὲ τὰ θεῖα καὶ μὲ τὸν Θεὸ σὰν πρὸς οἰκείους πνευματικὰ καὶ ἀληθινὰ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Θεολόγος προσθέτει· “Εἶναι Θεὸς ποὺ ἐνώνεται καὶ γνωρίζεται μὲ θεούς”. Βλέπεις τὸ ἀξιοθαύμαστο τῆς ἐνώσεως; Γιατὶ λέγει, ὁ Θεὸς ἐνώνεται μὲ θεούς. Καὶ ἐφόσον λοιπὸν ὑπάρχει ἔνωση τῶν

ὅπως δὴ ταυτῶν ἔνωσις, δῆλον ὅτι καὶ τῆς ἐνώσεως αἱ διαθέσεις καὶ ἀπολαύσεις ἐφαμίλλως αἱ αὐταί· δι' ὃ φησι, καὶ γνωρίζομενος. Ὡσαύτως ἄρα καὶ οἱ θεοειδεῖς καὶ θεοὶ ἐκ τῆς χάριτος, ὡς οἰκείοις τοῖς θείοις καὶ τῷ Θεῷ ὁμιλοῦσι καὶ γνωρίζουσιν, ὡς ὁ
 5 Θεὸς τρόπον ἀνάλογον θεωρεῖ καὶ προσομιλεῖ καὶ ἐνοῦται τοῖς κατὰ τὰ εἰρημένα θεοειδέσι τελοῦσι καὶ θεοῖς. Ἐντεῦθεν ὁ μέγας προστίθησι, καὶ οὐκ ἀπεικώτως, εἰς δήλωσιν. “Καὶ τοσοῦτον ἴσως γινώσκειται ὁ Θεὸς τοῖς καθαροῖς καὶ θεοῖς τουτοισί, ὅσον ἤδη γινώσκει αὐτούς”, ἀνάλογον τρόπον ὁ φύσει τοὺς θέσει θεοῦς
 10 Πόσον τοίνυν εἰκάσαις τὸ εἰκὸς λογιζόμενος· πολὺ γε μακάριοι οἱ πρὸς Θεοῦ ὁράσεις καὶ θεωρίας προσηκόντως ἀνατεινόμενοι μεθ' ὅλου μένουσιν ψυχῆς καὶ ἐπιστήμης πνευματικῆς, ὅπηνίκα ὁρᾷς τῷ τοῦ Θεοῦ ἀλήπτῳ διὰ τὴν περὶ αὐτὸν ἀναρχότητα καὶ ἀπεριληψίαν καὶ ἀπεριγραφότητα καὶ τὴν ὅλως ἀιδιότητα καὶ ἀπειρίαν,
 15 ὅλους τοὺς ἐν τῷ Θεῷ θαύματος γεγονότας ὑπερθαυμάστου καὶ τῆς ἡλικίας οἴας ἐκπλήξεως, ἐξ οὗ ἡ ψυχὴ αὐτῶν ἐρωτικῶς ὀπίσω κολλᾶται Θεοῦ” καὶ πόθον ὅσον ἀφόρητον, ἐν ἅρα τῷ θεωρεῖν τὸ θεῖον πρόσωπον καὶ τὸ κατ' αὐτὸ κάλλος ἐκπρεπὲς καὶ ἐκτετηκότες εὐδαμόνως πάσχουσι· καὶ τότε δῆτα ἐπομένως ταύτη καθαί-
 20 ρονται καὶ τῆς θεουργίας καὶ θεοειδεῖς γίνονται καὶ θεοὶ καὶ Θεῷ γινωσκομένως ἐνοῦνται. Ὅς γε δὴ περιουσία τῶν θεωθέντων καὶ ἀκολουθία τοῦ τῆς θεώσεως ὑπερφυοῦς αὐτῶν δώρου καὶ τῆς θείας ἐνώσεως, γνώριμος καταστάς, θαυμασίως συναρπάζει τούτων τῷ ὑπερκάλλῳ πᾶσαν τὴν νοερὰν αἴσθησιν καὶ πᾶσαν τὴν
 25 ἔφεσιν, καὶ περὶ αὐτὸν θελγομένους ἔχει ὡς ἄλλους ἀγγέλους, ἄφυκτα ψάλλοντας, καὶ μάλα εἰκώτως «ὁ Θεὸς ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν, ἐν μέσῳ δὲ θεοῦς διακρινεῖ»⁶⁰, καὶ τό, «Θεὸς θεῶν Κύριος ἐλάλησε καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν», τούτέστι τοὺς γηγενεῖς, «ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν»⁶¹.

30 Ὅθεν καὶ ἄρχοντες λαῶν συνήχθησαν μετὰ τοῦ Θεοῦ Ἄ-

59. Ψαλμ. 62, 9.

αὐτῶν, εἶναι φανερό ὅτι θὰ εἶναι ἴδιες καὶ οἱ διαθέσεις τῆς ἐνώσεως καὶ ἀπολαύσεις· γι' αὐτὸ λέγει, “καὶ γνωρίζεται μὲ θεούς”. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἐγίναν θεόμορφοι καὶ θεοὶ ἀπὸ τῆ χάρι, ἐπικοινωνοῦν μὲ τὰ θεῖα καὶ τὸν Θεὸ σὰν πρὸς οἰκείους καὶ τοὺς γνωρίζουν κατ' ἀνάλογο τρόπο ποὺ ὁ Θεὸς θεωρεῖ καὶ ἔρχεται σὲ ἐπικοινωνία καὶ ἐνώνεται μὲ ἐκείνους ποὺ σύμφωνα μὲ ὅσα λέχθηκαν ἔχουν γίνει θεόμορφοι καὶ θεοί. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ μέγας Γρηγόριος προσθέτει, καὶ ὄχι ἀδικαιολόγητα, πρὸς δήλωσι αὐτοῦ· “Καὶ τόσο ἴσως γνωρίζεται ὁ Θεὸς ἀπὸ τοὺς καθαρὸς αὐτοὺς καὶ θεούς, ὅσο ἤδη γνωρίζει αὐτὸς αὐτούς”, μὲ τρόπο ἀνάλογο ὁ ἀπὸ τῆ φύση τοῦ Θεὸς τοὺς θέσει θεούς. Πόσο λοιπὸν τοὺς γνωρίζει, μπορεῖς νὰ τὸ συμπεράνεις σκεπτόμενος σωστά. Εἶναι βέβαια πολὺ μακάριοι ἐκεῖνοι ποὺ ὑψώνονται μὲ ὅλη τῆ δύναμη τῆς ψυχῆς τους καὶ τὴν πνευματικὴ γνώση πρὸς ὁράσεις καὶ θεωρίες τοῦ Θεοῦ, ὅταν βλέπεις ὅλους ἐκείνους ποὺ βρίσκονται μέσα στὸν Θεὸ νὰ εἶναι κυριευμένοι ἀπὸ μεγάλο θαυμασμὸ καὶ ἀνάλογη ἐκπληξη ἕξαιτίας τῆς ἀκαταληψίας τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν λόγο ὅτι εἶναι ἀναρχος καὶ ἀπεριόριστος καὶ ἀπερίγραπτος καὶ ἀπόλυτα αἰώνιος καὶ ἄπειρος, καὶ γι' αὐτὸ ἡ ψυχὴ τους προσκολλᾶται ἐρωτικά στὸν Θεὸ⁶⁰ καί, λειώνοντας ἀπὸ τὴν εὐδαιμονία τους, ὑποφέρουν ἀπὸ πόθο ἀνυπόφορο, καθὼς θεωροῦν τὸ θεῖο πρόσωπο καὶ τὸ ἕξαισιο κάλλος του. Καὶ τότε, μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ καὶ τῆ θεουργία καθαίρονται καὶ γίνονται θεόμορφοι καὶ θεοὶ καὶ ἐνώνονται μὲ τὸ Θεὸ συνειδητά. Καὶ αὐτὸς, ἀφοῦ ἐγινε γνώριμὸς τους ἕξαιτίας τοῦ πνευματικοῦ πλοῦτου ἐκείνων ποὺ θεώθηκαν καὶ κατ' ἀκολουθία πρὸς τὸ ὑπερφυσικὸ δῶρο τῆς θεώσεως καὶ τῆς θείας ἐνώσεώς τους, συναρπάζει κατὰ τρόπο θαυμαστὸ μὲ τὸ ὑπέρκαλλο κάλλος του ὅλη τῆ νοερὴ αἴσθησι καὶ ὅλη τὴν ἐπιθυμία τους, καὶ τοὺς ἔχει τριγύρω του καταγοητευμένους, σὰν ἄλλους ἀγγέλους, νὰ ψάλλουν ἀσταμάτητα καὶ πολὺ τεριαστά· «ὁ Θεὸς στάθηκε στὸ μέσο τῆς σύναξης θεῶν, καὶ κάθισε ἀνάμεσά τους γιὰ νὰ κρίνει θεούς»⁶⁰, καὶ τό, «ὁ Κύριος, ὁ Θεὸς τῶν θεῶν, μίλησε καὶ κάλεσε τῆ γῆ», δηλαδή τοὺς ἐπίγειους ἀνθρώπους, «ἀπὸ ἐκεῖ ποὺ ἀνατέλλει ὁ ἥλιος μέχρι ἐκεῖ ποὺ δύει»⁶¹.

Γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἄρχοντες τῶν λαῶν συγκεντρώθηκαν μαζὶ μὲ τὸν

60. Ψαλμ. 81, 1.

61. Ψαλμ. 49, 1.

βραάμ², καὶ ἐξ ἐπομένου ἔστησαν κύκλω τοῦ Θεοῦ ὡς τὰ Σεραφίμ
 εἰστήκεισαν κύκλω αὐτοῦ³, θείας ἐλλάμψεις ὑπερκοσμίων μυστη-
 ρίων δεχόμενοι καὶ ἐχόμενοι ἀδιασπάστως Θεοῦ, πάντων ἀπειρά-
 κισ ἐξηρημένου ἀπειρώς. Εἰ τοίνυν οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, κατὰ
 5 τὴν Κυρίου ἀπόφασιν μακάριοι, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψοντα⁴,
 πῶς οὐ περιφανῶς μακάριοι οἱ θεωρητικοί, καθαιρόμενοι τῷ ἐκ
 τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως θαυμασμῶ καὶ εἰς Θεοῦ ἀξίαν διὰ προ-
 κοπῆς ἀναβαίνοντες; Χρὴ γε ἄρα ποθοῦντας τὸν μακαρισμὸν καὶ
 παθεῖν τὴν θέωσιν καὶ οὕτως ἀκινήτως στήναι χερουδικῶς περὶ
 10 τὸν Θεόν, τῆς θεωρητικῆς ἔχεσθαι ὅλη σπουδῇ καὶ ἐπιστήμῃ καὶ
 πράξεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

ζα. Ἰδεῖν σε μάλιστα βούλομαι καὶ δὴ ἐπομένως ὑμνῆσαι,
 ζωοποιέ, ζωὴ τῶν ἀμηγέπη ὁρῶντων σε, Κύριε ὁ Θεός μου, ἀλλ'
 οὐκ ἔχω βουλόμενος ὅπως ἐπάξιον εἶπω καὶ διαποροῦμαι κατ'
 15 ἀλήθειαν καὶ ἀδημονῶ· ὡ πῶς οἰκείως ὁ νοῦς ἔχει σοι, Δέσποτα,
 Ποιητὰ πάνσοφε, καὶ σὲ μόνον ὁρῶν, εἰρήνης ἀπολαύει καὶ ἀνα-
 παύλης αὐτῷ προσφυοῦς. Ἐφίεται καὶ γὰρ πεφυκότως, ἧ νοῦς,
 τῆς ἔξωθεν καὶ φαινομένης περιφορᾶς ἐλευθερωθεὶς καὶ σχολά-
 σασ ἐφ' ἑαυτόν, νοεῖν καὶ μάλιστα δὴ διανοεῖσθαι φυσικῇ ὠκύτητι
 20 τὰ ὑψηλότερα καὶ προσκειῖσθαι τῷ γιγνομένῳ τῆς κατ' αὐτὸν ἀυ-
 λίας τοῖς ἰσχυροτέροις. Ἀμέλει λόγῳ πεφυκότι αὐτόμολος ὥσπερ εἰ
 ἀνατρέχει πρὸς γε τὸ πάντων ὑπέρτερον καὶ πάσης ἀυλίας ἀνώτε-
 ρον δῆλον δὲ ὅτι σὲ καὶ μάλιστα Πνεύματος ἁγίου ῥοπῇ διὰ πί-
 στεως κατὰ τὸ εἰκὸς βοηθούμενος, καὶ ταύτῃ δῆτα ἀνατεινόμενος
 25 ἢ μᾶλλον γιγνομένως, ἧ νοῦς, ὑπὸ τῶν περὶ σὲ νοητῶν, ὡς ἄν-
 τινων συγγενῶν ἀνελκόμενος, ποθεῖ σε καὶ πάννυ ἰδεῖν σὺν παντὶ
 προθύμῳ τῷ τῆς ψυχῆς, οἷα δὲ πάσχει θαυμάσια καὶ μακάρια
 πεφυκότως ἐπεὶ καὶ γὰρ φύσις αὐτῷ, ἧ περ ἔφην νοερὰ οὔσα,
 πάντων κτισμάτων μᾶλλον δὴ πτηνῆ καὶ ταχεῖα, ἔφεσιν δὲ προσ-
 30 ηκόντως ἔχει τὰ νοητά, δεῖται νοεῖν ὡς ἐσθίειν ζῶα τὰ αἰσθητά,

Θεὸ τοῦ Ἀβραάμ⁶², καὶ στὴ συνέχεια στάθηκαν γύρω ἀπὸ τὸν Θεὸ ὅπως τὰ Σεραφίμ στέκονται γύρω ἀπὸ αὐτὸν⁶³, δεχόμενοι θεῖες ἐλλάμψεις ὑπερκόσμων μυστηρίων καὶ ὄντας ἀδιάσπαστα ἐνωμένοι μὲ τὸν Θεὸ, ὁ ὁποῖος εἶναι ἄπειρες φορές ἄπειρα πάνω ἀπὸ ὅλα. Ἄν λοιπὸν οἱ καθαροὶ στὴν καρδιά, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ Κυρίου, εἶναι μακάριοι, ἐπειδὴ αὐτοὶ θὰ δοῦν τὸν Θεὸ⁶⁴, πῶς δὲν εἶναι ὀλοφάνερα μακάριοι οἱ θεωρητικοί, ποὺ καθαίρονται μὲ τὸ θαυμασμὸ ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴ γνώση τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνεβαίνουν στὸ ἀξίωμα τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν προκοπὴ τους, Πρέπει ἐπομένως νὰ ποθοῦμε τὸν μακαρισμὸ καὶ νὰ ἐπιδιώκομε νὰ λάβομε τὴ θέωση, καὶ ἔτσι νὰ σταθοῦμε ἀκίνητοι, ὅπως τὰ χερουβίμ, γύρω ἀπὸ τὸν Θεὸ, καταγινόμενοι μὲ ὅλη μας τὴ φροντίδα μὲ τὴ θεωρητικὴ ἐπιστήμη καὶ πράξη μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας.

91. Ποθῶ πάρα πολὺ νὰ σὲ δῶ καὶ στὴ συνέχεια νὰ σὲ ὑμνήσω, ζωοποιέ, ζωὴ ἐκείνων ποὺ κατὰ ἓνα ὁποιοδήποτε τρόπο σὲ βλέπουν, Κύριε καὶ Θεέ μου, ἀλλὰ δὲν μπορῶ, ἂν καὶ θέλω, νὰ πῶ κάτι ἐπάξιό σου καὶ βρῖσκομαι πραγματικὰ σὲ ἀμηχανία καὶ στεναχωριέμαι. Ἀλήθεια, πῶς ὁ νοῦς εἶναι οἰκεῖος μὲ σένα, Δέσποτα, δημιουργέ πάνσοφε, καὶ σένα μόνο βλέποντας ἀπολαμβάνει τὴν εἰρήνη καὶ τὴ φυσικὴ του ἀνάπαυση. Γιατὶ ἀπὸ τὴ φύση του, σὰν νοῦς ποὺ εἶναι, ἐπιθυμεῖ, ἀφοῦ ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τὴν περιφορὰ στὰ ἔξω καὶ ὄρατὰ καὶ βρεῖ τὴν ἡσυχία του, νὰ νοεῖ καὶ μάλιστα νὰ διανοεῖται μὲ τὴ φυσικὴ του ταχύτητα τὰ ὑψηλότερα καὶ νὰ προσκολλᾶται λόγῳ τῆς αὐλίας του στὰ πιὸ ἀπλά καὶ αὐλα. Βέβαια ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση του ἀπὸ μόνος του ἀνατρέχει πρὸς τὸ ὑψηλότερο ἀπ' ὅλα καὶ ἀνώτερο ἀπὸ κάθε αὐλία. Καὶ εἶναι φανερὸ ὅτι αὐτὸς βοηθούμενος, ὅπως εἶναι εὐλογο, ἕξαιτίας τῆς πίστεως ἀπὸ τὴ δύναμη τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἀνηψούμενος μὲ αὐτὴν, ἢ καλύτερα ἐλκόμενος δυνατὰ, σὰν νοῦς ποὺ εἶναι, ἀπὸ τὰ νοητὰ ποὺ βρῖσκονται γύρω σου, σὰν συγγενῆ ποὺ εἶναι μὲ αὐτόν, ποθεῖ πάρα πολὺ νὰ σὲ δεῖ μὲ ὅλη τὴν προθυμία τῆς ψυχῆς, καὶ ποιά θαυμάσια καὶ μακάρια λόγῳ τῆς φύσεώς του δὲν πάσχει. Ἐπειδὴ, ὅπως εἶπα, ὁ νοῦς εἶναι φύση νοερῆ καὶ ἔχει τὴ δύναμη νὰ πετᾷ καὶ εἶναι ταχύτερη ἀπὸ ὅλα τὰ κτίσματα, καὶ ἐπιθυμεῖ, ὅπως τῆς πρέπει, τὰ νοητὰ, γι' αὐτὸ ἔχει ἀνάγκη νὰ

63. Ἦσ. 6, 2.

64. Ματθ. 5, 8.

τουτι γὰρ τρόπον ἐφάμιλλον τὸ νοεῖν τῷ νοῖ, ὅπερ τῷ ἐσθίειν ζώοις τοῖς αἰσθητικοῖς. Ἐκ γὰρ τοῦ νοεῖν καὶ ζῆν οἰκείως καὶ αὔξειν καὶ ἀπολαύειν καὶ τέρπεσθαι γίννεται τῷ κῶ, ὡς καὶ τοῖς αἰσθητικοῖς ζῴοις ἐκ τοῦ ἐσθίειν ἐστί.

5 Τοιαῦτα δέ τοι πάσχει ἐξ ἄρα δήπου τοῦ δρᾶν, δηλαδὴ τοῦ νοεῖν ὑπερβαλλόντως καὶ μάλιστα ὀπηνίκα φθάσῃ διὰ πνευματικῆς σου χρηστότητος, ἀφράστως ἐν σοὶ γογονότος, ἐν τῇ θέλξει τῆς ἀφάτου δόξης σου συμμιγεῖσα ἢ ἔφεσις αὐτοῦ· τὸ γὰρ περὶ τι ἔφειν ἔχον ἰδικὴν τί ποτ' ἂν καὶ πάθοι κατὰ τὸ εἶκός, περιτυχόν
 10 ἔλκτικῶ τῷ καὶ μάλιστα γέ τοιούτῳ, οἷός περ σὺ, καὶ ταῦτ' ἐκ προνοίας τῆς σῆς, πρὸς ἡλίκον, οἷον σέ, ἐφετόν; Σὺ γάρ, Βασιλεῦ πάνσοφε, παντοδύναμε, ὑπεράγαθε Κύριε, κτίσας ζῶον τὸν νοῦν νοητόν, τοῖον τεύχεις, οἷον τοῖς σοῖς γέ ὑπερευφραίνεσθαι πεφυκώς καὶ ἀρρήτως ἐν κατοχῇ τοῦ θείου σου γενέσθαι μετ' ἐκπλήξε-
 15 ως ἔρωτος, καὶ οἷόν πως μανικῶς διακειῖσθαι σοὶ γενέσθαι σοὶ ἐξ ἐφάμιλλον βακχικοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Καὶ ὁ μὲν νοῦς, οὕτως ἄρα φιλόκαλος ἄκρως κτισθείς, ἔχει καὶ τὸ φιλόκαλος εἶναι κομιδῆ κατὰ τὸ πεφυκός, ἐκ προνοίας τὰ ἄριστα ἐπομένως νοεῖν ἔφειν ἔχει καὶ ἀεὶ τῶν ὑψηλοτέρων καὶ πρόσω ἐπιθυμεῖν καὶ προχαί-
 20 ρειν ἐκ τοῦ γιγνομένου τοῖς κρείττοσιν· οἷος δὲ σὺν τούτῳ φαίνη καὶ ὅπως συναρπάξεις αὐτόν, σοφῶς ἐς τὰ μάλιστα, τῷ ἔρωτι τῆς σῆς θεωρίας καταθελγόμενον καὶ ξυμπάντων ἀπαξαιπλῶς, πλὴν μόνου σου, ἐξιστάμενον μετὰ τοῦ τῆς ψυχῆς διακεμένου παντός οὔτε ποικίλος μόνον ὀραῖσαι, ἠδιστε, οὔτε ἀπλοῦς, οὔτε περιλη-
 25 πτός, οὔτ' ἀπερίληπτος, οὔτε φοβερός, οὔτε μειλίχιος, ἀλλὰ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δ' ἐκεῖνο, ἴν' οὕτω πάντως ἐντεῦθεν, ἐκεῖθεν ἢ τοῦ νοός κινήσεις, καὶ δὴ καὶ τροπῆ, μηδὲν ἔχει κλῖναι πρὸς ἓν τι τῶν ἔξω σου διὰ ποικιλίαν δῆθεν, ἢ δι' ἀπλότητα, δι' ἀκαταληψίας ἔφειν ἢ καταλήψεως, διὰ φοβερότητα ἢ μειλιχιότητα, καὶ ξυνό-
 30 λως ἐν ἀγαθόν καὶ καλόν περιληπτικῶς ὦν καὶ πάντων ἀγαθῶν καὶ καλῶν ποιητικῆς ἀρχῆς ὑπεράγαθος καὶ ὑπέρκαλλος, ἐν οὐ-

νοεῖ, ὅπως τὰ αἰσθητὰ ἔχουν ἀνάγκη νὰ τρῶνε, καὶ ἔτσι αὐτὸ πού εἶναι τὸ ἔσθιειν (ἢ τροφή) γιὰ τὰ αἰσθητὰ ζῶα, αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ νοεῖν (ἢ νόηση) γιὰ τὸν νοῦ. Γιατὶ ἀπὸ τὴ νόηση ὁ νοῦς καὶ ζεῖ ὅπως πρέπει καὶ αὐξάνει καὶ ἀπολαμβάνει καὶ εὐφραίνεται, ὅπως καὶ τὰ αἰσθητὰ ζῶα ὅλα αὐτὰ τὰ ἔχουν ἀπὸ τὴν τροφή.

Καὶ αὐτὰ βέβαια τοῦ συμβαίνουν ἀπὸ τὴ δράση του, δηλαδή ἀπὸ τὸ ὅτι νοεῖ ὑπερβολικῶς, καὶ μάλιστα ὅταν φτάσει κατὰ τρόπο ἀνέκφραστο σὲ σένα ἔξαιτίας τῆς ἀγαθότητος τοῦ Πνεύματός σου, καὶ ἡ ἐπιθυμία του ἀναμιχθεῖ μὲ τὴ γοητεία τῆς ἀνέκφραστης δόξας σου. Γιατὶ αὐτὸ πού ἐπιθυμεῖ κάτι ὅπως ἰδιαίτερα, τί θὰ μπορούσε νὰ πάθει κατὰ φυσικὸ λόγο συναντώντας κάτι ἔλκυστικὸ καὶ μάλιστα τέτοιο, ὅπως εἶσαι σύ, καὶ αὐτὸ μὲ δική σου πρόνοια, πρὸς ἓνα τόσο μεγάλου ἐπιθυμητό, ὅπως ἐσύ; Γιατὶ σύ, Βασιλιά πάνσοφε, παντοδύναμε, ὑπεράγαθε Κύριε, ἀφοῦ ἔκτισες τὸν νοῦ ζῶο νοητό, τὸν κάνεις τέτοιο ὥστε ὑπερευφραίνεται ἐκ φύσεως μὲ τὰ δικά σου καὶ νὰ κυριεύεται κατὰ τρόπο ἀνέκφραστο καὶ μὲ ἐκπληξη ἀπὸ τὸν θεῖο ἔρωτά σου, καὶ κατὰ κάποιον τρόπο νὰ κυριεύεται ἀπὸ μανία γιὰ σένα, πού ἰσοδυναμεῖ μὲ βακχικὸ ἐνθουσιασμό. Καὶ ὁ νοῦς βέβαια, ἐπειδὴ κτίσθηκε σὺν ἔπακρο φιλόκαλος, ἔχει ἀπὸ τὴ φύση του πολὺ σωστὰ καὶ τὸ νὰ εἶναι φιλόκαλος, καὶ κατ' ἀκολουθία ἔχει ἀπὸ τὴν πρόνοια τὴν ἐπιθυμία νὰ νοεῖ τὰ ἄριστα καὶ πάντοτε νὰ ἐπιθυμεῖ τὰ ὑψηλότερα καὶ ὅσα προηγούνται καὶ νὰ χαίρεται ἀπὸ πρὶν γιὰ ὅσα συμβαίνουν στὰ ἀνώτερα, ἔτσι ὅπως ἐσύ φαίνεσαι σ' αὐτὸν καὶ ὅπως τὸν συναρπάξεις μὲ τρόπο πάρα πολὺ σοφὸ, καταγοητευμένο ἀπὸ τὸν ἔρωτα τῆς δικῆς σου θεωρίας καὶ βρισκόμενον μὲ ὅλη τὴ διάθεση τῆς ψυχῆς του μακριὰ ἀπὸ ὅλα γενικά, ἐκτὸς ἀπὸ σένα μόνο. Οὔτε ποικίλος μόνο φαίνεσαι, γλυκύτατε, οὔτε ἀπλός, οὔτε κατανοητὸς, οὔτε ἀκατανόητος, οὔτε φοβερός, οὔτε μελίχιος, ἀλλὰ ἄλλοτε αὐτό, καὶ ἄλλοτε ἐκεῖνο, ὥστε ἔξαιτίας αὐτοῦ ἡ κίνησις τοῦ νοῦ καὶ ἀσφαλῶς καὶ ἡ τροπὴ, δὲν ἔχει νὰ κλίνει πρὸς κάτι πού βρίσκεται ἔξω ἀπὸ σένα ἔξαιτίας τῆς ποικιλίας τάχα ἢ τῆς ἀπλότητος, ἢ ἀπὸ ἐπιθυμία ἀκαταληψίας ἢ καταλήψεως, ἢ ἀπὸ φοβερότητα ἢ μελιχιότητα. Καὶ γενικά ὄντας ὁλόκληρος ἓνα ἀγαθὸ καὶ καλὸ καὶ ὄλων τῶν ἀγαθῶν καὶ καλῶν ποιητικὴ ἀρχὴ ὑπεράγαθη καὶ ὑπέρικαλλη, τίποτε ἄλλο δὲν ἐπιτρέπεται ὅπωςδήποτε νὰ θεωρεῖ ὁ νοῦς

δενὶ τῷ ἑτέρῳ ἔξεστι πάντως τὸν νοῦν θεωρεῖν καὶ παραμένειν καὶ
 ποικίλως καὶ πολλαχῶς τέρπεσθαι, ὅτι μὴ ἐν σοί. Σὺ γὰρ τὰ πάντα
 αἰτιολογικῶς ἔχεις ἐν σεαυτῷ καὶ ὑπὲρ πάντα εὐρίσκη, ἅτε δημι-
 ουργός, ὑπέρκαλλος ἀπειράκις ἀπείρως. Ἐντεῦθεν εἰς ὧν, Θεέ,
 5 τὴν οὐσίαν, ποικίλως θεωρεῖσαι ταῖς ἐνεργείαις, διὰ πλῆθος αὐ-
 τῶν, καὶ αὐθις διὰ τὸ μέγεθος αὐτῶν πολὺς. Καὶ τὸ θαυμαστότε-
 ρον γὰρ καὶ ἔκπληκτον, ὅτι περ καὶ οἷς γίνῃ δήπουθεν ληπτός, ἐν-
 τεῦθεν αὐθις τρόπῳ γέτῳ καθίστασαι. Ὁ γὰρ κατ' οὐσίαν σὺ ἀπε-
 ρίληπτος πάντῃ καὶ κατὰ τὴν ἐνέργειαν καὶ πρὸς τούτῳ τὴν δύνα-
 10 μιν οὐ περιλαμβάνεται ἀμηγέτη· μέτρον γὰρ δυνάμεώς σου τίς
 εὔρατο; σοφίαν δέ σου τίς ἔγνω; τῆς δὲ ἀγαθότητός σου τὸ πέλα-
 γος τίς ἐξιχνίασε; καὶ ὅλως τῶν σῶν τινος τίς ἄκρως συνῆκε⁶⁵; καί-
 τοιγε κατὰ ταῦτα τρόπον ἕτερον καταληπτός γε ὧν ὅπωςδῆποτε.
 Ἀμέ-λει δῆτα ὁ νοῦς θεωρεῖν ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς φαινομένοις νοητῶν
 15 ἀρ-χόμενος, ἄνεισιν ἰὼν ἐξ ἐπομένου εἰς τὸ περὶ σέ, Σῶτερ, ἐνιαῖον
 καὶ ἀκατάληπτον καὶ τῷ ἡδεῖ καὶ κομιδῇ τερπνῷ τοῦ ληπτοῦ καὶ
 τῷ φιλόκαλος εἶναι, σπεύδει ὅλη σπουδῇ καὶ φιλονεικεῖ πως προ-
 σεπαινεῖναι ὡς ἐνὶ ἐπέκεινα· ἐπεὶ δὲ οὐκ οὐκ ἐξιχνεῖται φθάσαι πορ-
 ρώτερον, ἀναλογιζόμενος ἢ χρὴ τὸ ἐκφεύγον ἀναμφηρίστως ὡς
 20 ὑπερκεῖμενον φέρετρον, πολλῆς τινος κάτοχος ἀκολούθως ἐρωτο-
 ληψίας γίνεται καὶ ἐφαμίλλως μανικῶς ἐκβακχεύεται περὶ σέ, καὶ
 πόθους ἀναρριπίζει διακαεῖς τῇ ψυχῇ, ὑπέκκαυμα θείας ἀγάπης
 τὸ καταληπτὸν τοῦ ἀκαταλήπτου ποιούμενος καὶ τὴν ἀπορίαν
 πορισμὸν ἐρώτων τιθέμενος οὐ μᾶλλον θέλγοντος τοῦ περὶ σέ,
 25 πάνσοφε, ληπτοῦ, ἢπερ ἐκκαίοντος τοῦ διαφεύγοντος, καὶ τῷ τῆς
 γνώσεως ἀνεφίκτῳ καὶ θαυμάζεσθαι λίαν καὶ ποθειῖσθαι διαφε-
 ρόντως παρασκευάζοντος προσθεῖν γ' ἂν ὅτι καὶ ζητεῖσθαι πεί-
 θοντος, οὔμενον τί σὺ κατὰ τὴν οὐσίαν τοῦτο γὰρ παντὶ καὶ πάν-

καὶ παραμένει καὶ νὰ εὐφραίνεται κατὰ πολλοὺς καὶ διάφορους τρόπους, παρὰ μόνο μὲ σένα. Γιατὶ σὺ ἔχεις μέσα στὸν ἑαυτὸ σου τὰ πάντα ὡς αἰτία αὐτῶν, καὶ βρίσκεσαι πάνω ἀπὸ ὅλα, σὰν δημιουργός, καὶ εἶσαι ὑπέρκαλλος ἄπειρες φορές ἄπειρα. Ἔτσι λοιπὸν, ἐνῶ εἶσαι ἕνας, Θεέ, ὡς πρὸς τὴν οὐσία, βλέπεις μὲ διάφορους τρόπους μὲ τὶς ἐνέργειές σου, ἕξαιτίας τοῦ πλήθους αὐτῶν, καὶ ἐπίσης μεγάλος ἕξαιτίας τοῦ μεγέθους αὐτῶν. Καὶ τὸ πιὸ θαυμαστὸ βέβαια καὶ ἐκπληκτικὸ εἶναι τὸ ὅτι καὶ σὲ ἐκείνους ποὺ μὲ ὅποιοδήποτε τρόπο γίνεσαι ἀκατάληπτος καὶ ἀποδεκτός, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο πάλι παραμένεις ἴδιος. Γιατί, σὺ ποὺ εἶσαι ὡς πρὸς τὴν οὐσία τελείως ἀπερίληπτος, δὲν εἶσαι ὅπωςδήποτε περιληπτός καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐνέργεια καὶ ἕξαιτίας αὐτοῦ καὶ ὡς πρὸς τὴ δύναμη. Καὶ πράγματι, ποῖος βρῆκε τὸ μέτρο τῆς δυνάμεώς σου; Ποῖος ἐπίσης γνώρισε τὴ σοφία σου; Ποῖος ἔξιχνίασε τὸς πέλαγος τῆς ἀγαθότητάς σου; Καὶ γενικὰ ποῖος κατανόησε πλήρως κάτι ἀπὸ τὰ δικά σου⁶⁵; Ἄν καὶ βέβαια παρ' ὅλα αὐτὰ εἶσαι κατ' ἄλλον τρόπο ὅπωςδήποτε καταληπτός. Ἔτσι λοιπὸν, ἀρχίζοντας ὁ νοῦς νὰ βλέπει τὰ νοητὰ ποὺ ὑπάρχουν μέσα στὰ ὄρατά, στὴ συνέχεια προχωρώντας ἀνεβαίνει, Σωτήρα, στὸ γύρω ἀπὸ σένα ἐνιαῖο καὶ ἀκατάληπτο, καὶ ἐπειδὴ εἶναι γλυκιά καὶ πάρα πολὺ εὐχάριστη ἢ κατανόησή σου καὶ εἶναι φιλόκαλος ὁ νοῦς, σπεύδει μὲ ὅλη τὴ φρονίδα του καὶ φιλονεικεῖ κατὰ κάποιον τρόπο νὰ ἀνεβεῖ ὅσο τὸ δυνατὸν πιὸ ψηλά. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν κατορθώνει νὰ φτάσει μακρύτερα, σκεπτόμενος πολὺ σωστά, ὅτι ἐκεῖνο ποὺ τὸν ἐλκύει, ἀναμφίβολα τοῦ ξεφεύγει ἐπειδὴ βρίσκεται πάνω ἀπὸ αὐτόν, κυριεύεται στὴ συνέχεια ἀπὸ κάποιον μεγάλο ἔρωτα καὶ ἀπὸ ἐφάμιλλη βακχικὴ μανία γιὰ σένα, καὶ ἀναρριπίζει φλογεροὺς πόθους μέσα στὴν ψυχὴ, κάμνοντας προσάναμμα θείας ἀγάπης τὸ καταληπτό τοῦ ἀκατάληπτου καὶ χρησιμοποιώντας τὴν ἀπορία ὡς μέσο πορισμοῦ θείων ἐρώτων. Δὲν τὸν θέλγει, πάνσοφε, τόσο πολὺ ὅ,τι εἶναι κατανοητὸ σχετικὰ μὲ σένα, ὅσο τὸν φλογίζει αὐτὸ ποὺ τοῦ διαφεύγει, καὶ ἐπειδὴ εἶναι ἀδύνατο νὰ φτάσει στὴ γνώση αὐτοῦ, τὸν κάνει νὰ τὸ θαυμάζει πάρα πολὺ καὶ νὰ τὸ ποθεῖ ὅπως ἰδιαίτερα, καὶ θὰ μπορούσα νὰ προσθέσω, ὅτι τὸν πείθει καὶ νὰ ἀναζητεῖ, ὄχι ἀσφαλῶς τὸ τί εἶσαι σὺ ὡς πρὸς τὴν οὐσία, γιατί αὐτὸ εἶναι στὸν καθένα ὅπωςδή-

65. Πρβλ. Σοφ. Σολ. 9, 17. Ἦσ. 40, 13.

τως καὶ ὀπωσοῦν ἐκ περιουσίας ἀμήχανον· ἀλλὰ τὸ τῆς οὐσιώδους
 θείας δυνάμεως καὶ ἐνεργείας, καὶ τὸ ὅλον, τῶν περὶ σέ θεωρουμέ-
 νων νοητῶν καὶ θεολογουμένων ἄληπτον· ἀπείρων, ἧ εἴρηται, διὰ
 τὸ μέγεθος, ἀνεξερευνήτων δὲ ὄντων διὰ τὸ πλῆθος. Τούτων καὶ
 5 γάρ, εἰ καὶ ὅλος εἰς πέρας ἐφικέσθαι ἀδύνατον, ἅτε ἀπείρων, ἀλλὰ
 δυνατὸν τῷ διὰ καθάρσεως προσεγγισμῶ σου καὶ τῇ ἐνατενίσει
 τοῦ κάλλους σου, πρὸς φανωτέρας καὶ διανγεστέρας ὁράσεις τῶν
 περὶ σέ γίνεσθαι καὶ θεοῦσθαι κατάλληλα. Ὅθεν καὶ καταφλέ-
 γεις τρώσει ἐρωτικῇ προσμένοντά σοι νοῦν ἀνηκόντως, διαυγά-
 10 ζων μᾶλλον καὶ μᾶλλον αὐτόν, κακ τοῦ γιγνομένου εἰσάγων εἰς
 ἅττα ἄδυτα μυστικά θεάματα ὑπερουράνια.

Ἦ Μονὰς ὑπερύμνητε καὶ Τριάς ὑπέριτμε, δυνάμεως καὶ σο-
 φίας ἀπύθμαντε θυθεῖ· πῶς ἐξ αὐτῆς, εἴτε ἀφετηρίας ἐθέλοι τις λέ-
 γειν, εἴτε μὴν γραμμῆς, εἰς τὸν κατὰ σέ εἰσάγεις θειότατον γνόφον,
 15 καθαρθέντα ἐνθέσμως τὸν νοῦν, μετάγουσα τοῦτον ἀπὸ δόξης εἰς
 δόξαν⁶⁶, πολλάκις πλὴν καὶ εἴσω μένοντα τοῦ ὑπερφώτου γνόφου·
 οὐκ οἶδα, ὡς σὺ γινώσκεις, εἴτε εἰς ὃν εἰσήχθη Μωσῆς τε πάλαι⁶⁷,
 εἶθ' ὅτι οὗτος ἐκείνου εἰκῶν, εἶτ' οὖν τούτου ἐκεῖνος πλὴν ὅτι οὗ-
 τος περιφανῶς νοητὸς γνόφος ἐστὶ καὶ ὅτι ἐν αὐτῷ τελεῖται θείως
 20 καὶ ὑπερφνωῶς ἐν τῷ μυστικῷ τῆς ψυχῆς ἀρρήτως, τὰ τῆς πνευμα-
 τικῆς ἐνώσεως καὶ ἀγάπης μυστήρια· οἱ εἰσαγόμενοι μετὰ τῆς δα-
 δουχίας τοῦ φωτίζοντος πνεύματος λίαν λαμπρῶς ἐπίστανται.

46'. Τίς σε διακειμένως, Κύριε, Τριάς, ὁρῶν οὐ χαίρει τὸν
 βασιλέα καὶ ἀδιάλειπτον πρῦτανιν καὶ διανομέα παντὸς οὐτινοσ-
 25 οῦν καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ καὶ πηγαῖον ὄλβον τούτων τυγχάνοντα;
 καὶ τίς πρὸ τῆς ὁράσεως τῆς παντοκρατορικῆς δεσποτείας σου
 χαίρειν ἔχει χαρὰν ἀληθῆ; δῆλον ὅτι οὐδεὶς οὐδαμῶς. Διὰ τοῦτο
 τῷ ὄντι «μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ»⁶⁸, ὅτι οὗτοί σε ὀπτάνον-

66. Πρβλ. Β' Κορ. 3, 18

ποτε καὶ κατὰ ὅποιονδήποτε τρόπο ἀδύνατο, ἀλλὰ τὴ θεία δύναμη καὶ ἐνέργεια τῆς οὐσίας σου, καὶ γενικὰ τὸ ἀκατάληπτο ὄλων ἐκείνων τῶν νοητῶν πού θεωροῦνται καὶ θεολογοῦνται σχετικὰ μέ σένα, τὰ ὅποια, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, εἶναι ἄπειρα, ἕξαιτίας τοῦ μεγέθους τους καὶ ἀνεξερεύνητα ἕξαιτίας τοῦ πλήθους τους. Γιατί, ἂν καὶ εἶναι τελείως ἀδύνατο νὰ φτάσει στὸ πέρας αὐτῶν, ἀφοῦ εἶναι ἄπειρα, ἀλλ' ὅμως εἶναι δυνατὸν σὲ ἐκεῖνον πού σὲ πλησιάζει ἔχοντας καθαρθεῖ προηγουμένως καὶ ἐνατενίζοντας τὸ κάλλος σου, νὰ φτάσει σὲ πιὸ φωτεινὲς καὶ πιὸ λαμπρότερες δόξαι τῶν γύρω ἀπὸ σένα καὶ νὰ θεώνεται κατάλληλα. Γι' αὐτὸ καὶ καταφλέγεις μὲ ἐρωτικὸ βέλος τὸν νοῦ πού σὲ προσμένει ὡς δικό του, καθιστώντας τον ὅλο καὶ πιὸ λαμπρὸ καὶ ἀπὸ αὐτὰ πού συμβαίνουν εἰσάγοντάς τον σὲ κάποια ἀδύτα μυστικά ὑπερουράνια θεάματα.

ᾠ Μονάδα ὑπερύμνητη καὶ Τριάδα ὑπέρτιμη, δυνάμεως καὶ σοφίας ἀπύθμενε θυθέ· πῶς ἀπὸ αὐτήν, εἴτε θέλει νὰ τὴν ὀνομάζει κανεὶς ἀφετηρία, εἴτε γραμμὴ, εἰσάγεις στὸν θειότατο γνόφο τὸν νοῦ πού καθάρθηκε σύμφωνα μὲ τὰ καθιερωμένα, μεταφέροντάς τον ἀπὸ δόξα σὲ δόξα⁶⁶, ἀλλὰ καὶ ἀφήνοντάς τον πολλές φορές νὰ μένει μέσα στὸν ὑπέρφωτο γνόφο. Δὲν γνωρίζω, ὅπως ἐσὺ γνωρίζεις, ἐὰν αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος στὸν ὅποιον εἰσήλθε τὴν παλαιὰ ἐποχὴ ὁ Μωυσῆς⁶⁷, ἢ ἂν αὐτὸς εἶναι εἰκόνα ἐκείνου, ἢ ἂν ἐκεῖνος εἰκόνα αὐτοῦ· ὅπως οἴομαι ὅμως αὐτὸς εἶναι ὀλοκάθαρα νοητὸς γνόφος καὶ ὅτι μέσα σ' αὐτόν, τὸν μυστικὸ χῶρο τῆς ψυχῆς, τελοῦνται ἀνέκφραστα, κατὰ τρόπο θεῖο καὶ ὑπερφυσικό, τὰ μυστήρια τῆς πνευματικῆς ἐνώσεως καὶ ἀγάπης, πράγμα πού τὸ γνωρίζουν περιλαμπρα ἐκεῖνοι πού εἰσάγονται μέσα σ' αὐτόν μὲ τὴν ἀκτινοβολία τοῦ Πνεύματος πού φωτίζει.

92. Ποιός, Κύριε, Τριάδα, βρισκόμενος σ' αὐτὴ τὴν κατάστασι, δὲν χαίρεται βλέποντας ἐσένα τὸν βασιλέα καὶ αἰώνιο κυβερνήτη καὶ διανομέα κάθε καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ καὶ πηγαῖο πλοῦτο αὐτῶν; Καὶ ποιός, προτοῦ δεῖ τὴν παντοκρατορικὴ ἕξουσία σου, μπορεῖ νὰ χαίρεται μὲ χαρὰ ἀληθινή; Εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι κανένας. Γι' αὐτὸ εἶναι πραγματικὰ «μακάριοι ὅσοι εἶναι καθαροὶ στὴν καρδιά»⁶⁸, γιατί αὐτοὶ σὲ βλέπουν μὲ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς, ἐσένα πού εἶσαι

67. Ἐξ. 20, 21.

68. Ματθ. 5, 8.

ται ὄμματι ψυχῆς, χαρὰν αὐτόχρομα ὄντα διαφερόντως πνευματι-
 κήν καὶ χαίρουσι δὴ μετὰ γάνους καὶ πολλῆς θυμηδίας καὶ ἀφο-
 ρήτων ἐρώτων ἐμπίπλονται, πολλάκις καὶ σωματικαῖς προσπα-
 λαίοντες περιστάσεσι καὶ δαμονικαῖς ἐπιφοραῖς πάσχοντες. Τὸ
 5 γὰρ πνευματικὸν φῶς τοῦ κάλλους τοῦ προσώπου σου, Κύριε,
 ἀπειράκις ἀπείρως ὑπερεξήρηται τοῦ καὶ ὀπωσοῦν λύπη προσίε-
 σθαι κοσμικῆ, ᾧ ἐλλάμπεσθαι γίνεται διὰ χάριτος. Διὰ τοῦτο
 γλυκασμὸς ὄλος προπορεύεσαι, ὄλος ἐπιθυμία, ἅγια τε ἔφεσις,
 ἄρρητος ἔρως. Ἐντεῦθεν ἡ ἀγάπη σου ἀφορήτοις ὑπερφυέσι κέν-
 10 τρεις τετρωμένοις, ἀποκαθιστᾷ τοὺς κατὰ τινὰ σε ὁρῶντας ἐπίνοι-
 αν. Ἐντεῦθεν «εἰς ὀσμὴν μύρων σου ὀπίσω σου»⁶⁹ κατακολου-
 θοῦσαι, τρέχουσι σφοδρῶ καὶ ἀνενδότῳ τόνῳ αἱ ψυχαὶ τῶν ὑφ' ὧν
 ὁρᾷσαι, ἄρρητε Θεέ, καὶ ἐν σφίσι αὐταῖς ἔλκειν σε πάσῃ πειρῶν-
 ται μηχανῇ, ἠττημένοι πάντως καὶ ἐκτετηκνῆσαι τῷ πόθῳ σου θαν-
 15 μαστῶς. Ὅθεν ἀλήστως σε ἔχουσιν ἐπὶ νοῦν ἐξηρημένοι τοῦ κάλ-
 λους σου τοῦ ὑπερφυοῦς Μᾶλλον μὲν οὖν διηνεκῶς καὶ πνευμα-
 τικῶς πρότερον κατέχεις τὰς καρδίας αὐτῶν καὶ νύκτωρ δήπου
 καὶ μεθ' ἡμέραν, καὶ ὁ ὕπνος ἀπέπτῃ ἀπὸ τῶν βλεφάρων αὐτῶν
 καὶ ἡ ἠδύτης . . . . . οὔμενον
 20 ἔτι ταύταις . . . . . εἰ, ἀλλὰ καὶ καθεύ-
 δουσαι τέως, ὅμως ἡ καρδία αὐτῶν καὶ οὔτω γρηγορεῖ⁷⁰, ἀγαλ-
 λιώμεναι, ὡς ὁ Προφήτης λέγει, ἐπὶ τῶν κοιτῶν αὐτῶν⁷¹· καὶ ἐφα-
 μίλλως ὁρῶσι καὶ συνέχονται καὶ τί γενέσθαι οὐκ ἔχουσι, καὶ
 ἀποροῦσι καὶ ἐξίστανται διὰ τὰ διακεείμενα τῆς ἀφάτου φαιδρό-
 25 τητος τοῦ προσώπου σου, διὰ τὴν μεγαλωσύνην τῆς δόξης τῆς
 ἀγιωσύνης σου, διὰ τὰς ὑπερκοσμίους ἅς διατίθενται ἐν ἑαυταῖς
 ἀναβάσεις σου καὶ ἀποκαλύψεις τὰς μυστικάς, διὰ τὰ μυρία
 ἀπόρητά τε καὶ ἄφατα, πάγκαλά τε καὶ πανάγαθα δῶρα, Πάτερ,
 τὰ περὶ σέ . . . . . καὶ στηρίζεις τοὺς ἐν εὐθύτητι
 30 κατοικοῦντας σὺν τῷ προσώπῳ σου⁷².

πραγματικά ἢ κατ' ἔξοχὴν πνευματικὴ χαρὰ. Καὶ χαίρονται γεμᾶτοι ἀπὸ λαμπρότητα καὶ πολλὴ εὐφροσύνη καὶ κυριεύονται ἀπὸ ἀφόρητους ἔρωτες, ἂν καὶ πολλές φορές ἀντιμετωπίζουν καὶ δύσκολες σωματικὲς καταστάσεις καὶ ὑποφέρουν ἀπὸ δαιμονικὲς προσβολές. Γιατὶ τὸ πνευματικὸ φῶς τοῦ κάλλους τοῦ προσώπου σου, Κύριε, εἶναι ἄπειρες φορές ἄπειρα πάνω ἀπὸ ὅποιαδήποτε κοσμικὴ λύπη, γιὰ ἐκεῖνον πού μὲ τὴ χάρη σου δέχεται τὴ λαμπρότητα αὐτοῦ. Γι' αὐτὸ ἐσὺ προπορεύεσαι ὅλος γλυκασμός, ὅλος ἐπιθυμία, ἅγιος πόθος, ἀνέκφραστος ἔρωτας, γι' αὐτὸ ἡ ἀγάπη σου πληγώνει μὲ ἀφόρητα ὑπερφυσικὰ κεντριά ἐκείνους πού κατὰ κάποια ἔννοια σὲ βλέπουν. Γι' αὐτὸ ἀκολουθοῦν «τὴν ὁσμὴ τῶν μύρων σου»⁶⁹, οἱ ψυχὲς ἐκείνων πού σὲ βλέπουν καὶ τρέχουν ἀπὸ πίσω σου μὲ σφοδρὴ καὶ ἀνυποχώρητη ὁρμή, ἀκατονόμαστε Θεέ, καὶ προσπαθοῦν μὲ κάθε τρόπο νὰ σὲ ἐλκύσουν πρὸς τὸ μέρος τους, ἡττημένες ὀπωσδήποτε καὶ λειώνοντας κατὰ τρόπο θαυμαστὸ ἀπὸ τὸν πόθο σου. Γι' αὐτὸ σὲ ἔχουν ἀλησιμόνητα μέσα στὸ νοῦ τους συνεπαρμένες ἀπὸ τὸ ὑπερφυσικὸ κάλλος σου. Ἡ καλύτερα ἐσὺ πρῶτα κατέχεις διαρκῶς καὶ κατὰ τρόπο πνευματικὸ τίς καρδιὲς αὐτῶν νύχτα καὶ μέρα, καὶ ὁ ὕπνος ἔχει πετάξει ἀπὸ τὰ βλέφαρά τους· καὶ ἡ γλυκύτητα .....

....., ἀλλὰ καὶ ὅταν κοιμοῦνται, ἡ καρδιά τους καὶ τότε ἐπαγρυπνεῖ⁷⁰, ὄντας γεμᾶτες ἀπὸ ἀγαλλίαση, ὅπως λέγει ὁ Προφήτης, ἐπάνω στὰ κρεβάτια τους⁷¹, καὶ κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο βλέπουν καὶ συνέχονται καὶ δὲν ξέρουν τί θὰ γίνῃ, καὶ ἀποροῦν καὶ κυριεύονται ἀπὸ ἐκπληξη ἕξαιτίας τῆς ἀνέκφραστης φαιδρότητας τοῦ προσώπου σου, τῆς μεγαλωσύνης τῆς δόξας τῆς ἀγιωσύνης σου, ἕξαιτίας τῶν ὑπερκόσμων ἀναβάσεων καὶ τῶν μυστικῶν ἀποκαλύψεων, ἕξαιτίας τῶν ἀμέτρητων ἀπόρρητων καὶ ἀνέκφραστων, καθὼς καὶ πάγκαλων καὶ πανάγαθων δώρων σου, Πατέρα, τὰ γύρω ἀπὸ σένα ..... καὶ νὰ στηρίξεις ἐκείνους πού μὲ εὐθύτητα κατοικοῦν μαζὶ μὲ τὸ πρόσωπό σου⁷².

69. Ὑψίμα ἔσμ. 5, 16· 2, 5· 1, 4.

71. Ψαλμ. 149. 5.

70. Ὑψίμα ἔσμ. 5, 2.

72. Ψαλμ. 139. 14.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ Κάλλιστος, ὁ ἐπονομαζόμενος Ξανθόπουλος, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ἔζησε, ὅπως ἀναφέρεται στὸ σύντομο βιογραφικὸ σημεῖωμα πού συνέταξαν οἱ ἀνθολόγοι τῆς Φιλοκαλίας, στὰ χρόνια τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Β' τοῦ Παλαιολόγου. Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Γρηγορίου Σιναΐτη καὶ ἀσκήτευσε στὸ Ἅγιο Ὄρος στὴ Σκήτη τοῦ Μαγουλά μαζὶ μὲ τὸν συνασκητὴ του Μάρκο ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν Ἰγνάτιο, πού ὀνομαζόταν καὶ αὐτὸς Ξανθόπουλος, μὲ τὸν ὁποῖο συνδέθηκε τόσο πολὺ, ὥστε νὰ εἶναι μὰ ψυχὴ σὲ δύο σώματα. Εἶναι ἡ ἐποχὴ πού ὁ Ἡσυχασμός, τὸ ἀποκορύφωμα αὐτῆς τῆς πνευματικῆς ζωῆς, πέρασε τὴ μεγάλη ἐκείνη ἀναταραχὴ πού δημιούργησε ἡ φρενοβλαθῆς διδασκαλία τοῦ Βαρλαάμ καὶ ἡ ὁποία ἀνάγκασε ὅλον τὸν πνευματικὸ κόσμον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης νὰ τρέξει σὲ ἐπάλξεις τὶς πίστεως, μὲ πρῶτο καὶ καλύτερο τὸν Γρηγόριο Παλαμᾶ, τὸ ἄξιον αὐτὸ τέκνον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ ἀληθινὸ προπύργιον τῆς Ὁρθοδοξίας. Μεγάλαις ἡσυχαστικῆς φυσιογνωμίαις ἀναδεικνύονται τὴν περίοδον αὐτὴν, ὅπως ὁ Συμενῶν ὁ Νέος Θεολόγος, ὁ Νικηφόρος, ὁ Θεόκλητος Φιλαδελφείας, ὁ Ἀθανάσιος Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Γρηγόριος Σιναΐτης καὶ ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι μὲ τὰ πνευματικὰ φυτώρια πού δημιουργοῦν γύρω τους ὡδηγοῦν στὰ ὕψη τὸν Ἡσυχασμό. Δύο λοιπὸν ἀπὸ τὰ ἄνθη πού ξεπρόβαλαν ἀπὸ τὰ πνευματικὰ αὐτὰ δένδρα εἶναι οἱ ὁμόψυχοι καὶ ὁμότροποι καὶ κατὰ χάριν ὁμόθεοι Κάλλιστος καὶ ὁ Ἰγνάτιος, οἱ ὁποῖοι μὲ βάση τὴν ἀγιοπνευματικὴν πείραν τους καὶ τὸν πλούσιον ἀγιοπνευματικὸν θησαυρὸν πού κληρονόμησαν συνέταξαν τὴν κατὰ πάντα θαυμάσια αὐτὴν πνευματικὴν πραγματείαν, πού ἐμπερικλείει περιληπτικὰ στὴ μὴ ἑκατοντάδα τῶν Κεφαλαίων τῆς ὅλης τῆς διδασκαλίας τῶν κορυφαίων παραπάνω διδασκάλων τοῦ Ἡσυχασμοῦ σχετικὰ μὲ τὴν νοερὴν καρδιακὴν προσευχὴν. Ἐχοντας πεισθεῖ ἀπὸ τὴν ἴδιαν τὴν πείραν τους, ὅτι καμμιὰ γνώση δὲν ὠφελεῖ

τόν ἄνθρωπο, καί μάλιστα τόν ἡσυχαστή, χωρίς τήν καθαρότητα τῆς καρδιάς, τήν προσήλωση στίς ἐντολές τοῦ Κυρίου καί τή μετοχή στή μυστήρια τῆς πίστεως, συγκέντρωσαν ὅλη τήν προσπάθειά τους στήν «ἐργασία καί φυλακή τῆς καρδιάς», θέλοντας νά κάνουν πράξη ἐκεῖνο πού ἔλεγε ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος: «ἡσυχαστής ἐστίν ὁ τὸ ἀσώματον ἐν σώματι περιορίζειν σπεύδων». Πράγματι, μελετώντας κανεὶς προσεκτικὰ ὅλα τὰ κεφάλαια, θά διαπιστώσει πὼς ὅλη ἡ προσπάθειά τους συγκεντρώνεται στό νά ἀπομακρύνουν μέσα ἀπὸ τήν καρδιά τὸ νόμο τῆς ἁμαρτίας καί νά ἐγκαταστήσουν μέσα σ' αὐτὴν τήν ἐπισκοπὴ τοῦ νοῦ, δίνοντας στό κάθε ψυχοσωματικὸ στοιχεῖο ἐκεῖνο πού τοῦ πρέπει: στήν αἴσθησι τὴν ἐγκράτεια, στό παθητικὸ τὴν ἀγάπη, καί στό λογιστικὸ τὴ νήψη. Εἰδικότερα ὁ Πατριάρχης Κάλλιστος, πού φέρεται καί ὡς ὁ συγγραφεὺς τῶν δεκατεσσάρων πρώτων κεφαλαίων ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν 83 περί προσευχῆς¹, περιλαμβάνει μέσα στίς λίγες αὐτὲς γραμμὲς ὅλα τὰ στάδια τῆς νοερῆς καρδιακῆς προσευχῆς, καθιστώντας αὐτὰ πραγματικὸ καθρέφτη τῆς μεγάλης του πνευματικῆς πείρας. Ὅπως δὲν θά εἶναι ὑπερβολὴ ἂν λεχθεῖ πὼς αὐτὰ καί μόνο εἶναι ἱκανὰ νά ὀδηγήσουν μὲ ἀσφάλεια τὸν κάθε ἡσυχαστὴ στὸν ἐπιδιωκόμενο στόχο του, πού δὲν εἶναι ἄλλος, ἀπὸ τὴν ἔνωσή του μὲ τὸν Θεὸ μέσω τῆς καθαρῆς καρδιακῆς προσευχῆς.

Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶναι μεγάλη ἡ ὠφέλειά μας ἀπὸ τὴ μελέτη ὅλων βέβαια τῶν κειμένων τῆς πατερικῆς γραμματείας, εἰδικότερα ὅμως τῶν νηπιτικῶν πατέρων, ὡς προσπαθοῦμε νά καρπούμαστε αὐτὴν καθημερινά, μελετώντας ἔστω καί λίγες γραμμὲς ἀπὸ αὐτὰ, γιατί ἡ θεάρεστη αὐτὴ συνήθεια ἔχει τὴ δύναμη νά ἀνάψει μέσα μας τὴ φλόγα ἐκείνη τοῦ θείου ἔρωτα πού σύντομα θά μᾶς ὀδηγήσει στήν κοινωνία μας μὲ τὸ ἀντικείμενο τοῦ ἔρωτά μας, τὸν Σωτῆρα καί Θεό μας.

---

1. Ἡ ἐκδοσι αὐτῶν θά γίνει στὸν ἐπόμενον τόμο τῆς Φιλοκαλίας 21 Α.

ΤΩΝ ΕΝ ΜΟΝΑΧΟΙΣ
ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ ΚΑΙ ΙΓΝΑΤΙΟΥ
ΤΩΝ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΩΝ

ΜΕΘΟΔΟΣ ΚΑΙ ΚΑΝΩΝ ΣΥΝ ΘΕΩ ΑΚΡΙΒΗΣ

ΚΑΙ ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΕΧΩΝ ΤΑΣ ΜΑΡΤΥΡΙΑΣ
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΙΡΟΥΜΕΝΩΝ ΗΣΥΧΩΣ ΒΙΩΝΑΙ
ΚΑΙ ΜΟΝΑΣΤΙΚΩΣ

ΤΩΝ ΕΝ ΜΟΝΑΧΟΙΣ
ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ ΚΑΙ ΙΓΝΑΤΙΟΥ
ΤΩΝ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΩΝ

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

Κάλλιστος ὁ ἀγιώτατος πατριάρχης Κωνσταντινουπό-
λεως, ὁ ἐπίκλησιν φέρων τοῦ Ξανθοπούλου, ἤκμασε μὲν
ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ δευτέρου τῶν Παλαιολόγων, κατὰ
τὸ χιλιοστὸν τριακοστὸν ἐξηκοστὸν ἔτος, μαθητεύσας δὲ τῷ ἀγίῳ
5 Γρηγορίῳ τῷ Σιναΐτῃ (οὗ καὶ τὸν βίον ὕστερον εἰς πλάτος συνέ-
γραψεν), ἤσκησεν ἐν τῷ ἀγιωνύμῳ Ὁρει τοῦ Ἄθω, κατὰ τὴν
Σκήτην τοῦ Μαγουλά, τὴν ἀντικρὺ τῆς τοῦ Φιλοθέου κειμένην
Μονῆς, συνέζησε δὲ τῷ συμμύστη αὐτοῦ Μάρκῳ ἐν ὅλοις ἔτεσιν
εἰκοσιοκτῶ, ἀλλὰ καὶ Ἰγνατίῳ τῷ καὶ αὐτῷ Ξανθοπούλῳ ἐπὶ
10 τοσοῦτον ἐγένετο φίλτατος, ὡς μίαν ψυχὴν δοκεῖν εἶναι τοὺς ἀμ-
φοτέρους ἐν δυοῖ σώμασι. Πατριαρχεύσας δὲ ὕστερον καὶ ἐπὶ τὴν
Σερβίαν ἐξορμήσας μετὰ τοῦ κλήρου διὰ τὴν τῆς ἐκεῖσε Ἐκκλη-
σίας εἰρηναίαν ἔνωσιν, διὰ τοῦ τῆς ἀγιότητος Ὁρους διήλθε· κα-
κεῖθεν μετὰ τῆς τοῦ Μαξίμου τοῦ ἐπικαλουμένου Κανσακαλυ-
15 δίτου ἀστείας προορρήσεως, τῆς λεγούσης, Οὗτος ὁ Γέρων τὴν
γραϊάν του ἔχασε, προπεμφθεῖς, ψάλλοντος ὀπισθεν καὶ τὸ
ἐπιτάφιον «μακάριοι οἱ ἄωμοι ἐν ὁδῷ»¹. Κἂν τῇ Σερβίᾳ γενόμε-
νος, ἐκεῖσε τοῦ φθαρτοῦ βίου τὸν ἄφθαρτον ἀντηλλάξατο.

Φησὶ δὲ πού περὶ τουτωνὶ τῶν δύο καὶ Συμεῶν ὁ Θεσσαλονί-
20 κης, ἐν οἷς περὶ τῆς τοῦ, «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ Υἱὲ τοῦ Θεοῦ»,
θεοποιοῦ προσευχῆς αὐτῷ γίνεται λόγος, ἐπὶ λέξεως τάδε·

Κεφ. σ'ε', σελ. 210 σειρ. 5.

¹Ἐξαιρέτως δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν ταύταις περὶ αὐτῆς (δηλ.

ΤΩΝ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΜΟΝΑΧΩΝ
ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ ΚΑΙ ΙΓΝΑΤΙΟΥ
ΤΩΝ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΩΝ

ΣΥΝΤΟΜΗ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ο Κάλλιστος, ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ἐπονομαζόμενος Ξανθόπουλος, ἔζησε κατὰ τὰ χρόνια τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ δευτέρου τοῦ Παλαιολόγου καὶ γεννήθηκε κατὰ τὸ ἔτος χίλια τριακόσια ἑξήντα. Ἀφοῦ μαθήτευσε κοντὰ στὸν ἅγιο Γρηγόριο τὸν Σιναΐτη (τοῦ ὁποίου ἔγραψε ἀργότερα καὶ ἐκτενῆ βίο) ἀσκήτευσε στὸ ἀγιώνυμο Ὅρος τοῦ Ἁθω, στὴ Σκήτη τοῦ Μαγουλά, τὴν εὐρισκόμενη ἀπέναντι στὴ Μονὴ τοῦ Φιλοθέου, καὶ ἔζησε μαζί μὲ τὸν συνασκητὴ του Μάρκο ὀλόκληρα εἰκοσιοκτὼ χρόνια, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν Ἰγνάτιο, πού καὶ αὐτὸς ὀνομαζόταν Ξανθόπουλος, σὲ τέτοιο βαθμὸ ἔγινε φίλος, ὥστε νὰ θεωροῦνται οἱ δύο τους μὰ ψυχὴ σὲ δύο σώματα. Ἀφοῦ ἔγινε στὴ συνέχεια Πατριάρχης, ἀναχώρησε μαζί μὲ τὸν κλῆρο γιὰ τὴ Σερβία, μὲ σκοπὸ τὴν εἰρηνικὴ ἔνωση τῆς ἐκεῖ Ἐκκλησίας, περνώντας ἀπὸ τὸ Ἁγιον Ὅρος, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ τὸν προέπεμψε ὁ Μάξιμος, ὁ ἐπονομαζόμενος Καυσακαλυβίτης, μὲ τὴν χαριτωμένη πρόρρηση πού ἔλεγε, Αὐτὸς ὁ Γέροντας ἔχασε τὴ γριά του, ψάλλοντας κατὰ τὸ ξεπροβόδισμα καὶ τὸ ἐπακδήσιο Ψαλμὸ, «Μακάριοι οἱ ἄμωμοι ἐν ὁδῷ»¹. Ὄταν ἔφτασε στὴ Σερβία, ἀλλάξε ἐκεῖ τὸν φθαρτὸ βίο μὲ τὸν ἀφθαρτο.

Γι' αὐτοὺς τοὺς δύο λέγει κάπου καὶ ὁ Συμεὼν ὁ Θεσσαλονίκης, ἐκεῖ ὅπου μιλάει γιὰ τὴ θεοποιὸ προσευχὴ, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, (ἐλέησόν με), λέγοντας τὰ ἑξῆς:

Κεφάλαιο 295 (κατὰ τὸ χειρόγραφο σελίδα 210, σειρὰ 5).

“Ἰδιαίτερα στίς μέρες μας ἔγραψαν γιὰ αὐτὴ (δηλαδή γιὰ τὴν

1. Ψαλμ. 118, 1.

τῆς προσευχῆς) συνεγράψαντο Πνεύματι, ὡς καὶ αὐτοὶ ὄντες ἐκ Θεοῦ, οἱ θεηγόροι καὶ θεοφόροι καὶ χριστοφόροι καὶ ἔνθεοι ὄντες ἀληθῶς ὃ τε ἐν Ἀγίοις πατὴρ ἡμῶν Κάλλιστος, ὁ τῆς Βασιλευ-
 5 ούσης γεγωνῶς Νέας Ῥώμης ἐκ Θεοῦ Πατριάρχης, καὶ ὁ σύμ-
 πνους αὐτῷ καὶ συνασκητῆς ὄσιος Ἰγνάτιος, καὶ δίβλω οἰκεία
 συντεθείση παρ' αὐτῶν, πνευματικῶς τε καὶ θεοφρόνως καὶ λίαν
 ὑψηλῶς ἐφιλοσόφησαν, ἐν ἑκατὸν Κεφαλαίοις, τῷ ἐντελεῖ ἀριθμῷ
 τελείαν τὴν περὶ ταύτης γνῶσιν ἐκθέμενοι. Οἱ καὶ τῆς βασιλίδος
 ταύτης Πόλεως τελοῦντες βλαστοί, πάντα ὁμοῦ καταλιπόντες, καὶ
 10 παρθενικῶς καὶ μοναχικῶς ἐν ὑποταγῇ πρὶν πολιτευσάμενοι, καὶ
 ἀσκητικῶς ὁμοῦ καὶ οὐρανίως ὑστερον καὶ ἀδιαιρέτως ζήσαντες,
 καὶ τὸ ἐν ἐν Χριστῷ (ὅπερ αὐτὸς Χριστὸς πρὸς τὸν Πατέρα περὶ
 ἡμῶν πάντων ἠὔξατο²), ἐν ἑαυτοῖς ἐξαιρέτως διαφυλάξαντες, ὡς
 φωστῆρες, κατὰ Παῦλον, ἐν κόσμῳ ζωῆς ἐπέχοντες λόγον, ὠφθη-
 15 σαν³. Σχεδὸν γὰρ ὑπὲρ πολλοὺς τῶν ἡγιασμένων τὸ τῆς ἐνώσεως
 ἐν Χριστῷ καὶ ἀγάπης κατώρθωσαν, ὡς μηδὲ ὑπονοηθῆναί ποτε
 διαφορὰν τινα, ἄχρι καὶ νεύματος καὶ ἥθους ἐν τούτοις ἢ πρὸς
 στιγμήν τινα λύπην, ὅπερ ἐν ἀνθρώποις σχεδὸν ἀμήχανον.

Καὶ διὰ τοῦτο ἀγγελικοὶ γεγονότες καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ εἰρή-
 20 νην, ὡς ἠὔξαντο, συντηρήσαντες καὶ κτησάμενοι ἐν ἑαυτοῖς, ἥτις
 ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστός, «ἡ εἰρήνη ἡμῶν», (Παῦλος ἔφη), «ὁ ποιή-
 σασ τὰ ἀμφότερα ἐν»⁴, οὗ καὶ «ἡ εἰρήνη πάντα νοῦν ὑπερέχει»⁵,
 μεταστάντες εἰρηνικῶς, νῦν τῆς ἀνωτάτω κατατροφῶσι γαλήνης
 καὶ καθαρώτερον ἄρτι τὸν Ἰησοῦν βλέπουσιν, ὃν περ ἐκ ψυχῆς
 25 ἠγάπησαν καὶ ὃν ἀληθῶς ἐζήτησαν, καὶ ἐν εἰσι μετ' αὐτοῦ καὶ τοῦ
 φωτὸς αὐτοῦ τοῦ γλυκυτάτου καὶ θείου ἀκορέστως μετέχουσιν, οὗ
 καὶ τοὺς ἀραβῶνας ἔλαβον ἀπὸ τῶν ἐντεῦθεν, κεκαθαρμένοι γε-
 γονότες θεωρία καὶ πράξεις, καὶ τῆς θείας ἐλλάμπσεως τῆς ἐν τῷ
 Ὁρει, ὡς καὶ οἱ Ἀπόστολοι⁶, τετυχήκασιν. Καὶ δέδεικται τοῦτο

2. Ἰω. 17, 11.

3. Φίλιπ. 2, 15.

4. Ἐφ. 2, 14.

προσευχῇ) μὲ τὸν φωτισμὸ τοῦ Πνεύματος, ὄντας καὶ αὐτοὶ ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ, οἱ θεηγόροι καὶ θεοφόροι καὶ χριστοφόροι καὶ ἔνθεοι πραγματικά, ὁ ἅγιος πατέρας μας ὁ Κάλλιστος, ποῦ ἔγινε μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ Πατριάρχης τῆς Βασιλεύουσας πόλεως τῆς Νέας Ρώμης (Κωνσταντινουπόλεως), καὶ ὁ ὁμόψυχος καὶ συνασκητὴς του ὁ ὄσιος Ἰγνάτιος, καὶ στὸ βιβλίο ποῦ συνέγραψαν φιλοσόφησαν πνευματικά, μὲ φρόνημα θεῖο καὶ πολὺ ὑψηλὸ περιεχόμενο, ἐκθέτοντας στὰ μὲ τὸν τέλειο ἀριθμὸ ἑκατὸ Κεφάλαιά τους τέλεια τὴ γνώση γι' αὐτὴν (τὴν προσευχή). Αὐτοὶ, ὄντας καὶ οἱ δύο βλαστοὶ τῆς βασιλεύουσας Πόλεως, ἐγκαταλείποντας μαζὶ τὰ πάντα, ἀφοῦ ἄσκησαν προηγουμένως ὡς ὑποτακτικοὶ τὴν παρθενικὴ καὶ μοναχικὴ πολιτεία, στὴ συνέχεια ἔζησαν μαζὶ ἀχώριστοι τὴν ἀσκητικὴ καὶ οὐράνια ζωῆ, καὶ φυλάγοντας προπαντὸς τὸ νὰ εἶναι ἓνα στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ (πρᾶγμα ποῦ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ζήτησε κατὰ τὴν προσευχὴ του πρὸς τὸν Πατέρα του γιὰ ὅλους ἐμᾶς²), φάνηκαν, σύμφωνα μὲ τὸν Παῦλο, ὡς φωστῆρες μέσα στὸν κόσμον, κρατώντας στερεὰ τὸν λόγον τῆς ζωῆς³. Γιατὶ πραγματικὰ κατόρθωσαν περισσότερο ἀπὸ πολλοὺς τῶν ἁγίων τὴν στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ἔνωση καὶ ἀγάπη, ὥστε οὔτε κατ' ὑπόνοιαν νὰ ὑπάρχει κάποια διαφορὰ μεταξὺ τους, μέχρι καὶ σ' αὐτὸ ἀκόμα τὸ νεῦμα καὶ τοὺς τρόπους τους, ἢ σὲ κάποια στιγμαία λύπη, πρᾶγμα ποῦ εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον τοὺς ἀνθρώπους.

Καὶ γι' αὐτὸ, ἀφοῦ ἔγιναν ἀγγελικοὶ καὶ διαφύλαξαν τὴν εἰρήνην τοῦ Θεοῦ, ὅπως ὑποσχέθηκαν, καὶ τὴν ἔκαναν κτῆμα τους, ἢ ὅποια, ὅπως λέγει ὁ Παῦλος, εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός, «ἡ εἰρήνη μας, ὁ ὁποῖος ἔκανε τὰ δύο ἓνα»⁴, καὶ τοῦ ὁποῖου «ἡ εἰρήνη ξεπερνᾷ κάθε νοῦ»⁵, ἀπεδίωσαν μὲ εἰρήνην, καὶ τώρα ἀπολαμβάνουν τὴν οὐράνια γαλήνη καὶ βλέπουν πιά καθαρώτερα τὸν Ἰησοῦ, τὸν ὁποῖο ἀγάπησαν μὲ ὅλη τὴν ψυχὴ τους καὶ τὸν ὁποῖο ἐπιθύμησαν ἀληθινά, καὶ εἶναι ἓνα μαζὶ μὲ αὐτὸν καὶ μετέχουν ἀχόρταγα τὸ γλυκύτετον καὶ θεῖον φῶς αὐτοῦ, τὸν ἀρραβῶνα τοῦ ὁποῖου ἔλαβαν ἀπὸ ἐδῶ, ἀφοῦ πέτυχαν τὴν κάθαρση μὲ τὴ θεωρία καὶ τὴν πράξη, καὶ δέχθηκαν, ὅπως καὶ οἱ Ἀπόστολοι, τὴ θεία ἔλλαμψη στὸ Ὄρος⁶. Καὶ δείχθηκε αὐτὸ καθαρὰ πρὸς δεβαίωση πολλῶν, ποῦ εἶδαν τὰ πρόσωπά τους

5 Φιλ. 4, 7.

6. Ματθ. 17, 1-2.

πολλοῖς ἐναργῶς εἰς μαρτύριον, τὴν ὄψιν ἀστράπτοντες κατὰ τὸν Στέφανον' ὁραθέντες, ὡς οὐ τῇ καρδίᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ ὄψει τούτων ἐγκυθείσης τῆς χάριτος. Διὸ καὶ κατὰ τὸν μέγαν ἐκεῖνον Μωυσῆν⁸ ὤφθησαν (ὡς μεμαρτυρήκασιν οἱ ἰδόντες) ἀστράψαντες ἡλίουσιν εἰδῶς τῇ μορφῇ. Οἱ καὶ ὡς τὸ μακάριον τοῦτο καλῶς πεπονθότες πάθος καὶ πείρα γινώσκοντες, τρανῶς δηλοῦσι καὶ περὶ τοῦ θείου φωτός, τῆς φυσικῆς τοῦ Θεοῦ ἐνεργείας καὶ χάριτος, καὶ μάρτυρας παράγουσι τοὺς ἁγίους, ὡς καὶ περὶ τῆς ἱερᾶς προσευχῆς.

νά ἀστράφτουν ὅπως καὶ τοῦ Στέφανου⁷, γιατί ἡ χάρις δὲν χύθηκε μόνο στὴν καρδιά, ἀλλὰ καὶ στὰ πρόσωπά τους. Γι' αὐτὸ καὶ φάνηκαν, ὅμοια μὲ τὸν μεγάλο ἐκεῖνο Μωυσῆ⁸, νά ἀστράφτουν τὰ πρόσωπά τους ὅπως ὁ ἥλιος, σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία ἐκείνων ποὺ τοὺς εἶδαν, οἱ ὁποῖοι καὶ ἔχοντας πάθει τὸ μακάριο αὐτὸ πάθος καὶ γνωρίζοντας ἀπὸ τὴν πείρα τους, μιλοῦν ὀλοκάθαρα καὶ γιὰ τὸ θεῖο φῶς, τὴ φυσικὴ ἐνέργεια καὶ χάρις τοῦ Θεοῦ, καὶ παρουσιάζουν μάρτυρες τοὺς ἀγίους, ὅπως καὶ γιὰ τὴν ἱερὴ προσευχή.

ΤΩΝ ΕΝ ΜΟΝΑΧΟΙΣ
ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ ΚΑΙ ΙΓΝΑΤΙΟΥ
ΤΩΝ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΩΝ

ΜΕΛΟΔΟΣ ΚΑΙ ΚΑΝΩΝ ΣΥΝ ΘΕΩ ΑΚΡΙΒΗΣ

ΚΑΙ ΠΑΡΑ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΕΧΩΝ ΤΑΣ ΜΑΡΤΥΡΙΑΣ,
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΙΡΟΥΜΕΝΩΝ ΗΣΥΧΩΣ ΒΙΩΝΑΙ
ΚΑΙ ΜΟΝΑΣΤΙΚΩΣ

Περί τε ἀγωγῆς καὶ πολιτείας καὶ διαίτης αὐτῶν καὶ
περὶ τοῦ ὄσων καὶ ἡλίκων ἀγαθῶν πρόξενος ἢ ἡσυχία
καθίσταται τοῖς λόγῳ μειοῦσιν αὐτήν· διακέκριται δὲ
ἢ παροῦσα τοῦ λόγου πραγματεία ἐν κεφαλαίοις ἑκα-
5 τόν, τὸ δὲ τοῦ λόγου Προοίμιον, ὅπερ καὶ πρώτου κεφα-
λαίου ἀριθμὸν κέκτηται, ἐστὶ περὶ τῆς δι' ἀγίου Πνεύ-
ματος τοῖς πιστοῖς ἐνυπαρχούσης θείας καὶ ὑπερφυοῦς
δωρεᾶς τε καὶ χάριτος.

10 **Ε**δει μὲν ἡμᾶς, κατὰ τοὺς θείους φάναι χρησμούς, θεοδι-
δάκτους τυγχάνοντας, ὡς τὸν καινὸν νόμον ἀρρήτως
ἐν καρδίᾳ ἐγγεγραμμένον¹ πυρσοῦ τηλαυγέστερον,
περιφέροντας, καὶ ἀγαθῶ καὶ εὐθυτάτῳ πηδαλιουχομένους
Πνεύματι, οἷα τέκνα καὶ κληρονόμους μὲν Θεοῦ, συγκληρονό-
μους δὲ Χριστοῦ², ἀγγελομιμήτως τε πολιτεύεσθαι, μηδὲ ὅλως δεῖ-
15 σθαι τοῦ διδάξαντος, γινῶναι τὸν Κύριον. Νῦν δὲ ἢ ἐκ πρώτης ἡ-
μῶν τριχὸς περὶ γε τὸ κρεῖττον ἀποβουκόλησις καὶ ἢ εἰς τὸ χει-
ρον παρατροπή, πρὸς δὲ, καὶ ὁ τοῦ δεινοῦ Βελίαρ φενακισμὸς καὶ

1. Α' Θεσσ. 4, 9.

2. Πρβλ. Β' Κορ. 3, 2-3.

ΤΩΝ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΜΟΝΑΧΩΝ
ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ ΚΑΙ ΙΓΝΑΤΙΟΥ
ΤΩΝ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΩΝ

ΜΕΛΟΔΟΣ ΚΑΙ ΚΑΝΟΝΑΣ ΑΚΡΙΒΗΣ

ΓΙΑ ΕΚΕΙΝΟΥΣ ΠΟΥ ΠΡΟΤΙΜΟΥΝ ΤΗΝ ΗΣΥΧΑΣΤΙΚΗ
ΚΑΙ ΜΟΝΑΧΙΚΗ ΖΩΗ ΓΡΑΜΜΕΝΗ ΜΕ ΤΗ ΧΑΡΗ ΤΟΥ
ΘΕΟΥ ΚΑΙ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΙΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ

Γιὰ τὴν ἀσκητικὴ ζωὴ καὶ πολιτεία καὶ τὴ διαβίωσι αὐτῶν καὶ
γιὰ τὰ πολλὰ καὶ μεγάλα ἀγαθὰ ποὺ προξενεῖ ἡ ἡσυχία σὲ ἐκεί-
νους ποὺ τὴν ἀσκοῦν μὲ τρόπο ὀρθό. Ἡ πραγματεία αὐτὴ
διαιρεῖται σὲ ἑκατὸ κεφάλαια, ἐνῶ τὸ προοίμιο τοῦ λόγου, ποὺ
εἶναι καὶ τὸ πρῶτο κεφάλαιο αὐτοῦ, ἀναφέρεται στὴ θεία καὶ
ὑπερφυσικὴ δωρεὰ καὶ χάρις ποὺ ἐνυπάρχει στοὺς πιστοὺς διὰ
τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Ἐπρεπε ἑμεῖς, γιὰ νὰ μιλῶσιν σύμφωνα μὲ τὴ θεία διδα-
σκαλία, ποὺ εἶμασιν θεοδίδακτοι¹, ἀφοῦ περιφέρομε τὸν
καινούργιο νόμο γραμμένον στὴν καρδιά μας² κατὰ τρό-
πο ἀνέκφραστο λαμπρότερα ἀπὸ πυρρὸ καὶ καθοδηγοῦμασιν ἀπὸ
τὸ ἀγαθὸ καὶ εὐθύτατο Πνεῦμα, σάν τέκνα καὶ κληρονόμοι τοῦ Θε-
οῦ καὶ συγκληρονόμοι τοῦ Χριστοῦ³, νὰ ζοῦμε ζωὴ ὅμοια μὲ τῶν ἀγ-
γέλων, χωρὶς νὰ ἔχομε ἀνάγκη νὰ μᾶς διδάξει κανένας, λέγοντας,
«γνώρισε τὸν Κύριον»^{3α}. Τώρα ὅμως ἡ ἀπομάκρυνσί μας ἕξαιτίας
τῆς πλάνης μας ἀπὸ τὰ ἀνώτερα ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τῆς ζωῆς μας
καὶ ἡ στροφή μας πρὸς τὸ χειρότερο, καὶ ἐπὶ πλέον καὶ ἡ ἔξαπάτησί
μας ἀπὸ τὸν φοβερὸ Βελίαρ καὶ ἡ χωρὶς συμβιβασμὸ ἐναντίον μας

3. Ρωμ. 8, 17.

3α. Ἰερ. 38, 34 καὶ Ἑβρ. 8, 11.

ἢ καθ' ἡμῶν τυραννίς ἄσπονδος, πόρρω θέειν τῶν σωτηρίων καὶ θεουργῶν ἐντολῶν ἡμᾶς κακίστως διέθετο, κατὰ τε κρημνῶν ψυχολέθρων φέρεσθαι καί, τὸ οἰκτρότατον, καθ' ἑαυτῶν καὶ φρονεῖν καὶ πράττειν ἠρέθισεν. "Ὅθεν καὶ κατὰ τὸ θεῖον λόγιον, «οὐκ ἔστιν ὁ συνιών, οὐκ ἔστιν ὁ ἐκζητῶν τὸν Θεόν»⁴. ἅμα γὰρ πάντες ἀτραποῦ τῆς εὐθείας ἐκκλίναντες, ἠχρειώθημεν⁵, καὶ διὰ τοῦτο σάρκες⁶ τὸ ὅλον χρηματίζοντες καὶ τῆς σελασφόρου καὶ θεϊκῆς χάριτος ὑστερούμενοι, τῆς παρ' ἀλλήλων πρὸς τὰ καλὰ ὁοπῆς τε καὶ βοηθείας ἐπιδεόμεθα.

10 "Ὅτι χάριν ἐπερωτήσεώς τινος ἀδελφοῦ καὶ κατὰ τὸν ἐκείνου σκοπόν, ναὶ μὴν καὶ τηρήσεως ἐντολῆς πατρικῆς, οὕτως ἢ παροῦσα ἐξηπλώθη τοῦ λόγου ὑπόθεσις.

β'. Ἐπεὶ δὲ σύ, πόθω, κατὰ τὸ κυριακὸν λόγιον, τοῦ ἐρευνᾶν τὰς θείας καὶ ζωοπαρόχους Γραφὰς⁷ καὶ μυεῖσθαι ἀνεπισφαλῶς
15 καὶ παρ' ἡμῶν τῶν ἀχρείων πολλάκις ἀπήτησας λόγον καὶ κανόνα ἔγγραφον, ὠφελείας χάριν τῆς σῆς, ἴσως δὲ καὶ ἐτέρων, ὡς αὐτὸς φῆς, κἂν μὴ πρότερον γοῦν, ἀλλὰ γε νῦν, Θεοῦ συνάρσει, δεῖν κεκρίκαμεν ἀποπεράναι τὸ σὸν ἐπαινετὸν καταθύμιον· τῆς μὲν συντρόφου ἡμῖν ῥαθυμίας, ἔνεκα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς σῆς
20 λυσιτελείας, ἀμνημονήσαντες, σὲ δ' ἀγάμενοι τὰ μάλιστα τῆς περὶ τὰ καλὰ σπουδῆς καὶ τῆς ἐμμόνου φιλοπονίας, πνευματικὸν τέκνον καὶ λίαν φίλτατον. Καὶ πρό γε τούτων, τὸ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ δεδοικότες πρόκριμα, ὅπερ, κατὰ τοῦ τάλαντον ἀποκρούπτοντος⁸, ἠπεύληται φοβερῶς, πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις, καὶ πατρικὸν ἐκπλη-
25 ροῦντες παράγγελμα, ὃ πρὸς ἡμᾶς ἐνετείλαντο οἱ ἡμῶν Πατέρες καὶ πνευματικοὶ διδάσκαλοι, ὡς ἂν καὶ θεοφιλέσιν ἄλλοις τὰ παρ' ἐκείνων δεδιδασγμένα πιστεύσωμεν. Θεὸς δ' ἄρα ὁ τῆς ἀγάπης Πατὴρ καὶ πάντων χρηστῶν ἀπαξαιτῶς ἀφθονοπάροχος πρῦτα-
νις, δοίη ἡμῖν τοῖς θραδέσι καὶ ἰσχυροφώνοις⁹ λόγον καίριον ἐν
30 ἀνοιξεί τοῦ στόματος ἡμῶν¹⁰, ὃ καὶ πολλάκις ζῶοις ἀλόγοις λόγον ἐμπνεύσας¹¹, εἰς τὴν τῶν ἀκουόντων ὠφέλειαν· σοὶ δὲ καὶ πᾶσι

4. Ψαλμ. 13, 2.

7. Ἰω. 5, 39.

5. Ψαλμ. 13, 3.

8. Ματθ. 25, 25.

6. Γεν. 6, 3.

9. Πρβλ. Ἐξ. 4, 10.

τυραννική ἐξουσία του, μᾶς ἔκαναν νὰ τρέχομε κατὰ τὸν πλέον ἄσχημο τρόπο μακριὰ ἀπὸ τὶς σωτήριες καὶ θεουργικὲς ἐντολὲς καὶ νὰ φερόμαστε πρὸς τοὺς ψυχόλεθρους γκρεμούς, καί, τὸ πιὸ οἰκτρὸ ἀπὸ ὅλα, μᾶς ἐρέθισε νὰ φρονοῦμε καὶ νὰ ἐνεργοῦμε ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ μας. Γι' αὐτό, σύμφωνα μὲ τὸν θεῖο λόγο, «δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος μὲ σύνεση πὺν νὰ γνωρίζει ἢ νὰ ζητεῖ μὲ πόθο τὸν Θεό»⁴· γιατί παρεκκλίναμε ὅλοι ἀπὸ τὸν ἴσιο δρόμο καὶ ἔξαχρειωθήκαμε⁵, καὶ γι' αὐτό, ἔχοντας καταστεῖ ἔξολοκλήρου σάρκες⁶ καὶ στερούμενοι τῆ φεγγοδόλα καὶ θεϊκῆ χάρη, χρειαζόμαστε τὴ μεταξὺ μας πρὸς τὰ καλὰ προτροπὴ καὶ βοήθεια.

Τὸ θέμα αὐτοῦ τοῦ λόγου ἀναπτύχθηκε ἔτσι ἐξαιτίας τῆς ἐρώτησης κάποιου ἀδελφοῦ καὶ σύμφωνα μὲ ἐκεῖνο πὺν ἤθελε νὰ μάθει αὐτός, ἀλλὰ καὶ πρὸς τήρηση τῆς ἐντολῆς τῶν Πατέρων

2. Ἐπειδήσὺ, πολυαγαπημένο μας πνευματικὸ τέκνο, ἀπὸ πόθο νὰ ἐρευνᾷς, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ Κυρίου, τὶς θεῖες καὶ ζωοπάροχες Γραφές⁷ καὶ νὰ μυεῖσαι χωρὶς λάθη, καὶ ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς ἀχρείους ζήτησες πολλὰς φορὲς λόγο καὶ κανόνα γραπτὸ, πρὸς ὠφέλεια δικῆ σου καὶ ἴσως καὶ ἄλλων, ὅπως ὁ ἴδιος λές, γι' αὐτό, ἂν ὄχι προσηγομένως, τώρα, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, κρίναμε ὅτι πρέπει νὰ ἐκπληρώσομε τὴν ἀξιέπαινη ἐπιθυμία σου, καὶ γιὰ χάρη τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ὠφέλειάς σου λησιμονήσαμε τὴ σύντροφό μας ραθυμία, ἐνῶ θαυμάσαμε ὑπερβολικὰ τὸ μεγάλο ζῆλο σου γιὰ τὰ καλὰ καὶ τὴν μὲ τόση ἐπιμονὴ φιλοπονία σου. Καὶ πρὶν ἀπὸ ὅλα αὐτὰ βέβαια φοβηθήκαμε τὴ φοβερὴ καταδίκη τοῦ Θεοῦ, πὺν ἀπειλήθηκε ἐναντίον ἐκείνου πὺν κρύβει τὸ τάλαντο⁸, καὶ μαζὶ μὲ αὐτὰ πὺν λέχθηκαν, ἐκπληρώνομε καὶ πατρικὴ ἐντολή, πὺν μᾶς ἄφησαν οἱ Πατέρες καὶ πνευματικοὶ διδάσκαλοί μας, νὰ ἐμπιστευθοῦμε καὶ σὲ ἄλλους θεοφιλεῖς τὰ ὅσα διδαχθήκαμε ἀπὸ ἐκείνους. Ὁ Θεὸς λοιπόν, ὁ Πατέρας τῆς ἀγάπης καὶ πλουσιοπάροχος χορηγὸς ὅλων γενικὰ τῶν ἀγαθῶν, ἂς δώσει σὲ μᾶς τοὺς βραδύγλωσσους καὶ ἰσχνόφωνους⁹ λόγο κατάλληλο καθὼς ἀνοίγομε τὸ στόμα μας¹⁰, αὐτὸς πὺν πολλὰς φορὲς ἔδωσε λόγο καὶ στὰ ἄλογα ζῶα¹¹ πρὸς ὠφέλεια ἐκείνων πὺν

10. Ἐφ. 6, 19.

11. Πρὸβλ Ἀριθμ. 22, 28.

τοῖς ἐντυγχάνουσι τοῖσδε, κατὰ τὸν σὸν λόγον, προσθεῖη ὡτίον τοῦ σοφῶς τε καὶ ἐπιστημόνως τούτων ἀκροᾶσθαι καί, ὡς φίλον αὐτῶ, ἀκλινῶς πολιτεύεσθαι· «ὅτι χωρὶς αὐτοῦ», ὡς γέγραπται, «οὐ δυνάμεθα ποιεῖν οὐδέν»¹² τῶν χρησίμων καὶ σωτηρίων, καὶ 5 ὅτι, «ἐὰν μὴ Κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες»¹³. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως.

*Οτι παντὸς πράγματος ὁ σκοπὸς προηγεῖται· καὶ ὁ σκοπὸς τοίνυν τῆς παρούσης πραγματείας, τὸ μαθεῖν τίς ὁ θεμέλιος.

γ'. Ἐπεὶ δὲ παντὸς πράγματος ὁ σκοπὸς προηγεῖται, σκοπὸς 10 δ' ἀμφοτέρων, ἡμῶν μὲν, τοῦ πρὸς δύναμιν τὰ πρὸς τὴν σὴν ἐξαιρεῖν πνευματικὴν αὐξήσειν συντείνοντα, σοῦ δέ, τοῦ κατὰ τὰ εἰρημένα γνησίως διῶναι, δέον πρὸ παντὸς ἑτέρου διεξετάσαι, πρὸς οἶον ἄρα τὸ πλήρωμα τῆς κατὰ Χριστὸν οἰκοδομίας ἐνοπτριζόμενοι καὶ ἀρχὴν βάθρου χρησίμων καταβάλλοντες, ἐφεξῆς, 15 καιροῦ καλοῦντος, μᾶλλον δὲ τῆς ἄνωθεν ἀρωγῆς πλουσίως εὐμοιρηκότες, καὶ ὄροφον ἐπάξιον, τῇ ἀρχιτεκτονίᾳ τοῦ πνεύματος, ἐπιθήσομεν.

*Οτι πάσης κατὰ Θεὸν πραγματείας ἀρχή, τὸ κατὰ τὰς ἐντολάς τοῦ Σωτῆρος πολιτεύεσθαι, τέλος δὲ τὸ ἐπανελθεῖν πρὸς τὴν 20 ἀρχῆθεν δωρηθεῖσαν ἡμῖν διὰ τοῦ θείου Βαπτίσματος τελείαν χάριν τοῦ παναγίου καὶ ζωαρχικοῦ Πνεύματος.

δ'. Ἀρχὴ τοίνυν πάσης τῆς κατὰ Θεὸν πραγματείας, ὡς ἐν συντόμῳ διαλαβεῖν, τὸ σπεύδειν ἡμᾶς παντὶ τρόπῳ καὶ πάσῃ δυνάμει πολιτεύεσθαι κατὰ τὴν θεσμοθεσίαν πασῶν τῶν θεοποιῶν 25 ἐντολῶν τοῦ Σωτῆρος, τέλος δέ, τὸ ἐπανελθεῖν διὰ τῆς τούτων τηρήσεως πρὸς τὴν ἄνωθεν καὶ ἐξ αὐτῆς ἀρχῆς προῖκα δοθεῖσαν ἡμῖν, ἐκ τῆς ἱεραῆς κολυμβήθρας, τελείαν πνευματικὴν τῆς χάριτος ἀναμόρφωσιν καὶ ἀνάπλασιν, ἣ εἴ τί σοι φίλον τὸ τοιοῦτον δῶρον

12. Ἰω. 15, 5.

τὰ ἄκουγαν, ἐνῶ σὲ σένα καὶ σὲ ὄλους ἐκείνους πού θὰ μελετήσουν αὐτὰ, σύμφωνα μὲ τὸν δικό σου λόγο, ἄς προσθέσει αὐτιά νὰ τὰ ἀκούσετε μὲ σοφία καὶ κατανόηση καὶ νὰ ζεῖτε ἀταλάντευτα, ὅπως αὐτὸς ἀγαπᾷ, γιατί, ὅπως ἔχει γραφεῖ, «χωρὶς αὐτὸν δὲν μποροῦμε νὰ κάνομε τίποτε»¹² ἀπὸ τὰ χρήσιμα καὶ σωτήρια, καὶ ὅτι, «ἐὰν δὲν οἰκοδομήσει Κύριος τὸν οἶκο, ἄδικα κοπίασαν ἐκεῖνοι πού τὸν οἰκοδομοῦν»¹³. Καὶ αὐτὰ βέβαια ἔχουν ἔτσι.

•Ὅτι κάθε πράγματος προηγείται ὁ σκοπός. Ὁ σκοπός λοιπὸν τῆς πραγματείας αὐτῆς εἶναι, νὰ μάθομε ποιὸ εἶναι τὸ θεμέλιο.

3. Ἐπειδὴ κάθε πράγματος προηγείται ὁ σκοπός, καὶ σκοπός καὶ τῶν δύο μας εἶναι, ἡμεῖς νὰ ἐκθέσουμε κατὰ τὴ δύναμή μας ἐκεῖνα πού συμβάλλουν στὴ δική σου πνευματικὴ αὔξηση, καὶ σὺ νὰ ζήσεις γνήσια σύμφωνα μὲ αὐτὰ πού θὰ εἰπωθοῦν, πρέπει πρὶν ἀπὸ ὅλα νὰ ἐρευνήσουμε, ποιά τέλος πάντων εἶναι ἡ ὀλοκλήρωση τῆς κατὰ Χριστὸν οἰκοδομῆς πρὸς τὴν ὁποία πρέπει νὰ στρέφουμε τὰ βλέμματά μας, καὶ βάζοντας κατάλληλη ἀρχὴ στὸ θεμέλιο, καὶ στὴ συνέχεια, ὅταν ἔρθει ὁ καιρός, ἢ καλύτερα ὅταν ἀξιωθοῦμε νὰ λάβομε πλούσια τὴν οὐράνια βοήθεια, νὰ προσθέσουμε καὶ ὀροφὴ ἐπάξια μὲ τὴν ἀρχιτεκτονία τοῦ Πνεύματος.

•Ὅτι ἀρχὴ κάθε κατὰ Θεὸν ἐργασίας εἶναι τὸ νὰ ζοῦμε σύμφωνα μὲ τις ἐντολές τοῦ Σωτήρα, ἐνῶ τέλος τὸ νὰ ἐπιστρέψομε στὴν τέλεια χάρις τοῦ παναγίου καὶ ζωαρχικοῦ Πνεύματος πού μᾶς δωρήθηκε στὴν ἀρχὴ μέσω τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος.

4. Ἀρχὴ λοιπὸν κάθε κατὰ Θεὸν ἐργασίας, γιὰ νὰ μλήσομε μὲ συντομία, εἶναι τὸ νὰ σπεύδομε μὲ κάθε τρόπο καὶ ὅλη τὴ δύναμή μας νὰ ζοῦμε σύμφωνα μὲ τὴ νομοθεσία ὅλων τῶν θεοποιῶν ἐντολῶν τοῦ Σωτήρα, ἐνῶ τέλος, τὸ νὰ ἐπιστρέψομε μὲ τὴν τήρηση αὐτῶν πρὸς τὴν οὐράνια δωρεὰ πού μᾶς δόθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μὲ τὴν ἱερὴ κολυμβήθρα, τὴν τέλεια δηλαδή πνευματικὴ ἀναμόρφωση καὶ ἀνάπλαση τῆς χάριτος, ἢ ὅπως ἀλλιῶς ἀγαπᾷς νὰ ὀνομάζεις τὸ δῶρο

13. Ψαλμ. 126, 1.

ἀποκαλεῖν καὶ τὸν παλαιὸν Ἀδὰμ σὺν ταῖς πράξεσι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις ἀποθεμένους, τὸν νέον καὶ πνευματικὸν ἐνδύσασθαι¹⁴, ὃς ἐστὶν ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ὡς φησὶν ὁ θειότατος Παῦλος «τεχνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω, ἄχρισ οὐ μορφωθῆ Χριστός ἐν ὑμῖν»¹⁵, καὶ, «ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε»¹⁶.

*Περὶ τοῦ τίς ἢ χάρις καὶ πῶς ἂν γένοιτο ἡμῖν ταύτης ἐπιτυχεῖν.
Καὶ τίνα τὰ ταύτην θολοῦντα καὶ τίνα αὐθις τὰ αὐτὴν
ἀνακαθαίροντα.*

10 εἰ. Ἀλλὰ τίς ἢ χάρις καὶ πῶς ἂν γένοιτο ἡμῖν ταύτης ἐπιτυχεῖν καὶ τίνα μὲν τὰ ταύτην θολοῦντα, τίνα δ' αὖ τὰ ἀνακαθαίροντα, ὁ τὴν ψυχὴν καὶ τὴν γλῶτταν παντὸς χρυσοῦ λαμπρότερος δηλώσει σοι, οὕτω λέγων· τί δέ ἐστι, «τὴν δόξαν Κυρίου καταπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα»¹⁷; σαφέστερον μὲν τοῦτο
15 ἐδείκνυτο, ἠνίκα τῶν σημείων τὰ χαρίσματα ἐνήργει· πλὴν οὐδὲ νῦν δύσκολον αὐτὸ κατιδεῖν τῷ πιστοῦς ὀφθαλμοῦς ἔχοντι· ὁμοῦτε γὰρ βαπτίζομεθα, καὶ ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἢ ψυχὴ λάμπει, τῷ Πνεύματι καθαιρομένη. Καὶ οὐ μόνον ὁρῶμεν εἰς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν δεχόμεθα τίνα αἴγλην. Ὡσπερ γὰρ εἰ ἄργυρος
20 καθαρὸς πρὸς τὰς ἀκτῖνας κείμενος, καὶ αὐτὸς ἀκτῖνας ἐκπέμπειεν, οὐκ ἀπὸ τῆς οἰκείας φύσεως μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς λαμπηδόνος τῆς ἡλιακῆς, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ, καθαιρομένη καὶ ἀργύρου παντὸς λαμπροτέρα γενομένη, δέχεται ἀκτῖνα ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ Πνεύματος, εἰς δόξαν τὴν ἐγγινομένην, καὶ τοιαύτην, οἷαν εἰκὸς
25 ὑπὸ Κυρίου Πνεύματος¹⁸. Καὶ μετ' ὀλίγα· θούλει σοι δείξω τοῦτο καὶ ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων αἰσθητικώτερον; ἐνόησον Παῦλον, οὐ τὰ ἱμάτια ἐνήργει¹⁹, Πέτρον, οὐ αἱ σκιαὶ ἰσχυρὸν²⁰. Οὐ γὰρ ἂν, εἰ μὴ

14. Κολ 3, 9-10.

16. Γαλ 3, 27.

17. Β' Κορ. 3, 18.

15. Γαλ 4, 20.

16α. Ὁ Ἰ Χρυσόστομος.

18. Β' Κορ. 4, 18.

αυτό, και αφού πετάξουμε από πάνω μας τον παλαιό Ἀδὰμ μαζί με τις πράξεις και τις ἐπιθυμίες του, να ντυθοῦμε τὸν νέο και πνευματικῶ¹⁴, πὸν εἶναι ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ὅπως λέγει ὁ θειότατος Παῦλος· «τέκνα μου, γιὰ τὰ ὅποια πάλι ὑποφέρω τοὺς πόνους τῆς γέννας, μέχρι πὸν νὰ πάρει μέσα σας μορφή ὁ Χριστός»¹⁵, και, «ὅσοι βαπτισθήκατε στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ντυθήκατε τὸν Χριστό»¹⁶.

Γιὰ τὸ ποιά εἶναι ἡ χάρη και πῶς θὰ μπορούσαμε νὰ τὴν ἐπιτύχομε.

Και ἀκόμα ποιά εἶναι ἐκεῖνα πὸν τὴν θολώνουν και ποιά πάλι ἐκεῖνα πὸν τὴν καθαρίζουν.

5. Ἀλλὰ ποιά εἶναι ἡ χάρη και πῶς θὰ μπορούσαμε νὰ τὴν ἐπιτύχομε, και ἀκόμα ποιά εἶναι ἐκεῖνα πὸν τὴν θολώνουν, και ποιά πάλι ἐκεῖνα πὸν τὴν καθαρίζουν, θὰ σοῦ τὸ πει ἐκεῖνος πὸν εἶναι ὡς πρὸς τὴν ψυχὴ και τὴ γλῶσσα λαμπρότερος ἀπὸ κάθε χρυσᾶφι^{16α}, λέγοντας τὰ ἑξῆς· Καὶ τί σημαίνει ὁ λόγος τοῦ Παύλου, «ἀντανακλώντας σὰν καθρέφτες τὴ δόξα τοῦ Κυρίου, μεταμορφωνόμαστε στὴν ἴδια μὲ ἐκεῖνον εἰκόνα»¹⁷; σαφέστερα βέβαια αὐτὸ γινόταν φανερὸ ὅταν ἐνεργοῦσε τὰ χαρίσματα τῶν θαυματουργικῶν ἐνεργειῶν του, ἀλλὰ δὲν εἶναι και τώρα δύσκολο νὰ τὸ διαπιστώσει ἐκεῖνος πὸν ἔχει πιστοὺς ὀφθαλμούς· γιατί, μόλις δεχθοῦμε τὴ χάρη τοῦ Βαπτίσματος, ἡ ψυχὴ λάμπει περισσότερο ἀπὸ τὸν ἥλιο, καθαριζόμενη ἀπὸ τὸ Πνεῦμα. Καὶ ὄχι μόνο βλέπομε τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ και δεχόμαστε ἀπὸ ἐκεῖ κάποια λαμπρότητα. Ὅπως δηλαδὴ ἐὰν τὸ καθαρὸ ἀσήμι ἐκτεθεῖ στὶς ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου, και αὐτὸ ἐκπέμπει ἀκτῖνες, ὄχι μόνο ἀπὸ τὴ δικὴ του φύση, ἀλλὰ και ἀπὸ τὴ λάμψη πὸν δέχεται ἀπὸ τὸν ἥλιο, ἔτσι και ἡ ψυχὴ, καθαριζόμενη και γινόμενη λαμπρότερη ἀπὸ κάθε ἀσήμι, δέχεται ἀκτῖνα ἀπὸ τὴ δόξα (λαμπρότητα) τοῦ Πνεύματος, πὸν γίνεται δικὴ τῆς λαμπρότητας, και τέτοια, ὅποια εἶναι φυσικὸ νὰ δημιουργεῖται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα πὸν εἶναι Κύριος¹⁸. Καὶ μετὰ ἀπὸ λίγα· Θέλεις νὰ σοῦ τὸ δείξω αὐτὸ πὸν αἰσθητὰ και ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς Ἀποστόλους; Σκέψου τὸν Παῦλον, τοῦ ὁποίου τὰ ἐνδύματα ἐνεργοῦσαν θεραπείες¹⁹, και τὸν

19. Πράξ. 19, 12.

βασιλέως ἔφερον εἰκόνα καὶ ἀπρόσιτοι ἦσαν αὐτῶν αἱ μαρμαρυ-
 γαί, τοσοῦτον τὰ ἱμάτια αὐτῶν καὶ αἱ σκιαὶ ἐνήργουν. Βασιλέως
 γὰρ ἱμάτια καὶ τοῖς λησταῖς φοβερά. Θέλεις ἰδεῖν καὶ διὰ τοῦ σώ-
 ματος λάμπουσαν ταύτην; «Ἀτενίσαντες», φησὶν, «εἰς τὸ πρόσω-
 5 πον Στεφάνου, εἶδον ὡς πρόσωπον ἀγγέλου»²¹. ἀλλ' οὐδὲν τοῦτο
 πρὸς τὴν ἔνδοθεν ἀπαστράπτουσαν δόξαν. Ὅπερ γὰρ Μωυσῆς
 ἐπὶ τοῦ προσώπου τότε εἶχε²², τοῦτο οὗτοι ἐπὶ τῆς ψυχῆς περιέφε-
 ρον, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶ πλέον. Τὸ μὲν γὰρ Μωυσέως αἰσθητι-
 κώτερον ἦν, τοῦτο δὲ ἄσώματον. Καὶ καθάπερ πυραυγῆ χρώματα
 10 ἀπὸ τῶν λαμπρῶν σωμάτων ἐπὶ τὰ πλησίον ἀπορρέοντα, καὶ ἐκεί-
 νοις μεταδίδωσι τῆς οἰκείας ἀγῆς, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν πιστῶν
 συμβαίνει· διὰ δὴ τοῦτο τῆς γῆς ἀπαλλάττονται οἱ τοῦτο πάσχον-
 τες, καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὄνειροπολοῦσιν. Οἴμοι· καλὸν γὰρ
 ἐνταῦθα καὶ στενάξαι πικρὸν· ὅτι, τοσαύτης ἀπολαύοντες εὐγενεί-
 15 ας, οὐδὲ τὰ λεγόμενα ἴσμεν, διὰ τὸ ταχέως ἀπολλύναι τὰ πράγμα-
 τα καὶ πρὸς τὰ αἰσθητὰ ἐπτοεῖσθαι. Αὕτη γὰρ ἡ δόξα ἢ ἀπόρρη-
 τος καὶ φρικώδης μέχρι μὲν μιᾶς καὶ δευτέρας ἡμέρας ἐν ἡμῖν
 μένει, λοιπὸν δὲ αὐτὴν κατασβέννυμεν, τὸν χειμῶνα ἐπάγοντες
 τῶν βιοτικῶν πραγμάτων καὶ τῆ πικνότητι τῶν νεφῶν ἀποκρουό-
 20 μενοι τὰς ἀκτῖνας. Καὶ αὖθις ἀλλαχοῦ· Τὰ σώματα τῶν εὐηρεστη-
 κῶτων Θεῶ τοσαύτην ἐνδύσεται δόξαν, ὅσην οὐδὲ ἰδεῖν ἐνι τού-
 τοις τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ τούτων ἡμῖν σημειᾶ τινὰ καὶ ἴχνη ἀμυ-
 δρὰ καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ ἐν τῇ Καινῇ δοθῆναι παρεσκεύασεν ὁ
 Θεός· ἐκεῖ μὲν γὰρ τὸ πρόσωπον τοῦ Μωυσέως τοσαύτη κατελά-
 25 μπετο τότε δόξη, ὡς ἀπρόσιτον εἶναι τοῖς τῶν Ἰσραηλιτῶν ὀφθαλ-
 μοῖς²³, ἐν δὲ τῇ Καινῇ τούτου πολλῶ πλέον ἐξέλαμψε τὸ τοῦ Χρι-
 στοῦ²⁴. Ἀκήκοας τῶν ῥημάτων τοῦ Πνεύματος; Συνῆκας τοῦ μυ-
 στηρίου τὴν δύναμιν; Ἐπέγνωσ ὁποῖαι μὲν αἱ ὠδῖνες τῆς τελείας
 ἐν ἡμῖν ἐκ τῆς ἱερᾶς κολυμβήθρας πνευματικῆς ἀναπλάσεως, ἡλί-

20. Πράξ. 5, 15.

21. Πράξ. 6, 15.

Πέτρο, τοῦ ὁποίου οἱ σκιές εἶχαν τὴ θύναμη νὰ θεραπεύουν²⁰. Δὲν θὰ εἶχαν βέβαια τέτοια θαυματουργικὴ δύναμη τὰ ἐνδύματά τους, ἂν δὲν ἔφεραν τοῦ βασιλιᾶ τὴν εἰκόνα καὶ δὲν ἦταν ἀπλησίαστη ἀπὸ τὴ λάμψη ἢ ἀκτινοβολία ποὺ ἐξέπεμπαν. Γιατὶ τοῦ βασιλιᾶ τὰ ἐνδύματα εἶναι φοβερὰ καὶ στοὺς ληστὲς ἀκόμη. Θέλεις νὰ δεῖς αὐτὴν νὰ λάμπει καὶ μέσω τοῦ σώματός των; «Ὑψωσαν», λέγει, «τὰ μάτια τους στὸ πρόσωπο τοῦ Στέφανου, καὶ εἶδαν αὐτὸ ὅμοιο μὲ τὸ πρόσωπο ἀγγέλου»²¹. Ἄλλ' αὐτὸ δὲν ἦταν τίποτε σὲ σύγκριση μὲ τὴ λαμπρότητα ποὺ ἀκτινοβολοῦσε ἀπὸ μέσα τους. Γιατὶ τὸ φῶς ποὺ εἶχε τότε ὁ Μωυσῆς στὸ πρόσωπό του²², αὐτὸ αὐτοὶ τὸ εἶχαν μέσα στὴν ψυχὴ τους, ἢ καλύτερα καὶ πολὺ περισσότερο. Γιατὶ τὸ φῶς τοῦ Μωυσῆ ἦταν πιὸ αἰσθητικό, ἐνῶ αὐτὸ ἀσώματο. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς τὰ φωτεινὰ χρώματα ποὺ ἐκπέμπονται ἀπὸ τὰ λαμπρὰ σώματα πρὸς αὐτὰ ποὺ βρίσκονται κοντὰ τους, μεταδίδουν καὶ σὲ ἐκεῖνα τὴ λαμπρότητά τους, τὸ ἴδιο λοιπὸν συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς πιστοὺς· μ' αὐτὸ δηλαδή ποὺ συμβαίνει σ' αὐτοὺς, ἀπαλλάσσονται ἀπὸ τὴ γῆ καὶ ὄνειροπολοῦν τὰ οὐράνια. Ἄλλοίμονο! Εἶναι καλὸ νὰ στενάξω ἐδῶ πικρὰ· γιατί, ἐνῶ ἔχομε λάβει τόση εὐγένεια μὲ τὸ Βάπτισμα, δὲν γνωρίζομε οὔτε τὰ λεγόμενα, ἐπειδὴ γρήγορα χάνομε τὰ οὐράνια πράγματα καὶ προσεκλυόμαστε ἀπὸ τὰ αἰσθητά. Γιατὶ αὐτὴ ἡ δόξα ἢ ἀπόρρητη καὶ γεμάτη φρίκη παραμένει σὲ μᾶς μία ἢ καὶ δύο μέρες τὸ πολὺ, καὶ στὴ συνέχεια τὴν κατασβήνομε, ἐπαναφέροντας τὸν χειμῶνα τῶν βιοτικῶν πραγμάτων καὶ μὲ τὴν πυκνότητα τῶν νεφῶν ἐμποδίζομε τὶς ἀκτῖνες. Καὶ ἐπίσης ἄλλοῦ λέγει· Τὰ σώματα ἐκείνων ποὺ ἔχουν εὐαρεστήσει τὸν Θεὸ θὰ ντυθοῦν τόση μεγάλη δόξα, ὅση δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δοῦμε μὲ αὐτὰ τὰ μάτια. Κάποια σημάδια καὶ ἴχνη ἀμυδρὰ φρόντισε ὁ Θεὸς νὰ μᾶς δοθοῦν καὶ στὴν Παλαιὰ καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκη. Στὴν Παλαιὰ δηλαδή τὸ πρόσωπο τοῦ Μωυσῆ καταφωτιζόταν τότε μὲ τόση λαμπρότητα, ὥστε νὰ εἶναι ἀπλησίαστο στὰ μάτια τῶν Ἰσραηλιτῶν²³, ἐνῶ στὴν Καινὴ τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ ἔλαμψε πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὸ πρόσωπο ἐκείνου²⁴. Ἄκουσες τὰ λόγια τοῦ Πνεύματος; Κατανόησες τὴ δύναμη τοῦ μυστηρίου; Ἀντιλήφθηκες ποιοὶ εἶναι οἱ πῶνοι τῆς τέλειαις πνευματικῆς ἀναπλάσεώς μας ἀπὸ τὴν ἱερὴ κολυμβήθρα, καὶ πόσο

22. Ἐξ. 34, 30.

23. Ἐξ. 34, 30.

24. Ματθ. 16, 2.

και δὲ αἱ ἐπικαρπίαι καὶ τὸ πλήρωμα καὶ τὰ ἔπαθλα· Καὶ ὅπως τῶν ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ τὸ ταύτην τὴν ὑπερφυᾶ χάριν καὶ αὐξάνειν καὶ ἐλαττοῦν, ἤγουν φανεροῦν καὶ ἀμαυροῦν, ὅσον τὸ καθ' ἡμᾶς. Τὰ δὲ ἐστὶν, ἢ τῶν βιοτικῶν πραγμάτων θύελλα καὶ ἢ ἐξ αὐτῶν ἀπο-
 5 τικτομένη τῶν παθῶν σκοτομήνη, ἃ δίκην χειμῶνος ἢ ἀγρίου χειμάρρου ἡμῖν ἐπιρροῦντα καὶ τὴν ψυχὴν κατακλύζοντα, οὐδὲ ἀναπνεῦσαι ἢ ἐνατενίσαι ταύτην ἐῷσι πρὸς τὸ ὄντος ὄν καλὸν καὶ μακάριον, δι' ὃ καὶ γεγένηται, ἀλλ' ὅλως ὄλην τῷ σάλῳ καὶ τῷ κα-
 πνῷ τῶν ἡδονῶν δονηθεῖσαν καὶ δριμυθεῖσαν, σκοτίζουσι καὶ
 10 ὑποβρύχιον ἀπεργάζονται. Ὡσπερ γοῦν τὰ τούτων αὐθις ἐναντία, ἦτοι τὰ διὰ τῶν θεοποιῶν ἐντολῶν ἀπογεννώμενα, τοῖς μὴ κατὰ σάρκα, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα περιπατοῦσι («Πνεύματι», γάρ φησι, «περιπατεῖτε, καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε»²⁵), ὀνή-
 σμα πέφυκε καὶ σωτήρια καὶ πρὸς αὐτόν, δίκην κλίμακος, φέρον-
 15 τα τὸν κολοφῶνα, καὶ τὸ ἀκρότατον τῶν ἀναβαθμῶν, τὴν ἀγάπην, «ἣτις ἐστὶν ὁ Θεός»²⁶.

Ὅτι ἐν μὲν τῷ ἀγίῳ Βαπτίσματι δωρεὰν τὴν θεῖαν χάριν δι' αὐτῆς δεχόμεθα, ταύτην δὲ τοῖς πάθεσι συγκαλύψαντες, αὐθις τῇ τῶν ἐντολῶν ἐκπληρώσει ταύτην ἀνακαθαίρομεν.

20 ζ. Ἀλλὰ τότε μὲν ἐν τῇ θεῖα μήτρᾳ, δηλονότι τῇ ἱερᾷ κολυμβήθρᾳ, δωρεὰν τὸ ὅλον τελείαν τὴν θεῖαν χάριν δεχόμεθα· εἰ δὲ πως ἐς ὕστερον, τῇ τῶν προσκαιρῶν παραχρήσει καὶ τῇ τῶν βιοτικῶν πραγμάτων φροντίδι καὶ τῇ τῶν παθῶν ἀχλύϊ ταύτην, ὡς μὴ ὄ-
 φελε, συγκαλύψομεν, ἔξεστιν ἡμῖν καὶ οὕτω διὰ μετανοίας καὶ τῆς
 25 τῶν θεουργῶν ἐντολῶν ἐκπληρώσεως, αὐθις ἐπαναλαβεῖν τὴν τοιαύτην ὑπερφυᾶ φαιδρότητα καὶ ἀνακτήσασθαι καὶ τὴν ταύτης φανέρωσιν κατιδεῖν τηλαυγέστατα· τῆς ἐκάστου κατὰ τὸ μέτρον μέντοι ἐν πίστει ἐπιμελείας, καὶ ἢ ταύτης ἐμφάνεια ἀποκαλύπτε-

25. Γαλ. 5,16.

μεγάλες οἱ ἐπικαρπίες καὶ τὸ ὀλοκλήρωμα καὶ τὰ ἔπαθλα, καὶ ὅτι εἶναι στήν ἐξουσία μας τὸ νὰ αὐξάνομε ἢ νὰ ἐλαττώνομε τὴν ὑπερφυσικὴ αὐτὴ χάρη, δηλαδή νὰ τὴν κάνομε πιὸ λαμπρὴ ἢ νὰ τὴν ἀμαυρώνομε, ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπὸ μᾶς; Καὶ αὐτὰ ποὺ τὴν ἀμαυρώνουν εἶναι ἢ θύελλα τῶν βιοτικῶν πραγμάτων καὶ τὸ σκοτάδι τῶν παθῶν ποὺ γεννιέται ἀπὸ αὐτὰ, τὰ ὁποῖα σὰν χειμῶνας ἢ ἄγριος χειμαρρος πέφτουν ἐπάνω μας μὲ ὄρμη καὶ κατακλύζουν τὴν ψυχὴ καὶ δὲν τὴν ἀφήνουν νὰ ἀναπνεύσει ἢ νὰ ὑψώσει τὸ βλέμμα τῆς πρὸς αὐτὸ ποὺ εἶναι πραγματικὰ καλὸ καὶ μακάριο, γιὰ τὸ ὁποῖο καὶ ἔχει δημιουργηθεῖ, ἀλλ' ἀφοῦ τὴ συνταράξουν τελείως μὲ τὸ σάλιο καὶ τὸν καπνὸ τῶν ἡδονῶν καὶ τὴν πληγώσουν φοβερά, τὴ σκοτίζουν καὶ τὴν καταποντίζουν. "Ὅπως πάλι τὰ ἀντίθετα μ' αὐτὰ, δηλαδή αὐτὰ ποὺ γεννιοῦνται μὲ τὶς θεοποιῆς ἐντολές, σὲ ἐκείνους ποὺ δὲν ζοῦν σύμφωνα μὲ τὰ θελήματα τῆς σάρκα, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὰ ἐπιτάγματα τοῦ Πνεύματος (γιατὶ λέγει, «νὰ ζεῖτε σύμφωνα μὲ τὶς ἐντολές τοῦ Πνεύματος καὶ δὲν θὰ ἐκτελέσετε ἐπιθυμία τῆς σάρκα»²⁵), εἶναι ὠφέλιμα ὅπωςδήποτε καὶ σωτήρια καὶ ὀδηγοῦν, σὰν κλίμακα, πρὸς τὴν κορυφὴ καὶ τὸ πιὸ ψηλὸ σκαλοπάτι, τὴν ἀγάπη, «ἢ ὁποῖα εἶναι ὁ Θεός»²⁶.

Ὅτι κατὰ τὸ ἅγιο Βάπτισμα δεχόμεστε δωρεὰν τὴ θεία χάρη ἀπ' αὐτὴν τὴν ἴδια, ἀλλὰ συγκαλύπτοντάς τὴν στὴ συνέχεια μὲ τὰ πάθη, τὴν καθαρίζομε πάλι μὲ τὴν ἐκτέλεση τῶν ἐτολῶν.

6. Ἀλλὰ τότε βέβαια στὴ θεία μήτρα, δηλαδή στὴν ἱερὴ κολυμβήθρα, δεχόμεστε τελείως δωρεὰν τέλεια τὴ θεία χάρη, ἐὰν ὅμως ἀργότερα τὴ συγκαλύψομε, προᾶγμα ποὺ δὲν πρέπει, μὲ τὴν κακὴ χρῆση τῶν πρόσκαιρων καὶ τὴ φροντίδα τῶν βιοτικῶν πραγμάτων καὶ τὴν καταχνιὰ τῶν παθῶν, μπορούμε καὶ πάλι μὲ τὴ μετάνοια καὶ τὴν ἐκτέλεση τῶν θεουργῶν ἐντολῶν νὰ ξαναποκτήσομε τὴν ὑπερφυσικὴ αὐτὴ λαμπρότητα καὶ νὰ τὴν κάνομε κτῆμα μας καὶ νὰ δοῦμε τὴ λαμπρότητά τῆς αὐτὴ νὰ προβάλλει φωτεινότερα. Ἡ φανέρωση βέβαια αὐτῆς γίνεται ἀνάλογα μὲ τὸ μέτρο τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιμέλειας τοῦ καθενὸς καὶ πρὶν ἀπὸ ὅλα αὐτὰ μὲ τὴ βοήθεια

26. Α' Ἰω. 4, 8.

ται, καὶ πρό γε τούτων τῆ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀντιλήψει καὶ εὐδοκία, ὡς λέγει ὁ ἅγιος Μάρκος: “Ὁ Χριστός, τέλειος Θεὸς ὢν, τελείαν τοῖς βαπτισθεῖσι τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐδώρησατο· προσθήκην μὲν παρ’ ἡμῶν οὐ λαμβάνουσαν, ἀποκαλυπτομένην δὲ ἡμῖν καὶ ἐμφανιζομένην, κατὰ ἀναλογίαν τῆς τῶν ἐντολῶν ἐργασίας· καὶ προσθήκην ἡμῖν τῆς πίστεως παρέχουσαν, «ἕως ἄν καταντήσωμεν πάντες εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ»²⁷”. Εἴ τι οὖν προσφέρουμεν ἐν αὐτῷ ἀναγεννηθέντες, καὶ τοῦτο ἤδη παρ’ αὐτοῦ καὶ ἐξ αὐτοῦ ἦν ἐν ἡμῖν κεκρυμμένον.

Ὅτι δεῖ τὸν κατὰ Θεὸν πολιτευόμενον πάσας τὰς ἐντολὰς μετιέναι, τὸ δὲ πλεῖστον μέρος τῆς ἐργασίας ἀπονέμειν πῶς ταῖς τῶν ἄλλων πρώταις καὶ οἷον γενικωτέραις.

ζ. Ἐπεὶ οὖν ἡ μὲν ἀρχὴ καὶ ἡ ρίζα πάσης, ὡς ἔφημεν, τῆσδε 15 πραγματείας τὸ κατὰ τὰς σωτηρίους ἐντολὰς πολιτεύεσθαι, τὸ δὲ τέρμα καὶ ὁ καρπὸς τοῦ ἐπαναδραμεῖν πρὸς τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος τὸ πρῶτον δωρηθεῖσαν ἡμῖν τελείαν χάριν τοῦ Πνεύματος, ἐν ἡμῖν μὲν οὐσαν (ἀμεταμέλητα γὰρ τοῦ Θεοῦ», φησί, «τὰ χαρίσματα²⁸), ἀλλὰ συγκεχωσμένην τοῖς πάθεσιν, ἀποκαλυπτομένην 20 δὲ τῆ τῶν θεουργῶν ἐντολῶν ἐργασία, προσῆκον, διὰ γε τῆς κατὰ τὸ δυνατὸν ἐκπληρώσεως πασῶν τῶν τοιούτων ἐντολῶν, τὴν ἐν ἡμῖν φανέρωσιν τοῦ Πνεύματος²⁹ παντὶ τρόπῳ σπεύδειν ἀνακαθάραι καὶ ἐμφανέστατα ἐποπτεῦσαι. «Λύχνος», γὰρ φησι πρὸς τὸν Θεὸν ὁ μακάριος Δαβὶδ, «τοῖς ποσὶ μου ὁ νόμος σου καὶ φῶς ταῖς 25 τρίβοις μου»³⁰, καὶ «ἡ ἐντολὴ Κυρίου τηλαυγής, φωτίζουσα ὀφθαλμούς»³¹, καὶ «πρὸς πάσας τὰς ἐντολὰς σου κατωρθούμενη»³². Καὶ ὁ ἐπιστήθιος «ὁ τηρῶν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ἐν αὐτῷ μένει, καὶ αὐτὸς ἐν αὐτῷ»³³, καὶ «αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ βαρεῖαι οὐκ εἰσὶ»³⁴. Καὶ ὁ Σωτὴρ δέ· «ὁ ἔχων τὰς ἐντολὰς μου καὶ τηρῶν αὐτάς, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με· ὁ δὲ ἀγαπῶν με ἀγαπηθήσεται ὑπὸ τοῦ Πατρὸς

27. Ἐφ. 4, 13.

30. Ψαλμ. 118, 105.

28. Ρωμ. 8, 29.

31. Ψαλμ. 18, 9.

29. Πρβλ. Α' Κορ. 12, 7.

32. Ψαλμ. 118, 128.

καὶ ἀγαθὴ θέληση τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Μάρκος: “Ὁ Χριστός, ὄντας τέλειος Θεός, δώρησε τέλεια τῆ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος σὲ ἐκείνους ποὺ βαπτίσθηκαν, ἢ ὅποια δὲν λαμβάνει προσθήκη ἀπὸ ἐμᾶς, ἀλλὰ ἀποκαλύπτεται καὶ φανερῶνεται σὲ μᾶς ἀνάλογα μὲ τὴν ἐργασία τῶν ἐντολῶν, προσθέτοντας ἢ ἴδια πίστη σὲ μᾶς, «μέχρι ποὺ νὰ φτάσομε ὅλοι στὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ στὸ μέτρο τοῦ τέλειου ἀναστήματος τοῦ Χριστοῦ»²⁷”. Ἐὰν λοιπὸν προσφέρουμε κάτι ὅταν ἀναγεννηθοῦμε ἀπὸ αὐτόν, καὶ αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ αὐτόν καὶ ἦταν ἀπὸ αὐτόν κρυμμένο μέσα μας.

Ἔστι πρόκεινται ἐκεῖνος ποὺ ζεῖ σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ νὰ ἐκτελεῖ ὅλες τὶς ἐντολές, ἀλλὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ἐργασίας νὰ τὸ ἀφιερῶναι σὲ ἐκεῖνες ποὺ εἶναι σπουδαιότερες ἀπὸ τὶς ἄλλες καὶ κατὰ κάποιον τρόπο γενικώτερες.

7. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ ρίζα, ὅπως εἶπαμε, ὅλης αὐτῆς τῆς πραγματείας εἶναι τὸ νὰ ζοῦμε σύμφωνα μὲ τὶς σωτήριες ἐντολές, ἐνῶ τὸ τέλος καὶ ὁ καρπὸς τὸ νὰ ἐπιστρέψομε πρὸς τὴν τέλεια χάρη τοῦ Πνεύματος ποὺ μᾶς δωρήθηκε στὴν ἀρχὴ μέσω τοῦ Βαπτίσματος, ἢ ὅποια βέβαια παραμένει μέσα μας (γιατὶ λέγει, ὅτι «τὰ χαρίσματα τοῦ Θεοῦ δὲν ἀνακαλοῦνται»²⁸), ἀλλὰ εἶναι καταπαραχωμένη ἀπὸ τὰ πάθη, καὶ φανερῶνεται μὲ τὴν ἐργασία τῶν θεουργῶν ἐντολῶν, πρέπει νὰ σπεύδομε μὲ κάθε τρόπο, μὲ τὴν κατὰ τὸ δυνατόν ἐκτέλεση ὅλων τῶν ἐντολῶν αὐτῶν, νὰ καθαρίζομε τὴν ψυχὴ μας πρὸς φανέρωση τοῦ Πνεύματος²⁹, ὥστε νὰ δοῦμε ὀλοκάθαρα τὴ χάρη. Γιατὶ λέγει ὁ μακάριος Δαβὶδ πρὸς τὸν Θεό, «ὁ νόμος σου εἶναι λυχνάρι γιὰ τὰ πόδια μου καὶ φῶς γιὰ τοὺς δρόμους μου»³⁰, καὶ, «ἢ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου φεγγοβολᾷ ἀπὸ πολὺ μακριά, φωτίζοντας τὰ μάτια μου»³¹, καὶ, «συμμορφωνόμενοι μὲ ὅλες τὶς ἐντολές σου»³². Καὶ ὁ ἐπιστήθιος μαθητὴς λέγει· «ἐκεῖνος ποὺ τηρεῖ τὶς ἐντολές αὐτοῦ, μένει μέσα σ’ αὐτόν, καὶ αὐτὸς μέσα σὲ ἐκεῖνον»³³, καὶ, «αἱ ἐντολές του εἶναι βαρεῖές»³⁴. Καὶ ὁ Σωτήρας λέγει· «ἐκεῖνος ποὺ φυλάγει τὶς ἐντολές μου καὶ ἐκτελεῖ αὐτές, αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἀγαπᾷ, καὶ ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἀγαπᾷ, θὰ ἀγαπηθεῖ ἀπὸ τὸν Πατέρα μου καὶ ἐγὼ θὰ ἀγα-

33. Α' Ἰω. 3, 24.

34. Α' Ἰω. 5, 3.

μου· καὶ ἐγὼ ἀγαπήσω αὐτὸν καὶ ἐμφανίσω αὐτῷ ἐμαυτὸν· καὶ ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει, καὶ ὁ Πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτὸν καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν»· καὶ, «ὁ μὴ ἀγαπῶν με, τοὺς λόγους μου οὐ τηρεῖ»³⁵.
 5 Μάλιστα δὲ τούτων ταῖς πρώταις καὶ γενικωτέραις καὶ οἴονεὶ μητράσι τῶν λοιπῶν, τὴν πλείστην μοῖραν τῆς ἐργασίας ἀποδιδόναι πως. Οὕτω γάρ, σὺν Θεῷ, ἀπταιστώσως καὶ τοῦ προκειμένου σκοποῦ, αὐτῆς δηλαδὴ τῆς καλῆς ἐνάρξεως, καὶ τοῦ τέλους τῆς ἐφέσεως ἐπιτύχομεν ἅν, ἥτοι τῆς τοῦ Πνεύματος φανερώσεως³⁶.

10 **Ὅτι ἀρχὴ πάσης θεοφιλοῦς ἐργασίας ἢ μετὰ πίστεως ἐπίκλησις τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ μετ' αὐτῆς, ἢ ἐξ αὐτῆς ἀνατέλλουσα εἰρήνη καὶ ἀγάπη.**

ἡ. Ἀρχὴ μέντοι πάσης θεοφιλοῦς ἐργασίας ἢ μετὰ πίστεως ἐπίκλησις τοῦ σωτηρίου ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι αὐτὸς ἀπεφήνατο, «χωρὶς ἐμοῦ, οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν»³⁷, καὶ μετὰ ταύτης, ἢ εἰρήνη· «δεῖ», γάρ φησι, «προσεύχεσθαι χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμῶν»³⁸, καὶ ἢ ἀγάπη· ὅτι «ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἐν τῷ Θεῷ μένει, καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ»³⁹. Αὕτη δὲ ἢ εἰρήνη καὶ ἢ ἀγάπη, οὐ μόνον εὐπρόσδεκτον ποι-
 15 οῦσι τὴν εὐχὴν, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆς πάλιν τῆς εὐχῆς γεννῶνται καὶ ἀνατέλλουσι, δίκην διδύμων ἐνθέων ἀκτίνων, καὶ αὖξονται καὶ τελειοῦνται

Ὅτι δι' ἐκάστου τούτων, καὶ ὁμοῦ τῶν τριῶν, ἢ πάντων τῶν ἀγαθῶν σωρεία ἐπιδαψιλεύεται ἡμῖν.

25 θ. Ἀπὸ δὴ τούτων, μᾶλλον δὲ δι' ἐκάστου τούτων, καὶ ὁμοῦ τῶν τριῶν, ἢ τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν πάντων σωρεία ἐπιδαψιλεύεται καὶ πλημμυρεῖ. Διὰ μὲν γὰρ τῆς ἐν πίστει ἐπικλήσεως τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸ ἔλεος καὶ τὴν τῷ ὄντι ζωὴν, ἐν αὐτῷ κεκρυμμένην οὖσαν⁴⁰, βεβαίως ἐλπίζομεν λήψε-
 30 σθαι, ὡς ἄλλης θείας πηγῆς ἀενάου ὑπερβλύζοντος αὐτὰ τοῦ

35. Ἰω. 14,21-24.

36. Πρβλ. Α' Κορ. 12,7.

37. Ἰω. 15,5.

πήσω αὐτὸν καὶ θὰ τοῦ φανερώσω τὸν ἑαυτὸ μου· καὶ ἐὰν κάποιος μὲ ἀγαπᾷ, θὰ φυλάξει τὸν λόγο μου, καὶ ὁ Πατέρας μου θὰ ἀγαπήσει αὐτὸν καὶ θὰ ρηθοῦμε σ' αὐτὸν καὶ θὰ ἐγκατασταθοῦμε μέσα του. "Ὁποῖος δὲν μὲ ἀγαπᾷ, δὲν τηρεῖ τοὺς λόγους μου»³⁵. Καὶ πρὸ πάντων νὰ ἀφιερώνομε τὸ περισσότερο μέρος τῆς ἐργασίας μας στὶς πρῶτες καὶ γενικώτερες ἐντολές καὶ τὶς κατὰ κάποιο τρόπο μητέρες τῶν λοιπῶν. Γιατὶ ἔτσι, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, θὰ μπορέσουμε νὰ ἐπιτύχομε ἀλάνθαστα αὐτὸ πού ἐπιδιώκομε, δηλαδή τὴν καλὴ ἀρχή, καὶ τὸ τέλος τοῦ πόθου μας, δηλαδή τὴ φανέρωση τοῦ Πνεύματος³⁶.

•Ὅτι ἀρχὴ κάθε θεάρεστης ἐργασίας εἶναι ἡ μὲ πίστεως ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ μαζὶ μ' αὐτὴν ἡ εἰρήνη καὶ ἀγάπη πού ἀνατέλλουν ἀπὸ αὐτήν.

8. Ἀρχὴ βέβαια κάθε θεάρεστης ἐργασίας εἶναι ἡ μὲ πίστη ἐπίκληση τοῦ σωτήριου ὀνόματος τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, γιατί ὁ ἴδιος ἔχει πεῖ, «χωρὶς ἐμένα δὲν μπορεῖτε νὰ κάνετε τίποτε»³⁷, καὶ μαζὶ μ' αὐτὴν ἡ εἰρήνη· γιατί λέγει· «πρέπει νὰ προσεύχεσθε χωρὶς ὀργή καὶ διαλογισμούς»³⁸. καὶ ἡ ἀγάπη· γιατί λέγει· «ὁ Θεὸς εἶναι ἀγάπη καὶ ἐκεῖνος πού μένει μέσα στὴν ἀγάπη, μένει μέσα στὸν Θεό, καὶ ὁ Θεὸς μέσα σ' αὐτόν»³⁹. Αὐτὴ ἡ εἰρήνη καὶ ἡ ἀγάπη ὄχι μόνο κάνουν εὐπρόσδεκτη τὴν προσευχή, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτὴν πάλι τὴν προσευχή γεννιοῦνται καὶ ἀνατέλλουν αὐτές, σὰν δίδυμες θεϊκὲς ἀκτίνες, καὶ αὔξονται καὶ τελειοποιοῦνται.

•Ὅτι μὲ κάθε μία ἀπὸ αὐτές, καὶ μαζὶ μὲ τὶς τρεῖς, παρέχεται μὲ ἀφθονία σὲ μᾶς ὁ πλοῦτος ὄλων τῶν ἀγαθῶν.

9. Ἀπὸ αὐτὲς λοιπόν, ἡ καλύτερα ἀπὸ κάθε μιά ἀπὸ αὐτές, καὶ μαζὶ ἀπὸ τὶς τρεῖς, μᾶς παρέχεται μὲ ἀφθονία καὶ μᾶς καταπλημμυρίζει ὁ πλοῦτος ὄλων τῶν ἀγαθῶν. Μὲ τὴν μὲ πίστη δηλαδή ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐλπίζομε μὲ βεβαιότητα ὅτι θὰ λάβομε τὸ ἔλεος καὶ τὴν ἀληθινὴ ζωὴ πού εἶναι κρυμμένη μέσα σ' αὐτόν⁴⁰, τὰ ὁποῖα σὰν ἄλλη ἀδιάκοπη θεία πηγὴ ἀφή-

38. Α' Τιμ. 2, 8.

39. Α' Ἰω. 4, 16.

40. Πρὸδλ. Κολ. 3, 3.

ἔνδον καρδίας καθαρῶς ἐπιβωμένον ὀνόματος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ δὲ τῆς πάντα νοῦν ὑπερεχούσης καὶ ὄριον οὐδὲν ἐχούσης εἰρήνης⁴¹, τῆς πρὸς Θεὸν καὶ ἀλλήλους καταλλαγῆς ἀξιούμεθα· διὰ δὲ τῆς ἀγάπης, ἧς τὸ κλέος ἀσύγκριτον, ὡς 5 οὔσης τέλος καὶ κεφάλαιον τοῦ τε νόμου καὶ τῶν Προφητῶν⁴² καὶ δὴ καὶ τὸν Θεὸν ἀγάπην ὀνομάζεσθαι⁴³, ὀλικῶς τῷ Θεῷ συναπτόμεθα, καταργουμένης τῆς ἁμαρτίας ἡμῶν τῇ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνη καὶ τῇ δι' ἀγάπης ἐν ἡμῖν παραδόξως ἐνεργουμένη υἰοθεσίᾳ τῆς χάριτος «ἢ γὰρ ἀγάπη», φησί, «καλύπτει πλῆθος ἁμαρτι- 10 ὶων»⁴⁴, καὶ «ἡ ἀγάπη πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει· ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει»⁴⁵.

Ὅτι καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τῷ καιρῷ τοῦ σωτηρίου πάθους ταῦτα τοῖς μαθηταῖς οἷόν τινας ἐξητηρίους ἐντολὰς καὶ κληρον ἐνθεον κατέλιπε τοῖς ἰδίους, ὡσαύτως καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν.

15 **ί.** Ὅθεν καὶ αὐτὸς ὁ πανάγαθος καὶ γλυκύτατος Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ ὅτε πρὸς τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἐκούσιον αὐτοῦ πάθος ἀφίκετο καὶ ὅτε μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῖς Ἀποστόλοις ὤφθη, ναὶ μὴν καὶ ἡνίκα πρὸς τὸν ἑαυτοῦ φύσει καὶ ἡμῶν χάριτι 20 Πατέρα ἔμελλεν ἐπανέρχεσθαι, ἅτε Πατὴρ γνήσιος καὶ φιλόστοργος, οἷονεῖ τινας ἐξητηρίους ἐντολὰς καὶ παραμυθίας προσηνεῖς, καὶ γλυκύτατα καὶ δέδαια, ὡς εἶπεῖν, ὄμηρα, μᾶλλον δὲ κληρονομίαν θεοπάροχον ἀναφαίρετον, ταῦτα πᾶσι τοῖς ἰδίους κατέλιπε· καὶ τοῦτο μὲν, οἷς φησι πρὸς τοὺς μαθητάς, τοῦ σωτηρίου πάθους 25 ἐπιστάντος, οὕτως «ὅ,τι ἂν αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐγὼ ποιήσω»⁴⁶, καὶ, «ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὅσα ἂν αἰτήσητε τὸν Πατέρα ἐν τῷ ὀνόματί μου, δώσει ὑμῖν· ἕως ἄρτι οὐδὲν ἠτήσατε ἐν τῷ ὀνόματί μου· αἰτεῖτε καὶ λήψεσθε, ἵνα ἡ χαρὰ ὑμῶν ἢ πεπληρωμένη», καὶ, «ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐν τῷ ὀνόματί μου αἰτήσεσθε»⁴⁷. 30 Καὶ αὐθις μετὰ τὴν ἀνάστασιν σημεῖα δὲ τοῖς πιστεύουσι ταῦτα

41. Φιλ. 4,7. Ἦσ. 9,7.

44. Α' Πέτρ. 4,8.

42. Πρὸβλ. Ματθ. 22,40.

45. Α' Κορ. 13,7-8.

43. Α' Ἰω. 4,8.

46. Ἰω. 14,13.

νει νὰ ἀναβλύζουν τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ πού τὸ ἐπι-καλούμαστε δυνατά καὶ καθαρὰ μέσα στὴν καρδιά μας, μὲ τὴν εἰρή-νη πού βρίσκεται πάνω ἀπὸ κάθε νοῦ καὶ δὲν ἔχει κανένα ὄριο⁴¹ ἀξιωνόμαστε τὴ συμφιλίωσή μας μὲ τὸν Θεὸ καὶ μεταξὺ μας, ἐνῶ μὲ τὴν ἀγάπη, τῆς ὁποίας ἡ δόξα εἶναι ἀσύγκριτη, ἀφοῦ εἶναι τὸ τέλος καὶ ἡ συγκεφαλαίωση τοῦ νόμου καὶ τῶν Προφητῶν⁴² καὶ ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ὀνομάζεται ἀγάπη⁴³, ἐνωνόμαστε τελείως μὲ τὸν Θεό, ἀφοῦ καταργεῖται ἡ ἁμαρτία μας μὲ τὴ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν υἱο-θεσία τῆς χάριτος πού ἐνεργεῖται μέσα μας κατὰ τρόπο παράδοξο μὲ τὴν ἀγάπη. Γιατὶ λέγει· «ἡ ἀγάπη θὰ σθῆσει πλῆθος ἁμαρτιῶν»⁴⁴, καί, «ἡ ἀγάπη ὅλα τὰ ἀνέχεται, ὅλα τὰ πιστεύει, ἐλπίζει γιὰ ὅλα, ὅλα τὰ ὑπομένει· ἡ ἀγάπη ποτὲ δὲν ξεπέφτει»⁴⁵.

Ὅτι καὶ ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς κατὰ τὸν καιρὸ τοῦ σωτήριου πάθους του παρέδωσε αὐτὰ στοὺς μαθητὲς του σὰν κατὰ κάποιο τρόπο ἀποχαιρετιστήριες ἐντολὲς καὶ θεῖα κληρονομία, καθὼς ἐπίσης καὶ μετὰ τὴν ἀνάσταση.

10. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἴδιος ὁ πανάγαθος καὶ γλυκύτατος Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός, καὶ ὅταν ἔφτασε στὸ γιὰ χάρη μας ἐκούσιο πάθος του καὶ ὅταν μετὰ τὴν ἀνάσταση φανερώθηκε στοὺς Ἀποστόλους, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἐπανέλθει πρὸς τὸν κατὰ φύση Πατέρα του καὶ δικό μας κατὰ χάρη, σὰν Πατέρας γνήσιος καὶ φιλόστοργος, ἄφησε αὐτὰ σὲ ὅλους τοὺς δικούς του σὰν κάποιες ἀποχαιρετιστή-ριες ἐντολὲς καὶ παρηγοριὲς εὐχάριστες καὶ γλυκύτατα καὶ ἰσχυρά, ὅπως θὰ λέγαμε, ἐνέχυρα, ἢ καλύτερα ἀναφαίρετη θεοπαράδοτη κληρονομία. Καὶ αὐτὸ βέβαια γίνεται φανερό ἀπὸ ἐκεῖνα πού λέγει πρὸς τοὺς μαθητὲς του ὅταν ἔφτασε ὁ καιρὸς τοῦ σωτήριου πάθους, τὰ ἐξῆς «ὅ,τι ζητήσετε στὸ ὄνομά μου, ἐγὼ θὰ τὸ κάνω»⁴⁶, καί, «ἀλη-θεια σᾶς λέγω, ὅτι ὅσα ζητήσετε ἀπὸ τὸν Πατέρα μου στὸ ὄνομά μου, θὰ σᾶς τὰ δώσει. Μέχρι τώρα δὲν ζητήσατε τίποτε στὸ ὄνομά μου. Ζητεῖτε καὶ θὰ λάβετε, γιὰ νὰ εἶναι πλήρης ἡ χαρὰ σας» καί, «κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη θὰ ζητήσετε στὸ ὄνομά μου»⁴⁷. Καὶ ἐπίσης μετὰ τὴν ἀνάσταση τοὺς λέγει· «ἐκείνους πού θὰ πιστέψουν θὰ τοὺς δοθεῖ ἡ

47. Ἰω. 16, 23-24. 26.

παρακολουθήσει· «ἐν τῷ ὀνόματί μου δαιμόνια ἐκβαλοῦσι· γλώσσαις λαλήσουσι καιναῖς»⁴⁸, καὶ τὰ ἐξῆς.

Τούτοις ἀκόλουθα διαγορεύει καὶ ὁ ἐπιστήθιος «πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα σημεῖα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἃ οὐκ ἔστι γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ· ταῦτα δὲ γέγραπται, ἵνα πιστεύσητε, ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἵνα πιστεύοντες ζωὴν ἔχητε ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ»⁴⁹. Καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος «ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψει»⁵⁰, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ γοῦν καὶ ἐν ταῖς τῶν Ἀποστόλων οὕτως ἀναγέ-
10 γραπται Πράξεις· «τότε Πέτρος πλησθεὶς Πνεύματος ἁγίου εἶπε· Γνωστὸν ἔστω πᾶσιν ὑμῖν καὶ παντὶ τῷ Ἰσραήλ, ὅτι ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, ὃν ὁ Θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν· ἐν τούτῳ οὗτος παρέστηκεν ἐνώπιον ὑμῶν ὑγιής»⁵¹. Καὶ μετ' ὀλίγα· «καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ ἢ σωτηρία· οὐδέ
15 γὰρ ὄνομά ἐστιν ἕτερον τὸ δεδομένον ἐν ἀνθρώποις, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς»⁵². Καὶ αὐθις ὁ Σωτήρ· «ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς»⁵³.

Τοῦτο δὲ πάλιν, δι' ὧν ὁ Θεάνθρωπος Κύριος εἶρηκε πρὸς τοὺς Ἀποστόλους πρὸ τοῦ σταυροῦ· «εἰρήνην ἀφήμι ὑμῖν, εἰρή-
20 νην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν»⁵⁴, καί, «ταῦτα λαλῶ, ἵνα ἐν ἐμοὶ εἰρήνην ἔχητε», καί, «αὕτη ἐστὶν ἡ ἐμὴ ἐντολή, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους»⁵⁵, καί, «ἐν τούτῳ γνώσκονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε, εἰάν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις καθὼς ἠγάπησέ με ὁ Πατήρ, καὶ γὰρ ἠγάπησα ὑμᾶς μείνατε ἐν τῇ ἀγάπῃ τῇ ἐμῇ· εἰάν τὰς ἐντολάς μου τηρήση-
25 τε, μενεῖτε ἐν τῇ ἀγάπῃ μου· καθὼς ἐγὼ τὰς ἐντολάς τοῦ Πατρὸς μου τητήρηκα καὶ μένω αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ»⁵⁶. Καὶ αὐθις μετὰ τὴν ἔγερσιν, κατὰ διαφόρους ὥρας πολλάκις δεδωκὼς φαίνεται τὴν εἰρήνην, ἐμφανιζόμενος τοῖς ἰδίῳις καὶ λέγων, «εἰρήνην ὑμῖν»⁵⁷· καὶ πρὸς τὸν Πέτρον δέ, ᾧ καὶ τὴν ἡγεμονίαν τῶν μαθητῶν ἐνεπι-
30 στεύσατο, ἀντέκτισίν τινα τῆς πρὸς αὐτὸν τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν διαπύρου ἀγάπης, τὴν τοῦ πομινίου φροντίδα ἐπιδεικνύμενος εἶναι, οὕτω τὸ τρίτον φησὶν· «εἴ με φιλεῖς, Πέτρε, πλεόν τῶν

48. Μάρκ. 16, 17-18.

51. Πράξ. 4, 8-10.

49. Ἰω. 20, 30-31.

52. Πράξ. 4, 12.

50. Φίλιπ. 2, 10.

53. Ματθ. 28, 18.

δύναμη νὰ κάνουν τὰ ἐξῆς θαύματα· θὰ βγάλουν δαιμόνια σὸ ὄνομά μου, καὶ θὰ μιλῆσουν νέες γλῶσσες»⁴⁸, καὶ τὰ ἐξῆς.

Μὲ αὐτὰ συμφωνοῦν ὅσα λέγει καὶ ὁ ἐπιστήθιος μαθητῆς· «καὶ πολλὰ ἄλλα βέβαια θαύματα ἔκανε ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν του, τὰ ὅποια δὲν εἶναι γραμμένα σ' αὐτὸ τὸ βιβλίο. Αὐτὰ ἔχουν γραφεῖ, γιὰ νὰ πιστέψετε, ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ πιστεύοντας νὰ ἔχετε ζωὴ σὸ ὄνομα αὐτοῦ»⁴⁹. Καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος λέγει· «σὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ θὰ γονατίσει γιὰ νὰ προσκυνῆσει κάθε πόδι»⁵⁰, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἄλλα καὶ σὶς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων ἔχουν γραφεῖ τὰ ἐξῆς· «τότε ὁ Πέτρος γεμᾶτος ἀπὸ ἅγιο Πνεῦμα εἶπε· Μάθετε ὅλοι σας καὶ ὅλος ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαός, ὅτι σὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου, τὸν ὅποιο σεῖς σταυρώσατε καὶ τὸν ὅποιο ὁ Θεὸς ἀνέστησε ἀπὸ τοὺς νεκρούς, σὸ ὄνομα αὐτὸ αὐτὸς στέκεται μπροστὰ σας ὑγιῆς»⁵¹. Καὶ μετὰ ἀπὸ λίγα· «καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δοθεῖ ἀπὸ κανέναν ἄλλο ἢ σωτηρία· οὔτε βέβαια ὑπάρχει ἄλλο ὄνομα δοσμένο στοὺς ἀνθρώπους, μὲ τὸ ὅποιο νὰ μποροῦμε νὰ σωθοῦμε»⁵². Καὶ ἐπίσης ὁ Σωτῆρας λέγει· «μοῦ δόθηκε κάθε ἐξουσία σὸν οὐρανὸ καὶ στὴ γῆ»⁵³.

Αὐτὸ γίνετα πάλι φανερὸ μὲ ὅσα ἔχει πεῖ ὁ Θεάνθρωπος Κύριος πρὸς τοὺς Ἀποστόλους πρὶν ἀπὸ τὴ σταύρωσή του· «σᾶς ἀφήνω τὴν εἰρήνην, σᾶς δίνω τὴ δική μου εἰρήνη»⁵⁴, καὶ, «αὐτὰ τὰ λέγω, γιὰ νὰ ἔχετε εἰρήνη ἐνωμένοι μαζί μου», καὶ, «αὕτη εἶναι ἡ ἐντολή μου, νὰ ἀγαπᾶτε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο»⁵⁵, καὶ, «μὲ αὐτὸ θὰ γνωρίσουν ὅλοι, ὅτι εἴσαστε μαθητῆς μου, ἐὰν ἔχετε ἀγάπη μεταξύ σας. Ὅπως μὲ ἀγάπησε ὁ Πατέρας μου, καὶ ἐγὼ σᾶς ἀγάπησα. Μείνατε προσκολλημένοι στὴν ἀγάπη μου. Ἐὰν φυλάξετε τὶς ἐντολές μου, θὰ μείνετε στὴν ἀγάπη μου, ὅπως καὶ ἐγὼ ἔχω τηρήσει τὶς ἐντολές τοῦ Πατέρα μου καὶ μένω μέσα στὴν ἀγάπη αὐτοῦ»⁵⁶. Καὶ πάλι μετὰ τὴν ἀνάστασι, φαίνεται σὲ διάφορες ὥρες πολλὰς φορές νὰ δίνει τὴν εἰρήνην, ἐμφανιζόμενος στοὺς δικούς του καὶ λέγοντας, «εἰρήνη σὲ σᾶς»⁵⁷. Καὶ σὸν Πέτρο, σὸν ὅποιο ἐμπιστεύθηκε καὶ τὴν ἀρχηγία τῶν μαθητῶν, δείχνοντας ὅτι ἡ φροντίδα τοῦ ποιμνίου εἶναι κάποια ἀνταμοιβὴ τῆς διάπυρης ἀγάπης πρὸς τὸν ἴδιο τὸν Κύριο Ἰησοῦ Χριστό, λέγει τὰ ἐξῆς τρεῖς φορές· «ἐὰν μὲ ἀγαπᾶς, Πέτρε, περισσότερο ἀπὸ

54. Ἰω. 14, 27.

55. Ἰω. 6, 33.

56. Ἰω. 15, 9-11.

57. Ἰω. 20, 19.

ἄλλων, ποιμαίνετε τὰ πρόβατά μου»⁵⁸. Εἶποι δ' ἄν τις ἴσως οὐκ ἀπὸ σκοποῦ καὶ τοῦτο, ὅτι διὰ γε τῶν δηλωθέντων ἐξαισιῶν τουτωνὶ τριῶν, ἀποτίκτεται ἡμῖν ἕτερα ἕνα τρία ἐξαίρετα· τὰ δέ ἐστιν, ἡ τῆς ψυχῆς κάθαρσις, ὁ φωτισμὸς καὶ ἡ τελείωσις

5 Ὅτι ἐν τούτοις τοῖς τρισὶ συνεξύφανται πᾶσαι αἱ ἀρεταί.

ια. Εἰ δέ τις ἀκριδῶς ἐθελήσειεν ἐξετάσαι ἐνεργῶς, ἐν τουτωῖ τῷ τριπλόκῳ καὶ οἶον ἀρρήκτῳ σπαρτίῳ⁵⁹, εὐρήσει αἰωρημένην καὶ συνεξυφασμένην πᾶσαν τὴν τῶν ἀρετῶν ἄφθορον καὶ θεότευκτον ἀλουργίδα. Καὶ γὰρ οἶα τις τιμία ἄλυσις καὶ σειρὰ ποικιλό-
10 χρυσοῦ πέφυκεν ἢ κατὰ Θεὸν πολιτεία, μίαν τῆς μιᾶς ἐξηρητημένην ἀρετὴν εὐαγῶς ἔχουσα καὶ εἰς τὸ ἐν συνηρμοσμένας ἀπάσας καὶ γοῦν ἐν ἔργον αἱ πολλαὶ καταρτίζουσιν, ὅπερ ἐστὶ τὸ θεωθῆναι τὸν εἰλικρινῶς αὐταῖς συζῶντα ἄνθρωπον· συνδέσμους οἶον δὴ τινὰς καὶ κρίκους πλουτοῦσαί πως αὐτὴν τε τοῦ Κυρίου
15 Ἰησοῦ Χριστοῦ φίλτατον τοῦ ὀνόματος ἐν πίστει, εἰ βούλει δὲ καὶ ἐλπίδι καὶ ταπεινώσει, σωτήριον ἐπίκλησιν, καὶ τὴν εἰρήνην ἅμα καὶ τὴν ἀγάπην, τὸ θεοφύτευτον ὄντως καὶ τριστέλεχρον δένδρον καὶ ζωοπάροχον, οὐδ' ὁ κατὰ καιρὸν ἀπτόμενος καὶ ὡς εἰκὸς μεταλαμβάνων, οὐ θάνατον, ὡς πρωτόπλαστος, ἀλλὰ ζωὴν τρυγᾷ ἀνώ-
20 λεθρον καὶ αἰώνιον.

Ὅτι καὶ ἡ διὰ Θεοῦ Πατρὸς πρὸς πιστοὺς τοῦ ἁγίου Πνεύματος δωρεὰ καὶ ἐπέλευσις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ ὀνόματι ἐπιδραβεύεται.

ιβ. Ναὶ μὴν, καὶ ἡ διὰ Θεοῦ Πατρὸς πρὸς πιστοὺς τοῦ ἁγίου
25 Πνεύματος δωρεὰ καὶ ἐπέλευσις, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ ὀνόματι ἐπιδραβεύεται, ὡς φησιν αὐτὸς ὁ ὑπέρθεος καὶ φιλόψυχος Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς πρὸς τοὺς Ἀποστόλους ὅτι «συμφέρει ἡμῖν, ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω· ἐὰν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ὁ

58. Ἰω. 21, 15 ἔ.

τούς άλλους, ποιμάνει τὰ πρόβατά μου»⁵⁸. Θὰ μπορούσε ἴσως νὰ πεῖ κάποιος, χωρίς νὰ ξεφεύγει ἀπὸ τὸ στόχο αὐτὸ, ὅτι μὲ τὶς τρεῖς αὐτὲς ἐξαίσιες προαναφερθεῖσες ἐντολὲς γεννιοῦνται μέσα μας καὶ ἄλλα τρία ἐξαιρετά καλά, τὰ ὁποῖα εἶναι ἡ κάθαρση τῆς ψυχῆς, ὁ φωτισμὸς καὶ ἡ τελείωση.

Ὅτι μὲ αὐτὲς τὶς τρεῖς συνυφαίνονται ὅλες οἱ ἀρετὲς.

11. Ἄν ὅμως θελήσει κάποιος νὰ ἐξετάσει μὲ ἀκρίβεια καὶ σαφήνεια αὐτὸ τὸ τρίκλωνο καὶ κατὰ κάποιο τρόπο ἀδιάσπαστο σχοινί⁵⁹, θὰ βρεῖ νὰ κρέμεται ἀπὸ αὐτὸ καὶ νὰ εἶναι ὑφασμένη μαζί του ὅλη ἡ ἀφθαρτη καὶ θεοκατασκευαστὴ ἀλουργίδα τῶν ἀρετῶν. Καὶ πράγματι ἡ σύμφωνη μὲ τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ ζωὴ εἶναι σὰν μιὰ πολύτιμη ἀλυσίδα καὶ χρυσοποίκιλη σειρά, ἔχοντας ἀρμονικὰ συνδεδεμένη τὴ μία ἀρετὴ ἀπὸ τὴν ἄλλη καὶ συνηρομολογημένες ὅλες σὲ ἓνα, καὶ οἱ πολλὲς ἀρετὲς ἀπαρτίζουν ὅλες μαζί ἓνα ἔργο, ποὺ εἶναι τὸ νὰ θεωθεῖ ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ποὺ ζεῖ μὲ ἀπόλυτη ἀκρίβεια σύμφωνα μ' αὐτὲς, ἔχοντας συνδέσμους καὶ κατὰ κάποιο τρόπο κρίκους αὐτῆ τῆ σωτήρια ἐπίκληση τοῦ πολυαγαπημένου ὀνόματος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ μὲ πίστη, καὶ ἂν θέλεις καὶ μὲ ἐλπίδα καὶ ταπεινώση, καὶ μαζί καὶ τὴν εἰρήνη καὶ τὴν ἀγάπη, τὸ θεοφύτευτο πραγματικὰ καὶ τριστέλεχο καὶ ζωοπάροχο αὐτὸ δένδρο, τὸ ὁποῖο ἐκεῖνος ποὺ τὸ πλησιάζει τὴν ὥρα ποὺ πρέπει καὶ γεύται ὅπως εἶναι φυσικὸ ἀπὸ αὐτὸ, τρυγᾷ ἀπὸ αὐτὸ ὄχι θάνατο, ὅπως ὁ πρωτόπλαστος, ἀλλὰ ζωὴ ἀφθαρτη καὶ αἰώνια.

Ὅτι καὶ ἡ δωρεὰ ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα στοὺς πιστοὺς καὶ ἡ ἐπέλευση τοῦ ἁγίου Πνεύματος παρέχεται μὲ τὴ χάρη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ στὸ ἅγιο ὄνομα του.

12. Ἀλλὰ βέβαια καὶ ἡ δωρεὰ ἀπὸ τὸν Θεὸ Πατέρα καὶ ἡ ἐπέλευση τοῦ ἁγίου Πνεύματος στοὺς πιστοὺς παρέχεται μὲ τὴ χάρη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ στὸ ἅγιο ὄνομά του, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος ὁ ὑπέρθεος καὶ φιλόψυχος Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς πρὸς τοὺς Ἀπο-

59. Πρβλ. Ἐκκλ. 4, 12.

Παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς· ἔάν δὲ πορευθῶ, πέμψω αὐτὸν πρὸς ὑμᾶς»⁶⁰ καί, «ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται»⁶¹· καὶ αὐθις «ὁ δὲ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα 5 τὸ ἅγιον, ὃ πέμπει ὁ Πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου»⁶².

*Οτι εἰκότως τοῖς ἀγίοις ἡμῶν διώρισται Πατράσι καὶ μετὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῖς ἀγίου Πνεύματος προσεύχεσθαι ἡμᾶς εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ παρ' αὐτοῦ ζητεῖν τὸ ἔλεος.

10 ἰγ'. Διὰ ταῦτα γοῦν καὶ οἱ κλεινοὶ καθηγεμόνες ἡμῶν καὶ διδάσκαλοι πᾶν σοφῶς καὶ μετὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῖς Παναγίου Πνεύματος, ἐκδιδάσκουσι πρὸ πάσης καλῆς ἄλλης ἐργασίας καὶ μελέτης, καὶ πάντας μὲν, μάλιστα δὲ τοὺς εἰς τὸ στάδιον τῆς θεοποιουῦ ἡσυχίας ἑαυτοὺς ἐμβαλεῖν ἐθέλοντας καὶ ἀφορισθῆναι 15 Θεῷ καὶ ὀραγῆναι τοῦ κόσμου καὶ κατὰ λόγον ἡσυχάζειν, ἐν Κυρίῳ προσεύχεσθαι καὶ παρ' αὐτοῦ τὸ ἔλεος ἐκζητεῖν ἀδιστακτως, καὶ τὸ τούτου πανάγιον καὶ γλυκύτατον ὄνομα, ἀδιάλειπτον ἔργον καὶ μελέτημα ἔχειν, καὶ τοῦτο ἐν καρδίᾳ καὶ ἐν νοῖ καὶ ἐν χεῖλεσι διηνεκῶς περιφέρειν, καὶ ἐν αὐτῷ καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ ἀνα- 20 πνεῖν καὶ ζῆν καὶ καθεύδειν καὶ ἐργηγορέναι καὶ κινεῖσθαι καὶ ἐσθίειν καὶ πίνειν, καὶ ὡς ἔπος εἶπεῖν, πάντα κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον πράττειν ἐπείγεσθαι. Ὡσπερ γὰρ τούτου ἀπόντος, ἅπαν συρρέει δεινόν, μᾶλλον δὲ οὐδὲν πάρεστιν ἡμῖν τῶν χρησίμων, οὕτω δὴ τούτου ἐν ἡμῖν παρόντος, πᾶν ἐναντίον ἀπελήλαται· μάλιστα 25 δὲ οὐδὲν ἐστὶν ἡμῖν ἐλλείπον τῶν ἀγαθῶν, καὶ γοῦν καὶ πρὸς κατόρθωσιν ἀδύνατον, καθάπερ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν διαγορεύει, ὅτι «ὁ μένων ἐν ἐμοί, καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ, οὗτος φέρει καρπὸν πολύν, ὅτι χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν»⁶³. Τοῦτο τοιγαρ-

60. Ἰω. 16, 7.

61. Ἰω. 15, 26.

στόλους· «συμφέρει σέ σᾶς νά φύγω ἐγὼ ἀπὸ τῆ ζωῆ αὐτή· γιατί, ἐάν ἐγὼ δέν φύγω, δέν θά ἔρθει ὁ Παράκλητος σέ σᾶς· ἐάν ὅμως μεταβῶ ἐκεῖ, θά τόν στείλω σέ σᾶς»⁶⁰· καί· «ὅταν ἔρθει ὁ Παράκλητος, τόν ὁποῖο θά σᾶς στείλω ἐγὼ ἀπὸ τὸν Πατέρα, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀλήθειας, πού ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα»⁶¹· καί ἐπίσης· «ὁ Παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο, τὸ ὁποῖο θά στείλει ὁ Πατέρας στοῦ ὀνομά μου»⁶².

Ἵνα πολὺ σωστά ἔχει δοθεῖ ἐντολὴ ἀπὸ τοὺς ἁγίους Πατέρες μας καὶ ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα πού κατοικοῦσε μέσα τους νά προσευχήμαστε στὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό καὶ νά ζητοῦμε τὸ ἔλεος ἀπὸ αὐτόν.

13. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ λοιπὸν καὶ οἱ ἐνδοξοὶ ἀρχηγοὶ καὶ διδάσκαλοί μας μὲ πολλὴ σοφία καὶ μὲ τὸ πανάγιο Πνεῦμα πού κατοικοῦσε μέσα τους, διδάσκουν πρὶν ἀπὸ κάθε ἄλλη καλὴ ἐργασία καὶ μελέτη, ὅλοι βέβαια οἱ πιστοί, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐκεῖνοι πού θέλουν νά εἰσέλθουν στοῦ στάδιο τῆς θεοποιουῦ ἡσυχίας καὶ νά ἀφιερωθοῦν στὸν Θεὸ καὶ ν' ἀποκοποῦν ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ νά ἡσυχάζουν σωστά, νά προσεύχονται στὸν Κύριον καὶ νά ζητοῦν χωρὶς κανένα δισταγμὸ τὸ ἔλεος ἀπὸ αὐτόν, καὶ νά ἔχουν ἀκατάπαυστο ἔργο καὶ μελέτημα τὸ πανάγιο καὶ γλυκύτατο ὄνομα αὐτοῦ καὶ αὐτὸ νά περιφέρουν ἀδιάκοπα μέσα στὴν καρδιὰ καὶ τὸ νοῦ καὶ τὰ χεῖλη τους, καὶ μέσα σ' αὐτόν καὶ μαζὶ μ' αὐτὸ τὸ ὄνομα καὶ νά ἀναπνέουν καὶ νά ζοῦν καὶ νά κοιμοῦνται καὶ νά ξυπνοῦν καὶ νά κινοῦνται καὶ νά τρώγουν καὶ νά πίνουν, καὶ γιὰ νά μιλήσω μὲ συντομία, ὅλα νά ἐπιδιώκουν νά τὰ κάνουν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο. Γιατί, ὅπως ὅταν αὐτὸς εἶναι ἀπὸν, πέφτουν ἐπάνω μας ὅλα τὰ κακά, ἢ καλύτερα δέν ὑπάρχει τίποτε τὸ χρήσιμο, ἔτσι λοιπὸν ὅταν αὐτὸς εἶναι παρὼν σέ μᾶς, ἔχει διωχθεῖ κάθε τι τὸ ἐναντίον ἀπὸ κοντὰ μας καὶ μάλιστα δέν μᾶς λείπει κανένα ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ, καὶ δέν ὑπάρχει τίποτε πού νά μὴ μπορούμε νά τὸ κατορθώσουμε, ὅπως λέγει καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριός μας· «ἐκεῖνος πού μένει μέσα σέ μένα καὶ ἐγὼ μέσα σ' αὐτόν, αὐτὸς φέρει πολὺ καρπὸ· γιατί χωρὶς ἐμένα δέν μπορεῖτε νά κάνετε τίποτε»⁶³.

62. Ἰω. 14, 26.

63. Ἰω. 15, 5.

οὖν τὸ πάση κτίσει φοβερόν καὶ σεβάσιμον καὶ πρᾶγμα καὶ ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πᾶν πρᾶγμα καὶ ὄνομα⁶⁴, καὶ ἡμεῖς οἱ ἀνάξιοι ἐν πίστει ἐπικαλεσάμενοι καὶ ἐπ' αὐτῷ τὰ τοῦ παρόντος λόγου ἰστία ὀλοτρόπως ἀναπετάσαντες, οὕτω τοῦ λέγειν καὶ τοῖς πρόσω χω-
5 ρεῖν ἀρχόμεθα

Ὅτι δεῖ τὸν ἀπαιστώσ βαδίζειν ἐθέλοντα τὸν κατὰ Κύριον δρόμον τῆς ἡσυχίας, πρὸ πάντων ἐκλέξασθαι μετὰ τῆς καθόλου ἀποταγῆς καὶ ὑποταγῆς τελείαν.

ιδ'. Ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ μεγάλου Θεοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰη-
10 σοῦ Χριστοῦ, τοῦ εἰπόντος, «ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς», «ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀλήθεια, ἡ ἀδός»⁶⁵, καὶ ἡ πρὸς τὸν Πατέρα Θεὸν θύρα, καί, «δι' ἐμοῦ εἰάν τις εἰσέλθῃ, σωθήσεται καὶ εἰσελεύσεται καὶ ἐξελεύσεται καὶ νομὴν εὐρήσει»⁶⁷, δηλονότι σωτήριον πρόσχες οἷς λέγομεν καὶ γνησίως σοι συμβουλευόμεθα. Πρὸ πάντων, ἐκλεξαι σεαυτόν,
15 μετὰ τῆς καθόλου, κατὰ τὴν ἱερὰν ἐκφαντορίαν, ἀποταγῆς, καὶ ὑποταγῆς ἀνόθευτον καὶ τελείαν ἤγουν σπουδάσας, ζήτησον εὐρεῖν ὁδηγὸν καὶ διδάσκαλον ἀπλανῆ· εἶη δ' ἂν τὸ ἀπλανές, ἐν τῷ μαρτυρίαν ἐφ' οἷς λέγει παρὰ τῶν ἱερῶν παριστᾶν Γραφῶν, καὶ πνευματοφόρον τοῖς λόγοις ἔχοντα τὴν πολιτείαν συνάδουσαν,
20 ὑψηλὸν μὲν τὴν διάνοιαν, ταπεινὸν δὲ τῷ φρονήματι καὶ τοῖς ἄλλοις τρόποις χρηστόν, καὶ οἷον τὸν κατὰ Χριστὸν διδάσκαλον τὰ θεοπαράδοτά φησι λόγια. Καὶ δὴ εὐρηκῶς, κάκεινῳ ὡς πατρὶ γνησίῳ υἱὸς φιλόστοργος προσκολληθεὶς σώματί τε καὶ πνεύματι, ὄλος μένε τὸ ἀπ' ἐκείνου στοιχῶν τοῖς ἐκείνου ἐπιτάγμασιν, ὡς εἰς
25 αὐτὸν τὸν Χριστόν, εἰς ἐκεῖνον ἀφορῶν καὶ οὐκ ἄνθρωπον, πᾶσάν τε ἀπὸ σοῦ πόρρω θαλῶν ἀπιστίαν καὶ δισταγμόν, ναὶ μὴν, καὶ φρόνημα καὶ μετὰ θελήσεως θέλημα, οὕτως ἀπλῶς καὶ ἀπεριέργως ἔσο κατ' ἴχνος ἐπόμενος τῷ διδασκάλῳ, οἷά τι κάτοπτρον κεκτημένος, εἰς πληροφορίαν ἐναργῆ τὴν πρὸς τὸν μυσταγωγὸν
30 ἀδιάκριτον καὶ ἄκραν ὑπακοήν, τὴν οἰκείαν συνείδησιν. Εἰ δέ

64. Φιλ. 2, 9.

65. Ἰω. 8, 12.

Αὐτὸ λοιπὸν τὸ πρᾶγμα καὶ ὄνομα, πὺ εἶναι φοβερὸ καὶ σεβάσμιον σὲ ὅλη τὴν κτίση, τὸ πάνω ἀπὸ κάθε πρᾶγμα καὶ ὄνομα⁶⁴, ἀφοῦ τὸ ἐπικαλεσθοῦμε καὶ ἐμεῖς οἱ ἀνάξιοι μὲ πίστη καὶ ἀνοιξομε μὲ αὐτὸ πρὸς κάθε κατεύθυνση τὰ πανιὰ τοῦ λόγου μας, ἔτσι ἅς κάνομε ἀρχὴ αὐτοῦ καὶ ἅς προχωροῦμε πρὸς τὰ ἐπόμενα.

*Οτι πρέπει, ἐκεῖνος πὺ θέλει νὰ βαδίζει χωρὶς σφάλματα τὸν ἀρεστὸ στὸν Κύριο δρόμο τῆς ἡσυχίας, πρὸ πάντων νὰ ἐκλέξει μαζί μὲ τὴν πλήρη ἀπάρνηση τῶν πάντων καὶ τὴν τέλεια ὑποταγή.

14. Στὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου Θεοῦ τοῦ Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, πὺ εἶπε, «ἐγὼ εἶμαι τὸ φῶς»⁶⁵, «ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ὁδὸς καὶ ἡ θύρα πὺ ὁδηγεῖ πρὸς τὸν Πατέρα Θεό»⁶⁶, καὶ, «ἂν κάποιος εἰσέλθει μέσα ἀπὸ μένα, θὰ σωθεῖ καὶ θὰ μπαίνει καὶ θὰ βγαίνει καὶ θὰ βρίσκει τροφή»⁶⁷, δηλαδὴ σωτηρία, πρόσεχε αὐτὰ πὺ σοῦ λέμε καὶ σὲ συμβουλεύομε μὲ εἰλικρίνεια. Πρὸ πάντων νὰ ἐκλέξεις γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου, μαζί μὲ τὴν πλήρη ἀπάρνηση τῶν πάντων κατὰ τὴν ἱερὴ τελετὴ τῆς ἀποταγῆς, καὶ ἀνόθευτη καὶ τέλεια ὑποταγή· δηλαδὴ φρόντισε πολὺ καὶ ψάξε νὰ βρεῖς ὁδηγὸ καὶ διδάσκαλο πὺ ὁδηγεῖ σταθερὰ στὸ σωστὸ δρόμο· καὶ θὰ ἔχει αὐτὴ τὴ δυνατότητα, ἂν σ' αὐτὰ πὺ λέγει φέρνει μαρτυρία ἀπὸ τὶς ἱερὲς Γραφές, καὶ ἔχει πνευματοφόρα ζωὴ πὺ συμφωνεῖ μὲ τὰ λόγια του, ὄντας ὑψηλὸς στὴ διάνοια, ταπεινὸς στὸ φρόνημα καὶ καλὸς στοὺς ἄλλους τρόπους συμπεριφορᾶς καὶ τέτοιον ὅπως περιγράφουν τὰ θεοπαράδοτα λόγια τὸν κατὰ Χριστὸν διδάσκαλο. Καὶ ἀφοῦ τὸν βρεῖς καὶ προσκολληθεῖς σ' αὐτὸν μὲ τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα ὅπως τὸ φιλόστοργο παιδὶ στὸν γνήσιο πατέρα, νὰ ἀκολουθεῖς ὀλόκληρος ἀπαρέγκλιτα τὶς ἐντολὲς ἐκείνου, ἔχοντας τὸ βλέμμα σου στραμμένο, σὰν στὸν ἴδιο τὸν Χριστό, σὲ ἐκεῖνον καὶ ὄχι σὲ ἄνθρωπον, καὶ ἀπομακρύνοντας ἀπὸ πάνω σου κάθε ἀπιστία καὶ δισταγμὸ, ἀλλὰ καὶ κάθε φρόνημα καὶ θέλημα δικό σου, ἔτσι ν' ἀκολουθεῖς μὲ ἀπλότητα καὶ χωρὶς περιέργεια τὰ βήματα τοῦ διδασκάλου σου, ἔχοντας τὴ συνείδησή σου σὰν κάποιο καθρέφτη πρὸς σαφῆ πληροφορία γιὰ τὴν πρὸς τὸν μυσταγωγὸ σου ἀδιάκριτη καὶ πλήρη ὑπακοή. Καὶ ἂν ποτὲ

66. Ἰω. 14, 6.

67. Ἰω. 10, 7. 9.

ποτε καί τι τῶν ἐναντίων ὑποσπίρη τῇ σῆ διανοία ὁ τοῖς καλοῖς ἐχθραίνων διάβολος, ὡς ἀπὸ πορνείας καὶ πυρός ἀποπήδησον πρὸς ἑαυτόν, καὶ τὸν ὑποβάλλοντα ἀπατεῶνα σοφῶς ἀντιφθεγγόμενος, ὡς οὐχ ὁ ὀδηγούμενος τὸν ὀδηγοῦντα, ἀλλ' ὁ ὀδηγῶν τὸν
 5 ὀδηγούμενον ὀδηγεῖ· καὶ οὐκ ἐγὼ τοῦ ἄρχοντος, ἀλλ' αὐτὸς τὸ ἐμὸν κρίμα ἀνεδέξατο, καὶ οὐκ ἐγὼ ἐκείνου, ἀλλ' αὐτὸς κριτῆς ἐμοῦ καθέστηκε, κατὰ τὸν τῆς Κλίμακος καὶ τὰ τούτοις παρόμοια. Οὐδὲν γὰρ τοῖς τοιαύτης ἀγωγῆς, δηλαδή τῆς ὑποταγῆς, γνησιέστερον τῷ ἐλομένῳ ἀναντιρρήτως διαρρηῆξαι μὲν τὰ χειρόγραφα
 10 τῶν οἰκείων ἀμπλακημάτων, ἐγγραφῆναι δὲ τῇ θείᾳ δέλτῳ τῶν σφρζομένων. Εἰ γάρ, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ἡμῶν Κύριος Ἰησοῦς, καθ' ἡμᾶς δι' ἡμᾶς χρηματίσας καὶ τὴν πατρικὴν εὐδοκίαν μάλα σοφῶς οἰκονομῶν, τὴν τοιαύτην ὥπται τεμῶν ὁδόν, δι' ἧς καὶ ὑπὲρ τῆς κατ' ἄνθρωπον εὐαρεσθή-
 15 σεως, τῆς πατρῴας ἠξίωται ἀναρρήσεως («ἐταπεινώσε», γὰρ φησιν, «ἑαυτόν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ· διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα»⁶⁸, καὶ τὰ ἐξῆς), τίς ἄρα λοιπὸν ὁ αὐθαδῶς προσδοκήσας, ἵνα μὴ λέγωμεν ἀμαθῶς, ὡς ἐπιτυχῆς ἔσται τῆς τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ
 20 καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ δόξης καὶ τῶν πατρικῶν ἐπάθλων, μὴ τὴν αὐτὴν τρίβον βαδίζειν ἠρημένος τῷ καθηγητῇ καὶ διδασκάλῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ; Δεῖ γὰρ καὶ τὸν μαθητὴν, εἴπερ μέλει τούτῳ γενέσθαι ὡς τὸν διδάσκαλον, ὥσει ἐκμαγεῖον καὶ ἀρχέτυπον κάλλιστον, οὕτως ὅλῳ μένει ψυχῆς, ἀφορᾶν ἀκλινῶς πρὸς τὸν
 25 τοῦ παιδοτρίβου βίον καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα, καὶ τοῦτον ὀσημέραι ζηλοῦν ἐπείγεσθαι.

Εἶτα, περὶ μὲν αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γέγραπται, τὸ «καὶ ἦν ὑποτασσόμενος τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρὶ αὐτοῦ»⁶⁹, καὶ αὐτὸς δὲ φησιν ὁ Σωτῆρ, «οὐκ ἦλθον διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι»⁷⁰· καὶ ἔστιν ἕτερος, ὁ ἑτέρως βιοῦν ἐθέλων, ἥτοι

68. Φιλ. 2, 8-9.

69. Λουκᾶ 2, 51.

σπείρει κρυφά μέσα στο μυαλό σου κάποιο αντίθετο ό διάβολος, ό έχθρός τών καλών, σαν από πορνεία και φωτιά πήδηξε και συγκεντρώσου στον έαυτό σου και αντιμίλησε με σοφία προς τον άπατεώνα που σου ύποβάλλει αυτούς τούς λογισμούς, λέγοντας πώς όδηγεϊ όχι ό όδηγούμενος τον όδηγό, αλλά ό όδηγός τον όδηγούμενο, και ότι δέν ανέλαβα έγώ του γέροντά μου την κρίση, άλλ' αυτός τή δική μου, και ότι δέν όρίστηκα έγώ κριτής εκείνου, άλλ' αυτός κριτής δικός μου, σύμφωνα με τά γραφόμενα του Ίωάννη τής Κλίμακος και τά παρόμοια μ' αυτά. Γιατί δέν ύπάρχει τίποτε πιο γνησιότερο από αυτόν τον τρόπο ζωής, δηλαδή τήν ύποταγή, για εκείνον που διάλεξε χωρίς άμφιβολία να ξεσχίσει τά χειρόγραφα τών παραπτωμάτων του και να έγγραφεϊ στή θεία βίβλο εκείνων που σώζονται. Γιατί, εάν, σύμφωνα με τον μακάριο Παύλο, ό Υίός του Θεού και Θεός μας Κύριος Ίησοϋς, που έγινε για χάρη μας άνθρωπος και πραγματοποίησε με μεγάλη σοφία τó σωτήριο θέλημα του Πατέρα του, φάνηκε να χαράσσει αυτήν τήν όδό τής ύποταγής, με τήν όποία ευαρέστησε ως άνθρωπος τον Πατέρα του και άξιώθηκε να λάβει γι' αυτό από αυτόν τήν άνύψωση του (γιατί λέγει, «ταπείνωσε τον έαυτό του δείχνοντας ύπακοή μέχρι θανάτου, και μάλιστα θανάτο σταυρικού. Γι' αυτό και ό Θεός ανέβασε αυτόν πολύ ψηλά και του χάρισε όνομα»⁶⁶, και τά έξής), ποιός έπομένως είναι εκείνος που θα έφτανε στο σημείο να περιμένει με αυθάδεια, για να μη πώ με άμάθεια, να επιτύχει τή δόξα του Κυρίου και Θεού και Σωτήρα μας Ίησοϋ Χριστού και τά πατρικά βραβεία, εάν δέν προτίμησε να βαδίσει τήν ίδια όδό με τον καθηγητή και διδάσκαλό μας Ίησοϋ Χριστό; Γιατί πρέπει και ό μαθητής, εάν επιθυμεί να γίνει όμοιος με τον διδάσκαλό του, σαν έκμαγεϊο και άριστο πρωτότυπο, έτσι με όλη τή δύναμη τής ψυχής του να έχει άπαρασάλευτα στραμμένο τó βλέμμα του προς τή ζωή και τά έργα του παιδαγωγού του, και αυτόν να προσπαθει να μιμείται κάθε μέρα όλο και περισσότερο.

*Επειτα, για τον Κύριό μας Ίησοϋ Χριστού έχει γραφεϊ, «και ζούσε δείχνοντας ύπακοή στον πατέρα και τή μητέρα του»⁶⁷, και ό ίδιος ό Σωτήρας λέγει, «δέν ήρθα για να ύπηρετηθώ, αλλά για να ύπηρετήσω»⁷⁰, και ύπάρχει κάποιος που θέλει να ζει με άλλο τρόπο

70. Ματθ. 20, 8-9.

αὐταρέσκως καὶ αὐτεξουσίως καὶ ἄνευ ὁδηγοῦ, καὶ ὁ τοιοῦτος
 οἶεται, ὡς εἶη κατὰ λόγον τὴν ἔνθεον διωτὴν πορευόμενος; οὔμεν-
 ον· οὐδαμῶς, ὡς ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα πηδῶν. Καὶ λέγει ὁ τῆς
 Κλίμακος “Ὡσπερ ὁ μὴ ἔχων ὁδηγόν, εὐχερῶς ἐν τῇ ὁδῷ πλα-
 5 νᾶται, οὕτω καὶ ὁ αὐτεξουσίως τὴν μοναδικὴν ὁδὸν πορευόμενος,
 εὐχερῶς ἀπόλλυται, κἂν πᾶσαν τὴν τοῦ κόσμου σοφίαν ἐπίστα-
 ται”. Διὰ τοι τοῦτο καὶ οἱ πολλοί, ἵνα μὴ εἴπωμεν πάντες, οἱ μὴ
 ὑποτασσόμενοι καὶ μὴ μετὰ βουλήs βαδίζοντες, σὺν πόνῳ μὲν καὶ
 ἰδρῶτι τὰ πλεῖστα ὄνειροπολοῦντες σπείρουσι, τῇ δὲ ἀληθείᾳ,
 10 ἀμῶσι τὰ λίαν ἐλάχιστα. Τινὲς δὲ καὶ ἀντὶ σίτου, συλλέγουσι, φεῦ,
 ζιζάνια, ὡς στοιχοῦντες, καθὰ λέλεκται, τῇ ἰδιορρυθμίᾳ καὶ τῷ
 αὐταρέσκῳ φρονήματι, οὐ οὐδὲν χειρὸν· καὶ τούτου μάρτυς ὁ τῆς
 Κλίμακος, οὕτω γράφων “Ὅσοι πρὸς τὸ στάδιον τῆς νοερᾶς ὁμο-
 λογίας ἐπεχειρήσατε ἀποδύσασθαι, ὅσοι τὸν τοῦ Χριστοῦ ζυγὸν
 15 ἐπὶ τὸν οἰκεῖον ἀνχένα ἄραι βούλεσθε, ὅσοι τὸ ἑαυτῶν φορτίον
 ἐπὶ τὸν τοῦ ἑτέρου τράχηλον ἐπιθεῖναι σπουδάσετε, ὅσοι τὰς ἑαν-
 τῶν ὠνάς γράψαι ἐκουσίως σπεύδετε καὶ ἀντ’ ἐκείνων ἐλευθερίαν
 γραφῆναι ὑμῖν βούλεσθε, ὅσοι χερσὶν ἑτέρων ἀννυσόμενοι καὶ
 νηχόμενοι, τὸ μέγα τοῦτο περαιοῦσθε πέλαγος, γνῶτε, ὡς σύντο-
 20 μόν τινα καὶ τραχεῖαν ὁδὸν βαδίζειν ἐπεχειρήσατε, μίαν καὶ μό-
 νην πλάνην ἐν ἑαυτῇ κεκτημένην· αὕτη δὲ καλεῖται ἰδιορρυθμία· ὁ
 γὰρ ταύτην εἰσάπαν ἀπαρησάμενος, ἐν οἷς ἂν δοκῇ καλοῖς καὶ
 πνευματικοῖς καὶ θεαρέστοις, πρὸ τοῦ βαδίσαι, ἔφθασεν. Ὑπακοή
 γάρ ἐστιν, ἀπιστεῖν ἑαυτῷ ἐν τοῖς καλοῖς ἅπασι, μέχρι τέλους ζω-
 25 ῆς”. Ὅθεν καὶ αὐτὸς ταῦτα μετὰ συνέσεως καταμαθὼν καὶ τὴν
 ἀγαθὴν μερίδα καὶ ἀνάφαιρέτον τῆς αἰθεροδρομοῦ ἡσυχίας ἐξ-
 ασκεῖν γλιχόμενος, ἔπου τοῖς καλῶς τεθεσπισμένοις, ὡς σοι δεδή-
 λωται νόμοις. Καὶ πρῶτον ἀσπασίως ἀσπασαί τὴν ὑπακοήν. Εἰθ
 οὕτω τὴν ἡσυχίαν ὥσπερ γὰρ ἡ πρᾶξις τῆς θεωρίας ἐπίβασις, οὐ-
 30 τω καὶ ἡ ὑπακοή τῆς ἡσυχίας. Καὶ μὴ θέλε μεταίρειν ὄρια, καθὼς

ζωῆς, δηλαδή με αὐταρέσκεια καὶ ὅπως αὐτὸς θέλει καὶ χωρὶς ὀδηγό, καὶ νομίζει αὐτός, ὅτι ἀκολουθεῖ ὀρθὰ τὸν ἀρεσιὸν τὸν Θεὸν τρόπο ζωῆς; Ὁχι βέβαια· με κανένα τρόπο, ἀφοῦ προχωρεῖ πέρα ἀπὸ τὰ ἐσκαμμένα (καθιερωμένα). Καὶ λέγει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος: “Ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ποὶ δὲν ἔχει ὀδηγό, εὐκόλα λαθεύει καὶ χάνει τὸ δρόμο του, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποὶ ἀκολουθεῖ τὴ μοναχικὴ ὁδὸ ὅπως αὐτὸς θέλει, με εὐκολία χάνεται, ἔστω κι ἂν γνωρίζει ὅλη τὴ σοφία τοῦ κόσμου”. Γι’ αὐτὸ βέβαια καὶ οἱ περισσότεροι, γιὰ νὰ μὴ πῶ ὅλοι, ποὶ δὲν ἀσκοῦν ὑποτακτικὴ ζωὴ καὶ βαδίζουν χωρὶς συμβουλή, σπέρνουν βέβαια ὄνειροπολῶντας με κόπο καὶ ἰδρώτα πολλά, στὴν πραγματικότητα ὅμως θερίζουν πολὺ ἐλάχιστα. Μερικοὶ μάλιστα καὶ ἀντὶ γιὰ σιτάρι, συλλέγουν, ἀλλοίμονο, ζιζάνια, ἀφοῦ ἀκολουθοῦν, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, τὸν ἰδιορρυθμο τρόπο ζωῆς καὶ τὸ ἀρεσιὸν σ’ αὐτοὺς φρόνημα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο δὲν ὑπάρχει τίποτε χειρότερο· καὶ μάρτυρας αὐτοῦ εἶναι ὁ συγγραφέας τῆς Κλίμακος, ποὶ γράφει τὰ ἑξῆς: “Ὅσοι ἐπεχειρήσατε νὰ κατεβεῖτε καὶ νὰ ἀγωνισθεῖτε στὸ στάδιο τῆς νοερῆς ὁμολογίας, ὅσοι θέλετε νὰ σηκώσετε τὸν αὐχένα σας τὸν ζυγὸ τοῦ Χριστοῦ, ὅσοι φροντίζετε νὰ τοποθετήσετε τὸ δικό σας φορτίο στὸν τράχηλο ἄλλου, ὅσοι σπεύδετε νὰ συντάξετε με τὴ θέλησή σας τὸ ἔγγραφο πώλησης τοῦ ἑαυτοῦ σας καὶ ἀντ’ αὐτοῦ θέλετε νὰ σᾶς δώσουν ἔγγραφο ἐλευθερίας, ὅσοι κρατούμενοι ἀπὸ ἄλλα χέρια προσπαθεῖτε κολυμπώντας νὰ περάσετε τὸ μεγάλο αὐτὸ πέλαγος, μάθετε, ὅτι ἐπαχειρήσατε νὰ βαδίσετε κάποιον σύντομο καὶ τραχὺ δρόμο, ποὶ ἔχει μία καὶ μόνη πλάνη, ἡ ὁποία καλεῖται ἰδιορρυθμία. Γιατί, ἐκεῖνος ποὶ ἀπαρνήθηκε αὐτὴν μὰ γιὰ πάντα, αὐτὸς προτοῦ βαδίζει ἔφτασε σὲ ὅσα καλὰ καὶ πνευματικὰ καὶ θεάρεστα νομίζει. Γιατί ὑπακοὴ σημαίνει, νὰ μὴ ἔχει κανεὶς ἐμπιστοσύνη στὸν ἑαυτό του γιὰ ὅλα τὰ καλὰ μέχρι τὸ τέλος τῆς ζωῆς του”. Γι’ αὐτὸ λοιπὸν καὶ σύ, ἔχοντας μάθει αὐτὰ με φρόνηση καὶ ἐπιθυμώντας νὰ ἀσκεῖς τὴν ἀγαθὴ καὶ ἀναφαίρετη μερίδα τῆς οὐρανόδρομης ἡσυχίας, ἀκολούθα, ὅπως σοῦ ἔχει δηλωθεῖ, τοὺς νόμους ποὶ ἔχουν νομοθετηθεῖ σωστά. Καὶ πρῶτα ἀποδέξου με πολλὴ χαρὰ τὴν ὑπακοή. Ἐπειτα κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο τὴν ἡσυχία· γιατί, ὅπως ἀκριβῶς ἡ πράξη εἶναι ἡ βάση τῆς θεωρίας, ἔτσι καὶ ἡ ὑπακοὴ τῆς ἡσυχίας. Καὶ μὴ θέλεις, ὅπως ἔχει γραφεῖ, νὰ μετακινεῖς τὰ ὄρια ποὶ ἔθεσαν οἱ

γέγραπται, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες⁷¹, καὶ «οὐαὶ δὲ τῷ μόνῳ»⁷². Τούτῳ γὰρ τῷ τρόπῳ, καλὴν ἀρχὴν θεμέθλον καταβαλὼν, καιροῦ προ-
 ἰόντος καὶ εὐκλεέστατον ὄροφον ἐπιθήσεις τῇ ἀρχιτεκτονία τοῦ
 Πνεύματος. Ὡς γὰρ οὐ ἡ ἀρχή, κατὰ τὸν εἰπόντα, ἀδόκιμος, καὶ
 5 τὸ πᾶν ἀπόβλητον, οὕτως αὐτῷ, οὐ ἡ ἀρχή δόκιμος, καὶ τὸ ὅλον εὐ-
 πρεπές, ναὶ μὴν, καὶ εὐτακτον, εἰ καὶ τὸναντίον ἔσθ' ὅτε συμβαί-
 νει καὶ τοῦτο μέντοι παρὰ τῇ ἡμετέρῳ προθέσει καὶ προαιρέσει
 ἐπιγίνεσθαι πέφυκε.

10 **Τίνα τὰ τῆς ἀληθοῦς ὑποταγῆς σημεῖα, ἃ κατέχων ὁ τῷ ὄντι
 ὑπήκοος, εἴη ἂν ἀπταιστώσ ὑποτασσόμενος.**

ιε'. Ἀλλ' ἐπειδὴ περ πολὺς ὁ περὶ τῆς τοιαύτης ἀγωγῆς λόγος
 καὶ δυσδιεξιτήτος, ὅθεν καὶ οἱ ταύτην μετερχόμενοι, διαφόρως
 μετέρχονται, δέον καὶ περὶ αὐτῆς μικρὸ ἅττα οἴονεϊ σήμαντρα ἐπι-
 σημήνασθαι σοι, ἃ καὶ κατέχων ὡς κανόνα καὶ στάθμην ἀπται-
 15 στον, εὐαγῶς ἔση πολιτευόμενος. Καὶ δὴ λέγομεν τάδε· χρὴ τὸν
 ἀληθῶς ὑπήκοον, ὡς ἡμῖν δοκεῖ, φυλάττειν τὰς πέντε ταύτας ἀ-
 ρετὰς κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην. Καὶ πρώτην τὴν πίστιν ἤγουν ἔχειν
 αὐτὸν καθαρὰν καὶ ἄδολον πίστιν πρὸς τὸν ἑαυτοῦ ἐπιστάτην, ἐπι-
 τοσοῦτον, ὡς δοκεῖν αὐτὸν τὸν Χριστὸν βλέπειν καὶ ὑποτάσσε-
 20 σθαι, ὡς φησιν ὁ Κύριος Ἰησοῦς «ὁ ἀκούων ὑμῶν, ἐμοῦ ἀκούει,
 καὶ ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς, ἐμὲ ἀθετεῖ, ὁ δὲ ἐμὲ ἀθετῶν, ἀθετεῖ τὸν ἀπο-
 στείλαντά με»⁷³. καὶ πᾶν, ὃ τοῦ τῆς Κλίμακος οὐκ ἐκ πίστεως ἀ-
 μαρτία ἐστὶ⁷⁴. Δευτέραν, τὴν ἀλήθειαν ἥτοι ἀληθεύειν αὐτὸν ἐν
 ἔργῳ καὶ λόγῳ καὶ τῇ τῶν λογισμῶν ἀκριβεῖ ἔξομολογήσει· «ἀρ-
 25 χή», γὰρ γέγραπται, «τῶν λόγων σου, ἀλήθεια»⁷⁵, καὶ «ἀληθείας
 ἐκζητεῖ Κύριος»⁷⁶. καὶ ὁ Χριστὸς δὲ φησιν, «ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια»⁷⁷.
 καὶ δὴ καὶ αὐτοαλήθεια κέκληται. Τρίτην, τὸ μὴ ποιεῖν τὸ οἰκεῖον
 θέλημα· ζημίᾳ γάρ, φησὶν, ὑπηκόῳ, τὸ ποιεῖν τὸ ἴδιον θέλημα·

71. Πρβλ. Παροιμ. 22, 28.

73. Λουκᾶ 10, 16.

72. Ἐκκλ. 4, 10.

74. Ρωμ. 14, 23.

πατέρες⁷¹, και «ἄλλοίμονο σὲ ἐκείνον ποὺ εἶναι μόνος»⁷². Γιατὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, βάζοντας καλὴ ἀρχὴ στὸ θεμέλιο, μὲ τὸ πέρασμα τοῦ καιροῦ θὰ θέσεις πάνω σ' αὐτὸ και λαμπρότατη ὄροφή μὲ τὴν ἀρχιτεκτονία τοῦ Πνεύματος. Γιατὶ, ἐκείνου ποὺ ἡ ἀρχὴ εἶναι, σύμφωνα μὲ αὐτὸ ποὺ ἔχει λεχθεῖ, ἀκατάλληλη, και τὸ σύνολο αὐτοῦ εἶναι γιὰ πέταμα, ὅπως πάλι, ἐκείνου ποὺ ἡ ἀρχὴ εἶναι ἡ πρόπουσα, και τὸ σύνολο αὐτοῦ εἶναι εὐπρεπές, ὅπως βέβαια και εὐτακτο, ἂν και πολλέςφορὲς συμβαίνει τὸ ἀντίθετο· και αὐτὸ βέβαια γίνεται συνήθως ἀπὸ τὴ δική μας προῶθεση και προαίρεση.

Ποιὰ εἶναι τὰ γνωρίσματα τῆς ἀληθινῆς ὑποταγῆς, ποὺ ἔχοντάς τα ὁ πραγματικὸς ὑπήκοος, μπορεῖ νὰ ὑποτάσσεται ἀλάνθαστα.

15. Ἄλλ' ἐπειδὴ εἶναι μεγάλος ὁ λόγος γιὰ αὐτὸν τὸν τρόπο ζωῆς και δυσκολοεξέταστος, και γι' αὐτὸ και ἐκεῖνοι ποὺ ἀσκοῦν τὴν ὑποταγὴ, τὴν ἀσκοῦν κατὰ διάφορο τρόπο, πρέπει και γι' αὐτὴν νὰ σοῦ ἐπισημάνομε κάποια σημάδια, ποὺ ἔχοντάς τα ὡς κανόνα και μέτρο ἀλάνθαστο, θὰ μπορεῖς νὰ ἀκολουθεῖς ὀρθὸ τρόπο ζωῆς. Σοῦ λέμε λοιπὸν τὰ ἐξῆς· Πρέπει, κατὰ τὴ γνώμη μας, ὁ ἀληθινὸς ὑποτακτικὸς νὰ τηρεῖ μὲ κάθε τρόπο τις πέντε αὐτὲς ἀρετὲς. Και πρώτη τὴν πίστη· νὰ ἔχει δηλαδὴ αὐτὸς καθαρὴ και ἄδολη πίστη πρὸς τὸν πνευματικὸ του γέροντα, και τόση, ὥστε νὰ νομίζει ὅτι βλέπει τὸν ἴδιο τὸν Χριστὸ και ὑποτάσσεται σ' αὐτόν, ὅπως λέγει ὁ Κύριος Ἰησοῦς· «ἐκεῖνος ποὺ ἀκούει ἐσᾶς, ἀκούει ἐμένα, και ἐκεῖνος ποὺ ἀπορρίπτει ἐσᾶς, ἀπορρίπτει ἐμένα, και ἐκεῖνος ποὺ ἀπορρίπτει ἐμένα, ἀπορρίπτει ἐκείνον ποὺ μὲ ἔστειλε»⁷³· και ἐκεῖνο ποὺ λέγει και ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος· «κάθε τι ποὺ δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν πίστη, εἶναι ἁμαρτία»⁷⁴. Δεύτερη, τὴν ἀλήθεια· νὰ εἶναι δηλαδὴ ἀληθινὸς στὰ ἔργα και στὰ λόγια και στὴν ἀκριβῆ ἐξομολόγηση τῶν λογισμῶν του· γιατί ἔχει γραφεῖ, «ἀρχὴ τῶν λόγων σου εἶναι ἡ ἀλήθεια»⁷⁵, και, «ὁ Κύριος ἐπιθυμεῖ τὴν ἀλήθεια»⁷⁶. Και ὁ Χριστὸς ἐπίσης λέγει· «ἐγὼ εἶμαι ἡ ἀλήθεια»⁷⁷· και μάλιστα ἔχει ὀνομαστῆ και αὐτοαλήθεια. Τρίτη, τὸ νὰ μὴ κάμνει τὸ δικὸ του θέλημα (γιατὶ λέγει, ὅτι εἶναι ζημία στὸν ὑποτακτικὸ τὸ νὰ κάνει τὸ δικὸ του θέλημα), ἀλλὰ

75. Ψαλμ. 118, 160.

76. Ψαλμ. 30, 24.

77. Ἰω. 14, 6.

ἀλλ' αἰεὶ κόπτειν αὐτὸ ἐθέλοντί, δηλονότι μὴ ἀναγκαζόμενον ὑπὸ
 τοῦ ἰδίου Πατρὸς. Τετάρτην, τὸ μὴ ἀντιλέγειν καὶ φιλονεικεῖν τὸ
 καθόλου· ἐπεὶ ἡ ἀντιλογία καὶ ἡ φιλονεικία οὐκ ἔστι τῶν εὐσεβῶν·
 καὶ γράφει ὁ ἱερώτατος Παῦλος «εἰ δέ τις δοκεῖ φιλόνεικος εἶναι,
 5 ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν, οὔτε αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ
 Θεοῦ»⁷⁸. εἰδ' οὕτως ἀπλῶς καὶ κοινῇ πᾶσι Χριστιανοῖς ἀπειρογεται
 τὰ τοιαῦτα, πολλῶ μᾶλλον μονασταῖς καὶ ταῦτα κατὰ τὸν Κύριον
 ἐπαγγελλόμενοι ὑποτάσσεσθαι ἀκριβῶς τὸ μέντοι ἀντιλέγειν καὶ
 φιλονεικεῖν, ἔχει τὴν ὑπαρξίν ἐκ γνώμης, ἀπιστίας καὶ ὑψηλοφρο-
 10 σῆς σύζωσής, ὡς εἴρηται· ὑψηλόφρων μοναχὸς ἀντιλέγει σφο-
 δρῶς ὥσπερ καὶ τὸναντίον, ἤγουν τὸ μὴ ἀντιλέγειν καὶ μὴ φι-
 λονεικεῖν, προέρχεται ἐκ πιστῆς καὶ ταπεινόφρονος διαθέσεως.
 Καὶ πέμπτην δὲ χρὴ φυλάττειν τοῦτον ἀρετὴν, τὸ ἔχειν ἀκριβῆ καὶ
 εἰλικρινῆ ἔξομολόγησιν πρὸς τὸν προεσιῶτα, καθὼς καὶ ἐν τῇ
 15 ἀποκάρσει, ὡς ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ παρεσιῶτες βήματος τοῦ Χρι-
 στοῦ, ἐνάπιον Θεοῦ καὶ ἁγίων ἀγγέλων δεδώκαμεν ὑπόσχεσιν, τὸ
 ἔχειν ἡμᾶς ἀρχὴν καὶ τέλος μετὰ τῶν ἄλλων ἐπαγγελιῶν καὶ συν-
 θηκῶν ἡμῶν τῶν πρὸς Κύριον, καὶ ἐξαγγελίαν τῶν τῆς καρδίας
 κρυπτῶν. Εἴρηται καὶ τῷ θείῳ Δαβίδ· «εἶπα, ἐξαγορεύσω κατ'
 20 ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν μου τῷ Κυρίῳ· καὶ σὺ ἀφήκας»⁷⁹ κλπ· καὶ τῷ
 τῆς Κλίμακος "Μώλωπες θριαμβευόμενοι, οὐ προκόψουσιν ἐπὶ
 τὸ χεῖρον, ἀλλ' ἰαθήσονται". Ταύτην τὴν πενταδικὴν τῶν δηλω-
 θεισῶν ἀρετῶν ἀπαρίθμησιν, ὁ σοφῶς καὶ ἐπιστημόνως τηρῶν,
 ἀναμφιδόλως γινωσκέτω, ὡς ἀπ' ἐντεῦθεν ἐπιτυχῆς ἔσται τῆς τῶν
 25 δικαίων ὡς ἐν ἀραβῶνι μακαριότητος.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ τῆς ἀξιομνημονεύτου ὑπακοῆς ἴδια, καὶ
 οἶον ἡ ρίζα καὶ ὁ θεμέλιος Ἄκουσον δὲ καὶ οἶοι οἱ κλάδοι καὶ ὁ
 καρπὸς καὶ ὁ ὄροφος. "Ἐξ ὑπακοῆς", φησὶν αὐθις ὁ τῆς Κλίμα-
 κος, "ταπεινώσεις, ἐκ ταπεινώσεως διάκρισις, ἐκ διακρίσεως διό-
 30 ρασις, ἐκ δὲ ταύτης προόρασις, ὁ μόνου Θεοῦ ἔργον καὶ τ

78. Α' Κορ. 11, 16.

νά τὸ κόβει πάντοτε μὲ τὴ θέλησή του, δηλαδή χωρὶς νὰ ἀναγκάζεται ἀπὸ τὸν πνευματικὸ του πατέρα. Τέταρτη, τὸ μὴ ἀντιλέγει καὶ νὰ μὴ φιλονεικεῖ μὲ κανένα τρόπο· γιατί ἡ ἀντιλογία καὶ ἡ φιλονεικία δὲν εἶναι γνώρισμα τῶν εὐσεβῶν, ὅπως γράφει καὶ ὁ ἱερώτατος Παῦλος· «ἂν κάποιος θέλει νὰ εἶναι φιλόνεικος, ἔμεῖς τέτοια συνήθεια δὲν ἔχομε, οὔτε οἱ Ἐκκλησίες τοῦ Θεοῦ»⁷⁸. Κι ἂν αὐτὰ ἀπαγορεύονται σὲ ὅλους γενικὰ τοὺς Χριστιανοὺς, πολὺ περισσότερο ἀπαγορεύονται στοὺς μοναχοὺς, τὴ στιγμή μάλιστα πού ὑποσχέθηκαν ὅτι θὰ ὑποτάσσονται μὲ ἀκρίβεια ἔτσι ὅπως θέλει ὁ Κύριος. Τὸ νὰ ἀντιλέγει λοιπὸν κανεὶς καὶ νὰ φιλονεικεῖ, ὀφείλει τὴν ὑπαρξή του στὴν προσωπικὴ γνώμη, πού συνοδεύεται ἀπὸ ἀπιστία καὶ ὑψηλοφροσύνη, ὅπως ἔχει λεχθεῖ· ὁ ὑψηλόφρων μοναχὸς ἀντιλέγει πάρα πολὺ· ὅπως βέβαια καὶ τὸ ἀντίθετο, δηλαδή τὸ νὰ μὴ ἀντιλέγει καὶ νὰ μὴ φιλονεικεῖ κανεὶς, προέρχεται ἀπὸ τὴν πιστὴ καὶ γεμάτη ταπεινοφροσύνη διάθεση. Καὶ πέμπτη ἀρετὴ πού πρέπει νὰ φυλάγει αὐτὸς εἶναι τὸ νὰ κάμνει ἀκριβῆ καὶ εἰλικρινῆ ἔξομολόγηση πρὸς τὸν γέροντά του, ὅπως καὶ κατὰ τὴν ὥρα τῆς κουρᾶς, σὰν νὰ παραστεκόμασταν μπροστὰ στὸ φοβερὸ θῆμα τοῦ Χριστοῦ, δώσαμε ὑπόσχεση ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, τὸ νὰ ἔχομε μαζί μὲ τὶς ἄλλες ὑποσχέσεις καὶ συμφωνίες μας πρὸς τὸν Κύριο, ἀρχὴ καὶ τέλος καὶ τὴν ἐξαγόρευση τῶν κρυπτῶν τῆς καρδιάς μας. Καὶ ὁ θεῖος Δαβὶδ λέγει· «ἀποφάσισα νὰ ἔξομολογηθῶ στὸν Κύριο τὴν ἁμαρτία μου καὶ νὰ καταδικάσω ἐνώπιόν σου τὸν ἑαυτό μου, καὶ σὺ μοῦ συγχώρησες τὴν ἀσέβειά μου»⁷⁹ καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος λέγει· «Πληγὲς πού φανερώνονται, δὲν θὰ προχωρήσουν στὸ χειρότερο, ἀλλὰ θὰ θεραπευθοῦν». Αὐτὸς πού φυλάγει αὐτὴ τὴν πεντάδα τῶν ἀρετῶν πού ἀναφέραμε μὲ σοφία καὶ συνηδειτὴ γνώση, νὰ γνωρίζει χωρὶς ἀμφιβολία, ὅτι θὰ ἐπιτύχει ἀπὸ ἐδῶ ἀκόμα σὰν ἀρραβῶνα τὴ μακαριότητα τῶν δικαίων.

Καὶ αὐτὰ βέβαια εἶναι τὰ γνωρίσματα τῆς ἀξιομνημόνευτης ὑπακοῆς, καὶ κατὰ κάποιο τρόπο ἡ ρίζα καὶ τὸ θεμέλιο τῆς ἀρετῆς. Ἐκουσε ὁμως καὶ ποιὰ εἶναι τὰ κλαδιὰ καὶ ὁ καρπὸς καὶ ἡ ὄροφὴ αὐτῆς. Ἀπὸ τὴν ὑπακοή, λέγει πάλι ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, προέρχεται ἡ ταπείνωση, ἀπὸ τὴν ταπείνωση ἡ διάκριση, ἀπὸ τὴν διά-

79. Ψαλμ. 31, 5.

ἀλλ' αἰεὶ κόπτειν αὐτὸ ἐθέλοντί, δηλονότι μὴ ἀναγκαζόμενον ὑπὸ τοῦ ἰδίου Πατρὸς. Τετάρτην, τὸ μὴ ἀντιλέγειν καὶ φιλονεικεῖν τὸ καθόλου· ἐπεὶ ἡ ἀντιλογία καὶ ἡ φιλονεικία οὐκ ἔστι τῶν εὐσεβῶν· καὶ γράφει ὁ ἱερώτατος Παῦλος «εἰ δέ τις δοκεῖ φιλόνεικος εἶναι, 5 ἡμεῖς τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν, οὔτε αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ»⁷⁸. εἶδ' οὕτως ἀπλῶς καὶ κοινῇ πᾶσι Χριστιανοῖς ἀπειρογεται τὰ τοιαῦτα, πολλῶ μᾶλλον μονασταῖς καὶ ταῦτα κατὰ τὸν Κύριον ἐπαγγελλομένοι ὑποτάσσεσθαι ἀκριδῶς τὸ μέντοι ἀντιλέγειν καὶ φιλονεικεῖν, ἔχει τὴν ὑπαρξιν ἐκ γνώμης, ἀπιστία καὶ ὑψηλοφρο- 10 σὺνη συζώσης, ὡς εἴρηται· ὑψηλόφρων μοναχὸς ἀντιλέγει σφοδρῶς ὥσπερ καὶ τὸναντίον, ἤγουν τὸ μὴ ἀντιλέγειν καὶ μὴ φιλονεικεῖν, προέρχεται ἐκ πιστῆς καὶ ταπεινόφρονος διαθέσεως. Καὶ πέμπτην δὲ χρῆ φυλάττειν τοῦτον ἀρετὴν, τὸ ἔχειν ἀκριδῆ καὶ εἰλικρινῆ ἐξομολόγησιν πρὸς τὸν προεστῶτα, καθὼς καὶ ἐν τῇ 15 ἀποκάρσει, ὡς ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ παρεστῶτες θήματος τοῦ Χριστοῦ, ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἁγίων ἀγγέλων δεδώκαμεν ὑπόσχεσιν, τὸ ἔχειν ἡμᾶς ἀρχὴν καὶ τέλος μετὰ τῶν ἄλλων ἐπαγγελιῶν καὶ συνθηκῶν ἡμῶν τῶν πρὸς Κύριον, καὶ ἐξαγγελίαν τῶν τῆς καρδίας κρυπτῶν. Εἴρηται καὶ τῷ θείῳ Δαβίδ· «εἶπα, ἐξαγορεύσω κατ' 20 ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν μου τῷ Κυρίῳ· καὶ σὺ ἀφήκας»⁷⁹ κλπ· καὶ τῷ τῆς Κλίμακος “Μώλωπες θριαμβευόμενοι, οὐ προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλ' ἰαθήσονται”. Ταύτην τὴν πενταδικὴν τῶν δηλωθεισῶν ἀρετῶν ἀπαρίθμησιν, ὁ σοφῶς καὶ ἐπιστημόνως τηρῶν, ἀναμφιδόλως γινωσκέτω, ὡς ἀπ' ἐντεῦθεν ἐπιτυχῆς ἔσται τῆς τῶν 25 δικαίων ὡς ἐν ἀρραβῶνι μακαριότητος

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ τῆς ἀξιωμασημονεύτου ὑπακοῆς ἴδια, καὶ οἶον ἡ ρίζα καὶ ὁ θεμέλιος. Ἄκουσον δὲ καὶ οἶοι οἱ κλάδοι καὶ ὁ καρπὸς καὶ ὁ ὄροφος. “Ἐξ ὑπακοῆς”, φησὶν αὐθις ὁ τῆς Κλίμακος, “ταπεινώσεις, ἐκ ταπεινώσεως διάκρισις, ἐκ διακρίσεως διό- 30 ρασις, ἐκ δὲ ταύτης προόρασις, ὁ μόνου Θεοῦ ἔργον καὶ τοῖς

78. Α' Κορ. 11, 16.

νά τὸ κόβει πάντοτε μὲ τὴ θέλησή του, δηλαδή χωρὶς νὰ ἀναγκάζεται ἀπὸ τὸν πνευματικὸ του πατέρα. Τέταρτη, τὸ μὴ ἀντιλέγει καὶ νὰ μὴ φιλονεικεῖ μὲ κανένα τρόπο· γιατί ἡ ἀντιλογία καὶ ἡ φιλονεικία δὲν εἶναι γνώρισμα τῶν εὐσεβῶν, ὅπως γράφει καὶ ὁ ἱερώτατος Παῦλος· «ἂν κάποιος θέλει νὰ εἶναι φιλόνεικος, ἐμεῖς τέτοια συνήθεια δὲν ἔχομε, οὔτε οἱ Ἐκκλησίες τοῦ Θεοῦ»⁷⁸. Κι ἂν αὐτὰ ἀπαγορεύονται σὲ ὅλους γενικὰ τοὺς Χριστιανούς, πολὺ περισσότερο ἀπαγορεύονται στοὺς μοναχοὺς, τὴ στιγμή μάλιστα ποὺ ὑποσχέθηκαν ὅτι θὰ ὑποτάσσονται μὲ ἀκρίβεια ἔτσι ὅπως θέλει ὁ Κύριος. Τὸ νὰ ἀντιλέγει λοιπὸν κανεὶς καὶ νὰ φιλονεικεῖ, ὀφείλει τὴν ὑπαρξή του στὴν προσωπικὴ γνώμη, ποὺ συνοδεύεται ἀπὸ ἀπιστία καὶ ὑψηλοφροσύνη, ὅπως ἔχει λεχθεῖ· ὁ ὑψηλόφρων μοναχὸς ἀντιλέγει πάρα πολὺ· ὅπως βέβαια καὶ τὸ ἀντίθετο, δηλαδή τὸ νὰ μὴ ἀντιλέγει καὶ νὰ μὴ φιλονεικεῖ κανεὶς, προέρχεται ἀπὸ τὴν πιστὴ καὶ γεμάτη ταπεινοφροσύνη διάθεση. Καὶ πέμπτη ἀρετὴ ποὺ πρέπει νὰ φυλάγει αὐτὸς εἶναι τὸ νὰ κάμνει ἀκριβῆ καὶ εἰλικρινῆ ἐξομολόγηση πρὸς τὸν γέροντά του, ὅπως καὶ κατὰ τὴν ὥρα τῆς κουρᾶς, σὰν νὰ παραστεκόμασταν μπροστὰ στὸ φοβερὸ θῆμα τοῦ Χριστοῦ, δώσαμε ὑπόσχεση ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, τὸ νὰ ἔχομε μαζί μὲ τὶς ἄλλες ὑποσχέσεις καὶ συμφωνίες μας πρὸς τὸν Κύριο, ἀρχὴ καὶ τέλος καὶ τὴν ἐξαγόρευση τῶν κρυπτῶν τῆς καρδιάς μας. Καὶ ὁ θεῖος Δαβὶδ λέγει· «ἀποφάσισα νὰ ἐξομολογηθῶ στὸν Κύριο τὴν ἁμαρτία μου καὶ νὰ καταδικάσω ἐνώπιόν σου τὸν ἑαυτό μου, καὶ σὺ μοῦ συγχώρησες τὴν ἀσέβειά μου»⁷⁹ καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος λέγει· «Πληγὲς ποὺ φανερώνονται, δὲν θὰ προχωρήσουν στὸ χειρότερο, ἀλλὰ θὰ θεραπευθοῦν». Αὐτὸς ποὺ φυλάγει αὐτὴ τὴν πεντάδα τῶν ἀρετῶν ποὺ ἀναφέραμε μὲ σοφία καὶ συνηδειτὴ γνώση, νὰ γνωρίζει χωρὶς ἀμφιβολία, ὅτι θὰ ἐπιτύχει ἀπὸ ἐδῶ ἀκόμα σὰν ἀρραβῶνα τὴ μακαριότητα τῶν δικαίων.

Καὶ αὐτὰ βέβαια εἶναι τὰ γνωρίσματα τῆς ἀξιωματικῆς ὑπακοῆς, καὶ κατὰ κάποιο τρόπο ἡ ρίζα καὶ τὸ θεμέλιο τῆς ἀρετῆς. Ἐκείνος ὁ ἀκούσας ὅμως καὶ ποιά εἶναι τὰ κλαδιὰ καὶ ὁ καρπὸς καὶ ἡ ὄροφὴ αὐτῆς. Ἐκείνος ὁ ἀκούσας καὶ ποιά εἶναι τὰ κλαδιὰ καὶ ὁ καρπὸς καὶ ἡ ὄροφὴ αὐτῆς. Ἀπὸ τὴν ὑπακοή, λέγει πάλι ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, προέρχεται ἡ ταπείνωση, ἀπὸ τὴν ταπείνωση ἡ διάκριση, ἀπὸ τὴν διά-

79. Ψαλμ. 31, 5.

μακαρίως θεουργομένοις δῶρον δωρούμενον παρ' αὐτοῦ ἑξαιρέ-
 τον καὶ ὑπερφυέστατον. Πρὸς δὴ τοῖς εἰρημένοις, ἔστω σοι καὶ
 τοῦτο δῆλον· ὅτι γε κατὰ τὴν σὴν ἠκριβωμένην ὑποταγὴν, βλα-
 στάνει καὶ ἐν σοὶ ἡ ταπείνωσις καὶ αὐθις κατὰ τὴν ταπείνωσιν ἡ
 5 διάκρισις, ὡσαύτως καὶ καθ' ἑξῆς αἱ λοιπαί· καὶ ἀγωνίζου, ὅση
 σοι δύναιμις, ἀπταιστώσως τὴν τῆς ὑπακοῆς θέειν πορείαν. Οὕτω
 γὰρ καὶ τῶν πρόσω ἀνεπισφαλῶς ἐπιθήσῃ· εἰ δέ πως ἐν τῇ τῆς
 ὑποταγῆς ὑποσκάζεις νύσση, ἴσθι ὡς οὐκ ἂν καλῶς περανεῖς τὸν
 ἐπίλοιπον δίαυλον τῆς προκειμένης βαλδιδος, τὴν κατὰ Χριστόν
 10 φάμεν πολιτείαν, οὔτε μὴν στεφανωθήσῃ τῇ τοῖς νικηταῖς δωρου-
 μένη ταινία· μέντοι γε, καὶ οἷά τις ὁδηγὸς ἡ ὑπακοή, καὶ ἡ ταύτης
 πρόσθεν εἵπομεν ἴδια, ἔστω σοι, καθάπερ τὸ παρὰ τοῖς ναυτικοῖς
 διοπτευόμενον πρὸς τὴν τοῦ ἀπλανοῦς τήρησιν, ἴν', ἀκλινῶς πρὸς
 αὐτὴν ἀφορῶν, ὑπερπλεῦσαι δυνηθῆς τὸ τῶν ἀρετῶν μέγα πέλα-
 15 γος, καὶ οὕτω πρὸς ὄρμον ὁρμίσῃς τὸν ἀκύμαντον τῆς ἀπαθείας
 ἂν δὲ καὶ ζάλη τις καὶ σάλος ἐπέλθῃ σοι, καὶ τοῦτο ἔσεται παρὰ τῇ
 σῇ παρακοῇ. Τὸν γὰρ ἀληθῆ ὑπήκοον οὐδὲ αὐτὸς ὁ διάβολος, κα-
 τὰ τοὺς Πατέρας, ἀντιβλάψαι δεδύνηται.

Ἴνα δέ σοι καὶ τὸ τῆς παναγάστου ὑπακοῆς τίμιον ὕψος ἡλί-
 20 κων ἐστὶ δι' ὀλίγου ἐπιδείξωμεν, μιᾶς ἔτι ρήσεως ἀγίου Πατρὸς
 διαμνημονεύσωμεν. Λέγει τοιγαροῦν αὐθις ὁ φαεινότατος λαμ-
 πτήρ τῆς κατὰ Χριστόν πολιτείας, καὶ νέος Βεσελεήλ⁸⁰ τῆς οὐρανί-
 ου Κλίμακος ὄπλον μὲν οἱ Πατέρες τὴν ψαλμωδίαν, τὴν δὲ προ-
 σευχὴν τεῖχος, λουτήρα δὲ τὸ ἄμωμον δάκρυον εἶναι ὀρίζονται,
 25 τὴν δὲ μακαρίαν ὑπακοὴν ὁμολογίαν ἔκριναν, «ἥς χωρὶς, οὐδεὶς
 τῶν ἐμπαθῶν ὄψεται τὸν Κύριον»⁸¹. Ἰκανὰ μὲν οὖν καὶ ταῦτα, ὡς
 ἡμῖν δοκεῖ, πρὸς ἐναργεστάτην δήλωσίν τε καὶ ἔπαινον τοῦ ἀμι-

80. Ἐξ. 31, 2.

κριση ἢ διόραση, καὶ ἀπὸ αὐτὴν ἢ προόραση, πρᾶγμα ποῦ εἶναι ἔργο μόνο τοῦ Θεοῦ καὶ δῶρο ἑξαιρετο καὶ ὑπερφυσικότατο ποῦ δωρίζεται ἀπὸ αὐτὸν σὲ ἐκείνους ποῦ κατὰ τρόπο μακάριο ἐπιτελοῦν τὰ θαυμαστά ἔργα τοῦ Θεοῦ. Μαζὶ μ' αὐτὰ ποῦ ἔχουν λεχθεῖ, ἄς σοῦ εἶναι γνωστὸ κι αὐτό· ὅτι δηλαδὴ ἀνάλογα μὲ τὴν ἀκριβῆ τήρηση τῆς ὑποταγῆς σου βλαστάνει σὲ σένα καὶ ἡ ταπείνωση, καὶ πάλι ἀνάλογα μὲ τὴν ταπείνωσή σου καὶ ἡ διάκριση, καὶ κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ οἱ ὑπόλοιπες στὴ συνέχεια ἀρετῆς. Νὰ ἀγωνίζεσαι λοιπὸν μὲ ὅση δύναμη ἔχεις, νὰ τρέχεις χωρὶς παραπατήματα τὴν ὁδὸ τῆς ὑπακοῆς. Γιατὶ ἔτσι θὰ προχωρήσεις καὶ θὰ φτάσεις μὲ ἀσφάλεια σὲ ὅσα προηγουῖνται αὐτῶν. Ἄν ὅμως χωλαίνεις κάπως στὸ στάδιο τῆς ὑποταγῆς, γνώριζε ὅτι δὲν θὰ μπορέσεις νὰ τελειώσεις καλῶς τὸν ὑπόλοιπο δρόμο τοῦ ἀγωνίσματος αὐτοῦ ποῦ ξεκίνησες, ἐννοῶ τὴν κατὰ Χριστὸν ζωὴ, οὔτε βέβαια θὰ στεφανωθεῖς μὲ τὸ στεφάνι ποῦ δίνεται στοὺς νικητῆς. Ἄς σοῦ εἶναι λοιπὸν ἡ ὑπακοὴ καὶ τὰ γνωρίσματά της ποῦ ἀναφέραμε προηγουμένως, σὰν κάποιος ὁδηγός, ὅπως εἶναι στοὺς ναυτικούς αὐτὸ ποῦ παρατηροῦν γιὰ νὰ κρατοῦν ἀλάνθαστη τὴν πορεία τους, ὥστε, ἔχοντας στραμμένο τὸ βλέμμα σου ἀπαρέγκλιτα πρὸς αὐτὴν, νὰ μπορέσεις νὰ πλεύσεις τὸ μεγάλο πέλαγος τῶν ἀρετῶν, καὶ ἔτσι νὰ προσαράξεις στὸ ἀκύμαντο λιμάνι τῆς ἀπάθειας. Κι ἂν σοῦ συμβεῖ κάποια θύελλα καὶ τρικυμία, καὶ αὐτὸ θὰ ὀφείλεται στὴ δική σου παρακοή. Γιατὶ τὸν πραγματικὸ ὑποτακτικὸ οὔτε ὁ ἴδιος ὁ διάβολος, σύμφωνα μὲ τοὺς Πατέρες, μπορεῖ νὰ τὸν βλάψει.

Γιὰ νὰ σοῦ δείξουμε ὅμως μὲ συντομία πόσο μεγάλο εἶναι καὶ τὸ τίμο ὕψος τῆς ἀξιοθαύμαστης κατὰ πάντα ὑπακοῆς, ἄς φέρομε στὴ μνήμη μας ἀκόμα ἕναν λόγο τοῦ ἁγίου αὐτοῦ πατέρα μας. Λέγει λοιπὸν πάλι τὸ ὑπέρολαμπρο αὐτὸ ἀστὲρι τῆς κατὰ Χριστὸν πολιτείας καὶ ὁ νέος Βεσελεὴλ⁸⁰ τῆς οὐράνιας Κλίμακος· Οἱ Πατέρες τὴν ψαλμωδία τὴν ὀνομάζουν ὄπλο, τὴν προσευχὴν τεῖχος, καὶ τὸ ἄμωμο δάκρυ λουτρό, ἐνῶ τὴ μακάρια ὑπακοὴ τὴν χαρακτηρίσαν “ὁμολογία”, «χωρὶς τὴν ὁποία κανένας ἀπὸ ἐκείνους ποῦ εἶναι κυριευμένοι ἀπὸ τὰ πάθη δὲ θὰ δεῖ τὸν Κύριο»⁸¹. Εἶναι λοιπὸν ἀρκετὰ καὶ αὐτά, ὅπως νομίζομε, γιὰ μιὰ ὀλοκάθαρη φανέρωση καὶ ἔπαινο τοῦ ἀμί-

81. Πρὸς Ἐβρ. 12, 14.

μήτου μιμήματος τῆς τρισολβίου ὑπακοῆς. Ἐξομεν δ' ἔτι πείρα
 ταῦτα καταμαθεῖν τε καὶ διαγνῶναι, εἴ γ' ἐπὶ τὸ ἄναντες ἀνανεύ-
 σωμεν καὶ συνδιασκεψώμεθα, τί μὲν τὸ τῆς συντριβῆς καὶ θνητό-
 τητος ἡμῖν παραίτιον, μὴ τοιούτοις τὸ κατ' ἀρχὰς δεδημιουργημέ-
 5 νοις, τί δ' αὖθις τὸ τῆς ἀνακαινίσεως καὶ τῆς ἀθανασίας. Εὐρίσκο-
 μεν τοίνυν, τοῦ μὲν προτέρου πρόξενον οὖσαν, ἥγουν τῆς φθορᾶς,
 τὴν τοῦ πρώτου Ἀδάμ ἰδιοπιστίαν τε καὶ ιδιορρυθμίαν καὶ τὸ
 ἀνυπότακτον, ἐξ ὧν ἡ τῆς ἐντολῆς τῆς θείας ἀθέτησις καὶ παρά-
 θασις⁸², τοῦ δὲ δευτέρου, ἥτοι τῆς ἀφθαρσίας πρῦτανιν, τὴν τοῦ
 10 δευτέρου Ἀδάμ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
 πρὸς τὸν Πατέρα ὁμοβουλίαν τε καὶ ὑποταγὴν, ἀφ' ὧν ἡ τῆς ἐν-
 τολῆς αὐτοῦ τήρησις «ἐγὼ γάρ», φησὶν ὁ Σωτῆρ, «ἐξ ἑμαυτοῦ οὐκ
 ἐλάλησα, ἀλλ' ὁ πέμψας με Πατήρ, αὐτός μοι ἐντολήν ἔδωκε, τί
 εἶπω καὶ τί λαλήσω καὶ οἶδα, ὅτι ἡ ἐντολή αὐτοῦ, ζωὴ αἰώνιος ἐ-
 15 στιν· ἃ οὖν λαλῶ ἐγώ, καθὼς εἶρηκέ μοι ὁ Πατήρ, οὕτω λαλῶ»⁸³.

Ὡς οὖν ἐν τῷ προπάτορι καὶ τοῖς κατ' αὐτὸν ρίζα πάντων ἀ-
 νιαρῶν καὶ μήτηρ ἡ οἴησις, οὕτως ἐν τῷ καινῷ θεανθρώπῳ Ἰησοῦ
 Χριστῷ καὶ τοῖς κατ' αὐτὸν ζῆν ἐφιεμένοις ἀρχὴ καὶ πηγὴ καὶ
 θεμέλιος πάντων ἀγαθῶν ἢ ταπεινώσις. Τὴν τοιαύτην στάσιν καὶ
 20 τάξιν ὁρῶμεν καὶ τὸν ἀνωτάτω καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς διάκοσμον ἱερὸν
 πάντων τῶν θεοειδῶν ἀγγέλων διατηροῦντα, καὶ δὴ καὶ τὴν ἐπί-
 γειον καὶ καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίαν. Καὶ τοὺς ἄλλως τῆς τοιαύτης
 θεσμοθεσίας ἐκκλίνοντας καὶ σκολιῶς, ἵνα μὴ αὐθαδῶς λέγωμεν,
 ἐθέλοντας πολιτεύεσθαι, ἀπὸ γε Θεοῦ καὶ τῆς φαιειῆς κληρου-
 25 χίας τῆς οὐρανίου καὶ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας διαρρηγνυσθαι
 καὶ ἐξοστρακίζεσθαι καὶ εἰς τὸ σκότος καὶ τὸ πῦρ ἀποπέμπεσθαι
 τῆς γεέννης μεμνήμεθά τε καὶ πιστεύομεν. Ὁ δὴ τοὺς περὶ τὸν
 ἑωσφόρον πονηροὺς κακεργάτας καὶ τοὺς κατὰ καιροὺς τῶν κα-
 κοδόξων αἵρετικῶν λογολέσχας πεπονθέναι φασί, ὡς τὰ θεόγρα-
 30 φα παρίστησι λόγια, οἵτινες διὰ τὸ αὐτάρεσκον καὶ τὴν ὑπερηφα-
 νίαν, τῆς τε θείας, ὡς εἴρηται, δόξης καὶ τρυφῆς καὶ τοῦ ἱεροῦ

82. Γεν. 3, 6.

μητου μμήματος τῆς τρισμακάριας ὑπακοῆς. Θὰ μπορέσομε βέβαια αὐτὰ νὰ τὰ μάθομε καὶ νὰ τὰ διακρίνομε καὶ μὲ τὴν πείρα, ἄν ἀσφαλῶς κοιτάξομε πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ ἐξετάσομε μὲ προσοχή, ποιὰ εἶναι ἡ αἰτία τῆς συντριβῆς καὶ τοῦ θανάτου μας, ἐνῶ δὲν εἶχαμε δημιουργηθεῖ στὴν ἀρχὴ τέτοιοι, καὶ ποιὰ πάλι τῆς ἀνακαίνισης καὶ τῆς ἀθανασίας μας. Βρίσκομε λοιπόν, ὅτι τοῦ πρώτου, δηλαδὴ τῆς φθορᾶς, πρόξενος εἶναι ἡ τοῦ πρώτου Ἀδὰμ πίστη στὸν ἑαυτό του καὶ ἡ ἰδιορρυθμία καὶ ἡ ἀνυπακοή, ἀπὸ τὰ ὁποῖα προῆλθε ἡ ἀθέτησι καὶ παράβασι τῆς θείας ἐντολῆς⁸², ἐνῶ τοῦ δευτέρου, δηλαδὴ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀφθαρσίας, βρίσκομε τὴν ἴδια θέλησι καὶ ὑποταγὴ τοῦ δευτέρου Ἀδὰμ καὶ Θεοῦ καὶ Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν Πατέρα του, ἀπὸ τὰ ὁποῖα προῆλθε ἡ τήρησι τῆς ἐντολῆς τοῦ Πατέρα· γιὰτὶ λέγει ὁ Σωτήρας· «ἐγὼ δὲν τὰ εἶπα αὐτὰ ἀπὸ μόνος μου, ἀλλ' ὁ Πατέρας μου πού μὲ ἔστειλε, αὐτὸς μοῦ ἔδωσε ἐντολή, τί νὰ πῶ καὶ τί νὰ κηρύξω καὶ γνωρίζω πολὺ καλά, ὅτι ἡ ἐντολή του εἶναι ζωὴ αἰώνια. Αὐτὰ λοιπόν πού ἐγὼ κηρύττω, ὅπως μοῦ τὰ εἶπε ὁ Πατέρας μου, ἔτσι τὰ κηρύττω»⁸³.

Ὅπως λοιπόν στὴν περίπτωσι τοῦ προπάτορα Ἀδὰμ καὶ τῶν ὁμοίων μὲ αὐτὸν ρίζα ὄλων τῶν θλίψεων καὶ μητέρα εἶναι ἡ οἴησι, ἔτσι καὶ στὸν νέο Ἀδὰμ, τὸν θεάνθρωπο Ἰησοῦ Χριστό καὶ αὐτοὺς πού ἐπιθυμοῦν νὰ ζοῦν σύμφωνα μ' αὐτὸν ἀρχὴ καὶ πηγὴ καὶ θεμέλιο ὄλων τῶν ἀγαθῶν εἶναι ἡ ταπεινώσι. Τὴ στάσι αὐτὴ καὶ τὴν τάξι βλέπομε νὰ κρατᾷ καὶ ὁ οὐράνιος καὶ πάνω ἀπὸ μᾶς ἱερός διάκοσμος ὄλων τῶν θεόμορφων ἀγγέλων, ὅπως βέβαια καὶ ἡ ἐπίγεια δικὴ μας Ἐκκλησία. Καὶ ἐκεῖνοι πού θέλουν νὰ ζοῦν κάπως διαφορετικὰ ἀπὸ τὴ θεσμοθεσία αὐτὴ καὶ μὲ λοξοδρόμησι, γιὰ νὰ μὴ πῶ μὲ αὐθάδεια, ἔχομε διδαχθεῖ καὶ πιστεύομε ὅτι ἀποκόπτονται ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ ἐξοστρακίζονται ἀπὸ τὴ φωτεινὴ κληρουχία τῆς οὐράνιας καὶ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀποστέλλονται στὸ σκότος καὶ τὴ φωτιὰ τῆς γέεννας, πράγμα βέβαια πού ἔχουν πάθει οἱ γύρω ἀπὸ τὸν ἑωσφόρο πονηροὶ καὶ κακοὶ ἐργάτες καὶ οἱ κατὰ καιροὺς φλύαρες ὁμάδες τῶν κακοδόξων αἰρετικῶν, ὅπως παρουσιάζουν τὰ θεόγραφα λόγια, οἱ ὁποῖοι ἐξαιτίας τῆς αὐταρέσκειας καὶ τῆς ὑπερηφάνειάς τους, ἀπορρίφθηκαν κατὰ τρόπο ἔλεεινό, ὅπως ἔχει λεχθεῖ,

83. Ἰω. 12, 49-50.

συλλόγου ἔλεεινῶς ἀπερρίφθησαν· εἴρηται δὲ καὶ τινι τῶν σοφῶν,
 ὅτι τὰ ἐναντία τῶν ἐναντίων ἰάματα. Ἐπεὶ οὖν τῶν μὲν σκυθρο-
 πῶν πάντων αἴτιον τὸ ἀνυπότακτον καὶ ἡ ἀλαξονεία, τῶν δὲ φαι-
 δρωπῶν τὸ ὑποτεταγμένον καὶ συντετρομμένον, δεῖ δὴ τὸν ἀπται-
 5 στως διοῦν ἰμειρόμενον ἐν ὑποταγῇ Πατρὸς δοκίμου καὶ ἀπλα-
 νοῦς διαζῆν, χρόνου τριδῆ καὶ ἐπιστήμη θείων τὸ κράτος φέρον-
 τος καὶ τὸν θίον ἐγκεκοσμημένου τῷ κύκλῳ τῶν ἀρετῶν καὶ τὴν
 τούτου ἐπιταγὴν καὶ συμβουλήν ὡς Θεοῦ φωνᾶς καὶ βουλήν οἶε-
 σθαι «Σωτηρία», γὰρ φησιν, «ἐν πολλῇ βουλή»⁸⁴, καὶ ἀνὴρ ἀσύμ-
 10 βουλος, καθ' ἑαυτοῦ πολέμιος. Εἰ δὲ καὶ τισι τῶν κλεινῶν Πατέ-
 ρων ἐξέγενετο καὶ χωρὶς τῆς τοιαύτης ἀσκήσεως τῆς καθ' ὑπο-
 ταγὴν ἐπιτυχεῖν τῆς θεοποιουῦ ἡσυχίας καὶ τῆς κατὰ Θεὸν τελειό-
 τητος, ἀλλὰ κατὰ ἀποκάλυψιν θείαν καὶ σπανίως. Γέγραπται δέ,
 ὡς οὐ νόμος Ἐκκλησίας τὸ σπάνιον, ὥσπερ οὐδὲ μία χελιδὼν ἕα
 15 ποιεῖ.

Ἄλλ' αὐτός, οἷόν τινα προεισαγωγικὴν ἐπιστήμην τῆς παγ-
 κάλλου ἡσυχίας τὴν ἀληθῆ ὑποταγὴν πιστεύων, ἄφες τὰ ἅπαξ
 οἰκονομικῶς γεγενημένα καὶ ἔσο στοιχῶν τὰ κοινῇ ψηφισθέντα
 τοῖς σεβασμίσι πατράσιν. Οὕτω γὰρ καὶ τῶν βραδείων τῶν νομί-
 20 μως διούντων ἀξιωθήσῃ. Τί δέ; ὁδοῦ μὲν τῆς τυχεύσεως οὐκ ἂν τις
 ἔλοιτο, μήπω ταύτης ἐν πείρᾳ γενόμενος, ἄψασθαι ἄνευ ἀπλανοῦς
 ὁδηγοῦ, ναὶ μὴν καὶ θαλαπτίου πελάγους, ἄτερ ἐπιστήμονος κυ-
 βερνήτου, ὁμοίως δὲ καὶ τῆς οἰασοῦν τέχνης καὶ ἐπιστήμης χωρὶς
 ἀπταιστοῦ διδασκάλου, τῆς δὲ τῶν τεχνῶν τέχνης καὶ τῶν ἐπι-
 25 στημῶν ἐπιστήμης καὶ τῆς πρὸς Θεὸν φερούσης τρίβου καὶ τοῦ
 νοητοῦ ἀπείρου πελάγους, ἥτοι τῆς μοναδικῆς πολιτείας, ἣτις
 ἀφωμοίωται τῇ τῶν ἀγγέλων διωτῇ, τολμᾷ τις ἀπάρχεσθαι τῆς
 ἀσκήσεως καὶ ἑαυτῷ πιστεύει τοῦ τέλους ταύτης τυχεῖν πλὴν ὁδη-
 γοῦ καὶ κυβερνήτου καὶ διδασκάλου δοκίμου καὶ ἀληθοῦς· Ὁν-
 30 τως ὁ τοιοῦτος, κἂν ὁποῖος εἴη τυχόν, φρεναπατᾷ⁸⁵ ἑαυτὸν καὶ πρό

84. Παροιμ. 11, 14.

καὶ ἀπὸ τῆ θεία δόξη καὶ τρυφῇ, καὶ ἀπὸ τὸν ἱερὸ σύλλογο τῶν πιστῶν. Ἔχει λεχθεῖ καὶ ἀπὸ κάποιον ἀπὸ τοὺς σοφοὺς, ὅτι τὰ ἀντίθετα εἶναι φάρμακα γιὰ τὰ ἀντίθετα. Ἐπειδὴ λοιπὸν αἰτία ὄλων τῶν δυσάρεστων εἶναι ἡ ἀνυπακοή καὶ ἡ ἀλαζονεία, ἐνῶ τῶν εὐχάριστων ἡ ὑποταγὴ καὶ ἡ συντριβή, πρέπει λοιπὸν ἐκεῖνος ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ ζεῖ χωρὶς σφάλματα, νὰ ζεῖ μὲ ὑποταγὴν σὲ δοκιμασμένο καὶ ἀπλανῆ πνευματικὸ πατέρα, ποὺ ἡ δύναμή του νὰ πηγάζει ἀπὸ τὴν πολύχρονη ἐμπειρία του καὶ τὴ γνώση τῶν θείων πραγμάτων καὶ ἡ ζωὴ του νὰ εἶναι στολισμένη ἀπὸ τό στεφάνι τῶν ἀρετῶν, καὶ τὴ διαταγὴ καὶ συμβουλή αὐτοῦ νὰ τὴ θεωρεῖ ὡς φωνὴ καὶ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ λέγει· «ἡ σωτηρία βρίσκεται στὸ πλῆθος τῶν συμβουλῶν»⁸⁴, καὶ ἄνθρωπος ποὺ δὲν δέχεται συμβουλές, εἶναι ἐχθρὸς τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἄν ὅμως κάποιοι ἀπὸ τοὺς ἑνδοξοὺς Πατέρες μπόρεσαν καὶ χωρὶς τὴ μορφὴ αὐτῆς τῆς ἄσκησης μὲ ὑποταγὴν σὲ πνευματικὸ πατέρα νὰ ἐπιτύχουν τὴ θεοποιὸ ἡσυχία καὶ τὴν κατὰ Θεὸν τελειότητα, ἀλλ' αὐτὸ συνέβη μὲ ἀποκάλυψη θεία καὶ σπάνια. Ἔχει γραφεῖ, ὅτι τὸ σπάνιο δὲν εἶναι νόμος τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως βέβαια δὲν φέρνει τὴν ἀνοιξὴ τὸ ἓνα χελιδόνι.

Ἄλλὰ σύ, πιστεύοντας σὰν κάποια προεισαγωγικὴ ἐπιστήμη τῆς πάγκαλλης ἡσυχίας τὴν ἀληθινῆ ὑποταγῇ, ἄφησε νὰ ἔχουν ἔτσι ἐκεῖνα ποὺ ρυθμίστηκαν μὰ γιὰ πάντα καὶ ἀκολούθα ἐκεῖνα ποὺ ὀρίστηκαν μὲ κοινὴ ἀπόφαση τῶν σεβάσιμων Πατέρων· γιατί ἔτσι θ' ἀξιωθεῖς νὰ λάβεις καὶ τὰ βραβεῖα ἐκείνων ποὺ ζοῦν σύμφωνα μὲ τὶς θεῖες ἐντολές. Τί λοιπὸν; Ἐνα τυχαῖο δρόμο, ποὺ δὲν τὸ γνωρίζει κανεὶς δὲν θ' ἀποφάσιζε νὰ τὸν διανύσει χωρὶς ὄδηγὸ ποὺ νὰ τὸν καθοδηγεῖ σωστά, ὅπως βέβαια καὶ θαλάσσιο πέλαγος χωρὶς ἐμπειροκυβερνήτη, καὶ κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ τὴν ὁποιαδήποτε τέχνη καὶ ἐπιστήμη χωρὶς ἐμπειρο δάσκαλο, καὶ τὴν τέχνη τῶν τεχνῶν καὶ τὴν ἐπιστήμη τῶν ἐπιστημῶν καὶ τὴν ὁδὸ ποὺ ὀδηγεῖ πρὸς τὸν Θεὸ καὶ τὸ ἄπειρο νοητὸ πέλαγος, δηλαδή τὴ μοναχικὴ πολιτεία, ποὺ εἶναι ὁμοια μὲ τὴ ζωὴ τῶν ἀγγέλων, τολμᾷ κανεὶς ν' ἀρχίσει νὰ τὴν ἀσκεῖ μόνος καὶ ἔχει ἐμπιστοσύνη στὸν ἑαυτό του ὅτι θὰ φτάσει στὸ τέλος αὐτῆς χωρὶς ὄδηγὸ καὶ κυβερνήτη καὶ δάσκαλο ἐμπειρο καὶ ἀληθινό; Πράγματα αὐτὸς, ὅποιος καὶ ἂν τυχαίνει νὰ εἶναι, ἔξαπατατᾷ τὸν

85. Γαλ 6,3.

γε τοῦ ἀρχὴν βαλεῖν πεπλάνηται, οἷα μὴ κατὰ νόμον ἀσκούμενος,
 ὥσπερ τὸνναντίον, πρὶν τοῦ βαδίσαι, τὸ τέλος πέφθακεν ὁ τοῖς πα-
 τρικοῖς πειθόμενος θεσμοῖς. Πόθεν γὰρ ἄλλοθεν εἰδέναι ἔχομεν, ἢ
 κατὰ τῆς σαρκὸς ὡς εἰκὸς στρατεύεσθαι ἢ κατὰ παθῶν καὶ δαιμό-
 5 νων ὀπλίζεσθαι; Ταῖς γὰρ ἀρεταῖς, ὡς γέγραπται, αἱ κακίαι παρα-
 πεπήγασι καὶ εἰσὶ πῶς ἀγχίθυροι. Πόθεν δὲ τὰς τοῦ σώματος αἰ-
 σθήσεις παιδεύειν καὶ τῆς ψυχῆς τὰς δυνάμεις ὡς ἐν κιννύρα ῥυ-
 θμίζειν; μᾶλλον δέ, πῶς ἐξέσται ἡμῖν διακρίναι ὀμφὰς καὶ ἀποκα-
 λύψεις καὶ παρακλήσεις καὶ θεωρίας θείας, ναὶ μὴν καὶ δόλους
 10 καὶ πλάνας καὶ φάσματα δαιμονιώδη; Καὶ ἵνα συντόμως εἴπωμεν,
 πῶς εἰς ἐνώσεις Θεοῦ καὶ θεουργικὰς τελετὰς καὶ μυστήρια προ-
 φθάσαι ἀξιωθησόμεθα, ἄνευ μνήσεως μυσταγωγοῦ ἀληθοῦς καὶ
 πεφωτισμένου; Οὐκ ἔστιν ὄντως, οὐκ ἔστιν. Ὅσπηνίκα δὲ καὶ τὸ
 τῆς ἐκλογῆς σκεῦος, τὸν μακαριώτατον κατίδωμεν Παῦλον, τὸν
 15 τῶν ἀρρήτων μύστην, τὸ τοῦ Χριστοῦ στόμα, τὸ φῶς τοῦ κόσμου,
 τὸν κοινὸν ἥλιον, τὸν τῆς οἰκουμένης συμπάσης διδάσκαλον, τοῖς
 συναποστόλοις κοινούμενον καὶ συνδιασκεπτόμενον τὸ Εὐαγγέ-
 λιον καὶ ἡ αἰτία, «μήπως», φησὶν, «εἰς κενὸν τρέχω, ἢ ἔδραμον»⁸⁶.
 ναὶ μὴν καὶ αὐτὴν τὴν αὐτοσοφίαν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν
 20 Χριστόν, περὶ μὲν ἑαυτοῦ φθεγγόμενον, ὅτι «καταβέβηκα ἐκ τοῦ
 οὐρανοῦ οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμ-
 ψαντός με Πατρὸς»⁸⁷, περὶ δὲ τοῦ Παναγίου καὶ ζωοποιοῦ Πνεύ-
 ματος, ὅτι «οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ λαλήσει, ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσῃ, λαλή-
 σει»⁸⁸. Διὰ γε τὸ τῆς τάξεως χρήσιμον, ἣτις συνέχει καὶ τὰ οὐράνια
 25 καὶ τὰ ἐπίγεια, φρίκη καὶ θάμβει καὶ ἀγωνία συνεχόμεθα, περὶ τε
 τῆς ἡμετέρας οὐθενείας καὶ ῥαθυμίας καὶ τῶν ἐκ παραφροσύνης
 καὶ οἰῆσεως αἵρουμένων σκαιῶς καὶ ἐπικινδύνως, ἰδιορρυθμῶς
 καὶ ἀνυποτάκτως πολιτεύεσθαι. Τῷ ὄντι γὰρ φοβερός ὁ τοιοῦτος
 30 ῥίθμητα, πρὸς δὲ καὶ τὰ νανάγια μέτρον οὐκ ἐπιδέχονται. Ὅθεν
 καὶ ἐκ τῶν πολλῶν πάνυ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ σωζόμενοι⁸⁹.

86. Γαλ. 2, 2.

87. Ἰω. 6, 38.

ἑαυτό του⁸⁵, καὶ προτοῦ βάλει ἀρχή, ἔχει πλανηθεῖ, ἀφοῦ δὲν ἀσκειῖται σύμφωνα μὲ τὸ νόμο, ὅπως πάλι ἀντίθετα, προτοῦ βαδίσει, ἔχει φτάσει στὸ τέλος ἐκεῖνος ποὺ ὑπακούει στοὺς νόμους τῶν Πατέρων. Γιατὶ ἀπὸ ποῦ ἄλλοῦ μποροῦμε νὰ μάθομε ἢ νὰ μαχόμεστε ἐναντίον τῆς σάρκας ἔτσι ὅπως πρέπει ἢ νὰ προετοιμαζόμεστε γιὰ τὸν πόλεμο ἐναντίον τῶν παθῶν καὶ τῶν δαιμόνων; Γιατί, ὅπως ἔχει γραφεῖ, οἱ κακίες εἶναι τοποθετημένες δίπλα στὶς ἀρετὲς καὶ κατὰ κάποιον τρόπο γειτονεύουν. Καὶ ἀπὸ ποῦ θὰ ἀσκήσουμε τὶς αἰσθήσεις τοῦ σώματος καὶ θὰ ρυθμίσομε τὶς δυνάμεις τῆς ψυχῆς σὰν χορδὲς τῆς κιθάρας; ἢ καλύτερα, πῶς θὰ μπορέσομε νὰ διακρίνομε τὶς θεῖες φωνὲς καὶ ἀποκαλύψεις καὶ παρακλήσεις καὶ τὶς θεῖες θεωρίες, ὅπως βέβαια καὶ τοὺς δόλους καὶ τὶς πλάνες καὶ δαιμονικὲς φαντασίες; Καὶ γιὰ νὰ μιλῆσω μὲ συντομία, πῶς θὰ ἀξιωθοῦμε νὰ φτάσομε σὲ ἐνώσεις μὲ τὸν Θεὸ καὶ θεουργικὲς τελετὲς καὶ μυστήρια χωρὶς μύηση ἀληθινοῦ καὶ φωτισμένου μυσταγωγοῦ; Δὲν εἶναι πραγματικὰ δυνατόν, δὲν εἶναι. Ἀλλὰ ἄς προσέξομε καὶ τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, τὸν μακαριώτατο Παῦλο, τὸν μύστη τῶν ἀπόρρητων, τὸ στόμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ φῶς τοῦ κόσμου, τὸν κοινὸ ἥλιο, τὸν διδάσκαλο ὁλόκληρης τῆς οἰκουμένης, νὰ συνομιλεῖ καὶ νὰ συνδιασκέπτεται μὲ τοὺς συναποστόλους του γιὰ τὸ Εὐαγγέλιο, καὶ ἡ αἰτία, «μήπως», λέγει, «τρέχω ἢ ἔτρεξα ἄδικα»⁸⁶. Ἀλλὰ καὶ τὴν ἴδια τὴν αὐτοσοφία, τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό, νὰ λέγει γιὰ τὸν ἑαυτό του, «κατέβηκα ἀπὸ τὸν οὐρανό, ὄχι γιὰ νὰ κάμνω τὸ δικό μου θέλημα, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ Πατέρα μου ποὺ μὲ ἔστειλε»⁸⁷, ἐνῶ γιὰ τὸ πανάγιο καὶ ζωοποιὸ Πνεῦμα, «δὲν θὰ μιλῆσει ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ θὰ πεῖ ὅσα θ' ἀκούσει»⁸⁸. Ἐξαιτίας λοιπὸν τῆς τάξεως ποὺ συγκρατεῖ τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια, εἴμαστε γεμᾶτοι ἀπὸ φρίκη καὶ θάμβος καὶ ἀγωνία, καὶ γιὰ τὴ δική μας μηδαμνότητα καὶ ραθυμία, καὶ γιὰ ἐκείνους ποὺ ἀπὸ παραφροσύνη καὶ οἷση προτιμοῦν νὰ ζοῦν ζωὴ βλαβερὴ καὶ ἐπικίνδυνη, ἰδιόρρυθμη καὶ ἀνυπότακτη. Γιατὶ εἶναι πραγματικὰ φοβερός ὁ ἀγώνας αὐτὸς καὶ ἀμέτρητοι οἱ λωποδύτες καὶ ἀναρίθμητες οἱ ἐνέδρες τῶν πειρατῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ ναυᾶγια δὲν μποροῦν νὰ μετρηθοῦν. Γι' αὐτὸ καὶ πάρα πολὺ λίγοι ἀπὸ τοὺς πολλοὺς εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ σώζονται⁸⁹.

88. Ἰω. 16, 13.

89. Πρὸβλ. Λουκᾶ 13, 23.

Ἄλλ' οὗτοι μὲν ὡς βούλονται, ὀδευέτωσαν· «ἐκάστου» γάρ, ὡς γέγραπται, «τὸ ἔργον ὁποῖόν ἐστι, τὸ πῦρ δοκιμάσει»⁹⁰, καὶ ὅτι, «σὺ ἀποδώσεις ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ»⁹¹. μάλιστα δέ, μὴ οὕτως ἀπλῶς ἤπερ βούλονται, ἀλλ' ὡς δεῖ καὶ βούλεσθαι καὶ διῶναι· 5 δοίη πᾶσιν ὁ Κύριος σύνεσιν⁹². Σὺ δὲ καὶ πᾶς ὁ βουλόμενος κατὰ Θεὸν ζῆσαι, ὥσπερ ἀπὸ τινος κρασπέδου τῶν τοιούτων ῥημάτων, τὸ ὄλον χρύσειον καὶ πνευματικὸν ὕφασμα τῆς μακαρίας ὑπακοῆς μαθῶν, ἐπείχθητι, ὡς προοδηλωται, εὐρεῖν διδάσκαλον ἀπλανῆ καὶ τέλειον· «τελείων δέ ἐστι», κατὰ τὸν χριστοφόρον Παῦλον, «ἡ 10 στερεὰ τροφή, τῶν διὰ τὴν ἕξιν ἐχόντων τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ»⁹³. Καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ, ἤγουν ἐμπόνως καὶ μετὰ πίστεως ζητῶν, οὐ μὴ ἀμαρτίας τοῦ προκειμένου σκοποῦ· «πᾶς» γάρ, φησὶν ἡ θεία Γραφή, «ὁ αἰτῶν λαμβάνει καὶ ὁ ζητῶν εὐρίσκει καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται»⁹⁴. κακεῖ- 15 νόσ σοι πάντα καθ' εἰρμὸν καὶ τάξιν μυσταγωγῆσει τὰ δέοντα καὶ θεοφιλῆ καὶ ἔτι δὲ μᾶλλον χειραγωγῆσει πρὸς γε τὰ θεάρεστα καὶ πνευματικώτερα καὶ τοῖς πολλοῖς ἀνέκφορα, ὁρῶν σε ἐκ ψυχῆς ἐπιχαίροντα τῇ μετριότητι καὶ λιτότητι καὶ εὐτελείᾳ ἐν τε βρώμασι καὶ πόμασι καὶ σκεπάσμασι καὶ περιβολαίοις, καὶ ἀρκούμενον 20 τοῖς τῷ καιρῷ χρησίμοις καὶ προσφόροις καὶ ἀναγκαίοις, καὶ μὴ τοῖς περιττοῖς καὶ βλακώδεσι καὶ οἷς οἱ περπερότητι καὶ σιλβότητι ἀφρόνως συζῶντες ἀποσεμνύνονται καὶ καθ' ἑαυτῶν καὶ τῆς σφῶν σωτηρίας τὸ ξίφος ὀθοῦσι· καὶ λέγει ὁ μέγας Ἀπόστολος· «ἔχοντες διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα»⁹⁵. 25 Ἄλλ' αὐτὸς ζητεῖς καὶ μαθητιᾶς καὶ παρ' ἡμῶν ἐγγράφως ἀκηκοέναι τὰ πρόσφορα τῇ τε ἀρχῇ καὶ τῇ μεσότητι καὶ τῷ τέλει τῆς κατὰ Χριστὸν πολιτείας· Ἄλλὰ κἂν ἐπαινετὸν τὸ ἐρώτημα, ἀλλ' ἐργώδης ἐκ τοῦ προχείρου ἢ ἀπόκρισις ὁμως, Χριστοῦ δεξιὰν ὀρέγοντος, πρὸς τὴν σὴν ζήτησιν, καὶ τοῦτο ποιῆσαι σπουδάσο- 30 μεν ὡς ἐν βάρθῳ δεθηκότι καὶ ἀσαλεύτῳ, τῇ παγγεράστῳ τελείᾳ

90. Α' Κορ. 3, 13.

92. Πρβλ. Β' Τιμ. 2, 7.

91. Ψαλμ. 61, 13.

93. Ἐβρ. 5, 14.

Ἄλλ' αὐτοὶ βέβαια ἄς βαδίζουν ὅπως θέλουν· γιατί, ὅπως ἔχει γραφεῖ, «τοῦ καθενὸς τὸ ἔργο τὸ ποιὸ εἶναι θὰ τὸ δοκιμάσει ἢ φωτιά»⁹⁰, καὶ ὅτι, «σὺ θὰ ἀποδώσεις στὸν καθένα σύμφωνα μὲ τὰ ἔργα του»⁹¹. καὶ μάλιστα ὄχι ἔτσι ἀπλά, ὅπως θέλουν, ἀλλ' ὅπως πρέπει καὶ θέλει κανεὶς νὰ ζεῖ, ἔτσι ἄς δώσει ὁ Κύριος σὲ ὅλους σύνεση⁹². Σὺ ὅμως καὶ ὁ καθένας πού θέλει νὰ ζεῖ ὅπως ἀρέσει στὸν Θεό, μαθαίνοντας ἀπὸ τὰ λόγια αὐτά, σὰν ἀπὸ μιὰ ἄκρη, ὀλόκληρο τὸ χρυσὸ καὶ πνευματικὸ ὕφασμα τῆς μακάριας ὑπακοῆς, βιάσου, ὅπως σοῦ ἔχει λεχθεῖ προηγουμένως, νὰ βρεῖς δάσκαλο ἀπλανῆ καὶ τέλειο· γιατί, σύμφωνα μὲ τὸν χριστοφόρο Παῦλο, «ἢ στερεὰ τροφή εἶναι γιὰ τοὺς τέλειους, οἱ ὅποιοι ἐξαιτίας τῆς συνήθειας ἔχουν γυμνασμένα τὰ αἰσθητήρια πρὸς διάκριση τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ»⁹³. Καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, δηλαδή ἀναζητώντας μὲ κόπο καὶ πίστη, δὲν θὰ ἀποτύχεις στὸν ἐπιδιωκόμενο σκοπὸ σου· γιατί λέγει ἡ ἁγία Γραφή, «ὁ καθένας πού ζητεῖ παίρνει, καὶ ὅποιος ἀναζητεῖ βρίσκει, καὶ σὲ ἐκεῖνον πού χτυπᾷ τὴν πόρτα θὰ τοῦ ἀνοιχθεῖ»⁹⁴. Καὶ ὁ δάσκαλος αὐτὸς πού θὰ βρεῖς θὰ σοῦ τὰ διδάξει ὅλα τὰ πρέποντα καὶ θεοφιλῆ μὲ σειρά καὶ τάξη καὶ ἀκόμα περισσότερο θὰ σὲ χειραγωγῆσει πρὸς τὰ θεάρεστα καὶ πνευματικώτερα καὶ ἀπλησίαστα στοὺς πολλούς, βλέποντάς σε νὰ χαίρεσαι μὲ ὅλη τὴν ψυχὴ σου γιὰ τὸ μέτριο, τὴ λιτότητα καὶ τὴν εὐτέλεια καὶ γιὰ τὰ φαγητὰ καὶ τὰ ποτά, καὶ γιὰ τὰ σκεπάσματα καὶ τὰ ἐνδύματα, καὶ νὰ ἀρκεῖσαι σὲ ἐκεῖνα πού εἶναι χρήσιμα καὶ κατάλληλα καὶ ἀναγκαῖα στὴν κάθε περίσταση, καὶ ὄχι μὲ τὰ περιττὰ καὶ βλακώδη καὶ ἐκεῖνα μὲ τὰ ὅποια καμαρώνουν ὅσοι παρασυρμένοι ἀπὸ τὴν ἀλαζονεία καὶ τὴ λάμπση αὐτῶν ζοῦν μὲ ἀνοησία καὶ ὠθοῦν τὸ ξίφος ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ τους καὶ τῆς σωτηρίας τους. Καὶ ὁ μέγας Ἀπόστολος ἐπίσης λέγει· «ἔχοντας τὰ εἶδη διατροφῆς καὶ σκεπάσματα, ἄς ἀρκούμεστε σ' αὐτά»⁹⁵. Ἄλλὰ σὺ ζητᾷς καὶ θέλεις νὰ διδαχθεῖς καὶ νὰ ἀκούσεις ἀπὸ ἐμᾶς γραπτῶς τὰ κατάλληλα καὶ γιὰ τὴν ἀρχὴ καὶ γιὰ τὴ μεσότητα καὶ γιὰ τὸ τέλος τῆς κατὰ Χριστὸν πολιτείας, εἶναι ἐπαινετὸ βέβαια τὸ ἐρώτημά σου, ἀλλὰ πολὺ δύσκολη ἢ πρόχειρη ἀπάντηση. Ὅμως μὲ τὴ βοήθεια τῆς δεξιᾶς τοῦ Χριστοῦ, θὰ φροντίσομε νὰ τὸ κάνομε καὶ αὐτὸ σύμφωνα μὲ τὸ αἴτημά σου. Σὰν πάνω σὲ θεμέλιο στερεὸ καὶ ἀσάλευτο, τὴν πανένδοξη καὶ

94. Ματθ. 7, 8.

95. Α' Τιμ. 6, 8.

ὑπακοῇ ἐποικοδομοῦντες τὸν πολυθρόλυτον οἶκον πάσης τῆς πνευματικῆς οἰκοδομίας, τὴν θεοποιὸν φαμέν ἡσυχίαν· καὶ δὴ λέγομεν οὕτω, πατρικαῖς καὶ πνευματοφθόγγοις χρήσεσιν, ὡς ἀκραδάντοις στύλοις ἐπερειδόμενοι.

- 5 Ὅτι σὺν τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει δεῖ ἐπιμελεῖσθαι πλήρη εἶναι καὶ τῶν καλῶν ἔργων τὸν γνησίως ἐθέλοντα ἡσυχάσαι καὶ κατὰ Θεόν, καὶ ὅτι ἡ πίστις διπλῆ· καὶ ὅτι μετὰ ταύτης χρὴ εἶναι τὸν ἡσυχάζοντα εἰρηνικόν, ἀπερίσπαστον, ἀμέριμνον, ἤτοι ἀφρόντιστον, σιωπηλόν,
10 ἡσυχον, εὐχάριστον ἐν παντί, ἐπιγνώμονά τε τῆς ἰδίας ἀσθενείας, καὶ γενναίως φέρειν τοὺς πειρασμούς, καὶ πρὸς Θεὸν ἐλπίζειν καὶ παρ' αὐτοῦ τὸ συμφέρον ἐκδέχεσθαι.

Α'. Φησὶν ὁ Σωτὴρ· «οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε Κύριε, εἰσε-
15 λεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς»⁹⁶. Καὶ σὺ τοίνυν, ἀγαπητέ, εἴπερ οὐ λόγοις ψιλοῖς ἐρᾶς τῆς θεοποιουῦ ἡσυχίας, ἣτις ἀπάρτι τὰς ἐμφάσεις εἰσδέχεσθαι τηλαυγῶς προξενεῖ τῆς οὐρανῶν βασιλείας καὶ τοῦ Θεοῦ τοῖς ταύτην γνησίως μετιοῦσιν, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι ὀ-
20 λικώτερον καὶ τελειότερον, ἀλλ' ἀληθείᾳ ἐρᾶς καὶ πράγματι, ἐπιμελοῦ, πρὸς τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει, πλήρης εἶναι καὶ τῶν καλῶν ἔργων. Εἴθ' οὕτως, ἔσο εἰρηνικὸς μετὰ πάντων, τό γε σὸν μέρος, ἀπερίσπαστος, ἀμέριμνος, ἤτοι ἀφρόντιστος τὸ καθόλου, σιωπηλός, ἡσυχος, εὐχάριστος ἐν παντί, ἐπιγνώμων τε τῆς οἰκείας ἀσθενείας,
25 καὶ τὸ ὅλον, ἄγρυπνον ὄμμα καὶ νηφάλιον πρὸς τοὺς καθ' ἑκάστην διαφόρους καὶ πολυειδεῖς ἐπισυμβαίνοντάς σοι πειρασμούς τήρει, ὑπομονῇ τε καὶ μακροθυμίᾳ πρὸς πᾶσαν τρικυμίαν καὶ θλιψίν. προσπαλαίων ἐπερχομένην σοι ὀπωσδήποτε. Περί μὲν γὰρ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου, ἤγουν τοῦ, πρὸς τῇ ὀρθοδόξῳ πί-
30 στει, καὶ καλοῖς ἔργοις κατακοσμεῖσθαι, σαφῆς σοι διδάσκαλος ὁ κλεινὸς Ἀδελφόςθεος, οὕτω φάσκων· «ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων,

τέλεια ὑπακοή ἐποικοδομώντας τὸν πολυθρύλητο οἶκο ὅλης τῆς πνευματικῆς οἰκοδομῆς, ἐννοῶ τὴν θεοποιὸ ἡσυχία. Καὶ βέβαια θὰ μιλήσομε στὴ συνέχεια στηριζόμενοι, σὰν σὲ ἀσάλευτους στύλους, στὰ πνευματοφόρα λόγια τῶν Πατέρων.

Ἐκεῖνος ποὺ ἐπιθυμεῖ τὴ γνήσια καὶ ἀρεστὴ στὸν Θεὸ ἡσυχία πρέπει νὰ φροντίζει μαζὶ μὲ τὴν ὀρθόδοξη πίστη νὰ εἶναι γεμᾶτος καὶ ἀπὸ καλὰ ἔργα, καὶ ὅτι ἡ πίστη εἶναι διπλῆ. Ἐπίσης πρέπει ὁ ἡσυχαστὴς νὰ εἶναι εἰρηνικὸς, ἀπερίσπαστος, ἀμέριμνος, δηλαδή νὰ ἀποφεύγει τὶς κοσμικὲς φροντίδες, σιωπηλὸς, ἡσυχος, νὰ εὐχαριστεῖ γιὰ ὅλα τὸν Θεό, νὰ ἀναγνωρίζει τὴν ἀδυναμία του, νὰ ὑπομένει μὲ γενναιότητα τοὺς πειρασμούς, νὰ ἔχει στηριγμένες τὶς ἐλπίδες του στὸν Θεὸ καὶ νὰ περιμένει ἀπὸ αὐτὸν ὅ,τι τοῦ συμφέρει.

16. Α΄. Λέγει ὁ Σωτῆρας «δὲν θὰ εἰσέλθει στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ὁ καθένας ποὺ ἀπευθύνεται πρὸς ἐμένα καὶ μοῦ λέγει, Κύριε Κύριε, ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ ἐκτελεῖ τὸ θέλημα τοῦ οὐράνιου Πατέρα μου»⁹⁶. Καὶ σὺ λοιπόν, ἀγαπητέ, ἐφόσον δὲν ἀγαπᾶς μὲ ἀπλὰ λόγια τὴν θεοποιὸ ἡσυχία, ἢ ὁποῖα ἀπὸ τώρα κάνει νὰ δέχονται ὁλόλαμπρα τὶς ἀνταύγειες τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν καὶ τοῦ Θεοῦ ἐκείνους ποὺ τὴν ἀσκοῦν γνήσια, ἐνῶ κατὰ τὸ μέλλον πρὸς ὀλοκληρωμένα καὶ τελειότερα, ἀλλὰ τὴν ἀγαπᾶς ἀληθινὰ καὶ πραγματικά, φρόντιζε, μαζὶ μὲ τὴν ὀρθόδοξη πίστη, νὰ εἶσαι γεμᾶτος καὶ ἀπὸ τὰ καλὰ ἔργα. Μετὰ ἀπὸ αὐτὰ νὰ εἶσαι εἰρηνικὸς μὲ ὅλους, ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπὸ σένα, ἀπερίσπαστος, ἀμέριμνος, δηλαδή χωρὶς καθόλου φροντίδες κοσμικὲς, σιωπηλὸς, ἡσυχος, νὰ εὐχαριστεῖς σὲ ὅλα τὸν Θεό, νὰ ἀναγνωρίζεις τὴν ἀδυναμία σου, καὶ γενικὰ νὰ ἔχεις ἀγρυπνα τὰ μάτια καὶ προσεκτικὰ πρὸς τοὺς διάφορους καὶ πολύμορφους πειρασμούς ποὺ σοῦ συμβαίνουν, παλεύοντας μὲ ὑπομονὴ καὶ μακροθυμία πρὸς κάθε τρικυμία καὶ θλίψη ποὺ θὰ σοῦ ἔρθει ὅπωςδήποτε. Ὅσο γιὰ τὸ πρῶτο καὶ τὸ δεύτερο, τὸ νὰ εἶσαι δηλαδή στολισμένος μὲ τὴν ὀρθόδοξη πίστη καὶ τὰ καλὰ ἔργα, σαφῆς διδάσκαλός σου ᾧς σοῦ εἶναι ὁ ἔνδοξος Ἀδελφόθεος, ποὺ λέγει τὰ ἐξῆς «ἢ πίστη χωρὶς τὰ

96. Ματθ. 7, 61.

νεκρά ἐστίν»⁹⁷. ὥσπερ καὶ τὰ ἔργα, χωρὶς πίστεως καὶ δεῖξόν μοι ἐκ τῶν ἔργων σου τὴν πίστιν σου· καὶ πρό γε τούτου, ὁ πάντων καθηγητῆς καὶ διδάσκαλος, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, λέγων πρὸς τοὺς μαθητάς, «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, 5 βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν»⁹⁸. καὶ ὁ Θεολόγος δέ φησιν, ὅτι τρία ταῦτα ζητεῖ ὁ Θεός· ἀπὸ παντὸς ἀνθρώπου, τοῦ ἔχοντος τὸ Βάπτισμα· πίστιν ὀρθὴν ἀπὸ ψυχῆς, σωφροσύνην ἀπὸ τοῦ σώματος καὶ ἀλήθειαν 10 ἀπὸ τῆς γλώττης.

Ἐπισημασθέντα ὅτι ἡ πίστις διπλῆ.

Β. Σημεῖωσαι δέ, ὅτι ἡ πίστις, κατὰ τὰ θεοπαράδοτα λόγια, διπλῆ ἐστίν ἢ μὲν, καθόλου πάντων τῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν, εἰς ἣν ἀρχῆθ' ἐν τε δεβαπτίσμεθα καὶ ἣ τελευταῖον συναπέλθοιμεν ἢ δέ, σπανίων, κἀκείνων, τῶν διὰ τῆς τῶν θεοποιῶν πασῶν ἐν- 15 τολῶν ἐκπληρώσεως, εἰς τὸ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἐπανα- δεδραμηκότων καὶ οὕτω πεπλουτηκότων τῷ τῆς χάριτος θείῳ φωτί, ἅπασαν τὴν ἐαυτῶν ἐλπίδα ἐπιστηρίξαι πρὸς Κύριον»⁹⁹. καὶ τοσοῦτον (ὡ τῆς ἀξίας), ὡς μηδαμῶς, κατὰ γε τὸ κυριακὸν λόγιον, διακρίνεσθαι τούτους ἐν καιρῷ προσευχῆς' εἰς τὰ πρὸς Θεὸν αἰ- 20 τήματα, ἀλλὰ μετὰ πίστεως ζητεῖν καὶ οὕτω λαμβάνειν ἐκ τοῦ προχείρου τὰ συμφέροντα, καθὸ καὶ τὸ ἐξ ἔργων εἰλικρινῶν δεβαιόπιστον οἱ μακάριοι προσεκτήσαντο, ὡς πᾶσαν γνῶσιν καὶ δι- ἀκρισιν καὶ δισταγμὸν καὶ φροντίδα ἀφ' ἐαυτῶν ρίψαντες καὶ ὅλοι ὅλως τῇ θείᾳ μέθῃ τῆς πρὸς Θεὸν πίστεως καὶ ἐλπίδος καὶ 25 ἀγάπης καταβαπτισθέντες καὶ γοῦν ἀλλοιωθέντες τὴν κρείττω καὶ μακαρίαν τῆς δεξιᾶς τοῦ ὑψίστου, κατὰ τὸν θεῖον Δαβὶδ, ἀλλοίωσιν'. Ἀλλὰ τὸ μὲν εἰς πλάτος περὶ τῆς πρώτης πίστεως λέγειν, οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ, τὸ δὲ περὶ τῆς δευτέρας, ἣτις ὥσπερ τις

97. Ἰακ. 2, 18.

98. Ματθ. 28, 19-20.

99. Πρὸς Πρδλ. Ψαλμ. 72, 28.

ἔργα, εἶναι νεκρή»· «ὅπως καὶ τὰ ἔργα, χωρὶς πίστη. Δείξε μου λοιπὸν τὴν πίστη σου ἀπὸ τῶν ἔργων σου»⁷⁷. Καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὸν ὁ καθηγητὴς καὶ διδάσκαλος ὄλων, ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός, πού λέγει πρὸς τοὺς μαθητὰς του· «πηγαίνατε καὶ κάνετε μαθητὲς μου ὅλα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντας αὐτοὺς στὸ ὄνομα τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντας αὐτοὺς νὰ τηροῦν ὅλες τὶς ἐντολὲς πού σᾶς ἔχω δώσει»⁷⁸. Καὶ ὁ Θεολόγος λέγει, ὅτι αὐτὰ τὰ τρία ζητεῖ ὁ Θεὸς ἀπὸ κάθε ἄνθρωπο πού ἔλαβε τὸ Βάπτισμα· πίστη ὀρθή μέσα στὴν ψυχὴ, σωφροσύνη στὸ σῶμα, καὶ ἀλήθεια στὴ γλῶσσα.

Ὅτι ἡ πίστη εἶναι διπλῆ.

Β'. Σημείωσε ἐπίσης, ὅτι ἡ πίστη, σύμφωνα μὲ τὰ θεοπαράδοτα λόγια, εἶναι διπλῆ· ἢ μία εἶναι γενικὴ ὄλων τῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν, στὴν ὁποία βαπτισθήκαμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ μὲ τὴν ὁποία εἶθε νὰ φύγομε στὸ τέλος τῆς ζωῆς ἀπὸ ἐδῶ. Τὴν ἄλλη τὴν ἔχουν πάρα πολὺ λίγοι, ἐκεῖνοι δηλαδή πού μὲ τὴν ἐκπλήρωση ὄλων τῶν θεοποιῶν ἐντολῶν ἔχουν ἐπανέλθει στὸ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωση καὶ ἔτσι ἔχουν κατορθώσει μὲ τὸ φῶς τῆς θείας χάριτος νὰ στηρίξουν τὴν ἐλπίδα τους στὸν Κύριο⁷⁹, καὶ τόσο πολὺ (ἀλήθεια, τί μέγεθος τῆς ἀξίας της!), ὥστε, σύμφωνα μὲ τὸν λόγο τοῦ Κυρίου, νὰ μὴ ἔχουν καμμιὰ ἀμφιβολία κατὰ τὸν καιρὸ τῆς προσευχῆς¹ ὅτι θὰ ἐπιτύχουν στὰ αἰτήματά τους πρὸς τὸν Θεό, ἀλλὰ νὰ ζητοῦν μὲ πίστη καὶ ἔτσι νὰ λαμβάνουν ἀμέσως αὐτὰ πού τοὺς συμφέρουν, καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἀπέκτησαν οἱ μακάριοι αὐτοὶ καὶ τὴ βεβαιότητα τῆς πίστεως πού ἀπορρέει ἀπὸ τὰ καθαρὰ ἔργα, καθόσον ἀπέρριψαν κάθε γνώση καὶ διάκριση καὶ δισταγμὸ καὶ φροντίδα ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τους καὶ ἔχοντας καταβαπτισθεῖ ὅλοι ἐξολοκλήρου μέσα στὴ θεία μέθη τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδας καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Θεό, ἔχουν ἐπιτύχει, σύμφωνα μὲ τὸν θεῖο Δαβὶδ, τὴν ἀνώτερη καὶ μακάρια ἀλλοίωση τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου². Ἀλλὰ τὸ νὰ μιλῆσομε ἐκτεταμένα γιὰ τὴν πρώτη πίστη δὲν εἶναι τοῦ παρόντος καιροῦ, ἐνῶ εἶναι πολὺ κατάλληλη σιγμὴ τὸ νὰ μιλῆσομε γιὰ τὴ δευτέρη, ἢ ὁποία σὰν κάποιος θεῖος καρπὸς ἀνθίζει καὶ γεννιέται ἀπὸ τὴν πρώ-

1. Πρὸβλ. Ματθ. 21, 21.

2. Ψαλμ. 76, 11.

καρπὸς ἔνθεος ἐκ τῆς πρώτης ἀνθεῖ καὶ ἀποτίκτεται, ὡς λίαν εὐ-
 καιρον. Ἡ γὰρ πίστις οἷόν τις ῥίζα καὶ κεφάλαιον πέφυκε τῆς
 φερωνύμου θεοποιοῦ ἡσυχίας “Ἐὰν γὰρ μὴ πιστεύσης”, φησὶν ὁ
 τῆς Κλίμακος, “πῶς ἡσυχάσεις;” Λέγει τοίνυν ὁ θεῖος Δαβὶδ· «ἐπί-
 5 στευσα, διὸ ἐλάλησα»³. Καὶ ὁ μέγας Ἀπόστολος Παῦλος· «ἔστι
 πίστις ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομέ-
 νων»⁴, καὶ «ὁ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται»⁵ κ.τ.λ. Καὶ ὁ Σωτὴρ δὲ
 πρὸς τοὺς αἰτήσαντας αὐτὸν μαθητὰς προσθεῖναι αὐτοῖς πίστιν,
 οὕτω φησὶν· «εἰ ἔχετε πίστιν ὡσεὶ κόκκον σινάπεως, ἐλέγετε ἂν τῇ
 10 συκαμίνῳ ταύτῃ, ἐκριζώθητι καὶ φυτεύθητι ἐν τῇ θαλάσῃ, καὶ
 ὑπήκουσεν ἂν ὑμῖν· καὶ εἰ ἔχητε πίστιν καὶ μὴ διακριθῆτε, οὐ
 μόνον τὸ τῆς συκῆς ποιήσετε, ἀλλὰ καὶ τῷ ὄρει τούτῳ εἴπητε, ἄρ-
 θητι καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν, γενήσεται· καὶ πάντα ὅσα ἂν
 αἰτήσητε ἐν τῇ προσευχῇ πιστεύοντες, λήψεσθε»⁶, καὶ «ἡ πίστις
 15 σου σέσωκέ σε»⁷. Γράφει δὲ καὶ ὁ ὄσιος Ἰσαάκ· “Ἡ πίστις λεπτο-
 τέρα τῆς γνώσεως, καθὼς ἡ γνῶσις τῶν πραγμάτων τῶν αἰσθη-
 τῶν πάντες γὰρ οἱ ἅγιοι τὴν πολιτείαν ταύτην καταξιωθέντες εὐ-
 ρεῖν, ὅπερ ἐστὶν ἔκπληξις εἰς Θεόν, ἐν τῇ δυνάμει τῆς πίστεως διά-
 γουσιν ἐν τῇ τρυφῇ τῆς πολιτείας ἐκείνης τῆς ὑπὲρ φύσιν. Πίστιν
 20 δὲ λέγομεν οὐκ ἐν ἧ πιστεύει τις, ἐν τῇ διαφορᾷ τῶν προσκυνητῶν
 ὑποστάσεών τε καὶ θείων καὶ ἐν τῇ ἐξαιρέτῳ καὶ ἰδίᾳ φύσει αὐτῆς
 τῆς θεότητος καὶ ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῇ θαυμαστῇ τῇ ἐν τῇ ἀνθρωπό-
 τητι ἐν τῇ προσλήψει τῆς φύσεως ἡμῶν, εἰ καὶ αὐτὴ ὑψηλὴ ἐστι
 λίαν, ἀλλὰ τὴν πίστιν τὴν ἐκ τοῦ φωτὸς τῆς χάριτος ἀνατέλλουσαν
 25 ἐν τῇ ψυχῇ ἐν τῇ μαρτυρίᾳ τῆς διανοίας, στηρίζουσιν τὴν καρδί-
 ἀν ἀδίστακτον εἶναι ἐν τῇ πληροφορίᾳ τῆς ἐλπίδος τῇ ἀπεχούσῃ
 ἀπὸ πάσης οἰήσεως καὶ οὐκ ἐν τῇ ἐπιδόσει τῆς ἀκοῆς τῶν ὠτῶν
 ἑαυτὴν δεικνύει, ἀλλ’ ἐν τοῖς πνευματικοῖς ὀφθαλμοῖς τὰ μυστή-
 ρια τὰ κεκρυμμένα ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ τὸν κρυπτὸν καὶ θεῖον πλου-
 30 τον, τὸν κεκρυμμένον ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν υἱῶν τῆς σαρκὸς καὶ
 ἀποκαλυπτόμενον ἐν τῷ Πνεύματι τοῖς ἐν τῇ τραπέζῃ τοῦ Χρι-
 στοῦ διαιτωμένοις, ἐν τῇ ἀδολεσχίᾳ τῶν νόμων αὐτοῦ, καθὼς εἶ-
 πεν· «εἰ ἂν τηρήσητε τὰς ἐντολάς μου, ἀποστελῶ ὑμῖν τὸν Παράκλη-

3. Ψαλμ. 115, 1.

4. Ἐβρ. 11, 1.

5. Ρωμ. 1, 17.

τη. Καθόσον ἡ πίστη εἶναι ἀπὸ τῆ φύση της σὰν κάποια ρίζα καὶ κορυφὴ τῆς θεοποιουῦ ἡσυχίας. Γιατὶ λέγει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος: “Ἐὰν δὲν πιστέψεις, πῶς θὰ ἡσυχάσεις;” Λέγει ἐπίσης καὶ ὁ θεῖος Δαβὶδ· «πίστεψα, γι’ αὐτὸ καὶ μίλησα»³. Καὶ ὁ Μέγας Ἀποστολος Παῦλος· «ἡ πίστη εἶναι ἡ ὑπαρξὴ ἐκείνων ποὺ ἐλπίζομε, εἶναι ἡ ἀπόδειξη πραγμάτων ποὺ δὲν βλέπομε»⁴, καί, «ὁ δίκαιος θὰ ζῆσει ἕξαιτίας τῆ πίστεώς του»⁵ καὶ τὰ λοιπά. Καὶ ὁ Σωτῆρας ἐπίσης λέγει τὰ ἕξῃς πρὸς τοὺς μαθητὲς του ποὺ τοῦ ζήτησαν νὰ τοὺς προσθέσει πίστη· «ἐὰν εἴχετε πίστη σὰν τὸ κόκκο τοῦ σιναπιοῦ, θὰ μποροῦσατε νὰ πεῖτε στὴ μουριὰ αὐτῆ, Ξεριζώσου καὶ φυτέψου στὴ θάλασσα· καὶ θὰ σὰς ὑπάκουε. Καὶ ἐὰν ἔχετε πίστη καὶ δὲν ἀμφιβάλλετε, ὄχι μόνο θὰ κάνετε τὸ θαῦμα τῆς συκιάς, ἀλλὰ κι ἂν ἀκόμα πεῖτε στὸ ὄρος αὐτό, Σηκώσου καὶ πέσε στὴ θάλασσα, θὰ γίνεῖ· καὶ ὅλα ὅσα θὰ ζητήσετε στὴν προσευχή σας μὲ πίστη, θὰ τὰ λάβετε»⁶, καί, «ἡ πίστη σου σὲ ἔσωσε»⁷. Ἐπίσης καὶ ὁ ὄσιος Ἰσαὰκ γράφει· “Ἡ πίστη εἶναι πρὸ λεπτὴ ἀπὸ τὴ γνώση, ὅπως καὶ ἡ γνώση ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ πράγματα· γιατί ὅλοι οἱ ἅγιοι, ἀφοῦ ἀξιώθηκαν νὰ ἐπιτύχουν τὴν πολιτεία αὐτῆ, τὸ νὰ βρίσκονται δηλαδὴ σὲ κατάσταση ἔκστασης πρὸς τὸν Θεό, ζοῦν μὲ τὴ δύναμη τῆς πίστεως μέσα στὴν ἀπόλαυση τῆς ὑπερφυσικῆς ἐκείνης ζωῆς. Καὶ πίστη ἐννοοῦμε ὄχι τὴν πίστη κάποιου στὶς τρεῖς διαφορετικὲς προσκυνητὲς θεῖες ὑποστάσεις καὶ στὴν ξεχωριστὴ καὶ ἰδιαίτερη φύση τῆς ἴδιας τῆς θεότητος καὶ στὴ θαυμαστὴ κατὰ σάρκα οἰκονομία τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν πρόσληψη τῆς φύσεώς μας, ἂν καὶ αὐτὴ εἶναι πολὺ ὑψηλὴ, ἀλλὰ τὴν πίστη ποὺ ἀνατέλλει ἀπὸ τὸ φῶς τῆς χάριτος μέσα στὴ ψυχὴ μὲ τὴ μαρτυρία τῆς διάνοιας, ποὺ στηρίζει τὴν καρδιά ὥστε νὰ μὴ ἔχει δισταγμοὺς μὲ τὴ βεβαιότητα τῆς ἐλπίδας ποὺ βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ κάθε οἴηση. Καὶ δὲν δείχνει τὸν ἑαυτὸ της στὰ σωματικὰ αὐτιά, ἀλλὰ δείχνει στὰ πνευματικὰ μάτια τὰ μυστήρια ποὺ εἶναι κρυμμένα μέσα στὴν ψυχὴ, καὶ τὸν κρυπτὸ πλοῦτο, ποὺ εἶναι κρυμμένος ἀπὸ τὰ μάτια τῶν σαρκικῶν ἀνθρώπων καὶ ἀποκαλύπτεται πνευματικὰ σὲ ἐκείνους ποὺ μετέχουν στὴν τράπεζα τοῦ Χριστοῦ μὲ τὴν ἀδιάκοπη ἐφαρμογὴ τῶν νόμων του, ὅπως ὁ ἴδιος εἶπε· «ἐὰν τηρήσετε τὶς ἐντολές μου, θὰ σὰς στείλω τὸν Παράκλητο, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀλήθει-

6. Ματθ. 21, 22.

7. Ματθ. 9, 22.

τον, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὅπερ ὁ κόσμος οὐ δύναται δέξασθαι, καὶ κεῖνος διδάξει ὑμᾶς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν»⁸, καὶ τὰ ἐξῆς”. Καὶ αὐθις: “Ἐως ἂν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ὅπερ ἐστὶν ἡ τελείωσις τῶν μυστηρίων, καὶ ἀξιωθῶμεν φανερώς τῆς ἀποκαλύψεως αὐτῶν, ἡ 5 πίστις λειτουργεῖ μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων μυστήρια ἄρρητα, ὧν ἀξιωθείμεν διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, ἐνταῦθα μὲν ὡς ἐν ἄραβῶνι, ἐκεῖ δὲ ἐν ὑποστάσει τῆς ἀληθείας, ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μετὰ τῶν ἀγαπώντων αὐτόν”.

•Οτι δεῖ εἰρηνικὸν ὑπάρχειν σε.

10 Γ'. Περὶ δέ γε τοῦ τρίτου, δηλαδὴ τοῦ εἰρηνικὸν εἶναί σε μετὰ πάντων, ἐναργῆς σοι παραίνεσις ἡ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ ῥῆσις, ναὶ μὴν καὶ ἡ τοῦ χριστοφόρου Παύλου γεγονώτερον σάλπιγγος βοῶσα. Ἡ μὲν, «εἰρήνη πολλὴ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν νόμον σου καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς σκάνδαλον»⁹, καὶ «μετὰ τῶν μισούντων τὴν εἰρήνην 15 ἤμην εἰρηνικός»¹⁰, καὶ «ζήτησον εἰρήνην καὶ δίωξον αὐτήν»¹¹, ἡ δέ, «εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων καὶ τὸν ἁγιασμόν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον»¹², καὶ «εἰ δυνατόν τὸ ἐξ ὑμῶν μετὰ πάντων εἰρηνεύοντες»¹³.

•Οτι δεῖ ἀπερίσπαστον εἶναί σε.

20 Δ'. Τοῦ δέ γε τετάρτου, δηλαδὴ τοῦ ἀπερίσπαστον τυγχάνειν σε, ὁ ὁσῖος Ἰσαὰκ δηλώσει σοι λέγων, ὅτι “Ἐὰν ἡ ἐπιθυμία, φησί, γέννημα τῶν αἰσθήσεων ὑπάρχη, σιωπησάτωσαν λοιπὸν οἱ μετὰ περισπασμοῦ τὴν εἰρήνην τῆς διανοίας φυλάττειν ὁμολογοῦντες”, καὶ μετὰ περισπωμένων μὴ συναναστραφῆς

25 **•Οτι δεῖ ἀμέρμινον καὶ ἀφρόντιστον ὑπάρχειν σε.**

Ε'. Τοῦ δέ δὴ πέμπτου, δηλονότι τοῦ ἀμέρμινον καὶ ἀφρόντι-

8. Ἰω. 14, 17. 16, 13.

10. Ψαλμ. 119, 7.

9. Ψαλμ. 118, 165.

11. Ψαλμ. 33, 15.

ας, τὸ ὁποῖο ὁ κόσμος δὲν μπορεῖ νὰ δεχθεῖ, καὶ ἐκεῖνος θὰ σᾶς διδάξει ὅλη τὴν ἀλήθεια»⁸, καὶ τὰ ἑξῆς”. Καὶ πάλι· “Μέχρι πού νὰ ἔρθει ἐκεῖνος, πού εἶναι ἡ τελείωση τῶν μυστηρίων, καὶ ἀξιωθοῦμε νὰ λάβομε ὀλοφάνερα τὴν ἀποκάλυψη αὐτῶν, ἡ πίστη πραγματοποιεῖ μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων μυστήρια ἀνέκφραστα, τὰ ὅποια εἶθε νὰ ἀξιωθοῦμε μὲ τὴ χάρη τοῦ ἴδιου τοῦ Χριστοῦ, ἐδῶ βέβαια σὰν ἀρραβώνα, ἐνῶ ἐκεῖ πραγματικά καὶ ἀληθινά, στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, μαζί μὲ ἐκείνους πού τὸν ἀγαποῦν”.

“Ὅτι πρέπει νὰ εἶσαι εἰρηνικός.

Γ’. Ὅσο γιὰ τὸ τρίτο, δηλαδή τὸ νὰ εἶσαι εἰρηνικός μὲ ὅλους, ὀλοκάθαρη συμβουλή σοῦ εἶναι ὁ λόγος τοῦ μακάριου Δαβίδ, ὅπως βέβαια καὶ ὁ λόγος τοῦ χριστοφόρου Παύλου πού φωνάζει πρὸ δυνατὰ καὶ ἀπὸ σάλπιγγα. Ὁ πρῶτος λέγει· «ἀπολαμβάνουν πολλὴ εἰρήνη αὐτοὶ πού ἀγαποῦν τὸ νόμο σου καὶ τίποτε δὲν τοὺς σκανδαλίζει»⁹, καί, «μὲ ἐκείνους πού μισοῦσαν τὴν εἰρήνη ἤμουν εἰρηνικός»¹⁰, καί, «ζήτησε εἰρήνη καὶ ἐπιδίωξ αὐτήν»¹¹. Ἐνῶ ὁ δεύτερος· «νὰ ἐπιδιώκετε τὴν εἰρήνη μὲ ὅλους καὶ τὸν ἁγιασμό, χωρὶς τὴν ὅποια κανένας δὲν θὰ δεῖ τὸν Κύριο»¹², καί, «ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπὸ σᾶς νὰ εἰρηνεύετε μὲ ὅλους»¹³.

“Ὅτι πρέπει νὰ εἶσαι ἀπερίσπαστος.

Δ’. Τὸ τέταρτο πάλι, δηλαδή τὸ νὰ εἶσαι ἀπερίσπαστος, θὰ σοῦ τὸ δηλώσει ὁ ὄσιος Ἰσαὰκ λέγοντας· “Ἐὰν ἡ ἐπιθυμία εἶναι δημιουργημα τῶν αἰσθήσεων, ἃς σιωπήσουν στὸ ἑξῆς, ὅσοι διακηρῦττον ὅτι φυλάγουν τὴν εἰρήνη τῆς διάνοιάς τους ἐνῶ ζοῦν μὲ περισπασμούς κοσμικούς”, καὶ μὴ συναναστραφεῖς μὲ ἀνθρώπους πού εἶναι προσηλωμένοι σὲ βιωτικὲς ἀσχολίες.

“Ὅτι πρέπει νὰ εἶσαι ἀμέριμνος καὶ χωρὶς κοσμικὲς φροντίδες.

Ε’. Τὸ πέμπτο, δηλαδή τὸ νὰ εἶσαι ἀμέριμνος καὶ χωρὶς κοσμικὲς

12. Ἐβρ. 12, 14.

13. Ρωμ. 12, 18.

στον ἐξ εὐλόγων καὶ ἀλόγων πραγμάτων ὑπάρχειν σε, διδασκα-
 λεῖόν σοι ὅπερ ἐν Εὐαγγελίοις φησὶν ὁ Κύριος «διὰ τοῦτο λέγω
 ὑμῖν, μὴ μερμινᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε, μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν
 τί ἐνδύσηθε· οὐχὶ ἡ ψυχὴ πλείων ἐστὶ τῆς τροφῆς καὶ τὸ σῶμα
 5 τοῦ ἐνδύματος; Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ
 σπεύρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας, καὶ
 ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά· οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρε-
 τε αὐτῶν; Τίς δὲ ἐξ ὑμῶν μερμινῶν δύναται προσθεῖναι ἐπὶ τὴν
 ἡλικίαν αὐτοῦ πῆχυν ἓνα; Καὶ περὶ ἐνδύματος τί μερμινᾶτε;»¹⁴.

10 Καὶ μετ' ὀλίγα· «μὴ οὖν μερμινήσητε λέγοντες, τί φάγωμεν ἢ τί
 πῖωμεν ἢ τί περιβαλλώμεθα· ταῦτα γὰρ πάντα τὰ ἔθνη ἐπιζητεῖ·
 οἶδε γὰρ ὁ Πατὴρ ἡμῶν ὁ οὐράνιος, ὅτι χηρίζετε τούτων ἀπάντων·
 ζητεῖτε δὲ πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην
 αὐτοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν. Μὴ οὖν μερμινήση-
 15 τε εἰς τὴν αὔριον· ἡ γὰρ αὔριον μερμινήσει τὰ ἐαυτῆς ἀρκετὸν τῇ
 ἡμέρᾳ ἢ κακία αὐτῆς»¹⁵. Λέγει δὲ καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· «Χωρὶς ἀμε-
 ρμνίας φῶς ἐν τῇ ψυχῇ σου μὴ ζητήσης μήτε γαλήνην καὶ ἡσυ-
 χίαν ἐν τῇ χαννότητι τῶν αἰσθήσεών σου». Καὶ ὁ τῆς Κλίμακος
 «Μία θρίξ ταράσσει ὀφθαλμόν, καὶ μικρὰ φροντίς ἀφανίζει ἡ-
 20 συχίαν· ἡσυχία γὰρ ἐστὶν ἀπόθεσις νοημάτων καὶ ἄρνησις εὐλό-
 γων φροντίδων. Ὁ ὄντως ἡσυχίαν κατειληφώς, οὐδὲ τῆς ἐαυτοῦ
 σαρκὸς φροντίσει· «ἀψευδῆς γὰρ ἐστὶν ὁ ἐπαγγελιάμενος»¹⁶».

Ἔστι δὲ σιωπηλὸν εἶναι σε.

ζ'. Ἔτι περὶ τοῦ ἔκτου, δηλαδή τοῦ σιωπᾶν, ὁ εἰρμὸς εἰπεῖν
 25 ἡμᾶς ἐκδιάζει τοῦ λόγου. Λέγει οὖν καὶ περὶ τούτου ὁ ὁσιος Ἰ-
 σαάκ· «Ὁ καλύων τὸ στόμα αὐτοῦ ἐκ τῆς καταλαλιᾶς, φυλάττει
 τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἐκ τῶν παθῶν καὶ ὁ καθαίρων τὴν καρδίαν
 αὐτοῦ ἐκ τῶν παθῶν, ἐν πάσῃ ᾧρα θεωρεῖ τὸν Κύριον καὶ ὅτε
 πάντα τὰ ἔργα τῆς πολιτείας εἰς ἓν μέρος θήσεις, καὶ τὴν σιωπὴν

14. Ματθ. 6, 25-28.

15. Ματθ. 6, 31-34.

φροντίδες ἕξαιτίας εὐλογων ἢ παράλογων πραγμάτων, ἃς σὲ διδάσκουν αὐτὰ ποῦ λέγει ὁ Κύριος στὰ Εὐαγγέλια· «γι' αὐτό σᾶς λέγω, μὴ μεριμνᾶτε γιὰ τὴ ζωὴ σας τί θὰ φᾶτε, οὔτε γιὰ τὸ σῶμα σας τί θὰ ντυθεῖτε. Δὲν εἶναι ἡ ψυχὴ ἀνώτερη ἀπὸ τὴν τροφή καὶ τὸ σῶμα ἀπὸ τὸ ἔνδυμα; Ρίξτε τὸ βλέμμα σας στὰ πουλιὰ ποῦ πετοῦν στὸν οὐρανό, τὰ ὁποῖα οὔτε σπέρνουν, οὔτε θερίζουν, οὔτε συγκεντρώνουν σὲ ἀποθῆκες, καὶ ὁ Πατέρας σας ὁ οὐράνιος τὰ τρέφει. Δὲν ἀξιζετε σεῖς περισσότερο ἀπὸ αὐτὰ; Ποιὸς ἀπὸ σᾶς μεριμνώντας μπορεῖ νὰ προσθέσει στὸ σῶμα του ἕναν πήχυ; Καὶ γιὰ τὰ ἐνδύματά σας τί μεριμνᾶτε;»¹⁴. Καὶ μετὰ ἀπὸ λίγα· «μὴ λοιπὸν μεριμνᾶτε λέγοντας, τί θὰ φᾶμε ἢ τί θὰ πιοῦμε ἢ τί θὰ φορέσομε· γιὰτὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ἐπιζητοῦν μὲ ἀγωνία οἱ ἔθνηκοί. Ὁ δικὸς σας ὁ οὐράνιος Πατέρας γνωρίζει ὅτι τὰ χρειάζεστε ὅλα αὐτὰ. Νὰ ζητᾶτε ἐπομένως πρῶτα τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ δικαιοσύνη του, καὶ ὅλα αὐτὰ θὰ σᾶς δοθοῦν ὡς ἐπιπρόσθετα. Μὴ λοιπὸν μεριμνᾶτε γιὰ τὴν αὐριανὴ ἡμέρα· γιὰτὶ ἡ αὐριανὴ θὰ φροντίσει γιὰ τὰ δικά της· ἀρκοῦν οἱ φροντίδες τῆς ἡμέρας»¹⁵. Λέγει ἐπίσης καὶ ὁ Ἅγιος Ἰσαάκ· «Χωρὶς ἀμεριμνία μὴ ζητήσεις φῶς στὴν ψυχὴ σου, οὔτε γαλήνη καὶ ἡσυχία ὅσο εἶναι ἀποχαυνωμένες οἱ αἰσθήσεις σου». Καὶ ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος· «Μία τρίχα προξενεῖ ταραχὴ στὸ μάτι, καὶ μία μικρὴ φροντίδα ἀφανίζει τὴν ἡσυχία· γιὰτὶ ἡσυχία εἶναι ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ νοήματα καὶ ἀπόρριψη τῶν εὐλογων φροντίδων. Ὅποιος ἔχει ἐπιδοθεῖ πραγματικὰ στὴν ἡσυχία, δὲν θὰ φροντίσει οὔτε κἂν γιὰ τὸ σῶμα του· γιὰτὶ γνωρίζει ὅτι «δὲν ψεύδεται ἐκεῖνος ποῦ ὑποσχέθηκε»¹⁶ νὰ τὸν φροντίζει».

Ἄρα πρέπει νὰ εἶσαι σιωπηλός.

ζ'. Ἡ σειρά τοῦ λόγου μᾶς ἀναγκάζει νὰ πᾶμε τώρα στὸ ἕκτο, δηλαδή τὸ ὅτι πρέπει νὰ σιωπᾶς. Λέγει λοιπὸν καὶ γι' αὐτὸ ὁ ὁσῖος Ἰσαάκ· «Ἐκεῖνος ποῦ ἐμποδίζει τὸ στόμα του ἀπὸ τὴν καταλαλιά, φυλάγει τὴν καρδιά του ἀπὸ τὰ πάθη, καὶ ἐκεῖνος ποῦ καθαρίζει τὴν καρδιά του ἀπὸ τὰ πάθη, ὅλη τὴν ὥρα βλέπει τὸν Κύριο. Ἄν βάλεις ὅλα τὰ ἔργα τῆς ζωῆς σου ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος, καὶ τὴ σιωπὴ

16. Πρὸβλ. Ἐβρ. 10, 23.

ἐν ἄλλῳ, εὐρήσεις αὐτὴν ὑπερβάλλουσαν ἐν σταθμῶ”· καί, “Υπὲρ πάντα τὴν σιωπὴν ἀγάπησον, ὅτι προσεγγίζει σε πρὸς καρπὸν· ἡ γλῶσσα γὰρ ἀσθενεῖ πρὸς τὴν ἐξήγησιν αὐτοῦ. Πρῶτον μὲν διασώμεθα ἑαυτοὺς σιωπᾶν, καὶ τότε ἐκ τῆς σιωπῆς γεννᾶται ἡμῖν τι, 5 ὁδηγοῦν ἡμᾶς εἰς αὐτὴν τὴν σιωπὴν”. Δῶή σοι ὁ Θεὸς αἰσθηθῆναί τινος γεννωμένου ἐκ τῆς σιωπῆς. Ἐὰν δὲ ἐν ταύτῃ τῇ πολιτείᾳ ἄρξῃ, οὐκ ἐπίσταμαι ἐγὼ ποῖον φῶς ἀνατελεῖ σοι ἐντεῦθεν. Καὶ αὐθις “Ἡ σιωπὴ μυστήριόν ἐστι τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, οἱ δὲ λόγοι ὄργανόν εἰσι τοῦ κόσμου τούτου”. Καὶ τῷ ἀγίῳ δὲ Ἀρσε-
10 νίῳ οὕτως ἡ θεία φωνὴ τὸ δεύτερον ἐθέσπισε· “Ἀρσένιε, φεῦγε, σιώπα, ἡσύχαζε, καὶ σωθήσῃ”.

* Ὅτι δεῖ ἡσυχον εἶναί σε.

Ζ'. Ὡσαύτως δὲ καὶ περὶ τοῦ ἐβδόμου, ἡγουν τοῦ ἡσύχως
15 διῶναί σε, ἀξιόπιστοι πρὸς παράστασιν ὅ,τε μέγας Βασιλείος καὶ ὁ ἅγιος πάλιν Ἰσαάκ. Ὁ μὲν εἰρηκῶς, “Ἡ ἡσυχία ἀρχὴ καθάρσεως τῆ ψυχῆ”, ὁ δέ, “Ὁρος ἡσυχίας, σιωπὴ ἀπὸ πάντων”. Ὁ μὲν τὴν ταύτης ἀρχὴν, ὁ δὲ τὸ τέλος διὰ τῶνδε τῶν φωνῶν ὡς ἐν συντόμῳ ἐπισημάναντες. Καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ δὲ Γραφῇ οὕτως εἴρηται:
20 «ἡμαρτες, ἡσύχασον»¹⁷, καί, «σχολάσατε καὶ γνῶτε, ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός»¹⁸. Λέγει δὲ καὶ ὁ τῆς Κλίμακος “Ἔργον ἡσυχίας προηγούμενον, ἀμεριμνία πάντων πραγμάτων εὐλόγων ἢ ἀλόγων· ὁ γὰρ τοῖς προτέροις ἀνοίγων, τοῖς δευτέροις πάντως περιπεσεῖται· προσευχὴ ἄοκνος καὶ τρίτον, ἐργασία καρδίας ἄσυλος. Ἀδύνατον τὸν
25 μὴ γράμματα μεμαθηκότα φυσικῶς ἐν δέλτοις μελετᾶν, ἀδυνατώτερον δὲ τοὺς μὴ τὸ πρότερον κτησαμένους, τὰ δύο λόγῳ μετελθεῖν”. Καὶ αὐθις ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· “Πόθος ἡσυχίας ἐστὶ προσδοκία τοῦ θανάτου διηνεκῆς ὁ ἐκτὸς ταύτης τῆς μελέτης εἰσερχόμενος ἐν τῇ ἡσυχίᾳ οὐ δύναται βαστάσαι ἄπερ ὀφείλομεν καρτερεῖν καὶ
30 βαστάζειν ἐκ παντὸς τρόπου”.

17. Γεν. 4, 7.

ἀπὸ τὸ ἄλλο, θὰ βρεῖς αὐτὴν νὰ τὰ ξεπερνᾷ σὲ βάρος”. Καὶ ἐπίσης: “Περισσότερο ἀπὸ ὅλα ἀγάπησε τὴ σιωπὴ, γιατί σὲ φέρνει κοντὰ στὸν καρπὸ, ἐνῶ ἡ γλῶσσα δὲν μπορεῖ νὰ τὸν ἐξηγήσει. Πρῶτα λοιπὸν ὡς ἐξαναγκάσαμε τὸν ἑαυτὸ μας νὰ σιωπᾷ, καὶ τότε ἀπὸ τὴ σιωπὴ γεννιέται μέσα μας κάτι, πὸν μᾶς ὀδηγεῖ στὴν ἴδια τὴ σιωπὴ. Εὐχομαι νὰ σοῦ δώσει ὁ Θεὸς νὰ αἰσθανθεῖς κάτι πὸν γεννιέται ἀπὸ τὴ σιωπὴ. Ἐὰν ἀρχίσεις αὐτὸν τὸν τρόπο ζωῆς, δὲν γνωρίζω ποιὸ φῶς θὰ ἀνατελεῖ ἀπὸ αὐτὸ μέσα σου”. Καὶ πάλι: “Ἡ σιωπὴ εἶναι μυστήριον τοῦ μελλοντικοῦ αἰῶνα, ἐνῶ οἱ λόγοι εἶναι ὄργανο τοῦ κόσμου αὐτοῦ. Καὶ στὸν ἅγιον Ἀρσενίον ἐπίσης αὐτὸ ἔδωσε ἡ θεία φωνὴ ὡς δευτέρη ἐντολή: Ἀρσένιε, φεῦγε, σιώπα, ἡσύχαζε, καὶ θὰ σωθεῖς”.

“Ὅτι πρέπει νὰ εἶσαι ἡσυχος.

Ζ'. Ἐπίσης καὶ γιὰ τὸ ἔβδομο, δηλαδὴ τὸ νὰ ζεῖς ἡσυχάζοντας, ἀξιόπιστοι νὰ σοῦ τὸ ἐπιβεβαιώσουν εἶναι καὶ ὁ μέγας Βασίλειος καὶ ὁ ἅγιος πάλι Ἰσαάκ. Ὁ πρῶτος ἔχει πεῖ: “Ἡ ἡσυχία εἶναι ἀρχὴ τῆς κάθαρσης τῆς ψυχῆς”. Ὁ δεύτερος πάλι λέγει: “Ὁ ὀρισμὸς τῆς ἡσυχίας εἶναι, σιωπὴ γιὰ ὅλα”. Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ ἐπισημάναν μὲ συντομία ὁ πρῶτος τὴν ἀρχὴ τῆς σιωπῆς, ἐνῶ ὁ ἄλλος τὸ τέλος. Καὶ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη ἔχουν λεχθεῖ τὰ ἑξῆς: «ἀμάρτησες; Ἡσύχασε»¹⁷, καὶ, «ἀπαλλαγεῖτε ἀπὸ τὶς φροντίδες σας καὶ μάθετε, ὅτι ἐγὼ εἶμαι ὁ Θεὸς σας»¹⁸. Ἐπίσης καὶ ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος λέγει: “Πρῶτο ἔργον τῆς ἡσυχίας εἶναι ἡ ἀμεριμνία ἀπὸ ὅλα τὰ εὐλογα ἢ παράλογα πράγματα. Γιατί, ἐκεῖνος πὸν ἀνοίγει τὴν εἴσοδον στὰ πρῶτα, ὀπωσδήποτε θὰ πέσει καὶ στὰ δεύτερα. Μετὰ χρειάζεται προσευχὴ ἀκούραστη, καὶ τρίτον, ἐργασία τῆς καρδίας ἀπαραβίαστη. Εἶναι ἀδύνατον ἐκεῖνος πὸν δὲν ἔμαθε γράμματα νὰ μελετᾷ μὲ τρόπο φυσικὸ βιβλία, καὶ ἀκόμα πὸν ἀδύνατον ἐκεῖνοι πὸν δὲν πέτυχαν τὸ πρῶτον ἔργον, νὰ κατορθώσουν τ' ἄλλα δύο”. Καὶ πάλι ὁ ἅγιος Ἰσαάκ: “Πόθος τῆς ἡσυχίας εἶναι ἡ διαρκὴς προσδοκία τοῦ θανάτου. Ὅποιος εἰσέρχεται στὴν ἡσυχία χωρὶς αὐτὴ τὴ μελέτη, δὲν μπορεῖ ν' ἀντέξει αὐτὰ πὸν πρέπει νὰ καρτεροῦμε καὶ νὰ βαστάζομε μὲ κάθε τρόπο”.

18. Ψαλμ. 45, 11.

*Οτι δεῖ ἐν παντί εὐχαριστεῖν.

Η'. Ὁμοίως καὶ περὶ τοῦ ὀγδόου, ἦτοι τοῦ ἐν παντί εὐχαριστεῖν σε, ἔστω ἱκανὸς ὑφηγητῆς ὁ θεῖος Ἀπόστολος Παῦλος, προστάσων· «ἐν παντί εὐχαριστεῖτε»¹⁹. Καὶ ὁ ὄσιος Ἰσαάκ· “Ἡ
5 εὐχαριστία τοῦ λαμβάνοντος ἐρεθίζει τὸν δίδόντα τοῦ δοῦναι δωρήματα μείζονα τῶν προτέρων· ὁ μὴ εὐχαριστῶν ἐπὶ τοῖς μικροτέροις, καὶ ἐπὶ τοῖς μείζοσι ψεύστης ἐστὶ καὶ ἄδικος καὶ ὁ ὀδηγῶν τὰ χαρίσματα τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, καρδιά ἐστὶ κινουμένη πρὸς εὐχαριστίαν ἀδιάλειπτον· ὁ ὀδηγῶν τὸν πειρασμὸν πρὸς
10 τὴν ψυχὴν, ἢ ἔννοιά ἐστὶ τοῦ γογγυσμοῦ, ἢ κινουμένη αἰεὶ ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ στόμα διὰ παντὸς εὐχαριστοῦν, εὐλογίαν δέχεται παρὰ τοῦ Θεοῦ· καὶ καρδιά δακνύμενος ἐν εὐχαριστίᾳ, ἐμπίπτει ἐν αὐτῇ ἢ χάρις”.

*Οτι δεῖ γινώσκειν τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν.

15 Θ'. Ἠλίκον μέντοι τὸ κέρδος συλλέγεται τῷ πεφθακότι γινῶναι τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν, ὃ καὶ ἕνατον τῷ ἀριθμῷ πέφυκε· προσχὺν τῷ ἕκτῳ ψαλμῷ τοῦ θείου Δαβὶδ μαθήσει, ἐν οἷς φησιν· «ἐλέησόν με, Κύριε, ὅτι ἀσθενὴς εἰμι»²⁰. Καὶ ἀλλαχοῦ· «ἐγὼ δέ εἰμι σκώληξ καὶ οὐκ ἄνθρωπος, ὄνειδος ἀνθρώπων καὶ ἐξουθένημα
20 λαοῦ»²¹. Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· “Μακάριος ἄνθρωπος ὁ γινώσκων τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν· διότι αὕτη ἢ γινῶσις γίνεται αὐτῷ θεμέλιος καὶ ῥίζα καὶ ἀρχὴ πάσης ἀγαθωσύνης· ὅταν γὰρ μάθῃ τις καὶ ἐν ἀληθείᾳ αἰσθηθῇ τῆς ἑαυτοῦ ἀσθενείας, τηνικαῦτα περισφίγγει τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἀπὸ τῆς χαννότητος τῆς ἀμαυρούσης τὴν γινῶ-
25 σιν, καὶ θησαυρίζει ἑαυτῷ παραφυλακὴν”· καί, “Ἀνθρωπος ὁ φθάσας γινῶναι τὸ μέτρον τῆς ἀσθενείας αὐτοῦ, οὗτος ἔφθασε τὸ τέλειον τῆς ταπεινώσεως”.

*Οτι δεῖ γενναίως φέρειν τοὺς πειρασμούς.

Γ. Ὑπόλοιπον δὲ τοῦ λόγου κεφάλαιον, ὃ καὶ τὸν ἐκτεθέντα

“Οτι πρέπει σέ όλα νά εὐχαριστεῖς τόν Θεό.

Η'. “Ομοια καί γιά τὸ ὄγδοο, δηλαδή τὸ νά εὐχαριστεῖς σέ ὅλα τὸν Θεό, εἶναι κατάλληλος δάσκαλος ὁ θεῖος Ἀπόστολος Παῦλος, πού προστάζει· «γιά ὅλα νά εὐχαριστεῖτε τὸν Θεό»¹⁹. Καί ὁ ὄσιος Ἰσαὰκ λέγει· “Ἡ εὐχαριστία ἐκείνου πού παίρνει παρακινεῖ ἐκεῖνον πού δίνει νά δώσει μεγαλύτερα ἀπὸ τὰ προηγούμενα. Ἐκεῖνος πού δὲν εὐχαριστεῖ γιά τὰ μικρότερα, θὰ εἶναι καί γιά τὰ μεγαλύτερα ψεύστης καὶ ἄδικος. Καί ἐκεῖνος πού δίνει τὰ χαρίσματα τοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπο, εἶναι καρδιὰ πού κινεῖται ἀκατάπαυστα πρὸς τὴν εὐχαριστία. Ἐκεῖνο πού ὀδηγεῖ τὸν πειρασμὸ στὴν ψυχὴ εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ γογγυσμοῦ πού κινεῖται πάντοτε μέσα στὴν καρδιὰ, καὶ στόμα πού διαρκῶς εὐχαριστεῖ, δέχεται εὐλογία ἀπὸ τὸν Θεό, καὶ καρδιὰ πού διαρκῶς εὐχαριστεῖ, ἔρχεται σ' αὐτὴν ἡ χάρη.

“Οτι πρέπει νά ἀναγνωρίζεις τὴν ἀδυναμία σου.

Θ'. Τὸ πόσο μεγάλο κέρδος συγκεντρώνει ἐκεῖνος πού ἔχει φτάσει νά ἀναγνωρίζει τὴν ἀδυναμία του, πού εἶναι καὶ ἕνατο στὴ σειρά, θὰ τὸ μάθεις προσέχοντας τὸν ἕκτο Ψαλμὸ τοῦ θεοῦ Δαβὶδ στὸν ὁποῖο λέγει· «ἐλέησέ με, Κύριε, γιὰτὶ εἶμαι ἀδύναμος»²⁰. Καὶ ἄλλου· «ἐγὼ εἶμαι σκουλήκι καὶ ὄχι ἄνθρωπος, γλευασμὸς τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐξουδένωμα τοῦ λαοῦ»²¹. Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ λέγει· “Εἶναι μακάριος ἄνθρωπος ἐκεῖνος πού ἀναγνωρίζει τὴν ἀδυναμία του· γιὰτὶ αὐτὴ ἡ ἀναγνώριση γίνεται σ' αὐτὸν θεμέλιο καὶ ρίζα καὶ ἀρχὴ κάθε ἀγαθοῦ. Γιατί, ὅταν κανεὶς μάθει καὶ αἰσθανθεῖ πραγματικὰ τὴν ἀδυναμία του, τότε προφυλάσσει τὴν ψυχὴ του ἀπὸ τὴ χαυνότητα πού θολώνει τὴ γνώση, καὶ θησαυρίζει γιά τὸν ἑαυτὸ του περιφρούρηση”. Καὶ πάλι· “Ὁ ἄνθρωπος πού ἔφτασε νά γνωρίσει τὸ μέτρο τῆς ἀδυναμίας του, αὐτὸς πέτυχε τὸ τέλει τῆς ταπεινώσεως”.

“Οτι πρέπει νά ὑπομένεις μὲ γενναιότητα τοὺς πειρασμούς.

Γ'. Τὸ κεφάλαιο τοῦ λόγου μας πού ἀπομένει, τὸ ὁποῖο καὶ

19. Α' Θεσσ. 5, 18.

20. Ψαλμ. 6, 3.

21. Ψαλμ. 21, 7.

ἡμῖν εἰς δέκατον ἀριθμὸν συμπληροῖ, καθέστηκε τὸ γενναίως φέρειν καὶ ἀνθίστασθαι μετὰ ὑπομονῆς καὶ μακροθυμίας πρὸς τοὺς μέλλοντας ἐπισυμβαίνειν σοι διαφόρους καὶ πολυειδεῖς πειρασμούς. Ἄκουσον τοίνυν οἷα καὶ περὶ τούτου τῆ ἱερᾶ Γραφῆ ἀνά-
 5 γραπτα τελεῖ· καὶ γοῦν λέγει ὁ Χριστοφόρος Παῦλος «ἀδελφοί, οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις»²², καί, «εἰ ἐκτὸς ἐστε παιδείας, ἧς μέτοχοι γεγόνασι
 10 πάντες, ἄρα νόθοι ἐστέ καὶ οὐχὶ υἱοί»²³, καί, «ὃν ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται»²⁴. Καὶ ὁ Ἀδελφόθεος «ἀνὴρ ἀπείραστος, ἀδόκιμος»²⁵. Καὶ ὁ ἅγιος Ἡλίας ὁ Ἐκδικος «Ἐξεστι παντὶ Χριστιανῷ, τῷ ὀρθῶς πιστεύοντι εἰς Θεόν, μὴ ἀμεριμνεῖν, ἀλλὰ πάντοτε προσδοκᾶν καὶ ἐκδέχεσθαι
 15 πειρασμόν, ἵνα, ὅταν ἔλθῃ, μὴ ξενίζηται, μηδὲ ταράττηται, ἀλλ' εὐχαρίστως ὑπομένειν τὸν κόπον τῆς θλίψεως καὶ ἐννοεῖν τί ψάλλων σὺν τῷ Προφήτῃ λέγει· «δοκίμασόν με, Κύριε, καὶ πείρασόν με»²⁶. καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι ἡ παιδεία σου κατέστρεψέ με, ἀλλ' «ἀνώρθωσέ με εἰς τέλος»²⁷». Μῆτε μὴν ζῆτει τὰς τῶν πειρασμῶν αἰτίας
 20 ὅθεν ἐπέρχονται, ἀλλὰ μόνον εὐχου τῷ Θεῷ εὐχαρίστως φέρειν αὐτούς, ὡς λέγει ὁ ἅγιος Μάρκος ὅτι «Πειρασμοῦ ἐπελθόντος, μὴ ζῆτει διὰ τί ἢ διὰ τίνος ἐλήλυθεν, ἀλλ' ὅπως ἂν αὐτὸν εὐχαρίστως καὶ ἀμνησικακῶς ὑπομείνης». Καὶ πάλιν «Εἰ οὐκ ἔστι ῥαδίως εὐρεῖν τὸν ἐκτὸς πειρασμῶν εὐαρεστήσαντα, εὐχαριστεῖν δεῖ τῷ
 25 Θεῷ ἐπὶ πάσῃ συμβάσει». Καί· «Πᾶσα θλίψις ἐλέγχει τὴν ῥοπήν τοῦ θελήματος, εἴτε εἰς δεξιὰ ῥέπει, εἴτε εἰς ἀριστερά· διὰ τοῦτο ἡ συμβᾶσα θλίψις πειρασμὸς ὀνομάζεται, τῷ μετόχῳ πείραν τῶν κεκρυμμένων θελημάτων παρέχουσα». Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ δὲ σὺν πολλοῖς ἄλλοις καὶ ταῦτά φησι· «Πάντα ἄνθρωπον ὠφελεῖ ὁ πει-
 30 ρασμὸς· ἐὰν γὰρ τὸν Παῦλον ὠφελεῖ, πᾶν στόμα φραγήσεται καὶ

22. Ἐφ. 6, 12.

24. Ἐβρ. 5, 6.

23. Ἐβρ. 5, 8.

25. Πρβλ. Ἰακ. 1, 12.

συμπληρώνει τὸν δέκατο ἀριθμὸ πού ἀναφέραμε, εἶναι τὸ νὰ ὑπομένεις μὲ γενναιότητα καὶ νὰ ἀντιτάσσεσαι μὲ ὑπομονὴ καὶ μακροθυμία πρὸς τοὺς πολλοὺς καὶ διάφορους πειρασμοὺς πού πρόκειται νὰ σοῦ συμβοῦν. Ἔκρινε λοιπὸν τί ὑπάρχει γραμμένο καὶ γι' αὐτὸ στὴν ἱερὴ Γραφή. Λέγει λοιπὸν ὁ χριστοφόρος Παῦλος· «ἀδελφοί, ἡ πάλη μας δὲν εἶναι πρὸς ἀνθρώπους μὲ αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὶς ἀρχές, πρὸς τὶς ἐξουσίες, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορες τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνα αὐτοῦ, πρὸς τὰ πονηρὰ πνεύματα πού βρίσκονται στοὺς οὐρανοὺς»²², καί, «ἐὰν δὲν ἔχετε λάβει τὴν παιδαγωγεία, τὴν ὅποια ἔχουν λάβει ὅλοι, τότε εἶστε νόθοι καὶ ὄχι υἱοί»²³, καί, «ὅποιον ἀγαπᾷ ὁ Κύριος τὸν παιδαγωγεῖ, καὶ μαστιγώνει τὸν καθένα πού τὸν παραδέχεται γιὰ παιδί του»²⁴. Καὶ ὁ Ἀδελφόθεος λέγει· «ἄνθρωπος χωρὶς πειρασμοὺς εἶναι ἀδοκίμαστος»²⁵. Καὶ ὁ ἅγιος Ἡλίας ὁ Ἐκδικὸς λέγει· «Πρέπει ὁ κάθε Χριστιανός, πού πιστεύει ὀρθᾶ στὸν Θεό, νὰ μὴ εἶναι ἀδιάφορος, ἀλλὰ νὰ προσδοκᾷ πάντοτε καὶ νὰ περιμένει πειρασμό, ὥστε, ὅταν ἔρθει, νὰ μὴ δυσανασχετεῖ, οὔτε νὰ ταράζεται, ἀλλὰ νὰ ὑπομένει μὲ εὐχαριστία τὸν κόπο τῆς θλίψεως καὶ νὰ ἐννοεῖ τί ψάλλει μαζί μὲ τὸν Προφήτη πού λέγει· «δοκίμασέ με, Κύριε, καὶ ὑπόβαλέ με σὲ πειρασμοὺς»²⁶. Καὶ δὲν εἶπε, «ἡ παιδαγωγεία σου μὲ κατέστρεψε, ἀλλὰ, «μὲ ἀνόρθωσε τελείως»²⁷. Οὔτε λοιπὸν νὰ ἀναζητεῖς τὶς αἰτίες τῶν πειρασμῶν ἀπὸ ποῦ προέρχονται, ἀλλὰ μόνο νὰ προσεύχεσαι στὸν Θεό νὰ τοὺς ὑπομένεις μὲ εὐχαριστία, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Μάρκος· «Ὅταν ἔρθει πειρασμὸς μὴ ψάχνεις νὰ βρεῖς γιατί ἢ γιὰ ποιὸ λόγο ἦρθε, ἀλλὰ πῶς θὰ μπορέσεις νὰ τὸν ὑπομείνεις μὲ εὐχαριστία καὶ χωρὶς μνησικία». Καὶ πάλι· «Ἐὰν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ βρεθεῖ ἄνθρωπος πού εὐαρέστησε τὸν Θεὸ χωρὶς πειρασμοὺς, πρέπει νὰ εὐχαριστοῦμε τὸν Θεὸ γιὰ κάθε τι πού μᾶς συμβαίνει». Καὶ ἐπίσης· «Κάθε θλίψη δείχνει τὴν κλίση τοῦ θελήματος, εἴτε αὐτὴ κλίνει πρὸς τὰ δεξιὰ, εἴτε πρὸς τὰ ἀριστερά. Γι' αὐτὸ ἡ θλίψη πού συμβαίνει ὀνομάζεται πειρασμός, δίνοντας τὴ δυνατότητα σὲ ἐκεῖνον πού τὴν ὑπομένει νὰ γνωρίσει τὰ κρυφὰ θελήματά του». Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ μαζί μὲ τὰ πολλὰ ἄλλα λέγει καὶ αὐτά· «Ὁ πειρασμὸς ὠφελεῖ τὸν κάθε ἄνθρωπο· γιατί, ἐὰν ὠφελεῖ τὸν Παῦλο, ἅς κλείσει κάθε στόμα καὶ ἅς γίνῃ ὑπόδικος ὁλος ὁ κόσμος ἐνώπιον

26. Ψαλμ 25,2.

27. Ψαλμ 17,36.

ὑπόδικος γενέσθω πᾶς ὁ κόσμος τῷ Θεῷ²⁸. Οἱ ἀγωνισταὶ πειράζονται, ἵνα προσθήσωσι τῷ πλούτῳ αὐτῶν· οἱ χαῖνοι, ἵνα ἐκ τῶν βλαπτόντων φυλάξωνται ἑαυτούς καὶ οἱ ὑπνώττοντες, ἵνα εἰς ἐξυπνισμόν εὐτρεπισθῶσι, καὶ οἱ μακροῦν ὄντες, ἵνα προσεγγίσωσι τῷ
 5 Θεῷ· οἱ δὲ οἰκεῖοι, ἵνα ἐν παρρησίᾳ εἰσοικισθῶσι· πᾶς υἱὸς ἀγύμναστος, οὐ δέχεται τὸν πλοῦτον τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, εἰς τὸ βοηθεῖσθαι ὑπ' αὐτοῦ. Καὶ διὰ τοῦτο λοιπόν, πρῶτον πειράζει ὁ Θεὸς καὶ βασανίζει, εἶτα δεικνύει τὸ χάρισμα. Δόξα τῷ Δεσπότη τῷ ἐν φαρμάκοις σιρυφνοῖς τὴν τροφήν τῆς ὑγείας ἡμῖν προσά-
 10 γοντι. Οὐκ ἔστιν ὅστις ἐν τῷ καιρῷ τῆς γυμνασίας μὴ ἄχθεται· καὶ οὐκ ἔστι τις, ᾧ οὐ πικρὸς ὁ καιρὸς, ἐν ᾧ τὸν ἰὸν ποτίζεται τῶν πειρασμῶν, καταφαίνεται. Χωρὶς γὰρ τούτων οὐ δυνατὸν κρᾶσιν προσκτήσασθαι ἰσχυράν· καὶ τὸ ὑπομεῖναι δὲ οὐχ ἡμῶν ἔστι· πόθεν γὰρ ἔχει τὸ κεράμιον, τὸ ἀπὸ πηλοῦ, ὑπομεῖναι τὴν ῥύσιν
 15 τοῦ ὕδατος, εἰ μὴ τὸ πῦρ τὸ θεϊκὸν αὐτὸ στερεώσειεν; Ἐὰν ὑποταγῶμεν αἰτούμενοι ἐν ταπεινώσει μετ' ἐφέσεως ἀδιαλείπτου, καὶ ἡμεῖς ἐν καρτερίᾳ πάντα λαμβάνομεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. Εἴρηται δὲ καὶ ἐν τῇ Σοφίᾳ τοῦ Σειράχ «τέκνον, εἰ προσέρ-
 20 πειρασμόν»²⁹, καὶ «εὐθνον τὴν καρδίαν σου καὶ καρτέρησον, καὶ μὴ σπεύσης ἐν καιρῷ ἐπαγωγῆς»³⁰.

Ὅτι δεῖ πρὸς Θεὸν ἐλπίζειν καὶ παρ' αὐτοῦ τὸ συμφέρον ἐκδέχεσθαι.

15 ἰς. Τὴν τῆς ἐλπίδος ἄγκυραν, πρὸς τὸν σώζειν δυνάμενον Θεὸν ἀναρτῶν, καὶ παρ' αὐτοῦ τὴν τῶν πειρασμῶν ἔκδασιν συμφερόντως ἀπεκδεχόμενος (πιστός), γὰρ φησιν, «ὁ Θεός, ὃς οὐκ ἑάσει ἡμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δυνάμεθα, ἀλλὰ σὺν τῷ πειρασμῷ

28. Ρωμ. 3, 19.

29. Σοφ. Σειρ. 2, 1.

τοῦ Θεοῦ²⁸. Οἱ ἀγωνιστὲς τῆς ἀρετῆς πειράζονται, γιὰ νὰ προσθέσουν κάτι στὸν πλοῦτο τους, οἱ ἀποχαυνωμένοι γιὰ νὰ προφυλάξουν τὸν ἑαυτὸ τους ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τοὺς βλάπτουν, ἐκεῖνοι ποὺ κοιμῶνται γιὰ νὰ ξυπνήσουν, ἐκεῖνοι ποὺ βρίσκονται μακριὰ ἀπὸ τὸν Θεό, γιὰ νὰ πλησιάσουν αὐτόν, καὶ οἱ δικοὶ του, γιὰ νὰ εἰσέλθουν καὶ ἐγ-κατασταθοῦν μὲ παρρησία στὸν οἶκο του. Κάθε υἱὸς ἀγύμναστος, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λάβει καὶ νὰ χρησιμοποιεῖ τὸν πλοῦτο τοῦ πατέρα του. Καὶ γι' αὐτὸ λοιπὸν, πρῶτα στέλνει ὁ Θεὸς τοὺς πειρασμοὺς καὶ προξενεῖ τὶς θλίψεις, καὶ στὴ συνέχεια δείχνει τὸ χάρισμα. Δόξα στὸν Κύριο ποὺ μὲ φάρμακα πικρὰ μᾶς παρέχει τὴν ἀπόλαυση τῆς ὑγιείας μας. Δὲν ὑπάρχει κανένας ποὺ νὰ μὴ ὑποφέρει κατὰ τὸν καιρὸ τῆς ἐκγύμνασής του· καὶ δὲν ὑπάρχει κανένας, ποὺ νὰ μὴ τοῦ φαίνεται πικρὸς ὁ καιρὸς κατὰ τὸν ὁποῖο ποτίζεται τὸ φαρμάκι τῶν πειρασμῶν. Γιατί χωρὶς αὐτοὺς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποκτήσει δυνατὴ κράση. Καὶ τὸ νὰ ὑπομείνομε αὐτοὺς δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ μᾶς· ἀπὸ ποῦ δηλαδὴ ἔχει τὴ δύναμη τὸ κεραμικὸ σκεῦος, ποὺ κατασκευάζεται ἀπὸ πηλό, νὰ κρατήσῃ μέσα του τὸ νερό, ἐὰν δὲν τὸ καταστήσῃ στερεὸ ἢ θεϊκὴ φωτιᾶ; Ἐὰν ὑποταχθοῦμε καὶ ἀπευθύνομε τὰ αἰτήματά μας πρὸς τὸν Θεὸ μὲ ταπείνωση καὶ δείχνομε καρτερία μὲ ἐπιθυμία ἀδιάκοπη, λαμβάνομε ὅλα μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας". Ἐχει λεχθεῖ ἐπίσης καὶ στὴ Σοφία τοῦ Σειράχ: «παιδί μου, ἐὰν ἔρχεσαι νὰ ὑπηρετήσῃς τὸν Κύριο τὸν Θεό σου, ἐτοίμασε τὴν ψυχὴ σου γιὰ πειρασμούς»²⁹, καὶ, «κάνε εὐθεία τὴν καρδιά σου καὶ δεῖξε καρτερία, καὶ μὴ ἀφήσῃς τὸν ἑαυτὸ σου νὰ παρασυρθεῖ σὲ καιρὸ πειρασμῶν»³⁰.

Ἔτσι πρέπει νὰ ἔχῃς στηριγμένη τὴν ἐλπίδα σου στὸν Θεὸ καὶ νὰ περιμένῃς ἀπὸ αὐτὸν αὐτὸ ποὺ σοῦ συμφέρει.

16. Ἔχε στηριγμένη τὴν ἀγκυρα τῆς ἐλπίδας στὸν Θεό, ποὺ ἔχει τὴ δύναμη νὰ σώζει, καὶ περίμενε ἀπὸ αὐτόν τὸ τέλος τῶν πειρασμῶν ἔτσι ποὺ σοῦ συμφέρει. Γιατί λέγει: «εἶναι ἀξιόπιστος ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος δὲν θὰ μᾶς ἀφήσῃ νὰ ὑποστοῦμε τὴ δοκιμασία τῶν πειρασμῶν περισσότερο ἀπὸ αὐτὸ ποὺ μποροῦμε, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὸν πειρα-

30. Σοφ. Σειρ. 2, 2.

ποιήσει καὶ τὴν ἔκβασιν»³¹, καὶ, ὅτι «ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα, ἡ δὲ ἐλπίς οὐ καταισχύνει»³². καὶ, «ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται»³³, καὶ, «ἐν τῇ ὑπομονῇ ὑμῶν κτήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν»³⁴. καὶ ὁ 5 Ἀδελφόθεος δὲ οὕτω φησί· «πᾶσαν χαρὰν ἠγήσασθε, ἀδελφοί μου, ὅταν πειρασμοῖς περιπέσητε ποικίλοις, γινώσκοντες ὅτι τὸ δοκίμιον ὑμῶν τῆς πίστεως κατεργάζεται ὑπομονήν, ἡ δὲ ὑπομονὴ ἔργον τέλειον ἐχέτω, ἵνα ᾗτε τέλειοι καὶ ὀλόκληροι, ἐν μηδενὶ λειπόμενοι»³⁵, καὶ, «μακάριος ἄνθρωπος ὃς ὑπομένει πειρα- 10 σμόν· ὅτι, δόκιμος γενόμενος, λήψεται τὸν στέφανον τῆς ζωῆς, ὃν ἐπηγγείλατο ὁ Κύριος τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν»³⁶, καὶ, «οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς»³⁷, καὶ, «ὑπομένων ὑπέμεινα τὸν Κύριον, καὶ προσέσχε μοι, καὶ εἰσήκουσε τῆς δεήσεώς μου καὶ ἀνήγαγέ με ἐκ λάκ- 15 κου ταλαιπωρίας καὶ ἀπὸ πηλοῦ ἰλύος καὶ ἔστησεν ἐπὶ πέτραν τοὺς πόδας μου καὶ κατηύθυνε τὰ διαθήματά μου· καὶ ἐνέβαλεν εἰς τὸ στόμα μου ἄσμα καινόν, ὕμνον τῷ Θεῷ ἡμῶν»³⁸. Γράφει δὲ καὶ ὁ μακάριος Συμεὼν ὁ Μεταφραστής “Ψυχὴ δεσμοῖς ἀλοῦσα τοῦ πρὸς Θεὸν ἔρωτος, οὐδὲν ἠγεῖται τὸ πάσχειν, ἀλλὰ τοῖς 20 ἀλγεινοῖς ἐντροφᾷ καὶ θάλλει κακοπαθείᾳ· καὶ ὅταν οὐδὲν ὑπὲρ τοῦ ἐρωμένου πάσχει τῶν λυπηρῶν, τότε πάσχειν ἠγεῖται μᾶλλον καὶ ὡς κόλασιν τὴν ἄνεσιν διαφεύγει”.

**Περὶ φόβου Θεοῦ, ὅτι διπλοῦς· ὁ μὲν τῶν ἀρχαρίων,
ὁ δὲ τῶν τελείων.**

25 **ιβ΄.** Οὐκ ὀκνητέον δὲ τανῦν διαμνημονεῦσαι καὶ περὶ τοῦ κατὰ Θεὸν διπλοῦ φόβου, εἰ καὶ πως διὰ γε τὸ δόξαν ἡμῖν, μετὰ τὸ τέλος τῆς σημειωθείσης ἡμῖν δεκάδος τῶν εἰρημένων κεφαλαίων, μνησθῆναι περὶ τοῦ τελείου φόβου τὴν τάξιν τοῦ πρώτου φόβου παρασαλεύσαμεν· μετὰ τὴν πίστιν ὁ φόβος τοῖς θείοις Πατροῦσι τέτα- 30 κται.

31. Α' Κορ. 10, 13.

34. Λουκᾶ 21, 19.

32. Ρωμ. 5, 4.

35. Ἰακ. 1, 2-4.

33. Ματθ. 10, 22.

36. Ἰακ. 1, 12.

σμοὺς θὰ δώσει καὶ τὸ τέλος σ' αὐτόν»³¹, καί, ὅτι «ἡ θλίψη δημιουργεῖ ὑπομονή, ἡ ὑπομονή δοκιμασία, ἡ δοκιμασία ἐλπίδα, καὶ ἡ ἐλπίδα δὲν ντροπιάζει»³². καί, «ἐκεῖνος ποὺ θὰ δείξει ὑπομονή μέχρι τὸ τέλος, αὐτὸς θὰ σωθεῖ»³³, καί, «μὲ τὴν ὑπομονή σας θὰ κερδίσετε τὶς ψυχές σας»³⁴. Καὶ ὁ Ἀδελφὸς Θεὸς λέγει τὰ ἑξῆς· «ἀδελφοί μου, νὰ εἶστε γεμᾶτοι ἀπὸ χαρὰ ὅταν περιπέσετε σὲ διάφορους πειρασμούς, γνωρίζοντας ὅτι ἡ δοκιμασία τῆς πίστεώς σας προξενεῖ ὑπομονή, καὶ ἡ ὑπομονή σας πρέπει νὰ διαρκεῖ μέχρι τὸ τέλος, γιὰ νὰ εἴσαστε τέλειοι καὶ ὀλοκληρωμένοι, χωρὶς νὰ ὑστερεῖτε σὲ τίποτε»³⁵, καί, «εἶναι μακάριος ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ποὺ ὑπομένει πειρασμούς· γιατί, ἀφοῦ δοκιμαστεῖ, θὰ λάβει τὸ στεφάνι τῆς ζωῆς, ποὺ ὑποσχέθηκε ὁ Κύριος γιὰ ἐκείνους ποὺ ἀγαποῦν αὐτόν»³⁶, καί, «δὲν εἶναι ἄξια τὰ παθήματα ποὺ ὑποφέρομε στὴν ἐδῶ ζωὴ μπροστὰ στὴ δόξα ποὺ πρόκειται νὰ μᾶς φανερωθεῖ στὸ μέλλον»³⁷, καί, «ὑπέμεινα τὸν Κύριο μὲ μεγάλη ὑπομονή, καὶ ἐκεῖνος μὲ πρόσεξε καὶ εἰσάκουσε τὴ δέησή μου καὶ μὲ ἔβγαλε ἀπὸ τὸ λάκκο τῆς ταλαιπωρίας καὶ ἀπὸ τὴ λάσπη τοῦ βούρκου καὶ στήριξε τὰ πόδια μου ἐπάνω σὲ πέτρα καὶ κατεύθυνε τὰ δῆματά μου, βάζοντας στὸ στόμα μου ὕμνο καινούριο, ὕμνο πρὸς τὸν Θεὸ μας»³⁸. Ἐπίσης καὶ ὁ μακάριος Συμεὼν ὁ Μεταφραστής γράφει· «Ψυχὴ ποὺ συνελήφθη ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ ἔρωτά της πρὸς τὸν Θεό, δὲν θεωρεῖ τίποτε τὰ παθήματα, ἀλλὰ θεωρεῖ ἀπόλαυση τὰ θλιβερά καὶ νοιώθει εὐτυχία μὲ τὰ κακοπαθήματα· καὶ ὅταν δὲν ὑπομένει κανένα ἀπὸ τὰ λυπερά γιὰ χάρις ἐκείνου ποὺ ἀγαπᾷ ὑπερβολικά, τότε πιστεύει ὅτι ὑποφέρει περισσότερο καὶ ἀποφεύγει τὴν ἀνεση ὡς κόλαση».

**Γιὰ τὸν φόβο τοῦ Θεοῦ, ποὺ εἶναι διπλός. Ὁ ἓνας τῶν ἀρχαρίων,
καὶ ὁ ἄλλος τῶν τελείων.**

17. Δὲν πρέπει νὰ ἀμελήσουμε τώρα νὰ ἀναφέρομε καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὸν κατὰ Θεὸν διπλὸ φόβο, ἂν καὶ βέβαια ἐξαιτίας τῆς ἀπόφασής μας νὰ μιλήσουμε γιὰ τὸν τέλειο φόβο μετὰ τὸ τέλος τῶν δέκα κεφαλαίων ποὺ ἀναπτύξαμε, διαταράξαμε κάπως τὴ σειρά τοῦ πρώτου φόβου. Γιατὶ οἱ ἅγιοι Πατέρες τοποθετοῦν τὸν φόβο μετὰ τὴν πίστη.

37. Ρωμ. 8, 18.

38. Ψαλμ. 39, 4.

Περὶ τοῦ πρώτου φόβου, οἷος τῶν ἀρχαρίων.

Ἴσθι τοίνυν, φίλτατε, ὅτι ὁ φόβος ὁ κατὰ Θεὸν διπλοῦς ἐστίν, ὁ μὲν τῶν ἀρχαρίων, ὁ δὲ τῶν τελείων. Καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου οὕτω γέγραπται· «ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου»³⁹, καί, «δεῦτε, τέκνα, ἀκούσατέ μου, φόβον Κυρίου διδάξω ὑμᾶς»⁴⁰, καὶ ὅτι, «τῷ φόβῳ Κυρίου ἐκκλίνει πᾶς ἀπὸ κακοῦ»⁴¹. καί, οὗ φόβος, ἐντολῶν τήρησις. Λέγει δὲ καὶ ὁ ὄσιος Ἰσαάκ· “Ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ ἀρχὴ ἐστὶ τῆς ἀρετῆς λέγεται δὲ εἶναι γέννημα τῆς πίστεως καὶ σπείρεται ἐν καρδίᾳ, ὅταν ἀποχωρισθῇ ἡ διάνοια ἐκ τοῦ περισπασμοῦ τοῦ κόσμου, τοῦ συνάξει τὰς νοήσεις αὐτῆς τὰς ῥεμβομένας ἐκ τοῦ μετεωρισμοῦ ἐν τῇ ἀδολεσχίᾳ τῆς μελλούσης ἀποκαταστάσεως”· καί, “Ἀρχὴ τῆς ἀληθινῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ· καὶ οὗτος σὺν μετεωρισμῶ τινων ἐν τῇ ψυχῇ διαμεῖναι οὐ πείθεται”· καί, “Σοφίσθητι τοῦ θεῖναι θεμέλιον ἐν τῇ ὁδοπορία σου τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ· καὶ ἐν ὀλίγαις ἡμέραις ἀποκαθίστασαι ἐν τῇ πύλῃ τῆς βασιλείας χωρὶς κνκλεύσεως ὁδοῦ”.

Περὶ τοῦ δευτέρου καὶ τελείου θείου φόβου.

Περὶ δὲ τοῦ δευτέρου, ἦτοι τοῦ τελείου θείου φόβου, οὕτως εἴρηται· «μακάριος ἀνὴρ ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον, ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ θελήσει σφόδρα»⁴². καί, «μακάριοι πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον, οἱ πορευόμενοι ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ»⁴³. καί, «φοβήθητε τὸν Κύριον πάντες οἱ ἅγιοι αὐτοῦ· ὅτι οὐκ ἔστιν ὑστέρημα τοῖς φοβουμένοις αὐτόν»⁴⁴. καί, «ἰδοὺ οὕτως εὐλογηθήσεται ἄνθρωπος, ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον»⁴⁵. καί, «ὁ φόβος Κυρίου ἀγνός, διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος»⁴⁶. Γράφει δὲ καὶ ὁ ἅγιος Πέτρος ὁ Δαμασκηνός “Σημεῖον τοῦ πρώτου φόβου, τὸ μισεῖν καὶ ὀργίζεσθαι τὴν ἁμαρτίαν, ὡς ὁ πληγεὶς ὑπὸ θηρός τοῦ δὲ τελείου, τὸ ἀγαπᾶν τὴν ἀρετὴν καὶ φοβεῖσθαι τὴν τροσπὴν· καὶ ὅτι οὐδεὶς ἀναλλοίωτος καὶ

39. Παροιμ. 1, 7.

42. Ψαλμ. 111, 1.

40. Ψαλμ. 33, 12.

43. Ψαλμ. 127, 1.

41. Παροιμ. 15, 27.

44. Ψαλμ. 33, 10.

Γιὰ τὸν πρῶτο φόβο, τὸν φόβο τῶν ἀρχαρίων.

Γνώριζε λοιπὸν, ἀγαπητέ μας, ὅτι ὁ κατὰ Θεὸν φόβος εἶναι διπλός· ὁ ἓνας τῶν ἀρχαρίων, καὶ ὁ ἄλλος τῶν τελείων. Καὶ γιὰ τὸν πρῶτο βέβαια ἔχουν γραφεῖ τὰ ἑξῆς· «ἀρχὴ σοφίας εἶναι ὁ φόβος τοῦ Κυρίου»³⁹, καί, «ἐλάτε, παιδιὰ μου, καὶ ἀκούστε με, γιατί θὰ σὰς διδάξω τὸν φόβο τοῦ Κυρίου»⁴⁰, καὶ ὅτι, «ἕξαιτίας τοῦ φόβου τοῦ Κυρίου ἀποφεύγει κανεὶς τὸ κακὸ»⁴¹, καί, ὅπου ὑπάρχει φόβος, ἐκεῖ ὑπάρχει τήρηση τῶν ἐντολῶν. Ἐπίσης καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ λέγει· “Ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀρχὴ τῆς ἀρετῆς. Λέγεται ὅτι εἶναι γέννημα τῆς πίστεως καὶ σπείρεται μέσα στὴν καρδιά, ὅταν ἀπομακρυνθεῖ ἡ διάνοια ἀπὸ τὸν περισπασμὸ τοῦ κόσμου, ὥστε νὰ συνάξει τοὺς λογισμοὺς της, πού περιπλανιοῦνται ἕξαιτίας τῶν ὄνειροπολήσεων, καὶ νὰ τοὺς συγκεντρώσει στὴ ἀποκατάσταση τοῦ μέλλοντος”. Καί, “Ἀρχὴ τῆς ἀληθινῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸς ὅμως ἕξαιτίας τοῦ μετεωρισμοῦ δὲν πείθεται νὰ παραμείνει στὴν ψυχὴ”. Καί, “Σοφίσου τρόπο νὰ θέσεις ἀρχὴ στὴν ὁδοιπορία σου τὸν φόβο τοῦ Θεοῦ, καὶ σὲ λίγες ἡμέρες θὰ φτάσεις στὴν πύλη τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν χωρὶς κυκλογυρίσματα τοῦ δρόμου”.

Γιὰ τὸν δεύτερο καὶ τέλειο θεῖο φόβο.

Γιὰ τὸν δεύτερο, δηλαδή γιὰ τὸν τέλειο θεῖο φόβο, ἔχουν λεχθεῖ τὰ ἑξῆς· «εἶναι μακάριος ὁ ἄνθρωπος πού φοβᾶται τὸν Κύριο· αὐτὸς μὲ ὅλη τὴ θέληση τῆς ψυχῆς του θὰ ποθήσει καὶ θὰ ἐκτελέσει τὶς ἐντολὰς αὐτοῦ»⁴²· καί, «εἶναι μακάριοι ὅλοι ἐκεῖνοι πού φοβοῦνται τὸν Κύριο, ἐκεῖνοι πού πορεύονται στοὺς δρόμους του»⁴³· καί, «φοβηθεῖτε τὸν Κύριο ὅλοι οἱ ἅγιοί του· γιατί δὲν ὑπάρχει καμμιά ἔλλειψη σ' αὐτοὺς πού φοβοῦνται αὐτόν»⁴⁴· καί, «νά, ἔτσι θὰ εὐλογηθεῖ ὁ ἄνθρωπος πού φοβᾶται τὸν Κύριο»⁴⁵· καί, «ὁ φόβος τοῦ Κυρίου εἶναι ἀγνός καὶ παραμένει αἰώνια»⁴⁶. Ἐπίσης καὶ ὁ ἅγιος Πέτρος ὁ Δαμασκηνός γράφει· “Ἀπόδειξη τοῦ πρώτου φόβου εἶναι, τὸ νὰ μισεῖ κανεὶς καὶ νὰ ὀργίζεται ἐναντίον τῆς ἁμαρτίας, σὰν ἐκεῖνον πού πληγώθηκε ἀπὸ θηρίο, ἐνῶ τοῦ τέλειου, τὸ νὰ ἀγαπᾷ τὴν ἀρετὴ καὶ

45. Ψαλμ. 127, 4.

46. Ψαλμ. 18, 10.

ἐπὶ παντός πράγματος ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ὀφείλομεν αἰεὶ τὴν πτώσιν φοβεῖσθαι". "Ὅθεν, καὶ αὐτὸς ταῦτα συνετῶς ἀκροώμενος, σπούδασον μετὰ τῶν προειρημένων πάντων, καὶ τὸν πρῶτον ἀρτίως φόβον παρὰ σεαυτῷ κατέχειν ἀδιαλείπτως οἷα γὰρ θησαυροφυλάκιον πέφυκεν ἀσφαλέστερον πάσης ἀγαθῆς πράξεως. Οὕτω γὰρ ἔχων, κατευθυνόμενα ἔξεις τὰ διαθήματά σου" πρὸς τὴν ἐργασίαν πασῶν τῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐντολῶν, ὁδῶ δὲ προβαίνων, προσκτήσῃ καὶ τὸν τέλειον καὶ ἀγνὸν φόβον⁴⁸, τῷ πόνθῳ τῶν ἀρετῶν καὶ τῷ ἔλεει τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ ἡμῶν.

10 **Ὅτι χάριν τῶν ἐντολῶν καὶ τῆς κατ' αὐτὰς πίστεως τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καιροῦ καλοῦντος, ὀφείλομεν μηδ' αὐτῆς τῆς ζωῆς ἡμῶν φείσασθαι.**

15 *ιη'. Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις δέον καὶ τοῦτο εἰδέναι σε· ὅτι περ, χάριν τῶν ζωοπαρόχων ἐντολῶν καὶ τῆς κατ' αὐτὰς πίστεως τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὀφείλομεν, καιροῦ καλοῦντος, καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν ἀπολέσαι ἀσμένως ἤτοι μηδ' αὐτῆς φείσασθαι τῆς ζωῆς ἡμῶν, ὡς περὶ τούτου αὐτὸς ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός φησιν, ὅτι «ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, οὗτος σώσει αὐτήν»⁴⁹. ἀναμφιβόλως πιστεύων καὶ μὴ διακρινόμενος, ὅτι καὶ ἀνάστασις καὶ ζωὴ καὶ πᾶν εἶ τι σωτήριον αὐτὸς ἐστὶν ὁ Θεᾶνθρωπος Ἰησοῦς ὁ Σωτὴρ, ὡς αὐτὸς εἶρηκεν ὅτι, «ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ· ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, κἂν ἀποθάνῃ, ζήσεται»⁵⁰, καὶ «πᾶς ὁ ζῶν καὶ πιστεύων εἰς ἐμέ, οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα»⁵¹, καὶ «οὕτως ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενεῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον»⁵², καὶ «ἐγὼ ἦλθον, ἵνα ζωὴν ἔχωσι καὶ περισσὸν ἔχωσιν». Ὅπως οὖν ἔχων, «αἰεὶ τε τῶν ὀπισθεν ἐπιλανθανόμενος καὶ τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος»⁵³, ὡς εἴρηται, τρέχε σὺν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡ-*

47. Πρὸβλ. Ψαλμ. 39, 3.

49. Μάρκ. 8, 35.

48. Ψαλμ. 18, 10.

50. Ἰω. 11, 25-27.

νά φοβάται τὴ μεταβολή· γιατί κανένας δὲν εἶναι ἀμετάβλητος”. Καί, “Σὲ κάθε πρᾶγμα στὴ ζωὴ αὐτὴ πρέπει νὰ φοβόμαστε πάντοτε τὴν πτώση”. Γι’ αὐτὸ καὶ σύ, ἀκούγοντας αὐτὰ μὲ σύνεση, φρόντισε μαζί μὲ ὅλα πού λέχθηκαν προηγουμένως, νὰ ἔχεις μέσα σου διαρκῶς πλήρη καὶ τὸν πρῶτο φόβο, γιατί εἶναι σὰν ἓνα ἀσφαλέςτατο θησαυροφυλάκιο κάθε ἀγαθῆς πράξεως. Ἐνεργώντας λοιπὸν ἔτσι, θὰ ἔχεις τὰ θήματά σου κατευθυνόμενα⁴⁷ πρὸς τὴν ἐργασία ὅλων τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ προχωρώντας στὸ δρόμο σου ἔτσι θ’ ἀποκτήσεις καὶ τὸν τέλειο καὶ ἀγνὸ φόβο⁴⁸, μὲ τὸν πόθο τῶν ἀρετῶν καὶ τὴν εὐσπλαχνία τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ μας.

“Ὅτι γιὰ χάρη τῶν ἐντολῶν καὶ τῆς σύμφωνα μὲ αὐτὲς πίστεώς μας πρὸς τὸν Κύριο Ἰησοῦ Χριστό, ὀφείλομε, ὅταν τὸ ἀπαιτεῖ ἡ περίστασις, νὰ μὴ διστάζομε νὰ θυσιάσομε καὶ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ μας.

18. Μαζὶ μὲ αὐτὰ πού ἔχουν λεχθεῖ πρέπει νὰ γνωρίζεις καὶ αὐτὸ· ὅτι γιὰ χάρη τῶν ζωοπάροχων ἐντολῶν καὶ τῆς σύμφωνα μὲ αὐτὲς πίστεώς μας πρὸς τὸν Κύριο Ἰησοῦ Χριστό, ὀφείλομε, ὅταν τὸ καλεῖ ἡ περίστασις, νὰ χάσομε μὲ εὐχαρίστησις καὶ τὴν ἴδια τὴν ψυχὴ μας, δηλαδή νὰ μὴ λυπηθοῦμε νὰ θυσιάσομε καὶ τὴ ζωὴ μας, ὅπως λέγει σχετικὰ μ’ αὐτὸ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ὅτι «ἐκεῖνος πού θὰ χάσει τὴ ζωὴ του γιὰ χάρη δική μου καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, αὐτὸς θὰ σώσει αὐτήν»⁴⁹, καὶ νὰ πιστεύεις χωρὶς καμμιὰ ἀμφιβολία καὶ δισταγμό, ὅτι καὶ ἀνάστασις καὶ ζωὴ καὶ κάθε ἄλλο σωτήριο εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς ὁ Σωτήρας, ὅπως αὐτὸς ἔχει πεῖ· «ἐγὼ εἶμαι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ· ἐκεῖνος πού πιστεύει σὲ μένα, κι ἂν ἀκόμα πεθάνει, θὰ ζήσει»⁵⁰· καί, «ὁ καθένας πού ζεῖ καὶ πιστεύει σὲ μένα, δὲν θὰ πεθάνει στὸν αἰῶνα»⁵¹· καί, «τόσο πολὺ ἀγάπησε ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε ἔδωσε τὸν ἴδιο τὸν Υἱὸ του τὸν μονογενῆ νὰ θυσιαστῆ, ὥστε ὁ καθένας πού πιστεύει σ’ αὐτόν, νὰ μὴ χάνεται, ἀλλὰ νὰ ἔχει ζωὴ αἰώνια»⁵¹· καί, «ἐγὼ ἦρθα, γιὰ νὰ ἔχουν ζωὴ καὶ μάλιστα μὲ περίσσεια»⁵². Ὅπως λοιπὸν κι ἂν ἔχεις, «ξεχνώντας πάντοτε τὰ περασμένα καὶ προχωρώντας πρὸς τὰ βρισκόμενα μπροστά σου»⁵³, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, τρέχα ἔτσι τὸν δρόμο σου μαζί μὲ τὸν

51. Ἰω. 3, 15-16.

52. Ἰω. 10, 10.

53. Φιλίπ. 3, 13.

μῶν ἀμεταστρεπτὶ τὸν σὸν δρόμον, οὕτωςί. Καλὸν δέ, ὡς ἡμῖν δο-
 κεῖ, καὶ μάλα πρόσφορον, πρότερον ἐκθέσθαι τοῦ μακαριωτάτου
 Νικηφόρου τοῦ πάνυ, περὶ τῆς ἔνδον καρδίας δι' εἰσπνοῆς ῥινὸς
 εἰσόδου φυσικὴν τινα μέθοδον, συντείνουσάν πως καὶ πρὸς τὴν
 5 τῆς διανοίας ἐπισυναγωγὴν, ἵν' οὕτω καθ' εἰρμόν, σὺν Θεῷ, ἡ
 παροῦσα πραγματεία προβῆ εὐθետον. Λέγει τοίνυν ὁ θεῖος ἐκεῖ-
 νος ἀνὴρ, σὺν πολλοῖς ἄλλοις, τὸ κῦρος παρ' ἀναγράπτων μαρτυ-
 ριῶν τῶν Ἁγίων ἔχουσι, καὶ τάδε.

Μέθοδος φυσικὴ περὶ τῆς ἔνδον καρδίας δι' εἰσπνοῆς ῥινὸς
 10 εἰσοδοεξόδου καὶ τῆς μετ' αὐτῆς ἐνεργουμένης παρ' ἡμῶν
 προσευχῆς, ἣτις ἐστὶ, τὸ «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ
 Θεοῦ, ἐλέησόν με»· συντείνει δέ πως ἡ τοιαύτη μέθοδος
 καὶ πρὸς τὴν τῆς διανοίας ἐπισυναγωγὴν.

ιβ. "Οἶδας, ἀδελφέ, ὅτι ἡ πνοή, ἣν ἀναπνέομεν, ὁ ἀῆρ οὗτός
 15 ἐστίν· ἐμπνέομεν δὲ αὐτόν, οὐ δι' ἕτερόν τι, ἀλλ' ἡ διὰ τὴν καρδίαν·
 αὕτη γάρ ἐστιν ἡ τῆς ζωῆς παραίτιος καὶ τῆς θερμῆς τῶ σώματι·
 ἐπισπᾶται τοίνυν ἡ καρδία τὸ πνεῦμα, ἵνα τὸ μὲν ἑαυτῆς θερμὸν
 ἔξωθεν διὰ τῆς ἐκπνοῆς διωθῆσθαι, ἑαυτῇ δὲ εὐκρασίαν παρέξῃ.
 Παραίτιος δὲ τῆς τοιαύτης οἰκονομίας, ἢ μᾶλλον ὑπουργός, ὁ
 20 πνεύμων ἐστίν, ὃς ἀραιὸς ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ κτισθείς, οἷά τις
 φυσητήρ, ἀλύπως εἰσάγει καὶ ἐξάγει τὸ περιέχον. Οὕτως οὖν ἡ
 καρδία, τὸ μὲν ψυχρὸν ἔλκουσα τοῦ πνεύματος, τὸ θερμὸν διωθού-
 σα, τὴν τάξιν δηλονότι δι' ἣν ὠκονομήθη πρὸς τὴν τοῦ ζώου σύ-
 στασιν ἀπαραβάτως διατηρεῖ. Σὺ οὖν, καθίσας ἐν κελλίῳ ἡσύχῳ
 25 καὶ συναγαγὼν σου τὸν νοῦν, εἰσάγαγε αὐτόν, τὸν νοῦν δηλαδή,
 εἰς τὴν τῆς ῥινὸς ὁδόν, ἔνθα τὸ πνεῦμα εἰς τὴν καρδίαν εἰσέρχεται
 καὶ ὤθησαι αὐτόν καὶ παραδίασαι συγκατελθεῖν μετὰ τοῦ εἰσπνε-
 ομένου πνεύματος εἰς τὴν καρδίαν· εἰσελθόντος δὲ αὐτοῦ ἐκεῖσε,
 οὐκ ἔτι ἀνεύφρακτα, οὐδὲ ἄχαρι, γενήσεται σοι τὰ μετὰ ταῦτα,

Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸν Κύριό μας, χωρὶς νὰ στρέφεται πρὸς τὰ πίσω. Εἶναι καλό, ὅπως νομίζομε, καὶ πάρα πολὺ ὠφέλιμο, νὰ ἐκθέσομε προηγουμένως κάποια φυσικὴ μέθοδο τοῦ μακαριώτατου καὶ πολὺ μεγάλου Νικηφόρου^{53α} γιὰ τὴν εἴσοδο μέσα στὴν καρδιά μέσω τῆς εἰσπνοῆς ἀπὸ τὴ μύτη, ποὺ συμβάλλει κατὰ κάποιο τρόπο καὶ στὴ συγκέντρωση τῆς διάνοιας, ὥστε ἔτσι, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, ἢ παροῦσα πραγματεία νὰ προχωρεῖ μὲ καλὴ σειρά. Λέγει λοιπὸν ὁ θεῖος ἐκεῖνος ἄνδρας, μαζὶ μὲ πολλὰ ἄλλα, ποὺ ἔχουν τὸ κῦρος τους ἀπὸ γραπτὲς μαρτυρίες τῶν Ἀγίων, καὶ τὰ ἑξῆς.

Μέθοδος φυσικὴ γιὰ τὴν εἴσοδο καὶ ἔξοδο μέσα στὴν καρδιά μὲ τὴν εἰσπνοὴ ἀπὸ τὴ μύτη καὶ τὴν προσευχὴ ποὺ κάνομε μαζὶ μ' αὐτήν, ποὺ εἶναι τό, "Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱέ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με".

Ἡ μέθοδος αὐτὴ βοηθᾷ κατὰ κάποιο τρόπο καὶ στὴ συγκέντρωση τῆς διάνοιας.

Γνωρίζεις, ἀδελφέ, ὅτι αὐτὸ ποὺ ἀναπνέομε εἶναι ὁ ἀέρας καὶ τὸν ἀναπνέομε ὄχι γιὰ τίποτε ἄλλο, ἀλλὰ γιὰ τὴν καρδιά· γιὰτὶ αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία τῆς ζωῆς καὶ τῆς θερμότητος τοῦ σώματος. Τραβάει λοιπὸν ἡ καρδιά τὸν ἀέρα πρὸς τὸ μέρος της, ὥστε ἔτσι μὲ τὴν ἐκπνοὴ νὰ ὠθήσει μέρος τῆς θερμότητάς πρὸς τὰ ἔξω, καὶ νὰ προσφέρει στὸν ἑαυτὸ της καλὴ θερμοκρασία. Αἰτία βέβαια αὐτῆς τῆς κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο λειτουργίας της, ἢ καλύτερα ὑπηρέτης της, εἶναι ὁ πνεύμονας, ὁ ὁποῖος, ἔχοντας κατασκευασθεῖ ἀπὸ τὸν Δημιουργὸ ἄραιο, σὰν κάποιο φυσερὸ, εἰσάγει καὶ ἐξάγει χωρὶς καμμιά δυσκολία τὸν ἀέρα. Ἔτσι λοιπὸν ἡ καρδιά, ἐλκύοντας τὸ ψυχρὸ ἀέρα καὶ ἀποβάλλοντας τὸν θερμό, διατηρεῖ ἀπαράβατη τὴν τάξη ποὺ τῆς ρυθμίστηκε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο πρὸς σύσταση καὶ διατήρηση τῆς ζωῆς. Σὺ λοιπὸν, ἀφοῦ καθίσεις μέσα στὸ ἤσυχο κελλί σου καὶ συγκεντρώσεις τὸν νοῦ σου, εἰσάγαγέ τον, τὸν νοῦ δηλαδή, μέσα στὴν ὁδὸ τῆς μύτης, ἀπὸ τὴν ὁποία εἰσέρχεται στὴν καρδιά ὁ ἀέρας, καὶ ὠθησε αὐτὸν καὶ ἀνάγκασέ τον νὰ κατεβεῖ μαζὶ μὲ τὸν εἰσπνεόμενο ἀέρα μέσα στὴν καρδιά. Ὅταν εἰσέλθει αὐτὸς ἐκεῖ, δὲν θὰ σοῦ εἶναι πὰ χωρὶς εὐφροσύνη καὶ χωρὶς χαρὰ τὰ ὅσα θὰ ἐπακολουθή-

53α. Γιὰ περισσότερα βλέπε στὸν τόμο 20 τῆς Φιλοκαλίας τῆς σειρᾶς αὐτῆς.

ἀλλ' ὡσπερ ἀνὴρ τις τοῦ ἑαυτοῦ οἴκου ἀπόδημος, ἐπὰν ἐπιστρέψῃ, οὐκ ἔχει ὅτι καὶ γένηται ἀπὸ τῆς χαρᾶς, ὅτι κατηξιώθη τοῖς τέκνοις καὶ τῇ γυναικὶ ἐντυχεῖν, οὕτω καὶ ὁ νοῦς, ἐπὰν μετὰ τῆς ψυχῆς ἐνωθῇ, ἀρρήτου ἡδονῆς καὶ εὐφροσύνης ἐμπίπλῃται.

5 "Τοῖνον, ἀδελφέ, συνήθισον τὸν νοῦν τοῦ μὴ ταχέως ἐκεῖθεν ἐξέρχεσθαι· πάνυ γὰρ ἐν ταῖς ἀρχαῖς καταρραθυμεῖ, ἐκ τῆς τῶν ἔνδον συγκλείσεως καὶ στενώσεως ἐπὰν δὲ συνήθης γένηται οὐκ ἔτι στέργει ταῖς ἔξωθεν περιφοραῖς «ἢ γὰρ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ἡμῶν ἐστίν»⁴, ἦν τῷ ἐκεῖσε περισκοποῦντι καὶ διὰ καθαρᾶς
10 προσευχῆς ταύτην ἐπιζητοῦντι, τὰ ἔξω πάντα στυγητὰ δοκοῦσι καὶ μισητά". Καὶ μετὰ βραχέα: "Χρὴ δέ σε καὶ τοῦτο μαθεῖν, ὡς ἐκεῖσε τοῦ νοός σου τυγχάνοντος, οὐ σιωπᾶν καὶ ἀργὸν ἴστασθαι ἔκτοτε ὀφείλεις εἶν αὐτόν, ἀλλὰ δὸς αὐτῷ τό, «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με», ἔργον ἔχειν καὶ μελέτην ἅπαν-
15 στον, καὶ μηδέποτε ἐκ τούτου πανέσθω. Τοῦτο γὰρ ἀμετεώριστον συνέχον τὸν νοῦν, ἀχείρωτον δεικνύει αὐτόν καὶ ἄψανστον ταῖς προσβολαῖς τοῦ ἐχθροῦ καὶ εἰς ἀγάπην καὶ πόθον θεῖον τὸ καθ' ἡμέραν ἀνάγει". Καὶ ταῦτα μὲν ὁ μακαρίτης οὗτος Πατήρ, σκοπὸν ἔχων προηγούμενον, ἵνα πῶς, ἐνεργουμένης τῆς φυσικῆς ταυτησί
20 μεθόδου, ἐπανέλθῃ ὁ νοῦς ἐκ τῆς συνήθους περιφορᾶς καὶ αἰχμαλωσίας καὶ τοῦ ῥεμβασμοῦ, πρὸς προσοχήν, καὶ διὰ τῆς προσοχῆς ἐπαναζεύξῃ πρὸς ἑαυτὸν καὶ οὕτω τῇ προσευχῇ ἐνωθῇ, καὶ ἵνα ἔκτοτε κατέρχεται εἰς τὴν καρδίαν, μετ' αὐτῆς δηλονότι τῆς προσευχῆς, καὶ παραμένη αἰεὶ ἐν αὐτῇ, καθὰ καὶ τις ἕτερον τῶν θεοσό-
25 φων ὡσανεὶ ἐπεξηγούμενος τὴν προεκτεθεισάν χρῆσιν, ὡς ἐν πείρᾳ τῆς τοιαύτης ἱερᾶς ἐργασίας πεφυκῶς, τάδε διαγορεύει.

Περὶ τῆς δι' εἰσπνοῆς ῥινόσ φυσικῆς μεθόδου καὶ τῆς σὺν αὐτῇ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπικλήσεως.

κ'. Δέον καὶ τοῦτο τῷ φιλομαθεῖ κατάδηλον ποιῆσαι: ὅτι, εἴαν
30 περ τὸν νοῦν ἡμῶν ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ πνεύματος συγκατέρχεσθαι

σουν, ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς κάποιος ἄνδρας ποῦ ἀπουσίαζε ἀπὸ τὸ σπίτι του, ὅταν ἐπιστρέψει δὲν καταλαβαίνει τί κάνει ἀπὸ τὴ χαρά του, ἐπειδὴ ἀξιῶθηκε νὰ συναντήσῃ τὰ παιδιὰ καὶ τὴ γυναίκα του, ἔτσι καὶ ὁ νοῦς, ὅταν ἔνωθεῖ μὲ τὴν ψυχὴ, γεμίζει ἀπὸ ἀνέκφραστη ἡδονὴ καὶ εὐφροσύνη.

Λοιπόν, ἀδελφέ, συνήθισε τὸ νοῦ νὰ μὴ θγαίνει γρήγορα ἀπὸ ἐκεῖ μέσα· γιατί στὴν ἀρχὴ κυριεύεται ἀπὸ μεγάλη ραθυμία ἀπὸ τὸ κλείσιμό του καὶ τὸν περιορισμό του ἐκεῖ μέσα· ὅταν ὁμως συνηθίσει, δὲν ἀνέχεται πιά τις περιφορὲς τῆς ἔξω· γιατί λέγει, «ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν βρίσκεται μέσα μας»⁵⁴, καὶ καθὼς τὴν παρατηρεῖ ἐκεῖ μέσα ὁ νοῦς καὶ τὴν ἐπιζητεῖ μὲ τὴν καθαρὴ προσευχή, τοῦ φαίνονται ὅλα τὰ ἔξω σιχαμερὰ καὶ μισητὰ. Καὶ μετὰ ἀπὸ λίγα λέγει· Πρέπει ἐσὺ νὰ μάθεις καὶ αὐτό, ὅτι βρισκόμενος ἐκεῖ μέσα ὁ νοῦς σου, δὲν πρέπει νὰ τὸν ἀφήνεις νὰ σιωπᾷ καὶ νὰ παραμένει ἀργός, ἀλλὰ δῶσε του νὰ ἔχει ἔργο καὶ ἀδιάκοπη μελέτη του τό, “Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱέ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με”, καὶ νὰ μὴ τὸ σταματᾷ ποτὲ αὐτό. Γιατί αὐτό κρατώντας τὸν νοῦ συγκενρωμένο, τὸν καθιστᾷ ἀνίκητο καὶ ἀπλησίαστο στὶς προσβολὲς τοῦ ἐχθροῦ καὶ αὐξάνει καθημερινὰ τὴν ἀγάπη καὶ τὸν πόθο του γιὰ τὸν Θεό. Καὶ αὐτὰ βέβαια λέγει ὁ μακάριος αὐτός Πατέρας, ἔχοντας πρωταρχικὸ σκοπὸ του, μὲ τὴν ἐφαρμογὴ αὐτῆς τῆς φυσικῆς μεθόδου, νὰ ἐπιστρέψῃ ὁ νοῦς ἀπὸ τὴ συνηθισμένη περιφορὰ καὶ αἰχμαλωσία καὶ τὸν ρεμβασμό του, στὴν προσοχή, καὶ μὲ τὴν προσοχὴ νὰ συνδεθεῖ πάλι μὲ τὸν ἑαυτό του καὶ ἔτσι νὰ ἔνωθεῖ μὲ τὴν προσευχή καὶ στὴ συνέχεια νὰ κατεβαίνει στὴν καρδιά, μαζί δηλαδή μὲ τὴν προσευχή, καὶ νὰ παραμένει πάντοτε μέσα σ' αὐτήν, ὅπως καὶ κάποιος ἄλλος ἀπὸ τοὺς θεόσοφους, ἐπεξηγώντας τὸ ἀπόσπασμα αὐτό ποῦ προαναφέρθηκε, ἔχοντας γνωρίσει ἔμπρακτα αὐτὴ τὴν ἱερὴ ἐργασία λέγει τὰ ἑξῆς:

**Γιὰ τὴν φυσικὴ μέθοδο μὲ τὴν εἰσπνοὴ ἀπὸ τὴ μύτη
καὶ τὴν μαζί μ' αὐτὴν ἐπίκληση τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.**

20. Πρέπει/φανερῶσομε καὶ αὐτό στὸν φιλομαθῆ· ὅτι δηλαδή, ἐὰν ἀσκήσομε τὸ νοῦ μας κατὰ τὴν εἴσοδο τοῦ ἀέρα μὲ τὴν ἀναπνοή

54. Λουκᾶ 17, 21.

αὐτῷ ἐκπαιδεύσωμεν, τὸ τηνικαῦτα μάθοιμεν ἂν ἀκριβῶς, ὅτι κατερχόμενος ὁ νοῦς, οὐ πρότερον τούτου ἀπάρχεται, πρὶν ἂν πάντα λογισμὸν παραιτήσῃται καὶ ἐνιαῖος καὶ γυμνὸς γένηται, οὐδεμιᾶς ἐτέρας μνήμης περιδεδραγμένος, ἢ τῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπικλήσεως· πάλιν δὲ ἐκεῖθεν ἀναχωρῶν καὶ εἰς τὰ ἔξω ἐρχόμενος ἐπὶ τὴν πολυσχιδῆ μνήμην, καὶ ἄκων μερίζεται.

“Ὅτι καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος, ὡς καὶ ἕτεροι τῶν πάλαι ἁγίων Πατέρων, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν προσεύχεσθαι
10 διορίζεται καὶ ἔνδον καρδίας καὶ ταύτην φησὶ προσευχήν, τό, «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με».

καί. Λέγει δὲ καὶ ὁ Μέγας Χρυσόστομος “Παρακαλῶ ὑμᾶς, ἀδελφοί, τὸν κανόνα τῆς προσευχῆς μηδέποτε καταπατήσητε ἢ καταφρονήσητε”. Καὶ μετὰ μικρόν· “Ὁφείλει ὁ μονάζων, εἴτε
15 ἐσθίει, εἴτε πίνει, εἴτε καθέζεται, εἴτε διακονεῖ, εἴτε ὀδεύει, εἴτε τι ἕτερον ποιεῖ, ἀδιαλείπτως κράζειν τό, «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με»”. Καὶ μετ’ ὀλίγον· “Ἴνα τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, κατερχόμενον εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας, τὸν μὲν δράκοντα, τὸν κρατοῦντα τὰς νομάς, ταπεινώσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν σώσῃ καὶ
20 ζωοποιήσῃ. Ἀδιαλείπτως τοίνυν παράμεινον τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ἵνα καταπῆ ἡ καρδία τὸν Κύριον καὶ ὁ Κύριος τὴν καρδίαν καὶ γένηται τὰ δύο εἰς ἓν”. Καὶ αὐθις “Μὴ χωρίζετε τὴν καρδίαν ὑμῶν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ προσμένετε καὶ φυλάσσετε αὐτὴν μετὰ τῆς μνήμης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πάντοτε,
25 ἕως οὗ ἐμφυτευθῆ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἔσω ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ μηδὲν ἕτερον ἐννοῆ, ἵνα μεγαλυνθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν”.

“Ἐτι περὶ τῆς δι’ εἰσπνοῆς ῥινόδος μετὰ προσοχῆς ἔνδον καρδίας μνήμης τοῦ Ἰησοῦ.

κβ. Γράφει δὲ καὶ ὁ τῆς Κλίμακος “Ἰησοῦ μνήμη κολληθή-

νά κατεβαίνει καὶ αὐτὸς μέσα στὴν καρδιά, θὰ μπορέσουμε τότε νὰ μάθομε μὲ ἀκρίβεια, ὅτι κατεβαίνοντας ὁ νοῦς, δὲν εἰσέρχεται μέσα σ' αὐτήν, προτοῦ ἐγκαταλείψει κάθε λογισμὸ καὶ γίνει ἐνιαῖος καὶ γυμνός, χωρὶς νὰ εἶναι περιδεμένος μὲ καμμιά ἄλλη μνήμη, παρὰ μόνο μὲ τὴν ἐπίκληση τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ πάλι ἀναχωρώντας ἀπὸ ἐκεῖ καὶ θγαίνοντας ἔξω διασκορπίζεται καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλει στὴν πολυδιασπασμένη μνήμη.

Ὅτι καὶ ὁ ἱερός Χρυσόστομος, ὅπως καὶ ἄλλοι ἀπὸ τοὺς παλαιούς ἁγίους Πατέρες, προτρέπει νὰ προσευχόμαστε στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας καὶ μέσα στὴν καρδιά, καὶ μάλιστα λέγει μὲ αὐτὴ τὴν προσευχή, “Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με”.

21. Λέγει ἐπίσης καὶ ὁ Μέγας Χρυσόστομος: “Σὰς παρακαλῶ, ἀ-δελφοί, νὰ μὴ καταπατήσητε ἢ καταφρονήσητε ποτὲ τὸν κανόνα τῆς προσευχῆς. Καὶ μετὰ ἀπὸ λίγο· Ὅφειλει ὁ μοναχός, εἴτε τρώγει, εἴτε πίνει, εἴτε κάθεται, εἴτε ἐκτελεῖ διακόνημα, εἴτε βαδίζει στὸ δρόμο, εἴτε κάμνει κάτι ἄλλο, νὰ φωνάζει ἀκατάπαυστα τό, «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με»”. Καὶ μετὰ ἀπὸ λίγο· “Ὡστε τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, κατεβαίνοντας στὸ βάθος τῆς καρδιᾶς, τὸν δράκοντα, ποὺ ἐξουσιάζει τὰ μέρη τῆς καρδιᾶς, νὰ τὸν ταπεινώσει, καὶ τὴν ψυχὴ νὰ τὴ σώσει καὶ νὰ τὴ ζωοποιήσει. Ἐπέμνε λοιπὸν στὴν ἀκατάπαυστη ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, γιὰ νὰ καταπιεῖ ἢ καρδιὰ τὸν Κύριο καὶ ὁ Κύριος τὴν καρδιὰ καὶ γίνουν ἔτσι τὰ δύο ἓνα”. Καὶ ἐπίσης: “Μὴ χωρίζετε τὴν καρδιὰ σας ἀπὸ τὸν Θεό, ἀλλὰ νὰ ἐπιμένετε καὶ νὰ φυλάγετε αὐτὴν πάντοτε μὲ τὴ μνήμη τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέχρι ποὺ νὰ φυτευθεῖ μέσα στὴν καρδιὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου καὶ νὰ μὴ σκέπτεται τίποτε ἄλλο, γιὰ νὰ δοξασθεῖ ὁ Χριστὸς μέσα μας”.

Καὶ πάλι γιὰ τὴ μνήμη τοῦ Ἰησοῦ μέσα στὴν καρδιὰ μέσω τῆς εἰσπνοῆς μὲ τὴ μύτη καὶ μὲ προσοχή.

22. Γράφει ἐπίσης καὶ ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος: “Ἡ μνήμη τοῦ

τω τῆ πνοῆ σου, καὶ τότε γνώση ἡσυχίας ὠφέλειαν". Καὶ ὁ ἅγιος Ἡσύχιος "Εἰ ἀληθῶς ἄρα περιβαλεῖν αἰσχύνην τοῖς λογισμοῖς θέλοις καὶ ἡσυχάζειν εὐμενῶς καὶ νήφειν τῆ καρδία μετὰ εὐκολίας, Ἰησοῦ εὐχὴ κολληθήτω τῆ σῆ πνοῆ, καὶ ἐν ὀλίγαις ἡμέραις 5 γινόμενον ὄψει τοῦτο".

Ὅτι δεῖ τὸν νοερῶς νήφειν ἐθέλοντα, καὶ μᾶλλον τὸν ἀρχάριον, καθῆσθαι, κατὰ γε τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς, ἐν ἡσυχῇ καὶ ἀφεγγεῖ οἰκίσκῳ, διὰ τὸ οὕτω τὸν τε νοῦν καὶ τὴν διάνοιάν πως ἀπὸ μέρους συνάγεσθαι 10 φυσικῶς.

κγ'. "Ὅθεν σὺν τοῖς δηλωθεῖσιν, ὡς ἄνωθεν οὖσι, καὶ ἐκ Πατέρων ἁγίων μεγάλων προτεθεσπισμένοις, κατὰ τὰς ἐξαπλωθείσας ἡμῖν μαρτυρίας, περὶ τοῦ δι' εἰσπνοῆς ῥινὸς καὶ ἔνδον καρδίας, ἐν 15 τε τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν τῷ αὐτοῦ ἀγίῳ καὶ σωτηρίῳ ὀνόματι προσεύχεσθαι καὶ μελετᾶν καὶ νήφειν καὶ παρ' αὐτοῦ ἐκζητεῖν ἡμᾶς τὸ ἔλεος πρόσεστι δὲ καὶ τοῦτο, τὸ ἐν ἡσυχῇ καὶ αἰεὶ μὲν, μάλιστα δὲ κατὰ τὸν ἀποτεταγμένον καιρὸν τῆς προσευχῆς, ναὶ μὴν καὶ ἐν ἀφεγγεῖ γωνίᾳ καθῆσθαι τὸν νοερῶς ἐν καρδίᾳ νήφειν ἐπιμελούμενον, καὶ μᾶλλον τὸν ἀρχάριον, ὡς οἱ ἐν πείρᾳ ὄντες τῆς τοιαύτης παμμακαρίστου ἐργασίας, θεῖοι Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι, μυσταγωγοῦσί τε καὶ διακελεύονται. Ἐπεὶπερ ἡ τῶν ὀφθαλμῶν βλέψις καὶ ὄρασις πρὸς τὰ ὁρώμενα καὶ βλέπόμενα σκεδάνυσθαι φυσικῶς καὶ διαμερίζεσθαι τὴν διάνοιαν πεφήνασι πρόξενοι· καὶ μέντοι τοῦ σκύλλεσθαι καὶ 25 ποικίλλεσθαι ταύτης δὲ συγκληθείσης, ὡς λέλεκται, ἐν ἡσυχῇ καὶ σκοτεινῷ δωματίῳ, αὐτὴ τε τοῦ μερισμοῦ καὶ τοῦ ὅσον ἐκ τῆς ὁράσεως καὶ βλέψεως ποικίλλεσθαι παύεται· καὶ οὕτω γοῦν καὶ ὁ νοῦς ἐκὼν ἄκων ἀπὸ μέρους γαληνιᾶν καὶ πρὸς ἑαυτὸν εἴωθε συνάγεσθαι, ὡς φησιν ὁ μέγας Βασιλεῖος "Νοῦς μὴ σκεδαννύμενος ἐπὶ τὰ ἔξω, μηδὲ ὑπὸ τῶν αἰσθητηρίων ἐπὶ τὸν κόσμον διαχεόμενος, ἐπάνεισι πρὸς ἑαυτόν".

Ἰησοῦ ἃς κολληθεῖ στήν εἰσπνοή σου, καί τότε θά γνωρίσεις τήν ὠφέλεια τῆς ἡσυχίας”. Καί ὁ ἅγιος Ἡσύχιος: “Ἐάν ἐπομένως θέλεις πραγματικά νά καταντροπιάσεις τοὺς λογισμοὺς καί νά ἡσυχάζεις εὐχάριστα καί νά διατηρεῖς ἐπάγρυπνη τήν καρδιά μὲ εὐκολία, ἃς κολληθεῖ ἢ προσευχή στό ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ στήν ἀναπνοή σου, καί θά δεῖς νά γίνεται αὐτό μέσα σέ λίγες μέρες”.

“Οτι πρέπει ἐκεῖνος πού θέλει νά εἶναι νηφάλιος νοερά καί πολύ περισσότερο ὁ ἀρχάριος, νά κάθεται κατὰ τήν ὥρα τῆς προσευχῆς μέσα σέ ἡσυχία καί σκοτεινὸ δωμάτιο, γιὰ νά συγκεντρώνονται ἔτσι καί δ νοῦς καί ἡ διάνοια μὲ τρόπο φυσικό ἀπὸ τὸ διασκορπισμό.

23. Γι’ αὐτὸ, μαζί μὲ αὐτὰ πού ἀναφέρθηκαν, τὰ ὁποῖα εἶναι παλαιὰ καί ἔχουν ὀριθεῖ ἀπὸ μεγάλους ἅγιους Πατέρες, σύμφωνα μὲ τὶς μαρτυρίες πού παρουσιάσαμε σχετικὰ μὲ τὴν προσευχή, τὴ μελέτη καί τὴ νήψη μέσα στήν καρδιά καί μέσω τῆς εἰσπνοῆς μὲ τὴ μύτη στό ἅγιο καί σωτήριο ὄνομα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καί τὸ νά ζητᾶμε ἀπὸ αὐτὸν τὴν εὐσπλαχνία του, προσθέτομε καί αὐτό, ὅτι ἐκεῖνος πού φροντίζει νά διατηρεῖ νοερά ἐπάγρυπνη τήν καρδιά του, καί μάλιστα ὁ ἀρχάριος, πρέπει νά κάθεται πάντοτε βέβαια, κυρίως ὅμως κατὰ τήν ὥρα τῆς προσευχῆς μέσα σέ ἡσυχία καί σκοτεινὴ γωνιά, ὅπως μᾶς διδάσκουν καί μᾶς παραγγέλλουν οἱ ἱεροὶ Πατέρες καί Διδάσκαλοι πού ἔχουν γνωρίσει ἔμπρακτα αὐτὴ τὴν παμμακάριστη ἐργασία, ἐπειδὴ ἀπὸ τὴ φύση τους τὸ βλέμμα καί ἡ ὄραση γίνονται πρόξενα διασκορπισμοῦ τῆς διάνοιας πρὸς αὐτὰ πού βλέπουν καί παρατηροῦν, ὥστε αὐτὴ νά δέχεται ἔτσι ἐνοχλήσεις καί νά ποικίλλεται. “Ὅταν αὐτὴ κλειστεῖ, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, μέσα σέ ἡσυχία καί σκοτεινὸ δωμάτιο, σταματᾶει νά διασκορπίζεται καί νά ποικίλλεται ἐξαιτίας τῆς ὀράσεως καί τοῦ βλέμματος, καί ἔτσι ὁ νοῦς θέλοντας καί μὴ γαληνεύει ἀπὸ τὸ διασκορπισμὸ καί συνηθίζει νά συγκεντρώνεται στὸν ἑαυτὸ του, ὅπως λέγει ὁ μέγας Βασίλειος: “Νοῦς πού δὲν διασκορπίζεται πρὸς τὰ ἔξω, οὔτε διαχέεται μέσω τῶν αἰσθήσεων μέσα στὸν κόσμον, ἐπιστρέφει στὸν ἑαυτὸ του”.

*Οτι πρό γε πάντων διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
 καὶ τῆς τοῦ ἁγίου αὐτοῦ ὀνόματος μετὰ πίστεως ἐν καρδίᾳ
 ἐπικλήσεως τὸ ἀρρέμβαστον τῷ νοῦ ἐπιχορηγεῖται·
 συνεργεῖ δέ πως καὶ ἡ ἐν καρδίᾳ δι' εἰσπνοῆς ῥινόσ
 5 φυσικὴ μέθοδος καὶ ἡ ἐν ἡσυχῇ καὶ ἀφεγγεῖ χώρῳ
 καθέδρα, καὶ τὰ παρόμοια.

κδ'. Καὶ πρό γε τούτων, μᾶλλον δὲ πρό πάντων, τὸ τοιοῦτον
 τῷ κῶ κατορθοῦται ἀγώνισμα, τῇ συνάρσει τῆς θείας χάριτος, τῇ
 ἐκ τῆς μονολογίστου καρδιακῆς καθαράς καὶ ἀρρεμβάστου ἐπι-
 10 κλήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν πίστει ἐπιγινομένη,
 ἀλλ' οὐ ψιλῇ μόνη τῇ προεκτεθείσῃ φυσικῇ μεθόδῳ, τῇ δι' εἰσ-
 πνοῆς ῥινόσ ἢ τῆς ἐν ἡσυχῇ καὶ σκοτεινῷ χώρῳ καθέδρας, ἄπαγε!
 τὰ τοιαῦτα γάρ, οὐ δι' ἕτερόν τι τοῖς θείοις Πατράσιν ἐπινενόηται,
 ἀλλ' ἡ ὡς συνεργά πως ὄντα πρὸς τὴν τῆς διανοίας ἐπισυναγωγὴν
 15 καὶ πρὸς ἐαυτὴν ἐκ τοῦ συνήθους ῥεμβασμοῦ ἐπάνοδόν τε καὶ
 προσοχήν, ὡς προείπομεν, δι' ὧν καὶ τῷ νοῦ τὸ διηνεκῶς καὶ κα-
 θαρῶς καὶ ἀρρεμβάστως προσεύχεσθαι ἀποτίκτεται, ὡς φησιν ὁ
 ἅγιος Νεῖλος, ὅτι "Προσοχή, προσευχὴν ζητοῦσα, προσευχὴν
 εὐρήσει. Προσευχὴ γὰρ τῇ προσοχῇ, εἰ καὶ τι ἄλλο ἔπεται, ἐφ' ἣν
 20 σπουδαστέον". Καὶ ταῦτα μὲν ἐς τοσοῦτον. Σὺ δέ, τέκνον, θέλων
 ζωὴν καὶ ἀγαπῶν ἡμέρας ἰδεῖν ἀγαθὰς^ς καὶ ἐν σώματι ὡς ἀσώμα-
 τος ζῆν, ὑπὸ κανόνα καὶ στάθμην ζῆθι τοιαύτην.

*Οπως δεῖ διέρχεσθαι τὸ ἀπὸ τῆς ἑσπέρας ἕως τοῦ ὄρθρου
 διάστημα τὸν ἡσυχάζοντα· καὶ ἀρχὴ τῆς κατὰ πλάτος
 25 διδασκαλίας.

κε'. Δύοντος τοῦ ἡλίου, τὸν ὑπεράγαθον καὶ παντοδύναμον
 Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἐπικαλεσάμενος εἰς ἐπικουρίαν, κάθισον
 ἐπὶ σκίμπος, ἐν κελλίῳ ἡσυχῇ καὶ ἀφεγγεῖ καὶ συναγαγὼν σου
 τὸν νοῦν ἐκ τῆς ἔξωθεν συνήθους περιφορᾶς καὶ περιπλανήσεως
 30 καὶ ἔνδον καρδίας ὠθήσας ἡρέμα, δι' εἰσπνοῆς ῥινόσ, κράτησον

“Οτι ἢ μὴ περιπλάνηση τοῦ νοῦ κατορθώνεται πρὸ πάντων μὲ τὴ χάρη τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἐπίκληση τοῦ ἁγίου ὀνόματός του μὲ πίστη μέσα στὴν καρδιά. Συμβάλλει ὁμως κάπως καὶ ἡ φυσικὴ μέθοδος τῆς εἰσπνοῆς μὲ τὴ μύτη μέσα στὴν καρδιά καὶ ἡ παραμονὴ σὲ ἤσυχο καὶ σκοτεινὸ χῶρο, καὶ τὰ παρόμοια.

24. Καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτά, ἢ καλύτερα πρὶν ἀπὸ ὅλα, αὐτὸ τὸ ἀγώ- νισμα τοῦ νοῦ κατορθώνεται μὲ τὴ βοήθεια τῆς θείας χάριτος, μὲ τὴ μονολόγιστη καθαρὴ καρδιακὴ καὶ ἀρρέμβαστη ἐπίκληση τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, πού γίνεται μὲ πίστη, καὶ ὄχι μόνο μὲ τὴν ἀπλὴ φυσικὴ μέθοδο πού προαναφέραμε, πού γίνεται μέσω τῆς εἰσπνοῆς μὲ τὴ μύτη ἢ μὲ τὴν παραμονὴ σὲ ἤσυχο καὶ σκοτεινὸ χῶρο, μακριὰ μὰ τέτοια σκέψη! Γιατὶ αὐτὰ οἱ ἅγιοι Πατέρες δὲν τὰ ἐπινόησαν γιὰ τίποτε ἄλλο, παρὰ ὡς μέσα κατὰ κάποιον τρόπο βοήθειας γιὰ τὴ συγκέντρωση τοῦ νοῦ καὶ τὴν ἐπάνοδο στὸν ἑαυτὸ του ἀπὸ τὸν συνήθη ρεμβασμὸ καὶ τὴν προσοχή, ὅπως προαναφέρα- με, ἀπὸ τὰ ὁποῖα γεννιέται στὸ νοῦ τὸ νὰ προσεύχεται διαρκῶς καὶ μὲ τρόπο καθαρὸ καὶ ἀρρέμβαστο, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Νεῖλος: “Προσοχὴ τοῦ νοῦ, πού ζητεῖ προσευχή, θὰ βρεῖ προσευχή. Γιατὶ ἡ προσευχὴ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο ἀκολουθεῖ τὴν προσοχή, τὴν ὁποία πρέπει νὰ ἐπιδιώξομε ν’ ἀποκτήσομε”. Καὶ αὐτὰ βέβαια ἀρ- κετὰ μέχρι ἐδῶ. Σὺ ὅμως, τέκνο μας, πού θέλεις ζωὴ καὶ ἀγαπᾶς νὰ δεῖς μέρες καλές” καὶ νὰ ζεῖς ἔχοντας σῶμα σὰν ἀσώματος, ζῆσε σύμφωνα μὲ αὐτὸν τὸν κανόνα καὶ τὸ μέτρο.

Πῶς πρέπει νὰ περνάει ὁ ἡσυχαστὴς τὸ διάστημα ἀπὸ τὸ βράδυ μέχρι τὸ πρωί, καὶ ἀρχὴ τῆς κατὰ πλάτος διδασκαλίας.

25. “Ὅταν δύσει ὁ ἥλιος, ἀφοῦ ἐπικαλεσθεῖς σὲ βοήθεια τὸν ὑπε- ράγαθο καὶ παντοδύναμο Κύριο Ἰησοῦ Χριστό, κάθισε σὲ ἓνα σκα- μνὶ μέσα σὲ κελλὶ ἤσυχο καὶ σκοτεινὸ, καὶ ἀφοῦ συγκεντρώσεις τὸν νοῦ σου ἀπὸ τὴ συνηθισμένη ἐξωτερικὴ περιφορὰ καὶ περιπλάνησή του καὶ τὸν ὠθήσεις μὲ ἡρεμία στὸ ἐσωτερικὸ τῆς καρδιάς μέσω τῆς

τὴν εὐχὴν, ἤγουν, τὸ Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με· ἅμα δηλονότι τῇ πνοῇ συνεισάγων ἠνωμένος πως καὶ τὰ τῆς προσευχῆς ῥήματα, καθὼς φησιν ὁ ἅγιος Ἡσύχιος· “Εἰσπνοῇ σῆς ῥινὸς νῆψιν ἔνωσον καὶ Ἰησοῦ ὄνομα, καὶ μελέτην θανάτου ἀλά-
 5 θητον καὶ ταπεινῶσιν· ὠφελεῖν γὰρ οἶδασι τὰ ἀμφότερα”, ἔχων μετὰ γε τῆς εὐχῆς καὶ τῶν ἄλλων τῶν εἰρημένων σοι καὶ μνήμην κρίσεώς τε καὶ ἀνταποδόσεως ἀγαθῶν καὶ φαύλων πράξεων καὶ ὀλικῶς ἐκ ψυχῆς ἠγούμενος σαυτὸν ἀπάντων ἀνθρώπων ἁμαρτω-
 10 λότερον καὶ δαιμόνων αὐτῶν ἐναγέστερον, κἀντεῦθεν, ὅπως μέλ- λης αἰωνίως κολάζεσθαι. Ἐν οἷῳ δ’ ἂν λογισμῶ τῶν δηλωθέντων γένηται σοι κατάνυξις καὶ πένθος καὶ δάκρυα, ἐν ἐκείνῳ δῆτα καὶ πρόσμενε, ἕως ἂν μόνα ταῦτα παρέλθωσιν. Εἰ δ’ ἔτι οὐ κατηξίω-
 15 σαι τῆς τῶν δακρύων δωρεᾶς, ἀγώνισαι καὶ εὐξαι ταπεινῶ φρο- νήματι, ἵνα κτήσῃ ταῦτα. Διὰ γὰρ τούτων, τῶν μὲν παθῶν καὶ μολυσμῶν καθαιρόμεθα, τῶν δὲ χρηστῶν καὶ σωτηρίων ἐν μεθέξει γινόμεθα, ὡς φησιν ὁ τῆς Κλίμακος, ὅτι “Ὡσπερ τὸ πῦρ ἀναιρε-
 20 κτήσασθαι κακίας, κλανθμῶ ἀποκτᾶται αὐτάς, καὶ ὁ βουλόμενος κτήσασθαι ἀρετάς, κλανθμῶ κτᾶται αὐτάς. Καὶ ἐὰν μὴ ἔχῃς κατάνυξιν, γίνωσκε ὅτι κενοδοξίαν ἔχεις αὕτη γὰρ οὐκ ἀφήσι τὴν ψυ-
 χὴν κατανυγῆναι. Εἰ δὲ οὐκ ἐπέλθοι δάκρυα, κάθησο προσέχων ἐν τούτοις τοῖς λογισμοῖς, μετὰ γε καὶ τῆς εὐχῆς, ὥραν μίαν· εἴθ’ οὕτως ἀναστάς, ψάλλε σὺν προσοχῇ τὸ μικρὸν ἀπόδειπνον· καὶ
 25 πάλιν καθίσας, κράτησον τὴν εὐχὴν, ὅση σοι δύναμις, καθαρῶς καὶ ἀρρεμβάστως, δηλαδὴ ἐκτὸς μερίμνης καὶ λογισμοῦ οἴου δήτινος καὶ τῆς ὀποιασοῦν φαντασίας, σὺν πολλῇ νηφαλιότητι, ὥρας τὸ ἥμισυ, κατὰ τὸν λέγοντα· χωρὶς πνοῆς καὶ τροφῆς, ἔξω τῶν ἄλλων γενοῦ ἐν εὐχῇ, εἰ θέλεις μετὰ μόνου γενέσθαι τοῦ νοῦ·
 30 εἶτα σφραγίσας σεαυτὸν πῶ τύπῳ τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ, ὁμοίως καὶ τὴν σὴν κλίνην καὶ ἐπ’ αὐτὴν καθήσας, καὶ περὶ

εἰσπνοῆς μὲ τὴ μύτη, κράτησε τὴν προσέχῃ, δηλαδή τὸ “Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με”· μαζί δηλαδή μὲ τὴν ἀναπνοὴ εἰσάγαγε κατὰ κάποιον τρόπο ἔνωμένα καὶ τὰ λόγια τῆς προσευχῆς, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἡσύχιος: “Μὲ τὴν εἰσπνοὴ σου μέσω τῆς μύτης, ἔνωσε τὴ νήψη (προσοχή) καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, καὶ τὴν ἀκατάπαυστη μελέτη τοῦ θανάτου καὶ τὴν ταπείνωση· γιατί ὠφελοῦν καὶ τὰ δύο”. Μαζί μὲ τὴν εὐχὴ καὶ τὰ ἄλλα πού σου εἶπαμε, νὰ ἔχεις καὶ τὴ μνήμη τῆς κρίσεως καὶ τῆς ἀνταποδόσεως τῶν καλῶν καὶ κακῶν πράξεων, καὶ θεωρώντας ὁλόψυχα τὸν ἑαυτό σου πιὸ ἀμαρτωλὸ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ πιὸ ἀκάθαρτο καὶ ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς δαίμονες, καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ὅτι πρόκειται νὰ κολάζεσαι αἰώνια. Ὅποιοσδήποτε λογισμὸς ἀπὸ αὐτοὺς πού ἀναφέραμε σοῦ προξενήσει κατάνυξη καὶ πένθος καὶ δάκρυα, σ’ αὐτὸν συγκέντρωσε τὴν ἐπιμονή σου, μέχρι πού αὐτὰ νὰ περάσουν μόνα. Ἐὰν ὅμως δὲν ἀξιώθηκες ἀκόμα τῆς δωρεᾶς τῶν δακρύων, ἀγωνίσου καὶ κάνε τὴν προσευχή σου μὲ ταπεινὸ φρόνημα, γιὰ νὰ τὰ ἀποκτήσεις. Γιατὶ μ’ αὐτὰ καθαριζόμαστε ἀπὸ τὰ πάθη καὶ τοὺς μολυσμοὺς καὶ γινόμαστε κοινωνοὶ τῶν καλῶν καὶ σωτήριων, ὅπως λέγει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος: “Ὅπως ἀκριβῶς ἡ φωτιὰ κατακαίει τὴν καλαμιὰ, ἔτσι καὶ τὸ ἀγνὸ δάκρυ ἀπαλλάσσει ἀπὸ κάθε καθαροῦ σώματι καὶ ψυχικῇ”. Καὶ ἄλλος Πατέρας λέγει: “Ἐκεῖνος πού θέλει ν’ ἀποβάλλει τίς κακίες του, τίς ἀποβάλλει μὲ κλάματα, καὶ ἐκεῖνος πού θέλει ν’ ἀποκτήσει τίς ἀρετές, τίς ἀποκτᾷ μὲ κλάματα”. Καὶ ἂν δὲν ἔχεις κατάνυξη, γνώριζε ὅτι ἔχεις κενοδοξία· γιατί αὐτὴ δὲν ἀφήνει τὴν ψυχὴ ν’ ἀποκτήσει κατάνυξη. Ἄν ὅμως δὲν σοῦ ἔρθουν δάκρυα, κάθησε καὶ συγκέντρωσε τὴν προσοχή σου σ’ αὐτοὺς τοὺς λογισμοὺς, κάνοντας συγχρόνως καὶ τὴν εὐχὴ, μία ὥρα. Στὴ συνέχεια, ἀφοῦ σηκωθείς, ψάλλε μὲ προσοχή τὸ μικρὸ ἀπόδειπνο· καὶ πάλι ἀφοῦ καθίσεις, συνέχισε τὴν εὐχὴ μὲ ὅλη τὴ δύναμή σου, καθαρὰ καὶ χωρὶς ρεμβασμοὺς, δηλαδή χωρὶς μέριμνες καὶ ὅποιοιδήποτε λογισμὸ καὶ ὅποιαδήποτε φαντασία, μὲ πολλὴ νηφαλιότητα, μισὴ ὥρα, σύμφωνα μὲ ἐκεῖνον πού λέγει: “Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀναπνοὴ καὶ τὴν τροφή, ν’ ἀπαλλαγεῖς ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα κατὰ τὴν προσευχή, ἔὰν θέλεις νὰ μείνεις μὲ μόνο τὸ νοῦ σου”. Ἐπειτα, ἀφοῦ σφραγίσῃς τὸν ἑαυτό σου μὲ τὸ σημεῖο τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ, ὅμοια καὶ τὸ κρεβάτι σου, καὶ καθί-

τῶν μελλόντων ἀπολαύσεων, φαμέν, καὶ κολάσεων, εἰς ἔννοιαν ἐλθῶν, τοῦ τε ῥευστοῦ καὶ ἀπατηλοῦ τῶν προσκαίρων· ναὶ δὴ καὶ τοῦ αἰφνιδίου καὶ κοινοῦ χρέους, ἦτοι τοῦ θανάτου, καὶ τοῦ μετὰ τὸ τέλος καὶ πρὸ τοῦ τέλους φρικτοῦ λογοθεσίου· τῶν τε ἐπταισιμέ-
 5 νων σοι τὸ καθόλου ὡς ἐν συντόμῳ διαμνημονεύσας καὶ περὶ τούτων τὴν ἄφεισιν θερμῶς αἰτησάμενος, λογοπραγήσας τε σαυτὸν ἠκριβωμένως, ὅπως τὴν παρελθοῦσαν ἡμέραν διῆλθες, ἀναπε-
 σῶν, κρατῶν καὶ τὴν εὐχήν, κατὰ τὸν λέγοντα, Ἰησοῦ μνήμη συγ-
 κοιμηθήτω σοι, ὕπνωσον ὥρας πέντε ἢ ἕξι· μᾶλλον δέ, κατὰ τὸ τῆς
 10 νυκτὸς διάστημα, κοιμήθητι καὶ αὐτὸς τὸ ἀνάλογον.

***Ὅπως δεῖ τὸν κατὰ τὸν ὄρθρον διέρχεσθαι καιρὸν,
 ἄχρι καὶ τῆς πρωίας.**

κς. *Ἐξυπνος δὲ γενόμενος καὶ τὸν Θεὸν δοξολογήσας, καὶ αὐθις εἰς τὴν σὴν ἀντίληψιν τοῦτον ἐπικαλεσάμενος, ἄρξαι τὸ
 15 πρῶτον τοῦ πρώτου ἔργου, ἡγοῦν τοῦ εὐχεσθαι ἐν καρδίᾳ ἀρρεμ-
 βάστως καὶ καθαρῶς, ἕως ὥρας μιᾶς τὸ τηνικαῦτα καὶ γὰρ ὡς ἐπὶ
 τὸ πλεῖστον πέφυκέ πως ὁ νοῦς γαληνὸς καὶ ἀθόρυβος μέντοι γε
 καὶ ἐντετάλμεθα τὰ πρῶτα καὶ ἐξαίρετα θύειν τῷ Θεῷ⁵⁶ ἦτοι τὴν
 πρωτόνοιαν ὡς οἶόν τε ἀνατείνειν ἀκλινῶς, διὰ καρδιακῆς καθα-
 20 ρᾶς προσευχῆς πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Καὶ λέγει
 ὁ ἅγιος Νεῖλος “Οὗτος προσευχὴν ἐπιτελεῖ, ὁ αἰεὶ τὴν πρωτόνοι-
 αν ἑαυτοῦ πᾶσαν καρποφορῶν τῷ Θεῷ”. Μετὰ δὴ ταῦτα, ψάλλε
 τὸ μεσονυκτικόν. Εἰ δ’ ἀκμὴν ἀπαγῆς ὦν πρὸς τελειότεραν ἡου-
 χίαν, διὰ τοῦτο οὐ δύνασαι, ὡς εἵπομεν, ἀπάρεσθαι, ἢ καὶ δι’ ἐτέ-
 25 ραν ἴσως αἰτίαν, ὡς πολλάκις εἶωθε προγίνεσθαι τοῖς ἔτι πρὸς τὴν
 τοιαύτην ἐργασίαν ἀρχομένοις, ναὶ μὴν, καὶ πού σπανίως καὶ τοῖς
 προκόπτουσι καὶ μὴπω πεφθακόσι τὸ τέλειον· οἱ γὰρ τέλειοι πάν-
 τα ἰσχύουσιν ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι αὐτοὺς Χριστῷ⁷. Σὺ δὲ οὖν ἀνα-
 στας ἐκ τοῦ ὕπνου καὶ ὡς ἔχεις δυνάμεως ἀνανήψας, ψάλλε πρῶ-

56. Ἐξ. 22, 29.

σεις ἐπάνω σ' αὐτό, φέρε στο νοῦ σου σὰ μελλοντικά πράγματα, δηλαδή τις ἀπολαύσεις και τις κολάσεις, και σκέψου τὸ πόσο ρευστά και ἀπατηλά εἶναι τὰ πρόσκαιρα, ὅπως βέβαια και τὸ ξαφνικὸ και κοινὸ χρέος, δηλαδή τὸ θάνατο, και τὴ μετὰ τὸ τέλος και πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος φρικτὴ ἀπολογία. Και ἀφοῦ φέρεις στὴ μῆμη σου με συντομία τὸ σύνολο τῶν πταισμάτων σου και ζητήσεις με θερμὴ τὴν ἀφεση αὐτῶν, και μαζί μ' αὐτὰ ἐξετάσεις με προσοχὴ και ἀκρίβεια τὸ πῶς πέρασες τὴν ἡμέρα πὸ ἔφυγε, ξάπλωσε στο κρεβάτι, συνεχίζοντας και τὴν εὐχή, σύμφωνα με ἐκεῖνον πὸ λέγει, “Τοῦ Ἰησοῦ ἡ μνήμη ἄς κοιμηθεῖ μαζί σου”, και κοιμήσου πέντε ἢ ἕξι ὥρες· ἢ καλύτερα, ἀνάλογα με τὸ διάστημα τῆς νύχτας, κοιμήσου και σὺ ἀνάλογα.

Πῶς πρέπει νὰ περνᾷς τὸν καιρὸ σου ἀπὸ τὸν ὄρθρο μέχρι τὸ πρωί.

26. Ἀφοῦ ξυπνήσεις και δοξολογήσεις τὸν Θεὸ και τὸν ἐπικαλεσθεῖς πάλι πρὸς βοήθειά σου, ἄρχισε πρῶτα με τὸ πρῶτο ἔργο, δηλαδή τὴν προσευχή σου με καρδιὰ καθαρὴ και χωρὶς ρεμβασμούς, μέχρι μία ὥρα. Τὴν ὥρα αὐτὴ κατὰ τὸ πλεῖστον ὁ νοῦς εἶναι συνήθως γαλήνιος και ἀτάραχος, και βέβαια ἔχομε ἐντολὴ νὰ θυσιάζομε στον Θεὸ τὰ πρῶτα και ἑξαιρέτα⁵⁶, δηλαδή νὰ ἀνυψώνομε με ὄση δύναμη ἔχομε και ἀταλάντευτα τὴν πρώτη μας σκέψη πρὸς τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό με καθαρὴ καρδιακὴ προσευχή. Και λέγει ὁ ἅγιος Νεῖλος· “Αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος πὸ κάμνει πραγματικὴ προσευχή, αὐτὸς πὸ προσφέρει πάντοτε ὀλόκληρη τὴν πρώτη σκέψη του στον Θεό”. Μετὰ λοιπὸν ἀπὸ αὐτὰ ψάλλε τὸ μεσονυκτικόν. Ἐνῶς δὲν εἶσαι ἀκόμα στερεὸς για τελειότερη ἡσυχία, και γι' αὐτὸ δὲν μπορεῖς, ὅπως εἶπαμε, νὰ κάνεις τὴν ἀρχή, ἢ και για ἄλλη ἴσως αἰτία, ὅπως πολλές φορὲς συνήθως συμβαίνει σ' αὐτοὺς πὸ ἀκόμα εἶναι ἀρχάριοι γι' αὐτὴ τὴν ἐργασία, ἀλλὰ σπάνια και σὲ ἐκείνους πὸ ἔχουν προκόψει, ἀλλὰ δὲν ἔχουν φτάσει ἀκόμα τὸ τέλειο, γιατί οἱ τέλειοι κατορθώνουν τὰ πάντα με τὴ βοήθεια τοῦ Χριστοῦ πὸ τοὺς ἐνδυναμώνει⁵⁷, σὺ λοιπὸν τότε, ἀφοῦ σηκωθείς ἀπὸ τὸν ὕπνο και συγκεντρώσεις με ὄση δύναμη ἔχεις τὴν πνευματικὴ διαύγεια

57. Φιλ. 4, 13.

τον τὸ μεσονυκτικὸν μετὰ πάσης προσοχῆς καὶ συνέσεως· εἴθ' οὕτω καθήσας, εὐξαι καθαρῶς καὶ ἀρρεμβάστως ἐν καρδίᾳ, ὡς δεδήλωται, ὥραν μίαν· μᾶλλον δέ, ὡς ὁ δοτῆρ τῶν ἀγαθῶν παρέξει σοι· φησὶ γὰρ ὁ τῆς Κλίμακος “Νύκτωρ μὲν τὰ πολλὰ τῇ προσ-
 5 ευχῇ δίδου, τὰ δὲ βραχέα τῇ ψαλμωδίᾳ, ἡμέρας δὲ πάλιν, πρὸς τὴν σὴν παρασκευάζου δύναμιν”· εἰ δὲ καὶ οὕτως ἀγωνισάμενος, ἔτι ὀλιγωρεῖς καὶ ἀκηδιᾶς καὶ τὸν νοῦν θολούμενον κέκτησαι ὑπὸ τινος συμβεβηκότος, ἀναστάς, διεγέρθητι, ὡς οἶδας, ἐχόμενος τῆς εὐχῆς. Εἶτα καθήσας, σπούδασον εὐξασθαι, ὡς προγέγραπται,
 10 ἐπιμελούμενος αἰεὶ, ἵνα διὰ προσευχῆς καθαρᾶς τῷ καθαρῷ ὁμιλῆς Θεῷ. Εἶτα διαναστάς, ψάλλε συνετῶς τὸν ἐξάψαλμον, τὸν ν' καὶ κανόνα οἷον βούλει. Εἴθ' οὕτω καθήσας καὶ διαγρηγορῶν, εὐξαι εἰλικρινῶς ὥρας τὸ ἥμισυ. Καὶ αὐθις ἀναστάς ψάλλε τοὺς αἴνους, τὴν συνήθη δοξολογίαν, τὴν πρώτην “Ὁραν, καὶ μετὰ ταῦτα, ἀπό-
 15 λυσον. Εἰς τοσοῦτον δὲ ὕψος φερέσθω τὰ διὰ τῶν σῶν χειλέων λεγόμενα, ὡς μόνον ὑπάρχειν ἀκουστὰ τοῖς σοῖς ὡσὶν (ἐπεὶ καὶ «καρπούς χειλέων»⁸ προσφέρειν τῷ Θεῷ ἐντετάμεθα), ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ διανοίας εὐχαριστῶν τῷ φιλανθρώπῳ καὶ κηδεμόνι πανσόφῳ Θεῷ ἡμῶν, τῷ κατὰ τὸ αὐτοῦ ἄπειρον ἔλεος ἀξιώσαντι
 20 ἡμᾶς διελθεῖν εὐμαρῶς τὸ τῆς παρελθούσης νυκτὸς πέλαγος καὶ τὸ τῆς ἐνεστάσης ἡμέρας κατιδεῖν φαιδρὸν στάδιον καὶ θερμῶς ὡσαύτως ἐκλιπαρῶν, ἵνα περ βραβεύσῃ ἡμῖν διαδράμει ἀκυμάντως καὶ τὸν τῶν δαιμόνων καὶ παθῶν ἀσέληνον καὶ ἄγριον λαίλαπα καὶ ἐλεῆσαι ἡμᾶς.

25 Ὅπως δεῖ πολιτεύεσθαι ἀπὸ τῆς πρωίας ἕως τοῦ ἀρίστου.

κζ. Αὐθις δὲ ἀπὸ τῆς πρωίας ἕως τοῦ ἀρίστου, κατὰ τὸ δυνατόν σοι, ὅλος ὅλον ὅλῳ Θεῷ ἀναθείς, καὶ τούτῳ ἐν συντετριμμένη καρδίᾳ εὐξάμενος, συνάρασθαί σοι, ἀσθενεῖ καὶ ῥαθύμῳ καὶ

σου, ψάλλε πρώτα τὸ μεσονυκτικὸ μὲ ὅλη τὴν προσοχή σου καὶ τὴ σύνεση. Ἐπειτα, ἀφοῦ καθίσεις, προσευχήσου μέσα στὴν καρδιά σου καθαρὰ καὶ χωρὶς ρεμβασμούς, ὅπως ἔχομε πεῖ, μία ὥρα· ἢ καλύτερα, ὅση δυνατὸτητα σοῦ δώσει ὁ δοτήρας τῶν ἀγαθῶν· γιατί λέγει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος: “Τὴ νύχτα τὸ μεγαλύτερο διάστημα νὰ τὸ ἀφιερώνεις στὴν προσευχή, ἐνῶ τὸ μικρότερο στὴν ψαλμωδία, καὶ τὴν ἡμέρα πάλι νὰ προετοιμάζεσαι ἀνάλογα μὲ τὴ δύναμή σου”. Ἐὰν ὅμως, καὶ παρὰ τὸν ἀγῶνα σου αὐτόν, ἐξακολουθεῖ νὰ σὲ κατέχει ἀκόμα ὀλιγωρία καὶ ἀκηδία καὶ νὰ εἶναι ὁ νοῦς σου ἀκόμα θολωμένος ἐξαιτίας κάποιου συμβάντος, σήκω καὶ συνέχισε τὴν προσευχή σου ἔτσι ὅπως ξέρεις. Ἐπειτα, ἀφοῦ καθίσεις, προσπάθησε νὰ προσευχηθεῖς, ὅπως ἔχει λεχθεῖ προηγουμένως, φροντίζοντας πάντοτε νὰ πλησιάζεις τὸν καθαρὸ Θεὸ μὲ καθαρὴ προσευχή. Στὴ συνέχεια, ἀφοῦ σηκωθεῖς, ψάλλε μὲ σύνεση τὸν ἑξάψαλμο, τὸν πεντηκοστὸ Ψαλμὸ καὶ ὅποιον κανόνα θέλεις. Ἐπειτα, ἀφοῦ καθίσεις καὶ συγκεντρώσεις ὅλη τὴν προσοχή σου, προσευχήσου μὲ εὐκρίνεια μισὴ ὥρα. Καὶ πάλι ἀφοῦ σηκωθεῖς ψάλλε τοὺς αἴνους, τὴ συνηθισμένη δοξολογία, τὴν πρώτη “Ὡρα, καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὰ κάνε ἀπόλυση. Τὰ ὅσα λές μὲ τὰ χεῖλη σου ἔτσι νὰ τὰ λές, ὥστε νὰ τὰ ἀκοῦν μόνο τὰ αὐτιά σου (γιατί ἔχομε λάβει ἐντολὴ νὰ προσφέρουμε στὸν Θεὸ καὶ «καρπούς χειλέων»⁵⁸), εὐχαριστώντας μὲ ὅλη τὴν ψυχὴ καὶ τὴ διάνοιά σου τὸν φιλανθρώπο καὶ κηδεμόνα πάνσοφο Θεό μας, πὺ μὲ τὸ ἄπειρο ἔλεός του μᾶς ἀξίωσε νὰ περάσομε μὲ εὐκολία τὸ πέλαγος τῆς νύχτας πὺ πέρασε καὶ νὰ ἀντικρύσομε τὸ χαρούμενο στάδιο τῆς ἡμέρας πὺ ξημέρωσε, καὶ νὰ τὸ ἱκετεύεις ἐπίσης θερμὰ, νὰ μᾶς ἀξιώσει νὰ περάσομε χωρὶς κλυδωνισμούς καὶ τὴν ἀσέληνη καὶ ἄγρια καταιγίδα τῶν δαιμόνων καὶ τῶν παθῶν καὶ νὰ μᾶς ἐλεήσει.

Πὺς πρέπει νὰ περνᾷς τὸ διάστημα ἀπὸ τὸ πρωὶ μέχρι τὸ φαγητό.

27. Ἐπίσης τὸ διάστημα ἀπὸ τὸ πρωὶ μέχρι τὸ φαγητό, ἀφοῦ μὲ ὅλη τὴ δύναμή σου ἀναθέσεις ὅλον τὸν ἑαυτό σου σὲ ὅλον τὸν Θεό, καὶ κάνεις τὴν προσευχή σου μὲ συντριμμένη καρδιά, παρακαλώ-

58. Ἐβρ. 13, 15.

ἀπροαιρέτῳ τυγχάνοντι, δίελθε ἐν προσευχῇ καθαρᾷ καρδιακῇ καὶ ἄρρεμβάστῳ ἐν ἀναγνώσει, ὄρθιος μὲν ἀναγινώσκων τὸ τετυπωμένον σοι ἐκ τοῦ Ψαλτηρίου, τοῦ Ἀποστόλου καὶ τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου ὁμοίως ποιῶν κἂν ταῖς εὐχαῖς, ταῖς πρὸς τὸν Κύριον 5 ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ ταῖς εἰς τὴν ὑπέραγνον Θεοτόκον, καθήμενος δὲ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἀναγνώσεσι τῶν ἁγίων Γραφῶν. Μετὰ δὴ ταῦτα ψάλλε νουνεχῶς τὰς συνήθεις ὥρας, αἱ ὑπὸ τῶν τῆς Ἐκκλησίας τροφίμων πάνυ σοφῶς διετυπώθησαν, ὅλω μένει ψυχῆς ἀπωθούμενος τὴν ἀργίαν, ὡς πάσης κακίας διδάσκαλον, καὶ 10 μετὰ τῶν παθῶν, καὶ τὰς ἀφορμὰς αὐτῶν, κἂν μικραὶ τινες εἶναι δοκῶσι καὶ ἀδλαβεῖς φαίνονται.

**Περὶ παραφυλακῆς ἀπὸ τῆς ἀργίας, καὶ ὅτι ἀναγκαῖον
τηρεῖν τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν
καὶ τὸν ἡσυχάζοντα.**

15 κη'. Καθὼς λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ: "Παραφυλάττεσθε, ὡ ἀγαπητοί, ἀπὸ τῆς ἀργίας διότι ἐγκέκρουπται ἐν αὐτῇ ἐγνωσμένος θάνατος καθότι χωρὶς αὐτῆς ταῖς χερσὶ τῶν αἰχμαλωτίσαι τὸν μοναχὸν σπενδόντων ἐμπίπτειν οὐκ ἔσται". Οὐ περὶ ψαλμῶν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ κατακρινεῖ ἡμᾶς ὁ Θεός, οὐδὲ περὶ τῆς τῆς προσευ- 20 χῆς ἀργίας, ἀλλ' ὅτι τῇ καταλείψει τούτων, εἴσοδος γίνεται τοῖς δαίμοσιν. Ἦνίκα δ' ἂν εὕρωσι χώραν καὶ εἰσέλθωσι καὶ συγκλείσωσι τὰς θύρας τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν, τότε πληρώσουσιν ἡμᾶς τυραννικῶς καὶ ἀκαθάρτως, ἅτινα ὑπὸ τὴν θείαν ἀπόφασιν συνέχουσι τοὺς ἐργάτας αὐτῶν, μετὰ ἐκδικήσεως σφοδροτάτης, καὶ 25 γινόμεθα ὑποχείριοι, χάριν τῆς ἐγκαταλείψεως, τῶν μικρῶν, ἅτινα διὰ τὸν Χριστὸν φροντίδος ἀξιοῦνται, ὡς γέγραπται παρὰ τῶν σοφωτάτων "Ὁ μὴ ὑποτάσσωμαι τῷ Θεῷ τὸ ἑαυτοῦ θέλημα, ὑποταγήσεται τῷ ἀντιδίκῳ αὐτοῦ". Ὡστε ταῦτα, τὰ μικρὰ σοι φαινόμενα, ὡς τείχη σοι λογισθήσονται κατέναντι τῶν αἰχμαλωτιζόντων ἡμᾶς ὧν τινων ἢ τελείωσις ἔνδοθεν τοῦ κελλίου ὑπὸ τῶν κρα-

ντας τον να σε βοηθήσει, ἐπειδὴ εἶσαι ἀδύναμος καὶ ράθυμος καὶ χωρὶς βούληση, πέρασέ το μὲ καθαρὴ καρδιακὴ προσευχὴ καὶ χωρὶς ρεμβασμούς. Κατὰ τὴν ἀνάγνωση νὰ διαβάζεις ὀρθίος τὰ καθορισμένα τεμάχια ἀπὸ τὸ Ψαλτήριον, τὸν Ἀπόστολον καὶ τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον. Τὸ ἴδιον νὰ κάνεις καὶ κατὰ τὴν ἀνάγνωση τῶν εὐχῶν πρὸς τὸν Κύριόν μας Ἰησοῦ Χριστὸν καὶ τὴν ὑπέραγνη Θεοτόκον, ἐνῶ τις ὑπολοιπὲς ἀναγνώσεις τῶν ἁγίων Γραφῶν νὰ τις κάνεις καθιστός. Μετὰ ἀπὸ αὐτὰ ψάλλε μὲ συγκεντρωμένο ὄλον τὸ νοῦ σου τις συνηθισμένες ᾠδές, οἱ ὁποῖες καθορίστηκαν μὲ πολλὴ σοφία ἀπὸ τοῦ Πατέρος τῆς Ἐκκλησίας, ἀπομακρύνοντας μὲ ὅλη τὴ δύναμιν τῆς ψυχῆς σου τὴν ἀργία, ὡς δάσκαλον κάθε κακίας, καθὼς καὶ τὰ πάθη καὶ τις ἀφορμὲς τους, ἔστω κι ἂν φαίνονται ὅτι εἶναι μικρὲς καὶ ἀβλαβεῖς .

Γιὰ τὴν προφύλαξιν ἀπὸ τῆς ἀργίας, καὶ ὅτι εἶναι ἀνάγκη καὶ ὁ ἡσυχαστὴς νὰ τηρεῖ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν.

28. Ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ: “Νὰ προφυλάγεσθε, ἀγαπητοὶ μου, ἀπὸ τὴν ἀργία· καθόσον κρύβεται μέσα σ’ αὐτὴν βέβαιος θάνατος· γιατί χωρὶς αὐτὴν ὁ μοναχὸς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ πέσει στὰ χέρια ἐκείνων ποὺ ἀγωνίζονται νὰ τὸν αἰχμαλωτίσουν”. Ἐκείνη τὴν ἡμέραν δὲν θὰ μᾶς καταδικάσῃ ὁ Θεὸς ἐπειδὴ παραλείψαμε τὴν ἀνάγνωσιν Ψαλμῶν, οὔτε ἐπειδὴ δὲν κάναμε τὴν προσευχὴν μας, ἀλλ’ ἐπειδὴ μὲ τὴν παράλειψιν αὐτῶν, ἀνοίγεται ὁ δρόμος νὰ μποῦν μέσα μας οἱ δαίμονες. Ὅταν βροῦν μέρος καὶ μποῦν μέσα μας καὶ κλείσουν τις θύρας τῶν ὀφθαλμῶν μας, τότε θὰ μᾶς γεμίσουν μὲ τρόπο τυραννικὸ καὶ ἀκάθαρτον μὲ ὅλα ἐκεῖνα τὰ κακὰ ποὺ καθιστοῦν ὑπεύθυνους στὴ θείαν ἀπόφασιν γιὰ φοβερὴν τιμωρίαν ἐκείνους ποὺ πράττουν αὐτὰ, καὶ γινόμαστε αἰχμάλωτοι τῶν ἐχθρῶν μας ἐπειδὴ ἐγκαταλείψαμε τὰ μικρὰ, τὰ ὁποῖα εἶναι γιὰ χάριν τοῦ Χριστοῦ ἄξια φροντίδας, ὅπως ἔχει γραφῆ ἀπὸ τοὺς σοφώτατους Πατέρας: “Ἐκεῖνος ποὺ δὲν ὑποτάσῃ τὸ θέλημά του στὸν Θεόν, θὰ ὑποταχθῇ στὸν ἀντίδικόν του”. Ὡστε αὐτὰ, ποὺ σοῦ φαίνονται μικρὰ, θὰ σοῦ θεωρηθοῦν ὡς τείχη ἀπέναντι σὲ ἐκείνους ποὺ ἐπιδιώκουν νὰ μᾶς αἰχμαλωτίσουν, ἢ τέλεσιν τῶν ὁποίων ὀρίσθηκε μὲ ἀποκάλυψιν τοῦ Πνεύ-

τούντων τὴν τάξιν τῆς Ἐκκλησίας σοφῶς τέθειται, πρὸς φυλακὴν
 τῆς ἡμετέρας ζωῆς, ἐν πνεύματι ἀποκαλύψεως, ὧν ἡ κατάλειψις
 ὑπὸ τῶν ἀσόφων μικρὰ λογίζεται, τὴν δὲ ὑπ' αὐτῶν ζημίαν μὴ λο-
 γιζομένων. Τούτων ἢ τε ἀρχὴ τῆς ὁδοῦ καὶ ἢ μεσότης, ἐλευθερία
 5 ἀπαίδευτος, ἣτις ἐστὶ μήτηρ τῶν παθῶν· κρεῖσσον γὰρ ἀγωνίσα-
 σθαι μὴ ἐγκαταλείψαι τὰ μικρὰ, ἢ τόπον δοῦναι τῇ ἁμαρτίᾳ, ἐν τῷ
 πλατυσμῷ αὐτῶν. Ταύτης γὰρ τῆς ἀκαίρου ἐλευθερίας, δουλεία
 τὸ τέλος ἀπότομος". Καὶ αὖθις "ὦ, τί γλυκεῖαί εἰσιν αἱ ἀφορμαὶ
 τῶν παθῶν! Τὰ μὲν γὰρ πάθη ἐνίοτε δύναται τις κόψαι, καὶ τῷ μα-
 10 κρυσμῷ αὐτῶν γαληνιᾷ καὶ εὐφραίνεται ἐν τῷ παύεσθαι αὐτά, τὰς
 μέντοι αἰτίας λιπεῖν οὐ δύναται. Διὰ τοῦτο μὴ θέλοντες πειραζό-
 μεθα. Καὶ ἐν μὲν τοῖς πάθεσι λυπούμεθα, τὰς δὲ ἀφορμὰς ἐμμένειν
 ἐν ἡμῖν ἀγαπῶμεν· τὰς ἁμαρτίας οὐκ ἐφιέμεθα, τὰς δὲ ἐπιφερού-
 σας ἡμῖν αὐτὰς αἰτίας μεθ' ἡδονῆς δεχόμεθα. Τούτου ἕνεκεν πα-
 15 ραίτιοι γίνονται τῇ ἐνεργείᾳ αἱ δευτέραι τῶν πρώτων. Ὁ τὰς ἀφορ-
 μὰς τῶν παθῶν ἀγαπῶν, ὑποχειρίος ἐστὶν ἄκων καὶ μὴ βουλόμενος
 καὶ δεδούλωται τοῖς πάθεσιν· ὁ μισῶν τὰς ἰδίας ἁμαρτίας, παύσε-
 ται ἀπ' αὐτῶν, καὶ ὁ ὁμολογῶν αὐτάς, τεύξεται ἀφέσεως· Ἀδύνα-
 τον δέ τινι τὴν ἕξιν τῆς ἁμαρτίας καταλιπεῖν, πρὶν ἔχθραν κτήση-
 20 ται μετ' αὐτῆς, καὶ ἀφέσεως τυχεῖν, πρὸ τῆς τῶν πλημμελημάτων
 ὁμολογήσεως ἢ μὲν γὰρ ταπεινώσεώς ἐστὶν ἀληθοῦς αἰτία, ἢ δὲ
 κατανύξεως ἀπὸ αἰσχίνης ἀκολουθούσης τῇ καρδίᾳ". Καὶ πάλιν
 "Οὐκ ἐστὶν ἁμαρτία ἀσυγχώρητος, εἰ μὴ ἡ ἀμετανόητος".

Ἄλλὰ περὶ μὲν τούτων ἄλλις σὺ δὲ μετὰ τὴν τῶν εἰρημένων
 25 ὥρων ψαλμοδίαν φάγε, κρατῶν καὶ τὴν εὐχὴν ἐν τῇ τροφῇ, ἵν'
 οὕτω ποιῶν ἔλθῃς εἰς ἕξιν, σθένει τῆς χάριτος, τοῦ προσεύχεσθαι
 ἀδιαλείπτως κατὰ τὴν ἐντολήν". Ἄλλ' ὁ μὲν περὶ τῆς τοῦ σώματος
 διακρατούσης τροφῆς ἀρρήτω σοφίᾳ τοῦ κτίσαντος λόγος μικρὸν

ματος ἀπὸ τοὺς ὑπεύθυνους τῆς τάξης τῆς Ἐκκλησίας μὲ πολλή σοφία νὰ γίνεται μέσα στὸ κελλὶ γιὰ τὴν προφύλαξη τῆς ζωῆς μας, ἢ παράλειψη τῶν ὁποίων ἀπὸ τοὺς ἄσοφους θεωρεῖται μικρή, χωρὶς ὅμως νὰ ὑπολογίζονται αὐτοὶ τῆ ζημία ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτὰ. Αὐτῶν καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς μοναχικῆς ὁδοῦ καὶ ἡ μεσότητά εἶναι ἐλευθερία χωρὶς παιδευτικούς κανόνες, ποὺ εἶναι μητέρα τῶν παθῶν· γιατί εἶναι προτιμότερο νὰ ἀγωνιστεῖ κανεὶς νὰ μὴ ἐγκαταλείψει τὰ μικρά, παρὰ νὰ δώσει τόπο στὴν ἁμαρτία ἀπὸ τὸ κενὸ ποὺ ἀφήνουν αὐτὰ. Γιατὶ τὸ τέλος αὐτῆς τῆς ἀκατάλληλης ἐλευθερίας εἶναι δουλεία σκληρῇ”. Καὶ ἐπίσης· “Πόσο γλυκειές εἶναι πραγματικὰ αἱ ἀφορμὲς τῶν παθῶν! Γιατὶ τὰ πάθη μπορεῖ κανεὶς κάποτε νὰ τὰ κόψει, καὶ μὲ τὴν ἀπομάκρυνσή του ἀπὸ αὐτὰ βρίσκει τὴ γαλήνη καὶ εὐφραίνεται ποὺ μπόρεσε νὰ τὰ παύσει, τὶς αἰτίες ὅμως αὐτῶν δὲν μπορεῖ νὰ τὶς ἀποφύγει. Γι’ αὐτὸ καὶ πειραζόμεστε χωρὶς νὰ τὸ θέλομε. Καὶ μὲ τὰ πάθη βέβαια λυπούμαστε, οἱ ἀφορμὲς ὅμως αὐτῶν μᾶς ἀρέσει νὰ παραμένουν μέσα μας. Τὰς ἁμαρτίες δὲν τὶς ἐπιθυμοῦμε, τὶς αἰτίες ὅμως ποὺ μᾶς προξενοῦν αὐτὲς τὶς δεχόμεστε μὲ ἡδονή. Ἐξαιτίας αὐτοῦ οἱ δευτέρες γίνονται αἰτία γιὰ τὴ διάπραξη τῶν πρώτων. Ἐκεῖνος ποὺ ἀγαπᾷ τὶς ἀφορμὲς τῶν παθῶν, αὐτὸς γίνεται χωρὶς νὰ τὸ θέλει αἰχμάλωτος καὶ δοῦλος τῶν παθῶν. Αὐτὸς ποὺ μισεῖ τὶς ἴδιες τὶς ἁμαρτίες, σταματᾷ νὰ τὶς κάμνει, καὶ αὐτὸς ποὺ τὶς ἐξομολογεῖται, θὰ λάβει τὴ συγχώρησή τους. Εἶναι ἀδύνατον κάποιος νὰ ἐγκαταλείψει τὴ συνήθεια τῆς ἁμαρτίας, προτοῦ ἀποκτήσει ἔχθρα ἐναντίον αὐτῆς, καὶ νὰ ἐπιτύχει συγχώρηση, προτοῦ ἐξομολογηθεῖ τὰ ἁμαρτήματά του. Γιατὶ τὸ ἓνα εἶναι αἰτία ἀληθινῆς ταπεινώσεως, ἐνῶ τὸ ἄλλο αἰτία κατανύξεως ποὺ πλημμυρίζει τὴν καρδιά ἀπὸ ντροπὴ”. Καὶ πάλι· “Δὲν ὑπάρχει ἁμαρτία ἀσυγχώρητη, παρὰ μόνον ἡ ἀμετανόητη”.

Ἄλλὰ γι’ αὐτὰ εἶναι ἀρκετὰ τὰ ὅσα εἶπαμε. Σὺ ὅμως μετὰ τὴν ψαλμωδία τῶν Ὠρῶν ποὺ εἶπαμε φάγε, συνεχίζοντας καὶ τὴν προσευχὴ κατὰ τὴν ὥρα τοῦ φαγητοῦ, ὥστε, ἐνεργώντας ἔτσι, νὰ φτάσεις στὴ συνήθεια, μὲ τὴ δύναμη τῆς χάριτος, νὰ προσεύχεσαι ἀκατάπαυστα, σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολή”. Ἄλλὰ ὁ λόγος γιὰ τὴν τροφή ποὺ μὲ τὴν ἀνεκφραστὴ σοφία τοῦ Δημιουργοῦ συγκρατεῖ τὸ σῶμα

ἀναμεινάτω, ὁ δὲ περὶ τῆς τὴν ψυχὴν συνιστώσης καὶ ζωούσης λόγος προτασσέσθω, ἥτις ἐστὶ, κατὰ τοὺς Ἁγίους, ἡ ἱερὰ καὶ θεοποιὸς προσευχή· καὶ μάλα εἰκότως, ἐπεὶ καὶ ἡ ψυχὴ προτιμότερα τοῦ σώματος

5 Ἔτι περὶ προσευχῆς, καὶ ὅτι δεῖ προσεύχεσθαι ἀεί.

κθ. Ὡσπερ τοῦτο τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον, ψυχῆς μὴ παρούσης, νεκρὸν ἐστὶ καὶ δυσῶδες, οὕτω καὶ ψυχὴ μὴ κινουσα ἑαυτὴν εἰς προσευχὴν, νεκρά ἐστὶ καὶ ἀθλία καὶ δυσώδης καὶ ὅτι γε παντὸς θανάτου ἠγεῖσθαι πικρότερον προσήκει τὸ στερηθῆναι προσευ-
10 χῆς, διδάσκει καλῶς ἡμᾶς ὁ μέγας Δανιὴλ ὁ προφήτης, μᾶλλον ἐλόμενος ἀποθανεῖν, ἢ στιγμὴν ὥρας στερηθῆναι προσευχῆς⁶⁰. Ἔτι διδάσκει ἡμᾶς καλῶς ὁ θεῖος Χρυσόστομος “Πᾶς προσευχόμενος, τῷ Θεῷ διαλέγεται· ὅσον δέ ἐστιν, ἄνθρωπον ὄντα τῷ Θεῷ ὁμιλεῖν, ἀγνοεῖ τῶν ἀπάντων μὲν οὐδεὶς, παραστῆσαι δὲ λόγῳ τὴν
15 τιμὴν οὐκ ἂν τις δυνηθείη· αὕτη γὰρ ἡ τιμὴ καὶ τὴν τῶν ἀγγέλων ὑπεραίρει μεγαλοπρέπειαν”. Ἔτι: “Προσευχὴ κοινὸν ἔργον ἀγγέλων ὁμοῦ καὶ ἀνθρώπων καὶ οὐκ ἔτι μέσον οὐδὲν ἑκατέρας φύσεως τό γε εἰς προσευχὴν· αὕτη σε χωρίζει τῶν ἀλόγων, αὕτη σε συνάπτει τοῖς ἀγγέλοις ταχέως δέ τις εἰς τὴν ἐκείνων μεταστήσε-
20 ται πολιτείαν καὶ δίον καὶ δίκαιταν καὶ τιμὴν καὶ εὐγένειαν καὶ σοφίαν καὶ σύνεσιν, πάντα τὸν δίον ἐν προσευχαῖς καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ λατρείᾳ σπουδάζων ἐσχολακέναι”. Ἔτι: “Ὅταν ἴδῃ ψυχὴν ὁ διάβολος περιπεφραγμένην ἀρεταῖς, οὐ τολμᾷ γενέσθαι πλησίον αὐτῆς, δεδοικῶς τὴν ἰσχὴν καὶ τὴν δύναμιν, ἣν αἱ προσευχαὶ πα-
25 ρέχουσι, μᾶλλον τρέφουσαι τὴν ψυχὴν, ἢ τὸ σῶμα τὰ σιτία”. Ἔτι: “Νεῦρα τῆς ψυχῆς εἰσὶν αἱ προσευχαί· ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα διὰ τῶν νεύρων συνέχεται καὶ συντρέχει καὶ ἴσταται καὶ ζῆ καὶ πέπηγεν (ἂν δὲ ταῦτά τις ἐκτέμη, πᾶσαν ἁρμονίαν διαλύει τοῦ σώματος), οὕτως αἱ ψυχαὶ διὰ τῶν ἁγίων προσευχῶν ἁρμόζονται καὶ

ἄς περιμένει λίγο, καὶ ἄς προηγηθεῖ ὁ λόγος γιὰ τὴν τροφή πού συγκρατεῖ καὶ δίνει ζωὴ στὴν ψυχὴ, ἢ ὅποια εἶναι, σύμφωνα μὲ τοὺς Ἁγίους, ἢ ἱερὰ καὶ θεοποιὸς προσευχή. Καὶ πολὺ σωστά, ἀφοῦ καὶ ἡ ψυχὴ εἶναι προτιμότερη τοῦ σώματος.

Συνέχεια γιὰ τὴν προσευχή, καὶ ὅτι πρέπει νὰ προσευχόμεστε πάντοτε.

29. Ὅπως ἀκριβῶς τὸ σῶμα μας, ὅταν δὲν ὑπάρχει ἡ ψυχὴ σ' αὐτὸ εἶναι νεκρὸ καὶ βρωμερὸ, ἔτσι καὶ ψυχὴ πού δὲν κινεῖ τὸν ἑαυτὸ τῆς πρὸς τὴν προσευχή, εἶναι νεκρὴ καὶ ἀθλια καὶ βρωμερὴ. Τὸ ὅτι βέβαια πρέπει νὰ θεωροῦμε πρὸ ὀδυνηρὸ ἀπὸ κάθε θάνατο τὸ νὰ στερηθοῦμε τὴν προσευχή, μᾶς τὸ διδάσκει καλῶς ὁ μέγας Δανιήλ ὁ προφήτης, πού προτίμησε μᾶλλον νὰ πεθάνει, παρὰ νὰ στερηθεῖ ἔστω καὶ πρὸς στιγμὴ τὴν προσευχή⁶⁰. Ἐπίσης μᾶς τὸ διδάσκει καλῶς καὶ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος: “Καθένας πού προσεύχεται, συνομιλεῖ μὲ τὸν Θεό. Τὸ πόσο μεγάλο πρᾶγμα εἶναι, ὄντας κανεὶς ἄνθρωπος, νὰ συνομιλεῖ μὲ τὸν Θεό, δὲν τὸ ἀγνοεῖ βέβαια κανένας ἀπολύτως, δὲ θὰ μπορέσει ὅμως νὰ παραστήσει μὲ τὸ λόγο τὴν τιμὴ αὐτῆ· γιὰ αὐτὴ ἡ τιμὴ ξεπερνᾷ καὶ τὴ μεγαλοπρέπεια τῶν ἀγγέλων”. Ἀκόμη: “Ἡ προσευχή εἶναι κοινὸ ἔργο τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ δὲν ὑπάρχει κανένα ἐνδιάμεσο πού νὰ χωρίζει τις δύο φύσεις ὡς πρὸς τὴν προσευχή. Αὐτὴ σὲ χωρίζει ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα, καὶ αὐτὴ σὲ ἐνώνει μὲ τοὺς ἀγγέλους. Πολὺ γρήγορα θὰ μπορέσει κανεὶς νὰ μεταπηδήσει στὴν πολιτεία καὶ τὸν βίον καὶ τὸν τρόπο ζωῆς καὶ τὴν τιμὴ καὶ τὴν εὐγένεια καὶ τὴ σοφία καὶ τὴ σύνεση, ἐὰν φροντίζει νὰ ἀφιερώνει ὅλη τὴ ζωὴ του στὶς προσευχὲς καὶ τὴ λατρεία τοῦ Θεοῦ”. Ἐπίσης: “Ὅταν ὁ διάβολος δεῖ τὴν ψυχὴ περιφραγμένη μὲ τις ἀρετές, δὲν τολμᾷ νὰ τὴν πλησιάσει, φοβούμενος τὴ ἰσχὺ καὶ τὴ δύνάμη τους, πού τὴν παρέχουν σ' αὐτὴν οἱ προσευχὲς, πού τρέφουν περισσότερο αὐτὲς τὴν ψυχὴ, παρὰ οἱ τροφὲς τὸ σῶμα”. Ἀκόμα: “Οἱ προσευχὲς εἶναι νεῦρα τῆς ψυχῆς· γιὰ αὐτὸ, ὅπως ἀκριβῶς τὸ σῶμα συγκρατεῖται καὶ διατηρεῖται στὴν ὑπαρξὴ καὶ στέκεται καὶ ζεῖ καὶ στηρίζεται μὲ τὰ νεῦρα (ἂν κάποιος κόψει αὐτά, διαλύεται ὅλη ἡ ἁρμονία τοῦ σώματος), ἔτσι καὶ οἱ ψυχὲς συναρμώ-

60. Δαν. 6, 10 ἔ.

συνεστήκασι καὶ τὸν δρόμον τῆς εὐσεβείας τρέχουσιν εὐχερῶς.
 Ἐὰν δὲ τῆς προσευχῆς στερήσῃς σαυτὸν, ταυτὸν ποιεῖς, ὥσπερ ἂν
 εἰ τὸν ἰχθὺν ἐκ τοῦ ὕδατος ἐξήγαγες ὥσπερ γὰρ ἐκείνῳ ζωὴ τὸ
 ὕδωρ, οὕτω σοὶ προσευχή. Διὰ ταύτης ἐστὶ τὸν ἀέρα ὥσπερ δι'
 5 ὕδατος ἀναπτήναι καὶ εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀναβῆναι καὶ Θεοῦ γε-
 νέσθαι πλησίον”.

Ἔτι· “Προσευχή καὶ δέησις ναοὺς Θεοῦ τοὺς ἀνθρώπους
 ἐργάζεται, καὶ ὥσπερ χρυσοὺς καὶ λίθοι πολύτιμοι καὶ μάρμαρα
 ποιοῦσι τοὺς οἴκους τῶν βασιλέων, οὕτω καὶ προσευχή τοὺς ἀν-
 10 θρώπους ναοὺς τοῦ Χριστοῦ. Τί οὖν ἂν γένοιτο μείζον προσευχῆς
 ἐγκώμιον, ἢ ὅτι ναοὺς ἀπεργάζεται Θεοῦ; Καὶ ὅν οὐ χωροῦσιν οὐ-
 ρανοί, οὗτος εἰς ψυχὴν εἰσέρχεται, ζῶσαν ἐν προσευχαῖς”. Ἔτι·
 “Κἀκεῖθεν ἴδοι τις ἂν τὴν δύναμιν τῶν ἁγίων εὐχῶν, ὅτι Παῦλος,
 ὁ διὰ πάσης τῆς οἴκουμένης, ὥσπερ ὑπόπτερος τρέχων καὶ δεσμο-
 15 τήριον οἰκῶν καὶ μάστιγας ὑπομένων καὶ φορῶν ἄλυσιν καὶ ζῶν
 ἐν αἵματι καὶ κινδύνοις καὶ δαίμονας ἐλαύνων καὶ νεκροὺς ἐγεί-
 ρων καὶ παύων ἀρρωστήματα, οὐχ ἐνὶ τούτων ἐθάρρησεν εἰς τὴν
 τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν, ἀλλὰ ταῖς προσευχαῖς ἐτείχιζε τὴν ψυ-
 χήν, καὶ μετὰ τὰ σημεῖα καὶ τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν, ἐπὶ τὰς
 20 προσευχὰς ἔτρεχεν, ὥσπερ τις ἀθλητῆς ἐπὶ παλαιόστραν στεφάνου.
 Καὶ γὰρ καὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων
 ἡ προσευχή χρηγός. Ἦν γὰρ ἐπὶ δένδρων ἰσχύς ἔχει τὰ ὕδατα,
 ταύτην ἐπὶ τοῦ βίου τῶν ἁγίων αἱ προσευχαί”. Ἔτι· “Προσευχή
 σωτηρίας ἀφορμή, ἀθανασίας πρόξενος, τῆς Ἐκκλησίας τεῖχος
 25 ἀρραγές, φυλακτήριον ἄσυλον, φοβερόν μὲν τοῖς δαίμοσι, σωτή-
 ριον δὲ τοῖς εὐσεδέσιν ἡμῖν”. Ἔτι· “Ὡσπερ τινὸς βασιλίδος εἰσιού-
 σης εἰς τινα πόλιν πάντα τὸν πλοῦτον συνακολουθεῖν ἀνάγκη, οὕ-
 τω δὴ καὶ προσευχῆς εἰσιούσης εἰς ψυχὴν, πᾶσα ἀρετὴ συνεισέρχε-
 ται”. Ἔτι· “Ὅπερ ἐστὶ θεμέλιος οἶκῳ, τοῦτο ἐν ψυχῇ προσευχή·
 30 καὶ δεῖ ταύτην πρώτην ὥσπερ κρηπίδα καὶ ῥίζαν ἐν τῇ ψυχῇ πῆ-

ζονται καὶ διατηροῦνται καὶ τρέχουν μὲ εὐκολία τὸν δρόμο τῆς εὐσέβειας μὲ τὶς ἅγιες προσευχάς. Ἐὰν στερήσεις τὸν ἑαυτό σου ἀπὸ τὴν προσευχή, κάνεις τὸ ἴδιο, σὰν νὰ βγάξεις τὸ ψάρι ἀπὸ τὸ νερό. Γιατί, ὅπως ἀκριβῶς σὲ ἐκεῖνο τὸ νερὸ εἶναι ζωὴ του, ἔτσι καὶ σὲ σένα ἢ προσευχή. Γιατί μὲ αὐτὴν μπορεῖς νὰ διασχίσεις τὸν ἀέρα, σὰν μέσα ἀπὸ νερό, καὶ νὰ ἀνεβῆς στοὺς οὐρανοὺς καὶ νὰ βρεθεῖς κοντὰ στὸν Θεό”.

Ἄκόμα: “Ἡ προσευχὴ καὶ ἡ δέηση κάμνουν τοὺς ἀνθρώπους ναοὺς τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅπως ὁ χρυσὸς καὶ οἱ πολύτιμοι λίθοι καὶ τὰ μάρμαρα κατασκευάζουν τοὺς οἴκους τῶν βασιλέων, ἔτσι καὶ ἡ προσευχὴ κάμνει τοὺς ἀνθρώπους ναοὺς τοῦ Χριστοῦ. Τί λοιπὸν θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει μεγαλύτερο ἐγκώμιο τῆς προσευχῆς, ἀπὸ τὸ ὅτι κάμνει τοὺς ἀνθρώπους ναοὺς τοῦ Θεοῦ; Καὶ Ἐκεῖνον ποὺ δὲν τὸν χωροῦν οἱ οὐρανοί, αὐτὸς μπαίνει στὴν ψυχὴ ποὺ ζεῖ μὲ τὶς προσευχάς”. Ἐπίσης: “Καὶ ἀπὸ αὐτὸ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ δεῖ τὴν δύναμη τῶν ἁγίων προσευχῶν, ὅτι Παῦλος, αὐτὸς ποὺ διέτρεχε ὅλη τὴν οἰκουμένη σὰ νὰ εἶχε φτερά, καὶ εἶχε κατοικία του τὸ δεσμοτήριον καὶ ὑπέμενε μαστιγώματα καὶ φοροῦσε ἀλυσίδα στὰ πόδια καὶ ζοῦσε μὲ πληγὰς καὶ κινδύνους καὶ ἔδιωχνε δαίμονες καὶ ἀνέστηνε νεκροὺς καὶ θεράπευε ἀρρώστιες, δὲν θεώρησε στήριγμά του κανένα ἀπὸ αὐτὰ γιὰ τὴν σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ μὲ τὶς προσευχὰς περιτείχιζε τὴν ψυχὴ του, καὶ μετὰ τὰ θαύματα καὶ τὴν ἀνάστασι τῶν νεκρῶν, ἔτρεχε στὶς προσευχὰς, ὅπως ἀκριβῶς κάποιος ἀθλητὴς στὴν παλαιστρα γιὰ τὸ στεφάνι. Γιατί ἡ προσευχὴ εἶναι χορηγὸς καὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν καὶ ὅλων τῶν ἄλλων γενικά. Ὅποια δηλαδὴ δύναμη ἔχει τὸ νερὸ γιὰ τὰ δένδρα, αὐτὴν ἔχουν οἱ προσευχὰς στὴ ζωὴ τῶν ἁγίων”. Ἄκόμα: “Ἡ προσευχὴ εἶναι ἀφορμὴ σωτηρίας, ἀθανασίας πρόξενος, ἀσάλευτο τεῖχος τῆς Ἐκκλησίας, φυλακτήριον παραβίαστο, φοβερὸ γιὰ τοὺς δαίμονες, καὶ σωτήριον γιὰ ἡμᾶς τοὺς εὐσεβεῖς”. Ἐπίσης: “Ὅπως ἀκριβῶς ὅταν μὰ βασίλισσα μπαίνει σὲ κάποια πόλη, κατ’ ἀνάγκη τὴν ἀκολουθεῖ καὶ ὅλος ὁ πλοῦτος της, ἔτσι λοιπὸν καὶ ὅταν μπεῖ ἡ προσευχὴ μέσα στὴν ψυχὴ, μπαίνει μαζί της καὶ ὅλη ἡ ἀρετὴ της”. Ἄκόμα: “Ἐκεῖνο ποὺ εἶναι τὸ θεμέλιο γιὰ τὸ σπίτι, αὐτὸ εἶναι γιὰ τὴν ψυχὴ ἡ προσευχὴ, καὶ πρέπει αὐτὴν πρώτη νὰ στήσομε μέσα στὴν σὰν θεμέλιο καὶ ρίζα,

ξαντας, ἐποικοδομεῖν σπουδαίως καὶ σωφροσύνην καὶ πρόνοιαν πτωχῶν καὶ πάντας τοὺς νόμους τοῦ Χριστοῦ”. Ἔτι· “Φῶς ἐστὶ διανοίας καὶ ψυχῆς ἢ μετὰ σπουδῆς εὐχῆ, φῶς ἄσβεστον καὶ διηνεκές. Διὰ τοῦτο μυρίους συρφετοὺς λογισμῶν ἐμβάλλει ταῖς ἡμετέραις διανοίαις ὁ πονηρός· καὶ ἅπερ οὐδέ ποτε ἐλογισάμεθα, ταῦτα συνάγων ἐν τῷ καιρῷ τῆς εὐχῆς, καταχεῖ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς”. Ἔτι· “Μέγα ὄπλον εὐχῆ, μεγάλη ἀσφάλεια”.

Καὶ ὁ Θεολόγος “Μνημονευτέον Θεοῦ ἢ ἀναπνευστέον”. Καὶ αὐθις “Συνεχέστερον νόει τὸν Θεὸν ἢ ἀνάπνει”. Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· “Ἄνευ ἀδιαλείπτου προσευχῆς προσεγγίσει τῷ Θεῷ οὐ δύνασαι”· καὶ, “Μετὰ τὸν κόπον τῆς προσευχῆς, ποιῆσαι τῷ νοῖ μέριμναν ἑτέραν, σκορπισμὸν τῆς διανοίας ἀπεργάζεται”· καὶ, “Πᾶσα προσευχῆ, ἐν ἧ μὴ μοχθήσῃ τὸ σῶμα καὶ θλιθῇ ἐν αὐτῇ ἢ καρδία, ἔκτρομα λογίζεται· χωρὶς γὰρ ψυχῆς ἐστὶν ἐκείνη ἢ προσευχῆ”.

Καὶ ὁ τῆς Κλίμακος “Προσευχῆ ἐστὶ, κατὰ μὲν τὴν αὐτῆς ποιότητα, συνουσία καὶ ἔνωσις ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ, κατὰ δὲ ἐνέργειαν, κόσμου σύστασις, Θεοῦ καταλλαγή, δακρῶν μήτηρ καὶ πάλιν θυγάτηρ, ἁμαρτημάτων ἰλασμός, πειρασμῶν γέφυρα, θλίψεως μεσότοιχον, πολέμων θραῦσις, ἀγγέλων ἔργον, ἀσωμάτων πάντων τροφή, ἢ μέλλουσα εὐφροσύνη, ἀπέραντος ἐργασία, ἀρετῶν πηγὴ, χαρισμάτων πρόξενος, προκοπὴ ἀόρατος, τροφή ψυχῆς, νοῦ φωτισμός, ἀπογνώσεως πέλυξ, ἐλπίδος ἀπόδειξις, λύπης λύτρωσις, πλοῦτος μοναχῶν, ἡσυχαστῶν θησαυρός, θυμοῦ μείωσις, ἔσοπτρον προκοπῆς, μέτρων ἐμφάνεια, καταστάσεως δήλωσις, τῶν μελλόντων ἀποκάλυψις, κλέους σημασία· προσευχῆ ἐστὶ τῷ ὄντως εὐχομένῳ δικαστήριον καὶ κριτήριον καὶ δῆμα Κυρίου πρὸ τοῦ μέλλοντος δήματος”. Καὶ πάλιν “Οὐδὲν ἕτερόν ἐστὶ προσευχῆ, εἰ μὴ κόσμον ὄρατοῦ καὶ ἀοράτου ἀλλοτριώσεις”.

καὶ ἐπάνω σ' αὐτὴν οἰκοδομοῦμε μὲ πολλὴ προθυμία καὶ σωφροσύνη καὶ πρόνοια τῶν φτωχῶν καὶ ὅλους τοὺς νόμους τοῦ Χριστοῦ". Ἐπίσης: "Ἡ προσευχὴ ποὺ γίνεται μὲ μεγάλη προθυμία εἶναι φῶς τῆς διάνοιας καὶ τῆς ψυχῆς, φῶς ἄσβεστο καὶ αἰώνιο. Γι' αὐτὸ δάξει μέσα στὸ μυαλό μας ὁ πονηρὸς διάβολος ἀμέτρητους συρφετούς λογισμῶν, καὶ ἐκεῖνα ποὺ δὲν φέραμε ποτέ στὴ σκέψη μας, αὐτὰ συγκεντρώνει κατὰ τὴν ὥρα τῆς προσευχῆς καὶ τὰ χύνει μέσα στὴν ψυχὴ μας". Ἀκόμα: "Εἶναι μεγάλο ὄπλο ἡ προσευχή, μεγάλη ἀσφάλεια".

Καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος γράφει: "Εἶναι προτιμότερο νὰ ἔχομε στὴ μνήμη μας τὸν Θεό, παρὰ νὰ ἀναπνέομε". Καὶ ἐπίσης: "Πιὸ συχνὰ νὰ σκέπτεσαι τὸν Θεό, παρὰ νὰ ἀναπνέεις". Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ: "Χωρὶς τὴν ἀσταμάτητη προσευχὴ δὲν μπορεῖς νὰ πλησιάσεις τὸν Θεό". Καὶ πάλι: "Μετὰ τὸν κόπο τῆς προσευχῆς, ἂν ἀφήσεις τὸ νοῦ σου νὰ ἀσχοληθεῖ μὲ ἄλλες φροντίδες, προξενεῖς διασκορπισμὸ τῆς διάνοιάς σου". Ἐπίσης: "Κάθε προσευχή, κατὰ τὴν ὁποία δὲν μοχθεῖ τὸ σῶμα καὶ δὲν θλίβεται κατ' αὐτὴν ἢ καρδιά, θεωρεῖται ἔκτρωμα: γιὰτὶ ἡ προσευχὴ ἐκεῖνη εἶναι χωρὶς ψυχὴ".

Καὶ ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος: "Προσευχὴ εἶναι, ὡς πρὸς τὴν ποιότητα συνομιλία καὶ ἔνωση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεό, ἐνῶ ὡς πρὸς τὴν ἐνέργεια εἶναι συντήρηση τοῦ κόσμου, συμφιλίωση μὲ τὸν Θεό, μητέρα τῶν δακρύων ἀλλὰ καὶ θυγατέρα, συγχώρηση τῶν ἁμαρτιῶν, γέφυρα πρὸς διέλευση τῶν πειρασμῶν, τείχος ἀνάμεσα στὶς θλίψεις καὶ σὲ μᾶς, συντριβὴ τῶν πολέμων, ἔργο τῶν ἀγγέλων, τροφὴ ὅλων τῶν ἀσωμάτων ὑπάρξεων, ἡ μέλλουσα εὐφροσύνη, ἀπέραντη ἐργασία, πηγὴ τῶν ἀρετῶν, πρόξενος τῶν χαρισμάτων, προκοπὴ ἀόρατη, τροφὴ τῆς ψυχῆς, φωτισμὸς τοῦ νοῦ, τσεκούρι ποὺ κόβει τὴν ἀπόγνωση, ἀπόδειξη ἐλπίδας, λύτρωση ἀπὸ τὴ λύπη, πλοῦτος τῶν μοναχῶν, θησαυρὸς τῶν ἡσυχαστῶν, περιορισμὸς τοῦ θυμοῦ, καθρέφτης τῆς προκοπῆς, φανέρωση τῶν μέτρων ἀρετῆς, φανέρωση τῆς πνευματικῆς καταστάσεως, ἀποκάλυψη τῶν μελλοντικῶν πραγμάτων, ἀπόδειξη τῆς δόξας. Προσευχὴ εἶναι γι' αὐτὸν ποὺ προσεύχεται πραγματικὰ δικαστήριο καὶ κριτήριο καὶ βῆμα τοῦ Κυρίου πρὶν ἀπὸ τὸ μελλοντικὸ βῆμα αὐτοῦ". Καὶ πάλι: "Τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι ἡ προσευχὴ, παρὰ ἀποξένωση ἀπὸ τὸν ὄρατὸ καὶ ἀόρατο κόσμον".

Καὶ ὁ ἅγιος Νεῖλος· “Εἰ προσεύξασθαι ποθεῖς, ἀπόταξαι τοῖς πᾶσιν, ἵνα τὸ πᾶν κληρονομήσης”. Ἔτι· “Προσευχή ἐστὶν ἀνάβασις νοῦ πρὸς Θεόν”. Ἔτι· “Προσευχή ἐστὶν ὁμιλία νοῦ πρὸς Θεόν”. Ἔτι· “Ὡσπερ ὁ ἄρτος τροφή ἐστὶ τῷ σώματι καὶ ἡ ἀρετὴ τῆς ψυχῆ, οὕτω καὶ τοῦ νοῦ ἡ πνευματικὴ προσευχὴ τροφή ὑπάρχει”. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως εὐκαιρον δὲ νῦν καὶ περὶ τῆς σωματικῆς διαίτης, κατὰ γε σταθμόν, ποσότητά τε καὶ ποιότητα ταύτης, ἐκθέσθαι ὡς ἐν βραχεῖ τὸ κατὰ δύναμιν.

10 **Περὶ τῆς σωματικῆς διαίτης· οἷως πῶς δεῖ τρέφεσθαι τὸν ἡσυχάζοντα.**

λ'. Γέγραπται· «νιὲ ἀνθρώπου, σταθμῶ τὸν ἄρτον σου φάγεσαι καὶ μέτρον τὸ ὕδωρ σου πίεσαι»⁶¹, ὡς διὰ τούτων ἱκανῶς ἔχοντος τοῦ κατὰ Θεὸν ἀγωνιζομένου διαζῆν. Ἄν γὰρ μὴ δῶς, κατὰ τὸν λέγοντα, αἶμα, οὐκ ἂν λάβοις πνεῦμα. Λέγει δὲ καὶ ὁ μέγας Παῦλος· «ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, μήπως, ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένομαι»⁶². Καὶ ὁ θεῖος Δαβὶδ· «τὰ γόνατά μου ἡσθένησαν ἀπὸ νηστείας καὶ ἡ σὰρξ μου ἠλλοιώθη δι' ἔλαιον»⁶³. Καὶ ὁ Θεολόγος· “Οὐδενὶ οὕτω τῶν πάντων, ὡς κακοπαθεία, Θεὸς θεραπεύεται καὶ δάκρυσι τὸ φιλόανθρωπον ἀντιδίδοται”.
 15 Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· “Ὡσπερ μήτηρ κήδεται τέκνου, οὕτω Χριστὸς κήδεται σώματος κακοπαθοῦντος, καὶ πλησίον ἐστὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ διαπαντός”. Καὶ αὐθις· “Ἐν γαστρὶ πεπληρωμένη γινῶσις Θεοῦ μυστηρίων οὐκ ἔστι”. καί, “Ὡσπερ ἔπεται τοῖς δάκρυσιν σπείρουσι τὰ δράγματα τῆς ἀγαλλιάσεως⁶⁴, οὕτως ἀκολουθεῖ ἡ χαρὰ τῆ διὰ Θεὸν κακοπαθεία”. καί· “Μακάριος ὁ ἀποστομίσας ἑαυτὸν ἀπὸ πάσης ἡδυπαθείας, τῆς χωριζούσης αὐτὸν ἀπὸ τοῦ κτίσαντος αὐτόν”. Καὶ πάλιν· “Ἐν πολλῷ καιρῷ πειραζόμε-

61. Ἰεζ. 4, 10-11.

62. Α' Κορ. 9, 27.

Καὶ ὁ ἅγιος Νεῖλος λέγει· “Ἐὰν ποθεῖς νὰ προσευχηθεῖς, ἀπαρνήσου τὰ πάντα, γιὰ νὰ κληρονομήσεις τὸ πᾶν”. Ἀκόμα· “Προσευχὴ εἶναι ἀνάβαση τοῦ νοῦ πρὸς τὸν Θεό”. Ἐπίσης· “Προσευχὴ εἶναι συνομιλία τοῦ νοῦ μὲ τὸν Θεό”. Ἀκόμα· “Ὅπως ἀκριβῶς τὸ ψωμὶ εἶναι τροφή γιὰ τὸ σῶμα καὶ ἡ ἀρετὴ γιὰ τὴν ψυχὴ, ἔτσι καὶ ἡ πνευματικὴ προσευχὴ εἶναι τροφή τοῦ νοῦ”.

Καὶ αὐτὰ βέβαια ἔχουν ἔτσι. Εἶναι κατάλληλη στιγμή τώρα νὰ μιλήσουμε μὲ ὅση συντομία μποροῦμε καὶ γιὰ τὴ σωματικὴ διατροφή, γιὰ τὸ βάρος δηλαδή αὐτῆς, τὴν ποσότητα καὶ τὴν ποιότητα.

Γιὰ τὴ σωματικὴ δίαιτα, πῶς δηλαδή πρέπει νὰ τρέφεται ὁ ἡσυχαστής

30. Ἐχει γραφεῖ· «ἄνθρωπε, τὸ ψωμὶ σου θὰ τὸ τρῶς μὲ τὸ ζῦγι καὶ τὸ νερό σου θὰ τὸ πίνεις μὲ μέτρο»⁶¹, ἐπειδὴ αὐτὰ εἶναι ἀρκετὰ γιὰ νὰ ζεῖ αὐτὸς πὺ ἀγωνίζεται κατὰ τρόπο ἀρεστὸ στὸν Θεό. Γιατί, ὅπως λέγει κάποιος, ἂν δὲν δώσεις αἷμα, δὲν θὰ μπορέσεις νὰ λάβεις πνεῦμα. Λέγει ἐπίσης καὶ ὁ μέγας Παῦλος· «ταλαιπωρῶ τὸ σῶμα μου καὶ τὸ μεταχειρίζομα σὰν δοῦλο, μήπως, ἐνῶ ἔχω κηρύξει σὲ ἄλλους, βρεθῶ ἐγὼ νὰ εἶμαι ἀκατάλληλος»⁶². Καὶ ὁ θεῖος Δαβὶδ λέγει· «τὰ γόνατά μου ἔχασαν τὴ δύναμή τους ἀπὸ τὴ νηστεία καὶ ἡ ὄψη τοῦ σώματός μου ἀλλοιώθηκε ἐξαιτίας τῆς στέρησης τοῦ λαδιοῦ»⁶³. Καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος· “Μὲ τίποτε ἄλλο δὲν εὐαρεστεῖται τόσο πολὺ ὁ Θεός, ὅσο μὲ τὰ κακοπαθήματα, καὶ στὰ δάκρυα ἀνταποδίδει τὸ φιλόπρωτο ἔλεός του”. Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· “Ὅπως ἀκριβῶς ἡ μητέρα φροντίζει γιὰ τὸ παιδί της, ἔτσι καὶ ὁ Χριστὸς φροντίζει γιὰ τὸ σῶμα ἐκεῖνο πὺ κακοπαθεῖ καὶ βρῖσκεται διαρκῶς κοντὰ στὸ σῶμα αὐτό”. Καὶ ἐπίσης· “Σὲ κοιλιὰ γεμάτη δὲν ὑπάρχει γνώση τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ”. Καί, “Ὅπως ἀκριβῶς ἐκείνους πὺ σπέρνουν μὲ δάκρυα ἀκολουθοῦν τὰ δεμάτια τῆς ἀγαλλίασης”⁶⁴, ἔτσι ἀκολουθεῖ ἡ χαρὰ τὰ κακοπαθήματα πὺ γίνονται γιὰ τὸν Θεό”. Καὶ ἐπίσης· “Εἶναι μακάριος ἐκεῖνος πὺ ἐμπόδισε τὸν ἑαυτὸν ἀπὸ κάθε τι πὺ προξενεῖ ἡδονή, ἢ ὅποια χωρίζει αὐτὸν ἀπὸ τὸν Δημιουργό του”. Καὶ πάλι· “Ἀφοῦ μὲ μακροχρόνιους πει-

63. Ψαλμ. 108, 24.

64. Ψαλμ. 125, 5.

νος ἐν τοῖς δεξιοῖς καὶ ἀριστεροῖς καὶ ἑμαυτὸν δοκιμάσας ἐν τοῖς
 δυοῖ τρόποις τούτοις πολλάκις καὶ δεξάμενος ἐκ τοῦ ἐναντίου
 πληγὰς ἀναριθμήτους καὶ ἀξιωθείς μεγάλων ἀντιλήψεων κρυ-
 πτῶς, ἐκομισάμην ἑμαυτῷ πείραν ἐκ τῶν μακρῶν χρόνων τῶν
 5 ἐτῶν καί, ἐν δοκιμασίᾳ καὶ Θεοῦ χάριτι, ταῦτα ἔμαθον ὅτι ὁ θεμέ-
 λιος πάντων τῶν ἀγαθῶν καὶ ἡ ἀνάκλησις τῆς ψυχῆς ἐκ τῆς αἰ-
 χμαλωσίας τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἡ ὁδὸς ἡ πρὸς τὸ φῶς καὶ τὴν ζωὴν φέ-
 ρουσα, οὗτοι οἱ δύο τρόποι εἰσὶ, τὸ συνάξαι ἑαυτὸν εἰς ἓνα τόπον,
 καὶ τὸ ἀεὶ νηστεῦσαι, τούτέστι τὸ κανονίσαι ἑαυτὸν ἐν ἐγκρατεῖᾳ
 10 γαστροῦ, σοφῶς καὶ φρονίμως, ἐν ἀκινήτῳ καθέδρᾳ καὶ ἀδιαλεί-
 πτῳ σχολῇ καὶ μελέτῃ Θεοῦ. Ἐντεῦθεν γὰρ ἡ τῶν αἰσθήσεων
 ὑποταγὴ· ἐντεῦθεν ἡ τοῦ νοῦ νῆψις ἐντεῦθεν τὰ ἄγρια πάθη ἡμε-
 ροῦνται, τὰ ἐν τῷ σώματι κινούμενα· ἐντεῦθεν ἡ προότης τῶν λο-
 γισμῶν· ἐντεῦθεν αἱ τῆς διανοίας φωτειναὶ κινήσεις· ἐντεῦθεν ἡ
 15 πρὸς τὰ θεῖα ἔργα τῆς ἀρετῆς σπουδὴ· ἐντεῦθεν τὰ ὑψηλὰ νοήμα-
 τα καὶ λεπτά· ἐντεῦθεν τὰ ἄμετρα δάκρυα, τὰ ἐν παντὶ καιρῷ γινό-
 μενα, καὶ τοῦ θανάτου ἡ μνήμη· ἐντεῦθεν ἡ σωφροσύνη ἡ καθα-
 ρά, ἡ τελείως ἀπέχουσα ἐκ πάσης φαντασίας τῆς τὴν διάνοιαν
 πειραζούσης· ἐντεῦθεν ἡ ὀξύδερχία καὶ ἡ ὀξύτης τῆς γνώσεως
 20 τῶν μακρὰν ὄντων, ἐντεῦθεν τὰ βαθύτερα τῶν μυστικῶν νοημά-
 των, ἅπερ ἡ διάνοια καταλαμβάνει ἐν τῇ δυνάμει τῶν θείων λο-
 γίων καὶ αἱ ἐσώτεροι κινήσεις αἱ ἐν τῇ ψυχῇ γινόμεναι καὶ ἡ δια-
 φορὰ καὶ ἡ διάκρισις τῶν πνευμάτων ἐκ τῶν ἁγίων δυνάμεων καὶ
 τῶν ἀληθινῶν ὁράσεων ἐκ τῶν ματαίων φαντασιῶν· ἐντεῦθεν ὁ
 25 φόβος τῶν ὁδῶν καὶ τῶν τρίβων, τῶν ἐν τῷ πελάγει τῆς διανοίας,
 ὁ κόπτων τὴν ῥαθυμίαν καὶ τὴν ἀμέλειαν, καὶ ἡ φλόξ τοῦ ζήλου, ἡ
 καταπατοῦσα πάντα κίνδυνον καὶ διαβαίνουσα πάντα φόβον, καὶ
 ἡ θέρμη, ἡ καταφρονοῦσα πάσης ἐπιθυμίας καὶ ἐκ τῆς διανοίας
 ἐξαλείφουσα ταύτην καὶ λήθην ἐμποιοῦσα πάσης μνήμης τῶν
 30 παρερχομένων μετὰ τῶν ἄλλων· καὶ ἵνα συντόμως εἴπω, ἡ ἐλευθε-
 ρία τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἀληθινοῦ καὶ ἡ χαρὰ τῆς ψυχῆς καὶ ἡ ἀνά-
 στασις καὶ ἡ μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ἀνά-
 παυσις ἐντεῦθεν. Εἴ τις δὲ ἀμελήσει ἐν τοῖς δυοῖς τούτοις, γνώτω,

ρασιμούς ἀπὸ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ δοκίμασα πολλές φορές τὸν ἑαυτό μου με τοὺς δύο αὐτοὺς τρόπους καὶ δέχθηκα ἀναρίθμητες πληγές ἀπὸ τὸν ἐχθρό μου καὶ ἀξιώθηκα νὰ λάβω κρυφὰ μεγάλη βοήθεια ἀπὸ τὸν Θεό, ἀπέκτησα πείρα μέσα στὰ πολλά αὐτὰ χρόνια τῶν ἀγώνων μου, καὶ με τὴ δοκιμασία μου αὐτὴ καὶ τὴ χάρις τοῦ Θεοῦ ἔμαθα αὐτὰ· ὅτι δηλαδὴ τὸ θεμέλιο ὄλων τῶν ἀγαθῶν καὶ ἡ ἀνάκληση τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἡ ὁδὸς ποὺ ὁδηγεῖ πρὸς τὸ φῶς καὶ τὴ ζωὴ εἶναι αὐτοὶ οἱ δύο τρόποι, τὸ νὰ περιορίσει κανεὶς τὸν ἑαυτό του σὲ ἓνα τόπο καὶ τὸ νὰ νηστεύει πάντοτε, δηλαδὴ τὸ νὰ βάλει τὸν ἑαυτό του σὲ κανόνα ἐγκράτειας τῆς κοιλιᾶς με σοφία καὶ φρόνιση, ἔχοντας τὸν ἴδιο τόπο διαμονῆς καὶ ἔχοντας ἀκατάπαυστη ἀσχολία του τὴ μελέτη τοῦ Θεοῦ. Γιατὶ ἀπὸ ἐδῶ προέρχεται ἡ ὑποταγὴ τῶν αἰσθήσεων· ἀπὸ ἐδῶ ἡ ἐπαγρύπνηση τοῦ νοῦ· ἀπὸ ἐδῶ ἡμερώνονται τὰ ἄγρια πάθη ποὺ κινοῦνται μέσα στὸ σῶμα· ἀπὸ ἐδῶ ἡ πραότητα τῶν λογισμῶν· ἀπὸ ἐδῶ οἱ φωτεινὲς κινήσεις τῆς διάνοιας· ἀπὸ ἐδῶ ἡ προθυμία πρὸς τὰ θεῖα ἔργα τῆς ἀρετῆς· ἀπὸ ἐδῶ τὰ ὑψηλὰ καὶ λεπτὰ νοήματα· ἀπὸ ἐδῶ τὰ ἀμέτρητα δάκρυα ποὺ χύνονται κάθε στιγμή καὶ ἡ μνήμη τοῦ θανάτου· ἀπὸ ἐδῶ ἡ καθαρὴ σωφροσύνη, ποὺ ἀπέχει τελείως ἀπὸ κάθε φαντασία ποὺ περιζώνει τὴ διάνοια· ἀπὸ ἐδῶ ἡ ὀξυδέρκεια καὶ ἡ ταχύτητα τῆς γνώσεως αὐτῶν ποὺ βρίσκονται μακριὰ· ἀπὸ ἐδῶ τὰ βαθύτερα τῶν μυστικῶν νοημάτων, τὰ ὅποια ἡ διάνοια κατανοεῖ με τὴ δύναμη τῶν θείων λόγων καὶ οἱ κινήσεις ποὺ ἐκδηλώνονται βαθειὰ μέσα στὴν ψυχὴ καὶ ἡ διαφορὰ καὶ ἡ διάκριση τῶν πονηρῶν πνευμάτων ἀπὸ τὶς ἅγιες δυνάμεις καὶ τῶν ἀληθινῶν ὁράσεων ἀπὸ τὶς μάταιες φαντασίες· ἀπὸ ἐδῶ δημιουργεῖται ὁ φόβος τῶν ὁδῶν καὶ τῶν μονοπατιῶν ποὺ εἶναι κρυμένοι μέσα στὸ πέλαγος τῆς διάνοιας, ὁ ὁποῖος κόβει τὴ ραθυμία καὶ τὴν ἀμέλεια, καὶ ἡ φλόγα τοῦ ζήλου, ποὺ καταπατεῖ κάθε κίνδυνο καὶ ξεπερνᾷ κάθε φόβο, καὶ ἡ θέρμη, ποὺ καταφρονεῖ καὶ ἐξαλείφει κάθε ἐπιθυμία ἀπὸ τὴ διάνοια καὶ προξενεῖ λησμοσύνη κάθε μνήμης τῶν πρόσκαιρων πραγμάτων μαζί με τὰ ἄλλα. Καὶ γιὰ νὰ μιλήσω με συντομία, ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀληθινοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ χαρὰ τῆς ψυχῆς καὶ ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ἀνάπαυσις μαζί με τὸν Χριστὸ στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν προέρχεται ἀπὸ ἐδῶ. Ἐὰν κάποιος δείξει ἀμέλεια γιὰ αὐτὰ τὰ δύο, ὅς γνωρίζει, ὅτι ὄχι

ὅτι οὐ μόνον ἐκ πάντων τῶν προειρημένων τούτων ζημιοῖ ἑαυτόν,
 ἀλλὰ καὶ τὸν θεμέλιον πασῶν τῶν ἀρετῶν διασειεῖ, ἐν τῇ κατα-
 φρονήσει τῶν δύο τούτων ἀρετῶν. Καὶ ὡσπερ εἰσὶν αὐταὶ ἐν τῇ
 ψυχῇ ἀρχὴ καὶ κεφαλὴ τῆς θείας ἐργασίας, καὶ θύρα καὶ ὁδὸς ἢ
 5 πρὸς τὸν Χριστόν, ἐάν τις κρατήσῃ αὐτάς καὶ ἐν αὐταῖς ὑπομείνῃ,
 οὕτω καὶ ἐάν τις ἀναχωρήσῃ ἐξ αὐτῶν καὶ ἀποπηδήσῃ ἀπ' αὐτῶν,
 πρὸς ταῦτα τὰ δύο τὰ ἐναντία τούτων κατανατᾷ, λέγω δὴ, τὸ μετεω-
 ρισθῆναι τῷ σώματι καὶ γαστριμαργεῖν ἀθέσμως, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ
 ἐν ἄλλοις "Καὶ οἱ μὲν ἐν ταῖς ἀρχαῖς αὐτῶν ῥάθυμοι καὶ χαῦνοι
 10 ὑπάρχοντες, οὐ μόνον ἐκ τῶν ἀγώνων τούτων καὶ τῶν τοιούτων,
 ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἤχου φύλλων δένδρου δειλιῶσι καὶ ταράττονται καὶ
 ἀπὸ μικρᾶς ἀνάγκης τῆς ἀπὸ τῆς χρείας τοῦ λιμοῦ καὶ ἀπὸ μικρᾶς
 ἀσθενείας νικῶνται καὶ ἀπαρνοῦνται καὶ εἰς τὰ ὀπίσω στρέφον-
 ται, οἱ δὲ ἀληθινοὶ καὶ δόκιμοι οὐδὲ ἐκ τοῦ χόρτου τῶν λαχάνων
 15 χορτάζονται, οὐδέ, διαιτώμενοι ῥίζαις βοτάνων ξηρῶν, πρὸ τῆς
 νενομισμένης ὥρας τῆς τροφῆς καταδέχονται τινος γεύσασθαι,
 ἀλλὰ καὶ χαμεννοῦσιν, ἐν ἀτιονία ὄντες καὶ ἀγωνία τοῦ σώματος,
 καὶ ἀμβλυποῦσιν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἐκ τῆς ἄγαν κενώσεως τοῦ
 σώματος. Κἂν δὲ ἐκ τῆς ἀνάγκης ἐγγίσωσιν ἐξελθεῖν ἐκ τοῦ σώμα-
 20 τος, οὐδὲ οὕτω χεῖρα διδοῦσιν ἠττηθῆναι καὶ πεσεῖν, ἐκ τῆς ἐρω-
 μένης αὐτῶν προαιρέσεως. Ποθοῦσι γὰρ καὶ ἐφίενται τοῦ διάσα-
 σθαι ἑαυτοὺς διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, καὶ κοπιᾷν ὑπὲρ τῆς ἀ-
 ρετῆς αἰροῦνται, ἢ τὴν πρόσκαιρον ζωὴν ἔχειν καὶ πᾶσαν ἀνά-
 παυσιν τὴν ἐν αὐτῇ. Καὶ ὅταν ἐπέλθωσιν αὐτοῖς οἱ πειρασμοί,
 25 μᾶλλον εὐφραίνονται, ὅτι ἐν αὐτοῖς τελειοῦνται, ἢτοι τέλειοι γίνον-
 ται. Ἄλλ' οὐδὲ ἐκ τῶν μοχθηρῶν κόπων τῶν γινομένων ἐν αὐτοῖς
 διαστάζουσιν ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ἕως ἄν ἐκλείψωσιν ἐκ τῆς
 ζωῆς, προθυμοῦνται δέξασθαι γενναίως τὰς ἐπηρείας, καὶ οὐκ
 ἀναχωροῦσιν, ὅτι ἐν αὐτοῖς τέλειοι γίνονται. Τούτοις καὶ τοῖς τοι-
 30 οῦτοις τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς στοιχοῦντες, ναὶ μὴν καὶ τῷ κελεύοντι

μόνο ζημιώνει τὸν ἑαυτό του ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ποὺ λέχθησαν προηγουμένως, ἀλλὰ κλονίζει καὶ τὸ θεμέλιο ὅλων τῶν ἀρετῶν μετὰ τὴν καταφρόνηση αὐτῶν τῶν δύο ἀρετῶν. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς αὐτὲς εἶναι στὴν ψυχὴ ἀρχὴ καὶ κεφαλὴ τῆς θείας ἐργασίας, καὶ ἡ θύρα καὶ ἡ ὁδὸς ποὺ ὁδηγεῖ πρὸς τὸν Χριστό, ἐὰν τις κρατήσῃ κανεὶς καὶ ἐπιμείνῃ σ' αὐτὲς, ἔτσι καὶ ἂν κάποιος ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ αὐτὲς καὶ ἀποσκοπήσῃ ἀπὸ αὐτὲς, κατανατᾷ σ' αὐτὰ τὰ δύο τὰ ἀντίθετα αὐτῶν, ἐννοῶ, τὸ νὰ περιπλανιέται μετὰ τὸ σῶμα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ καὶ νὰ ἐπιδίδεται στὴ γαστριμαργία κατὰ τρόπο ἀνεπίτρεπτο, καὶ τὰ ὅσα ἀκολουθοῦν". Καὶ ἄλλοῦ λέγει· "Καὶ ἐκεῖνοι βέβαια ποὺ στὴν ἀρχὴ τῆς μοναχικῆς ζωῆς τοὺς εἶναι ράθυμοι καὶ χαῦνοι, κυριεύονται ἀπὸ δειλία καὶ ταραχὴ ὄχι μόνο ἀκούγωντας γιὰ τοὺς ἀγῶνες αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν ἤχο τῶν φύλλων τοῦ δένδρου, καὶ νικοῦνται ἀπὸ μικρὴ ἀνάγκη, ἀπὸ τὸ φόβο τῆς πείνας καὶ ἀπὸ μικρὴ ἀσθένεια, καὶ σταματοῦν τὸν ἀγῶνα καὶ στρέφουν πίσω, ἐνῶ οἱ ἀληθινοὶ καὶ ἄξιοι ἀγωνιστὲς οὔτε μετὰ τὰ λαχανικὰ χορταίνουν, οὔτε, ἂν καὶ ἔχουν ὡς διατροφή τοὺς τὶς ρίζες ξερῶν χόρτων, καταδέχονται νὰ φᾶνε κάτι πρὶν ἀπὸ τὴν κανονισμένη ὥρα τοῦ φαγητοῦ, ἀλλὰ καὶ κοιμοῦνται πάνω στὸ χῶμα, ἐνῶ τὸ σῶμα τοὺς βρῖσκεται σὲ ἀτονία καὶ ταλαιπωρία, καὶ τὰ μάτια τοὺς ἀδυνατοῦν νὰ δοῦν ἕξαιτίας τῆς ὑπερβολικῆς ἀδυναμίας τοῦ σώματος. Κι ἂν ἀκόμα φτάσουν ἕξαιτίας αὐτῆς τῆς κατάστασης καὶ στὰ πρόθυρα τοῦ ἴδιου τοῦ θανάτου, οὔτε ἔτσι ἀφήνουν τὸν ἑαυτό τοὺς νὰ νικηθεῖ καὶ νὰ πέσει, ἕξαιτίας τῆς ὑπερβολικῆς δυνατῆς προαιρέσεώς τοὺς. Γιατὶ ποθοῦν καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ καταπιέσουν τὸν ἑαυτό τοὺς ἕξαιτίας τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, καὶ προτιμοῦν νὰ κοπιᾶζουσιν γιὰ χάρι τῆς ἀρετῆς, παρὰ νὰ ἔχουν τὴν πρόσκαιρη ζωὴ καὶ κάθε ἀνάπαυση ποὺ ὑπάρχει σ' αὐτή. Καὶ ὅταν πέσουν ἐπάνω τοὺς οἱ πειρασμοί, χαίρονται περισσότερο, γιὰτὶ μετὰ αὐτοὺς πετυχαίνουν νὰ τελειοποιηθοῦν, δηλαδὴ νὰ γίνουσιν τέλειοι. Ἄλλ' οὔτε ἀπὸ τοὺς ὀδυνηροὺς κόπους ποὺ ὑφίστανται ἀμφιβάλλουσιν καθόλου ὡς πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μέχρι ποὺ νὰ φύγουν ἀπὸ τὴ ζωὴ αὐτὴ εἶναι πρόθυμοι νὰ δεχθοῦν μετὰ γενναιότητα τὶς δοκιμασίαις αὐτὲς, καὶ δὲν τὶς ἀποφεύγουν, γιὰτὶ μετὰ αὐτὲς γίνονται τέλειοι. Αὐτοὺς λοιπὸν καὶ τοὺς παρόμοιους μετὰ αὐτοὺς ἀκολουθῶντας καὶ ἡμεῖς, ἀλλὰ καὶ πειθαρχῶντας σὲ ἐκεῖνον ποὺ προστάζει,

«ὁδῶ βασιλικῇ πορεύου, μὴ ἐκκλίνης δεξιὰ ἢ ἀριστερά»⁶⁵, πειθαρχοῦντες, καὶ τύπον ἐκτιθέμεθά σοι καὶ κανόνα μεσότητος, ὅστις δῆτα καὶ τοῦτον ἔχει τὸν ὄρον.

5 Ὅπως δεῖ κατὰ δευτέραν καὶ τετάρτην καὶ ἕκτην τρέφεσθαι τὸν ἀγωνιζόμενον.

λα'. Κατὰ γε τὰς τρεῖς ἡμέρας τῆς ἐβδομάδος, ἤγουν, δευτέραν, τετάρτην καὶ ἕκτην ποίει διηνεκῶς ἐνάτας, ἤτοι ἔσθιε ἅπαξ τῆς ἡμέρας, μεταλαμβάνων ἄρτου οὐγγιῶν ἕξ ἀπὸ τῶν ξηροτρόφων ἐγκρατῶς τοῦ ἀρκοῦντος, καὶ ὕδατος ἕως τριῶν ἢ τεσσάρων ποτηρίων, εἰ βούλει, ἐπόμενος τῷ ξθ' Κανόνι τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, θεσπίζοντι· «Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ἀναγκώστης ἢ ψάλτης τὴν ἁγίαν Τεσσαρακοστὴν τοῦ Πάσχα οὐ νηστεύει, ἢ Τετράδα ἢ Παρασκευὴν, καθαρείσθω, ἐκτὸς εἰ μὴ δι' ἀσθένειαν σωματικὴν ἐμποδίζοιτο· εἰ δὲ λαϊκὸς εἴη, ἀφοριζέσθω».

15 Ἡ δὲ γε Δευτέρα ἐς ὕστερον τοῖς θείοις Πατράσι κεκανόνισται.

Ὅπως δεῖ τρέφεσθαι κατὰ Τρίτην καὶ Πέμπτην.

λβ'. Ἐν δὲ ταῖς δυοῖς πάλιν ἡμέραις, δηλαδή τῇ Τρίτῃ καὶ τῇ Πέμπτῃ, δις ἔσθιε τῆς ἡμέρας κατὰ μὲν τὸ γεῦμα τρεφόμενος ἄρτου οὐγγίαις ἕξ, ἀπὸ ἐψητοῦ ἐγκρατῶς, καὶ τινος τῶν ξηροτρόφων μετέχων καὶ οἴνου μεμιγμένου σὺν ὕδατι, ἕως εἰ χρήξεις ποτηρίων τριῶν ἢ τεσσάρων κατὰ δὲ τὴν ἑσπέραν ἀπογευόμενος ἄρτου οὐγγίας τρεῖς καὶ τινος τῶν ξηροφάγων ἢ ὀπωρῶν τινων οἴνου τε σὺν ὕδατι ποτηρίου ἑνός, ἢ τὸ πολὺ δύο, δίψης πολλῆς ἐπικρατούσης σε· σφόδρα γὰρ συνεργεῖ ἡ δίψα καὶ ἐν τοῖς δάκρυσι, σὺνοικον ἔχουσα καὶ τὴν ἀγρυπνίαν, ὡς φησιν ὁ τῆς Κλίμακος

25 «Δίψα καὶ ἀγρυπνία ἐξέθλιψαν καρδίαν καρδίας δὲ θλιβείσης ἐξεπήδησαν ὕδατα». Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· «Διὰ Θεὸν δίψησον, ἵνα σε ἐμπλήσῃ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ. Εἰ δὲ γε καὶ ἐν ταῖς δυοῖς ταύταις ἡμέραις προκρίνεις τὸ μονοφαγεῖν, ἄριστα διαπράξεις. Ἐπεὶ καὶ

«βάδιζε τὴ βασιλικὴ ὁδὸ, καὶ μὴ παρεκκλίνεις δεξιὰ ἢ ἀριστερά»⁶⁵, σοῦ παρουσιάζομε ἕναν τύπο καὶ κανόνα μεσότητος, πού ἔχει τὸν ἕξῃς ὄρο.

**Πῶς πρέπει νὰ τρέφεται ὁ ἀγωνιζόμενος τὴ Δευτέρα,
τὴν Τετάρτη καὶ τὴν Παρασκευή.**

31. Τὶς τρεῖς ἡμέρες τῆς ἑβδομάδας, δηλαδὴ τὴ Δευτέρα, τὴν Τετάρτη καὶ τὴν Παρασκευὴ νὰ τρῶς πάντοτε τὸ ἀπόγευμα, δηλαδὴ νὰ τρῶς μὰ φορὰ τὴν ἡμέρα, καὶ ἡ τροφή σου νὰ εἶναι ἕξι οὐγγιῆς ψωμί, ξηρὴ τροφή μὲ ἐγκράτεια ὅση σοῦ ἐπιτρέπουν οἱ δυνάμεις σου, καὶ νερὸ τρία ἢ τεσσάρων ποτήρια ἔὰν θέλεις, ἀκολουθώντας τὸν 69ο Κανόνα τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, πού ὀρίζει: “Ἐὰν κάποιος ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ἀναγνώστης ἢ ψάλτης δὲν νηστεύει τὴν ἀγία Τεσσαρακοστὴ τοῦ Πάσχα, ἢ τὴν Τετάρτη ἢ τὴν Παρασκευή, νὰ καθαιρεῖται, ἐκτὸς ἂν ἐμποδίζεται ἀπὸ ἀσθένεια σωματικὴ· ἔὰν εἶναι λαϊκὸς νὰ ἀφορίζεται”. Ἡ νηστεία τῆς Δευτέρας θεσπίστηκε ἀπὸ τοὺς ἅγιους Πατέρες ἀργότερα.

Πῶς πρέπει νὰ τρέφῃς τὴν Τρίτη καὶ τὴν Πέμπτη.

32. Τὶ δύο ἄλλες ἡμέρες, δηλαδὴ τὴν Τρίτη καὶ τὴν Πέμπτη, τρῶγε δυὸ φορὲς τὴν ἡμέρα. Κατὰ τὸ γεῦμα νὰ τρῶς ἕξι οὐγγιῆς ψωμί, μαγειρεμένο φαγητὸ μὲ ἐγκράτεια, καὶ μικρὴ ποσότητα ξηρῆς τροφῆς. Νὰ πίνεις καὶ κρασί ἀναμιγμένο μὲ νερὸ, ἔὰν φυσικὰ χρειάζεσαι, τρία ἢ τέσσερα ποτήρια. Τὸ βράδυ νὰ τρῶς τρεῖς οὐγγιῆς ψωμί καὶ λίγη ξηρὴ τροφή ἢ κάποια φρούτα, καὶ νὰ πίνεις κρασί ἀναμιγμένο μὲ νερὸ ἕνα ποτήρι, ἢ τὸ πολὺ δύο, ἂν ἔχεις μεγάλη δίψα· γιὰτὶ βοηθαίει πάρα πολὺ ἢ δίψα στὰ δάκρυα, ὅταν συνοδεύεται καὶ ἀπὸ τὴν ἀγρυπνία, ὅπως λέγει ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος “Δίψα καὶ ἀγρυπνία προξένησαν θλίψη στὴν καρδιά, καὶ κυριευμένη ἡ καρδιά ἀπὸ τὴ θλίψη, πήγασε δάκρυα”. Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ: “Δίψασε γιὰ χάρη τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ σὲ γεμίσει ἀπὸ τὴν ἀγάπη του.” Ἄν ὅμως τὶς δύο αὐτὲς ἡμέρες προτιμᾷς νὰ τρῶς μὰ φορὰ μόνο, εἶναι ἄριστη ἢ

65. Πρὸβλ. Ἀριθμ. 20, 17.

πρώτη καὶ μήτηρ καὶ ῥίζα καὶ πηγὴ καὶ θεμέλιος πάντων τῶν
 καλῶν ἢ νηστεία καὶ ἡ ἐγκράτεια πέφυκε". Λέγει δὲ καὶ τις τῶν
 θύραθεν "Ἐλοῦ δίον ἄριστον, ἡδὺν δὲ αὐτὸν ἡ συνήθεια ποιή-
 σει". Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος· "Ὅπου προαίρεσις, τὸ κωλύον
 5 οὐδέν". Καὶ ἕτερος τῶν θεοφόρων· "Ἀρχὴ καρποφορίας ἄνθος,
 καὶ ἀρχὴ πρακτικῆς ἐγκράτεια". Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως καὶ τὰ
 τούτοις ἐπόμενα, δόξει τισὶ δυσχερῆ, ναὶ μὴν τάχα καὶ ἀδύνατα, ὁ
 δὲ τὴν ἐκ τούτων ἐπανθοῦσαν ἐπικαρπίαν ἀναλογιζόμενος, καὶ
 οἷον ἡλίκον κλέος ἀπογενναῖν εἰώθασιν ἐνοπτριζόμενος, εὐχερῆ
 10 ταῦτα κρινεῖ καὶ τῇ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βοηθείᾳ καὶ
 τῇ οἰκείᾳ κατὰ δύναμιν σπουδῇ ῥᾶστα καὶ λόγοις καὶ ἔργοις
 κηρύξει καὶ τὸ κῆρος τούτοις ἐπισφραγίσει. Καὶ λέγει ὁ ἅγιος
 Ἰσαάκ· "Ἄρτος εὐτελής ἀπὸ τραπέζης ἀγνοῦ, ἀγνίζει τὴν ψυχὴν
 τοῦ ἐσθίουτος ἀπὸ παντὸς πάθους"· καὶ, "Ἀπὸ τραπέζης νηστευ-
 15 ὄντων καὶ ἀγρυπνούνων καὶ κοπιώντων ἐν Κυρίῳ, λάβε σεαυτῷ
 φάρμακον ζωῆς"· καὶ, "Διέγειρον τῆς ψυχῆς σου τὴν θνήξιν, ὅτι ὁ
 ἠγαπημένος ἀνακέκλιται ἐν μέσῳ αὐτῶν, ἀγιάζων τὰ βρώματα καὶ
 τὸ πικρὸν τῆς κακουχίας αὐτῶν μεταβάλλει εἰς τὴν γλυκύτητα
 αὐτοῦ τὴν ἀνεκδιήγητον, οἱ δὲ πνευματικοὶ καὶ ἐπουράνιοι λει-
 20 τουργοὶ αὐτοῦ ἐπισκιάζουσιν αὐτοὺς καὶ τὰ ἅγια αὐτῶν βρώμα-
 τα"· καὶ "Ὁσμὴ νηστευτοῦ ἡδυτάτη, καὶ ἡ ἀπάντησις αὐτοῦ εὐ-
 φραίνει καρδίας διακριτικῶν"· καὶ, "Προσφιλῆς τῷ Θεῷ ἡ δια-
 γωγὴ τοῦ ἐγκρατοῦς".

25 Ὅπως δεῖ τρέφεσθαι κατὰ Σάββατον καὶ περὶ ἀγρυπνιῶν,
 καὶ ὅπως δεῖ ἐσθίειν κατὰ τὸν καιρὸν αὐτῶν.

λγ'. Ἐν δέ γε παντὶ Σαββάτῳ, πλην τοῦ Μεγάλου, δεόν σε δι-
 φαγεῖν, ὡς προτετύπεται ἐν τῇ Τρίτῃ καὶ τῇ Πέμπτῃ, διὰ τε τὸν
 ὄρον τῶν Ἱερῶν Κανόνων καὶ διὰ τὸ δεῖν ἔχειν σε ἐν πάσαις ταῖς
 τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ Κυριακαῖς, πλην τῆς κατὰ τὴν Τυροφάγον,
 30 ἀγρυπνίας, εἰ μὴ που πρόσεστί τις ἀγρυπνία τῶν Δεσποτικῶν

ἐνέργειά σου, γιατί ἡ νηστεία καὶ ἡ ἐγκράτεια εἶναι ὁπωσδήποτε καὶ πρώτη καὶ μητέρα καὶ ρίζα καὶ πηγὴ καὶ θεμέλιο ὄλων τῶν καλῶν. Λέγει ἐπίσης καὶ κάποιος ἀπὸ τοὺς μὴ Χριστιανούς: “Προτίμησε βίο ἄριστο, καὶ ἡ συνήθεια θὰ τὸν κάνει γλυκύ”. Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος: “Ὅπου ὑπάρχει προαίρεση, δὲν ὑπάρχει κανένα ἐμπόδιο”. Καὶ κάποιος ἄλλος ἀπὸ τοὺς θεοφόρους Πατέρες λέγει: “Ἀρχὴ τῆς καρποφορίας εἶναι τὸ ἄνθος, καὶ ἀρχὴ τῆς πρακτικῆς ἡ ἐγκράτεια”. Ἄλλ’ ἴσως αὐτὰ καὶ τὰ ἐπόμενα νὰ φανοῦν σὲ κάποιους δύσκολα, καὶ μάλιστα καὶ ἀδύνατα, ὅμως αὐτὸς ποὺ σκέπτεται τὴν καρποφορία ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτὰ, καὶ φέρνει στὸ νοῦ του τὸ πόσο μεγάλη δόξα γεννοῦν συνήθως αὐτὰ, θὰ τὰ θεωρήσει εὐκόλα καὶ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὴ δική του κατὰ τὸ δυνατόν προθυμία θὰ διακηρύξει καὶ μὲ λόγια καὶ μὲ ἔργα ὅτι εἶναι πάρα πολὺ εὐκόλα καὶ θὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὸ κῦρος αὐτῶν. Λέγει ἐπίσης ὁ ἅγιος Ἰσαάκ: “Ψωμί φτωχικὸ ἀπὸ τραπέζι ἄγνό, ἔξαγνίζει τὴν ψυχὴ ἐκείνου ποὺ τὸ τρώγει ἀπὸ κάθε πάθος”. Καὶ πάλι: “Ἀπὸ τὸ τραπέζι ἐκείνων ποὺ νηστεύουν καὶ ἀγρυπνοῦν καὶ κοπιᾶζουν στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, πάρε γιὰ τὸν ἑαυτό σου φάρμακο ζωῆς, καὶ ἀνάστησε τὴν ψυχὴ σου ἀπὸ τὴ νέκρωσή της· γιατί ὁ ἀγαπημένος κάθεται ἀνάμεσα σ’ αὐτούς, ἀγιάζοντας τὶς τροφές τους καὶ τὸ πικρὸ τῆς κακουχίας τους τὸ μεταβάλλει στὴν ἐνέκφραστη γλυκύτητά του, ἐνῶ οἱ πνευματικοὶ καὶ ἐπουράνιοι ὑπηρέτες του ἐπισκιάζουν αὐτούς καὶ τὶς ἅγιες τροφές τους”. Ἐπίσης: “Ἡ εὐωδιὰ τοῦ νηστευτῆ εἶναι γλυκύτατη καὶ ἡ συνάντησή αὐτοῦ εὐφραίνει τὶς καρδιές τῶν διακριτικῶν”. Καὶ πάλι: “Εἶναι ἀγαπητὸς στὸν Θεὸ ὁ τρόπος ζωῆς ἐκείνου ποὺ εἶναι ἐγκρατής”.

Πῶς πρέπει νὰ τρέφεσαι τὰ Σάββατα. Ἐπίσης γιὰ τὶς ἀγρυπνίες, καὶ πῶς πρέπει νὰ τρῶς κατὰ τὸν καιρὸ αὐτῶν.

33. Κάθε Σάββατο, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Μεγάλο, πρέπει νὰ τρῶς δυὸ φορές, ὅπως καθορίσαμε γιὰ τὴν Τρίτη καὶ τὴν Πέμπτη, σύμφωνα μὲ τὴ διάταξη τῶν Ἱερῶν Κανόνων καὶ ἐπειδὴ πρέπει νὰ κάνεις ἀγρυπνία ὅλες τὶς Κυριακὲς τοῦ ἔτους, ἐκτὸς τῆς Τυροφάγου, ἐὰν δὲν ὑπάρχει κοντὰ κάποια ἀγρυπνία τῶν μεγάλων Δεσποτικῶν ἑορ-

μεγάλων ἑορτῶν ἢ τινος τῶν μεγίστων Ἀγίων, ἵνα ποιήσας ἐκε-
 νην, εἰσῆς τὴν τῆς Κυριακῆς "Ὁμως κὰν οὕτως ἢ οὕτως, δις ἔσθι
 κατὰ τὰ Σάββατα. Χρήσιμον δὲ αἰεὶ ἐκδιάζεσθαί σε εἰς τὴν τῆς
 νυκτερινῆς ἀγρυπνίας ἐργασίαν· ὅθεν καὶ μετὰ τῆς κατὰ συγκυ-
 5 ρίαν ἐπελθούσης μέσον τῆς ἑβδομάδος ἀγρυπνίας, λυσιτελέστα-
 τόν σοι ποιεῖν καὶ τὴν τῆς Κυριακῆς, καὶ μέγα σοι τὸ κέρδος ἔ-
 ψεται τάχιστα· μᾶλλον δέ, οὕτω ῥαγήσεται πρῶτον τὸ φῶς σου,
 κατὰ τὸ εἰρημένον, καὶ τὰ ἰάματά σου ταχὺ ἀνατελεῖ⁶⁶. Φησὶ δὲ
 καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· "Ἐκάστῳ ἀγῶνι τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς ἐπιθυ-
 10 μίας ὁ κόπος τῆς ἀγρυπνίας καὶ τῆς νηστείας ἐστὶν ἡ ἀρχή, καὶ
 μάλιστα τῷ ἀνταγωνιζομένῳ πρὸς τὴν ἐν ἡμῖν ἔνδον ἁμαρτίαν
 καὶ τὸ σημεῖον τοῦ μίσους τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς ἐπιθυμίας αὐτῆς,
 ἐκ τούτου ὁράται τοῖς ἀνταγωνιζομένοις πρὸς τὸν ἀόρατον πόλε-
 15 μον τοῦτον, καὶ πᾶσαι σχεδὸν αἱ τῶν παθῶν προσβολαὶ ἀπομει-
 νυκτὸς συνεργεῖ πρὸς τὴν ἄσκησιν· ὁ ἐν πάσῃ τῇ ζωῇ αὐτοῦ τὴν
 ὁμιλίαν τῆς συζυγίας ταύτης ἀγαπῶν, οὗτος φίλος τῆς σωφροσύ-
 νης γίνεται. Καθὼς ἡ ἀνάπαυσις τῆς γαστρὸς ἀρχὴ πάντων τῶν
 κακῶν, καὶ ἡ χαννότης τοῦ ὕπνου, ἡ ἐξάπτουσα τὴν ἐπιθυμίαν
 20 τῆς πορνείας, οὕτως ἡ ὁδὸς τοῦ Θεοῦ ἡ ἀγία καὶ πάσης ἀρετῆς ὁ
 θεμέλιος, ἡ νηστεία ὑπάρχει καὶ ἡ ἀγρυπνία καὶ ἡ ἐγρήγορσις ἐν
 τῇ λειτουργίᾳ τοῦ Θεοῦ". Καὶ αὐθις "Ψυχὴ ἡ στυλωθεῖσα τῇ τοῦ
 Θεοῦ μνήμῃ καὶ τῇ ἀκομήτῳ ἀγρυπνίᾳ νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ἐκεῖ
 οἰκοδομεῖ ὁ Κύριος ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς, νεφέλην σκεπάζου-
 25 σαν αὐτὴν ἐν ἡμέρᾳ καὶ φωτὶ πυρὸς διαυγάσαι τὴν νύκτα⁶⁷ καὶ
 ἔσωθεν τοῦ γνόφου αὐτῆς φῶς λάμψει". Ἔτι· "Ἐκλεξαὶ σεαυτῷ
 ἐργασίαν τρυφῆς, ἀγρυπνίαν διηνεκῆ τὴν ἐν νυξίν, ἐν ᾗ ἀπεδύσαν-
 το οἱ Πατέρες πάντες τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον⁶⁸ καὶ ἠξιώθησαν τοῦ
 ἀνακαινισμού τοῦ νοός. Ἐν ταῖς ὥραις ταύταις αἰσθάνεται ἡ ψυ-
 30 χὴ τῆς ζωῆς ἐκείνης τῆς ἀθανάτου, καὶ ἐν τῇ αἰσθήσει αὐτῆς ἀπο-
 δύεται τὸ σκότος τῶν παθῶν καὶ ὑποδέχεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγι-
 ον". Καὶ πάλιν "Τίμησον τὴν ἐργασίαν τῆς ἀγρυπνίας, ἵνα εὖσης

66. Ἦσ. 58, 8.

67. Πρβλ. Ἔξ. 13, 21-22.

τῶν ἢ κάποιου ἀπὸ τοὺς πολὺ μεγάλους Ἀγίους, ὅποτε πρέπει νὰ κάνεις ἐκείνην, καὶ νὰ ἀφήνεις τῆς Κυριακῆς. Ὅμως εἴτε ἔτσι εἴτε ἀλλιῶς, νὰ τρῶς δυὸ φορές τὰ Σάββατα. Εἶνα χρήσιμο νὰ καταπιέζεις πάντοτε τὸν ἑαυτὸ σου στὴν ἐργασία τῆς νυκτερινῆς ἀγρυπνίας. Γι' αὐτό, κι ἂν ἀκόμα τύχει ἀγρυπνία μέσα στὴν ἐβδομάδα, εἶναι πάρα πολὺ ὠφέλιμο νὰ κάνεις καὶ τὴν ἀγρυπνία τῆς Κυριακῆς, καὶ πάρα πολὺ γρήγορα θὰ ἔχεις μεγάλο κέρδος ἢ καλύτερα, ἔτσι, σύμφωνα μὲ αὐτὸ πού ἔχει λεχθεῖ, «θὰ ἀνατείλει πρῶμα τὸ φῶς σου, καὶ θὰ φανεῖ μπροστὰ σου γρήγορα ἡ ὑγεία σου»⁶⁶. Λέγει ἐπίσης καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ: «Σὲ κάθε ἀγῶνα ἐναντίον τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς ἐπιθυμίας ἡ ἀρχὴ εἶναι ὁ κόπος τῆς ἀγρυπνίας καὶ τῆς νηστείας, καὶ μάλιστα γιὰ ἐκεῖνον πού ἀγωνίζεται ἐναντίον τῆς ἁμαρτίας πού ὑπάρχει μέσα μας, καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ σημάδι τοῦ μίσους τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς ἐπιθυμίας αὐτῆς γιὰ ἐκείνους πού ἀγωνίζονται καὶ κάνουν τὸν ἀόρατο αὐτὸ πόλεμο, καὶ ὅλες σχεδὸν οἱ προσβολές τῶν παθῶν ἀρχίζουν νὰ μειώνονται μὲ τὴ νηστεία. Μετὰ ἀπὸ αὐτὴν βοηθᾷ τὴν ἀσκησὴ ἡ ἀγρυπνία τῆς νύχτας. Ἐκεῖνος πού σὲ ὅλη τὴ ζωὴ του ἀγαπᾷ τὴ συντροφιά αὐτοῦ τοῦ ζευγαριοῦ, αὐτὸς γίνεται φίλος τῆς σωφροσύνης. Ὅπως ἡ ἱκανοποίηση τῆς κοιλιᾶς εἶναι ἀρχὴ ὄλων τῶν κακῶν, καὶ ἡ ἀποχαίνωση ἀπὸ τὸν ὕπνο, πού ἀνάδει τὴν ἐπιθυμία τῆς πορνείας, ἔτσι ἡ ὁδὸς τοῦ Θεοῦ ἡ ἀγία καὶ τὸ θεμέλιο κάθε ἀρετῆς εἶναι ἡ νηστεία καὶ ἡ ἀγρυπνία καὶ ἡ ἐγρήγορησὴ κατὰ τὴ λατρεία τοῦ Θεοῦ». Καὶ πάλι: «Ψυχὴ πού λαμπρύνθηκε μὲ τὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀκοίμητη ἀγρυπνία νύχτα καὶ μέρα, ἐπάνω σ' αὐτὴν τοποθετεῖ ὁ Κύριος γιὰ τὴν ἀσφάλειά της νεφέλη, πού νὰ τὴ σκεπάζει τὴν ἡμέρα, καὶ στύλο φωτὸς πού νὰ τὴ φωτίζει τὴ νύχτα⁶⁷, καὶ μέσα στὸ σκοτάδι πού τὴν περιβάλλει θὰ λάμψει φῶς». Ἀκόμα: «Διάλεξε γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου ἐργασία ἀπολαυστική, ὀλονύκτια δηλαδή συνεχῆ ἀγρυπνία, μὲ τὴν ὁποία ὅλοι οἱ Πατέρες ἔβγαλαν ἀπὸ πάνω τους τὸν παλαιὸ ἀνθρωπο⁶⁸ καὶ ἀξιώθηκαν νὰ ἐπιτύχουν τὸν ἀνακαινισμό τοῦ νοῦ τους. Τὶς ὥρες αὐτὲς αἰσθάνεται ἡ ψυχὴ τὴν ἀθάνατη ἐκείνη ζωὴ, καὶ μὲ τὴν αἴσθησὴ αὐτῆς ἀποβάλλει τὸ σκότος τῶν παθῶν καὶ δέχεται τὸ ἅγιο Πνεῦμα». Καὶ πάλι: «Τίμησε τὴν ἐργασία τῆς ἀγρυπνίας, γιὰ νὰ βρεῖς παρηγοριὰ στὴν ψυχὴ σου».

68. Πρβλ. Ἐφ. 4, 22.

παράκλησιν ἐν τῇ ψυχῇ σου". Ἔτι: "Μὴ νομίσης, ὡ ἄνθρωπε, ὅτι ἐν πάσῃ τῇ ἐργασίᾳ τῶν μοναχῶν ἔστι τις διαγωγὴ μείζων τῆς ἀγρυπνίας τῆς νυκτερινῆς". Καί: "Μοναχὸν διαμένοντα ἐν τῇ ἀγρυπνίᾳ μετὰ διακρίσεως τοῦ νοός, τοῦτον μὴ ἴδης ὡς σαρκο-
 5 φόρον· τάξεως γὰρ ἀγγελικῆς ὡς ἀληθῶς τοῦτο τὸ ἔργον". Ἔτι: "Ψυχὴ ἐν τῇ διαγωγῇ ταύτῃ τῇ ἀγγελικῇ τῆς ἀγρυπνίας κοπιῶσα, ὀφθαλμοὺς χερουδικοὺς ἔξει, τοῦ διαπαντός ἀτενίζειν καὶ κατο-
 πτεύειν τὴν ἐπουράνιον θεωρίαν". Ταύτας δέ, ἦτοι τὰς ἀγρυπνίας, διανύεις ἐν προσευχῇ, ψαλμωδία καὶ ἀναγνώσει, καθαρῶς καὶ
 10 ἀρεμβάστως καὶ μετὰ κατανύξεως, μόνος ἢ μετὰ φίλης καὶ ὁμο-
 τρόπου συνοδίας. Ποίει δὲ καὶ μετὰ πᾶσάν σου ἀγρυπνίαν, μικρὰν παράκλησιν, διὰ τὸν ἐκ τῆς ἀγρυπνίας γεγεννημένον κόπον, ἐν τε βρώμασι καὶ πόμασι, κατὰ τὸ δεῖπνον ἤγουν, φάγε ἄρτον οὐγγίας
 τρεῖς παράθεμά τι ξηρότροφον, τὸ ἱκανόν σοι· πίε καὶ οἶνον σὺν
 15 ὕδατι ποτήρια τρία. Ὅρα δὲ μήπως εἰς ἡμέραν ἐνάτης, ἔχων ἀγρυ-
 πνίαν, διὰ τὴν ἀγρυπνίαν ἴσως καταλύσης τὴν ἐνάτην· τοῦτο καὶ
 γὰρ δεῖ ποιῆσαι, κάκεινο μὴ ἀφιέναι⁹⁹. τὴν γὰρ παράκλησιν, τελε-
 σθείσης τῆς ἀγρυπνίας, διωρίσατο ὁ λόγος ποιεῖν σε.

**Ἔτι: Ὅπως χρῆ ἐσθίειν κατὰ τὰς Κυριακάς, καὶ περὶ ἐτέρων
 20 τινῶν· πρὸς δὲ καὶ κόπου καὶ ταπεινώσεως.**

λδ'. Ὁμοίως δὲ καὶ ταῖς Κυριακαῖς ἀπάσαις δις ἔσθιε τῆς ἡμέ-
 ρας, ὡς περὶ δὴ καὶ ἐν τοῖς Σάββασιν. Αὕτη δὲ ἡ διατύπωσις οὕτω
 σῶα τηρεῖσθω, χωρὶς ἀσθενείας· ναὶ μὴν καὶ τῶν τοῖς θείοις Πα-
 τράσιν ἐκκεχωρημένων καὶ ἀπολελυμένων ὡσανεὶ ἡμερῶν, ἐκ μα-
 25 κρῶς συνηθείας, καὶ αἰτιῶν τινῶν καινοτέρων, ἐνθέων φαμέν ἢ
 καὶ ἐναντίων· ἐν μὲν γὰρ ταύταις οὔτε μονοφαγοῦμεν οὔτε ξηρο-
 τροφοῦμεν, ἀλλὰ πάντων τῶν χρησίμων καὶ ἀνεπιλήπτων καὶ
 λαχάνων μετέχομεν, ἐγκρατῶς μέντοι καὶ μετὰ τῆς διορισθείσης
 ποσότητος· αἰεὶ γὰρ ἄριστον, τὸ ἐν πᾶσιν ἐγκρατεῦσθαι. Ἐν δὲ γε
 30 ταῖς σωματικαῖς ἀσθενείαις, ὡς ἔφημεν, ἀνερυθριάστως μεταλη-

Ἀκόμα· “Μὴ νομίσῃς, ἄνθρωπέ μου, ὅτι σ’ ὅλη τὴν ἐργασία τῶν μοναχῶν ὑπάρχει κάποια ἄλλη ἄσκηση μεγαλύτερη ἀπὸ τὴ νυχτερινὴ ἀγρυπνία”. Καὶ πάλι· “Μοναχὸς ποὺ ἐκτελεῖ τὴν ἀγρυπνία μὲ διάκριση τοῦ νοῦ του, μὴ πιστέψῃς ὅτι αὐτὸς φέρει σάρκα· γιὰ αὐτὸ τὸ ἔργο εἶναι πραγματικὰ ἔργο ἀγγέλων”. Ἐπίσης· “Ψυχὴ ποὺ κοιπάζει ἀσκώντας μὲ αὐτὸν τὸν ἀγγελικὸ τρόπο τὴν ἀγρυπνία, θὰ ἀποκτήσῃ ὅπως δὴποτε χερουδικὰ μάτια, γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ ἀτενίζει καὶ νὰ βλέπει τὴν ἐπουράνια θεωρία”. Τὶς ἀγρυπνίες σου λοιπὸν νὰ τὶς περνᾷς μὲ προσευχὴ, ψαλμωδία καὶ ἀνάγνωση, μὲ καθαρὸ τρόπο καὶ χωρὶς περισπασμούς, καὶ μὲ κατάνυξη, μόνος ἢ μὲ ἀγαπητὴ καὶ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ζωῆς συντροφιᾶ. Μετὰ ἀπὸ κάθε σου ἀγρυπνία νὰ δυναμώνῃς λίγο τὸ σῶμα σου, ἕξαιτίας τοῦ κόπου ποὺ ἀπαιτεῖ ἡ ἀγρυπνία, μὲ φαγητὸ καὶ ποτό, ὅπως καὶ κατὰ τὸ δεῖπνο· δηλαδὴ νὰ τρῶς τρεῖς οὐγγιῆς ψωμί, καὶ κάποια ποσότητα ξηρῆς τροφῆς, ὅση σοῦ εἶναι ἀναγκαία· πίνε καὶ τρία ποτήρια κρασί ἀναμιγμένο μὲ νερό. Πρόσεχε ὅμως μήπως, σὲ ἡμέρα νηστείας, ποὺ ἔχει ἀγρυπνία, ἕξαιτίας τῆς ἀ-γρυπνίας καταλύσῃς ἐνδεχομένως πρὶν ἀπὸ τὴν ἐνάτη· καὶ τὸ ἕνα δηλαδὴ νὰ τὸ κάνεις, ἀλλὰ καὶ τὸ ἄλλο νὰ μὴ τὸ ἀφήνῃς⁶⁹· γιὰ τὴν ἐνίσχυση τοῦ σώματος ὁ λόγος καθώρισε νὰ γίνε-ται μετὰ τὴν ἀγρυπνία.

**Πῶς πρέπει νὰ τρῶς κατὰ τὶς Κυριακὲς, καὶ γιὰ κάποια ἄλλα θέματα
Ἐπίσης γιὰ τὸν κόπο καὶ τὴν ταπείνωση.**

34. Ὅμοια καὶ ὅλες τὶς Κυριακὲς νὰ τρῶς δύο φορές τὴν ἡμέρα, ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὰ Σάββατα. Αὐτὸς ὁ κανόνας νὰ τηρεῖται μὲ ἀκρίβεια, ἐκτὸς κι ἂν εἶσαι ἀσθενής. Ὑπάρχουν βέβαια καὶ ἡμέρες τὶς ὁποῖες οἱ ἅγιοι Πατέρες ἀπὸ μακρὰ συνήθεια καὶ κάποιες ἄλλες μεταγενέστερες αἰτίες ἱερὲς ἢ καὶ ὄχι, ἔχουν ἀφήσει ἐλεύθερες ἀπὸ νηστεία. Αὐτὲς λοιπὸν τὶς ἡμέρες οὔτε τρῶμε μόνο μὰ φορὰ οὔτε καὶ ξηροτροφία, ἀλλὰ τρῶμε ἀπὸ ὅλα τὰ χρήσιμα καὶ μὴ ἀπαγορευμένα, καθὼς καὶ λάχανα, μὲ ἐγκράτεια ὅμως καὶ τὴν καθορισμένη ποσότητα· γιὰ τὸ ἄριστο εἶναι, τὸ νὰ ἀσκεῖ κανεὶς ἐγκράτεια σὲ ὅλα. Κατὰ τὶς σωματικὲς ὅμως ἀσθένειες, ὅπως εἶπαμε, ἄς τρῶμε-

69. Πρὸβλ. Ματθ. 23, 23.

πλέον πάντων τῶν χρησίμων καὶ συνιστώντων τὸ σῶμα νομίμων. Παθοκτόνους γάρ, οὐ σωματοκτόνους ἡμᾶς ὑπάρχειν, οἱ θεῖοι Πατέρες ἐδίδαξαν Ὡσαύτως εἰκός σε, καὶ ἐκ πάντων τῶν δεδογμένων, ἤτοι ὅσα ἐφεῖται τῷ ἐπαγγέλματι, μικρὸν ἀπογεύεσθαι, εἰς 5 δόξαν καὶ εὐχαριστίαν Θεοῦ καὶ διὰ τὸ ἄτυφον. Ἀποστρέφου δὲ καὶ τὰ περισσά “Ἡ γὰρ σπάνις τῶν πραγμάτων”, ὡς φησιν ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, “διδάσκει τὸν ἄνθρωπον, ἄκοντα καὶ μὴ βουλόμενον, τὴν ἐγκράτειαν”. ἐπεὶ, ὅταν εὐθηνίαν καὶ ἄδειαν λάβωμεν τούτων, οὐ δυνάμεθα ἑαυτοὺς κατέχειν. Σωματικὴν ἀνάπαυσιν μὴ ἀγαπή- 10 σης. “Ψυχὴ γὰρ ἢ τὸν Θεὸν ἀγαπῶσα”, κατὰ τὸν ὅσιον πάλιν Ἰσαάκ, “ἐν τῷ Θεῷ καὶ μόνῳ τὴν ἀνάπαυσιν κέκτηται”. Μᾶλλον δὲ σὺν κόπῳ καὶ κακουχίᾳ καὶ τὸ ταπεινὸν ἐκλέγου. Ὁ γὰρ κόπος καὶ ἡ ταπείνωσις, γράφει τις τῶν ἁγίων, κτῶνται τὸν Ἰησοῦν.

**Ὅπως δεῖ διαιτᾶσθαι καὶ πολιτεύεσθαι κατὰ τὰς ἁγίας
15 Τεσσαρακοστάς, καὶ μᾶλλον κατὰ τὴν Μεγάλην.**

λε'. Περὶ δέ γε διαίτης, ἴσως καὶ πολιτείας, τῆς ἐν ταῖς ἁγίαις Τεσσαρακοσταῖς, περισσὸν ἠγούμεθα λεπτομερῶς καὶ ιδίως διερ-
μηνεύειν ὡς γὰρ προσδιώρισται τελεῖν σε, ἐν αἷς ἡμέραις ποιεῖς
ἐνάτας, οὕτω θέμις καὶ ἐν ταῖς ἁγίαις Τεσσαρακοσταῖς ἐργάζε- 20 σθαι, πλὴν τῶν Σαββάτων καὶ τῶν Κυριακῶν μᾶλλον, εἰ δυνατόν, καὶ ἀκριδέστερον καὶ νηφαλιώτερον, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην Τεσσαρακοστήν, ὡς ἀποδεκάτωσιν οὕσαν τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ, καὶ τὰ βραβεῖα τῶν ἀγώνων διὰ τῆς δεσποτικῆς καὶ θείας ἀναστασίμου καὶ λαμπροφόρου ἡμέρας τοῖς κατὰ Χριστὸν 25 Ἰησοῦν νικηταῖς παρέχουσαν.

**Περὶ διακρίσεως, ὡς ἐν μέρει, καὶ ὅτι τῇ ἐμμέτρῳ ἐργασίᾳ
τιμὴ οὐκ ἔστι· καὶ περὶ ὑποταγῆς.**

λς'. Πλὴν, καὶ ταῦτα καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια, χρὴ μετιέναι σε μετὰ ἀκριβοῦς διακρίσεως, πρὸς τὴν τοῦ διπλοῦ ζώου συμφω-

χωρίς ντροπή ἀπὸ ὅλα τὰ χρήσιμα καὶ νόμιμα ποὺ σιμῶνται ἐπὶ τὴν διατήρηση τοῦ σώματος. Γιατὶ οἱ ἱεροὶ Πατέρες διδάξαν ὅτι πρέπει νὰ σκοτώνομε τὰ πάθη καὶ ὄχι τὸ σῶμα. Ἐπίσης εἶναι φυσικὸ νὰ τρῶς λίγο ἀπὸ ὅλα τὰ ἐγκεκριμένα, δηλαδή ἀπὸ ὅσα ἐπιτρέπονται τοῖς μοναχοῦς, πρὸς δόξα καὶ εὐχαριστία τοῦ Θεοῦ καὶ πρὸς ἀποφυγὴ τῆς ὑπερηφάνειας. Νὰ ἀποστρέψομαι καὶ τὰ περιττά. Γιατὶ ἡ ἔλλειψη τῶν πραγμάτων, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, διδάσκει τὸν ἄνθρωπο, καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλει, τὴν ἐγκράτεια· ἐνῶ, ὅταν ἔχομε ἀφθονία καὶ ἐλευθερία νὰ φᾶμε αὐτά, δὲν μποροῦμε νὰ συγκρατήσομε τὸν ἑαυτό μας. Τὴν σωματικὴν ἀνάπαυση μὴ τὴν ἀγαπήσεις. Γιατὶ ἡ ψυχὴ ποὺ ἀγαπᾷ τὸν Θεὸ, σύμφωνα πάλι μὲ τὸν ἅγιο Ἰσαάκ, βρίσκει τὴν ἀνάπαυσή της μόνο στὸν Θεό. Ἡ καλύτερα, μαζὶ μὲ τὸν κόπο καὶ τὴν κακοπάθεια, νὰ προτιμᾷς καὶ τὴν ταπείνωση. Γιατὶ ὁ κόπος καὶ ἡ ταπείνωση, γράφει κάποιος ἀπὸ τοὺς ἁγίους, κάνουν κτήμα τοὺς τὸν Ἰησοῦ.

**Πῶς πρέπει νὰ τρῶς καὶ νὰ περνᾷς τὶς ἁγίες Τεσσαρακοστές,
καὶ μάλιστα τὴ Μεγάλῃ.**

35. Ὅσο γιὰ τὴ διατροφή σου, καὶ ἴσως καὶ τὸν τρόπο ζωῆς σου, κατὰ τὶς ἁγίες Τεσσαρακοστές, θεωροῦμε περὶ τὸ νὰ σοῦ τὸ ἐξηγήσομε μὲ λεπτομέρεια καὶ ἰδιαίτερα· ὅπως δηλαδή ἔχει καθορισθεῖ νὰ τελεῖς τὴν ἐνάτη, ἔτσι νὰ κάμνεις καὶ κατὰ τὶς ἁγίες Τεσσαρακοστές, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ Σάββατα καὶ τὶς Κυριακὲς ἢ καλύτερα, ἐὰν εἶναι δυνατόν, καὶ μὲ μεγαλύτερη ἀκρίβεια καὶ νηφαλιότητα, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἁγία καὶ Μεγάλῃ Τεσσαρακοστή, ἐπειδὴ εἶναι ἓνα εἶδος δεκάτης ὅλου τοῦ χρόνου καὶ παρέχει τὰ βραβεῖα τῶν ἀγώνων τοῖς νικητῆς ποὺ ζοῦν τὴν ἀρεστὴν τὸν Ἰησοῦ Χριστὸν ζωὴ μὲ τὴν θεία καὶ λαμπροφόρα ἡμέρα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου.

**Γιὰ τὴ διάκριση μὲ συντομία, καὶ ὅτι εἶναι ἀνεκτίμητη
ἢ μὲ μέτρο ἐργασία· ἐπίσης καὶ γιὰ τὴν ὑποταγή.**

36. Πλὴν ὁμως πρέπει καὶ αὐτὰ καὶ τὰ παραπλήσια μ' αὐτὰ νὰ κάμνεις μὲ ἀκριβῆ διάκριση, γιὰ νὰ ὑπάρχει ἁρμονικὴ καὶ εἰρη-

πλέον πάντων τῶν χρησίμων καὶ συνιστώντων τὸ σῶμα νομίμων. Παθοκτόνους γάρ, οὐ σωματοκτόνους ἡμᾶς ὑπάρχειν, οἱ θεῖοι Πατέρες ἐδίδαξαν. Ὡσαύτως εἰκός σε, καὶ ἐκ πάντων τῶν δεδογμένων, ἦτοι ὅσα ἐφεῖται τῷ ἐπαγγέλματι, μικρὸν ἀπογεύεσθαι, εἰς 5 δόξαν καὶ εὐχαριστίαν Θεοῦ καὶ διὰ τὸ ἄτυφον. Ἀποστρέφου δὲ καὶ τὰ περισσά. “Ἡ γὰρ σπάνις τῶν πραγμάτων”, ὡς φησιν ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, “διδάσκει τὸν ἄνθρωπον, ἄκοντα καὶ μὴ βουλόμενον, τὴν ἐγκράτειαν”. ἐπεὶ, ὅταν εὐθηνίαν καὶ ἄδειαν λάβωμεν τούτων, οὐ δυνάμεθα ἑαυτοὺς κατέχειν. Σωματικὴν ἀνάπαυσιν μὴ ἀγαπή- 10 σης “Ψυχὴ γὰρ ἢ τὸν Θεὸν ἀγαπῶσα”, κατὰ τὸν ὅσιον πάλιν Ἰσαάκ, “ἐν τῷ Θεῷ καὶ μόνῃ τὴν ἀνάπαυσιν κέκτηται”. Μᾶλλον δὲ σὺν κόπῳ καὶ κακουχίᾳ καὶ τὸ ταπεινὸν ἐκλέγου. Ὁ γὰρ κόπος καὶ ἡ ταπεινώσις, γράφει τις τῶν ἁγίων, κτῶνται τὸν Ἰησοῦν.

Ὅπως δεῖ διαιτᾶσθαι καὶ πολιτεύεσθαι κατὰ τὰς ἀγίας
 15 **Τεσσαρακοστάς, καὶ μᾶλλον κατὰ τὴν Μεγάλην.**

λέ'. Περὶ δέ γε διαίτης, ἴσως καὶ πολιτείας, τῆς ἐν ταῖς ἀγίαις Τεσσαρακοσταῖς, περισσὸν ἠγοούμεθα λεπτομερῶς καὶ ἰδίως διερ-
 20 μνηνεύειν· ὡς γὰρ προσδιώριστα τελεῖν σε, ἐν αἷς ἡμέραις ποιεῖς ἐνάτας, οὕτω θέμις καὶ ἐν ταῖς ἀγίαις Τεσσαρακοσταῖς ἐργάζε-
 25 σθαι, πλὴν τῶν Σαββάτων καὶ τῶν Κυριακῶν μᾶλλον, εἰ δυνατόν, καὶ ἀκριδέστερον καὶ νηφαλιώτερον, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἀγίαν καὶ μεγάλην Τεσσαρακοστήν, ὡς ἀποδεκάτωσιν οὕσαν τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ, καὶ τὰ βραβεῖα τῶν ἀγώνων διὰ τῆς δεσποτικῆς καὶ θείας ἀναστασίμου καὶ λαμπροφόρου ἡμέρας τοῖς κατὰ Χριστὸν

Περὶ διακρίσεως, ὡς ἐν μέρει, καὶ ὅτι τῇ ἐμμέτρῳ ἐργασίᾳ
τιμὴ οὐκ ἔστι· καὶ περὶ ὑποταγῆς.

λς'. Πλὴν, καὶ ταῦτα καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια, χρὴ μετιέναι σε μετὰ ἀκριβοῦς διακρίσεως, πρὸς τὴν τοῦ διπλοῦ ζῴου συμφω-

χωρίς ντροπή ἀπὸ ὅλα τὰ χρήσιμα καὶ νόμιμα πού συμβάλλουν στή διατήρηση τοῦ σώματος. Γιατὶ οἱ ἱεροὶ Πατέρες δίδαξαν ὅτι πρέπει νὰ σκοτώνομε τὰ πάθη καὶ ὄχι τὸ σῶμα. Ἐπίσης εἶναι φυσικὸ νὰ τρῶς λίγο ἀπὸ ὅλα τὰ ἐγκεκριμένα, δηλαδή ἀπὸ ὅσα ἐπιτρέπονται στοὺς μοναχοὺς, πρὸς δόξα καὶ εὐχαριστία τοῦ Θεοῦ καὶ πρὸς ἀποφυγὴ τῆς ὑπερηφάνειας. Νὰ ἀποστρέφουσαι καὶ τὰ περιττὰ. Γιατὶ ἡ ἔλλειψη τῶν πραγμάτων, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, διδάσκει τὸν ἄνθρωπο, καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλει, τὴν ἐγκράτεια· ἐνῶ, ὅταν ἔχομε ἀφθονία καὶ ἐλευθερία νὰ φᾶμε αὐτὰ, δὲν μπορούμε νὰ συγκρατήσομε τὸν ἑαυτὸ μας. Τὴ σωματικὴ ἀνάπαυση μὴ τὴν ἀγαπήσεις. Γιατὶ ἡ ψυχὴ πού ἀγαπᾷ τὸν Θεὸ, σύμφωνα πάλι μὲ τὸν ἅγιο Ἰσαάκ, βρίσκει τὴν ἀνάπαυσή της μόνο στὸν Θεό. Ἡ καλύτερα, μαζὶ μὲ τὸν κόπο καὶ τὴν κακοπάθεια, νὰ προτιμᾷς καὶ τὴν ταπείνωση. Γιατὶ ὁ κόπος καὶ ἡ ταπείνωση, γράφει κάποιος ἀπὸ τοὺς ἁγίους, κάνουν κτῆμα τοὺς τὸν Ἰησοῦ.

**Πῶς πρέπει νὰ τρῶς καὶ νὰ περνᾷς τὶς ἅγιες Τεσσαρακοστές,
καὶ μάλιστα τὴ Μεγάλη.**

35. Ὅσο γιὰ τὴ διατροφή σου, καὶ ἴσως καὶ τὸν τρόπο ζωῆς σου, κατὰ τὶς ἅγιες Τεσσαρακοστές, θεωροῦμε περιττὸ νὰ σοῦ τὸ ἐξηγήσομε μὲ λεπτομέρεια καὶ ἰδιαίτερα· ὅπως δηλαδή ἔχει καθοριστεῖ νὰ τελεῖς τὴν ἐνάτη, ἔτσι νὰ κάμνεις καὶ κατὰ τὶς ἅγιες Τεσσαρακοστές, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ Σάββατα καὶ τὶς Κυριακές· ἡ καλύτερα, ἐὰν εἶναι δυνατόν, καὶ μὲ μεγαλύτερη ἀκρίβεια καὶ νηφαλιότητα, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν ἁγία καὶ Μεγάλη Τεσσαρακοστή, ἐπειδὴ εἶναι ἓνα εἶδος δεκάτης ὅλου τοῦ χρόνου καὶ παρέχει τὰ βραβεῖα τῶν ἀγώνων στοὺς νικητὲς πού ζοῦν τὴν ἀρεστὴ στὸν Ἰησοῦ Χριστὸ ζωὴ μὲ τὴ θεία καὶ λαμπροφώρα ἡμέρα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου.

**Γιὰ τὴ διάκριση μὲ συντομία, καὶ ὅτι εἶναι ἀνεκτίμητη
ἡ μὲ μέτρο ἐργασία· ἐπίσης καὶ γιὰ τὴν ὑποταγή.**

36. Πλὴν ὅμως πρέπει καὶ αὐτὰ καὶ τὰ παραπλήσια μ' αὐτὰ νὰ τὰ κάμνεις μὲ ἀκριβῆ διάκριση, γιὰ νὰ ὑπάρχει ἀρμονικὴ καὶ εἰρη-

νίαν καὶ εἰρηναίαν κατάστασιν. «Μετὰ γὰρ σοφίας», φησὶν, «οἰ-
 κοδομεῖται οἶκος, καὶ μετὰ συνέσεως ἀνορθοῦται, καὶ αἰσθήσεως
 ἐμπύπλεται τὰ ταμεῖα παντὸς πλούτου τιμίου καὶ καλοῦ»⁷⁰. Γράφει
 δὲ καὶ ὁ θεῖος Θαλάσσιος “Ἡ μετὰ λόγου εὐδιάκριτος ἔνδεια καὶ
 5 στενότης, βασιλική ἐστὶν ὁδὸς ὥστε ὁ ἀδιάκριτος ὑπωπιασμός ἢ
 ἢ ἄλογος συγκατάβασις ἀσύμφορά εἰσιν, ὡς ἐκατέρωθεν παρὰ
 λόγον γινόμενα”. Καὶ ὁ ὁσιος Ἰσαάκ: “Ἐπεται τῇ ἀνέσει τῶν με-
 λῶν ἢ τῶν λογισμῶν ἔκστασις καὶ φύρσις, καὶ τῇ ἀμέτρῳ ἐργασίᾳ
 ἀκηδία, καὶ τῇ ἀκηδίᾳ ἔκστασις διαφέρει δὲ ἔκστασις ἐκστάσεως
 10 τῇ μὲν γὰρ πρώτη ἐκστάσει ἔπεται ὁ πόλεμος τῆς πορνείας, τῇ δὲ
 δευτέρῃ ἢ τοῦ ἰδίου ἡσυχαστηρίου κατάλειψις καὶ ἀπὸ τόπου εἰς
 τόπον μετακίνησις, τῇ δὲ ἐμμέτρῳ καὶ ἐπιτόνῳ διαμενούσῃ ἐργα-
 σίᾳ, τμῆ σὺκ ἔστι τούτων δὲ ἢ μείωσις μὲν πληθύνει τὴν ἡδονήν, ἢ
 δὲ ἀμετρία τὴν ἔκστασιν”. Καὶ ὁ μέγας Μάξιμος “Μὴ ὄλην τὴν
 15 σχολὴν περὶ τὴν σάρκα ἔχε, ἀλλ’ ὀρισον αὐτῇ τὴν κατὰ δύναμιν
 ἄσκησιν, καὶ ὄλον τὸν νοῦν περὶ τὰ ἔνδον τρέψον· «ἢ γὰρ σωμα-
 τικὴ γυμνασία πρὸς ὀλίγον ἐστὶν ὠφέλιμος, ἢ δὲ εὐσέβεια πρὸς
 πάντα”⁷¹”, καὶ τὰ ἐξῆς Εἰ δέ πως ἢ τῆς σαρκὸς πλάστιγξ ἀνθέλκει
 καὶ τυραννεῖ καὶ βαρύνει τὴν τῆς ψυχῆς πλάστιγγα, πρὸς ῥοπὰς
 20 καὶ κινήσεις ἀτάκτους καὶ ψυχοφθόρους καθέλκουσα, καθὸ γέ-
 γραπται, «ἢ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, καὶ τὸ πνεῦμα
 κατὰ τῆς σαρκὸς»⁷², ἀλλ’ αὐτὸς ταύτην, κημῶ ἐγκρατείας χαλινώ-
 σας, νέκρωσον, ἕως ἂν καὶ ἄκουσα εὐήνιος γένηται καὶ ὑποταγῇ
 τῷ κρείττονι, μεμνημένος τοῦ μεγάλου φάσκοντος Παύλου· «ὅσον
 25 ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος φθείρεται, τοσοῦτον ὁ ἔσω ἀνακαινοῦται
 ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ»⁷³· καὶ τοῦ ἁγίου Ἰσαάκ: “Δίδου σεαυτὸν ἀποθα-
 νεῖν ἐν τοῖς ἀγωνίσμασι καὶ μὴ ζῆν ἐν ἀμελείᾳ. Οὐ μόνον γὰρ οἱ
 διὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν δεξάμενοι τὸν θάνατον μάρτυρές εἰσιν,
 ἀλλὰ καὶ οἱ διὰ τὴν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ τήρησιν ἀποθνήσκοντες”·
 30 καὶ, “Κρεῖσσον ἡμῖν θάνατος ἐν τῷ ἀγῶνι, ἢ ζῆσαι ἐν παραπτώμα-

70. Παροιμ. 24, 3-4.

71. Α΄ Τιμ. 4, 8.

νική συνύπαρξη μεταξύ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. Γιατὶ λέγει, «μὲ τὴ σοφία οἰκοδομεῖται τὸ σπίτι καὶ μὲ τὴ σύνεση ἀνορθώνεται καὶ προκόβει, καὶ μὲ τὴν ὀρθὴ γνῶση γεμίζουν οἱ ἀποθῆκες ἀπὸ κάθε τίμο καὶ καλὸ πλοῦτο»⁷⁰. Γράφει ἐπίσης καὶ ὁ θεῖος Θαλάσιος: “Ἡ φτώχεια καὶ ἡ στέρηση, πού συνοδεύεται ἀπὸ λογικὴ καὶ διάκριση, εἶναι βασιλικὴ ὁδός. Κατὰ συνέπεια ἡ χωρὶς διάκριση κακοπάθεια ἢ ἡ ἄλογη συγκατάβαση, εἶναι ἀσύμφορα, ἐπειδὴ καὶ τὰ δύο γίνονται χωρὶς λογικὴ”. Καὶ ὁ ὅσιος Ἰσαὰκ γράφει: “Τὴν ἄνεση τῶν μελῶν ἀκολουθεῖ ἢ διάχυση καὶ ὁ διασκορπισμὸς τῶν λογισμῶν, καὶ τὴν ἄμετρη ἐργασία ἢ ἀκηδία, καὶ τὴν ἀκηδία ἢ διάχυση τῶν λογισμῶν. Διαφέρει ἡ πρώτη διάχυση ἀπὸ τὴ δεύτερη· γιατί τὴν πρώτη διάχυση ἀκολουθεῖ ὁ πόλεμος τῆς πορνείας, τὴ δεύτερη ἢ ἐγκατάλειψη τοῦ ἡσυχαστηρίου καὶ ἡ μετακίνηση ἀπὸ τόπο σὲ τόπο, ἐνῶ ἡ ἐργασία πού τελεῖται μὲ μέτρο καὶ κόπο εἶναι ἀνεκτίμητη. Ἡ μείωση βέβαια αὐτῆς αὐξάνει τὴν ἡδονή, ἐνῶ ἡ ὑπέρομετρη τὴ διάχυση”. Ἐπίσης ὁ μέγας Μάξιμος γράφει: “Μὴν ἀφιερώνεις ὅλη τὴ φροντίδα σου στὴ σάρκα, ἀλλὰ ὅρισε γι’ αὐτὴν τὴν ἄσκηση πού ἀντέχει, καὶ στρέψε ὅλον τὸν νοῦ σου στὰ ἐσωτερικά· γιατί «ἡ σωματικὴ ἀσκηση εἶναι λίγο ὠφέλιμη, ἐνῶ ἡ εὐσέβεια εἶναι ὠφέλιμη σὲ ὅλα»⁷¹”, καὶ τὰ ἑξῆς. “Ἄν ὁμως ἡ σάρκα σύρει πρὸς τὸ μέρος τῆς τὴν πλάστιγκα καὶ τυραννεῖ καὶ βαραίνει τὴν ψυχὴ σὲ ἀτακτες καὶ ψυχοφθόρες κλίσεις καὶ κινήσεις, σύμφωνα μὲ αὐτὸ πού ἔχει γραφεῖ, «ἡ σάρκα ἐπιθυμεῖ ἀντίθετα μὲ αὐτὰ πού ἐπιθυμεῖ τὸ πνεῦμα, καὶ τὸ πνεῦμα ἀντίθετα μὲ αὐτὰ πού ἐπιθυμεῖ ἡ σάρκα»⁷², σύ, βάζοντάς τῆς τὸ χαλινάρι τῆς ἐγκράτειας, νέκρωσέ τῆν, μέχρι πού νὰ γίνει καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλει ὑπάκοη καὶ νὰ ὑποταχθεῖ στὸ ἀνώτερο, ἐνθυμούμενος τὸν μεγάλο Παῦλο πού λέγει, «ὅσο περισσότερο φθείρεται ὁ ἐξωτερικὸς μας ἄνθρωπος, τόσο περισσότερο ἀνανεώνεται ὁ ἐσωτερικὸς μας μέρα μὲ τὴ μέρα»⁷³, καὶ τὸν ἅγιο Ἰσαὰκ: “Προτίμησε νὰ πεθάνεις ἀγωνιζόμενος, παρὰ νὰ ζεῖς μὲ ἀμέλεια. Γιατὶ δὲν εἶναι μάρτυρες μόνο ἐκεῖνοι πού δέχθηκαν τὸ θάνατο γιὰ τὴν πίστη στὸν Χριστό, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι πού πεθαίνουν γιὰ τὴν τήρηση τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ”. Καί, “Εἶναι προτιμότερο νὰ πεθάνομε ἀγωνιζόμενοι, παρὰ νὰ ζοῦμε μέσα στὴν ἁμαρτία”. Πρὸ πάντων ὁμως νὰ τὰ κάμνεις ὅλα μετὰ ἀπὸ ἐρώτηση

72. Γαλ. 5, 17.

73. Β' Κορ. 4, 16.

τι". Καὶ πρό γε πάντων μετὰ βουλῆς καὶ ἐρωτήσεως ἔσο πάντα ποιῶν τοῦ σοῦ κατὰ Κύριον πνευματικοῦ πατρός οὕτω γάρ, Χριστοῦ χάριτι, καὶ τὰ ἐπαχθῆ καὶ ἀνάτη, κοῦφα καὶ ὡς κατὰ πρανοῦς πεδίου δόξει σοι φέρεσθαι. Ἄλλ' ἐπανιτέον ὅθεν ἐξήλθομεν.

- 5 Ὅπως δεῖ τὸν ἀγωνιζόμενον διέρχεσθαι τὸ μετὰ τὸ γεῦμα ἄχρι δύσεως ἡλίου διάστημα· καὶ ὁ δεῖ πιστεύειν, κατὰ τὸν κόπον καὶ τὸ μέτρον τῆς ἐργασίας ἡμῶν, τὴν τῶν θείων χαρισμάτων διανομὴν ἐπιδίδοσθαι ἡμῖν.

λζ. Μετὰ δέ γε τὸ ἀριστῆσαι ὡς δεῖ τὸν ἀγωνιζόμενον, κατὰ
10 τὸν θεσπέσιον Παῦλον, κελεύοντα, ὅτι «ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται»⁷⁴, ἀνάγνωθι καθήμενος, ἐν τοῖς νηπτικοῖς τὸ πλέον συγγράμμασι τῶν Πατέρων, ἱκανῶς καὶ ἔκτοτε κοιμήθητι ὥραν μίαν, εἴπερ εἰσὶν αἱ ἡμέραι μεγάλαι· εἴθ' οὕτως ἀναστάς, μικρὸν ἐργοχείρησον, κρατῶν καὶ τὴν εὐχὴν μετὰ δὴ ταῦτα πρόσευξαι,
15 ὡς προοδηλωται· ἀνάγνωθι, μελέτησον καὶ σπούδασον ἵνα ταπεινωθῆς καὶ ἔχῃς σεαυτὸν ὑποκάτω πάντων ἀνθρώπων «ὁ γὰρ ὑψῶν», φησὶν, «ἐαυτὸν, ταπεινωθήσεται, ὁ δὲ ταπεινῶν ἐαυτὸν ὑψωθήσεται»⁷⁵, καὶ «ὁ δοκῶν ἐστάναι, βλεπέτω μὴ πέση»⁷⁶, καὶ ὅτι, «Κύριος ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν»⁷⁷, καὶ «ἀρχὴ ὑπερηφανίας, τὸ μὴ εἰδέναι τὸν Κύριον»⁷⁸, καὶ «ὑπερήφανοι παρηνόμου ἕως σφόδρα»⁷⁹, καὶ «μὴ τὰ ὑψηλὰ φρονοῦντες, ἀλλὰ τοῖς ταπεινοῖς συναπαγόμενοι»⁸⁰. Λέγει δὲ καὶ ὁ
25 θεῖος Χρυσόστομος «Οὗτος μάλιστα ἐστὶν ὁ ἐαυτὸν εἰδῶς, ὁ μηδὲν ἐαυτὸν εἶναι νομίζων οὐδὲν γὰρ οὕτω τῷ Θεῷ φίλον, ὡς τὸ μετὰ τῶν ἐσχάτων ἐαυτὸν ἀριθμεῖν". Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· «Τοῖς ταπεινόφροσιν ἀποκαλύπτονται τὰ μυστήρια· καὶ ὅπου βλαστάνει ἢ ταπεινώσεις, ἐκεῖ ἢ τοῦ Θεοῦ δόξα βρῦει"· καὶ ὅτι, "Πρὸ τῆς χάριτος ἢ ταπεινώσεις, καὶ πρὸ τῆς παιδείας τρέχει ἢ οἴησις". Καὶ ὁ ἅγιος Βαρσανούφιος "Εἰ ἀληθῶς σωθῆναι θέλεις, ἄκουσον

74. Α' Κορ. 9, 25.

76. Α' Κορ. 10, 12.

75. Λουκᾶ 19, 11.

77. Ἰακ. 4, 6.

καὶ γνώμη τοῦ κατὰ Κύριον πνευματικοῦ σου πατέρα. Γιατὶ ἔτσι, μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὰ βαρεῖα καὶ δύσκολα θὰ γίνουν ἑλαφρὰ καὶ θὰ σοῦ φανεῖ σὰ νὰ βαδίζεις σὲ κατηφορικὸ δρόμο. Ἄλλ' ἄς γυρίσομε ἐκεῖ ἀπὸ ὅπου ἀπομακρυνθήκαμε.

Πῶς πρέπει ὁ ἀγωνιζόμενος νὰ περνᾷ τὸ διάστημα μετὰ τὸ γεῦμα μέχρι τὴ δύση τοῦ ἡλίου, καὶ ὅτι πρέπει νὰ πιστεύομε ὅτι τὰ θεῖα χαρίσματα δίνονται σύμφωνα μὲ τὸν κόπο καὶ τὸ μέτρο τῆς ἐργασίας μας.

37. Μετὰ τὸ γεῦμα, πού πρέπει νὰ εἶναι τέτοιο πού ταιριάζει στὸν ἀγωνιζόμενο, σύμφωνα μὲ τὸν θεσπέσιο Παῦλο πού προτρέπει, «ὁ ἀγωνιζόμενος νὰ ἀσκεῖ ἐγκράτεια σὲ ὅλα»⁷⁴, διάβασε καθιστὸς ἀρκετὴ ὥρα κυρίως νηπτικὰ συγγράμματα τῶν Πατέρων, καὶ μετὰ κοιμήσου μία ὥρα, ἐὰν εἶναι μεγάλες οἱ ἡμέρες. Στὴ συνέχεια, ἀφουσηκωθεῖς, ἀσχολήσου λίγο μὲ τὸ ἐργόχειρο, κρατώντας καὶ τὴν προσευχή. Μετὰ προσευχὴ σου, ὅπως εἶπαμε προηγουμένως, διάβασε, μελέτησε καὶ φρόντισε νὰ φέρεσαι μὲ ταπείνωση καὶ νὰ ἔχεις τὸν ἑαυτό σου κάτω ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους· γιατί λέγει, «αὐτὸς πού ὑψώνει τὸν ἑαυτό του, θὰ ταπεινωθεῖ, ἐνῶ αὐτὸς πού ταπεινώνει τὸν ἑαυτό του θὰ ὑψωθεῖ»⁷⁵, καί, «αὐτὸς πού νομίζει ὅτι στέκεται, ἄς προσέχει μήπως πέσει»⁷⁶, καὶ ὅτι, «ὁ Κύριος ἀντιτάσσεται στοὺς ὑπερήφανους, ἐνῶ στοὺς ταπεινοὺς δίνει τὴ χάρη του»⁷⁷, καί, «ἀρχὴ τῆς ὑπερηφάνειας εἶναι, τὸ νὰ μὴ γνωρίζει κανεὶς τὸν Κύριο»⁷⁸, καί, «ἄνθρωποι ὑπερήφανοι διέπρατταν μεγάλες παρανομίες»⁷⁹, καί, «νὰ μὴ ὑψηλοφρονεῖτε, ἀλλὰ νὰ συμπεριφέρεσθε ὅμοια μὲ τοὺς ταπεινοὺς»⁸⁰. Ἐπίσης καὶ ὁ ἱερός Χρυσόστομος λέγει· «Αὐτὸς πρὸ πάντων εἶναι ἐκεῖνος πού γνωρίζει τὸν ἑαυτό του, αὐτὸς πού νομίζει ὅτι δὲν εἶναι τίποτε· γιατί τίποτε δὲν εἶναι τόσο ἀγαπητὸ στὸν Θεό, ὅσο τὸ νὰ ἀπαριθμεῖς τὸν ἑαυτό σου μὲ τοὺς τελευταίους». Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ γράφει· «Τὰ μυστήρια φανερώνονται στοὺς ταπεινόφρονες· καὶ ὅπου βλαστάνει ἡ ταπείνωση, ἐκεῖ ἀναβλύζει ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ». Ἐπίσης· «Πρὶν ἀπὸ τὴ χάρη τρέχει ἡ ταπείνωση καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν παιδεία ἡ οἴηση». Καὶ ὁ ἅγιος Βαρσανούφιος λέγει· «Ἐὰν θέλεις ἀληθινὰ νὰ

78. Πρὸβλ. Σοφ. Σειρ. 10, 12.

79. Ψαλμ 118, 51.

80. Ρωμ. 12, 16.

ἔργω· ἄρον τοὺς πόδας σου ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἀνάγαγε εἰς τὸν οὐρανὸν τὸν νοῦν σου· καὶ ἐκεῖ γενηθήτω σου ἡ μελέτη νύκτα καὶ ἡμέραν· καὶ ὅσῃν ἔχεις δύναμιν καταφρονήθητι, πυκτεύων ἰδεῖν σεαυτὸν ὑποκάτω παντὸς ἀνθρώπου· αὕτη ἐστὶν ἡ ἀληθινὴ ὁδός·
 5 ἐκτὸς αὐτῆς ἄλλη οὐκ ἔστι τῷ σωθῆναι θέλοντι, ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι αὐτὸν Χριστῷ⁸¹· τρεχέτω ὁ θέλων, τρεχέτω ὁ θέλων, τρεχέτω ὁ θέλων, ἵνα καταλάβῃ⁸²· μαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος⁸³ καὶ θέλοντος ζωὴν αἰώνιον χαρίσασθαι παντὶ τῷ θέλοντι”.
 Καὶ ὁ τῆς Κλίμακος “Οὐ νενήστευκα, οὐκ ἠγρύπνηκα, οὐκ ἔχα-
 10 μεύνηκα, ἀλλ’ «ἐταπεινώθην, καὶ ἔσωσέ με συντόμως»^{83a}”. Διώκων πρὸ παντὸς ἐτέρου καὶ τὸ ἀψήφιστον, ὡς φησιν ὁ ἅγιος Βαρσανούφιος ὅτι “Τὸ ἀμερμνήσαι ἀπὸ παντὸς πράγματος, ποιεῖ σε προσεγγίσει τῇ πόλει, καὶ τὸ μὴ ψηφισθῆναι ἐν ἀνθρώποις, ποιεῖ σε οὐκῆσαι τὴν πόλιν καὶ τὸ ἀποθανεῖν ἀπὸ παντὸς ἀνθρώπου,
 15 ποιεῖ σε κληρονομησαί τὴν πόλιν καὶ τοὺς θησαυρούς”· καί, “Εἰ σωθῆναι θέλεις, τὸ ἀψήφιστον κράτει καὶ τρέχε πρὸς τὸ προκείμενον”. *Ἔστι δ’ αὖ, κατὰ τὸν τούτου τοῦ ἁγίου Μαθητὴν ὄσιον Ἰωάννην, τὸ «ἀψήφιστον», τὸ μὴ ἰσῶσαι ἑαυτὸν τινί, καὶ τὸ μὴ εἰπεῖν περὶ καλοῦ ἔργου, ὅτι “Κἀγὼ τοῦτο ἐποίησα”.

20 Εἶτ’ αὐθις, καθήσας πρόσευξαι καθαρῶς καὶ ἀρρεμβάστως, ἕως ἂν καταλάβῃ τὸ ἐσπέρας καὶ οὕτω ψάλλε τὸν σνήθη ἐσπερινὸν καὶ ἀπόλυσον· ἐξ εἰλικρινοῦς καρδίας πιστεύων κατὰ τὸν κόπον καὶ τὴν δι’ ἀρετὴν ὀδύνην, καὶ τὸ μέτρον τῆς ἐργασίας ἡμῶν, καὶ τὴν τῶν δωρεῶν καὶ ἐπάθλων διανομὴν καὶ ἀνάρρησιν
 25 παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπιβραβεύεσθαι ἡμῖν καὶ παράκλησιν, ὡς φησιν ὁ θεῖος ψαλμωδός «κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ὀδυνῶν μου ἐν τῇ καρδίᾳ μου, αἱ παρακλήσεις σου εὐφράναν τὴν ψυχὴν μου»⁸⁴. Καὶ ὁ Σωτήρ· «δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς»⁸⁵. Καὶ ὁ μέγας Παῦλος «εἶπερ Χριστῷ συμπά-
 30 σχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν· λογίζομαι γὰρ ὅτι οὐκ ἄξια τὰ

81. Φιλ. 4, 13.

83. Πρβλ. Α΄ Τιμ. 5, 21.

82. Πρβλ. Φιλ. 3, 12.

83a. Ψαλμ. 114, 6.

σωθεῖς, ἄκουσε καὶ κάνε αὐτό· Μὴ ἀφήνεις τὰ πόδια σου νὰ πατοῦν ἐπάνω στὴ γῆ καὶ ὕψωσε τὸ νοῦ σου στὸν οὐρανό, καὶ ἐκεῖ νὰ συγκεντρωθεῖ ἡ μελέτη σου νύχτα καὶ μέρα. Μὲ ὄση δύναμη ἔχεις προσπάθα νὰ καταφρονεῖσαι, ἀγωνιζόμενος νὰ δεῖς τὸν ἑαυτό σου κάτω ἀπὸ κάθε ἄνθρωπο. Αὕτὴ εἶναι ἡ ἀληθινὴ ὁδός· ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὴν δὲν ὑπάρχει ἄλλη γιὰ ἐκεῖνον ποὺ θέλει νὰ σωθεῖ μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ ποὺ τὸν δυναμώνει⁸¹. " Ἄς τρέχει ἐκεῖνος ποὺ θέλει, ἄς τρέχει ἐκεῖνος ποὺ θέλει, ἄς τρέχει ἐκεῖνος ποὺ θέλει, γιὰ νὰ φτάσει στὸ σκοπὸ του⁸². Σὰς δίνω αὕτὴ τὴ διαβεβαίωση ἐνώπιον τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ⁸³ ποὺ θέλει νὰ χαρίσει ζωὴ αἰώνια στὸν καθένα ποὺ θέλει". Καὶ ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος γράφει· " Δὲν νήστεψα, δὲν ἀγρύπνησα, δὲν κοιμήθηκα κατὰ γῆς, «ἀλλὰ ταπεινώθηκα, καὶ μὲ ἔσωσε γρήγορα»^{83a}". Νὰ ἐπιδιώκεις πρὶν ἀπὸ κάθε ἄλλο καὶ τὸ νὰ περιφρονεῖσαι, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Βαρσανούφιος· "Τὸ νὰ μὴ ἐνδιαφέρεσαι γιὰ κανένα πρᾶγμα, σὲ κάνει νὰ πλησιάσεις τὴν πόλη· τὸ νὰ μὴ λογαριάζεσαι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους σὲ κάνει νὰ κατοικήσεις τὴν πόλη· καὶ τὸ νὰ πεθάνεις γιὰ κάθε ἄνθρωπο σὲ κάνει νὰ κληρονομήσεις τὴν πόλη καὶ τοὺς θησαυροὺς τῆς". Ἐπίσης· " Ἄν θέλεις νὰ σωθεῖς, φρόντιζε νὰ μὴ λογαριάζεσαι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τρέχα πρὸς τὸ σκοπὸ ποὺ ἐπιδιώκεις". Τὸ «ἀψήφιστο», σύμφωνα μὲ τὸν μαθητὴ τοῦ ἁγίου αὐτοῦ, τὸν ὄσιο Ἰωάννη, εἶναι τὸ μὴ ἐξισώσεις τὸν ἑαυτό σου μὲ κανένα, καὶ τὸ νὰ μὴ λές γιὰ κάποιον καλὸ ἔργο, "καὶ ἐγὼ τὸ ἔκανα".

Ἐπειτα κάθησε πάλι καὶ προσευχήσου καθαρὰ καὶ χωρὶς ρεμβασμούς, μέχρι ποὺ νὰ φτάσει τὸ βράδυ καὶ τότε ψάλλε τὸν συνηθισμένο ἔσπερινὸ καὶ κάνε ἀπόλυση, πιστεύοντας μὲ εἰλικρίνεια τῆς καρδιάς σου, ὅτι ὁ Θεὸς μᾶς ἐπιβραύει μὲ τὴν ἀνακήρυξη καὶ τὴν ἀπονομὴ τῶν δωρεῶν καὶ τῶν βραβείων καὶ τὴν παρηγοριὰ του ἀνάλογα μὲ τὸν κόπο καὶ τὴν ὀδύνη μας γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ τὸ μέτρο τῆς ἐργασίας μας, ὅπως λέγει ὁ θεῖος ψαλμωδός· «ἀνάλογα μὲ τὸ πλῆθος τῶν πόνων στὴν καρδιά μου, οἱ παρηγοριές σου εὐφραναν τὴν ψυχὴ μου»⁸⁴. Καὶ ὁ Σωτήρας λέγει· «Ἐλᾶτε κοντά μου ὅλοι σεῖς ποὺ κοπιάζετε καὶ εἶστε φορτωμένοι μὲ βάρη, καὶ ἐγὼ θὰ σὰς ξεκουράσω»⁸⁵. Καὶ ὁ μέγας Παῦλος γράφει· «ἐφόσον πάσχουμε μαζὶ μὲ τὸν Χριστό, ὁπωδήποτε καὶ θὰ δοξαθοῦμε μαζὶ του. Σκέπτομαι ὅτι

84. Ψαλμ. 114, 6.

85. Ματθ. 11, 28.

παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ, πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς»⁸⁶. Λέγει δὲ καὶ ὁ τὰ θεῖα σοφὸς Μάξιμος^{86α}.
 “Αἴτιον εἶναι λέγεται τῆς τῶν θεῶν διανομῆς ἀγαθῶν τὸ μέτρον τῆς ἐκάστου πίστεως καθὼς γὰρ πιστεύομεν, καὶ τὴν ἐπὶ τὸ πράττειν τῆς προθυμίας ἐπίδοσιν ἔχομεν. Ὁ γοῦν πράττων, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πράξεως ἐπιδείκνυται τὸ μέτρον τῆς πίστεως, δεχόμενος, ὡς ἐπίστευσε, τὸ μέτρον τῆς χάριτος· ὁ δὲ μὴ πράττων, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἀπραξίας ἐπιδείκνυται τὸ μέτρον τῆς ἀπιστίας, δεχόμενος, ὡς ἠπίστησε, τὴν τῆς χάριτος στέρησιν.
 10 Οὐκοῦν κακῶς ποιεῖ βασκαίνων τοῖς κατορθοῦσιν ὁ φθονερός, ἐπ’ αὐτῷ σαφῶς, ἀλλ’ οὐκ ἐπ’ ἄλλῳ κεμεμένης τῆς τοῦ πιστεύειν καὶ πράττειν καὶ πρὸς τὸ μέτρον τῆς πίστεως ἐρχομένην εἰσδέξασθαι τὴν χάριν ἐπιλογῆς”. Καὶ ἐκ ψυχῆς αἰτούμενοι, διαμεῖναι τὸν ὑπόλοιπον χρόνον ἡμῶν καὶ αὐτὰ δὴ τὰ τέλη τῆς ζωῆς, χριστιανὰ,
 15 ἀνώδυνα, ἀνεπαίσχυντα, εἰρηνικά, καὶ πρὸς τούτοις ἀποδοῦναι ἡμᾶς καλὴν τὴν ἀπολογίαν ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ ἐστῶτασ θήματος τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

“Οτι μείζων πάσης ἐργασίας, ἡ καθαρὰ προσευχὴ ἐστίν.

λη’. Πρὸς δὲ τοῖς δηλωθεῖσι, καὶ τοῦτο ἴσθι, ἀδελφέ, ὅτι πᾶσα
 20 μέθοδος καὶ πᾶς κανὼν, εἰ θούλει δέ, καὶ πρᾶξις διάφορος, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἡμᾶς ἔτι ἐν καρδίᾳ καθαρῶς καὶ ἀρρεμβάστως προσεύχεσθαι, τετύπεται οὕτω καὶ κεκανόνισται· ἐπεὶ τούτου, εὐδοκία καὶ χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀπαρτισθέντος, τὰ
 25 ἐνωτικῶ ἀμέσως ὑπὲρ λόγον ἐνούμεθα, ὡς εἴρηται τῷ κλεινῷ Θεολόγῳ· Θεὸς θεοῖς ἐνούμενός τε καὶ γνωριζόμενος, ὅπερ ἐστὶν ἢ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐν καρδίᾳ ἐννυπόστατος ἔλλαμψις, ἣτις τίκτεται, ὡς εἴρηται, ἐκ τῆς μνημονευθείσης καθαρᾶς καὶ ἀρρεμβάστου καρδιακῆς προσευχῆς Σπᾶνιον δὲ τοῦτο, καὶ μόλις εἰς ἐκ

86α. Φιλοκαλία, τόμ. 15Δ, σελ. 150, κεφ. 35.

τὰ παθήματα τῆς ζωῆς αὐτῆς δὲν εἶναι ἀντάξια πρὸς τὴ δόξα πού πρόκειται νὰ φανερωθεῖ σὲ μᾶς»⁸⁶. Λέγει ἐπίσης καὶ ὁ σοφὸς στὰ θεῖα Μάξιμος: “Αἰτία τῆς διανομῆς τῶν θείων ἀγαθῶν εἶναι τὸ μέτρο τῆς πίστεως τοῦ καθενός· γιατί, ἀνάλογα μὲ τὴν πίστη μας, ἔχομε καὶ τὴν προθυμία νὰ πράττομε. Ἐκεῖνος λοιπὸν πού κάμνει τὰ καλὰ ἔργα, δείχνει τὸ μέτρο τῆς πίστεώς του ἀνάλογα μὲ τὴν πράξη του, δεχόμενος, σύμφωνα μὲ τὴν πίστη του, τὸ μέτρο τῆς χάριτος. Ἐκεῖνος πάλι πού δὲν πράττει, δείχνει τὸ μέτρο τῆς ἀπιστίας του κατὰ τὴν ἀναλογία τῆς ἀπραξίας του, δεχόμενος, σύμφωνα μὲ τὴν ἀπιστία του, τὴ στέρηση τῆς χάριτος. Ἐνεργεῖ κακῶς λοιπὸν ὁ φθονερός πού φθονεῖ τοὺς ἄλλους γιὰ τὰ κατορθώματά τους, ἀφοῦ ὀλοφάνερα σ’ αὐτὸν βρῖσκεται, καὶ ὄχι σὲ ἄλλον ἢ ἐπιλογή τοῦ νὰ πιστεύει καὶ νὰ πράττει τὰ καλὰ καὶ τὸ νὰ δεχθεῖ ἀνάλογα μὲ τὸ μέτρο τῆς πίστεώς του τὴ χάρη. Ἐπίσης νὰ ζητοῦμε μὲ ὅλη τὴν ψυχὴ μας νὰ μείνομε πιστοὶ ὅλον τὸν ὑπόλοιπο χρόνο τῆς ζωῆς μας καὶ νὰ εἶναι τὰ τέλη μας χριστιανικά, χωρὶς ὀδύνη καὶ ντροπὴ, εἰρηνικά, καὶ μαζὶ μ’ αὐτὰ νὰ δώσομε καὶ καλὴ ἀπολογία ὅταν θὰ σταθοῦμε μπροστὰ στὸ φοβερὸ δῆμα τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἔστι ἡ καθαρὴ προσευχὴ εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ κάθε ἐργασία.

38. Μαζὶ μ’ αὐτὰ πού εἶπαμε, νὰ γνωρίζεις κι αὐτό, ἀδελφέ, ὅτι κάθε μέθοδος καὶ κάθε κανόνας, καὶ ἂν θέλεις, καὶ κάθε διαφορετικὴ πράξη, ἔχει ὀριστεῖ ἔτσι καὶ ρυθμιστεῖ, ἐπειδὴ δὲν μπορούμε ἐμεῖς ἀκόμα νὰ προσευχόμεσθε μέσα στὴν καρδιά μας καθαρὰ καὶ χωρὶς ρεμβασμούς. Ὅταν ὅμως μὲ τὴν ἀγαθὴ θέληση καὶ χάρη τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸ πετύχομε αὐτό, τότε, ἀφοῦ ἐγκαταλείψουμε τὰ πολλὰ καὶ ποικίλα πού διαιροῦν, ἐνωνόμαστε μὲ τὸ ἓνα καὶ ἑνιαῖο καὶ ἐνωτικὸ κατὰ τρόπο ἄμεσο καὶ πάνω ἀπὸ τὸ λόγο, ὅπως ἔχει πεῖ ὁ ἑνδοξὸς Γρηγόριος ὁ Θεολόγος: “Ὁ Θεὸς πού ἐνώνεται καὶ γνωρίζεται σὲ ἐκείνους πού ἔγιναν καὶ αὐτοὶ θεοί”, πράγμα πού εἶναι ἢ μέσω τοῦ ἁγίου Πνεύματος μέσα στὴν καρδιά ἐνυπόστατη ἔλλαμψη, ἢ ὁποῖα γεννιέται, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, ἀπὸ τὴν καθαρὴ καὶ χωρὶς περισπασμούς καρδιακὴ προσευχὴ πού μνημονεύσαμε. Ὅμως αὐτὸ εἶναι

86. Ρωμ. 8, 17-18.

χιλίων ὁ καταξιωθείς, Χριστοῦ χάριτι, προκόψαι εἰς τήνδε τὴν κατάστασιν. Τὸ δὲ καὶ ταύτην ὑπερπλεῦσαι καὶ τῆς πνευματικῆς ἀξιώθῆναι προσευχῆς καὶ τυχεῖν τῆς ἀποκαλύψεως τῶν μυστηρίων τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, πάνυ ὀλίγων καὶ κατὰ γενεᾶς καὶ γενεᾶς εὐρισκομένων, εὐδοκία τῆς χάριτος, καθάπερ γράφει καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· Ὡσπερ μόλις ἐκ μυριάδων ἀνθρώπων εἷς εὐρίσκεται πληρώσας τὰς ἐντολὰς καὶ τὰ νόμιμα μικρὸν ἐνδεῶς καὶ φθάσας εἰς τὴν τῆς ψυχῆς καθαρότητα, οὕτως εἷς ἐκ χιλίων εὐρίσκεται καταξιωθείς φθάσαι μετὰ πολλῆς παραφυλακῆς εἰς τὴν καθα-
 10 ρὰν προσευχὴν καὶ διαρρηῆσαι τοῦτον τὸν ὄρον καὶ τυχεῖν ἐκείνου τοῦ μυστηρίου. Διότι πολλοὶ τῆς καθαρᾶς προσευχῆς οὐδαμῶς ἠξιώθησαν, ἀλλ' ὀλίγοι. Πρὸς δὲ τὸ μυστήριον ἐκεῖνο τὸ μετ' ἐκείνην, καὶ πέραν, ὁ φθάσας, μόλις εὐρίσκεται γενεᾶ καὶ γενεᾶ, τῇ χάριτι τοῦ Χριστοῦ". Καὶ μετ' ὀλίγα· "Καὶ εἰ μετὰ καθαρότητος
 15 μόλις τις προσεύχεται, τί εἴπωμεν περὶ τῆς πνευματικῆς; Πᾶσα δὲ πνευματικὴ, κατ' αὐτὸν αὐθις, κινήσεως ἠλευθέρωται, καὶ ἡ κλίνοῦσα κάτωθέν ἐστι τῆς πνευματικῆς.

Διόπερ καὶ αὐτός, εἰ θούλει τῶν τοιούτων καινῶν μυστηρίων, ἔργῳ καὶ πράγματι, ἤτοι αὐτῇ τῇ πείρᾳ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ κατα-
 20 ξιωθῆναι, ἐν παντὶ καιρῷ καὶ πάσῃ ᾧρα καὶ ἐργασίᾳ σου ἐπείγου προφθάσαι, εἰς τὸ προσεύχεσθαι ἐν καρδίᾳ καθαρῶς καὶ ἀρρεμβάστως, ἴν' οὕτως, ὡς ἐκ νηπίου θηλάζοντος, προκόψῃς «εἰς ἀνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ»⁸⁷, καὶ μετὰ τοῦ πιστοῦ οἰκονόμου καὶ φρονίμου⁸⁸, τοῦ μακαρισμοῦ
 25 καὶ τῆς ἀναρρήσεως ἐπιτύχῃς, ὡς οἰκονομῶν ἐν κρίσει τοὺς σοὺς λόγους, ἤγουν, κατὰ λόγον πολιτευόμενος. Ὅθεν καὶ οὐ σαλευθήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα, καθὼς περὶ τούτου γράφει ὁ ἅγιος Φιλήμων οὕτως· "Ἀδελφέ, εἴτε ἐν νυκτὶ εἴτε ἐν ἡμέρᾳ ἀξιώσει σε ὁ Θεὸς καθαρῶς τῷ νοῖ προσεύξασθαι ἀπερισπιάστως, μὴ προσχῆς τῷ ἰδίῳ
 30 κανόνι, ἀλλ' ὅση σοι δύναμις ἐπεκτείνου τῷ Θεῷ κολλώμενος, καὶ

87. Ἐφ. 4, 13.

σπάνιο, και μόλις ένας στους χίλιους αξιώνεται, με τη χάρη του Χριστού, να προκόψει και να φτάσει σ' αυτήν την κατάσταση. Το να ξεπεράσει όμως κι αυτήν την κατάσταση και ν' αξιωθεί την πνευματική προσευχή και να επιτύχει την αποκάλυψη των μυστηρίων του μελλοντικού αιώνα, είναι κατόρθωμα πάρα πολύ λίγων και που συναντώνται, με την αγαθή εϋνοια της χάριτος από γενεά σε γενεά, όπως γράφει και ο άγιος Ίσαάκ: "Όπως μόλις και μετά δυσκολίας βρίσκεται ένας ανάμεσα σε άμετρητα πλήθη ανθρώπων που να εκπλήρωσε τις εντολές και τα νόμιμα σχεδόν ανελλιπώς και να έφτασε στην καθαρότητα της ψυχής, έτσι βρίσκεται ένας στους χίλιους που να καταξιώθηκε να φτάσει με πολύ μεγάλη προσοχή στην καθαρή προσευχή και να σπάσει αυτό το όριο και να επιτύχει εκείνο το μυστήριο. Γιατί δεν είναι καθόλου πολλοί εκείνοι που αξιώθηκαν να επιτύχουν την καθαρή προσευχή, αλλά λίγοι. Το να φτάσει όμως κανείς στο μυστήριο εκείνο που βρίσκεται μετά και πέρα από αυτήν, μόλις με δυσκολία βρίσκεται με τη χάρη του Χριστού ένας σε κάθε γενεά". Και μετά από λίγα: "Και αν μόλις που φτάνει να προσεύχεται κανείς με καθαρότητα, τί θα πούμε για την πνευματική προσευχή; Κάθε πνευματική προσευχή, σύμφωνα με αυτόν πάλι, έχει ελευθερωθεί από την κίνηση, και η προσευχή που κλίνει σε κάτι βρίσκεται κάτω από την πνευματική".

Γι' αυτό λοιπόν και σύ, εάν θέλεις να αξιωθείς με τη χάρη του Ίησού Χριστού τα καινούργια αυτά μυστήρια με έργο και πράξη, δηλαδή με δική σου πείρα, σε κάθε καιρό και κάθε ώρα και εργασία σου πίεζε τον έαυτό σου να φτάσεις να προσεύχεσαι μέσα στην καρδιά σου καθαρά και χωρίς ρεμβασμούς, ώστε έτσι, σαν από νήπιο που θηλάζει, να προκόψεις και να φτάσεις «σε τέλειο άνδρα, στο μέτρο του τέλειου αναστήματος του Χριστού»⁸⁷, και μαζί με τον πιστό και φρόνιμο οίκονόμο⁸⁸, να επιτύχεις τον μακαρισμό και την ανακήρυξη, αφού θα οικονομείς με κρίση τους λόγους σου, δηλαδή θα ζείς ενεργώντας με σύνεση. Γι' αυτό και δεν θα σαλευθείς στον αιώνα, όπως γράφει γι' αυτό ο άγιος Φιλήμων "Αδελφέ, είτε νύχτα είτε μέρα σε αξιώσει ο Θεός να προσευχηθείς με καθαρό το νοῦ σου και απεριόριστο, μη περιορισθείς στον κανόνα σου, αλλά με όλη τη δύναμή σου να επεκτείνεσαι και να προσκολλάσαι με την προσευχή

αὐτὸς φωτίζει τὴν καρδίαν σου περὶ ἐργασίας πνευματικῆς". Καί τις τῶν θεοσόφων· "Εἰ θέλεις ἐν σώματι ὡς ἀσώματος Θεῷ λειτουργεῖν, εὐχὴν ἀδιάλειπτον κηῖσαι κρυπτῶς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, καὶ γίνεται πρὸ θανάτου ἡ ψυχὴ σου ὡς ἄγγελος". Τούτοις συνάδοντα γράφει καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· ἐρωτηθεὶς γὰρ παρά τινος, Τί ἐστὶ τὸ περιεκτικὸν τῶν κόπων ὄλων τοῦ ἔργου τούτου, δηλαδὴ τῆς ἡσυχίας, ἵνα τις, καταντήσας εἰς αὐτό, μάθῃ ὅτι τὴν τελειότητα τῆς πολιτείας ἔφθασεν, ἀπεκρίθη οὕτως· "Ὅταν ἀξιωθῇ τις τῆς διαμονῆς τῆς προσευχῆς ὅταν γὰρ φθάσῃ ταύτην, πρὸς τὴν ἄκραν 10 πασῶν τῶν ἀρετῶν ἔφθασε, καὶ τοῦ λοιποῦ κατοικητήριον τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐγένετο. Ἐὰν γὰρ τις τὴν χάριν τοῦ Παρακλήτου ἀκριβῶς οὐκ ἐδέξατο, τὴν διαμονὴν ταύτης τῆς προσευχῆς τελειῶσαι ἐν ἀνέσει οὐ δύναται. Τὸ γὰρ Πνεῦμα, φησὶν, ὅταν κατοικήσῃ ἐν τινὶ τῶν ἀνθρώπων, οὐ παύεται ἐκ τῆς προσευχῆς αὐτό 15 γὰρ τὸ Πνεῦμα ἀεὶ προσεύχεται. Τότε οὔτε ἐν τῷ καθεύδειν αὐτόν, οὔτε ἐν ἐρηγόρσει ἢ προσευχῇ ἐκ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ κόπτεται, ἀλλ' ἐὰν ἐσθίῃ καὶ ἐὰν πίνη καὶ ἐὰν κοιμᾶται καὶ ἐὰν τι πράττῃ καὶ ἕως ἐν βαθεῖ ὕπνῳ, αἱ εὐωδίαὶ καὶ οἱ ἀτμοὶ τῆς προσευχῆς ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἀναδίδονται ἄνευ κόπου. Καὶ χωρισμὸν τότε ἡ προσευχὴ 20 οὐκ ἔχει, ἀλλὰ πάσας τὰς ὥρας αὐτοῦ, καὶ ἡσυχάσῃ ἔξωθεν αὐτοῦ ἢ τοιαύτη, ἀλλ' οὖν πάλιν ἢ αὐτὴ λειτουργεῖ ἐν αὐτῷ κρυπτῶς τὴν σιωπὴν γὰρ τῶν καθαρῶν προσευχῆν λέγει τις τῶν χριστοφόρων, ἐπειδὴ οἱ λογισμοὶ αὐτῶν θεῖαι κινήσεις εἰσὶν· αἱ κινήσεις δὲ τῆς καθαρᾶς καρδίας καὶ διανοίας φωναὶ πραεῖαι εἰσιν, ἐν αἷς κρυπτῶς ψάλλουσι". Καὶ ἄλλοι δὲ πολλοὶ τῶν Θεοφόρων, ἐκ τῆς χάριτος αὐτῆς πείρα μεμυσταγωγημένοι, τοιαῦτα πλεῖστα θαύματος ἀξια ἐξέθεντο, ἅπερ καὶ διὰ τὸ τοῦ λόγου μῆκος εἰάσαμεν.

Περὶ τῆς κατὰ τὸ νυχθήμερον ποσότητος τῶν γονυκλισιῶν.

λθ'. Περὶ δέ γε ποσότητος γονυκλισιῶν, τριακοσίας ἴσμεν πῶ

σὸν Θεό, καὶ αὐτὸς θὰ φωτίζει τὴν καρδιά σου γιὰ ἐργασία πνευματική. Καὶ κάποιος ἀπὸ τοὺς θεόσοφους λέγει: “Ἐὰν θέλεις νὰ ὑπηρετεῖς τὸν Θεὸ μὲ τὸ σῶμα ὡς ἀσώματος, ἀπόκτησε προσευχὴ ἀκατάπαυστη κρυμμένη μέσα στὴν καρδιά σου, καὶ θὰ γίνῃ τότε ἡ ψυχὴ σου πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο ὡς ἄγγελος”. Σύμφωνα μὲ αὐτοὺς γράφει καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, ὁ ὁποῖος ὅταν ἐρωτήθηκε ἀπὸ κάποιον, γιὰ τὸ ποιὸ εἶναι τὸ σύνολο ὄλων τῶν κόπων τοῦ ἔργου αὐτοῦ, δηλαδή τῆς ἡσυχίας, ὥστε, φτάνοντας κανεὶς σ’ αὐτό, νὰ μάθῃ ὅτι ἔφτασε στὴν τελειότητα αὐτοῦ τοῦ τρόπου ζωῆς, ἀπεκρίθηκε τὰ ἑξῆς: “Ὅταν ἀξιωθεῖ κάποιος νὰ εἶναι ἀδιάκοπη ἡ προσευχὴ του· γιατί, ὅταν φτάσῃ σ’ αὐτὴ τὴν προσευχὴ, ἔφτασε στὸ τέλος ὄλων τῶν ἀρετῶν, καὶ στὸ ἑξῆς γίνεται κατοικητήριον τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Γιατί, ἂν κάποιος δὲν λάβῃ ἐξολοκλήρου τὴ χάρη τοῦ Παρακλήτου δὲν μπορεῖ νὰ πραγματοποιήσῃ μὲ ἄνεση τὴν ἀκατάπαυστη προσευχὴ. Γιατὶ τὸ Πνεῦμα, λέγει, ὅταν κατοικήσῃ μέσα σὲ κάποιον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, δὲν σταματᾷ αὐτὸς τὴν προσευχὴ· καθόσον τὸ ἴδιο τὸ Πνεῦμα προσεύχεται πάντοτε. Τότε δὲν διακόπτεται ἡ προσευχὴ ἀπὸ τὴν ψυχὴ αὐτοῦ οὔτε κατὰ τὴν ὥρα τοῦ ὕπνου, οὔτε ὅταν εἶναι ξυπνητός, ἀλλὰ καὶ ὅταν τρώγῃ καὶ ὅταν πίνει καὶ ὅταν κοιμᾶται καὶ ὅταν κάμνῃ κάτι καὶ μέσα σὸν βαθὺ ὕπνο του, ἀναδίδονται μέσα στὴν καρδιά του χωρὶς κόπο οἱ εὐωδίες καὶ οἱ ἀτμοὶ τῆς προσευχῆς, καὶ δὲν ἀποχωρίζεται τότε ἡ προσευχὴ ἀπὸ αὐτόν, ἀλλὰ ὅλες τὶς ὥρες του, καὶ ἂν ἀκόμα σταματήσῃ αὐτὴ ἐξωτερικῶς, ὅμως πάλι αὐτὴ ἐπιτελεῖ κρυφὰ μέσα σ’ αὐτόν τὸ ἔργο τῆς καθόσον κάποιος ἀπὸ τοὺς χριστοφόρους τὴ σωπὴ τῶν καθαρῶν τὴν ὀνομάζει προσευχὴ. Ἐπειδὴ οἱ λογισμοὶ αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων εἶναι θεῖες κινήσεις καὶ οἱ κινήσεις τῆς καθαρῆς καρδιάς καὶ διάνοιας εἶναι ἤρεμες φωνές, μὲ τὶς ὁποῖες ψάλλουν κρυφὰ πρὸς τὸν Θεό”. Καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀπὸ τοὺς θεοφόρους, ἔχοντας μυσταγωγηθεῖ μὲ τὴν πείρα ἀπὸ τὴ χάρη, διατύπωσαν πάρα πολλὰ τέτοια ἀξιοθαύμαστα, τὰ ὁποῖα παραλείψαμε γιὰ νὰ ἀποφύγομε τὸ μῆκος τοῦ λόγου.

Γιὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν γονυκλισιῶν καθόλο τὸ νυχθήμερο.

39. Σχετικὰ μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν γονυκλισιῶν γνωρίζομε ὅτι οἱ

ἀριθμῶ, τὰς τοῖς θείοις ἡμῶν Πατράσι διωρισμένας, ἅς καὶ ὀφείλομεν ποιεῖν καθ' ἕκαστον νυχθήμερον τῶν τῆς ἑβδομάδος πέντε ἡμερῶν. Καὶ γὰρ ἐν παντὶ Σαββάτῳ καὶ πάσῃ Κυριακῇ, ναὶ μὴν καὶ ἐν ἄλλαις ἐξ ἔθους σεσημειωμέναις ἡμέραις, καὶ δὴ καὶ ἑβδομάσι, κατὰ τινὰς μυστικὸς καὶ ἀπορρήτους λόγους, σχολὴν τούτων ἄγειν ἐντετάλαμεθα. Εἰσὶ μέντοι τινὲς ὑπερβαίνοντες τοῦτον τὸν ἀριθμὸν· ἔνιοι δὲ καὶ ὑστερίζοντες, ἕκαστος καθὼς ἔχει ἰσχύος ἢ προαιρέσεως. Καὶ σὺ τοίνυν ποίει τὸ κατὰ δύναμιν. Μενοῦνγε μακάριος τῷ ὄντι, καὶ τοῦτο πολλάκις, ὃ ἐν πᾶσι τοῖς κατὰ Θεὸν πάντοτε ἐκδιάζων ἑαυτόν. «Βιασθὴ γὰρ ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ διαστὰι ἀρπάξουσιν αὐτήν»⁸⁹.

* Ὅτι οὐ μόνον, ὡς προεῖρηται, κατὰ τὸν ἀγῶνα καὶ τὸ μέτρον τῆς ἡμῶν ἐργασίας, ἢ τῶν θείων διανομῇ ἐπιχορηγεῖται, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἔξιν καὶ ἐπιτηδειότητα καὶ τὴν πίστιν καὶ τὴν προσοῦσαν ἡμῖν διάθεσιν φυσικὴν.

μ'. Καὶ τοῦτο τοίνυν ἰστέον, ὡς οὐ μόνον, καθάπερ προειρήκαμεν, κατὰ τὸν ἀγῶνα καὶ τὸ μέτρον τῆς ἐργασίας ἡμῶν ἢ τῶν θείων δωρεῶν διανομῇ ἐπιχορηγεῖται ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν τῆς πολιτείας ἔξιν καὶ ἐπιτηδειότητα, ναὶ μὴν, καὶ κατὰ τὴν πίστιν ἡμῶν πρὸς τὰ προκειμένα καὶ τὴν προσφυνῶς προσοῦσαν ἡμῖν διάθεσιν φυσικὴν. Καὶ λέγει ὁ ἅγιος Μάξιμος^{89α}. «Ὁ νοῦς σοφίας ὄργανον, ὁ λόγος γνώσεως ἢ κατ' ἄμφω φυσικὴ πληροφορία, τῆς κατ' ἄμφω συνισταμένης πίστεως τοῦ δὲ τῶν ἱαμάτων χάρισμα-τος, ἢ φυσικὴ φιλανθρωπία· πᾶν γὰρ χάρισμα θεῖον, ἐπιτήδειον ἐν ἡμῖν ἔχει καὶ προσφυνές, ὡσπερ δύναμιν ἢ ἔξιν ἢ διάθεσιν, ὄργανον δεκτικόν. Οἶον, ὃ τὸν νοῦν πασῶν αἰσθητῶν φαντασιῶν ποιήσας καθαρὸν, δέχεται σοφίαν· ὃ δὲ τὸν λόγον τῶν ἐμφύτων παθῶν, θυμοῦ λέγω καὶ ἐπιθυμίας, καταστήσας δεσπότην, δέχεται γνώσιν· ὃ δὲ τὴν κατὰ νοῦν καὶ λόγον περὶ τὸ θεῖον ἀσάλευτον

89α. Φιλοκαλία, τόμ. 15Δ, σελ. 148, κεφ. 33.

ἅγιοι Πατέρες μας τὶς ὄρισαν σὲ τριακῶσιες, τὶς ὁποῖες καὶ ὀφείλομε νὰ κάμνομε κάθε νυχθήμερο τῶν πέντε ἡμερῶν τῆς ἑβδομάδας. Καθόσον κάθε Σάββατο καὶ κάθε Κυριακή, καθὼς ἐπίσης καὶ σὲ ἄλλες καθορισμένες ἀπὸ συνήθεια ἡμέρες, καὶ μάλιστα καὶ ἑβδομάδες, σύμφωνα μὲ κάποιους μυστικούς καὶ ἀπόρητους λόγους, ἔχομε ἐντολὴ νὰ μὴ κάμνομε γονυκλισίες. Ὑπάρχουν βέβαιαι κάποιοι ποὺ ξεπερνοῦν τὸν ἀριθμὸ αὐτὸ καὶ κάποιοι πάλι ποὺ κάμνουν λιγότερες, ὁ καθένας ἀνάλογα μὲ τὴ δύναμη καὶ τὴν προαίρεση. Καὶ σὺ λοιπὸν κάμνε ὅσες μπορεῖς. Βέβαια εἶναι μακάριος πραγματικά, καὶ πολλὰς φορὲς μάλιστα, ἐκεῖνος ποὺ καταπιέζει πάντοτε τὸν ἑαυτὸ του νὰ ἀσχολεῖται μὲ ὅσα ἔχουν σχέση μὲ τὸν Θεό· γιατί λέγει, «ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν κερδίζεται μὲ καταπίεση καὶ τὴν ἀρπάζουν ἐκεῖνοι ποὺ καταπιέζουν τὸν ἑαυτὸ τους πρὸς τὸ σκοπὸ αὐτό»⁸⁹.

“Ὅτι ἡ διανομὴ τῶν θείων δωρεῶν χορηγεῖται ὄχι μόνον, ὅπως προαναφέρθηκε, σύμφωνα μὲ τὸν ἀγῶνα καὶ τὸ μέτρο τῆς ἐργασίας μας, ἀλλὰ καὶ σύμφωνα μὲ τὴν κατὰ συνήθεια ζωὴ μας, τὴ δεκτικότητά της, τὴν πίστη καὶ τὴ φυσικὴ διάθεσή μας.

40. Πρέπει ὅμως νὰ γνωρίζομε κι αὐτό, ὅτι ἡ διανομὴ τῶν θείων δωρεῶν χορηγεῖται, ὅπως προαναφέραμε, ὄχι μόνο σύμφωνα μὲ τὸν ἀγῶνα καὶ τὸ μέτρο τῆς ἐργασίας μας, ἀλλὰ καὶ σύμφωνα μὲ τὸν κατ’ ἕξιν τρόπο ζωῆς μας καὶ τὴ δεκτικότητά μας, ἀλλὰ καὶ σύμφωνα μὲ τὴν πίστη μας πρὸς τὰ ἐπιδιωκόμενα καὶ τὴ φυσικὴ διάθεση ποὺ ὑπάρχει μέσα μας. Καὶ λέγει ὁ ἅγιος Μάξιμος: “Ὁ νοῦς εἶναι ὄργανο τῆς σοφίας, ἐνῶ τὸ λογικὸ τῆς γνώσεως· ἡ φυσικὴ πληροφορία μέσω καὶ τῶν δύο, εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς πίστεως ποὺ ἀπορρέει καὶ ἀπὸ τὰ δύο αὐτά, ἐνῶ αἰτία τοῦ χαρίσματος τῶν ἰαμάτων εἶναι ἡ φυσικὴ φιλανθρωπία. Γιατὶ κάθε θεῖο χάρισμα ἔχει μέσα μας τὸ κατάλληλο καὶ ἀρμόδιο δεκτικὸ ὄργανό του, ὅπως δύναμη ἢ ἕξις ἢ διάθεση. Γιὰ παράδειγμα, ἐκεῖνος ποὺ κατέστησε τὸ νοῦ του καθαρὸ ἀπὸ ὅλες τὶς αἰσθητὲς φαντασίαις, δέχεται σοφία, ἐκεῖνος ποὺ κατέστησε τὸ λογικὸ ἐξουσιαστικὸ τῶν ἐμφυτων παθῶν, ἐννοῶ τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας, δέχεται γνώση, ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἀπαρασά-

89. Ματθ. 11, 12.

πληροφορίαν ἔχων, τὴν πάντα δυναμένην⁹⁰ δέχεται πίστιν· ὁ δὲ τὴν φυσικὴν κατορθώσας φιλανθρωπίαν, μετὰ τὴν τελείαν τῆς φιλαυτίας ἀναίρεσιν, ἰαμάτων δέχεται χαρίσματα". Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ὄρα δέ, ἵνα μηδεὶς γινώσκῃ τὸ ἔργον σου, ἐκτὸς τοῦ ἐπιστά-
 5 τοῦντος καὶ ὀδηγοῦντός σε, ὑπερευχόμενος καὶ ἡμῶν τῶν ἀναξίων, τῶν λεγόντων μὲν, μὴ ποιούντων δὲ τὸ ἀγαθόν, ἵνα καταξιωθῶμεν τοῦ ποιεῖν πρῶτον τὰ Θεῷ ἀρέσκοντα, εἶτα καὶ τοῖς ἄλλοις λέγειν καὶ παραινεῖν «ὁ γὰρ ποιήσας καὶ διδάξας», κατὰ τὸ θεῖον λόγιον, «οὗτος μέγας κληθήσεται»⁹¹. Σὲ δ' αὖθις ὁ παντοκράτωρ καὶ παν-
 10 οικτίρμων Κύριος ἐνισχύσαι καὶ εὐδοῶσαι τούτων ἀκροᾶσθαι συνενετῶς καὶ ποιεῖν αὐτὰ μετὰ πάσης ἐφέσεως («οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ Θεῷ», κατὰ τὸν θεῖον Παῦλον, «ἀλλ' οἱ ποιηταί»⁹²), καὶ ὀδηγήσαι εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν καὶ σωτήριον καὶ πρὸς τὴν προκεμένην νοερὰν καὶ ἱερὰν ἐργασίαν χειραγωγήσαι
 15 ἐν Πνεύματι, εὐχαῖς ἁγίων. Ἀμήν. Ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ προλέλεκται ἡμῖν περὶ διακρίσεως μικρὸν τι πρακτικῆς, εὐκαιρον ἀρτίως καὶ περὶ τῆς καθόλου καὶ τελειοτάτης διακρίσεως, κατὰ τὸ ἐγκωροῦν, ὡς ἐν συντόμῳ διαλαβεῖν, ἐπεὶ καὶ μείζων αὕτη πασῶν τῶν ἀρετῶν, κατὰ τοὺς κλεινοὺς ἡμῶν Πατέρας, πέφυκε.

20 **Περὶ τῆς καθόλου καὶ τελειοτάτης διακρίσεως, καὶ τίς ὁ παρὰ φύσιν καὶ σαρκικῶς ζῶν, καὶ τίς ὁ κατὰ φύσιν καὶ ψυχικῶς, καὶ τίς ὁ ὑπὲρ φύσιν καὶ πνευματικῶς πολιτευόμενος.**

μα'. Ὁ σαρκικῶς καὶ παρὰ φύσιν ζῶν καὶ πολιτευόμενος,
 25 οὗτος τὸ οἰκεῖον διακριτικὸν παντελῶς ἀπώλεσεν, ὁ δὲ τῶν κακῶν ἀποχὴν μὲν ποιησάμενος, ἀρχὴν δὲ βαλὼν τοῦ ποιεῖν τὸ ἀγαθόν, ὡς γέγραπται, «ἔκλινον ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποιήσον ἀγαθόν»⁹³, οὗτος ὡς εἰσαγωγικὸς καὶ οὖς ὑπέχων πρὸς διδασκαλίαν, παρακλύπτει, μικρὸν πως, πρὸς αἰσθησὶν τινα διακρίσεως καὶ ἀρχαρίῳ πρέπου-
 30 σαν. Ὁ δὲ κατὰ φύσιν καὶ ψυχικῶς, ἅτε διενεργῶν ἐν διανοίᾳ καὶ

90. Πρὸβλ. Μάρκ. 9, 23.

91. Ματθ. 5, 19.

λευτη σὸ νοῦ καὶ τὸ λογικὸ του τὴν πίστη του πρὸς τὸ Θεῖο, δέχεται τὴν πίστη πού μπορεῖ τὰ πάντα⁹⁰, ἐνῶ ἐκεῖνος πού κατόρθωσε τὴ φυσικὴ φιλανθρωπία, μετὰ τὴν πλήρη ἐξάλειψη τῆς φιλαυτίας, δέχεται χαρίσματα ἰαμάτων”. Καὶ αὐτὰ βέβαια εἶναι ἔτσι, πρόσεχε ὅμως νὰ μὴ γνωρίζει κανένας τὸ πνευματικὸ ἔργο σου, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν πνευματικὸ δάσκαλο καὶ ὁδηγὸ σου, προσευχόμενος καὶ γιὰ μᾶς τοὺς ἀνάξιους, πού λέμε βέβαια, ἀλλὰ δὲν κάμνομε τὸ καλὸ, ὥστε ν’ ἀξιωθοῦμε νὰ κάμνομε πρῶτα αὐτὰ πού εἶναι ἀρεστὰ στὸν Θεό, καὶ ἔπειτα νὰ λέμε καὶ νὰ συμβουλευόμε τοὺς ἄλλους· γιὰτὶ σύμφωνα μὲ τὸν θεῖο λόγο, «ἐκεῖνος πού θὰ κάνει αὐτὰ πού λέγω καὶ θὰ τὰ διδάξει, αὐτὸς θὰ ὀνομαστῆί μεγάλος»⁹¹. Ἐσένα πάλι ὁ παντοκράτορας καὶ πανεύσπλαχνος Κύριος νὰ σὲ ἐνισχύσει καὶ νὰ σὲ βοηθήσει νὰ ἀκοῦς αὐτὰ μὲ σύνεση καὶ νὰ τὰ ἐκτελεῖς μὲ κάθε προθυμία (γιὰτὶ σύμφωνα μὲ τὸν θεῖο Παῦλο, «δὲν εἶναι δίκαιοι ἀπέναντι στὸν Θεὸ ἐκεῖνοι πού ἀκοῦν τὸν νόμο, ἀλλὰ ἐκεῖνοι πού τὸν ἐφαρμόζουν»⁹²), καὶ νὰ σὲ ὁδηγήσει σὲ κάθε ἀγαθὸ καὶ σωτήριο ἔργο καὶ νὰ σὲ χειραγωγήσει μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Πνεύματος στὴ νοερὴ καὶ ἱερὴ αὐτὴ ἐργασία, μὲ τὶς εὐχὲς τῶν ἁγίων. Ἀμήν. Ἀλλ’ ἐπειδὴ ἔχομε πεῖ καὶ προηγουμένως λίγα γιὰ τὴν πρακτικὴ διάκριση, εἶναι κατάλληλη στιγμή τώρα νὰ μιλήσομε μὲ συντομία καὶ ὅσο μποροῦμε καὶ γιὰ τὴ γενικὴ καὶ τελειότατη διάκριση, καθόσον αὐτὴ, σύμφωνα μὲ τοὺς ἑνδοξοὺς Πατέρες μας, εἶναι καὶ μεγαλύτερη ἀπὸ ὅλες τὶς ἀρετές.

Γιὰ τὴ γενικὴ καὶ τελειότατη διάκριση, καὶ ποιὸς εἶναι ἐκεῖνος πού ζεῖ παρὰ φύση καὶ σαρκικά, ποιὸς ὁ κατὰ φύση καὶ ψυχικά, καὶ ποιὸς αὐτὸς πού πολιτεύεται ὑπὲρ φύση καὶ πνευματικά

41. Ἐκεῖνος πού ζεῖ καὶ πολιτεύεται σαρκικά καὶ παρὰ φύση, αὐτὸς ἔχασε τελείως τὴν ἰκανότητα διάκρισης, ἐνῶ ἐκεῖνος πού ἀπομακρύνθηκε βέβαια ἀπὸ τὰ κακὰ καὶ ἔκανε ἀρχὴ νὰ κάμνει τὸ καλὸ, σύμφωνα μ’ αὐτὸ πού ἔχει γραφεῖ, «ἀπομακρύνσου ἀπὸ τὸ κακὸ, καὶ κάνε τὸ καλὸ»⁹³, αὐτὸς, ὄντας ἀρχάριος καὶ πρόθυμος γιὰ διδασκαλία, προσεγγίζει λιγάκι μὰ κάποια αἴσθησι διακρίσεως πού ταιριάζει σὲ ἀρχάριο. Ἐκεῖνος πάλι πού ζεῖ κατὰ φύση καὶ ψυχικά, ἐπειδὴ

92. Ρωμ. 2, 13.

93. Ψαλμ. 33, 15.

κατὰ λόγον διούς, ὃς καὶ μέσος καλεῖται, οὗτος πρὸς τὸ ἴδιον μέτρον ὄρα τε καὶ διακρίνει τὰ τε καθ' ἑαυτὸν καὶ τὰ τῶν ὁμοίων αὐτῶ. Ὁ δὲ ὑπὲρ φύσιν καὶ πνευματικῶς πολιτευόμενος, οὗτος, ὡς τὸν ἐμπαθῆ καὶ τὸν εἰσαγωγικὸν καὶ τὸν τῆς μεσότητος ὄρον 5 ὑπερβάς καί, Χριστοῦ χάριτι, προκόψας εἰς τὸ τέλειον, ἤγουν τὸν ἐνυπόστατον φωτισμὸν καὶ τὴν τελειοτάτην διάκρισιν, ὄρα τε ἑαυτὸν καὶ διακρίνει τηλαινεστάτα· καὶ δὴ καὶ πάντα ὄρα καὶ διακρίνει ἀκραιφνῶς, αὐτὸς ὑπ' οὐδενός, εἰ καὶ ὄραται, ὀρώμενος καὶ διακρινόμενος ναὶ μὴν καὶ ἀνακρινόμενος, ὡς πνευματικὸς ἀλη- 10 θῶς ὢν καὶ καλούμενος, οὐ χάριτι καὶ μέλανι, ἀλλὰ πράξει καὶ χάριτι, ὡς φησιν ὁ θεῖος Ἀπόστολος· ὅτι «ὁ μὲν πνευματικὸς πάντα ἀνακρίνει, αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται»⁹⁴.

*Ἐτι περὶ διακρίσεως, ὡς ἐν παραδείγματι.

μβ'. Τούτων, ὁ μὲν ἔοικε τῷ ὡς ἐν νυκτὶ βαθείᾳ καὶ στυγνῇ 15 σκοτομήνῃ πορευομένῳ· ὅθεν καὶ τῷ ἀψηλαφήτῳ σκοτεῖ περιπλανώμενος καὶ σκοτούμενος, οὐ μόνον ἑαυτὸν οὐχ ὄρα καὶ διακρίνει, ἀλλ' οὐδὲ ὅπου ὑπάγει καὶ περιπατεῖ, ὡς φησιν ὁ Σωτὴρ· «ὁ περιπατῶν ἐν τῇ σκοτίᾳ, οὐκ οἶδε ποῦ ὑπάγει»⁹⁵, ὁ δὲ νυκτὶ αἰθρία, ἄστρασιν ἀνγαζομένη· ὅθεν καὶ ταῖς τῶν ἀστέρων μαρμαρυγαῖς 20 μικρὸν πως ἀνγαζόμενος, κατ' ὀλίγον βαδίζει προσκόπτων τοὺς πόδας πολλάκις ἐν λίθοις ἀδιακρισίας καὶ πάσχων συμπτώματα· οὗτος τοίνυν βραχὺ τι καὶ ἑαυτὸν ὄρα καὶ διακρίνει καὶ ὡς ἐν σκιᾷ, καθὰ γέγραπται· «ἔγειραι ὁ καθεύδων καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφάνουσι σοι ὁ Χριστός»⁹⁶. Ὁ δὲ νυκτὶ πανσελήνῳ 25 καὶ γαληνῇ· ὅθεν καὶ ταῖς σεληνιακαῖς βολαῖς εὐθυνόμενος, ἀπλανέστερόν τε ὀδεύει καὶ εἰς τὰ ἔμπροσθεν ἔρχεται· ὄρα τε αὐτὸν ὡς ἐν ἐσόπτρῳ καὶ διακρίνει καὶ τοὺς ὁμοίως συνοδεύοντας αὐτῶ, ὡς εἴρηται· «καλῶς ποιεῖτε», τῷ νόμῳ δηλαδὴ «προσέχοντες, ὡς λύ-

94. Α' Κορ. 2, 15.

95. Ἰω. 12, 35.

ἐνεργεῖ μὲ τὸ νοῦ καὶ ζεῖ λογικά, ὁ ὁποῖος ὀνομάζεται καὶ μέσος, αὐτὸς βλέπει καὶ διακρίνει σύμφωνα μὲ τὸ δικό του μέτρο καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὸν ἑαυτό του καὶ τὰ ὅσα ἀφοροῦν τοὺς ὁμοίους του. Ἐνῶ ἐκεῖνος πού ζεῖ ὑπὲρ φύση καὶ πνευματικά, αὐτὸς, ἔχοντας ξεπεράσει τὰ ὅρια ἐκείνου πού ζεῖ μὲ πάθη καὶ τοῦ ἀρχαρίου καὶ τοῦ μέσου καὶ ἔχοντας φτάσει μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ σὲ τέλεια πνευματικὴ προκοπή, δηλαδή στὸν ἀληθινὸ φωτισμὸ καὶ τὴν τελειότατη διάκριση, βλέπει καὶ διακρίνει τὸν ἑαυτό του καθαρότητα, ἀλλὰ καὶ ὅλους τοὺς βλέπει καὶ τοὺς διακρίνει ὀλοκάθαρα, αὐτὸς ὅμως, ἂν καὶ εἶναι ὄρατός, δὲν βλέπεται καὶ δὲν διακρίνεται ἀπὸ κανένα, ἀλλ' οὔτε βέβαια καὶ κρίνεται, ὄντας πραγματικά καὶ ὀνομαζόμενος πνευματικός, μὲ χαρτὶ καὶ μελάνι, ἀλλὰ μὲ τὴν πράξη καὶ τὴ χάρη, ὅπως λέγει ὁ θεῖος Ἀπόστολος: «ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος ὅλους τοὺς κρίνει, ὁ ἴδιος ὅμως δὲν κρίνεται ἀπὸ κανένα»⁹⁶.

Συνέχεια γιὰ τὴ διάκριση, βάσει παραδειγμάτων.

42. Ἀπὸ αὐτοὺς ὁ πρῶτος μοιάζει μὲ ἐκεῖνον πού βαδίζει μέσα σὲ βαθειὰ καὶ φοβερὴ σκοτεινὴ νύχτα· γι' αὐτό, ἐπειδὴ περιπλανιέται μέσα σὲ ἀψηλάφητο βαθὺ σκοτάδι, ὄχι μόνο δὲν βλέπει καὶ δὲν διακρίνει τὸν ἑαυτό του, ἀλλ' οὔτε καὶ πού πηγαίνει καὶ περπατεῖ, ὅπως λέγει ὁ Σωτήρας: «ἐκεῖνος πού περπατεῖ μέσα στὸ σκοτάδι, δὲν γνωρίζει πού πηγαίνει»⁹⁵. Ὁ δεύτερος, ὁ ψυχικός, εἶναι σὰ νὰ βαδίζει μέσα σὲ αἶθρια νύχτα, καταφωτισμένη ἀπὸ ἄστρα· γι' αὐτό, ἐπειδὴ φωτίζεται κάπως ἀπὸ τὴ λάμψη τῶν ἀστεριῶν, βαδίζει σιγὰ σιγὰ, καὶ τὰ πόδια του σκοντάφτουν πολλές φορές στὶς πέτρες τῆς ἀδιακρισίας καὶ πέφτει. Αὐτὸς λοιπὸν βλέπει λίγο τὸν ἑαυτό του καὶ τὸν διακρίνει σὰν μέσα σὲ σκιά, σύμφωνα μ' αὐτὸ πού ἔχει γραφεῖ: «σὴκω ἐσὺ πού κοιμᾶσαι καὶ ἀναστήσου ἀπὸ τοὺς νεκρούς, καὶ θὰ σὲ φωτίσει ὁ Χριστός»⁹⁶. Ὁ τρίτος, ὁ μέσος, εἶναι σὰ νὰ βαδίζει σὲ νύχτα πανσέληνη καὶ γαλήνια· γι' αὐτό, ἐπειδὴ φωτίζεται ἀπὸ τὴ λάμψη τῆς σελήνης, βαδίζει πρὸ σταθερὰ καὶ προχωρεῖ μπροστά. Αὐτὸς βλέπει τὸν ἑαυτό του σὰν μέσα σὲ καθρέφτη καὶ διακρίνει ἐκείνους πού βαδίζουν ὅμοια μ' αὐτόν, ὅπως ἔχει λεχθεῖ: «καλὰ κά-

96. Ἐφ. 5, 14.

χνη φαίνονται ἐν αὐχμηρῶ τόπῳ, ἕως οὗ ἡμέρα διανγᾶση καὶ φω-
 σφόρος ἀνατείλη ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν»⁹⁷. Ὁ δὲ μεσημβρία στα-
 θερᾶ καὶ καθαρωτάτη, ἡλιακαῖς ἀκτίσιν ἀκράτοις φαιδρυνομένη·
 διό περ ὁ τοιοῦτος καὶ ἑαυτὸν εἰλικρινῶς καθορᾶ τῷ ἡλιακῷ φω-
 5 τί καὶ διακρίνει, καὶ τοὺς πολλοὺς ἀνακρίνει, μᾶλλον δὲ καὶ τοὺς
 πάντα⁹⁸, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον ναὶ μὴν, καὶ πάντα τὰ πα-
 ρεμπίπτοντα αὐτῷ σχεδὸν ὅποιαδήτινα ὅπωςδῆποτε, ἀπλανῶς αὐ-
 τός τε πορευόμενος καὶ τοὺς ἐπομένους αὐτῷ ἀπταισίτως ὁδηγῶν
 πρὸς τὸ ὄντως φῶς καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀλήθειαν. Περὶ ὧν καὶ
 10 γέγραπται· «ὕμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου»⁹⁹. Λέγει δὲ καὶ ὁ θεϊό-
 τατος Παῦλος «Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκοτόυς φῶς λάμψαι, ὃς ἔλαμψεν
 ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, πρὸς φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ
 Θεοῦ, ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ»¹. Καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ·
 «ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε»²· καί, «ἐν
 15 τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς»³. Καὶ ὁ Κύριος «Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ
 κόσμου· ὁ ἀκολουθῶν ἐμοί, οὐ μὴ περιπατήσῃ ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ'
 ἔξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς»⁴.

**Περὶ τροπῆς καὶ ἀλλοιώσεως τῆς πρὸς ἕκαστον,
καὶ τοῦ ὑπερέχοντος κλέους τῆς ταπεινώσεως.**

20 μγ'. Εἰδέναι δέ σε καὶ τοῦτο βουλόμεθα, ὡς καὶ οἱ εἰς τὸ τέλει-
 ον διὰ καθάρσεως καὶ φωτισμοῦ, καθὼς ἔχει δυνάμεως πεφθακό-
 τες (οὐ γὰρ ἐστὶ τελεία τελείωσις ἐν τῷ ἀτελεῖ αἰῶνι, ἀλλὰ μᾶλλον
 ἀτέλεστος τελειότης)· καὶ οἱ τοιοῦτοι τοίνυν οὐ πάντοτε μεθ' ἑαν-
 τῶν τὸ ἀναλλοίωτον ἔχουσι, διὰ τε τὴν φυσικὴν ἀσθένειαν καὶ τὴν
 25 ἐφέρπουσαν ἐνίοτε οἴησιν ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀλλοιώσεις καὶ κλοπὰς
 πρὸς δοκιμασίαν ἔσθ' ὅτε πάσχουσι· καὶ αὐθις δὲ ἀντιλήψεις εἰσ-
 δέχονται μείζονας, καὶ ὁ δὲ τούτοις ἐναντίον, μέρος τῶν λύκων οἱ
 Πατέρες εἶναι ὀρίζονται· ἢ γὰρ ἀτρεψία καὶ τὸ ἀναλλοίωτον ἐν

97. Β' Πέτρ. 1, 19.

98. Πρὸβλ. Α' Κορ. 2, 15.

97α. Δηλαδή ὁ τέλειος καὶ πνευματικός.

99. Ματθ. 5, 14.

1. Β' Κορ. 4, 6.

μνετε και δίνετε προσοχή», δηλαδή στο νόμο, «σαν σὲ λυχνάρι πού φωτίζει μέσα σὲ σκοτεινὸ μέρος, μέχρι πού νὰ γλυκοχαράξει ἡ μέρα καὶ ν' ἀνατείλει ὁ αὐγερινὸς μέσα στὶς καρδιές σας»⁷. Ὁ τελευ-ταῖος εἶναι σὰ νὰ βαδίζει σὲ καθαρῶτατο καταμεσήμερο, πού καταφωτίζεται ἀπὸ τὶς καθαρὲς καὶ δυνατὲς ἀκτίνες τοῦ ἡλίου. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς αὐτὸς βλέπει καὶ τὸν ἑαυτὸ του καθαρὰ μὲ τὸ ἡλιακὸ φῶς καὶ τὸν διακρίνει, καὶ τοὺς πολλοὺς διακρίνει, ἢ καλύτερα ὅλους⁸, σύμφωνα μὲ τὸν θεῖο Ἀπόστολο, ἀλλὰ καὶ ὅλα ὅσαδήποτε καὶ κατὰ ὁποιοδήποτε τρόπο συναντᾷ μπροστᾶ του, καὶ ὁ ἴδιος βαδίζει ἀλάθευτα, καὶ ἐκείνους πού τὸν ἀκολουθοῦν τοὺς ὁδηγεῖ μὲ ἀσφάλεια πρὸς τὸ ἀληθινὸ φῶς καὶ τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἀλήθεια, γιὰ τοὺς ὁποίους καὶ ἔχει γραφεῖ: «σεῖς εἶστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου»⁹. Ἐπίσης λέγει καὶ ὁ θειότατος Παῦλος: «ὁ Θεὸς πού εἶπε νὰ λάμψει φῶς ἀπὸ τὸ σκοτάδι, αὐτὸς ἔλαμψε μέσα στὶς καρδιές μας ὥστε νὰ γνωρίσουμε τὸ φῶς τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ στὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»¹. Καὶ ὁ μακάριος Δαβὶδ λέγει: «ἔλαμψε ἐπάνω μας τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε»², καί, «μὲ τὸ φῶς σου θὰ δοῦμε φῶς»³. Καὶ ὁ Κύριος πάλι λέγει: «Ἐγὼ εἶμαι τὸ φῶς τοῦ κόσμου· ἐκεῖνος πού μὲ ἀκολουθεῖ δὲν θὰ περαπατήσει μέσα στὸ σκοτάδι, ἀλλὰ θὰ ἔχει τὸ φῶς τῆς ζωῆς»⁴.

**Γιὰ τὴ μεταβολὴ καὶ ἀλλοίωση τοῦ καθενός,
καὶ γιὰ τὴ δόξα τῆς ταπεινώσεως πού ξεπερνᾷ τὰ πάντα.**

43. Θέλομε ἐπίσης νὰ γνωρίζεις καὶ αὐτό, ὅτι δηλαδή καὶ ἐκεῖνοι πού ἔφτασαν στὴν τελειότητα μὲ τὴν κάθαρση καὶ τὸν φωτισμό, ὅσο φυσικὰ μπόρεσαν (γιατὶ δὲν ὑπάρχει τέλεια τελείωση στὸν ἀτελεῖ αὐτὸ κόσμο, ἀλλὰ μᾶλλον ἀτελεῖς τελειότητα), καὶ αὐτοὶ λοιπὸν δὲν παραμένουν γιὰ πάντα ἀναλλοίωτοι, καὶ ἐξαιτίας τῆς φυσικῆς ἀδυναμίας, καὶ ἐξαιτίας τῆς οἰήσεως πού εἰσχωρεῖ πολλὰς φορὲς μέσα τους κρυφά, ἀλλὰ πολλὰς φορὲς πρὸς δοκιμασίαν τους παθαίνουν καὶ ἀλλοιώσεις καὶ ὑφίστανται λαθραῖες ἀφαιρέσεις τῆς δόξας τους, καὶ πάλι ὅμως δέχονται μεγαλύτερη βοήθεια ἀπὸ τὸν Θεὸ, καὶ τὸ ἀντίθετο αὐτὸ πού συμβαίνει σ' αὐτοὺς οἱ Πατέρες τὸ ὀνομάζουν μερίδα τῶν λύκων. Γιατὶ τὸ ἀμετάβλητο καὶ τὸ ἀναλλοί-

2. Ψαλμ 4, 7.

3. Ψαλμ 35, 10.

4. Ἰω. 8, 12.

αἰῶνι τῷ μέλλοντι συντετήρηται, ἐν δέ γε τῷ παρόντι, ὅτε μὲν
καθαρότητος, εἰρήνης τε καὶ παρακλήσεως θείας καιρός, ὅτε δὲ
φύρσεως καὶ ζάλης καὶ κατηφείας, καὶ τοῦτο δὲ πρὸς τὸ μέτρον
τῆς ἐκάστου πολιτείας καὶ προκοπῆς καὶ οἷς οἶδεν ὁ Κύριος κρί-
5 μασι, ναὶ μὴν, καὶ ἵνα διὰ τούτων τὸ ἀσθενὲς ἡμῶν τεκμαιρόμενοι
(«μακάριος» γὰρ φησιν, «ὁ γινώσκων τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν»⁵
«μὴ πεποιθότες ὦμεν ἐφ' ἑαυτοῖς», κατὰ Παῦλον, «ἀλλ' ἐπὶ τῷ
ἐγείροντι τοὺς νεκρούς»⁶), καὶ οὕτω διηνεκῶς ἐν ταπεινώσει καὶ
μετανοίᾳ καὶ ἐξομολογήσει πρὸς Θεὸν ἀνατρέχωμεν. Καὶ λέγει ὁ
10 ἅγιος Ἰσαάκ· «Κατὰ μίαν καὶ μίαν, ποσάκις παραβαίνουσί τινες
καὶ ἐν τῇ μετανοίᾳ ἰατρεύουσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν καὶ ἡ χάρις ὑπο-
δέχεται αὐτούς ἐν πάσῃ γὰρ τῇ φύσει τῇ λογικῇ ἢ τροπῇ ἀδιορί-
στως διέρχεται καὶ ἀλλοιώσεις διέρχονται κατὰ παντὸς ἀνθρώ-
που, ἐν πάσαις ταῖς ὥραις αὐτοῦ, ἐξ ὧν πολλῶν εὐρίσκει ὁ διακρι-
15 τικὸς συνιέναι τοῦτο· ἀλλ' αἱ δοκιμασίαι αἱ μετ' αὐτοῦ καθ' ἐκά-
στην ἡμέραν μάλιστα δύνανται σοφίσαι αὐτὸν ταῦτα, ἐὰν νήφῃ,
ἵνα καὶ παρατηρήσῃται ἑαυτὸν ἐν τῷ κῶ καὶ μάθῃ πόσῃ ἀλλοίω-
σιν προόρητος καὶ ἐπιεικειᾶς ὑποδέχεται ἡ διάνοια καθ' ἐκάστην
ἡμέραν καὶ πῶς ἐκ τῆς εἰρήνης αὐτῆς, ἐξαίφνης εἰς θόλωσιν στρέ-
20 φεται, ὅταν αἰτία τις ἐκ τόπου μὴ ἔστιν αὐτῷ καὶ πῶς ἐν κινδύνῳ
μεγάλῳ καὶ ἀρρήτῳ γίνεται. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ ὁ μακάριος
Μακάριος ἔγραψε φανερῶς ἐν πολλῇ προνοίᾳ καὶ σπουδῇ εἰς
μνήμην τῶν ἀδελφῶν καὶ διδασκαλίαν, τοῦ μὴ ἐκκλῖναι, ἐν τῷ
καιρῷ τῆς ἀλλοιώσεως τῶν ἐναντιώσεων, εἰς τὴν ἀπόγνωσιν, ὅτι
25 τοῖς ἐν τῇ τάξει τῆς καθαρότητος ἰσταμένοις, αἰεὶ συμβαίνει αὐτοῖς
πτώματα, καθὼς συμβαίνει τῷ ἀέρι ψυχῆς, καὶ χωρὶς τοῦ εἶναι
αὐτοὺς ἐν ἀμελείᾳ ἢ ἐν λύσει· οὐ μὴν δέ, ἀλλὰ καὶ ἡνίκα κατὰ τά-
ξιν αὐτῶν πορεύονται, συμβαίνει αὐτοῖς πτώματα, ἐναντιούμενα
τῷ σκοπῷ τοῦ ἑαυτῶν θελήματος». Καὶ παρακατιῶν· «Τί οὖν ἐ-
30 στιν ἄρτι; Ἀλλοιώσεις, φησί, γίνονται εἰς ἕκαστον κατὰ τὸν ἀέρα

5. Πρβλ. Ἰωβ 37, 7.

ωτο ἔχει φυλαχθεῖ γιὰ τὸν μελλοντικὸ αἰῶνα, ἐνῶ στὴν ἐδῶ ζωὴ ἄλλοτε ὑπάρχει καιρὸς καθαρότητας, εἰρήνης καὶ θείας παρηγοριᾶς, καὶ ἄλλοτε σύγχυσης καὶ ζάλης καὶ μελαγχολίας, καὶ αὐτὸ πάλι ἀνάλογα μὲ τὸ μέτρο τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ τῆς προκοπῆς τοῦ καθενὸς καὶ γιὰ τοὺς λόγους πού μόνον ὁ Κύριος γνωρίζει, ἀλλὰ φυσικὰ καὶ γιὰ νὰ ἔχομε ἀπὸ αὐτὸ ἀπόδειξη γιὰ τὴν ἀδυναμία μας (γιατὶ λέγει, «εἶναι μακάριος ἐκεῖνος πού γνωρίζει τὴν ἀδυναμία του»⁵, καὶ σύμφωνα μὲ τὸν Παῦλο, «νὰ μὴ στηρίζομε τὴν πεποίθησή μας στὸν ἑαυτὸ μας, ἀλλὰ σὲ ἐκεῖνον πού ἀνασταίνει τοὺς νεκρούς»⁶), καὶ ἔτσι νὰ καταφεύγομε πάντοτε στὸν Θεὸ μὲ ταπείνωση καὶ μετάνοια καὶ ἔξομολόγηση. Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ ἐπίσης λέγει· “Πόσες φορές τὴ μία μετὰ τὴν ἄλλη μερικοὶ παραβαίνουν τὶς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ καὶ θεραπεύουν μὲ τὴ μετάνοια τὶς ψυχὰς τους καὶ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ τοὺς δέχεται; Γιατὶ χωρὶς ἐξαίρεση σὲ ὅλη τὴ λογικὴ φύση συμβαίνουν μεταβολές καὶ κάθε ἄνθρωπος ὑφίσταται ἀλλοιώσεις ὅλες τὶς ὥρες τῆς ζωῆς του. Καὶ αὐτὸ μπορεῖ ὁ διακριτικὸς νὰ τὸ διαπιστώσει ἀπὸ πολλά, ἀλλὰ καλύτερα θὰ τοῦ τὰ διδάξουν αὐτὰ οἱ δοκιμασίαι πού συμβαίνουν καθημερινὰ στὸν ἴδιο, ἐὰν εἶναι προσεκτικὸς καὶ παρατηρήσει τὸν ἑαυτὸ του μὲ τὸ νοῦ του, ὅποτε θὰ μάθει πόση μεταβολὴ ὑφίσταται καθημερινὰ ἢ διάνοιά του ὡς πρὸς τὴν πραότητα καὶ τὴν ἐπεικεία καὶ πῶς αὐτὴ ἀπὸ τὴν κατάστασι τῆς εἰρήνης στρέφεται ξαφνικὰ στὴ θόλωση, χωρὶς νὰ ὑπάρχει κάποια αἰτία φανερὴ, καὶ πῶς περιέρχεται σὲ μεγάλο καὶ ἀπερίγραπτο κίνδυνο. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο πού ἔγραψε ὁ μακάριος Μακάριος μὲ σαφήνεια καὶ μεγάλη πρόνοια καὶ φροντίδα γιὰ νὰ τὸ ἔχουν στὴ μνήμη τους οἱ ἀδελφοὶ καὶ νὰ διδάσκονται, ὥστε νὰ μὴ περιπέσουν σὲ ἀπόγνωσι στὸν καιρὸ τῶν μεταβολῶν πού προξενοῦν οἱ ἀντίθετες καταστάσεις, καθόσον σὲ ἐκείνους πού βρίσκονται στὴν τάξι τῆς καθαρότητας συμβαίνουν πάντοτε πτώσεις, ὅμοια μὲ τὸ ψῦχος πού συμβαίνει στὴν ἀτμόσφαιρα, καὶ χωρὶς νὰ ἔχουν περιέλθει σὲ ἀμέλεια ἢ χαλάρωση, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀκόμα πορεύονται σύμφωνα μὲ τὴν τάξι τους, συμβαίνουν σ’ αὐτοὺς πτώσεις, ἐναντιούμενες στὸ σκοπὸ τῆς ἐπιδίωξής τους”. Καὶ πῶς κάτω λέγει· “Τί λοιπὸν γίνεται τώρα; Οἱ μεταβολές, λέγει, γίνονται στὸν καθένα κατ’ ἀναλογίαν μὲ τὶς μεταβολές πού

5, Πρβλ. Ἰωβ 37, 7.

6. Β' Κορ. 1, 9.

Σύνες ἐκεῖνο τό, “εἰς ἕκαστον”· ὅτι καὶ ἡ φύσις μία ἐστίν. “Ἰνα γὰρ
 μὴ νομίσης, ὅτι περὶ τῶν ὑποδεεστέρων καὶ ἐλαχίστων μόνων εἶπε,
 καὶ οἱ τέλειοι ἐλεύθεροι τῆς ἀλλοιώσεως καὶ ἐν μιᾷ τάξει ἀκλινῶς
 ἴστανται οὗτοι, χωρὶς ἐμπαθῶν λογισμῶν, καθὼς καὶ οἱ Εὐχῆται
 5 λέγουσι, διὰ τοῦτο ἔθηκε τό, “εἰς ἕκαστον”. Πῶς οὖν τοῦτο, ὦ
 Μακάριε; “Ὅπως σὺ λέγεις, τὸ ψῦχος, καὶ μετὰ μικρόν, καύσων
 καὶ ἴσως χάλασα, καὶ μετ’ ολίγον εὐδία, καὶ ἐν τῇ γυμνασίᾳ ἡμῶν
 οὕτω γίνεται πόλεμος καὶ ἀντίληψις τῆς χάριτος καὶ ἐν καιρῷ
 γίνεται ἡ ψυχὴ ἐν χειμῶνι καὶ ἐπανίστανται ἐπ’ αὐτὴν κύματα
 10 σκληρά, καὶ πάλιν ἀλλοιώσις, ἐπισκεπτομένης τῆς χάριτος καὶ
 πληρούσης τὴν καρδίαν αὐτοῦ χαρᾶς τε καὶ εἰρήνης τῆς ἀπὸ τοῦ
 Θεοῦ καὶ λογισμῶν σωφρόνων καὶ εἰρηνικῶν. Τούτους τοὺς λογι-
 σμοὺς τῆς σωφροσύνης ἐκφαίνει ὧδε, αἰνιττόμενος τοὺς πρὸ τού-
 του κτηνώδεις ὄντας καὶ ἀκαθάρτους. Καὶ παραινεῖ λέγων· “Ἐὰν
 15 οὖν μετὰ τούτους τοὺς λογισμοὺς τοὺς σώφρονας καὶ ἐπιεικεῖς
 ἀκολουθῆ ἐπιφορὰ, μὴ λυπηθῶμεν καὶ ἀπογνῶμεν. Καὶ ἐν τῇ ὥρᾳ
 τῆς ἀναπαύσεως τῆς χάριτος μὴ καυχησώμεθα πάλιν, ἀλλ’ ἐν τῷ
 καιρῷ τῆς χαρᾶς ἐκδεξώμεθα τὴν θλίψιν”. Καὶ προϊὼν· “Γνωθὶ
 ὅτι πάντες οἱ ἅγιοι ἐν τούτῳ τῷ ἔργῳ ἐγένοντο· ὅσον ἐσμέν ἐν τῷ
 20 κόσμῳ τούτῳ, καὶ ἡ παράκλησις ἢ περισσὴ μετὰ τούτων γίνεται
 ἡμῖν ἐν τῷ κρυπτῷ, διότι ἐν πάσῃ ἡμέρᾳ καὶ ἐν πάσῃ ὥρᾳ ἐκ-
 ζητεῖται παρ’ ἡμῶν ἡ δοκιμὴ τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης ἡμῶν, ἐν
 πάλῃ καὶ ἀγῶνι πρὸς τοὺς πειρασμοὺς. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ «μὴ
 λυπεῖσθαι ἡμᾶς», τὸ μὴ ἀκηδιᾶν τῷ ἀγῶνι· καὶ οὕτω κατευθύνε-
 25 ται ἡ ὁδὸς ἡμῶν· ὁ δὲ θέλων ἐκ τούτων τραπηῆναι ἢ κλῖναι, οὗτος
 τῶν λύκων μέρος ἐστίν”.

Ὡ θαῦμα ἐκ τούτου τοῦ Ἁγίου· πῶς ἐν λόγῳ μικρῷ ἐβεβαίω-
 σε τὴν χρῆσιν ταύτην καὶ ἀπέδειξεν αὐτὴν πεπληρωμένην συνέσε-
 ως καὶ ἐξέβαλε τὸν δισταγμὸν τελείως ἐκ τῆς διανοίας τοῦ ἀναγι-
 30 νάσκοντος. “Ἐκεῖνος δέ, φησὶν, ὁ ἐκκλίνων ἐκ τούτων, καὶ μέρος
 τῶν λύκων ᾶν, ἐν οὐχ ὁδῷ θέλει πορεύεσθαι· καὶ τοῦτο ἔθηκεν ἐν

γίνονται στήν ἀτμόσφαιρα”. Σκέψου καλά ἐκεῖνο τό, “στόν καθένα”· γιατί καί ἡ φύση εἶναι μία. Γιὰ νά μὴ νομίζεις δηλαδή, ὅτι αὐτό τό εἶπε μόνο γιὰ τοὺς κατώτερους καί τοὺς πολὺ μικροὺς πνευματικά, καί ὅτι οἱ τέλειοι εἶναι ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ τίς μεταβολές καί παραμένουν ἀκλόνητοι στήν ἴδια θέση, χωρὶς ἐμπαθεῖς λογισμούς, ὅπως λένε καί οἱ Εὐχίτες, γι’ αὐτό πρόσθεσε τό, “στόν καθένα”. Πῶς λοιπὸν γίνεται αὐτό, Μακάριε; Ὅπως συμβαίνει μὲ τὸ ψῦχος, λέγει, τὸ ὁποῖο μετὰ ἀπὸ λίγο μετατρέπεται σὲ καύσωνα ἢ ἴσως καί σὲ χαλάζι, καί σὲ λίγο ἀκολουθεῖ καλοκαιρία, ἔτσι γίνεται καί μὲ τὴ δική μας ἀσκησι. Προηγεῖται πόλεμος, καί ἀκολουθεῖ βοήθεια τῆς χάριτος. Σὲ κάποια στιγμή ἡ ψυχὴ βρῖσκεται σὲ τρικυμία καί σηκώνονται ἐναντίον τῆς φοβερὰ κύματα, καί πάλι ἀκολουθεῖ μεταβολή, κατὰ τὴν ὁποία ἡ χάρις ἐπισκέπτεται τὴν καρδιά του καί τὴ γεμίζει μὲ χαρὰ καί εἰρήνη προερχόμενη ἀπὸ τὸν Θεὸ καί ἀπὸ λογισμοὺς σῶφρονες καί εἰρηνικούς”. Αὐτοὺς τοὺς λογισμοὺς τῆς σωφροσύνης ὑποδηλώνει ἐδῶ, ὑπονοώντας ὅτι οἱ πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς ἦταν κτηνώδεις καί ἀκάθαρτοι. Καί συμβουλεύει λέγοντας: “Ἐὰν λοιπὸν μετὰ τοὺς σῶφρονες καί ἐπιεικεῖς λογισμοὺς ἀκολουθήσει αἰφνίδια ἐπίθεση, νὰ μὴ λυπηθοῦμε καί κυριευθοῦμε ἀπὸ ἀπόγνωσι. Ἄλλὰ καί κατὰ τὴν ὥρα τῆς ἀναπαύσεως πού μᾶς παρέχεται ἀπὸ τὴ χάρις, ἄς μὴ καυχηθοῦμε πάλι, ἀλλὰ κατὰ τὸν καιρὸ τῆς χαρᾶς νὰ περιμένουμε τὴ θλίψη”. Καί πρὸ κάτω λέγει: “Γνώριζε ὅτι ὅλοι οἱ ἅγιοι ἀσχολήθηκαν μὲ αὐτὸ τὸ ἔργο. Ὅσο βρισκόμαστε στὸν κόσμον αὐτὸ ὅλα αὐτὰ τὰ ἀκολουθεῖ κρυφὰ καί μεγάλη παρηγοριὰ γιὰ μᾶς, γιατί κάθε μέρα καί κάθε ὥρα ζητεῖται ἀπὸ ἐμᾶς ἡ δοκιμὴ τῆς ἀγάπης μας πρὸς τὸν Θεὸ μὲ τὴν πάλη καί τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν πειρασμῶν. Κι αὐτὸ σημαίνει ὅταν λέγει (ὁ Μακάριος) «νὰ μὴ λυπούμαστε», νὰ μὴ κυριευόμαστε ἀπὸ ἀκηδία κατὰ τὸν ἀγῶνα μας. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ γίνεται εὐθύς ὁ δρόμος μας. Ὅποιος θέλει νὰ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ αὐτὰ ἢ νὰ λοξοδρομήσει, αὐτὸς γίνεται μερίδα τῶν λύκων”.

Πόσο ἀξιοθαύμαστος εἶναι πραγματικὰ ὁ ἅγιος αὐτός! Πῶς μὲ λίγα λόγια ἐπιβεβαίωσε τὸ λόγο αὐτὸ καί ἀπέδειξε αὐτὸν γεμᾶτο ἀπὸ σύνεσι, ἀπομακρύνοντας τελείως τὸν δισταγμὸ ἀπὸ τὴ σκέψι τοῦ ἀναγνώστη. Ἐκεῖνος, λέγει, πού ἀπομακρύνεται ἀπὸ αὐτὰ καί γίνεται μερίδα τῶν λύκων, δὲν θέλει νὰ βαδίζει στήν εὐθεία ὁδό.

τῆ διανοία αὐτοῦ κτήσασθαι, καὶ ἐν τρίβῳ ἰδικῆ, τῆ μὴ πατηθείσῃ
 ὑπὸ τῶν Πατέρων, πορεύεσθαι βούλεται". Καὶ μετὰ μικρόν· "Ἡ
 ταπεινώσις καὶ χωρὶς ἔργων πολλὰ συγχωρεῖ πλημμελήματα· ταῦ-
 5 τα δέ, χωρὶς αὐτῆς, ἐξεναντίας ἀνωφελῆ εἶσι". Καὶ μετὰ βραχύ·
 "Καθάπερ ἄλλας τῆ τροφῆ, οὕτως ἡ ταπεινώσις πάσῃ ἀρετῆ· καὶ
 ἰσχὺν πολλῶν ἁμαρτημάτων αὕτη δύναται συντρίψαι· ὑπὲρ ταύτης
 λοιπὸν χρεῖα τοῦ λυπεῖσθαι ἀδιαλείπτως κατὰ διάνοιαν, ἐν ταπει-
 νότητι καὶ ἐν τῆ λύπῃ τῆς διακρίσεως καὶ ταύτην ἐὰν κτησώμεθα,
 υἱοὺς ἡμᾶς ποιεῖ τοῦ Θεοῦ καὶ χωρὶς ἔργων ἀγαθῶν παριστά ἡμᾶς
 10 τῷ Θεῷ· διότι χωρὶς ταύτης, πάντα τὰ ἔργα ἡμῶν μάταιά εἶσι καὶ
 πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ καὶ πᾶσαι αἱ ἐργασίαι. Λοιπὸν τὴν ἀλλοίωσιν τῆς
 διανοίας θέλει ὁ Θεὸς καί, ἐν διανοίᾳ βελτιούμεθα. Αὐταρκεῖ αὕτη
 μόνη ἀβοηθήτως ἴστασθαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ λαλεῖν ὑπὲρ
 ἡμῶν". Ἔτι φησὶν, "Εἰπέ τις τῶν ἁγίων· "Ὅταν ἔλθῃ σοι ὁ λογι-
 15 σμὸς τῆς ὑπερηφανίας, λέγων σοι, "Μνημόνευσσον τῶν ἀρετῶν
 σου", εἰπέ· "Γέρον, βλέπε τὴν πορνείαν σου"".

Περὶ μετανοίας, καθαρότητος καὶ τελειότητος.

μδ'. "Τελειότης παντὸς δρόμου ἐν τοῖς τρισὶ τούτοις ἐστίν· ἐν
 20 τῆ μετανοία καὶ τῆ καθαρότητι καὶ τῆ τελειότητι. Τί δέ ἐστίν ἡ
 μετάνοια; Καταλεῖψαι τὰ πρότερα καὶ λυπεῖσθαι ὑπὲρ αὐτῶν. Καὶ
 τί ἐστίν ἡ καθαρότης συντόμως; Καρδία ἐλεήμων ὑπὲρ πάσης κτι-
 στῆς φύσεως. Καὶ τί ἐστίν ἡ τελειότης; Βάθος ταπεινώσεως, ὅπερ
 ἐστὶ κατάλειψις πάντων ὄρατῶν τε καὶ ἀοράτων (ὄρατῶν μὲν,
 25 πάντων τῶν αἰσθητῶν, ἀοράτων δέ, τῶν νοητῶν), καὶ ἐκτὸς μερί-
 μνης τῆς ὑπὲρ αὐτῶν"^α. Ἔτι· "Μετάνοιά ἐστὶ διπλῆ νέκρωσις
 ἐκουσίας ἐκ πάντων. Καρδία ἐλεήμων ἐστὶ καῦσις καρδίας ὑπὲρ
 πάσης τῆς κτίσεως, ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ὀρνέων καὶ τῶν
 ζώων καὶ τῶν δαυμόνων καὶ ὑπὲρ παντὸς κτίσματος". Καὶ πάλιν
 30 "Ὅσον ἐσμέν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ ἐν τῇ σαρκὶ καταλελειμμένοι,
 ἐὰν ἕως τῆς ἀψίδος τῶν οὐρανῶν ὑψωθῶμεν, χωρὶς ἔργων καὶ

“Έβαλε αὐτὸ μέσα στὸ νοῦ του καὶ θέλει νὰ βαδίζει σὲ δικό του μονοπάτι ποῦ δὲν ἔχει πατηθεῖ ἀπὸ τοὺς Πατέρες”. Καὶ μετὰ ἀπὸ λίγο λέγει· “Ἡ ταπείνωση καὶ χωρὶς ἔργα συγχωρεῖ πολλὰ πλημμελήματα· ἀντίθετα τὰ ἔργα, χωρὶς αὐτήν, εἶναι ἀνώφελα”. Καὶ μετὰ ἀπὸ λίγο· “Ὅ,τι εἶναι τὸ ἀλάτι γιὰ τὰ τρόφιμα, αὐτὸ εἶναι ἡ ταπείνωση γιὰ κάθε ἀρετὴ. Μπορεῖ αὐτὴ νὰ συντρίψει τὴ δύναμη πολλῶν ἁμαρτημάτων. Πρέπει λοιπὸν νὰ λυποῦμαστε ἀδιάκοπα μέσα στὸ νοῦ μας μὲ ταπείνωση καὶ μὲ τὴ λύπη τῆς διακρίσεως. Κι ἂν ἀποκτήσουμε αὐτήν, αὐτὴ μᾶς κάνει υἱοὺς τοῦ Θεοῦ καὶ χωρὶς ἔργα καλὰ μᾶς παρουσιάζει στὸν Θεό· γιατί χωρὶς αὐτήν ὅλα τὰ ἔργα μας εἶναι μάταια καθὼς καὶ ὅλες οἱ ἀρετὲς καὶ ὅλες οἱ ἐργασίαι. Τὴν ἀλλοίωση τῆς διάνοιας λοιπὸν θέλει ὁ Θεός, ἀφοῦ ἡ βελτίωσή μας γίνεται μέσα στὴ διάνοια. Εἶναι ἀρκετὴ αὐτὴ μόνη της, χωρὶς καμμιά ἄλλη βοήθεια, νὰ σταθεῖ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ τὸν παρακαλεῖ γιὰ μᾶς”. Ἀκόμα λέγει· “Εἶπε κάποιος ἀπὸ τοὺς ἁγίους· “Ὅταν σοῦ ἔρθει ὁ λογισμὸς τῆς ὑπερηφάνειας, λέγοντάς σου, “Θυμήσου τὶς ἀρετὲς σου”, πές του· “Γέρο, κοίτα τὴν πορνεία σου””.

Γιὰ τὴ μετάνοια, τὴν καθαρότητα καὶ τὴν τελειότητα.

44. “Ἡ τελειότητα κάθε δρόμου”, λέγει^{6α}, “κατορθώνεται μὲ αὐτὰ τὰ τρία· τὴ μετάνοια, τὴν καθαρότητα καὶ τὴν τελειότητα. Τί εἶναι ἡ μετάνοια; Νὰ ἐγκαταλείψει κανεὶς τὰ προηγούμενα ἁμαρτηματά του καὶ νὰ λυπᾶται γι’ αὐτά. Καὶ τί εἶναι μὲ συντομία ἡ καθαρότητα; Καρδιὰ γεμάτη εὐσπλαχνία γιὰ κάθε κτιστὴ φύση. Καὶ τί εἶναι ἡ τελειότητα; Βᾶθος ταπεινώσεως, πρᾶγμα ποῦ σημαίνει, νὰ ἐγκατάλειψει κανεὶς ὅλα τὰ ὄρατὰ καὶ ἀόρατα (ὄρατὰ, ὅλα δηλαδὴ τὰ αἰσθητά, καὶ ἀόρατα, τὰ νοητά), καὶ νὰ μὴ δείχνει καμμιά φροντίδα γι’ αὐτά”. Ἀκόμα λέγει· “Μετάνοια εἶναι διπλῆ θεληματικὴ νέκρωση ἀπὸ ὅλα. Ἐνῶ καρδιὰ σπλαχνικὴ εἶναι τὸ νὰ φλέγεται ἡ καρδιὰ ἀπὸ ἀγάπη γιὰ ὅλη τὴν κτίση, δηλαδὴ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ ὄρνεα καὶ τὰ ζῶα καὶ τοὺς δαίμονες καὶ γιὰ κάθε κτίσμα”. Καὶ πάλι· “Ὅσο βρισκόμαστε σ’ αὐτὸν τὸν κόσμον καὶ ζοῦμε μὲ τὴ σάρκα, κι ἂν ἀκόμα ὑψωθοῦμε μέχρι τὴν ἀψίδα τῶν οὐρανῶν, δὲν

6α. Δηλαδὴ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ.

μόχθου γενέσθαι ἡμᾶς ἐν ἀμερμνία τε εἶναι οὐ δυνάμεθα· τοῦτό ἐστι τὸ τελείωμα, συγχώρησόν μοι· τὸ πλεόν δὲ τούτου, μελέτη ἐστί· τοῦτέστι χωρὶς διανοίας”. Καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος: “Ἡ κατὰ ἀρετὴν φιλοσοφία, γνώμης ἀπάθειαν ἀλλ’ οὐ φύσεως ἐργάζεσθαι
 5 πέφυκε, καθ’ ἣν δηλαδὴ τὴν γνωμικὴν ἀπάθειαν, ἢ κατὰ νοῦν τῆς θείας ἡδονῆς ἐπιγίνεται χάρις”. Καὶ αὐθις: “Ὁ λύπης καὶ ἡδονῆς σαρκὸς πείραν λαθὼν, λέγοιτ’ ἂν δόκιμος, ὡς εὐχερείας καὶ δυσχερείας τῶν περὶ σάρκα πραγμάτων πεπειραμένος τέλειος δέ, ὁ τὴν ἡδονὴν τῆς σαρκὸς καὶ τὴν ὀδύνην τῆ τοῦ λόγου δυνάμει κα-
 10 ταπαλαίσας ὀλόκληρος δέ, ὁ τὰς κατὰ τὴν πράξιν καὶ τὴν θεωρίαν ἔξεις ἀτρέπτους τῆ περὶ τὸ θεῖον συντονία διατηρήσας”⁶⁶. Διὰ δὴ ταῦτα καὶ μείζων πασῶν τῶν ἀρετῶν ἢ διάκρισις εἶναι διώριστα, ὡς, ἐν οἷς ἂν ἐγγένηται, εὐδοκία Θεοῦ, ἐξὸν τῷ θείῳ φωτὶ ἀγαζομένοις καὶ θεῖα καὶ ἀνθρώπινα διακρίνειν ἠκριβωμέ-
 15 νως πράγματα καὶ μυστικὰ καὶ ἀπόκρυφα θεάματα· εἶεν ὥρα δὲ καθεξῆς μικρὸν πως ὡς ἐφικτὸν διαμεθοδεῦσαί σοι καὶ τὴν τῆς προεπηγγελμένης ἱερᾶς καὶ θεοποιοῦ ἡσυχίας ἀρχὴν, οἷον εἰ ἐκδηλότερον. Ὁ δὲ Θεὸς ἡγείσθω καὶ τῶν ἤδη ῥηθησομένων.

**Περὶ τῶν πέντε ἐργασιῶν τῆς πρώτης καὶ οἷον εἰσαγωγικῆς
 20 ἡσυχίας τῶν ἀρχαρίων· ἡγουν προσευχῆς, ψαλμωδίας, ἀναγνώσεως, μελέτης καὶ ἐργοχείρου.**

μέ. Διὰ πέντε ἐργασιῶν, δι’ ὧν ὁ Θεὸς θεραπεύεται, ὀφείλει ὁ ἐν ἡσυχία ἀρχάριος διέρχεσθαι τὸ νυχθήμερον, δηλαδὴ ἐν προσευχῇ, ἥτοι μνήμη τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ διηνεκῶς εἰσα-
 25 γομένη, ὡς προεῖρηται, διὰ πνοῆς ῥίνος ἐν τῇ καρδίᾳ ἡρέμα, καὶ αὐθις οὕτως ἐξαγομένη· μεμυκῶτων χειλέων, δίχα τῆς οἰασοῦν ἄλλης ἐννοίας καὶ φαντασίας, ἥτις δι’ ἐγκρατείας περιεκτικῆς, γαστροῦ, φαμέν, ὕπνου τε καὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων, ἔνδον τοῦ κελλίου, σὺν ταπεινώσει εἰλικρινεῖ κατορθοῦται, ἐν ψαλμωδίᾳ, ἐν

66. Βλ. στή σειρά αὐτῆ τῆς Φιλοκαλίας, ἔργα Μαξίμου, τόμ 15Δ, Κεφάλαια

μπορούμε νὰ ζοῦμε χωρὶς ἔργα καὶ μόχθο καὶ νὰ εἴμαστε ἀμέριμοι. Αὐτὸ εἶναι ἡ τελειότητα, συγχώρησέ με· τὸ πάνω ἀπὸ αὐτὸ εἶναι φροντίδα περιττὴ· δηλαδή εἶναι φροντίδα χωρὶς νόημα”. Καὶ ὁ ἄγιος Μάξιμος λέγει· “Ἡ ἐνάρετη ζωὴ προξενεῖ συνήθως ἀπάθεια τῆς προαιρέσεως, ἀλλ’ ὄχι τῆς φύσεως, καὶ μὲ τὴν ἀπάθεια τῆς προαιρέσεως ἔρχεται στὸ νοῦ ἡ χάρις τῆς θείας ἡδονῆς”. Καὶ πάλι· “Ἐκεῖνος ποὺ δοκίμασε λύπη καὶ ἡδονὴ σωματικὴ, θὰ μπορούσε νὰ ὀνομαστῆι δόκιμος, ἐπειδὴ γνώρισε τὰ εὐχάριστα καὶ δυσάρεστα πράγματα ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὴ σάρκα. Τέλειος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ κατανίκησε τὴν ἡδονὴ καὶ τὴν ὀδύνη τῆς σάρκας μὲ τὴ δύναμη τοῦ λογικοῦ. Ἐνῶ ὀλοκληρωμένος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ λόγῳ τοῦ μεγάλου του πόθο πρὸς τὸ Θεῖο διατήρησε ἀμετάτρεπτες τὶς ἕξεις τὶς σχετικὲς μὲ τὴν πράξη καὶ τὴ θεωρία”⁶⁶. Γι’ αὐτὸ τὸ λόγο καὶ μεγαλύτερη ἀπὸ ὅλες τὶς ἀρετὲς ἔχει ὀριστεῖ ἡ διάκριση, γιατί, ἐκεῖνοι ποὺ τὴν ἀποκτοῦν μὲ τὴν εὐμενῆ θέληση τοῦ Θεοῦ, μπορούν, καταφωτιζόμενοι ἀπὸ τὸ θεῖο φῶς, νὰ διακρίνουν μὲ ἀκρίβεια καὶ τὰ θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα καὶ τὰ μυστικὰ καὶ ἀπόκρυφα θεάματα. Εὐχόμεστε νὰ σοῦ συμβεῖ αὐτό. “Ὡρα ὁμως εἶναι νὰ σοῦ ἐκθέσομε μὲ συντομία καὶ ὅσο μᾶς εἶναι δυνατόν, ὅπως ὑποσχεθήκαμε, καὶ τὴν ἀρχὴ τῆς ἱερῆς καὶ θεοποιοῦ ἡσυχίας κατὰ τρόπο πῶ σαφῆ, καὶ εὐχόμεστε ὁ Θεὸς νὰ προπορευθεῖ καὶ αὐτῶν ποὺ θὰ λεχθοῦν τώρα.

Γιὰ τὶς πέντε ἐργασίες τῆς πρώτης καὶ κατὰ κάποιον τρόπο προκαταρκτικῆς ἡσυχίας τῶν ἀρχαρίων, δηλαδή τὴν προσευχὴ, τὴν ψαλμωδία, τὴν ἀνάγνωση, τὴ μελέτη καὶ τὸ ἐργόχειρο.

45. Μὲ πέντε ἐργασίες, μὲ τὶς ὁποῖες λατρεύεται ὁ Θεός, ὀφείλει ὁ ἀρχάριος ἡσυχαστὴς νὰ περνάει τὸ εἰκοσιτετράωρο, ἥτοι μὲ τὴν προσευχὴ, δηλαδή τὴ μνήμη τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ ποὺ εἰσάγεται διαρκῶς, ὅπως προλέχθηκε, μὲ τὴν ἀναπνοὴ μὲσω τῆς μύτης καὶ μὲ ἡρεμία μέσα στὴν καρδιά, καὶ θγαίνει πάλι ἔξω μὲ τὸν ἴδιον τρόπο, μὲ κλειστὰ τὰ χεῖλη, χωρὶς τὴν ὀποιαδήποτε ἄλλη σκέψη καὶ φαντασία, ἡ ὁποία κατορθώνεται μέσα στὸ κελλί καὶ μὲ εἰλικρινῆ ταπείνωση μὲ περιεκτικὴ ἐγκράτεια ἀπὸ τὸ φαγητό, τὸν ὕπνο καὶ τὶς

Θεολογικά καὶ Οἰκονομικά Δ' καὶ Γ', κεφ. 36 καὶ 96 ἀντιστοίχως, σελ. 216, καὶ 190.

ἀναγνώσει ἔκ τε τοῦ ἱεροῦ Ψαλτηρίου, Ἀποστόλου καὶ τῶν ἀγίων
 Εὐαγγελίων, τῶν τε συγγραμμάτων τῶν θεοφόρων καὶ ἀγίων
 Πατέρων καὶ μάλιστα τῶν περὶ προσευχῆς καὶ νήψεως κεφα-
 λαίων· πρὸς δέ, καὶ τῶν λοιπῶν ἐνθέων λογίων τοῦ Πνεύματος, ἐν
 5 ἐμπόνῳ καρδίας μνήμη τῶν ἁμαρτημάτων καὶ ἐν μελέτῃ κρίσεως
 Θεοῦ ἢ θανάτου ἢ κολάσεως ἢ ἀπολαύσεως καὶ τῶν ὁμοίων καὶ
 ἐν ἐργοχείρῳ μικρῷ, ὡς ἀκηδίας φμώτρῳ· καὶ πάλιν ἐπανακάμ-
 πτειν εἰς προσευχήν, κἂν θίαν ἔχη τὸ πρᾶγμα, ἕως οὗ ἐθίσῃ ὁ νοῦς
 τὸν ἴδιον ῥεμβασμὸν ἀποτίθεσθαι ῥαδίως τῇ πρὸς τὸν Κύριον
 10 Ἰησοῦν Χριστὸν ἀδολεσχία ὀλιγῇ καὶ μνήμη διηνεκεῖ καὶ τῇ πρὸς
 τὸ ἔνδον ταμεῖον, ἥγουν τὸν περὶ τῆς καρδίας ἀπόκρουφον χῶρον,
 συνεχεῖ ἐπινεύσει καὶ ἐρριζώσει πεπηγυῖα. Γράφει καὶ γὰρ ὁ
 ἅγιος Ἰσαάκ· “Σπούδασον εἰσελθεῖν εἰς τὸ ταμεῖον τὸ ἐνδοθέν
 σου, καὶ ὄψει τὸ ταμεῖον τὸ οὐράνιον· ἐν γὰρ ἐστὶ τοῦτο κάκεινο·
 15 καὶ ἐν μιᾷ εἰσόδῳ θεωρεῖς τὰ ἀμφότερα”. Καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος
 “Ἡ καρδία ἡγεμονεύει ὅλου τοῦ ὀργάνου, καὶ ἐπὶ ἀν κατάσχη τὰς
 νομὰς τῆς καρδίας ἢ χάρις, βασιλεύει ὅλων τῶν λογισμῶν καὶ τῶν
 μελῶν· ἐκεῖ γὰρ ἐστὶν ὁ νοῦς καὶ πάντες οἱ λογισμοὶ τῆς ψυχῆς.
 Ἐκεῖ τοίνυν δεῖ σκοπεῖν, εἰ ἐνέγραψεν ἡ χάρις τοῦ Παναγίου
 20 Πνεύματος τοὺς νόμους. Ἐκεῖ Ποῦ; Ἐν τῷ ἡγεμονικῷ ὀργάνῳ, ἐν
 τῷ τῆς χάριτος θρόνῳ, ὅπου ὁ νοῦς καὶ τῆς ψυχῆς πάντες οἱ λογι-
 σμοί, ἐν τῇ καρδίᾳ δηλαδή».

**Ὅθεν ἀρχεσθαι δεῖ τοὺς ἐθέλοντας κατὰ λόγον ἡσυχάσαι,
 καὶ τίς ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ αὖξησης καὶ ἡ προκοπὴ
 25 καὶ ἡ τελείωσις.**

μς. Αὕτη ἡ ἐργασία τῶν ἀρχαίων μοναχῶν ἢ πρώτη καὶ οἶον
 εἰσαγωγικὴ τῶν αἴρουμένων κατὰ λόγον ἡσυχάσαι· ἀρχομένων
 μὲν ἀπὸ φόβου Θεοῦ καὶ ἐκπληρώσεως τῆς κατὰ δύναμιν πασῶν
 τῶν θεοποιῶν ἐντολῶν ἀμερμινίας ἐξ εὐλόγων καὶ ἀλόγων πρα-
 30 γμάτων, καὶ πρό γε πίστεως καὶ ἀποφυγῆς τῶν ἐναντίων παντε-

βγ. Πρόκειται μᾶλλον γιὰ τὸν ἅγιο Μακάριο. Βλ. ΕΠΕ, Ἔπαντα Γρηγορίου

ἄλλες αἰσθήσεις, μὲ ψαλμωδία, μὲ ἀνάγνωσις ἀπὸ τὸ ἱερὸ Ψαλτήρι, τὸν Ἀπόστολο καὶ τὰ ἅγια Εὐαγγέλια, καθὼς καὶ τὰ συγγράμματα τῶν θεοφόρων καὶ ἁγίων Πατέρων, καὶ μάλιστα τὰ κεφάλαια περὶ προσευχῆς καὶ νήψεως, ὅπως ἐπίσης καὶ τὰ ὑπόλοιπα θεῖα λόγια τοῦ Πνεύματος, μὲ μνήμη τῶν ἁμαρτημάτων ποῦ προξενεῖ πόνο στὴν καρδιά, καὶ μὲ μελέτη τῆς κρίσεως τοῦ Θεοῦ ἢ τοῦ θανάτου ἢ τῆς κολάσεως ἢ ἀπολαύσεως καὶ τῶν ὁμοίων, καὶ μὲ λίγο ἐργόχειρο, πρὸς ἀποκλεισμό τῆς ἀκηδίας. Στὴ συνέχεια καὶ πάλι νὰ ἐπιστρέφει στὴν προσευχή, ἔστω κι ἂν αὐτὸ ἀπαιτεῖ μεγάλη προσπάθεια, μέχρι ποῦ νὰ συνηθίσει ὁ νοῦς νὰ ἀπομακρύνει εὐκολα τὸν ρεμβασμὸ του μὲ τὴν ὀλοκληρωτικὴ μελέτη τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴ διαρκῆ μνήμη του καὶ τὴ συνεχῆ κλίση καὶ σταθερὴ ρίζωσή του μέσα στὸ ἐσωτερικὸ ταμεῖο, δηλαδὴ τὸν ἀπόκρυφο χῶρο τῆς καρδιάς, ὅπως γράφει καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ: “Φρόντισε νὰ εἰσέλθεις στὸ ταμεῖο ποῦ βρίσκεται στὸ ἐσωτερικὸ σου, καὶ θὰ δεῖς τὸ οὐράνιο ταμεῖο· γιατί ἓνα εἶναι αὐτὸ καὶ ἐκεῖνο καὶ ἀπὸ μιὰ εἴσοδο βλέπεις καὶ τὰ δύο”. Καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος⁴⁶ γράφει: “Ἡ καρδιά εἶναι ἡγεμόνας ὅλης τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὅταν ἡ χάρη γίνῃ κυρίαρχος ὅλων τῶν χώρων τῆς καρδιάς, βασιλεύει ὅλων τῶν λογισμῶν καὶ τῶν μελῶν· γιατί ἐκεῖ βρίσκεται ὁ νοῦς καὶ ὅλοι οἱ λογισμοὶ τῆς ψυχῆς. Ἐκεῖ λοιπὸν πρέπει νὰ προσέχομε, ἐὰν ἔγραψε τοὺς νόμους ἡ χάρη τοῦ Παναγίου Πνεύματος. Ἐκεῖ. Ποῦ; Μέσα στὸ ἡγεμονικὸ ὄργανο, μέσα στὸν θρόνο τῆς χάριτος, ὅπου βρίσκεται ὁ νοῦς καὶ ὅλοι οἱ λογισμοὶ τῆς ψυχῆς, μέσα δηλαδὴ στὴν καρδιά”.

Ἀπὸ ποῦ πρέπει νὰ κάνουν ἀρχὴ ἐκεῖνοι ποῦ θέλουν νὰ ἡσυχάσουν σωστά, καὶ ποιά ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ αὐξηση καὶ ἡ προκοπὴ καὶ ἡ τελείωση.

46. Ἡ πρώτη καὶ κατὰ κάποιον τρόπο προκαταρκτικὴ ἐργασία τῶν ἀρχάριων μοναχῶν ποῦ θέλουν νὰ ἡσυχάσουν σωστά εἶναι ἡ ἐξῆς. Ἀρχίζουν ἀπὸ τὸ φόβο τοῦ Θεοῦ, τὴν κατὰ τὸ δυνατόν ἐκπλήρωση ὅλων τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀμεριμνία γιὰ τὰ λογικὰ καὶ παράλογα πράγματα, καὶ πρὶν ἀπὸ ὅλα φροντίζουν γιὰ τὴν πίστη

Παλαμᾶ, Ἐπεὶ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων, Λόγος 1, 2, 3. Τόμ 2, σ. 124-126.

λουῖς, καὶ πρὸς τὸ ὄντως ὄν ἀκραιφνοῦς διαθέσεως, ὡς προεῖρηται· αὐξανομένων δὲ ἐλπίδι ἀκαταισχύντω καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας προβαιόντων τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, τῷ διὰ προσευχῆς καρδιακῆς καθαρᾶς καὶ ἀρρεμβάστου ἐγγινομένῳ ὀλικῷ ἐνθέῳ 5 καὶ διαφόρῳ ἔρωτι, καὶ οὕτω τελειομένῳ, τῇ ἀκινήτῳ καὶ ἀκλινεῖ πνευματικῇ προσευχῇ καὶ τῇ ἐκ τῆς τελείας ἀγάπης πηγαζομένη πρὸς μόνον μόνῃ ἀμέσῳ ἐκστάσει, ἀρπαγῇ τε καὶ ἐνότητι τοῦ ἄκρου ἐφετοῦ, ὅπερ ἐστὶν ἢ διὰ πράξεως πρὸς θεωρίαν ἀπλανῆς προκοπῆ καὶ ἀνάστασις, ἣν περ παθῶν καὶ ὁ Θεοπάτωρ Δαβὶδ 10 καὶ ἀλλοιωθεὶς τὴν μακαρίαν ἐκείνην ἀλλοιώσιν⁸, μέγα ἀνεβόησεν· «ἐγὼ εἶπα ἐν τῇ ἐκστάσει μου· πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης»⁹. Καὶ ἕτερος τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ διαπρεψάντων· «ὄφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν»¹⁰. Καὶ τοῦτο συμπεραίνων ὁ 15 μέγας Παῦλος ἐπάγει τό, «ἡμῖν δὲ ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ· τὸ γὰρ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ»¹¹.

Περὶ τάξεως ἡσυχίας ἀρχαρίων.

μζ. Ὁ τοίνυν, ὡς προείπομεν, ἀρχάριος ὀφείλει μὴ συνεχῶς ἐξέρχεσθαι τῆς αὐτοῦ κέλλης ὀμιλίας τε καὶ θεωρίας ἀπέχεσθαι 20 πάντων, εἰ μὴ διὰ πολλὴν ἀνάγκην, καὶ τότε μετὰ προσοχῆς καὶ ἀσφαλείας καὶ σπανίως, ὡς φησιν ὁ θεῖος Ἰσαάκ. Περὶ παντός πράγματος αὕτη ἡ μνήμη ἐμμεινάτω ἐν σοί, ὅτι κρείττων ἐστὶν ἡ βοήθεια ἢ ἐκ τῆς παραφυλακῆς, ὑπὲρ τὴν βοήθειαν τὴν ἐξ ἔργων, καὶ ὅτι γε, μὴ μόνον ἀρχαρίοις, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς προκόπτου- 25 σιν ἤδη σκορπισμὸν καὶ διάχυσιν τὰ τοιαῦτα προξενεῖ, ὡς ὁ αὐτὸς αὐθις ἅγιος Ἰσαάκ, φησιν ὅτι· «Ἡ ἀνάπανσις τοὺς νέους βλάπτει μόνον, ἢ δὲ λύσις καὶ τοὺς νέους καὶ τοὺς γέροντας καὶ ἡ ἡσυχία τὰς ἔξω αἰσθήσεις νεκροῖ καὶ τὰς ἔσω κινήσεις ἐγείρει, ἢ δὲ ἔξω

7. Πρβλ. Ἐφ. 4, 13.

8. Ψαλμ. 76, 11.

τὴν πλήρη ἀποφυγὴ τῶν ἐναντίων, καὶ τὴν εἰλικρινῆ προσήλωσιν πρὸς τὸ ὄντως Ὄν, ὅπως λέχθηκε προηγουμένως. Καθὼς αὐξάνει ἡ προκοπὴ τους μὲ τὴν ἐλπίδα ποὺ δὲν κατατροπιάζει προχωροῦν πρὸς τὴν πλήρη πνευματικότητα, ποὺ μέτρο της εἶναι ὁ ἴδιος Χριστός⁷, μὲ τὸν ὀλικὸ καὶ ἐντελῶς ἰδιαίτερο θεῖο ἔρωτα μέσω τῆς καθαρῆς καὶ χωρὶς περισπασμοῦ καρδιακῆς προσευχῆς, ὁ ὁποῖος ὁλοκληρώνεται μὲ τὴν ἀκίνητη καὶ ἀδιατάρακτη πνευματικὴ προσευχὴ καὶ μὲ μόνη τὴν ἄμεση ἔκστασι καὶ ἀρπαγὴ καὶ ἔνωση μὲ τὸ ἀπόλυτο ἐπιθυμητὸ ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν τέλεια ἀγάπη, πρᾶγμα ποὺ εἶναι ἡ μέσω τῆς πράξεως ἀπλανῆς προκοπὴ καὶ ἀνύψωσι πρὸς τὴ θεωρία, τὴν ὁποία ἔπαθε καὶ ὁ θεοπάτορας Δαβίδ, ὁ ὁποῖος ἀλλοιωμένος ἀπὸ τὴ μακάρια ἐκείνη ἀλλοίωσι⁸, ἀναφώνησε δυνατὰ: «ἐγὼ εἶπα μέσα στὴν ἔκστασί μου· Κάθε ἄνθρωπος εἶναι ὑπαρξὴ σαθρὴ καὶ ψεύτικη»⁹. Καὶ κάποιος ἄλλος ἀπὸ ἐκείνους ποὺ διέπρεψαν στὰ πρῶτα χρόνια τῆς Ἐκκλησίας λέγει· «μάτι ἀνθρώπου δὲν εἶδε καὶ αὐτὶ δὲν ἄκουσε καὶ σὲ καρδιὰ ἀνθρώπου δὲν ἀνέβηκαν ἐκεῖνα ποὺ ἐτοίμασε ὁ Θεὸς γιὰ ἐκείνους ποὺ τὸν ἀγαποῦν»¹⁰. Καὶ αὐτὸ συμπληρώνοντας τὸ ὁ μέγας Παῦλος, προσθέτει καὶ λέγει· «σὲ μᾶς ὅμως τὸ φανέρωσε μὲ τὸ Πνεῦμα του· γιατί τὸ Πνεῦμα ἐρευνᾷ τὰ πάντα, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ»¹¹.

Γιὰ τὴν τάξι ἡσυχίας τῶν ἀρχαρίων.

47. Ὁ ἀρχάριος λοιπόν, ὅπως εἶπαμε προηγουμένως, πρέπει νὰ μὴ θγαίνει συνέχεια ἀπὸ τὸ κελλί του, καὶ νὰ ἀπέχει ἀπὸ κάθε συναναστροφὴ καὶ θεωρία, ἐκτὸς ἐὰν ὑπάρχει μεγάλη ἀνάγκη, καὶ τότε μὲ προσοχὴ καὶ ἀσφάλεια καὶ σπάνια, ὅπως λέγει ὁ θεῖος Ἰσαάκ: “Γιὰ κάθε πρᾶγμα νὰ θυμᾶσαι αὐτό, ὅτι εἶναι προτιμότερη ἢ βοήθεια ἀπὸ τὴν προφύλαξι, παρὰ ἡ βοήθεια ἀπὸ τὰ ἔργα”, καὶ ὅτι ὄχι μόνο στοὺς ἀρχαρίους, ἀλλὰ καὶ σ’ αὐτοὺς ποὺ ἤδη προσκόβουν προξενοῦν αὐτὰ διασκορπισμὸ καὶ διάχυσι, ὅπως λέγει πάλι ὁ ἴδιος ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· ὅτι δηλαδὴ “Ἡ ἀνάπαυσι βλάπτει μόνο τοὺς νέους, ἐνῶ ἡ χαλάρωσι καὶ τοὺς νέους καὶ τοὺς γέροντες. Καὶ ἡ ἡσυχία νεκρώνει τὶς ἔξω αἰσθήσεις καὶ διεγείρει τὶς ἐσωτερικὲς κινήσεις, ἐνῶ

9. Ψαλμ. 115,2.

10. Α' Κορ. 2,9.

11. Α' Κορ. 2,10.

ἀναστροφή τὰ ἐναντία τούτων πράττει, ἤγουν τὰς ἔξω αἰσθήσεις ἐγείρει καὶ τὰς ἔσω κινήσεις νεκροῖ”. Καὶ ὁ μὲν τὴν προᾶξιν, ναὶ μὴν καὶ τὴν κατὰ τὸ εὖ πράττειν ὁδὸν τῆς ἡσυχίας, οὕτως εἰπὼν, ὑπεμφαίνει. Ὁ δὲ τῆς Κλίμακος, τὸν κατὰ τὴν τρίβον καλῶς πράττοντα καὶ θαδίζοντα διὰ τῶν ἐξῆς ἐπισημαίνει γραφῶν “Ἡσυχαστής ἐστὶν ὁ τὸ ἀσώματον ἐν σωματικῷ οἴκῳ περιορίζειν φιλονεικῶν, τὸ παραδοξότατον”· καί, “Ἡσυχαστής ἐστὶν ἐκεῖνος ὁ εἰπὼν «ἐγὼ καθεύδω καὶ ἡ καρδία μου ἀγρυπνεῖ»¹²”· καί, “Κλειε μὴν θύραν κέλλης σώματι καὶ θύραν γλώττης φθέγματι καὶ ἔνδον
10 πύλην πνεύμασιν”.

**Περὶ τῆς διὰ προσοχῆς καὶ νήψεως προσευχῆς καρδιακῆς,
καὶ τῆς ἐργασίας αὐτῆς.**

μη'. Ἡ σὺν προσοχῇ καὶ νήψει γινομένη ἔνδον καρδίας, ὡς εἴρηται, προσευχή, χωρὶς ἄλλης ἐννοίας, δηλονότι καὶ φαντασίας
15 τῆς οἴασου, διὰ μὲν τοῦ, «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ», πρὸς αὐτὸν τὸν μνημονευόμενον Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν αὐλως καὶ ἀλαλήτως παντάπασιν ὁ νοῦς ἀνατείνεται, διὰ δὲ τοῦ «ἐλέησόν με», παλινδρομεῖ καὶ κινεῖται πρὸς ἑαυτόν, ὡς οὐκ ἀνεχόμενος ἑαυτοῦ μὴ ὑπερεύχεσθαι, πρὸς ἀγάπην δὲ προκόψας διὰ πεί-
20 ρας, ἐνικῶς τὸ καθόλου πρὸς αὐτὸν τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἀνατείνεται, τοῦ δευτέρου πληροφορίαν ἐναργῆ λαβῶν.

Ὅπως τὴν προσευχὴν οἱ θεῖοι Πατέρες παρέδωσαν λέγειν ἡμᾶς, καὶ ὅτι διαφόρως, καὶ τίς ἡ προσευχή.

μθ'. Διόπερ οὐκ αἰεὶ τὴν προσευχὴν ὁλόκληρον οἱ θεῖοι Πα-
25 τέρες πάντες παραδιδόντες φαίνονται, ἀλλ' ὁ μὲν ὁλόκληρον, ὁ δὲ τὸ ἡμῖσι, ὁ δὲ ἀπὸ μέρους, καὶ ἕτερος ἑτέρως, πρὸς τὴν τοῦ προσευχομένου ἴσως δύνάμιν καὶ κατάστασιν. Καὶ ὁ μὲν θεῖος Χρυσόστομος ὁλόκληρον αὐτὴν παραδίδωσιν, οὕτω λέγων “Παρακαλῶ ὑμᾶς ἀδελφοί, τὸν κανόνα τῆς προσευχῆς μηδέποτε καταπατήση-

ἡ διατριβὴ ἔξω ἀπὸ τὸ κελλὶ προξενεῖ τὰ ἀντίθετα μὲ αὐτά, δηλαδή διεγείρει τὶς ἔξω αἰσθήσεις καὶ νεκρώνει τὶς ἐσωτερικὲς κινήσεις”. Λέγοντας αὐτὰ ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ ὑποδηλώνει τὴν πράξη καὶ τὴν ἔξαιρετικά καλὴ ὁδὸ τῆς ἡσυχίας. Ὁ Ἰωάννης πάλι τῆς Κλίμακος ἐπισημαίνει μὲ τὰ ἑξῆς ἐκεῖνον ποὺ βαδίζει καὶ πράττει σωστὰ τὴν ὁδὸ τῆς ἡσυχίας: “Ἡσυχαστὴς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἀγωνίζεται νὰ περιορίσει τὸ ἀσῶματο (δηλαδή τὸ νοῦ) μέσα στὸν σωματικὸ οἶκο (δηλαδή τὸ σῶμα), τὸ παραδοξότατο αὐτὸ πράγμα”, καί, “Ἡσυχαστὴς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ λέγει, «ἐγὼ κοιμᾶμαι καὶ ἡ καρδιά μου ἀγρυπνεῖ»¹²”, καί, “Κλείνε τὴ θύρα τοῦ κελλιοῦ σου στὸ σῶμα σου, τὴ θύρα τῆς γλώσσας στὸ λόγο σου, καὶ τὴν ἐσωτερικὴ πύλη στὰ κακὰ πνεύματα”.

**Γιὰ τὴν μὲ προσοχὴ καὶ νήψη καρδιακὴ προσευχὴ,
καὶ τὸν τρόπο πραγματοποίησης αὐτῆς.**

48. Ἡ προσευχὴ ποὺ γίνεται μὲ προσοχὴ καὶ νήψη μέσα στὴν καρδιά, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, χωρὶς δηλαδή ὅποιαδήποτε ἄλλη σκέψη καὶ φαντασία, μὲ τὸ «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ» ὁ νοῦς ἀνηψώνεται ἄνυλα καὶ τελείως σιωπηλὰ πρὸς τὸν μνημονευόμενον Κύριον Ἰησοῦ Χριστό, ἐνῶ μὲ τὸ «ἐλέησόν με» ἐπιστρέφει στὸν ἑαυτὸ του καὶ κινεῖται γύρω ἀπὸ αὐτόν, ἐπειδὴ δὲν ἀνέχεται νὰ μὴ προσεύχεται γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, καὶ ὅταν προκόψει στὴν ἀγάπη μὲ τὴν πείρα, μὲ τὸ πρῶτο ἀποκλειστικὰ ἀνηψώνεται πρὸς τὸν Κύριον Ἰησοῦ Χριστό, ἀφοῦ ἔλαβε σαφῆ πληροφορία γιὰ τὸ δεύτερο.

**Πῶς καὶ μὲ ποιούς τρόπους μᾶς παρέδωσαν οἱ ἅγιοι Πατέρες
νὰ λέμε τὴν προσευχὴ, καὶ ποιὰ εἶναι ἡ προσευχὴ.**

49. Οἱ ἅγιοι λοιπὸν Πατέρες δὲν φαίνονται νὰ παρέδωσαν ὅλοι τὴν προσευχὴ πάντοτε ὁλόκληρη, ἀλλὰ ἄλλος ὁλόκληρη, ἄλλος τὴ μισή, ἄλλος ἓνα μέρος, καὶ ἄλλος κατὰ διαφορετικὸ τρόπο, ἀνάλογα φυσικὰ μὲ τὴ δύναμη καὶ τὴν κατάσταση τοῦ προσευχομένου. Ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος παραδίδει αὐτὴν ὁλόκληρη, λέγοντας τὰ ἑξῆς: “Σᾶς παρακαλῶ, ἀδελφοί, νὰ μὴ καταπατήσετε ἢ νὰ περιφρονήσετε

12. Ἔσμη Ἄσμη 5,2.

τε ἢ καταφρονήσητε· ἤκουσα γάρ ποτε τῶν Πατέρων λεγόντων
 ὅτι ποῖος ἐκεῖνος ὁ μονάζων, ἐὰν τὸν κανόνα καταφρονήσῃ ἢ
 καταπατήσῃ, ἀλλὰ ὀφείλει εἴτε ἐσθίει, εἴτε πίνει, εἴτε καθέζεται,
 εἴτε διακονεῖ, εἴτε ὀδεύει, εἴτε τι ἕτερον ποιεῖ, ἀδιαλείπτως κρά-
 5 ζειν τό, «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με», ἵνα αὐ-
 τη ἡ μνήμη τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐ-
 ρεθίσῃ πρὸς πόλεμον τὸν ἐχθρόν· πάντα γὰρ διὰ τῆς μνήμης ἔχει
 εὐρεῖν ἢ διαζομένη ψυχῇ, εἴτε πονηρά, εἴτε ἀγαθὰ. Πρῶτον δὲ τὸ
 κακὸν ἔχει ἰδεῖν ἔσωθεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, καὶ τότε τὰ καλὰ. Ἡ
 10 γὰρ μνήμη ἔχει κινῆσαι τὸν δράκοντα καὶ ἡ μνήμη ἔχει αὐτὸν
 ταπεινώσαι· ἡ μνήμη ἐλέγξει τὴν ἐν ἡμῖν οἰκοῦσαν ἁμαρτίαν¹³,
 καὶ ἡ μνήμη ἔχει αὐτὸν δαπανῆσαι καὶ κινῆσαι πᾶσαν τὴν δύνα-
 μιν τοῦ ἐχθροῦ ἐν τῇ καρδίᾳ· καὶ ἡ μνήμη ἔχει αὐτὴν νικῆσαι καὶ
 ἐκριζῶσαι κατὰ μέρος, ἵνα τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ
 15 κατερχόμενον εἰς τὸ θάθος τῆς καρδίας, τὸν μὲν δράκοντα τὸν
 κρατοῦντα τὰς νομὰς ταπεινώσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν σώσῃ καὶ ζωοποι-
 ῆσῃ. Ἀδιαλείπτως τοίνυν παράμεινον τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου
 Ἰησοῦ, ἵνα καταπῆ ἡ καρδία τὸν Κύριον καὶ ὁ Κύριος τὴν καρ-
 δίαν, καὶ γένηται τὰ δύο εἰς ἓν. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο οὐκ ἔστι μι-
 20 ᾧς ἡμέρας ἢ δύο, ἀλλὰ χρόνου πολλοῦ καὶ καροῦ· πολλοῦ γὰρ
 ἀγῶνος καὶ χρόνου χρεία, ὅπως ἐκβληθῇ ὁ ἐχθρὸς καὶ ἐνοικήσῃ ὁ
 Χριστός”.

Καὶ αὐθις “Χρὴ ἀσφαλίζεσθαι καὶ ἡνιοχεῖν τὸν νοῦν καὶ
 χαλιναγωγεῖν αὐτὸν καὶ πάντα λογισμὸν καὶ πᾶσαν τοῦ πονηροῦ
 25 ἐνέργειαν κολάζειν διὰ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
 Χριστοῦ, καὶ ὅπου τὸ σῶμα ἴσταται, ἐκεῖ ἔστω καὶ ὁ νοῦς, ἵνα
 μέσον τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς καρδίας μηδὲν ἕτερον εὐρίσκηται ὡς
 μεσότειχον ἢ φραγμὸς ἐπισκοτοῦν τὴν καρδίαν καὶ χωρίζον τὸν
 νοῦν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν δὲ καὶ ποτε ἀρπάξῃ τὸν νοῦν, οὐ χρὴ
 30 τοῖς λογισμοῖς ἐγχνονίζειν, ἵνα μὴ ἡ συγκατάθεσις τῶν λογισμῶν
 εἰς προᾶξιν αὐτῷ λογισθῇ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἐνώπιον τοῦ Κυρίου,
 ὅτε κρινεῖ ὁ Θεὸς τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων¹⁴. Σχολάσατε τοίνυν

13. Πρὸβλ. Ρωμ. 7, 17.

ποτέ τὸν κανόνα τῆς προσευχῆς· γιατί ἄκουσα κάποτε κάποιους Πατέρες νὰ λένε· Τί μοναχὸς εἶναι ἐκεῖνος πού θὰ περιφρονήσῃ ἢ θὰ καταπατήσῃ τὸν κανόνα τῆς προσευχῆς; Ὁφείλει αὐτὸς εἶτε τρώγει, εἶτε πίνει, εἶτε κάθεται, εἶτε ἐκτελεῖ διακόνημα, εἶτε βαδίζει, εἶτε κάμνει κάτι ἄλλο, νὰ κράζει ἀσταμάτητα τό, «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με», ὥστε αὐτὴ ἡ μνήμη τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ νὰ ἐρεθίσῃ πρὸς πόλεμο τὸν ἐχθρό· γιατί ἡ ψυχὴ πού καταπιέζει τὸν ἑαυτὸ της νὰ ἔχει στὴ μνήμη της τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μπορεῖ ὅλα νὰ τὰ βρεῖ, εἶτε κακά, εἶτε καλά. Πρῶτα μπορεῖ νὰ δεῖ μέσα στὴν καρδιά του τὸ κακό, καὶ μετὰ τὰ καλά. Γιατί ἡ μνήμη εἶναι ἐκείνη πού μπορεῖ νὰ κινήσῃ τὸν δράκοντα καὶ ἡ μνήμη εἶναι ἐκείνη πού μπορεῖ νὰ τὸν ταπεινώσῃ· ἡ μνήμη θὰ ἐλέγξει τὴν ἁμαρτία πού κατοικεῖ μέσα μας¹³, καὶ ἡ μνήμη θὰ ἐξαφανίσῃ αὐτὸν καὶ θὰ κινήσῃ ὅλη τὴ δύναμη τοῦ ἐχθροῦ μέσα στὴν καρδιά, καὶ ἡ μνήμη θὰ τὴ νικήσῃ καὶ θὰ τὴν ξεριζώσῃ σιγὰ σιγὰ, ὥστε, κατεβαίνοντας τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ στὸ βάθος τῆς καρδιάς, νὰ ταπεινώσῃ τὸν δράκοντα πού ἐξουσιάζει τὰ μέρη αὐτῆς καὶ νὰ σώσῃ καὶ νὰ ζωοποιήσῃ τὴν ψυχὴ. Μείνε λοιπὸν ἀδιάκοπα προσκολλημένος στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, γιὰ νὰ καταπιεῖ ἡ καρδιά σου τὸν Κύριο καὶ ὁ Κύριος τὴν καρδιά, καὶ νὰ γίνουν τὰ δύο ἓνα. Ὅμως τὸ ἔργο αὐτὸ δὲν γίνεται σὲ μιὰ ἢ δυὸ μέρες, ἀλλ' ἀπαιτεῖ πολὺ χρόνο καὶ καρὸ· γιατί χρειάζεται πολὺς ἀγῶνας καὶ χρόνος, ὥστε νὰ πεταχτεῖ ἔξω ὁ ἐχθρὸς καὶ νὰ κατοικήσῃ μέσα ὁ Χριστός”.

Καὶ πάλι· “Πρέπει νὰ ἀσφαλίζομε καὶ νὰ ἠνιοχοῦμε καὶ νὰ χαλιναγωγοῦμε τὸν νοῦ καὶ νὰ ἀπομακρύνομε κάθε λογισμὸ καὶ κάθε ἐνέργεια τοῦ πονηροῦ μὲ τὴν ἐπίκληση τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ὅπου βρίσκεται τὸ σῶμα, ἐκεῖ νὰ εἶναι καὶ ὁ νοῦς, γιὰ νὰ μὴ ὑπάρχει τίποτε ἄλλο ἀνάμεσα στὸν Θεὸ καὶ τὴν καρδιά ὡς μεσότειχο ἢ φραγμὸς, πού νὰ προξενεῖ σκότος στὴν καρδιά καὶ νὰ χωρίζει τὸν νοῦ ἀπὸ τὸν Θεό.” Ἄν ὅμως κάποτε ἀρπάξῃ κάτι τὸν νοῦ, δὲν πρέπει νὰ τὸν ἀφήνομε νὰ χρονοτριβεῖ στοὺς λογισμοὺς, γιὰ νὰ μὴ τοῦ καταλογιστεῖ ὡς πράξη ἢ συγκατάθεση τῶν λογισμῶν κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς κρίσεως ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, ὅταν θὰ κρίνει ὁ Θεὸς τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων¹⁴. Ἀφοσιωθεῖτε λοιπὸν γιὰ πάντα καὶ παραμείνατε

14. Ρωμ. 2, 16.

διὰ παντός καὶ παραμείνατε Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν, ἕως οὗ οἰκτειρήσῃ ἡμᾶς¹⁵· καὶ μηδὲν ἕτερον ζητεῖτε ἢ μόνον ἔλεος παρὰ τοῦ Κυρίου τῆς δόξης¹⁶· ζητοῦντες δὲ ἔλεος, ἐν ταπεινῇ καὶ ἐλεεινῇ καρδίᾳ ζητεῖτε· καὶ βοᾶτε ἀπὸ πρωῒ ἕως ἑσπέρας, εἰ δυνατὸν καὶ
 5 ὅλην τὴν νύκτα, τό, «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησόν με», καὶ διάσαθε τὸν νοῦν ὑμῶν εἰς τοῦτο τὸ ἔργον ἕως θανάτου· πολλῆς γὰρ βίας χρεῖαν ἔχει τὸ ἔργον τοῦτο, ὅτι «στενὴ ἐστὶν ἡ πύλη καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν»¹⁷ καὶ οἱ διαζόμενοι εἰσέρχονται ἐν αὐτῇ· διασπῶν γὰρ ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν¹⁸.
 10 Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς μὴ χωρίζετε τὰς καρδίας ὑμῶν ἀπὸ Θεοῦ, ἀλλὰ προσμένετε καὶ φυλάσσετε αὐτὰς μετὰ τῆς μνήμης τοῦ Κυρίου ἔσω ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ μηδὲν ἕτερον ἐννοῆ, ἵνα μεγαλυνθῇ ὁ Χριστὸς ἐν ὑμῖν”.

Πρὸ δέ γε τούτου ὁ μέγας Παῦλος τὸν Κύριον Ἰησοῦν γρά-
 15 φων φησὶν «ἐὰν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ στόματί σου Κύριον Ἰησοῦν καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ Θεὸς ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ· καρδίᾳ γὰρ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν»¹⁹. Καὶ αὖθις «οὐδεὶς λέγει Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ»²⁰· προστίθησι δὲ τὸ «ἐν Πνεύματι
 20 ἁγίῳ», τοῦτέστιν ὅταν ἐνέργειαν Πνεύματος ἁγίου δέξηται ἡ καρδία, δι’ ἧς καὶ προσεύχεται, ὅπερ ἐστὶ τῶν προκοψάντων καὶ ἐν αὐτοῖς ἐναργῶς ἐνοικοῦντα τὸν Χριστὸν πεπλουτηκότων.

Ἀκόλουθα τούτῳ φάσκει καὶ ὁ ἅγιος Διάδοχος^{20α}· “Ἀπαιτεῖ ἡμᾶς πάντως ὁ νοῦς, ὅταν αὐτοῦ πάσας τὰς διεξόδους τῆ μνήμη
 25 ἀποφράξωμεν τοῦ Θεοῦ, ἔργον ὀφείλον πληροφορεῖν αὐτοῦ τὴν ἐντρέχειαν· δεῖ οὖν αὐτῷ διδόναι τό, «Κύριε Ἰησοῦ» μόνον εἰς ὀλόκληρον πραγματείαν τοῦ σκοποῦ· «οὐδεὶς» γὰρ, φησί, «λέγει Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ»²¹. Ἄλλ’ αὐτὸ στενῶς τὸ ῥῆμα διὰ παντός ἐν τοῖς ταμείοις αὐτοῦ θεωρεῖτω, ἵνα μὴ εἰς
 30 φαντασίας ἐκτρέποιτό τινας Ὅσοι γὰρ τοῦτο τὸ ἔνδοξον καὶ πολυτόθητον ὄνομα ἐν τῷ βάθει τῆς καρδίας μελετῶσιν ἀπαύστως,

15. Πρὸβλ. Ψαλμ. 122, 2.

18. Ματθ. 11, 12.

16. Πρὸβλ. Α' Κορ. 2, 8.

19. Ρωμ. 10, 9-10.

17. Ματθ. 7, 14.

20. Α' Κορ. 12, 3.

προσκολλημένοι στὸν Κύριο τὸν Θεό μας, μέχρι ποῦ νὰ μᾶς σπλαχνιστεῖ¹⁵, καὶ τίποτε ἄλλο νὰ μὴ ζητεῖτε, παρὰ μόνον ἔλεος ἀπὸ τὸν Κύριο τῆς δόξας¹⁶. Ζητώντας ὁμως τὸ ἔλεός του, νὰ τὸ ζητεῖτε μὲ ταπεινὴ καὶ ἀξιολύπητη καρδιά, καὶ νὰ φωνάζετε δυνατὰ ἀπὸ τὸ πρωὶ μέχρι τὸ βράδυ, κι ἂν εἶναι δυνατόν καὶ ὅλη τὴ νύχτα, τό, «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἔλεήσόν με», καὶ καταπιέστε τὸν νοῦ σας νὰ καταγίνεται μ' αὐτὸ τὸ ἔργο μέχρι τὸ θάνατο· γιατί τὸ ἔργο αὐτὸ χρειάζεται πολλὴ καταπίεση, ἀφοῦ «εἶναι στενὴ ἡ πύλη καὶ γεμάτη θλίψεις ἡ ὁδὸς ποὺ ὀδηγεῖ στὴ ζωὴ»¹⁷ καὶ μπαίνουν σ' αὐτὴν αὐτοὶ ποὺ καταπιέζουν τὸν ἑαυτό τους· γιατί ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνήκει σ' αὐτοὺς ποὺ καταπιέζουν τὸν ἑαυτό τους¹⁸. Σᾶς παρακαλῶ λοιπὸν μὴ χωρίζετε τίς καρδιές σας ἀπὸ τὸν Θεό, ἀλλὰ μένετε κολλημένοι σ' αὐτὸν καὶ φυλάγετε αὐτὲς μὲ τὴ μνήμη τοῦ Κυρίου καὶ τίποτε ἄλλο νὰ μὴ σκέπτεται αὐτὴ, γιὰ νὰ δοξασθεῖ μέσα σας ὁ Χριστός”.

Πρὶν ἀπ' αὐτὸν γράφοντας ὁ μέγας Παῦλος περιγράφει τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ὡς ἑξῆς· «ἐὰν ὁμολογήσεις μὲ τὸ στόμα σου τὸν Κύριο Ἰησοῦ καὶ πιστέψεις μέσα στὴν καρδιά σου, ὅτι ὁ Θεὸς ἀνέστησε αὐτὸν ἀπὸ τοὺς νεκρούς, θὰ σωθεῖς· γιατί μὲ τὴν πίστη τῆς καρδιάς φτάνει κανεὶς στὴ δικαίωση, καὶ μὲ τὴν ὁμολογία τοῦ στόματος πετυχαίνει τὴ σωτηρία»¹⁹. Καὶ πάλι· «κανένας δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ Κύριο τὸν Ἰησοῦ, παρὰ μόνο μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα»²⁰. Τὸ «μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα» τὸ προσθέτει μὲ τὴν ἔννοια, ὅταν ἡ καρδιά δεχτεῖ τὴν ἐνέργεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος, μὲ τὴν ὁποία καὶ προσεύχεται, πράγμα ποὺ εἶναι γνώρισμα ἐκείνων ποὺ ἔχουν προκόψει καὶ ἔλαβαν πλοῦσια τὴ χάρη νὰ κατοικεῖ μέσα τους ὁ Χριστός.

Παρόμοια μ' αὐτὰ λέγει καὶ ὁ ἅγιος Διάδοχος^{20α}. “Ἀπαιτεῖ ὀπωδὴποτε ἀπὸ μᾶς ὁ νοῦς, ὅταν τοῦ φράξομε ὅλες τίς διεξόδους μὲ τὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ, νὰ τοῦ ἀναθέσομε κάποιο ἔργο ποὺ νὰ ἱκανοποιεῖ τὴν ἐνεργητικὴ δύναμή του. Πρέπει λοιπὸν νὰ τοῦ δίνομε ὡς μοναδικὴ ἐργασία του τό, «Κύριε Ἰησοῦ»· γιατί λέγει, «κανένας δὲν λέγει Κύριο τὸν Ἰησοῦ, παρὰ μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα»²¹. Ἄλλ' αὐτὸ τὸ λόγο πρέπει νὰ τὸν μελετᾷ κανεὶς διαρκῶς μέσα στὰ βάθη τῆς καρδιάς του, γιὰ νὰ μὴ παρασυρθεῖ σὲ κάποιες φαντασίες. Γιατί ὅσοι μελετοῦν ἀκατάπαιστα μέσα στὰ βάθη τῆς καρδιάς τους αὐτὸ τὸ ἔνδοξο

20α. Φιλοκαλία τόμ. 9, σελ. 190 Κεφ. Γνωστικά 59.

21. Α' Κορ. 12, 3.

οὗτοι δύνανται καὶ τὸ φῶς τοῦ νοῦ ὄρᾱν ποτε. Στενῆ γὰρ μερῖμνη ὑπὸ τῆς διανοίας κρατούμενον, πάντα τὸν ἐπιπολάζοντα ῥύπον τῆ ψυχῆ ἐν αἰσθήσει ἱκανῆ καταφλέγει καὶ γὰρ «ὁ Θεὸς ἡμῶν», φησί, «πῦρ καταναλίσκον»²². Ὅθεν καὶ εἰς ἀγάπην λοιπὸν πολλὴν 5 τὴν ψυχὴν τῆς αὐτοῦ δόξης προσκαλεῖται ὁ Κύριος ἐγχρονίζον γὰρ ἐκεῖνο τὸ ἔνδοξον καὶ πολυπόθητον ὄνομα, διὰ τῆς μνήμης τοῦ νοῦ, τῆ θέρημ τῆς καρδίας, ἕξιν ἡμῖν ἐμποιεῖ πάντως τοῦ ἀγαπαῖν τὴν ἀγαθότητα αὐτοῦ, μηδενὸς ὄντος λοιπὸν τοῦ ἐμποδίζοντος. Οὗτος γὰρ ἐστὶν ὁ μαργαρίτης ὁ πολύτιμος²³, ὃν τινα πω- 10 λήσας πᾶσάν τις τὴν περιουσίαν αὐτοῦ κτήσασθαι δύναται καὶ ἔχειν ἀνεκλάλητον ἐπὶ τῆ αὐτοῦ εὐρέσει χαρὰν. Ὁ δὲ ἅγιος Ἡσύχιος τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν οὕτω γράφων ἐπιτίθησιν «Ἀναπτᾶσα ψυχὴ διὰ θανάτου ἐν ἀέρι ἐν πύλαις οὐρανίαις μεθ' ἑαυτῆς ὑπὲρ αὐτῆς Ἰησοῦν ἔχουσα, οὔτε ἐκεῖ τοὺς ἐχθροὺς αὐτῆς αἰσχυν- 15 θήσεται, ἀλλὰ παρηρησία ὡς νῦν καὶ τότε λαλήσει ἐν πύλαις πρὸς αὐτούς, μόνον ἕως ἐξόδου αὐτῆς μὴ ἐκκακήσῃ βοᾶν πρὸς Χριστὸν Ἰησοῦν ἡμέρας τε καὶ νυκτός καὶ αὐτὸς ποιῶν ποιήσει τὴν ἐκδίκεσιν αὐτῆς ἐν τάχει, κατὰ τὴν ἀψευδῆ αὐτοῦ καὶ θεῖαν ὑπόσχεσιν, ἣν ἔφη περὶ τοῦ κριτοῦ τῆς ἀδικίας²⁴, καὶ ναὶ λέγω ὑμῖν 20 ποιήσει καὶ ἐν τῇ ζωῇ τῇ παρούσῃ καὶ μετὰ τὴν τοῦ σώματος αὐτῆς ἔξοδον». Ὁ δὲ γε τῆς Κλίμακος, ὃν Ἰησοῦν μόνον φάσκων “Ἰησοῦ ὀνόματι μάστιζε πολεμίους οὐ γὰρ ἐστὶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῆ ἰσχυρότερον ὄπλον”, καὶ οὐδὲν ἄλλο προστίθησι. Καὶ αὐθις δὲ φησιν “Ἰησοῦ μνήμη κολληθήτω ἢ πνοή σου, καὶ τότε 25 γνώσῃ ἡσυχίας ἀφέλειαν”.

Ἔτι, ὅτι οὐ μόνον παρὰ τῶν εἰρημέγων ἀγίων Πατέρων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτῶν τῶν κορυφαίων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου καὶ Ἰωάννου εὐρηται μεμυσταγωγημένα πως ἐν Πνεύματι τὰ τῆς ἱεράς καὶ θεοποιοῦ προσευχῆς ῥήματα.

30 **ν. Οὐ μόνον δὲ πρὸς τουτανὶ τῶν εἰρημέγων θεοφόρων Πα-**

22. Ἐβρ. 12, 29. 23. Ματθ. 13, 46. 23α. Φιλοκαλία, τομ 13, σ. 516, κεφ. 47.

καὶ πολυπόθητο ὄνομα, αὐτοὶ μποροῦν κάποτε νὰ δοῦν καὶ τὸ φῶς τοῦ νοῦ τους. Γιατί, ὅταν τὸ ὄνομα αὐτὸ κρατεῖται ἀπὸ τὸ νοῦ μὲ μεγάλη μέριμνα, τὸ αἰσθάνεται ἔντονα ἢ ψυχὴ πού καταφλέγει ὅλη τὴν ἀκαθαρσία πού ὑπάρχει μέσα της· γιατί λέγει, «ὁ Θεὸς μας εἶναι φωτὰ πού κατακαίει»²². Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Κύριος προσκαλεῖ τότε τὴν ψυχὴ σὲ μεγάλη ἀγάπη τῆς δόξας του· γιατί, ὅταν τὸ ἔνδοξο ἐκεῖνο καὶ πολυπόθητο ὄνομα παραμένει πολὺ χρόνο μέσα μας μὲ τὴ μνήμη τοῦ νοῦ, μᾶς δημιουργεῖ ὀπωσδήποτε μὲ τὴ θέρμη τῆς καρδιᾶς τὴ συνήθεια νὰ ἀγαπᾶμε τὴν ἀγαθότητα αὐτοῦ, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει πιά τίποτε πού νὰ ἐμποδίζει αὐτὴ τὴν ἀγάπη. Γιατί αὐτὸ εἶναι τὸ πολύτιμο μαργαριτάρι²³, τὸ ὁποῖο μπορεῖ ν' ἀποκτήσει κανεὶς ἂν πουλήσει ὅλη τὴν περιουσία του καὶ νὰ ἔχει ἀπερίγραπτη χαρὰ πού τὸ βρῆκε". Ὁ ἅγιος πάλι Ἡσύχιος μιλώντας γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ λέγει²⁴. "Ὅταν ἡ ψυχὴ μὲ τὸ θάνατο πετάξει στὸν ἀέρα, πρὸς τὶς πύλες τὶς οὐράνιες, ἔχοντας μαζί της ὡς συνήγορό της τὸν Ἰησοῦ, οὔτε ἐκεῖ θὰ ντραπεῖ τοὺς ἐχθρούς της, ἀλλὰ μὲ παρηγορία καὶ τότε, ὅπως τώρα, θὰ μιλήσει μπροστὰ στὶς πύλες πρὸς αὐτούς, ἀρκεῖ μόνο μέχρι τὴν ἔξοδό της ἀπὸ τὴ ζωὴ αὐτὴ νὰ μὴ ἀποκάμει νὰ φωνάζει πρὸς τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ μέρα καὶ νύχτα. Καὶ αὐτὸς ὀπωσδήποτε θὰ τῆς ἀποδώσει γρήγορα τὸ δίκαιό της, σύμφωνα μὲ τὴν ἀδιάψευστη καὶ θεία ὑπόσχεσή του, πού ἔδωσε ὅταν μίλησε γιὰ τὸν κριτὴ τῆς ἀδικίας²⁴, καὶ σᾶς διαβεβαιώνω ὅτι θὰ τῆς ἀποδώσει τὸ δίκαιό της καὶ στὴν παρούσα ζωὴ καὶ μετὰ τὴν ἔξοδό της ἀπὸ τὸ σῶμα". Ὁ Ἰωάννης πάλι τῆς Κλίμακος, πού μιλάει μόνο γιὰ τὸ ὄνομα Ἰησοῦς, λέγει· "Μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ μασίγωνε τοὺς ἐχθρούς· γιατί δὲν ὑπάρχει ἰσχυρότερο ὄπλο ἀπὸ αὐτὸ στὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ"· καὶ δὲν προσθέτει τίποτε ἄλλο. Καὶ πάλι λέγει· "Ἡ ἀναπνοή σου νὰ προσκολληθεῖ στὴ μνήμη τοῦ Ἰησοῦ, καὶ τότε θὰ γνωρίσεις τὴν ὠφέλεια τῆς ἡσυχίας".

Γιὰ τὰ λόγια τῆς ἱερῆς καὶ θεοποιοῦ προσευχῆς, πού ἔχουν μυσταγωγηθεῖ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὄχι μόνο ἀπὸ τοὺς ἁγίους Πατέρες πού ἀναφέρθηκαν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς κορυφαίους Ἀποστόλους, τὸν Πέτρο, τὸν Παῦλο καὶ τὸν Ἰωάννη.

50. Τὰ λόγια αὐτὰ τῆς ἱερῆς προσευχῆς θὰ βρεῖ κανεὶς νὰ διδά-

24. Λουκᾶ 18, 1-8.

τέρων καὶ τῶν κατ' αὐτοὺς εὐρήσει τις τὰ τῆς ἱεράς προσευχῆς
 τοιαῦτα ῥήματά πως μεμυσταγωγημένα, ἀλλ' οὖν πρό γε τούτων
 καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν πρώτων καὶ κορυφαίων Ἀποστόλων, τοὺς
 περὶ Πέτρον, φαμέν, καὶ Παῦλον καὶ Ἰωάννην. Ὁ μὲν γάρ φησιν,
 5 ὡς προέφημεν, «οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν
 Πνεύματι ἀγίῳ»²⁵, ὁ δέ, «ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χρι-
 στοῦ ἐγένετο»²⁶, καί, «πᾶν πνεῦμα, ὃ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν
 σαρκὶ ἐληληθότα, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν»²⁷. Ὁ δέ γε πρόκριτος τῶν
 τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν πρὸς τὴν πρὸς αὐτοὺς τοὺς Ἀποστόλους
 10 τοῦ Σωτῆρος καὶ Διδασκάλου ἐπερώτησιν, τὴν «τίνα με λέγουσιν
 εἶναι οἱ ἄνθρωποι», τὴν μακαριωτάτην ἀντεπάγων ὁμολογίαν,
 ἀπεκρίνατο· «σὺ εἶ ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος»²⁸. Διὰ
 τοι τοῦτο καὶ οἱ μετ' αὐτούς, ἡμῶν δὲ κλεινοὶ παιδοτριβῆαι καὶ
 μᾶλλον οἱ τὸν ἄζυμον καὶ ἐρημικὸν καὶ ἥσυχον βίον ὀδεύσαντες,
 15 τὰς τοιαύτας χρήσεις ὡς σποράδην καὶ ἀνὰ μέρος τοῖς τρισὶ του-
 τοισὶ στύλοις τῆς εὐαγοῦς Ἐκκλησίας προδιαγγελθείσας, ὡς θεί-
 ας φωνὰς κατὰ ἀποκάλυψιν ἐν ἀγίῳ Πνεύματι προτεθεσπισμένας,
 ναὶ μὴν καὶ διὰ γε τριῶν ἀξιοπίστων τὰ πολλὰ μεμαρτυρημένας
 «διὰ δὲ τριῶν», φησί, «μαρτύρων σταθήσεται πᾶν ῥῆμα»²⁹. οὔτοι
 20 οἱ οὐρανόφρονες εἰς τὸ ἐν συνάψαντες ἄριστά τε καὶ μετὰ τοῦ
 ἐνοικοῦντος αὐτοῖς ἀγίου Πνεύματος συναρμόσαντες, στήλην
 προσευχῆς προσηγορεύκασιν καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα παρέδωκαν,
 κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον κρατεῖν τε καὶ φυλάττειν αὐτήν. Ὅρα
 μέντοι καὶ τάξιν καὶ ἀκολουθίαν, σφόδρα τὸ ἐξαίσιον μετὰ τῆς
 25 ἄνωθεν σοφίας ἔχουσαν. Ὁ μὲν γάρ φησιν Κύριον Ἰησοῦν, ὁ δὲ
 Ἰησοῦν Χριστόν, ὁ δὲ Χριστὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ· ὡσανεὶ πως ὁ εἷς
 τῶ ἑτέρῳ ἐπόμενος καὶ προσεχῶς ἀλλήλων ἐχόμενοι, τῇ τε συμφω-
 νία καὶ τῶ συνδέσμῳ τῶν τοιῶνδε θεουργῶν ῥημάτων. Ἴδοις γὰρ
 ἂν τούτων ἕκαστον τὸ ἐπὶ τέλος ὄν θατέρῳ, ὡς ἀρχὴν θάτερον
 30 τοῦτο λαμβάνοντα, καὶ οὕτω προβαῖνον ἄχρι τῶν τριῶν. Τὸ δ'
 αὐτὸ καὶ τῇ προσθήκῃ τῆς τοῦ Πνεύματος σημασίας ἐπόψει· εἰρη-

25. Α' Κορ. 12,3.

26. Ἰω. 1,17.

σκονται ὄχι μόνο ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς θεοφόρους Πατέρες πού ἀναφέραμε καὶ τοὺς ὅμοιους μὲ αὐτούς, ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς πρώτους καὶ κορυφαίους Ἀποστόλους, δηλαδή τὸν Πέτρο, τὸν Παῦλο καὶ τὸν Ἰωάννη. Ὁ ἕνας λοιπὸν, ὅπως εἶπαμε προηγουμένως, λέγει· «κανένας δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ Κύριο τὸν Ἰησοῦ, παρὰ μόνο μὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα»²⁵, ἐνῶ ὁ ἄλλος, «ἡ χάρη καὶ ἡ ἀλήθεια ἦρθαν διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»²⁶, καί, «κάθε πνεῦμα, πού ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστός ἦρθε μὲ σὰρκα ἀνθρώπου, προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεό»²⁷. Τέλος ὁ πρόκριτος τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ στὴν ἐρώτηση τοῦ Σωτήρα καὶ Διδασκάλου πρὸς τοὺς Ἀποστόλους, «ποιὸς λένε οἱ ἄνθρωποι ὅτι εἶμαι;», ἀποκρινόμενος ἔδωσε τὴ μακαριώτατη ὁμολογία· «σὺ εἶσαι ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ»²⁸. Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ οἱ μετὰ ἀπὸ αὐτοὺς ἐνδοξοὶ δικοὶ μας παιδαγωγοί, καὶ περισσότερο ἀπὸ ὅλους ἐκεῖνοι πού βάδισαν τὸν ἄζυμο καὶ ἐρημικὸ καὶ ἡσυχὸ βίον, τὰ λόγια αὐτὰ πού προαναγγέλλθηκαν σποραδικὰ καὶ τμηματικὰ ἀπὸ τοὺς τρεῖς αὐτοὺς στύλους τῆς περιλαμπρῆς Ἐκκλησίας μας, τὰ θεώρησαν σὰν θεῖα λόγια πού θεσπίστηκαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κατ' ἀποκάλυψη τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ πού μαρτυρήθηκαν καὶ ἐπιβεβαιώθηκαν ἀπὸ τοὺς τρεῖς αὐτοὺς πάρα πολὺ ἀξιόπιστους μάρτυρες, σύμφωνα μὲ αὐτὸ πού λέγει, ὅτι «μὲ τὴ μαρτυρία τριῶν μαρτύρων θὰ ἐπιβεβαιώνεται κάθε λόγος»²⁹. Αὐτοὶ λοιπὸν οἱ οὐρανόφρονες Πατέρες ἐνώνοτας αὐτὰ ἄριστα καὶ συναρμόζοντάς τα σὲ ἕνα μὲ τὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος πού κατοικοῦσε μέσα τους, τὰ ὀνόμασαν στήλη προσευχῆς καὶ τὰ παρέδωσαν στοὺς μετὰ ἀπὸ αὐτούς, γιὰ νὰ τὴν κρατοῦν καὶ νὰ τὴ φυλάγουν καὶ αὐτοὶ καθ' ὅμοιο τρόπο. Πρόσεχε λοιπὸν τὸ πόσο ἐξάίσια εἶναι καὶ ἡ τάξη καὶ ἡ σειρὰ τῶν λέξεων καὶ τὴν οὐράνια σοφία πού περιέχουν. Ὁ ἕνας δηλαδή (ὁ Παῦλος) λέγει «Κύριον Ἰησοῦν», ὁ ἄλλος (ὁ Ἰωάννης) «Ἰησοῦν Χριστόν», καὶ ὁ Πέτρος «Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ», σὰν κατὰ κάποιον τρόπο δηλαδή ὁ ἕνας νὰ ἀκολουθεῖ τὸν ἄλλο καὶ νὰ εἶναι στενὰ ἐνωμένοι μεταξὺ τους μὲ τὴ συμφωνία καὶ τὸν σύνδεσμο τῶν θεουργικῶν αὐτῶν λέξεων. Γιατὶ μπορεῖς νὰ διαπιστώσεις, ὅτι ὁ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς τὸ τέλος τοῦ προηγουμένου τὸ παίρνει ὡς ἀρχὴ δική του, καὶ ἔτσι προχωροῦν οἱ τρεῖς. Τὸ ἴδιο θὰ διαπιστώσεις

27. Α' Ἰω. 4, 2.

28. Ματθ. 16, 16.

29. Ματθ. 18, 16.

κότος γὰρ τοῦ μακαρίου Παύλου, τὸ «οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ»³⁰, τούτῳ δὴ τῷ ἐπὶ τέλους κειμένῳ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγομεν, ἀρχῇ κέχρηται ὁ βροντόφωνος Ἰωάννης, εἰπὼν «πᾶν πνεῦμα ὃ ὁμολογεῖ Ἰησοῦν Χριστὸν ἐληλυθότα ἐν σαρκί, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ»³¹. Ταῦτα δὲ προὔθηκαν ἅπασιν, οὐκ οἴκοθεν καὶ παρ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ τῇ τοῦ Παναγίου παλάμῃ κινούμενοι Πνεύματος. Καὶ γὰρ ἡ τοῦ θειοτάτου Πέτρου δι' ἀποκαλύψεως ὁμολογία ἐν Πνεύματι ἁγίῳ ἐστὶν ἐνεργουμένη. «Πάντα», γὰρ φησιν, «ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν 5 ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται»³². Καὶ οὕτω γοῦν τὸ οἶονεὶ ἔντριπτον καὶ ἄρρηκτον σπαρτίον τῆς θεοποιουῦ προσευχῆς μάλα σοφῶς καὶ ἐπιστημονικῶς ἐξυφανθέν τε καὶ συρραφέν καὶ συναρμολογηθέν καὶ εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς διαβαίνει τὸν ἴσον τρόπον τηρούμενον· τῆς μέντοι «ἐλέησόν με» λέξεως τὴν προσθήκην οἱ καθεξῆς θεῖοι Πα- 15 τέρες, τοῖσδε τοῖς τῆς προσευχῆς σωτηρίοις ῥήμασιν, ἤγουν τοῦ, «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ Υἱὲ τοῦ Θεοῦ», συνήρμωσαν καὶ ἐπέταξαν καὶ μᾶλλον διὰ τοὺς κατ' ἀρετὴν νηπιωδεστέρους, ἤγουν τοὺς ἀρχαρίους καὶ ἀτελεῖς. Οἱ γὰρ προβεβηκότες καὶ τέλειοι κατὰ Χριστόν, δι' ἐνὸς ἐκάστου τῶν τοιούτων χρησμῶν, ἤγουν τοῦ «Κύριε 20 Ἰησοῦ Χριστέ Υἱὲ τοῦ Θεοῦ», ναὶ μὴν ἔσθ' ὅτε, καὶ ἐκ μόνης τῆς Ἰησοῦ προσηγορίας ἱκανοῦνται καὶ ὡς ὀλόκληρον ἐργασίαν τοῦτο προσευχῆς ἐνστερνίζονται καὶ ἀσπάζονται, οἷα δὴ διὰ τούτου ἀρρήτου καὶ πάντα νοῦν καὶ πᾶσαν ὄψιν καὶ ἀκοὴν ὑπερνικώσης ἡδονῆς καὶ θυμηδείας πληρούμενοι· καὶ οὕτω τοίνυν ἔξω σαρκὸς 25 καὶ κόσμου γινόμενοι οἱ τρισόλβιοι, μύοντες τὰς αἰσθήσεις τῇ ἐνοικούσῃ αὐτοῖς θεῖᾳ δωρεᾷ τε καὶ χάριτι βακχικῶς τε καὶ μακαρίως ἐρωτοληπτούμενοι, καθαίρονται καὶ φωτίζονται καὶ τελειοῦνται, ἅτε τὴν τῆς ὑπερουσίου θεότητος ὑπερφυᾶ καὶ ἀναρχον καὶ ἄκτιστον χάριν ἀπαρτίως ἐν ἀραβῶνος μέρει κατοπτριζόμε- 30 νοι ἀδήλως, τῇ μνήμῃ καὶ μόνῃ καὶ δὴ καὶ μελέτῃ, ὡς εἴρηται, τῆς μιᾶς ἐκάστης τῶν δηλωθεισῶν προσηγοριῶν τοῦ Θεανθρώπου

30. Α' Κορ. 12, 3.

31. Α' Ἰω. 4, 2.

και για την προσθήκη τῆς λέξεως «Πνεύματος». Λέγοντας δηλαδή ὁ μακάριος Παῦλος, «κανέννας δὲν μπορεῖ νὰ πεῖ Κύριο τὸν Ἰησοῦ, παρὰ μόνο διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος»³⁰, τῆ φράση αὐτὴ ποὺ ἀναφέρει στὸ τέλος, δηλαδή «τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο», τὸ χρησιμοποιεῖ ὡς ἀρχὴ ὁ βροντόφωνος Ἰωάννης, λέγοντας· «κάθε πνεῦμα ποὺ ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἦρθε μὲ σάρκα ἀνθρώπου, προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεό»³¹. Αὐτὰ βέβαια τὰ ἔγραψαν ὅλοι τους ὄχι ἀπὸ μόνοι τους καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τους, ἀλλὰ κινούμενοι ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Παναγίου Πνεύματος. Καὶ πράγματι ἡ μέσω ἀποκαλύψεως ὁμολογία τοῦ θεϊοτατου Πέτρου ἔγινε μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Γιατὶ λέγει, «ὅλα τὰ ἐνεργεῖ τὸ ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, δίνοντας στὸν καθένα τὰ χαρίσματα ὅπως αὐτὸ θέλει»³². Καὶ ἔτσι λοιπὸν τὸ τριπλὸ κατὰ κάποιον τρόπο καὶ ἀδιάσπαστο σχοινὶ τῆς θεοποιουῦ προσευχῆς, ἔχοντας ὑφανθεῖ καὶ ραφεῖ καὶ συναρμολογηθεῖ μὲ μεγάλη σοφία καὶ ἐπιστήμη, φτάνει μέχρι καὶ σὲ μᾶς διατηρούμενο μὲ τὸν ἴδιον τρόπο. Τὴν προσθήκη ὁμως τῆς λέξεως, «ἐλέησόν με», σ' αὐτὰ τὰ σωτήρια λόγια τῆς προσευχῆς, δηλαδή τὸ, «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ», τὴν προσάρμοσαν καὶ τὴν καθόρισαν οἱ στὴ συνέχεια θεῖοι Πατέρες μᾶλλον γιὰ ἐκείνους ποὺ εἶναι παρὰ νηπιώδεις στὴν ἀρετὴ, δηλαδή γιὰ τοὺς ἀρχάριους καὶ τοὺς ἀτελεῖς πνευματικά. Γιατὶ οἱ προχωρημένοι στὴν ἀρετὴ καὶ τέλειοι κατὰ Χριστόν, ἀρκοῦνται καὶ σὲ μᾶ ἀπὸ αὐτὲς τὶς λέξεις, δηλαδή τὸ «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ», καὶ πολλὰς φορὰς καὶ σὲ μόνο τὸ ὄνομα «Ἰησοῦς», καὶ ἀποδέχονται καὶ τὸ ἀσπάζονται αὐτὸ ὡς πλήρη ἐργασία προσευχῆς, ἐπειδὴ μ' αὐτὸ γεμίζουν ἀπὸ μᾶ ἀνέκφραστη ἡδονὴ καὶ χαρὰ, ποὺ ξεπερνᾷ κάθε νοῦ καὶ κάθε θέα καὶ ἀκοή· καὶ ἔτσι λοιπὸν βγαίνοντας οἱ τρισμακάριοι ἔξω ἀπὸ τὴν σάρκα καὶ τὸν κόσμον, κρατώντας κλειστὰς τὶς αἰσθήσεις καὶ κατακυριευμένοι ἀπὸ τὸν θεῖο ἔρωτα μέσα σὲ μᾶ κατάσταση μακάρια βακχικῆς μέθης ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν θεῖα δωρεὰ καὶ τὴν χάρη ποὺ κατοικεῖ μέσα τους, καθαίρονται καὶ φωτίζονται καὶ φτάνουν στὴν τελειότητα, ἐπειδὴ ἀπὸ τώρα βλέπουν ἀμυδρὰ σὰν μέσα σὲ καθρέφτη καὶ προγεύονται τὴν ὑπερφυσικὴ καὶ ἀναρχὴ καὶ ἄκτιστη χάρη τῆς ὑπερούσιας θεότητος, ἀρκοῦμενοι, ὅπως προλέχθηκε, στὴ μνήμη καὶ μόνο καὶ τὴ μελέτη τῆς μᾶς ἀπὸ τὶς παρα-

32. Α' Κορ. 12, 11.

Λόγου ικανούμενοι, καὶ διὰ ταύτης εἰς ἀρπαγὰς καὶ γνώσεις καὶ ἀποκαλύψεις ὑπερραιρόμενοι καὶ καταξιούμενοι ἀλαλήτους ἐν πνεύματι· τούτων εἰς ἐναργῆ πληροφορίαν καὶ πίστωσιν σαφεστάτην ὁ γλυκύτατος καὶ φιλόψυχος Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, οὗ οἱ λόγοι ἔργα καὶ τὰ ῥήματα κατ' αὐτὸν «πνεῦμά εἰσι καὶ ζωὴ εἰσιν»³³, ἀπεφήνατο μάλα διαπρυσίως, ὅτι «χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθαι ποιεῖν οὐδέν»³⁴, καί, «ἐάν τι αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐγὼ ποιήσω»³⁵. Καὶ αὐθις «ὅ,τι ἂν αἰτήσητε ἐν τῷ ὀνόματί μου, τοῦτο ποιήσω»³⁶, καὶ τὰ ἐξῆς κατὰ τὰ προαποδοθέντα ἡμῖν.

Ὅτι ἐξεστι καὶ τοῖς ἀρχαρίοις ποτὲ μὲν ὄλοις τῆς προσευχῆς ῥήμασι, ποτὲ δὲ ἐν μέρει ταύτης προσεύχεσθαι, ἔνδον μέντοι τῆς καρδίας καὶ αἰεί, καὶ περὶ τοῦ μὴ μεταλλάσσειν συνεχῶς τὰ ῥήματα.

15 να'. Ἐξεστι δὲ καὶ τοῖς ἀρχαρίοις ποτὲ μὲν ὄλοις τοῖς τῆς προσευχῆς ῥήμασι, ποτὲ δὲ ἐν μέρει ταύτης προσεύχεσθαι, ἔνδον μέντοι καρδίας καὶ διηνεκῶς. Κατὰ γὰρ τὸν ἅγιον Διάδοχον, “Ὁ ἐνδημῶν αἰεὶ τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ, ἐκδημεῖ πάντως τῶν ὠραίων τοῦ βίου. Πνεύματι γὰρ περιπατῶν, τὰς τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίας εἰδέναί οὐ δύναται”. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐν τῷ φρουρίῳ τῶν ἀρετῶν τοὺς περιπάτους ὁ τοιοῦτος ποιεῖται, αὐτὰς ὥσπερ τὰς ἀρετὰς πυλωροὺς ἔχων τοῦ τῆς ἀγνεΐας πολίσματος, διὸ δὴ καὶ ἄπρακτοι λοιπὸν αἱ τῶν δαμιόνων γίνονται μηχαναὶ ἐπ' αὐτῷ”. Γράφει δὲ καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ: “Τοῦ ἐπισκεπτομένου τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν πάσῃ ὥρᾳ, εὐφραίνεται ἡ καρδία ἐν ταῖς ἀποκαλύψεσι, καὶ ὁ συνάγων τὴν θεωρίαν αὐτοῦ ἔσωθεν ἐν ἑαυτῷ θεωρεῖ τὴν αὐγὴν τοῦ Πνεύματος ὅστις ἐδδελύξατο πάντα μετεωρισμόν, θεωρεῖ τὸν Δεσπότην αὐτοῦ ἔσωθεν τῆς καρδίας αὐτοῦ”· μηδέ γε συνεχῶς ἐναλλάσσειν

33. Πρὸβλ. Ἐκκλ. 4, 12.

35. Ἰω. 14, 14.

34. Ἰω. 6, 63.

36. Ἰω. 14, 13.

πάνω ὀνομασίες τοῦ Θεανθρώπου Λόγου πού ἀναφέρθηκαν, καί μέ αὐτήν καταξιώνονται νά ὑψωθοῦν μέ τή χάρη τοῦ Πνεύματος σέ ἀνέκφραστες ἀρπαγές καί γνώσεις καί ἀποκαλύψεις. Πρὸς ὀλοκάθαρη πληροφορία καί σαφέστατη ἐπιβεβαίωση αὐτῶν ὁ γλυκύτατος καί φιλόψυχος Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τοῦ ὁποίου οἱ λόγοι εἶναι ἔργα καί τὰ λόγια, σύμφωνα μ' αὐτὸ πού εἶπε, «εἶναι πνεῦμα καί χαρίζουν ζωή»³³, διακήρυξε μεγαλοφωνότατα, ὅτι «χωρὶς ἐμένα δὲν μπορεῖτε νὰ κάνετε τίποτε»³⁴, καί, «ἐὰν ζητήσετε κάτι στὸ ὄνομά μου, ἐγὼ θὰ τὸ κάνω»³⁵, καί ἐπίσης· «ὅ,τι κι ἂν ζητήσετε στὸ ὄνομά μου, θὰ τὸ κάνω αὐτὸ ἐγώ»³⁶, καί ὅλα τὰ ἄλλα σύμφωνα μέ αὐτὰ πού μᾶς ἔχουν παραδοθεῖ.

Ἔτσι μποροῦν καὶ οἱ ἀρχάριοι νὰ προσεύχονται ἄλλοτε μέ ὅλα τὰ λόγια τῆς προσευχῆς καὶ ἄλλοτε μέ ἓνα μέρος αὐτῆς, μέσα ὅμως στὴν καρδιά καὶ ἀδιάκοπα, καὶ γιὰ τὸ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀλλάζουν συνέχεια τὰ λόγια τῆς προσευχῆς.

51. Μποροῦν ὅμως καὶ οἱ ἀρχάριοι νὰ προσεύχονται ἄλλοτε μέ ὅλα τὰ λόγια τῆς προσευχῆς καὶ ἄλλοτε μέ ἓνα μέρος αὐτῆς, μέσα ὅμως στὴν καρδιά καὶ διαρκῶς. Γιατὶ σύμφωνα μέ τὸν ἅγιο Διάδοχο^{36α}, “Ἐκεῖνος πού διαμένει πάντοτε μέσα στὴν καρδιά του, φεύγει ὀπωσδήποτε μακριὰ ἀπὸ ἐκεῖνα πού θεωροῦνται ὠραῖα στὴ ζωὴ. Γιατί, ζώντας κάτω ἀπὸ τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος, δὲν μπορεῖ νὰ γνωρίζει τίς ἐπιθυμίες τῆς σάρκας³⁷. Ἐπειδὴ λοιπὸν αὐτὸς κάμνει τοὺς περιπάτους του μέσα στὸ φρούριο τῶν ἀρετῶν, ἔχοντας αὐτὲς τίς ἴδιες τίς ἀρετὲς ὡς θυρωροὺς τῆς πολιτείας τῆς ἀγνότητος, γι’ αὐτὸ λοιπὸν καὶ καθίστανται ἄπρακτες στὸ ἔξῃς οἱ μηχανορραφίες τῶν δαιμόνων ἐναντίον του”. Γράφει ἐπίσης καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· “Αὐτὸς πού περιστρέφεται ὅλη τὴν ὥρα γύρω ἀπὸ τὴν ψυχὴ του, εὐφραίνεται ἢ καρδιά του μέ τίς ἀποκαλύψεις, καὶ ἐκεῖνος πού συγκεντρώνει τὴ θεωρία του μέσα στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του, βλέπει μέσα σ’ αὐτὸν τὴν αὐγὴ τοῦ Πνεύματος. Ὅποιος σιχάθηκε καὶ ἀποστράφηκε κάθε περιπλάνηση τοῦ νοῦ, βλέπει τὸν Κύριό του μέσα στὴν καρδιά του”. Ἄλλὰ βέβαια δὲν πρέπει νὰ ἀλλάξεις συνέχεια τὰ λόγια τῆς προσευ-

36α. Βλ. Φιλοκαλία τόμ. 9, σελ. 188, κεφ. 57.

37. Πρὸβλ. Γαλ. 5, 16.

τάς ῥήσεις τῆς προσευχῆς, ἵνα μὴ τῇ συνεχεῖ ἐναλλαγῇ καὶ μεταφορᾷ, ἀστασίαν ὡσανεὶ τινα καὶ ἐκκλινισμόν ἐθίσας ὁ νοῦς, ἀπαγῆς καὶ ἄκαρπος διαμείνη, ὡς τὰ συνεχῶς μετακινούμενα καὶ μεταφυτευόμενα δένδρα.

5 Ὅτι ὁ καρπὸς ἔνδον καρδίας προσεύχεσθαι καὶ χρόνου μακροῦ δεῖται καὶ ἀγῶνος καὶ βίας.

Καὶ ἀπλῶς πᾶν ἀγαθὸν διὰ πολλοῦ μόχθου καὶ καιροῦ κατορθοῦται.

νβ'. Καὶ τοῦτο δὲ τὸ αἰεὶ ἔνδον καρδίας προσεύχεσθαι, ὁμοίως
10 δὲ καὶ τὰ τούτου ἐπέκεινα, οὐχ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε καὶ διὰ βραχέος πόνου καὶ μικροῦ κατορθοῦται, εἴπερ ἄρα καὶ τοῦτο σπανίως ἐν τισι κατὰ ἀπόρρητον οἰκονομίαν εὔρηται, ἀλλὰ καὶ χρόνου μακροῦ καὶ καμάτου καὶ ἀγῶνος σωματικοῦ τε καὶ ψυχικοῦ καὶ βίας πολλῆς καὶ ἐπιτεταμένης πρὸς κατόρθωσιν δεῖται. Κατὰ γὰρ
15 τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῆς ἐλπιζομένης ἐν μεθέξει γενέσθαι ἡμᾶς δωρεᾶς τε καὶ χάριτος, ἀναλόγους τὸ κατὰ δύναμιν χρῆ καὶ τοὺς ὑπὲρ αὐτῆς ἀγῶνας καταβαλέσθαι καὶ τὰς ὥρας ἐπιμετρεῖν ἢ δὲ ἔστι κατὰ τοὺς ἱεροδιδασκάλους, τὸ ἐκβληθῆναι ἐκ τῶν τῆς καρδίας νομῶν τὸν ἐχθρὸν καὶ κατοικῆσαι ἐναργῶς ἐν αὐτῇ τὸν Χριστόν. Λέγει καὶ γὰρ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ: "Ὁ θέλων ἰδεῖν τὸν Κύριον, μηχανᾶται καθαρίσαι αὐτοῦ τὴν καρδίαν ἐν ἀδιαλείπτῳ μνήμῃ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὕτως ἐν τῇ λαμπρότητι τῆς διανοίας αὐτοῦ ἐν πάσῃ ὥρᾳ ὄψεται τὸν Κύριον". Καὶ ὁ ἅγιος Βαρσανούφιος: "Ἐὰν μὴ ἡ ἔσωθεν ἐργασία μετὰ γε Θεοῦ βοηθήσῃ τῷ ἀνθρώπῳ, ἐπὶ
25 ματαίῳ πρὸς τὴν ἔξωθεν κοπιᾷ ἢ γὰρ ἐσωτέρα ἐργασία σὺν πόνῳ καρδίας φέρει τὴν καθαρότητα, ἢ δὲ καθαρότης τὴν ἀληθινὴν τῆς καρδίας ἡσυχίαν, ἢ δὲ ἡσυχία αὕτη τὴν ταπείνωσιν, ἢ δὲ ταπείνωσις κατοικητήριον Θεοῦ κατασκευάζει τὸν ἄνθρωπον, ἀπὸ δὲ τῆς κατοικήσεως ταύτης σὺν τοῖς πάθεσιν οἱ δαίμονες ἐξο-
30 ρίζονται, καὶ γίνεται ὁ ἄνθρωπος οὕτω ναὸς τοῦ Θεοῦ πλήρης ἀγιάσματος, πλήρης φωτισμοῦ, καθαρότητός τε καὶ χάριτος Μα-

χῆς, γιὰ νὰ μὴ συνηθίσει ὁ νοῦς μὲ τὴ συνεχῆ ἐναλλαγὴ καὶ μεταφορὰ τῶν λέξεων σὲ κάποια ἀστασία καὶ παρέκκλιση, καὶ μείνει ἀσταθῆς καὶ ἄκαρπος, σὰν τὰ δένδρα ποὺ μετακινοῦνται καὶ μεταφυτεύονται συνέχεια.

• Ὅτι γιὰ νὰ καρποφορήσει ἡ προσευχὴ μέσα στὴν καρδιά
χρειάζεται καὶ πολὺς χρόνος καὶ ἀγώνας καὶ βία.
Καὶ γενικὰ κάθε ἀγαθὸ κατορθώνεται μὲ πολὺ μόχθο
καὶ μετὰ ἀπὸ πολὺν καιρὸ.

52. Καὶ αὐτὸ ἐπίσης, τὸ νὰ προσεύχεται δηλαδή κανεὶς ἀδιάκοπα μέσα στὴν καρδιά, καὶ ὅμοια καὶ τὰ πέρα ἀπὸ αὐτό, δὲν κατορθώνονται ἔτσι ἀπλὰ καὶ στὴν τύχη καὶ μὲ σύντομο καὶ μικρὸ κόπο, ἂν καὶ βέβαια καὶ αὐτὸ μπορεῖ σπάνια νὰ τὸ βρεῖ κανεὶς νὰ συμβαίνει σὲ κάποιους κατὰ ἀπόρρητη θεία οἰκονομία, ἀλλὰ χρειάζεται γιὰ τὴν κατόρθωσή του καὶ χρόνος πολὺς καὶ κόπος καὶ ἀγώνας σωματικὸς καὶ ψυχικὸς καὶ βία πολλή καὶ παρατεταμένη. Γιατί, ἀνάλογα μὲ τὸ μερίδιο τῆς δωρεᾶς καὶ τῆς χάριτος ποὺ ἐλπίζομε νὰ καταστοῦμε μέτοχοι, πρέπει νὰ καταβάλομε καὶ τοὺς ἀναλόγους σύμφωνα μὲ τὴ δύναμή μας ἀγῶνες γι' αὐτὴν καὶ τὸν ἀπαιτούμενο χρόνο. Καὶ αὐτὴ εἶναι, σύμφωνα μὲ τοὺς ἱεροὺς διδασκάλους, τὸ νὰ διωχθεῖ μέσα ἀπὸ τοὺς χώρους τῆς καρδιᾶς ὁ ἐχθρὸς καὶ νὰ κατοικήσει φανερὰ μέσα σ' αὐτὴν ὁ Χριστός. Γιατί λέγει καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ: “Ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ δεῖ τὸν Κύριο, ψάχνει νὰ βρεῖ τρόπους νὰ καθαρίσει τὴν καρδιά του μὲ τὴ συνεχῆ μνήμη τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔτσι μέσα στὴ λαμπρότητα τοῦ νοῦ του θὰ βλέπει κάθε στιγμή τὸν Κύριο”. Καὶ ὁ ἅγιος Βαρσανούφιος λέγει: “Ἐὰν ἡ ἐσωτερικὴ ἐργασία μαζί μὲ τὸν Θεὸ δὲν βοηθήσει τὸν ἄνθρωπο, ἄδικα κοπιᾶζει μὲ τὴν ἐξωτερικὴ· γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ ἐργασία μαζί μὲ τὸν πόνο τῆς καρδιᾶς φέρνει τὴν καθαρότητα, ἡ καθαρότητα πάλι τὴν ἀληθινὴ ἡσυχία τῆς καρδιᾶς, ἡ ἡσυχία αὐτὴ δημιουργεῖ τὴν ταπείνωση, καὶ ἡ ταπείνωση καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπο κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπὸ τὴν κατοίκηση αὐτὴ ἐξορίζονται μέσα ἀπὸ αὐτὴν μαζί μὲ τὰ πάθη οἱ δαίμονες, καὶ γίνεται ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ναὸς τοῦ Θεοῦ γεμᾶτος ἀπὸ ἀγιασμό, γεμᾶτος ἀπὸ φωτισμὸ καὶ καθαρότητα καὶ χάρη. Εἶναι μακάριος λοιπὸν ἐκεῖνος ποὺ

κάριος οὖν ἐκεῖνος, ὁ τὸν ἑαυτοῦ Κύριον ἐν ἀδύτοις καρδίας ἐνο-
 πτριζόμενος, ἐκχέων τὴν ἑαυτοῦ δέησιν μετὰ κλαυθμοῦ ἐνώπιον
 τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος”. Καὶ ὁ ὄσιος Ἰωάννης ὁ Καρπάθιος “Πολ-
 5 λοῦ ἀγῶνος καὶ χρόνου χρεία ἐν ταῖς προσευχαῖς, ὅπως εὕρωμεν ἐν
 τῇ ἀπαρενοχλήτῃ τῆς διανοίας καταστάσει ἕτερόν τινα ἐγκάρδιον
 οὐρανόν, ἔνθα οἰκεῖ ὁ Χριστός, ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος «ἢ οὐκ
 ἐπιγινώσκετε, ὅτι Ἰησοῦς Χριστός οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; εἰ μήτι ἄρα ἀδόκι-
 μοί ἐστε»³⁸”. Καὶ ὁ μέγας Χρυσόστομος “Ἀδιαλείπτως παραμει-
 10 νον τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ἵνα καταπῆ ἡ καρδία τὸν Κύ-
 ριον καὶ ὁ Κύριος τὴν καρδίαν καὶ γένηται τὰ δύο ἓν”. Ἀλλὰ τὸ
 ἔργον τοῦτο οὐκ ἔστι μιᾶς ἡμέρας ἢ δύο, ἀλλὰ χρόνου πολλοῦ καὶ
 καιροῦ. Πολλοῦ γὰρ ἀγῶνος καὶ χρόνου χρεία ὅπως ἐκβληθῇ ὁ
 ἐχθρός καὶ ἐνοικῆσῃ ὁ Χριστός. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον, ὁ δὲ
 λόγος ἐπανερχέσθω πρὸς γε τὰ καθ’ εἰρμόν προκειμένα.

15 **Περὶ προσευχῆς καρδιακῆς μὴ καθαρᾶς, καὶ ὅπως ἔρχεται
 τις εἰς τὴν καθαρὰν καὶ ἀρρεμβαστον προσευχήν.**

νγ’. Ἐκ τοῦ προσμένειν τῇ εἰρημένῃ μεθόδῳ τῆς καρδιακῆς
 καθαρᾶς καὶ ἀρρεμβάστου, εἰ καὶ μὴ καθαρᾶς ἴσως ἄλλως καὶ
 ἀρρεμβάστου προσευχῆς, δῆλον ὅτι διὰ τὰς ἐμποδῶν ταύτη γενο-
 20 μένας προλήψεις καὶ τοὺς λογισμοὺς, ἔρχεται ὁ ἀγωνιζόμενος ἐν
 ἔξει τοῦ ἀδιάστως καὶ ἀρρεμβάστως καὶ καθαρῶς καὶ ἀληθῶς
 προσεύχεσθαι· δηλαδή τῷ προσμένειν ἐν τῇ καρδίᾳ τὸν νοῦν καὶ
 μὴ μετὰ θίας καὶ ὀλιγώρους διὰ τῆς εἰσπνοῆς εἰσάγεσθαι καὶ αὐθις
 ἀποπηδᾶν, ἀλλὰ αὐτὸν αἰεὶ προσμένειν ταύτῃ καὶ ἀενάως οὕτω
 25 προσεύχεσθαι. Λέγει καὶ γὰρ ὁ ἅγιος Ἡσύχιος “Ὁ μὴ ἔχων εὐ-
 χὴν καθαρὰν λογισμῶν, ὄπλον οὐκ ἔχει εἰς πόλεμον· εὐχὴν δὲ λέ-
 γω τὴν ἀενάως ἐνεργουμένην ἐν ἀδύτοις καρδίας, ἵνα τῇ τοῦ Ἰη-
 σοῦ Χριστοῦ ἐπικλήσει ὁ κρυφίως πολεμῶν μαστίζηται καὶ φλέ-

38. Β' Κορ. 13, 5.

βλέπει σὰν μέσα σὲ καθρέφτη μέσα στὰ ἄδυτα τῆς καρδιᾶς του τὸν Κύριό του, χύνοντας τὴ δέησή του μὲ κλάματα μπροστὰ στὴν ἀγαθότητα αὐτοῦ”. Καὶ ὁ ὄσιος Ἰωάννης ὁ Καρπάθιος λέγει· “Χρειάζεται πολὺς ἀγώνας καὶ χρόνος σὺς προσευχές, γιὰ νὰ βροῦμε μέσα στὴν ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὶς ἐνοχλήσεις κατὰστασι τῆς διάνοιας κάποιον ἄλλο ἐγκάρδιο οὐρανό, ὅπου κατοικεῖ ὁ Χριστός, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος· «ἢ δὲν ἔχετε ἀντιληφθεῖ, ὅτι Ἰησοῦς Χριστός κατοικεῖ μέσα σας, Ἐκτὸς βέβαια ἂν εἴστε ἀνάξιοι ἀποδοχῆς»³⁸”. Καὶ ὁ μέγας Χρυσόστομος λέγει· “Μεῖνε χωρὶς διακοπὴ κολλημένος στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, γιὰ νὰ καταπιεῖ ἡ καρδιὰ τὸν Κύριο καὶ ὁ Κύριος τὴν καρδιὰ καὶ νὰ γίνουν τὰ δύο ἓνα”. Ἀλλὰ τὸ ἔργο αὐτὸ δὲν κατορθώνεται σὲ μὰ ἢ δυὸ μέρες, ἀλλὰ χρειάζεται πολὺς χρόνος καὶ πολὺς καιρός. Γιατὶ χρειάζεται πολὺς ἀγώνας καὶ χρόνος γιὰ νὰ διωχθεῖ μέσα ἀπὸ τὴν καρδιὰ ὁ ἐχθρὸς καὶ νὰ κατοικήσει μέσα τῆς ὁ Χριστός”. Καὶ αὐτὰ βέβαια εἶναι ἀρκετά, ὁ λόγος ὅμως ἄς ἐπιστρέψει στὰ κατὰ σειρὰν ἐξεταζόμενα θέματά μας.

**Γιὰ τὴν μὴ καθαρὴ καρδιακὴ προσευχὴ, καὶ πῶς φτάνει κανεὶς
στὴν καθαρὴ καὶ ἀπερίσπαστη προσευχὴ.**

53. Ἐπιμένοντας ὁ ἀγωνιζόμενος στὴ μέθοδο τῆς καρδιακῆς καθαρῆς καὶ ἀπερίσπαστης προσευχῆς ποὺ ἀναφέραμε, ἔστω καὶ ἂν δὲν εἶναι ἐνδεχομένως καθαρὴ ὡς πρὸς τὰ ἄλλα καὶ ἀπερίσπαστη ἢ προσευχὴ ἕξαιτίας τῶν ἐμποδίων ποὺ ἀντιμετωπίζει ἀπὸ τὶς ἐμπαθεῖς μνήμες καὶ τοὺς λογισμούς, φτάνει στὴ συνήθεια νὰ προσεύχεται ἀβίαστα καὶ ἀπερίσπαστα καὶ καθαρὰ καὶ ἀληθινὰ· δηλαδὴ τὸ νὰ μένει ὁ νοῦς μέσα στὴν καρδιὰ καὶ νὰ μὴ εἰσάγεται μέσα σ' αὐτὴν μέσω τῆς εἰσπνοῆς μὲ βία καὶ ἀδιαφορία καὶ νὰ ἀπομακρύνεται ἀμέσως, ἀλλὰ νὰ μένει αὐτὸς πάντοτε μέσα σ' αὐτὴν καὶ νὰ προσεύχεται ἔτσι διαρκῶς. Γιατὶ λέγει καὶ ὁ ἅγιος Ἡσύχιος^{38α}. “Ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἔχει τὴν προσευχὴ καθαρὴ ἀπὸ τοὺς λογισμούς, δὲν ἔχει ὄπλο στὸν πόλεμο. Λέγοντας βέβαια προσευχὴ ἐννοῶ ἐκείνην ποὺ γίνεται ἀκατάπαυστα μέσα στὰ ἄδυτα τῆς καρδιᾶς, ὥστε μὲ τὴν ἐπίκληση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ νὰ μασαγώνεται καὶ νὰ φλέγεται ὁ ἐχθρὸς

38α. Φιλοκαλία τόμ 13, σελ 462, κεφ. 2, καὶ σελ 538, κεφ. 94.

γηται πολέμιος”. Καὶ αὐθις “Μακάριος οὗτος, ὃς οὕτω κεκόλληται Ἰησοῦ εὐχῇ ἐν διανοίᾳ καὶ φωνεῖ αὐτὸν ἀδιαλείπτως ἐν καρδίᾳ, ὥσπερ ἦνωται ὁ ἀήρ τοῖς ἡμῶν σώμασιν, ἢ ὡς φλόξ κηρῶ”. Καὶ πάλιν “Καὶ διερχόμενος μὲν ἥλιος ὑπὲρ γῆν, ποιεῖ ἡμέραν, τὸ δὲ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἅγιον ὄνομα καὶ σεβάσιμον ἐν τῇ διανοίᾳ λάμπον τῇ συνεχείᾳ, γεννήσει ἀναριθμήτους ἡλιοφεγγοειδεῖς ἐννοίας”.

**Περὶ τῆς ἀρρεμβάστου καὶ καθαρᾶς καρδιακῆς προσευχῆς
καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς τικτομένης θέρμης.**

10 νδ'. Καὶ τοῦτο ἔστι τε καὶ ὀνομάζεται προσευχὴ καρδιακῆ, καθαρά καὶ ἀρρέμβαστος, ὡς εἴρηται, ἐξ ἧς γεννᾶται τις θέρμη ἐν τῇ καρδίᾳ, κατὰ τό, «ἐθερμάνθη ἡ καρδιά μου ἐντός μου, καὶ ἐν τῇ μελέτῃ μου ἐκκαυθήσεται πῦρ»³⁹. πῦρ, ὅπερ ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός ἦλθε βαλεῖν εἰς τὰς γαίας τῶν καρδιῶν ἡμῶν, τὰς πρὶν
15 μὲν ἀκανθηφόρους τοῖς πάθεσι, νῦν δὲ πνευματοφόρους τῇ χάριτι, ὡς φησιν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός «πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τί ἤθελον εἰ ἤδη ἀνήφθη»⁴⁰. Ὁ δὴ καὶ τοὺς περὶ τὸν Κλεώπαν ποτέ, ἀναθερμάνασα καὶ ἐκκαύσασα ἐκστατικῶς πρὸς ἀλλήλους βοᾶν ἐποίησε τό, «οὐχὶ ἡ καρδιά ἡμῶν καιομένη
20 ἦν ἐν ἡμῖν ἐν τῇ ὁδῶ;»⁴¹. Λέγει δὲ καὶ ὁ ἐκ Δαμασκοῦ Ἰωάννης ὁ πᾶνυ ἐν τινὶ τροπαρίῳ τῶν πρὸς τὴν ὑπέραγνον Θεοτόκον αὐτοῦ μελισμάτων “Ἐλκει με πρὸς ὑμνωδίαν πόθου τοῦ παρθενικοῦ τὸ πῦρ τὸ ἐγκάρδιον”. Γράφει δὲ καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ: “Ἐκ τῆς ἐργασίας τῆς διαίαις τίττεται ἡ θέρμη ἡ ἄμετρος, ἡ πυρπολουμένη ἐν
25 τῇ καρδίᾳ ἐκ τῶν θερμῶν ἐνθυμήσεων τῶν καινῶς ἐπιπολεούντων τῇ διανοίᾳ· αὕτη δὲ ἡ ἐργασία καὶ ἡ φυλακὴ λεπτύνουσι τὸν νοῦν ἐν τῇ θέρμῃ αὐτῶν καὶ παρέχουσιν αὐτῶ δρασιν”. Καὶ προϊών “Καὶ ἐκ τῆς θέρμης ταύτης τῆς ἐκ τῆς χάριτος τῆς θεωρίας ἐπιγι-

39. Ψαλμ. 38, 4.

μας πού μᾶς πολεμᾷ κρυφά”. Καὶ πάλι· “Εἶναι μακάριος ἐκεῖνος πού εἶναι τόσο πολὺ κολλημένος μὲ τὸ νοῦ του στὴν προσευχὴ πρὸς τὸν Ἰησοῦ καὶ φωνάζει αὐτὸν ἀσταμάτητα μέσα στὴν καρδιά του, ὅπως ἀκριβῶς εἶναι ἔνωμένος ὁ ἀέρας μὲ τὰ σώματά μας, ἢ ὅπως ἡ φλόγα μὲ τὸ κερί”. Καὶ πάλι· “Περνώντας ὁ ἥλιος πάνω ἀπὸ τὴ γῆ φέρνει τὴν ἡμέρα, ἐνῶ τὸ ἅγιο καὶ σεβάσιμο ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, λάμποντας διαρκῶς μέσα στὸ νοῦ, γεννᾷ ἀναρίθμητες φωτεινὲς σὰν τὶς ἀκτίνες τοῦ ἡλίου ἐννοιες”.

**Γιὰ τὴν ἀπερίσπαστη καὶ καθαρὴ καρδιακὴ προσευχὴ
καὶ τὴ θέρμη πού γεννιέται ἀπὸ αὐτήν.**

54. Αὐτὴ λοιπὸν εἶναι καὶ ὀνομάζεται καρδιακὴ προσευχὴ, καθαρὴ καὶ ἀπερίσπαστη, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, ἀπὸ τὴν ὁποία γεννιέται κάποια θέρμη μέσα στὴν καρδιά, σύμφωνα μὲ τό, «θερμάνθηκε ἡ καρδιά μου μέσα μου, καὶ ἀπὸ τὴ μελέτη μου ἀναψε φωτιὰ μέσα μου»³⁹, φωτιὰ τὴν ὁποία ἦρθε ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς νὰ βάλει μέσα στὴ γῆ τῶν καρδιῶν μας, πού προηγουμένως βέβαια ἦταν γεμάτες ἀγκάθια ἐξαιτίας τῶν παθῶν, τώρα ὅμως γεμάτες ἀπὸ Πνεῦμα μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, ὅπως λέγει ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός· «ἦρθα νὰ βάλω φωτιὰ στὴ γῆ, καὶ πόσο θὰ ἤθελα ἐὰν ἤδη ἔχει ἀνάψει»⁴⁰. Αὐτὴ βέβαια ἡ φωτιὰ θέρμανε κάποτε καὶ φλόγισε τὸν Κλεώπα καὶ ἐκεῖνον πού βάδιζε μαζί του, καὶ τοὺς ἔκανε μέσα στὴν ἔκστασή τους νὰ λένε ὁ ἓνας πρὸς τὸν ἄλλο· «δὲν ἔκαιγε μέσα μας ἡ καρδιά μας σὰν τὴ φλόγα καθὼς βαδίζαμε στὸ δρόμο;»⁴¹. Λέγει ἐπίσης καὶ ὁ μέγας Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς σὲ κάποιο τροπάριο τῶν ὠδῶν του πρὸς τὴν ὑπέραγνη Θεοτόκο· “ἡ φλόγα τῆς καρδιάς μου μὲ ὠθεῖ νὰ ἐξυμνήσω τὸ πόθο τῆς Παρθένου”. Ἐπίσης γράφει καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· “Ἀπὸ τὴ βίαιη ἐργασία γενιέται ἡ ἀμέτρητη θέρμη, ἀπὸ τὴ φωτιὰ πού ἀνάβει καὶ καίει μέσα στὴν καρδιά ἀπὸ τὶς θερμὲς ἐνθυμήσεις πού περιστρέφονται μέσα στὴ διάνοια κατὰ τρόπο παράδοξο. Καὶ αὐτὴ ἡ ἐργασία καὶ ἡ προφύλαξη λεπτύνουν τὸν νοῦ μὲ τὴ θέρμη τους καὶ τοῦ δίνουν τὴ δυνατότητα νὰ βλέπει”. Καὶ προχωρώντας παρακάτω λέγει· “Καὶ ἀπὸ τὴ θέρμη αὐτὴ πού δημιουργεῖται

40. Λουκᾶ 12, 49.

41. Λουκᾶ 24, 32.

νομένης, γεννᾶται ἡ ἐπιρροή τῶν δακρύων”. Καὶ μετὰ μικρόν·
 “Καὶ ἐκ τῶν ἀπαύστων δακρύων δέχεται ἡ ψυχὴ τὴν εἰρήνην τῶν
 λογισμῶν· ἐκ δὲ τῆς εἰρήνης τῶν λογισμῶν ὑψοῦται εἰς τὴν καθα-
 ρότητα τοῦ νοός διὰ δὲ τῆς τοῦ νοῦ καθαρότητος ἔρχεται ὁ ἄν-
 5 θρωπος εἰς τὸ βλέπειν τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ”. Καὶ μετὰ βραχεία·
 “Μετὰ δὲ ταῦτα φθάνει ὁ νοῦς ἰδεῖν ἀποκαλύψεις καὶ σημεῖα, ὡς
 εἶδεν Ἰεζεκιήλ ὁ προφήτης”. Ἔτι· “Τὰ δάκρυα καὶ ὁ ῥαπισμὸς
 τῆς κεφαλῆς ἐν τῇ προσευχῇ καὶ τὸ κυλινδεῖσθαι μετὰ θερμότη-
 τος, ἐξυπνίζουσι τὴν θέρμην τῆς γλυκύτητος αὐτῶν ἔνδοθεν τῆς
 10 καρδίας καὶ μετὰ ἐπαινουμένης ἐκστάσεως πέταται ἡ καρδιά πρὸς
 τὸν Θεὸν καὶ βοᾷ· «ἐδίψησεν ἡ ψυχὴ μου πρὸς σὲ τὸν Θεόν, τὸν
 ἰσχυρόν, τὸν ζῶντα· πότε ἤξω καὶ ὀφθήσομαι τῷ προσώπῳ σου,
 Κύριε;»⁴²” καὶ τὰ ἐξῆς Καὶ ὁ τῆς Κλίμακος· “Πῦρ μὲν ἐπιδη-
 μῆσαν ἐν καρδίᾳ, προσευχὴν ἀνέστησεν· ταύτης δὲ ἐγερθείσης καὶ
 15 εἰς οὐρανὸν ἀναληφθείσης, καὶ πυρὸς ἐν ἀνωγαίῳ ψυχῆς κατάβα-
 σις γέγονεν”. Ἔτι· “Τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πιστὸς καὶ φρόνιμος⁴³ μονα-
 χός, ὃς τὴν θέρμην τὴν ἑαυτοῦ ἐφύλαξεν ἄσβεστον καὶ μέχρι τῆς
 ἑαυτοῦ ἐξόδου καθ’ ἡμέραν προστιθείς πῦρ πυρὶ καὶ θέρμην
 θέρμη καὶ πόθον πόθῳ καὶ σπουδὴν σπουδῇ, οὐκ ἐπαύσατο;” Καὶ
 20 ὁ ἅγιος Ἡλίας ὁ Ἐκδικος “Ὅποταν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν σχολάσασα
 ἡ ψυχὴ συναφθῇ τῇ εὐχῇ, τότε οἶά τις φλόξ περικυκλώσασα ταύ-
 την ἐκείνη, σίδηρον, καθάπερ τὸ πῦρ, πεπυρακτωμένην ὅλην
 καθίστησιν καὶ ἔστι μὲν ψυχὴ ἡ αὐτὴ, οὐκ ἔτι δὲ καὶ ἀπτὴ (οὐδὲ
 γὰρ ὁ πυρακτωθεὶς σίδηρος), ταῖς ἔξωθεν ἐπαφαῖς”. Ἔτι· “Μα-
 25 κάριος ὁ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ οὕτως θεωρηθῆναι ἀξιωθεὶς καὶ τὸν
 ἑαυτοῦ φύσει πῆλινον ἀνδριάντα, χάριτι, πύρινον κατιδών”.

**Ἔτι καὶ ἡ θέρμη διαφόρως ἔχει τὴν γένεσιν, καὶ κυριω-
 τέρα δὲ ἡ ἐκ τῆς καθαρᾶς καρδιακῆς προσευχῆς.**

νέ. Γίνωσκε δέ, ὅτι καὶ ἡ τοιαύτη θέρμη διαφόρως καὶ πολυ-
 30 τρόπως ἔχει τὴν ἐν ἡμῖν αὐτῆς γένεσιν τε καὶ ὑπαρξιν καὶ τοῦτο
 δῆλον παρὰ τῶν ἐκτεθέντων χρησμάτων τῶν Ἀγίων, ὁκνῶμεν δὲ

42. Ψαλμ. 41, 3.

43. Πρὸς Λουκᾶ 12, 42.

ἀπὸ τῆ χάρη τῆς θεωρίας, γεννιέται ἡ ροὴ τῶν δακρῶν”. Καὶ μετὰ ἀπὸ λίγο· “Καὶ ἀπὸ τὰ ἀκατάπανστα δάκρυα δέχεται ἡ ψυχὴ τὴν εἰρήνην τῶν λογισμῶν, ἀπὸ τὴν εἰρήνην τῶν λογισμῶν ὑψώνεται στὴν καθαρότητα τοῦ νοῦ, καὶ μὲ τὴν καθαρότητα τοῦ νοῦ φτάνει ὁ ἄνθρωπος στὸ νὰ βλέπει τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ”. Καὶ μετὰ ἀπὸ λίγα· “Μετὰ ἀπὸ αὐτὰ φτάνει ὁ νοῦς στὸ νὰ δεῖ ἀποκαλύψεις καὶ σημεῖα, ὅπως εἶδε ὁ προφήτης Ἰεζεκιήλ”. Ἐπίσης· “Τὰ δάκρυα καὶ τὸ χτύπημα τῆς κεφαλῆς κατὰ τὴν προσευχὴ καὶ τὸ κύλισμα στὸ ἔδαφος μὲ θερμότητα ξυπνοῦν τὴ θερμὴ τῆς γλυκύτητας αὐτῶν μέσα στὴν καρδιά, καὶ τότε ἡ καρδιά μὲ ἐπαινούμενη ἔκστασις πετάει πρὸς τὸν Θεὸ καὶ φωνάζει· «δίψασε ἡ ψυχὴ μου ἐσένα τὸν Θεό μου, τὸν ἰσχυρό, τὸν ζωντανό· πότε θὰ ἔρθω καὶ θὰ παρουσιασῶ μπροστὰ σου, Κύριε;»⁴² καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος· “Πέφτοντας φωτιὰ στὴν καρδιά ἀνασταίνει τὴν προσευχὴ, καὶ ὅταν αὐτὴ ὑψωθεῖ καὶ ἀνεβεῖ στὸν οὐρανό, κατεβαίνει φωτιὰ μέσα στὸ ἀνώγειο τῆς ψυχῆς”. Ἐπίσης· “Ποιὸς ἄραγε εἶναι ὁ πιστὸς καὶ φρόνιμος⁴³ μοναχός, ὁ ὁποῖος φύλαξε ἄσβεστη τὴ θερμὴ του καὶ μέχρι τὴν ἔξοδό του ἀπὸ τὴ ζωὴ αὐτὴ δὲν ἔπαψε νὰ προσθέτει καθημερινὰ φωτιὰ στὴ φωτιὰ καὶ θερμὴ στὴ θερμὴ καὶ πόθο στὸν πόθο καὶ φροντίδα στὴ φροντίδα;” Καὶ ὁ ἅγιος Ἡλίας ὁ Ἐκδικὸς λέγει^{43α}. “Ὅταν ἡ ψυχὴ ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὰ ἔξωτερικὰ καὶ ἐνωθεῖ μὲ τὴν προσευχὴ, τότε περικυκλώνοντάς τὴν ἡ προσευχὴ σὰν κάποια φλόγα, ὅπως ἡ φωτιὰ τὸ σίδηρο, τὴν πυρακτώνει ὀλόκληρη· καὶ εἶναι βέβαια ἡ ψυχὴ ἡ ἴδια, δὲν ἐπιδέχεται ὅμως ἀγγίγματα ἀπὸ ἔξω, ὅπως βέβαια οὔτε καὶ τὸ πυρακτωμένο σίδηρο”. Ἐπίσης· “Εἶναι μακάριος ἐκεῖνος ποὺ ἀξιώθηκε στὴ ζωὴ αὐτὴ νὰ φτάσει σὲ τέτοια κατάσταση καὶ νὰ δεῖ μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ πύρινο τὸ ἀπὸ τὴ φύση του χωματένιο σῶμα του”.

Καὶ ἡ θερμὴ ἔχει διάφορες τίς αἰτίες γένεσός της, κυριώτερη ἀπὸ τίς ὁποῖες εἶναι ἡ παραγόμενη ἀπὸ τὴν καθαρὴ καρδιακὴ προσευχὴ.

55. Γνώριζε ἐπίσης, ὅτι καὶ ἡ θερμὴ αὐτὴ δημιουργεῖται καὶ ὑπάρχει μέσα μας ἀπὸ διάφορες αἰτίες καὶ μὲ πολλοὺς τρόπους. Καὶ αὐτὸ εἶναι φανερό καὶ ἀπὸ τίς γνώμες τῶν ἁγίων ποὺ ἀναφέραμε

43α. Φιλοκαλία τόμ. 20, σελ. 252, κεφ. 105-106.

εἶπεῖν καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς πράξεως, ἐστὶ δὲ τούτων κυριωτέρα πῶς ἢ ἐκ τῆς καρδιακῆς καθαρᾶς προσγινομένη προσευχῆς θέρμη· καὶ μετ' αὐτῆς διηνεκῶς προϊούσα καὶ αὐξανομένη καὶ εἰς φωτισμὸν τὸν ἐνυπόστατον σαββατίζουσα, ἤγουν ἐνυποστάτως πεφωτισμένον ἐργαζομένη κατὰ τοὺς Πατέρας τὸν οὕτως ἔχοντα ἄνθρωπον.

Τί τὸ προσεχῶς ἔργον τῆς καρδιακῆς θέρμης.

νς'. Ὅτις δὴ θέρμη προσεχῶς ἀποσοβεῖ τὰ ἐμποδίζοντα τὴν προτέραν καθαρὰν τελείως ἐκτελεῖσθαι προσευχήν. Πῦρ γὰρ ὁ
 10 Θεὸς ἡμῶν, καὶ πῦρ καταναλίσκον⁴⁴ τὴν μοχθηρίαν τῶν δαυμόνων καὶ τῶν παθῶν ἡμῶν. Λέγει καὶ γὰρ ὁ ἅγιος Διάδοχος "Ὅτε μετὰ ζεστῆς τινος ἀλγηδόνοσ ἡ καρδία εἰσδέχεται τὰ τόξα τῶν δαυμόνων, ὡς αὐτὰ οἶεσθαι φέρειν τὰ βέλη τὸν πολεμούμενον, μισεῖ μετὰ πόνου ἢ ψυχῆ τὰ πάθη, ὡς ἐν ἀρχῇ οὔσα τοῦ καθαίρεσθαι
 15 ἐὰν γοῦν μὴ ἀλγήσῃ μεγάλως ἐπὶ τῇ ἀνδρείᾳ τῆς ἁμαρτίας, οὐκ ἂν δυνηθῆ πλουσιῶς χαρῆναι ἐπὶ τῇ τῆς δικαιοσύνης χρηστότητι. Ὅ τοίνυν θέλων καθαρίσαι τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν, τῇ μνήμῃ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ διαπαντὸς ἐκπυρούτω αὐτήν, τοῦτο μόνον μελέτην καὶ ἔργον ἄπαστον ἔχων. Οὐ γὰρ ποτὲ μὲν εὐχεσθαι δεῖ, ποτὲ δὲ μὴ,
 20 τοὺς τὴν ἑαυτῶν σαυρίαν ἀποβαλεῖν θέλοντας, ἀλλ' ἀεὶ τῇ προσευχῇ σχολάζειν ἐν τῇ τηρήσει τοῦ νοῦ, κἂν ἔξω που αὐλίζοιντο τῶν εὐκτηρίων δόμων. Ὅν γὰρ τρόπον ὁ θέλων καθαρίσαι χρυσίον, ἐὰν καὶ πρὸς βραχὺ τὸ πῦρ ἐάσῃ σχολάσαι τοῦ χωνευτηρίου, σκληρίαν πάλιν τῇ καθαιρομένη ὕλῃ ἐμποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ ποτὲ μὲν
 25 μεμνημένος τοῦ Θεοῦ, ποτὲ δὲ μὴ, ὅπερ δοκεῖ κτᾶσθαι διὰ τῆς προσευχῆς, τοῦτο ἀπόλλυσι διὰ τῆς σχολῆς Ἄνδρὸς δὲ ἐστὶ φιλαρέτου ἴδιον, τὸ ἀεὶ τῇ μνήμῃ τοῦ Θεοῦ τὸ τῆς καρδίας καταναλίσκειν γεῶδες, ἵνα οὕτω τοῦ κακοῦ κατ' ὀλίγον ὑπὸ τοῦ πυρὸς τῆς τοῦ ἀγαθοῦ μνήμης δαπανωμένου, τελείως εἰς τὴν φυσικὴν αὐτῆς
 30 ἢ ψυχῆ μετὰ πλείονος δόξης ἐπανέλθῃ λαμπρότητα". Καὶ γοῦν

44. Ἐβρ. 12, 29.

προηγούμενως, καί, διατάζομε νὰ τὸ ποῦμε, ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν πείρα μας, κυριώτερη ἀπὸ τὶς ὁποῖες εἶναι ἡ θέρμη ποὺ γεννιέται ἀπὸ τὴν καθαρὴ καρδιακὴ προσευχὴ, καὶ ποὺ προχωρεῖ μαζὶ τῆς διαρκῶς καὶ αὐξάνει καὶ καταλήγει στὸν ἐνυπὸστατο φωτισμό, δηλαδὴ καθιστᾶ πραγματικὰ φωτισμένο, σύμφωνα μὲ τοὺς Πατέρες, τὸν ἄνθρωπο ποὺ βρίσκεται σ' αὐτὴ τὴν κατάστασι.

Ποιὸ εἶναι τὸ ἔργο ποὺ συνοδεύει τὴν καρδιακὴν θέρμη.

56. Ἡ θέρμη λοιπὸν αὐτὴ στὴ συνέχεια ἀπομακρύνει ὅλα ἐκεῖνα ποὺ ἐμπόδιζαν προηγούμενως τὴν προσευχὴ νὰ γίνῃ τελείως καθαρὴ. Γιατὶ ὁ Θεὸς μας εἶναι φωτιά, καὶ φωτιά ποὺ κατακαίει⁴⁴ τὴν κακία τῶν δαιμόνων καὶ τῶν παθῶν μας. Λέγει ἐπίσης καὶ ὁ ἅγιος Διάδοχος^{44α}. “Ὅταν ἡ καρδιὰ δέχεται τὰ βέλη τῶν δαιμόνων μὲ κάποιο πόνου ποὺ καίει, σὰν αὐτὰ ποὺ νομίζει ὁ πολεμούμενος ὅτι προξενοῦν τὰ πραγματικὰ βέλη, μισεῖ τότε ἡ ψυχὴ μὲ πόνου τὰ πάθη, καθὼς βρίσκεται στὴν ἀρχὴ τῆς κάθαρσός της γιατί, ἐὰν δὲν νοιώσει πάρα πολὺ πόνου γιὰ τὴν ἀνδρεία τῆς ἁμαρτίας, δὲν θὰ μπορέσει νὰ χαρεῖ πλούσια μὲ τὴ χρησιότητα τῆς ἀρετῆς. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ θέλει νὰ καθαρίσει τὴν καρδιά του, ἄς τὴν πυρακτώνει διαρκῶς μὲ τὴ μνήμη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔχοντας αὐτὸ μοναδικὴ μελέτη καὶ ἔργο ἀκατάπαυστο. Γιατὶ ἐκεῖνοι ποὺ θέλουν νὰ διώξουν ἀπὸ πάνω τους τὴ σατίλα δὲν πρέπει ἄλλοτε νὰ προσεύχονται καὶ ἄλλοτε ὄχι, ἀλλὰ νὰ ἀσχολοῦνται πάντοτε μὲ τὴν προσευχὴ καὶ τὴ φύλαξη τοῦ νοῦ, καὶ ὅταν ἀκόμα βρίσκονται ἔξω ἀπὸ τοὺς ἱερὺς χώρους τῆς προσευχῆς. Γιατὶ κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ καθαρίσει τὸν χρυσό, ἐὰν ἔστω καὶ γιὰ λίγο ἀφήσει τὴ φωτιὰ τοῦ χωνευτηρίου νὰ μειωθεῖ, καθιστᾶ πάλι σκληρὸ τὸν χρυσό ποὺ καθαρίζει, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἄλλοτε θυμᾶται τὸν Θεό, καὶ ἄλλοτε ὄχι, αὐτὸ ποὺ νομίζει ὅτι ἀποκτᾶ μὲ τὴν προσευχὴ, αὐτὸ τὸ χάνει μὲ τὴ διακοπὴ αὐτῆς. Γνώρισμα τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἀγαπᾶ τὴν ἀρετὴ εἶναι τὸ νὰ ἐξαλείφει πάντοτε μὲ τὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ τὸ γήινο φρόνημα τῆς καρδιάς, ὥστε ἔτσι ἐξαλειφόμενο σιγὰ σιγὰ τὸ κακο ἀπὸ τὴ φλόγα τῆς μνήμης τοῦ ἀγαθοῦ, νὰ ἐπανέλθῃ ἡ ψυχὴ μὲ περισσότερὴ δόξα τελείως στὴν φυσικὴ τῆς λα-

44α. Φιλοκαλία, τόμ 9, σελ. 278-280, κεφ. 97.

οὕτως ὁ νοῦς προσμένων ἀκωλύτως ἐν καρδίᾳ, καθαρῶς καὶ ἀπλανῶς εὐχεται, κατὰ τὸν λέγοντα ἅγιον τότε ἐστὶν ἀληθῆς καὶ ἀπλανῆς προσευχή, ὅτε τὴν καρδίαν ὁ νοῦς τηρεῖ ἐν τῷ προσεύχεσθαι. Γράφει δὲ καὶ ὁ ἅγιος Ἡσύχιος “Οὗτος ἀληθινὸς τῷ ὄντι μοναχός, ὁ νῆψιν κατορθῶν καὶ οὕτως ἀληθινὸς νηφάλιος, ὁ ἐν καρδίᾳ ὢν μοναχός”.

**Περὶ τοῦ ἐκ τῆς θέρμης, προσοχῆς τε καὶ προσευχῆς
τικτομένου πόθου καὶ ἔρωτος.**

νζ. Ἐν δὲ τῇ τοιαύτῃ θέρμῃ καὶ σὺν προσοχῇ προσευχῇ, 10 ἤγουν καθαρᾷ προσευχῇ, ὁ πρὸς τὸν μνημονεύομενον αἰεὶ Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν πόθος καὶ θεῖος ἔρωσ, καὶ ἡ ἀγάπη ἐν καρδίᾳ τίκτεται ὡς γέγραπται· «νεάνιδες ἠγάπησάν με, εἴλκυσάν με»⁴⁵, καὶ «ὅτι τετρωμένη ἀγάπης εἰμι ἐγώ»⁴⁶. Λέγει δὲ καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος^{46α}. “Πᾶσαι μὲν αἱ ἀρεταὶ συνεργοῦσι τῷ κῷ πρὸς τὸν θεῖον 15 ἔρωτα, πλέον δὲ πάντων ἡ καθαρὰ προσευχή· διὰ ταύτης γὰρ πρὸς τὸν Θεὸν πτερούμενος, ἔξω γίνεται πάντων”.

**Περὶ δακρῶν καρδιακῶν καὶ ἔτι περὶ θείου πόθου
καὶ ἔρωτος.**

νη. Ἐξ ἧς καρδίας καὶ δάκρυον ὅτι πλεῖστον ἀπορρεῖ κα- 20 θαῖρον καὶ πιαῖνον τὸν ἐξ ἀγάπης ταῦτα πεπλουτηκότα, ἀλλ’ οὐ τῆκον καὶ ξηραῖνον· τοῦτο καὶ γάρ, τὸ ἐκ τοῦ θείου φόβου, κἀκεῖνο, τὸ ἐκ τοῦ θεϊκοῦ ἔρωτος, τῷ σφοδρῷ καὶ ἀσχέτῳ πόθῳ καὶ ἔρωτι τοῦ μνημονευομένου Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ· καί γε ἐνθουσιαῶσα βοᾷ· “ἔθελξας πόθῳ με, Χριστέ, καὶ ἠλλοίωσας τῷ θείῳ σου 25 ἔρωτι”. Καί· “ὄλος εἶ, Σῶτερ, γλυκασμός, ὄλος εἶ ἐπιθυμία καὶ ἔφεις ὄλος ἀκόρεστος ὄλος ὑπάρχεις κάλλος ἀμήχανον”. Καὶ μετὰ Παύλου κραυγάζει τοῦ χριστοκήρυκος «ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ

446. Φιλοκαλία τόμ. 13, σελ. 522, κεφ. 57.

45. ᾠσμα ᾠσμ. 1, 3-4.

46. ᾠσμα ᾠσμ. 2, 5.

μπρότητα. Παραμένοντας λοιπόν έτσι ὁ νοῦς χωρὶς ἐμπόδια μέσα στὴν καρδιά, προσεύχεται καθαρὰ καὶ ἀπλάνευτα, σύμφωνα μὲ τὸν ἅγιο πού λέγει· “Τότε ἡ προσευχή εἶναι ἀληθινή καὶ ἀπλάνευτη, ὅταν ὁ νοῦς φυλάγει τὴν καρδιά τὴν ὥρα πού προσεύχεται”. Γράφει ἐπίσης καὶ ὁ ἅγιος Ἡσύχιος⁴⁶. “Αὐτὸς εἶναι πραγματικὰ ἀληθινὸς μοναχός, αὐτὸς πού κατορθώνει τὴ νήψη· καὶ εἶναι ἀληθινὰ νηφάλιος ἐκεῖνος πού εἶναι ὡς πρὸς τὴν καρδιά μοναχός”.

**Γιὰ τὸν πόθο καὶ ἔρωτα πού γεννιέται ἀπὸ τὴ θέρμη,
τῆς προσοχῆς καὶ τῆς προσευχῆς**

57. Ἀπὸ τὴ θέρμη αὐτὴ καὶ τὴν μὲ προσοχὴ προσευχή, δηλαδή τὴν καθαρὴ προσευχή, γεννιέται μέσα στὴν καρδιά ὁ πόθος καὶ ὁ θεῖος ἔρωτας πρὸς τὸν μνημονεύομενο πάντοτε Κύριο Ἰησοῦ Χριστό, ὅπως ἔχει γραφεῖ· «νεάνιδες μὲ ἀγάπησαν, μὲ ἔλκυσαν»⁴⁵, καὶ «ἐγὼ εἶμαι πληγωμένη ἀπὸ ἀγάπη»⁴⁶. Λέγει ἐπίσης καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος^{46α}. “Ὅλες βέβαια οἱ ἀρετὲς βοηθοῦν τὸ νοῦ πρὸς τὸν θεῖο ἔρωτα, περισσότερο ὅμως ἀπὸ ὅλες ἡ καθαρὴ προσευχή· γιατί ἀποκτώντας μ’ αὐτὴν φτερὰ καὶ πετώντας πρὸς τὸν Θεό, βγαίνει ἔξω ἀπὸ ὅλα”.

**Γιὰ τὰ καρδιακὰ δάκρυα, καὶ ἀκόμα γιὰ τὸν θεῖο πόθο
καὶ ἔρωτα.**

58. Ἀπὸ μὰ τέτοια καρδιά χύνονται καὶ πάρα πολλὰ δάκρυα, πού καθαρίζουν καὶ ἐμψυχώνουν ἐκεῖνον πού κατορθώσε νὰ τὰ ἀποκτήσει αὐτὰ ἀπὸ ἀγάπη, χωρὶς φυσικὰ νὰ τὸν λειώνουν καὶ νὰ τὸν ξηραίνουν· γιατί τὸ ἓνα προέρχεται ἀπὸ τὸν θεῖο φόβο, καὶ τὸ ἄλλο ἀπὸ τὸν θεῖο ἔρωτα, μὲ τὸν σφοδρὸ καὶ ἀσυγκράτητο πόθο καὶ ἔρωτα τοῦ μνημονεύομενου Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τότε γεμάτη ἐνθουσιασμό ἡ καρδιά φωνάζει δυνατὰ· “μὲ ἔθελξες μὲ τὸν πόθο σου, Χριστέ, καὶ μὲ ἀλλοίωσες μὲ τὸν θεῖο σου ἔρωτα”, καὶ· “ὀλόκληρος εἶσαι, Σωτήρα μου, γλυκασμός, ὀλόκληρος εἶσαι ἐπιθυμία καὶ πόθος· ὀλόκληρος δὲν χορταίνεσαι, ὀλόκληρος εἶσαι κάλλος ἀπερίγραπτο”. Καὶ μαζὶ μὲ τὸν Παῦλο τὸν κήρυκα τοῦ Χριστοῦ κραυγάζει· «ἡ

46α. Φιλοκαλία τόμ 14, σελ 174, κεφ. 11.

συνέχει ἡμᾶς»⁴⁷, καί: «τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλίψις ἢ στενοχωρία ἢ διωγμὸς ἢ γυμνότης ἢ κίνδυνος ἢ μάχαιρα;»⁴⁸. Καὶ αὖθις «πέπεισμαι, ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωή, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαί, οὔτε ἐξουσίαι, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνε-
5 στώτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὑψώματα, οὔτε βάθος, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν»⁴⁹.

Παραίνεσις περὶ τοῦ μὴ ζητεῖν τὰ ὑπὲρ τὸ μέτρον· καὶ ἔτι
περὶ τῆς ἐν καρδίᾳ διηνεκοῦς μνήμης τοῦ Κυρίου ἡμῶν
10 Ἰησοῦ Χριστοῦ προτροπή.

νθ. Ἰν' οὖν τις ἀξιωθεῖη τούτων δὴ καὶ τῶν μετὰ ταῦτα πάντων, ἅπερ νυνὶ λέγειν οὐκ εὐκαιρον (μὴ ζήτει γὰρ, φησί, πρὸ καιροῦ τὰ τοῦ καιροῦ· καὶ τὸ καλὸν οὐκ ἔστι καλόν, ὅταν οὐ καλῶς γένηται). Καὶ κατὰ τὸν ἅγιον Μάρκον, «Οὐ συμφέρει πρὸ τῆς ἐρ-
15 γασίας τῶν προτέρων εἰδέναι τὰ δεύτερα (ἢ γὰρ γνῶσις φυσιοῖ διὰ τὴν ἀργίαν, ἢ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ⁵⁰ διὰ τὸ τὰ πάντα ὑπομένειν⁵¹), χρὴ σπεύδειν καὶ αἰεὶ ἀγωνίζεσθαι, καθάπερ εἴρηται, τὴν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ μνήμην ἔνδον βάθους καρδίας διηνεκῶς περιφέρειν, καὶ οὐκ ἐκτὸς καὶ ἐπιπολαίως, ὡς λέγει καὶ
20 περὶ τούτου ὁ αὐτὸς μακάριος Μάρκος ὅτι, «Ἐὰν μὴ διὰ καθολικῆς καὶ νοεραῆς ἐλπίδος ἀνοιγῇ τὸ ἐνδότατον καὶ ἀπόκρυφον καὶ εἰλικρινὲς τῆς καρδίας ἡμῶν χώρημα, οὐκ ἔστι θεδαίως ἐπιγνώσασθαι τὸν ἐνοικούντα, οὔτε εἰδέναι εἰ προσεδέχθησαν αἱ λογικαὶ ἡμῶν θυσίαι ἢ οὐ».

25 Περὶ θερμοῦ ζήλου καὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐμφανείας θείας καὶ τοῦ τῆς χάριτος ἐνυποστάτου φωτισμοῦ.

ξ. Οὕτω γὰρ ἐκκλινεῖ ῥαδίως, οὐ τῶν ἔργων τῶν πονηρῶν

47. Β'. Κορ. 5, 14.

48. Ρωμ. 8, 35.

49. Ρωμ. 8, 38-39.

49α. Φιλοκαλία τόμ. 13, σελ. 26, κεφ. 86.

50. Α' Κορ. 8, 1.

ἀγάπη τοῦ Θεοῦ μᾶς ἔχει κυριευμένους»⁴⁷, καί· «ποιὸς θὰ μᾶς χωρίσει ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ; θλίψη ἢ στενοχώρια ἢ διωγμὸς ἢ γύμνια ἢ κίνδυνος ἢ ἀπειλή σφαγῆς;»⁴⁸. Καὶ ἐπίσης· «εἶμαι ἀπόλυτα πεπεισμένος, ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχές, οὔτε ἔξουσίες, οὔτε δυνάμεις, οὔτε παρόντα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε ἔξυψώσεις ἀπὸ ἐπιτυχίες, οὔτε ταπεινώσεις, οὔτε κάποιο ἄλλο κτίσμα τοῦ κόσμου δὲν θὰ μπορέσει νὰ μᾶς χωρίσει ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ποῦ μᾶς φανερώθηκε μέσω τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας»⁴⁹.

**Συμβουλή γιὰ νὰ μὴ ζητοῦμε ἐκεῖνα ποῦ εἶναι πάνω ἀπὸ τὸ μέτρο,
καὶ ἀκόμα προτροπὴ γιὰ διαρκῆ μνήμη τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ
Χριστοῦ μέσα στὴν καρδιά μας.**

59. Γιὰ νὰ ἀξιωθεῖ λοιπὸν κάποιος αὐτὰ καὶ ὅλα ὅσα ἀκολουθοῦν μετὰ ἀπὸ αὐτὰ, τὰ ὁποῖα τώρα δὲν εἶναι κατάλληλος καιρὸς νὰ ποῦμε (γιατὶ λέγει, “μὴ ζητᾶς πρὶν ἀπὸ τὸν καιρὸ τους τὰ πράγματα ποῦ δὲν ἀνήκουν σ’ αὐτόν”, καὶ “τὸ καλὸ δὲν εἶναι καλὸ ὅταν δὲν γίνεται μὲ καλὸ τρόπο”, καὶ σύμφωνα μὲ τὸν ἅγιο Μάρκο⁵⁰, “Δὲν συμφέρει προτοῦ κάνει κάνεις τὰ προηγούμενα νὰ γνωρίζει τὰ δεύτερα (γιατὶ ἡ γνώση φουσκώνει τὰ μυαλά του ἀπὸ ἔπαρση ἔξαιτίας τῆς ἀργίας, ἐνῶ ἡ ἀγάπη οἰκοδομεῖ⁵¹ ἐπειδὴ ὑπομένει τὰ πάντα⁵¹), πρέπει νὰ σπεύδει καὶ ν’ ἀγωνίζεται πάντοτε, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, νὰ περιφέρει διαρκῶς μέσα στὸ βάθος τῆς καρδιάς του τὴ μνήμη τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ὄχι ἔξωτερικὰ καὶ ἐπιπόλαια, ὅπως λέγει καὶ γι’ αὐτὸ ὁ ἴδιος ὁ μακάριος Μάρκος^{51α}. “Ἐὰν δὲν ἀνοιχτεῖ μὲ πλήρη νοερὴ ἐλπίδα ὁ ἐσωτερικώτατος καὶ ἀπόκρυφος καὶ εἰλικρινῆς χῶρος τῆς καρδιάς μας, δὲν εἶναι δυνατὸν μὲ βεβαιότητα νὰ γνωρίσομε ἐκεῖνον ποῦ κατοικεῖ μέσα της, οὔτε νὰ γνωρίσομε ἐὰν ἔγιναν ἢ ὄχι ἀποδεκτὲς οἱ λογικὲς θυσίες μας”.

**Γιὰ τὸν θερμὸ ζῆλο καὶ τὴ θεία φανέρωση, καθὼς καὶ
τὸν ἐνυπόστατο φωτισμὸ τῆς χάριτος.**

60. Ἔτοι λοιπὸν θὰ ξεφύγει εὐκολὰ ὄχι μόνο ἀπὸ τὰ πονηρὰ

51. Α΄ Κορ. 13, 7.

51α. Φιλοκαλία τόμ 13, σελ. 138, 2-5.

μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐμπαθῶν λογισμῶν καὶ τῶν ἀπρεπῶν φαντασιῶν, καθὰ γέγραπται· «πνεύματι περιπατεῖτε καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε»⁵². μᾶλλον δὲ παντὸς λογισμοῦ καὶ πάσης φαντασίας ἐκοπήσεται ὡς τῷ ὑπὲρ ἀρετῆς αὐτοῦ θερμῷ ζήλῳ καταφλέγων καὶ ἀφαντῶν πᾶσαν πονηροπραξίαν αἰσθητῶς καὶ νοητῶς τὸ πρὶν ἐνεργοῦσαν ἐν ἑαυτῷ, σὺν τοῖς ἀρχηγοῖς αὐτῶν κακοχάρτοις δαίμοσι, ὡς φησιν ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· “Φοβερός ἐστι τοῖς δαίμοσι καὶ ποθεινὸς τῷ Θεῷ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, ὁ μετὰ θερμοῦ ζήλου ἐκριζῶν τὰς ἐκ τοῦ ἐχθροῦ φυομένας ἐν αὐτῷ ἀκάνθας, καὶ εἰς
10 προκοπὴν ἤξει τοῦ πληροφορίας ἐντεῦθεν σχεῖν τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης καὶ ἐναργοῦς ἐμφανείας καὶ ἐνοικήσεως τοῦ ἐνυποστάτου καὶ θειοτάτου φωτισμοῦ τοῦ τῆς χάριτος. Εἰ βούλοιο δὲ εἰπεῖν, μάλα φαιδρῶς ἐπαναδραμεῖται πρὸς τὴν ἄνωθεν καὶ διὰ τῆς τοῦ Βαπτίσματος χάριτος, τελεσιουργηθεῖσαν ἡμῖν εὐγένειαν καὶ νιό-
15 θεσίαν πνευματικὴν”. Καὶ λέγει αὐθις ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· “Αὕτη ἐστὶν ἡ Ἱερουσαλήμ καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ βασιλεία, ἡ ἐντὸς ἡμῶν κεκρυμμένη”⁵³ κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον· αὕτη ἡ χώρα νεφέλη ἐστὶ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, εἰς ἣν μόνοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ εἰσελεύσονται τοῦ θεάσασθαι τὸ πρόσωπον τοῦ ἰδίου Δεσπότη⁵⁴· μόνον αὐτὸς
20 μὴ ζητεῖτω τὴν τοῦ Θεοῦ ἐμφάνειαν, ἵνα μὴ δέξηται τὸν ὡς ἀληθῶς σκότος ὄντα καὶ φῶς εἶναι ὑποκρινόμενον⁵⁵.

Περὶ ἐνεργείας θείας καὶ ἐναντίας.

ξά. Ὅταν δὲ ὁ νοῦς αὐτοῦ, μὴ ζητοῦντος, φῶς ὄρῃ, μὴ παραδεχέσθω τοῦτο, μήτε μὴν καταργεῖτω, ὡς φησιν ὁ ἅγιος Μάρκος
25 ὅτι, “Ἔστιν ἐνέργεια χάριτος τῷ νηπιῷ ἀγνοουμένη, καὶ ἔστι τῆς κακίας ἐτέρα τῇ ἀληθείᾳ ἐξομοιουμένη”. Καλὸν δὲ τὰ τοιαῦτα μὴ ἐνοπτρίζεσθαι, διὰ τὴν πλάνην, μήτε ἀναθεματίζειν, διὰ τὴν ἀληθειαν, ἀλλὰ πάντα δι’ ἐλπίδος προσφεύγειν τῷ Θεῷ· αὐτὸς γὰρ οἶδε τῶν ἀμφοτέρων τὸ χρήσιμον· ἀλλ’ ἐρωτάτω τὸν ἔχοντα χάριν
30 καὶ δύναμιν πρὸς Θεὸν διδάξαι καὶ διακρίναι.

52. Γαλ. 5, 16.

53. Λουκᾶ 17, 21.

54. Πρβλ. Ματθ. 5, 8.

ἔργα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ἐμπαθεῖς λογισμοὺς καὶ τὶς ἀπρεπεῖς φαντασίαις, σύμφωνα μ' αὐτὸ πὺν ἔχει γραφεῖ· «νὰ βαδίζετε πνευματικὰ καὶ δὲν θὰ ἐκτελέσετε ἐπιθυμία τῆς σάρκας»⁵². ἡ καλύτερα θ' ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ κάθε λογισμὸ καὶ κάθε φαντασία, ἐπειδὴ μὲ τὸν θερμὸ ζῆλο του γιὰ τὴν ἀρετὴ θὰ καταφλέγει καὶ θὰ ἀφανίζει κάθε πονηρὴ πράξη πὺν προηγουμένως ἐνεργοῦσε μέσα του αἰσθητὰ καὶ νοητὰ, μαζὶ μὲ τοὺς χαιρέκακους ἀρχηγοὺς αὐτῶν δαίμονες, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· “Εἶναι φοβερός στοὺς δαίμονες καὶ ποθητὸς στὸν Θεὸ καὶ τοὺς ἀγγέλους του ἐκεῖνος πὺν μὲ θερμὸ ζῆλο ξερριζώνει τὰ ἀγκάθια τοῦ ἐχθροῦ πὺν φυτρώνουν μέσα του, καὶ θὰ φτάσει σὲ τέτοια προκοπή, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ πληροφορηθεῖ ἀπὸ ἐδῶ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρὸς αὐτὸν καὶ τὴ φανερὴ παρουσία καὶ ἐνοίκηση τοῦ ἐνυπόστατου καὶ θειότατου φωτισμοῦ τῆς χάριτος. Κι ἂν θέλεις νὰ σοῦ πῶ, μὲ πολὺ μεγάλη χαρὰ θὰ ἐπιστρέψει στὴν ἀρχικὴ εὐγένεια καὶ τὴν πνευματικὴ υἰοθεσία πὺν τελεσιουργήθηκε σὲ μᾶς μὲ τὴ χάρη τοῦ Βαπτίσματος”. Καὶ λέγει πάλι ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· “Αὐτὴ εἶναι ἡ Ἱερουσαλήμ καὶ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, πὺν εἶναι κρυμμένη μέσα μας⁵³, σύμφωνα μὲ τὸν λόγο τοῦ Κυρίου. Αὐτὴ ἡ χώρα εἶναι νεφέλη τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ, στὴν ὁποία θὰ μποῦν μόνο ἐκεῖνοι πὺν εἶναι καθαροὶ στὴν καρδιά γιὰ νὰ δοῦν τὸ πρόσωπον τοῦ ἴδιο τοῦ Κυρίου⁵⁴”. Μόνον αὐτὸς νὰ μὴ ζητᾶ τὴ φανέρωση τοῦ Θεοῦ, γιὰ νὰ μὴ δεχθεῖ ἐκεῖνον πὺν εἶναι ἀληθινὰ σκότος καὶ ὑποκρίνεται ὅτι εἶναι φῶς⁵⁵.

Γιὰ τὴ θεία ἐνέργεια καὶ τὴν ἀντίθετη αὐτῆς.

61. “Ὅταν ὁ νοῦς αὐτοῦ, χωρὶς νὰ ζητᾶ, βλέπει φῶς, νὰ μὴ τὸ παραδέχεται αὐτό, οὔτε βέβαια νὰ τὸ ἀπορρίπτει, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Μάρκος^{55α}. “Υπάρχει ἐνέργεια χάριτος πὺν τὴν ἀγνοεῖ ὁ πνευματικὸς νήπιος, καὶ ὑπάρχει ἄλλη, ἡ ἐνέργεια τῆς κακίας πὺν μοιάζει μὲ τὴν ἀλήθεια. Καλὸ εἶναι αὐτὰ νὰ μὴ τὰ προσέχει, ἐξαιτίας τῆς πλάνης πὺν περιέχουν, οὔτε νὰ τὰ ἀναθεματίζει, μήπως καὶ εἶναι ἀληθινὰ, ἀλλὰ γιὰ ὅλα νὰ προσφεύγει μὲ ἐλπίδα στὸν Θεό, γιὰτὶ αὐτὸς γνωρίζει καὶ τῶν δύο τὴ χρησιμότητα, καὶ νὰ ρωτᾶει ἐκεῖνον πὺν ἔχει τὴ χάρη καὶ τὴ δύναμη ἀπὸ τὸν Θεὸ νὰ τὸν διδάξει καὶ νὰ τὰ διακρίνει.

55. Πρὸβλ. Β' Κορ. 11, 14.

55α. Φιλοκαλία τόμ. 13, σελ. 50, κεφ. 26.

Περὶ διδασκάλου πεφωτισμένου καὶ ἀπλανοῦς.

ξβ'. Καὶ εἰ μὲν εὖροι τὸν διδάξαντα, οὐ καθὼς μόνον ἔγνω ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς, ἀλλὰ καθάπερ καὶ ἐκεῖνος μακαρίως ἔπαθε τὸν θεῖον φωτισμόν, τῷ Θεῷ χάρις εἰ δ' οὐ, κρεῖττον τὸ μὴ 5 παραδέξασθαι, ἀλλ' ἐν ταπεινώσει πρὸς τὸν Θεὸν καταφυγεῖν, ἀνάξιον ἑαυτὸν ἐξ εἰλικρινοῦς καρδίας λογιζόμενος καὶ ἀποκαλῶν τῆς τοιαύτης ἀξίας καὶ θεωρίας, ὥσπερ ἄρα τοῦτό τε καὶ ὅσα προεῖρηται, καὶ δὴ ῥηθήσεται, καὶ ὅσα μεμνήμεθα, Χριστοῦ χάριτι, παρὰ γε γλωσσῶν ἀψευδῶν, Πνεύματι ἁγίῳ κινουμένων τε καὶ 10 φθεγγομένων, τῶν τε θεοπνεύστων Γραφῶν καὶ μερικῆς πείρας

Περὶ φωτισμοῦ ἀληθινοῦ καὶ ψευδοῦς·

ἤγουν φωτὸς θεοῦ καὶ πονηροῦ.

ξγ'. Εἰ γὰρ καὶ ἐν ἐνίοις αὐτῶν οἱ κλεινοὶ Πατέρες ἡμῶν συγγράμμασι τὰ σημεῖα τοῦ ἀπλανοῦς καὶ τοῦ τῆς πλάνης ὑπεμφαί- 15 νουσί πως φωτισμοῦ, καθὰ δῆτα, καὶ ὁ τοῦ Λάτρου τρισόλβιος Παῦλος πεποίηκεν, εἰρηκῶς πρὸς τὸν περὶ τοῦ τοιούτου ἐπερωτήσαντα αὐτὸν μαθητὴν αὐτοῦ, ὅτι "Τὸ μὲν τῆς ἀντικεμένης δυνάμεως φῶς πυροειδές ἐστι καὶ καπνῶδες καὶ τοῦ αἰσθητοῦ πυρὸς ὁμοιον, καὶ ἐπειδὴν αὐτὸ μετριοπαθῆς καὶ κεκαθαρμένη ψυχὴ 20 θεάσεται, ἀηδῶς ἔχει πρὸς αὐτὸ καὶ βδελύττεται· τὸ δὲ τοῦ ἀγαθοῦ ἀγαθόν, χαριέστατόν τέ ἐστι καὶ ἀκραιφνές, καὶ προσβαλὸν ἀγιάζει, φωτὸς τε καὶ χαρᾶς καὶ ἰλαρότητος πληροῖ τὴν ψυχὴν καὶ ἠπίαν αὐτὴν καὶ φιλόανθρωπον ἀπεργάζεται". Καὶ ἕτεροι δὲ ὡσαύτως. Ἄλλ' ὅμως ἅτε τὰ προειρημένα διὰ ζώσης ἤκουσα 25 φωνῆς, οὕτω δὴ καὶ περὶ τούτου κατὰ καιρὸν ἀκούσεις νῦν γὰρ οὐ καιρός.

Περὶ φαντασίας ἀπρεποῦς τε καὶ εὐπρεποῦς

καὶ ὅπως χρῆ μετιέναι αὐτάς.

ξδ'. Ἐπεὶ δὲ μικρῶ πρόσθεν περὶ φαντασίας ἐμνήσθημεν καὶ

Γιὰ τὸν φωτισμένο καὶ ἀπλάνευτο δάσκαλο.

62. Καὶ ἂν βέβαια βρεῖ ἐκεῖνον ποῦ θὰ τὸν διδάξει, ὄχι μόνον ἀπὸ ὅσα ἔμαθε ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὅσα δέχθηκε καὶ ἐκεῖνος κατὰ τρόπο μακάριο τὸν θεῖο φωτισμό, ὡς εὐχαριστεῖ τὸν Θεό· ἂν ὅμως δὲν βρῆκε, εἶναι προτιμότερο νὰ μὴ τὰ παραδεχθεῖ, ἀλλὰ νὰ καταφεύγει μὲ ταπείνωση πρὸς τὸν Θεό, θεωρώντας καὶ ἀποκαλώντας μὲ εἰλικρίνεια τῆς καρδιᾶς του ἀνάξιο τὸν ἑαυτό του γιὰ μᾶς τέτοια μεγάλη τιμὴ καὶ θεωρία, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια εἶναι καὶ αὐτὸ καὶ ὅσα λέχθηκαν προηγουμένως καὶ πρόκειται νὰ λεχθοῦν, καὶ ὅσα διδαχθήκαμε μὲ τὴν χάρι τῶν Χριστοῦ ἀπὸ μὴ ψευδόμενα στόματα, ποῦ κινοῦνται καὶ μλοῦν διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἀπὸ τῆς θεόπνευστες Γραφῆς καὶ τῆς μικρῆς πείρας τους.

Γιὰ τὸν ἀληθινὸ καὶ τὸν ψευδῆ φωτισμό· δηλαδή γιὰ τὸ θεῖο φῶς καὶ τὸ φῶς τοῦ πονηροῦ.

63. Ἄν καὶ βέβαια σὲ μερικὰ συγγράμματά τους οἱ ἔνδοξοι Πατέρες μας μᾶς ὑποδηλώνουν ἀμυδρὰ τὰ σημάδια τοῦ ἀληθινοῦ φωτισμοῦ καὶ τοῦ φωτισμοῦ τῆς πλάνης, ὅπως ἔχει κάνει καὶ ὁ τριμακάριος Παῦλος ὁ Λατρινός, δίνοντας τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν σὲ σχετικὴ ἐρώτησιν ποῦ τοῦ εἶχε κάνει μαθητῆς του· “Τὸ φῶς τῆς ἀντίθετης δυνάμεως (τοῦ διαδόλου) εἶναι πυροειδές, γεμάτο καπνὸ καὶ ὅμοιον μὲ τὴν αἰσθητὴ φωτιά, καὶ ὅταν αὐτὸ τὸ δεῖ μετριοπαθῆς καὶ καθαρὴ ψυχὴ, αἰσθάνεται ἀηδία καὶ σιχαμάρα πρὸς αὐτό, ἐνῶ ἀντίθετα τὸ φῶς τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι ἀγαθὸ, χαριέστατο καὶ ὀλοκάθαρο, καὶ ὅταν ἐμφανισθεῖ ἀγιάζει τὴν ψυχὴν, γεμίζοντάς τὴν ἀπὸ φῶς καὶ χαρὰ καὶ ἰλαρότητα, καὶ τὴν κάμνει γαλήνια καὶ φιλόνηνη”. Καὶ ἄλλοι εἶπαν ὅμοια μὲ αὐτά. Ἄλλ’ ἐπειδὴ αὐτὰ ποῦ λέχθηκαν προηγουμένως τὰ ἀκουσα κατὰ προφορικὴν διδασκαλίαν, ἔτσι λοιπὸν καὶ γι’ αὐτὸ θ’ ἀκούσεις ὅταν ἔρθει ὁ καιρὸς του· γιὰτὶ τώρα δὲν εἶναι καιρὸς του.

Γιὰ τὴν ἀπρεπῆ καὶ εὐπρεπῆ φαντασίαν καὶ πῶς πρέπει νὰ τὴν ἀντιμετωπίζομε.

64. Ἐπειδὴ λίγο πρὸ μπροστὰ μιλῆσαμε γιὰ φαντασίαν, καὶ μάλι-

φαντασίας ἀπρεποῦς, ὀνησιμώτατον, ὡς γε ἡμῖν δοκεῖ, ἐν βραχεῖ
καὶ περὶ αὐτῆς, μᾶλλον δὲ περὶ πάσης φαντασίας ὡς δυνατὸν δια-
λαβεῖν. Λίαν γὰρ ἀνθίσταται ἡ ἐπάρατος τῆ καθαροῦ καὶ καρδια-
κῆ προσευχῆ καὶ τῆ ἐνιαία καὶ ἀπλανεῖ τοῦ νοῦ ἐργασία. Ὅθεν
5 καὶ οἱ θεῖοι Πατέρες πολλαχῶς περὶ αὐτῆς καὶ κατ' αὐτῆς ἀπο-
φθέγγονται. Αὕτη τοίνυν ἡ ποικιλόμορφος, ὡς ὁ μυθεύομενος
Δαίδαλος, καὶ πολυκέφαλος κατὰ τὴν ὕδραν φαντασία, οἷόν τις
(γέφυρα τῶν δαιμόνων) τοῖς Ἁγίοις προεῖρηται. Δι' αὐτῆς γὰρ
διερχόμενοι καὶ διαπερῶντες οἱ φόνιοι ἀλάστορες κοινωνοῦσι
10 πως καὶ συμμίσγνυνται τῆ ψυχῆ, σίμβλον κηφήνων ταύτην ἀπερ-
γαζόμενοι καὶ ἐννοιῶν ἀκάρπων καὶ ἐμπαθῶν οἰκητήριον, ἣν δὴ
φαντασίαν ἀποβλητέον τὸ σύνολον· εἰ μὴ που βούλει, ἔνεκα μετα-
νοίας καὶ συντριβῆς πένθους τε καὶ ταπεινοφροσύνης, πρὸ δὲ καὶ
τῆς τῶν ὄντων μελέτης καὶ θεωρίας, ναὶ μὴν καὶ χάριν ἀπρεποῦς
15 φαντασίας, εὐπρεπῆ φαντασίαν παραβαλεῖν καὶ ἀντισηκῶσαι,
κάκεινην ταύτη συμμίσξας καὶ ἀντιστρατευσάμενος καὶ ὡς ῥίψα-
σπιν τὴν ἄσεμνον καὶ ἰταμὸν κατὰ κράτος βαλὼν, οὕτω κατ'
αὐτῆς ἄραι τὰ νικητήρια. Καὶ γοῦν οὕτω ποιῶν οὐ μόνον ζημίας,
ἀλλὰ καὶ κέρδους σαυτῷ αἴτιος εἶης, ὡς ἐν ἀπταιστώ κρίσει τὰ
20 κατ' αὐτὸν διευθύνων ἅτε φαντασίαν ἀπρεπῆ φαντασίᾳ εὐπρεπεῖ
καταργῶν καὶ τοῖς τῶν ἐναντίων ὄπλοις τούτους δὴ τοὺς ὑπεναν-
τίους καιριῶς πλήττων ἢ ἀποκτείνων, ὡς πάλαι τὸν Γολιάθ ὁ θεῖ-
ος Δαβὶδ⁶.

Ἔστι οὐ μόνον ἡ ἀπρεπὴς φαντασία, ἀλλὰ καὶ ἡ εὐπρεπὴς
25 ἀπόβλητος τοῖς Ἁγίοις εἰς τὴν καθαρὰν προσευχὴν καὶ
εἰς τὴν ἀπλὴν καὶ ἐνιαίαν ἐργασίαν τοῦ νοῦς.

ξέ. Τοῦτο δὲ τῶν ἔτι νηπίων, ἥτοι τῶν ἀρχαρίων, ἄθλόν ἐστιν
οἱ γὰρ τῷ χρόνῳ προβεβηκότες, ὀλικῶς τὴν ἀπρεπῆ φαντασίαν

στα για φαντασία ὑπρεπῆ, εἶναι πάρα πολὺ ὠφέλιμο, ὅπως ἐγὼ νομίζω, νὰ μλήσομε μὲ συντομία καὶ γι' αὐτήν, ἢ καλύτερα γιὰ κάθε εἶδος φαντασίας, ὅσο αὐτὸ μᾶς εἶναι δυνατόν. Γιατὶ προβάλλει μεγάλη ἀντίσταση ἢ καταραμένη στὴν καθαρὴ καὶ καρδιακὴ προσευχὴ καὶ στὴν ἐνιαία καὶ ἀπλάνευτη ἐργασία τοῦ νοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ θεῖοι Πατέρες μλοῦν μὲ πολλοὺς τρόπους γι' αὐτήν καὶ ἐναντίον αὐτῆς. Αὐτὴ λοιπὸν ἢ ποικιλόμορφη, ὅπως ὁ μυθικὸς Δαίδαλος, καὶ πολυκέφαλη σὰν τὴ Λερναία ὕδρα φαντασία, ἔχει χαρακτηριστεῖ ἀπὸ τοὺς ἅγιους Πατέρες σὰν κάποια (γέφυρα τῶν δαιμόνων) Γιατὶ μέσω αὐτῆς περνοῦν καὶ ἔρχονται οἱ μαροὶ καὶ φονιάδες δαίμονες σὲ κοινωνία κατὰ κάποιο τρόπο μὲ τὴν ψυχὴ καὶ ἀναμιγνύονται μ' αὐτήν, κάμνοντάς τὴν κυψέλη τῶν κηφήνων καὶ κατοικητήριον ἄκαρπων καὶ ἐμπαθῶν σκέψεων. Πρέπει λοιπὸν τὴ φαντασία αὐτὴ νὰ τὴν ἀποβάλλεις σὸ σύνολό της, ἐκτὸς βέβαια ἂν, ἔξαιτίας μετάνοιας καὶ συντριβῆς καὶ πένθους καὶ ταπεινοφροσύνης, καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὰ καὶ γιὰ λόγους μελέτης καὶ θεωρίας τῶν ὄντων, ἀλλὰ καὶ λόγω κάποιας ὑπρεποῦς φαντασίας, θέλεις νὰ χρησιμοποιοῦσες καὶ νὰ ἀντιπαρατάξεις τὴν εὐπρεπῆ φαντασία, καὶ βάζοντας τὴν ὑπρεπῆ φαντασία ἀντιμέτωπη καὶ ἀντιμαχόμενη στὴν εὐπρεπῆ, ἀναγκάσεις τὴν ἄσημη καὶ ἀδιάντροπη φαντασία νὰ ρίξει κάτω τὰ ὄπλα, καὶ ἔτσι ν' ἀναδειχθεῖς νικητὴς ἐναντίον της. Ἐνεργώντας λοιπὸν ἔτσι ὄχι μόνο θὰ γίνεις αἰτία νὰ ὑποστῇ αὐτὴ ζημία, ἀλλὰ καὶ ν' ἀποκομίσεις κέρδος γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου, σὰν κάποιος ποὺ μὲ ἀλάνθαστη κρίση διευθύνει τὰ σχετικὰ μὲ τὸν ἑαυτὸ του, ἀφοῦ τὴν ὑπρεπῆ φαντασία τὴν ἐξαφανίζεις μὲ τὴν εὐπρεπῆ φαντασία καὶ μὲ τὰ ἴδια τὰ ἐχθρικά ὄπλα φέρνεις θανατηφόρα πλήγματα ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν καὶ τοὺς θανατώνεις, ὅπως παλαιὰ ὁ θεῖος Δαβὶδ φόνευσεν τὸν Γολιάθ⁶⁵.

Ὅτι ὄχι μόνον ἡ ὑπρεπῆς φαντασία, ἀλλὰ καὶ ἡ εὐπρεπῆς ἀπορρίπτεται ἀπὸ τοὺς ἅγιους στὴν καθαρὴ προσευχὴ καὶ στὴν ἀπλὴ καὶ ἐνιαία ἐργασία τοῦ νοῦ.

65. Αὐτὸ βέβαια εἶναι κατόρθωμα ἐκείνων ποὺ εἶναι ἀκόμα νήπιοι πνευματικά, δηλαδὴ τῶν ἀρχαρίων γιατί ἐκεῖνοι ποὺ μὲ τὸ πέρα-

σὺν τῇ εὐπρεπεῖ ἀποβάλλονται καὶ φρούδην ἐργάζονται, «ὡς κηρὸν τηκόμενον ἀπὸ προσώπου πυρὸς»⁵⁷ ἀποτεφροῦντες καὶ διαλύοντες, διὰ τὴν καθαρὰν προσευχὴν καὶ τὴν ἐκ πάντων τοῦ νοῦς ἀτύπωτον ἀπόθεσιν τε καὶ γύμνωσιν, ἔνεκα τῆς πρὸς Θεὸν ἀπλῆς ἐπιβολῆς, εἰ θούλει δέ, καὶ παραδοχῆς καὶ ἀσχηματίστου καὶ ἐνιαίας ἐνώσεως. Λέγει καὶ γὰρ ὁ ἅγιος Ἡσύχιος “Πᾶς λογισμὸς, φαντασία ἐστὶν ἐν τῷ κῶ αἰσθητοῦ τινος πράγματος νοῦς γὰρ ὢν ὁ Ἀσσύριος, οὐκ ἄλλως ἀπατᾶν ἐξισχύει, εἰ μὴ χρήσεται τοῖς παρ’ ἡμῶν αἰσθητοῖς καὶ συνήθεσι”. Καὶ ὁ ἅγιος Διάδοχος
 10 “Ἐπειδὴ πᾶς λογισμὸς διὰ φαντασίας αἰσθητῶν τινων εἰσέρχεται ἐν τῇ καρδίᾳ, τότε ἀνγάζει αὐτῇ τὸ μακάριον φῶς τῆς θεότητος, ὅταν πάντη εὐκαιρήσῃ ἀπὸ πάντων καὶ ἀσχημάτιστος ἐκ τούτων γένηται· εἴπερ ἡ λαμπρότης ἐκείνης κατὰ στέρησιν τῶν πάντων νοημάτων παραφαίνεται τῷ καθαρῷ νοῖ”. Καὶ ὁ μέγας Βασί-
 15 λειος “Ὡσπερ «οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ Κύριος»⁵⁸, οὕτως οὐδὲ ἐν διατυπώσεσιν τισι καὶ πλάσμασι νοητοῖς Προβέβληνται γὰρ ταῦτα ἀποτεριχίζοντα τὴν κεκιβδηλευμένην ψυχὴν, τὴν μὴ δυναμένην καθαρῶς ἐνατενίζειν πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ’ ἔτι τοῦ ἐσόπτρου ἐχομένην καὶ τοῦ αἰνίγματος”⁵⁹. Καὶ ὁ θεῖος
 20 Εὐάγγελος “Ἐκεῖ λέγεται καθέζεσθαι τὸν Θεόν, ἔνθα γινώσκεται διὸ καὶ θρόνος λέγεται τοῦ Θεοῦ, νοῦς καθαρὸς. Τὸ τοίνυν νόημα τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἐν τοῖς νοήμασιν εὐρεθήσεται τοῖς τυποῦσι τὸν νοῦν, ἀλλ’ ἐν νοήμασι τοῖς μὴ τυποῦσι· διόπερ τὸν προσευχόμενον δεῖ παντάπασι χωρίζεσθαι τῶν νοημάτων τῶν τυπούντων τὸν
 25 νοῦν καὶ ἄλλως μὲν τυπωθήσεται ὁ νοῦς ὄραῖν νοῦν, καὶ ἄλλως δὲ διατεθήσεται ὄραῖν τὸν λόγον αὐτοῦ”. Ἐντεῦθεν μαθητάνομεν πῶς ἢ γινώσις ἢ πνευματικὴ ἀφίστησι τὸν νοῦν τῶν νοημάτων τῶν τυπούντων αὐτόν, ἀτύπωτον δὲ ἀσκοῦσα, παρίστησι τῷ Θεῷ.

Καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος ἐν τοῖς Σχολίοις τοῦ μεγάλου Διονυσίου· “Ἐτερόν ἐστὶ φαντασία, καὶ ἕτερόν ἐστὶ νόησις, ἥτοι νόημα

57. Ψαλμ. 67, 3.

57α. Φιλοκαλία, τόμ. 13, σελ. 532, κεφ. 78.

σμα τοῦ χρόνου προχώρησαν πνευματικά, ἀπορρίπτουν τελείως τὴν ἀπρεπῆ φαντασία μαζί με τὴν εὐπρεπῆ καὶ τὴν καθιστοῦν ἄχρηστη, ἀποτεφρώνοντας καὶ διαλύοντάς τὴν «σὰν κερὶ πού λειώνει μπροστὰ στὴ φωτιά»⁵⁷, γιὰ χάρη τῆς καθαρῆς προσευχῆς καὶ γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ ἀπομακρύνουν καὶ νὰ ἀπογυμνώσουν τὸν νοῦ τους ἀπὸ ὅλα τὰ πράγματα καὶ τὰ ἀποτυπώματα, ὥστε νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἀπλῆ προσέγγιση στὸν Θεό, καὶ ἂν θέλεις, καὶ νὰ γίνουν ἀποδεκτοὶ καὶ νὰ ἐνωθοῦν ἀσχημάτιστα καὶ ἐνιαῖα μ' αὐτόν. Γιατὶ λέγει καὶ ὁ ἅγιος Ἡσύχιος^{57α}: “Κάθε λογισμὸς εἶναι φαντασία μέσα στὸ νοῦ κάποιου αἰσθητοῦ πράγματος. Ὦντας λοιπὸν νοῦς ὁ Ἀσσύριος (ὁ διάβολος), δὲν μπορεῖ μεῖ ἄλλο τρόπο νὰ ἐξαπατήσει, ἐὰν δὲν χρησιμοποιήσῃ τὰ αἰσθητὰ καὶ συνηθισμένα σὲ μᾶς”. Καὶ ὁ ἅγιος Διάδοχος: “Ἐπειδὴ κάθε λογισμὸς μπαίνει μέσα στὴν καρδιὰ μετὰ τὴ φαντασία κάποιων αἰσθητῶν πραγμάτων, τὴν φωτίζει τὸ μακάριο φῶς τῆς θεότητος, ὅταν αὐτὴ ἀπομακρυνθεῖ τελείως ἀπὸ ὅλα τὰ πράγματα καὶ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ κάθε μορφή καὶ σχῆμα αὐτῶν, ἀφοῦ ἡ λαμπρότητα ἐκείνης γίνεται φανερὴ στὸν καθαρὸ νοῦ ὅταν αὐτὴ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ ὅλα τὰ νοήματα”. Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος: “Ὅπως ἀκριβῶς «δὲν κατοικεῖ ὁ Κύριος σὲ ναοὺς κατασκευασμένους ἀπὸ ἀνθρώπινα χέρια»⁵⁸, ἔτσι οὔτε σὲ κάποια ἀπεικονίσματα καὶ πλάσματα νοητὰ. Γιατὶ αὐτὰ παρεμβάλλονται καὶ φράζουν σὰν τεῖχος τὴν κίβδηλη ψυχὴ, πού δὲν μπορεῖ νὰ ἀτενίζει καθαρὰ πρὸς τὴν ἀλήθεια, ἀλλὰ βλέπει ἀκόμα θαμπὰ σὰν μέσα σὲ καθρέφτη⁵⁹”. Καὶ ὁ θεῖος Εὐάγγελος: “Ἐκεῖ λέγεται ὅτι κάθεται ὁ Θεός, ἐκεῖ ὅπου γίνεται γνωστός· γι' αὐτὸ καὶ λέγεται ὁ καθαρὸς νοῦς θρόνος τοῦ Θεοῦ. Τὸ νόημα λοιπὸν τοῦ Θεοῦ δὲν βρίσκεται στὰ νοήματα πού δίνουν μορφή στὸ νοῦ, ἀλλὰ στὰ νοήματα πού δὲν τοῦ δίνουν μορφή. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς πρέπει αὐτὸς πού προσεύχεται νὰ ἐλευθερώνεται τελείως ἀπὸ τὰ νοήματα πού δίνουν μορφή στὸν νοῦ. Καὶ διαφορετικὰ βέβαια θὰ μορφοποιηθεῖ ὁ νοῦς πού βλέπει νοῦ, καὶ διαφορετικὰ θὰ διατεθεῖ βλέποντας τὴν αἰτία του. Ἀπὸ αὐτὸ μαθαίνομε πῶς ἡ πνευματικὴ γνώση ἀπομακρύνει τὸν νοῦ ἀπὸ τὰ νοήματα πού τὸν μορφοποιοῦν, καὶ διατηρώντας τὸν ἀμορφοποίητο, τὸν παρουσιάζει στὸν Θεό”.

Καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος στὰ σχόλιά του στὸν μεγάλο Διονύσιο λέγει: “Ἄλλο εἶναι ἡ φαντασία, καὶ ἄλλο ἡ νόηση, δηλαδή τὸ νόημα:

58. Πράξ. 7, 48.

59. Πρὸβλ. Α' Κορ. 13, 12.

ἀπό τε γὰρ διαφόρων δυνάμεων γίνονται καὶ ἰδιότητι κινήσεως
 διαφέρουσι· ἡ μὲν γὰρ νόησις ἐνέργειά ἐστι καὶ ποιήσις, ἡ δὲ
 φαντασία πάθος καὶ τύπωσις ἀναγγελτικὴ αἰσθητοῦ τινος, ἢ ὡς
 αἰσθητοῦ τινος καὶ ἡ μὲν αἰσθησις ἀντιλαμβάνεται τῶν ὄντων
 5 κατὰ ἀθρόαν μόρφωσιν, ὁ δὲ νοῦς ἐφάπτεται, τοῦτέστιν ἀντιλαμ-
 βάνεται τῶν ὄντων ἑτέρῳ τρόπῳ καὶ οὐχ ὡς ἡ αἰσθησις. Περὶ μὲν
 οὖν τὸ σωματικὸν ἢ τὸ πνευματικόν, ἐν ᾧ καὶ τὰς αἰσθήσεις εἶναι
 πρῶτην ἔφαμεν, τὸ παθητικὸν καὶ μορφωτικόν ἐστὶ κίνημα, τὸ δὲ
 κριτικὸν καὶ ἀντιληπτικὸν τῇ ψυχῇ καὶ τῷ κῶ δοτέον· τούτῳ οὖν
 10 τῷ τῆς ψυχῆς ἀντιληπτικῷ καὶ τὸ φανταστικὸν ὑποστεῖλαι δεῖ.
 Διαιρεῖται δὲ ἡ φανταστικὴ εἰς τρεῖς μοῖρας· πρώτην μὲν εἰς τὴν
 τῶν ἀντιλήψεων εἰκονιστικὴν πρὸς τὰ ποιοῦντα αἰσθητὴν τὴν
 ἀντίληψιν· δευτέραν δέ, τὴν ἐκ τῶν μενόντων ἐγκαταλειμμάτων
 ἀπὸ τούτων ἀνατυπωτικὴν, τὴν μὴ ἔχουσαν ἐπηρεισμένας ἐπὶ τι
 15 τὰς εἰκόνας, ἣν καὶ ἰδίως φανταστικὴν καλοῦσιν· τρίτην, ἐν ἣ
 πᾶσα ἡδονὴ καὶ φαντασία δοκοῦντος ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ κατὰ λύ-
 πην συνίσταται. Οὐδὲ μία τοίνυν, καθὰ εἴρηται, φαντασία χώραν
 ἔχει ἐπὶ Θεοῦ· πάντων γὰρ ἅπαξ ἀπλῶς ὑπὲρ ἔννοιάν ἐστι καὶ
 ὑπέρεκειται”. Καὶ αὐθις ὁ μέγας Βασιλεῖος “Νοῦς μὴ σκεδαννύμε-
 20 νος ἐπὶ τὰ ἔξω, μηδὲ ὑπὸ τῶν αἰσθητηρίων ἐπὶ τὸν κόσμον διαχεό-
 μενος, ἐπάνεισι μὲν πρὸς ἑαυτόν, δι’ ἑαυτοῦ δὲ εἰς τὴν περὶ Θεοῦ
 ἔννοιαν ἀναβαίνει· κακείνῳ τῷ κάλλει περιλαμβνόμενος, καὶ αὐτῆς
 τῆς φύσεως λήθην λαμβάνει”. Ταῦτα τοιγαροῦν καὶ αὐτὸς εἰδώς,
 ἐπέιγου ὄσαι ᾧραι, σὺν Θεῷ, ἀφαντάστως, ἀσηματίστως, ἀδιατυ-
 25 πώτως, ὄλωσ ὄλω νοῖ καθαροῦ καὶ ψυχῇ καθαροῦ εὐχεσθαι ὀλοτρό-
 πως. Λέγει καὶ γὰρ ὁ ἅγιος Μάξιμος

Περὶ νοός, ψυχῆς καὶ καρδίας καθαρῶν καὶ τελείων.

Περὶ νοός καθαροῦ.

30 ἕξ. Νοῦς καθαρὸς ἐστίν, ὁ ἀγνοίας χωρισθεὶς καὶ ὑπὸ τοῦ θείου
 φωτός καταλαμβάνετος

γιατι προέρχονται ἀπὸ δύο διαφορετικὲς δυνάμεις καὶ εἶναι διαφορετικὰ τὰ γνωρίσματα τῆς κινήσεώς τους. Γιατι ἡ νόηση εἶναι ἐνέργεια καὶ δημούργημα, ἐνῶ ἡ φαντασία πάθος καὶ ἀποτύπωμα πού ἀναγγέλλει κάποιον αἰσθητὸ πρᾶγμα, ἢ εἶναι εἰκόνα κάποιου αἰσθητοῦ πράγματος. Καὶ ἡ αἴσθησις βέβαια ἀντιλαμβάνεται τὰ ὄντα διαμορφούμενη ἄμεσα πρὸς αὐτά, ἐνῶ ὁ νοῦς ἐφάπτεται, δηλαδή ἀντιλαμβάνεται τὰ ὄντα μὲ ἄλλον τρόπο καὶ ὄχι ὅπως ἡ αἴσθησις. Στὸ σωματικὸ λοιπὸν ἢ τὸ πνευματικὸ ὄν, στὸ ὁποῖο βρίσκονται, ὅπως εἶπαμε προηγουμένως, καὶ οἱ αἰσθήσεις, ὑπάρχει ἡ παθητικὴ καὶ διαμορφωμένη κίνηση, ἐνῶ τὴν κριτικὴ καὶ ἀντιληπτικὴ ἰκανότητα πρέπει νὰ τὴν ἀποδώσομε στὴν ψυχὴ καὶ τὸν νοῦ. Κοντὰ σ' αὐτὴ λοιπὸν τὴν ἀντιληπτικὴ ἰκανότητα τῆς ψυχῆς πρέπει νὰ τοποθετήσομε καὶ τὴ φανταστικὴ ἰκανότητα. Ἡ φανταστικὴ διαιρεῖται σὲ τρεῖς κατηγορίες. Πρῶτη εἶναι ἡ εἰκονιστικὴ ἀντίληψη ἢ ὁποῖα κάνει αἰσθητὰ ὅσα συλλαμβάνει ἡ ἀντίληψη. Δεύτερη εἶναι ἡ ἀνατυπωτικὴ, πού ἀναμορφώνει τὴν εἰκόνα ἀπὸ τὰ ὑπολείμματα πού ἔχουν ἀπομείνει, καὶ πού δὲν στηρίζει κάπου τις εἰκόνες τῆς, τὴν ὁποῖα κυρίως ὀνομάζουν φανταστικὴ. Τρίτη εἶναι ἐκείνη, στὴν ὁποῖα ἐμπεριέχεται κάθε ἡδονὴ καὶ φαντασία τοῦ θεωρουμένου ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ πού τὸ συνοδεύει λύπη. Καμμὰ λοιπὸν, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, φαντασία δὲν ἔχει θέση στὸν Θεό· γιατί αὐτὸς βρίσκεται γενικὰ πάνω ἀπὸ κάθε ἔννοια καὶ στέκεται πάνω ἀπὸ ὅλα". Καὶ πάλι ὁ μέγας Βασίλειος: "Νοῦς πού δὲν διασκορπίζεται στὰ ἔξω πράγματα, οὔτε διαχέεται μὲ τὰ αἰσθητήρια ὄργανα στὸν κόσμον, ἐπιστρέφει στὸν ἑαυτὸ του καὶ μέσω αὐτοῦ ἀνεβαίνει στὴν ἔννοια περὶ Θεοῦ, καὶ περιλαμβόμενος ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ κάλλος, λησμονεῖ καὶ τὴν ἴδια τὴ φύση του". Γνωρίζοντας λοιπὸν καὶ σὺ αὐτά, σπεῦδε κάθε στιγμή, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, νὰ προσεύχῃσαι μὲ ὅλους τοὺς τρόπους, χωρὶς φαντασίες, χωρὶς σχηματοποιήσεις καὶ χωρὶς μορφοποιήσεις, ὁλόκληρος μὲ ὅλο τὸ νοῦ καθαρὸ καὶ τὴν ψυχὴ καθαρὴ. Γιατι λέγει καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος.

Γιὰ τὴν καθαρότητα καὶ τελειότητα τοῦ νοῦ, τῆς ψυχῆς καὶ τῆς καρδιάς.

Γιὰ τὸν καθαρὸ νοῦ.

66. Νοῦς καθαρὸς εἶναι, ἐκεῖνος πού ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ τὴν ἄγνοια καὶ καταφωτίζεται ἀπὸ τὸ θεῖο φῶς.

Περὶ ψυχῆς καθαρᾶς

*Ψυχὴ καθαρὰ ἐστίν, ἡ παθῶν ἐλευθερωθεῖσα καὶ ὑπὸ τῆς
θείας ἀγάπης ἀδιαλείπτως εὐφραينوμένη.*

Περὶ καρδίας καθαρᾶς.

- 5 *Καρδία καθαρὰ ἐστίν, ἡ παντάπασιν ἀνείδεον τῷ Θεῷ καὶ
ἀδιαμόρφωτον παραστήσασα τὴν μνήμην, καὶ μόνοις τοῖς αὐτοῦ
ἔτοιμον ἐνοσημαθεῖναι τύποις, δι' ὧν ἐμφανῆς γίνεσθαι πέφυκε.
Τούτοις ἐπομένως καὶ τάδε προσκείσθω.*

Περὶ τελείου νοός.

- 10 *Νοῦς ἐστὶ τέλειος, ὁ διὰ πίστεως ἀληθοῦς τὸν ὑπεράγνωστον
ἐγνωκῶς καὶ τῶν αὐτοῦ δημιουργημάτων τὸ καθόλου θεασάμε-
νος, καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς προνοίας καὶ κρίσεως τὴν περιληπτικὴν
γνώσιν παρὰ Θεοῦ εἰληφώς, ὡς ἄνθρωπος δέ φημι.*

Περὶ ψυχῆς τελείας.

- 15 *Ψυχὴ ἐστὶ τελεία, ἥς ἡ παθητικὴ δύναμις νένευκεν ὀλοτελῶς
πρὸς Θεόν.*

Περὶ καρδίας τελείας.

*Καρδία τελεία τάχα ἐκείνη λέγεται, ἡ μηδεμίαν ἔχουσα φυ-
σικὴν καθ' οἰονδήποτε τρόπον πρὸς ὅτιοῦν κίνησιν, ἐν ᾗ, καθάπερ
20 πτυχίῳ λειανθέντι καλῶς διὰ τὴν ἄκραν ἀπλότητα, παραγενόμε-
νος ὁ Θεός, τοὺς ἰδίους νόμους ἐγγράφει.*

Περὶ νοῦ καθαροῦ.

**Ἐτι νοῦν καθάρισαι, κατὰ τὸν ἅγιον Διάδοχον, μόνου τοῦ
ἀγίου Πνεύματός ἐστι. *Ἐτι νοῦν σῆναι, κατὰ τὸν τῆς Κλίμακος,*

Γιὰ τὴν καθαρὴ ψυχὴ.

Ψυχὴ καθαρὴ εἶναι ἐκείνη ποὺ ἐλευθερώθηκε ἀπὸ τὰ πάθη καὶ εὐφραίνεται ἀκατάπαυστα ἀπὸ τῆ θεῖα ἀγάπης.

Γιὰ τὴν καθαρὴ καρδιά.

Καρδιά καθαρὴ εἶναι ἐκείνη ποὺ παρουσιάζει στὸν Θεὸ τελείως ἀσχημάτιστη καὶ ἀδιαμόρφωτη τῆ μνήμης καὶ ἔτοιμη νὰ σφραγιστεῖ μόνο μὲ τοὺς τύπους ἐκείνους μὲ τοὺς ὁποίους ἀπὸ τῆ φύσης του φανερώνεται ὁ Θεός.

Κοντὰ σ' αὐτὰ ἃς βάλομε καὶ τὰ παρακάτω.

Γιὰ τὸν τέλειο νοῦ.

Νοῦς τέλειος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ μὲ τὴν ἀληθινὴ πίστις γνώρισε τὸν Ὑπεράγνωστο καὶ εἶδε στὸ σύνολό τους τὰ δημιουργήματά του, καὶ ἔλαβε ἀπὸ τὸν Θεὸ τὴν περιληπτικὴ γνώση γιὰ τὴν πρόνοια καὶ τὴν κρίση τῶν δημιουργημάτων, ἐννοῶ βέβαια ὅσο αὐτὸ εἶναι δυνατὸ στὸν ἄνθρωπο.

Γιὰ τὴν τέλεια ψυχὴ.

Ψυχὴ τέλεια εἶναι ἐκείνη ποὺ ἡ παθητικὴ δύναμὴ της εἶναι ἐξολοκλήρου στραμμένη πρὸς τὸν Θεό.

Γιὰ τὴν τέλεια καρδιά.

Καρδιά τέλεια λέγεται ἐκείνη ἴσως, ποὺ δὲν ἔχει κατὰ κανένα τρόπο καμμιὰ φυσικὴ κίνηση πρὸς ὅ,τιδήποτε, ἐπάνω στὴν ὁποία, σὰν σὲ καλοκαθαρισμένο πίνακα ἐξαιτίας τῆς τέλειας ἀπλότητάς της, ἔρχεται ὁ Θεὸς καὶ γράφει τοὺς νόμους του.

Γιὰ τὸν καθαρὸ νοῦ.

Ἐπίσης τὸ νοῦ, σύμφωνα μὲ τὸν ἅγιο Διάδοχο⁸⁶, μπορεῖ νὰ τὸν καθαρῶσει μόνο τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Ἐπίσης τὸν νοῦ μπορεῖ, σύμφωνα μὲ τὸν Ἰωάννη τῆς Κλίμακος, νὰ τὸν σταματήσῃ μόνο τὸ ἅγιο Πνεῦ-

μόνου τοῦ ἁγίου Πνεύματός ἐστιν. Ἔτι φησὶν ὁ ἅγιος Νεῖλος “Εἴ τις θούλοιο ἰδεῖν τὴν τοῦ νοῦ κατάστασιν, στερησάτω ἑαυτὸν πάντων τῶν νοημάτων, καὶ τότε ὄψεται αὐτὸν σαπφείρῳ χρώματι παρεμφερῆ”. Καὶ αὖθις “Νοῦ κατάστασις ἐστίν, ὕψος νοητόν, 5 οὐρανίῳ χρώματι παρεμφερές, ᾧ καὶ τὸ τῆς ἁγίας Τριάδος κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς ἐπιγίνεται φῶς”. Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ “Ὅταν ὁ νοῦς ἀποδύηται τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον καὶ ἐνδύηται τὸν καινὸν τῆς χάριτος⁶⁰, τότε τὴν ἑαυτοῦ καθαρότητα ὄψεται ὁμοίαν τῇ ἐπουρανίῳ χροιά, ἣτις Θεοῦ τόπος ὑπὸ τῆς γερουσίας 10 τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὠνόμασται, ἥνίκα ὤφθη αὐτοῖς ἐν τῷ ὄρει”. Οὕτω καὶ γοῦν ποιῶν, ὡς προεῖρηται, ἦτοι καθαρῶς καὶ ἀφαντάστως καὶ ἀδιατυπώτως προσευχόμενος, κατ’ ἴχνος ἔση ἐπόμενος τοῖς ἁγίοις εἰ δὲ μήγε, φαντασιαστῆς γενήσῃ ἀντὶ ἡσυχαστοῦ, καὶ ἀντὶ σταφυλῆς τρυγῆσης ἀκάνθας, ὃ μὴ σοι γένοιτο.

15 **Ὅπως οἱ προφήται ἐφαντάζοντο.**

ξζ. Εἰ δέ τινες τὰς τῶν προφήτων ὁράσεις σχηματισμούς τε καὶ ἀποκαλύψεις διὰ φαντασίας καὶ ἀκολουθίας φυσικῆς γεγενῆσθαι ὑπολαμβάνουσιν, οὗτοι πόρρω τοῦ ὀρθοῦ σκοποῦ καὶ τῆς ἀληθείας ἴστωσαν φέρεσθαι. Οἱ γὰρ προφήται καὶ νῦν οἱ καθ’ 20 ἡμᾶς ἱερομῦσται, οὐ κατὰ φυσικὴν ἀκολουθίαν τινὰ καὶ τάξιν, ναὶ μὴν καὶ φαντασίαν ἐώρων καὶ ἐφαντάζοντο, ἅπερ ἐώρων καὶ ἐφαντάζοντο, ἀλλὰ θείως καὶ ὑπὲρ φύσιν τὸν νοῦν τῇ ἀρρήτῳ δυνάμει καὶ χάριτι τοῦ ἁγίου Πνεύματος τυπούμενοι καὶ φαντασιούμενοι, ὡς φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος “Ὅτι ἀφάτῳ τινὶ δυνάμει φαντασιούμενοι τὸν νοῦν οἱ ἀπερίσπαστον αὐτὸν καὶ καθαρὸν ἔχοντες οἴονεὶ ἐνηχοῦντα αὐτοῖς ἔχουσι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ”. Καὶ αὖθις “Εἰδῶν οἱ προφήται τυπούμενοι τῷ Πνεύματι τὸ ἡγεμονικόν⁶¹”. Καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος “Τοῦτο, ἡγουν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐνήργει πρότερον ἐν ταῖς ἀγγελικαῖς καὶ οὐρανίαις δυνάμεσι”· καὶ

60. Πρβλ. Κολ. 3, 9.

μα. Ἐπίσης λέγει ὁ ἅγιος Νεῖλος: “Ἐὰν κάποιος θέλει νὰ δεῖ τὴν κατάσταση τοῦ νοῦ του, ἅς στερήσει τὸν ἑαυτό του ἀπὸ ὅλα τὰ νοήματα, καὶ τότε θὰ δεῖ αὐτὸν σὰν σάλφειρο ἢ παρόμοιο ἄλλο χρῶμα”. Καὶ πάλι: “Κατάσταση τοῦ νοῦ εἶναι ὕψος νοητό, ὅμοιο μὲ οὐράνιο χρῶμα, στὸ ὁποῖο πέφτει κατὰ τὴν ὥρα τῆς προσευχῆς καὶ τὸ φῶς τῆς ἁγίας Τριάδος”. Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ: “Ὅταν ὁ νοῦς ξεντύνεται τὸν παλαιὸ ἄνθρωπο καὶ ντύνεται τὸν καινούργιο τῆς χάριτος⁶⁰, τότε βλέπει τὴν καθαρότητά του ὅμοια μὲ τὸ ἐπουράνιο χρῶμα, τὸ ὁποῖο ὀνομάστηκε ἀπὸ τοὺς ἄρχοντες τῶν Ἰσραηλιτῶν «τόπος τοῦ Θεοῦ»^{60α}, ὅταν φανερώθηκε σ’ αὐτοὺς στὸ ὄρος τοῦ Σινᾶ”. Κάμνοντας λοιπὸν καὶ σὺ αὐτὸ, ὅπως λέχθηκε προηγουμένως, δηλαδή προσευχόμενος καθαρὰ, χωρὶς φαντασίες καὶ χωρὶς μορφοποιήσεις, θὰ βρεθεῖς ν’ ἀκολουθεῖς τὰ ἴχνη τῶν ἁγίων· σὲ ἀντίθετη περίπτωση θὰ γίνεις φαντασιαστὴς ἀντὶ ἡσυχαστῆς, καὶ θὰ τρυγήσεις ἀντὶ γιὰ σταφύλια, ἀγκάθια, πράγμα πού εὐχόμεσθε νὰ μὴ σοῦ συμβεῖ.

Πῶς φαντάζονταί οἱ προφῆτες.

67. Ἐὰν ὅμως κάποιοι θεωροῦν τὶς ὁράσεις καὶ τοὺς σχηματισμοὺς καὶ τὶς ἀποκαλύψεις τῶν προφήτων ὡς προϊόντα τῆς φαντασίας καὶ ἀποτελέσματα φυσικῆς ἀκολουθίας, αὐτοὶ νὰ γνωρίζουν ὅτι βρίσκονται μακριὰ ἀπὸ τὸν ὀρθὸ στόχο καὶ τὴν ἀλήθεια. Γιατὶ οἱ προφῆτες καὶ τώρα οἱ δικοὶ μας ἱερομῦστες, δὲν ἔβλεπαν οὔτε φαντάζονταν ἐκεῖνα πού ἔβλεπαν καὶ φαντάζονταν σύμφωνα μὲ κά-ποια φυσικὴ ἀκολουθία καὶ τάξη, ἀλλὰ ὁ νοῦς τους δεχόταν τὶς ἀπεικονίσεις καὶ τὶς φαντασίες κατὰ τρόπο θεῖο καὶ ὑπερφυσικὸ μὲ τὴν ἀνέκφραστη δύναμη καὶ χάρι τῶν ἁγίων Πνεύματος, ὅπως λέγει ὁ μέγας Βασίλειος: “Μὲ κάποια ἀπερίγραπτη δύναμη δέχεται τὶς φαντασίες ὁ νοῦς ἐκείνων πού τὸν ἔχουν ἀπερίσπαστο καὶ καθαρὸ, καὶ φτάνει σὰν αὐτιά τους σὰν ἡχὼ κατὰ κάποιο τρόπο ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ”. Καὶ πάλι: “Ἐβλεπαν οἱ προφῆτες δεχόμενοι στὸ νοῦ τους τὶς εἰκόνες ἀπὸ τὸ Πνεῦμα⁶¹”. Καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος: “Αὐτὸ, δηλαδή τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἐνεργοῦσε προηγουμένως σὲς ἀγγελικὰ καὶ τὶς οὐράνιες δυνάμεις”. Καὶ μετὰ ἀπὸ λίγα λέγει: “Ἐπειτα ἐνεργοῦσε στοὺς Πα-

60α. Ἐξ. 24, 10.

61. Πρβλ. Ψαλμ. 50, 14.

μετὰ μικρόν· “Ἐπειτα ἐν τοῖς Πατράσι καὶ ἐν τοῖς προφήταις, ὧν οἱ μὲν ἐφαντάσθησαν Θεὸν ἢ ἔγνωσαν, οἱ δὲ τὸ μέλλον προέγνωσαν, τυπούμενοι τῷ πνεύματι τὸ ἡγεμονικόν, καὶ ὡς παροῦσι συνόντες τοῖς ἐσομένοις”.

5 Ἔτι περὶ φαντασιῶν καὶ πολλῶν καὶ ποικίλων θεωριῶν.

ξη'. Εἰ δέ τινες ἀμφιβάλλουσιν ἔτι ὡς τὰς φαντασίας ἀποδεχόμενοι καὶ τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας θεωρίας, καὶ ἐναντιοῦνται ἡμῖν, ὡσανεὶ πως τοῖς ἀγίοις ἡγούμενοι ἔπεσθαι, τῷ λέγειν, τὸν μὲν Θεολόγον “Νῶ μόνῳ τὸν Θεὸν σκιαγραφεῖσθαι, οὐκ ἐκ τῶν κατ’
10 αὐτόν, ἀλλ’ ἐκ τῶν περὶ αὐτόν, ἄλλης ἐξ ἄλλου φαντασίας συλλεγομένης, εἰς ἓν τι τῆς ἀληθείας ἵνδαλμα” καὶ τὰ ἐξῆς, τὸν δὲ θεῖον Μάξιμον, “Μὴ δύνασθαι τὸν νοῦν ἀπαθῆ γενέσθαι ἐκ μόνης τῆς πράξεως, ἐὰν μὴ διαδέχωνται αὐτόν πολλαὶ καὶ ποικίλαι θεωρίαι”, ὁμοίως καὶ ἑτέρους ἀγίους τὰ ἴσα τούτοις διαγορευόντας, οἱ
15 τοιοῦτοι γινωσκέτωσαν, ὡς ἐκείνοις τοῖς μακαρίοις οὐ περὶ τῆς κατὰ παραδοχὴν ἐργασίας ἐκεῖσε καὶ χάριτος, τῆς γνωστικῆς, φαμέν, καὶ ἐποπτικῆς καὶ αὐτῇ πείρᾳ συναπτούσης Θεῷ τὸν ἄνθρωπον οἱ λόγοι οὗτοι πεφήνασιν, ἀλλὰ περὶ τῆς κατ’ ἐπιβολήν, δηλαδή, τῆς ἐκ τῆς σοφίας καὶ τῆς τῶν ὄντων ἀναλογίας καὶ ἀρ-
20 μονίας συλλεγομένης θεωρίας καὶ εἰς τὴν περὶ Θεοῦ ἔννοιαν παρακλυπούσης ἀμυδρῶς πως, ἦν τινα καὶ τοῖς πολλοῖς, μᾶλλον δὲ πᾶσιν ἅπαξ ἔξεστι μετέρχεσθαι καὶ διανοεῖσθαι, ὡς ἐπιστημονικῶς τὰς τοιαύτας τῶν ἀγίων χρήσεις ἐξητακῶς, ἐναργῶς εἴσεται, ὡς γέγραπται· ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἀναλό-
25 γως ὁ γενεσιουργὸς καταλαμβάνεται· οὔμενον ἐκ τῆς κατὰ κόσμον καὶ θύραθεν πολυλέσχου καὶ ματαίας τεχνικῆς μαθήσεως αὕτη γὰρ ὡς λάτρις ἄσεμνος καὶ ἐπιστημονικῆ καὶ σοφιστικῆ καὶ ἀποδεικτικῆ οἰήσει γαυρουμένη, οὐκ εὐαγγελικῆ πίστει καὶ ταπεινώσει καὶ ἀληθεῖ συγκαταθέσει στοιχειουμένη, πόρρω τῶν

τέρες και στους προφήτες, από τους οποίους άλλοι φαντάσθηκαν τον Θεό ή τον γνώρισαν, και άλλοι γνώρισαν από πριν το μέλλον, δεχόμενοι στο νοῦ τους τὰ ἀποτυπώματα τοῦ Πνεύματος, και ζούσαν ὡς παρόντα ἐκεῖνα πού ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν στο μέλλον”.

Και ἄλλα για τις φαντασίες και τις πολλές και ποικίλες θεωρίες.

68. Ἐν ὅμως κάποιοι ἀμφιβάλλουν ἀκόμα, ἐπειδή δέχονται τις φαντασίες και τις πολλές και ποικίλες θεωρίες, και προβάλλουν ἀντιρρήσεις σέ μᾶς, νομίζοντας ὅτι ἀκολουθοῦν τους ἁγίους, ἀφοῦ ὁ Γρηγόριος Θεολόγος λέγει, “ὅτι ὁ Θεός σκιαγραφεῖται μόνο μέ τον νοῦ, ὄχι ἀπό αὐτὰ πού ἀποτελεῖται, ἀλλά ἀπό αὐτὰ πού ἔχουν σχέση μ’ αὐτόν, συγκεντρώνοντας και συνενώνοντας τις διάφορες φαντασίες και κάμνοντας τήν εἰκόνα τῆς ἀλήθεια” και τὰ ἔξης, και ὁ θεῖος Μάξιμος, “ὅτι δέν μπορεῖ ὁ νοῦς νὰ ἐπιτύχει τήν ἀπάθεια ἀπό μόνη τήν πράξη, ἐάν δέν δέχεται πολλές και ποικίλες διαδοχικές θεωρίες”, ὅμοια και ἄλλοι ἅγιοι διδάσκουν τὰ ἴδια μ’ αὐτούς, αὐτοῖ νὰ γνωρίζουν, ὅτι οἱ μακάριοι ἐκεῖνοι δέν τὰ εἶπαν αὐτὰ μιλώντας για τήν «κατὰ παραδοχήν» ἐργασία και χάρη, δηλαδή για τή γνώση και τήν ἐποπτεία τοῦ Θεοῦ, ἢ ὅποια μέ τήν πείρα ἐνώνει τον ἄνθρωπο μέ τον Θεό, ἀλλά τὰ εἶπαν μιλώντας για τήν «κατ’ ἐπιβολήν» θεωρία, δηλαδή για τή θεωρία πού συλλέγεται ἀπό τή σοφία και τήν ἀναλογία και ἁρμονία τῶν ὄντων και προσεγγίζει ἀμυδρά κάπως τήν ἐννοια τοῦ Θεοῦ, τήν ὅποια μποροῦν πολλοί, ἢ καλύτερα ὅλοι γενικά νὰ τή χρησιμοποιοῦν και νὰ τή διανοοῦνται. Και αὐτό μπορεῖ νὰ τὸ κατανοήσει κανεῖς μέ μεγάλη σαφήνεια ἐάν ἐξετάσει προσεκτικά τὰ λεγόμενα αὐτὰ τῶν ἁγίων, σύμφωνα μέ αὐτό πού ἔχει γραφεῖ «ἀπό τὸ μέγεθος και τήν ὁμορφιά τῶν κτισμάτων κατ’ ἀναλογία γίνεται ἀντληπτὸς ὁ Δημιουργὸς αὐτῶν»^{61α}, και ὄχι ἀπό τήν κοσμική και μὴ χριστιανική πολυφλύαρη και μάταια τεχνική μάθηση· γιατι αὐτή, σάν ἄσημη ὑπηρέτρια και πού καμαρώνει μέ ὑπερηφάνεια για τήν ἐπιστημονική και σοφιστική και ἀποδεικτική ἱκανότητά της, και δέν ἀκολουθεῖ τήν εὐαγγελική πίστη και ταπείνωση και ἀληθινὴ συγκατάθεση στα θεῖα, ἔχει ἐξοριστεῖ μακριὰ ἀπό τὰ ἱερά πρόθυρα. Ὁ

61α. Σοφ. Σολ 13, 5.

ἱερῶν προθύρων ἐξωστράκισται· ἡμῖν δὲ νῦν ὁ λόγος περὶ τῆς
 τελείας καὶ ἐνυπιοστάτου ἐλλάμπειως, καθ' ἣν καὶ οἱ τῶν Ἀποστό-
 λων πρόκριτοι οἱ ἐπ' ὄρους Θαβῶρ τῷ Ἰησοῦ συναναβάντες ἀρ-
 ρήτως τὴν καλὴν καὶ τῷ ὄντι μακαρίαν ἀλλοιωθέντες ἀλλοίωσι²
 5 ἔπαθον, καὶ τὴν ἀθέατον βασιλείαν καὶ θεότητα, καὶ αἰσθητοῖς ὀ-
 φθαλμοῖς μετασκευασθεῖσι πρὸς τὸ θειότερον, ἤγουν πνευματικοῖς
 γεγονόσι τῇ δεξιᾷ τοῦ Παναγίου Πνεύματος, κατιδεῖν ἠξιώθη-
 σαν³. «καθ' ὅσον δὲ ἀπέχουσιν ἀνατολαὶ ἀπὸ δυσμῶν⁴ καὶ ὁ οὐ-
 ρανὸς τῆς γῆς καὶ ἡ ψυχὴ ὑπερφέρει τοῦ σώματος, κατὰ τοσοῦτον
 10 καὶ ἡ κατὰ παραδοχὴν ἐργασία καὶ χάρις τῆς κατ' ἐπιβολήν.

Ἡ μὲν γάρ, ἥτοι ἡ κατ' ἐπιβολήν, ὡς ἐφημεν, ἔξωθεν καὶ διὰ
 τῆς τῶν ὄντων εὐτάκτου φορᾶς, τάξεώς τε καὶ συλλογῆς, ἄλλης ἐξ
 ἄλλου φαντασίας συλλεγομένης, εἰς ἓν τι τῆς ἀληθείας ἵνδαγμα τὸ
 προκόπτειν ἔχει καὶ πρὸς Θεὸν ἐν πίστει ἀνατείνεσθαι· ἡ δέ, ἡ-
 15 γουν ἡ κατὰ παραδοχὴν, ἀμέσως παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ὑποστα-
 τικῶς ἔνδον καρδίας πέφυκε γίνεσθαι, ἔσθ' ὅτε καὶ ἔξωθεν, καὶ τῷ
 σώματι μεταδιδούσα ἐμφανῶς ὑπὲρ ἔννοιαν τῆς οικείας ἐλλάμπει-
 ως καὶ τοῦ θειοτάτου φωτισμοῦ· ὑπερφυῶς πασχούσης τῆς καρ-
 δίας, κατὰ τὸν σοφώτατον Μάξιμον, οὐ ποιούσης τὴν ἀγέννητον
 20 θέωσιν. Φησὶ γὰρ οὗτος ὁ ἅγιος “Ἀγέννητον λέγω θέωσιν τὴν
 κατ' εἶδος ἐνυπίοστατον τῆς θεότητος ἐλλαμπειν, ἣτις οὐκ ἔχει γένε-
 σιν, ἀλλ' ἀνεπινόητον ἐν τοῖς ἀξίοις φανέρωσιν”. Συνάδοντα τοῖς
 ῥηθεῖσι λέγει καὶ ὁ μέγας Διονύσιος “Δέον εἰδέναί τὸν καθ' ἡμᾶς
 νοῦν, τὴν μὲν ἔχειν δύναμιν εἰς τὸ νοεῖν, δι' ἧς τὰ νοητὰ βλέπει, τὴν
 25 δὲ ἔνωσιν ὑπεραίρουσαν τὴν τοῦ νοῦ φύσιν, δι' ἧς συνάπτεται
 πρὸς τὰ ἐπέκεινα ἑαυτοῦ”. Καὶ ὁ ὁσιος Ἰσαάκ “Δύο ὀφθαλμοὺς
 κεκτήμεθα ψυχικούς, καθὼς λέγουσιν οἱ Πατέρες, καὶ οὐχ ἡ αὐτὴ
 χρεία τῆς δι' ἑκατέρου θεωρίας. Ἐν ἐνὶ μὲν γὰρ ὀφθαλμῷ τὰ κε-
 κρυμμένα ἐν ταῖς φύσεσιν ὁρῶμεν, ἤγουν τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ
 30 καὶ τὴν σοφίαν αὐτοῦ καὶ τὴν περὶ ἡμᾶς πρόνοιαν αὐτοῦ, τὴν κα-
 ταλαμβανομένην ἐκ τῆς ἀγιότητος τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ εἰς
 ἡμᾶς. Καὶ ἐν τῷ ἑτέρῳ ὀφθαλμῷ θεωροῦμεν τὴν δόξαν τῆς φύσε-

δικός μας ὅμως λόγος τώρα εἶναι γιὰ τὴν τέλεια καὶ ἐνυπόστατη ἔλλαμψη, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία καὶ οἱ κορυφαῖοι τῶν Ἀποστόλων ἀνεβαίνοντας μαζί μὲ τὸν Ἰησοῦ στὸ ὄρος Θαβὼρ ἔπαθαν κατὰ τρόπο ἀνέκφραστο τὴν καλὴ καὶ πραγματικὰ μακάρια ἀλλοίωση ἀπὸ τὴ δύναμη τοῦ Παναγίου Πνεύματος⁶², καὶ ἀξιώθηκαν νὰ δοῦν τὴν ἀθέατη βασιλεία καὶ θεότητα μὲ τὰ αἰσθητὰ μάτια ποῦ μετασκευάσθηκαν πρὸς τὸ θεϊότερο, ἔγιναν δηλαδὴ πνευματικά⁶³. «Ὅσο ἀπέχει ἡ ἀνατολὴ ἀπὸ τὴ δύση»⁶⁴ καὶ ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὴ γῆ καὶ ἡ ψυχὴ ὑπερέχει τοῦ σώματος, τόσο ἀπέχει καὶ ἡ “κατὰ παραδοχὴν” ἐργασία καὶ χάρις ἀπὸ τὴν “κατ’ ἐπιβολήν”.

Ἡ μία, δηλαδὴ ἡ “κατ’ ἐπιβολήν”, ὅπως εἶπαμε, γίνεται ἐξωτερικά, κατὰ τὴν ὁποία συλλέγονται ἀπὸ τὴν ἁρμονικὴ κίνηση, τάξη καὶ συγκρότηση τῶν ὄντων διάφορες φαντασίες, καὶ ἀφοῦ ἐνωθοῦν σὲ μιὰ εἰκόνα τῆς ἀλήθειας, ἐξυψώνουν τὸν νοῦ μὲ πίστη πρὸς τὸν Θεό. Ἡ ἄλλη, δηλαδὴ ἡ “κατὰ παραδοχὴν”, γίνεται συνήθως κατὰ τρόπο ἄμεσο ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Θεὸ ὑποστατικὰ μέσα στὴν καρδιά, μερικὲς μάλιστα φορές καὶ ἐξωτερικά, καὶ μεταδίδει καὶ στὸ σῶμα φανερὰ καὶ ἀκατανότητα τὴν ἔλλαμψη καὶ τὸν θεϊότατο φωτισμὸ τῆς, καὶ σύμφωνα μὲ τὸν σοφώτατο Μάξιμο αὐτὸ τὸ παθαίνει ἡ καρδιά κατὰ τρόπο ὑπερφυσικό, καὶ δὲν ἐνεργεῖ αὐτὴ τὴν ἀγέννητη θέωση. Γιατὶ λέγει ὁ ἅγιος αὐτός “Ἀγέννητη θέωση ὀνομάζω τὴν κατ’ εἶδος ἐνυπόστατη ἔλλαμψη τῆς θεότητος, ἡ ὁποία δὲν ἔχει γένεση, ἀλλὰ φανερώνεται στοὺς ἄξιους κατὰ τρόπο ἀκατανόητο”. Μὲ αὐτὰ ποῦ λέχθηκαν συμφωνοῦν κι αὐτὰ ποῦ λέγει καὶ ὁ μέγας Διονύσιος “Πρέπει νὰ γνωρίζομε, ὅτι ὁ νοῦς μας ἔχει τὴ δύναμη νὰ νοεῖ, μὲ τὴν ὁποία βλέπει τὰ νοητὰ, ἀλλ’ ἔχει καὶ τὴ δυνατότητα πρὸς ἔνωση, ἡ ὁποία ὑπερβαίνει τὴ φύση τοῦ νοῦ, μέσω τῆς ὁποίας ἐνώνεται μὲ ἐκεῖνα ποῦ εἶναι πέρα καὶ πάνω ἀπὸ αὐτόν”. Καὶ ὁ ὅσιος Ἰσαάκ: “Ἐχομε δύο ψυχικούς ὀφθαλμούς, ὅπως λένε οἱ Πατέρες, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἴδια ἡ χρησιμότητα τῆς θεωρίας ἀπὸ τὸ καθένα. Γιατὶ μὲ τὸν ἕνα ὀφθαλμὸ βλέπομε αὐτὰ ποῦ εἶναι κρυμμένα μέσα στὶς φύσεις, δηλαδὴ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ σοφία του καὶ τὴν πρόνοιάν του γιὰ μᾶς, τὴν ὁποία ἀντιλαμβανόμαστε ἀπὸ τὴν ἀγιότητα μὲ τὴν ὁποία μᾶς κυβερνᾷ. Μὲ τὸν ἄλλο ὀφθαλμὸ βλέπομε τὴ δόξα τῆς ἀγίας φύσεώς του,

63. Ματθ. 17, 1 ε.

64. Ψαλμ. 102, 12.

ως αὐτοῦ τῆς ἀγίας, ὅτε εἰς τὰ μυστήρια τὰ πνευματικὰ εὐδοκήσει ὁ Θεὸς εἰσάξει ἡμᾶς". Καὶ ὁ θεῖος Διάδοχος^{64α}. "Τοῦ μὲν ἑνὸς ἁγίου Πνεύματός εἰσι χαρίσματα ἢ τε σοφία καὶ ἢ γνῶσις, ὡς καὶ πάντα τὰ θεῖα χαρίσματα· ἰδίαν δὲ ὡσπερ ἕκαστον τὴν ἐνέργειαν ἔχει· διόπερ ἄλλω μὲν δίδοσθαι σοφίαν, ἄλλω δὲ γνῶσιν, κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα⁶⁵, ὁ Ἀπόστολος μαρτυρεῖ· Ἡ μὲν γὰρ γνῶσις αὐτῇ πείρα συνάπτει τὸν ἄνθρωπον τῷ Θεῷ, εἰς λόγους τῶν πραγμάτων τὴν ψυχὴν μὴ κινουσα· διὸ καὶ τινες τῶν τὸν μονήρη βίον φιλοσοφούντων, φωτίζονται μὲν ὑπ' αὐτῆς ἐν αἰσθήσει, εἰς δὲ λόγους θεῖ-
10 οὺς οὐκ ἔρχονται· Ἡ δὲ σοφία, εἴπερ μετὰ ταύτης ἐν φόβῳ δοθῆτινι, σπάνιον δὲ τοῦτο, αὐτὰς τὰς ἐνεργείας φανεροῖ τῆς γνώσεως ἐπειδὴ ἢ μὲν τῇ ἐνεργείᾳ, ἢ δὲ τῷ λόγῳ φωτίζειν εἴωθεν· ἀλλὰ τὴν μὲν γνῶσιν εὐχὴ φέρει καὶ πολλὴ ἡσυχία ἐν ἀμερμινία παντελεῖ, τὴν δὲ σοφίαν ἀκενόδοξος μελέτη τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ, καὶ προ-
15 τον ἢ χάρις τοῦ διδόντος Θεοῦ".

Πρὸς δὲ καὶ ὁ ἅγιός φησι Μάξιμος ἐν τοῖς Σχολίοις^{66α}. "Τὸ φρέαρ τοῦ Ἰακώβ⁶⁶ ἐστὶν ἡ Γραφή, τὸ δὲ ὕδωρ ἐστὶν ἡ ἐν τῇ Γραφῇ γνῶσις, τὸ δὲ βάθος ἢ τῶν Γραφικῶν αἰνιγμάτων δυσδιεξίτητος θεωρία, τὸ δὲ ἀντλημά ἐστὶν ἡ διὰ τῶν γραμμῶν τοῦ θεοῦ
20 λόγου μάθησις, ἣν οὐκ εἶχεν ὁ Κύριος, Ἀυτολόγος ὑπάρχων, καὶ οὐ τὴν ἐκ μαθήσεως καὶ μελέτης γνῶσιν διδοὺς τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τὴν ἐκ χάριτος ἀενάου πνευματικῆς ἀέναον σοφίαν καὶ μηδέποτε λήγουσαν τοῖς ἀξίοις δωρούμενος· Τὸ γὰρ ἀντλημα, τούτέστιν ἡ μάθησις, μέρος ἐλάχιστον λαμβάνουσα γνώσεως, τὸ
25 πᾶν ἔσθ, μηδενὶ λόγῳ κρατούμενον· ἢ δὲ κατὰ χάριν γνῶσις, ὅλην ἔχει, καὶ δίχα μελέτης, τὴν ἐφικτὴν ἀνθρώποις σοφίαν, πρὸς τὰς χρείας ποικίλως βλυστάνουσα". Καὶ αὐθις ὁ ἅγιος Διάδοχος^{66α}. "Ὁ νοῦς ἡμῶν τὰ πολλὰ περὶ μὲν τὴν προσευχὴν δυσανασχέτως ἔχει, διὰ τὸ στενὸν ἄγαν καὶ περιεσταλμένον τῆς εὐκτικῆς ἀρετῆς,
30 εἰς δὲ τὴν θεολογίαν, χαίρων ἑαυτὸν ἐπιδίδωσιν, διὰ τὸ πλατὺ καὶ ἀπολελυμένον τῶν θείων θεωρημάτων. Ἴνα οὖν μὴ ὁδὸν αὐτῷ

64α. Φιλοκαλία τόμ. 9, σελ. 120, κεφ. 9.

65α. Φιλοκαλία 15Α, σελ. 90, κεφ. 29.

65. Α' Κορ. 12, 8.

66. Ἰω. 4, 6 ἔ.

ὅταν θελήσει ὁ Θεὸς νὰ μᾶς ὀδηγήσει μέσα στὰ πνευματικὰ μυστήρια”. Καὶ ὁ θεῖος Διάδοχος^{66α}. “Ὅλα τὰ χαρίσματα εἶναι τοῦ ἑνὸς ἁγίου Πνεύματος, καὶ ἡ σοφία καὶ ἡ γνώση, καθὼς καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, ἀλλὰ τὸ καθένα ἔχει τὴ δική του ἐνέργεια. Γι’ αὐτὸ σὲ ἄλλον δίνεται σοφία, σὲ ἄλλον γνώση, ἀπὸ τὸ ἴδιο βέβαια Πνεῦμα⁶⁵, ὅπως βεβαιώνει καὶ ὁ Ἀπόστολος. Ἡ γνώση μὲ τὴν πείρα ἐνώνει τὸν ἄνθρωπο μὲ τὸν Θεό, ἀλλὰ δὲν κινεῖ τὴν ψυχὴν σὲ λόγους τῶν πραγμάτων· γι’ αὐτὸ καὶ μερικοὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἀσκοῦν τὸν μοναχικὸ βίον, φωτίζονται βέβαια ἀπὸ αὐτὴν μὲ αἴσθησι νοερή, ἀλλὰ δὲν φτάνουν σὲ λόγους θεῖους. Ἡ σοφία πάλι, ὅταν μαζὶ μὲ τὴν γνώση δοθεῖ μὲ φόβον σὲ κάποιον, σπάνιον βέβαια αὐτό, φανερῶνει τὶς ἴδιες τὶς ἐνέργειες τῆς γνώσεως, γιατί ἡ γνώση συνήθως φωτίζει μὲ τὴν ἐνέργεια, ἐνῶ ἡ σοφία μὲ τὸ λόγο. Ἀλλὰ τὴν γνώση τὴν παρέχει ἡ προσευχὴ καὶ ἡ πολλὴ ἡσυχία συνοδευόμενῃ ἀπὸ πλήρη ἀμεριμνία, ἐνῶ τὴν σοφίαν ἡ χωρὶς κενοδοξία μελέτη τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ, καὶ πρῶτα ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ποὺ τὴν δίνει”.

Ἐπίσης καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος λέγει στὰ Σχόλια^{66α}. “Τὸ πηγᾶδι τοῦ Ἰακώβ⁶⁶ εἶναι ἡ Γραφή, τὸ νερὸ εἶναι ἡ γνώση ποὺ ὑπάρχει μέσα στὴ Γραφή, τὸ βάθος τοῦ πηγαδιοῦ εἶναι ἡ δυσκολοερμήνευτη θεωρία τῶν αἰνιγμάτων τῆς Γραφῆς, καὶ τὸ δοχεῖο γιὰ τὴν ἀντλήσιον εἶναι ἡ μάθησι μὲσω τῶν γραμμῶν τοῦ θεοῦ λόγου, τὴν ὁποία δὲν εἶχε ὁ Κύριος, ἀφοῦ εἶναι Ἀυτολόγος, καὶ δὲν παρέχει τὴν γνώση στους πιστοὺς ἀπὸ τῆς μάθησι καὶ τῆς μελέτι, ἀλλὰ δωρίζει στους ἄξιους τὴν ἀδιάκοπη καὶ χωρὶς τέλος σοφία ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν αἰώνια πνευματικὴ χάρις. Γιατὶ τὸ δοχεῖο ἀντλήσιον, δηλαδὴ ἡ μάθησι, παίρνοντας ἓνα ἐλάχιστον μέρος τῆς γνώσεως, τὸ περισσότερο τὸ ἀφήνει, χωρὶς νὰ τὸ περιλαμβάνει κανένας λόγος. Ἀντίθετα ἡ κατὰ χάρις γνώσι περιέχει ὅλη, καὶ χωρὶς μελέτι, τὴν δυνατὴν στους ἄνθρώπους σοφία, ποὺ ἀναβλύζει κατὰ διάφορους τρόπους ἀνάλογα πρὸς τὶς ἀνάγκες”. Καὶ πάλι ὁ ἅγιος Διάδοχος λέγει^{66α}. “Ὁ νοῦς μας τὶς πρὸ πολλὰς φορὰς κατὰ τὴν ὥρα τῆς προσευχῆς δυσανασχετεῖ, ἐπειδὴ ἡ ἀρετὴ τῆς προσευχῆς τὸν συγκεντρώνει πολὺ καὶ τὸν περιορίζει, ἐνῶ στὴ θεολογία προσφέρει τὸν ἑαυτό του μὲ χαρὰ, ἐπειδὴ εἶναι πλατιά καὶ ἀπεριόριστα τὰ θεῖα θεωρήματα. Γιὰ νὰ μὴ ἀνοίγομε λοιπὸν στο

66α. Φιλοκαλία τόμ. 9, σελ. 210, κεφ. 68.

δῶμεν τοῦ πολλὰ θέλειν λέγειν καὶ ὑπὲρ τὸ μέτρον αὐτὸν περ-
 ροῦσθαι παραχωρῶμεν τῇ χαρᾷ, τῇ προσευχῇ τὰ πλεῖστα καὶ τῇ
 ψαλμωδία καὶ τῇ τῶν ἁγίων Γραφῶν ἀναγνώσει σχολάζωμεν,
 μήτε τῶν φιλολόγων ἀνδρῶν παρορῶντες τὰ θεωρήματα, ὧν ἡ
 5 πίστις διὰ τῶν λόγων γνωρίζεται, οὔτε γὰρ ἴδια αὐτόν, τοῦτο ποι-
 οῦντες, παρασκευάσωμεν ῥήματα ἐπιμιγνῦναι τοῖς λόγοις τῆς χά-
 ριτος, οὔτε μὴν ὑπὸ τῆς κενοδοξίας ὑποσυρῆναι, διὰ φορηθέντα
 διὰ τῆς πολλῆς χαρᾶς καὶ τῆς πολυλογίας, παραχωρήσωμεν, ἀλλὰ
 καὶ πάσης φαντασίας ἐκτὸς αὐτὸν ἐν τῷ καιρῷ τῆς θεωρίας φυλά-
 10 ξωμεν καὶ δακρυώδεις αὐτῷ σχεδὸν τὰς πάσας ἐκ τούτου ἐννοίας
 περιποιήσωμεν. Ἀναπανόμενος γὰρ ἐν τοῖς καιροῖς τῆς ἡσυχίας
 καὶ καθηδυνόμενος ὑπὸ τοῦ τῆς εὐχῆς μάλιστα γλυκασμοῦ, οὐ
 μόνον τῶν προειρημένων αἰτιῶν ἐκτὸς γίνεται, ἀλλὰ πλεόν και
 πλεόν ἀνανεοῦται εἰς τὸ ὀξέως καὶ δίχα πόνου τοῖς θείοις ἐπιβάλ-
 15 λειν θεωρήμασι, μετὰ τοῦ καὶ εἰς τὴν γνῶσιν αὐτόν τῆς διακρίσε-
 ως ἐν πολλῇ προκόπτειν ταπεινώσει. Πλὴν δεῖ εἰδέναί, ὅτι ἐστὶν
 εὐχή παντὸς πλάτους ἐπάνω· αὕτη δὲ ἐκείνων μόνον ὑπάρχει, τῶν
 ἐν πάσῃ αἰσθήσει καὶ πληροφορία ἐμπεπλησμένων τῆς ἁγίας
 χάριτος". Ἀκήκοας; Ἔστιν εὐχή, φησὶν, ἐπάνω παντὸς πλάτους,
 20 ἣτις ἐκείνων μόνον ὑπάρχει, τῶν ἐν πάσῃ αἰσθήσει καὶ πληροφο-
 ρία, δηλονότι ἔνδον καρδίας ἐνυποστάτως ὑπερφυῶς ἐμπεπλη-
 σμένων τοῦ θειοτάτου φωτισμοῦ τῆς χάριτος. Ταύτην καὶ ὁ ἅγιος
 Ἰσαὰκ μνήμην ἀσφράγιστον ἀποκαλεῖ, ἥτοι ἀσημημάτιστον, ἀνεί-
 δεον καὶ ἀπλήν. Καὶ ἄλλοι ἄλλως τῶν ἁγίων Πατέρων.

25 **Περὶ τῶν τῆς ψυχῆς πέντε δυνάμεων· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ φαν-
 τασιῶν οἰκείων τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ νοῦ, καὶ ὅτι δεῖ ὀλικῶς
 φεύγειν τὴν φαντασίαν καὶ τοὺς σχηματισμοὺς καὶ τὰς ἐκ-
 τυπώσεις καὶ τὰς μορφώσεις ἐν τῇ καθαρᾷ προσευχῇ καὶ
 τῇ ἀπλῇ καὶ ἐνιαίᾳ τοῦ νοῦ ἐργασίᾳ.**

30 **ξθ'. Ἄλλ' ἐπειδὴ περ, ὡς δεδήλωται, οὐ μόνον παρὰ δαμιό-
 νων, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ψυχὴ ἀφ' ἑαυτῆς φυσικῶς ἔχει τὸ φαντάζε-**

νοῦ μας τὸ δρόμο νὰ θέλει νὰ λέγει πολλά καὶ νὰ τὸν ἐπιτρέπομε νὰ πετᾷ ἀπὸ τὴ χαρὰ πάνω ἀπὸ τὸ μέτρο, ἃς καταγινόμαστε τὸν περισσότερο χρόνο μὲ τὴν προσευχὴ καὶ τὴν ψαλμωδία καὶ τὴν ἀνάγνωσι τῶν ἁγίων Γραφῶν, χωρὶς νὰ παραβλέπομε καὶ τὶς διδασκαλίαι τῶν φιλόλογων ἀνδρῶν, τῶν ὁποίων ἢ πίστις γίνεται φανερὴ ἀπὸ τοὺς λόγους τους, οὔτε βέβαια, κάνοντας αὐτό, νὰ τὸν ἀφήσομε νὰ ἀναμιγνύει δικὰ του λόγια στὰ λόγια τῆς χάριτος, οὔτε καὶ νὰ τὸν ἀφήσομε νὰ περιπέσει στὴν κενοδοξία, παρασυρμένος ἀπὸ τὴν πολλὴ χαρὰ καὶ τὴν πολυλογία. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν καιρὸ τῆς θεωρίας νὰ τὸν προφυλάξομε ἀπὸ κᾶθε φαντασία καὶ νὰ φροντίσομε ὅλες σχεδὸν οἱ ἔννοιές του νὰ συνοδεύονται ἀπὸ δάκρυα. Γιατί, ἀναπαυόμενος κατὰ τὸν καιρὸ τῆς ἡσυχίας καὶ εὐφραινόμενος κυρίως ἀπὸ τὴ γλυκύτητα τῆς προσευχῆς, ὄχι μόνον ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὶς αἰτίαι ποὺ προαναφέρθηκαν καὶ περικλείουν κινδύνους, ἀλλὰ ἀνανεώνεται ὅλο καὶ περισσότερο στὸ νὰ ἐπιδίδεται ἔντονα καὶ χωρὶς πόνου στὰ θεῖα θεωρήματα, καὶ παράλληλα νὰ προκόβει μὲ πολλὴ ταπείνωση καὶ στὴ γνώσι τῆς διακρίσεως. Πλὴν ὅμως πρέπει νὰ γνωρίζομε, ὅτι ὑπάρχει προσευχὴ πάνω ἀπὸ κᾶθε πλάτος, καὶ αὐτὴ εἶναι μόνον γιὰ ἐκείνους ποὺ εἶναι γεμᾶτοι ἀπὸ τὴν ἁγία χάρις μὲ κᾶθε νοερὴ αἴσθησι καὶ πληροφορία". "Ἀκουσες, Ὑπάρχει, λέγει, προσευχὴ πάνω ἀπὸ κᾶθε πλάτος, ἢ ὁποία εἶναι μόνον γιὰ ἐκείνους, ποὺ εἶναι γεμᾶτοι μὲ τὸν θεϊότατο φωτισμὸ τῆς χάριτος μὲ κᾶθε νοερὴ αἴσθησι καὶ πληροφορία, δηλαδὴ μέσα στὴν καρδιά μὲ τρόπο ἐνυπόστατο καὶ ὑπερφυσικό. Αὐτὴν καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ τὴν ὀνομάζει μνήμη ἀσφράγιστη, δηλαδὴ ἀσχημάτιστη, ἄμορφη καὶ ἀπλῆ, ὅπως καὶ ἄλλοι ἀπὸ τοὺς ἁγίους Πατέρας μὲ ἄλλαι ὀνομασίαι.

Γιὰ τὶς πέντε δυνάμεις τῆς ψυχῆς, καὶ γιὰ τὶς φαντασίαι ποὺ εἶναι οἰκείαι στὴν ψυχὴ καὶ τὸν νοῦ, καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἀποφεύγομε τελείως τὴ φαντασία καὶ τοὺς σχηματισμοὺς καὶ τὶς ἀποτυπώσεις καὶ τὶς μορφοποιήσεις στὴν καθαρὴ προσευχὴ καὶ τὴν ἀπλῆ καὶ ἐνιαία ἐργασία τοῦ νοῦ.

69. Ἀλλ' ἐπειδὴ, ὅπως λέχθηκε, ἡ ψυχὴ ὀδηγεῖται στὶς φαντασίαι ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς δαίμονες, ἀλλὰ καὶ ἡ ἴδια ἀπὸ τὴ φύσι τῆς ἔχει

σθαι, διὰ τὸ πέντε δυνάμεις κεκτηῖσθαι, ἤτοι νοῦν, διάνοιαν, δόξαν, φαντασίαν καὶ αἴσθησιν, ὥσπερ ἄρα καὶ τὸ σῶμα τὰς πέντε αἰσθήσεις, ὄρασιν, ὄσφρησιν, ἀκοήν, γεῦσιν καὶ ἀφήν· μία δέ ἐστιν, ὡς ἔφημεν, τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων καὶ ἡ φαντασία, δι' ἧς
5 ἡ ψυχὴ καὶ φαντάζεται· χρῆ ταύτην καλῶς τὰ καθ' ἑαυτὴν ἐθέλουσαν οἰκονομεῖν καὶ διευκρινεῖν, τὰς μάλιστα συναπτούσας αὐτὴν τῷ Θεῷ δυνάμεις αὐτῆς, ἐν τε τῷ παρόντι αἰῶνι, ἐν τε τῷ μέλλοντι, ἀναπτεροῦν καὶ πρὸς Θεὸν ἀνάγειν ὀλικῶς ἐπείγεσθαι· περὶ δέ γε τῶν λοιπῶν κατὰ τὸ προσῆκον φροντίζειν καὶ κεχρηῖσθαι
10 καὶ ποιεῖν. Ζητητέον τοίνυν οἷα περὶ τούτων οἱ Πατέρες φασὶ καὶ τὸ εἶκὸς ἀποσφάζει. Καὶ λέγει ὁ ἅγιος Μάξιμος· “Ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ δι' ἑαυτὴν, ἤτοι τὴν αὐτῆς οὐσίαν, ἐστὶ λογικὴ τε καὶ νοερά, καὶ ἀνθυπόστατος πάντως ἐστίν· εἰ δὲ ἀνθυπόστατος, δι' ἑαυτὴν φύσει καὶ καθ' ἑαυτὴν καὶ μετὰ σώματος ἐνεργήσει, νοοῦσα κατὰ
15 φύσιν καὶ λογιζομένη καὶ οὐδέποτε πανομένη τῶν φυσικῶς αὐτῇ προσουσῶν νοερῶν δυνάμεων· τὰ γὰρ φύσει τῷ ὀπωσοῦν ὄντι προσόντα, ἕως ἐστὶ καὶ ὑφέστηκεν, ἀναφαίρετα τυγχάνει· Ἡ ψυχὴ οὖν, αἰεὶ τε οὐσα ἀφ' οὗ γέγονε καὶ ὑφισταμένη διὰ τὸν οὕτως αὐτὴν δημιουργήσαντα Θεόν, αἰεὶ νοεῖ καὶ λογίζεται καὶ γινώσκει,
20 καὶ καθ' ἑαυτὴν καὶ μετὰ σώματος δι' ἑαυτὴν καὶ τὴν ἑαυτῆς φύσιν. Οὐδεὶς οὖν εὔρεθήσεται λόγος ὁ τὴν ψυχὴν τῶν προσόντων αὐτῇ φυσικῶς καὶ οὐ διὰ τὸ σῶμα μετὰ τὴν τούτου λύσιν ἀλλοτριῶσαι δυνάμενος”. Ἐπεὶ οὖν τὸν νοῦν καὶ τὴν διάνοιαν ἐπιγινώσκομέν τε καὶ παρὰ τῶν ἁγίων μυσταγωγούμεθα καὶ κατὰ τὸν
25 νῦν αἰῶνα καὶ κατὰ τὸν μέλλοντα περὶ Θεὸν κινεῖσθαι καὶ συνεργεῖν, τὰς δ' ἄλλας δυνάμεις κατὰ τὸν παρόντα καὶ μόνον αἰῶνα ὡς ἰδίας αὐτῶν, δέον καὶ τὴν ψυχὴν, οἷα ἔντεχνον κυβερνήτην καὶ τὸ κῦρος τούτων φυσικῶς ἔχουσιν καὶ μὴ κατὰ τὸ παρὸν εἰ(ῆ)ρημένην μόνον διενεργεῖν, ἀλλὰ κατὰ τὸ μέλλον μάλιστα, τὸν νοῦν καὶ
30 τὴν διάνοιαν ὀλοτρόπως σπεύδειν ἀνατείνειν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ κινεῖν καὶ συνάπτειν ἐν τῷ τῆς καθαρᾶς προσευχῆς καὶ τῆς νοεραῆς καὶ ἐνιαίας καὶ ἀπλῆς ἐργασίας καιρῷ, τῆς δὲ φαντασίας τὸ

τὴν τάση νὰ φαντάζεται, ἀφοῦ ἔχει πέντε δυνάμεις, δηλαδή τὸν νοῦ, τὴ διάνοια, τὴ γνώμη, τὴ φαντασία καὶ τὴν αἴσθησι, ὅπως καὶ τὸ σῶμα ἔχει τὶς πέντε αἰσθήσεις, τὴν ὄραση, τὴν ὄσφρηση, τὴν ἀκοή, τὴ γεύση καὶ τὴν ἀφή, καὶ μία, ὅπως εἶπαμε, ἀπὸ τὶς δυνάμεις τῆς ψυχῆς εἶναι καὶ ἡ φαντασία, μὲ τὴν ὁποία ἡ ψυχὴ καὶ φαντάζεται, πρέπει αὐτὴ, ἂν θέλει νὰ ρυθμίζει καὶ νὰ διευκρινίζει σωστὰ τὰ τοῦ ἑαυτοῦ της, νὰ ἀγωνίζεται νὰ ἀναπτερώνει καὶ νὰ ἀνυψώνει ἐξολοκλήρου πρὸς τὸν Θεὸ τὶς δυνάμεις της ἐκεῖνες ποὺ τὴν ἐνώνουν περισσότερο ἀπὸ ὅλες μὲ τὸν Θεὸ καὶ στὴν παρούσα ζωὴ, καὶ στὴ μέλλουσα, ἐνῶ γιὰ τὶς ἄλλες νὰ φροντίζει καὶ νὰ τὶς χρησιμοποιεῖ καὶ νὰ κάνει γι' αὐτὲς αὐτὸ ποὺ χρειάζεται. Ἄς ἐξετάσουμε λοιπὸν τί λένε οἱ Πατέρες καὶ ποῖα εἶναι ἡ ἀλήθεια γι' αὐτά. Λέγει λοιπὸν ὁ ἅγιος Μάξιμος: “Ἐπειδὴ ἡ ψυχὴ ὡς πρὸς τὸν ἑαυτὸ της, δηλαδή τὴν οὐσία της, εἶναι λογικὴ καὶ νοερή, εἶναι ὅπωςδὴποτε καὶ ἀυθυπόστατη· καὶ ἂν εἶναι ἀυθυπόστατη, θὰ ἐνεργήσει σύμφωνα μὲ τὴ φύση της καὶ ὅταν εἶναι μόνη της καὶ μαζὶ μὲ τὸ σῶμα, νοώντας σύμφωνα μὲ τὴ φύση της καὶ λογιζόμενη καὶ ποτὲ δὲν θὰ παύσει νὰ χρησιμοποιεῖ τὶς νοερὲς δυνάμεις ποὺ ὑπάρχουν σ' αὐτὴν ὡς φυσικὰ προσόντα· γιὰ τὴν τὰ φυσικὰ προσόντα ποὺ ὑπάρχουν σὸ ὅποιοδὴποτε ὄν, ὅσο αὐτὸ ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει εἶναι ἀναφαίρετα. Ἡ ψυχὴ λοιπὸν, ἐπειδὴ ὑπάρχει καὶ ὑφίσταται ἀπὸ τότε ποὺ ἔγινε, γιὰ τὴν ἔτσι τὴ δημιουργήσε ὁ Θεός, πάντοτε νοεῖ καὶ λογίζεται καὶ γνωρίζει, καὶ ὅταν εἶναι μόνη της καὶ μαζὶ μὲ τὸ σῶμα, ἐπειδὴ εἶναι τέτοια ἡ φύση της. Κανένας λοιπὸν λόγος δὲν ὑπάρχει ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ ἀποξενώσει τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὰ προσόντα της ποὺ ἔχει ἀπὸ τὴ φύση της καὶ ὄχι γιὰ τὸ σῶμα μετὰ τὸ χωρισμὸ της ἀπὸ αὐτό”. Ἐπειδὴ λοιπὸν γνωρίζομε καὶ διδασκόμαστε καὶ ἀπὸ τοὺς ἁγίους ὅτι ὁ νοῦς καὶ ἡ διάνοια καὶ κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα καὶ κατὰ τὸν μέλλοντα κινεῖνται γύρω ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ βρίσκονται σὲ συνεργασία μαζὶ του, ἐνῶ οἱ ἄλλες δυνάμεις μόνον κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα, ἐπειδὴ εἶναι κατάλληλες μόνον γι' αὐτόν, πρέπει καὶ ἡ ψυχὴ, σὰν κατὰ κάποιον τρόπο ἔμπειρος κυβερνήτης καὶ ποὺ ἀπὸ τὴ φύση της ἔχει τὴν ἐξουσία τῶν δυνάμεων της, πρέπει νὰ θελήσει νὰ ἐνεργεῖ ὄχι μόνον γιὰ τὸ παρόν, ἀλλὰ κατεξοχὴν γιὰ τὸ μέλλον καὶ νὰ φροντίζει μὲ κάθε τρόπο νὰ ἀνυψώνει καὶ νὰ κινεῖ καὶ νὰ ἐνώνει τὸν νοῦ καὶ τὴ διάνοια μὲ τὸν Θεὸ κατὰ τὸν καιρὸ τῆς καθαρῆς

καθόλου τούτον χωρίζειν καὶ τῶν ἄλλων δυνάμεων. Κατὰ γὰρ τὸν ἅγιον Νεῖλον⁶⁶⁶, “Κατάστασις ἐστὶ προσευχῆς ἕξις ἀπαθῆς, ἔρωτι ἀκροτάτῳ, εἰς ὕψος νοητὸν ἀρπάζουσα τὸν φιλόσοφον καὶ πνευματικὸν νοῦν”. Οὕτω καὶ γὰρ πράττουσα ἡ ψυχὴ, τὸ εἶκός αὐτῆς
5 καὶ τίμιον ἀξίωμα ἔσεται διαφυλάττουσα.

Ἔτι περὶ νοός.

Ὁ. Ὡσαύτως δὲ δεῖ καὶ αὐτὸν τὸν νοῦν ὡς ἀμερῆ καὶ ἀπλῆν καὶ αὐτοτελῆ ὄντα οὐσίαν, καθαρὰν καὶ φωτοειδῆ, ἑαυτὸν τηρεῖν καὶ φυλάσσειν ἀμέτοχον καὶ μεμερισμένον ταύτης, ἡγουν τῆς
10 φαντασίας, ὡς καὶ αὐτὸν ἀφ’ ἑαυτοῦ δύναμιν φυσικὴν κεκτημένον εἰς τοῦτο καὶ εἰς τὸ ἀσχέτως πρὸς ἑαυτὸν ἀναπολεῖν καὶ συστρέφειν καὶ κινεῖσθαι. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἡ στάσις τοῦ νοῦ, ὃ παρὰ τῆς θείας αὐτῷ ἐγγίνεται χάριτος, κατὰ τὸν τῆς Κλίμακος λέγοντα. Τὸ στήσαι τὸν νοῦν, μόνον τοῦ ἁγίου Πνεύματός ἐστι
15 καὶ γὰρ καὶ καθὸ δυνάμεις ὧν ὁ νοῦς τῆς ψυχῆς καὶ ὑπ’ αὐτῆς κινῆται καὶ ἄρχηται πως, ἀλλ’ οὐν γε καὶ ὀφθαλμὸς αὐτῆς ἐστὶ τε καὶ ὀνομάζεται καὶ γε ἰδίαν τινὰ δύναμιν φυσικὴν ἀπλῆν καὶ αὐτοτελῆ, ὡς εἵπομεν, πλουτεῖ. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ὀπηνίκα κατὰ φύσιν σχετικῶς πρὸς τε τὴν ψυχὴν καὶ τὰς αὐτῆς δυνάμεις διατελεῖ
20 διακεκλιμένος, τότε δὴ καὶ δυνάμει νοῦς ἐστὶν, ὅπερ καὶ ψυχικὸς ἄνθρωπος⁶⁷ κέκληται. Ὄποταν δὲ τὴν ἰδίαν φυσικὴν καὶ ἀπλῆν οὐσιώδη ἀναλάβῃ ἀξίαν καὶ φαιδρότητα, τὴν ἀμερῆ καὶ αὐτοτελῆ καὶ αὐτοδέσποτον, ἡγουν ἀπαλλαγῆ τῶν τε σωματικῶν καὶ ψυχικῶν φυσικῶν σχέσεων καὶ κινήσεων, ἀπὸ τοῦ δυνάμει νοῦς
25 εἶναι εἰς τὸ ἐνεργεῖα νοῦς γενέσθαι ἀξιωθῆ, ἥτοι εἰς τὸν ὑπὲρ φύσιν καὶ πνευματικὸν προκόψῃ ἄνθρωπον, τότε δὴ αἰεὶ πρὸς ἑαυτὸν ἀκλινῶς ἐπανέρχεται καὶ δι’ ἑαυτοῦ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ἔννοιαν ἀσχέτως ἀναβαίνει πάντα καὶ ἀπολύτως, τὴν ἀδιαμόρφωτον καὶ ἀνείδεον καὶ ἀπλῆν, ὡς φησὶν ὁ μέγας Βασιλεῖος “Νοῦς μὴ σκε-

666. Φιλοκαλία τόμ. 11B, σελ. 308, κεφ. 52.

προσευχῆς καὶ τῆς νοερῆς καὶ ἐνιαίας καὶ ἀπλῆς ἐργασίας, ἐνῶ ἀπὸ τῆ φαντασία καὶ τὶς ἄλλες δυνάμεις νὰ τὸν χωρίζει τελείως τὸν νοῦ. Γιατὶ σύμφωνα μὲ τὸν ἅγιο Νεῖλο⁶⁶, “Κατάσταση προσευχῆς εἶναι συνήθεια ἀπαθῆς, ἡ ὁποία μὲ ἕναν ἀσυγκράτητο ἔρωτα ἀρπάζει τὸν τὸν φιλόσοφο καὶ πνευματικὸ νοῦ καὶ τὸν μεταφέρει σὲ ὕψος νοητό”. Γιατί, ἐνεργώντας ἔτσι ἡ ψυχὴ, διαφυλάττει τὸ φυσικὸ καὶ τίμιο ἀξίωμα πὺ τῆς ταιριάζει.

Καὶ ἄλλα γιὰ τὸ νοῦ.

70. Ἐπίσης πρέπει καὶ ὁ ἴδιος ὁ νοῦς, σὰν ἀμερῆς καὶ ἀπλῆ καὶ αὐτοτελῆς οὐσία πὺ εἶναι, καθαρὴ καὶ φωτοειδῆς, νὰ προσέχει καὶ νὰ φυλάγει τὸν ἑαυτὸ του ἀμέτοχο καὶ μακριὰ ἀπὸ αὐτήν, δηλαδή τῆ φαντασία, ἀφοῦ καὶ αὐτὸς ἔχει ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του δύναμη φυσικὴ γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ καὶ γιὰ νὰ κινεῖται καὶ νὰ περιστρέφεται καὶ νὰ ἐπανέρχεται ἀκράτητα πρὸς τὸν ἑαυτὸ του. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι ἡ στάση τοῦ νοῦ, πρᾶγμα πὺ γίνεται σ’ αὐτὸν ἀπὸ τῆ θεία χάρη, σύμφωνα μὲ τὸν Ἰωάννη τῆς Κλίμακος πὺ λέγει· “Τὸ νὰ σταματήσει τὸν νοῦ, εἶναι ἔργο μόνου τοῦ ἁγίου Πνεύματος”. Γιατὶ ὁ νοῦς, ἂν καὶ εἶναι δύναμη τῆς ψυχῆς καὶ κινεῖται καὶ κατευθύνεται κατὰ κάποιον τρόπο ἀπὸ αὐτήν, ἀλλ’ ὅμως εἶναι καὶ ὀνομάζεται καὶ ὀφθαλμὸς αὐτῆς, καθόσον εἶναι προικισμένος, ὅπως εἶπαμε, καὶ μὲ κάποιον δικὴν του φυσικὴν δύναμιν, ἀπλῆ καὶ αὐτοτελῆ. Γι’ αὐτὸ λοιπὸν καὶ ὅταν βρῖσκεται σὲ φυσικὴ σχέση πρὸς τὴν ψυχὴ καὶ τὶς δυνάμεις αὐτῆς, τότε εἶναι καὶ δυνάμει νοῦς, πρᾶγμα πὺ καλεῖται καὶ ψυχικὸς ἄνθρωπος⁶⁷. Ὅταν ὅμως ἀναλάβει τὴ δικὴν του τῆ φυσικὴ καὶ ἀπλῆ οὐσιώδη ἀξία καὶ λαμπρότητα, τὴν ἀμερῆ καὶ αὐτοτελῆ καὶ αὐτεξούσια, δηλαδή ὅταν ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὶς σωματικὲς καὶ ψυχικὲς φυσικὲς σχέσεις καὶ κινήσεις, καὶ ἀξιωθεῖ ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι δυνάμει νοῦς, νὰ γίνῃ ἐνεργεῖα νοῦς, δηλαδή ὅταν προκόψει καὶ φτάσει στὸν πάνω ἀπὸ τὴ φύση τοῦ πνευματικὸ ἄνθρωπο, τότε λοιπὸν ἐπανέρχεται πάντοτε ἀπαρέγκλιτα στὸν ἑαυτὸ του καὶ μέσω τοῦ ἑαυτοῦ ἀνεβαίνει τελείως ἀκράτητος πρὸς τὴν ἐννοια ἀποκλειστικὰ τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀδιαμόρφωτη καὶ ἀσχημάτιστη καὶ ἀπλῆ, ὅπως λέγει ὁ μέγας Βασίλειος· “Ὁ

67. Πρὸβλ. Α’ Κορ. 2, 14.

δαννύμενος ἐπὶ τὰ ἔξω, μηδὲ ὑπὸ τῶν αἰσθητηρίων ἐπὶ τὸν κόσμον διαχεόμενος, ἐπάνεισι μὲν πρὸς ἑαυτόν, δι' ἑαυτοῦ δὲ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ ἔννοιαν ἀναβαίνει, κάκεινῃ τῷ κάλλει περιλαμπόμενος τε καὶ ἐλλαμπόμενος, καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως λήθην λαμβάνει·
 5 καὶ οὕτω γοῦν καὶ τὸ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν⁸ αὐτοῦ ὁ νοῦς ἀναλαμβάνει καὶ ἀποσώζει, νοῦς ὢν καὶ δι' ἑαυτοῦ ἀμέσως νοερῶς τῷ θείῳ κῶ, δηλαδή τῷ Θεῷ, ἐνούμενός τε καὶ συγγινόμενος. Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ ἐργασία ἡ κατὰ κύκλον κίνησις, δηλονότι ἡ πρὸς αὐτὸν τὸν νοῦν ἑαυτοῦ ἐπάνοδος καὶ στροφή καὶ ἔνωσις, καὶ
 10 ἡ δι' ἑαυτοῦ πρὸς τὸν Θεόν, ἣτις καὶ μόνῃ τῷ ὄντι πέφυκεν ἀπλανῆς καὶ ἄπταιστος, ὡς ἄσχετος οὐσα καὶ ἄμεσος καὶ ὑπὲρ νόησιν ἔνωσις καὶ ὑπὲρ ὄρασιν ὄρασις". Καὶ λέγει ὁ μέγας Διονύσιος
 "Ψυχῆς κίνησις ἐστὶ, κυκλικὴ μὲν, ἡ εἰς ἑαυτὴν εἴσοδος ἀπὸ τῶν ἔξω καὶ τῶν νοερῶν αὐτῆς δυνάμεων ἡ ἐνοειδῆς συνέλιξις, ὥσπερ
 15 ἔν τινι κύκλῳ, τὸ ἀπλανὲς αὐτῇ δωρουμένη καὶ ἀπὸ τῶν πολλῶν τῶν ἔξωθεν αὐτὴν ἐπιστρέφουσα καὶ συνάγουσα πρῶτον εἰς ἑαυτήν, εἶτα ὡς ἐνοειδῆ γενομένην, ἐνοῦσα ταῖς ἐνιαίως ἠνωμέναις δυνάμεσι καὶ οὕτως ἐπὶ τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν χειραγωγούσα, τὸ ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα καὶ ἐν καὶ ταῦτόν καὶ ἀναρχον καὶ ἀτελεύ-
 20 τητον. Ἐλικοειδῶς δὲ ψυχὴ κινεῖται, καθ' ὅσον οἰκείως ἑαυτῇ τὰς θείας ἐλλάμπεται γνώσεις, οὐ νοερῶς καὶ ἐνιαίως, ἀλλὰ λογικῶς καὶ διεξοδικῶς, καὶ οἷον συμμίκτοις καὶ μεταδατικαῖς ἐνεργείαις. Τὴν κατ' εὐθεΐαν δέ, ὅταν οὐκ εἰς ἑαυτὴν εἰσιοῦσα καὶ ἐνικῆ νοερότητι κινουμένη· τοῦτο γάρ, ὡς ἔφην, ἐστὶ τὸ κατὰ κύκλον· ἀλλὰ
 25 πρὸς τὰ περὶ αὐτὴν προϊοῦσα καὶ ἀπὸ τῶν ἔξωθεν, ὥσπερ ἀπὸ τινῶν συμβόλων πεποικιλμένων καὶ πεπληθυσμένων ἐπὶ τὰς ἀπλᾶς καὶ ἠνωμένας ἀνάγεται θεωρίας". Καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος
 "Τὴν ἄμεσον λαβὼν ἔνωσιν πρὸς τὸν Θεόν ὁ νοῦς, τὴν τοῦ νοεῖν καὶ νοεῖσθαι κατὰ φύσιν παντελῶς δύναμιν ἔχει σχολάζουσαν·
 30 ὅπηνίκα γοῦν ταύτην λύση, νοήσας τί τῶν μετὰ Θεὸν διεκρίθη, τεμῶν τὴν ὑπὲρ νόησιν ἔνωσιν, καθ' ἣν ἕως ἐστὶ τῷ Θεῷ συνημμέ-

νοῦς πού δὲν διασκορπίζεται πρὸς τὰ ἔξω, οὔτε μέσω τῶν αἰσθητηρίων διαχέεται στὸν κόσμο, ἐπιστρέφει βέβαια στὸν ἑαυτό του, μέσω ὅμως τοῦ ἑαυτοῦ ἀνεβαίνει πρὸς τὴν ἔννοια τοῦ Θεοῦ, καὶ περιλαμβάνομενος καὶ καταφωτιζόμενος ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ κάλλος, λησιμονεῖ καὶ τὴν ἴδια τὴ φύση του, καὶ ἔτσι ἀποκτᾶ ὁ νοῦς καὶ πάλι τὸ «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσή»⁶⁸ του μὲ τὸν Θεὸ καὶ τὸ διατηρεῖ, ἀφοῦ εἶναι νοῦς, καὶ μέσω τοῦ ἑαυτοῦ του ἐνώνεται καὶ συναναστρέφεται ἄμεσα καὶ νοερὰ μὲ τὸν θεῖο Νοῦ, δηλαδή τὸν Θεό. Αὐτὴ ἡ ἐργασία εἶναι ἡ κατὰ κύκλον κίνηση, δηλαδή ἡ ἐπάνοδος καὶ στροφή καὶ ἔνωση τοῦ νοῦ μὲ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του, καὶ μέσω τοῦ ἑαυτοῦ μὲ τὸν Θεό, ἡ ὁποία εἶναι καὶ ἡ μόνη πραγματικὰ ἀπαλλαγμένη ἀπὸ πλάνες καὶ σφάλματα, ἐπειδὴ εἶναι ἔνωση καὶ ὄραση ἄσυγκράτητη καὶ ἄμεση πού ὑπερβαίνει κάθε νόηση καὶ κάθε ὄραση". Λέγει ἐπίσης καὶ ὁ μέγας Διονύσιος: "Κυκλικὴ κίνηση τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ εἴσοδος αὐτῆς στὸν ἑαυτό της ἀπὸ τὰ ἔξω καὶ ἡ σὲ μᾶ ἐνότητα συσπείρωση τῶν νοερῶν δυνάμεών της, σὰν σὲ κάποιο κύκλο, πρᾶγμα πού τῆς χαρίζει τὴ δυνατότητα νὰ μὴ περιπλανιέται καὶ νὰ ἐπιστρέφει ἀπὸ τὰ πολλὰ ἔξωτερικὰ πράγματα καὶ νὰ συγκεντρώνεται πρῶτα στὸν ἑαυτό της, καὶ ἔπειτα, ἀφοῦ γίνε ἐνιαία, τὴν ἐνώνει μὲ τὶς ἐνιαῖα ἐνωμένες δυνάμεις, καὶ ἔτσι τὴν χειραγωγεῖ πρὸς τὸ καλὸ καὶ ἀγαθό, πού βρῖσκεται πάνω ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα, καὶ εἶναι ἓνα καὶ τὸ ἴδιο καὶ ἀναρχο καὶ ἀτελεύτητο. Ἐλικοειδὴς κίνηση τῆς ψυχῆς εἶναι ἐκείνη, κατὰ τὴν ὁποία δέχεται αὐτὴ τὸ φωτισμὸ τῶν θείων γνώσεων κατὰ τρόπο οἰκεῖο πρὸς αὐτήν, ὄχι νοερὰ καὶ ἐνιαῖα, ἀλλὰ λογικὰ καὶ μὲ τρόπο κατάλληλο σ' αὐτήν, καὶ μὲ σύνθετες καὶ μεταβατικὲς ἐνέργειες. Ἡ κατ' εὐθεῖαν πάλι κίνηση τῆς ψυχῆς εἶναι ἐκείνη, κατὰ τὴν ὁποία αὐτὴ δὲν ἐπιστρέφει στὸν ἑαυτό της καὶ δὲν κινεῖται μὲ ἐνικὴ νοερότητα, γιατί αὐτό, ὅπως εἶπα, εἶναι ἡ κυκλικὴ κίνηση, ἀλλὰ μεταβαίνει στὰ γύρω ἀπὸ αὐτήν, καὶ ἀπὸ τὰ ἔξωτερικὰ, σὰν ἀπὸ κάποια σύμβολα ποικίλα καὶ πολλὰ ἀνυψώνεται πρὸς τὶς ἀπλὲς καὶ ἐνωμένες θεωρίες". Καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος: "Ὅταν ὁ νοῦς λάβει τὴν ἄμεση ἔνωση μὲ τὸν Θεό, τότε ἔχει τελείως ἀδρανῆ τὴ φυσικὴ δυνάμη του νὰ νοεῖ καὶ νὰ νοεῖται. Ὅταν λοιπὸν λύσει αὐτήν, ἐπειδὴ σκέφθηκε κάτι πού τὸν διέσπασε ἀπὸ τὸν Θεό, τότε διακόπτεται ἡ ἔνωσή του μὲ αὐτὸν πού

68. Γεν. 1, 26.

νος, ὡς ὑπὲρ φύσιν καὶ τῇ μεθέξει Θεός γεγεννημένος, καθάπερ ὄρος ἀκίνητον, ἑαυτοῦ τὸν τῆς φύσεως μετατίθησι νόμον". Καὶ αὐθις "Νοῦς καθαρὸς, τῇ περὶ τὴν αἰτίαν ἐνώσει σχέσιν ἔλαβεν ὑπὲρ νόησιν, καθ' ἣν ἀποπαύσας τὴν πολυποίκιλον πρὸς τὰ μετὰ τὴν 5 αἰτίαν αὐτοῦ φυσικὴν κίνησιν τε καὶ σχέσιν, μόνης ἀγνώστως ἀντέχεται, κατὰ τὴν ἀφθεγκτον λῆξιν γεγεννημένος, τῆς ὑπὲρ νόησιν παμμακαρίστου σιγῆς, ἣν δηλῶσαι παντελῶς οὐ δύναται λόγος ἢ νόησις, ἀλλὰ μόνη κατὰ μέθεξιν ἢ πείρα τῶν ἀξιωθέντων τῆς ὑπὲρ νόησιν ἀπολαύσεως, ἥς σημεῖόν ἐστιν εὐγνωστόν τε καὶ πᾶσι κα- 10 τάδηλον, ἢ κατὰ διάθεσιν πρὸς τὸν αἰῶνα τοῦτον παντελῆς ἀναισθησία τῆς ψυχῆς καὶ διάστασις. Πρὸς τοῦτο τοίνυν μὴ συνεργοῦμενος ὁ νοῦς παρὰ τῆς ψυχῆς, ἦτοι τὸ πρὸς Θεὸν αἰεὶ κινεῖσθαι, μήτε ἀφ' ἑαυτοῦ κατορθῶν καὶ διενεργῶν τὸ οἰκεῖον, ἤγουν, τὸ πρὸς ἑαυτὸν ἐπανέρχεσθαι, καὶ οὕτως ἀσχέτως εἰς τὴν περὶ Θε- 15 οῦ ἔννοιαν ἀναβαίνειν· μᾶλλον δὲ μὴ παρ' ἑκατέρων τοῦτο καρπούμενος, ἀλλὰ τῇ φαντασίᾳ ἐνούμενος, ἥδη λοιπὸν καὶ ποικίλλεται καὶ μακρὰν ἀπέχει τοῦ Θεοῦ".

Ἔτι περὶ καθαρᾶς προσευχῆς.

σα. Καὶ λέγει ὁ ἅγιος Νεῖλος "Αγωνίζου στήσαι τὸν νοῦ σου 20 κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς κωφὸν καὶ ἄλαλον, καὶ οὕτω δυνήσῃ προσεύξασθαι". Ἔτι· "Εγὼ τὸ ἐμὸν λέξω, ὃ καὶ νεωτέροις εἶρηκα· "Μακάριός ἐστιν ὁ νοῦς, ὃς κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς τελείαν ἀμορφίαν ἐκτήσατο"". Καὶ ὁ ἅγιος Φιλόθεος "Σπάνιόν ἐστιν εὐρεῖν τοὺς τῷ λογικῷ ἡσυχάζοντα, κάκεινων 25 μόνων ἐστίν, οἵτινες τὴν θεῖαν χαρὰν καὶ παράκλησιν διὰ τοῦδε τοῦ πράγματος ἐν ἑαυτοῖς ἔχειν διὰ παντὸς μηχανῶνται". Καὶ ὁ μέγας δὲ Βασίλειος "Εὐχή καλή, ἢ ἐναργῆ ἐμποιοῦσα τοῦ Θεοῦ ἔννοιαν τῇ ψυχῇ· καὶ τοῦτό ἐστι τοῦ Θεοῦ ἐνοίκησις⁶⁸, τὸ διὰ τῆς

68α. Φιλολαλία, τόμ. σελ. 300, κεφ. 11, καὶ σελ. 324, κεφ. 117.

68β. Φιλοκαλία, τόμ. 17, σελ. 436, κεφ. 3.

ξεπερνᾷ κάθε νόηση, κατὰ τὴν ὁποία, ὅσο εἶναι ἐνωμένος μὲ τὸν Θεό, μεταθέτει ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του σὰν βουνὸ ἀμετακίνητο τὸ νόμος τῆς φύσεως, ἐπειδὴ ὑπερέβη τὴ φύση του καὶ ἔγινε κατὰ μετοχὴ θεός”. Καὶ πάλι: “Ὁ καθαρὸς νοῦς μὲ τὴν ἔνωσή του μὲ τὴν αἰτία τῶν ὄντων ἀποκτᾷ μὴ σχέση πού ξεπερνᾷ κάθε νόηση, καὶ παύοντας τὴν πολυποικίλη φυσικὴ κίνηση καὶ σχέση του πρὸς τὰ πράγματα πέρα ἀπὸ τὴν αἰτία, προσηλώνεται, φτάνοντας στὴν ἀνεκφραστὴ κατὰληξή του, κατὰ τρόπο ἀκατανόητο, μόνο στὴν πάνω ἀπὸ κάθε νόηση παμμάριστη σιγή, τὴν ὁποία δὲν μπορεῖ καθόλου νὰ φανερώσει λόγος ἢ νόηση, ἀλλὰ μόνον ἡ πείρα ἐκείνων πού ἀξιώθηκαν νὰ τὴν ἀπολαύσουν κατὰ μετοχὴ καὶ πέρα ἀπὸ τὴ νόησης, καὶ τῆς ὁποίας σημάδι εὐδιάκριτο καὶ ὀλοφάνερο σὲ ὅλους εἶναι ἡ κατὰ προαίρεση πλήρης ἀναισθησία καὶ ἀποκοπὴ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸν αἰῶνα αὐτόν. “Ὅταν λοιπὸν δὲν βοηθεῖται ὁ νοῦς ἀπὸ τὴν ψυχὴ πρὸς τὸ σκοπὸ αὐτό, δηλαδή τὸ νὰ κινεῖται πάντοτε πρὸς τὸν Θεό, καὶ οὔτε καὶ ὁ ἴδιος κατορθώνει νὰ πραγματοποιεῖ τὸ δικό του ἔργο, δηλαδή τὸ νὰ ἐπιστρέφει στὸν ἑαυτὸ του καὶ ἔτσι νὰ ἀνεβαίνει ἐλεύθερος στὴν ἔννοια τοῦ Θεοῦ, ἢ καλύτερα ὅταν δὲν καρπώνεται αὐτὸ καὶ ἀπὸ τὰ δύο, ἀλλὰ ἐνώνεται μὲ τὴ φαντασία, τότε πιά καὶ πολύμορφος παρουσιάζεται καὶ βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ τὸν Θεό”.

Καὶ ἄλλα γιὰ τὴν καθαρὴ προσευχή.

71. Λέγει ὁ ἅγιος Νεῖλος^{68α}. “Νὰ ἀγωνίζεσαι νὰ κρατήσεις τὸ νοῦ σου κατὰ τὸν καιρὸ τῆς προσευχῆς κωφὸ καὶ ἄλαλο, καὶ ἔτσι θὰ μπορέσεις νὰ προσευχηθεῖς”. Ἐπίσης: “Ἐγὼ θὰ πῶ κάτι δικό μου, τὸ ὁποῖο ἔχω πεῖ καὶ σὲ νεώτερους: Εἶναι μακάριος ὁ νοῦς ἐκεῖνος πού κατὰ τὸν καιρὸ τῆς προσευχῆς ἀπέκτησε πλήρη ἀμορφία”. Καὶ ὁ ἅγιος Φιλόθεος^{68β}. “Εἶναι σπάνιο νὰ βρεῖ κανεὶς ἀνθρώπους πού νὰ βρίσκεται τὸ λογικὸ τους σὲ ἡσυχία: αὐτὸ τὸ πετυχαίνουν μόνο ἐκεῖνοι πού μηχανεύονται μὲ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα νὰ ἔχουν πάντοτε μέσα τους τὴ θεία χαρὰ καὶ παρηγοριά”. Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος: “Προσευχὴ καλὴ εἶναι ἐκείνη πού δημιουργεῖ στὴν ψυχὴ ὀλοκάθαρη τὴν ἔννοια τοῦ Θεοῦ· καὶ αὐτὸ ἀκριδῶς εἶναι ἡ κατοίκηση τοῦ Θεοῦ μέσα μας⁶⁹,

69. Β' Κορ. 6, 16.

μνήμης ἐνιδρυμένον ἔχειν ἐν ἑαυτῷ τὸν Θεόν, ὅταν μὴ φροντίσι γηίναίς τὸ συνεχές τῆς μνήμης διακόπτηται, μηδὲ τοῖς ἀπροσοδοκίτοις πάθεσιν ὁ νοῦς ἐκταράσσηται, ἀλλὰ πάντα ἀποφεύγων ὁ φιλόθεος, ἐπὶ Θεὸν ἀναχωρῇ.

5 Ὅτι ἄλλο ἀπάθεια νοός, καὶ ἕτερον προσευχὴ ἀληθῆς,
δ καὶ μείζον.

οβ. Ἰστέον τοίνυν καὶ τοῦτο, ὡς εἶπερ καὶ κατὰ τὸν ἅγιον Μάξιμον “Οὐ δύναται ὁ νοῦς ἐκ μόνης τῆς πράξεως ἀπαθῆς γενέσθαι, εἰ μὴ διαδέχωνται αὐτὸν πολλαὶ καὶ ποικίλαι θεωρίαι”.
10 Ἀλλ’ οὖν πάλιν κατὰ γε τὸν θειότατον Νεῖλον, ἔνεστι καὶ ἀπαθῆ γεγεννημένον, καὶ μὴ προσεύχεσθαι ἀληθῶς, ἀλλὰ ποικίλλεσθαι καὶ μακρὰν ἀπέχειν ἀπὸ Θεοῦ. Φησὶ γὰρ οὗτος ὁ πατήρ περὶ τοῦ τοιούτου οὕτω· “Κἂν ὑπὲρ τὴν σωματικὴν θεωρίαν ὁ νοῦς γένηται, οὕτω τέλειον τὸν τοῦ Θεοῦ τόπον ἐθεάσατο· δύναται γὰρ ἐν τῇ
15 τῶν νοημάτων εἶναι γνώσει καὶ ποικίλλεσθαι πρὸς αὐτήν”. Ἔτι· “Οὐχ ὁ ἀπαθείας τετυχηκώς, ἤδη καὶ προσεύχεται ἀληθῶς δύναται γὰρ ἐν τοῖς ψιλοῖς νοήμασιν εἶναι καὶ ἐν ταῖς ἱστορίαις αὐτῶν περισπᾶσθαι καὶ μακρὰν ἀπέχειν ἀπὸ Θεοῦ”. Ἔτι· “Οὐκ ἂν ὅτι μὴ ἐγχρονίζῃ ὁ νοῦς ἐν τοῖς ψιλοῖς νοήμασι τῶν πραγμάτων, ἤδη καὶ
20 προσευχῆς κατέληφε τόπον· δύναται γὰρ ἐν τῇ θεωρίᾳ εἶναι τῶν πραγμάτων καὶ ἐν τοῖς λόγοις αὐτῶν ἀδολεσχεῖν, ἅπερ, εἰ καὶ ψιλὰ ῥήματά εἰσιν, ἀλλ’ ὡς πραγμάτων ὄντα θεωρήματα, τυποῦσι τὸν νοῦν καὶ μακρὰν ἀπάγουσιν ἀπὸ Θεοῦ”. Λέγει δὲ καὶ ὁ τῆς Κλίμακος “Ὡν ὁ νοῦς μεμάθηκεν ἀληθῶς εὐχεσθαι, οὗτοι Κυρίως
25 κυρίως ἐνώπιοι ἐνωπίῳ λαλοῦσιν⁹⁰, ὡς οἱ πρὸς τὸ οὐς τοῦ βασιλέως Ἐκ δὲ τούτων καὶ τῶν τοιούτων δύνασαι ἀκριβῶς συνιδεῖν τὴν τῶν ἑκατέρων πολιτειῶν διαφορὰν καὶ ἀσύγκριτον σύγκρισιν, τῆς κατὰ παραδοχὴν, φασμέν, καὶ τῆς κατ’ ἐπιβολὴν τῆς μὲν γὰρ

69α. Φιλοκαλία, τόμ. 14, σελ. 212, κεφ. 5.

69β. Φιλοκαλία, τόμ. 11B, σελ. 310, κεφ. 57, σελ. 308, κεφ. 55, 56.

τὸ νὰ ἔχει κανεὶς μὲ τὴ μνήμη του ἐγκατεστημένο μέσα του τὸν Θεό, ὅταν δηλαδή δὲν διακόπτεται ἢ συνέχεια τῆς μνήμης μὲ γήινες φροντίδες, οὔτε διαταράσσεται ὁ νοῦς ἀπὸ τὰ ἀπροσδόκητα πάθη, ἀλλὰ ἀποφεύγοντάς τα ὅλα ὁ φιλόθεος, ἀναχωρεῖ πρὸς τὸν Θεό.

Ἔστι ἄλλο εἶναι ἀπάθεια τοῦ νοῦ, καὶ ἄλλο ἀληθινὴ προσευχὴ, πρᾶγμα ποῦ εἶναι μεγαλύτερο.

72. Πρέπει λοιπὸν νὰ γνωρίζομε κι αὐτό, ὅτι, ἂν καὶ σύμφωνα μὲ τὸν ἅγιο Μάξιμο^{69α}, “Δὲν μπορεῖ ὁ νοῦς ἀπὸ μόνη τὴν πράξη νὰ ἐπιτύχει τὴν ἀπάθεια, ἐὰν δὲν ἔχει πολλές καὶ ποικίλες διαδοχικὲς θεωρίες”, ἀλλ’ ὅμως πάλι σύμφωνα μὲ τὸν θειότατο Νεῖλο, μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐπιτύχει τὴν ἀπάθεια, ἔστω κι ἂν δὲν προσεύχεται ἀληθινά, ἀλλὰ νὰ παρουσιάζεται ποικιλόμορφος ὁ νοῦς του καὶ νὰ βρῖσκεται μακριὰ ἀπὸ τὸν Θεό. Λέγει λοιπὸν ὁ πατέρας αὐτὸς γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ τὰ ἐξῆς^{69β}. “Κι ἂν ἀκόμα ὁ νοῦς φτᾶσει πάνω ἀπὸ τὴ σωματικὴ θεωρία, ὅμως δὲν εἶδε ἀκόμα τέλεια τὸν τόπο τοῦ Θεοῦ· γιατί μπορεῖ νὰ βρῖσκεται στὴ γνώση τῶν νοημάτων, καὶ νὰ παρουσιάζεται ποικιλόμορφος σύμφωνα μ’ αὐτήν”. Ἐπίσης: “Ἐκεῖνος ποῦ πέτυχε τὴν ἀπάθεια, δὲν σημαίνει ὅτι καὶ προσεύχεται ἀληθινά· γιατί μπορεῖ κανεὶς νὰ βρῖσκεται στὰ ἀπλά νοήματα τῶν πραγμάτων καὶ νὰ περισπᾶται ἀπὸ τὶς διηγήσεις αὐτῶν καὶ νὰ βρῖσκεται μακριὰ ἀπὸ τὸν Θεό”. Ἀκόμα: “Δὲν σημαίνει, ἂν ὁ νοῦς δὲν χρονοτριβεῖ στὰ ἀπλά νοήματα τῶν πραγμάτων, ὅτι ἔφτασε ἤδη καὶ στὸν τόπο τῆς προσευχῆς· γιατί μπορεῖ νὰ βρῖσκεται στὴ θεωρία τῶν πραγμάτων καὶ νὰ καταγίνεται λεπτομερειακὰ μὲ τοὺς λόγους αὐτῶν, τὰ ὁποῖα, ἂν καὶ εἶναι ἀπλά λόγια, ὅμως, ἐπειδὴ εἶναι θεωρίες πραγμάτων, ἀφήνουν τὶς εἰκόνες τοὺς στὸ νοῦ καὶ τὸν ὀδηγοῦν μακριὰ ἀπὸ τὸν Θεό”. Λέγει ἐπίσης καὶ ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος: “Ἐκεῖνοι ποῦ ὁ νοῦς τοὺς ἔχει μάθει νὰ προσεύχεται ἀληθινά, αὐτοὶ κυρίως εἶναι ἐκεῖνοι ποῦ μλοῦν στὸν Κύριο πρόσωπο πρὸς πρόσωπο⁷⁰, ὅπως ἐκεῖνοι ποῦ μλοῦν στὸ αὐτὶ τοῦ βασιλιᾶ”. Ἀπὸ αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοια μ’ αὐτὰ μπορεῖς μὲ ἀκρίβεια ν’ ἀντιληφθεῖς τὴ διαφορά καὶ τὴν ἀσύγκριτη σύγκριση τῶν δύο πνευματικῶν ἐργασιῶν, ἐννοῶ τῆς “κατὰ παραδοχὴν” καὶ τῆς “κατ’

70. Πρὸβλ. Ἐξ. 33, 11.

ἔργον μελέται καὶ πολλαὶ καὶ ποικίλαι θεωρίαι, τῆς δὲ ἐργασία ἡ ἀληθῆς προσευχῆ· πρὸς δέ, καὶ ὅτι ἄλλο νοὸς ἀπάθεια, καὶ ἕτερον προσευχῆ ἀληθῆς. Ἔτι τε, ὡς ὁ ἔχων τὴν ἀληθῆ προσευχὴν, κατὰ τοὺς Ἁγίους, κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην καὶ τὸν νοῦν ἀπαθῆ κεκτη-
 5 σθαι πέφυκε· οὐ μὴν δὲ καὶ ὁ ἔχων μόνον τὸν νοῦν ἀπαθῆ, δεδύ-
 νηται κεκτηθῆσθαι καὶ τὴν ἀληθῆ προσευχὴν. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως.
 Ὁ δὲ λόγος ἐπανερχέσθω πρὸς τὰ προκείμενα. Ἐπεὶ οὖν οὐ μόνον
 παρὰ τὰ προειρημένα, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ μνήμη τῶν ἀγαθῶν τε καὶ
 ἐναντίων ἐκτυποῦν ἀθρόως τὸν νοῦν καὶ πρὸς φαντασίαν ἄγειν
 10 εἴωθέ πως, δεῖ καὶ περὶ τούτου ὀλίγον διασημᾶναι.

**Ἔτι περὶ φαντασιῶν καὶ ἐκτυπωμάτων τοῦ νοῦ καὶ τῶν
 τῆς πλάνης καὶ τῆς ἀληθείας σημείων· τίνα τὰ τῆς
 πλάνης σημεῖα.**

ογ'. Ἡσυχάζων καὶ μόνος· βουλόμενος εἶναι μετὰ μόνου τοῦ
 15 Θεοῦ, μηδέποτε παραδέξῃ εἴ τι δ' ἂν ἴδῃς αἰσθητὸν ἢ νοερὸν, ἔσω-
 θέν σου ἢ ἔξωθεν, κἂν εἶδος δῆθεν Χριστοῦ ἢ ἀγγέλου ἢ ἁγίου
 μορφὴν ἢ φωτὸς ἐκτύπωμα, φανταζόμενον τῷ νοῖ, ἀλλὰ μένε ἀπι-
 στῶν καὶ βαρούμενος εἰς τοῦτο, κἂν ἀγαθὸν εἴη, πρὸ ἐρωτήσεως,
 ὡς εἴπομεν, τῶν ἐμπείρων. Τοῦτο γὰρ ὠφελιμώτατον καὶ Θεῷ
 20 προσφιλέστατόν τε καὶ εὐαπόδεκτον. Ἔσο δὲ αἰεὶ τηρῶν σου τὸν
 νοῦν ἄχρουν, ἀμόρφωτον, ἀνείδεον, ἀσχημάτιστον, ἄποιον, ἄπο-
 σον, καὶ μόνα τῆς προσευχῆς ῥήματα προσέχων καὶ μελετῶν καὶ
 διανοούμενος ἔνδον τῆς καρδιακῆς κινήσεως, κατὰ τὸν τῆς Κλί-
 μακος, φάσκοντα· “Ἀρχὴ μὲν προσευχῆς, προσβολαὶ μονολογί-
 25 στας διωκόμεναι ἐκ προουμιῶν αὐτῶν· μεσότης δέ, τὸ ἐν τοῖς λεγο-
 μένοις καὶ μόνοις εἶναι τὴν διάνοιαν· τέλος δὲ ταύτης, ἀρπαγὴ
 πρὸς Κύριον”. Καὶ ὁ ἅγιος δὲ Νεῖλος οὕτω φησὶν· “Ἔστι μὲν προ-
 ηγουμένη τῶν τελείων προσευχῆ, ἀρπαγὴ τις τοῦ νοῦ καὶ τῶν κατ’

ἐπιβολήν". Γιατί τῆς δεύτερης ἔργο εἶναι οἱ μελέτες καὶ οἱ πολλὲς καὶ ποικίλες θεωρίες, ἐνῶ τῆς πρώτης ἐργασία εἶναι ἡ ἀληθινὴ προσευχή. Καὶ ἀκόμα, ὅτι ἄλλο εἶναι ἀπάθεια τοῦ νοῦ, καὶ ἄλλο ἀληθινὴ προσευχή. Ἐπίσης, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τὴν ἀληθινὴν προσευχή, σύμφωνα μὲ τοὺς ἁγίους, ἔχει ὅπωςδήποτε καὶ τὸν νοῦ ἀπαθῆ· ἐκεῖνος ὅμως ποὺ ἔχει μόνο τὸν νοῦ ἀπαθῆ, δὲν μπορεῖ ν' ἀποκτήσει καὶ τὴν ἀληθινὴν προσευχή. Καὶ αὐτὰ βέβαια ἔχουν ἔτσι. Ὁ λόγος ὅμως ἄς ἐπιστρέψει στὰ ἐξεταζόμενα θέματά μας. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὄχι μόνο αὐτὰ ποὺ εἶπαμε προηγουμένως, ἀλλὰ καὶ ἡ ἴδια ἡ μνήμη τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν ἀντίθετων ἀφήνει συνήθως στὸν νοῦ ἀμέσως τὰ ἀποτυπώματά τους καὶ τὸν ὀδηγεῖ στὴ φαντασία, πρέπει νὰ ποῦμε λίγα καὶ γι' αὐτό.

Συνέχεια γιὰ τὶς φαντασίες καὶ τὰ ἀποτυπώματα τοῦ νοῦ, καθὼς καὶ γιὰ τὰ σημάδια τῆς πλάνης καὶ τῆς ἀλήθειας.

Ποιὰ εἶναι τὰ σημάδια τῆς πλάνης.

73. "Ἄν ἡσυχάζεις καὶ θέλεις νὰ εἶσα μόνος μαζί μὲ μόνο τὸν Θεό, ποτὲ νὰ μὴ παραδεχθεῖς ὅ,τιδήποτε κι ἂν δεῖς αἰσθητὸ ἢ νοερό, μέσα σου ἢ ἀπ' ἔξω, κι ἂν ἀκόμα φέρει δῆθεν τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ἢ τὴ μορφὴ ἀγγέλου ἢ ἁγίου, ἢ εἶναι κάποιο φωτεινὸ ἀπεικόνισμα, ποὺ προβάλλει ὡς φαντασία στὸ νοῦ, ἀλλὰ δεῖξε δυσπιστία καὶ ἐπιφυλακτικότητα, ἔστω κι ἂν εἶναι ἀγαθό, προτοῦ νὰ ρωτήσεις, ὅπως εἶπαμε, τοὺς ἔμπειρους σὲ τέτοια πράγματα. Γιατί αὐτὸ εἶναι πάρα πολὺ ὠφέλιμο καὶ πάρα πολὺ ἀγαπητὸ καὶ εὐπρόσδεκτο στὸν Θεό. Νὰ κρατᾶς τὸν νοῦ σου πάντοτε χωρὶς χρῶμα, χωρὶς μορφὴ, χωρὶς εἰκόνες, χωρὶς σχήματα, καὶ μακριὰ ἀπὸ ποιοτικὲς καὶ ποσοτικὲς ἔννοιες, καὶ μόνο τὰ λόγια τῆς προσευχῆς νὰ προσέχεις καὶ νὰ μελετᾶς καὶ νὰ σκέφτεσαι μέσα στὰ κινήματα τῆς καρδιᾶς, σύμφωνα μὲ τὸν Ἰωάννη τῆς Κλίμακος, ποὺ λέγει: "Ἀρχὴ τῆς προσευχῆς εἶναι, τὸ νὰ διώχνει κανεὶς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μονολογώντας τὶς προσβολὲς τῶν λογισμῶν, μεσότητά αὐτῆς, τὸ νὰ παραμένει ἡ σκέψη σὲ ἐκεῖνα μόνο ποὺ λέγονται κατ' αὐτήν, καὶ τέλος αὐτῆς, ἡ ἀρπαγὴ πρὸς Κύριον". Καὶ ὁ ἅγιος Νεῖλος λέγει τὰ ἐξῆς: "Ἡ ἀνώτερη προσευχή εἶναι τῶν τελείων, ἢ ὁποῖα εἶναι ἓνα εἶδος ἀρπαγῆς τοῦ νοῦ καὶ τέλεια ἀπομάκρυνση ἀπὸ

αἴσθησιν ἔκστασις ὀλοσχερῆς, στεναγμοῖς ἀλαλήτοις τοῦ Πνεύματος ἐντυγχάνοντος⁷¹ τῷ Θεῷ, τῷ βλέποντι τὴν τῆς καρδίας διάθεσιν ἀναπτυσσομένην ὥσπερ ἐγγράμματον βιβλίον καὶ τύποις ἀφθόγγους τὸ ἑαυτῆς ἐμφανίζουσας βούλημα· οὕτως ἕως τρίτου
 5 ἡρπάγη ὁ Παῦλος οὐρανοῦ, εἴτε ἐν σώματι ἦν, εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, ἀγνοῶν⁷². οὕτως ὁ Πέτρος ἀνελθὼν ἐπὶ τὸ δῶμα τοῦ προσεύξασθαι, τὴν ὀπτασίαν τῆς ὀθόνης εἶδεν⁷³. Ἡ δευτέρα δὲ μετὰ τὴν πρώτην ἐστὶ προσευχή, τὸ λέγειν τὰ ῥήματα, παρακολουθοῦντος τοῦ νοῦ μετὰ κατανύξεως καὶ εἰδότος ᾧ προσάγει τὴν δέησιν. Με-
 10 σολαβουμένη δὲ προσευχή καὶ πεφυρμένη φροντίσι σωματικαῖς, τῆς τοῦ προσευχομένου ἀφέστηκε καταστάσεως⁷⁴. Μένων τοίνυν ἐν τούτοις, τὰλλα μὴ παραδέχου ἕως καιροῦ εἰρήνης παθῶν καὶ ἐρωτήσεως, ὡς προλέλεκται, τῶν ἐμπείρων. Καὶ ταῦτα μὲν, ἅπερ προεῖπομεν καὶ τὰ τούτοις παρόμοια, τὰ τῆς πλάνης διὰ βραχέος
 15 σήμαντρα “Ὁρα δὲ καὶ τίνα τὰ τῆς ἀληθείας σημεῖα· τὰ δέ γε τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ζωοποιοῦ Πνεύματος σημεῖα, ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια καὶ τὰ ἐξῆς, ὡς φησιν ὁ θεῖος Ἀπόστολος, καρποὺς ἀποκαλῶν αὐτὰ τοῦ θείου Πνεύματος⁷⁴. Λέγει δὲ καὶ αὐ-
 20 θις “ὣς τέκνα φωτὸς περιπατεῖτε· ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ Πνεύματος ἐν πάσῃ ἀγαθωσύνῃ καὶ δικαιοσύνῃ καὶ ἀληθείᾳ», ὧν ἅπαν τὸναντίον ἢ πλάνη κέκμηται”. Λέγει δὲ καὶ τις τῶν θεοσόφων, ἐρωτηθεὶς παρὰ τινος, οὕτω “Περὶ σωτηρίας ἀπλανῆ τρίβον, ὡς εἴρηκας, ἀγαπητέ, πολλαί εἰσιν ὁδοὶ αἱ ἀπάγουσαι εἰς τὴν ζωὴν
 25 καὶ πολλαί αἱ πρὸς θάνατον”. Καὶ προοίῳν “Ἐχεις μίαν ὁδὸν ἀπάγουσαν πρὸς ζωὴν, τὴν τῶν ἐντολῶν Χριστοῦ τήρησιν· ἐπὶ ταύταις ταῖς ἐντολαῖς εὐρήσεις πᾶσαν ἀρετῆς ἰδέαν, ἐξαιρέτως δὲ τὰ τρία ταῦτα, ταπεινώσιν, ἀγάπην καὶ ἔλεος τούτων χωρὶς, οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον⁷⁵”. Καὶ μετὰ βραχέα· “Ταῦτα τὰ τρία ἀκαταμάχητα

71. Ρωμ. 8, 26.

73. Πράξ. 10, 11-16.

72. Β' Κορ. 14, 2.

74. Γαλ. 5, 22.

τὰ αἰσθητὰ, καθὼς μὲ στεναγμούς ἀλάλητους μεσιτεύει τὸ Πνεῦμα⁷¹ πρὸς τὸν Θεό, πού βλέπει τὴ διάθεση τῆς καρδιᾶς ν' ἀνοίγει σὰν βιβλίο γραμμένο καὶ νὰ τοῦ παρουσιάζει τὴν ἐπιθυμία της μὲ ἄφωνους φθόγγους. Ἔτσι ἀρπάχθηκε μέχρι τὸν τρίτο οὐρανὸ ὁ Παῦλος, μὴ γνωρίζοντας ἂν ἦταν μὲ τὸ σῶμα, ἢ χωρὶς τὸ σῶμα⁷². Ἔτσι καὶ ὁ Πέτρος, ὅταν ἀνέβηκε στὸ ἀνώγιο γιὰ νὰ προσευχηθεῖ, εἶδε τὴν ὀπτασία τῆς ὀθόνης⁷³. Ἡ δεύτερη μετὰ τὴν πρώτη προσευχὴ εἶναι, τὸ νὰ λέγει κανεὶς τὰ λόγια, καὶ ὁ νοῦς νὰ παρακολουθεῖ μὲ κατάνυξη καὶ ἐπίγνωση σὲ ποιὸν ἀπευθύνει τὴν παράκληση. Προσευχὴ ὅμως πού διασπᾶται καὶ ἀναμιγνύεται μὲ σωματικὲς φροντίδες, βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ τὸν ἐπιδιωκόμενο σκοπὸ τοῦ προσευχομένου. Ἐσὺ λοιπὸν, τηρώντας ὅλα αὐτὰ, νὰ μὴ παραδέχεσαι τὰ ἄλλα μέχρι πού νὰ εἰρηνεύσουν τὰ πάθη καὶ νὰ ζητήσεις, ὅπως ἔχει λεχθεῖ προηγουμένως, τίς συμβουλὲς ἐκείνων πού ἔχουν πείρα σ' αὐτὰ. Καὶ αὐτὰ βέβαια μὲ συντομία, τὰ ὅσα εἶπαμε προηγουμένως καὶ τὰ παρόμοια μ' αὐτὰ, εἶναι τὰ σημάδια τῆς πλάνης. Πρόσεχε τώρα καὶ ποιά εἶναι τὰ σημάδια τῆς ἀλήθειας. Τὰ σημάδια λοιπὸν τῆς ἀλήθειας καὶ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ζωοποιοῦ Πνεύματος εἶναι ἡ ἀγάπη, ἡ χαρὰ, ἡ εἰρήνη, ἡ μακροθυμία, ἡ χρηστότητα, ἡ ἀγαθωσύνη, ἡ πίστις, ἡ πραότητα, ἡ ἐγκράτεια καὶ τὰ ἕξῃς, ὅπως λέγει ὁ θεῖος Ἀπόστολος, ὀνομάζοντας αὐτὰ καρποὺς τοῦ θείου Πνεύματος⁷⁴. Καὶ πάλι ὁ ἴδιος λέγει: «Νὰ βαδίζετε σὰν τέκνα τοῦ φωτός· γιὰτὶ ὁ καρπὸς τοῦ Πνεύματος φανερῶνεται μὲ κάθε ἀγαθωσύνη καὶ δικαιοσύνη καὶ ἀλήθεια»⁷⁵, ἐνῶ ἡ πλάνη ἔχει τὰ τελείως ἀντίθετα ἀπὸ αὐτὰ. Λέγει ἐπίσης καὶ κάποιος ἀπὸ τοὺς προικισμένους μὲ τὴ σοφία τοῦ Θεοῦ, μὲ ἀφορμὴ τὴν ἐρώτησι πού δέχθηκε ἀπὸ κάποιον, τὰ ἕξῃς: «Γιὰ τὸν ἀπλάνευτο δρόμο τῆς σωτηρίας, πού μὲ ρώτησες, ἀγαπητέ, ὑπάρχουν πολλοὶ δρόμοι πού ὀδηγοῦν στὴ ζωὴ καὶ πολλοὶ πού ὀδηγοῦν στὸ θάνατο». Καὶ προχωρώντας συμπλήρωσε: «Ἐνα δρόμο ἔχεις πού ὀδηγεῖ πρὸς τὴ ζωὴ, τὴν τήρησι τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ. Μέσα σ' αὐτὲς τίς ἐντολὲς θὰ βρεῖς κάθε μορφή τῆς ἀρετῆς, ὅπως ἰδιαίτερα ὅμως αὐτὰ τὰ τρία, τὴν ταπείνωσι, τὴν ἀγάπη καὶ τὸ ἔλεος. Χωρὶς αὐτὰ κανένας δὲ θὰ δεῖ τὸν Κύριο⁷⁶». Καὶ μετὰ ἀπὸ λίγα: «Αὐτὰ εἶναι τὰ τρία ἀκαταμάχητα

75. Ἐφ. 5, 8-9.

76. Πρὸβλ. Ἐβρ. 12, 14.

ὄπλα κατὰ τοῦ διαβολου, ἅπερ ἡ ἁγία Τριάς ἡμῖν ἐδωρήσατο, ταπεινώσιν, λέγω, ἀγάπην καὶ ἔλεος, εἰς ἅπερ οὐδὲ ἀντιβλέψαι δύναται πᾶς ὁ τῶν δαιμόνων ἐσμός οὐκ ἔστι γὰρ παρὰ τούτοις ταπεινώσεως ἵχνος, οἷ γε διὰ τὴν ἔπαρσιν ἐξοφώθησαν⁷⁷ καὶ πῦρ
 5 αὐτοῖς ἠτοιμάσθη αἰώνιον⁷⁸. Ποῦ παρὰ τούτοις ἀγάπης ἢ ἐλέους σκιά, οἱ πρὸς τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἄσπονδον τὴν ἔχθραν ἐκτίσαντο καὶ διηνεκῶς πολεμεῖν οὐ παύονται; Τούτοις λοιπὸν τοῖς ὄπλοις θωρακισθῶμεν, ἅπερ ὁ περιφέρων, ἀνάλωτος τοῖς πολεμίοις καθέστηκε”. Καὶ μετ’ ὀλίγα: “Ταύτην τὴν τρίπλοκον σειράν, ἣν ἡ
 10 ἁγία Τριάς ἐξύφανε καὶ συνέπλεξεν, ὀρῶμεν καὶ τρία οὖσαν καὶ ἓν. Τρία μὲν τοῖς ὀνόμασιν, εἰ δὲ βούλει καὶ ταῖς ὑποστάσεσιν, ἓν δὲ τῇ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ καὶ τῇ πρὸς Θεὸν ἐγγύτητι καὶ νεύσει καὶ οἰκειότητι. Περὶ τούτων εἶρηκεν ὁ Δεσπότης, ὅτι «ὁ ζυγός μου χρηστός ἐστι καὶ τὸ φορτίον μου ἑλαφρόν»⁷⁹, καὶ ὁ ἠγαπημένος,
 15 «καὶ αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ βαρεῖαι οὐκ εἰσιν»⁸⁰”. Καὶ μετὰ τινὰ: “Τούτου ἕνεκα ψυχὴ ἢ ἀνακραθεῖσα Θεῷ διὰ δίον καθαρότητα καὶ τῆς τῶν ἐντολῶν φυλακῆς καὶ τῶν τριῶν τούτων ὄπλων, ἅπερ εἰσὶν αὐτὸς ὁ Θεός, τὸν Θεὸν αὐτὸν ἐνεδύσατο, καὶ γέγονε θέσει θεός, διὰ ταπεινώσεως, ἐλέους τε καὶ ἀγάπης καὶ, τὴν ὑλικὴν δυάδα περάσας
 20 καὶ ὑπεραναβάς τὸ τοῦ νόμου κεφάλαιον⁸¹, τὴν ἀγάπην, λέγω, τῇ ὑπερουσίῳ καὶ ζωαρχικῇ Τριάδι συνήφθη, ἐντυγχάνων ἀμέσως φωτὶ φῶς προσλαμβάνων καὶ εὐφραϊνόμενος χαρὰν ἀδιάδοχον καὶ αἰώνιον”. Ἄλλ’ ἀπόχη καὶ περὶ τούτων. Εἰκὸς δὲ ὡσπερ ἄρα περὶ τῶν τῆς πλάνης καὶ τῆς ἀληθείας διεμνημονεύσαμεν ὡς ἀπὸ μέρους
 25 γνωρισμάτων καὶ καρπῶν, ὅθεν καὶ ἐξ αὐτῶν, ἦτοι τῶν καρπῶν, κατὰ τὸν θεῖον Παῦλον, ἐπιγνωσόμεθα πῶς τοὺς ἐνεργομένους οἴου πνεύματός εἰσιν οὕτω καὶ περὶ τῆς ἐξ ἑκατέρων παρακλήσεως, τῆς θείας φαιμέν καὶ ἀληθοῦς χάριτος, καὶ τῆς ἐπιπλάστου καὶ ἐναντίας, χρήσει πατρικαῖς δέον μικρόν τι διασημάναι. Λέγει τοί-
 30 νυν περὶ ταύτης οὕτως ὁ θεῖος Διάδοχος.

77. Πβλ. Ἰουδα 6.

78. Πβλ. Ματθ. 25, 41.

79. Ματθ. 11, 30.

80. Α' Ἰω. 5, 3.

80α. Δηλαδή τὸν αἰσθητὸ κόσμον τὸν ἀποτελούμενο

ἀπὸ ὕλης καὶ μορφῆς. Βλ. Φιλοκαλία, τόμ. 15Δ, σελ. 70, κεφ. 95.

ὄπλα ἐναντίον τοῦ διαβόλου, τὰ ὅποια μᾶς δώρησε ἡ ἅγια Τριάδα, ἐννοῶ τὴν ταπείνωση, τὴν ἀγάπη καὶ τὸ ἔλεος, στὰ ὅποια δὲν μπορεῖ οὔτε κὰν νὰ ρίξει τὰ βλέμματά του ὁλόκληρο τὸ πλῆθος τῶν δαιμόνων· γιατί δὲν ὑπάρχει σ' αὐτούς ἴχνος ταπεινώσεως, ἀφοῦ αὐτοὶ ἐξαιτίας τῆς ἔπαρσής τους ἔγιναν ζοφεροί⁷⁷ καὶ ἐτοιμάσθηκε γι' αὐτούς αἰῶνια φωτιά⁷⁸. Ποῦ νὰ βρεθεῖ σ' αὐτούς ἔστω καὶ σκιά ἀγάπης ἢ ἐλέους, οἱ ὅποιοι ἔχουν ἀποκτήσει ἄσπονδη ἔχθρα ἐναντίον τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων καὶ δὲν παύουν νὰ τὸν πολεμοῦν διαρκῶς. Μὲ αὐτὰ λοιπὸν τὰ ὄπλα ἃς θωρακισθοῦμε, πού ὅποιος τὰ φέρει ἐπάνω του, καθίσταται ἀκατανίκητος ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς". Καὶ μετὰ ἀπὸ λίγα: "Αὐτὸ τὸ τρίκλωνο σχοινί, πού τὸ ὕφανε καὶ τὸ ἐπλέξε ἡ ἅγια Τριάδα, βλέπομε καὶ τρία νὰ εἶναι καὶ ἓνα. Τρία εἶναι ὡς πρὸς τὰ ὀνόματα, καὶ ἂν θέλεις καὶ ὡς πρὸς τὶς ὑποστάσεις, ἓνα ὁμως ὡς πρὸς τὴ δύναμη καὶ τὴν ἐνέργεια καὶ τὴν ἐγγύτητα καὶ τὴν κλίση καὶ τὴν οἰκειότητα. Γι' αὐτὰ εἶπε ὁ Κύριος, «ὁ ζυγός μου εἶναι ἀγαθὸς καὶ τὸ φορτίο μου ἔλαφρό»⁷⁹, καὶ ὁ ἀγαπημένος μαθητὴς του, «Οἱ ἐντολές του δὲν εἶναι βαριές»⁸⁰". Καὶ μετὰ ἀπὸ λίγα: "Ἐξαιτίας αὐτοῦ ἡ ψυχὴ ποῦ ἀναμίχθηκε μὲ τὸν Θεὸ μὲ τὴν καθαρότητα τοῦ βίου καὶ τὴν τήρηση τῶν ἐντολῶν καὶ τῶν τριῶν αὐτῶν ὄπλων, τὰ ὅποια εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεός, ντύθηκε τὸν ἴδιο τὸν Θεό, καὶ ἔγινε θέσει θεὸς μὲ τὴν ταπείνωση, τὸ ἔλεος καὶ τὴν ἀγάπη, καί, ἀφοῦ πέρασε τὴν ὑλικὴν δυάδα^{80α} καὶ ἀνέβηκε πάνω ἀπὸ τὴν κορωνίδα τοῦ νόμου⁸¹, ἐννοῶ τὴν ἀγάπη, ἐνώθηκε μὲ τὴν ὑπερούσια καὶ ζωαρχικὴ Τριάδα, συναναστρεφόμενος αὐτὴν ἄμεσα, καὶ παίρνοντας φῶς ἀπὸ τὸ φῶς καὶ νοιώθοντας εὐφροσύνη καὶ χαρὰ ἀδιάκοπη καὶ αἰῶνια". Ἄλλ' εἶναι ἀρκετὰ καὶ αὐτά. Εὐλογο ὁμως εἶναι, ὅπως ἀναφέραμε κάποια ἀπὸ τὰ γνωρίσματα καὶ τοὺς καρπούς τῆς πλάνης καὶ τῆς ἀλήθειας, ἀπὸ τοὺς ὁποίους, δηλαδὴ τοὺς καρπούς, σύμφωνα μὲ τὸν θεῖο Παῦλο, θὰ γνωρίσομε ἀπὸ ποιο πνεῦμα διακατέχονται ἐκεῖνοι πού ἐνεργοῦνται ἀπὸ αὐτούς, ἔτσι πρέπει νὰ ἀναφέρομε λίγα, ἀναφέροντας πατερικὲς γνῶμες, καὶ γιὰ τὴν παρηγοριὰ πού μᾶς δίνει ἡ κάθε μὰ ἀπὸ αὐτές, ἡ θεία δηλαδὴ καὶ ἀληθινὴ χάρις, καὶ ἡ ἐπίπλαστη καὶ διαβολικὴ. Λέγει λοιπὸν γι' αὐτὴν ὁ θεῖος Διάδοχος τὰ ἑξῆς^{81α}:

81. Πρὸβλ. Ρωμ. 13, 10.

81α. Φιλοκαλία, τόμ. 9, σελ. 150-156, κεφ. 31-33.

Περὶ παρακλήσεως θείας καὶ ἐπιπλάστου.

οδ'. "Ὅταν ὁ νοῦς ἡμῶν ἄρξηται τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος αἰσθάνεσθαι παρακλήσεως, τότε καὶ ὁ σατανᾶς ἐν ἡδυφανεῖ τινι αἰσθήσει, ἐν ταῖς νυκτεριναῖς ἡσυχίαις, ὅτε τις ὥσπερ εἰς ὕπνου
 5 τινὸς λεπτοτάτου ἔρχεται ῥοπήν, τὴν ψυχὴν παρακαλεῖ. Ἐὰν οὖν ἐν θερμῇ λίσαν μνήμη εὐρεθῆ κρατῶν ὁ νοῦς τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ καὶ ὥσπερ ὄπλῳ κέχρηται κατὰ τῆς ἀπάτης τῷ ἁγίῳ καὶ ἐνδόξῳ ἐκείνῳ ὀνόματι, ἀναχωρεῖ μὲν ὁ πλάνος τοῦ δόλου, εἰς πόλεμον δὲ λοιπὸν ἐνυπόστατον ἐξάπτεται τῆς ψυχῆς
 10 ὅθεν ἐπιγινώσκων ὁ νοῦς τὴν ἀπάτην ἀκριδῶς τοῦ πονηροῦ, πλέον εἰς τὴν πείραν προκόπτει τῆς διακρίσεως". Καὶ αὐθις "Ἡ ἀγαθὴ παρακλήσις, ἐγρηγορότος τοῦ σώματος γίνεται, ἢ καὶ εἰς ὕπνου τινὸς μέλλοντος ἔρχεσθαι ἔμφασις, ὅτε τις ἐν θερμῇ μνήμη τοῦ Θεοῦ, τῇ αὐτοῦ ὥσπερ κεκόλληται ἀγάπῃ. Ἡ δὲ τῆς πλάνης
 15 εἰς λεπτόν τινα αἰεὶ, ὡς εἶπον, ὕπνον ἐλθόντος τοῦ ἀγωνιστοῦ, μετὰ μέσης μνήμης τοῦ Θεοῦ. Ἡ μὲν γάρ, ὡς ἐκ Θεοῦ οὔσα, φανερῶς τὰς ψυχὰς τῶν τῆς εὐσεβείας ἀγωνιστῶν ἐν ἐκχύσει πολλῇ τῆς ψυχῆς παρακαλεῖν πρὸς τὴν ἀγάπην θέλει αὐτοῦ, ἢ δέ, ἐπειδὴ ἐν ἀνέμῳ τινὶ πλάνης ῥιπίζειν τὴν ψυχὴν εἴωθε, κλέπτειν διὰ τοῦ
 20 ὕπνου τοῦ σώματος τὴν πείραν τῆς αἰσθήσεως τοῦ ὑγιαίνοντος νοῦ ἐπιχειρεῖ, ὅτε μάλιστα περὶ τὴν μνήμην τοῦ Θεοῦ χλιαρῶς ἔχει. Ἐὰν οὖν εὐρεθῆ ὁ νοῦς, ὡς εἶπον, μεμνημένος προσεχῶς τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, σκορπίζει μὲν τὴν αὐραν ἐκείνην τὴν ἡδυφανεῖ τοῦ ἐχθροῦ, χαίρων δὲ εἰς τὸν κατ' αὐτοῦ κινεῖται πόλε-
 25 μον, ὡς ὄπλον ἔχων δεύτερον λοιπὸν δεξιὸν μετὰ τὴν χάριν, τὸ ἐκ τῆς πείρας καύχημα". Καὶ πάλιν "Ἐὰν ἀναμφιβόλῳ καὶ ἀφαντάστῳ κινήσει ἡ ψυχὴ πρὸς τὴν ἀγάπην ἐξάπτεται τοῦ Θεοῦ, ἔλκουσα ὥσπερ καὶ τὸ σῶμα εἰς τὸ βάθος τῆς ἀγάπης ἐκείνης τῆς ἀρρήτου, ἐγρηγοροῦντος, ἢ, ᾧ εἴρηκα τρόπον, εἰς ὕπνον ἐρχομένου
 30 τοῦ ὑπὸ τῆς ἀγίας χάριτος ἐνεργομένου, μηδὲν ἄλλο τότε ὅλως ἐννοοῦσα, ἢ τοῦτο μόνον εἰς ὅπερ κινεῖται, εἰδέναι δεῖ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἶναι τὴν ἐνέργειαν ἡδυνομένη γὰρ ὅλη ὑπ' ἐκείνης

Γιὰ τὴ θεία καὶ ἐπίπλαστη παρηγοριά.

74. “Ὅταν ὁ νοῦς μας ἀρχίσει νὰ αἰσθάνεται τὴν παρηγοριά τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τότε καὶ ὁ σατανᾶς κατὰ τὶς ὥρες τῆς νυχτερινῆς ἡσυχίας, ὅταν κανεὶς περιπέσει σὲ ἑλαφρότατο ὕπνο, παρηγορεῖ τὴν ψυχὴ μὲ κάποια γλυκιὰ αἴσθησι. Ἄν λοιπὸν βρεθεῖ ὁ νοῦς νὰ κρατᾶ μὲ πολὺ θερμὴ μνήμη τὸ ἅγιον ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ καὶ νὰ χρησιμοποιεῖ τὸ ἅγιον καὶ ἔνδοξον ἐκεῖνο ὄνομα σάν ὄπλον ἐναντίον τῆς ἀπάτης τοῦ σατανᾶ, ἐγκαταλείπει ὁ πλάνος τὸ δόλο του, καὶ ἐξεγείρεται σὲ φανερόν πᾶ πόλεμον ἐναντίον τῆς ψυχῆς. Γνωρίζοντας ὁ νοῦς μὲ ἀκρίβεια τὴν ἀπάτην τοῦ πονηροῦ, αὐξάνει περισσότερο τὴν πείραν του γιὰ τὴ διάκριση”. Καὶ πάλι: “Ἡ ἀγαθὴ παρηγοριά δίνεται ὅταν τὸ σῶμα εἶναι ξύπνιον, ἢ καὶ ὅταν πρόκειται νὰ παραδοθεῖ σὲ ἑλαφρὸ ὕπνον, ὅταν κανεὶς μὲ τὴν θερμὴν μνήμην τοῦ Θεοῦ φαίνεται σὰ νὰ εἶναι κολλημένος στὴν ἀγάπην αὐτοῦ. Ἡ παρηγοριά πάλι τῆς πλάνης ἔρχεται πάντοτε ὅταν ὁ ἀγωνιστής, ὅπως εἶπα, ἔχει παραδοθεῖ σὲ ἑλαφρὸ ὕπνον καὶ ἡ μνήμη του γιὰ τὸν Θεὸν βρίσκεται σὲ μέση κατάστασι. Γιατὶ ἡ πρώτη, ἐπειδὴ προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεόν, θέλει νὰ παρηγορεῖ φανερὰ τὶς ψυχὰς τῶν ἀγωνιστῶν τῆς εὐσέδειας μὲ πολὺν ξεχείλισμα τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ἀγάπην αὐτοῦ, ἐνῶ ἡ σατανικὴ, ἐπειδὴ συνηθίζει νὰ ἀναρριπάζει τὴν ψυχὴν μὲ κάποιο ἄνεμον πλάνης, ἐπιχειρεῖ νὰ ξεγελάσει μὲ τὸν ὕπνον τοῦ σώματος τὴν πείραν τῆς αἰσθήσεως τοῦ ὑγιοῦς νοῦ, ὅταν μάλιστα ἔχει χλιαρὴν τὴν μνήμην του γιὰ τὸν Θεόν. Ἐὰν λοιπὸν βρεθεῖ ὁ νοῦς, ὅπως εἶπα, σὲ συνεχῆ μνήμην τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, σκορπίζει τότε τὴν φαινομενικὰ γλυκιὰ ἐκείνη αὐρα τοῦ ἐχθροῦ, καὶ γεμάτος χαρὰ προχωρεῖ στὸν πόλεμον ἐναντίον αὐτοῦ, ἔχοντας ὡς δεύτερον ὄπλον δεξιὸν μετὰ τὴν χάριν, τὴν ἰκανότητα ποῦ ἀπέκτησε ἀπὸ τὴν πείραν”. Καὶ πάλι: “Ἐὰν ἡ ψυχὴ χωρὶς ἀμφιβολία καὶ φαντασία φλέγεται γιὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, σύροντας καὶ τὸ σῶμα κατὰ κάποιο τρόπον στὸ βάθος τῆς ἀνέκφραστης ἐκείνης ἀγάπης, ὄντας αὐτὸ ξύπνιον ἢ ὅταν, μὲ τὸν τρόπον ποῦ εἶπα, παραδίδεται στὸν ὕπνον ποῦ ἐνεργεῖται ἀπὸ τὴν ἀγία χάριν, χωρὶς νὰ σκέφτεται τότε ἀπολύτως τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνον αὐτὸ πρὸς τὸ ὁποῖον κινεῖται, πρέπει νὰ γνωρίζει τότε ὅτι ἡ ἐνέργεια εἶναι τοῦ ἁγίου Πνεύματος γιατί, νοιώθοντας ὀλόκληρον εὐφροσύνην ἀπὸ ἐκείνην τὴν ἀνέκφραστην γλυ-

τῆς ἀφράστου γλυκύτητος, οὐδὲν ἕτερον δύναται τότε ἐννοεῖν, ἐ-
 πειδὴ ἀνευδότης τότε εὐφραίνεται χαρᾶ. Ἐὰν δὲ ἀμφιβολίαν ὄλως
 ἢ ὀυπαράν τινα ἐννοίαν ὁ νοῦς ἐν τῷ ἐνεργεῖσθαι συλλάβῃ, εἰ καὶ
 τῷ ἀγίῳ κέχρηται ὀνόματι πρὸς ἄμυναν τοῦ κακοῦ καὶ οὐχὶ μᾶλ-
 5 λον πρὸς ἀγάπην μόνον τοῦ Θεοῦ, δεῖ νοεῖν ὅτι ἐκ τοῦ ἀπατεῶνός
 ἐστὶν ἐκείνη ἢ παράκλησις, χαρᾶς ἐμφάσει· ἢ δὲ χαρὰ ἐκείνη
 ἄποιός ἐστι καὶ ἀδιάθετος ὄλη, θέλοντος μοιχεύεσθαι τοῦ ἐχθροῦ
 τὴν ψυχὴν· ὅταν γὰρ ἴδῃ τὸν νοῦν τῇ πείρᾳ τῆς αὐτοῦ αἰσθήσεως
 ἀκριδῶς καυχώμενον, τότε παρακλήσεσί τισιν, ὡς ἔφην, χρηστο-
 10 φανέσι προσκαλεῖται τὴν ψυχὴν, ἵνα, διαφορουμένης αὐτῆς ὑπὸ
 τῆς χάριτος ἐκείνης καὶ καθύγρου ἠδύτητος, ἀγνώριστος αὐτῇ γέ-
 νηται ἢ μίξις τοῦ δολίου. Ἐκ τούτου οὖν γνωσόμεθα τὸ πνεῦμα
 τῆς ἀληθείας, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς πλάνης². Ἀδύνατον μέντοι, ἢ τῆς
 θείας χρηστότητος ἐν αἰσθήσει γεύσασθαι τινα, ἢ τῆς τῶν διαμώ-
 15 νων πικρίας αἰσθητῶς πειρασθῆναι, εἰ μὴ τις ἑαυτὸν πληροφορή-
 σει, τὴν μὲν χάριν εἰς τὸ βάθος τοῦ νοῦ κατεσκηνωκένας, τὰ δὲ πο-
 νηρὰ πνεύματα περὶ τὰ μέλη τῆς καρδίας ἐνδιατρίβειν· ὅπερ οὐδέ
 ποτε θέλουσι παρὰ ἀνθρώποις πιστευθῆναι οἱ δαίμονες· ἵνα μὴ ὁ
 νοῦς τοῦτο εἰδῶς, ἀκριδῶς, τὴν μνήμην τοῦ Θεοῦ κατ' αὐτῶν
 20 ὀπλίζηται. Ἐχεις ἤδη καὶ περὶ τούτου τὸ ἱκανόν, καὶ ἀρκέσθητι·
 τὸ γὰρ πέρα Γαδείρων οὐ περατόν, καί, Μέλι εὐρών, ὀλίγον φάγε,
 ἵνα μὴ, ἐμπλησθεῖς, ἐμέσης αὐτό.

Περὶ ἠδονῆς θείας, τῆς ἐκ τῆς καρδίας πηγαζομένης.

οέ. Μᾶλλον δὲ εὐκαιρον οἰκειοτέρως εἰπεῖν· τίς ἀναγγελεῖ γλυ-
 25 κύτητα μέλιτος τοῖς μήπω γευσσαμένοις, καὶ πολλῶ πλέον ἀσυγκρί-
 τως, ἠδονὴν θείαν καὶ εὐφροσύνην ὑπερφυᾶ καὶ ζωήρουτον, τὴν
 ἐκ τῆς καρδιακῆς καθαροῦς καὶ ἀληθοῦς προσευχῆς πηγαζομένην
 καὶ ἄλλομένην ἀείδλυτα, ὡς φησὶν ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς, «ὅς ἂν
 πῖν ἐκ τοῦ ὕδατος, οὐ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν

κύτητα, δὲν μπορεῖ τότε τίποτε ἄλλο νὰ σκέφτεται, ἐπειδὴ τότε εὐφραίνεται μὲ μιὰ ἀκατάπαυστη ἀμείωτη χαρὰ. Ἐάν ὅμως ὁ νοῦς, δεχόμενος τὴν ἐνέργεια αὐτὴ νοιώσει καὶ τὴν ἐλάχιστη ἀμφιβολία ἢ τοῦ περάσει κάποια ἀκάθαρτη σκέψη, ἂν καὶ χρησιμοποιεῖ τὸ ἅγιο ὄνομα πρὸς ἄμυνα τοῦ κακοῦ καὶ ὄχι μᾶλλον ἀπὸ ἀγάπη μόνο τοῦ Θεοῦ, πρέπει νὰ σκεφθεῖ τότε ἢ παρηγοριὰ ἐκείνη προέρχεται ἀπὸ τὸν ἀπατεῶνα, καὶ εἶναι φαινομενικὴ χαρὰ· γιατί ἡ χαρὰ ἐκείνη εἶναι ἄνοστη καὶ τελείως ἄτακτη, προερχόμενη ἀπὸ τὸν ἐχθρὸ πού θέλει νὰ ἐξαπατήσει μὲ δόλο τὴν ψυχὴ· ὅταν δηλαδή δεῖ τὸν νοῦ νὰ καυχιέται γιὰ τὴν πείρα τῆς αἰσθήσεώς του, τότε, ὅπως εἶπα, προσκαλεῖ τὴν ψυχὴ σὲ φαινομενικὴ ἀγαθὴ παρηγοριά, ὥστε, παρασυρόμενη αὐτὴ ἀπὸ τὴ χάυνη ἐκείνη καὶ κάθυγρη γλυκύτητα, νὰ μὴ ἀντιληφθεῖ τὴν ἔνωσή της μὲ τὸν πονηρό. Ἀπὸ αὐτὸ λοιπὸν θὰ γνωρίσομε τὸ πνεῦμα τῆς ἀλήθειας, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς πλάνης⁸². Εἶναι ἀδύνατο ὅμως ἢ νὰ γευθεῖ κανεὶς μὲ αἴσθησι τῆς ψυχῆς του τὴ θεία ἀγαθότητα ἢ νὰ γνωρίσει αἰσθητὰ τὴν κακία τῶν διαμόνων, ἐὰν κάποιος δὲν γνωρίσει μὲ βεβαιότητα, ὅτι ἡ χάρις κατοικεῖ στὸ βάθος τοῦ νοῦ, ἐνῶ τὰ πονηρὰ πνεύματα περιφέρονται γύρω ἀπὸ τὰ μέλη τῆς καρδιᾶς, πράγμα πού δὲν θέλουν ποτὲ οἱ δαίμονες νὰ γίνεῖ αὐτὸ πιστευτὸ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, γιὰ νὰ μὴ φτάνει ὁ νοῦς, γνωρίζοντάς το αὐτὸ μὲ ἀκρίβεια, νὰ ὀπλίζεται μὲ τὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ ἐναντίον τους. Ἐχεις λοιπὸν ἀρκετὰ καὶ γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ καὶ ἀρκέσου σ' αὐτὰ· γιατί τὸ πέρα ἀπὸ τὰ Γάδειρα εἶναι ἀδιάβατο· καὶ ἐπίσης, ὅταν βρεῖς μέλι φάγε λίγο, γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ, παραγεμίζοντας τὴν κοιλιὰ σου, νὰ κάνεις ἑμετό.

Γιὰ τὴ θεία ἡδονὴ πού πηγάζει ἀπὸ τὴν καρδιά.

75. Μᾶλλον ὅμως εἶναι κατάλληλη εὐκαιρία νὰ ποῦμε· Ποιὸς μπορεῖ νὰ περιγράψει τὴ γλυκύτητα τοῦ μελιοῦ σὲ ἐκείνους πού δὲν τὸ γεύθηκαν ποτέ, καὶ πολὺ περισσότερο ἀσύγκριτα, τὴ θεία ἡδονὴ καὶ τὴν ὑπερφυσικὴ καὶ ζωήρρητη εὐφροσύνη, ἢ ὅποια πηγάζει ἀπὸ τὴν καρδιακὴ καθαρὴ καὶ ἀληθινὴ προσευχὴ καὶ ἀναβλύζει ἀκατάπαυστα, ὅπως λέγει ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς, ὅτι «ἐκεῖνος πού θὰ πιεῖ

82. Α' Ἰω. 4, 6.

αἰῶνα, ἀλλὰ τὸ ὕδωρ ὃ δώσω αὐτῶ, γενήσεται ἐν αὐτῶ πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον»⁸³. καὶ αὐθις, «ἐάν τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρὸς με καὶ πινέτω· ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ρεύσουσιν ὕδατος ζῶντος. Τοῦτο δὲ
5 εἶπε περὶ τοῦ Πνεύματος», λέγει ὁ ἐπιστήθιος, «ὁ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν»⁸⁴. Καὶ ὁ μέγας Παῦλος «ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν, κράζον, Ἄβδᾶ ὁ Πατήρ»⁸⁵.

Ἔστι ἡ πνευματικὴ αὐτὴ ἡδονὴ καὶ πολύσημός ἐστι καὶ ἀνώνυμος.

10

ος. Ἦτις ἡδονὴ πνευματικὴ ὑπερφυῆς καὶ ζωήρρυτος καὶ ἐνυπόστατος ἔλλαμψις, ὑπέρφωτός τε γνόφος καὶ κάλλος ἀμήχανον καὶ ὀρεκτῶν τὸ ἀκρότατον, ἐποψία τε καὶ θεοπτία καὶ θέωσις προσείρηται μυστικῶς, ἀνέκφραστος μένουσα καὶ μετὰ τὸ φρα-
15 σθῆναι ὅπωςδῆποτε, καὶ ἄγνωστος μετὰ τὸ γνωσθῆναι, καὶ μετὰ τὸ διανοηθῆναι ἀνεπινόητος. Καὶ λέγει ὁ μέγας Διονύσιος “Κατὰ τοῦτον ἡμεῖς γενέσθαι τὸν ὑπέρφωτον εὐχόμεθα γνόφον, καὶ δι’ ἀβλεψίας καὶ ἀγνωσίας ἰδεῖν καὶ γνῶναι τὸν ὑπὲρ θεῶν καὶ γνῶσιν, αὐτὸ τὸ μὴ ἰδεῖν, μηδὲ γνῶναι (τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ὄντως
20 ἰδεῖν καὶ γνῶναι), καὶ τὸν ὑπερούσιον ὑπερουσίως ὑμνῆσαι, διὰ τῆς πάντων τῶν ὄντων ἀφαιρέσεως”. Ἔτι. “Ὁ θεῖος γνόφος ἐστὶ τὸ ἀπρόσιτον φῶς, ἐν ᾧ κατοικεῖν ὁ Θεὸς λέγεται, καὶ ἀοράτω γε ὄντι, διὰ τὴν ὑπερέχουσαν φανότητα, καὶ ἀπροσίτω τῶ αὐτῶ, δι’ ὑπερβολὴν ὑπερουσίου φωτοχυσίας Ἐν τούτῳ γίνεται πᾶς ὁ
25 Θεὸν γνῶναι καὶ ἰδεῖν ἀξιούμενος, αὐτῶ τῶ μὴ ὄραν μηδὲ γινώσκειν ἀληθῶς, ἐν τῶ ὑπὲρ ὄρασιν καὶ γνῶσιν γιγνόμενος, τοῦτο αὐτὸ γινώσκων, ὅτι μετὰ πάντα ἐστὶ τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ νοητὰ”. Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος “Ἄρρητοι παντελῶς καὶ ἀνεκδιήγητοι

83. Ἰω. 4, 14.

84. Ἰω. 7, 37-39.

ἀπὸ τὸ νερὸ ποὺ θὰ τοῦ δώσω ἐγώ, αὐτὸς δὲν θὰ διψᾷ στὸν αἰῶνα, ἀλλὰ τὸ νερὸ ποὺ θὰ τοῦ δώσω, θὰ γίνῃ σ' αὐτὸν πηγὴ ὕδατος ποὺ θ' ἀναβλύζει ζωὴ αἰώνια»⁸³, καὶ ἐπίσης, «ἐὰν κάποιος διψᾷ, ἃς ἔρθῃ σὲ μένα καὶ ἃς πίνει. Ὅποιος πιστεύει σὲ μένα, ὅπως εἶπε ἡ Γραφή, θὰ πηγᾶσουν ποταμοὶ ζωντανοῦ ὕδατος ἀπὸ τὴν κοιλιά του. Αὐτὸ τὸ εἶπε», λέγει ὁ ἐπιστήθιος μαθητής, «γιὰ τὸ Πνεῦμα ποὺ ἐπρόκειτο νὰ λαμβάνουν ἐκεῖνοι ποὺ θὰ πίστευαν σ' αὐτόν»⁸⁴. Καὶ ὁ μέγας Παῦλος: «ἔξαπέστειλε ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ του σὺς καρδιές μας, κράζοντας, Ἄβδᾶ ὁ Πατέρας μας»⁸⁵.

Ὅτι ἡ πνευματικὴ αὐτὴ ἡδονὴ καὶ πολλὰ ὀνόματα φέρει καὶ ἀνώνυμη εἶναι.

76. Ἡ πνευματικὴ αὐτὴ ἡδονὴ ἔχει ὀνομαστῆ κατὰ τρόπο μυστικὸ ὑπερφυσικὴ καὶ ζωήρρητη καὶ ἐνυπόστατη ἔλλαμψη, ὑπέρφωτος γνόφος καὶ κάλλος ἀνέκφραστο καὶ τὸ ἀκρότατο ἀπὸ ὅλα τὰ ἐπιθυμητά, ἐποψία καὶ θεοπτία καὶ θέωση, ποὺ μένει ἀνέκφραστη καὶ ὅταν ἀκόμα ἐκφραστῆ με ὅποιοδήποτε τρόπο, καὶ ἄγνωστη ὅταν καταστῆ γνωστή, καὶ ἀκατανόητη καὶ ὅταν συλληφθῆ ἀπὸ τὴ διάνοια. Λέγει λοιπὸν ὁ μέγας Διονύσιος: “Σ' αὐτὸν τὸν ὑπέρφωτο γνόφο εὐχόμεσθε καὶ ἐμεῖς νὰ βρεθοῦμε, καὶ με ἀβλεψία καὶ ἀγνωσία νὰ δοῦμε καὶ νὰ γνωρίσομε ἐκεῖνον ποὺ εἶναι πάνω ἀπὸ κάθε θεά καὶ γνώση, με αὐτὸ ἀκριβῶς, με τὸ νὰ μὴ δοῦμε οὔτε καὶ νὰ γνωρίσομε (γιατὶ αὐτὸ εἶναι τὸ νὰ δεῖ κανεὶς πράγματι καὶ νὰ μὴ γνωρίσει), καὶ νὰ ὑμνήσομε κατὰ τρόπο ὑπερούσιο τὸν ὑπερούσιο με τὴν ἀφαίρεση ὅλων τῶν ὄντων”. Ἐπίσης: “Ὁ θεῖος γνόφος εἶναι τὸ ἀπρόσιτο φῶς, μέσα στὸ ὁποῖο λέγεται ὅτι κατοικεῖ ὁ Θεός, καὶ εἶναι ἀόρατο πραγματικά, ἔξαιτίας τῆς ὑπερβολικῆς φανότητάς του, καὶ ἀπρόσιτο ἐπίσης, ἔξαιτίας τῆς ὑπερβολικῆς ὑπερούσιας φωτοχυσίας. Μέσα σ' αὐτὸ ἔρχεται ὁ καθένας ποὺ ἀξιῶνεται νὰ γνωρίσει καὶ νὰ δεῖ τὸν Θεό, ἀκριβῶς με αὐτό, με τὸ νὰ μὴ τὸν βλέπει καὶ νὰ μὴ τὸν γνωρίζει πραγματικά, φτάνοντας πάνω ἀπὸ κάθε ὄραση καὶ γνώση, γνωρίζοντας αὐτὸ μόνο, ὅτι βρῖσκεται μετὰ ἀπὸ ὅλα τὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ νοητά”. Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος: “Εἶναι τελείως ἀνέκφραστες καὶ ἀνεκ-

85. Γαλ. 4, 6.

τοῦ θεοῦ κάλλους αἱ ἀστραπαί· οὐ παρίστησι λόγος, οὐ δέχεται
 ἀκοή· κἂν ἑωσφόρου αὐγὰς εἴπῃς, κἂν σελήνης φαιδρότητα, κἂν
 ἡλίου φῶς, πάντα ἄτμα πρὸς εἰκασίαν τῆς δόξης καὶ πλεον ἀπο-
 λειπόμενα πρὸς τὴν τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς σύγκρισιν ἢ ὅσον βαθεῖα
 5 νύξ καὶ στυγνὴ σκοτομήνη, μεσημβρίας καθαρωτάτης· τοῦτο τὸ
 κάλλος σαρκίνοις μὲν ὀφθαλμοῖς ἀθεώρητον, ψυχῇ δὲ μόνη καὶ
 διανοίᾳ καταληπτόν· καὶ εἴ πού τις περιέλαμψε τῶν ἀγίων,
 ἀφόρητον τοῦ πόθου τὸ κέντρον αὐτοῖς ἐγκατέλιπεν· οἱ ἀλύοντες
 πρὸς τὴν ἐνταῦθα ζωὴν, ἔλεγον, «οἴμοι, ὅτι ἡ παροικία μου ἐμα-
 10 κρύνθη, καὶ ἐδίψησεν ἡ ψυχὴ μου πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ἰσχυρόν, τὸν
 ζῶντα· πότε ἤξω, καὶ ὀφθήσομαι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ μου;»⁸⁶
 καί, «τὸ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι πολλῷ μᾶλλον κρεῖσ-
 σον»⁸⁷· καί, «νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, Δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆ-
 μά σου ἐν εἰρήνῃ»⁸⁸, ὡς δεσμοκτήριον τὴν ἐνταῦθα ἡγούμενοι ζω-
 15 ἦν· οἱ γε διὰ τὸ ἀκορέστως ἔχειν τῆς θεωρίας τοῦ θεοῦ κάλλους,
 εὐχὴν ἐποιοῦντο, πάσῃ τῇ αἰωνίῳ ζωῇ, συμπαρεκτείνεσθαι τὴν
 θεωρίαν τῆς λαμπρότητος τοῦ Κυρίου”. Καὶ ὁ Θεολόγος “Οὐδ’ ὁ
 φόβος, ἐντολῶν τήρησις οὐδ’ ἐντολῶν τήρησις, σαρκὸς κάθα-
 ρις, τοῦ ἐπιπροσθούντος τῇ ψυχῇ νέφους καὶ οὐκ ἑῶντος καθαρῶς
 20 ἰδεῖν τὴν θεῖαν ἀκτῖνα· οὐδ’ ἐκ κάθαρσις, ἔλλαμψις ἔλλαμψις δέ,
 πόθου πλήρωσις τοῖς τῶν μεγίστων ἢ τοῦ μεγίστου ἢ ὑπὲρ τὸ μέ-
 γα ἐφιεμένοις”. Καὶ ὁ Νύσσης θεῖος Γρηγόριος “Εἰ ἀποκλύσειας
 δι’ ἐπιμελείας βίου τὸν ἐπιπλασθέντα τῇ καρδίᾳ σου ῥῦπον, ἀνα-
 λάμψει σοι τὸ θεοειδὲς κάλλος, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ σιδήρου γίνεσθαι
 25 πέφυκεν· ὅταν γὰρ δι’ ἀκόνης τοῦ ἰοῦ γυμνωθεῖη, ὁ πρὸ ὀλίγου
 μέλας, αὐγὰς τινὰς ἀφ’ ἑαυτοῦ πρὸς τὸν ἡλίον στίλβων καὶ λαμπη-
 δόνας ἐκδίδωσιν· οὕτω καὶ ὁ ἔνδον ἄνθρωπος, ὃν καρδίαν ὀνομά-
 ζει ὁ Κύριος, ἐπειδὴν ἀποξύσῃται τὸν ἰώδη ῥῦπον, τὸν διὰ τοῦ
 πονηροῦ εὐρῶτος ἐπανθήσαντα τῇ μορφῇ, πάλιν ἀναλήψεται τὴν
 30 πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ὁμοιότητα καὶ ἀγαθὸς ἔσται· τῷ γὰρ ἀγαθῷ,

86. Ψαλμ. 41, 8.

87. Φιλ. 1, 23.

διήγητες οἱ ἀστραπὲς τοῦ θεοῦ κάλλους· δὲν μπορεῖ νὰ τὶς περιγράψει λόγος, δὲν τὶς χωράει ἡ ἀκοή. Εἴτε ἀναφέρεις τὴν ἀκτινοβολία τοῦ αὐγερινοῦ, εἴτε τὴ λαμπρότητα τῆς σελήνης, εἴτε τοῦ ἡλίου τὸ φῶς, ὅλα εἶναι πολὺ πενιχρὰ γιὰ νὰ παραστήσουν τὴ λαμπρότητα ἐκείνη καὶ συγκρινόμενα πρὸς τὸ ἀληθινὸ φῶς ὑπολείπονται περισσότερο ἀπὸ ὅσο ἡ βαθιὰ νύχτα καὶ τὸ πυκνὸ σκοτάδι ἀπὸ τὸ ὀλοκάθαρο μεσημέρι. Τὸ κάλλος αὐτὸ δὲν εἶναι ὄρατὸ σὲ σωματικὰ μάτια, ἀλλὰ γίνεται ἀντιληπτὸ μόνο μὲ τὴν ψυχὴ καὶ τὴ διάνοια, καὶ ὅσους ἀπὸ τοὺς ἅγιους περιέλαμψε, τοὺς ἀφησε ἀνυπόφορο τὸ κεντρὶ τοῦ πόθου γι' αὐτό, καὶ γεμᾶτοι αὐτοὶ ἀπὸ δυσφορία γιὰ τὴν ἐδῶ ζωὴ, ἔλεγαν, «ἀλλοίμονο, γιατί ἡ διαμονή μου στήν ξενιτειὰ κράτησε πολὺ», καὶ «δίψασε ἡ ψυχὴ μου τὸν Θεὸ τὸν ἰσχυρὸ, τὸν ζωντανό. Πότε θὰ ἔρθω γιὰ νὰ δῶ τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ μου;»⁸⁶, καί, «τὸ νὰ πεθάνω καὶ νὰ εἶμαι μαζί μὲ τὸν Χριστὸ εἶναι πολὺ καλύτερο»⁸⁷, καί, «τώρα μπορεῖς ν' ἀφήσεις τὸν δούλό σου, Κύριε, νὰ πεθάνει εἰρηνικὰ ὅπως καὶ ὑποσχέθηκες»⁸⁸, θεωρώντας ὡς φυλακὴ τὴν ἐδῶ ζωὴ. Αὐτοὶ ἐπειδὴ δὲν χόρταιναν νὰ βλέπουν τὸ θεῖο κάλλος, ζητοῦσαν στήν προσευχὴ τους ἡ θεωρία τῆς λαμπρότητας τοῦ Κυρίου νὰ παρατείνται σὲ ὅλη τὴν αἰώνια ζωὴ". Καὶ ὁ Γρηγόριος Θεολόγος· "Ὅπου ὑπάρχει φόβος, ἐκεῖ ὑπάρχει τήρηση τῶν ἐντολῶν· ὅπου ὑπάρχει τήρηση τῶν ἐντολῶν, ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ κάθαρση τῆς σάρκας ἀπὸ τὸ σύννεφο ποὺ βρῖσκεται μπροστὰ ἀπὸ τὴν ψυχὴ καὶ δὲν ἀφήνει νὰ δεῖ καθαρὰ τὴ θεία ἀκτίνα· ὅπου ὑπάρχει κάθαρση, ἐκεῖ ὑπάρχει ἔλλαμψη, καὶ ὅπου ὑπάρχει ἔλλαμψη, ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ ἐκπλήρωση τοῦ πόθου γιὰ ἐκείνους ποὺ ἐπιθυμοῦν τὰ μέγιστα ἢ τὸ μέγιστο ἢ τὸ πάνω ἀπὸ τὸ μέγα". Καὶ ὁ θεῖος Γρηγόριος Νύσσης· "Ἐὰν ἀποπλύνεις μὲ τὴν καλὴ φροντίδα τοῦ βίου σου τὴν ἀκαθαροσία ποὺ εἶναι συγκεντρωμένη πάνω στήν καρδιά σου, θὰ λάμψει καὶ πάλι τὸ θεόμορφο κάλλος, ὅπως ἀκριβῶς γίνεται μὲ τὸ σίδερο· γιατί, ὅταν αὐτὸ μὲ τὴν ἀκόνη ἀποβάλλει τὴ σκουριά, τὸ πρὶν ἀπὸ λίγο μαῦρο, ἀναδίδει λάμψεις καὶ ἀκτινοβολίες ποὺ γυαλίζουν στὸν ἥλιο." Ἔτσι καὶ ὁ ἐσωτερικὸς ἄνθρωπος, τὸν ὁποῖο ὁ Κύριος ὀνομάζει καρδιά, ὅταν ξύσει καὶ καθαρίσει τὴ δηλητηριώδη ἀκαθαροσία, ποὺ ἐπικάθισε στὴ μορφὴ του ἀπὸ τὴ μούχλα τοῦ πονηροῦ, πάλιν θὰ ἀποκτήσει τὴν

ὄμοιον ἀγαθὸν πάντως ἐπακολουθεῖ". Καὶ ὁ ἅγιος Νεῖλος "Μακάριος ὁ καταλαβὼν τὴν ἄγνοιαν τὴν τῆς προσευχῆς ἀχώριστον". Καὶ ὁ τῆς Κλίμακος "Ἐβυσσος μὲν πένθος παράκλησιν ἐθεάσατο, καθαρότης δὲ καρδίας ἐδέξατο ἔλλαμψιν. Ἐλλαμψὶς ἐστὶν ἄρρητος ἐνέργεια, ὀρωμένη ἀοράτως καὶ νοουμένη ἀγνώστως 5 διὰ τοι τοῦτο καὶ τρισόλβιοι, οἳ, κατὰ τὴν πάλαι Μαρίαν, τὴν ἀγαθὴν ταύτην μερίδα καὶ πολιτείαν ἐκλεξάμενοι⁸⁹, τὴν πνευματικὴν καὶ ἀναφαίρετον, καὶ τοιαύτης εὐκληρίας θεοεικέλου ἠξιωμένοι, ὥστε μετὰ πολλοῦ καὶ ἐκστατικοῦ τοῦ γάνους, σὺν τῷ θεῷ Παύλῳ 10 ἐξεῖναι αὐτοῖς ἀναφανδὸν ἐνθουσιᾶν ἅμα καὶ θοᾶν τό, «ὅτε ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλανθρωπία ἐπεφάνη τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ, ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτοῦ ἔλεον ἔσωσεν ἡμᾶς, διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως Πνεύματος ἁγίου, οὗ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως διὰ 15 Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἵνα, δικαιωθέντες τῇ ἐκείνου χάριτι, κληρονόμοι γενώμεθα κατ' ἐλπίδα ζωῆς αἰωνίου»⁹⁰. Καὶ πάλιν «χρίσας ἡμᾶς καὶ σφραγισάμενος καὶ δοὺς τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν»⁹¹. καί, «ἔχομεν δὲ τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν, ἵνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυναμέως ἡ τοῦ Θεοῦ καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν»⁹². Κάκεῖνοι μὲν οὕτω γένοιτο δὲ καὶ ἡμῖν, ταῖς ἐκείνων πρὸς Κύριον θεοπειθέσι λιταῖς, ἀπὸ μέρους κατ' ἐκείνους χρηματίσαι, ἐλέει καὶ χάριτι.

Ἔτι δεῖ κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην προῶν εἶναι τὴν καρδίαν τὸν δουλόμενον ἠκριβωμένως ἡσυχάσαι.

25 ος. Σὲ δέ, ὦ τέκνον, τοῦτο νῦν κατὰ καιρὸν πρὸ τῶν ἄλλων καὶ μετὰ τῶν ἄλλων δεῖ μαθεῖν, ὅτι, ὥσπερ ὁ τοξεύειν μαθεῖν καλῶς ἐθέλων, οὐκ ἄνευ σημείων τὸ τόξον τείνει, οὕτως ὁ ἡσυχάσαι δουλόμενος μαθεῖν τὸ αἰεὶ προῶν εἶναι τὴν καρδίαν ὡς σημεῖον

89. Πρὸβλ. Λουκᾶ 10, 42.

90. Τίτ. 3, 4-7.

ὁμοιότητά του πρὸς τὸ ἀρχέτυπο καὶ θὰ γίνεῖ ἀγαθός· γιατί τὸ ἀγαθὸ τὸ ἀκολουθεῖ ὅπωςδήποτε ὁμοιο ἀγαθό”. Καὶ ὁ ἅγιος Νεῖλος: “Εἶναι μακάριος ἐκεῖνος πού ἔφτασε στήν ἀγνοια, τὴν ἀχώριστη μὲ τὴν προσευχή”. Καὶ ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος: “Τὸ ὁμοιο μὲ ἀδυσο πένθος εἶδε παρηγοριά, ἐνῶ ἡ καθαρότητα τῆς καρδιάς δέχθηκε ἔλλαμψη. Ἐλλαμψη εἶναι ἐνέκφραστη ἐνέργεια, πού βλέπεται ἀόρατα καὶ γίνεται νοητὴ κατὰ τρόπο ἄγνωστο. Γι’ αὐτὸ καὶ εἶναι τρισευτυχισμένοι ἐκεῖνοι πού, ὅπως ἡ Μαρία τότε, προτίμησαν τὴν ἀγαθὴ αὐτὴ μερίδα καὶ τὸν τρόπο ζωῆς⁸⁹, τὴν πνευματικὴ καὶ ἀναφαίρετη, καὶ ἀξιώθηκαν τέτοια θεόμορφη εὐτυχία, ὥστε νὰ μποροῦν μὲ μεγάλη καὶ ἐκστατικὴ ἀπὸ χαρὰ λαμπρότητα, μαζί μὲ τὸν θεῖο Παῦλο νὰ καταλαμβάνονται ἀπὸ ὀλοφάνερο ἐνθουσιασμό καὶ νὰ φωνάζουν, «ὅταν φανερώθηκε ἡ χρησιότητα καὶ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Σωτήρα μας Θεοῦ, μᾶς ἔσωσε ὄχι ἀπὸ τὰ καλὰ ἔργα πού κάναμε, ἀλλὰ ἐξαιτίας τῆς εὐσπλαχνίας του, μὲ τὸ βάπτισμα τῆς ἀναγεννήσεως καὶ τῆς ἀνακαινήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὸ ὁποῖο ἄφησε νὰ χυθεῖ πλούσια ἐπάνω μας μέσω τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτήρα μας, ὥστε, ἀφοῦ λάβομε τὴ δικαίωση μὲ τὴ χάρη ἐκείνου, νὰ γίνομε κληρονόμοι τῆς αἰώνιας ζωῆς πού ἐλπίζομε»⁹⁰. Καὶ πάλι: «ἀφοῦ μᾶς ἔχρισε καὶ μᾶς σφράγισε καὶ μᾶς ἔδωσε τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος στὶς καρδιές μας»⁹¹, καί, «ἔχομε τὸν θησαυρὸ αὐτὸ μέσα σὲ πῆλινα σκεύη, ὥστε τὸ ὑπερβολικὸ μέγεθος τῆς σωτηρίας μας νὰ ὀφείλεται στὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι σὲ μᾶς»⁹². Καὶ ἐκεῖνοι βέβαια εἶπαν αὐτά, ἐμεῖς ὅμως εὐχομαί μὲ τίς εὐπρόσδεκτες δεήσεις ἐκείνων πρὸς τὸν Κύριο νὰ γίνομε κατὰ ἓνα μέρος ὁμοιοι μὲ ἐκείνους, μὲ τὸ ἔλεος καὶ τὴ χάρη τοῦ Κυρίου.

Ἐπίσης πρέπει ἐκεῖνος πού θέλει νὰ ἡσυχάσει πραγματικά, νὰ εἶναι ὅπωςδήποτε πρῶτος στὴν καρδιά.

77. Σὺ ὅμως, τέκνο μου, εἶναι καιρὸς τώρα πρὶν ἀπὸ τὰ ἄλλα καὶ μαζί μὲ τὰ ἄλλα νὰ μάθεις αὐτό, ὅτι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος πού θέλει νὰ μάθει νὰ τοξεύει καλά, δὲν τεντώνει τὸ τόξο χωρὶς νὰ ἔχει τοποθετήσῃ μπροστά του σημάδι, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος πού θέλει νὰ ἡσυχάσει,

89. Πρβλ. Λουκᾶ 10, 42.

90. Τίτ. 3, 4-7.

ἐχέτω. Καὶ λέγει ὁ ἅγιος Ἰσιδώρος “Οὐκ ἀρκεῖ πρὸς ἀρετὴν τὸ ἀσκεῖν, ἀλλὰ χρὴ καὶ μετριάζειν πρὸς τὸ ἀσκεῖν· εἰ γὰρ ἀγῶνα προ-
 ὀτητος μετερχόμενοι, γνώμη τοῦτον ταραχῶδει ἐγκόπτομεν, οὐδὲν
 ἕτερόν ἐστιν, ἢ θέλαιν μὲν σωτηρίας τυχεῖν, μὴ θέλαιν δὲ ποιεῖν τὰ
 5 πρὸς αὐτὴν συμβαλλόμενα”. Καὶ πρό γε τούτου ὁ θειότατος Δα-
 βίδ· «ὁδηγήσει πραεῖς ἐν κρίσει, διδάξει πραεῖς ὁδοὺς αὐτοῦ»⁹³.
 Καὶ ὁ Σειράχ «τοῖς πραέσιν ἀποκαλύπτονται τὰ μυστήρια»⁹⁴. Καὶ
 ὁ γλυκύτατος δὲ Ἰησοῦς «μάθετε ἀπ’ ἐμοῦ, ὅτι πραῶς εἰμι καὶ
 ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν»⁹⁵,
 10 καὶ «ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω, ἀλλ’ ἢ ἐπὶ τὸν πραῶν καὶ ἡσύχιον καὶ τρέ-
 μοντὰ μου τοὺς λόγους»⁹⁶, καὶ «μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κλη-
 ρονομήσουσι τὴν γῆν»⁹⁷. ἦτοι τὴν καρδίαν, καρποφοροῦσαν τῇ χά-
 ριτι ἐν τριάκοντα καὶ ἐξήκοντα καὶ ἑκατόν, κατὰ τὴν τάξιν ἀρχα-
 ρίων, μέσων καὶ τελείων μηδέποτε ἐν μηδενὶ ταρατῶν ἢ ταραττό-
 15 μενος, εἰ μήπω περὶ εὐσεβείας ὁ λόγος

**Ὅπως ἂν κατορθωθεί ἡμῖν ἡ πραότης, καὶ περὶ τοῦ τῆς
 ψυχῆς τριμεροῦς, θυμικοῦ, ἐπιθυμητικοῦ καὶ λογιστικοῦ.**

ση’. Τοῦτο δὲ εὐκόλως ἂν κατορθώσης, πάντα ἐκκλίνων ἅμα
 καὶ πρὸς ἀγάπην τὴν ψυχὴν κινῶν, τὰ πλεῖστά τε σιωπῶν, ἐμμέ-
 20 τως τε σιτούμενος καὶ ἀεὶ προσευχόμενος, ὡς εἴρηται τοῖς Πα-
 τράσιν, ὅτι “Τὸ θυμικὸν τῆς ψυχῆς ἀγάπη χαλίνωσον, καὶ τὸ ἐπι-
 θυμητικὸν αὐτῆς ἐγκρατεία μάρανον, καὶ τὸ λογιστικὸν αὐτῆς τῇ
 προσευχῇ πτέρωσον, καὶ τὸ φῶς τοῦ νοῦ οὐκ ἀμαυροῦταί ποτε”.
 Καί, “θυμοῦ μὲν χαλινὸς ἢ εὐκαιρος σιωπή, ἀλόγου δὲ ἐπιθυμίας
 25 ἢ ἔμμετρος ἐδωδή, δυσκαθέκτου δὲ λογισμοῦ ἢ μονολόγιστος
 προσευχή”. Καὶ αὐθις “Τρεῖς εἰσιν ἀρεταί, αἵτινες χορηγοῦσι φῶς
 τῷ νῷ διὰ παντός τὸ μὴ εἰδέναι πονηρίαν ἀνθρώπου τινός, τὸ ὑπο-

93. Ψαλμ. 24, 9.

94. Σοφ. Σειράχ. 3, 19.

ὅς ἔχει σὺν σημάδι στὴν καρδιά του τὸ νὰ εἶναι πάντοτε πρῶος. Λέγει ὁ ἅγιος Ἰσίδωρος: “Δὲν ἀρκεῖ ἡ ἀσκησις γιὰ τὴν κατορθωσὴ τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ πρέπει νὰ ὑπάρχει μαζὶ μὲ τὴν ἀσκησις καὶ μετριοφροσύνη. Γιατί, ἐὰν ἀσχοῦμε ἀγῶνα πραότητος καὶ διακόπτομε αὐτὸν μὲ γνώμη ταραχώδη, τίποτε ἄλλο δὲν σημαίνει αὐτό, παρὰ τὸ νὰ θέλομε βέβαια νὰ ἐπιτύχομε τὴ σωτηρία μας, νὰ μὴ θέλομε ὅμως νὰ κάνομε ἐκεῖνα ποὺ συμβάλλουν γι’ αὐτήν”. Καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὸν ὁ θειότατος Δαβίδ· «θὰ ὀδηγήσει τοὺς πρῶους σὲ εὐθυκρισία, θὰ διδάξει τοὺς πρῶους τοὺς δρόμους τῶν ἐντολῶν του»⁹⁵. Καὶ ὁ Σειράχ· «στοὺς πρῶους ἀποκαλύπτονται τὰ μυστήρια»⁹⁶. Καὶ ὁ γλυκύτατος Ἰησοῦς· «μάθετε ἀπὸ μένα, ὅτι εἶμαι πρῶος καὶ ταπεινὸς στὴν καρδιά, καὶ θὰ βρεῖτε ἀνάπαυση στὶς ψυχές σας»⁹⁵, καί, «σὲ ποιὸν νὰ ρίξω τὸ βλέμμα, παρὰ στὸν πρῶο καὶ φιλήσυχο καὶ ποὺ τρέμει τοὺς λόγους μου;»⁹⁶, καί, «μακάριοι οἱ πρῶοι, γιατί αὐτοὶ θὰ κληρονομήσουν τὴ γῆ»⁹⁷, δηλαδή τὴν καρδιά, ποὺ καρποφορεῖ μὲ τὴ βοήθεια τῆς χάριτος τριάντα καὶ ἑξήντα καὶ ἑκατὸ φορές περισσότερο, σύμφωνα μὲ τὴν τάξη τῶν ἀρχαρίων, τῶν μέσων καὶ τῶν τελείων, ὁ ὁποῖος πρῶος ποτὲ καὶ γιὰ τίποτε δὲν νοιώθει καὶ δὲν προκαλεῖ ταραχή, παρὰ μόνο ὅταν ὁ λόγος εἶναι γιὰ τὴν εὐσέβεια.

Πῶς θὰ μπορέσουμε νὰ κατορθώσουμε τὴν πραότητα, καὶ γιὰ τὰ τρία μέρη τῆς ψυχῆς, τὸ θυμικὸ, τὸ ἐπιθυμητικὸ καὶ τὸ λογιστικὸ.

78. Αὐτὸ θὰ μπορέσεις νὰ τὸ κατορθώσεις εὐκόλα, ἂν ἀπομακρύνεσαι ἀπὸ ὅλα καὶ συγχρόνως κατευθύνεις τὴν ψυχὴ σου πρὸς τὴν ἀγάπη, ἂν τις περισσότερες φορές κρατᾶς σιωπὴ, ἂν τρῶς μὲ μέτρο καὶ πάντοτε προσεύχεσαι, ὅπως ἔχει λεχθεῖ ἀπὸ τοὺς Πατέρες: “Τὸ θυμικὸ τῆς ψυχῆς χαλιναγώγησέ το μὲ τὴν ἀγάπη, τὸ ἐπιθυμητικὸ αὐτῆς μάρανέ το μὲ τὴν ἐγκράτεια, καὶ στὸ λογιστικὸ της δώσε φτερὰ μὲ τὴν προσευχὴ, καὶ ἔτσι τὸ φῶς τοῦ νοῦ δὲν κυριεύεται ποτὲ ἀπὸ τὸ σκότος”. Καὶ ἐπίσης· “Χαλινάρι τοῦ θυμοῦ εἶναι ἡ σιωπὴ στὴν κατάλληλη ὥρα, τῆς ἄλογης ἐπιθυμίας ἢ μὲ μέτρο διατροφή, καὶ τοῦ δυσκολοκράτητου λογισμοῦ ἢ μονολόγιστη προσευχὴ”. Καὶ πάλι· “Τρεῖς εἶναι οἱ ἀρετὲς ποὺ χορηγοῦν πάντοτε φῶς

95. Ἰησ. 66, 2.

96. Ματθ. 5, 5.

97. Μάρκ. 4, 20.

φέρειν τὰ ἐπερχόμενα ἀταράχως, καὶ τὸ ἀγαθοποιῆσαι τοὺς κακοποιούντας αἱ τρεῖς αὐταὶ ἀρεταὶ γεννῶσιν ἄλλας τρεῖς ἀρετὰς μείζονας αὐτῶν· τὸ μὴ εἰδέναι πονηρίαν ἀνθρώπου γεννᾷ τὴν ἀγάπην, καὶ τὸ ἐπενεγκεῖν τὰ ἐπερχόμενα ἀταράχως γεννᾷ τὴν 5 πραότητα, καὶ τὸ ἀγαθοποιῆσαι τοὺς κακοποιούντας κτᾶται τὴν εἰρήνην". Καὶ πάλιν "Τρεῖς εἰσὶν ἠθικαὶ καταστάσεις, γενικώτεροι ἐν τοῖς Μοναχοῖς καὶ πρώτη μὲν ἐστὶ τὸ μηδὲν ἁμαρτάνειν κατ' ἐνέργειαν, δευτέρα δὲ τὸ μὴ ἐγχρονίζεῖν ἐν τῇ ψυχῇ τοὺς ἐμπαθεῖς λογισμούς, καὶ τρίτη, τὸ τὰς μορφὰς τῶν γυναικῶν καὶ τῶν 10 λυπησάντων ἀπαθῶς θεωρεῖν κατὰ διάνοιαν"^{97α}.

Ἔστι ταχέως δεῖ μετανοεῖν ἐν ταῖς κατὰ σύμβασιν ἐκτροπαῖς καὶ οὕτως εἰς τὸ ἐξῆς σοφῶς ἀσφαλίζεσθαι.

οθ. Εἰ δέ τι συμβαίῃ ποτὲ διαταραχθῆναί σε, ἢ ἔν τινι ὀλισθῆναι συμπτώματι καὶ τοῦ προσήκοντος διαμαρτεῖν, εὐθέως δεῖ 15 διαλλάττεσθαι πρὸς τὸν λελυπηκότα ἢ καὶ λυπηθέντα, καὶ μετανοεῖν ἐκ ψυχῆς, πενθεῖν τε καὶ δακρύνειν καὶ ἑαυτοῦ καταμέμφεσθαι, καὶ οὕτως εἰς τὸ ἐξῆς προσέχειν καὶ ἀσφαλίζεσθαι πάννυ σοφῶς, ὡς διδάσκει ὁ Κύριος Ἰησοῦς ὅτι, «ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον καὶ ἐκεῖ μνησθῆς ὅτι ὁ ἀδελφός σου 20 ἔχει τι κατὰ σου, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὑπάγε πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἔλθὼν, πρόσφερε τὸ δῶρόν σου»⁹⁸. Καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος «πᾶσα πικρία καὶ θυμὸς καὶ ὀργὴ καὶ κραυγὴ καὶ βλασφημία ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν, σὺν πάσῃ κακίᾳ· γίνεσθε δὲ εἰς ἀλλήλους χρηστοί, εὐσπλαγχοί, χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, καθὼς καὶ ὁ Θεὸς ἐν Χριστῷ ἔχαρίσατο ἡμῖν»⁹⁸. Καί, «ὀργίζεσθε καὶ μὴ ἁμαρτάνετε» καί, «ὁ ἥλιος μὴ ἐπιδυέτω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν»¹. καί, «μὴ ἐκδικοῦντες ἑαυτοὺς, ἀγαπητοί, ἀλλὰ διδόντες τόπον τῇ ὀργῇ»². καί,

97α. Φιλοκαλία, τόμ. 14, σελ. 254, κεφ. 87.

98. Ματθ. 5, 23-24.

στό νοῦ· τὸ νὰ μὴ γνωρίζει κανεὶς τὴν κακία τοῦ ἄλλου, τὸ νὰ ὑποφέρει μὲ ἀταραξία τὰ ὅσα τοῦ συμβαίνουν, καὶ τὸ νὰ κάνει καλὸ σὲ ἐκείνους πού τοῦ κάνουν κακό. Οἱ τρεῖς αὐτὲς ἀρετὲς γεννοῦν ἄλλες τρεῖς ἀρετὲς μεγαλύτερες ἀπὸ αὐτὲς· Τὸ νὰ μὴ γνωρίζει κανεὶς τὴν κακία τοῦ ἄλλου γεννᾷ τὴν ἀγάπη, τὸ νὰ ὑποφέρει μὲ ἀταραξία τὰ ὅσα τοῦ συμβαίνουν γεννᾷ τὴν πραότητα, καὶ μὲ τὸ νὰ ἀνταποδίδει καλὸ σὲ ἐκείνους πού τοῦ κάνουν κακό ἀποκτᾷ τὴν εἰρήνη”. Καὶ πάλι· “Τρεῖς εἶναι οἱ γενικώτερες ἠθικὲς καταστάσεις στοὺς μοναχοὺς. Πρώτη εἶναι τὸ νὰ μὴ διαπράττει ὁ μοναχὸς καμμιά ἁμαρτία στὴν πράξη, δεύτερη τὸ νὰ μὴ ἀφήνει νὰ παραμένουν πολὺ χρόνο στὴν ψυχὴ οἱ ἔμπαθεῖς λογισμοί, καὶ τρίτη, τὸ νὰ βλέπει μὲ ἀπάθεια μέσα στό νοῦ του τίς μορφές τῶν γυναικῶν καὶ ἐκείνων πού τὸν λύπησαν”^{97α}.

“Οτι πρέπει γρήγορα νὰ μετανοοῦμε γιὰ τὰ παραπτώματα στὰ ὁποῖα πέφτομε καὶ ἔτσι στὴ συνέχεια νὰ ἀσφαλιζόμαστε μὲ σοφία.

79. Ἐὰν ὅμως συμβεῖ νὰ διαταραχθεῖς κάποτε γιὰ κάτι, ἢ νὰ περιπέσεις σὲ κάποιο παράπτωμα καὶ νὰ ξεφύγεις ἀπὸ αὐτὸ πού πρέπει, πρέπει ἀμέσως νὰ συμφιλιώνεσαι μὲ ἐκείνον πού σὲ λύπησε ἢ καὶ τὸν λύπησες ἐσύ, καὶ νὰ μετανοεῖς μὲ ὅλη τὴν ψυχὴ σου, νὰ πενθεῖς καὶ νὰ χύνεις δάκρυα ἀπὸ τὰ κλάματα καὶ νὰ κατηγορεῖς ἔντονα τὸν ἑαυτό σου, καὶ ἔτσι στὴ συνέχεια νὰ προσέχεις καὶ νὰ ἀσφαλίζεσαι μὲ πολλὴ σοφία, ὅπως διδάσκει ὁ Κύριος Ἰησοῦς, λέγοντας· «ἐὰν προσφέρεις τὸ δῶρο σου στὸ θυσιαστήριον καὶ ἐκεῖ θυμηθεῖς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει κάτι ἐναντίον σου, ἄφησε ἐκεῖ τὸ δῶρο σου, μπροστὰ στὸ θυσιαστήριον, καὶ πήγαινε πρῶτα νὰ συμφιλιωθεῖς μὲ τὸν ἀδελφό σου, καὶ τότε ἐπιστρέφοντας πρόσφερε τὸ δῶρο σου»⁹⁸. Καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος· «κάθε πικρία καὶ θυμὸς καὶ ὀργὴ καὶ κραυγὴ καὶ βλασφημία ὡς ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ σᾶς μαζὶ μὲ ὅλη τὴν κακία, καὶ νὰ εἴσαστε μεταξὺ σας γεμᾶτοι καλωσύνη καὶ εὐσπλαχνία, συγχωρώντας ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, ὅπως καὶ ὁ Θεὸς συγχώρησε ἐμᾶς μέσω τοῦ Χριστοῦ»⁹⁹, καὶ, «ὅταν ὀργίζεσθε νὰ μὴ φτάνετε νὰ πέσετε στὴν ἁμαρτία· ὁ ἥλιος νὰ μὴ δύει βρῖσκοντάς σας ἀκόμα ὀργισμένους»¹, καὶ, «νὰ μὴ ἐπιδιώκετε, ἀγαπητοί, νὰ ἐκδικεῖσθε, ἀλλὰ νὰ δίνετε τόπο

99. Ἐφ. 4, 31-32.

1. Ἐφ. 4, 26.

«μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν»· καὶ τοῦτο μὲν εἴρηται περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους διαλλαγῆς

Περὶ ὀλίσθου καὶ μετανοίας.

π. Περὶ δέ γε ὀλίσθου φησὶν ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· “Οὐχ ὅταν ὀλι-
 5 σθήσωμεν ἐν τινι, τότε λυπηθῶμεν, ἀλλ’ ὅταν ἐμμείνωμεν ἐν αὐτῷ·
 τὸ γὰρ ὀλίσθημα συμβαίνει πολλάκις καὶ τοῖς τελείοις, τὸ δὲ ἐμ-
 μεῖναι ἐν αὐτῷ, νέκρωσίς ἐστι τελεία· Ἡ λύπη δέ, ἣν λυπούμεθα
 ὑπὲρ τῶν ἰδίων ὀλισθημάτων, εἰς τόπον ἐργασίας καθαρᾶς λογί-
 ζεται ἡμῖν ἐκ τῆς χάριτος· ὁ ἐν ἐλπίδι μετανοίας ὀλισθαίνων ἐκ
 10 δευτέρου, οὗτος μετὰ πανουργίας πορεύεται μετὰ τοῦ Θεοῦ· τού-
 τῳ ἀγνώστως ἐπιπίπτει ὁ θάνατος καὶ οὐ φθάνει τὸν καιρὸν τῆς
 ἐλπίδος αὐτοῦ τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς πληρῶσαι”. Ἔτι· “Δεῖ, φησί,
 γινώσκειν ἡμᾶς ἐν πάσῃ ὥρᾳ, ὅτι ἐν ταύταις ταῖς εἰκοσιτέσσαρσιν
 ὥραις τῆς νυκτὸς καὶ τῆς ἡμέρας τῆς μετανοίας χρῆζομεν· νόησις
 15 δὲ τοῦ ὀνόματος τῆς μετανοίας, καθὼς ἐκ τοῦ ἀληθινοῦ τρόπου
 τῶν πραγμάτων ἐγνώκαμεν, τοῦτό ἐστι· δέησις ἐκτενῆς ἐν πάσῃ
 ὥρᾳ, ἐν εὐχῇ πεπληρωμένη κατανύξεως προσεγγίζουσα τῷ Θεῷ
 ὑπὲρ ἀφέσεως τῶν παρελθόντων, καὶ λύπη ὑπὲρ τῆς τῶν μελλόν-
 των φυλακῆς”. Καὶ αὖθις “Χάρις μετὰ χάριν ἢ μετάνοια ἐδόθη
 20 τοῖς ἀνθρώποις μετάνοια γὰρ ἐστίν, ἀναγέννησις δευτέρα ἐκ Θε-
 οῦ, καὶ ὄνπερ ἐκ τῆς πίστεως ἀρραβῶνα ἐδεξάμεθα, διὰ τῆς μετα-
 νοίας τὸ χάρισμα αὐτοῦ ἐκδεχόμεθα· Μετάνοιά ἐστίν, ἡ θύρα τοῦ
 ἔλεους, ἡ ἀνεαγμένη τοῖς διώκουσιν αὐτήν· διὰ τῆς θύρας ταύτης
 εἰσερχόμεθα πρὸς τὸ θεῖον ἔλεος καὶ ἐκτὸς ταύτης τῆς εἰσόδου
 25 οὐχ εὐρήσομεν ἔλεος διότι «πάντες ἡμαρτον», κατὰ τὴν θείαν
 Γραφήν, «δικαιούμενοι δωρεὰν τῆ αὐτοῦ χάριτι»¹. Ἡ μετάνοια
 ἐστίν ἡ χάρις ἢ δευτέρα καὶ τίκτεται ἐν τῇ καρδίᾳ ἐκ τῆς πίστεως
 καὶ τοῦ φόβου· Ὁ φόβος δέ ἐστι ῥάβδος πατρικῆ, ἡ κυβερνῶσα
 ἡμᾶς, ἕως ἂν φθάσωμεν εἰς τὸν Παράδεισον τὸν πνευματικόν, καὶ
 30 ὅταν φθάσωμεν ἐκεῖσε, ἀφήσιν ἡμᾶς καὶ στρέφεται Παράδεισός

2. Ρωμ. 12, 19.

3. Ρωμ. 12, 21.

στην ὀργή»², καί, «νά μὴ νικίεσαι ἀπὸ τὸ κακὸ, ἀλλὰ νὰ νικᾷς μὲ τὸ καλὸ τὸ κακὸ»³. Καὶ αὐτὰ βέβαια ἔχουν λεχθεῖ γιὰ τὴ συμφιλίωσή μας μὲ τοὺς ἄλλους.

Γιὰ τὸ ὀλίσθημα καὶ τὴ μετάνοια.

80. Σχετικὰ μὲ τὸ ὀλίσθημα λέγει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· Δὲν πρέπει ὅταν περιπέσομε σὲ κάποιον ὀλίσθημα, τότε νὰ λυπηθοῦμε, ἀλλ' ὅταν συνεχίζομε νὰ διαπράττομε αὐτό· γιατί τὸ ὀλίσθημα συμβαίνει πολλές φορές καὶ στοὺς τέλειους, τὸ νὰ συνεχίζομε ὅμως νὰ διαπράττομε αὐτὸ εἶναι τέλεια νέκρωση. Τὴ λύπη πού νοιώθομε γιὰ τὰ ὀλισθήματά μας ἢ χάρη τοῦ Θεοῦ μᾶς τὴν καταλογίζει ὡς καθαρὴ ἐργασία. Ἐκεῖνος πού πέφτει καὶ πάλι σὲ ὀλίσθημα ἐλπίζοντας στὴ μετάνοια, αὐτὸς πορεύεται μὲ πανουργία μὲ τὸν Θεό, καὶ σ' αὐτὸν ἔρχεται ξαφνικὰ ὁ θάνατος καὶ δὲν προφταίνει νὰ ὀλοκληρώσει τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς στὸν καιρὸ πού ἔλπιζε". Ἐπίσης λέγει· "Πρέπει νὰ γνωρίζομε κάθε στιγμή, ὅτι καὶ κατὰ τὶς εἰκοσιτέσσερις ὥρες τῆς νύχτας καὶ τῆς ἡμέρας ἔχομε ἀνάγκη ἀπὸ τὴ μετάνοια. Τὸ νόημα τοῦ ὀνόματος τῆς μετανοίας, ὅπως μάθαμε ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, εἶναι τὸ ἐξῆς· Δέηση ἀκατάπαυστη ὅλο τὸν καιρὸ μὲ προσευχὴ γεμάτη ἀπὸ κατάνυξη, ἢ μόνη πού πλησιάζει τὸν Θεὸ πρὸς ἄφεση τῶν ἀμαρτημάτων πού διαπράχθηκαν, καὶ λύπη γιὰ νὰ προφυλαχθοῦν ἀπὸ τὰ μελλοντικά". Καὶ πάλι· Ἡ μετάνοια δόθηκε στοὺς ἀνθρώπους ὡς χάρη μετὰ τὴ χάρη· γιατί μετάνοια εἶναι δευτέρη ἀναγέννηση ἀπὸ τὸν Θεό, καὶ τὸν ἀρραβῶνα πού λάβαμε ἀπὸ τὴν πίστη, αὐτοῦ τὸ χάρισμα περιμένομε νὰ λάβομε μὲ τὴ μετάνοια. Μετάνοια εἶναι ἡ θύρα τῆς εὐσπλαχνίας τοῦ Θεοῦ, ἢ ὁποία εἶναι ἀνοιχτὴ σὲ ἐκείνους πού ψάχνουν νὰ τὴ βροῦν, καὶ μέσω τῆς θύρας αὐτῆς εἰσερχόμαστε πρὸς τὴ θεία εὐσπλαχνία καὶ ἔξω ἀπὸ αὐτὴ τὴν εἴσοδο δὲν θὰ βροῦμε ἔλεος· γιατί, σύμφωνα μὲ τὴ Γραφή, «ὅλοι ἀμάρτησαν καὶ λαμβάνουν τὴ δικαίωση δωρεάν μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ»⁴. Ἡ μετάνοια εἶναι ἡ δευτέρη χάρη καὶ γεννιέται μέσα στὴν καρδιά ἀπὸ τὴν πίστη καὶ τὸ φόβο. Ὁ φόβος εἶναι ραβδί πατρικόν, πού μᾶς κυβερνᾷ μέχρι νὰ φτάσομε στὸν πνευματικὸ Παράδεισο, καὶ ὅταν φτάσομε ἐκεῖ, μᾶς

4. Ρωμ. 3, 24.

ἔστιν ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ἐν ἧ ἡ τρυφή πάντων τῶν μακαρισμῶν”.
 Καὶ αὐθις “Ὡσπερ οὐ δυνατόν ἐστι περάσαι τὴν θάλασσαν τὴν
 μεγάλην χωρὶς πλοίου καὶ καράβου, οὕτως οὐ δύναται τις χωρὶς
 φόβου περάσαι πρὸς τὴν ἀγάπην· τὴν θάλασσαν τὴν ὄξομένην,
 5 τὴν τεθεῖσαν μεταξὺ ἡμῶν καὶ τοῦ νοητοῦ Παραδείσου, διὰ καρά-
 βου τῆς μετανοίας παρελθεῖν δυνάμεθα, τῆς ἐχούσης τοὺς κωπη-
 λάτας τοῦ φόβου· ἐὰν δὲ οἱ κωπηλάται οὗτοι τοῦ φόβου οὐ κυβερ-
 νῶσι τὸ πλοῖον τοῦτο τῆς μετανοίας, δι’ ἧς διερχόμεθα τὴν θάλασ-
 σαν τοῦ κόσμου τούτου πρὸς τὸν Θεόν, καταποντιζόμεθα ἐν τῇ
 10 ὄξομένη θαλάσῃ”.

**Ἔτι περὶ μετανοίας, φόβου, ἀγάπης, πένθους, δακρύων
 καὶ αὐτομεμψίας.**

παί. “Μετάνοιά ἐστι τὸ πλοῖον, ὁ φόβος ὁ κυβερνήτης αὐτοῦ,
 ἡ ἀγάπη ὁ λιμὴν ὁ θεϊκὸς καθίζει οὖν ἡμᾶς ὁ φόβος ἐν τῷ πλοίῳ
 15 τῆς μετανοίας καὶ διαδιβάξει ἡμᾶς τὴν θάλασσαν τοῦ βίου τὴν
 ὄξομένην καὶ πρὸς τὸν λιμένα τὸν θεῖον, ὅς ἐστιν ἡ ἀγάπη, ὁδηγεῖ
 ἡμᾶς, εἰς ὃν περῶσι πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι ἐν τῇ
 μετανοίᾳ, καὶ ὅτε φθάσομεν τὴν ἀγάπην, ἐφθάσαμεν εἰς τὸν Θεόν,
 καὶ ἡ ὁδὸς ἡμῶν ἐτελειώθη καὶ διέβημεν πρὸς τὴν νῆσον τὴν ἐ-
 20 κείθεν τοῦ κόσμου οὖσαν, ὅπου ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦ-
 μα τὸ ἅγιον”. Περὶ δὲ πένθους τοῦ κατὰ Θεὸν οὕτω φησὶν ὁ Σω-
 τήρ· «μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται»⁶. Ἔτι
 περὶ δακρύων ὁ αὐτὸς γράφει ὁσῖος Ἰσαάκ· “Τὰ δάκρυα τὰ ἐν τῇ
 εὐχῇ σημεῖόν ἐστι τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ, οὗπερ ἠξιώθη ἡ ψυχὴ ἐν
 25 τῇ ἑαυτῆς μετανοίᾳ, καὶ ὅτι προσεδέχθη καὶ ἤρξατο εἰσερχεσθαι
 εἰς τὴν πεδιάδα τῆς καθαρότητος ἐν τοῖς δάκρυσιν. Ἐὰν γὰρ μὴ
 ἀρθῶσιν οἱ λογισμοὶ τῶν παρερχομένων καὶ ῥίψωσιν ἐξ ἑαυτῶν
 τὴν ἐλπίδα τοῦ κόσμου καὶ κινηθῇ ἐξ αὐτῶν ἡ καταφρόνησις αὐ-
 τοῦ καὶ ἄρξωνται ἀγαθὰ ἐφόδια τῆς ἐξόδου αὐτῶν παρασκευά-

5. Ματθ. 11, 28.

ἀφήνει ἐκεῖ καὶ ἐπιστρέφει. Παράδεισος εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, μέσα στὴν ὁποία ὑπάρχει ἡ ἀπόλαυση ποὺ μᾶς ὑπόσχονται ὅλοι οἱ μακαρισμοί”. Καὶ πάλι: “Ὅπως ἀκριβῶς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ περάσει κανεὶς τὴ θάλασα τὴ μεγάλη χωρὶς πλοῖο καὶ καράβι, ἔτσι δὲν μπορεῖ κανεὶς χωρὶς φόβο νὰ περάσει πρὸς τὴν ἀγάπη. Τὴ βρωμερὴ θάλασσα, ποὺ ἔχει τοποθετηθεῖ ἀνάμεσα σὲ μᾶς καὶ τὸν νοητὸ Παράδεισο, μποροῦμε νὰ τὴν περάσομε μὲ τὸ πλοῖο τῆς μετάνοιας, ποὺ ἔχει τοὺς κωπηλάτες τοῦ φόβου. Ἐὰν οἱ κωπηλάτες αὐτοὶ τοῦ φόβου δὲν κυβερνοῦν τὸ πλοῖο αὐτὸ τῆς μετάνοιας, μὲ τὴν ὁποία περνοῦμε τὴ θάλασσα τοῦ κόσμου αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεό, καταποντιζόμεστε μέσα στὴ γεμάτη ἀπὸ βρωμιά θάλασσα.

**Συνέχεια γιὰ τὴ μετάνοια, τὸ φόβο, τὴν ἀγάπη, τὸ πένθος,
τὰ δάκρυα καὶ τὴν αὐτομεμφία.**

81. Ἡ μετάνοια εἶναι τὸ πλοῖο, ὁ φόβος ὁ κυβερνήτης αὐτοῦ, καὶ ἡ ἀγάπη τὸ θεϊκὸ λιμάνι. Μᾶς ἀνεβάζει λοιπὸν ὁ φόβος ἐπάνω στὸ πλοῖο τῆς μετάνοιας καὶ μᾶς περνᾷ μέσα ἀπὸ τὴ γεμάτη ἀπὸ βρωμιά θάλασσα τοῦ βίου καὶ μᾶς ὀδηγεῖ στὸ θεῖο λιμάνι, ποὺ εἶναι ἡ ἀγάπη, στὸ ὁποῖο φτάνουν ὅλοι ἐκεῖνοι ποὺ κοπιᾶζουν καὶ εἶναι φορτωμένοι ἀπὸ τὴ μετάνοια, καὶ ὅταν φτάσομε στὴν ἀγάπη, φτάσαμε στὸν Θεό, καὶ ὁ δρόμος μας τελείωσε καὶ περάσαμε στὸ νησι ἐκεῖνο ποὺ βρίσκεται πέρα ἀπὸ τὸν κόσμο, ὅπου βρίσκονται ὁ Πατέρας καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα”. Γιὰ τὸ πένθος τὸ ἀρεστὸ στὸν Θεὸ λέγει ὁ Σωτῆρας τὰς ἐξῆς: «μακάριοι ἐκεῖνοι ποὺ πενθοῦν, γιατί αὐτοὶ θὰ βροῦν παρηγοριά»⁶. Ἐπίσης γιὰ τὰ δάκρυα ὁ ἴδιος ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ γράφει: “Τὰ δάκρυα ποὺ χύνονται κατὰ τὴν προσευχὴ εἶναι σημάδι τῆς εὐσπλαχνίας τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποία ἀξιώθηκε ἡ ψυχὴ μὲ τὴ μετάνοιά της, καὶ ὅτι ἔγινε αὐτὴ ἀποδεκτὴ καὶ ἄρχισε μὲ τὰ δάκρυα νὰ εἰσέρχεται στὴν πεδιάδα τῆς καθαρότητος. Ἐὰν δηλαδὴ δὲν ἀπομακρυνθοῦν οἱ λογισμοὶ γιὰ τὰ πρόσκαιρα πράγματα καὶ δὲν πετάξουν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ πάνω τους τὴν ἐλπίδα τοῦ κόσμου καὶ δὲν γεννηθεῖ μέσα τους ἡ περιφρόνηση αὐτοῦ καὶ δὲν ἀρχίσουν νὰ ἐτοιμάζουν τὰ ἀγαθὰ ἐφόδια τῆς ἐξόδου τους ἀπὸ τὴ ζωὴ αὐτὴ καὶ δὲν

6. Ματθ. 5, 4.

ζειν καὶ ἄρξωνται ἐν τῇ ψυχῇ λογισμοὶ κινεῖσθαι τινων ὄντων ἐ-
 κείσε, οὐ δύνανται οἱ ὀφθαλμοὶ δακρῦειν. Τὰ δάκρυα γὰρ ἐκ τῆς
 ἀκραιφνοῦς ἀδολεσχίας καὶ ἀμετεωρίστου τῶν λογισμῶν τε τῶν
 πολλῶν καὶ συνεχῶν καὶ ἀκλινῶς γινομένων, καὶ ἐκ μνήμης τινὸς
 5 λεπτοῦ γινομένου ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ λυποῦντος τὴν καρδίαν ἐκ τῆς
 μνήμης αὐτοῦ, καὶ ἐκ τούτων τὰ δάκρυα πληθύνονται καὶ ἐπὶ πλέ-
 ον αὐξάνονται”. Καὶ ὁ Κλίμακος “Ὡσπερ τὸ πῦρ ἀναιρετικὸν κα-
 λάμης, οὕτω τὸ δάκρυον τὸ ἀγνὸν παντὸς ῥύπου φαινομένου καὶ
 νοουμένου”. Ἔτι· “Τὰ τῆς ἡμετέρας ἀναλύσεως καθαρὰ καὶ ἄδο-
 10 λα ἑαυτοῖς περιποιησώμεθα δάκρυα· οὐ γὰρ ἐστὶν ἐν αὐτοῖς κλο-
 πῆ ἢ οἷσις, κάθαρσις δὲ μᾶλλον καὶ ἀγάπης τῆς εἰς Θεὸν προ-
 κοπῆ καὶ ἀμαρτίας ἔκπλυσις καὶ ἀπάθεια”. Ἔτι· “Μὴ πίστευε
 σαῖς πηγαῖς πρὸ τελείας καθάρσεως οὐ γὰρ ἔχει πίστιν οἶνος εὐ-
 θέως ἐκ τῶν ληνῶν ἐγκλειόμενος”. Ἔτι· “Τὰ μὲν ἐκ φόβου δά-
 15 κρυα αὐτὰ ἐν ἑαυτοῖς τὴν φυλακὴν κέκτηνται, τὰ δὲ τῆς ἀγάπης,
 πρὸ τῆς τελείας ἀγάπης, ἴσως εὐσύλητα ἐν τισὶ καθεστήκασιν, εἰ
 μήπουγε τὸ ἀείμνηστον πῦρ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐνεργείας πάνυ τὴν
 καρδίαν ἐξάψει· καὶ θαυμαστόν, πῶς τὸ ταπεινότερον, ἀσφαλέ-
 στερόν ἐστὶν ἐν καιρῷ αὐτοῦ”. Ἔτι· “Δάκρυον ἐξόδου, ἀπέτεκε
 20 φόβον· φόβου δὲ τεκόντος ἀφοβίαν, ἐπεφάνη χαρὰ· χαρᾶς δὲ ἀκα-
 ταλήπτου ληξιάσης, τῆς ὁσίας ἀγάπης τὸ ἄνθος ἀνέτειλε. Περι-
 μέντοι αὐτομεμψείας φησὶν ὁ μέγας Ἀντώνιος “Αὕτη ἐστὶν ἡ
 μεγάλη ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα τὸ σφάλμα αὐτοῦ ἐπάνω
 ἑαυτοῦ βάλλῃ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ προσδοκῆσθαι πειρασμὸν ἕως
 25 ἐσχάτης ἀναπνοῆς”. Καὶ ἕτερος πατὴρ ἅγιος, ἐρωτηθεὶς, “Τί πλέ-
 ον εὗρες, πάτερ, ἐν τῇ ὁδῷ ταύτῃ;” ἀποκριθεὶς εἶπε, τό, “Ἐν παντὶ
 ἑαυτὸν μέμφεσθαι”, ὅπερ καὶ ὁ ἐρωτήσας ἐπήνεσε καὶ λέγει αὐτῷ·

ἀρχίσουν νὰ κινουῦνται μέσα στὴν ψυχὴ οἱ λογισμοὶ γιὰ τὰ μετὰ θάνατο, δὲν μποροῦν οἱ ὀφθαλμοὶ νὰ δακρῦζουν. Γιατὶ τὰ δάκρυα πηγάζουν ἀπὸ τὴν ὀλοκάθαρη καὶ ἀπερίσπαστη ἐργασία ποὺ γίνεται μέσα στὴν καρδιά καὶ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς καὶ συνεχεῖς καὶ χωρὶς παρέκκλιση λογισμοὺς ποὺ δημιουργοῦνται ἀπὸ τὴ μνήμη κάποιου λεπτοῦ λογισμοῦ μέσα στὴ διάνοια καὶ μὲ τὴ μνήμη του προξενεῖ λύπη στὴν καρδιά, ἀπὸ τὰ ὅποια πληθαίνουν καὶ αὐξάνονται τὰ δάκρυα ὅλο καὶ περισσότερο”. Καὶ ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος: “Ὅπως ἀκριβῶς ἡ φωτιὰ κατακαίει τὰ καλάμα, ἔτσι τὸ ἀγνὸ δάκρυ κατακαίει κάθε ἀκαθαροσία φανερὴ καὶ κρυφὴ”. Ἐπίσης: “Ὁσον φροντίσομε νὰ προσφέρομε στὸν ἑαυτὸ μας τὰ καθαρὰ καὶ ἄδολα δάκρυα τῆς μνήμης τοῦ θανάτου μας, γιὰτὶ σ’ αὐτὰ δὲν ὑπάρχει δολιότητα τοῦ πονηροῦ ἢ οἴηση, ἀλλὰ κάθαρση μᾶλλον καὶ προκοπὴ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸ καὶ ξέπλυμα τῆς ἀμαρτίας καὶ ἀπάθεια”. Ἐπίσης: “Νὰ μὴ ἔχεις ἐμπιστοσύνη σὶς δικές σου πηγές τῶν δακρῦων πρὶν ἀπὸ τὴν τέλεια κάθαρση· γιὰτὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει κανεὶς ἐμπιστοσύνη σὶς κρασί ποὺ κλείνεται σὶς ἀσκιά ἀμέσως μετὰ τὸ πατητήρι”. Ἐπίσης: “Τὰ δάκρυα ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸ φόβο τὰ ἴδια περιέχουν μέσα σουσ τὴν προφύλαξη, ἐνῶ τὰ δάκρυα τῆς ἀγάπης, πρὶν ἀπὸ τὴν τέλεια ἀγάπη, εἶναι ἴσως δυνατὸν εὐκόλα νὰ κλαποῦν ἀπὸ κάποιους ἀπὸ τὸν πονηρό, ἐκτὸς βέβαια ἐὰν ἡ ἀσβεστη φωτιὰ τῆς ἀγάπης κατὰ τὸν καιρὸ τῆς ἐνεργείας τῆς ἀνάψει δυνατὰ τὴ φλόγα τῆς καρδιάς. Καὶ εἶναι ἀξιοθαύμαστο, πῶς τὸ δάκρυ ποὺ εἶναι τὸ πιὸ κατώτερο ἀπὸ ὅλα, γίνεται τὸ ἀσφαλέστερο στὸν καιρὸ του”. Ἀκόμα: “Τὰ δάκρυα ποὺ πηγάζουν ἀπὸ τὴ μνήμη τοῦ θανάτου γεννοῦν φόβο, καὶ ὅταν ὁ φόβος γεννήσει τὴν ἀφοβία, κάνει τὴν ἐμφάνισή τῆς ἢ χαρὰ, καὶ ὅταν τελειώσει ἡ ἀκατάληπτη χαρὰ, ἀνατέλλει τὸ ἄνθος τῆς ἀγίας ἀγάπης”. Γιὰ τὴν αὐτομεμψία λέγει ὁ μέγας Ἀντώνιος: “Αὕτὴ εἶναι ἡ μεγάλη ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου, τὸ νὰ βάλλει τὸ σφάλμα του μπροστὰ στὸν Θεὸ πάνω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του καὶ νὰ περιμένει δοκιμασίες μέχρι τὴν τελευταία του ἀναπνοή”. Καὶ ἄλλος ἅγιος πατέρας, στὴν ἐρώτηση, “Τί τὸ ἐπιπλέον βρῆκες, πάτερ, στὴν ὁδὸ αὕτῃ τῆς μοναχικῆς ζωῆς;” ἀποκρίθηκε καὶ εἶπε: “Τὸ νὰ κατηγορῶ τὸν ἑαυτὸ μου σὶς κάθε τι”, πράγμα ποὺ ἐπαίνεσε ἐκεῖνος ποὺ τοῦ ἔκανε τὴν ἐρώτηση καὶ τοῦ εἶπε: “Ἄλλη ὁδὸς δὲν ὑπάρχει

“Ἄλλη ὁδὸς οὐκ ἔστι πλὴν ταύτης”. Καὶ ὁ ἀβδᾶς Ποιμὴν “Μετὰ στεναγμοῦ πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον εἰσηλθόν· ἔπαρον μίαν ἀρετὴν, καὶ ἐκτὸς αὐτῆς κόπῃ ἴσταται ὁ ἄνθρωπος. Καὶ ἠρώτησαν αὐτόν, ποία ἐστὶν αὕτη; Καὶ λέγει· “Ἴνα ὁ ἄνθρωπος διαπαντὸς μέμφηται ἑαυτόν”. Εἶπε πάλιν· “Ὁ ἑαυτὸν μεμφόμενος, εἴ τι δ’ ἂν συμβῆ αὐτῷ, εἴτε ζημία, εἴτε ἀτιμία, εἴτε οἰαδήποτε θλίψις, προλαβὼν ἔχει ἑαυτὸν ἄξιον καὶ οὐδέποτε ταράσσεται.

Περὶ προσοχῆς καὶ τοῦ σοφῶς ἀσφαλίζεσθαι.

πβ'. Ὁμοίως δὲ περὶ προσοχῆς καὶ ἀσφαλείας γράφει ὁ θεοσπέσιος Παῦλος «βλέπετε πῶς ἀκριδῶς περιπατεῖτε, μὴ ὡς ἄσοφοι, ἀλλ’ ὡς σοφοί, ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρὸν, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραὶ εἰσι». Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· “Ὡ σοφία, πόσον θαυμαστὴ ὑπάρχεις καὶ πῶς προβλέπεις τὰ πάντα πόρρωθεν! Μακάριος ὁ εὐρών σε· ἐκ γὰρ τῆς ῥαθυμίας τῆς νεότητος ἠλευθέρωται· εἴ τις ἐμπορεύεται διὰ μικρᾶς ἐμπορεύσεως, ἥτοι περιποιήσεως, τὴν ἰατρειάν τῶν μεγάλων παθῶν, καλῶς ποιεῖ· τοῦτο γὰρ ἐστὶ φιλοσοφία, ἵνα τις ἐν τοῖς ἐλαχίστοις καὶ μικροῖς, τοῖς γινομένοις παρ’ αὐτοῦ, ἀεὶ νήφῃ· ἀναπαύσεις γὰρ μεγάλας θησανορίζει ἑαυτῷ καὶ οὐχ ὑπνοῖ, ἵνα μὴ συμβῆ αὐτῷ τι ἐναντίον, ἀλλὰ τὰς αἰτίας κόπτει πρὸ καιροῦ, καὶ διὰ τῶν ἐλαχίστων πραγμάτων ὑποφέρει τὴν μικρὰν λύπην, ἐξαφανίζων δι’ αὐτῆς τὴν μεγάλην καὶ προϊών. Διὸ καὶ λέγει ὁ σοφός “Γενοῦ ἐγρήγορος καὶ νηφάλιος ὑπὲρ τῆς ζωῆς σου· συγγενὴς γὰρ ἐστὶν ὁ ὕπνος τῆς διανοίας καὶ εἰκὼν τοῦ ἀληθινοῦ θανάτου”. Λέγει δὲ καὶ ὁ ἱεροφάντης Βασίλειος “Ὅστις εἰς τὰ μικρὰ ἑαυτοῦ ὀκνηρός ἐστὶ, μὴ πιστεύσης αὐτῷ εἰς τὰ μεγάλα διαπρέψαι”.

“Ὅτι εἰς πάντα δεῖ σπουδάζειν τὰ εἰρημένα· πρὸ δὲ πάντων ὥστε εἶναι ἡσυχόν τε καὶ πρᾶον καὶ καθαρῶς σπεύδειν ἐπικαλεῖσθαι τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ἔνδον καρδίας τὸν ἡσυχάζοντα.

30 πγ'. Διὰ δὲ ταῦτα, περὶ πάντα μὲν σπούδαζε τὰ εἰρημένα, πρὸ

ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὴν”. Καὶ ὁ ἄββᾶς Ποιμὴν λέγει· “Μὲ στεναγμὸ εἰσῆλθαν στὸν κόσμον αὐτὸ ὅλες οἱ ἀρετές. Ἀφαίρεσε μὰ ἀρετὴ, καὶ χωρὶς αὐτὴν μὲ κόπο μπορεῖ νὰ σταθεῖ ὁ ἄνθρωπος”. Καὶ ὅταν τὸν ρώτησαν, ποιὰ εἶναι αὐτή; Εἶπε· “Τὸ νὰ κατηγορεῖ ὁ ἄνθρωπος διαρκῶς τὸν ἑαυτό του”. Εἶπε πάλι· “Ἐκεῖνος ποὺ κατηγορεῖ τὸν ἑαυτό του, ὅ,τιδήποτε κι ἂν συμβεῖ σ’ αὐτόν, εἴτε ζημία, εἴτε περιφρόνηση, εἴτε ὁποιαδήποτε θλίψη, θεωρεῖ ἀπὸ πρὶν ἄξιο τὸν ἑαυτό του γι’ αὐτὰ καὶ ποτέ δὲν ταράσσεται”.

Γιὰ τὴν προσοχὴ καὶ τὴν μὲ σοφία προφύλαξη.

82. “Ὁμοια καὶ γιὰ τὴν προσοχὴ καὶ τὴν ἀσφάλεια γράφει ὁ θεσπέσιος Παῦλος· «νὰ προσέχετε πῶς ἀκριβῶς βαδίζετε· ὄχι ὡς ἄσοφοι, ἀλλ’ ὡς σοφοί, χρησιμοποιοῦντας σωστά τὸν καιρὸ, γιατί οἱ μέρες εἶναι πονηρές»⁷. Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· “ὦ σοφία, πόσο ἀξιοθαύμαστη εἶσαι καὶ πῶς προβλέπεις τὰ πάντα ἀπὸ μακριά! Μακάριος ἐκεῖνος ποὺ σὲ βρῆκε· γιατί ἔχει ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τὴ ραθυμία τῆς νεότητος. Ἄν κάποιος προσπαθεῖ μὲ μικρὸ ἀντίτιμο, δηλαδή μὲ μικρὴ φροντίδα, ν’ ἀποκτήσει τὴ θεραπεία τῶν μεγάλων παθῶν, καλὰ κάνει· γιατί αὐτὸ εἶναι φιλοσοφία, τὸ νὰ εἶναι δηλαδή κανεὶς πάντοτε προσεκτικὸς στὰ μικρὰ καὶ ἀσήματα ποὺ κάνει· γιατί μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ θησαυρίζει γιὰ τὸν ἑαυτό του μεγάλες ἀναπαύσεις καὶ δὲν παραδίνεται στὸν ὕπνο, γιὰ νὰ μὴ τοῦ συμβεῖ κάτι τὸ ἀντίθετο, ἀλλὰ κόβει τίς αἰτίες ἀπὸ πρὶν, καὶ μὲ τὰ ἐλάχιστα πράγματα ὑποφέρει τὴ μικρὴ λύπη, ἐξαφανίζοντας στὴ συνέχεια μ’ αὐτὴ τὴ μεγάλη. Γι’ αὐτὸ καὶ λέγει κάποιος σοφός· «Δεῖχνε ἐπαγρύπνηση καὶ προσοχὴ γιὰ τὴ ζωὴ σου· γιατί ὁ ὕπνος τοῦ νοῦ εἶναι συγγενὴς καὶ εἰκόνα τοῦ ἀληθινοῦ θανάτου”. Λέγει καὶ ὁ ἱεροφάντης Βασίλειος· “Ὁποῖος εἶναι ὀκνηρὸς στὰ μικρὰ, μὴ πιστέψεις ὅτι αὐτὸς θὰ διαπρέψει στὰ μεγάλα”.

Ὁ μοναχὸς πρέπει ν’ ἀγωνίζεται γιὰ ὅλα ὅσα λέχθησαν, καὶ προσπάτων νὰ εἶναι ἡσυχὸς καὶ πρῶτος καὶ νὰ φροντίζει μὲ καθαρότητα νὰ ἐπακαλεῖται τὸν Κύριον Ἰησοῦ Χριστὸ μέσα στὴν καρδιά του.

83. Ἐξαιτίας ὅλων αὐτῶν λοιπὸν νὰ ἀγωνίζεσαι γιὰ ὅλα αὐτὰ

7. Ἐφ. 5, 16.

δὲ πάντων, ἵνα ἡσυχῶς καὶ πράως καὶ μετὰ καθαροῦ τοῦ συνειδό-
 τος τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἔνδον βάθους καρδίας ἐπικαλῆ,
 καθάπερ ἔφημεν. Οὕτω γὰρ τὴν αὐτοῦ θείαν χάριν, ὁδῶ προβαί-
 νων, ἀναπαυομένην ἔχεις εἰς τὴν ψυχὴν. Λέγει καὶ γὰρ ὁ τῆς Κλί-
 5 μακος “Μηδεὶς ὑπὸ θυμοῦ καὶ οἰήσεως, ὑποκρίσεώς τε καὶ μνη-
 σικακίας ὀχλούμενος, ἵχνος ἡσυχίας ἰδεῖν τολμήσει ποτέ, μήπως
 ἔκστασιν ἐντεῦθεν κερδήσῃ· εἰ δέ τις τούτων καθαρὸς, αὐτὸς
 λοιπὸν γνώσεται τὸ συμφέρον· οἶμαι δὲ οὐδὲ αὐτός”. Καὶ γοῦν οὐ
 μόνον ἀναπαυομένην ἔξεις τὴν χάριν τῆ σῆ ψυχῆ, ἀλλὰ καὶ ἀνα-
 10 παύουσαν τὴν ψυχὴν τελείως ἐκ τῶν πρώην ὀχλούντων αὐτῇ δαι-
 μόνων τε καὶ παθῶν· εἰ γὰρ καὶ ἐνοχλοῦσιν αὐθις, ἀλλ’ οὐκ ἐνερ-
 γοῦσιν, ὅτι μὴ πρόσκειται αὐτοῖς, μηδὲ ποθεῖ τὴν ἐκ τούτων ἡδο-
 νήν.

Περὶ καλοῦ καὶ ἐκστατικοῦ ἔρωτος καὶ θείου κάλλους.

15 πδ’. “Ὅλος γὰρ ὁ πόθος τοῦ τοιούτου καὶ ὁ ἐγκάρδιος καὶ ἐκ-
 στατικὸς ἔρως καὶ ἡ ὀλικὴ αὐτοῦ διάθεσις πρὸς τὸ ὑπέρκαλλον
 κάλλος ὄρα καὶ μακαριώτατον, ὃ καὶ ἐφετῶν τοῖς Πατράσιν εἴρη-
 ται τὸ ἀκρότατον. Καὶ φησιν ὁ μέγας Βασίλειος “Ὅταν ὁ τῆς
 εὐσεβείας ἔρως τὴν ψυχὴν κατάσχη, ἅπαν αὐτῇ πολέμων καταγέ-
 20 λαστον εἶδος καὶ πάντες αὐτὴν ὑπὲρ τοῦ ποθουμένου καταξαι-
 νοντες, τέρπουσι μᾶλλον ἢ πλήττουσι”. Καὶ αὐθις “Τί τοῦ θείου
 κάλλους θαυμασιώτερον; τίς ἔννοια τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλοπρεπεί-
 ας χαριεστέρα; ποῖος πόθος ψυχῆς οὕτω δριμύς καὶ ἀφόρητος, ὡς
 ὁ ἀπὸ Θεοῦ ἐγγινόμενος τῇ ἀπὸ πάσης κακίας κεκαθαρμένη ψυχῆ
 25 καὶ ἀπὸ ἀληθινῆς διαθέσεως λεγούσῃ, «τετραωμένη ἀγάπης ἐγὼ
 εἰμι»;

**Περὶ πολέμου καὶ παιδευτικῆς παραχωρήσεως καὶ τῆς
 κατὰ ἀποστροφὴν ἐγκαταλείψεως.**

πε’. Πολεμεῖται δὲ λοιπὸν, κατὰ παραχώρησιν παιδευτικὴν,

πού ἔχουν λεχθεῖ, προπάντων ὅμως νὰ ἐπικαλεῖσαι μέσα στήν καρδιά σου τόν Κύριο Ἰησοῦ Χριστό μέ ἡσυχία καί πραότητα καί μέ καθαρή τή συνείδηση, ὅπως εἶπαμε. Γιατί προχωρώντας ἔτσι, θά ἔχεις τή θεία χάρη αὐτοῦ ἀναπαινόμενη μέσα στήν ψυχή σου. Γιατί λέγει καί ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος: “Κανένας, πού ἐνοχλεῖται ἀπό θυμό καί οἶηση, ὑποκρισία καί μνησικακία, νὰ μὴ τολμήσει ποτέ νὰ δεῖ ἴχνος ἡσυχίας, μήπως τὸ κέρδος ἀπὸ αὐτὸ εἶναι νὰ χάσει τὰ λογικά του.” Ἄν ὅμως κάποιος εἶναι καθαρὸς ἀπὸ αὐτά, αὐτὸς τότε θά γνωρίσει τὸ συμφέρον τῆς ἡσυχίας· νομίζω ὅμως ὅτι οὔτε κι αὐτός”. Καὶ δὲν θά ἔχεις μόνον ἀναπαινόμενη τή χάρη μέσα στήν ψυχή σου, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναπαύει τὴν ψυχή σου τελείως ἀπὸ τοὺς δαίμονες καὶ τὰ πάθη πού τὴν ἐνοχλοῦσαν προηγουμένως. Γιατί, κι ἂν ἀκόμα τὴν ἐνοχλοῦν πάλι, ἀλλὰ δὲν μποροῦν ν’ ἀσκήσουν τὴ βλαπτικὴ ἐπενέργειά τους, ἐπειδὴ δὲν εἶναι προσηλωμένη σ’ αὐτὰ οὔτε ποθεῖ τὴν ἡδονὴ πού προέρχεται ἀπὸ αὐτά.

Γιὰ τὸν καλὸ καὶ ἐκστατικὸ ἔρωτα καὶ τὸ θεῖο κάλλος.

84. Ὁλος λοιπὸν ὁ πόθος αὐτοῦ καὶ ὁ ἐγκάρδιος καὶ ἐκστατικὸς ἔρωτας καὶ ὀλόκληρη ἡ διάθεσή του εἶναι στραμμένα πρὸς τὸ ὑπέρκαλλο καὶ μακαριώτατο κάλλος, τὸ ὁποῖο ἔχει ὀνομαστῆ ἀπὸ τοὺς Πατέρες τὸ ἀκρότατο ἀπὸ ὅλα τὰ ἐπιθυμητά. Γράφει ὁ μέγας Βασίλειος: “Ὅταν ὁ ἔρωτας τῆς εὐσέβειας κυριεύσει τὴν ψυχή, κάθε εἶδος πολέμου εἶναι καταγέλαστο γι’ αὐτὴν καὶ ὅλα ἐκεῖνα τὰ πλήγματα πού ὑπομένει γιὰ χάρη Ἐκείνου πού ποθεῖ, τὴν εὐχαριστοῦν μᾶλλον παρὰ τὴν πληγώνουν”. Καὶ πάλι: Τί ὑπάρχει πρὸ ἀξιοθαύμαστο ἀπὸ τὸ θεῖο κάλλος; Ποιὰ ἔννοια εἶναι ὠραιότερη ἀπὸ τὴ μεγαλοπρέπεια τοῦ Θεοῦ; ποῖος πόθος ψυχῆς εἶναι τόσο ὀξύς καὶ ἀνυπόφορος, ὅσο ἐκεῖνος πού γεννιέται ἀπὸ τὸν Θεὸ μέσα στήν ψυχή τὴν καθαρμένη ἀπὸ κάθε κακία καὶ ἡ ὁποία μέ ἀληθινὴ διάθεση λέγει, «εἶμαι πληγωμένη ἐγὼ ἀπὸ τὴν ἀγάπη σου»⁸;

Γιὰ τὸν πόλεμο καὶ τὴν παιδαγωγικὴ παραχώρηση καὶ τὴν ἐγκατάλειψη ἐξαιτίας τῆς ἀποστροφῆς.

85. Στὴ συνέχεια πολεμεῖται ὁ ἡσυχαστὴς κατὰ παραχώρηση

8. Ὑ Ασμα Ἀσμ 2, 5.

οὐ κατὰ ἀποστροφὴν ἐγκαταλείψεως· διὰ τί; Ἴνα μὴ ὑψωθῆ ὁ νοῦς αὐτοῦ, δι' ὅπερ εὗρεν ἀγαθόν, ἀλλὰ πολεμούμενός τε καὶ παιδευόμενος, προσλαμβάνει ταπεινώσιν αἰεὶ, δι' ἧς μόνης, οὐ μόνον νικᾷ τοὺς ὑπερηφάνως πολεμοῦντας αὐτόν, ἀλλὰ καὶ δω-
 5 ρεῶν μειζόνων διηνεκῶς ἀξιούται, προκόπτων, ὅσον ἐφικτὸν ἀν-
 θρωπίνη φύσει, σειραῖς ἀφύκτοις καὶ θάρει σαρκὸς πεπεδημένος
 τε καὶ πιεζόμενος, καὶ χωρῶν πρὸς τὴν κατὰ Χριστὸν τελειότητα
 καὶ ἀπάθειαν. Καὶ λέγει ὁ ἅγιος Διάδοχος^{9α}. “Ὁ Κύριος αὐτὸς λέ-
 γει, τὸν σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν ἐκ τῶν οὐρανῶν πεπτωκένα¹, ἵνα
 10 μὴ ἀφορᾷ εἰς τὰ τῶν ἀγίων ἀγγέλων ὁ δυσειδὴς ἐνδικοιτήματα·
 πῶς οὖν ὁ τῆς τῶν καλῶν δούλων κοινωνίας μὴ καταξιούμενος,
 κοινὸν δύναται ἔχειν οἰκητήριον μετὰ τοῦ Θεοῦ τὸν ἀνθρώπινον
 νοῦν; Ἀλλ' ἐροῦσιν, ὅτι κατὰ παραχώρησιν τοῦτο γίνεται, καὶ
 πλέον οὐδὲν λέξουσιν. Ἡ μὲν γὰρ παιδευτικὴ παραχώρησις οὐ-
 15 δαμῶς τὴν ψυχὴν τοῦ θείου φωτὸς ἀποστερεῖ· κρύπτει δὲ μόνον,
 ὡς καὶ ἤδη εἶπον, τὰ πολλὰ τὸν νοῦν τὴν ἑαυτῆς παρουσίαν ἢ
 χάρις, ἵνα προωθοῖτο, ὥσπερ τὴν ψυχὴν τῇ πικρία τῶν δαμιόνων,
 διὰ τὸ μετὰ παντὸς φόβου καὶ πολλῆς ταπεινώσεως ἐκζητεῖν
 αὐτὴν τὴν ἐκ Θεοῦ βοήθειαν, τὴν τοῦ ἐχθροῦ αὐτῆς ἐπιγινώσκου-
 20 σαν κατ' ὀλίγον κακίαν· ὃν τρόπον ἐὰν μήτηρ, ἀτακτοῦν τὸ οἰ-
 κεῖον περὶ τοὺς θεσμοὺς τῆς γαλουχίας βρέφος, βραχὺ τῶν ἑαυτῆς
 ἐξωθεῖν ἀγκαλῶν, ἵνα, καταπληττόμενον ὑπὸ τινων περιεστώτων
 αὐτῷ σαπροειδῶν ἀνθρώπων ἢ θηρίων οἰωνοδήποτε, μετὰ φόβου
 πολλοῦ καὶ δακρύων εἰς τοὺς μητρώους ἀνθυποστρέφῃ κόλπους
 25 Ἡ δὲ κατὰ ἀποστροφὴν γινομένη παραχώρησις, ὡσανεὶ δέσμιον
 παραδίδωσι τὴν μὴ θέλουσαν ψυχὴν ἔχειν τὸν Θεόν, τοῖς δαίμο-
 σιν. Ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐσμεν ὑποστολῆς¹⁰ τέκνα, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ βρέ-
 φη γνήσια τῆς τοῦ Θεοῦ εἶναι χάριτος πιστεύομεν, μικραῖς παρα-
 χωρήσεσι καὶ πυκναῖς παρακλήσεσι παρ' αὐτῆς γαλουχούμενα,
 30 ἵνα διὰ τῆς χρηστότητος τοῦ Θεοῦ φθάσωμεν ἔλθειν εἰς ἄνδρα
 τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας¹¹”. Καὶ αὐθις “Ἡ παιδευτικὴ παραχώ-
 ρησις φέρει μὲν λύπην πολλὴν καὶ ταπεινώσιν καὶ ἀπελπισμὸν

9. Λουκᾶ 10, 18.

9α. Φιλοκαλία, τόμ. 9. σελ. 250-252, κεφ. 86-87.

παιδαγωγική, και ὄχι ἐγκατάλειψη ἕξαιτίας ἀποστροφῆς. Γιατί; Γιὰ νὰ μὴ κυριευθεῖ ἀπὸ ἔπαρση ὁ νοῦς του γιὰ τὸ ἀγαθὸ ποὺ βρῆκε, ἀλλὰ πολεμούμενος καὶ παιδαγωγούμενος, νὰ ἀποκτᾶ πάντοτε ταπεινωση, μὲ μόνη τὴν ὁποία ὄχι μόνο νικᾷ ἐκείνους ποὺ τὴν πολεμοῦν ὑπερήφανα, ἀλλὰ καὶ ἀξιώνεται διαρκῶς νὰ λάβει μεγαλύτερες δωρεές, προκόβοντας, ὅσο εἶναι δυνατὸ σὲ ἀνθρώπινη φύση, ἂν καὶ εἶναι δεμένος καὶ καταπιεζόμενος ἀπὸ ἀναιτόφευκτες ἄλυσίδες καὶ τὸ βάρος τῆς σάρκας, καὶ προχωρώντας πρὸς τὴν κατὰ Χριστὸν τελειότητα καὶ ἀπάθεια”. Λέγει καὶ ὁ ἅγιος Διάδοχος^{8α}. “Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος λέγει, ὅτι ὁ σατανᾶς ἔπεσε σὰν ἀστραπὴ ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς⁹, γιὰ νὰ μὴ βλέπει ὁ γεμᾶτος ἀσχήμια τοὺς τόπους διαμονῆς τῶν ἁγίων ἀγγέλων. Πῶς λοιπὸν ἐκεῖνος ποὺ δὲν κρίνεται ἄξιος νὰ βρισκεται σὲ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς καλοὺς δούλους, μπορεῖ νὰ ἔχει κοινὸ κατοικητήριο μὲ τὸν Θεό, τὸν ἀνθρώπινο νοῦ; Ἀλλὰ θὰ ποῦν, ὅτι αὐτὸ γίνεται κατὰ παραχώρηση, καὶ δὲν θὰ ποῦν τίποτε περισσότερο. Γιατὶ ἡ παιδαγωγικὴ παραχώρηση δὲν στερεῖ καθόλου τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὸ θεῖο φῶς, ἀλλὰ κρύβει μόνο, ὅπως ἤδη εἶπα, ἡ χάρις τὶς περισσότερες φορὲς ἀπὸ τὸν νοῦ τὴν παρουσία της, γιὰ νὰ ἀφήνει κατὰ κάποιον τρόπο τὴν ψυχὴ ἐκπιθεμένη στὴν κακία τῶν δαιμόνων, ὥστε μὲ κάθε φόβο καὶ πολλὴ ταπεινωση νὰ ζητεῖ αὐτὴ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, γνωρίζοντας σιγὰ σιγὰ τὴν κακία τοῦ ἐχθροῦ της, καθ’ ὅμοιον τρόπο ποὺ μὰ μητέρα, ἐπειδὴ δυστροπεῖ τὸ βρέφος της νὰ θηλάσει, τὸ ἀπομακρύνει γιὰ λίγο ἀπὸ τὴν ἀγκαλιὰ της, ὥστε, νοιώθοντας φόβο ἀπὸ τὴν παρουσία τυχόν κακόμορφων ἀνθρώπων ἢ ὁποιονδήποτε θηρίων, μὲ μεγάλο φόβο καὶ δάκρυα νὰ ἐπιστρέψει στὴν ἀγκαλιὰ τῆς μητέρας του. Ἀντίθετα ἡ παραχώρηση ποὺ γίνεται λόγῳ ἀποστροφῆς τοῦ Θεοῦ, παραδίδει τὴν ψυχὴ, ποὺ δὲν θέλει νὰ ἔχει τὸν Θεό, σὰν δέσμια στοὺς δαίμονες. Ἐμεῖς ὅμως δὲν εἴμαστε τέκνα ποὺ ὑποχωροῦν καὶ χάνονται¹⁰, μακριὰ μὰ τέτοια σκέψη, ἀλλὰ πιστεύομε ὅτι εἴμαστε γνήσια βρέφη τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, γαλουχούμενα ἀπὸ αὐτὸν μὲ μικρὲς παραχωρήσεις καὶ συχνὲς παρηγοριές, ὥστε μὲ τὴ χρησιμότητα τοῦ Θεοῦ νὰ φτάσομε νὰ γίνομε τέλειοι ἄνδρες, μὲ πλήρη πνευματικὴ ὠριμότητα¹¹”. Καὶ πάλι. “Ἡ παιδαγωγικὴ παραχώρηση προξενεῖ βέβαια μεγάλη λύπη καὶ ταπεινωση καὶ ἀνάλογη

10. Πρβλ. Ἐβρ. 10, 39.

11. Ἐφ. 4, 13.

σύμμετρον τῇ ψυχῇ, ἵνα τὸ φιλόδοξον αὐτῆς καὶ ἀπτόητον μέρος
 πρεπόντως εἰς ταπεινώσιν ἔρχηται· εὐθέως δὲ φόβον Θεοῦ καὶ δά-
 κρυον ἐξομολογήσεως ἐπάγει τῇ καρδίᾳ καὶ τῆς καλλίστης σω-
 πῆς πολλὴν ἐπιθυμίαν· ἡ δὲ κατὰ ἀποστροφὴν τοῦ Θεοῦ γινομέ-
 5 νη, ἀπελπισμοῦ ὁμοῦ καὶ ἀπιστίας καὶ ὀργῆς καὶ τύφου τὴν ψυ-
 χὴν πληρωθῆναι παραχωρεῖ. Δεῖ οὖν ἡμᾶς εἰδέναι τὴν πείραν τῶν
 ἀμφοτέρων παραχωρήσεων καὶ κατὰ τὸν ἐκάστης τρόπον προσιέ-
 ναι τῷ Θεῷ. Ἐκεῖ μὲν γὰρ εὐχαριστίαν μετὰ τῆς ἀπολογίας προσ-
 αγαγεῖν αὐτῷ ὀφείλομεν, ὡς τὸ τῆς γνώμης ἡμῶν ἀκόλαστον, τῇ
 10 σχολῇ τῆς παρακλήσεως κολάζοντι, ἵνα ἀρετῆς ἡμᾶς καὶ κακίας
 ὡς Πατὴρ ἀγαθὸς διδάσκη τὴν διαφορὰν. Ἐνταῦθα δὲ ἐξαγόρευ-
 σιν τῶν ἁμαρτημάτων ἄπαντοσιν καὶ δάκρυον ἀνελλιπὲς καὶ ἀνα-
 χώρησιν πλείονα· ὅπως ἂν οὕτω δυνηθῶμεν, τῇ προσθήκῃ τῶν
 πόνων, δυσωπῆσαι ποτὲ τὸν Θεὸν ἐπιβλέψαι ὡς τὸ πρὶν εἰς τὰς
 15 καρδίας ἡμῶν. Πλὴν δεῖ εἰδέναι, ὅτι, ὅταν κατὰ οὐσιώδη συμ-
 βολὴν τῇ ψυχῇ καὶ τῷ σατανᾷ ἡ μάχη γίνεται, ἐπὶ τῆς παιδευτικῆς
 λέγω παραχωρήσεως, ὑποστέλλει μὲν, ὡς καὶ ἤδη εἶπον, ἑαυτὴν ἢ
 χάρις, ἀγνώστως δὲ συνεργεῖ τῇ ψυχῇ βοηθεία, ἵνα τὴν νίκην τῆς
 ψυχῆς εἶναι μόνον ἐπιδείξῃ τοῖς ἐχθροῖς αὐτῆς”. Καὶ ὁ ἅγιος
 20 Ἰσαάκ· “Οὐ δυνατόν ἐκτὸς τῶν κατὰ παραχώρησιν πειρασμῶν
 σοφισθῆναι τὸν ἄνθρωπον ἐν τοῖς πολέμοις τοῖς πνευματικοῖς καὶ
 γινῶναι τὸν ἑαυτοῦ προνοητὴν καὶ αἰσθηθῆναι τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ
 καὶ στερεωθῆναι ἐν τῇ πίστει αὐτοῦ κρυπτῶς, εἰ μὴ ἐν τῇ δυνάμει
 τῆς πείρας αὐτοῦ ἧς ἐδέξατο· καὶ ἠνίκα ἴδῃ ἢ χάρις, ὅτι ἤρξατο ἐν
 25 τῷ λογισμῷ αὐτοῦ ἢ οἴησις μικρὸν καὶ ἤρξατο λογίζεσθαι μέγα
 περὶ ἑαυτοῦ, εὐθέως παραχωρεῖ τοὺς πειρασμοὺς κατ’ αὐτοῦ
 ἰσχυροποιηθῆναι καὶ κραταιωθῆναι, ἕως ἂν μάθῃ τὴν ἑαυτοῦ ἀ-
 σθένειαν καὶ φύγῃ καὶ κατάσχη τὸν Θεὸν ἐν ταπεινώσει· καὶ ἐν
 τούτοις ἔρχεται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὰ μέτρα τοῦ τελείου ἀνδρός², ἐν

ἀπελπισία στήν ψυχή, γιά νά ὀδηγεῖται τὸ φιλόδοξο καὶ ἄκαμπτο μέρος αὐτῆς μὲ τρόπο κατάλληλο στήν ταπείνωση, καὶ ἀμέσως προσθέτει στήν καρδιά φόβο Θεοῦ καὶ δάκρυα ἑξομολογήσεως καὶ μεγάλη ἐπιθυμία γιά τὴν κάλλιστη σιωπή. Ἐνῶ ἡ παραχώρηση ποῦ γίνεται ἕξαιτίας ἀποστροφῆς τοῦ Θεοῦ, ἐπιτρέπει νά γεμίσει ἡ ψυχή ἀπὸ ἀπελπισία καὶ συγχρόνως ἀπὸ ἀπιστία καὶ ὀργή καὶ ὑπερηφάνεια. Πρέπει λοιπὸν ἡμεῖς νά γνωρίζομε τὰ γνωρίσματα καὶ τῶν δύο παραχωρήσεων καὶ νά πλησιάζομε τὸν Θεὸ ἀνάλογα μὲ τὸν τρόπο τῆς καθεμιᾶς. Γιατὶ στήν πρώτη περίπτωση ὀφείλομε νά προσφέρομε στὸν Θεὸ εὐχαριστία μαζί μὲ τὴν ἀπολογία, ὅτι μὲ τὴν ἀφαίρεση τῆς παρηγοριᾶς του ἐκ μέρους τῆς χάριτός του τιμωρεῖ τὴν ἀπαιδευσία τῆς γνώμης μας, ὥστε νά μᾶς διδάσκει σὰν ἀγαθὸς Πατέρας τὴ διαφορὰ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας. Στὴ δεύτερη περίπτωση πρέπει νά προσφέρομε ἀκατάπαυστη ἑξομολόγηση τῶν ἁμαρτημάτων μας καὶ δάκρυα ἀσταμάτητα καὶ ἀναχώρηση μεγαλύτερη, ὥστε ἔτσι νά μπορέσομε, μὲ τὴν αὐξηση τῶν πόνων, νά κάμψομε κάποτε τὸν Θεὸ νά ρίξει τὸ βλέμμα του ὅπως καὶ προηγουμένως στὶς καρδιές μας. Πλὴν ὅμως πρέπει νά γνωρίζομε, ὅτι, ὅταν ἡ μάχη ἀνάμεσα στήν ψυχή καὶ στὸ σατανᾶ γίνεται μὲ πραγματικὴ σύγκρουση αὐτῶν, δηλαδή στήν περίπτωση τῆς παιδαγωγικῆς παραχωρήσεως, περιορίζεται βέβαια, ὅπως ἤδη εἶπα, ἡ παρουσία τῆς χάριτος, βοηθεῖ ὅμως τὴν ψυχή μὲ βοήθεια ποῦ δὲν τὴ γνωρίζει αὐτή, γιά νά δείξει στοὺς ἐχθρούς της ὅτι ἡ νίκη εἶναι μόνο τῆς ψυχῆς". Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ λέγει: "Δὲν εἶναι δυνατὸν ὁ ἄνθρωπος χωρὶς τοὺς κατὰ παραχώρηση πειρασμοὺς νά ἀποκτήσει ἐμπειρία στοὺς πνευματικοὺς πολέμους καὶ νά γνωρίσει τὸν προνοητὴ του καὶ νά αἰσθανθεῖ τὸν Θεὸ του καὶ νά στερεωθεῖ κατὰ τρόπο μυστικὸ στήν πίστη του, παρὰ μόνο μὲ τὴ δύναμη τῆς πείρας ποῦ ἀπέκτησε. Καὶ ὅταν ἡ χάρις δεῖ, ὅτι ἄρχισε νά ἐμφανίζεται λίγο λίγο ἡ οἴηση μέσα στὸ λογισμό του καὶ νά σχηματίζει μεγάλη ἰδέα γιά τὸν ἑαυτό του, ἀμέσως ἐπιτρέπει τοὺς πειρασμοὺς νά ἰσχυροποιηθοῦν καὶ νά ἐνισχυθοῦν ἐναντίον του, μέχρι ποῦ νά γνωρίσει τὴν ἀδυναμία του καὶ νά καταφύγει καὶ νά προσηλωθεῖ στὸν Θεὸ μὲ ταπείνωση, καὶ μὲ ὅλα αὐτὰ φτάνει ὁ ἄνθρωπος στὰ μέτρα τοῦ τέλειου πνευματικοῦ ἀνθρώπου¹², μὲ τὴν πί-

12. Πρὸβλ. Ἐφ. 4, 13.

τῇ πίστει καὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὑψοῦται πρὸς τὴν ἀγάπην. Θαυμαστὴ γὰρ γνωρίζεται ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὅταν ποτὲ ἐν μέσῳ γένηται πραγμάτων, τῶν διακοπτόντων τὴν ἐλπίδα αὐτοῦ, καὶ ἐκεῖσε δεικνύει ὁ Θεὸς τὴν δύναμιν ἑαυτοῦ, ἐν τῇ σωτηρίᾳ τῇ ἐπ' αὐτόν· οὐδέποτε γὰρ μανθάνει ὁ ἄνθρωπος τὴν δύναμιν τὴν θεϊκὴν ἐν ἀναπαύσει καὶ πλατυσμῷ, καὶ οὐδέποτε ἔδειξεν ὁ Θεὸς τὴν ἑαυτοῦ ἐνέργειαν αἰσθητικῶς, εἰ μὴ ἐν χώρᾳ ἡσυχίας καὶ ἐν ἐρήμῳ καὶ ἐν τόποις ἐστερημένοις τῶν συντυχιῶν καὶ τῆς ταραχῆς τῆς κατασκηνώσεως τῆς μετὰ τῶν
10 ἀνθρώπων”.

Περὶ ἀπαθείας καὶ τοῦ τί ἐστὶν ἀνθρωπίνη ἀπάθεια.

πς. Πρὸς δὲ τούτοις, δέον ἐκ μέρους καὶ τὸν τῆς ἀπαθείας λόγον ἐνταῦθα προσθῆναι καὶ τελειότητος, καὶ μετὰ μικρὸν οὕτω πέρασ δούναί τῇ παρούσῃ πραγματείᾳ. Ἐνθεν καὶ λέγει ὁ μέγας
15 Βασίλειος “Ὁ τοῦ Θεοῦ καταστάς ἐραστής καὶ τῆς ἐκείνου ἀπαθείας καὶ τὸ σμικρότατον κατασχεῖν ἐφιέμενος καὶ τῆς πνευματικῆς ἀγιότητος, γαλήνης τε καὶ ἀταραξίας καὶ ἡμερότητος καὶ τῆς ἐκ τούτων τικτομένης εὐφροσύνης τε καὶ χαρᾶς ἐπιθυμῶν ἀπογεύσασθαι, παντὸς μὲν ὑλικοῦ πάθους τοῦ τὴν ψυχὴν ἐπι-
20 θολοῦντος πόρρω τοὺς λογισμοὺς ἀπάγειν ἐσπούδακε, καθαρῶ δὲ καὶ ἀνεπισκιάστῳ ὄμματι τὰ θεῖα περιαιθοῖ, ἀπλήστως τοῦ ἐκεῖθεν φωτὸς ἐμφορούμενος εἰς τοιαύτην τε ἕξιν καὶ κατάστασιν τὴν ψυχὴν ἐξασκήσας, οἰκειοῦται, κατὰ τὴν ἐγκωροῦσαν ὁμοίωσιν, τῷ Θεῷ, ἐπέραστός τε καὶ ποθεινότατος αὐτῷ γίνεται, οἷα δὴ
25 μέγα τε ἄθλον καὶ δυσήνυτον ἀνατιλὰς καὶ ἐκ τῆς κατὰ τὴν ὕλην συγκράσεως δυνηθεὶς, ἀκραιφνεῖ καὶ κεχωρισμένη τῇ διανοίᾳ τῆς τῶν σωματικῶν ἐπιμιξίας παθῶν πως ὁμιλῆσαι Θεῷ”. Καὶ τοῦτο μὲν ἐστὶ περὶ ἀπαθείας. Περὶ δὲ τοῦ τί ἐστὶν ἡ ἀνθρωπίνη ἀπάθεια, γράφει οὕτως ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· “Ἡ ἀπάθεια οὐχὶ τὸ μὴ αἰ-
30 σθηθῆναι τῶν παθῶν ἐστίν, ἀλλὰ τὸ μὴ δέξασθαι αὐτά· ἐκ τῶν πολλῶν γὰρ καὶ ποικίλων ἀρετῶν, ὧν ἐκτήσατο, τῶν φανερῶν καὶ κρυπτῶν, ἠσθένησαν ἐν αὐτοῖς τὰ πάθη καὶ οὐ δύνανται εὐχερῶς

στη και την ἐλπίδα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, και ὑψώνεται πρὸς τὴν ἀγάπη. Γιατὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπο γίνεται ἄξιόθαύμαστη, ὅταν κάποτε αὐτὸς πέσει σὲ θλίψεις πού διακόπτουν τὴν ἐλπίδα του, και τότε ὁ Θεὸς δείχνει τὴ δύναμή του με τὴ σωτηρία πού δίνει σ' αὐτόν. Γιατὶ ποτὲ ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ γνωρίσει τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ ὅσο βρίσκεται σὲ ἀνάπαυση και ἄνεση, και ποτὲ δὲν ἔδειξε ὁ Θεὸς αἰσθητὰ τὴν ἐνέργειά του, παρὰ μόνο στὸν τόπο ἡσυχίας και στὴν ἔρημο και στὰ μέρη πού εἶναι ἀπαλλαγμένα ἀπὸ τὶς συνομιλίες και τὴν ταραχὴ πού δημιουργεῖται ἀπὸ τὴ συγκατοίκηση με τοὺς ἄνθρώπους”.

Γιὰ τὴν ἀπάθεια, και τί εἶναι ἀνθρώπινη ἀπάθεια.

86. Μαζὶ μ' αὐτὰ πρέπει νὰ προσθέσουμε ἐδῶ με συντομία και τὸν λόγο τῆς ἀπάθειας και τελειότητας, και ἔτσι μετὰ ἀπὸ λίγο νὰ δώσουμε τέλος στὴν πραγματεία αὐτή. Λέγει λοιπὸν ὁ μέγας Βασιλεῖος: “Ἐκεῖνος πού ἔγινε ἔραστής τοῦ Θεοῦ και ποθεῖ ν' ἀποκτήσει ἔστω και τὸ ἐλάχιστο μέρος τῆς ἀπάθειας Ἐκείνου και ἐπιθυμεῖ νὰ γευθεῖ τὴν πνευματικὴ ἀγιότητα, τὴ γαλήνη και τὴν ἀταραξία και τὴν ἡμερότητα και τὴν εὐφροσύνη και χαρὰ, αὐτὸς φρόντισε πρῶτα ν' ἀπομακρύνει τοὺς λογισμοὺς κάθε ὑλικοῦ πάθους πού θολώνει τὴν ψυχὴ, και με καθαρὰ και ἀνεπισκίαστα μάτια παρατηρεῖ τὰ θεῖα, γεμίζοντας ἀχόρταγα ἀπὸ τὸ φῶς πού πηγάζει ἀπὸ ἐκεῖ. “Ὅταν ἀσκήσει τὴν ψυχὴ του σὲ τέτοια συνήθεια και κατάσταση, γίνεται οἰκεῖος με τὸν Θεό, ἀνάλογα με τὴν ὁμοίωση πού ἐπέτυχε, ἀξιαγάπητος και πάρα πολὺ ποθητὸς σ' αὐτόν, ἐπειδὴ πέτυχε τόσο μεγάλο και δυσκολοκατόρθωτο ἄθλο και μπόρεσε μέσα ἀπὸ τὴν ὕλη, με τὴν ὁποία εἶναι ἐνωμένος, νὰ πλησιάσει τὸν Θεὸ με ὀλοκάθαρη και χωρισμένη κατὰ κάποιον τρόπο διάνοια ἀπὸ τὴν ἀνάμιξη με τὰ σωματικὰ πάθη”. Και αὐτὰ βέβαια γιὰ τὸ τί εἶναι ἀπάθεια. Γιὰ τὸ τί εἶναι τώρα ἡ ἀνθρώπινη ἀπάθεια, γράφει τὰ ἐξῆς ὁ ἅγιος Ἰσαάκ: “Ἡ ἀπάθεια εἶναι ὄχι τὸ νὰ μὴ αἰσθάνεται κανεὶς τὰ πάθη, ἀλλὰ τὸ νὰ μὴ δέχεται αὐτὰ. Γιατὶ ἀπὸ τὶς πολλὰς και ποικίλες ἀρετὲς πού ἀποκτοῦν οἱ ἀγωνιστὲς, τὶς φανερὲς και κρυφές, ἔξασθενοῦν σ' αὐτοὺς τὰ πάθη και δὲν μποροῦν εὐκόλα νὰ ἐξεγερθοῦν ἐναντίον

ἐπαναστῆναι κατὰ τῆς ψυχῆς καὶ ἡ διάνοια οὐ χρήζει πάντοτε προσέχειν αὐτοῖς, διότι ἐν παντὶ καιρῷ πεπληρωμένη ἐστὶν ἐν τοῖς νοήμασιν αὐτῆς, ἐκ τῆς μελέτης καὶ τῆς ὁμιλίας τῶν ἀρίστων τρόπων, τῶν ἐν τῇ συνέσει κινουμένων ἐν τῷ νοῖ· καὶ ὅταν ἄρξωνται τὰ
 5 πάθη κινεῖσθαι καὶ ταράσσεσθαι, ἐξαίφνης ἀρπάζεται ἡ διάνοια ἐκ τῆς ἐγγύτητος αὐτῶν, ἐν συνέσει τινὶ παρακινῆσθαι ἐν τῷ νοῖ, καὶ ἀπολυμπάνονται αὐτῷ τὰ πάθη ἀργά, καθάπερ εἶπεν ὁ μακάριος Μάρκος “Νοῦς ὑπὸ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ τὰς πράξεις τῶν ἀρετῶν πληρῶν καὶ τῇ γνώσει πλησιάσας, ὀλίγον αἰσθάνεται ἐκ
 10 τοῦ μέρους τοῦ κακοῦ καὶ ἀνοήτου τῆς ψυχῆς· ἡ γνῶσις γὰρ αὐτοῦ ἀρπάζει αὐτὸν εἰς τὸ ὕψος καὶ ἀπαλλοτριοῖ αὐτὸν ἀπὸ πάντων τῶν ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς ἀγνεΐαν καὶ τὴν λεπτότητα καὶ ἐλαφρότητα καὶ ὀξύτητα τοῦ νοῦς αὐτῶν καὶ διὰ τὴν ἀσκησιν πάλιν αὐτῶν καθαρίζεται αὐτῶν ὁ νοῦς καὶ διανυγῆς
 15 ἀποδείκνυται, διὰ τὸ τὴν σάρκα αὐτῶν ξηρανθῆναι ἐκ τῆς σχολῆς τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς πολλῆς διαμονῆς τῆς ἐν αὐτῇ. Τούτου χάριν εὐκόλως καὶ ταχέως ἐπιτίθεται ἐκάστω καὶ ὁδηγεῖ αὐτοὺς ἡ θεωρία ἢ ἐν αὐτοῖς πρὸς ἐκπληξιν τὴν παρ’ αὐτῇ· καὶ ἐν τούτῳ πολλοστὸν πληθύνονται ταῖς θεωρίαις καὶ οὐδέποτε ὑστερεῖται ὕλης
 20 συνέσεως ἢ διάνοια αὐτῶν καὶ οὐδὲ ἐκτὸς ἐκείνων ποτέ, ὧν τοῦ Πνεύματος ὁ καρπὸς¹³ ἐμποιεῖ αὐτοῖς, διαγίνονται· καὶ ἐν τῇ συνηθείᾳ τῇ πολυχρονίῳ ἐξαλείφονται αἱ μνημαὶ ἐκ τῆς καρδίας αὐτῶν, αἵτινες κινουσι τὰ πάθη ἐν τῇ ψυχῇ καὶ ἡ ἰσχὺς τῆς ἐξουσίας τοῦ διαβόλου. “Ὅταν γὰρ ἡ ψυχὴ μὴ μετριάσῃ μετὰ τῶν παθῶν, ἢ
 25 ἔταιρειάσῃ ἐν τῇ μελέτῃ τῇ ἐν αὐτοῖς, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν ἐξ ἄλλης φροντίδος κεκρατημένην ἀδιαλείπτως, οὐ δύναται ἡ ἰσχὺς τῶν ὀνύχων τῶν παθῶν κατακρατῆσαι τῶν αἰσθήσεων αὐτῆς τῶν πνευματικῶν”. Καὶ ὁ θεῖος Διάδοχος^{13α}. “Ἀπάθειά ἐστιν, οὐ τὸ μὴ πολεμεῖσθαι ὑπὸ τῶν δαμιόνων ἐπεὶ ἄρα ὀφείλομεν, κατὰ τὸν Ἀ-
 30 πόστολον, ἐξεληλυθέναι ἐκ τοῦ κόσμου¹⁴, ἀλλὰ τό, πολεμουμένους ὑπ’ αὐτῶν, ἀπολεμήτους μένειν καὶ γὰρ οἱ σιδηροφόροι πολεμισταὶ τοξεύονται μὲν ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων καὶ τοῦ ἤχου τῆς τοξείας ἀκούουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ βλέπουσι τὰ πεμπόμενα κατ’ αὐτῶν σχεδὸν ἅπαντα βέλη, οὐ πλήττονται δὲ διὰ τὴν στερρότητα τῶν

13. Πρὸβλ. Γαλ. 5, 22.

13α. Φιλοκαλία, τόμ. 9, σελ. 280-282, κεφ. 98.

τῆς ψυχῆς. Καὶ ἡ διάνοια δὲν χρειάζεται νὰ προσέχει πάντοτε σ' αὐτά, γιὰ τὸ ὅλο τὸν καιρὸ εἶναι ἀπασχολημένη μὲ τὰ νοήματά της, ἀπὸ τῆ μελέτη καὶ τῆ συνομιλία τῶν ἀριστῶν πραγμάτων ποὺ κινουῦνται μὲ σύνεση μέσα στὸ νοῦ, καὶ ὅταν ἀρχίσουν τὰ πάθη νὰ κινουῦνται καὶ νὰ ταράσσονται, ξαφνικὰ ἀρπάζεται ἡ διάνοια μακριὰ ἀπὸ αὐτὰ ἀπὸ κάποια ἔννοια συνετὴ ποὺ δημιουργήθηκε στὸ νοῦ, καὶ παραμένουν ἔτσι τὰ πάθη ἀνερέργητα, ὅπως εἶπε ὁ μακάριος Μάρκος, "Ὁ νοῦς ποὺ μὲ τὴ χάρι τοῦ Θεοῦ πραγματοποιεῖ τὰς πράξεις τῶν ἀρετῶν καὶ πλησίασε τὴ γνώση, πολὺ λίγο αἰσθάνεται τὸ κακὸ καὶ ἀνόητο μέρος τῆς ψυχῆς. Γιὰ τὴ γνώση τοῦ τὸν ἀρπάζει στὸ ὕψος καὶ τὸν ἀποξενώνει ἀπὸ ὅλα τὰ πράγματα τοῦ κόσμου", καὶ ἐξαιτίας τῆς ἀγνόητας αὐτῶν καθὼς καὶ τῆς λεπτότητας καὶ ἐλαφρότητας καὶ ὀξύτητας τοῦ νοῦ τους καὶ λόγω τῆς μεγάλης ἀσκήσής τους καθαρίζεται ὁ νοῦς τους καὶ γίνεται πεντακάθαρος, ἐπειδὴ ἡ σὰρκα τους ξηράθηκε ἀπὸ τὴ μεγάλη διάρκεια τῆς ἡσυχίας καὶ τὴν πολλὴν διαμονή τους σ' αὐτή. Ἐξαιτίας αὐτοῦ εὐκόλα καὶ γρήγορα κυριεύει τὸν καθένα τοῦ ἡ θεωρία ποὺ ὑπάρχει μέσα τους καὶ τὸν ὀδηγεῖ στὴν ἔκπληξη ποὺ τὴ συνοδεύει, καὶ γι' αὐτὸ πληθύνονται ὅλο καὶ περισσότερο οἱ θεωρίες τους καὶ δὲν στερεῖται ἡ διάνοιά τους ποτὲ ὕλη συνέσεως καὶ δὲν ζοῦν ποτὲ χωρὶς ἐκεῖνα ποὺ προσφέρει σ' αὐτοὺς ὁ καρπὸς τοῦ Πνεύματος¹³, καὶ μὲ τὴ μακροχρόνια συνήθεια ἐξαφανίζονται οἱ μνημεις ἀπὸ τὴν καρδιά τους, οἱ ὁποῖες κινοῦν τὰ πάθη μέσα στὴν ψυχὴ, καὶ ἡ δύναμη τῆς ἐξουσίας τοῦ διαβόλου. Γιὰ τὴν ἡ ψυχὴ δὲν συνθηκολογήσει μὲ τὰ πάθη, ἢ δὲν συμφιλιωθεῖ μαζί τους μελετώντας αὐτά, ἐπειδὴ εἶναι κυριευμένη ἀδιάκοπα ἀπὸ ἄλλη φροντίδα, δὲν μπορεῖ ἡ δύναμη τῶν νυχιῶν τῶν παθῶν νὰ κατακυριεύσουν τίς πνευματικὲς αἰσθήσεις της". Καὶ ὁ θεῖος Διάδοχος λέγει^{13α}. "Ἀπάθεια εἶναι, ὄχι τὸ νὰ μὴ πολεμούμαστε ἀπὸ τοὺς δαίμονες· γιὰ τὸ τότε θὰ ἔπρεπε, σύμφωνα μὲ τὸν Ἀπόστολο, νὰ φύγομε ἀπὸ τὸν κόσμον¹⁴, ἀλλὰ, ἐνῶ πολεμούμαστε ἀπ' αὐτοὺς, νὰ παραμένομε ἀπολέμητοι· γιὰ τὸ οἱ σιδηροφόροι πολεμιστὲς τοξεύονται βέβαια ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους τους καὶ ἀκοῦν τὸν ἦχο τοῦ βέλους, ἀλλὰ καὶ βλέπουν καὶ ὅλα σχεδὸν τὰ βέλη ποὺ ρίχνονται ἐναντίον τους, ἀλλὰ δὲν πληγώνονται ἐξαιτίας τῆς σκληρότητας τῶν πολεμικῶν

14. Α' Κορ. 5, 10.

πολεμικῶν ἐνδυνάτων ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν, σιδήρῳ φραττόμενοι, ἐν τῷ πολεμῆσθαι τὸ ἀπολέμητον ἔχουσιν, ἡμεῖς δὲ τῇ φωτὸς τοῦ ἁγίου πανοπλία καὶ τῇ τοῦ σωτηρίου περικεφαλαία, διὰ πάντων τῶν καλῶν καθοπλισάμενοι, τὰς σκοτεινὰς τῶν δαιμόνων διακό-
 5 ψωμεν φάλαγγας¹⁵. Οὐ γὰρ τὸ μηκέτι πρᾶξαι τὰ κακὰ μόνον καθαρότητα φέρει, ἀλλὰ καὶ τό, ἐπιμελεία τῶν καλῶν, κατὰ κράτος ἀθετῆσαι τὰ κακὰ". Καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος δὲ τετραχῶς ταύτην διαιρεῖ, οὕτω φάσκων¹⁶. "Πρώτην ἀπάθειαν λέγω, τὴν πρὸς ἁμαρ-
 τίαν τοῦ σώματος κατ' ἐνέργειαν ἀνέπαφον κίνησιν· δευτέραν ἀ-
 10 πάθειαν λέγω, τὴν κατὰ ψυχὴν τῶν ἐμπαθῶν λογισμῶν τελείαν ἀποβολήν, δι' ἧς ἢ τῶν παθῶν ἀπομαραίνεται κατὰ τὴν πρώτην ἀπάθειαν κίνησις, ἐξάπτοντας αὐτὴν πρὸς ἐνέργειαν οὐκ ἔχουσα τοὺς ἐμπαθεῖς λογισμούς· Τρίτην ἀπάθειαν λέγω, τὴν περὶ τὰ πά-
 θη τελείαν τῆς ἐπιθυμίας ἀκίνησίαν, δι' ἣν καὶ ἡ δευτέρα γίνεσθαι
 15 πέφυκε, τῇ τῶν λογισμῶν καθαρότητι συνισταμένη. Τετάρτην ἀ-
 πάθειαν λέγω, τὴν κατὰ διάνοιαν πασῶν τῶν αἰσθητῶν φαντα-
 σιῶν τελείαν ἀπόθεσιν, καθ' ἣν ἡ τρίτη τὴν γένεσιν εἴληφεν, οὐκ ἔ-
 χουσαν τὰς φαντασίας τῶν αἰσθητῶν, εἰδοποιούσας αὐτῇ τῶν παθῶν τὰς εἰκόνας". Ἔτι, "Ἀπάθειά ἐστιν, εἰρηνικὴ κατάστασις
 20 ψυχῆς, καθ' ἣν δυσκίνητος γίνεται πρὸς κακίαν".

Ἔτι περὶ ἀπαθείας καὶ τελειότητος.

πζ. Καὶ γοῦν καὶ ὁ ἅγιος Ἐφραίμ, περὶ τε ἀπαθείας καὶ τε-
 λειότητος, οὕτω διαγορεύει· "Οἱ ἀπαθεῖς, πρὸς τὸ ἄκρον ἐφετὸν ἀκορέστως ὑπερεκτεινόμενοι, ἀτέλεστον ποιῶσι τὴν τελειότητα·
 25 διότι τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν τέλος οὐκ ἔστιν". Ἔτι· "Τελεία μὲν, ὅσον πρὸς τὸ μέτρον τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως, ἀτέλεστος δέ, ὡς αἰεὶ ὑπερβαίνουσα ἑαυτὴν ταῖς καθ' ἡμέραν προσθήκαις καὶ ὑψουμένη διηνεκῶς ταῖς πρὸς Θεὸν ἀναβάσεσιν". Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἅγιος Νεῖλος οὕτω περὶ τελειότητός φησι· "Δύο τελειότητας
 30 νοητέον· μίαν μὲν πρόσκαιρον, μίαν δὲ αἰώνιον, περὶ ἧς γράφει ὁ

15. Ἐφ. 6, 11, 17.

ἐνδυμάτων τους. Ἄλλ' ἐκεῖνοι βέβαια περιφραγμένοι μὲ τὴ σιδερένια στολή παραμένουν ἀπολέμητοι στὸν πόλεμο, ἡμεῖς ὅμως φορώντας τὴν πανοπλία τοῦ ἁγίου φωτὸς καὶ τὴ σωτήρια περικεφαλαία, καὶ ὀπλισμένοι μὲ ὅλα τὰ καλὰ ἔργα, ὡς ἐμποδίσουμε τὶς σκοτεινὲς φάλαγγες τῶν δαιμόνων¹⁵. Γιατὶ καθαρότητα δὲν φέρει μόνο τὸ νὰ μὴ πράττει κανεὶς τὰ κακὰ ἔργα, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ ξεριζώσῃ καὶ ν' ἀποβάλῃ τελείως ἀπὸ πάνω του, μὲ τὴ φροντίδα τῶν καλῶν, τὰ κακὰ". Καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος διαιρεῖ τὴν ἀπάθεια σὲ τέσσερα εἶδη, λέγοντας τὰ ἑξῆς^{15α}. "Πρώτη ἀπάθεια ὀνομάζω τὴν κίνηση τοῦ σώματος πρὸς τὴν ἁμαρτία πού μένει ἀνέπαφη ἀπὸ τὴν κατ' ἐνέργεια ἁμαρτία. Δεύτερη ἀπάθεια ὀνομάζω τὴν τέλεια ἀποβολὴ τῶν ἐμπαθῶν λογισμῶν ἀπὸ τὴν ψυχὴ, μὲ τὴν ὁποία μαραίνεται τελείως ἡ κίνηση τῶν παθῶν τῆς πρώτης ἀπάθειας, μὴ ἔχοντας τοὺς ἐμπαθεῖς λογισμοὺς νὰ τὴ διεγείρουν πρὸς διάπραξη τῆς ἁμαρτίας. Τρίτη ἀπάθεια ὀνομάζω τὴν πλήρη ἀκίνησία τῆς ἐπαθυμίας πρὸς τὰ πάθη, γιὰ τὴν ὁποία γίνεται συνήθως καὶ ἡ δεύτερη ἀπάθεια, πού συνίσταται στὴν καθαρότητα τῶν λογισμῶν. Τέταρτη ἀπάθεια ὀνομάζω τὴν τέλεια ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὴ διάνοια ὅλων τῶν αἰσθητῶν φαντασιῶν, ἀπὸ τὴν ὁποία λαμβάνει τὴ γέννηση ἡ τρίτη, μὴ ἔχοντας τὶς φαντασίες τῶν αἰσθητῶν νὰ μορφοποιοῦν σ' αὐτὴ τὶς εἰκόνες τῶν παθῶν". Ἐπίσης λέγει, "Ἀπάθεια εἶναι εἰρηνικὴ κατάσταση τῆς ψυχῆς, κατὰ τὴν ὁποία αὐτὴ γίνεται δυσκίνητη πρὸς τὴν κακία".

Συνέχεια γιὰ τὴν ἀπάθεια καὶ τὴν τελειότητα.

87. Καὶ ὁ ἅγιος Ἐφραίμ ἐπίσης λέγει τὰ ἑξῆς γιὰ τὴν ἀπάθεια καὶ τὴν τελειότητα. "Οἱ ἀπαθεῖς, ἐπεκτεινόμενοι ἀχόρταγα πρὸς τὸ ἄκρο ἐπαθυμητό, καθιστοῦν τὴν τελειότητα χωρὶς τέλος· γιὰ τὴν τῶν αἰώνων ἀγαθῶν δὲν ὑπάρχει τέλος". Ἐπίσης. "Ἡ τελειότητα εἶναι τέλεια βέβαια ὅσον ἀφορᾷ τὸ μέτρο τῆς ἀνθρώπινης δυνάμεως, καὶ ἀτελείωτη, ἐπειδὴ πάντοτε ξεπερνᾷ τὸν ἑαυτὸ της μὲ τὶς καθημερινὲς προσθήκες καὶ ὑψώνεται διαρκῶς μὲ τὶς ἀναβάσεις της πρὸς τὸν Θεό". Ὁμοίως καὶ ὁ ἅγιος Νεῖλος λέγει τὰ ἑξῆς γιὰ τὴν τελειότητα. "Δύο τελειότητες πρέπει νὰ ἐννοήσομε· μία πρόσκαιρη, καὶ μία

15α. Φιλοκαλία, τόμ. 15Δ, σελ. 160, κεφ. 51, καὶ τόμ. 14, σελ. 182, κεφ. 36.

Ἀπόστολος «ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται»¹⁶. τὸ γάρ, «ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλειον», σημαίνει, ὅτι ἐνταῦθα οὐ δυνάμεθα χωρῆσαι τὴν θεϊαν τελειότητα. Ἔτι: «Δύο τελειότητας Παῦλος ὁ θεσπέσιος ἐπίσταται· καὶ οἶδε τὸν αὐτὸν τέλειον 5 καὶ οὐ τέλειον ἄνθρωπον· ὡς μὲν πρὸς τὸν παρόντα βίον τέλειον λεγόμενον ἄνθρωπον, ὡς δὲ πρὸς τὸν ἀληθῶς τέλειον, οὐ τέλειον. Διὸ φησιν· «οὐχ ὅτι ἔλαβον, ἤδη τετελείωμαι»¹⁷. καὶ μετ' ὀλίγα λέγει· «ὅσοι οὖν τέλειοι, τοῦτο φρονῶμεν»¹⁸».

Περὶ ἐμπαθείας, ἠδυπαθείας, προσπαθείας καὶ ἀπαθείας.

10 πη'. Λέγει δὲ καὶ ἅγιος Ἡλίας ὁ Ἐκδικος «Ἐγὼ πονηρά, σώματος μὲν ἐμπάθεια, ψυχῆς δὲ ἠδυπάθεια, προσπάθεια δὲ τοῦ νοός. Κατηγορεῖται δέ, τῆς μὲν ἀφῆ, τῆς δὲ αἰλωπαὶ αἰσθήσεις, τῆς δὲ τελευταίας, ἐναντία διάθεσις». Ἔτι: «Ὁ μὲν ἠδυπαθῆς πλησίον ἐστὶ τοῦ ἐμπαθοῦς, ὁ δὲ προσπαθῆς τοῦ ἠδυπαθοῦς 15 μακρῶν δὲ ἀμφοτέρων ὁ ἀπαθῆς».

Τί ἐστὶν ἐμπαθῆς, ἠδυπαθῆς, προσπαθῆς καὶ ἀπαθῆς, καὶ περὶ θεραπείας ἀμφοτέρων.

πθ'. «Ἐμπαθῆς ἐστὶν, ὁ τὸ ἁμαρτητικὸν ἔχων τοῦ λογισμοῦ βιαίτερον, κἂν τέως μὴ ἁμαρτάνῃ ἐκτός Ἡδυπαθῆς δέ, ὁ τὴν 20 ἐνέργειαν τῆς ἁμαρτίας ἔχων ἀσθενεστέραν τοῦ λογισμοῦ, κἂν πάσῃ ἐκτός προσπαθῆς δέ, ὁ τῇ ἐλευθερίᾳ μᾶλλον, ἢ τῇ δουλείᾳ τῶν μέσων προσκειμένος. Ἀπαθῆς δ' ἂν εἴῃ ὁ τούτων πάντων τὴν διαφορὰν ἀγνοῶν». Ὡσαύτως μέντοι καὶ περὶ τῆς ἀμφοτέρων θεραπείας τάδε διασαφεῖ· «Ἀπόλλυται ἐκ ψυχῆς, ἐμπάθεια μὲν διὰ 25 νηστείας καὶ προσευχῆς, ἠδυπάθεια δὲ δι' ἀγρυπνίας καὶ σιωπῆς, ἢ δὲ προσπάθεια διὰ ἡσυχίας καὶ προσοχῆς ἀπάθεια δὲ συνίσταται ἐκ μνήμης Θεοῦ».

16. Α' Κορ. 13, 10.

17. Φιλ. 3, 12.

18. Φιλ. 3, 15.

αἰώνια, γιὰ τὴν ὁποία γράφει ὁ Ἀπόστολος· «ὅταν ὅμως θὰ ἔρθει τὸ τέλειο, τότε τὸ ἐπιμέρους θὰ καταργηθεῖ»¹⁶· γιὰ τὸ, «ὅταν θὰ ἔρθει τὸ τέλειο», σημαίνει, ὅτι ἐδῶ δὲν μπορούμε νὰ χωρέσουμε τὴ θεία τελειότητα. Ἐπίσης· “Δύο τελειότητες γνωρίζει ὁ θεσπέσιος Παῦλος. Θεωρεῖ τὸν ἴδιο ἄνθρωπο καὶ τέλειο καὶ ὄχι τέλειο. Ὡς πρὸς τὴν παροῦσα ζωὴ ὀνομάζει τὸν ἄνθρωπο τέλειο, ἐνῶ ὡς πρὸς τὸν ἀληθινὰ τέλειο δὲν τὸν λέγει τέλειο. Γι’ αὐτὸ λέγει· «ὄχι ἐπειδὴ ἔλαβα, ὅτι ἔχω γίνεαι καὶ τέλειος»¹⁷· καὶ μετὰ ἀπὸ λίγα λέγει· «ὅσοι λοιπὸν εἴμαστε τέλειοι, ἅς ἔχομε αὐτὸ τὸ φρόνημα»¹⁸”.

Γιὰ τὴν ἐμπάθεια, τὴν ἡδυπάθεια, τὴν προσπάθεια καὶ τὴν ἀπάθεια.

88. Λέγει ἐπίσης καὶ ἅγιος Ἡλίας ὁ Ἐκδικος^{18α}. “Κακὴ ὕλη τοῦ σώματος εἶναι ἡ ἐμπάθεια, τῆς ψυχῆς ἡ ἡδυπάθεια, καὶ τοῦ νοῦ ἡ προσπάθεια (ἡ προσήλωση στὰ πάθη). Ὁργανο καὶ αἰτία τῆς πρώτης εἶναι ἡ ἀφή, τῆς ἄλλης οἱ ὑπόλοιπες αἰσθήσεις, καὶ τῆς τελευταίας ἡ ἀντίθετη διάθεση”. Ἐπίσης· “Ὁ ἡδυπαθὴς βρίσκεται κοντὰ στὸν ἐμπαθῆ, ἐνῶ ὁ προσκολλημένος στὰ πάθη κοντὰ στὸν ἡδυπαθῆ· ἀντίθετα ὁ ἀπαθὴς βρίσκεται μακριὰ καὶ ἀπὸ τοὺς δύο”.

**Τί εἶναι ἐμπαθὴς, ἡδυπαθὴς, προσπαθὴς καὶ ἀπαθὴς,
καὶ γιὰ τὴ θεραπεία ὄλων.**

89. “Ἐμπαθὴς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τὴν κλίση τοῦ πρὸς τὴν ἁμαρτία πρὸ ἰσχυρῆ ἀπὸ τὸν λογισμό, ἔστω κι ἂν ἀκόμα δὲν ἁμαρτάνει ἐξωτερικά. Ἠδυπαθὴς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τὴν ἐνέργεια τῆς ἁμαρτίας ἀσθενέστερη ἀπὸ τὸν λογισμό, ἔστω κι ἂν δέχεται τὰ πάθη ἐξωτερικά. Προσπαθὴς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ βρίσκεται πρὸ κοντὰ στὴν ἐλευθερία μᾶλλον, παρὰ στὴ δουλεία τῶν μέσων. Ἀπαθὴς πάλι εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἀγνοεῖ τὴ διαφορὰ ὄλων”. Ἐπίσης καὶ γιὰ τὴν θεραπεία αὐτῶν λέγει τὰ ἐξῆς· “Ξερρίζωνονται ἀπὸ τὴν ψυχὴ, ἡ ἐμπάθεια μὲ τὴ νηστεία καὶ τὴν προσευχή, ἡ ἡδυπάθεια μὲ τὴν ἀγρυπνία καὶ τὴ σιωπὴ, ἡ προσπάθεια μὲ τὴν ἡσυχία καὶ τὴν προσοχή, ἐνῶ ἡ ἀπάθεια συνίσταται ἀπὸ τὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ”.

18α. Φιλοκαλία, τόμ. 20, σελ. 244, κεφ. 71-74.

Περὶ πίστεως, ἐλπίδος καὶ ἀγάπης.

4. Ἄλλ' ἐπεὶ πάντων ἀγαθῶν ἀρχὴ καὶ μεσότης καὶ τέλος, εἰ
 βουλοιο δὲ εἰπεῖν, καὶ χορηγὸς καὶ πρῦτανις, πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη,
 τὸ τρίπλοκον σπαρτίον καὶ θεοῦφαντον, καὶ μᾶλλον πάντων ἢ
 5 ἀγάπη, ὅτι ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ τε καὶ λέγεται¹⁹, οὐ δίκαιον μὴ καὶ
 διὰ τούτων τὸ τοῦ παρόντος συγγράμματος ἐλλεῖπον ἀναπλη-
 ρῶσαι. Μᾶλλον δέ, ἐπειδὴ περ καὶ κατὰ τὸν ἅγιον Ἰσαὰκ τὴν
 τελειότητα τῶν πολλῶν καρπῶν τοῦ Πνεύματος τότε τις δέχεται,
 ὅταν ἀξιωθῆ τῆς τελείας ἀγάπης, φέρε καὶ περὶ αὐτῆς μικρὸν δια-
 10 μνημονεύσωμεν. Καὶ γοῦν γράφει ὁ τῆς Κλίμακος "Νυνὶ δὲ λοι-
 πὸν μετὰ πάντα τὰ προειρημένα, μένει τὰ τρία ταῦτα, τὸν σύνδε-
 σμον πάντων ἐπισφίγγοντα καὶ κρατοῦντα· «πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη,
 μείζων δὲ τούτων ἢ ἀγάπη»²⁰. ὁ Θεὸς γὰρ ὀνομάζεται. Πλὴν
 ἔγωγε, τὴν μὲν ἀκτῖνα ὄρω, τὴν δὲ φῶς, τὴν δὲ κύκλον πάντα δὲ
 15 ἐν ἀπαύγασμα καὶ μίαν λαμπρότητα. Ἡ μὲν γὰρ πάντα δύναται
 ποιεῖν καὶ δημιουργεῖν, τὴν δὲ ἔλεος Θεοῦ περικυκλοῖ καὶ ἀκαταί-
 σχυντον ποιεῖ, ἢ δὲ οὐ πίπτει, οὐδὲ στήκει τοῦ θείου, οὐδὲ τὸν τρω-
 θέντα λοιπὸν ἠρεμεῖν τῆς μακαρίαςμανίας ἐᾶ". Ἔτι· "Ὁ περὶ
 ἀγάπης λόγος ἀγγέλοις γνώριμος καὶ κείνοις, κατὰ τὴν ἐνέργειαν
 20 τῆς ἐλλάμπσεως «ἀγάπη ὁ Θεὸς ἐστίν»²¹. Ὁ ὄρον δὲ τούτου λέγειν
 δουλόμενος, ἐν ἀδύσσω τυφλώτων τὴν ψάμμον μετρεῖ. Ἀγάπη
 κατὰ μὲν τὴν ποιότητα ὁμοίωσις Θεοῦ, καθόσον ἐφικτὸν βροτοῖς,
 κατὰ δὲ ἐνέργειαν μέθη ψυχῆς, κατὰ δὲ τὴν ιδιότητα πηγὴ πίστε-
 ως, ἄδυσσος μακροθυμίας, θάλασσα ταπεινώσεως ἀγάπη ἐστὶ
 25 κυρίως ἀπόθεσις παντοίας ἐναντίας ἐννοίας, εἴπερ «ἢ ἀγάπη οὐ
 λογίζεται τὸ κακόν»²². ἀγάπη καὶ ἀπάθεια καὶ υἰοθεσία τοῖς ὀνό-
 μασι διακρίνεται μόνοις ὡς φῶς καὶ πῦρ καὶ φλόξ εἰς μίαν συν-
 τρέχουσιν ἐνέργειαν, οὕτω καὶ περὶ τούτων μοι νόει.

19. Α' Ἰω. 4, 8.

20. Α' Κορ. 13, 13.

Γιὰ τὴν πίστη, τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν ἀγάπη.

90. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὅλων τῶν ἀγαθῶν ἀρχὴ καὶ μεσότης καὶ τέλος, καὶ ἂν θέλεις νὰ πεῖς, καὶ χορηγὸς καὶ ἀρχηγὸς εἶναι ἡ πίστις, ἡ ἐλπίς καὶ ἡ ἀγάπη, τὸ τρίκλωνο αὐτὸ καὶ θεοῦφαντο σχοινί, καὶ περισσότερο ἀπὸ ὅλα ἡ ἀγάπη, γιὰτὶ ὁ Θεὸς εἶναι καὶ λέγεται ἀγάπη¹⁹, δὲν εἶναι δίκαιο νὰ μὴ συμπληρώσομε καὶ μὲ αὐτὲς τὴν ἔλλειψιν τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ. Ἡ καλύτερα, ἐπειδὴ καὶ σύμφωνα μὲ τὸν ἅγιον Ἰσαὰκ, τὴν τελειότητα τῶν πολλῶν καρπῶν τοῦ Πνεύματος τότε κανεῖς τὴν δέχεται, ὅταν ἀξιωθεῖ ν' ἀποκτήσῃ τὴν τέλειαν ἀγάπην, ἐμπρὸς ἃς ἀναφέρομε λίγα καὶ γι' αὐτὴν. Γράφει λοιπὸν ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος: "Τώρα λοιπὸν, μετὰ ἀπὸ ὅλα ὅσα προλέχθησαν, μένουσιν τὰ τρία αὐτά, πού σφίγγουσιν καὶ συγκρατοῦν τὸν σύνδεσμον ὅλων, «ἡ πίστις, ἡ ἐλπίς καὶ ἡ ἀγάπη, μεγαλύτερα ἀπὸ τὰ ὅποια εἶναι ἡ ἀγάπη»²⁰, γιὰτὶ ἀγάπη ὀνομάζεται ὁ Θεός. Πλὴν ὅμως ἐγὼ τὴν πίστιν τὴν βλέπω ὡς ἀκτῖνα, τὴν ἐλπίδα ὡς φῶς, καὶ τὴν ἀγάπην ὡς κύκλον, καὶ ὅλα μαζὶ σὰν μιὰ ἀκτινοβολία καὶ μιὰ λαμπρότητα. Γιὰτὶ ἡ πίστις μπορεῖ νὰ τὰ κάμνῃ καὶ νὰ τὰ δημιουργεῖ ὅλα, τὴν ἐλπίδα τὴν περικυκλώνει τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν τὴν ἀφήνει νὰ φτάσῃ σὲ ἀπογοήτευση, ἐνῶ ἡ ἀγάπη δὲν ξεπέφτει, οὔτε σταματᾷ νὰ τρέχει, οὔτε ἀφήνει ἐκεῖνον πού πληγώθηκε ἀπὸ αὐτὴν νὰ ἡρεμεῖ πᾶν ἀπὸ τὴν μακάριαν μανίαν". Ἐπίσης: "Ὁ λόγος γιὰ τὴν ἀγάπην εἶναι γνωστὸς καὶ στοὺς ἀγγέλους, ἀλλὰ καὶ σὲ ἐκείνους ἀνάλογα μὲ τὴν ἐνέργειαν τῆς ἐλλάμψεως. Γιὰτὶ «ἀγάπη εἶναι ὁ Θεός»²¹. Ἐκεῖνος πού θέλει νὰ δώσῃ τὸν ὀρισμὸν αὐτοῦ, μοιάζει μὲ τὸν τυφλὸν πού μετροῦει τὴν ἄμμο τῆς ἄβύσσου. Ἀγάπη ὡς πρὸς τὴν ποιότητά της εἶναι ὁμοίωσις μὲ τὸν Θεόν, ὅσον αὐτὸ εἶναι δυνατὸν στοὺς ἀνθρώπους, ὡς πρὸς τὴν ἐνέργειαν εἶναι μέθη τῆς ψυχῆς, ἐνῶ ὡς πρὸς τὴν ἰδιότητα εἶναι πηγὴ πίστεως, ἄβυσσος μακροθυμίας, καὶ θάλασσα ταπεινώσεως. Ἀγάπη εἶναι κυρίως ἀπομάκρυνσις κάθε ἀντίθετης σκέψεως, ἀφοῦ «ἡ ἀγάπη δὲν σκέφτεται τὸ κακόν»²². Ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἀπάθεια καὶ ἡ υἱοθεσία διαφέρουσιν μόνον ὡς πρὸς τὰ ὀνόματα. Ὅπως τὸ φῶς καὶ ἡ φωτιὰ καὶ ἡ φλόγα συμπύπτουσιν σὲ μιὰ ἐνέργειαν, ἔτσι νὰ σκέφτεσαι, σὲ παρακαλῶ, καὶ γι' αὐτὲς.

21. Α' Ἰω. 4, 8.

22. Α' Κορ. 13, 5.

Καὶ ὁ ἅγιος Διάδοχος “Πάσης πνευματικῆς, ἀδελφοί, ἠγείσθω θεωρίας πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, πλέον δὲ ἢ ἀγάπη. Αἶ μὲν γὰρ καταφρονεῖν τῶν ὀρωμένων ἐκδιδάσκουσι καλῶν, ἡ δὲ ἀγάπη αὐτὴν συνάπτει τὴν ψυχὴν ταῖς ἀρεταῖς τοῦ Θεοῦ, αἰσθήσει νοεῶν
5 τὸν ἀόρατον Θεὸν ἐξιχνεύουσα”. Ἔτι· “Ἄλλη ἐστὶν ἡ ἀγάπη τῆς ψυχῆς ἢ φυσικῆ, καὶ ἄλλη ἡ ἐκ τοῦ ἁγίου Πνεύματος αὐτῇ προσγυνομένη. Ἡ μὲν γὰρ ἐκ τῆς ἡμετέρας, ὅτε θέλομεν, συμμέτρως κινεῖται θελήσεως· διόπερ καὶ εὐχερῶς ὑπὸ τῶν πονηρῶν πνευμάτων, ἡνίκα μὴ βία κρατῶμεν τῆς ἐαυτῶν προαιρέσεως, διαρπάζε-
10 ται. Ἡ δὲ τοσοῦτον ἐκκαίει τὴν ψυχὴν πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, ὥστε πάντα τὰ τῆς ψυχῆς τότε μέρη τῆ τοῦ θείου πόθου ἀλαλήτῳ ἐγκολλᾶσθαι χρηστότητι, ἐν ἀπειρῶ τινὶ ἀπλότῳ διαθέσεως ἐγκύμων γὰρ ὥσπερ ὁ νοῦς τότε ὑπὸ τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας γινόμενος, πηγὴν τινὰ ἀγάπης ἀναβλύζει καὶ χαρᾶς

15 Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαάκ· “Ἡ ἀγάπη ἡ ἐκ τινων γυνομένη πραγμάτων, ὡς λαμπὰς ἐστὶ μικρὰ, ἐκ τοῦ ἐλαίου τρεφομένη, καὶ οὕτω συνίσταται τὸ φῶς αὐτῆς, ἡ καὶ ὡς χεῖμαρος ῥέων ἐκ τοῦ ὑετοῦ, οὕπερ ἡ ῥεῦσις καταπαύεται, τῆς συνιστώσης αὐτὸν ὕλης λειψίν παθούσης ἡ ἀγάπη δέ, ἡ τὸν Θεὸν αἷτιον ἔχουσα, ὡς πηγὴ ἐστὶ
20 βρύουσα καὶ οὐδέποτε τὰ ῥεύματα αὐτῆς ἀνακόπτεται· αὐτὸς γὰρ μόνος ἐστὶ τῆς ἀγάπης πηγὴ καὶ ἀνελλιπῆς ἡ ὕλη αὐτῆς”. Καὶ αὐθις ἐρωτηθεὶς, “Ποία ἐστὶν ἡ τελειότης τῶν πολλῶν καρπῶν τοῦ Πνεύματος;” ἀπεκρίθη· “Ὅταν τις ἀξιοθῆ τῆς τελείας ἀγάπης τοῦ Θεοῦ”. Καὶ αὐθις ἐρωτηθεὶς “Καὶ πόθεν γινώσκει τις, ὅτι ἔ-
25 φθασεν εἰς ταύτην;” ἔφη· “Ὅταν κινηθῆ ἡ μνήμη τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ, εὐθέως ἡ καρδία αὐτοῦ κινεῖται ἐν τῇ ἀγάπῃ αὐτοῦ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ καταφέρουσι δάκρυα δαψιλῶς ἔθος γὰρ ἔχει ἡ ἀγάπη ἐκ τῆς μνήμης τῶν ἀγαπητῶν ἐξάπτειν δάκρυα, καὶ τοιοῦτος ὢν, οὐδέποτε ὑστερεῖται ἐκ τῶν δακρύων, διότι οὐ
30 λείπει αὐτῷ αἰεὶ ὕλη φέρουσα αὐτὸν εἰς μνήμην τοῦ Θεοῦ· ὥστε καὶ ἐν τῷ ὕπνῳ αὐτοῦ συνομιλεῖ τῷ Θεῷ· ἔθος γὰρ τῇ ἀγάπῃ πρᾶξι τὰ τοιαῦτα, καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ τελειότης τῶν ἀνθρώπων ἐν

Καὶ ὁ ἅγιος Διάδοχος λέγει^{22α}. “Κάθε πνευματικῆς θεωρίας, ἀδελφοί, νὰ προηγεῖται ἡ πίστις, ἡ ἐλπίδα καὶ ἡ ἀγάπη, καὶ περισσό-
τερο ἡ ἀγάπη. Γιατὶ οἱ δὲ πρῶτες ἀπὸ αὐτῆς διδάσκουν νὰ περι-
φρονοῦμε τὰ ὄρατα καλά, ἐνῶ ἡ ἀγάπη ἐνώνει τὴν ἴδια τὴν ψυχὴ μὲ
τις ἀρετὲς τοῦ Θεοῦ, ἀνιχνεύοντας μὲ αἴσθησις νοερὴ τὸν ἀόρατο
Θεό”. Ἐπίσης· “Ἄλλη εἶναι ἡ φυσικὴ ἀγάπη τῆς ψυχῆς, καὶ ἄλλη
ἐκείνη ποὺ γεννιέται σ’ αὐτὴν ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Γιατὶ ἡ πρώτη
κινεῖται σύμφωνα μὲ τὴ δική μας, ὅταν θέλομε, θέλησις, γι’ αὐτὸ καὶ
διαρπάζεται εὐκολὰ ἀπὸ τὰ πονηρὰ πνεύματα, ὅταν δὲν συγκρα-
τᾶμε μὲ βία τὴν προαίρεσίν μας. Ἡ ἄλλη ἀνάβει καὶ καίει τόσο πολὺ
τὴν ψυχὴ γιὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, ὥστε ὅλα τὰ μέρη τῆς ψυχῆς
τότε νὰ προσκολλῶνται στὴν ἀνέκφραστη ἀγαθότητα τοῦ θείου
πόθου μὲ μὴ ἀπέραντη ἀπλότητα διαθέσεως. Γιατὶ ὁ νοῦς τότε, σὰν
νὰ κυοφορεῖ, γεμᾶτος ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ἐνέργεια, ἀναβλύζει κά-
ποια πηγὴ ἀγάπης καὶ χαρᾶς.

Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ· “Ἡ ἀγάπη ποὺ γεννιέται ἀπὸ κάποια πράγ-
ματα, εἶναι σὰν λαμπάδα μικρὴ ποὺ τρέφεται ἀπὸ τὸ λάδι, καὶ ἔτσι
διατηρεῖται τὸ φῶς τῆς ἀναμμένο, ἢ καὶ σὰν χεῖμαρος ποὺ σχηματί-
ζεται ἀπὸ τὰ νερὰ τῆς βροχῆς, τοῦ ὁποῖου ἡ ροὴ σταματᾷ ὅταν λεί-
ψει τὸ νερὸ ποὺ τὸν σχημάτισε. Ἀντίθετα ἡ ἀγάπη ποὺ ἔχει αἴτιο
τὸν Θεό, εἶναι σὰν πηγὴ ποὺ ἀναβλύζει συνέχεια καὶ δὲν σταματοῦν
ποτὲ τὰ ρεύματα τῆς· γιατί αὐτὸς μόνος εἶναι ἡ πηγὴ τῆς ἀγάπης καὶ
δὲν ἐξαντλεῖται ἢ ὑλῆ αὐτῆς”. Καὶ πάλι ὅταν ἐρωτήθηκε, “Ποιὰ
εἶναι ἡ τελειότητα τῶν πολλῶν καρπῶν τοῦ Πνεύματος;” ἀποκρίθη-
κε· “Ὅταν κανεὶς ἀξιωθεῖ τῆς τέλει ἀγάπης τοῦ Θεοῦ”. Καὶ πάλι
ἐρωτηθεὶς, “Καὶ ἀπὸ ποῦ γνωρίζει κανεὶς ὅτι ἔφθασε στὴν τέλεια
ἀγάπη;” εἶπε· “Ὅταν κινηθεῖ μέσα στὴ διάνοιάν του ἢ μνήμη τοῦ
Θεοῦ, ἀμέσως ἡ καρδιά του κινεῖται στὴν ἀγάπην αὐτοῦ καὶ τὰ μάτια
του χύνουν ἄφθονα δάκρυα· γιατί ἡ ἀγάπη συνηθίζει κατὰ τὴν ἀνά-
μνησιν τῶν ἀγαπητῶν προσώπων νὰ προξενεῖ δάκρυα, καὶ ἕνας τέ-
τοιος ἄνθρωπος ποτὲ δὲν στερεῖται τὰ δάκρυα, γιατί δὲν τοῦ λείπει
πάντοτε ἡ αἰτία ποὺ τὸν ὀδηγεῖ στὴ μνήμη τοῦ Θεοῦ, ὥστε καὶ στὸν
ὑπνο του νὰ συνομιλεῖ μὲ τὸν Θεό. Γιατὶ συνηθίζει ἡ ἀγάπη νὰ τὰ
κάνει αὐτὰ, καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ τελειότητα τῶν ἀνθρώπων στὴ ζωὴ

22α. Φιλοκαλία, τόμ. 9, σελ. 112, κεφ. 1, καὶ σελ. 156, κεφ. 34.

τῇ ζωῇ αὐτῶν ταύτῃ”. Ἔτι· “Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ θερμὴ ἐστὶ τῇ φύσει, καὶ ὅταν ἀμέτρως ἐπιπέσῃ τινί, ποιεῖ ἐκείνην τὴν ψυχὴν ἐκστατικὴν· διὰ τοῦτο οὐ δύναται ἡ καρδιά τοῦ αἰσθηθέντος αὐτῆς χωρῆσαι αὐτὴν καὶ καρτερῆσαι, ἀλλὰ κατὰ τὸ μέτρον τῆς ποιότητος καὶ τῆς ἐπελθούσης αὐτῷ ἀγάπης ὁρᾶται ἐν αὐτῷ ἀλλοιώσεις ἀσυνήθης. Καὶ ταῦτα τὰ σημεῖα αὐτῆς τὰ αἰσθητά· γίνονται τὸ πρόσωπον τοῦ ἀνθρώπου πυρρὸν, περιχαρὲς, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ θερμαίνεται· ἀφίσταται ἀπ’ αὐτοῦ ὁ φόβος καὶ ἡ αἰδώς καὶ γίνεται ὡς ἐκστατικός καὶ ἡ δύναμις ἡ συνάγουσα τὸν νοῦν φεύγει ἐξ αὐτοῦ καὶ ὡς ἔκφρων γίνεται· τὸν φοβερὸν θάνατον ἡγεῖται χαρὰν, καὶ οὐδέποτε ἡ θεωρία τοῦ νοῦς αὐτοῦ διακοπὴν τινα πάσχη ἐκ τῆς τῶν οὐρανίων διανοήσεως καὶ ἀπὸν ὡς παρὼν ὁμιλεῖ, μὴ ὁρώμενος ὑπὸ τινος ἢ γνῶσις καὶ ἡ ὄρασις αὐτοῦ παρέρχεται ἢ φυσικὴ καὶ οὐκ αἰσθάνεται αἰσθητῶς τῆς κινήσεως αὐτοῦ, ἥς ἐν τοῖς πράγμασι κινεῖται· κἂν γὰρ πράττῃ τι, οὐ τελείως αὐτοῦ αἰσθάνεται, ὡς τὸν νοῦν ἔχων ἐν τῇ θεωρίᾳ μετέωρον· καὶ ἡ διάνοια αὐτοῦ ἀεὶ ὡς μετὰ ἄλλου ἀδολεσχεῖ. Ταύτην τὴν πνευματικὴν μέθην ἐμεθύσθησάν ποτε οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ μάρτυρες καὶ οἱ μὲν ὅλον τὸν κόσμον διελθόντες κοπιῶντες καὶ ὄνειδιζόμενοι²³, οἱ δὲ τὰ μέλη κατακοπτόμενοι, ἐξέχεαν τὰ αἵματα αὐτῶν ὡσεὶ ὕδωρ, καὶ τὰ δεινότατα πάσχοντες, οὐκ ὀλιγώρησαν, ἀλλὰ γενναίως ὑπήνεγκαν· καὶ ὄντες σοφοί, ὡς ἄφρονες ἐνομίσθησαν²⁴· καὶ ἄλλοι ἐν ἐρημίαις ἐπλανήθησαν καὶ ὄρεσι καὶ ἐν σπηλαίοις καὶ ταῖς ὄπαῖς τῆς γῆς²⁵, ἐν ἀταξίαις, εὐτακτοὶ ὄντες. Ταύτην τὴν ἄνοιαν ἀξιῶσαι ἡμᾶς ὁ Θεὸς φθάσαι”.

**Περὶ τῆς ἀγίας Κοινωνίας καὶ τοῦ ὄσων ἀγαθῶν ἡμῖν πρόξενος ἢ συνεχῶς μετὰ καθαρῶ τοῦ συνειδότος ταύτης
μετάληψις καὶ κοινωνία.**

ζα'. Οὐδὲν δὲ οὕτω πρὸς τε ψυχῆς κάθαρσιν καὶ φωτισμὸν

23. Α' Τιμ. 4, 10.

24. Β' Κορ. 11, 16.

τους αὐτή”. Ἐπίσης: “Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ εἶναι θερμὴ στὴ φύση της, καὶ ὅταν ἐκδηλωθεῖ σὲ κάποιον χωρὶς μέτρο, κάνει τὴν ψυχὴ ἐκείνη ἐκστατικὴ· γι’ αὐτὸ δὲν μπορεῖ ἡ καρδιὰ ἐκείνου ποὺ αἰσθάνθηκε αὐτὴν νὰ τὴ χωρέσει καὶ νὰ δείξει ὑπομονή, ἀλλὰ ἀνάλογα μὲ τὸ μέτρο τῆς ποιότητος καὶ τὸν βαθμὸ τῆς ἀγάπης ποὺ αἰσθάνθηκε παρατηρεῖται σ’ αὐτὸν κάποια ἀσυνήθιστη ἀλλοίωση. Τὰ αἰσθητὰ σημάδια αὐτῆς εἶναι τὰ ἑξῆς: Τὸ πρόσωπο τοῦ ἀνθρώπου γίνεται ἐρυθρὸ καὶ ὀλόχαρο, καὶ τὸ σῶμα του θερμαίνεται. Ἀπομακρύνεται ἀπὸ αὐτὸν ὁ φόβος καὶ ἡ ντροπὴ καὶ γίνεται σὰν ἐκστατικὸς. Ἡ δύναμη ποὺ συγκεντρώνει τὸν νοῦ φεύγει ἀπὸ αὐτὸν καὶ γίνεται σὰν τρελλός. Τὸν φοβερὸ θάνατο τὸν θεωρεῖ χαρὰ, καὶ ποτὲ ἡ θεωρία τοῦ νοῦ του δὲν διακόπτεται ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν οὐράνιων πραγμάτων· καὶ ἐνῶ εἶναι ἀπὸν μιλάει σὰν παρῶν, χωρὶς νὰ βλέπεται ἀπὸ κανένα. Ἡ γνώση καὶ ἡ φυσικὴ ὄρασή του χάνονται καὶ δὲν αἰσθάνεται μὲ τὶς αἰσθήσεις τὴν κίνησή του πρὸς τὰ πράγματα ποὺ κινεῖται. Γιατὶ καὶ ὅταν κάμνει κάτι, δὲν τὸ αἰσθάνεται τελείως, γιατί ἔχει τὸν νοῦ του ὑψωμένο στὴ θεωρία, καὶ ἡ διάνοιά του μοιάζει σὰν νὰ συνομιλεῖ πάντοτε μὲ κάποιον ἄλλο. Ἀπὸ αὐτὴν τὴν πνευματικὴ μέθη μέθυσαν κάποτε οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ μάρτυρες, καὶ ἔτσι οἱ Ἀπόστολοι διέσχισαν ὅλο τὸν κόσμον ὑπομένοντας κόπους καὶ ὄνειδισμούς²³, ἐνῶ οἱ μάρτυρες, ἐνῶ κατακομματιάζονταν τὰ μέλη τους καὶ ἔχυναν τὰ αἵματά τους σὰν νερὸ καὶ ὑπέφεραν τὰ πλεον φοβερά, δὲν μειώθηκε ἡ μέθη τους ἀπὸ τὸν πόθο τους ἐκεῖνο, ἀλλὰ τὰ ὑπέφεραν ὅλα μὲ γενναότητα· καὶ ἐνῶ ἦταν σοφοί, θεωρήθηκαν ὡς ἀφρονες²⁴. ἄλλοι πάλι πλανήθηκαν στὶς ἐρημίες καὶ τὰ ὄρη καὶ στὰ σπήλαια καὶ τὶς τρύπες τῆς γῆς²⁵, ζώντας φαινομενικὰ ὡς ἀτακτοὶ, ἐνῶ δὲν τοὺς ἔλειπε ἡ εὐταξία. Σ’ αὐτὴν τὴν “ἀνοησία” εὐχομαι νὰ μᾶς ἀξιώσει ὁ Θεὸς νὰ φτάσομε”.

**Γιὰ τὴν ἁγία Κοινωνία καὶ τὰ ὄσα ἀγαθὰ μᾶς προσφέρει
ἡ συνεχὴς μετάληψη καὶ κοινωνία αὐτῆς ποὺ γίνεται
μὲ καθαρὴ συνείδηση.**

91. Τίποτε ἄλλο δὲν συνεργεῖ καὶ δὲν βοηθάει τόσο πολὺ στὴν

25. Ἐβρ. 11, 38.

νοός και σώματος ἁγιασμόν και ἀμφοτέρων πρὸς τὸ θεϊότερον
 μεταστοιχείωσιν και ἀθανασίαν, ναι μὴν, και πρὸς ἀποτροπὴν
 παθῶν και δαυμόνων, ἢ μᾶλλον οἰκειοτέρως εἰπεῖν, πρὸς ἔνωσιν
 και Θεοῦ θείαν ὑπερφυᾶ τε συνάφειαν και ἀνάκρασιν συνεργεῖ
 5 και συμβάλλεται ἡμῖν, ὡς ἡ ἐξ εἰλικρινουῦς καρδίας τε και διαθέσε-
 ως, κατ' ἐφικτὸν ἀνθρώπῳ, συνεχῆς μετάληψις και κοινωνία τῶν
 ἁγίων, ἀχράντων και ἀθανάτων και ζωοποιῶν μυστηρίων, αὐτοῦ
 φαμεν τοῦ τιμίου σώματος και αἵματος τοῦ Κυρίου και Θεοῦ και
 Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ. Διὰ τοι τοῦτο ἀναγκαῖον ὡς μάλιστα και
 10 περὶ τούτου ἀπὸ μέρους διαλαβεῖν και τῷ τοιῷδε συντάξαι πονή-
 ματι και οὕτω πέρας δοῦναι τῷ λόγῳ και τοῦτο γοῦν δῆλον, οὐ
 μόνον ἐξ ὧν φθέγγονται οἱ Ἅγιοι, ἀλλὰ γε πολλῶ πλέον ἐξ αὐτῶν
 τῶν τῆς Αὐτοζωῆς και Αὐτοαληθείας ῥημάτων ἐκδηλότερον. Λέ-
 γει και γάρ· «ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς»²⁶· και «οὗτός ἐστιν ὁ ἄρ-
 15 τος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβαίνων, ἵνα τις ἐξ αὐτοῦ φάγη, και μὴ
 ἀποθάνῃ· ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς· ἐάν
 τις φάγη ἐκ τούτου τοῦ ἄρτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα»· και, «ὁ ἄρ-
 τος ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σὰρξ μου ἐστιν, ἣν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κό-
 σμου ζωῆς»²⁷· και, «ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀν-
 20 θρώπου και πῖντε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς ὁ
 τρώγων μου τὴν σάρκα και πίνων μου τὸ αἷμα, ἔχει ζωὴν αἰώ-
 νιον». Ἔτι· «ἡ γὰρ σὰρξ μου ἀληθῆς ἐστι θρωῶσις, και τὸ αἷμά μου
 ἀληθῆς ἐστι πόσις ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα και πίνων μου τὸ
 αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, καὶ ἐν αὐτῷ· καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ ζῶν Πα-
 25 τῆρ, καὶ ἐγὼ ζῶ διὰ τὸν Πατέρα· και ὁ τρώγων με, κακεῖνος ζήσεται
 δι' ἐμέ· οὗτός ἐστιν ὁ ἄρτος, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς και ὁ τρώ-
 γων μου τούτον τὸν ἄρτον ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα»²⁸. Και ὁ Χρι-
 στοφόρος δὲ Παῦλος τοιάδε φησὶν· «Ἀδελφοί, ἐγὼ παρέλαβον
 ἀπὸ τοῦ Κυρίου, ὁ και παρέδωκα ὑμῖν, ὅτι ὁ Κύριος Ἰησοῦς, ἐν τῇ
 30 νυκτὶ ἣ παρεδίδοτο, ἔλαβεν ἄρτον, και εὐχαριστήσας, ἔκλασε και
 εἶπε· Λάβετε, φάγετε· τοῦτό μου ἐστι τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώ-

26. Ἰω. 6, 43.

κάθαρση τῆς ψυχῆς καὶ τὸν φωτισμὸ τοῦ νοῦ καὶ τὸν ἁγιασμὸ τοῦ σώματος καὶ τῆ μεταστοιχείωση καὶ τῶν δύο πρὸς τὸ θεϊότερο καὶ τὴν ἀθανασία τους, καθὼς ἐπίσης καὶ γιὰ τὴν ἀπομάκρυνση τῶν παθῶν καὶ τῶν δαιμόνων, ἢ καλύτερα, γιὰ νὰ τὸ πῶ καταλληλότερα, γιὰ τὴν ἔνωση καὶ τῆ θεία καὶ ὑπερφυσικὴ συνάφεια καὶ ἀνάμιξη μὲ τὸν Θεό, ὅσο ἡ συνεχῆς μετάληψη καὶ κοινωνία τῶν ἁγίων, ἀχράντων καὶ ἀθανάτων καὶ ζωοποιῶν μυστηρίων, δηλαδή τοῦ τιμίου Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτήρα μας Ἰησοῦ πού γίνεται μὲ εἰλικρινῆ καρδιὰ καὶ διάθεση, ὅσο αὐτὸ εἶναι δυνατὸ στὸν ἄνθρωπο. Γι' αὐτὸ λοιπὸν εἶναι πάρα πολὺ ἀναγκαῖο νὰ ποῦμε μερικὰ καὶ γι' αὐτὸ τὸ θέμα καὶ νὰ τὰ ἐντάξουμε στὸ πόνημά μας αὐτό, καὶ ἔτσι νὰ δώσουμε τέλος στὸ λόγο. Κι αὐτὸ πού λέμε γίνεται φανερὸ ὄχι μόνο ἀπὸ ὅσα λένε οἱ Ἅγιοι, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο φανερὸ γίνεται ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ λόγια τῆς Αὐτοζωῆς καὶ Αὐτοαλήθειας. Γιατὶ λέγει· «ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς»²⁶, καὶ «αὐτὸς εἶναι ὁ ἄρτος πού κατεβαίνει ἀπὸ τὸν οὐρανό, ὥστε, ὅποιος τρώγει ἀπὸ αὐτόν, νὰ μὴ πεθαίνει. Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄρτος πού χαρίζει ζωή, πού κατέβηκε ἀπὸ τὸν οὐρανό· ἐὰν κάποιος φάγει ἀπὸ τὸν ἄρτο αὐτὸ θὰ ζήσει στὸν αἰῶνα», καί, «ὁ ἄρτος πού ἐγὼ θὰ δώσω εἶναι ἡ σὰρκα μου, τὴν ὁποία ἐγὼ θὰ προσφέρω γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ κόσμου»²⁷, καί, «ἐὰν δὲν φάγετε τὴ σὰρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὲν πιεῖτε τὸ αἷμα αὐτοῦ, δὲν ἔχετε ζωὴ μέσα σας. Ἐκεῖνος πού τρώγει τὴ σὰρκα μου καὶ πίνει τὸ αἷμα μου, ἔχει ζωὴ αἰώνια». Ἐπίσης· «ἡ σὰρκα μου εἶναι ἀληθινὴ τροφή καὶ τὸ αἷμα μου ἀληθινὸ ποτὸ. Ἐκεῖνος πού τρώγει τὴ σὰρκα μου καὶ πίνει τὸ αἷμα μου, μένει μέσα σὲ μένα καὶ ἐγὼ μέσα σ' αὐτόν. Ἐμένα μὲ ἔστειλε ὁ Πατέρας μου πού εἶναι ἡ ζωὴ, καὶ ἐγὼ ζῶ ἐξαιτίας τοῦ Πατέρα μου, καὶ ἐκεῖνος πού τρώγει ἐμένα, καὶ αὐτὸς θὰ ζήσει ἐξαιτίας μου. Αὐτὸς εἶναι ὁ ἄρτος πού κατέβηκε ἀπὸ τὸν οὐρανό· αὐτὸς πού τρώγει τὸν ἄρτο αὐτόν θὰ ζήσει στὸν αἰῶνα»²⁸. Καὶ ὁ χριστοφόρος Παῦλος λέγει τὰ ἑξῆς· «Ἀδελφοί, ἐγὼ παρέλαβα ἀπὸ τὸν Κύριο ἐκεῖνο πού σᾶς παρέδωσα, ὅτι δηλαδή ὁ Κύριος Ἰησοῦς, τὴ νύχτα πού ἐπρόκειτο νὰ παραδοθεῖ, ἔλαβε ἄρτο καὶ ἀφοῦ εὐχαρίστησε τὸν Πατέρα του, τὸν ἔσπασε σὲ κομμάτια καὶ εἶπε· Λάβετε αὐτόν καὶ φάγετέ τον αὐτὸ εἶναι τὸ σῶμα μου τὸ ὁποῖο σπάζεται σὲ κομμάτια καὶ

27. Ἰω. 6, 50-52.

28. Ἰω. 6, 53-59.

μενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον, μετὰ τὸ δειπνῆσαι, λέγων· Τοῦτο τὸ ποτήριον, ἡ Καινὴ Διαθήκη ἐστίν, ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι· τοῦτο ποιεῖτε ὡσάκις ἂν πίνητε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· ὡσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον
 5 καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ· ὥστε, ὡς ἂν ἐσθίῃ τὸν ἄρτον τοῦτον, ἢ πίνῃ τὸ ποτήριον τοῦ Κυρίου ἀναξίως, ἔνοχος ἔσται τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου· δοκιμαζέτω δὲ ἄνθρωπος ἑαυτόν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω· ὁ γὰρ ἐ-
 10 σθίων καὶ πίνων ἀναξίως, κρῖμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει, μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου. Διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί· εἰ γὰρ ἑαυτοὺς διεκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα· κρινόμενοι δὲ ὑπὸ τοῦ Κυρίου παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν»²⁹.

15 * Ὅτι ἀναγκαῖον μαθεῖν τὸ θαῦμα τῶν ἀγίων μυστηρίων· καὶ τί ποτέ ἐστι, καὶ διὰ τί ἐδόθη, καὶ τίς ἡ ὠφέλεια.

46^ο. Γράφει δὲ καὶ ὁ Χρυσορρήμων· Ἀναγκαῖον μαθεῖν τὸ θαῦμα τῶν μυστηρίων, τί ποτέ ἐστι, καὶ διὰ τί ἐδόθη, καὶ τίς ἡ ὠφέλεια τοῦ πράγματος ἐν σῶμα ἔσμεν³⁰ καὶ μέλη ἐκ τῆς σαρκὸς
 20 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ³¹, οἱ δὲ μεμνημένοι παρακολουθεῖτωσαν τοῖς λεγομένοις. Ἴνα οὖν μὴ μόνον κατὰ τὴν ἀγάπην τοῦτο γενώμεθα, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα εἰς ἐκείνην ἀνακερασθῶμεν τὴν σάρκα, διὰ τροφῆς τοῦτο γίνεται, ἣν ἐχαρίσατο, βουλόμενος ἡμῖν δεῖξαι τὸν πόθον, ὃν ἔχει
 25 πρὸς ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο ἀνέμιξεν ἡμῖν ἑαυτόν καὶ ἀνέφυρε τὸ σῶμα αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς, ἵνα ἐν γενώμεθα καθάπερ σῶμα κεφαλῆ συνημμένον τῶν γὰρ σφόδρα ποθούντων ἐστὶ τοῦτο. Τοῦτο γοῦν ὁ Ἰωδ αἰνιτιτόμενος, ἔλεγε περὶ τῶν οἰκετῶν, οἷς ἦν μεθ' ὑπερβολῆς πο-

29. Α' Κορ. 11, 23-33.

30. Ρωμ. 12, 5.

προσφέρεται για χάρη σας. Αυτό να κάμνετε και σεις για να με θυμᾶστε. Ἐπίσης μετὰ τὸ τέλος τοῦ δείπνου πέρνωντας καὶ τὸ ποτήρι εἶπε· Αυτό τὸ ποτήρι εἶναι ἡ καινούργια Διαθήκη ποὺ γίνεται με τὸ αἷμα μου· αὐτὸ νὰ κάμνετε, κάθε φορά ποὺ θὰ πίνετε ἀπὸ αὐτὸ, για νὰ με θυμᾶστε. Γιατὶ κάθε φορά ποὺ θὰ τρώγετε τὸν ἄρτο αὐτὸν καὶ θὰ πίνετε ἀπὸ αὐτὸ τὸ ποτήρι, θὰ διακηρύττετε τὸν θάνατο τοῦ Κυρίου, μέχρι ποὺ νὰ ἔρθει πάλι αὐτός. "Ὡστε, ὅποιος τρώγει τὸν ἄρτο αὐτόν, ἢ πίνει τὸ ποτήρι τοῦ Κυρίου ἀνάξια, θὰ εἶναι ἔνοχος τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου. "Ἄς ἐξετάζει λοιπὸν προσεκτικὰ ὁ ἄνθρωπος τὸν ἑαυτό του, καὶ τότε νὰ τρώγει ἀπὸ τὸν ἄρτο αὐτόν καὶ νὰ πίνει ἀπὸ τὸ ποτήρι αὐτό· γιατί ἐκεῖνος ποὺ τρώγει αὐτόν καὶ πίνει αὐτὸ ἀνάξια, τρώγει καὶ πίνει τὴν καταδίκη του, ἀφοῦ δὲν θεωρεῖ αὐτὸ σῶμα τοῦ Κυρίου. Γι' αὐτὸ ὑπάρχουν ἀνάμεσά σας πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι, καὶ ἄρκετοὶ θάνατοι. Γιατί, ἐὰν ἐξετάζαμε προσεκτικὰ τὸν ἑαυτό μας, δὲν θὰ τιμωρούμασταν ἀπὸ τὸν Θεό. "Ὅταν τιμωρούμαστε ἀπὸ τὸν Κύριο, γίνεται αὐτὸ πρὸς παιδαγωγία μας, για νὰ μὴ καταδικαστοῦμε μαζί με τὸν κόσμo»²⁹.

"Ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίσομε τὸ θαῦμα τῶν ἀγίων μυστηρίων, τί ἄραγε εἶναι αὐτό, γιατί δόθηκε, καὶ ποιά ἡ ὠφέλειά του.

92. Γράφει ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος: "Εἶναι ἀνάγκη νὰ μάθομε τὸ θαῦμα τῶν μυστηρίων, τί τέλος πάντων εἶναι αὐτό, γιατί δόθηκε, καὶ ποιά ἡ ὠφέλεια τοῦ πράγματος. Εἴμαστε ἓνα σῶμα³⁰ καὶ μέλη τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὴ σάρκα καὶ τὰ ὀστᾶ του³¹. Αὐτοὶ ποὺ εἶναι μνημένοι ἄς παρακολουθήσουν τὰ λεγόμενα. Για νὰ μὴ γινόμαστε λοιπὸν ἓνα σῶμα μόνο ὡς πρὸς τὴν ἀγάπη, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναμχθοῦμε πραγματικὰ με τὴ σάρκα ἐκείνη, αὐτὸ μᾶς τὸ ἔδωσε νὰ γίνεται με τὴν τροφή ποὺ μᾶς χάρισε, θέλοντας νὰ μᾶς δείξει τὸν πόθο ποὺ ἔχει για μᾶς. Γι' αὐτὸ ἀνέμιξε με μᾶς τὸν ἑαυτό του καὶ ζῦμωσε τὸ σῶμα του με μᾶς, για νὰ γινόμαστε σὰν ἓνα σῶμα ἐνωμένο με τὴν κεφαλή· γιατί αὐτὸ εἶναι χαρακτηριστικὸ γνώρισμα ἐκείνων ποὺ ποθοῦν ὑπερβολικά. Αὐτὸ λοιπὸν ὑπαινισσόμενος καὶ ὁ Ἰώβ, ἔλεγε για τοὺς ὑπερέτες του, στοὺς ὁποίους ἦταν ὑπερβολικά

31. Ἐφ. 5, 30.

θεινός, ὅτι δὴ τὸν πόθον ἐνδεικνύμενοι, ἔλεγον· «τίς ἂν δῶῃ ἡμῖν ἐκ τῶν σαρκῶν αὐτοῦ ἐμπλησθῆναι;»³². Διὸ δὴ καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὸ πεποιήκεν, εἰς φιλίαν ἡμᾶς ἄγων μείζονα καὶ τὸν αὐτοῦ πόθον ἐνδεικνύμενος περὶ ἡμᾶς οὐκ ἰδεῖν μόνον ἑαυτὸν παρέχων τοῖς 5 ἐπιθυμοῦσιν, ἀλλὰ καὶ ἄψασθαι καὶ φαγεῖν καὶ ἐμπῆξαι τῇ σαρκὶ καὶ συμπλακῆναι καὶ τὸν πόθον ἐμπληῆσαι πάντα". Ἔτι· "Οἱ μετέχοντες τοῦ παναγίου σώματος καὶ τοῦ τιμίου αἵματος, μετὰ ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων καὶ τῶν ἄνω δυνάμεων ἐστήκασιν, αὐτὴν περικειμένοι τοῦ Χριστοῦ τὴν βασιλικὴν στολήν, τὰ ὄπλα ἔχοντες 10 τὰ πνευματικά· ἀλλ' οὐδὲν εἶπον οὐδέπω, αὐτὸν γὰρ εἰσιν ἐνδεδυμένοι τὸν βασιλέα· ἀλλ' ὥσπερ ἐστὶ μέγα καὶ φρικτὸν καὶ θαυμαστόν, οὕτως ἂν μετὰ καθαρότητος προσέλθης, εἰς σωτηρίαν προσῆλθες· ἂν δὲ μετὰ πονηροῦ συνειδότος, εἰς κόλασιν καὶ τιμωρίαν «ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου, 15 κρῖμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει»³³. Εἰ γὰρ οἱ ὀυποῦντες τὴν πορφύραν τὴν βασιλικὴν κολάζονται ὁμοίως, ὥσπερ οἱ διαρρηγνῦντες, οὐδὲν ἀπεικός καὶ τοὺς ἀκαθάρτω διανοίᾳ δεχομένους τὸ Σῶμα τὴν αὐτὴν ὑπομεῖναι τιμωρίαν τοῖς αὐτὸ διαρρήξασιν διὰ τῶν ἡλῶν.

20 Ὅρα γοῦν πῶς φοβεράν ἔδειξεν ὁ Παῦλος τὴν κόλασιν, εἰπὼν «ἀθετήσας τις νόμον Μωυσέως, χωρὶς οἰκτιρισμῶν ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει· πόσω δοκεῖτε χείρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας καὶ τὸ αἷμα τῆς Διαθήκης κοινὸν ἠγησάμενος, ἐν ᾧ ἡγιάσθη;»³⁴. Ὅσοι τοίνυν μετέχομεν 25 τούτου τοῦ σώματος, ὅσοι τοῦ αἵματος ἀπογευόμεθα, ἐννοεῖται ὅτι ἐκείνου τοῦ ἄνω καθημένου, τοῦ προσκυνουμένου παρὰ ἀγγέλων, τοῦ τῆς ἀκηράτου δυνάμεως ἐγγύς, τούτου ἀπογευόμεθα· οἴμοι! πόσαι πρὸς σωτηρίαν ἡμῖν ὁδοί! σῶμα ἡμᾶς ἑαυτοῦ ἐποίησε· σώματος ἡμῖν τοῦ ἑαυτοῦ μετέδωκε· καὶ οὐδὲν τούτων 30 ἡμᾶς ἀποτρέπει τῶν κακῶν ᾧ τῆς ἀναληγῆς, ᾧ τῆς ἀναισθη-

32. Ἰωβ 31, 31.

33. Α' Κορ. 11, 27.

ἀγαπητός, καὶ οἱ ὅποιοι γιὰ νὰ δείξουν τὸν πόθο τους, ἔλεγαν· «ποιὸς θὰ μᾶς δώσει νὰ χορτάσομε ἀπὸ τὴν σὰρκα του;»³². Γι' αὐτὸ λοιπὸν καὶ ὁ Χριστὸς τὸ ἔκανε αὐτό, γιὰ νὰ μᾶς ὀδηγήσει σὲ μεγαλῦτερη ἀγάπη καὶ νὰ δείξει τὸν πόθο του γιὰ μᾶς, προσφέροντας τὸν ἑαυτό του ὄχι μόνο γιὰ νὰ τὸν δοῦν ἐκεῖνοι ποὺ τὸν ἐπιθυμοῦν, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν ἀγγίξουν καὶ νὰ τὸν φάγουν καὶ νὰ τὸν βάλουν βαθιὰ μέσα στὴ σὰρκα τους καὶ νὰ συνενωθοῦν μαζί του καὶ νὰ χορτάσουν ὅλο τὸν πόθο τους". Ἐπίσης· "Ἐκεῖνοι ποὺ μετέχουν τοῦ παναγίου σώματος καὶ τοῦ τιμίου αἵματος τοῦ Κυρίου, στέκονται μαζί μὲ τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς ἀρχαγγέλους καὶ τὴν οὐράνιες δυνάμεις, φορώντας τὴν ἴδια τὴ βασιλικὴ στολὴ τοῦ Χριστοῦ, καὶ κρατώντας τὰ ὄπλα τὰ πνευματικά. "Ὁμως δὲν εἶπα ἀκόμα τίποτε, γιὰτι φοροῦν τὸν ἴδιο τὸν Βασιλέα. Ἄλλά, ὅπως ἀκριβῶς εἶναι μέγα καὶ φρικτὸ καὶ θαυμαστὸ, ἔτσι ἂν προσέλθεις σ' αὐτὸ μὲ καθαρότητα, προσῆλθες στὴ σωτηρία, ἂν ὅμως μὲ πονηρὴ συνείδηση, σὲ κόλαση καὶ τιμωρία· γιὰτι λέγει, «ἐκεῖνος ποὺ τρώγει καὶ πίνει ἀνάξια τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου, τρώγει καὶ πίνει τὴν καταδίκη του»³³. Καὶ πράγματι, ἂν ἐκεῖνοι ποὺ λερώνουν τὴ βασιλικὴ πορφύρα τιμωροῦνται ὅμοια μὲ ἐκείνους ποὺ τὴν ξεσχίζουν, δὲν εἶναι καθόλου ἀφύσικο καὶ ἐκεῖνοι ποὺ δέχονται μὲ ἀκάθαρτη διάνοια τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου νὰ ὑποστοῦν τὴν ἴδια τιμωρία μὲ ἐκείνους ποὺ ξεσχισαν αὐτὸ μὲ τὰ καρφιά.

"Πρόσεχε λοιπὸν πῶς ὁ Παῦλος ἔδειξε φοβερὴ τὴν τιμωρία, λέγοντας· «παραβαίνοντας κάποιος τὸ νόμο τοῦ Μωυσέως θανατώνεται χωρὶς καμμιά ἐπιείκεια ἐφόσον βεβαιώσουν τὴν παράβαση δύο ἢ τρεῖς μάρτυρες· πόσο χειρότερη τιμωρία νομίζετε θὰ κριθεῖ ἄξιός νὰ ὑποστῇ ἐκεῖνος ποὺ καταπάτησε τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ θεώρησε κοινὸ τὸ αἷμα τῆς Νέας Διαθήκης μὲ τὸ ὅποιο ἀγιάσθηκε;»³⁴. "Ὅσοι λοιπὸν μετέχομε αὐτοῦ τοῦ σώματος, ὅσοι γευόμαστε τὸ αἷμα αὐτό, ἐννοεῖται ὅτι γευόμαστε τὸ αἷμα ἐκείνου ποὺ κάθεται στοὺς οὐρανούς, ἐκείνου ποὺ προσκυνεῖται ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους, ἐκείνου ποὺ βρίσκεται δίπλα στὴν αἰώνια ἀφθαρτὴ δύναμη. Ἄλλοίμονο! πόσοι δρόμοι ὑπάρχουν γιὰ τὴ σωτηρία μας! Μᾶς ἔκανε σῶμα του· μᾶς ἔδωσε νὰ τρώμε τὸ σῶμα του, κι ὅμως τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν μᾶς ἀποτρέπει ἀπὸ τὰ κακά. Τί ἀναλγησία ἀληθινά, τί ἀναισθησία!" Καὶ πάλι· "Κά-

34. Ἐβρ. 10, 29.

σίας!” Καὶ αὐθις· “Πρεσβύτης τις θαυμαστός ἐμοὶ διηγήσατο τοιοῦτόν τι ἀξιωθεὶς ἰδεῖν καὶ ἀκοῦσαι· ὅτι τοὺς μέλλοντας ἐνθένδε ἀπαίρειν, ἂν τύχῃσι τῶν μυστηρίων μετασχόντες ἐν συνειδήσει καθαροῖ, ὅταν ἀποθανεῖν μέλλωσι, δορυφοροῦντες οἱ ἄγγελοι, δι’
5 ἐκεῖνο τὸ μεταληφθέν, ἐνθένδε ἀπάγουσι”.

Καὶ ὁ θεῖος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός· “Ἐπειδὴ διπλοὶ τινές ἐσμεν καὶ σύνθετοι, δεῖ καὶ τὴν γέννησιν διπλὴν εἶναι, ὁμοίως καὶ τὴν βρωσιν σύνθετον. Ἡ μὲν οὖν γέννησις δι’ ὕδατος ἡμῖν καὶ Πνεύματος δίδοται, ἡ δὲ βρωσις αὐτός ἐστιν ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς, ὁ
10 Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ἐξ οὐρανοῦ καταβάς. Καὶ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Βαπτίσματος, ἐπειδὴ ἔθος τοῖς ἀνθρώποις ὕδατι λούεσθαι καὶ ἐλαίῳ χρίεσθαι, συνέζευξε τῷ ἐλαίῳ καὶ τῷ ὕδατι τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος καὶ ἐποίησεν αὐτὸ λουτρον ἀναγεννήσεως, οὕτως, ἐπειδὴ ἔθος ἡμῖν ἄρτον ἐσθίειν, ὕδωρ δὲ καὶ οἶνον πίνειν, συνέ-
15 ζευξεν αὐτοῖς τὴν ἑαυτοῦ θεότητα καὶ πεποίηκεν αὐτὰ σῶμα καὶ αἷμα αὐτοῦ, ἵνα διὰ τῶν συνήθων καὶ κατὰ φύσιν, ἐν τοῖς ὑπὲρ φύσιν γενώμεθα. Σῶμά ἐστιν ἀληθῶς ἠνωμένον θεότητι, τὸ ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου σῶμα· οὐχ ὅτι αὐτὸ τὸ σῶμα τὸ ἀναληφθέν ἐξ οὐρανῶν κατέρχεται, ἀλλ’ ὅτι αὐτός ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος μεταποι-
20 εῖται εἰς σῶμα καὶ αἷμα Θεοῦ. Εἰ δὲ τὸν τρόπον ἐπιζητεῖς πῶς γίνεται, ἀρκεῖ σοι ἀκοῦσαι, ὅτι διὰ Πνεύματος ἁγίου· ὥσπερ ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου διὰ Πνεύματος ἁγίου ἑαυτῷ καὶ ἐν αὐτῷ ὁ Κύριος σάρκα ὑπεστήσατο καὶ πλέον οὐδὲν γινώσκομεν, ἀλλ’ ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἀληθῆς καὶ ἐνεργῆς ἐστι καὶ παντοδύναμος, ὁ
25 δὲ τρόπος ἀνεξερεύνητος.

”Γίνεται τοίνυν τοῖς πίστει ἀξίως μεταλαμβάνουσιν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον καὶ εἰς φυλακτήριον ψυχῆς τε καὶ σώματος, τοῖς δὲ ἐν ἀπιστίᾳ ἀναξίως μετέχουσιν, εἰς κόλασιν καὶ τιμωρίαν, καθάπερ καὶ ὁ τοῦ Κυρίου θάνατος. Καὶ οὐκ ἔστι τύπος
30 ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, μὴ γένοιτο, ἀλλ’ αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τεθεωμένον, καὶ αὐτὸ τὸ

ποιος γέροντας θαυμαστός μου διηγήθηκε ὅτι ἀξιώθηκε νὰ δεῖ καὶ ν' ἀκούσει κάτι τέτοιο· ὅτι δηλαδή ἐκεῖνοι πού πρόκειται νὰ φύγουν ἀπὸ τὴ ζωὴ αὐτῆ, ἂν συμβεῖ νὰ ἔχουν κοινωθήσῃ τὰ μυστήρια μὲ συνείδηση καθαρῆ, τὴ στιγμή πού πεθαίνουν τοὺς συνοδεύουν καὶ τοὺς μεταφέρουν ἀπὸ τὴ ζωὴ αὐτῆ ἐκεῖ ὡς δορυφόροι οἱ ἄγγελοι, ἕξαιτίας τῆς μεταλήψεως τοῦ αἵματος ἐκείνου”.

Καὶ ὁ θεῖος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός· “Ἐπειδὴ εἴμαστε διπλοὶ καὶ σύνθετοι, πρέπει καὶ ἡ γέννησή μας νὰ εἶναι διπλῆ, καὶ ὅμοια καὶ ἡ τροφή μας νὰ εἶναι σύνθετη. Ἡ γέννηση λοιπὸν μᾶς δίνεται μὲ τὸ νερὸ καὶ τὸ Πνεῦμα, ἡ τροφή εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς, ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστὸς πού κατέβηκε ἀπὸ τὸν οὐρανό. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς κατὰ τὸ Βάπτισμα, ἐπειδὴ ὑπάρχει σηνήθεια στοὺς ἀνθρώπους νὰ λούζονται μὲ νερὸ καὶ νὰ ἀλείφονται μὲ λάδι, συνένωσε μὲ τὸ λάδι καὶ τὸ νερὸ τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος καὶ ἔκανε αὐτὸ λουτρὸ ἀναγεννήσεως, ἔτσι, ἐπειδὴ συνηθίζομε νὰ τρώμε ἄρτο καὶ νὰ πίνομε νερὸ καὶ κρασί, συνένωσε μ' αὐτὰ τὴ θεότητά του καὶ ἔκανε αὐτὰ σῶμα καὶ αἷμα του, ὥστε μὲ τὰ συνηθισμένα καὶ τὰ φυσικὰ πράγματα νὰ μεταφερόμαστε στὰ ὑπερφυσικά. Εἶναι σῶμα ἀληθινὰ ἐνωμένο μὲ τὴ θεότητα τὸ σῶμα πού προῆλθε ἀπὸ τὴν ἁγία Παρθένο. Ὅχι ὅτι κατεβαίνει ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ σῶμα πού ἀναλήφθηκε, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος πού προσφέρεται, μεταβάλλεται σὲ σῶμα καὶ αἷμα Θεοῦ. Ἐὰν ὅμως ζητᾶς νὰ μάθεις τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο γίνεται αὐτό, σοῦ ἀρκεῖ ν' ἀκούσεις, ὅτι γίνεται μέσω τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὅπως ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν ἁγία Θεοτόκο δημιούργησε ὁ ἴδιος ὁ Κύριος διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος σάρκα γιὰ τὸν ἑαυτό του, καὶ τίποτε τὸ ἐπιπλέον δὲν γνωρίζομε, παρὰ μόνον ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀληθινὸς καὶ ἐνεργῆς καὶ παντοδύναμος, ὁ τρόπος ὅμως πού τὰ κάνει αὐτὰ εἶναι ἀνεξερεύνητος.

”Γίνεται λοιπὸν σὲ ἐκείνους πού μεταλαμβάνουν αὐτὰ μὲ πίστη καὶ ἐπάξια αἰτία συγχωρήσεως τῶν ἁμαρτιῶν τους, χαρίζοντάς τους ζωὴ αἰώνια, καὶ φυλακτήριο τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, ἐνῶ σὲ ἐκείνους πού μεταλαμβάνουν αὐτὸ μὲ ἀπιστία καὶ ἀνάξια, αἰτία κολάσεως καὶ τιμωρίας, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου. Καὶ δὲν εἶναι ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος τύπος τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τὸ ἴδιο τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, θεωμέ-

αἷμα. «Ἡ γὰρ σὰρξ μου», φησίν, «ἀληθῆς ἐστὶ βρωῶσις καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθῆς ἐστὶ πόσις»³⁵. Σῶμά ἐστὶ καὶ αἷμα Χριστοῦ, εἰς σύστασιν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος χωροῦν, οὐ δαπανώμενον, οὐ φθειρόμενον, οὐκ εἰς ἀφεδροῶνα χωροῦν, ἀλλ' εἰς τὴν ἡμῶν
5 οὐσίαν τε καὶ συντήρησιν, ῥύπου παντὸς καθαρτήριον. Κἂν χρυσὸν λάβῃ κίβδηλον, διὰ τῆς κριτικῆς πυρώσεως καθαίρει, ἵνα μὴ ἐν τῷ μέλλοντι σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν³⁶. Δι' αὐτοῦ καθαιρόμενοι, ἐνούμεθα τῷ σώματι Χριστοῦ καὶ τῷ Πνεύματι αὐτοῦ καὶ γινόμεθα σῶμα Χριστοῦ. Οὗτος ὁ ἄρτος ἐστὶν ἡ ἀπαρχὴ τοῦ μέλ-
10 λοντος ἄρτου, ὅς ἐστιν ὁ ἐπιούσιος³⁷. τὸ γὰρ ἐπιούσιον δηλοῖ ἢ τὸν μέλλοντα, τούτέστι τὸν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἢ τὸν πρὸς συντήρησιν τῆς οὐσίας ἡμῶν λαμβανόμενον. Πνεῦμα ζωοποιόν ἐστὶν ἡ σὰρξ τοῦ Κυρίου· διότι ἐκ τοῦ ζωοποιοῦ Πνεύματος συνελήφθη· «τὸ γὰρ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος, πνεῦμά ἐστι»³⁸. Τοῦτο δὲ
15 λέγω, οὐκ ἀναιρῶν τὴν τοῦ σώματος φύσιν, ἀλλὰ τὸ ζωοποιόν καὶ θεῖον τούτου δηλῶσαι βουλόμενος. Ταῦτα μέντοι ἀντίτυπα τῶν μελλόντων λέγονται, οὐχ ὡς μὴ ὄντα ἀληθῶς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, ἀλλ' ὅτι νῦν μὲν δι' αὐτῶν μετέχομεν τῆς Χριστοῦ Θεότητος, τότε δὲ νοητῶς διὰ μόνης τῆς θεάς”.

20 Καὶ ὁ θειότατος Μακάριος “Ὡσπερ ὁ οἶνος εἰς πάντα τὰ μέλη τοῦ πίνοντος κινᾶται καὶ γίνεται ὁ οἶνος ἐν αὐτῷ καὶ αὐτὸς ἐν τῷ οἴκῳ, οὕτως ὁ πίνων τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ Πνεῦμα τῆς θεότητος ποτίζεται καὶ κινᾶται ἐν τῇ τελείᾳ ψυχῇ καὶ ἡ ψυχὴ ἐν αὐτῷ, καὶ οὕτως ἁγιασθεῖσα, ἀξία τοῦ Κυρίου καθίσταται. «Πάν-
25 τες» γὰρ, φησὶ, «τὸ αὐτὸ Πνεῦμα ἐποτίσθημεν»³⁹. Καὶ διὰ τῆς εὐχαριστίας τοῦ ἄρτου Πνεύματος ἁγίου οἱ κατὰ ἀλήθειαν μεταλαμβάνοντες καταξιοῦνται μέτοχοι γενέσθαι, καὶ οὕτω δύνανται εἰς αἰῶνας αἱ ἀξιαὶ ψυχῆς ζῆσαι. Καὶ ὡσπερ τῷ σώματι ἡ ζωὴ οὐκ ἐξ ἑαυτοῦ ἐστὶν, ἀλλ' ἐξωθεν αὐτοῦ, τούτέστιν ἀπὸ τῆς γῆς, οὕτω
30 καὶ τὴν ψυχὴν εὐδόκησεν ὁ Θεὸς οὐκ ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως, ἀλλ' ἐκ τῆς αὐτοῦ θεότητος, ἐκ τοῦ ἰδίου Πνεύματος καὶ φωτός, ἔχειν βρωῶσιν, πόσιν, ἔνδυμα, ἃ ἐστὶν ἡ ὄντως ζωὴ τῆς ψυχῆς. Ἔχει γὰρ

35. Ἰω. 6, 55.

37. Ματθ. 6, 11.

36. Α' Κορ. 11, 32.

38. Ἰω. 3, 6.

νο, και τὸ ἴδιο τὸ αἷμα· γιατί λέγει· «ἡ σάρκα μου εἶναι πραγματικὴ τροφή και τὸ αἷμά μου εἶναι ἀληθινὸ ποτό»³⁵. Εἶναι σῶμα και αἷμα τοῦ Χριστοῦ, λαμβάνοντας τὴν ἴδια σύσταση μὲ τὴ δική μας ψυχὴ και τὸ σῶμα, πού δὲν ἐξαφανίζεται, δὲν φθείρεται, δὲν καταλήγει στο ἀφοδευτήριο, ἀλλὰ εἰσχωρεῖ στὴ δική μας οὐσία και συντηρεῖ αὐτήν, ὄντας καθαρτήριο καθε ἀκαθαρσίας. Κι ἂν λάβει χρυσὸ νοθευμένο, μὲ τὴν πύρωση πού ἔχει τὴ δύναμη νὰ διαχωρίζει τὰ πράγματα τὸν καθαρίζει, γιὰ νὰ καταδικαστοῦμε στὴ μέλλουσα ζωὴ μαζί μὲ τὸν κόσμο³⁶. Καθαριζόμενοι μὲ αὐτό, ἐνωθῶμαστε μὲ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ και μὲ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ και γινόμεστε σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Αὐτός ὁ ἄρτος εἶναι ἡ ἀπαρχὴ τοῦ μελλοντικοῦ ἄρτου, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ ἐπιούσιος ἄρτος³⁷· γιατί τὸ "ἐπιούσιος" δηλώνει ἡ τὸν μελλοντικό, δηλαδή ἐκεῖνον τοῦ μελλοντικοῦ αἵωνα, ἡ τὸν ἄρτο πού τρώμε πρὸς συντήρηση τῆς οὐσίας μας. Ἡ σάρκα τοῦ Κυρίου εἶναι Πνεῦμα ζωοποιό· γιατί συνελήφθη ἀπὸ τὸ ζωοποιό Πνεῦμα· γιατί λέγει· «ἐκεῖνο πού ἔχει γεννηθεῖ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, εἶναι πνεῦμα»³⁸. Καὶ λέγοντας αὐτό δὲν ἀπορρίπτω τὴ φύση τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὸ λέγω θέλοντας νὰ δηλώσω τὸ ζωοποιό και θεῖο στοιχεῖο αὐτοῦ. Αὐτὰ λοιπὸν λέγονται «ἀντίτυπα τῶν μελλόντων», ὄχι ἐπειδὴ τάχα δὲν εἶναι πραγματικὰ σῶμα και αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ τώρα μετέχομε τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ μὲ αὐτά, ἐνῶ τότε νοητά, μὲ μόνη τὴ θεά".

Και ὁ θειότατος Μακάριος λέγει· "Ὅπως ἀκριβῶς τὸ κρασί διοχετεύεται σ' ὄλα τὰ μέλη ἐκείνου πού τὸ πίνει και ὑπάρχει τὸ κρασί μέσα σ' αὐτὸν και αὐτὸς μέσα στο κρασί, ἔτσι ἐκεῖνος πού πίνει τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ποτίζεται τὸ Πνεῦμα τῆς θεότητος και ἀναμιγνύεται αὐτό μὲ τὴν τέλεια ψυχὴ, και ἡ ψυχὴ μὲ αὐτό, και ἔτσι, ἀφοῦ ἀγιασθεῖ, γίνεται ἄξια τοῦ Κυρίου. Γιατί λέγει· «ὄλοι ποτισθήκαμε τὸ ἴδιο Πνεῦμα»³⁹. Καὶ μὲ τὸν ἄρτο τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἐκεῖνοι πού μεταλαμβάνουν ἀληθινὰ, ἀξιώνονται νὰ γίνουν μέτοχοι τοῦ ἁγίου Πνεύματος, και ἔτσι μποροῦν νὰ ζήσουν στοὺς αἰῶνες οἱ ἄξιες ψυχές. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἡ ζωὴ στο σῶμα δὲν συντηρεῖται ἀπὸ μόνη τῆς, ἀλλὰ ἔξω ἀπὸ αὐτό, δηλαδή ἀπὸ τὴ γῆ, ἔτσι και τὴν ψυχὴ εὐδόκησε ὁ Θεὸς νὰ ἔχει ὄχι ἀπὸ τὴ δικὴ τῆς φύση, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ δικὴ του θεότητα, ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ Πνεῦμα και τὸ φῶς, τροφή, ποτό και ἔνδυμα, τὰ

39. Α' Κορ. 12, 13.

ἡ θεία φύσις καὶ ἄρτον ζωῆς, τὸν εἰπόντα, «Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς»⁴⁰, καὶ ὕδωρ ζωῆς, καὶ οἶνον εὐφραίνοντα⁴¹, καὶ ἔλαιον ἀγαλλιᾶσεως⁴². Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσίδωρος: «Κοινωνία κέκληται ἡ τῶν θεῶν Μυστηρίων μετάληψις, διὰ τὸ τὴν πρὸς Χριστὸν ἡμῖν χαρίζεσθαι ἔνωσησιν καὶ κοινωνοῦς ἡμᾶς ποιεῖν τῆς αὐτοῦ βασιλείας». Καὶ ὁ ὅσιος Νεῖλος: «Ἀδύνατον ἄλλως σωθῆναι τὸν πιστὸν καὶ ἄφεσιν τῶν πλημμελημάτων λαβεῖν καὶ βασιλείας οὐρανῶν ἐπιτυχεῖν, εἰ μὴ μεταλαμβάνει μετὰ φόβου καὶ πίστεως καὶ πόθου τῶν μυστικῶν καὶ ἀχράντων, σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ».

10 Ὁμοίως γράφει καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ πρὸς Καισαρίαν πατρικίαν ἐπιστολῇ: «Καὶ τὸ κοινωνεῖν δὲ καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ μεταλαμβάνειν τοῦ ἁγίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, καλὸν καὶ ἐπωφελές, αὐτοῦ σαφῶς λέγοντος «ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ, καὶ

15 ἔχει ζωὴν αἰώνιον»⁴³. Τίς γὰρ ἀμφιδάλλει ὅτι τὸ μετέχειν συνεχῶς τῆς ζωῆς, οὐδὲν ἄλλο ἐστίν, ἢ ζῆν πολλαχῶς; Ἡμεῖς μέντοιγε, τέταρτον καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα κοινωνοῦμεν, ἐν τῇ Κυριακῇ, ἐν τῇ Τετράδι, ἐν τῇ Παρασκευῇ καὶ τῷ Σαββάτῳ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἡμέραις, ἐὰν ἡ μνήμη ἁγίου τινός (ἐν αἷς, οἴμαι, καὶ ἐλειτούργει ὁ

20 ἅγιος οὐ γὰρ καθ' ἑκάστην ἡδύνατο, ὑπὸ τοσοῦτων φροντίδων ὀχλούμενος). Εἶπε δὲ καὶ ὁ ἅγιος Ἀπολλῶ, ὅτι «Δεῖ τὸν μοναχόν, εἰ δυνατόν, καθ' ἑκάστην ἡμέραν τῶν μυστηρίων τοῦ Χριστοῦ κοινωνεῖν. Ὁ γὰρ μακρύνων ἑαυτὸν ἀπὸ τούτων, μακρύνεται ἀπὸ Θεοῦ· ὁ δὲ συνεχῶς τοῦτο ποιῶν, τὴν σάρκα συνεχῶς ὑποδέχεται.

25 Ἡ γὰρ σωτήριος φωνὴ φησὶν: «ὁ ἐσθίων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ»⁴⁴. Τοῦτο οὖν συμφέρει τοῖς Μοναχοῖς, ὑπόμνησιν τοῦ σωτηρίου πάθους συνεχῶς ποιουμένοις. Καθ' ἡμέραν οὖν ἑτομον εἶναι δεῖ καὶ παρασκευάζειν ἑαυτὸν τοιοῦτον, ὥστε ἄξιον εἶναι πάντοτε περὶ τὴν τῶν ἁγίων

30 Μυστηρίων ὑποδοχὴν ἐπεὶ καὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν οὕτω κα-

40. Ἰω. 6, 48.

41. Πρὸς Ψαλμ. 103, 15.

ὅποια εἶναι ἡ ἀληθινὴ ζωὴ τῆς ψυχῆς. Γιατὶ ἔχει ἡ θεία φύση καὶ ἄρτο ζωῆς, ἐκεῖνον ποὺ εἶπε, «Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς»⁴⁰, καὶ νερὸ ποὺ δίνει ζωὴν, καὶ κρασί ποὺ χαρίζει εὐφροσύνη⁴¹, καὶ λάδι ποὺ προσφέρει ἀγαλλίαση⁴²». Καὶ ὁ ἅγιος Ἰσίδωρος: «Ἡ μετάληψη τῶν θείων Μυστηρίων ἔχει ὀνομαστῆ «κοινωνία» ἐπειδὴ μᾶς χαρίζει τὴν ἔνωσὴν μᾶς μετὰ τὸν Χριστὸν καὶ μᾶς καθιστᾷ κοινωνοὺς τῆς βασιλείας του». Καὶ ὁ ὅσιος Νεῖλος λέγει: «Εἶναι ἀδύνατον ἀλλιῶς νὰ σωθεῖ ὁ πιστὸς καὶ νὰ λάβῃ ἀφεσὴ τῶν ἁμαρτημάτων του καὶ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐὰν δὲν μεταλαμβάνει μετὰ φόβου καὶ πίστεως καὶ πόθου τὰ μυστικὰ καὶ ἄχραντα μυστήρια, τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ». Παρόμοια γράφει καὶ ὁ μέγας Βασίλειος στὴν ἐπιστολὴν του πρὸς τὴν πατρικίαν Καισαρίας: «Καὶ τὸ νὰ κοινωνεῖ κανεὶς κάθε μέρα καὶ νὰ μεταλαμβάνει τὸ ἅγιον σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, εἶναι καλὸν καὶ πολὺ ὠφέλιμον, ἀφοῦ αὐτὸς ὁ ἴδιος λέγει ὀλοκάθαρα: «ἐκεῖνος ποὺ τρώγει τὴν σὰρκα μου καὶ πίνει τὸ αἷμα μου, μένει μέσα σὲ μένα, καὶ ἐγὼ μέσα σ' αὐτόν, καὶ ἔχει ζωὴν αἰώνιον»⁴³. Ποιὸς λοιπὸν ἀμφιδάλλει, ὅτι τὸ νὰ μετέχει κανεὶς συνέχεια τῆς ζωῆς, τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι, παρὰ ὅτι ζεῖ μετὰ πολλοὺς τρόπους; Ἐμεῖς λοιπὸν κοινωνοῦμε τέσσερις φορὲς κάθε ἑβδομάδα, τὴν Κυριακὴν, τὴν Τετάρτην, τὴν Παρασκευὴν καὶ τὸ Σάββατον, καὶ τὶς ἄλλες ἡμέρας, ἐφόσον ἐορτάζεται μνήμη κάποιου Ἁγίου (κατὰ τὶς ὁποῖες, νομίζω, καὶ λειτουργοῦσε ὁ Ἅγιος, γιατί ἀσφαλῶς δὲν μποροῦσε καθημερινὰ νὰ λειτουργεῖ ἀφοῦ εἶχε τὸ βάρος τόσων πολλῶν φροντίδων). Εἶπε ἐπίσης καὶ ὁ ἅγιος Ἀπολλῶν, ὅτι πρέπει ὁ μοναχὸς, ἐὰν εἶναι δυνατόν, νὰ κοινωνεῖ καθημερινὰ τὰ Μυστήρια τοῦ Χριστοῦ. Γιατὶ ἐκεῖνος ποὺ ἀπομακρύνει τὸν ἑαυτό του ἀπὸ αὐτὰ, ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸν Θεόν, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ τὸ κάνει αὐτὸ συνέχεια, δέχεται μέσα του συνέχεια τῆς σαρκὸς τοῦ Χριστοῦ. Γιατὶ ἡ σωτήρια φωνὴ λέγει: «ἐκεῖνος ποὺ τρώγει τὴν σὰρκα μου καὶ πίνει τὸ αἷμα μου, αὐτὸς μένει μέσα σὲ μένα, καὶ ἐγὼ μέσα σ' αὐτόν»⁴⁴. Αὐτὸ λοιπὸν συμφέρει τοὺς Μοναχοὺς, νὰ ἔχουν συνέχεια ὑπόμνησιν τοῦ σωτήριου πάθους. Πρέπει λοιπὸν ὁ μοναχὸς νὰ εἶναι καθημερινὰ ἕτοιμος καὶ νὰ προετοιμάζῃ ἑαυτόν του, ὥστε νὰ εἶναι πάντοτε ἄξιος γιὰ τὴν ὑποδοχὴν τῶν ἁγίων Μυστηρίων ἀφοῦ μάλιστα ἀξιωνόμεσθε μετὰ αὐτὰ νὰ λάβετε καὶ ἀφε-

42. Ψαλμ. 44, 8.

43. Ἰω. 6, 56.

44. Ἰω. 6, 56.

ταξιούμεθα". Λέγει δὲ καὶ ὁ τῆς Κλίμακος· "Εἰ σῶμα σώματι προσψαῦον ἀλλοιοῦται τῇ ἐνεργείᾳ, πῶς οὐκ ἀλλοιωθήσεται ὁ Θεοῦ σώματι προσψαύων ἀθάτοις χερσὶ; Γέγραπται δὲ καὶ ἐν τῷ Γερωντικῷ· Ἰωάννης ὁ Βοστρονήος, ἀνὴρ ἅγιος καὶ ἐξουσίαν ἔχων 5 κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων, ἠρώτησε δαίμονας, οἳ ἦσαν κατοικοῦντες εἰς κόρας τινὰς μαινομένας καὶ ἐνεργουμένας ὑπ' αὐτῶν πονηρῶς, εἰπὼν· Ποῖα πράγματα φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν Χριστιανῶν; Οἱ λέγουσιν· Ἔχετε ὄντως τρία πράγματα μεγάλα· ἐν μὲν, ὅπερ φορεῖτε εἰς τὸν τράχηλον ὑμῶν καὶ ἐν, ὅπερ λούεσθε εἰς τὴν Ἐκ- 10 κλησίαν· καὶ ἐν, ὅπερ τρώγετε εἰς τὴν σύναξιν. Ἐρομένου δὲ πάλιν, ἐκ τούτων τῶν τριῶν ποῖον φοβεῖσθε πλέον, ἀπεκρίθησαν· Εἰ ἐφυλάσσετε καλῶς ὅπερ μεταλαμβάνετε, οὐκ ἴσχυσεν οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν ἀδικῆσαι Χριστιανόν". Εἰσὶ δὲ ἃ δυσμενεῖς φοβοῦνται τῶν ἄλλων πλέον, ὁ σταυρός, ἡ βάπτισις καὶ ἡ κοινωνία.

15 **Τέλος τῶν κατὰ πλάτος πασῶν ὑποθέσεων καὶ μερικὴ παραίνεσις πρὸς τὸν ἐπερωτήσαντα.**

4γ'. Ἴδου δὴ, τέκνον φίλτατον, τετέλεσταί σου ἡ αἴτησις, σὺν Θεῷ· εἰ μὲν κατὰ γνώμην τὴν σὴν καὶ τὴν πρόθεσιν, ἀκριδῶς οὐκ οἶδαμεν, μέντοι γε κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν, καὶ Θεῷ δὲ φίλον 20 τὸ κατὰ δύναμιν. Ὅρα τοίνυν, ἵνα μὴ μέχρι τούτου στή τὸ σὸν φιλομαθὲς καὶ ἐπίπονον, ἀλλ' ἵνα καὶ ἔργοις ὀφθῆς φιλομαθῆς καὶ σπουδαῖος. Φησὶ καὶ γὰρ ὁ κλεινὸς Ἀδελφόθεος «ἀδελφοί μου ἀγαπητοί, γίνεσθε ποιηταὶ λόγου, καὶ μὴ μόνον ἀκροαταί, παρα- 25 λογιζόμενοι ἑαυτούς ὅτι, εἴ τις ἀκροατῆς νόμου ἐστὶ καὶ οὐ ποιη- τῆς, οὗτος ἔοικεν ἀνδρὶ, κατανοοῦντι τὸ πρόσωπον τῆς γενέσεως αὐτοῦ ἐν ἐσόπτρῳ· κατενόησε γὰρ ἑαυτὸν καὶ ἀπελήλυθε καὶ ἐπε- λάθετο ὁποῖος ἦν· ὁ δὲ παρακύψας εἰς νόμον τέλειον τῆς ἐλευθε- ρίας καὶ παραμείνας, οὗτος οὐκ ἀκροατῆς ἐπιλησμονῆς γενόμε- νος, ἀλλὰ ποιητῆς ἔργου, οὗτος μακάριος ἐν τῇ ποιήσει αὐτοῦ ἔ- 30 σταί»⁴⁵.

ση τῶν ἁμαρτιῶν μας”. Λέγει ἐπίσης καὶ ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος: “Ἐὰν ἓνα σῶμα ἀγγίζοντας ἄλλο σῶμα ἀλλοιοῦται ὡς πρὸς τὴν ἐνέργειά του, πῶς δὲν θὰ ἀλλοιωθεῖ ἐκεῖνος ποῦ μὲ ἀθῶα χέρια ἀγγίζει τὸ σῶμα τοῦ Θεοῦ;” Ἐχει γραφεῖ καὶ στὸ Γεροντικὸ: Ὁ Ἰωάννης ὁ Βοστρηνός, ἄνθρωπος ἅγιος καὶ ἔχοντας ἐξουσία ἐναντίον τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων, ρώτησε δαίμονες ποῦ κατοικοῦσαν σὲ κάποιες κόρες μανιακὲς καὶ ἐνεργούμενες ἀπὸ τοὺς δαίμονες κατὰ τρόπο φοβερό, λέγοντας: Ποιὰ πράγματα φοβᾶστε ἀπὸ τὰ τῶν Χριστιανῶν; Καὶ ἐκεῖνοι εἶπαν: Ἔχετε πραγματικὰ τρία μεγάλα πράγματα: ἓνα ἐκεῖνο ποῦ φορᾶτε στὸ λαιμό σας, ἄλλο ἐκεῖνο μὲ τὸ ὅποιο λούζεστε στὴν ἐκκλησία, καὶ τὸ τρίτο ἐκεῖνο ποῦ τρώγετε στὴ σύναξη. Ρωτώντας τοὺς πάλι, Ποιὸ φοβᾶστε περισσότερο ἀπὸ αὐτὰ τὰ τρία, ἀποκρίθηκαν: Ἐὰν φυλάγατε καλὰ ἐκεῖνο ποῦ μεταλαμβάνετε, δὲν θὰ μποροῦσε κανένας ἀπὸ μᾶς νὰ ἀδικήσῃ Χριστιανό. Αὐτὰ λοιπὸν ποῦ φοβοῦνται οἱ ἐχθροὶ μας δαίμονες περισσότερο ἀπὸ τὰ ἄλλα, εἶναι ὁ σταυρός, τὸ βάπτισμα καὶ ἡ θεία κοινωνία.

Τέλος τῶν θεμάτων ποῦ ἀναπτύχθηκαν ἀναλυτικὰ καὶ σύντομη συμβουλή πρὸς ἐκεῖνον ποῦ ἔκανε τὴν ἐρώτησιν.

93. Νὰ λοιπὸν, τέκνο ἀγαπητό, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ ὀλοκληρώθηκε ἡ ἀπάντησις στὸ αἴτημά σου. Ἄν αὐτὸ ἔγινε ὅπως τὸ ἠθέλες καὶ τὸ ἐπιθυμοῦσες, δὲν τὸ γνωρίζομε μὲ ἀκρίβεια, ὅπως ὅποτε ὅμως ἔγινε ἀνάλογα μὲ τὴ δικὴ μας δύναμη, καὶ ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ αὐτὸ ποῦ γίνεται κατὰ δύναμη. Πρόσεχε λοιπὸν, νὰ μὴ σταματήσῃ ἡ φιλομάθεια καὶ ἡ φιλοπονία σου μέχρις ἐδῶ, ἀλλὰ νὰ φανεῖς καὶ στὰ ἔργα φιλομαθῆς καὶ πρόθυμος. Γιατὶ λέγει καὶ ὁ ἑνδοξὸς Ἀδελφός Θεός: «ἀδελφοί μου ἀγαπητοί, γίνεστε ἐφαρμοστὲς τοῦ λόγου, καὶ ὄχι μόνο ἀκροατὲς, ἐξαπατώντας τὸν ἑαυτὸ σας: γιατί, ἂν κάποιος εἶναι ἀκροατὴς τοῦ νόμου καὶ ὄχι ἐκτελεστὴς αὐτοῦ, αὐτὸς μοιάζει μὲ ἄνθρωπο ποῦ βλέπει τὸν ἑαυτὸ του μέσα στὸν καθρέφτη· εἶδε λοιπὸν τὸν ἑαυτὸ του καὶ φεύγοντας ξέχασε ποῖός ἦταν. Ἐνῶ ἐκεῖνος ποῦ μελέτησε τὸν τέλειο νόμο τῆς ἐλευθερίας καὶ παρέμεινε σ' αὐτὸν σταθερά, αὐτὸς δὲν εἶναι ἀκροατὴς ποῦ ξεχνάει, ἀλλὰ ἐκτελεστὴς ἔργου, αὐτὸς θὰ εἶναι μακάριος μὲ τὴν ἔμπρακτὴ ἐφαρμογὴ αὐτοῦ»⁴⁵.

45. Ἰακ. 1, 22-26.

**Ὅπως δεῖ ἀκούειν καὶ ἐκλαμβάνειν τὰ τῶν Πατέρων
πνευματικὰ ῥήματα.**

4δ'. Καὶ πρό γε τούτων, ἵνα πιστῶς καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης
εὐλαβείας ἐκλαμβάνῃς καὶ διακούῃς τὰ τῶν Πατέρων θεῖα καὶ
5 πνευματικὰ θεσπίσματα. Φησὶ γὰρ ὁ ἅγιος Μακάριος "Ἐψαν-
στά ἐστὶ τοῖς ἀπείροις τὰ πνευματικὰ· ψυχῆ δὲ ἀγία καὶ πιστῆ
πρὸς κατάληψιν ἔρχεται ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κοινωνία· καὶ οἱ
ἐπουράνιοι τοῦ Πνεύματος θησαυροὶ τῷ πείρᾳ λαβόντι μόνῳ γί-
νονται καταφανεῖς, ἀμνήτῳ δὲ οὐδὲ ἐννοῆσαι δυνατὸν τὸ παρὰ-
10 παν. Εὐλαβῶς τοίνυν περὶ αὐτῶν ἄκουε, μέχρις ἂν καὶ σοὶ γένοιτο
πιστεύοντι καταξιωθῆναι τούτων τυχεῖν. Τότε γὰρ εἶση αὐτῆ
πείρᾳ τῶν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῶν, οἷων ἀγαθῶν καὶ μυστηρίων
ψυχῆς Χριστιανῶν κἀνταῦθα κοινωνεῖν δύνανται. Οὕτω γὰρ ἔ-
χων, τάχιστα καὶ τὴν τῶν γεγραμμένων καὶ ἀκουτισθέντων ἐπι-
15 συλλέξεις ἐπικαρπίαν τε καὶ ὠφέλειαν καὶ ἀπὸ τοῦ μανθάνειν καὶ
πράττειν προκόψεις εἰς τὸ καὶ ἄλλους παραινεῖν καὶ ὁδηγεῖν αὐτῆ
πείρᾳ πρὸς τὰ θειότερα καὶ τοῖς πολλοῖς ἀμύητα, ὃ καὶ γένοιτό
σοι, τῆ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ παναλκεστάτη παλάμη ἐπε-
ρειδομένῳ καὶ κατευθυνομένῳ ἀμῆν. Ἐπεὶ δὲ κόρος λόγου πολέ-
20 μιος ἀκοαῖς, ὡς ὑπερβάλλουσα τροφή σώμασι, καὶ πᾶν μέτρον
ἄριστον, δέον καὶ ἡμᾶς τὸν κόρον φεύγοντας καὶ τὸ ἔμμετρον
ἀσπασζόμενους ὡς ἄριστον, μικρὸν ἔτι τῷ λόγῳ προσδιατρίψαντας
καὶ οἴονεϊ τινα σύντομον ἀνακεφαλαίωσιν τῆς παρούσης πραγμα-
τείας διαγράψαντας, οὕτως ἐκεῖσε τὴν τοῦ λόγου ἐρεῖσαι ἄγκυ-
25 ραν.

**Ἐνακεφαλαίωσις καὶ ὅπως δεῖ προσεύχεσθαι
καὶ περὶ φωτισμοῦ ἀληθοῦς καὶ θείας δυνάμεως.**

4ε'. Φασὶν οἱ Πατέρες Ὁ ἐν λόγῳ νήφειν ἐθέλων, ἀεὶ δι' εἰσ-
πνοῆς ῥίνος ἔνδον καρδίας ἐπειγέσθω προσεύχεσθαι καθαρῶς
30 καὶ ἀρρεμβάστως, μόνῃ τὰ τῆς εὐχῆς προσέχων καὶ μελετῶν καὶ

**Πῶς πρέπει νὰ ἀκοῦμε καὶ νὰ ἐννοοῦμε τὰ πνευματικὰ
λόγια τῶν Πατέρων.**

94. Καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὰ, νὰ ἀκοῦς καὶ νὰ ἐννοεῖς μὲ πίστη καὶ τὴν πρέπουσα εὐλάβεια τὰ θεῖα καὶ πνευματικὰ θεσπίσματα τῶν Πατέρων. Γιατὶ λέγει ὁ ἅγιος Μακάριος “Τὰ πνευματικὰ εἶναι ἀπλησίαστα στοὺς ἄπειρους, ἀλλὰ στὴν ἀγία καὶ πιστὴ ψυχὴ ἔρχεται ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος πρὸς κατανόηση αὐτῶν· καὶ οἱ ἐπουράνιοι θησαυροὶ τοῦ Πνεύματος γίνονται φανεροὶ μόνο σὲ ἐκεῖνον ποὺ τοὺς δοκίμασε στὴν πράξη, ἐνῶ ὁ ἀμύητος δὲν εἶναι δυνατὸν οὔτε κἂν νὰ τοὺς ἐννοήσῃ. Νὰ ἀκοῦς λοιπὸν μὲ εὐλάβεια γι’ αὐτὰ, μέχρι ποὺ νὰ μπορέσεις καὶ σὺ μὲ τὴν πίστη σου νὰ ἀξιωθεῖς νὰ ἐπιτύχεις αὐτὰ. Γιατὶ τότε θὰ γνωρίσεις μὲ τὴν πείρα τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς μὲ ποιά ἀγαθὰ καὶ μυστήρια μποροῦν καὶ ἐδῶ νὰ ἔρχονται σὲ κοινωνία οἱ ψυχὲς τῶν Χριστιανῶν. Ἐνεργώντας κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπο, πολὺ γρήγορα θὰ συλλέξεις καὶ τοὺς καρπούς καὶ τὴν ὠφέλεια ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν Γραφῶν καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἀκουσες, καὶ ἔτσι μαθαίνοντας καὶ πράττοντας θὰ προκόψεις στὸ νὰ συμβουλευεῖς καὶ νὰ ὀδηγεῖς καὶ ἄλλους μὲ τὴν ἴδια τὴν πείρα σου πρὸς τὰ πνευματικότερα καὶ σὲ ἐκεῖνα ποὺ εἶναι στοὺς πολλοὺς ἄγνωστα, πράγμα ποὺ εὐχόμαστε νὰ σοῦ συμβεῖ μὲ τὴ στήριξή σου στὸ παντοδύναμο χερί τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν καθοδήσή σου ἀπὸ αὐτὸ· ἀμήν. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ πολλὰ λόγια εἶναι ἐχθρὸς τῶν αὐτιῶν, ὅπως ἡ ὑπερβολικὴ τροφή στα σώματα, καὶ «πᾶν μέτρον ἄριστον», πρέπει καὶ ἐμεῖς ἀποφεύγοντας τὸ ὑπερβολικὸ καὶ προσιμώντας ὡς ἄριστο ἐκεῖνο ποὺ γίνεται μὲ μέτρο, ἀφοῦ προσθέσομε λίγα ἀκόμα στὸ λόγο μας καὶ κάνομε μιὰ κατὰ κάποιον τρόπο σύντομη ἀνακεφαλαίωση τῆς πραγματείας μας αὐτῆς, ἔτσι νὰ ρίξομε ἀπὸ ἐκεῖ τὴν ἄγκυρα τοῦ λόγου.

**Ἀνακεφαλαίωση, καὶ πῶς πρέπει νὰ προσεύχεται κανεὶς
ἐπίσης γιὰ τὸν ἀληθινὸ φωτισμὸ καὶ τὴ θεῖα δύναμη.**

95. Λένε οἱ Πατέρες· Ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ εἶναι πραγματικὰ νηφάλιος, ἅς προσπαθεῖ πάντοτε νὰ προσεύχεται καθαρὰ καὶ ἀπερίσπαστα μὲ τὴν εἰσπνοὴ τοῦ ἀέρα μέσα στὴν καρδιά μέσω τῆς μύτης,

διανοούμενος ῥήματα, ἤγουν τὸ “Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με”, ἄχρι καιροῦ φωτισμοῦ νοῦς ἐν καρδίᾳ, ὡς φησιν ὁ ἅγιος Διάδοχος ὅτι, “Ὅσοι τὸ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἔνδοξον καὶ πολυπόθητον ὄνομα ἐν τῷ βάθει τῆς καρδίας μελετῶσιν ἀπαύ-
 5 στως, οὗτοι δύνανται καὶ τὸ φῶς τοῦ νοῦ ὄραν ποτε”, οὗ γεγενημέ-
 νου, Θεοῦ ῥοπή ἔκτοτε τὸν ὑπόλοιπον δρόμον τῆς κατὰ Θεὸν πολιτείας ἡμῶν, ὡς ἐν φωτὶ περιπατοῦντες, μᾶλλον δὲ φωτὸς υἱοὶ ὄντες, ἀπλανῶς καὶ ἀπροσκόπως ὁδεύσομεν, ὡς φησιν ὁ φωτοπά-
 ροχος Ἰησοῦς· «ἕως τὸ φῶς ἔχετε, πιστεύετε εἰς τὸ φῶς, ἵνα υἱοὶ
 10 φωτὸς γένησθε»⁴⁵, καὶ ὅτι, «ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου, ὁ ἀκο-
 λουθῶν ἐμοί, οὐ μὴ περιπατήσει ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ’ ἔξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς»⁴⁶. Καὶ ὁ Δαβὶδ δὲ τοιάδε πρὸς Κύριον βοᾷ· «ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς»⁴⁷. Καὶ ὁ θειότατος Παῦλος «Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκό-
 τους φῶς λάμπαι, ὃς ἔλαμπεν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν»⁴⁸. Δι’ αὐτοῦ
 15 καὶ γὰρ, ὡς διὰ λύχνου ἀσθέστου καὶ παμφαοῦς, ὁδηγοῦνται καὶ
 ἐνατενίζουσιν οἱ τῷ ὄντι πιστοὶ εἰς τὰ ἐπέκεινα τῶν αἰσθήσεων, καὶ
 ἀνοίγεται αὐτοῖς, ὡς καθαροῖς τὴν καρδίαν⁴⁹, ἡ οὐράνιος πύλη
 πάσης τῆς ἰσαγγέλου καὶ ὑψηλῆς πολιτείας καὶ καταστάσεως. Καὶ
 αὐθις οὕτως, ὡς ἐξ ἡλιακοῦ δίσκου, ἀνατέλλει τούτοις τὸ ἀνακρί-
 20 νειν, τὸ διακρίνειν, τὸ διορᾶν, τὸ προορᾶν καὶ τὰ παραπλήσια, καὶ
 ἀπαξαπλῶς δι’ αὐτοῦ ἀπαυγάζει τούτοις ἢ τῶν ἀδήλων μυστη-
 ρίων πᾶσα δῆλωσις τε καὶ ἀποκάλυψις δυνάμεως τε ὑπερφυοῦς
 καὶ θείας ἐν πνεύματι ἐμπίπλονται, καὶ διὰ τῆς τοιαῦδε ὑπερ-
 φυοῦς δυνάμεως καὶ ὁ χροῦς αὐτῶν κουφιζόμενος, ἢ μᾶλλον τὸ βρι-
 25 θον τῆς σαρκὸς ἀπολεπτηνόμενον καὶ μετεωριζόμενον, ὑπερίπτα-
 ται. Διὰ ταύτης τῆς ἐν ἀγίῳ Πνεύματι φωτιστικῆς δυνάμεως, ἔτι
 μετὰ σαρκὸς ὄντες καὶ τινες τῶν ἁγίων Πατέρων, ὡς ἄνλοι καὶ
 ἀσώματοι, ποταμοὺς ἀβάτους καὶ θαλάττας ναυσιπόρους, ποσὶν
 ἀβρόχως διήλθον δρόμους τε μακροὺς καὶ πολυήμερους, ἀκαριαί-
 30 ως διώδενσαν καὶ ἕτερα ἐξαισία, ἐν οὐρανῷ, ἐν γῆ, ἐν ἡλίῳ, ἐν

45α. Φιλοκαλία, τόμ. 9, σελ. 190. κεφ. 59.

46. Ἰω. 12, 36.

47. Ἰω. 8, 12.

48. Ψαλμ. 35, 10.

προσέχοντας και μελετώντας και σκεπτόμενος μόνο τὰ λόγια τῆς προσευχῆς, δηλαδή τὸ “Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱέ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με”, μέχρι πὺ θὰ δεχθεῖ ὁ νοῦς τὸν φωτισμὸ μέσα στὴν καρδιά, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Διάδοχος^{45α}. “Ὅσοι μελετοῦν ἀκατάπαυστα μέσα στὸ βάθος τῆς καρδιᾶς τὸ ἔνδοξο καὶ πολυπόθητο ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, αὐτοὶ μποροῦν κάποτε νὰ βλέπουν καὶ τὸ φῶς τοῦ νοῦ τους”· ὅταν γίνει αὐτὸ μὲ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ, στὴ συνέχεια, βαδίζοντας τὸν ὑπόλοιπο δρόμο τῆς κατὰ Θεὸν ζωῆς μας σὰν μέσα σὲ φῶς, ἢ καλύτερα ὄντας υἱοὶ φωτός, θὰ βαδίσομε χωρὶς πλάνες καὶ ἐμπόδια, ὅπως λέγει ὁ φωτοπάροχος Ἰησοῦς· «ὅσο ἔχετε τὸ φῶς ἀνάμεσά σας, πιστεύετε στὸ φῶς, γιὰ νὰ γίνετε υἱοὶ φωτός»⁴⁶, καὶ «ἐγὼ εἶμαι τὸ φῶς τοῦ κόσμου· ἐκεῖνος πὺ μὲ ἀκολουθεῖ, δὲν θὰ περιπατήσῃ μέσα στὸ σκοτάδι, ἀλλὰ θὰ ἔχει τὸ φῶς τῆς ζωῆς»⁴⁷. Καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει μὲ δυνατὴ φωνὴ τὰ ἐξῆς πρὸς τὸν Κύριο· «μὲ τὸ φῶς σου θὰ δοῦμε φῶς»⁴⁸. Καὶ ὁ θεϊότατος Παῦλος· «ὁ Θεὸς πὺ εἶπε νὰ λάμψει φῶς ἀπὸ τὸ σκοτάδι, Αὐτὸς ἔλαμψε μέσα σὶς καρδιές μας»⁴⁹. Γιατὶ μέσω αὐτοῦ, σὰν μὲ ἄσβεστο φωτεινότατο λυχνάρι, ὁδηγοῦνται καὶ βλέπουν οἱ πραγματικοὶ πιστοὶ τὰ πέρα ἀπὸ τὶς αἰσθήσεις, καὶ ἀνοίγεται σ’ αὐτούς, ἐπειδὴ εἶναι καθαροὶ στὴν καρδιά⁵⁰, ἢ οὐράνια πύλη ὅλης τῆς ἰσαγγελῆς καὶ ὑψηλῆς πολιτείας καὶ καταστάσεως. Καὶ πάλι ἀπὸ ἐκεῖ, σὰν ἀπὸ ἡλιακὸ δίσκο, ἀνατέλλουν σ’ αὐτούς τὰ χαρίσματα τῆς ἀνακρίσεως, τῆς διακρίσεως, τῆς διοράσεως, τῆς προοράσεως καὶ τὰ παρόμοια, καὶ γενικὰ μέσω αὐτοῦ προβάλλει σ’ αὐτούς ὄλοφύτεινα ἢ φανέρωση καὶ ἀποκάλυψη ὅλων τῶν ἀγνώστων μυστηρίων, καὶ μὲ τὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος γεμίζουν ἀπὸ θεία καὶ ὑπερφυσικὴ δύναμη, καὶ μὲ τὴν ὑπερφυσικὴ αὐτὴ δύναμη καὶ τὸ χωματένιο μέρος αὐτῶν γίνεται ἐλαφρότερο, ἢ καλύτερα ἢ βαριὰ σάρκα ἀπολεπτύνεται καὶ ἀνεβαίνει πρὸς τὰ ὕψη, πετώντας πρὸς τὰ ἐκεῖ. Μὲ τὴ φωτιστικὴ αὐτὴ δύναμη πὺ χαρίζει τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ὀρισμένοι ἅγιοι Πατέρες, ἂν καὶ ἦταν ἀκόμα μαζὶ μὲ τὴ σάρκα, σὰν ἄυλοι καὶ ἀσώματοι πέρασαν χωρὶς νὰ βρέξουν τὰ πόδια τους ποταμοὺς ἀδιάβατους καὶ θάλασσες διαπλεόμενες μόνο μὲ πλοῖα, διήνυσαν δρόμους μακρινούς καὶ πολυήμερους μέσα σὲ μιὰ στιγμή, καὶ ἔκαναν ἄλλα θαυμαστά πράγματα στὸν οὐρανό, στὴ γῆ, στὸν ἥλιο, στὴ θάλασσα, σὶς

49. Β’ Κορ. 4, 6.

50. Ματθ. 5, 8.

θαλάσση, ἐν ἐρημίαις, ἐν πόλεσιν, ἐν παντὶ τόπῳ καὶ χώρῳ, ἐν θη-
 ρίοις καὶ ἔρπετοῖς, καὶ ἀπλῶς ἐν πάσῃ τῇ κτίσει καὶ πᾶσι τοῖς στοι-
 χείοις ἐξειργάσαντο καὶ διὰ πάντων ἔδοξάσθησαν· καὶ ἐν προσ-
 5 ευχαῖς δὲ τούτων ἰσταμένων καὶ τὰ αὐτῶν εὐαγῆ καὶ τίμια σώμα-
 τα γῆθεν ὡς ὑπόπτερα ὑπερήροντο, τῷ ἀναλωτικῷ καὶ ἐνθέῳ καὶ
 αὐλῷ πυρὶ, τῷ τῆς χάριτος, τὸ σωματικὸν πάχος, ναὶ μὴν καὶ τὸ
 βάρος, ἀποτεφρούμενοι, κούφως τε αἴρεσθαι ἐνεργούμενοι, ὡς τοῦ
 θαύματος, μεταστοιχειούμενοι καὶ μεταχαλκευόμενοι πρὸς τὸ θει-
 ότερον, τῇ θεουργῷ παλάμῃ τῆς ἐνοσηνούσης αὐτοῖς ἰσχύος καὶ
 10 χάριτος καὶ μετὰ τέλος δέ, ἐνίων καὶ τὰ σεβάσμια σώματα τὸ ἀ-
 διάλυτον φέρουσι, προδήλως τὴν ἐνοικοῦσαν αὐτοῖς καὶ πᾶσι τοῖς
 βεβαιοπίστοις ὑπὲρ φύσιν χάριν καὶ δύναμιν πιστούμενα· καὶ
 μετὰ τὴν κοινὴν μέντοι γε καὶ παγκόσμιον ἐξανάστασιν, δι' αὐτῆς
 τῆς ἐν Πνεύματι φωτιστικῆς δυνάμεως οἷόν πως πτεροφυήσαντες,
 15 «ἀρπαγῆσονται ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα»,
 ὡς φησὶν ὁ τῶν ἀρρήτων μύστης θεϊότατος Παῦλος, «καὶ οὕτω
 πάντοτε σὺν τῷ Κυρίῳ ἔσονται»⁵¹. Πρὸς δὴ ταῦτα καὶ ὁ πνευματο-
 φθόγγος ψάλλει Δαβὶδ· «Κύριε, ἐν τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου σου
 πορεύσονται καὶ ἐν τῷ ὀνόματί σου ἀγαλλιάσονται ὅλην τὴν ἡ-
 20 μέραν», δηλαδὴ τὴν αἰώνιον, «καὶ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ὑψωθή-
 σονται, ὅτι καύχημα τῆς δυνάμεως αὐτῶν σὺ εἶ· καὶ ἐν τῇ εὐδοκίᾳ
 σου ὑψωθήσεται τὸ κέρας ἡμῶν»⁵². Καὶ αὐθις «οἱ τοῦ Θεοῦ κρα-
 ταιοί, τῆς γῆς σφόδρα ἐπήρθησαν»⁵³. Καὶ ὁ μεγαλοφωνότατος δὲ
 Ἡσαΐας οὕτω διαγορεύει· «οἱ ὑπομένοντες τὸν Κύριον πτεροφυή-
 25 σουσιν, ἀλλάξουσιν ἰσχνὴν αὐτῶν»⁵⁴. Καὶ ὁ ἅγιος Μακάριος “Πᾶ-
 σα ψυχὴ ἢ διὰ πίστεως καὶ πασῶν τῶν ἀρετῶν σπουδῆς, τελείως
 τὸν Χριστὸν ἐνδύσασθαι ἐντεῦθεν ἐν δυνάμει καὶ πληροφορία
 καταξιοθεῖσα καὶ τῷ ἐπουρανίῳ τῆς ἀφθάρτου εἰκόνης φωτὶ ἐνω-
 θεῖσα, μυστηρίων οὐρανίων γνῶσιν ἐν ὑποστάσει λαμβάνειν πάν-
 30 τοτε καταξιοῦται· ἐν δὲ τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀναστάσεως, τῇ αὐτῇ ἐπου-
 ρανίῳ τῆς δόξης εἰκόνι, τὸ σῶμα τῇ ψυχῇ συνδοξασθὲν καὶ εἰς οὐ-
 ρανούς ὑπὸ τοῦ πνεύματος, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀρπαγὲν εἰς ἀ-
 πάντησιν τοῦ Κυρίου, εἰς ἀέρα⁵⁵, καὶ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς

51. Α' Θεσο. 4, 17.

53. Ψαλμ. 46, 10.

52. Ψαλμ. 88, 16-18.

54. Ἡσ. 40, 31.

ἐρημιές, στίς πόλεις, σὲ κάθε τόπο καὶ χώρα, μὲ θηρία καὶ ἔρπετά, καὶ γενικὰ σὲ ὅλη τὴν κτίση καὶ μὲ ὅλα τὰ στοιχεῖα, καὶ μὲ ὅλα δοξάσθηκαν. Καὶ ἐνῶ στέκονταν προσευχόμενοι, τὰ ὀλοφώτεινα καὶ τίμια σώματά τους ὑψώνονταν ἀπὸ τὴ γῆ σὰ νὰ βαστάζονταν ἀπὸ φτερά, καθὼς ἢ καταστρεπτικὴ καὶ ἔνθεη καὶ ἄυλη φωτιὰ τῆς χάριτος ἀποτέφρωνε τὴ σωματικὴ παχύτητα καὶ τὸ βάρος τους, καὶ τοὺς ἔκανε νὰ ἀνυψώνονται ἀνάλαφροι, ὡ τοῦ θαύματος, μεταστοιχειούμενοι καὶ ἀναχωνεούμενοι πρὸς τὸ θεϊότερο μὲ τὴ θεουργικὴ παλάμη τῆς δυνάμεως καὶ τῆς χάριτος ποὺ ἦταν σκηνωμένη μέσα τους. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ θάνατό τους, μερικῶν καὶ τὰ σεβάσιμα σώματα παραμένουν ἀδιάλυτα, ἐπιβεβαιώνοντας ὀλοφάνερα τὴν ὑπερφυσικὴ δύναμη καὶ χάρη ποὺ κατοικοῦσε μέσα σ' αὐτοὺς καὶ σὲ ὅλους ποὺ ἔχουν σταθερὴ πίστη. Καὶ μετὰ τὴν κοινὴ καὶ παγκόσμια ἀνάστασις, μὲ τὴν ἴδια τὴ φωτιστικὴ αὐτὴ δύναμη τοῦ ἁγίου Πνεύματος, σὰν κατὰ κάποιον τρόπο νὰ ἔχουν βγάλει φτερά, «θὰ ἀρπαχθοῦν μέσα σὲ σύννεφα γιὰ νὰ προὔπαντήσουν τὸν Κύριο στὸν ἀέρα», ὅπως λέγει ὁ διδάσκαλος τῶν ἀρρήτων πραγμάτων ὁ θεϊότατος Παῦλος, «καὶ ἔτσι θὰ εἶναι πάντοτε μαζί μὲ τὸν Κύριο»⁵¹. Μαζὶ μ' αὐτὰ καὶ ὁ πνευματοφθόγγος Δαβὶδ ψάλλει· «Κύριε, μὲ τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου θὰ πορευθοῦν καὶ μὲ τὴν πίστη στὸ ὄνομά σου θὰ γεμίσουν ἀπὸ ἀγαλλίαση ὅλη τὴν ἡμέρα», δηλαδὴ τὴν αἰώνια, «καὶ μὲ τὴ δικαιοσύνη σου θὰ δοξαστοῦν, γιὰτὶ σὺ εἶσαι καύχημα τῆς δυνάμεώς τους, καὶ μὲ τὴ δική σου θέλησις θὰ καταστεῖ ἀκαταμάχητη ἡ δύναμή τους»⁵². Καὶ πάλι· «αὐτοὶ ποὺ φέρουν τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ, ὑψώθηκαν πάρα πολὺ πάνω ἀπὸ τὴ γῆ»⁵³. Καὶ ὁ μεγαλοφωνότατος Ἡσαΐας λέγει τὰ ἑξῆς· «ἐκεῖνοι ποὺ ὑπομένουν τὸν Κύριο θὰ βγάλουν φτερά, θὰ ἐνισχυθεῖ ἡ δύναμή τους»⁵⁴. Καὶ ὁ ἅγιος Μακάριος· «Κάθε ψυχὴ ποὺ ἀξιώθηκε ἀπὸ ἐδῶ μὲ τὴν πίστη καὶ τὴν ἀσκησιὴ ὅλων τῶν ἀρετῶν νὰ ντυθεῖ τελείως τὸν Χριστὸ μὲ δύναμη καὶ βεβαιότητα καὶ νὰ ἐνωθεῖ μὲ τὸ ἐπουράνιο φῶς τῆς ἀφθαρτῆς εἰκόνας, ἀξιώνεται νὰ δέχεται πάντοτε ὀλοφάνερη γνῶσις οὐράνιων μυστηρίων, ἐνῶ κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς ἀναστάσεως τὸ σῶμα θὰ δοξαστεῖ μαζί μὲ τὴν ψυχὴ μὲ τὴν ἴδια τὴν ἐπουράνια εἰκόνα τῆς δόξας καὶ θὰ ἀρπαγεῖ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα στοὺς οὐρανοὺς, σύμφωνα μὲ αὐτὸ ποὺ ἔχει γραφεῖ, γιὰ νὰ προὔπαντήσῃ τὸν Κύριο στὸν ἀέρα»⁵⁵, καὶ θὰ ἀξιωθεῖ νὰ λάβῃ τὴν ἴδια μορ-

δόξης αὐτοῦ γενέσθαι⁵⁵ καταξιωθέν, εἰς αἰῶνας ἅμα ψυχῇ καὶ σώματι συμβασιλεύσουσιν.

Ἐτέρα ἀνακεφαλαίωσις.

45 ζς. Τούτων τῶν καινῶν καὶ ὑπὲρ λόγον λόγῳ, ἀρχὴ καὶ γεννή-
τρια ἢ προμνημονευθεῖσα ἐν ἀμεριμνία ὀλικῇ, ἡσυχία, προσοχὴ τε
5 καὶ προσευχῇ, βάθρον οἷόν πως βεβηκὸς καὶ ἔπαλξιν ἀπόρθητον
πλουτοῦσαι τὴν κατὰ δύναμιν πασῶν τῶν θεοποιῶν ἐντολῶν ἐκ-
πλήρωσιν· ἐκ δὲ τῆς ἀμεριμνίας, φαμέν ἡσυχίας, προσοχῆς τε καὶ
προσευχῆς, ἢ ἐν καρδίᾳ κίνησις καὶ θέρμη, ἢ τὰ πάθη καὶ τοὺς
δαίμονας φλέγουσα καὶ τὴν καρδίαν ὡς ἐν χωνεῖα καθαίρουσα,
10 καὶ ἐκ ταύτης ὁ πρὸς τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν πόθος καὶ ἄλη-
κτος ἔρως· ἐκ δὲ τούτου, ἢ γλυκερὰ τῶν καρδιακῶν δακρῦων
ἐπιρροή κρουνηδόν, δι' ὧν ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, ὡς ὑσώπῳ, τῇ
μετανοίᾳ, τῇ ἀγάπῃ τε καὶ εὐχαριστίᾳ καὶ ἐξομολογήσει καθαίρε-
ται καὶ πιαίνεται· ἐκ δὲ τούτων ἢ γαλήνη, ἢ τε εἰρήνη τῶν λογι-
15 σμῶν, ἢς οὐδὲν ὄριον, ὡς πάντα νοῦν ὑπερέχουσα⁵⁷, ἐκ δὲ τούτων
ἢ χινοφεγγόφωτος ἔλλαμψις, καὶ τέλος, ἢ κατὰ ἄνθρωπον ἀπά-
θεια, ἢ τε τῆς ψυχῆς πρὸ τοῦ σώματος ἐξανάστασις καὶ ἢ πρὸς τὸ
κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν, διὰ πράξεώς τε καὶ θεωρίας, πίστε-
ώς τε καὶ ἐλπίδος καὶ ἀγάπης, ἀναμόρφωσις καὶ ἐπάνοδος, ἢ τε
20 πρὸς Θεὸν ὀλικῇ ἀνάτασις καὶ ἄμεσος ἔνωσις, ἔκστασις τε καὶ
παῦλα καὶ στάσις, κατὰ μὲν τὸ παρόν, ὡς ἢ ἐν ἐσόπτρῳ καὶ ἐν
αἰνίγματι⁵⁸ καὶ ἀρραβῶνι, κατὰ δὲ τὸ μέλλον, ἢ πρὸς πρόσωπον
πρόσωπον⁵⁹ καὶ τελεία τελείως τοῦ Θεοῦ μέθεξις καὶ αἰδίως ἀπό-
λαυσις.

25 **Ἔστι αὕτη δυνάμις ἢ ἀπλανὴς καὶ ἀληθὴς καὶ πατροπα-
ράδοτος καὶ κατὰ Θεὸν πολιτεία, δηλονότι ἢ ἐξ ὑπακοῆς
ἡσυχία, ἢ τις καὶ ἐν Χριστῷ κεκρυμμένη ζωὴ⁶⁰, εἰκότως
τοῖς Ἁγίοις προσεῖρηται.**

ζς. **Αὕτη ἢ ὁδὸς κατὰ Θεὸν νοερὰ πολιτεία καὶ ἱερὰ ἐργασία**

55. Α' Θεσσ. 4, 17.

56. Φιλιπ. 3, 21.

57. Φιλ. 4, 7.

φή μὲ τὸ σῶμα τῆς δόξας αὐτοῦ⁵⁶, καὶ θὰ βασιλέψουν μαζί μὲ τὸν Χριστὸ στοὺς αἰῶνες μαζί μὲ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα.

Ἄλλη ἀνακεφαλαίωση.

96. Αὐτῶν τῶν πρωτάκουστων καὶ πάνω ἀπὸ κάθε λόγο λόγων, ἀρχὴ καὶ γεννήτρια εἶναι ἢ μὲ πλήρη ἀμεριμνία ἢ συχία ποὺ ἀναφέραμε προηγουμένως, καὶ ἢ προσοχὴ καὶ προσευχή, οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦν κατὰ κάποιο τρόπο βᾶθρο στερεὸ καὶ ἔπαλξη ἀπόρθητη γιὰ τὴν κατὰ δύναμη ἐκπλήρωση ὅλων τῶν θεοποιῶν ἐντολῶν. Ἀπὸ τὴν ἀμεριμνία, δηλαδὴ τὴν ἡσυχία, τὴν προσοχὴ καὶ τὴν προσευχὴ γεννιέται ἢ κίνηση καὶ θέρμη μέσα στὴν καρδιά, ἢ ὁποῖα κατακαίει τὰ πάθη καὶ τοὺς δαίμονες καὶ καθαρίζει τὴν καρδιά σὰν μέσα σὲ χωνευτήρι, καὶ ἀπὸ αὐτὴν γεννιέται ὁ πόθος καὶ χωρὶς τέλος ἔρωτας πρὸς τὸν Κύριο Ἰησοῦ Χριστό· ἀπὸ αὐτὸν χύνονται γλυκὰ σὰν κρουνοὶ τὰ δάκρυα τῆς καρδιᾶς, μὲ τὰ ὁποῖα ἢ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, σὰν μὲ ὕσσωπο, καθαρίζονται καὶ λαμπρύνονται μὲ τὴ μετάνοια, τὴν ἀγάπη, τὴν εὐχαριστία καὶ τὴν ἔξομολόγηση, ἀπὸ αὐτὰ ἀκολουθεῖ ἢ γαλήνη καὶ ἢ εἰρήνη τῶν λογισμῶν, τῆς ὁποῖας δὲν ὑπάρχει κανένα ὄριο, ἀφοῦ ξεπερνᾷ κάθε νοῦ⁵⁷, ἀπὸ αὐτὰ ἢ χιονοφεγγόφωτη ἔλλαμψη, καὶ τέλος ἢ δυνατὴ στὸν ἄνθρωπο ἀπάθεια, καὶ ἢ ἀνάσταση τῆς ψυχῆς πρὶν ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ ἢ ἀναμόρφωση καὶ ἐπάνοδος πρὸς τὸ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωση μὲ τὴν πράξη καὶ τὴ θεωρία, τὴν πίστη καὶ τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν ἀγάπη, καὶ ἢ ὀλικὴ ἀνύψωση πρὸς τὸν Θεὸ καὶ ἄμεσης ἔνωση μ' αὐτόν, καὶ ἢ ἔκσταση καὶ ἢ ἀνάπαυση καὶ ἢ στάση, κατὰ τὴν παροῦσα ζωὴ σὰν μέσα σὲ καθρέφτη καὶ αἰνιγματικὰ⁵⁸ καὶ εἶδος πρόγευσης, ἐνῶ κατὰ τὸ μέλλον ἢ πρόσωπο πρὸς πρόσωπο⁵⁹ τέλεια τελείως κοινωνία μὲ τὸν Θεὸ καὶ αἰῶνια ἀπόλαυση.

Ἔστι αὐτὸς εἶναι πραγματικὰ ὁ ἀπλανὴς καὶ ἀληθινὸς καὶ πατροπαράδοτος καὶ ἀρεστὸς στὸν Θεὸ τρόπος ζωῆς, δηλαδὴ ἢ μὲ ὑπακοὴ ἡσυχία, ἢ ὁποῖα πολὺ σωστὰ ὀνομάστηκε ἀπὸ τοὺς Ἁγίους καὶ «ζωὴ κρυμμένη μέσα στὸν Χριστό»⁶⁰.

97. Αὐτὴ εἶναι ἢ ὁδὸς καὶ ἢ ἀρεστὴ στὸν Θεὸ πνευματικὴ ζωὴ

58. Α' Κορ. 13, 12.

59. Ὅπ. π.

60. Κολ. 3, 3.

τῶν τῶ ὄντι Χριστιανῶν, ἡ ἀληθῆς καὶ ἀπλανῆς καὶ ἀκίβδηλος, καὶ γε ἀριδὴλως, ἡ ἐν Χριστῶ κεκρυμμένη ζωὴ⁶¹. Ταύτην ἔτεμε μὲν καὶ ἐμυσταγωγῆσεν ὁ θεάνθρωπος καὶ γλυκύτατος Ἰησοῦς, διώδευσαν δὲ οἱ θεῖοι Ἀπόστολοι, ἐπηκολούθησαν δὲ οἱ μετ' αὐτούς, αὐτοῖς ὡς δεῖ ἐπόμενοι, οἱ κλεινοὶ καθηγεμόνες ἡμῶν καὶ διδάσκαλοι, οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτῆς δὴ τῆς ἐπὶ γῆς πρώτης Χριστοῦ παρουσίας καὶ μέχρι σήμερον ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ⁶² λάμποντες, ταῖς τῶν ζωηρῶν λόγων μαρμαρυγαῖς καὶ ταῖς τῶν ἔργων παραδοξοποιῖαις, οἱ καὶ εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς, τὸ τοιοῦτον καλὸν σπέρμα⁶³, τὴν ἱερὰν ζύμην⁶⁴, τὴν ἀπαρχὴν τὴν ἀγίαν⁶⁵, τὴν ἄσυλον παρακαταθήκην⁶⁶, τὴν χάριν, τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν⁶⁷, τὸν πολύτιμον μαργαρίτην⁶⁸, τὸν ἔνθεον Πατρικὸν κληῖρον, τὸν ἐν τῶ ἀγραῷ κεκρυμμένον θησαυρόν⁶⁹, τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος⁷⁰, τὸ βασιλικὸν σημεῖον, τὸ ζῶν καὶ ἀλλόμενον ὕδωρ⁷¹, τὸ θεῖον πῦρ, τὸ σεβάσιμον ἄλας, τὸ χάρισμα, τὸ σφράγισμα, τὸ φῶς, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις, πρὸς ἀλλήλους διεδωκαν. Ὅ καὶ ἔσται κληροδοτούμενον καὶ κατὰ γενεὰς γενεῶν μυστικῶς διαπορθμευόμενον, ἄχρι καὶ αὐτῆς τῆς δευτέρας αὐθις ἐπὶ γῆς Χριστοῦ παρουσίας Ἀψευδῆς γὰρ ὁ ἐπαγγελιάμενος⁷², τό, καὶ «ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας 20 τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος ἀμήν»⁷³.

Ὅτι, κἂν καὶ ἄλλαι ὁδοὶ σωτήριοι, ἀλλ' αὕτη πρόκριτος καὶ βασιλὶς καὶ εἰς νίθεσίαν φέρουσα.

4η'. Εἰ δὲ καὶ ἄλλαι ὁδοὶ καὶ πολιτεῖαι, εἰ βούλει δὲ καὶ ἐργασίαι χρησταὶ πεφύκασι, πρὸς σωτηρίαν ὀδηγοῦσαι καὶ καταπαύουσαι τὸν ταύτας μετιόντα, ὥσπερ ἄρα καὶ εἰσὶ, καὶ πρὸς δουλείαν ἢ μισθαρονίαν χειραγωγοῦσαι καὶ καταλήγουσαι, καθὰ καὶ πολλαὶ μοναὶ τῶ Σωτῆρι παρὰ τῶ Πατρὶ αὐτοῦ ὑπάρχειν⁷⁴ εἴρηνται· ἀλλ' οὖν αὕτη πέφυκεν ἡ βασιλὶς καὶ πρόκριτος, καὶ πασῶν ἐργασιῶν, ὡς ψυχὴ σώματος, ὑπερκεμιμένη καὶ ὑπερφέρουσα, ἄτε εἰς

61. Κολ. 3,3.

62. Φιλ. 2,15.

63. Ματθ. 13,24.

64. Ματθ. 13,33.

65. Ρωμ. 11,16.

66. Α' Τιμ. 6,20.

67. Λουκᾶ 24,49.

68. Ματθ. 13,46.

καὶ ἱερὴ ἐργασία τῶν πραγματικῶν Χριστιανῶν, ἡ ἀληθινὴ καὶ ἀπλανὴς καὶ ἀνόθευτη, καὶ ἡ ὀλοφάνερα κρυμμένη μέσα στὸν Χριστὸ ζωὴ⁶¹. Αὐτὴν τὴν χάραξε βέβαια καὶ τὴν κήρυξε ὁ θεάνθρωπος καὶ γλυκύτατος Ἰησοῦς, τὴ βάδισαν οἱ θεῖοι Ἀπόστολοι, στὴ συνέχεια τὴν ἀκολούθησαν οἱ μετὰ ἀπὸ αὐτοὺς πιστοί, καὶ αὐτοὺς ἀκολουθοῦν ἔτσι ὅπως πρέπει οἱ ἔνδοξοι ἀρχηγοὶ καὶ διδάσκαλοι μας, οἱ ὅποιοι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς πρώτης παρουσίας τοῦ Χριστοῦ στὴ γῆ καὶ μέχρι σήμερα λάμπουν σὰν φωτεινὰ ἀστέρια μέσα στὸν κόσμ⁶² μὲ τὶς ἀκτινοβολίες τῶν ζωοποιῶν λόγων καὶ τὰ θαυμαστὰ ἔργα τους, οἱ ὅποιοι παρέδωσαν ὁ ἓνας στὸν ἄλλο καὶ στοὺς δικούς μας τὸ καλὸ αὐτὸ σπέρμα⁶³, τὴν ἱερὴ ζύμη⁶⁴, τὴν ἀπαρχὴ τὴν ἁγία⁶⁵, τὴν ἀσύλητη παρακαταθήκη⁶⁶, τὴ χάρη, τὴν ἐξ ὕψους δύναμη⁶⁷, τὸ πολύτιμο μαργαριτάρι⁶⁸, τὴ θεία πατρικὴ κληρονομία, τὸν θησαυρὸ τὸν κρυμμένο μέσα στὸν ἀγρό⁶⁹, τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος⁷⁰, τὸ βασιλικὸ σημάδι, τὸ ζωντανὸ νερὸ ποὺ ἀναβλύζει αἰώνια ζωὴ⁷¹, τὴ θεία φωτιά, τὸ σεβάσμιο ἄλατι, τὸ χάρισμα, τὸ σφράγισμα, τὸ φῶς, καὶ τὰ ὅμοια μὲ αὐτὰ. Αὐτὸ βέβαια θὰ συνεχίσει νὰ κληροδοτεῖται καὶ νὰ μεταδίδεται κατὰ τρόπο μυστικὸ ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ μέχρι καὶ τὴ δευτέρα παρουσία πάλι τοῦ Χριστοῦ στὴ γῆ. Γιατὶ δὲν λέγει ψέματα ἐκεῖνος ποὺ ἔδωσε τὴν ὑπόσχεση⁷², λέγοντας· «νά, ἐγὼ θὰ εἶμαι μαζί σας ὅλες τὶς ἡμέρες, μέχρι τὴ συντέλεια τοῦ κόσμου· ἀμήν»⁷³.

*Οτι, ἂν καὶ ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι δρόμοι σωτηρίας, ὅμως αὐτὸς εἶναι ὁ ξεχωριστὸς καὶ βασιλικὸς ποὺ ὁδηγεῖ στὴν υἱοθεσία.

98. Ἐάν καὶ βέβαια ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι δρόμοι καὶ τρόποι ζωῆς, καὶ ἂν θέλεις καὶ ἐργασίες καλές, ποὺ ὁδηγοῦν στὴ σωτηρία καὶ παρέχουν ἀνάπαυση σὲ ἐκεῖνον ποὺ τὶς ἀσκεῖ, ὅπως βέβαια ὑπάρχουν καὶ δρόμοι ποὺ ὁδηγοῦν καὶ καταλήγουν στὴν κατάσταση τῶν δούλων ἢ τῶν μισθωτῶν, ὅπως ἔχει λεχθεῖ ἀπὸ τὸν Σωτῆρα, ὅτι «κοντὰ στὸν Πατέρα του ὑπάρχουν πολλοὶ τόποι διαμονῆς»⁷⁴, ἀλλ' ὅμως αὐτὸς ἀπὸ τὴ φύση του εἶναι ὁ βασιλικὸς καὶ ξεχωριστὸς, ποὺ εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ κάθε ἄλλη ἐργασία, ὅπως ἡ ψυχὴ εἶναι ἀνώτερη

69. Ματθ. 13, 44.

72. Πρβλ. Ἐβρ. 10, 23.

70. Β' Κορ. 1, 22.

73. Ματθ. 27, 20.

71. Ἰω. 4, 14.

74. Ἰω. 14, 2.

υίοθεσίαν Θεοῦ καινουρογοῦσα ἐκ γῆς καὶ σποδοῦ⁷⁵, καὶ Θεὸν ἐργαζομένη παραδόξως ἐν Πνεύματι τὸν μετερχόμενον αὐτήν, ὡς εἰκός, ἄνθρωπον, ὡς φησιν ὁ μέγας Βασιλεῖος· “Πνεῦμα ἅγιον ἐπελθὸν εἰς ψυχὴν ἀνθρώπου, ἔδωκε μὲν ζωὴν, ἔδωκε δὲ ἀθανασίαν, ἤγειρε κείμενον, τὸ δὲ κινήθην κίνησιν αἰδίου ὑπὸ Πνεύματος ἁγίου, ζῶον ἅγιον ἐγένετο, ἔσχε δὲ ἄνθρωπος ἀξίαν, Πνεῦματος εἰσφικισθέντος ἐν αὐτῷ, Προφήτου, Ἀποστόλου, Ἀγγέλου, Θεοῦ, ὡν προτοῦ γῆ καὶ σποδός⁷⁶”.

10 Ὅτι διὰ τὸ ὑψηλὸν τῆς ἐργασίας καὶ πολυώνυμός ἐστιν αὕτη ἡ πολιτεία.

4θ. Διὰ τοι τοῦτο, καὶ πολλαῖς καὶ ποικίλαις αὐτήν καὶ ἐνδόξοις κλήσεσιν οἱ θεῖοι Πατέρες ἀποσεμνύνουσιν. Ὅδὸν γὰρ γνωστικὴν προσηγορεύεσσι, πρᾶξιν ἐπαινουμένην καὶ θεωρίαν εὐστοχον, προσευχὴν ἐπάνω παντὸς πλάτους, νῆψιν νοός, νοερὰν 15 ἐργασίαν, ἔργον τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἀγγελικὴν πολιτείαν, οὐράνιον διωτὴν, ἔνθεον διαγωγὴν, χώραν ζώντων, μυστικὴν ἐποψίαν, πνευματικὴν πανδαισίαν, Παράδεισον θεουργόν, οὐρανόν, οὐράνιον βασιλείαν, Θεοῦ βασιλείαν, γνόφον ὑπέρφωτον, ἐν Χριστῷ κεκρυμμένην ζωὴν⁷⁷, θεοπτίαν καὶ θέωσιν, τὸ ὑπερφυέστατον, 20 καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια. Οἷς περ θείοις Πατράσι καὶ ἡμεῖς οἱ τῷ πηλῷ καὶ τῇ πλινθείᾳ⁷⁸, τοῖς πονηροῖς καὶ ἀκαθάρτοις λογισμοῖς καὶ λόγοις καὶ ἔργοις συζῶντες, ἐπόμενοι, τὴν σὴν αἴτησιν, ἀγαπητέ, ἐκπληρῶσαι διὰ σπουδῆς ἐθέμεθα, ναὶ μὴν καὶ καθῶς ἤτησας, καὶ ὑπὲρ τὸ μέτρον ἡμῶν εἰπεῖν οὐκ ὠκνήσαμεν, χάριν, 25 ὡς καὶ ἐν προομιόις τοῖς τοῦ λόγου εἶπομεν, τῆς σῆς ἀγάπης καὶ τῆς πατρικῆς ἐντολῆς. Ταύτης δὲ καὶ τῆς ἰσαγγέλου διωτῆς πρύτανις, ἡ τοῦ Λόγου καὶ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καινὴ καὶ ἀπόρρητος οἰκονομία καὶ ἐνανθρώπησις, εὐδοκία τοῦ ἀνάρχου Πατρὸς καὶ συνεργεία τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

75. Πρβλ. Γεν. 18, 27.

76. Γεν. 18, 27.

τοῦ σώματος, καὶ ὁδηγεῖ σὲ ἀνώτερα πράγματα, ἀφοῦ τὸν ἄνθρωπο ποὺ τὸν βαδίζει, ἀνακαινίζοντάς τον, τὸν μεταβάλλει κατὰ τρόπο παράδοξο μὲ τὴ δύναμη τοῦ Πνεύματος ἀπὸ χῶμα καὶ στάχτη⁷⁵, σὲ υἱὸ τοῦ Θεοῦ καὶ θεό, ὅπως λέγει ὁ Μέγας Βασιλεῖος: ““Ὅταν ἔρθει στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἅγιο Πνεῦμα, τοῦ δίνει ζωὴ, τοῦ δίνει ἀθανασία, τὸν σηκώνει ἀπὸ κάτω ποὺ εἶναι πεσμένος, καὶ ἐκεῖνο ποὺ κινήθηκε μὲ κίνηση αἰώνια ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, γίνεται ζῶο ἅγιο, καὶ ὁ ἄνθρωπος, ἐπειδὴ κατοίκησε μέσα του τὸ Πνεῦμα, ἀποκτᾶ ἀξία προφήτη, ἀποστόλου, ἀγγέλου, θεοῦ, ἐνῶ προηγουμένως ἦταν χῶμα καὶ στάχτη⁷⁶”.

“Ὅτι ὁ τρόπος αὐτὸς ζωῆς, ἐπειδὴ ἡ ἐργασία του εἶναι ὑψηλή, ἔχει καὶ πολλὰ ὀνόματα.

99. Γι’ αὐτὸ καὶ οἱ ἅγιοι Πατέρες τὴν τιμοῦν μὲ πολλὰ καὶ ποικίλα καὶ ἔνδοξα ὀνόματα. Τὴν ὀνομάζουν δηλαδὴ ὁδὸ γνωστική, πράξη ἀξία ἐπαίνου καὶ θεωρία εὐστοχη, προσευχὴ ποὺ ξεπερνᾷ κάθε μέγεθος, νήψη τοῦ νοῦ, νοερὴ ἐργασία, ἔργο τοῦ μέλλοντα αἰώνα, ἀγγελικὸ τρόπο ζωῆς, οὐράνια ζωὴ, ἔνθεη διαγωγή, χώρα ζώντων, μυστικὴ ἐποπτεία, πνευματικὴ πανδαισία, παράδεισο θεουργικὸ, οὐρανὸ, οὐράνια βασιλεία, Θεοῦ βασιλεία, γνόφο ὑπέρφωτο, ζωὴ κρυμμένη μέσα στὸν Χριστό⁷⁷, θεοπτία καὶ θέωση, ποὺ εἶναι καὶ τὸ πιὸ ὑπερφυσικὸ, καὶ μὲ παραπλήσια ἄλλα ὀνόματα. Αὐτοὺς τοὺς θεῖους Πατέρες ἀκολουθώντας καὶ μεῖς ποὺ ζοῦμε μαζὶ μὲ τὸν πηλὸ καὶ τὴν κατασκευὴ πλίνθων⁷⁸, δηλαδὴ μὲ τοὺς πονηροὺς καὶ ἀκάθαρτους λογισμοὺς καὶ λόγους καὶ ἔργα, ἐπιχειρήσαμε νὰ ἐκπληρώσουμε, ἀγαπητέ μας, μὲ προθυμία τὸ αἴτημά σου, καὶ μάλιστα ἔτσι ὅπως ζήτησες, καὶ δὲν διστάσαμε νὰ ποῦμε πράγματα πάνω ἀπὸ τὸ μέτρο τῶν δυνάμεών μας, γιὰ χάρη, ὅπως καὶ στὴν ἀρχὴ τοῦ λόγου εἶπαμε, τῆς ἀγάπης σου καὶ τῆς ἐντολῆς τῶν Πατέρων. Αὐτῆς τῆς ἰσαγγέλῃς ζωῆς πρώτη θέση κατέχει ἡ τοῦ Λόγου καὶ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ νέα καὶ ἀπόρρητη οἰκονομία καὶ ἐνανθρώπηση μὲ τὴν εὐδοκία τοῦ ἀναρχοῦ Πατέρα καὶ τὴ συνέργεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

75. Πρὸβλ. Γεν. 18, 27.

77. Κολ. 3, 3.

76. Γεν. 18, 27.

78. Πρὸβλ. Ἐξ. 1, 14.

ΗΘΙΚΟΝ

᾽Οτι μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας καὶ χάριτος, χρῆ καὶ ἡμᾶς ὡς δυνατὸν σπουδάζειν καὶ ἀγωνίζεσθαι, ἵνα καταξιωθῶμεν ἀπὸ τοῦ νῦν, ὡς ἐν ἄρραδῶνος μέρει, τῶν
 5 τοιούτων ὑπερφυῶν καὶ μεγίστων δωρεῶν, καὶ ἵνα μὴ διὰ μικρὰν ῥαθυμίαν, τούτων, φεῦ, ἀποτύχωμεν, ὃ μὴ γένοιτο.

ρ'. Τοιούτων, τοίνυν, καὶ τηλικούτων ἀγαθῶν ἡμῖν προκειμέ-
 νων, ἀγαπητοί, οὐ μόνον ἐν ἐλπίσι καὶ ταῖς εἰς τὸ μέλλον ἐπαγγε-
 10 λίαις, ἀλλ' ἀληθείᾳ ἀπάρτι καὶ πράγματι, σπεύσωμεν, ἀντιβολοῦ-
 μεν, ἕως καιρὸν ἔχωμεν· δρόμωμεν, ἀγωνισώμεθα, ἵνα τούτων καὶ ἡμεῖς, διὰ μικρᾶς καὶ προσκαιροῦ σπουδῆς καὶ πόνου βραχέος, τὸ δὲ πλεῖστον Θεοῦ δωρεᾶ καὶ χάριτι καταξιωθῶμεν. «Οὐ γὰρ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ, πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀπο-
 15 καλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς»⁷⁹, Παύλου τοῦ θείου κήρυκος λέγοντος, ἀκουσώμεθα· μᾶλλον δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν σπουδάζοντες εὐρήσο-
 μεν κατ' αὐτόν, ὡς ἐν ἀπαρχῆς καὶ ἄρραδῶνος μέρει⁸⁰. Εἰ γὰρ οἱ εἰς βασιλικᾶς συγγενείας καὶ κοινωνίας ἐκ τῆς κάτω τύχης μετακα-
 λούμενοι, πάντα πράττουσι καὶ ἔργοις καὶ λόγοις καὶ ἐπινοίαις καὶ
 20 αὐτῶν δὴ τῶν ἀνεφίκτων ἀπτόμενοι, μέντοι γε καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς πολλάκις καταφρονοῦντες, ὑπὲρ τῆς τοιαύτης δόξης τε καὶ τιμῆς τῆς ῥευστῆς καὶ προσκαιροῦ, τῆς ἐνίοτε καὶ εἰς ὄλεθρον παντελεῆ, οὐκ εἰς τὸ χρήσιμον κατανώσης, πόσον ἄρα ἡμᾶς, εἰκόσ, διαπρά-
 ξασθαι καὶ σπουδάσαι εἰς κοινωνίαν καὶ γάμους καὶ συνάφειαν
 25 προσκαλουμένους Θεοῦ, τοῦ πάντων βασιλέων Βασιλέως καὶ Δημιουργοῦ καὶ μόνου ἀφθάρτου καὶ εἰς αἰεὶ διαμένοντος καὶ δόξαν καὶ τιμὴν παρέχοντος τοῖς οἰκείοις εὐκλεᾶ καὶ μόνιμον; Καὶ οὐ μόνον τοῦτο δέ, ἀλλὰ γε καὶ ἐξουσίαν εἰληφότας τέκνα Θεοῦ γενέ-
 σθαι· «ὅσοι» γὰρ, φησὶν, «ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν

79. Ρωμ. 8, 18.

ΗΘΙΚΟ

Ἔτσι μαζί με τὴ βοήθεια καὶ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, πρέπει καὶ ἡμεῖς ὅσο εἶναι δυνατόν νὰ φροντίζουμε καὶ νὰ ἀγωνιζόμεστε, γιὰ νὰ ἀξιωθοῦμε ἀπὸ τώρα νὰ λάβουμε, σὰν ἀρραβώνα, αὐτὲς τὶς ὑπερφυσικὲς καὶ μέγιστες δωρεές, καὶ νὰ μὴ ἀποτύχομε, ἀλλοίμονο, στὸ στόχο μας αὐτὸ ἐξαιτίας μικρῆς ραθυμίας, πράγμα ποὺ εὐχομαί νὰ μὴ συμβεῖ.

100. Ἐποὶ λοιπόν, ἀγαπητοί, βρίσκονται μπροστὰ μας τέτοια καὶ τόσο μεγάλα ἀγαθὰ, ὅχι μόνο ὡς ἐλπίδες καὶ μελλοντικὲς ὑποσχέσεις, ἀλλὰ ἀληθινὰ ἀπὸ τώρα καὶ πραγματικά, ἃς σπεύσουμε, σὰς ἰκετεύουμε, ὅσο ἔχομε καιρὸ, ἃς τρέξουμε, ἃς ἀγωνισθοῦμε γιὰ νὰ ἀξιωθοῦμε νὰ τὰ ἐπιτύχομε καὶ ἡμεῖς αὐτὰ μὲ μικρὴ καὶ πρόσκαιρη προσπάθεια καὶ σύντομο κόπο, καὶ τὸ περισσότερο μὲ τὴ δωρεὰ καὶ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν ἀκούσουμε τὸν Παῦλο τὸν κήρυκα τοῦ Θεοῦ ποὺ λέγει, «δὲν εἶναι ἰσοδύναμα τὰ παθήματα τοῦ τωρινοῦ καιροῦ, συγκρινόμενα πρὸς τὴ μέλλουσα δόξα ποὺ πρόκειται νὰ μᾶς φανερωθεῖ»⁷⁹. ἢ καλύτερα καὶ ἀπὸ τώρα, ἂν ἀγωνιζόμεστε, θὰ τὰ λάβουμε, σύμφωνα μὲ αὐτόν, σὰν ἀπαρχὴ καὶ εἶδος ἀρραβώνα⁸⁰. Γιατί, ἂν ἐκεῖνοι ποὺ μετακαλοῦνται ἀπὸ μιὰ κατώτερη τάξη σὲ τάξη βασιλικῆς συγγένειας καὶ κοινωνίας, κάνουν τὰ πάντα καὶ μὲ ἔργα καὶ μὲ λόγια καὶ μὲ ἐπινοήσεις, ἐπιχειρώντας καὶ αὐτὰ ἀκόμα τὰ ἀδύνατα, καὶ μάλιστα περιφρονώντας πολλὰς φορές καὶ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ τους, γιὰ χάρη αὐτῆς τῆς δόξας καὶ τιμῆς τῆς ρευστῆς καὶ πρόσκαιρης, ἣ ὁποῖα μερικὲς φορές καταλήγει καὶ σὲ πλήρη ὄλεθρο, καὶ ὅχι σὲ χρησιμότητα, πόσο ἄραγε πρέπει ἡμεῖς, ὅπως εἶναι φυσικό, νὰ ἀγωνιστοῦμε καὶ νὰ προσπαθήσουμε ποὺ προσκαλούμαστε σὲ κοινωνία καὶ γάμους καὶ ἔνωση μὲ τὸν Θεό, τὸν Βασιλέα ὅλων τῶν βασιλέων καὶ Δημιουργὸ καὶ μόνο ἄφθαρτο καὶ αἰώνιο, ποὺ δίνει δόξα καὶ τιμὴ λαμπρὴ καὶ μόνιμη στοὺς δικούς του; Καὶ ὅχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἔχομε λάβει ἐξουσία νὰ γίνουμε τέκνα τοῦ Θεοῦ· γιὰ τὸ λέγει· «ὅσοι τὸν δέχθηκαν, τοὺς ἔδωσε ἐξουσία νὰ γίνουν τέκνα τοῦ Θεοῦ, αὐτοὺς

79. Ρωμ. 8, 18.

80. Ρωμ. 8, 23, Ἐφ. 1, 14.

τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ»⁸¹. Δίδωσιν ἐξουσίαν, οὐ τυρανικῶς ἔλκει καὶ παρὰ πρόθεσιν ἡμετέραν διάζεται. Ἄει γὰρ ἡ τυραννὶς κατὰ τοῦ τυραννοῦντος τὸν τυραννούμενον ὀπλίξει, ἵνα κακῶ τὸν κακὸν ἐξιίασται, κἂν τούτω
5 τμῶν ἡμῶν τὸ ἀρχαῖον τοῦ ἀντεξουσίου ἀξίωμα, καὶ ἵνα ὅπως εἴη τὸ ἀγαθόν, τῇ αὐτοῦ μὲν ἐξαιρετασμένον τὸ καθόλου εὐδοκία καὶ χάριτι, τῆς δὲ ἡμετέρας σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας λογίζοιτο τὸ κατόρθωμα. Κάκεινος μὲν, εἰ καὶ Θεὸς ἐστι καὶ Δεσπότης, ἀλλ' οὖν ἅπαν τὸ ἑαυτοῦ πεποίηκε· πάντας γὰρ καὶ ὁμοίως ἔπλασε καὶ ὡς
10 αὐτῶς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανε, ἵνα ἐπίσης σώσῃ τοὺς ἅπαντας ἐν ἡμῖν δὲ ἀπελείφθη τὸ προσελθεῖν, τὸ πιστεῦσαι, τὸ οἰκειωθῆναι, τὸ μετὰ φόβου καὶ σπουδῆς καὶ ἀγάπης λατρεύειν τῷ ὄντως ἀγαπήσαντι ἡμᾶς φιλανθρώπῳ Δεσπότη καὶ Κηδεμόνι, ὥστε καὶ θάνατον ἐβελῆσαι ὑπενεγκεῖν ἐκουσίως ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ θάνατον ἐπο-
15 νείδιστον, ἵνα ἡμᾶς τῆς τοῦ διαδόλου καὶ ἀρχεκάκου ἐχθροῦ ἀπαλλάξῃ τυραννίδος καὶ τῷ Πατρὶ καὶ Θεῷ καταλλάξῃ, καὶ κληρονόμους μὲν Θεοῦ, συγκληρονόμους δὲ αὐτοῦ ἀπεργάσῃται, τὸ παραδοξότατον καὶ μακαριώτατον. Μὴ δὴ διὰ μικρᾶς καὶ βραχείας ῥαθυμίας καὶ ἀμελείας καὶ ἐπιπλάστου ἡδονῆς οἴασσῃν, τῶν
20 τοσοῦτων οἴων ἡλίκων ἀποξενώσωμεν ἑαυτοὺς ἀγαθῶν καὶ γερωῶν καὶ ἀπολαύσεων, ἀλλὰ πάντα πράξωμεν καὶ πραγματευσώμεθα, καὶ αὐτῆς, εἰ δέοι, τῆς ζωῆς, ὑπὲρ αὐτοῦ μὴ φεισώμεθα, ὡς κάκεινος δι' ἡμᾶς, καίτοι Θεὸς ὢν ὑπὲρ ἡμῶν πεποίηκεν, ἵν' οὕτω καὶ τῶν ἀπάρτι καὶ τῶν ἀπάντων δωρεῶν καὶ στεφάνων καταξιωθῶ-
25 μεν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, εὐδοκία καὶ χάριτι αὐτοῦ τοῦ ὑπεραγαθοῦ καὶ ἐλεήμονος, τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ταπεινώσαντος ἑαυτὸν τοσοῦτον ὑπὲρ ἡμῶν καὶ, τοῖς τοιούτοις ταπεινοῖς, τὴν ὑπερφυᾶ καὶ θεοποι-
ὸν αὐτοῦ χάριν ἀπὸ τοῦ νῦν ἐνεργῶς πλουσίως ἐπιβραβεύοντος
30 ὅτι αὐτῷ πρέπει πᾶσα ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνησις, ἅμα τῷ ἀνάγκῃ καὶ ἀχράντῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ συναϊδίῳ καὶ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς ἀπεράντους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

πού πιστεύουν στο ὄνομά του»⁸¹. Δίνει ἔξουσία, δὲν σύρει τυραννικά καὶ δὲν μᾶς βιάζει χωρὶς νὰ θέλομε. Γιατὶ πάντοτε ἡ τυραννία ὀπλίζει τὸν τυρανούμενο ἐναντίον ἐκείνου πού τὸν τυραννεῖ, γιὰ νὰ θεραπεύσει τὸ κακὸ μὲ τὸν κακὸ, τιμώντας καὶ μὲ αὐτὸ ὁ Θεὸς τὸ ἀρχαῖο ἀξίωμα τοῦ αὐτεξουσίου μας, καὶ γιὰ νὰ εἶναι τὸ καλὸ καμωμένο ἐξολοκλήρου ἀπὸ τὴ δική του θέληση καὶ χάρη, τὸ κατόρθωμα ὅμως νὰ τὸ ἀποδίδει στὴ δική μας προσπάθεια καὶ φροντίδα. Καὶ ἐκεῖνος βέβαια, ἂν καὶ εἶναι Θεὸς καὶ Κύριος, ὅμως ἔκανε ὅλο ἐκεῖνο πού ἔπρεπε νὰ κάνει· γιατί ὅλους καὶ ὅμοια τοὺς ἔπλασε καὶ πέθανε ἐπίσης γιὰ χάρη ὅλων, γιὰ νὰ σώσει ἐξίσου ὅλους· σὲ μᾶς ἀπομένει τὸ νὰ προσέλθομε, νὰ πιστέψομε, νὰ γίνομε δικοὶ του, νὰ λατρεύομε μὲ φόβο καὶ προθυμία καὶ ἀγάπη τὸν φιλόανθρωπο Κύριο καὶ κηδεμόνα πού μᾶς ἀγάπησε πραγματικά, ὥστε νὰ θελήσει καὶ θάνατο νὰ ὑπομείνει μὲ τὴ θέλησή του γιὰ μᾶς, καὶ μάλιστα θάνατο ἐπονείδιστο, γιὰ νὰ μᾶς ἀπαλλάξει ἀπὸ τὴν τυραννικὴ ἔξουσία τοῦ διαβόλου καὶ ἀρχέκακου ἐχθροῦ καὶ νὰ μᾶς συμφιλιώσει μὲ τὸν Πατέρα καὶ Θεὸ καὶ νὰ μᾶς κάνει κληρονόμους τοῦ Θεοῦ καὶ συγκληρονόμους δικούς του, αὐτὸ τὸ παραδοξότατο καὶ μακαριώτατο. Ἄς μὴ ἀποξενώσομε λοιπὸν τὸν ἑαυτὸ μας ἕξαιτίας μικρῆς καὶ σύντομης ραθυμίας καὶ ἀμέλειας καὶ ὁποιασδήποτε φαινομενικῆς ἡδονῆς ἀπὸ τόσα πολὰ καὶ τόσο μεγάλα ἀγαθὰ καὶ βραβεῖα καὶ ἀπολαύσεις, ἀλλὰ ἅς κάνομε καὶ ἅς πράξομε τὰ πάντα, καὶ ἂν χρειαστεῖ ἅς μὴ λυπηθοῦμε νὰ προσφέρομε γιὰ χάρη του καὶ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ μας, ὅπως ἔκανε καὶ ἐκεῖνος γιὰ μᾶς, ἂν καὶ βέβαια ἦταν καὶ εἶναι Θεός, ὥστε ἔτσι ν' ἀξιωθοῦμε καὶ τίς ἀπὸ τώρα καὶ ὅλες τίς δωρεές καὶ τὰ στεφάνια, τὰ ὅποια εὐχόμεσθε ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχομε, μὲ τὴν εὐδοκία καὶ τὴ χάρη τοῦ ὑπεράγαθου καὶ εὐσπλαχνικοῦ, τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτήρα μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος ταπεινώσε τόσο πολὺ τὸν ἑαυτὸ του γιὰ χάρη μας, καὶ πού ἀνταμείβει ἀπὸ τώρα ἐνεργὰ καὶ πλούσια τοὺς παρόμοιους ταπεινοὺς μὲ τὴν ὑπερφυσικὴ καὶ θεοποιὸ χάρη του, γιατί σ' αὐτὸν ταιριάζει ὅλη ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνηση, συγχρόνως καὶ στὸν ἀναρχο καὶ ἄχραντο Πατέρα του καὶ τὸ συναιώνιο καὶ πανάγιο καὶ ἀγαθὸ καὶ ζωοποιὸ Πνεῦμα του, τώρα καὶ πάντοτε καὶ σιτοὺς ἀτέραντους αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

81. Ἰω. 1, 12.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν κατὰ σειρὰ γιὰ τὰ χωρία τῆς Γραφῆς στὸ κεφάλαιο, τὸν στίχο καὶ τὴ σελίδα πού βρίσκονται, ἐνῶ γιὰ τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα ὀπλῶς στὴ σελίδα πού βρίσκονται.

1. Εὐρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς

Γένεσις			Ἀριθμοὶ		
1	26	392	20	17	296
	27	132	22	28	198
2	3	126.128			
	2-3	118			Δευτερονόμιον
3	6	232	6	4	26.30.48
	23-24	130.132		5	48.50
4	7	450		13	34
18	27	132.470	31	12	34
26	24	160			Βασιλειῶν Α΄
27	27	158			
			17	51	370
					Βασιλειῶν Γ΄
3	14	120			
4	10	198	3	12	136
12	8	166			Ψαλμοὶ
13	21	110			
	21-22	300	3	2	116
16	5	140	4	7	60.62.324
	35	166		7-8	134
17	12	110	5	4	154
20	21	182	6	3	252
22	29	276	13	2	198
24	10	378		3	198
33	11	396	17	36	254
34	29-30	194	18	9	208
	30	204		10	260.262
			21	7	252
			23	3-4	158
			24	9	414
19	18	50	25	2	254
19	36	168	29	8	132.134
					Λευϊτικόν

30	24	226	108	24	290
31	1	102	111	1	280
	5	228	114	6	310
32	6	160	115	1	244
33	6	22. 26		2	336
	10	260	118	1	190
	12	260		51	308
	13	272		128	208
	15	246. 320		160	226
35	10	46. 324. 462		165	246
38	3	86	119	7	246
	4	356	122	2	342
39	3	262	125	5	290
	4	258	126	1	200
41	3	132. 358	127	1	260
	8	410		4	260
44	8	456	138	6	158
	13	134. 136	139	14	132. 184
45	11	250	140	10	156
46	10	176. 464	142	7	134
49	1	174	144	1	158
50	14	378		3	158
61	13	238		13	124
62	9	174	149	5	184
67	3	372			
68	33	46			
72	28	242	26	7	122
76	11	242. 336. 382	31	31	450
77	25	166	33	4	146
81	1	174	37	7	326
83	5	158			
	6	102			
	8	106	1	7	260
	13	106	11	14	234
85	8	158	13	9	136
86	7	46	15	27	260
88	16-17	134	18	3	132
	16-18	464	22	28	226
93	12	102. 146	24	3-4	306
96	9	158			
102	12	382			
103	4	22	3	7	106. 108. 110. 114.
	15	456		7	116. 128
	24	158	4	10	226
104	4	22		12	216. 350
106	26	158	5	1	128. 136. 138

Ἰώδ

Παροιμίαι Σολομώντος

Ἐκκλησιαστής

8	1	146	5	5	108.182.414
	Ἄσμα Ἀσμάτων			8	176.366.462
				19	320
1	3-4	36		23-24	416
	4	158.184	6	11	452.454
2	5	152.184.367.426		25-28	248
	17	74		31-34	248
5	2	184.338	7	8	238
	16	184		14	342
	Σοφία Σολομώντος			61	240
			9	22	244
9	16-19	148	10	22	258
	17	180	11	12	342.318
13	5	380		28	310.420
	Σοφία Σειράχ			30	402
			13	24	468
2	1	256		33	468
	2	256		44	468
3	19	414		46	344.468
10	12	308	15	41	402
	Ἡσαΐας		16	2	204
				16	346
6	2	176	17	1 ἔ.	382
	5	132		1-2	192
7	9	144	18	3	100
26	19	164		10	22.136
40	13	180		16	346
	26	32	20	8-9	222
	31	464	21	21	242
41	4	26		22	244
44	6	26	22	40	50.150.212
58	8	300	23	23	302
66	2	414	25	25	198
	Ἱερεμίας		26	36	76
			27	20	468
38	34	196		34	78
	Ἱεζεκιήλ			48	78
			28	18	214
4	10-11	290		19-20	242
	Δανιήλ				
6	10 ἔ.	284	8	35	262
	Ματθαῖος		9	23	320
			14	20	414
4	1 ἔ.	76		65	78
5	4	420	16	17-18	214

4	26	416			Τιμόθεον Β'	
5	8-9	400	2	7		238
	14	322			Τίτον	
	16	424				
	30	448	3	4-7		412
6	11	436			Ἑβραίους	
	12	254				
	17	436	3	12		74
	19	198		13		144
			4	3		50
				9		118
1	23	410	5	6		254
2	8-9	222		8		254
	9	120.220		14		238
	10	214	8	11		196
	15	192.468	10	23		248.468
3	12	310.438		39		428
	15	438	11	1		244
	21	466		38		444
4	7	212.466	12	14		76.230.246.400
	13	276.310		29		344.360
			13	15		278
					Ἰακώβου	
1	19	148				
2	3	58	1	2-4		256
3	2	130.		12		254
	2	132		12		256
	3	210.466.468.470		17		98
	9	378		22-26		458
	9-10	262	2	18		242
			4	6		308
					Πέτρου Α'	
4	2	346				
	9	196	4	8		212
	17	66.464.466			Πέτρου Β'	
5	17	282				
	18	252	1	19		324
			2	19		58
					Ἰωάννου Α'	
2	4	112				
	8	210	3	24		208
4	8	306	4	2		348
	10	444		6		406
5	21	310		8		206.212.440
6	8	238		16		210
	20	468	5	3		268.402

2. Εὐρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

Α

Ἄαρών 110.
 ἄβλεψία 90. 112.
 Ἄβραάμ 132. 160. 174-176.
 ἀγαθαρχία 24.
 ἀγαθότης 32. 46. 48. 60. 102. 122.
 180. 344. 354.
 ἀγάθουνσις 60.
 ἀγαθωσύνη 252. 400.
 ἀγαλλίαμα 62. 80. 98. 104.
 ἀγαλλίασις 50. 96. 104. 110. 116.
 118. 134. 146. 290. 456.
 ἀγάπη 24. 46. 48. 50. 80. 102. 120.
 122. 124. 134. 138. 140. 146. 150.
 172. 182. 184. 192. 198. 206. 210.
 212. 214. 216. 242. 266. 294. 296.
 328. 344. 362. 364. 366. 376. 400.
 402. 404. 406. 420. 422. 432. 440.
 442. 444. 448. 466. 470. 474.
 ἀγάπη θεία 50. 180. 294. 362. 364.
 ἀγάπησις 58. 152.
 ἄγγελος 22. 44. 86. 136. 164. 166.
 174. 204. 228. 232. 234. 284. 288.
 316. 364. 366. 398. 428. 440. 452.
 ἀγίασμα 352.
 ἀγιασμός 246. 446.
 ἀγιότης 430.
 ἀγιωσύνη 18. 184.
 ἀγλαΐα 92. 94. 106. 132.
 ἀγνεία 350.
 ἄγνοια 28. 92. 138. 140. 412.
 ἀγνωσία 84. 408.
 ἀγρυπνία 76. 296. 298. 300. 302. 438.
 ἀγωνία 236.
 Ἄδὰμ ὁ πρῶτος 130. 232.
 Ἄδὰμ ὁ δεύτερος 232.
 Ἄδελφότης 240. 254. 258. 458.
 ἀδιακρισία 322.
 ἀδικία 344.
 ἀδολεσχία 260. 334. 42.
 ἀεικινησία 80.
 ἀθανασία 232. 286. 446. 470.

ἀθέτησις 232.
 αἶγλη 132.
 Αἴγυπτος 166.
 αἰδιότης 174.
 αἰρετικός 232.
 αἴσθησις νοερὰ 110.
 αἰσχύνη 270.
 αἰτιατὸν 58.
 αἴτιον 58.
 αἰχμαλωσία 266. 292.
 ἀκαταληψία 88. 178.
 ἀκηδία 74. 306. 334.
 ἀκινησία 128.
 ἀλαζονεία 234.
 ἀλήθεια 26. 28. 66. 72. 74. 80. 86.
 102. 106. 114. 120. 126. 128. 142.
 144. 154. 164. 176. 218. 220. 226.
 242. 246. 324. 366. 372. 378. 380.
 382. 398. 400. 402. 406. 472.
 ἀλήθεια ἀπλή 140.
 ἀλήθεια ἀπλουστάτη 142.
 ἀλλοίωσις 40. 74. 138. 242. 324. 326.
 328. 330. 382. 444.
 ἀλλοίωσις θεία 62.
 ἀλλοτριώσις 288.
 ἀμάθεια 18. 90. 138.
 Ἄμαληκ 110.
 ἀμάρτημα 288. 330. 430. 436.
 ἄμαρτία 38. 52. 102. 212. 226. 282.
 300. 340. 360. 422. 438. 452. 456.
 ἀμέλεια 292. 306. 326. 474.
 ἀμεριμνία 172. 248. 250. 332. 334.
 384. 466.
 ἀμετρία 306.
 ἀμορφία 394.
 ἀμφιβολία 406.
 ἀνάβασις (πνευματικῆ) 158. 184.
 290. 436.
 ἀναγέννησις 418. 452.
 ἀνάγνωσις 304. 332. 386.
 ἀναισθησία 450-452.
 ἀνακαίνωσις 412.
 ἀνάκρασις 446.

ἀναλγησία 450.
 ἀναλλοίωτον, τό, 324.
 ἀναμόρφωσις 200.
 ἀνάπαυλα 20.
 ἀνάπαυσις 20. 26. 58. 126. 172. 292.
 294. 304. 336.
 ἀνάπαυσις σωματική 304.
 ἀνάπλασις 200. 204.
 ἀναρχία 104. 112.
 ἀναρχον (τό) 42.
 ἀναρχότης 52. 162. 174.
 ἀνάστασις 212. 262. 292. 336.
 ἀνάστασις νεκρῶν 286.
 ἀνδρεία 76. 360.
 Ἄνδρόνικος Παλαιολόγος 190.
 ἀνενηνοσία 104.
 ἀνεπιστημοσύνη 58.
 ἀνθρωπότης (Χριστοῦ) 244.
 ἀνοησία 62. 112.
 ἄνοια 60.
 ἀνομία 102. 228.
 ἀνορεξία 168.
 ἀνταπόδοσις 274.
 ἀντίληψις γνωστική 92.
 ἀντιλέγειν 228.
 ἀντιλογία 228.
 ἀντίρρησις 76. 78.
 Ἄντωνιος ὁ μέγας 422.
 ἀνυπότακτον, τό, 232.
 ἀοριστία 100. 104. 116. 162.
 ἀπάθεια 28. 80. 230. 332. 396. 398.
 422. 428. 432. 434. 436. 438. 440.
 466.
 ἀπάθεια ἀνθρωπίνη 432.
 ἀπάθεια γνωμική 332.
 ἀπάθεια νοός 396.
 ἀπαθής 438.
 ἀπαρχή 468.
 ἀπάτη 130. 404.
 ἀπειρία 94. 104. 112. 116. 162. 174.
 ἄπειρον, τό, 42.
 ἀπελτισμός 428. 430.
 ἀπεριληψία 104. 174.
 ἀπιστία 142. 220. 228. 312. 430. 452.
 ἀπλότης 52. 64. 82. 88. 100. 104. 114.
 116. 144. 156. 178. 376.

ἀπλότης θεοειδής 38.
 ἀπλότης θεοποιός 38.
 ἄπλοῦν, τό, 42.
 ἀπόγνωσις 288.
 ἀπόδειπνον 274.
 ἀποίκιον 88.
 ἀποκάλυψις 24. 184. 348. 350. 358.
 ἀποκατάστασις 260.
 ἀποκρυφιοτήτης 82. 90. 92. 94. 98.
 100. 102.
 ἀπόλαυσις 50. 52. 130. 142. 334. 394.
 466.
 ἀπόλαυσις μελλόντων 276.
 ἀπόλαυσις νοερὰ 100
 Ἄπολλῶς 456.
 ἀπόπαυσις 58.
 ἀποταγή 220.
 ἀργία 280. 364.
 ἀρετή 16. 26. 76. 126. 162. 216. 226.
 228. 230. 234. 260. 262. 274. 284.
 288. 294. 300. 310. 316. 320. 330.
 332. 348. 362. 384. 400. 418. 424.
 430. 432. 442. 464.
 ἀρμονία 32. 284. 292. 350. 380.
 ἀρπαγή 350. 398.
 ἀραβῶν τοῦ Πνεύματος 468.
 Ἄρσένιος 252.
 ἄστος ζωῆς 446. 448. 452. 454. 456.
 ἀρχάριος (μοναχός) 336. 348. 350.
 370.
 ἀρχετυπία 66.
 ἀρωγή 200.
 ἀσφάλεια 288. 336. 424.
 ἀσχημάτιστον, τό, 42.
 ἀταραξία 432.
 ἀτελής 348.
 ἀτιμία 424.
 ἀτρεψία 324.
 Αὐτοαλήθεια 226. 446.
 Αὐτοζωή 446.
 αὐτομεμψία 420. 422.
 αὐτοσοφία 120. 236.
 ἀφασία 62. 88. 104. 112. 120.
 ἄφεςις 274. 282. 452. 456.
 ἀφθαρσία 232.
 ἀφθεγξία 78.

ἄφοβία 422.

B

βάπτισις 458.

Βάπτισμα 200. 206. 208. 242. 366. 452.

Βαρσανούφιος 308. 310. 352.

βασιλεία Θεοῦ 100. 124. 172. 248. 366. 382. 456. 470.

βασιλεία τῶν οὐρανῶν 100. 240. 246. 266. 292. 318. 342. 456. 470.

Βασίλειος ὁ μέγας 154. 250. 270. 298. 372. 374. 378. 390. 394. 408. 424. 426. 432. 456. 470.

Βελίαρ 196.

βελτίωσις 60.

Βεσελιήλ 230.

βιαστής 318.

βοήθεια 198. 298. 428. 430.

βουλή Θεοῦ 102.

Γ

Γάδαιρα 406.

γαλήνη 172. 192. 248. 432. 466.

γαλουχία 428.

γαστριμαργεῖν 294.

γένενα 232.

γένεσις 44.

γέννησις ἐκ τοῦ Πνεύματος 22.

γέννησις πνευματική 18.

γλυκασμός 362. 386.

γλυκύτης 172. 406.

γνόφος 300. 408. 470.

γνόφος θεῖος 90. 114. 182.

γνώσις 62. 84. 100. 106. 114. 120.

126. 136. 144. 154. 158. 172. 176.

180. 192. 244. 292. 350. 364. 376.

384. 386. 396. 444.

γνώσις βουλής Θεοῦ 148.

γνώσις θεία 80. 166.

γνώσις Θεοῦ 290.

γνώσις πνευματική 106. 166. 372.

γνώσις ὑπερφυῆς 116.

γογγυσμός 252.

Γολιάθ 370.

γονυκλισία 316.

Γρηγόριος (ὁ Θεολόγος) 42. 156. 172. 288. 290. 312. 378. 380. 410.

Γρηγόριος ὁ Νύσσης 410.

Γρηγόριος ὁ Σιναΐτης 190.

γυμνότης 364.

Δ

Δαβὶδ 22. 46. 60. 62. 86. 136. 154. 160. 208. 228. 242. 244. 252. 290.

324. 336. 370. 462. 464.

δαδουχία τοῦ Πνεύματος 164.

Δαίδαλος 370.

δαιμόνιον 214.

δαίμων 34. 130. 236. 274. 278. 280.

286. 350. 352. 360. 366. 370. 386.

402. 406. 428. 434. 436. 446. 458.

δάκρυ, -α 74. 166. 274. 288. 290. 292.

296. 296. 358. 422. 430. 442. 466.

δάκρυ ἄγνόν 274.

Δανιήλ 284.

δέησις 286.

διάβολος 76. 78. 222. 232. 284. 402.

434. 474.

Διάδοχος (Φωτικῆς) 342. 360. 372.

376. 384. 402. 428. 434. 442. 462.

διάθεσις 54. 228. 318. 336. 400. 426.

438. 446.

διάθεσις φιλάργυρος 78.

διάθεσις φυσική 318.

διαίρεσις 26. 50. 52. 62. 80. 114. 160.

164.

δίαιτα σωματική 290.

διάκρισις 230. 238. 242. 302. 304.

322. 330. 332. 386. 404.

διακριτικός 298.

διαλογισμός 210.

διανάπαυσις 110.

δικαιοσύνη 76. 212. 248. 342. 360.

400. 412. 464.

Διονύσιος (Ἀρεοπαγίτης) 38. 152.

154. 372. 382. 392. 408.

διόρασις 228.

διωγμός 364.

δίψα 76. 296.

δοκιμασία 326.
 δόλος 404.
 δόξα 76. 80. 80. 102. 144. 168. 178.
 182. 184. 102. 204. 222. 258. 304.
 342. 344. 360. 382. 466. 472.
 δόξα ἀπρόσιτος (Θεοῦ) 132.
 δόξα ἐνυπόστατος 172.
 δόξα Θεοῦ 36. 62. 106. 130. 202. 232.
 308. 324.
 δόξα Κυρίου 202.
 δόξα μέλλουσα 312.
 δόξα πνευματική 168.
 δόξα τοῦ Πνεύματος 202.
 δουλεία 28. 282. 468.
 δύναμις 28. 32. 38. 102. 104. 160.
 161. 164. 172. 182. 204. 318. 382.
 386. 388. 390. 412. 432. 450. 464.
 468.
 δύναμις ἀγαθοποιῶς 48.
 δύναμις ζωοποιῶς 164.
 δύναμις θεωτική 18.
 δύναμις πνευματική 110.
 δύναμις ὑπερδύναμος 122.
 δύναμις φωτιστική 464.
 δωρεὰ Θεοῦ 82. 146. 196. 216. 318.
 348. 352.
 δυσχέρεια 332.

E

Ἑβραῖος 166.
 ἐγκατάλειψις 426. 428.
 ἐγκράτεια 298. 304. 306. 332. 400.
 ἐγρήγορσις 300. 316.
 εἰκὼν Θεοῦ 36. 130. 242. 392. 466.
 εἶναι 58.
 εἰρήνη 20. 80. 126. 134. 138. 140.
 164. 192. 210. 212. 214. 216. 246.
 326. 328. 358. 400. 410.
 εἰρωνεία 78.
 ἐκδίκησις 344.
 ἐκμίμησις 36.
 ἐκπληξις 78.
 ἔκστασις 306. 466.
 ἐκφαντορία 114. 220.
 ἔλεος 160. 162. 210. 218. 262. 342.

400. 402. 412. 418. 440.
 ἐλευθερία 28. 224. 282. 292. 438. 458.
 ἔλλαμψις θεία 24. 48. 80. 86. 98. 104.
 106. 110. 138. 148. 176. 192. 312.
 408. 410. 412. 440. 466.
 ἔλλαμψις θεοπτική 102.
 ἐλπὶς 24. 124. 216. 242. 244. 258. 288.
 364. 366. 412. 418. 420. 432. 440.
 466.
 ἐμπάθεια 438.
 ἐμπαθής 438.
 ἐμπαιγμὸς 78.
 ἐνανθρώπησις 124. 470.
 ἐνὰς τριαδική 48.
 ἐν ἀνείδεον 56. 58.
 ἐν ἀπλούστατον 90.
 ἐν ἀπόκρυφον 88. 98.
 ἐν ἀρχαίτατον 54.
 ἐν κορυφαῖον 34. 36.
 ἐν κυρίως 36.
 ἐν ὑπερκόσμιον 32. 36. 42. 44. 48.
 50. 52. 56. 58. 60. 62. 64. 68. 70.
 78. 80.
 ἐν ὑπερούσιον 30. 36. 66. 70. 72. 80.
 ἐν ὑπερούσιον ἀπόκρυφον 96.
 ἐν ὑπερούσιον, ἄκτιστον καὶ ἀ-
 πλοῦν 80.
 ἐνέργεια 18. 28. 44. 60. 74. 86. 180.
 182. 194. 288. 342. 384. 404. 412.
 432. 440.
 ἐνέργεια θεία 146. 160. 162. 366.
 ἐνέργεια καρδιακή 14.
 ἐνέργεια πνευματική 98.
 ἐνέργεια προσευχῆς 288.
 ἐνθουσιασμὸς βακχικὸς 178.
 ἐνθύμησις 356.
 ἐνοίκησις Θεοῦ 394.
 ἐνοπτρισμὸς 36.
 ἐνότης 208. 336.
 ἐντολή 198. 200. 206. 208. 212. 214.
 242. 400. 402. 410. 466.
 ἐντρέχεια 342.
 ἔνωσις 54. 58. 68. 78. 80. 88. 112. 114.
 116. 154. 164. 172. 174. 192. 288.
 372. 382. 392. 446. 456. 466.
 ἔνωσις ἔμπυρος 24.

ἔνωσις θεία 12. 14.
 ἔνωσις νοερά 24.
 ἔνωσις πνευματική 182.
 ἔνωσις ὑπὲρ νοῦν 40. 42.
 ἔξις 168. 318. 390.
 ἔξις ἁμαρτίας 282.
 ἔξις ἀπαθῆς 390.
 ἔξομολόγησις 226. 228. 326. 430.
 ἔξουθένημα 252.
 ἔξουσία 216. 254. 474.
 ἐπαγγελία 108.
 ἐπαθλον 222.
 ἐπαρσις 402.
 ἐπίγνωσις 58. 72. 112.
 ἐπίγνωσις ἀληθείας 112.
 ἐπίγνωσις Θεοῦ 146.
 ἐπιείκεια 326.
 ἐπιθυμία 64. 130. 184. 202. 246. 292.
 300. 318. 350. 366. 430. 436.
 ἐπιθυμητικὸν 76. 78.
 ἐπικαρπία 80. 206. 298. 460.
 ἐπιμέλεια 206. 410. 474.
 ἐπίνευσις 334.
 ἐπίνοια 120.
 ἐπίπνοια τοῦ Πνεύματος 100. 112.
 124. 126. 128. 162.
 ἐπιστήμη ἐπιστημῶν 234.
 ἐπισυναγωγή 264.
 ἐποψία μυστική 470.
 ἐργόχειρον 332. 334.
 ἔρως 46. 48. 66. 98. 124. 146. 152.
 178. 184. 336. 390.
 ἔρως ἄληκτος 466.
 ἔρως ἐκστατικὸς 426.
 ἔρως εὐσεβείας 426.
 ἔρως θεῖος 28. 106. 108. 258. 362.
 ἔρωτοληψία 180.
 ἑτερότης 52.
 Εὐάγριος 370.
 εὐαρέστησις 222.
 εὐγένεια 204. 284. 366.
 εὐδοκία 222. 332. 464. 470. 474.
 εὐκληρία 130. 412.
 εὐκρασία 264.
 εὐλάβεια 22. 148. 460.
 εὐλογία 252.

εὐμένεια 94.
 εὐσέβεια 286. 306. 404. 426.
 εὐτέλεια 238.
 εὐφροσύνη 50. 54. 62. 102. 104. 112.
 116. 134. 160. 266. 288. 406.
 εὐχαριστία 252. 430. 454. 466.
 εὐχέρεια 332.
 εὐχή 210. 270. 274. 276. 278. 280.
 282. 288. 308. 316. 354. 384. 386.
 394. 460. 464.
 Εὐχῆται 328.
 ἔφεσις 178. 184. 210. 256. 320. 362.
 Ἐφραὶμ 436.
 ἔχθρα 282.

Z

ζάλη 326.
 ζῆλος 292. 362. 366.
 ζημία 424.
 ζυγὸς Χριστοῦ 224.
 ζωή 46. 214. 216. 220. 262. 292. 324.
 350. 400. 468.
 ζωὴ αἰώνιος 46. 232. 262. 310. 408.
 410. 412. 452. 456.
 ζωὴ ἔμπαθῆς 80.
 ζωὴ κεκρυμμένη 470.
 ζωὴ μακαρία 130.

H

ἡγεμονία 214.
 ἡδονή 16. 28. 140. 206. 266. 282. 306.
 332. 348. 374. 406. 408. 426. 474.
 ἡδονὴ πνευματικὴ 408.
 ἡδυπάθεια 290. 438.
 ἡδυπαθῆς 438.
 Ἡλίας ὁ Ἐκδικος 254. 358. 438.
 ἥλιος δικαιοσύνης 18.
 ἡμερότης 432.
 ἡρεμία 20.
 Ἡσαΐας 32. 464.
 Ἡουχαστῆς 338.
 ἡσυχία 78. 86. 98. 112. 154. 156. 196.
 218. 234. 240. 248. 250. 270. 316.
 332. 336. 338. 344. 384. 386. 404.

426. 432. 438. 466.
 Ἡσύχιος 272. 274. 344. 354. 362.
 372.

Θ

Θαλάσσιος 306.
 θάμβος 236.
 θάνατος 276. 280. 284. 306. 334. 400.
 444. 448. 452. 474.
 θάρρος 172.
 θέλημα 220. 226. 326.
 θέλημα Θεοῦ 28. 236. 240. 254.
 θέλημα ἴδιον 226. 280.
 θέλησις 22. 24. 220. 442.
 θεομμησία 156.
 θεοπτία 408. 470.
 θεοσέβεια 168.
 θεότης τρισυπόστατος 66. 130.
 θεουργία 118. 174.
 θεοῦσθαι 44.
 θέρμη καρδίας 356. 360. 362.
 θεσμοθεσία 200. 232.
 θεώρημα 384.
 θεωρία (Θεοῦ) 38. 98. 116. 144. 154.
 162. 170. 172. 192. 224. 336. 356.
 368. 370. 380. 382. 384. 392. 398.
 410. 434. 444. 466. 470.
 θεωρία κατ' ἐπιβολὴν 380. 382. 396.
 θεωρία κατὰ παραδοχὴν 380. 382.
 396.
 θέωσις 24. 28. 44. 130. 156. 382. 408.
 470.
 θησαυρὸς κεκρυμμένος 468.
 θλίψις 240. 254. 258. 288. 328. 364.
 424.
 θυμηδία 102. 104. 134. 146. 160. 172.
 184. 348.
 θυμικόν 76. 78.
 θυμὸς 64. 288. 318. 426.
 θυσία 364.

I

Ἰακώβ 384.
 Ἰγνάτιος ὁ Ἐανθόπουλος 190. 192.
 ἰδιοπιστία 232.

ἰδιορρυθμία 224.
 Ἰεζεκιήλ 358.
 Ἰερουσαλήμ 366.
 ἰλαρότης 368.
 ἰλασμός 288.
 Ἰσαακ ὁ Σύρος 154. 244. 246. 248.
 250. 252. 254. 260. 280. 288. 290.
 296. 298. 300. 304. 306. 308. 314.
 316. 326. 334. 336. 352. 356. 366.
 378. 386. 418. 420. 424. 430. 432.
 440. 442.
 Ἰσίδωρος 456.
 Ἰσραήλ 140. 166. 214. 378.
 Ἰωάννης Βοστρηνὸς 458.
 Ἰωάννης Δαμασκηνὸς 356. 452.
 Ἰωάννης (εὐαγγελιστῆς) 344. 346.
 348.
 Ἰωάννης, μαθητῆς Βαρσανουφίου,
 310.
 Ἰωβ 146. 448.

K

κακία 130. 166. 248. 274. 280. 366.
 426. 428. 430. 436.
 κίνησις 20.
 καθαρότης 98. 138. 152. 314. 326.
 330. 352. 358. 378. 402. 412. 420.
 436.
 κάθαρσις 182. 216. 250. 324. 422.
 444.
 καιρὸς ἀντιλήψεως 116.
 καιρὸς ἐλλάμψεως 116.
 καιρὸς λαλεῖν 110. 114. 116. 118.
 136.
 καιρὸς μεταλήψεως 116.
 καιρὸς σιγαῖν 108. 110. 114. 116.
 128.
 καιρὸς τρυφᾶν 116.
 Καισαρία 456.
 κακοπάθεια 258. 290.
 κακουχία 298. 304.
 Κάλλιστος Καταφυγιώτης 12.
 Κάλλιστος Ἐανθόπουλος 12.
 Κάλλιστος Ἐανθόπουλος 190. 192
 καλλονή 58. 72. 104.

κάλλος 100. 106. 130. 174. 182. 362.
 374. 392. 408. 410.
 κάλλος θεῖον 100. 426.
 κάλλος προσώπου τοῦ Κυρίου 132.
 κάλλος ὑπέρκalon 52.
 καρδία 376.
 Καρπάθιος 354.
 κατάβασις 158.
 καταλαλιά 248.
 κατάληψις θεία 96.
 κατάνυξις 274. 282. 302. 400. 418.
 κατάπαυσις 50. 110. 126. 128.
 καταφρόνησις 420.
 κατήφεια 326.
 κενοδοξία 274. 386.
 κέρδος 252.
 κηδεμονία 120.
 κίνδυνος 286. 292. 326. 364.
 Κλεώπας 354.
 κληρονομία 80. 160. 212.
 κληρὸς πατρικὸς 468.
 κληρουχία 232.
 Κλίμακος (Ἰωάννης) 222. 224. 226.
 228. 230. 244. 248. 250. 268. 274.
 278. 288. 296. 310. 338. 344. 358.
 376. 390. 396. 398. 412. 422. 426.
 440. 458.
 κοινωνία ἁγία 444. 456. 458.
 κόλασις 258. 276. 334. 450. 452.
 κολυμβήθρα 200. 204. 206.
 κόπος 302. 304.
 κράτος δυναμοποιὸν 24.
 κρίσις 274. 334. 376.
 κριτῆς ἀδικίας 344.
 κρύφιον 84. 86. 94.
 κρυφίότης 86.
 κρυφίότης θεασχικὴ 156.
 κυριότης 26.
 Κωνσταντινούπολις 190.

Λ

λαμπρότης Θεοῦ 42. 360. 372. 410.
 440.
 λατρεία 26. 110. 284.
 λογισμὸς 316. 328. 334. 354. 366.

372. 420. 422. 432.
 λογισμὸς ἔμπαθῆς 328. 366. 436.
 λογισμὸς μάταιος 80.
 λογισμὸς ὑπερηφανίας 330.
 λογιστικὸν 76. 110.
 λογοθέσιον 276.
 Λουκᾶς 146.
 λουτρὸν ἀναγεννήσεως 452.
 λουτρὸν παλιγγενεσίας 412.
 λύπη 192. 288. 330. 332. 374. 418.
 422. 428.
 λυσιτέλεια 198.
 λύτρωσις 288.

Μ

Μακάριος 326. 328. 454. 460. 464.
 μακαρισμὸς 176. 314. 420.
 μακαριότης 228.
 μακροθυμία 78. 124. 240. 254. 400.
 440.
 μανία 440.
 μάννα 166. 168.
 μάννα πνευματικόν, τὸ, 140.
 Μάξιμος 154. 156. 306. 312. 318.
 332. 334. 362. 372. 374. 380. 382.
 388. 392. 396. 436.
 Μάξιμος ὁ Κausακαλυβίτης 190.
 Μαρία, ἀδελφὴ Λαζάρου, 412.
 Μάρκος (Ἐρημίτης) 364. 366. 434.
 Μάρκος, συνασκητῆς Καλλίστου,
 190.
 Μάρκος (εὐαγγελιστῆς) 208.
 μεγαλοπρέπεια 284. 426.
 μεγαλωσύνη 184.
 μέθεξις 152. 352. 394. 466.
 μέθη 158. 440. 444.
 μέθη πνευματικὴ 444.
 μελιχιότης 178.
 μελέτη 332.
 μελέτη θανάτου 274.
 μέριμνα 288. 330. 344.
 Μεσονυκτικὸν 276. 278.
 μετάληψις 456.
 μετάνοια 166. 206. 326. 330. 370.
 418. 420. 466.

μεταστοιχείωσις 446.
 μετεωρισμός 146. 260. 350.
 μισθαρνία 468.
 μίσος 300.
 μνήμη 434.
 μνήμη θανάτου 292.
 μνήμη Θεοῦ 292. 300. 360. 406. 438.
 442.
 μνήμη Θεοῦ ἀδιάλειπτος 352.
 μνήμη Ἰησοῦ 276. 360. 404.
 μνήμη κρίσεως 274.
 μνήμη Κυρίου 332. 340. 364.
 μνησικακία 426.
 μολυσμός 274.
 μοχθηρία 360.
 μυστήριον 24. 90. 108. 112. 152. 156.
 158. 168. 182. 204. 236. 244. 246.
 250. 290. 308. 314. 382. 384. 446.
 448. 452. 456. 460. 462.
 Μωσῆς 110. 120. 132. 182. 194. 204.
 450.

N

Νεῖλος 272. 290. 378. 390. 394. 396.
 398. 412. 436. 456.
 νέκρωσις 332. 418.
 νηστεία 290. 298. 300. 438.
 νηφαλιότης 274.
 νῆψις 274. 292. 334. 338. 362. 470.
 Νικηφόρος 264.
 νοερότης 168.
 νόημα 372.
 νόησις 372. 374.
 νόμος Θεοῦ 34. 46.
 νουθεσία 124.
 νοῦς 374. 376.
 νοῦς καθαρὸς 376.

Ξ

Ξανθόπουλοι (Κάλλιστος-Ἰγνά-
 τιος) 190.

O

ὀδύνη 310. 332.

οἷσις 142. 232. 236. 244. 308. 324.
 380. 430.
 οἰκονομία 124. 352. 470.
 οἰκονομία ἔνσαρκος 158. 244.
 ὀλισθημα 418.
 ὀλισθος 418.
 ὀμοβουλία 232.
 ὀμοιότης 54. 410.
 ὀμοίωσις Θεοῦ 36. 42. 52. 66. 242.
 392. 432. 440. 466.
 ὀμολόγησις πλημμελημάτων 282.
 ὀμολογία (Πέτρου) 348.
 ὄνειδος 252.
 ὄξυδέρκεια 292.
 ὄργη 210. 430.
 Ὅρος Ἅγιον 190.
 οὐσία 28. 44. 180. 388.

Π

πάθος 26. 28. 34. 40. 50. 78. 80. 92.
 164. 170. 194. 206. 208. 212. 236.
 274. 278. 280. 282. 292. 298. 300.
 318. 352. 356. 360. 374. 376. 396.
 398. 424. 434. 436. 446.
 πάθος σωτήριον 456.
 παιδεία 12. 146. 254. 308.
 Παλαιολόγοι 190.
 παλιγγενεσία 412.
 πανδαισία πνευματική 470.
 πανουργία 418.
 παράδασις 322.
 Παράδεισος 418. 420. 470.
 παραδοξοποιία 468.
 παράδοσις ἐκκλησιαστική 280.
 παρακαταθήκη 468.
 παράκλησις 26. 146. 326. 404.
 Παράκλητος 218. 244. 316.
 παρακοή 322.
 παραμυθία 212.
 παραφροσύνη 236.
 παραφυλακή 252. 280. 314. 336.
 παραχώρησις 426. 428. 430.
 παραχώρησις παιδευτική 428. 430.
 παρηγοσία 256. 344.
 Πάσχα 296.

πατροσύνη 124.
 Παῦλος 136. 192. 202. 214. 222. 228.
 238. 244. 246. 252. 254. 286. 290.
 306. 308. 310. 320. 324. 326. 336.
 342. 344. 346. 362. 368. 400. 408.
 412. 424. 438. 446. 450. 462. 464.
 472.
 πειρασμός 240. 252. 254. 256. 258.
 294. 328. 422.
 πένθος 274. 370. 412. 420.
 πεποίθησις 172.
 περίληψις 84.
 περινοία 124.
 περισπασμός 246. 260.
 περπερότης 238.
 Πέτρος 202. 214. 344. 346. 348. 400.
 Πέτρος Δαμασκηνός 260.
 πηγὴ θεία 210.
 πίστις 24. 30. 80. 138. 144. 146. 156.
 162. 176. 206. 208. 210. 216. 220.
 226. 238. 240. 242. 244. 246. 258.
 260. 262. 272. 306. 312. 318. 320.
 334. 376. 380. 386. 400. 418. 432.
 440. 442. 452. 456. 464. 466.
 πλάνη 26. 164. 224. 366. 368. 382.
 398. 400. 402. 406.
 πλημμέλημα 282. 330. 456.
 πνεῦμα ἀληθείας 406.
 πνεῦμα πλάνης 406.
 πόθος 174. 180. 184. 356. 358. 362.
 410. 426. 448. 456. 466.
 πόθος θεῖος 442.
 ποιότης προσευχῆς 288. 290.
 πολιτεία ἀγγελικὴ 470.
 πολιτεία (κατὰ Θεόν) 216. 220. 244.
 250.
 πολιτεία κατὰ Χριστὸν 230. 238.
 πολιτεία μοναδικὴ 234.
 πολυλογία 386.
 πονηρία 142. 254.
 πορνεία 222. 300. 306. 330.
 πρακτικὴ 298.
 πρᾶξις 192. 224. 336. 380. 396. 466.
 πραότης 292. 326. 400.
 προαίρεσις 84. 226. 296. 298. 318.
 442.

πρόθεσις 226. 458.
 προθυμία 312.
 προκοπή 154. 288. 326. 334. 336.
 366.
 προμήθεια 124.
 πρόνοια 24. 88. 126. 178. 288. 376.
 382.
 προόρασις 228.
 προσευχὴ 74. 76. 78. 98. 170. 190.
 192. 194. 230. 242. 244. 250. 264.
 266. 268. 270. 272. 274. 276. 278.
 280. 284. 286. 288. 290. 302. 314.
 316. 332. 334. 336. 338. 344. 346.
 348. 352. 354. 358. 360. 362. 378.
 384. 386. 390. 394. 396. 398. 400.
 412. 438. 466. 470.
 προσευχὴ ἀδιάλειπτος 288.
 προσευχὴ καθαρὰ καρδιακὴ 276.
 280. 312. 314. 338. 354. 356. 358.
 360. 362. 370. 372. 386. 388. 406.
 προσευχὴ ἀληθῆς 396. 398.
 προσευχὴ πνευματικὴ 290.
 προσκύνησις 110. 474.
 πρόσληψις 244.
 προσοχή 266. 272. 274. 278. 336.
 338. 424. 438. 466.
 προσπάθεια 80. 438.
 προσπαθῆς 438.
 πρόσωπον Θεοῦ 22.
 πρωτόνοια 276.
 πρωτόπλαστος 216.

Ρ

ῥαθυμία 58. 198. 236. 292. 424. 472.
 474.
 ῥάπισμα 78.
 ῥαστώνη 80.
 ῥεμβασμός 266. 272. 334.
 ῥώμη ἢ Νέα 192.

Σ

σαββατισμός 118.
 Σαβέλλιος 26.
 σατανᾶς 76. 404.

Σερβία 190.
 σιγᾶν 116.
 σιγή 78. 86. 114. 116.
 σιγή νοερά 12.
 Σιών 106.
 σιωπή 78. 82. 84. 98. 100. 110. 112.
 118. 162. 248. 250. 316. 438.
 Σκήτη Μαγουλά Ἁγίου Ὁρους
 190.
 σκοτία 462.
 σκοτομήνη 206. 322. 410.
 Σολομών 114. 128. 136. 148.
 σοφία 24. 32. 102. 136. 138. 144. 146.
 148. 156. 158. 160. 172. 180. 260.
 282. 284. 306. 318. 346. 380. 424.
 σοφία κόσμου 224.
 σοφία πνευματική 116.
 σοφία ὑπέροστος 122.
 σπουδή 198. 474.
 στάσις 20.
 σταυρός 76. 78. 214. 274. 458.
 στενοχωρία 364.
 Στέφανος (πρωτομάρτυς) 194. 204.
 στέφανος ζωῆς 258.
 στιλβότης 238.
 στοργή 56.
 συγκατάβασις 306.
 σύγχυσις 50.
 Συμεὼν ὁ Θεσσαλονίκης 190.
 Συμεὼν ὁ Μεταφραστὴς 258.
 συμμορία δαιμονική 26.
 σύμπνοια 32.
 συνάφεια 446.
 σύνεσις 278. 284. 328. 434.
 συνήθεια 434.
 σύνθεσις 40.
 συντριβή 370.
 σφράγισμα 468.
 σωτηρία 148. 214. 234. 238. 286. 342.
 400. 430. 432. 468.
 σωφροσύνη 76. 242. 288. 292. 300.
 328.

Τ

ταλαιπωρία 258.

ταπεινός 308.
 ταπεινότης 144. 330.
 ταπεινοφροσύνη 370.
 ταπεινόφρων, -ες 308.
 ταπεινώσις 144. 216. 228. 230. 232.
 252. 256. 274. 282. 302. 304. 308.
 324. 326. 330. 352. 368. 380. 386.
 400. 402. 428. 430. 440.
 ταπεινώσις καρδιακή 166.
 τελειότης 50. 234. 316. 324. 330. 428.
 432. 436. 438. 440.
 τελείωσις 216. 280. 334.
 ταραχή 432.
 τερπασύνη 104.
 τέρψις 104. 134.
 τηλαύγεια 92. 98.
 τήρησις (ἐντολῶν) 232.
 τιμή 284. 304. 472. 474.
 τιμωρία 452.
 τρεπτότης 74.
 τροπή 326.
 τρυφή 104. 120. 130. 138. 232. 244.
 256. 300. 420.
 τρυφή θεία 50. 106.
 τρυφή πνευματική 158.
 τύφος 430.

Υ

ὕδωρ ἀλλόμενον 468.
 υἱοθεσία 28. 212. 440. 468. 470.
 υἱοθεσία πνευματική 28. 366.
 ὑπακοή 220. 224. 228. 230. 232. 238.
 240.
 ὑπερηφανία 232. 308. 330.
 ὑπερήφανος 308.
 ὑπερουσιότης 12.
 ὑπερουσιότης 162.
 ὑπεροψία 114.
 ὑπόκρισις 426.
 ὑπομονή 162. 240. 254. 258.
 ὑπωπιασμός 306. 306.
 ὑπόστασις 244.
 ὑποταγή 220. 222. 226. 230. 232.
 234. 292. 304.
 ὑψηλοφροσύνη 228.

Φ

φαιδρότης 92. 206.
 φαντασία 22. 24. 26. 62. 164. 274.
 292. 338. 342. 366. 370. 372. 374.
 378. 380. 382. 386. 388. 390. 394.
 398. 436.
 φαντασία ἀπρεπής 368. 370.
 φαντασία εὐπρεπής 368. 370.
 Φαραὼ 110. 166.
 φενακισμὸς 196.
 φθόνος 130.
 φθορὰ 232.
 φιλανθρωπία 318. 320. 412.
 φιλαργυρία 76.
 φιλαυτία 320.
 φιληδονία 76. 78.
 Φιλήμων 314.
 φιλονεικεῖν 228.
 φιλονεικία 228.
 φιλοδοξία 76. 78.
 Φιλόθεος 394.
 Φιλοθέου Μονὴ Ἁγ. Ὁρους 190.
 φιλοσοφία 156. 332.
 φλυαρία 64.
 φόβος 292. 384. 410. 418. 420. 422.
 428. 456. 474.
 φόβος ἀγνὸς 262.
 φόβος θεῖος 362.
 φόβος Θεοῦ (κατὰ Θεὸν) 258. 260.
 262. 430.
 φόβος Κυρίου 260.
 φόβος τέλειος 258. 260.
 φρίκη 236.
 φρόνημα 220. 274.
 φρόνημα αὐτάρεσκον 224.
 φρόνημα σαρκὸς 80.
 φροντὶς 248. 434.
 φύσις θεία 456.
 φῶς 288. 292. 324. 402. 468.
 φῶς ἀπρόσιτον 122. 408.
 φῶς γνώσεως 126. 154.
 φῶς θεῖον 24. 192. 194. 242. 250.
 368. 374. 428.
 φῶς ζωῆς 324. 462.
 φῶς κόσμου 462.
 φῶς νοερὸν 24. 134.
 φῶς (ὁ Χριστὸς) 220.

φῶς πνευματικὸν 140.
 φῶς πονηροῦ 368.
 φῶς προσώπου Κυρίου 116. 464.
 φῶς τοῦ κόσμου 324.
 φῶς τοῦ νοῦ 344.
 φῶτα θεουργικὰ 154.
 φωτισμὸς 22. 110. 154. 216. 288. 322.
 324. 352. 360. 364. 366. 368. 382.
 386. 444. 460. 462.
 φωτισμὸς ἀληθινὸς 368.
 φωτισμὸς νοερὸς 92. 98.
 φωτισμὸς ψευδῆς 368.
 φωτοβολία 98.
 φωτοφάνεια 38. 156.
 φωτοχυσία 108. 408.

Χ

χαρὰ 24. 98. 102. 118. 120. 134. 138.
 140. 172. 258. 266. 292. 292. 328.
 344. 368. 400. 402. 406. 422. 432.
 442. 444.
 χαρὰ πνευματικὴ 134.
 χάρις 202. 206. 208. 212. 242. 272.
 312. 314. 322.
 χάρισμα 54. 60. 134. 202. 208. 252.
 256. 288. 308. 312. 320. 384. 418.
 468.
 χαυνότης 248. 252. 300.
 χειραγωγία 96.
 χρηστότης 44. 102. 124. 360. 400.
 406. 412. 428. 442.
 Χριστιανός, οἱ 228. 242. 254. 558.
 460. 468.
 Χρυσορρήμων 448.
 Χρυσόστομος 308. 338. 354.

Ψ

ψαλμωδία 230. 278. 282. 302. 332.
 386.
 ψεῦδος 26. 28. 368.
 ψυχὴ καθαρὰ 376.
 ψυχὴ τελεία 376.

Ω

ὠρ 110.
 ὠφέλεια 198. 270. 344. 448. 460.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
Α. ΚΑΛΛΙΣΤΟΣ ΚΑΤΑΦΥΓΙΩΤΗΣ	
ΠΕΡΙ ΘΕΙΑΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΚΑΙ ΒΙΟΥ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΥ	16-185
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7-11
ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	12-185
ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ	12-15
Β. ΚΑΛΛΙΣΤΟΣ ΚΑΙ ΙΓΝΑΤΙΟΣ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΙ	
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ	187
ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ	190
ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	196-475
α. Περί τε ἀγωγῆς καὶ πολιτείας καὶ διαίτης αὐτῶν καὶ περὶ τοῦ ὄσων καὶ ἡλίκων ἀγαθῶν πρόξενος ἢ ἡσυχία καθίσταται τοῖς λόγῳ μειουῖσιν αὐτὴν· διακέκριται δὲ ἡ παροῦσα τοῦ λόγου πραγματεία ἐν κεφαλαίοις ἑκατόν, τὸ δὲ τοῦ λόγου Προοίμιον, ὅπερ καὶ πρώτου κεφαλαίου ἀριθμὸν κέκτηται, ἐστὶ περὶ τῆς δι' ἀγίου Πνεύματος τοῖς πιστοῖς ἐν-παρχούσης θείας καὶ ὑπερφυοῦς δωρεᾶς τε καὶ χάριτος.	196
β. Ὅτι χάριν ἐπερωτήσεώς τινος ἀδελφοῦ καὶ κατὰ τὸν ἐκείνου σκοπὸν, ναὶ μὴν καὶ τηρήσεως ἐντολῆς πατρικῆς, οὕτως ἡ παροῦσα ἐξηπλώθη τοῦ λόγου ὑπόθεσις.	198
γ. Ὅτι παντὸς πράγματος ὁ σκοπὸς προηγεῖται· καὶ ὁ σκοπὸς τοίνυν τῆς παρούσης πραγματείας, τὸ μαθεῖν τίς ὁ θεμέλιος.	200
δ. Ὅτι πάσης κατὰ Θεὸν πραγματείας ἀρχή, τὸ κατὰ τὰς ἐντολάς τοῦ Σωτῆρος πολιτεύεσθαι, τέλος δὲ τὸ ἐπανελθεῖν πρὸς τὴν ἀρχῆθεν δωρηθεῖσαν ἡμῖν διὰ τοῦ θεοῦ Βαπτίσματος τελείαν χάριν τοῦ παναγίου καὶ ζωαρχικοῦ Πνεύματος.	200
ε. Περί τοῦ τίς ἡ χάρις καὶ πῶς ἂν γένοιτο ἡμῖν ταύτης ἐπιτυχεῖν. Καὶ τίνα τὰ ταύτην θολοῦντα καὶ τίνα αὐθις τὰ αὐτὴν ἀνακαθαίροντα.	202

- ζ'. "Οτι ἐν μὲν τῷ ἁγίῳ Βαπτίσματι δωρεὰν τὴν θείαν χάριν δι' αὐτῆς δεχόμεθα, ταύτην δὲ τοῖς πάθεσι συγκαλύψαντες, αὐθις τῇ τῶν ἐντολῶν ἐκπληρώσει ταύτην ἀνακαθαίρομεν. 206
- ζ'. "Οτι δεῖ τὸν κατὰ Θεὸν πολιτευόμενον πάσας τὰς ἐντολὰς μετιέναι, τὸ δὲ πλεῖστον μέρος τῆς ἐργασίας ἀπονέμειν πως ταῖς τῶν ἄλλων πρώταις καὶ οἶον γενικωτέραις. 208
- η'. "Οτι ἀρχὴ πάσης θεοφιλοῦς ἐργασίας ἢ μετὰ πίστεως ἐπίκλησις τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ μετ' αὐτῆς, ἢ ἐξ αὐτῆς ἀνατέλλουσα εἰρήνη καὶ ἀγάπη. 210
- θ'. "Οτι δι' ἑκάστου τούτων, καὶ ὁμοῦ τῶν τριῶν, ἢ πάντων τῶν ἀγαθῶν σωρεία ἐπιδαψιλεύεται ἡμῖν. 210
- ι'. "Οτι καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τῷ καιρῷ τοῦ σωτηρίου πάθους ταῦτα τοῖς μαθηταῖς οἶόν τινας ἐξηγητίους ἐντολὰς καὶ κληρον ἔνθεον κατέλιπε τοῖς ἰδίοις, ὡσαύτως καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν. 212
- ια'. "Οτι ἐν τούτοις τοῖς τρισὶ συνεξύφονται πᾶσαι αἱ ἀρεταί. 216
- ιβ'. "Οτι καὶ ἡ διὰ Θεοῦ Πατρὸς πρὸς πιστοὺς τοῦ ἁγίου Πνεύματος δωρεὰ καὶ ἐπέλευσις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ ὀνόματι ἐπιδραβεύεται. 216
- ιγ'. "Οτι εἰκότως τοῖς ἁγίοις ἡμῶν διώριστα Πατράσι καὶ μετὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῖς ἁγίου Πνεύματος προσεύχεσθαι ἡμᾶς εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ παρ' αὐτοῦ ζητεῖν τὸ ἔλεος. 218
- ιδ'. "Οτι δεῖ τὸν ἀπταιστως βαδίζειν ἐθέλοντα τὸν κατὰ Κύριον δρόμον τῆς ἡσυχίας, πρὸ πάντων ἐκλέξασθαι μετὰ τῆς καθόλου ἀποταγῆς καὶ ὑποταγῆν τελείαν. 220
- ιε'. Τίνα τὰ τῆς ἀληθοῦς ὑποταγῆς σημεῖα, ἃ κατέχων ὁ τῷ ὄντι ὑπήκοος, εἶη ἂν ἀπταιστως ὑποτασσόμενος. 226
1. "Οτι σὺν τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει δεῖ ἐπιμελεῖσθαι πλήρη εἶναι καὶ τῶν καλῶν ἔργων τὸν γνησίως ἐθέλοντα ἡσυχάσαι καὶ κατὰ Θεόν, καὶ ὅτι ἡ πίστις διπλῆ· καὶ ὅτι μετὰ ταύτης χρὴ εἶναι τὸν ἡσυχάζοντα εἰρηνικόν, ἀπερίσπαστον, ἀμέριμνον, ἥτοι ἀφρόντιστον, σιωπηλόν, ἡσυχον, εὐχάριστον ἐν παντί, ἐπιγνώμονά τε τῆς ἰδίας ἀσθενείας, καὶ γενναίως φέρειν τοὺς πειρασμούς, καὶ πρὸς Θεὸν ἐλπίζειν καὶ παρ' αὐτοῦ τὸ συμφέρον ἐκδέχεσθαι. 240
  2. "Οτι ἡ πίστις διπλῆ. 242
  3. "Οτι δεῖ εἰρηνικὸν ὑπάρχειν σε. 246
  4. "Οτι δεῖ ἀπερίσπαστον εἶναί σε. 246

5. "Οτι δεῖ ἀμέριμνον καὶ ἀφρόνιστον ὑπάρχειν σε. 246
6. "Οτι δεῖ σιωπηλὸν εἶναί σε. 248
7. "Οτι δεῖ ἡσυχον εἶναί σε. 250
8. "Οτι δεῖ ἐν παντὶ εὐχαριστεῖν. 252
9. "Οτι δεῖ γινώσκειν τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν. 252
10. "Οτι δεῖ γενναίως φέρειν τοὺς πειρασμούς. 252
- ιζ'. "Οτι δεῖ πρὸς Θεὸν ἐλπίζειν καὶ παρ' αὐτοῦ τὸ συμφέρον ἐκδέχασθαι. 256
- ιζ'. Περὶ φόβου Θεοῦ, ὅτι διπλοῦς· ὁ μὲν τῶν ἀρχαρίων, ὁ δὲ τῶν τελείων. 258
- α. Περὶ τοῦ πρώτου φόβου, οἷος τῶν ἀρχαρίων. 260
- β. Περὶ τοῦ δευτέρου καὶ τελείου θείου φόβου. 260
- ιη'. "Οτι χάριν τῶν ἐντολῶν καὶ τῆς κατ' αὐτάς πίστεως τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καιροῦ καλοῦντος, ὀφείλομεν μηδ' ὑπὲρ τῆς ζωῆς ἡμῶν φείσασθαι. 262
- ιβ'. Μέθοδος φυσικὴ περὶ τῆς ἔνδον καρδίας δι' εἰσπνοῆς ῥινὸς εἰσοδοεξόδου καὶ τῆς μετ' αὐτῆς ἐνεργουμένης παρ' ἡμῶν προσευχῆς, ἣτις ἐστὶ, τὸ «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱέ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με»· συντείνει δέ πως ἡ τοιαύτη μέθοδος καὶ πρὸς τὴν τῆς διανοίας ἐπισυναγωγὴν. 264
- κ'. Περὶ τῆς δι' εἰσπνοῆς ῥινὸς φυσικῆς μεθόδου καὶ τῆς σὺν αὐτῇ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπικλήσεως. 266
- κα'. "Οτι καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος, ὡς καὶ ἕτεροι τῶν πάλαι ἁγίων Πατέρων, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν προσεύχεσθαι διορίζεται καὶ ἔνδον καρδίας· καὶ ταύτην φησὶ προσευχήν, τό, «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱέ τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με». 268
- κβ'. "Ἐτι περὶ τῆς δι' εἰσπνοῆς ῥινὸς μετὰ προσοχῆς ἔνδον καρδίας μνήμης τοῦ Ἰησοῦ. 268
- κγ'. "Οτι δεῖ τὸν νοερῶς νήφειν ἐθέλοντα, καὶ μᾶλλον τὸν ἀρχάριον, καθῆσθαι, κατὰ γε τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς, ἐν ἡσυχῳ καὶ ἀφεγγεῖ οἰκίσκῳ, διὰ τὸ οὕτω τὸν τε νοῦν καὶ τὴν διάνοιάν πως ἀπὸ μέρους συνάγεσθαι φυσικῶς. 270
- κδ'. "Οτι πρό γε πάντων διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς τοῦ ἁγίου αὐτοῦ ὀνόματος μετὰ πίστεως ἐν καρδίᾳ ἐπικλήσεως τὸ ἀρρέμβαστον τῷ νοῖ ἐπιχορηγεῖται· συνεργεῖ δέ πως καὶ ἡ ἐν καρδίᾳ δι' εἰσπνοῆς ῥινὸς φυσικὴ μέθοδος καὶ ἡ ἐν ἡσυχῳ καὶ ἀφεγγεῖ χώρῳ καθέδρα, καὶ τὰ παρόμοια. 272
- κε'. "Οπως δεῖ διέρχεσθαι τὸ ἀπὸ τῆς ἐσπέρας ἕως τοῦ ὄρθρου διὰ-

- στημα τὸν ἡσυχάζοντα· καὶ ἀρχὴ τῆς κατὰ πλάτος διδασκαλίας. 272
- κς. Ὅπως δεῖ τὸν κατὰ τὸν ὄρθρον διέρχεσθαι καιρόν, ἄχρι καὶ τῆς πρωΐας. 276
- κς. Ὅπως δεῖ πολιτεύεσθαι ἀπὸ τῆς πρωΐας ἕως τοῦ ἀρίστου. 278
- κη. Περὶ παραφυλακῆς ἀπὸ τῆς ἀργίας, καὶ ὅτι ἀναγκαῖον τηρεῖν τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν καὶ τὸν ἡσυχάζοντα. 280
- κθ. Ἐπι περὶ προσευχῆς, καὶ ὅτι δεῖ προσεύχεσθαι ἀεί. 284
- λ. Περὶ τῆς σωματικῆς διαίτητος· οἷως πῶς δεῖ τρέφεσθαι τὸν ἡσυχάζοντα. 290
- λα. Ὅπως δεῖ κατὰ δευτέραν καὶ τετάρτην καὶ ἕκτην τρέφεσθαι τὸν ἀγωνιζόμενον. 294
- לב. Ὅπως δεῖ τρέφεσθαι κατὰ Τρίτην καὶ Πέμπτην. 294
- λγ. Ὅπως δεῖ τρέφεσθαι κατὰ Σάββατον καὶ περὶ ἀγρυπνιῶν, καὶ ὅπως δεῖ ἐσθίειν κατὰ τὸν καιρὸν αὐτῶν. 298
- λδ. Ὅπως χρὴ ἐσθίειν κατὰ τὰς Κυριακάς, καὶ περὶ ἑτέρων τινῶν πρὸς δὲ καὶ κόπου καὶ ταπεινώσεως. 302
- λε. Ὅπως δεῖ διαιτᾶσθαι καὶ πολιτεύεσθαι κατὰ τὰς ἀγίας εσσαρακοστάς, καὶ μᾶλλον κατὰ τὴν Μεγάλην. 304
- λς. Περὶ διακρίσεως, ὡς ἐν μέρει, καὶ ὅτι τῇ ἐμμέτρῳ ἐργασίᾳ τιμὴ οὐκ ἔστι· καὶ περὶ ὑποταγῆς. 304
- λς. Ὅπως δεῖ τὸν ἀγωνιζόμενον διέρχεσθαι τὸ μετὰ τὸ γεῦμα ἄχρι δύσεως ἡλίου διάστημα· καὶ ὃ δεῖ πιστεύειν, κατὰ τὸν κόπον καὶ τὸ μέτρον τῆς ἐργασίας ἡμῶν, τὴν τῶν θείων χαρισμάτων διανομὴν ἐπιδίδοσθαι ἡμῖν. 308
- λη. Ὅτι μείζων πάσης ἐργασίας, ἡ καθαρὰ προσευχή ἐστίν. 312
- λθ. Περὶ τῆς κατὰ τὸ νυχθήμερον ποσότητος τῶν γονυκλισιῶν. 316
- μ. Ὅτι οὐ μόνον, ὡς προεῖρηται, κατὰ τὸν ἀγῶνα καὶ τὸ ἔτρον τῆς ἡμῶν ἐργασίας, ἡ τῶν θείων διανομὴ ἐπιχορηγεῖται, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἔξιν καὶ ἐπιτηδειότητα καὶ τὴν πίστιν καὶ τὴν προσοῦσαν ἡμῖν διάθεσιν φυσικὴν. 318
- μα. Περὶ τῆς καθόλου καὶ τελειοτάτης διακρίσεως, καὶ τίς ὁ παρὰ φύσιν καὶ σαρκικῶς ζῶν, καὶ τίς ὁ κατὰ φύσιν καὶ ψυχικῶς, καὶ τίς ὁ ὑπὲρ φύσιν καὶ πνευματικῶς πολιτευόμενος. 320
- μβ. Ἐπι περὶ διακρίσεως, ὡς ἐν παραδείγματι. 322
- μγ. Περὶ τροπῆς καὶ ἀλλοιώσεως τῆς πρὸς ἕκαστον, καὶ τοῦ ὑπερέχοντος κλέους τῆς ταπεινώσεως. 324
- μδ. Περὶ μετανοίας, καθαρότητος καὶ τελειότητος. 330
- με. Περὶ τῶν πέντε ἐργασιῶν τῆς πρώτης καὶ οἷον εἰσαγωγικῆς ἡσυχ-

- χίας τῶν ἀρχαρίων ἤγουν προσευχῆς, ψαλμωδίας, ἀναγνώσεως, μελέτης καὶ ἐργοχείρου. 332
- μζ'. Ὅθεν ἀρχεσθαι δεῖ τοὺς ἐθέλοντας κατὰ λόγον ἡσυχάσαι, καὶ τίς ἡ ἀρχή καὶ ἡ αὐξησις καὶ ἡ προκοπή καὶ ἡ τελείωσις. 334
- μζ'. Περὶ τάξεως ἡσυχίας ἀρχαρίων. 336
- μη'. Περὶ τῆς διὰ προσοχῆς καὶ νήψεως προσευχῆς καρδιακῆς, καὶ τῆς ἐργασίας αὐτῆς. 338
- μθ'. Ὅπως τὴν προσευχὴν οἱ θεῖοι Πατέρες παρέδωσαν λέγειν ἡμᾶς, καὶ ὅτι διαφόρως, καὶ τίς ἡ προσευχή. 338
- ν'. Ἐτι, ὅτι οὐ μόνον παρὰ τῶν εἰρημένων ἀγίων Πατέρων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτῶν τῶν κορυφαίων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου καὶ Ἰωάννου εὔρηται μεμυσταγωγημένα πως ἐν Πνεύματι τὰ τῆς ἱερᾶς καὶ θεοποιουῦ προσευχῆς ῥήματα. 344
- να'. Ὅτι ἔξεστι καὶ τοῖς ἀρχαρίοις ποτέ μὲν ὅλοις τῆς προσευχῆς ῥήμασι, ποτέ δέ ἐν μέρει ταύτης προσεύχεσθαι, ἔνδον μὲν τοι τῆς καρδίας καὶ αἰεί, καὶ περὶ τοῦ μὴ μεταλλάσσειν συνεχῶς τὰ ῥήματα. 350
- νβ'. Ὅτι ὁ καρπὸς ἔνδον καρδίας προσεύχεσθαι καὶ χρόνου ακροῦ δεῖται καὶ ἀγῶνος καὶ βίας. Καὶ ἀπλῶς πᾶν ἀγαθὸν διὰ πολλοῦ μόχθου καὶ καιροῦ κατορθοῦται. 352
- νγ'. προσευχῆς καρδιακῆς μὴ καθαρᾶς, καὶ ὅπως ἔρχεταιί τις εἰς τὴν καθαρὰν καὶ ἀρρέμβαστον προσευχήν. 354
- νδ'. Περὶ τῆς ἀρρεμβάστου καὶ καθαρᾶς καρδιακῆς προσευχῆς καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς τικτομένης θέρμης. 356
- νε'. Ὅτι καὶ ἡ θέρμη διαφόρως ἔχει τὴν γένεσιν, καὶ κυριωτέρα δέ ἡ ἐκ τῆς καθαρᾶς καρδιακῆς προσευχῆς. 358
- νς'. Τί τὸ προσεχῶς ἔργον τῆς καρδιακῆς θέρμης. 360
- νζ'. Περὶ τοῦ ἐκ τῆς θέρμης, προσοχῆς τε καὶ προσευχῆς τικτομένου πόθου καὶ ἔρωτος. 362
- νη'. Περὶ δακρύων καρδιακῶν καὶ ἔτι περὶ θείου πόθου καὶ ἔρωτος. 362
- νθ'. Παραίνεσις περὶ τοῦ μὴ ζητεῖν τὰ ὑπὲρ τὸ μέτρον καὶ ἔτι περὶ τῆς ἐν καρδίᾳ διηνεκοῦς μνήμης τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προτροπή. 364
- ξ'. Περὶ θερμοῦ ζήλου καὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐμφανείας θείας καὶ τοῦ τῆς χάριτος ἐνυποστάτου φωτισμοῦ. 364
- ξα'. Περὶ ἐνεργείας θείας καὶ ἐναντίας. 366
- ξβ'. Περὶ διδασκάλου πεφωτισμένου καὶ ἀπλανοῦς. 368

ξγ'. Περὶ φωτισμοῦ ἀληθινοῦ καὶ ψευδοῦς· ἤγουν φωτὸς θείου καὶ πονηροῦ.	368
ξδ'. Περὶ φαντασίας ἀπρεποῦς τε καὶ εὐπρεποῦς καὶ ὅπως χρῆ μετιέναι αὐτάς.	368
ξε'. "Ὅτι οὐ μόνον ἡ ἀπρεπὴς φαντασία, ἀλλὰ καὶ ἡ εὐπρεπὴς ἀπόβλητος τοῖς Ἀγίοις εἰς τὴν καθαρὰν προσευχὴν καὶ εἰς τὴν ἀπλὴν καὶ ἐνιαίαν ἐργασίαν τοῦ νοός.	370
ξς'. Περὶ νοός, ψυχῆς καὶ καρδίας καθαρῶν καὶ τελείων.	374
Περὶ νοός καθαροῦ.	374
Περὶ ψυχῆς καθαράς	376
Περὶ καρδίας καθαράς.	376
Περὶ τελείου νοός.	376
Περὶ ψυχῆς τελείας.	376
Περὶ καρδίας τελείας.	376
Περὶ νοῦ καθαροῦ.	376
ξζ'. "Ὅπως οἱ προφῆται ἐφαντάζοντο.	378
ξη'. "Ἐτι περὶ φαντασιῶν καὶ πολλῶν καὶ ποικίλων θεωριῶν.	380
ξθ'. Περὶ τῶν τῆς ψυχῆς πέντε δυνάμεων· ὁμοίως δὲ καὶ περὶ φαντασιῶν οἰκείων τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ νοῦ, καὶ ὅτι δεῖ ὀλικῶς φεύγειν τὴν φαντασίαν καὶ τοὺς σχηματισμοὺς καὶ τὰς ἐκτυπώσεις καὶ τὰς μορφώσεις ἐν τῇ καθαρᾷ προσευχῇ καὶ τῇ ἀπλῇ καὶ ἐνιαίᾳ τοῦ νοῦ ἐργασίᾳ.	386
ο'. "Ἐτι περὶ νοός.	390
οα'. "Ἐτι περὶ καθαράς προσευχῆς.	394
οβ'. "Ὅτι ἄλλο ἀπάθεια νοός, καὶ ἕτερον προσευχὴ ἀληθῆς, ὃ καὶ μείζον.	396
ογ'. "Ἐτι περὶ φαντασιῶν καὶ ἐκτυπωμάτων τοῦ νοῦ καὶ τῶν τῆς πλάνης καὶ τῆς ἀληθείας σημείων· τίνα τὰ τῆς πλάνης σημεία.	398
οδ'. Περὶ παρακλήσεως θείας καὶ ἐπιπλάστου.	404
οε'. Περὶ ἡδονῆς θείας, τῆς ἐκ τῆς καρδίας πηγαζομένης.	406
ος'. "Ὅτι ἡ πνευματικὴ αὕτη ἡδονή, καὶ πολὺσημὸς ἐστὶ καὶ ἀνώνυμος.	408
οζ'. "Ἐτι δεῖ κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην προῖον εἶναι τὴν καρδίαν τὸν βουλόμενον ἠκριβωμένως ἡσυχάσαι.	412
οη'. "Ὅπως ἂν κατορθωθείη ἡμῖν ἡ πραότης, καὶ περὶ τοῦ τῆς ψυχῆς τριμεροῦς, θυμικοῦ, ἐπιθυμητικοῦ καὶ λογιστικοῦ.	414
οθ'. "Ὅτι ταχέως δεῖ μετανοεῖν ἐν ταῖς κατὰ σύμβασιν ἐκτροπαῖς καὶ	

- οὕτως εἰς τὸ ἐξῆς σοφῶς ἀσφαλίζεσθαι. 416
- π'. Περὶ ὀλίσθου καὶ μετανοίας. 418
- πα'. Ἔτι περὶ μετανοίας, φόβου, ἀγάπης, πένθους, δακρῶν καὶ αὐτομεμψίας. 420
- πβ'. Περὶ προσοχῆς καὶ τοῦ σοφῶς ἀσφαλίζεσθαι. 424
- πγ'. Ὅτι εἰς πάντα δεῖ σπουδάζειν τὰ εἰρημένα· πρὸ δὲ πάντων ὥστε εἶναι ἡσυχόν τε καὶ πρᾶον καὶ καθαρῶς σπεύδειν ἐπικαλεῖσθαι τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ἔνδον καρδίας τὸν ἡσυχάζοντα. 424
- πδ'. Περὶ καλοῦ καὶ ἐκστατικοῦ ἔρωτος καὶ θείου κάλλους. 426
- πε'. Περὶ πολέμου καὶ παιδευτικῆς παραχωρήσεως καὶ τῆς κατὰ ἀποστροφὴν ἐγκαταλείψεως. 426
- πς'. Περὶ ἀπαθείας καὶ τοῦ τί ἐστὶν ἀνθρωπίνη ἀπάθεια. 432
- πζ'. Ἔτι περὶ ἀπαθείας καὶ τελειότητος. 436
- πη'. Περὶ ἐμπαθείας, ἡδυπαθείας, προσπαθείας καὶ ἀπαθείας. 438
- πθ'. Τί ἐστὶν ἐμπαθείς, ἡδυπαθείς, προσπαθείς καὶ ἀπαθείς, καὶ περὶ θεραπείας ἀμφοτέρων. 438
- ς'. Περὶ πίστεως, ἐλπίδος καὶ ἀγάπης. 440
- ζα'. Περὶ τῆς ἀγίας Κοινωνίας καὶ τοῦ ὅσων ἀγαθῶν ἡμῖν πρόξενος ἢ συνεχῶς μετὰ καθαρῶς τοῦ συνειδότος ταύτης μετάληψις καὶ κοινωνία. 444
- ζβ'. Ὅτι ἀναγκαῖον μαθεῖν τὸ θαῦμα τῶν ἀγίων μυστηρίων· καὶ τί ποτέ ἐστι, καὶ διὰ τί ἐδόθη, καὶ τίς ἢ ὠφέλεια. 448
- ζγ'. Τέλος τῶν κατὰ πλάτος πασῶν ὑποθέσεων καὶ μερικὴ παραίνεσις πρὸς τὸν ἐπερωτήσαντα. 458
- ζδ'. Ὅπως δεῖ ἀκούειν καὶ ἐκλαμβάνειν τὰ τῶν Πατέρων πνευματικὰ ῥήματα. 460
- ζε'. Ἀνακεφαλαίωσις καὶ ὅπως δεῖ προσεύχεσθαι καὶ περὶ φωτισμοῦ ἀληθοῦς καὶ θείας δυνάμεως. 460
- ζς'. Ἐτέρα ἀνακεφαλαίωσις. 466
- ζζ'. Ὅτι αὕτη ὄντως ἐστὶν ἡ ἀπλανὴς καὶ ἀληθὴς καὶ πατροπαράδοτος καὶ κατὰ Θεὸν πολιτεία, δηλονότι ἢ ἐξ ὑπακοῆς ἡσυχία, ἣτις καὶ ἐν Χριστῷ κεκρυμμένη ζωὴ, εἰκότως τοῖς Ἁγίοις προσείρηται. 466
- ζη'. Ὅτι, κἂν καὶ ἄλλαι ὡσιν ὁδοὶ σωτήριοι, ἀλλ' αὕτη πρόκριτος καὶ βασιλὶς καὶ εἰς νίοθεσίαν φέρουσα. 468
- ηθ'. Ὅτι διὰ τὸ ὑψηλὸν τῆς ἐργασίας καὶ πολυώνυμός ἐστὶν αὕτη ἡ πολιτεία. 470

ΗΘΙΚΟΝ

ρ'. Ὅτι μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας καὶ χάριτος, χρὴ καὶ ἡμᾶς ὡς δυνατὸν σπουδάζειν καὶ ἀγωνίζεσθαι, ἵνα καταξιωθῶμεν ἀπὸ τοῦ νῦν, ὡς ἐν ἀρραβῶνος μέρει, τῶν τοιούτων ὑπερφυῶν καὶ μεγίστων δωρεῶν, καὶ ἵνα μὴ διὰ μικρὰν ὀφθυμίαν, τούτων, φεῦ, ἀποτύχωμεν, ὃ μὴ γένοιτο.

Φωτοστοιχειοθεσία: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Μενελάου 3 – Τηλ. 283 880 – Θεσσαλονίκη

Έκτύπωση*Οφσετ: GRAFO – Τηλ. 281 188. Θεσσαλονίκη

Βιβλιοδεσία : Άφοι ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ, Λαχανᾶ 17, Τηλ. 839 414 – Θεσ/νίκη

Κεντρική διάθεση: Βιβλιοπωλείο Ε. ΜΕΡΕΤΑΚΗ

Μενελάου 3 – Θεσσαλονίκη – Τηλ. 283 880 – (Οικίας 696 653)
